

CODEx
THEODOSIANVS
IACOBI
GOTHOFREDI
TOMI SEXTI
PARS I.

CODEx THEODOSIANVS

CVM
PERPETVIS COMMENTARIIS
IACOBI GOTHOFREDI

VIRI SENATORII ET IURISCONSULTI SUPERIORIS

SECVLI EXIMII

PRÆMITTUNTVR

CHRONOLOGIA ACCVRATIOR

CHRONICON HISTORICVM ET PROLEGOMENA

SUBIICIUNTVR

NOTITIA DIGNITATVM, PROSOPOGRAPHIA, TOPOGRAPHIA
INDEX RERVM ET GLOSSARIVM NOMICVM

OPVS POSTHVMMVM

DIV IN FORO ET SCHOLA DESIDERATVM

RECOGNITVM ET ORDINATVM AD VSVM

CODICIS IUSTINIANEI

OPERA ET STUDIO

ANTONI MARVILLII

ANTECESSORIS PRIMICERII IN VNIVERSITATE VALENTINA

EDITIO NOVA

IN VI. TOMOS DIGESTA

COLLATA CVM

CODICIBVS MSS. ANTIQVISSIMO WVRCEBURGENSI

GOTHANO ET LIBRIS EDITIS

ITERVM RECOGNITA EMENDATA

VARIORVMQVE OBSERVATIONIBVS AVCTA

QVIBVS ADIECIT SVAS

IOAN DANIEL RITTER, P. P.

TOMI SEXTI PARS. I.

Ausgeschleifte
Bibliothek
D. A. 312

Res.
140927/

LIPSIÆ.

SVMPTEBVS MAVR. GEORGII WEIDMANNI.

M DCC XLIII.

19445477

**IN HOC TOMO
LIBER DECIMVS SEXTVS**

CONTINETVR

**In quo agitur de iis, quæ pertinent ad Personas & Res
Ecclesiasticas.**

ILLVSTRISSIMO AC EXCELLEN-
TISSIMO DOMINO
D O N
CHRISTOPHORO
PORTOCARRERO

GUSMANN, LVNA, PACHIECO, ENRIQUEZ
DE ALMANZA, FVNES DE VILLALPANDO,
ARRAGON ET MONTEREY

C O M I T I
D E
M O N T I J O ,

CIVITATIS MOQVERAE DOMINO,
MARCHIONI
ARGARAE, VILLANOVAE DEL FRESNO, ET
BOSCAROTTA
COMITI FVENTIDVENAE,
MARCHIONI
DE VAL DE RABANO, OSSORA ET CASTENEDA,
DOMINO CIVITATVM ADRADAE, GVETORDAXAR,
VIERLAS, CRESPA ET LOS PALACIOS

MAGNO MARESCHALLO CASTILIAE
MAGNO BALLIVIO CIVITATIS HISPALENSIS,
GVBERNATORI ET CASTELLANO PERPETVO
FORTALITII ET ARCIS GADITANAE,

CAPITANEO PRIMARIO
CENTVM NOBILIVM COHORTIS PERPETVAE
DOMVS CASTILIAE,
CVBICVLI REGII COMITI,
CONSILII SVPREMI INDIARVM PRAESIDI,
MAGNO MAGISTRO EQVITVM
ET
MAGNO MAGISTRO AVLAE
SERENISSIMAE REGINAE
HISPANIARVM,
EQVITI
ORDINVM AVREI VELLERIS ET S. JANVARII,
PROCERVVM
HISPANIAE PRIMAE CLASSIS
ADSCRIPTO,
CATHOLICAE REGIAE
MAIESTATIS
AD
COMITIA ELIGENDO IMPERATORI
FRANCOFVRTI
NEC NON AD
COMITIA IMPERII RATISBONENSIA
LEGATO PRIMI ORDINIS
EXTRAORDINARIO
DOMINO MEO GRATIOSO,

ILLVSTRISSIME EXCELLEN-
TISSIME COMES
DOMINE GRATIOSE

*Cum hoc contigerit superioribus huius Ope-
ris Voluminibus, ut, summis illustrissi-
misque condecorata nominibus, veluti
novo quodam affuso lumine, splenderent:
ultimum hocce Volumen eadem ornamenta suo sibi quodam
praecipuoque iure postulare videbatur. Nam cum habeat*

hoc

EPISTOLA NVNCVPATORIA.

hoc cum ceteris commune , ut Constitutiones Caesarum de rebus magnis , quippe quae de Personis Rebusque Ecclesiasticis sanciant , pari Gothofredi studio diligentiaque explicatas contineat : tum vero inest in eo quaedam uniuersi Operis quasi Clavis , quae aditum ad eius intellectum vsunque recludit & pandit , & magnum praeterea ad omnem eam Iuris Scientiam & Historiam , quae , inde a Constantini Magni tempore profecta , ad Theodosii Iunioris aetatem pertinet , accuratius cognoscendam adiumentum. Itaque mihi committendum non erat , ut , quod ceterorum Voluminum dignitati tribuissim , id huius praestantiae & prope iustae efflagitationi inique negarem.

Sed cogitanti mihi , cuius potissimum splendore Nominis ei satisfacerem ; nemo occurrebat , cuius scirem esse tantam dignitatem amplitudinemque , ut magis TE, ILLVSTRIS-SIME EXCELLENTISSIMEque COMES , posset hoc opus Nomine suo illustrare , tantam vero humanitatem facilitatemque , ut , suo me nomine ad eam rem perficiendam ab uti , facilius passurus videretur. Et dignitatis quidem TVAE quantus sit splendor , quis est tanto ingenio , ut cogitando assequi , & tanta verborum vi & copia , ut dicendo exprimere possit. Et si cui esset vel maxime tam diuinum & ingenii & orationis flumen , ut posset ; quid attineret , verbis potius extollere , quam tacitae men-
tis

EPISTOLA NVNCVPATORIA.

tis admiratione colere; cum nemo reperiatur, qui quidem in aliquo numero sit, aut ad quem istius splendoris TVI sensum laudemque permanare animi TVI magnitudo velit, qui istam orationem requirat, & suam aciem non dudum dignitatis TVAE incredibili quadam luce praeestitam esse fateatur. Quae enim res, cum in aliis insunt singulae, satis sunt & ad dignitatem excellentes, & ad admirationem magnae, eas cum TV, ILLVSTRIME COMES, pulcherrimo quodam vinculo copulatas teneas omnes, magis sane mirum foret, si quis esset admiratione TVI intactus, quam, quod nemo iam inuenitur, ad quem ea non penetrauerit.

*Atque huius tanti boni autores & effectrices habes, cum naturam & fortunam, tum sapientiam & virtutem: magnas illas profecto & potentes Dominas, sed toto diuersas genere, & ita discordibus plerumque animis, ita rara con-
spiratione, ut haud facile sub idem tectum habitatum conueniant. In quo TIBI sane aliquid separatim a ceteris hominibus accidit: cum eae vniuersae, siue sua sponte, commune opus elaboraturae, siue TVA potius opera inter se sibi conciliatae, ad TE ornandum, omnique humanae felicitatis genere cumulandum illustrandumque opes suas contulisse videantur. Nihil potest aut natura donare, aut fortuna commodare, aut sapientia docere, aut virtus de-
nique*

EPISTOLA NVNCVPATORIA.

nique praestare, quod TE non tenere, habere, scire, assecutum tandem esse videamus. Quid enim habet natura parens, quod in TE non plena manu contulerit? Nobilitatem? quam si TIBI inuidisset, eius posses TV sane generi TVO idoneus auctor esse: nactus autem es tantam, ut nemini Hispanorum concedere debeas. Ingenium? quo, qui TE norunt, tam celeriter TE, dicunt omnes, tamque acute moueri, ut non alio magis naturae bono excellere videre. Liberalitatem animi & generositatem pectoris? cum illae TVAE tot tantaeque Virtutes, nisi his radicibus nixae haerent, nunquam ad hanc altitudinem, quam videmus, adulescere potuissent. Atque ab his naturae tantis initiis profectum TE, ILLVSTRISIME EXCELLENTISSIMEque COMES, sapientia & virtus excepere, & ita finxerunt, ad summamque laudem conformarunt, ut non modo a REGE MAXIMO summis honoribus beneficiisque dignissimus iudicareret, sed etiam summam Fortunae indulgentiam capere potueris, eaque ad REGIS TVI dignitatem communemque Patriae TVAE salutem conuertenda effeceris, ut quae Dea coeca putatur vagari, ea, cum ad TE complectendum se contulerit, vel maxime iudicetur vidisse.

Atque, ut ea omittam, quae domi praeclare magnificeque fecisti, magna illa quidem & ad laudem insignia, sed in oculis ciuium modo gesta, & quorum fama iisdem prope, quibus
Hispania,

EPISTOLA NVNCVPATORIA.

Hispania, finibus coercetur: magna profecto grauisque persona TIBI, ILLVSTRISIME COMES, imposita fuit, cum in Angliam Regius Legatus es missus, quo cum Regno res Hispanicae multis magnisque nominibus erant coniunctae. Sed eam personam non modo, illis tantis prudentiae diligentiaeque adiumentis suffultus, egregie sustinuiſti, verum etiam incredibili quadam animi magnitudine & vitae magnificentia ei, ipſo iam Legationis nomine ac dignitate ſatis illuſtri, tantum noui ſplendoris attuliſti, vt ea nunquam antea melius, & REGE TVO dignius collocata fuiſſe videretur. Atque ea res fecit, vt, cum deligendus eſſet, qui hoc tanto tempore, quo Comitia Caesare creando Francofurti habentur, ita REGIS TVI Legationem ibi obire poſſet, ut ipſius SVMMI REGIS quandam ſpeciem attuliſſe videretur, ex ſummorum hominum, per quos Res Hispanica domi forisq; adminiſtratur, tanto numero TV potiffimum, ILLVSTRISIME COMES, is iudicarere, a quo res tanta tamque ardua ex REGIS CATHOLICI & vniuerſi Imperii Hispanici dignitate geri poſſet. In quo ſane praeſtas id, quod nos quoque mente animoque praecipiebamus, vt illam de TE opinionem, quam hic offendiſti, ſumma cum dignitate confirmes ac tueare.

Sed maximis illis principalibusque virtutibus adiungis comites, pluriſſimas gratiae, populares illas Virtutes, miram comitatem, facilitatem, humanitatemque: quibus omnes

EPISTOLA NVNCVPATORIA.

ad TE TVAMque domum celebrandam allicis & inuitas, effecistique nuper, ut in quamcunque urbem esses delatus, ibi aduentum TVVM omnes celebrarent, abitum vero bonis ominibus laudibusque prosequerentur.

Atque harum Virtutum TVARVM fiducia confirmatus, & superiorianno, cum Francofurti essem, TE adire ausus sum, coram experturus, quae fama, certa illa quidem ac minime dubia, sed fama tamen, quae semper est obscurior ipso sensu & hebetior, antea accepissem, & nunc, id quod ab initio professus sum, huic Libro non illustre magis TVVM, quam amabile omnibus nomen, praeponere institui: quas Virtutes si in consilio meo probando sequeris, id quod TE, EXCELLENTISSIME DOMINE, facturum confido, maximo mebeneficio ornatum putabo.

Vehementer opto, ut DEVS TE seruet, ILLVSTRISSIME COMES, & virtutibus TVIS gloriaque TE diutissime frui, & omnia, quae suscipis, e dignitate TVA fieri & felices successus habere sinat.

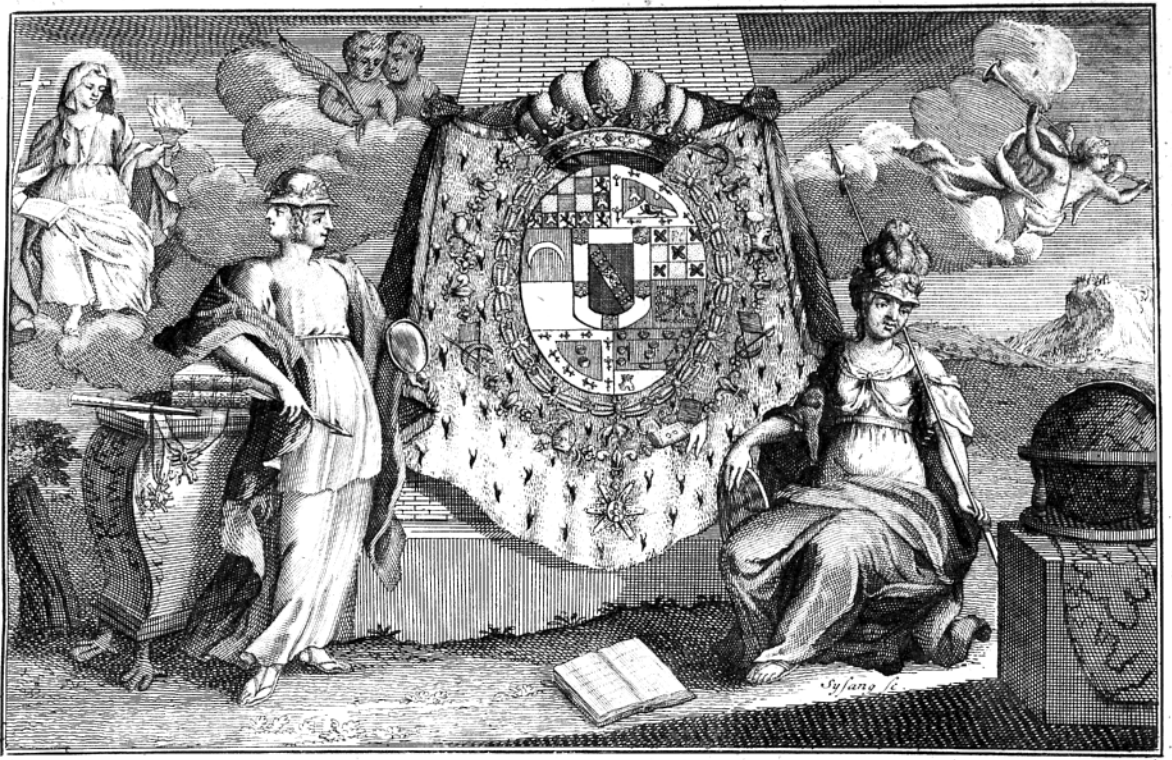
ILLVSTRISSIME EXCELLEN-
TISSIMEque COMES

EXCELLENTIAE TVAE

Lipsiæ, d. 20. Januarii
M DCC XLII.

ADDICTISSIMVS

MAVRITIVS GEORGIVS WEIDMANN,
REGIS POL. AC EL. SAXONIÆ VICARIJ
IMPERII Consiliarius Aulicus Accisarum
& Commerçii ac Camerarius intimus.

LECTORI BENEVOLO

SALVTEM

IOAN DAN. RITTER

POT. POL. REG. A CONSIL. AVL. ET HIST. PP.
IN ACAD. WITTEBERG.

In oculis Tuis subiicitur Tomus Sextus Codicis Theodosiani, emendatus & illustratus eadem industria atque cura, quam adhibuimus in reliquis, qui lucem ante viderunt, vt adeo minime desperandum esse censeam, quin opera, ad vtilitatem communem omnium, qui decus dignitatemque litterarum tueri cupiunt, adhibita votis etiam communibus publicisque satisfacta sit. Noli autem mirari, quod prima tantum pars in publicum prodeat. Id enim factum est, consilio & deliberatione, commodi tui promouendi causa, ne scilicet interea temporis, quo haerendum mihi est circa illustrationem Dig. itatum vtriusque imperii, & scripta alia, a Gothofredo ad Theodosiani Codicis elucidationem relicta, paullo diutius Tibi expectandum esset. Accedebat nimia libri moles, quæ iusti voluminis magnitudinem superare v. debatur. Placuit propterea siue mora longiori in manus Tibi tradere ea omnia, quæ hodie ex integro Codice Theodosiano superant, addito Indice rerum & verborum latinorum pariter ac graecorum, magna cura a Gothofredo illustratorum, accuratissimo, vt & ita tua cupiditas sit implere posses, & ego tantum temporis lucifacrem, quantum requiritur ad concinnandam *Dignitatum Notitiam* restituendam *Geographiam*, elaborandum quasi de nouo *Glossarium Nomicum*, illustrandam *Prosopographiam*, ac ornandas *Nouellas* Principum constitutiones varia lectione & necessariis obseruationibus, vt cum, quem sperant lectores, inde percipere valeant fructum. Sed de his olim, fauente diuino Numine, iudicabis.

Continet autem hic Tomus librum Codicis Theodosiani Sextum decimum, & res ad ecclesias, ecclesiasticasque personas pertinentes, notatu dignissimas, tantique ponderis, vt a nemine, qui ad tradendam Theologiam applicat animum, nisi cum dispendio & detrimento insigni, possint negligi. Quotusquisque enim est, qui ignorat, & superiore ætate varia prolata fuisse in medium, & hodie a multis adhuc disputari de rebus sacris & ecclesiasticis, magna animorum quidem contentione, & collectis multis iisque speciosis argumentis, quæ tamen examinata, non populari quadam trutina, sed accuratissimis & ex antiquis monumentis, legibus publicis, Principumque constitutionibus, repetitis ponderibus, aut leuius, aut interdum vaga vanaque inuenta sunt. Hi certe si ad hæc ipsa sacra, quæ hoc libro continentur, & singularem merentur fidem atque attentionem, maluissent recurrere, neque foedam aliquando prodidissent supinamque ignorantiam, neque tam grauius peccassent. Extollimus tempora nostra, quibus scilicet pulsa barbarie, exterminata superstitione, reiectisque tenebris in maxima rei litterariæ luce vertemur, sed nescio quo fiat fato, vt accenso

accenso hoc litterarum lumine, non pauci data quasi opera cæcutire velint, & arctissimis eam, quam præ reliquis excolere student, disciplinam, limitibus circumscribere. Sunt animo nostro repræsentanda MELANCHTHONVM, CHEMNITIORVM, BEZARVM, HOTTINGERORVM, BOCHARTORVM, SPANHEMIORVM, SIRMONDORVM, PETAVIORVM, NORISIORVM, VALESIORVM illustria nomina, & admirabundi deprehendemus, hos heroas latissimos sibi selegisse campos, in quibus industria & indefesso studio possent excurrere, virtutis sibi parare coronam, & nomini immortalitatem conciliare. IOSEPHVM BINGHAMVM Anglum, cuius *Origines & Antiquitates Ecclesiasticæ* habentur in deliciis, & audissimæ sunt ab omnibus exceptæ, intuemini, & mox obseruabitur virum hunc magno labore id egisse, vt discerent homines, & in primis ii, qui sacris disciplinis operam nauant, seruare Codicem nostrum καμήλια.

Sed age, imitemur eos, qui præfationes scribentes, non industriam aut ingenium auctorum commendant, neque de præstantia & necessitate ipsius, quod tractarunt, argumenti, disserunt, sed operis editi præmittunt quandam Epitomen, recte iudicantes hoc facto Lectores de necessitate rerum traditarum optime conuinci, perducique eo lubentius ad ipsam lectionem posse, ingenium autem atque industriam auctorum ita tæcite quasi commendari. Titulus de fide Catholica primum occupat locum, partim ad ecclesiæ fata penitus cognoscenda, partim ad dogmata ipsa accuratius diiudicanda perquam vtilis & maxime necessarius. Inde ii, qui iam a Constantini M. ætate omnem fere orbem doctrina Christiana fuisse imbutum sibi persuadere possunt, facile intelligunt, non modo gentilitiam superstitionem præsertim in Occidente atque Africa altissime infixam hæsisse mentibus, sed & Christianos ipsos, licet Principibus Christianis ad Reipublicæ gubernacula residentibus, sæpius affectos fuisse a gentilibus iniuria. Id cum testentur varia veterum auctorum loca, confirmat tamen in primis prima tituli lex, qua Valentinianus M. Occidentis Imperator seuere sanxit, ne magistratus romanæ vrbs maximam adhuc partem superstitioni addicti, cogerent Christianos Romæ viuentes ad Templorum custodiam. Ariana autem hæresis, quam altas in Italia imperante Valentiniano lun. radices egerit, quamque potentes in aula fuerint viri nefandæ sectæ addicti, qua vsi sint astutia in persequendis catholicæ fidei episcopis, quam fallentibus verbis inuoluta sit fidei confessio in Ariminensi Concilio, quarta lex a Valentino in publicum edita edocebit.

Titulo de Episcopis, Ecclesiis & Clericis, obseruamus Constantinum M. qui ius romanum Eusebio teste ἐπὶ τὸ δσιώτερον traduxit, mox inter initia Religionis Christianæ a se susceptæ, clericis concessisse quidem immunitatem a muneribus, oneribusque personalibus; prospexisse tamen Reipublicæ, & in primis municipiis, constituendo, ne pro lubitu ad clericorum nomen obsequiumque possent confugere, qui idoneis instructi facultatibus, satisfacere fere soli possent obeundis publicis muneribus. Res enim tunc temporis eo deuenerat, vt fere omnes curias defugerent, Decurionumque ordines viris destituerentur, municipia vero indies maiora sentirent detrimenta. Non sine multa admiratione quintam huius tituli legem perlustraui, qua innotuit mihi, & clericos ipsos, & personas reliquas ecclesiæ inferuientes, Constantini M. ætate in Italia, & forte etiam in omni Occidente, ad lustrorum gentilitia sacrificia, conuiuia atque spectacula, & id genus festa alia celebranda, vi fuisse compulso a paganis, qui publicam quandam omnium vtilitatem, imo imperii, & imperatorum καθολικῶν, obtendebant. Neque est prætermittendus silentio mos, quem retinuerant sancte nonnulli ex Christianis in Oriente, & præsertim in Antiochena ciuitate, Iudæorum ieiunia sollicite obseruantes, & cum præstandum esset ius iurandum, Iudæorum Synagogas ad euntes, quod Φεβερωτέρως τὰς ἐκτὶ γινόμενὰς ὀρκὰς esse putabant, aduersus quos perorauit grauiter S. CHRYSOSTOMVS πρὸς τὰς ἰδαιζόντας p. 591. Tom. I. Benedicim. & late differuit Ios. BINGHAMVS *Antiquit. Eccles. lib. 16. c. 6. § 3.* De foro ecclesiastico, & ne in iudiciis Episcopi accusarentur, occurrunt Constantii, Gratiani, Honorii & Valentiniani III. leges, lateque disputatum inuenies a Gothofredo ad legem duodecimam, vtrum χρηματικὴ καὶ ἐγκληματικὴ αἰτίας Episcoporum, ad ecclesiasticum iudicium, an ad magistratus pertinuerit. Habent autem Lectores in Commentario ad legem dictam, exemplum interpretationis, quod sequantur, quando Noster respiciendo, partim ad temporum historiam, partim ad Constantii animum, quo erat deditissimus Arianis, feruebatque odio summo aduersus catholicos, erudite probat, errasse omnes interpretes, qui nulla sectæ Arianae ratione habita, legem transferre ad catholicos episcopos, tentarunt. Erat Valentiniani M. tempore vita eorum, qui continentium nomine Romæ viuebant, adeo deprauata, vt viduarum pupillarumque domos frequenter adirent, atque in suspensionem turpis conuersationis tam apud Christianos, quam gentiles incurrerent. Fuerunt autem hicoërciti imperatoria auctoritate, quod testatur constitutio Valentiniani, siue lex vigesima huius tituli, data ad Damasum Episcopum Romanæ vrbs, quam parum æquam esse iudicat E. M. BARONIVS in *Annal. ad an. 370.* cuius argumenta, vt res ipsa melius possit intelligi, conferenda sunt cum iis, quæ attulit ad defendendum Valentinianum Gothofredus ad dictam legem in Commentario. Diaconissarum munus, quod inter Patres ecclesiæ bene descripsit EPIPHANIVS in *cathol. & apostol. fid. exposit. num. 21. p. 1104. Edit. Colonienf.* & gentiles etiam memorarunt, vt videre est apud PLINIVM in relatione ad Traianum, *lib. 10. ep. 97* & LVCIANVM in *Peregrino*, intelligent accurate Lectores ex Commentario ad legem vigesimam septimam, sollicitumque obseruabunt fuisse Theodosium M. ne foeminæ, nisi superatis sexaginta annis, ad diaconissarum consortium transferrentur, partim, quia iis annis maturitate morum videbantur esse præditæ, vt innuit S. HIERONYMVS *lib. 2. in Esaiam c. 3.* partim, quod, per ætatem, eas relicturas esse cuncta impuritatis vitia, vt est apud BASILIUM *epistola 2. canonica*, omnibus persuasum erat. Ne autem

autem vel Ecclesia, vel Clerici videri possent inhiasse mulierum facultatibus, Theodosii ætate cautum est, vt vel pauperes eligerentur e cœtu mulierum, vel si allegi in consortium vellet, optaretque, bene nummata matrona, cederet facultatibus omnibus, easque legitimi heredibus relinqueret. De *Parabolanis* est lex quadragesima secunda, de quibus egit etiam MALBRANCUS de *Morinis lib. 10. c. 38.* SALMASIUS ad *Pollionis Gallienos, & Capitolini Gordianos*, item libro de modo *usurarum*, DV FRESNE in *Glossario viroque*, BARONIUS ad an. 416. & BINGHAMVS *Antiquit. Eccles. lib. 3. c. 9.* Fuerunt hi olim in clericorum numero, cuius rei fidem facere potest, vel solus titulus de Episcop. & Cler. sub quo comprehenduntur, neque negare id potuit E. M. BARONIUS. Sed errat is vehementer, cum persuadere vult lectoribus, distinctum non fuisse olim Parabolanorum ordinem, sed selectos tantum quosdam ex inferioribus fuisse ordinibus, parabolanorum nomine. Est enim hæc ipsa in memoriam revocata lex, contraria, qua cauetur a Theodosio Iunior, vt Parabolani eligantur non diuites, qui que hunc locum data pecunia redimant, sed præbendos ad obeundum munus pauperes, a corporatis Alexandrinis, pro rata Alexandrini populi. Neque fuit Parabolanorum ordo in vrbe solum Alexandrina, vt leges Codici insertæ, persuadere videntur, sed & alibi, & in Oriente quidem occurrunt, vt videre est in Concilio Chalcedonensi. *act. 1. pag. 213. 214. Tom. II. Concil. Harduin.* in quo Basilii Seleuciensis, qui Flauiani subscripserat damnationi, cum ad recantationem adduceretur, causam suam ita tuebatur, vt diceret, ab armatis vna cum Barsuma eiusque monachis & parabolanis ad subscriptionem se adactum fuisse, *αἰσέτηρον εἰς τὴν ἐκκλησίαν στρατιῶται μετὰ ὄπλων, καὶ εἰς ἡκεινὰς οἱ μονάζοντες μετὰ βαρσμά, καὶ οἱ Παραβολανέες, ἡ πλῆθος ἄλλο πολὺ, ἐννέοντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἵστασαν τοὺς μοναχὸν, οἱ οὖν μετὰ Barsuma, & Parabolani, & multitudo alia grandis.* Quo loco male BINIUS vocabulum Parabolanorum vertit, *ii, qui circa balnea versantur*, quasi Parabalani homines essent curantes publica balnea. Nomen sane Parabolanorum obscurum antea, Gothofredo nemo melius illustravit, explosis Accursii nugis, & Alciati coniecturis. Quis enim non videt *παράβολον*, & *parabolanum*, aut *parabolarium*, & quod idem est, *audacem hominem*, vitæque suæ periculum adeuntem, ad curanda debiliū hominū ægra corpora requiri? Vt ergo est *παράβολος* ἐν θαλάττῃ apud MAXIMUM TYRIVM *dissert. 2. pag. 13. Edit. Heins.* qui vitam suam naui credidit, atque luctantem Africum Icaris fluctibus, vt Poëta ait, non metuit, ita est ille *παράβαλλόμενος ἐν τῇ γῇ*, animæque suæ quasi prodigus, qui curam debiliū ægrorumque e fece hominum, desperatis morbis affectorum, suscipit. Et sane videtur Apostolus ad *Philippens. 2. v. ult. τὸ παραβάλλεσθαι, in periculum se conicere*, respexisse, quamuis in vulgaris editionibus legatur *παράβλευσάμενος*, non *παράβουλευσάμενος τῇ ψυχῇ*. Nam vox *παράβλευσάμενος* nusquam occurrit, nisi apud Hesychium, (& ex eo apud Phaurinum, & alios Lexicographos,) qui eam ex nouo fœdere excerptit, scripsitque is sine dubio, *παράβουλευσάμενος*, cum collocata reperitur vox inter *παράβολή* & *παράβλημα*, vbi non patitur libri ordo collocari *παράβλευσάμενος*, quamuis ita præferant edita exemplaria. GROTIUS itaque, & alii viri doctissimi, qui in illustrando nouo fœdere summa cum diligentia versati sunt, videbuntur nonnullis rectissime in loco Pauli allegato, restituisse *παράβλευσάμενος*. Sed vide hic Gothofredi Commentarium, paululum mea cura immutatum, cum verba a Maruillio excerpta e schedis Gothofredi, a paucis forte capi possent. Ita enim is in *Commentario leg. 42.* legi voluit. „Inde Apostolus *cap. 2. ad Philippens. v. ult. διὰ τὸ ἔργον τῷ χριστῷ μέχρι θανάτου ἡγήσας*, *παράβλευσάμενος τῇ ψυχῇ*, vbi vetustissimus etiam interpres, qui apud clarissimos mihi que coniunctissimos fratres Puteanos optimæ notæ, *parabolatus est de anima sua*, vertit: & male qui in *παράβλευσάμενος* id vertunt. Et rursum *παράβλευσάμενος*, ad locum Pauli respiciens, *εἰς θάνατον*, *τον εαυτὸν ἐκδίδας*: sed ibi restituendum *παράβλευσάμενος*: in veteri Glossario, *desperatus*, *παράβολος*: item *παράβολον, παράδεχον*. Sed obscurum erit nonnullis, quid illa verba innuant, & rursum *παράβλευσάμενος*, ad locum Pauli respiciens, *εἰς θάνατον* *εαυτὸν ἐκδίδας*, sed ibi restituendum *παράβλευσάμενος*. Gothofredus enim Hesychium, quem supra allegauerat, illustraturus erat, quo pertinent illa verba, *ὁ ἑαυτὸν παραβλευσάμενος*, &c. Hinc ego ne offenderent lectores, Hesychii, a viris doctis restituta verba, adponere malui, additis aliis, ad maiorem rei elucidationem. Ita ergo leges: *Et rursum Hesychius παραβλευσάμενος, εἰς θάνατον εαυτὸν ἐκδίδας: ὅτι παραβλευσάμενος τῇ ψυχῇ Paulus, capitis ὅτι vitæ periclitari, ita ὅτι παραβάλλεσθαι τῇ κφαλῇ, Attici, &c.* Quæ de συνιστάτορι καὶ λυπηταῖς occurrunt lege quadragesima quarta, corruptam arguunt ætate Honorii vitam clericorum, qui licet præ se ferrent aliquam castitatis atque continentis speciem, clam tamen erant voluptatibus deditissimi, adiungebantque sibi, satisfacturi suis libidinibus, *fororū nomine*, mulierculas, magno ecclesiæ tam orientalis quam occidentalis scandalo. Erudite hic disputauit Gothofredus, & post mensem eius quedam legit spicilegia CL. MVRATORIUS *Disquisition. de synisact. & Agapet. in Anecd. græc.* Leges autem hic nonnulla, de consortio mulierum clericis non interdicto, & de ipso clericorum coniugio, cumulatæ ex antiquitate ecclesiastica, canonibus Conciliorum, Pontificum Decretis, Patrumque scriptis, loca. Cum vero pauca succurrant veterum auctorum testimonia, quibus dirimi possit illa quæstio, vtrum cælibes, allesti seculo quarto & quinto in sacerdotium, coniuges postea sibi fociare potuerint, de re incerta, pronunciare Gothofredus non ausus est. Fecit quidem id IOSEPHVS BINGHAMVS *Antiquit. Eccles. lib. 4. cap. 5.* aduocato etiam in subsidium Concilii Ancyran *canone 10.* qui tamen, cum de Diaconis tantum agit, forte paucis satisfacturus est, præsertim cum canone Neo-Cæs. primo, expressa illa essent verba, *πρεσβύτερος ἐκ γυναικὸς τῆς τάξεως αὐτὸν μεταθίσει, Presbyter si uxorem duxerit, ordine suo moueatur.* Habent ergo adhuc hodie satis amplam ii dicendi materiam, qui rem controuersam, sagaci ingenio, & industria, argumentis idoneis, ex Antiquitate Ecclesiastica depromptis, illustrare cupiunt.

Breuis est Titulus de *monachis*, duabusque absoluitur legibus, quarum prima monachi arcetur vrbium ingressu. Etenim non decet *τοὺς μονάζοντας ἐν δμίῳ πλέον διατρίβειν*, & in hominum celebritate versari, quod Patres inculcant, & in iis S. BASILIUS in *Astericis*, atque HIERONYMVS de *institutione monachi Ep. 13.* At, quem paullo ante prohibuerat Theodosius M. in oppida ingressum, eum *lege secunda*, monachis iterum largitus est, dubium, quæ ductus ratione, lex enim memorata, cum parum ipsi lucis fœneretur historia, inter obscuras huius Codicis merito referenda est.

Titulus de *his qui super religione contendunt*, scriptus est aduersus eos, qui de religione disceptando, & contentus agendo illicitos, turbant catholicam fidem. Theodosius M. teste Sozomeno *lib. 7. c. 6.* cum quosdam

animaduertere esse *τεχνολογῆσαι μάλλον, ἢ θεολογῆσαι*, quique seditiosis disputationibus magis populum, atque tenerrimas corrumpere mentes, quam docendo ipsam virtutis veritatisque diuinæ demonstrarent viam, prohibuit seuerâ lege, disputare de substantiâ & naturâ Dei, atque aduocata concione, siue publice turbis coudonatis, vt habet *lex 4. Cod. Inst. de fide cathol.* de religionis mysteriis verba facere. Optime sane constitutum est in veteri ecclesiâ, non omnia tractanda esse, quæ, de dogmatibus & religionis mysteriis agunt, coram populo, sed fecerenda quasi *ἡρώδη* quædam dogmata, quæ, communicari vulgarique nefas esset. Existimabant enim ita & religioni dignitatem maiestatemque suam seruari posse, & hoc factò turbarum seditionumque inter plebem fomitem longissime esse abfuturum. In vortis quondam habebat Noster *Comment. ad leg. 2.* vt mos hic reduceretur, partim religionis, partim etiam publicæ quietis causa. Certe olim, quando de dogmatibus atque mysteriis, quæ catechumeni non capiebant, & quæ propter rei magnitudinem cum iis communicari nondum poterant, verba fiebant a Doctoribus ecclesiæ, hac utebantur solenni formula, *ἴσασι τοι μεμνημένοι, intelligit initiati, quæ diximus*, quam vel quinquagies occurrere apud Chrysostomum & Augustinum obseruauit CL. CASAVBONVS *Exercit. XVI. in Baron.* Grauius conuictus est Athanasius, quod Ariani coram catechumenis & ethnicis de mysteriis egissent. Locus est elegans & lectu dignus *Apolog. 2. ad Constantium pag. 731. Edit. Lips. & pag. 569. Edit. Commelin.* quem ideo exscribendum esse duxi. *καὶ ἐκ ἀρχόντων ταῦτα ἐπὶ κατηχημένων, καὶ τότε χάριτον, ἐπὶ ἑλλήνων τραγῶντες τὰ μυστήρια. δέον ὡς γέγραπται, μυστήριον βασιλεὺς καλὸν κρύπτειν, καὶ ὡς ὁ κύριος παρρηγῆκε, μὴ δίδωτε τὰ ἄρρα τοῖς κούρ, μὴ δὲ βάλῃτε τὸς μαργαρίτας ἐμπροσθεν τῶν χοίρων. ὃ καὶ γὰρ τὰ μυστήρια ἀμύτοις τραγῶν, ἵνα μὴ ἑλλήνες μὲν ἄγνοῦντες γέλωσι, κατηχημένοι δὲ περιέργῳ γένεσθαι, σκανδαλίζονται.* Nec pudet eos coram catechumenis, & quod peius est, coram ethnicis de mysteriis tragicari. Quam oportet sicut scriptum est, *mysterium regis celare*, & vt dominus præcipit, non esse sancta porrigenda canibus, neque proicienda margaritas ante porcos. Non enim fas est mysteria gentibus prodere, ne per imperitiam ea subsannent, aut catechumeni per curiositatem scandalizentur.

Titulo de hæreticis occurrunt nomina hæresium triginta septem, quas inter Apotactitarum, Tascodroctitarum (perperam ii Ascodrogitæ audiunt) Borborianorum, Encratitarum, Eucbitarum, Hydoparastatarum, Popuzitarum, Pneumatomachorum, Saccosfororum, nostram mereretur attentionem. Potest præterea titulus & commendari, & opponi illis, qui hodie magno conatu impune solent stringere calamum aduersus ea, quæ reliquit de hæresibus S. EPIPHANIUS, commenta fictitia & fabulas pleraque eius viri esse magna confidentia asseuerantes. Forte hi erubescerent intelligere, plerasque hæreses Epiphania memoratas, ab Imperatoribus Orientis & Occidentis publicis legibus olim fuisse coercitas. Lege decima septima mentio facta est Eunomianorum *Spaloniæ*, siue vt habent MS. *Hispadonum*. Notauit id tanquam singulare Cuiacius *Obserrat. XVII. 24. & Recit. ad tit. qui teji. sac. poss.* habuitque is Eunomianos, cum aliis viris doctis, qui in eius sententiam iuerunt, in *Spadonum* numero. Verum aduersus doctissimi viri & Iuris prudentiæ reſtitutoris opinionem disputauit Noster non sine probabili ratione, obseruans, a nemine veterum traditum memoriæ esse, Eunomianos executisse sibi virum, imo Epiphanium reliquisse, Eunomianos hæreticos, & stupra & adulteria inter crimina non numerasse. Emendar legem Gorchofredus, rescribendumque cenſet, Eunomiani *Hispodotes*, aut *Hispodes*, ducta coniectura ex rebaptizationis more. Solebant enim Eunomiani eos, qui relicta vt catholica fide, vel alia secta, ad suam transibant, rebaptizare demerso capite, pedibus sursum verſis, aut vt est apud PRUDENTIUM in *Martyrio Petri vers. 17. sola versu in eadem.* Inde nomen *Hispodotes*, ab *ἵσος* & *ἵσπιδος*. Displicuit coniectura magno SALMASIO, cui respondit Noster in Commentario, quem velim coniungas cum iis, quæ doctissimus S. PETRVS *Obserrat. II. 7.* cum orbe erudito communicauit. Iis etiam, quæ de *Dianicis* atque *Decanicis* dicta sunt ad legem trigelimanam, addi possunt, quæ congeſſit ex variis Ios. BINGHAMVS saepe laudatus, *Antiqu. Eccles. lib. 8. c. 6 in fin. & lib. 3. cap. 7. §. 9.* Eara autem hæresium & hæreticorum, inde a tempore Constantini M. ad Theodosium vsque Iuniorum & Valentinianum III. Placidia filium magna industria exposuit Gorchofredus in Paratitlo, ad quod ablego iedulos Lectores.

Titulus *ne sanctum baptismum iteretur*, satis amplam differendi præbebit iis materiam, qui Anabaptistarum res inde ab origine intelligere cupiunt. Sequenti titulo *de Apostatis* edocetur, Theodosii M. ætate multos ex Christianis transiſſe ad numinum cultum, qui tamen nulla alia pœna, quam adempta testamenti factione, sunt coerciti. Valentinianus Jun. in occidente eadem quoque pœna eos affecit, qui christiana relicta religione, polluerant se Iudaicis contagiis, aut ad Manichæorum transierant dedecus. Titulo *de Iudeis*, si quis recte vii scit, is ex legibus, qui eo continentur, elegans chronicon, historia Iudaica centum & quindecim annorum conficere magnum cum commodo rei literariæ, poterit, quod mihi aliquando venit in mentem. Certe ex Nouellis etiam, quæ cum Cod. Theodof. prodierunt, Codice Iustinian. Nouellis Iustini, Successorum, & in his Leonis, res Iudeorum, & in Occidente & Oriente multum lucis capere posse videntur. Ex legibus præterea huius Codicis illustrabimus magistratus Iudeorum, Patriarchas, Maiores, *Didascalos*, aliosque plures, gentisque peruerſæ animaduertemus furorem, quo perſequebatur Constantiniano æuo eos, qui fugerant feralem sectam, cultumque Dei respexerant. Id denique obseruari volo, eos, qui Patriarchis & presbyteriis Iudeorum se consecrauerant, exemplo clericorum, immunes fuisse a muneribus personaliſſis, atque ex Iudæis nonnullos ad motos ad administrationem rei publicæ municipiorum, adscriptosque fuisse in Decurionum Album, cuius rei fidem faciet elegans lex tertia huius tituli. In primis attendendum ad *Celicolas*, nouum & inauditum superstitionis nomen, de quo late Noster ad legem decimanam nonam exposuit, & ex eo sua habet de Celicolis laudatus BINGHAMVS. De *Apostolatu* Iudeorum, & deportatione auri coronarii obseruabis quædam, ad leges 14. 17. & vltim. non vbiuis obuia, a Nostro miro studio collecta.

Ex Titulo *ne Christianum mancipium Indæus habeat*, lex tertia lectu digna est; indulgentia enim Honorii Aug. in Iudæos ex ea elucescit, qua permisit iis, aduersus ius hæctenus receptum, habere seruos christianos, dummodo permitterent, vt propriam secure seruare possent religionem. Recte ex hac lege illustrat Noster RUTILII verba *itiner. lib. 1. c. 397.* vbi canit Poëta: *Victoresque suos natio victa premit.*

Titulus *de Paganis, sacrificiis & Templis*, a Nostro, cum adhuc inter viuos esset, illustratus & in lucem publicam editus, auctus autem secundis curis, sed a Maruillio non accurate satis cum erudito orbe communicatus est. Additis hic vides CAROLI HANNIBALIS FABROTI notas, partim ad maiorem rerum dictarum intelligentiam, partim vt melius caperes Nostrum, cum perpetuas scripseritis, aduersus Fabrotum, in Commentario suo, stricturas. Inquisitum inuenies in originem nominis Paganorum magno ingenio, & rescriptas Paganorum & superstitionem depictam viuis quasi coloribus inde ab æuo Constantini M. vsque ad Theodosii Iunioris tempora. Ii, qui haruspiciam, fulgurum interpretationem, sacrificia diuinatoria, & nocturna, simulacrorum cultum, Deos varios, sacerdotum paganorum priuilegia, festos conuentus, conuiuia, templorum annonas, aras, & alia innumera ad cognitionem accuratorem veterum auctorum, antiquitatum, & historiarum multum facientia, introspicere penitus desiderant, habent hic, vnde sitim suam possint explere. Vltimum locum occupat Titulus *de Religione*, breuis, & Honorii tantum imperium respiciens, quo de *fore ecclesiastico* actum cautumque est, vt, quando de religione disputaretur, iudicaret foli Episcopi, cæteræ causæ ablegarentur ad Iudices ordinarios.

Subditiorius est Titulus *de Episcopali iudicio*, & mera commenta continens, farrago sequiore ætate ab inepto homine collecta, qualis etiam est illa Sirmondiana, quæ nomine *Appendicis Codicis Theodosii* circumfertur, & de qua annuente numine plura dicemus ad Nouellas publicique faciemus cum iis iuris, ne quid desiderari possit in noua editione. Habes Indicem satis longum rerum earum, quæ continentur hoc Tomo, quasque admirabili perspicacitate, & magno studio, Noster, partim congeſſit, partim in maiorem lucem posuit. Interim vale, & meis studiis in posterum faue, Dabam Wittebergæ Sax. a. O. R. cld Iccc xxxii. Kal. Aug.

CODICIS THEODOSIANI LIBER DECIMVS SEXTVS.

QVI TOTVS EST
DE REBVS ECCLESIASTICIS.

Supplementi seu Paratitli vice ad hunc de rebus Ecclesiasticis librum referri quoque possunt octo Tituli sequentes: e lib. 2. tit. *de Feriis*: e lib. 4. tit. *de manumissionibus in Ecclesia*: e lib. 5. tit. *de Bonis Clericorum & Monachorum*: ex lib. 9. tit. *de Sepulchris violatis*: tit. *de Maleficis & mathem.* tit. *de raptu vel matrimonio sanctimonialium virginum vel viduarum*. tit. *de his, qui ad Ecclesias confugiunt*: ex lib. 10. tit. *de locatione fundorum iuris Templorum*. Meminit huius libri 16. Hincmarus Remensis, *epist.* 4. *cap.* 6. *Decimus sextus*, inquit, *liber Legum*: quibus, *una cum sacris Canonibus, sancta moderatur Ecclesia*.

HVIVS LIBRI TITVLI.

I. De Fide Catholica.	VII. De Apostatis.
II. De Episcopis, Ecclesiis & Clericis.	VIII. De Iudæis, Cælicolis & Samaritanis.
III. De Monachis.	IX. Ne Christianum mancipium Iudeus habeat.
IV. De his, qui super religione contendunt.	X. De Paganis, sacrificiis & templis.
V. De Hæreticis.	XI. De Religione.
VI. Ne sanctum baptismum iteretur.	

DE FIDE CATHOLICA. TITVLVS I.

Lib. I. Cod. Ivst. Tit. I. Vbi Tribonianus auctiorem fecit Titulum, *De summa Trinitate, & fide Catholica*: & ut nemo de ea publice contendere audeat. Porro in vetustis exemplaribus, & quidem Vesonino, hic Titulus est secundus huius Libri.

PARATITLON.

FIDES CATHOLICA, *Rubr. Secta Catholica, l. 5. infr. de Episcop. & l. 42. 44. de heret. & venerabilis orthodoxorum secta, l. ultim. infr. de heretic. (vnde & Christiani Catholici, l. 2. b. t. Catholice Ecclesie, l. 5. h. t. & l. 6. 48. 54. infr. de heretic. & l. 31. infr. de Episcop. l. 1. p. i. supr. de annona: & absolute Catholice, l. 4. de Episcopis, Eccles. & Cler. l. 2. ne sanct. Bapt. iter. Iudicium Catholice Religionis. l. 28. infr. de heretic: Catholica Religio, l. 6. infr. de heretic. Catholica Disciplina, l. 9. infr. de heretic. Catholica Communio, l. 46. infr. de heretic. Catholica lex, l. 11. de Episcopis: l. 1. infr. de heret. Catholica sanctitas, l. 4. 11. infr. de heretic. Catholica veneratio, l. 38. infra de heretic. Sanctissima lex, l. 18. infr. de Episcopis: l. 5. de Episcopis: Sancta lex, l. 51. de heretic. Sanctissima Religio & in perenne seruandae Christianae legis secretorum reuerentia: l. 9. de Scenicis: Sacratissima Religio, & Christianae legis reuerentia, l. 4. eod. tit. Institutio diuina, l. 45. de hereticis: his verbis a Valentiniano Iuniore, l. 2. infr. ne sanctum Baptism. definitur: Nihil aliud praecipi volumus, quam quod Euangeliorum & Apostolorum fides, & traditio INCORRUPTA seruauit, sicut & lege Diuali parentum nostrorum, Constantini, Constanti, Valentiniani decreta sunt. A Theodosio M. Imp. sic. l. 2. hoc tit. definitur: Quae secundum Apostolicam disciplinam & Euangelicam doctrinam, Patris & Filii & Spiritus Sancti unam Deitatem, sub parili Maiestate, & sub pia Trinitate credit. Item: Quae unius Maiestatis atque Virtutis Patrem & Filium & Spiritum sanctum confitetur: unius gloriae, claritatis unius, nihil dissonum profana diuisione faciens: sed Trinitatis ordinem, Personarum adserctionem, & Diuinitatis unionem credens: l. 2. b. t. Trinitatis patrem sibi congruentem sanctitatem, l. 38. infr. de heretic. Quae fides, seu Catholice Religionis cultor est, qui Omnipotentem Deum, & Christum Filium Dei unum nomine confitetur, Deum de Deo, lumen de lumine: qui Spiritum sanctum (qui id, quod ex summo rerum Parente speramus, accipimus,) negando non violat: apud quem intemeratae fidei sensu, viget incorruptae Trinitatis indiuisa substantia, quae Graeci adserctione verbi sola recte credentibus dicitur: d. l. 6. infr. de heretic. Quam Religionem & Diuinum Petrum Apostolum Romanis tradidisse, idem Imp. Theodosius M. ait l. 2. hoc tit. & Nicenam fidem esse adserit, l. 3. hoc tit. & d. 16. infr. de heretic. At quam ideo sibi subditos populos d. l. 2. b. t. reuocat: Exemplo Pontificis Damasi & Petri Alexandriae Episcopi, virorum Apostolice sanctitatis Religionem a Petro insinuatam tum sequentium; vt & l. 3. b. t. exemplo variorum; quos ibi recenset, per Orientem Episcoporum. Hanc itaque Religionem sequentes, & Christianorum Catholicorum nomen amplecti, l. 2. b. t. & Episcopis, horum quos expressit, communioni sociatis, id est, communicantibus, Ecclesias tradi iubet d. l. 3. b. t. Caeteros vero haereticos iudicat l. 2. 3. b. t. atque adeo ab Ecclesiis obtinendis haereticos Episcopos expelli iubet, d. l. 3. b. t. Conciliabulum eorum Ecclesias vocari vetat, l. 2. b. t. Verum hac parte alia & peruersa mens Valentiniano Iuniori aliquando in breue tempus fuit, l. ultim. hoc tit. vbi dicam. Et haec de fide Catholica, & Edictis Imperatorum, quibus ea inculcata: atque adeo de Canone Fidei, Antiquitati hac parte quis locus? vid. l. 3. infr. de Religione: quis praeter omnibus legi diuinae? vid. etiam leg. 27. de Episc. vel institutioni diuinae? l. 45. infr. de heret. Quis praecipis Apostolorum in rebus Fidei? d. l. 2. hoc tit. l. 2. ne sanct. Bapt. & in his quae disciplinam Ecclesiasticam spectant, l. 27. de Episcop. Quis vetustati, & Canonibus pristinis Ecclesiasticis? vid. l. 45. infr. de Episc. Quae Traditionis autoritas? vid. l. 2. ne sanct. Bapt. Quae Conciliorum vis & autoritas? l. ult. hoc tit. Quid Concilium? d. l. ult. seu synodi, l. 15. 23. de Episc. decreta Sanctissimi coetus Antistitum, l. ult. infr. de heretic. Episcoporum iudicium, l. 20. quor. appell. Conuentus Sacerdotalis, l. 45. de Episc. Synodorum aliae Oecumenicae, aliae Dioeceseon hoc Codice memorantur. Synodi Dioeceseos fit mentio l. 23. 45. de Episc. de qua accipio & leg. 29. quor. appellat. Memorantur haec: Nicæna, l. 3. infr. de Religione: l. 6. de heret. Ephesina, l. ult. de heret. Ariminensis, l. ult. hoc tit. l. 15. de Episc. Constantinopolitana, qua Fides Ariminensis Concilii firmata, l. ult. de Fide Cath. Concilium 70. Episcoporum in Africa, cuius mentio Anno D. 369. l. 20. quor. appellat. Synodus Dioeceseos, ad quam directa est lex 23. de Episc. His adde Collationem Carthaginensem, inter Catholicos & Donatistas Anno D. 411. quo pertine-*

tinet *lex 3. de Relig. & lex 55. de heretic.* Quandoque etiam Principes Edicta de Vnitate emifere, vt *l. 2. infr. de Relig.* quibus fcilicet vna Catholica veneratio, vna falus eſſe iubebatur, *l. 38. infr. de heret.* eiusque formula ab his præſcribebatur, *d. d. 38. l. 2. 3. hoc tit.* Cæteri vero heretici iudicari iubebantur, *d. l. 2. hoc tit.* Veneratione etiam, ſeu obreuerentiam Chriſtianæ Religionis, & vt a Paganorum contemptu ea vindicaretur, Principes nonnulla ſubinde ſanxere: in quibus & illud a Valentiniano Sen. conſtitutum, *l. 1. hoc tit.* ne homines Chriſtianæ Religionis ad Templorum Gentiliorum cuſtodiam apponerentur: de quo mox, vt & *in paratit. de Religione.* Tandem de Sacramentis Fidei Catholicæ; de Baptiſmate & Euchariftia, vid. *ſupr. tit. de Sceniciſ,* & *infr. ne ſanct. Baptiſm. iter. & tit. de heretic.* de Litania, vid. *l. 30. de heret.* de Feriis, vid. *tit. 8. ſupr. lib. 2.*

DE FIDE CATHOLICA.

P. 3.

De CVSTODIBVS Templorum Gentiliorum Chriſtianis non apponendis Valentiniani Conſtitutio.

I. (a) VALENTINIANVS & Valens AA. ad Symmachum. (b)

QVISQVIS Iudex, (c) ſeu Apparitor, (d) ad cuſtodiam Templorum, (e) homines Chriſtianæ religionis adpoſuerit, ſciat, non ſaluti (f) ſuæ, non fortunis eſſe parcendum. Dat. xv. (g) Kalend. Dec. Med. Valentiniano & Valente AA. coſſ. [365]

NOTÆ.

- (a) Abest hæc lex a Cod. Iust. utpote Paganorum templis & ritibus tum omnino abolitis. Memorat eam quoque Baronius, Anno 365. n. 43. Iungendæque illi videntur *lex 8. ſupr. de Penis: & lex 8. ſupr. de Piſtoribus.* GUTHOF.
- (b) De hoc Symmacho P. V. Romæ (Epitolographi patrè) Aproniani in præfectura vrbana ſucceſſore, eoque Gentili ſeu Pagano, iam alibi ſæpe dixi: vid. *Proſopogr. ID.*
- (c) Nota Iudices ſub Præfectura Urbis conſtitutos, id eſt, Rectores Prouinciarum. Forte etiam ipſe Præfectus Urbis hac voce inuoluitur. *ID.*
- (d) Id eſt Officialis, Iudicis ſeu Rectoris Prouinciæ. *ID.*
- (e) Templorum, Paganorum ſcilicet, de quo mox. *ID.*
- (f) Id eſt, vitæ ſuæ. *ID.*
- (g) Si huic legi iungendæ ſunt due iſte, quas dixi, leges, tum emendandus hic dies fuerit, & reponendus XVIII Kalend. Febr. Quid quod mense Nouembri & Decembri huius Anni Valentinianus, huiusceleg. Auctor non Mediolani, verum Pariſiſ conſtitit; vt docet *lex 13. ſupr. de annona & tributis: lex 3. ſupr. de Metallis: lex 11. ſupr. de Numerariis:* Sed & Ammianus Marcellinus *lib. 26. & 27. ID.*

COMMENTARIVS.

CVSTODES, TEMPLIS Gentilium, (de Cuſtodibus Eccleſiarum, vid. *l. 26. infr. de Epiſcopis*.) Chriſtianæ Religionis homines a Iudicibus eorumue Apparitoribus, adponi hæc conſtitutione (quæ data eſt ad Symmachum Præſ. & cum Urbis Romæ Epitolographi patrè, vt *ſupr.*) vetar Valentinianus Senior; idque ſub grauiffima pœna: Nempe: (vt vel Titulus, ſub quo lex hæc poſita eſt, oſtendit) ad vindicandam hæc parte venerationem Catholicæ & Chriſtianæ Fidei. Conſtitutionis iſtius vim vt adiequatur, de Cuſtodibus iſtis initio videndum eſt. Igitur *Cuſtodes Templorum* hic non ſunt Aeditui, ſeu *ἱεροφύλακες*, quales olim adpoſiti ad curam Templorum, ſeruandis ibi rebus ſacris, vindicandisque iis a ſuribus, propter opes ibi reconditas, & delubra, ſimulacra, & ſupelle-

Tom. VI.

tilium Templorum ibi repoſitam: quorum aliqui cuſtodum & excubitorum frequens mentio, etiam apud Tertullianum *Apolog. c. 15.* Iuſtinum, *epiſt. ad Diogenetum pag. 495. Oper. Edit. Col.* Cyprianum, *tractat. ad Demetrianum pag. 191. Edit. Ioan Oxon.* Epiſcop. Arnobium, *lib. 6. pag. 195. Edit. Steuueh.* Firmicum *Aſtronom. lib. 3. c. 12. & in iure l. 17. D. de alimentis legatis, l. 35. D. de liber ali causa:* Cuiusmodi Hieroſolymis vigiles, Cuſtodes *ὑπὸ τῶν* Templo aſſeruando erant: vid. *Act. 5. verſ. 22. 26. Marc. 14. v. 85. Ioan 7. v. 32. 45. cap. 18. verſ. 3. 12. 22. cap. 19. verſ. 6.* Cuſtodes Eccleſiarum & ſanctorum locorum, *l. 26. infr. de Epiſ.* Verum, quod recte vidit C. Baronius, cuſtodes hic ſunt milites appoſiti Templis Gentilium cuſtodiendis, aduerſus vim ſcilicet & impreſſionem, impetumque ab his arcendum.

A 2

arcendum. Nempe enim, cum Valentinianus Imperator principatus suo initio, cultus sui religionisque libertatem Paganis tribuisset, quod docet vel *lex vius 9. sup. de maleficiis & mathem.* Christiani ipsi, qui sub Iuliano recenter admodum multis modis vexati attritique fuerant, id agre ferentes, in Deorum templa alicubi acceptas iniurias vindicare, inque ea inuolare, ritusque Gentilios disturbare, annisi videntur, & quidem intra Praefecturam Urbis Romae. Qua de re cum suas Paganas querelas ad Magistratus pertulissent, ex Officialibus illi suis seu Apparitoribus, custodes ad vim arcendam admouere. Sic & Romani Praefides diebus festis, quia non erat magnus populi conuentus ad templi custodiam, ne quid ibi contra mores Iudaeorum tentaretur, cohortem mittere soliti, quam *σπίραν* vocat Ioannes 18. v. 3. *τάξιν* Iosephus *Antiq. Iud. lib. 20. cap. 4.* de quo vid. & *lib. eod. c. 7.* Quod & ipsum interim argumento est, non de aditu, qui *ιερωφύλακες*, hic agi: hi quippe non a Magistratibus, neque ex Apparitorum cohorte, verum a Sacerdotibus ipsis & ex *ιερατικῷ* ordine adpositi: vel etiam a testatoribus destinati, qui Tempia extrui, aedificari iussissent. Et factum illud, de custodibus inquam adpositis, non damnat Valentinianus: Nam & in commune, qui vel aequalitate inoluti, vel vltro, cultus sui religionisque libertatem aliquibus constare, eosque ex aequo agere vult, necquicquam agit, nisi idem modis omnibus vim areet, amouetque: quo alioquin etiam spectat *lex 9. 12. 20. 21. 25. 26. 27. infr. de Iudeis*: custodibus etiam, si opus, & excubitoribus adpositis. Quod egregio exemplo haud ita pridem factum alicubi me coram memini. Illud tantum imprecatur Valentinianus Imp. quod Christiani ad custodiam Templorum Gentiliorum adponerentur. Magistratus scilicet hoc tempore magnam adhuc partem Gentiles, & Romae quidem, atque intra Praefecturam Urbis positi, cuiusmodi Symmachus ipsemet erat, cui *haec lex* inferibitur, Praefectus Urbi, idemque Epistolographi pater, cum *sa* alio-

p. 3. quin militum & Officialium Gentilium in Officio suo seu cohorte haberent, quibus hanc delegarent Templorum custodiam, Christianos quoque, & vel potissimum, alicubi ad id delegere: non quod Templorum securitati seu tuitioni ita melius consultum putarent: verum (quod tum ex *Rubrica huius tituli*, tum ex severissima *huius legis* sanctione colligo) quod in contemptum Fidei Catholicae Christianaeque Religionis, & cum plena eius iniuria, inuidiaque Christianorum res hac verteret: quorum auersam ab omni superstitionis afflatu vel contagio mentem cum nossent, eius tamen inquinamento eos ita quodammodo obliuiebant. Fieri enim non poterat, quin huiusmodi Custodes Templorum, ubi non Deus non CHRISTVS inuocabatur (vt apud Christianorum sectas, licet inter se in aliquo dissentientes) sed vana numina, imo daemonia, colebantur, inclamabantur: ubi non castae religionis, verum funesti ritus exercebantur, victimae caedebantur, thura adolebantur, visu ipso, prospectu, auditu, afflatu inceffarentur, deque contaminatis ita contaminarentur. Imo fieri vix poterat, vt non aliquo interim, tot inter Ministros sacrorum discursantes, officiumque peragentes, contactu piculoue inquinarentur, conspurcarenturque. Quod certe Valentiniano ipsemet illi, cuius *haec lex* est, cum priuatus adhuc ageret, contigisse memorat Sozomenus *lib. 6. bistor. Eccl. cap. 6.* cum Iulianum Tribunus ipse Numeri cuiusdam Palatini, qui proxime Imperatorem custodiam & praesidii causa sequebatur, ad Templum deduxisset: ibi enim a Sacerdote (*ιερέα* vocat Sozomenus *d. loco*: Theo-

doretus *lib. 4. cap. 5. νεωκόρον*), *histrali aqua* aspersionis, non id tantum Iuliano incoram agre tulisse, verum etiam illico vindicasse, atque ideo in exilium missus memoratur. Igitur de eo quod dixi perlata querela a Christianis ad Valentinianum Imp. quod sibi ea re, Christianaeque fidei & disciplinae, atrox iniuria contumeliaque fieret: quae funestis impiisque Gentilium sacris, non dico consensum vel conscientiam suam commodare, sed ne sensus quidem suos e tam propinquo contaminari patitur. Hinc adeo Tertullianus, quod huc proxime facit, *cap. 11. de corona militis*, militiam armatam in Christiano in vniuersam damnatam cupiens, militiae huius usum ad absurdum ita deducit: Et *excubabit*, inquit, *pro Templis*, quibus renunciauit? Neque debito, perlata hanc querelam ad Valentinianum Imp. a Liberio Episcopo Romano, atque a Synodo Romana, quae eo ipso anno habita fuit, quo *haec lex* data est, *Valentiniano & Valente COSS.* Quare etiam directa seu emissae hac constitutio ad Symmachum Praefectum Urbis Romae: Pariter vt *lex 8. sup. de Panis*, (quae *huic ipsi* coniungenda videtur, ceu eiusdem constitutionis pars, ad eundem Symmachum P. V. data est, & ad eundem finem collineat: nam & ibi prohibentur Christiani ludogladatorio poenae loco addici. Nempe, cum ludi isti, non ludi, aboleri in totum nondum possent, Christianos saltem his addici noluit Valentinianus: quia Christiana disciplina ludos hos, publicasque huiusmodi voluptatis hostias, auerfaretur, oculosque manusque Christianorum hoc cruento spectaculo pasci, sedari, communicari, non pateretur, de quo dixi ad *l. 1. sup. de Gladiatoriis*. Igitur Christianos iis corporibus seu ministeriis aptari noluit Valentinianus, quibus vel sensa eorum manusque feritatis vel superstitionis alicuius gentilitiae specie pollui, inceffari, possent, quasque disciplina Christiana auerfatur. Aliter atque si de ministerio innoxio ageretur, ubi nulla Christianae Religionis iniuria, nullus talis metus subest: Quare Christianus quoque, innoxio, etsi obnoxio valde, pistorum corpori, quod annonae Urbis Romae seruiebat, poenae loco addici potuit: quod ab eodem Valentiniano *l. 8. sup. de Pistoribus*, quae ad eundem Symmachum P. V. data est, imo & his duabus pariter coassanda videtur, constitutum est. Haec, inquam, Valentinianus Imperator, ne ministerii etiam alicuius specie, vel poenae obtentu, Christiani inceffarentur, polluerentur. Quanto minus igitur in Christianis vltro neum quemcunque seu spontaneum ritus alicuius Gentilitii participatum, communionem, *μεισθῆναι* & *ἐρεσθῆναι* idem tulerit? De quo alibi,

Illud adhuc monendum, videri cui posse Symmachii locum *l. 1. Epist. 40. ad Agorium* Praetextatum huc pertinere. Huic certe proximum id saltem; *Conuenit inter Sacerdotes vt in CVSTODIAM CIVIVM publico obsequio traderemus CVRAM DEORVM*: Benignitas enim superioris, nisi cultu teneatur, amittitur: Ergo multo tanto ornatio, quam solebat, celestis factus est honor. Verum non ita est: locus enim ille est de cura & custodia Sacrorum reiue diuinæ, vt ea non nisi ciuibus Romanis mandaretur, non vero peregrinis: hac enim ratione Benignitatem Deorum prouocandam, si cultu & cura vitium retineretur. De hac eadem cura & officio, & quidem statim mensis, vid. eundem *epist. 45. lib. 1.*

Illud hic semel monendum; Templorum appellatione, hoc quoque, Gentilium templa indicari, vt praeter *hanc legem*, docet insuper *lex 3. sup. de operibus publ. d. l. 112. sup. de Decurion. & tit. de Pagan. Sacrif. & Templ. infr.* ac nominatim *l. 3. 4. 8. 16. 19.*

& 18. 19. illius tit. & l. 2. 3. *infr. de Apostatis*: adeo quidem, ut *templorum cultus* pro cultu Gentilitio usurpetur in d. l. 12. quæ data est Anno Domini 383. de quo dicam *infr. tit. de paganis, Sacr. & Templis ad Rubr.* Et hæc de custodibus Templo-

rum. Nam de Custodibus Ecclesiarum, ut dixi, est *lex 26. infr. de Episcop. & Clericis.* Exemplum igitur iam tenemus, vindicatæ fidei Christianæ a contumelia eorum, quibus Religionis suæ libertas ἐλευθερία conceditur.

THEODOSII M. Edictum, de Fide Catholica.

II. (a) Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEOD. AAA Edictum ad (b) Populum Urbis Constantinop.

CUNCTOS populos, quos (c) Clementiæ Nostræ regit temperamentum, (d) in tali volumus Religionē versari, quam Diuinum (e) Petrum (f) Apostolum tradidisse Romanis, (g) religio usque nunc (h) ab ipso insinuata declarat: Quamque Pontificem Damasum sequi (i) claret, & Petrum Alexandriæ Episcopum, virum Apostolicæ sanctitatis: *Ut, (k) secundum Apostolicam disciplinam, Euangelicamque doctrinam Patris & Filii & Spiritus, 5. sancti unam Deitatem sub parili (l) Maiestate, & sub pia Trinitate credamus.* Hanc legem sequentes, *Christianorum Catholicorum,* (m) nomen iubemus amplecti: Reliquos vero demones vefanosque iudicantes, hæretici dogmatis infamiam sustinere: nec (n) conciliabula eorum *Ecclesiarum* nomen accipere, (o) diuina primum vindicta, post etiam motus (p) nostri, quem ex cælesti (q) arbitrio sumpserimus, ultione plectendos. Dat. 111. Kalend. Mart. Thesal. Gratiano. v. & Theodosio I. AA. COSS. [380.]

NOTÆ.

- (a) *Lex 1. Cod. Iust. de summa Trinitate & Fide Catholica.* Iningenda etiam est huic *l. lex 25. infr. de Episcopis.* Memorat *hanc leg.* Sozomenus *lib. 7. cap. 4.* Recteque eadem relata a C. Baronio in *Annales Ecclesiasticos, Anno D. 380. n. 2.* Eam ipsam quoque indicare mihi videtur idem Theodosius M. *l. 7. infr. de hereticis. GOTHOF.*
- (b) Idem Edictum eodem fine emissum quoque *ad Eutropium PP.* ut videlicet per eum cunctis populis innotesceret: ut ostendit *dist. lex 25. infr. de Episcopis:* quomodo scilicet eius *leg.* Inscriptio habet in *Cod. Iust. l. 1. de crimin. sacril. ID.*
- (c) De hoc Relatio, Quos, vide *Commentariis. ID.*
- (d) *Inferium Cod. Iust. Temperamentum,* hic est, vel temperatum, clemens, ciuileque imperium: sic ut Clementiam suam ostentare voluerit his verbis Imp. cui consentire videtur Sozomeni narratio: vel in genere regimen, imperium, quomodo habet *Cod. Iust.* ita scilicet Imperator orbem temperare dicitur: vid. *Gloss. Theod. ID.*
- (e) *Diuum Cod. Iust. ID.*
- (f) ἡ παύλων additum, in quibusdam MSS. Basilicorum: Quod a Theodosio hic non additum: Irenæi sane verbis, quæ mox consignabo, conuenit. *ID.*
- (g) Romæ constitutum. Ita et Verèribus Patribus multi graues Scriptores, etsi nonnulli hodie quoque ambigant: de qua questione historica peculiare extant libelli. *ID.*
- (h) *Viguenue, recte. vid. Gloss. Theod.* pro quo in *Cod. Iust. usque adhuc:* eodem semper sensu, id est, ad præsens usque tempus: & usque nunc continuata. Orosius dixit, *lib. 7. cap. 29.* usque ad nunc: quomodo etiam legitur in *Edit. prim. Cuiac. & quæ in quart. prodit. ID.*
- (i) Hæc voce indicantur Urbis Romæ cives & incolæ, atque adeo Ecclesia Urbis Romæ. *ID.*
- (k) *Hæc est, ut &c. ita Cod. Iust. Ed. prim. Cuiac. & quæ in quart. prodit. vinculo, orationis addito, maioris claritatis ergo. ID.*
- (l) *Parili:* vid. *Gloss. Theod. & Lexicon Symmachian. Parei. In Cod. Iust. pari. ID.*
- (m) Symmachus quoque quantumlibet Paganus, quadriennio tantum post *hanc leg.* Anno D. 384. *lib. 10. epist. 34.* hæc Catholicorum nomine Christianos designat. *ID.*
- (n) Hic vers. nec conciliabula, omittit *Cod. Iust.* quia in totum & absque conciliabula Hæreticorum prohibita. *ID.*
- (o) Nominè censeri. *ID.*
- (p) *Motus nostri.* Elegantius hoc, quam quod *Cod. Iust. animi nostri:* vid. *Gloss. Theod. ID.*
- (q) Non putem Theodosium M. hæc de se dicere, quales multa hyperbolæ, & insanæ formulæ his constitutionibus occurrunt: veluti *cæleste Oraculum, Nomen nostrum, &c.* quæ cumulari habes in *Principe.* Verum his verbis intelligere mihi videtur, *Dei arbitrium,* & sic regulam & formulam iuris diuini. *ID.*

COMMENTARIUS.

NORMAM seu Regulam & CANONEM seu Typum Catholicæ Fidei, populis sibi subditis, Imperii videlicet Orientalis, ac nominatim populo Urbis Constantinopolitane, hoc Edicto suo præfert Theodosius M. Anno D. 380. secundo Imperii sui anno. Quo quidem Edicto populos

sibi subditos ad Catholicam Fidem reuocatum est, duplici ratione. Primo quidem παραδειγματικώς reuocatis iis primum, ad exemplum Ecclesiæ Romanæ: dein duobus insignium maxime & præcipuorum tum in Occidente, tum in Oriente Episcoporum, & principe quidem loco, Pontificis Romani.

Romani exemplis & præiudiciis, qui Religionem Catholicam tum sequebantur, tuebanturque, prælati. Secundo, explicite seu κανονικῶς, proposita ἐκθέσις seu formula Fidei, Apostolicaque & Evangelica doctrinæ, quam & Basilius hoc tempore passim urget, veluti *epist.* 72. *liv.* 251. *Edit. Benedictin.* ἐκθέσις inquam, de sacrosancta Trinitate, qua breuiter plerisque hæresibus præscribitur: Cui similes duas alias accuratas de SS. Trinitate ἐκθέσεις idem Imp. Theodosius M. proposuit *l.* 3. *prox. infr.* & *l.* 6. *infr. de hæreticis*: quæ cum hac omnino concinunt & conferendæ sunt. In quarum etiam postrema quartum insuper præiudicium proponit Imp. Nicænæ Fidei scilicet, quam & a Maioribus traditam, & diuinæ Religionis testimonio atque adfensione firmatam addit. Quam Nicænæ fidei auctoritatem Theodosius M. hac leg. non præfert: forte quod ea apud hæreticos exola tum maxime esset: vt proinde Theodosius studio ab ea abstinuisse hic inter initia nunc videatur. Atque hæc quidem brevis huius constitutionis seu huius Edicti continentia est.

Quod quidem Theodosii M. Edictum, non tantum cum interpretibus Codicis Iustiniani ordine inspecto, filiam primogenitam recte dixeris, vt pote quæ prima omnium *eo Cod.* occurrat, quæque ideo variis & singularibus Repetitionibus, Commentariis, dotata fuit: verum etiam cum Card. Baronio recte, *Auream sanctionem*, piumque & salutare Edictum nuncupaueris: Cui similis aliquin altera eiusdem Theodosii M. posterior aliquanto, imo gemina, occurrit, *d.* *l.* 3. *prox.* vbi simili quem dixi, more, quorundam Episcoporum in Fide sanorum exempla aduocat, & proponit: Catholicamque Communionem ab his designat, ἐκθέσις Fidei primo loco proposita, mox & Nicænæ Fidei, vt dixi, præiudicio addito.

Et hæc quidem nostra inter initia Imperii sui a Theodosio M. emissæ fuit: vti prima semper præcipuaque inter curas Principum, de rebus diuinis cura: & sollicitudo esse debet: quo populos scilicet suos, sicubi, si quando a fide Catholica deuios, ad veram traduxisse velint Religionem: & in summam, quod Theodosius Iun. ait, *l.* 3. *Cod. I. de Fide Cathol.* πρέπει τῇ βασιλείᾳ τὰς ὑπὸ τὴν ἐκείνης ἐκείνης ἐκείνης, *deceat nostrum imperium subditos de religione commonefacere.* Hoc exemplo igitur Theodosii M. Imp. (vt Historicam nunc huius leg. causam ingrediamur:) cum videret, Orientem cui ipse præerat, hæresibus contaminatum, & per quadraginta iam totos annos, sub Arianis Imperatoribus, (Constantio, inquam, & Valente) præualidas, ac nominatim Constantinopolitanum populum, in varias distractum sectas & sententias, sic vt Ecclesia ab Arianis teneretur, (vt ex Sozomeno *l.* 7. *cap.* 5. aliisque, sed & Marcellino, in *Chronico*, his ipsis C O S S. liquet: Theodosius, inquam, Christianissimus & Catholicus

P. 6.

Imp. cum hæc videret, hæc inter Imperii sui primordia, Arianam potissimum hæresin pessundatam cupiens, viceversa Catholicis Orthodoxis Ecclesiis restitutus (quod etiam mox factum ab eo, vt paulo post dicitur) ab ipsa prius Vrbe Regia, Constantinopoli inquam, huic malo mederi instituit: vnde velut ex acropoli seu capite exemplum in cætera deriuaretur, quod Sozomenus etiam, *hanc leg.* memorans, diserte prodit. Et vero hanc ad rem observandum, eodem exemplo scriptum & emissum hoc Edictum ad Eutropium Præfectum Prætorio: quò idem per eum cunctis iam populis sub ditione sua agentibus innotesceret: vt discimus ex *Cod. Iust. l.* 1. *de crim. sacril.* quæ hoc Codice posita est

l. 25. *infr. de Episcopis*: sine Inscriptione, *huc coniungenda venit.*

Igitur aureo hoc, pio & salutari Edicto Theodosius M. populos sibi subditos ad fidem Catholicam reuocatum iuit: tum Primo, exemplis Ecclesiæ Romanæ: Secundo, duobusque insuper in Orbe Christiano Episcoporum: tum tertio ἐκθέσις fidei ipsius, propositis. Idque emissio Edicto ex Vrbe Theffalonicensi: vbi videlicet ab Acholio Ep. hoc ipso Anno 380. baptizatus fuit, teste Socrate, *lib.* 5. *cap.* 6. & Sozomeno *lib.* 7. *cap.* 4. etsi posterior hic temporis characterismus haud adeo aperte præferat, atque ab eo in Fide confirmatus fuit: Exemplo etiam Illyrici, quod Arian opinionem nunquam amplexum fuerat, verum in antiqua Fide ab Apostolis tradita, inque Concilio Nicæno confirmata, semper steterat: Quem etiam Acholium ipsemet Theodosius M. velut optimum *συνεργον* ad fidem Catholicam stabiliendam sibi obtigisse gauisus est, vt tradit Sozomenus, *lib.* 7. *cap.* 4. Vt proinde Acholius isti Episcopo Theffalonicensi aureum hoc Edictum accepto ferre minus dubitem, pariter vt legem 4. *supr. de questionib.* & octennio post, legem 14. *infr. de hæretic.* & legem 2. *supr. de nuptiis*: seu *l.* 5. *supr. de Adulter.* iuncta *l.* 5. *Cod. Iust. de incestis nuptiis.* Sane Ambrosius quoque in *epist.* 22. *pag.* 229. *Tom. V. Oper. Ed. Paris. 1614. ad Sacerdotes, & omnem Clerum pleb. Theffalonicens.* de obitu, vita, virtutibus, & conuersatione huius Acholii scripta, eum *Sanctum Virum* vocat, & *MVRVM FL-DEI*, gratia & sanctitatis: Eundemque sequente *epist.* ad Anylium successorem eius scripta, pluribus commendat. Quin & ad eundem tres extant Basilii *epistole*, quibus fidem eius deprædicat: vbi notandum *Ἀχολίον* vocari, pariter vt nuncupatur a Socrate, *lib.* 5. *cap.* 6. Theodoretto, *lib.* 5. *cap.* 9. Sozomeno *lib.* 7. *cap.* 4. Neque omitti oportet, quod Ambrosius scribit, eum precibus suis effecisse, vt Gothos de partibus Macedonia fugaret victores, seuienteque & ardenti pestilentia perturbatos, regressosque postea pacem rogasse vt viverent. Et erat, vt dixi, Acholius Theffalonicæ Ep. Theffalonica vero hæc, vt id quoque adificium, totius Illyrici Metropolis erat, vt Theodoretus *lib.* 5. *cap.* 17. *init.* ostendit, non modo Macedonia, quæ & ipsa Macedonia tamen in Illyrico fuit. Baronii enim lapsus est, cum Socratem hac parte erroris arguit, & Theffalonicam, non in Illyrico, verum in Macedonia sitam fuisse scribit. Idque etiam confirmat non parum *l.* 33. *supr. de Annon. & tribut.* Sed toto cælo errat Alciatus, eumque secuti, qui existimant hoc Edictum latum aduersus Macedonios: quibus vel ipsa temporum ratio refragatur: Macedoniani quippe Anno demum proximo 381. in Concilio Constantinopolitano damnati fuere, vt dicam *ad legem prox.*

Nunc subiiciamus Sozomeni verba, *lib.* 7. *cap.* 4. de hoc Edicto, vbi & causam eius promulgandi memorat, curque id ad Populum Urbis Constantinopolitanæ emissum fuerit: videamusque adeo quibus verbis eius sententiam Scriptor iste expresserit: Ἐγὼ, inquit, τὰ πρὸς ἑω σασιάζειν ὡς καὶ τὰς λαὸς εἰς διαφόρους αἰρέσεις μεμερίσθαι, καὶ μάλιστὰ ἀπὸ τῆς Κωνσταντινέου πόλεως λογισάμενος δὲ ἀμεινοῦναι προαγορεύσαι τῆς ὑπὸ τῆς ἡν ἔχει περὶ τὸ θεὸν δοξᾶν, ὥστε μὴ βιάζεσθαι δοκεῖν ἀδρόον ἐπιτάγῳ παρὰ γνώμην θρησκείναι. NOMON ΕΚ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΦΩΝΗΣΕ Τῷ ΔΗΜῳ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ: συνῆδε γὰρ ἐνθενδε, ὡς ἀπὸ τίνος ἀκροπόλεως τῆς πάσης ὑπὸ τῆς καὶ τὰς ἄλλαις πόλεσι δὴλῶν ἐσεῖσθαι ἐν τάχει τὴν γραφὴν ἐδήλωε δὲ διὰ ταύτης, βύλε-

ὅτι πάντας τὰς ἀρχομένους θρησκείαν, αἰς ἐξ
ἀρχῆς Ρωμαίοις παρέδωκε Πέτρος, ὁ κορυφαῖος
τῶν Αποστόλων, ΕΦΥΛΑΤΤΟΝ δὲ τότε ΔΑΜΑ-
ΣΟΣ ὁ Ρώμης Ἐπίσκοπος, καὶ Πέτρος Ἀλεξανδρεί-
ας, μόναν τε τῶν ἰσοῦμιον Τριάδα θείαν θρησκευ-
όντων, Καθολικὴν τὴν Εκκλησίαν ὀνομαζέσθαι:
τὰς δὲ παρὰ ταῦτα δοξαζόντας, αἰρετικὰς προσ-
αγορεύεσθαι, καὶ ἀτήκεις εἶναι, καὶ τιμωρίαν προσ-
δεχέσθαι: comperit Orientem versus provincias in-
multuari, ita ut populi in varias sectas diuisi essent,
ac praecipue Constantinopoli. Cum igitur apud se re-
putasset, satius esse, ut suam de diuinitate sententiam
ipsis subditis suis palam predicaret, ne vim inferre vi-
deretur, repente inuitis, quid colendum esset praeci-
pando, Thessalonica positus, legem dedit ad populum
urbis Constantinopolitanae. Perpendebat enim animo,
fore, ut illinc tanquam ex arce totius imperii, re-
scriptum suum reliquis quoque ciuitatibus breui inno-
sceret. Significabat autem eo rescripto, velle se, ut
omnes subditi sui eam religionem sequerentur, quam
Petrus Apostolorum princeps Romanis ab initio tra-
didisset, & quam eo tempore Damasus Romanae Vr-
bis Episcopus, ac Petrus Alexandrinus seruarent.
Vtique eorum duntaxat Ecclesia, qui diuinam Trini-
tatem aequali honore colerent, Catholica nominaretur:
qui vero aliter sentirent, haeretici dicerentur, infame-
que essent, seque scirent supplicio afficiendos. Vbi
inter cetera notandum quod ait, Theodosium, ad
hanc leg. descendisse, confiterentem fore consiliarius,
ut ipse prius suam de Religione confessionem subditis
suis cderet, ne opprimere videretur eos, si repente
Religionem suscipiendam praeciperet, nulla lege cir-
cumscriptam. Quae forte pertinent ad explicatio-
nem verborum istorum huius legis: Clementia no-
stre TEMPERAMENTVM.

His ita breuiter praemissis, de continentia huius
Edicti, de Theodosii M. instituto, deque iis, ad
quos id emissum, quo suatore, & vnde, seu ex
quo loco, ad illustrationem Inscriptionis & sub-
scriptionis. Nunc accuratius de huius leg. conti-
nentia videamus. Igitur, cum in immensa tum
temporis, Orientis, & Ecclesiarum Orientalium
confusione difficile foret inter lacus contritos, qui
aquam non haberent, intelligere, vbi fons signa-
tus & hortus ille conclusus esset, Theodosius M.
populis suis seu subditis non tantum Catholicae
fidei formulam, seu *ἐκθεσιν* in genere proponen-
dam duxit: verum initio exemplum Ecclesiae Ro-
manae praefendum, his verbis: *In tali volumus
Religione versari, quam diuinum Petrum Apostolum
tradidisse Romanis, Religio usque nunc ab ipso in-
sinuata declarat:* Quibus verbis, non tantum Ro-
manis semel traditam religionem testatur, verum
eamdem ita traditam, ut deinceps ad hanc diem
in tradita semel Religione persisterint: id enim
est quod indicat his verbis, *VSQVE NVNC ab
ipso INSINUATA* declarat. Insinuatum est,
quod traditum semel, deinceps in sinu custoditum
habetur, seruaturque.

Secundo loco Theodosius M. hoc Edicto popu-
lis suis proponit, sequendum exemplum & au-
thoritatem duorum insuper in orbe Romano Epi-
scoporum, qui videlicet tum inter Episcopos clari
maxime, rectamque fidem ab Apostolis & Euange-
listis traditam seruabant; ac nominatim a Diuino
Petro Romanis traditam & insinuata: quam Da-
masus Urbis Romae & Principalis & Virginis Eccle-
siae, quae haereses semper reipuit, Episcopus tum,
sequebatur. Cui & Petrum Alexandrinum, cui
fide quoque coniunctum, & dignitate proximum
sociat, insigni elogio superaddito, cum eum *Vi-
rum Apostolica Sanctitatis* vocat: tacita, ut videtur

oppositione Damasi & Romanae Ecclesiae, quae ab
Apostolo fundata fuit, sicut Alexandrina a Marco
Euangelista: quo pertinent mox illa, *Apostolicam
disciplinam, Euangelicamque doctrinam.*

Et causam istorum exemplorum praefendorum p. 7.
iuxta auctoritatem earum Ecclesiarum reddit: nem-
pe quod hi Episcopi Apostolicam Religionem ab Apo-
stolo Petro Romanis traditam, insinuata, & Eu-
angelicam doctrinam sequerentur, & ut etiam So-
zomenus recte expressit, ἐφύλαττον τὸ ἐ, quod,
inquam, in fide illibati manerent, & Apostoli-
cum Euangelistarum depositum illacsum seruarent;
cum non sic se tum haberent res Orientis, ut di-
serte scribit Basiliius *epist. 61. 69. 224. su. Ep. 90. 91.
92. Edit. Benedictin.* Alioquin quid opus erat, nor-
mam & regulam ipsam Catholicam Fidei populis
suis tam sollicitè praescribere, his Verbis: *Ut secun-
dum &c.* & quidem Apostolicam & Euangelicam,
si Theodosius velut Regulam vnicam & Canonem,
Ecclesiam Romanam, & hac duo Episcoporum
Lumina, hanc *ἑνωσίδα* Ecclesiae ostendere volu-
isset: Satis enim fuisset, populos ad eos remitti,
vel ad alterutrum, & quidem ad Damasum potis-
simum, si id centrum communionis ut loquuntur,
agnosci ea re voluisset, velut a cuius nutu res
Christiana tum penderet? Verum non ita res est:
Exemplum enim huius *ἑνωσίδος* a Theodosio M.
clare praeferrī videmus, quod duo Episcopi illi,
Summates, & in his omnium Princeps Pontifex
Romanus, hoc caelo hoc saeculo, verae Religionis
lumen & Apostolicam Euangelicamque doctrinam
praeferrēt, tuerenturque. Deinceps παραδειγμα-
τικῶς, velut duo exempla, maxime visibilia & in
conspicuo posita. Et potissimum quidem Pontifi-
cis Romani, & Ecclesiae Romanae: Idque prisco
iam instituto. Sic enim & iam olim quoque
Irenaeus Lugdunensis, de ipsamet sanctissima in
Fide Ecclesia Romana: *Huius, inquit, EXEM-
PLO prauam omnem disciplinam profigamus.* Et
rationem subiicit eandem cum hoc Edicto, aduer-
sus haereses *lib. 3. cap. 3. pag. 278. Tom. 2. part. 2.
Biblioth. Patr. maxim.* ut Latina interpretatio ha-
bet: *Sed quoniam valde longum est, in hoc tali vo-
lumine omnium Ecclesiarum enumerare successiones,
maxima & antiquissima, & omnibus cognite, a glo-
riosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Roma fun-
data & constituta Ecclesia, eam quam habet ab Apo-
stolis traditionem, & annunciatam hominibus Fi-
dem, per successiones Episcoporum peruenientem VS-
QVE ad nos, indicantes, confundimus omnes eos,
qui quoquomodo, vel per sui placentiam malam, vel
vanam gloriam, vel per cecitatem & malam senten-
tiam, praeterquam oportet colligunt:* Ad hanc enim
Ecclesiam, propter potentiorē principalitatem, ne-
cesse est omnem conuenire Ecclesiam; hoc est eos, qui
sunt undique fideles: in qua semper ab his undique,
conseruata est ea, quae est ab Apostolis traditio. Qui-
bus postremis Irenaei verbis respondet egregie Sym-
machi locus *lib. 4. epist. 28. de vniuersali ad Urbem
Romam conuentui.* Tibi, inquit, proficiscentium
Romam maior facultas. *Primo, quia in COM-
MVNE IMPERII CAPVT VNDIQVE
GENTIVM CONVENITVR:* tum quod Cle-
mentissimum Principem in hac parte disgentem varia
omnium desideria vel necessitates sequuntur. Ut &
Herodiani locus *lib. 1. cap. 12. αὐτὸς πολυανθρώπων
τὴν ἑσθὴν, καὶ τὰς ΠΑΝΤΑΧΘΕΝ ὑποδεχομένην,*
quae per se populo abundaret, & aduenas toto orbe
confluentes exciperet. Haec inquam duo loca ve-
lut παράλλα Irenaei verbis notanda sunt. Ne-
que ab simile est, quod Gregorius Nazianzenus
*Oratione 32. p. 517. Edit. Paris. & Colon. su.
Lips.*

Lips. Constantinopolitanam Urbem non tantum, τῆς οὐρανίας οὐρανόθεν, γῆς καὶ θαλάσσης ὅτι κράτιστον, orbis oculum, terra marique potentissimam, verum etiam εἰς τὴν καὶ εὐπερίαν λήξεως οἶον συνδεσμον, Εἰς ἣν τὰ πανταχοῦ ἄκρα συνήρχεται, καὶ ὅθεν ἀρχεται ὡς ἐμπορίου κοινῆς ΠΙΣΤΕΩΣ, orientalis atque occiduae ora velut vinculum, ad quam extremi totius terra fines concurrunt, & a qua velut a communi fidei emporio incipiunt. Quibus addendus & Marcellini locus lib. 16. cap. 10. ubi de Constantii Romam Aduentu. Ad rem. Eodem sensu & exemplo, Tertullianus aduersus hereticos scribens cap. 36. inter ceteras Ecclesias Apostolicas, Romanæ quoque auctoritatem præfert Africanis: *Vnde nobis quoque*, inquit, *AUCTORITAS præsto est.* AUCTORITAS, id est, illustre præiudicium & exemplum. Eodem sensu Cyprianus Epist. 59. pag. 136. Edit. Ioan. Oxon. dixit: *Eos esse Romanos*, ad quos perfidia non possit habere accessum. Eodem prorsus exemplo, atque eadem semper ratione, biennio ante hoc Edictum (vt recte supputat Emin. Baronius Anno D. 378. num. 6.) D. Hieronymus in Syria Antiochenæ Dioceseos seu Patriarchatus versans, cum Ecclesia Antiochena in tres diuisas partes esset, & (vt ipse met Epist. 57. in. Tom. II. Oper. Ed. Franc. apud Cbrist. Genleb. ad eum ipsum Damasum Episcopum seu Pontificem Romanum scribit) *vetusto inter se Oriens populorum furore collisus, indiscissam Domini Tunicam minutatim per frustra discerperet*, ipse vero Hieronymus a Schismaticis hereticos Sabellianæ appetitus cum Episcopo Antiocheno communicaret, duas ad Damasum Epistolas, puta Epist. 57. & 58. scripsit, quo videlicet is sibi significaret, apud quem in Syria communicare deberet, & vt ipsemet etiam loquitur, *Cathedram Petri, & fidem Apostolico ore laudatam, consulendam sibi censuit: quod scilicet profligato a sobole mala* (id est, ab Oriente) *patrimonio, apud Occidentales solos incorrupta Patrum SERVARETVR hereditas.* Denique quod TVM in Occidente sol iustitia oriretur: in Oriente autem Lucifer, qui occiderat, supra posuisset thronum suum. Imo idem simili prorsus ratione & exemplo, quo Theodosius M. hoc Edicto, ad eorundem Damasi & Petri Alexandrini exemplum prouocandum sibi duxit, Ep. ad Marcum Presbyterum Tom. II. pag. 211. Edit. Franc. *Hereticus*, inquit, *vocor, ὁμοῦσιον prædicans Trinitatem, Sabellianæ impietatis arguor: tres subsistentes veras, integras perfectasque personas indefessa voce pronuncians.* Si ab Arianis, merito: si ab Orthodoxis, qui huiusmodi arguunt fidem, Orthodoxi esse desierunt: aut si iis placet, hereticum me CVM Occidente, hereticum cum Ægypto, hoc est, cum DAMASO PETROQUE condemnent. Quid unum hominem, exceptis sociis criminantur? Qui Hieronymi locus huic Edicto plane geminus est: nam & exemplo pariter seu auctoritate vtriusque & Damasi & Petri simul sese tuetur. Quomodo idem, *Apologia 3. aduersus Rufinum Tom. II. pag. 159. Edit. Franc.* eosdem duos τροπωφόρους vocans, *lingamus dexteras, animos copulemus, & DVOS Orientis atque Occidentis τροπωφόρους alacri sequamur incessu:* Theophilum Alexandrinum indicans: & Anastasium Ep. Romanum: quos & paulo post nominat & componit, vtrumque etiam Papam appellans: Sed & aduersus Vigilantium Ep. 60. Tom. II. pag. 84. eodem respexit: *Quid facient Orientis Ecclesia? quid Ægypti, & sedis Apostolicae?* Similiter Ambrosius in Prolegomenis libri 1. de Spiritu sancto in fin. *Quantos ergo & Constantinopoli, quantos postremo toto hoc die in orbem undasti? non mundauit DAMASVS, non mundauit PETRVS,*

non mundauit Ambrosius, non mundauit Gregorius: nostra enim seruitia, sed tua sunt sacramenta. Idem Ambrosius epist. 83. siue enarratione de paschal. celebritatis ratione, pag. 305. Tom. IV. Oper. Edit. Paris. in alia re: *Post Ægyptiorum supplicationes, & Alexandrinæ Ecclesiæ definitiones, Episcopi quoque Romanæ Ecclesiæ, meam adhuc expectant sententiam, quid existimem scribere de die Paschæ.* Similiter & Sozomenus, lib. 6. cap. 25. *Cum Apollinartiorum hæresim ad multos serpere DAMASVS Episcopus Romanus, & PETRVS Episcopus Alexandrinus certiores facti fuissent, primos omnium Concilio Roma conuocato, eam alienam esse ab Ecclesiæ Catholica PRONVNCIASSE.* Quibus & similia vide apud Rufinum lib. 1. c. 20. Imo & iam olim ita iuncti Romanus & Alexandrinus Episcopi: Athanasius epist. de Synodis Arimin. & Seleuc. pag. 918. p. 8. Tom. I. Oper. Edit. Colon. suu. Lips. *Διονύσιος γὰρ δύο γενέσασιν ἐμπροσθεν πολλοῦ, τῶν ἐβδμηκοῦσα τῶν καθελόντων τὸν Σαμοσατέα· τῶν δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας ἢ ἐπισκοπῶν· δύο enim Διονύσι διὰ ἀντὶ τῶν Σεπτιμίου· fuerunt, qui Σαμοσατένην συστύλουν, quorum alter Roma, alter Alexandria Præsit erat.* His igitur tot similibus exemplis Theodosius M. quoque ad Damasi Ep. Romani & Petri Alexandrini fidem & communionem hoc Edicto subditos suos reuocare instituit. Quem eundem morem secutus & Theodosius Iun. l. ultim. infr. de his qui super Relig. contend. ubi aliorum iam exempla aduocat seu præfert: secutus & Martianus Imp. l. 8. Cod. Iust. de heretic. ibi: *& sicut Athanasius & Theophilus & Cyrillus sanctæ recordationis Episcopi Alexandrinæ ciuitatis credebant: Idque non tantum Alexandrinæ, & Ægyptiacæ Diocesei, verum etiam diuersis, id est, omnibus aliis prouinciis.* Imo, eundem quoque morem secutus idem Theodosius M. Edicto suo ad Cynegium PP. quod refert Baronius Anno D. 388. num. 95. secuti Honorius l. 45. infr. de hereticis: *Valentinianus III. l. 62. eod.* Imo eundem retinuit idem Theodosius M. d. l. 3. infr. cod. prælati exemplis PROBABILIVM multorum per Orientem Sacerdotum, quod probam scilicet fidem illi tum sequerentur, seruarent, conferrent, δοκίμων. Et vt Sozomenus diserte legem illam commemorans ait, lib. 7. cap. 9. in fin. *τὰς γὰρ καὶ βασιλεὺς ἐπήνεσεν, ἰδὼν καὶ συγγενόμενος, καὶ δόξα ἀγαθὴ περὶ αὐτῶν ἐκράτει, ὡς τὰς Εκκλησίας εὐσεβῶς ἀγόντων, ἰσὺς enim tum Imperator ipse approbavit: cum eos vidisset & allocutus esset, tum cregre de illis constabat fama, quod Ecclesias suas sanctissime gubernarent. Igitur ob emendatæ vitæ famam, & personarum grauitatem.* Probabilis vox, cum de rebus & actionibus passim vsurpetur, dicitur & de personis: (quo sensu Græci δοκίμως vocant,) vt ea leg. 3. ita & l. 2. supr. de Scenicis: & l. 44. infr. de Episcopis. Sic & apud Symmachum lib. 5. epist. 40. *Probabiles Viri: & epist. 80. lib. 2.* Probabilis amicus: & similes alia plures locutiones. Sic igitur liquet Damasum Pontificem, sic Petrum Alexandrinæ Episcopum Apostolicæ sanctitatis Virum, vt principalium Ecclesiarum Sedium, que toto orbe primarum Episcopos, & probabiles, tum maxime Sacerdotes δοκιμαίους, & Damasum quidem inter omnes Summatem, Apostolica sanctitate ceteris hoc quo prælucentem a Theodosio M. iuxta alia pro exemplari Fidei Catholicæ propositum. De quo alioquin Damaso hac parte aliunde quoque argumenta suppetunt: & de Petro quoque Basilii epist. 320. suu. 133. Edit. Benedictin. Gregorii Nazianzeni oratio 24. εἰς τὰς Ἀργυπτῆς ἐπιστομῆσας, in Ægyptiorum aduentum. Vincit

centius Lirinenfis sine *Commonitorio*. Et si sci-
mus alioquin, Basilii aliquando per hæc tempora
querelas, vide cæteris Occidentalibus, ita & de Da-
maso ipso, quasi Orientalium Ecclesiarum statum
tum miserrimum ad curam suam minus reuocantibus.
Quam ego litem meam nunc non facio.
Ex Superioribus igitur iam patet, quo more, quo
exemplo, Theodosius M. exemplum Romanæ Ec-
clesiæ Damasique & Petri Alexandrini in Fide se-
quendum hoc Edicto inter alia proposuerit: Quo
Yane sensu Catholica Fidei Canon hic dici quoque
potest: quomodo Acholius, quod supra vidimus,
ab Ambrosio, *Murus Fidei* vocatur: & Gregorius
Nazianzenus *epist.* 28. seu 38. ad *Simplicium hereti-
cum*, Basilium diserte vocat, τὸ τῆς πίστεως ἐπιστή-
μα, τὸν τῆς ἀληθείας ΚΑΝΟΝΑ, καὶ χαράκη-
ρα τῆς Ἐκκλησίας, fidei columen, veritatis normam,
& formam Ecclesiæ. Et ita quidem historica huius
Edicti enarratione defuncti sumus: vbi quinque
certe illustria, ad Romanæ Sedis prærogatiuam,
aperte continentur: nempe Primo, Petrum Apo-
stolum Apostolicam Romanis doctrinam tradidisse.
Secundo, traditam semel ab eo Religionem Ro-
manis VSQVE TVNC insinuatam mansisse, custo-
diteque habitam. Tertio, Ad Ecclesiæ Roma-
næ Fidem & exemplum prouocatum, reuocatos
que populos & Christianos: vnde Basilica quoque
Damasum *Petri successorem* hic faciunt: Δάμα-
σος ὁ καὶ διάδοχος αὐτῆς δοξάζει. Quarto, Sum-
mam inter Episcopos, Pontificis Romani dignita-
tem & auctoritatem ab antiquo semper fuisse, at-
que ideo ad eius Fidem & Communionem potissi-
mum prouocatum, vtpote qui traditam Roma-
nis Relig. onem a PETRO, insinuatamque SEQVE-
RETUR. Quinto, Tandem notandum quod
de ipsomet Damaso Pontifice Romano hic dicitur.
Ad cætera quæ ad huius leg. illustrationem facere
possunt, transcamus. Primo, notandum (quod
strictim supra indicauimus,) coniungendam cum
hac leg. esse legem 25. *infr. de Episcopis*: cuius sen-
tentia eo pertinet, quinam Pastores Ecclesiis præ-
ficiendi sint, et quidam eorum muneris sit, quam
retro culpabiles, qui muneri suo non satisfacerent,
vt ad eam leg. plenius ostenditur. Nempe eius-
dem Principis cura fuit, & rectam Fidem populis
suis, seu subditis, insinuare; & de Pastoribus, qui
eam populis proponerent, inculcarent, curam gê-
rere, vt ad fidem Catholicam stabiliendam fidi
ἀγαθοὶ συνεργοὶ essent, καὶ πρὸς πᾶσαν ἱερω-
σύνης ἀρετὴν τεταγμένοι, & cunctis sacerdotalis
officiis dotibus exornati, quod in Acholio sibi obtigisse,
huius constitutionis vtpote suatore, rogatore,
Theodosius sibi gratulatus est.

Secundo obseruandum, apertissimum esse The-
odoreti lapsum, *lib. 5. cap. 2. qui hanc leg.* Gratiano
tribuit, eo quod eius quoque nomen Inscriptio
præferat: cum tamen, quod aperte docet eam-
dem Inscriptio, Edictum ad populum Urbis
Constantinopolitane, & subscriptio, *Nat. Thessalo-
nica*, præter rem ipsam, Theodosio M. ea acce-
pto ferenda sit. Quibus accedat & Sozomeni
auctoritas: Quod recte quoque obseruauit Doctis-
simus Blondellus, *de Primatu*, p. 158. Et certe,
vt id addamus, Theodoretus aperte hanc leg. mi-
seuit cum Gratianæ leg. 5. *infr. de hæret.* Sed &
eiusdem error est, cum hanc ipsam leg. memora-
uit: & in eo quidem etiam, quod iussas ait Ec-
clesiæ his tradi, qui Damaso communicarent: τὰς θεί-
ας οἰκίας παραδόναι τοῖς τὴν λαμπρὴν κοινωνίαν
προσευχόμενοις, cum tamen, vt vidimus, historica
narratione recitata, Damaso Petrus quoque hic so-

cietur. Et si idem tamen, eiusdem Damasi elogi-
um conuenienter huius leg. sententiæ, haud male
expressit: αὐξίαν πάντο βίῳ κοσμούμενος, καὶ πᾶν-
τα λέγειν καὶ πράττειν ὑπὲρ τῶν ἀποστολικῶν δογ-
ματῶν ἠρώμενος: laude digna vita decoratum, ait,
& quidvis dicere & facere pro dogmatibus Apostoli-
cis paratum. Quæ postrema verba ita Interpres
vertit: quoad eius fieri poterat, doctrinam Aposto-
licam tutatum esse. Idem etiam recte sententiam
distat leg. 25. *infr. de Episcopis*, quam cum hac coniun-
gendam modo docui, expressit vel adumbravit:
τὰς δὲ ἀρίστους ποιμένας τοῖς θείοις ποιμένιαι ἀποδοθῆ-
ναι προσέταξε, optimos vero p. flores diuinis eorum
gregibus restitui iussit. Atenim in cæteris turbide multa
hac parte Theodoretum narrare Baronius quoque
iam recte omnino obseruauit.

Tertio notandum, hoc Edictum, velut mōito-
rium & prapparatorium, secutam esse hoc ipso An-
no mense Decembri traditionem Ecclesiæ Constanti-
nopolitane Catholice, Arianis ereptæ, a
Theodosio Constantinopoli iam constituto, vt te-
statur Socrates; *lib. 5. cap. 7. in fin.* Sozo-
menus *lib. 7. cap. 5.* Philostorgius, *lib. 9. c. 19.*
Marcellinus, in *Chronico*, his ipsi COSS. de
quo dicam ad legem prox. & l. 6. *infr. de hæret.*

Quod postremum caput huius leg. attinet, duo
ibi continentur. Primum Catholicos respicit:
Posterior sanctio est in Hæreticos. Nempe The-
odosius M. hanc legem sequentes, Christianorum Ca-
tholicorum nomen amplecti iubet; vbi male Basi-
lica, Χριστιανῶν Καθολικῶν ὄνομα Christianorum p. 9.
scilicet Catholicorum ideo, quia & Hæretici
Christianorum nomine censebantur, teste Basilio
ep. 71. su. 139. Edit. Benedictin. Porro Christi-
anorum Catholicorum, id est; Orthodoxorum:
Catholici pro Orthodoxis: Catholica (inquit Au-
gustinus *epist. 48. su. 93. cap. 7. num. 23. Edit. Be-
nedictin.*) quod totum veraciter tenet. Opta-
tus *lib. 2. cap. 1. Catholica quod sit rationalis,*
& vbiq; diffusa. Hoc sensu idem Augustinus, *epi-
stola 152. su. 141. num. 6. Edit. Benedictin.* Catholicas
Transmarinas, Catholicas Africanas vocat. Idem
de Genes. ad litter. *lib. imperfect. p. 94. Tom. III. Ed. Be-
nedictin.* Ecclesia Catholica dicitur ex eo, quia vni-
uersaliter perfecta est, & in nullo claudicat, & per
totum Orbem diffusa est. Hoc sensu, Hilarius
Episcopum sese Ecclesiæ Catholicæ Urbis Romæ nun-
cupat. Hoc sensu, Episcopi subscripti testamen-
to Gregorii Nazanzeni, Catholicos sese huius, vel
illius Ecclesiæ vocant. Cyrillus in *Cateche-
si 18. num. 23. pag. 296. Edit. Benedictin.* Καθολικὴ
καλεῖται, δια τὸ κατὰ πάσης εἶναι τῆς οἰκουμένης,
ἀπὸ περάτων γῆς εἰς περάτων, καὶ διὰ τὸ διδάσ-
κειν καθολικῶς καὶ ἀνελλιπῶς, ἅπαντα τὰ εἰς
γνώσιν ἀνθρώπων εἶναι ὀφείλοντα δόγματα.
Catholica enim uero vocatur, eo quod per totum or-
bem ab extremis terra finibus ad extremos usque fi-
nes diffusa est. Et quia vniuersæ & absque defectu
docet omnia, quæ in hominum notitiam venire de-
bent, dogmata. Nempe cum hæretici quoque
Catholicos sese venditarent; & ratione temporis, &
ratione loci (quæ propria est alioquin huius vocis
significatio) tertio iam significatu eā vox elata pro
Orthodoxis: Et verò ita passim Patres & Impera-
tores eam vocem vsurpant; Alii omnes notiones
in vnum cumulant.

Quod sanctionem huius legis attinet, eā Theo-
dosius M. Quatuor tum de hæreticis prædicat, odi-
umque in eos scite testatur, tandem & vindictam
iisdem comminatur. Primo, *Demones* scilicet
& *Vesanos* eos vocat, Secundo, *Infamiam* hære-
tici dogmatis sustinere eos iubet, de quo ad *lit. de
hæreticis*?

hæreticis: Sane & Sulpitius Severus, lib. 2. *bisfor. sacra*, cap. 45. 50. non semel *hæresis infamiam*, ait. Tertio, *Conciliabula* eorum, *Ecclésiæ* vocari non oportere. Quarto, Tandem præter diuinam vindictam, suam etiam *diuinem* comminatur. Quæ ut per se alioquin clara sunt, ita ex aliis Legibus, *tit. de hæreticis*, facile illustrari possunt.

Duo errores refutandi supersunt: Prior est vulgaris eorum, qui ex his verbis, *Cunctos populos*, inepte colligunt, etiam hodie *αὐτοαρχοὶ* multi, omnes populos ut olim, ita & hodie Imperatori de iure subesse. Quos ut vel sensus communis refutat, ita hæc vel ipsa *lex*. Primo quidem videmus ex Inscriptione, Gratianum & Valentinianum Theodosii M. in Imperio consortes fuisse: quibus singulis sua portio in Imperii diuisione cesserat: & Theodosio quidem *huius leg.* Auctori Oriens. Secundo hunc errorem refutant vel illa, *Cunctos populos quos Clementia nostra regit temperamentum*: ubi vox *Quos* suum Antecedens restringit. Imo quamlibet abessent, tamen ut dixi cuncti populi *hac leg.* non alii forent, quam qui Theodosio M. suberant, id est, Imperii Orientalis: hæc enim ut dixi pars Imperii Theodosio cesserat. Itaque tantum abest, totus Orbis his verbis indicetur: ut contra, ne totus quidem *Orbis Romanus* intelligatur: ut delirium patiantur nescio qui infani Politici, qui Imperatorem totius Orbis, quantum Imperatorem iure esse hinc colligunt, & hodie passim volunt. Recte sane & totus Orbis, in Evangelio pro orbe Romano toto effertur: & Antoninus, quo tempore solus Imperium Romanum obtinebat, sese *κύριος κύριον* venditabat,

in l. *ἀξίωσις*, D. ad leg. Rhod. Sed neque *κόσμος* ibi est Orbis totus, verum Romani Imperii orbis, & ut loquitur Tertullianus, *tota Romanitas*, de pallio, cap. 4. Denique recte Chrysostomus ad *Psalm.* 44. in *fin.* τὰ μὲν τῶν βασιλέων νόμιμα, ἡσὼ τῶν εὐκρίτων ὅραν ἔχει τὴν ἰσχύϊν. ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς ἐκ ἀνδραγαθῶν νομοθετεῖν Πέρσους, εἰδὲ ὁ Περσῶν Ῥωμαίοις, & *regum* quidem *leges* ratæ sunt & valide intra eorum fines: Imperator Romanorum Persis non posset ferre leges, neque Persarum Rex posset ferre leges Romanis. Quare nugari deinceps desinant Interpretes *Codiciis Iustiniani*, & Politici illi, qui in hanc vnam, quam d. xi, questionem hic ferme sese distendant: imo, si Deo placeat, in illam, *Quam statuti alicuius loci tenentur*.

Et est error Mercerii II. *Opinion. vltim.* cum *hac leg.* tres veræ & Catholicæ Religionis notas exprimit: Prima equidem hic designatur, *Antiquitas*, apostolica scilicet & euangelica, nam & hæc vera Antiquitas est, *ἀνθεν καὶ ἐξ ἰσχυρῆς*, ut Sozomenus ipse loquitur in *huius leg.* interpretatione: Item secunda, *Constantia* scilicet in Fide seruanda, & sequenda Religione semel tradita, & insinuat ab Apostolis. Tertia nota hic nuppiam apparet, vel indicatur, *Vniuersitas*, inquam, nam & quid *Catholicorum* appellatione hic intelligendum sit? iam ostendimus: & res ipsa id refutat: Orbem enim & quidem Orientem hæretici hoc tempore ferme implebant, vti sub Constantio Imp. totius ferme Orbis sese Arianum viderat, & miratus fuerat.

THEODOSII M. altera constitutio, de Fide Catholica.

III. (a) Idem AAA. ad Auxonium (b) Proc. Asiæ. (c)

EPISCOPIS tradi omnes Ecclesias mox (d) iubemus, qui vnius maiestatis adque virtutis Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum confitentur, eiusdem gloriæ, claritatis vnius: nihil diffonum profana diuisione facientes, sed Trinitatis ordinem, (e) personarum adfectionem, & diuinitatis vnitatem: Quos constabit communione (f) Nectarii (g) Episcopi *Constantinopolitane* Ecclesiæ, Timothei (h) nec non (i) intra Ægyptum *Alexandrinæ* Urbis Episcopo (k) esse sociatos; Quos etiam in *Orientis* partibus, Pelagio (l) Episcopo *Laodicensi*, & Diodoro (m) Episcopo *Tarsensi*: in *Asia* nec non Proconsulari, adque *Asiana* Diocesi, Amphilocio (n) Episcopo *Iconiensi*, & Optimo (o) Episcopo *Antiocheno*: in *Pontica* Diocesi Helladio (p) Episcopo *Cæsariensi*, & Otreio (q) *Meliteno*, & Gregorio (r) Episcopo *Nyseno*: (s) Terennio (t) Episcopo *Scythiæ*, Marinaro (v) Episcopo *Marcianop.* communicare confiterit: Hos ad obtinendas Catholicas Ecclesias ex communione & consortio probabiliū (x) Sacerdotum oportebit admitti. Omnes autem qui ab eorum, quos commemoratio specialis (y) expressit, fidei communione dissentiant, ut manifestos hæreticos ab Ecclesiis expelli, neque his penitus posthac obtinendarum Ecclesiarum Pontificium (z) facultatemque (aa) perimitti, ut veræ (bb) ac *Nicenæ* (cc) fidei sacerdotia (dd) casta permaneant: nec post euidentein præcepti nostri formam malignæ locus detur astutiæ. Dat. 111. (ee) Kalend. Aug. Heracl. Eucherid & Syagrio coss: [381]

NOTÆ.

(a) Abest hæc *lex* a *Cod. Iust.* prælatâ superiore *leg.* velut nobiliore & sufficiente. Sed & Socrates decretum seu Canonem Constantinopolitanum memorans, designatos *hac leg.* Episcopos illi inseruit *lib. 5. c. 8.* exceptis Thraciæ Episcopis, Terentio & Martyrii. Meminit autem eius Sozomenus, *lib. 7. cap. 9.* & Facundius, *lib. 4.* pro defenf. trium capitul. pag. 34. *Tom. X. Bibl. Patr. max.* ubi partem eius memorat verbis tamen mutatis. Meminit rursum *lib. 11. cap. 3. init. pag. 92.* Extat ea quoque apud Baronium Anno 381. num. 74. GOTHOF.

(b) *Auxonium* hunc Proconsulem Asiæ intelligit Symmachus *lib. 3. epist. 53. ID.*

- (e) Ad Diocesim ergo Asianam proprie pertinet *hee lex*: in qua hæ octo prouinciæ fuere: Pamphilia, Lydia, Caria, Lycia, Lycaonia, Pisidia, Phrygia Pacatiana, Phrygia salutaris. Item Hellespontus & Insula. *ID.*
- (d) Quod, etsi hæc iustum, *l. 6. infr. de heret.* nondum tamen executioni traditum fuerat. *ID.*
- (e) Trinitatis ordo est secundum Trium Personarum assertionem: seu Diuinitatis Unitas est, *hæc leg.* seu Vna Deitas sub pia Trinitate, *l. 2. supr.* Trinitatis indiuisa substantia, quæ Græci adfessione verbi *ueta* recte credentibus dicitur *l. 6. infr. de heret.* hoc ipso Anno. *ID.*
- (f) Quidam mallent *communioni*, sed & hoc ferri potest. *ID.*
- (g) Nestarius Episcopus Constantinopolitanus: qui in Synodo Constantinopolit. hoc ipso Anno 381. Episcopus constitutus: vid. Sozomenum *lib. 7. cap. 8.* Theodoretum, *lib. 5. cap. 8.* Socratem, *lib. 5. cap. 8. lib. 6. cap. 1. & 2.* Marcellinum *Cbrnico*, his *COSS.* decessit Casario & Attico *Coss.* Anno D. 397. Ad hunc extant Gregorii Nazianzeni *epistola* quatuor, puta, 51. 52. 226. 227. ut & *Oratio ad eundem*, pag. 721. *Edit. Paris. & Colon.* Cæterum huic legi subscriptus dies III. *Kalend. Auguſt. Eucherio & Syagrio COSS.* id est, Anno D. 381. ostendit, Gregorium Nazianzenum iam hoc tempore Episcopatu Constantinopolitano sese abdicasse, & Nestarium ei successum, qui Gregorius adhuc Kalendis Ianuariis huius Anni Episcopus erat; ut docet subscriptio Testamenti ipsius. *ID.*
- (h) Timotheus Episcopus Alexandrinus, Petri (de quo *super. leg.*) successor: vid. Socratem, *lib. 4. cap. 37. & lib. 5. c. 3. & 8.* De eodem vid. *l. 3. infr. de Episcop. iudicio.* *ID.*
- (i) Quidam ita inuertunt, *necnon Timothei*, quo nil opus: sic & infra mox, in *Asia necnon Proconsulari.* *ID.*
- (k) *re. Episcopi*, nisi supra reponas *Timotheo*. Male habet *Edit.* quæ in Quarto prodiit, *Episcopos.* *ID.*
- (l) Pelagius Episcopus Læodicensis, iam ab Anno D. 360. vid. Philostorgium *lib. 5. cap. 1. ID.*
- (m) Diodorus Episcopus Tarsensis. Eius meminit Sozomenus, *lib. 7. cap. 8.* Socrates *lib. 5. cap. 8. ID.*
- (n) Amphilocheus Episcopus Iconiensis, ad quem Basilius scripsit librum *de Spiritu sancto* 2. Tom. *Paris. p. 142. & Tom. 3. Ed. Benedic. f. 1.* Item Epistolas Canonicas tres 188. 199. 217. *Edit. Benedic. & aliam de differencia ciborum*, 236. *Ed. Ben.* De hoc vid. Theodoretum *lib. 4. cap. 14.* Sozomenum *lib. 7. cap. 6.* Idem ille, ad quem scribit Gregorius Nazianzenus *epist.* 159. 160. 161. 162. 163. & e decem epistolis quas Morellus eduxit, *epist.* 240. 241. Meminit eius in testamento suo, cui & subscripsit. Eius opera quæ reperiri potuerunt nuper edidit Fr. Combesius, ubi vide eius *elogia.* *ID.*
- (o) Optimus Episcopus Antiochie (in Pisidia scilicet) ut docet Socrates, *d. lib. 5. c. 8. & Theodoretus lib. 5. cap. 8.* ad eum extat etiam Basili *epist.* 317. *ſu. 260. Ed. Ben.* Huius nomen omisit Sozomenus *d. cap. 9. ID.*
- (p) Helladius Episcopus Caſariensis. *ID.*
- (q) Otreius Melitenns: ad quem extat *Epistola* Basili 316. *ſu. 181. Edit. Benedic.* eius meminit & Cyrillus Monachus in *Adis S. Euthymii.* *ID.*
- (r) Gregorius Episcopus Nyſſenus. *ID.*
- (s) *re. Nyſſeno.* *ID.*
- (t) *re. Trentio*: ut in *Cod. Aniciensi.* Et diſerte Terentium Episcopum Tomorum vocat Sozomenus, quæ Metropolis est Scythiæ: & ex eo Nicephor. *lib. 12. cap. 13.* Meminit quoque eius Facundus *lib. 4. pag. 34 Tom. X. Bibl. Patr.* ubi huius legis meminit & quædam inde recitat. Male quoque in vulgatis exemplaribus Synodi Constantinopolitanæ *Gerontius* vocatur. Porro hoc loco verba ista supplenda videntur ex Sozomeno, in *Thracia*; ſimiliter ut *Ægyptiacam*, *Orientis*, *Asianam*, & *Ponticam* Diœceſes enumeratas videmus. *ID.*
- (v) Marmarius Episcopus Martianopolitanus: *Martyrium* vocat Sozomen. *lib. 7. cap. 9.* & Facundus: Hic Concilio Constantinopolitano subscripsit, ut *Mæſiæ* ſecundæ *Metropolis*, quæ una est e ſex Prouinciis *Thraciæ* Diœceſeos. *ID.*
- (x) Probabiles Sacerdotes, *δόνμοι*: de quo mox. *ID.*
- (y) Superior ſcilicet. *ID.*
- (z) Pontificium pro poteſtate, pariter ut *l. 1. ſupr. de bon. matern. l. 3. infr. de Episcop. aud. in ſin. l. 2. infr. de Apoſtatis*: de quo vide Gloſſarium, Alciatum, Carrionem, *l. Emend. 9. ID.*
- (aa) *Al. Poteſtatemque*: Imo & ſine copula, *poteſtatem*: vide Carrionem *d. loco*; qui hanc vocem ex Gloſſmate irrepiſſe cenſet; & vero a MS. ſuo id abeſſe ait. *ID.*
- (bb) In nonnullis male, *vere.* *ID.*
- (cc) In *vet. Cod.* pro *ac Nicena*, ſcriptum *agnita*: male. *ID.*
- (dd) id est Sacerdotes: atque adeo huius loci hic ſenſus eſt, *ut non alii Sacerdotes ſint, quam fidei Nicena ſeſtatores.* *ID.*
- (ee) Eodem die data ex eadem Vrbe Heraclea, *lex 6. ſupr. de ſepulchr. violat.* Itemque *lex 87. ſupr. de Decurion.* *ID.*

COMMENTARIUS.

FIDEM CATHOLICAM, & hac conſtitutione, per Aſiam nominatim Proconſularem ab Hæreticis; & quidem Macedonianis vindicat Theodoſius M. hic enim Auctor eſt *huius leg.* non vero Gratianus, aut Valentinianus, ut nonnulli penſe minus *hanc legem* laudant, vel etiam Gratiani tantum *Tom. VI.*

vocant; quod Salmaſio quoque excidit, *de Primatu Papæ, p. 45. 46.* Fidemque adeo Catholicam amplectentibus Eccleſias tradi iuber, pari quo ſuperiori Edicto, propoſita tamen prius Fidei Catholica formula ſuper Sacroſancta Trinitate, quæ Chriſtianæ Fidei formula eſt, quaque hæreſibus ferme præ-

me præscribitur: cuiusmodi duz similes eiusdem Theodosii formulæ seu *ἐκθέσεις* de Trinitate extant l. 2. *supr. hoc tit. & l. 6. infr. de heretic.* Dein & exemplis Probabilium Sacerdotum (de qua voce ad leg. 2. *supr. hoc tit.*) seu Episcoporum per Orientis Præfecturam fidem Catholicam tum amplectentium: *ὅτι δόξα ἀγαθὴ περὶ αὐτῶν ἐκράτη, ὡς τὰς Εκκλησίας εὐσεβῶς ἀγόντων, quia egregia de illis constabat fama, quod Ecclesias suas sanctissime gubernarent.* Ut Sozomenus diserte: de quo more iam ad l. 2. *supr.* Enumeratione, recensuque horum Episcoporum, iuxta Concilii Constantinopolitani Oecumenici præscriptum, & per quinque Dioceses Orientis factò. Quinimo & decreto seu Canone 2. Concilii Constantinopolitani, *hæc lege*, prorsus confirmato. Nempe Constantinopolitana Synodo Oecumenica secunda, quæ hoc Anno habitata fuit, (imo & finita hoc ipso Mense Iulio,) Macedonianum hæreticum, inter alios, nominatim condemnati fuere; quorum pars maior, teste Socrate, lib. 5. cap. 8. ex ciuitatibus Helleponti, (quæ modo Asiæ Proconsularis, modo Asiæ Dioceseos Pronincia erat) fuit. Hinc igitur hæc lex Proconsulii Asiæ inscribitur. Quæ sane potissimum Diocesis ab hæreticis variis subinde infestata (sub Theodosio M. quoque & Arcadio,) quod

p. II. ex Epiphanio videre licet: Itaque & lex 22. 28. *infr. de hereticis*, Proconsulibus Asiæ pariter inscriptæ.

Theodosius M. igitur, decreto Synodi Constantinopolitanæ *σύμκληρος* Subscriptor & Approbator (vt Socrates *sine d. cap. 8. ait*) & ipse Macedonianam per Asiam hæresim, aliasque profligare instituit, his ab Ecclesia mox expelli iussis, inuicem Ecclesiis his tradi iussis, qui fidem Nicænam amplecterentur, quique cum *uindicim* Episcopis *hæc lege* memoratis communicarent. Quam ipsam Ecclesiarum Orthodoxis traditionem sine superioris anni Constantinopoli iam peregerat: vt docet Socrates lib. 5. cap. 7. Sozomenus lib. 7. cap. 5. & Marcellinus *Chronico*: quod ad *superiorem* legem ostensum est. Imo quam Ecclesiarum traditionem initio huius anni ante Synodum Constantinopolitanam per Orientis Præfecturam fieri iusserat: lib. 6. *infr. de heret.* sed non pari vbique successu. Itaque & hæc recentanda huius constitutionis per Diocesim Asiæ causa fuit,

Ceterum hanc *legem* ipsam memorat, imo transcribit Sozomenus lib. 7. cap. 9. his verbis: *καὶ ἵα μὲν αὖτε τῇ συνόδῳ ἔδοξε, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπεψηφίσασθαι, καὶ νόμον εἶητο, κυρίαν εἶναι τὴν πίσιν τῶν ἐν Νικαίᾳ συνεληλυθότων, παραδοθῆναι δὲ τὰς πάντας ἑκκλησίας τοῖς ἐν ὑποστάσει τριῶν προσώπων ἰσοτίμων καὶ ἰσοδυνάμων, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὁμολογῶσι θεοῦ πατρὸς καὶ υἱὸς καὶ ἁγίου πνεύματος, καὶ τέτρες δὲ εἶναι τὰς κοινῶντας (1.) Νεκταρίῳ ἐν Κωνσταντινῇ πόλει. (2.) ἐν Ἀγυπτῷ δὲ Τιμοθέῳ τῷ ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας. (3.) ἐν δὲ ταῖς ἀνα τὴν εὐὴν Εκκλησίας, Διοδώρῳ τῷ ἱερωῶν, καὶ πελαγίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Λαοδικείας τῶν συρῶν. (4.) Παρὰ δὲ Ἀσιανοῖς Ἀμφιλοχίῳ τῷ προϊσταμένῳ τῆς ἐν ἰκονίᾳ Εκκλησίας. (5.) ἐν δὲ ταῖς παρὰ τὸν Πόντον πόλεσιν, ἀπὸ Βιθυνῶν μέχρις Ἀρμενίων, ἑλλαδίῳ τῷ Καισαρείας ἐπισκόπῳ, καὶ Γρηγορίῳ τῷ Νύσης, καὶ Οτρενίῳ τῷ Μελιτινῆς. (6.) ἐν δὲ ταῖς περὶ Θράκην καὶ Σκυθίαν πόλεσι Τερεντίῳ τῷ Τομέων, καὶ Μαρτυρίῳ τῷ Μαρκεσιανῆς πόλεως: τέτρες γὰρ καὶ βασιλεὺς αὐτὸς ἐτήνεσεν ἰδὼν καὶ συγγενόμενος, καὶ δόξα ἀγαθὴ περὶ αὐτῶν ἐκράτη, ὡς τὰς Εκκλησίας εὐσεβῶς*

ἀγόντων: & hæc quidem a Synodo constituta sunt in hunc modum: Imperator vero ea suffragio suo comprobauit, legemque tulit, vt fides eorum, qui Nicææ olim conuenerant, rata esset: vique omnibus in locis Ecclesiæ iis traderentur, qui in trium personarum subsistentia, honore ac qualitate aequalium, vnam eandemque Deitatem confiterentur Patris ac Filii & Spiritus sancti. Hos autem esse definiuit, qui Constantinopoli quidem communicarent cum Nectario, in Ægypto vero cum Timotheo Episcopo Alexandriæ; in Orientis autem prouinciis eos, qui communicarent cum Diodoro Episcopo Tarsii, & Pelagio Episcopo Laodiceæ in Syria: in Asia autem diocesi cum Amphiloquio Iconiensis Ecclesiæ Antistite: in Pontica diocesi, a Bithyniis vsque ad Armenios eos, qui communione iuncti essent cum Helladio Casarea Capadocum Episcopo, & Gregorio Nysæ, & Otreio Melitina: in urbibus denique Thraciæ & Scythiæ eos, qui cum Terentio Tomitano, & Martyrio Martianopolis Episcopo communicarent. Istos enim tum Imperator ipse approbauit, cum eos uidisset & allocutus esset, tum egregia de iis constabat fama, quod Ecclesias suas sanctissime gubernarent. Quo loco Sozomenus non vna ratione ab *hæc lege* abit. Primo, Nam & est vbi ordinem Episcoporum inuertit, vt cum Diodorum Tarsensem ante Pelagium Laodicensem nominat; Cum Gregorium Nysæ ante Otreium Melitenæ. Secundo, Est vbi Episcopum omittit, in Asia scilicet Optimum Episcopum Antiochenum. Tercio, Est vbi aliquid vtiliter addit: cum videlicet Ponticæ dioceseos seu ciuitatum limites describit a Bithynia ad Armeniam vsque, *ἐν δὲ ταῖς παρὰ τὸν Πόντον πόλεσιν, ἀπὸ Βιθυνῶν μέχρις Ἀρμενίων.* Item cum *sine lege* hæc addit, *ἐν δὲ ταῖς περὶ Θράκην καὶ Σκυθίαν πόλεσιν*: quæ hic abluunt & desiderari videantur. Similis est & eodem sine altera, sed prior Theodosii M. hoc ipso Anno constitutio, nempe *lex 6. infr. de heretic.*

Atque hæc quidem de ipsa huius legis sententia. Sed enim ad eam obseruanda compluria. Primo Constantinopolitanum Episcopum Nectarium primo loco, & quidem ante Alexandrinum hic memorari Theophiloque præferri. Et hoc vero iuxta nuperam definitionem eiusdem Concilii Constantinopolitani, *can. 3.* quo *πρεσβυτέρῳ τῆς τιμῆς*, post Romanum statim Episcopum Constantinopolitano Episcopo tributa fuere, submoto in tertium & quartum locum Alexandrino & Antiocheno; Quem ordinem seruat quoque Theodosius *lun. l. 6. supr. de patre cin. vicor.*

Secundo notandum, cum per quinque Dioceses in sequentibus decurrat *hæc lege*. Theodosius M. singularumque Episcopos designet, attamen nulli diocesi Ep. Constantinopolitanum adscribi: Nectarii, inquit, Ep. Ecclesiæ Constantinop. Quomodo & Sozomenus Nectario ἐν Κωνσταντινῇ πόλει, nulla Diocesi adscripta: Nempe peculiaris eius ratio habita propter honoris summi prerogatiuam & primatum post Romanum Pontificem Concilio CSPO. tributum. Neque ideo tamen male Socrates lib. 5. cap. 8. qui Nectario Thraciam quoque in Concilio Constantinop. desisse ait: *καὶ κληροῦται Νεκτάριος μὲν τὴν μεγαλόπολιν, καὶ τὴν Θράκην, & Νεκτάριος quidem regiam urbem & Thraciæ Prouincias sortitus est.* Reuera enim hæc eius Diocesis fuit: peculiari licet insuper & *ἐξαιρετῶ* privilegio donatus esset: de quo mox plura.

Tercio, ex *hæc lege* liquet, finitum iam Concilium Constantinopolitanum hoc tempore fuisse. Et sane eius Concilii Canones diserte præferunt diem *πρὸς ἐπὶ τὰς ἑτάδων ἡμερῶν*: id est, *septimum Idum Iuliarum*: Vid. *Tom. I. Concil. Edit. Harduin.*

Quarto obſervandum, quingue Dioceſes, quæ per Præfecturam Prætorianam Orientis erant, hæc ſc. memoratis: puta Egypti, Orientis, Aſiæ, Ponticæ, Thraciarum. Quot vid. Dioceſes etiã titu- les in ea Præfectura erant, ut diſertis verbis te- ſtatur *Notitia Imperii fol. 3.* Idque diſſum ruriſum, iuxta formam & formulam prædicti Concilii Conſtantinopolitani, cuius Canon ſecundus ita habet pag. 809. Tom. I. Concil. Ed. Hard. τὰς ὑπὲρ διοικήσιν Ἐπιſκόπους, τοὺς ὑπερορίους Ἐκκληſίας μὴ ἐπιέναι, καδὲ συγχέναι τὰς Ἐκκληſίας. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰς, μόνους (1.) τὸν μὲν Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπον, τὰ ἐν Αἰγυπτῷ μόνον οἰκονομῶν. (2.) Τὰς δὲ τῆς Ανατολῆς Ἐπιſκόπους, τὴν Ανατολὴν, μόνον διοικῶν: φυλαττομέναν τῶν ἐν ταῖς καδοὶ τοῖς κατὰ Νικαίαν πρεσβυτῶν τῇ Ἀντιοχείαν Ἐκκλησίᾳ. (3) καὶ τὰς τῆς Αῲσιανῆς Διοικήσεως Ἐπιſκόπους, τὰ κατὰ τὴν Αῲσιανὴν μόνον οἰκονομῶν. (4) καὶ τὰς τῆς Ποντικῆς, τὰ τῆς Ποντικῆς μόνον. (5) καὶ τὰς τῆς Θρακικῆς, τὰ τῆς Θρακικῆς μόνον οἰκονομῶν, id est: Qui ſunt ſuper Dioceſim Ἐπιſκοποι, ad Eccleſias extra ſuos terminos ſitas ne accedant: neque confundant Eccleſias: ſed ſecundum Canones, Alexandria quidem Ἐπιſcopus, qui ſunt in Aegypto tantum adminiſtret: Orientis autem Ἐπιſκοποι, Orientem ſolum gubernent, (ſervatis privilegiis, quæ Antiochena Eccleſia Nicænis Canonibus tributa ſunt.) Et Aſiana Dioceſeos Ἐπιſκοποι, Aſianam Dioceſim tantum gubernent: Necnon & Pontica Dioceſeos, ea tantum quæ ad Ponticam Dioceſim pertinent: Et Thracie, ea tantum, quæ Thracie ſunt, adminiſtrent. Quem Canonem Socrates lib. 5. cap. 8. ita expreſſit indiculo Ἐπιſcoporum, qui in hac leg. indicantur, ex ea eo ſimul tranſlato: Πατριάρχας, inquit, καθέſησαν, διατεινόμενοι τὰς ἐπαρχίας: ὥς τὰς ὑπὲρ Διοικήσιν Ἐπιſκόπους τὰς ὑπερορίους Ἐκκληſίας μὴ υπερβαίνειν. Ἰδοὺ γὰρ πρῶτος ἐκ τῶν διαγωγῶν ἐγένετο ἀδιαφορία: Patriarchas conſtituerunt, provinciarum diſpoſitione facta, ita ut nullus Ἐπιſcopus ultra propriam dioceſim alienas eccleſias inuaderet. Id enim ante propter perſecutiones promiſchue factum fuerat. Et mox: Dioceſes ſeu Patriarchatus enumerat. Primo, καὶ κληῖται Νεκτάριος μὲν τὴν Μεγαλόπολιν, καὶ τὴν Θράκην: & Neſtarius quidem regi- am urbem & Thracia provincias ſortitus eſt. Secundo, τῆς δὲ Ποντικῆς Διοικήσεως, Ἑλλάδιος, ὁ μετὰ Βαſίλειον Καππαδoκίας τῆς Καππαδοκῶν Ἐπίſκοπος, Γρηγόριος ὁ Νύſσης, ὁ Βαſιλικῆς ἀδελ- φός, Καππαδοκίας δὲ καὶ ἡδε πόλις, καὶ Οὔρης, ὁ τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ Μελιτινῆς, τὴν Παſφιαρχαν ἐκ- κληρωſατο: Heliadi vero, qui Ceſarea Cappado- cie poſt Baſilium erat Ἐπιſcopus, Pontica dioceſis Pa- triarchatum obtinuit, & una cum illo Baſilii ſrater Gregorius, Ἐπιſcopus Nyſſæ. Quæ & ipſa urbs eſt Cap- padocia, & Oiretus Ἐπιſcopus melitæ in Armenia. Tertio, τὴν Αῲσιανὴν δὲ λαγχάνουſιν Ἀμφιλόχιος ὁ Ἰκονίς, καὶ Ὁπλιμος ὁ Ἀντιοχείας τῆς Πιſιδίας: Aſiane autem dioceſis Patriarchatum ſortitur Amphi- lochius Iconii & Optimus Antiochie Πιſidie Ἐπιſκο- πος. Quarto, τὰ δὲ κατὰ τὴν Αἰγυπτὸν Τιμο- θέω τῷ Ἀλεξανδρείας προτενέμθη: Egypti Eccle- ſiarum adminiſtratio Timotheo Alexandria Ἐπιſcopo attributa eſt. Quinto, τῶν δὲ κατὰ τὴν ἀνατολὴν

Εκκλησιῶν τὴν Διοικήσιν τῶς αὐτοῖς Ἐπισκοποῖς
ἐπέτρεψαν, Πελαγίῳ τὲ τῷ Λαοδικεῖ, καὶ Δι-
άδωρῳ τῷ Ταρσῇ, Φυλαξά, ἑστὰ πρὸς βίαν τῇ Ἀντι-
οχείῳ Ἐκκλησίᾳ, ἅπερ τότε παροῦν Μελετίῳ ἐδο-
σαν: *Orientis autem Ecclesiarum regimen & civitatem*
Episcopus illius regionis commiserunt, Pelagius scilicet
Laodiceæ & Diodoro Tarſi Episcopo, servata tamen
honoris prerogativa Antiochenſi Ecclesie, quam qui-
dem prerogativam Meletius tunc presenti tribuerunt,
Est hic Socratis locus folemnis, qui in pletis-
que & cum hac leg. & cum Canone a. Constantinopoli-
politano convenit: ex quibus duobus simul iun-
ctis suam ipse narrationem instituit. Sed non
vnum est, in quo Socrates fallitur, vel aberrat.
Primo cum hac constitutione Episcopos, quorum
communione Theodosius amplectendam propo-
nit, ad decretum Synodi Constantinopolitani ita
transfert, quasi id illius Synodi foret. Secun-
do, cum Terentii Episcopi Scythiæ, & Marmarii
Marcianopoleos non meminit. Tertio, cum
ordinem *hac leg.* observatum in recensendis Diocesi-
bus, & Episcopis, immutat. Quarto, cum id
indicat, ac si tūc primum Episcopi illi ferme
(qui *hac leg.* designantur) a Synodo constituti
fuerint: cum a Synodi instituto id alienum
sit, & vno Nectario excepto, qui in ipsa
Synodo ordinatus est, cæteros ante Synodum Ec-
clesiis suis præfuisse res doceat. Contra recte illud
Socrates, cum a Synodo Constantinopolitana Pa-
triarchatus distinctos eo secundo Canone scribit,
qui scilicet antea confusi fuerant: Quicquid contra
Card. Baronius *Anno 381. num. 76. 77.* Illud ferre
non possum, Socratem ita a nonnullis perstringi,
quasi is crasso errore Ponticæ Dioceseos tres Patriar-
chas seu Primates assignaverit: Asiæ duos: Orien-
tis tres: eique hallucinationi occasionem præbuerit
hæc Theodosii M. constitutio, quæ in hunc Theodosii
Iun. nepotis ipsius *Codicem* relata est. Quod a
Socratis mente alienissimum est. Mens quippe
eius *probabiles* tantum Sacerdotes, eximiosque in
Fide Catholica Episcopos (iuxta *huius legis* recen-
sum) memorare per singulas Orientis Dioceses &
Patriarchatus: non quali totæ singulis parerent.
Ad rem: Illud in recensu Dioceseon Orientis
notandum, post quatuor Dioceses designatas,
Ægypti, Asiæ, Orientis, Ponticæ, probabilesque
in iis Sacerdotes, duos postremos e quinta *Thraci-*
arum videlicet proponi, ipsius tamen Dioceseos no-
mine non hic expresso: quod hic tamen supplendum
videatur, argumento quoque *Canonis Constantinopoli-*
pol. vt. & Sozomeni, qui ipsi nominatim hanc
quintam *Thraciarum* Diocesein nominant: καὶ ἵς,
inquit canon, τῆς θρακίης τὰ τῆς θρακίης μό-
νον εὐνομοῦσιν: & *Thraciarum, quæ in Thraciis sunt*
gubernent: & Sozomenus lib. 7. cap. 9. ἐν δὲ τοῖς
περὶ θράκην, καὶ σκυθίαν πόλεσι, in urbibus vero
Thracia atque Scythia; cuius Dioceseos duos *pro-*
babiles Sacerdotes ad imitandum hic proponit Theo-
dosius: nempe *Terentium Episcopum Scythia, &*
Marmorium Ep. Marcianopoleos. Dux scilicet
hæ inter alias *Thraciarum* provinciæ fuisse: *Scythia,*
vbi *Tomi*, & *Myſia*, vbi *Marcianopolis* erat.
Et quidem in *Scythia*, Terentius *Tomorum* *Epis-*
copus fuit, quomodo a Sozomeno vocatur: *To-*
morum inquam, quæ *Metropolis Scythiæ* erat:
vnde, urbe non designata, hic *Scythia* tantum
Episcopus vocatur: quod nempe omnibus *Scythiæ*
Ecclesiis præflect, vt restantur alibi Sozomenus &
Theodosius. Vnde iam pater, sapientem Virum
doctissimum, cum scripsit *hæc Theodosii leg.* nul-
lam mentionem fieri Episcoporum *Thraciæ* Diocese-
os: Quod falsum esse clara *huius leg.* verba ostendunt.
Vti falsum non minus, quod ait ex ipso

Cancilio Constantinopolitano, Thraciæ Diœceseos Episcopos etiamnum eam Diœcesim libere iureque Metropolitanico tenuisse, ac rexisse quosque suam prouinciam: verum peruersurpationem magis quam *Canonum* auctoritatem, Constantinopolitanum Thracicam Diœcesim sibi vindicasse potius videri, quam iure datam possedisse. Neque enim ideo, quod *Canone Concilii* Thracia Diœcesis ab Episcopo Constantinopol. separate, & quidem postremo loco memoratur: vt & *hac leg.* duo Thraciæ Episcopi, non Diœcesis illa fuit sub Constantinopolitano; quod certe diserte Socrates ait: sed postremo loco & separatim recensetur, vt ita quinque Diœceseon nomina suo ordine proponantur: inter quas postrema fuit Thracia, vt etiam testatur *Notitia Imperii*. Quare non dubium, Thracicam Diœcesim iam hoc tempore celsisse Constantinopolitano.

Obseruandum & illud, *Asiam Proconsularem & Asianam diœcesim* hic coniungi, proque vna equinque Orientis Diœcesibus designari: quoad communionem videlicet Ecclesiasticam: cum alias Asia Proconsularis, & Asiana Diœcesis duæ Diœceses distinctæ essent: de quibus *Eunapius, in Maxim. pag. 104. seqq. Edit. Commelin. & Notitia Imperii*. Sed in Politicæ Ecclesiasticæ ratione, Asiana Diœcesis vndecim prouincias, nempe Proconsulari connumerata, complectebatur, teste Theodoro *lib. 5. cap. 28.*

Duo adhuc ad *hanc leg.* quæri possunt. Primum cur Episcopi Antiocheni *hac leg.* vt & apud Sozomenum, nulla mentio fiat, cum tamen Socrates eius meminerit. Nempe hæc causa est, quia Meletius Episcopus Antiochenus paulo post Synodum clausam mortuus fuerat, cui Flavianus per factiosos quosdam substitutus fuit, cuius electioni Catholici refragati sunt: vnde de nouo schisma in Ecclesia Antiochena obortum. Igitur cum Theodosius *hac leg.* Catholicorum Episcoporum exempla prælata vellet, Antiochenæ præferre non potuit, vt pote cuius communioni Catholici communicare nollent. Quare non debuit doctiss. Salmasius de *Primatu Papæ*, p. 46. *hanc leg.* ibi sternens, post illa, quos etiam in Orientis partibus, hæc verbainferere, Meletio Antiocheno Episcopo.

Alterum, quod queritur est, vtrum Asiana Diœcesis, itemque Pontica, suos & peculiare Diœceseon *Exarchos*, seu Patriarchas hoc tempore habuerit. Quod nonnulli duobus argumentis negant. Primum, quod apertis verbis Synodo Chalcedonenfi *Anno D. 451.* Exarchi harum Diœceseon, vt & Thraciæ sedi Constantinopolitanæ subiciantur, atque adeo Patriarchicum ius in ali-

os non habuissent. Hoc quidem verum. Sed secundo iidem aiunt, etiam antequam Sedi Constantinopolitanæ subiicerentur, Exarchos harum Diœceseon Patriarchicum ius non habuisse. Et vtuntur prædicto *Can. 2. Constantinopolitano*, in quo non vni Exarcho tribuitur regimen totius Diœceseos, Asiæ aut Ponticæ, sed pluribus, neque vlla prærogatiua: cuiquam ex illis tribuitur: Proinde Metropolitanos omnes earum Diœceseon *αὐτοκεφάλως* fuisse. Vtuntur & superscripto Socratis loco eandem in sententiam. Potuissent & *hac leg.* vti in eandem. Nam & in ea nullus certus Patriarchatus cuiquam per eas Diœceses attributus designatur. Verum certior est eorum sententia, qui censent Ponticæ Diœceseos Patriarcham Cæsariensem Episcopum fuisse, Asiæ Ephesinum. De Cæsariensi liquet Basilii Magni exemplo, qui Nicopolitanum in Armenia minore Episcopum constituit, vt testatur *Epistola 290. & 292. su. Ep. 227. 228. Edit. Benedictin.* qui in eadem Armenia Satalorum Episcopum dedit, aliaque Patriarchica iure exercuit, quæ ipse memorat *Epist. 187. su. 99. Ed. Benedict.* qui denique expresse *Epist. 291. su. 252. Ed. Benedict.* Ponticæ Diœceseos Episcopos Cæsaream ad Synodum de more conuocauit. Id ipsum comprobatur & exemplo Helladii Basilii successoris, vt discere licet ex Sozomeno, *lib. 8. cap. 6.* idem exemplo Alypii post Helladium, vt discere licet ex Photii Bibliotheca *Cod. 52. pag. 42. Edit. Schott.* De Ephesino Episcopo totius Asiæ Diœceseos Patriarcha ex illis quoque constat, quæ narrat idem Sozomenus *eod. loc.* Atque hoc est illud *Πατριαρχικὸν δικαίον*, p. 13. quod Synodo Chalcedonenfi ademptum postea conatus est restituere Timotheus Alexandrinus, vt narrat Euagrius, *lib. 3. c. 6. ἀποδίδωμι δὲ τῇ Ἐφεσίῳ κατὰ Πατριαρχικὸν δικαίον, ὅπερ αὐτὴν ἀφῆλεν ἡ ἐν Καρχηδόνι Σύνοδος*, reddidit etiam Ephesine Ecclesie ius Patriarchicum, quod ademptum illi fuerat a Chalcedonenfi Synodo. De Thracia equidem facile assentiar, nullum ei hoc tempore alium Exarchum præfuisse præter Constantinopolitanum: cuius, vt eo redeam, exemplum *hac leg.* proponitur: eique non communicantibus Ecclesiæ adimi iubentur. Ad eum sane ipsum Nectarium extat *epistola*, inter orationes 46. Gregorii Nazianzeni, qua conqueritur Arianos, Macedonianos, Eunomianos, Apollinarianos, maxime Ecclesias tum collegisse: eumque hortatur, vt apud Imperatorem id agat, quo hæc illis, & postremis maxime, licentia adimatur.

VALENTINIANI Iun. Constitutio: qua ARIANIS, non minus quam Catholicis, coeundi potestatem tribuit.

iv. (a) Imppp. VALENTINIANVS, (b) Theodosius & Arcadius AAA. ad Eufignium PF. P. (c)

DAMVS copiam colligendi (d) his, qui secundum ea sentiunt, quæ temporibus Diuæ memoriæ Constanti, Sacerdotibus conuocatis ex omni Orbe (e) Romano, expositaque Fide, ab his (f) ipsis, qui dissentire noscuntur, Ariminensi (g) concilio, Constantinopol. etiam confirmata, (h) in æternum mansura decreta sunt: Conueniendi etiam, quibus (i) iussimus, (k) pateat arbitrium: Scituris his, (l) qui sibi tantum (m) existimant colligendi copiam contributam, (n) quod siturbulentum quippiam contra Nostræ Tranquillitatis præceptum faciendum esse temptauerint, vt seditionis auctores, pacisque turbatæ Ecclesiæ, (o) etiam maiestatis, capite ac sanguine sint supplicia luituri. Manente nihilominus eos supplicio, qui
contra

contra hanc dispositionem nostram obreptive, aut clanculo supplicare temptauerint. Dat. x. Kalend. Febr. Med. Honorio NE. P. & Euodio. co ss. [386]

NOTÆ.

- (a) Abest hæc lex a *Cod. Iust.* velut improbata. Pars eius relata est in *legem 1. infr. de his qui supr. Relig. contena.* Meminit eius & Ambrosius *epist. 32. ad ipsūmet Valentinianum* huius legis auctorem, scribens, & *epist. 33. su. Ep. 13. & 14. Edit. Paris. 1614. & Sozomenus, lib. 7. cap. 13. & Rufinus lib. 2. c. 16. & Gaudentius in prefat. sermon. ad Beneuolum*, quæ extat apud Baronium *Anno 386. num. 4. GOTHOF.*
- (b) Iunior scilicet Iustinæ filius, Gratiani frater. *ID.*
- (c) Ad hunc *Ensignium PP.* extant præter alias complures constitutiones *hoc Codice*, nouem Symmachi epistolæ postremax *lib. 4.* ita quidem ut sub Valentiniano lun. eum in dignitate positum fuisse ostendat, *epist. 48. & diserte quidem Præfæcti Prætorio Italix, epist. 69. (vbi etiam Aquileiensis Urbis meminit) & epist. 70. 71. 73. De eo plura in Prosopog. ID.*
- (d) Colligendi, id est coeundi, cætus celebrandi: de qua voce dicam ad *legem 36. infr. de hereticis*: vide & *Glossarium Theodosianum. ID.*
- (e) Occurrit enicūm Concilium Ariminense videri vult. Verum quidem est ad Ariminense Concilium inuitatos Sacerdotes ex omni Orbē Romano: verum de eo inox. *ID.*
- (f) Id est Catholicis. *ID.*
- (g) De *Ariminensi Synodo* est quoque *lex 15. infr. de Episcopis*: vbi adhuc dicam. *ID.*
- (h) Pollis &, confirmato. Sed nil opus. *ID.*
- (i) Id est Catholicis. *ID.*
- (k) Seu, indultissimus *ID.*
- (l) Hinc excerpta est de *l. 1. infr. de his, qui supr. Relig. cont. ID.*
- (m) Tantummodo, d. l. 1. *ID.*
- (n) Contributam, pro simplici, tributam, hic, & l. 16. *supr. de proximis*: l. 20. de *Palatinis. ID.*
- (o) *q. ac lese etiam Maiestatis. ID.*

COMMENTARIUS.

VALENTINIANI IUNIORIS, aduersa Fidei Catholica constitutio isthac est: qua Arianis conueniendi seu coeundi in *ὁμάς* & Ecclesias, non minus quam Catholicis Orthodoxis, potestatem facit. Contra; molientibus aliquid, velut seditionis auctoribus, paciūque turbatæ; læs. quæ Ma estatis reis, pœna capitis indictæ; parhisiastico & *Irenico*, si Deo placet, hoc Edicto: In quod multis inuehitur Ambrosius; expressis in id epistolis duabus, puta *Epist. 32. & 33. su. Epist. 13. 14. Ed. Par. 1614. & Oratione ad populum Mediolanensem*, quæ inter has duas epistolas media iacet. (In Paris. Edit. legitur *pag. 97. seqq. Tom. V. Oper.*) Eiusdemque etiam constitutionis meminit Rufinus; *lib. 2. cap. 16. Gaudentius, in pref. sermon. &c. Et Sozomenus, lib. 7. cap. 13. eam vertit & contraxit his verbis: παρέκλυετο, inquit, ἀδελφὸς συνένει τις ὁμοίως δοξάζοντας τοὺς ἐν ἀρimini, καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Κωνσταντινῶν συνελθόντες: τις δὲ ἐμπῶδων γενομένων, ἡναντία τῷ νεμῶ βασιλεὺς θεολένος, ἰαυὶτῶν ἡμῶν, προέπιε- bat lex, ut quicunque eandem fidem tenerent, quāti- u, qui olim Arimini, ac postea Constantinopoli fue- rant congregati, libere in Ecclesias conuenirent: si qui vero existerent, aut contraria huic legi postularent, capite plecterentur.*

Sed ut Ambrosii aduersus hoc Valentiniani præceptum constantia summa fuit, in renuenda Ecclesia, quam Arianis tradi Imp. iusserat, ita quoque memorabile est, quod Rufinus, Sozomenus, & Gaudentius (& hic quidem ad ipsūmet Beneuolum scribens) prodidit, Beneuolum Magistrum memorie, seu *seruius memoria præsentem* (τὸν ἐπὶ ταῖς γραμματεῦσι τῶν θεσμῶν τεταγμένον,) cuiusque muneris erat *leges* scribere, quamlibet altioris dignitatis spe a Valentiniano lun. inuitatum,

officio suo decedere satius duxisse, quam ut ma- num huic legi dictanda supponeret: Exemplo prorsus laudabili. Quod magis mirari subit, non iam dico conscientie fiduciam, (quod a nonnullis pro- ditum) verum summam potius eorum oscitantiam, qui huic Theodosiano *Codici* conscribendo manus admoventur. Hi quippe, cum easantum constitutiones hunc in *Codicem* referre debuissent, quæ in foro & quotidianis aduocationibus (ut ipsemet alioquin Theodosius loquitur, & præscribit *Nouella sua*, de huius ipsius *Cod. cis auctoritate*) sequenda essent, impias haud ideo minus *leges* re retulete plures, partim hæretica schismaticaue prauitate imbutas, (ut præter hanc legem fidem facit quoque *lex 15. infr. de Episcopis*: quæ & ipsa de Ariminensi synodo est, ut & l. 1. *infr. de his qui supr. Relig.*) partim vero superstitionis Gentilitiæ vestigia præferentes, veluti l. 1. 2. 9. *supr. de Maleficiis*: l. 4. 5. *supr. de sep. viol. l. 1. infr. de Paganis*. Et religiosior certe fuit hac parte Iulianus siue Tribonianus, qui eas constitutiones omnes a suo *Codice* abesse voluit: Quicquid huius sit, nos hæc certe hodie, atque his similia, vt h. *historia*, & quidem Ecclesiastica, seruata nob. s. summopere gratulamur, non minus quam hæreticorum quorundam scripta: de quo prolixè nuper in *Prolegomenis nostris ad Philostorgium*. Atque ea re gratia his habenda, quomodo Asterius al. a in re homil. *Ruben. vltim. p. 62. πλὴν χάρις αὐτοῖς καὶ πολεμὶς τυγχάνουσιν, gratia illis esto quamvis aduersariis.* Et facessant proinde fr. Balduini suspiciones, *lib. 2. de institut. Histor. p. 123. & in lib. 3. Victoris Vic. p. 185.* quasi hæc *lex* expungenda sit, seu mala fide & infidiose hunc in *Codicem* Theodosianum intrusa. Facessant eiusdem querela; de nostris nuperisque huius *Cod. cis* Editoribus; qui eam seu labem non expunxerint. Et crassus est eiusdem error Theodo-
sio M

Tio M. quoque *hanc legem* adscribentis, qui non vidit, Theodosii M. nomen *huic leg.* inscriptum, non quia is eius auctor esset, verum pro more tum recepto, quo omnium ex a quo Principum nomina constitutionibus inscribebantur, qui simul imperarent, etiam vnum tantum ex his Authorem haberent, de quo affatim in *Prolegomenis Theodosianis*.

Porro *lex* hæc vti dixi lata fuit a Valentiniano Iuniore, Iustinæ matris impulsu, quod ex Ambrosio quoque clarum. Imo & Gothorum consilio præsidioque, qui tum Ariani erant, & in Comitatu frequentes: quod ex oratione Ambrosii in initio colligere mihi videtur & epist. 33. siu. 14. De Iustina, Rufini locus lib. 2. cap. 15. huc pertinens consignandus venit: Interim Iustina mater eiusdem, Ariane hæresos alumna, impietatis suæ venena, quæ vinente viro suppresserat, filio facile decepto fidenter aperuit. Igitur apud Mediolanum posita, conturbare Ecclesiarum statum, comminari Sacerdotibus depulsionis exilia, nisi Ariminensis Concilii decreta, quibus fides Patrum temerata fuerat, renocarent. Quo bello, Ecclesie murum & turrini validissimam pulsabat Ambrosium, cum minis, terroribus, atque omni oppugnationis genere fatigans, primum sibi adiutum debellare rimabatur Ecclesie. Sed quamuis illa lezabel spiritu pugnet armata, resilliebat tamen Ambrosius Helia virtute repletus & gratia. Ipsa autem in Ecclesiis garrere, strepere, animare, & inflammare ad discordiam populos, sed quod minus res ex sententia cederet, iniuriam putare, & pro hoc apud filium conqueri. Vnde adolescentulus pro contumelie inuidia, quam falso conflauerat mater, accensus, armatorum globum ad Ecclesiam mittit, confringi ianuas, oppugnari Sancta, Sacerdotem pertrahi atque in exilium mitti protinus iubet. Sed tanta fuit perseverantia fidelium populorum, ut animas potius amittere, quam Episcopum maluerint. Quæ ipsa omnia, & alia adhuc ex prædictis Ambrosii quoque Epistolis, eiusdemque oratione colligere licet, ut & illud, scilicet tumultum huius causa etiam sanctis diebus hebdomadis ultimæ Antepaschalis obortum. Forte etiam huius leg. partem constituerit id quod Ambrosius memorat epist. 32. siu. 13. Ed. Par. Imo etiam dedisti leges, ne cui esset liberum aliud indicare. Et mox: Cum legat per tot provincias vno momento esse mandatum; ut quicumque obuiauerit imperatori, feriat gladio: quicumque Dei templum non tradiderit, protinus occidatur. Et mox: Qui cum tenuerint Fidei veritatem, aut proscribantur, aut necentur; quod lex de Fide lata, decernit. Item Orat. de basil. non tradend. pag. 101. Tom. V. Oper. Edit. Par. Per Ecclesias iubentur eici Catholici Sacerdotes; resistentes, gladio feriri; Curiales proscribi omnes nisi mandatum implerint.

Sane quidquid *hac leg.* nunc voluerit Valentinianus Iun. Quicquid idem Ariminensis Synodi decreta in æternum mansura, hac lege dicat: nunquam tamen deinceps ea probata: & idem mutata in melius sententia, biennio post, eam antiquavit; Theodosii Magni videlicet consilio: & quidem, ut existimo, leg. 15. *infr. de heret.* vbi dicam. Et insignis quoque extat locus ex incerto Authore apud Suidam voc. Ουαλεντινιανός, vbi verba recitantur Theodosii, quibus Valentinianum (in Illyricum & Thessalonicam profugum) ad Catholicam fidem, antequam aduersus Max. Tyrannum moueret, traduxit. Sed & Rufinus lib. 2. cap. 17. ait, Valentinianum, matre defuncta, fidem Catholicam, quam ipse violauerat, restituisse, simul & regnum, Tyrannide (Maximi scilicet) depulsa.

Interim de Ariminensi Concilio, quod *hac leg.* firmatur, cuius historia alioquin nota est, (& de

quo rursus agitur *leg. 15. infr. de Episcopis.*) obseruanda quatuor ex *hac lege*.

Primo, quod ait Valentinianus Iun. conuocatos Sacerdotes ex OMNI Orbe Romano ad Concilium Ariminense. Nempe Oecumenicum id iam haberi vult: verum quidem est de Orientalibus quoque cogendis agi apud Theodoretum lib. 2. cap. 18. & Socrates exerte lib. 2. cap. 37. Episcopos quosdam Orientis ibi fuisse testatur: verum ex Occidentalibus ferme Synodus illa coacta: vid. Athanasium de Synodis, Socratem, Sozomenum, vnde & Occidentalium formula pro Ariminensi apud Philostorgium lib. 4. cap. 12. lib. 5. cap. 1. lib. 7. cap. 6. vbi vide quæ dixi.

Secundo notandum, quod *hac leg.* dicitur, Etiam Catholicos fidei Ariminensi consensisse: id enim sibi volunt hæc verba: *Expositaque fide ab his ipsis qui dissentire nesciunt.* Quod sane pertinet ad ea, quæ secundo loco Arimini facta: De quo plene Severus Sulpitius, l. 2. *sacra historia* c. 43. 44. vbi ait: Post vim adhibitam Legatis Catholicorum fidem ibi conscriptam verbis fallentibus inuolutam, quæ Catholicam disciplinam perfidia latente loqueretur, paulatimque plerosque Catholicorum partim imbecillitate ingenii, partim metu Principis, partim radio peregrinationis euectos, dedisse se aduersariis, factaque semel inclinatione animorum cateruatim in alteram partem concessum, donec ad viginti vsque Catholicorum numerus imminutus est, imo Fagadium ex hoc numero ad extremum euictum: itemque, Seruationem Tungrorum Episcopum sub conditione, si quid minus plene fide exposita editum esset, ipsi professionibus suis adderent: Quod etiam factum; sicque neutra pars vicisse se penitus, aut victam putare potuit; quia fides ipsa pro Arianis, professiones vero postea adiectæ pro Catholicis erant: atque hoc modo Concilium bono initio, fædo exitu consummatum est. Ambrosii quoque locus huc pertinet ex lib. 1. de Fide cap. 9. Hoc & in Ariminensi Concilio habuit prima confessio, & post Ariminense Concilium secundap. 51. correctio, Confessionem epistola ad Imperatorem Constantium missa testatur, correctionem secuta concilia consensuerunt. Idem Ambrosius dist. ep. 32. siu. 13. Edit. Paris. qua hanc Valentinian. constitutionem exagitat. Hoc scriptum est in Ariminensi Synodo, meritoque Concilium illud exhorreo, sequens tractatum Concilii Nicani, a quo me nec mors nec gladius poterit separare. Et post: Factum est etiam sub Constantio Auguste memorie Imperatore paternæ dignitatis hærede. Sed quod bene cepit, aliter consummatum est. Nam Episcopi sinceram primo scripserant fidem; sed dum volunt quidam de Fide intra Palatium indicare, id egerunt, ut circumscriptionibus illa Episcoporum iudicia mutarentur. Qui tamen inflexam statim renouauerunt sententiam, & certe minor numerus Arimini, Nicani Concilii fidem probauit, Ariana decreta damnauit. Ut proinde tria iam momenta, seu tres Confessiones hac parte circa Ariminense Concilium obseruandæ sint.

Tertio notandum, quod *hac leg.* ait: Fidem propositam in Ariminensi Concilio Constantinopoli postea confirmatam fuisse: de quo etiam fidem faciunt, præter Athanasium de Synodis, Sozomenus, lib. 4. cap. 23. & Socrates, lib. 2. cap. 37. & 41. & Philostorgius, lib. 4. cap. ultim. in fin. de quo vide & Baronium Anno 359. num. 83. 84. 85. Nempe sub Constantio coactum hoc Concilium Constantinopolitanum: (ne quis alioquin Oecumenicum secundum hic indicari falso putet.) Quo quidem Concilio, κατὰ πρόσταγμα βασιλέως, seu Imp. Constantii mandato, ipsis Kalendis Ianuariis Anno 360. formula Ariminensis firmata, de Filio Patri simili secundum scripturas, sublato ὁσίας, vt ibi.

ut ibi nomine: imo & aliquo ei addito, ut testantur Athanasius de Synodis. Socrates d. l. 2. cap. 37. & 41. Sozomenus d. lib. 4. cap. 23. nempe *ὁπρωσάμενος* quoque nomine damnato, ut Philostorgius quoque scribit lib. 10. cap. 2. iuxta Athanasium, Socratem, Sozomenum: de quo ad Philostorgium d. xi.

Quarto notandum, Concilium illud Ariminense a Valentiniano Iun. hac leg. firmari. Quod etiam Ambrosius, non tantum d. Epist. 32. siu. 13. Ed. Paris. (cuius verba modo protuli) indicat, ve-

rum expresse oras. de basl. non tradend. pag. 102 Tom. V. Ed. Oper. Paris. ratione illa quam dixi: Hanc ergo LEGEM quisquam sequatur, qua firmatur Ariminense Concilium in quo creatura dictus est Cbristus.

In hac leg. tandem obseruanda capitis & sanguinis poena, quæ in specie huius leg. imponitur, non quasi hæreticis, verum ceu tumultus auctoribus: De qua alioquin sanguinis poena in hæreticos quandoque statuta, suo tit. infr. de hæreticis: & quidem ad leg. 9.

DE EPISCOPIS, ECCLESIIIS ET CLERICIS. TITVLVS II.

Lib. I. COD. IVST. Tit. II. De Sacrosanctis Ecclesiis: & de rebus, & de privilegiis earum. In Veter. Cod. hic Titulus est primus.

P A R A T I T L O N.

EPISCOPI, (de quibus agitur l. 10. 11. 12. 22. 23. 27. 31. 32. 33. 35. 37. 39. hoc tit.) qui & Sacerdotes, l. 31. 35. 43. hoc tit. & l. 3. 4. supr. de Fid. Cathol. Ecclesiæ Catholicæ Sacerdotes, l. 45. infr. de heret. (vnde & Sacerdotium pro Episcopatu, l. 35. 44. hoc tit. & l. 3. in fin. supr. de Fide Cathol. leg. 1. ne sanctum Baptisma:) quanquam & Sacerdotum appellatio complectebatur quandoque omnes Ecclesiasticos, Episcopos scilicet, Presbyteros & Diaconos, Ministris oppositos, ut d. l. 31. hoc tit. Item Antistites vocantur, l. 11. 43. 45. l. ultim. hoc tit. l. 1. ne sanctum Baptisma: l. 20. quor. appell. l. 49. supr. de Decurionib. Catholicæ legis Antistites, d. l. 11. h. i. Sacræ legis Antistites, l. 45. hoc tit. l. 1. de Episcop. iud. Sanctissimi Antistites, l. 28. de heret. Varii hoc Cod. numerantur, nominanturque. De Episcopis, & Ecclesia Urbis Romæ agitur l. 4. 13. 14. 20. 21. 45. hoc tit. l. 2. supr. de Fide Cathol. l. 21. supr. de extraordinar. muner. cui iungenda lex 30. hoc tit. l. ultim. supr. de malefic. lex 53. 62. infr. de heret. FELICI nominatim Episcopo Urbis Romæ inscribitur lex 14. hoc tit. Anno 357. DAMASO lex 20. hoc tit. Anno 370. eiusdemque fit mentio l. 2. supr. de fide Cathol. Anno 380. de COELESTINO quoque intelligenda lex 62. infr. de heretic. Episcopo Romano Pontificis titulus tribuitur, d. l. 2. de fid. cathol. Anno 380. & Venerabilis Papa vocatur d. l. 62. infr. de heret. Anno 425. De Privilegiis, & prærogatiua Ecclesiæ Romanæ, & Episcopis & Clericis Romanis, ab Imperatoribus tributis, agitur l. 13. hoc tit. & l. 21. supr. de extraordin. De Antistite Urbis Constantinopolitanæ, eiusque prærogatiua agitur l. 45. hoc tit. ubi vid. singularem eius prærogatiuam Theodosii M. de NECTARIO Constantinopolitanæ Ecclesiæ Episcopo, l. 3. supr. de Fid. Catholica. Anno 381. de ARSACIO, Arcadii l. ultim. infr. de his qui supr. Relig. Anno 404. De ATTICO accipienda est Theodosii Iun. Anno D. 421. lex 45. hoc tit. De Alexandrina Ecclesia & Episcopo agitur, l. 42. 43. hoc tit. l. ultim. de Episcop. iudicio: PETRI nominatim Alexandria Episcopi mentio fit cum elogio, l. 2. de Fide Cathol. Anno 380. TIMOTHEI, l. 3. supr. de fide Cathol. Anno 381. THEOPHILI, l. ultim. infr. de his qui supr. Relig. Anno 404. De Antiochena quoque Ecclesia agitur hoc Codice: nam PORFYRII Antiocheni Episcopi mentio fit, Anno 404. d. l. ultim.

Memorantur & alii Episcopi quidam, Chronopius Episcopus, l. 20. quorum appellat. ubi vid. quæ dico: Cyrus, Afrodisiensium Episcopus, l. ultim. de annona & tribut. Optimus, Ep. Antiochiæ [Pisidiæ] l. 3. de Fide Cathol. Asclepiades, Chersonesitanæ ciuitatis, l. ult. de penis: Helladius, Ep. Cæsariensis, l. 3. de fide Catholica, Amphilocheus Ep. Iconi-
Tom. VI. ensis;

ensis, *d. l. 3. de fide Cathol.* Pelagius Ep. Laodicensis *d. l. 3.* Marmarius, Ep. Martianop. *d. l. 3.* Otreius, Ep. Melitenus, *d. l. 3.* Gregorius, Ep. Nyssenus, *d. l. 3.* Terentius Ep. Scythiæ *d. l. 3.* Diodorus Ep. Tarsensis, *d. l. 3.* Artemius, Euridicus, Appius, Gerasimus, in Dicecetanam Synodum coacti, *l. 23. hoc tit.*

Quod Titulos eorum attinet; Damasus Pontifex vocatur *l. 2. supr. de Fide Cathol.* Papa Venerabilis Ep. Romanus, *l. 62. infr. de heret.* Reuerendissimi Episcopi vocantur *l. 42. 43. 45. hoc tit. l. ultim. de his qui supr. relig. l. ultim. de Annona: l. ultim. de pœnis.*

De Episcopis hæc capita notentur. Primo, quod priuilegia eorum attinet, I. Immunes ii a Curialibus muneribus fuere, *l. 11. hoc tit. (il.)* In iudiciis accusari eos prohibuit Constantius, *l. 12. hoc tit.* sed apud alios potissimum Episcopos, *d. l. 12. hoc tit.* Quod & ab Honore repetitum, *l. 41. h. t. (III.)* Quemadmodum Episcopis & Ecclesiis in commune priuilegia sua tributa fuere a Principibus, ita specialiter quibusdam Episcopis, *l. ultim. hoc tit. vt Romanæ Ecclesiæ, ita Episcopo Constantinop. l. 45. hoc tit. & Thessalonicensi Ecclesiæ, l. 33. supr. de Annona & tribut. & Cyro Episcopo Aphrodisiensi, l. ultim. de Annona & tribut.* Secundo, quod officium & Potestatem eorum attinet, (I) docendi, insinuandæque Fidei muneri functi Episcopi, *l. 16. supr. de pœnis: l. 24. infr. de heretic.* quo refero quoque *legem 25. infr. hoc tit.* Atque hic character Episcopi: vt & alter hic, quod sanctitas loci ignoscendi gloriam his dereliquerit, *l. 31. hoc tit. (II)* Ab his Clerici ordinari, electi, numerusque eorum constitutus, *l. 32. 33. hoc tit. & l. 16. de pœnis.* (III) Clericorum Iudices item fuere, & coram his Clerici accusati, *l. 41. 47. hoc tit. (IV)* Ab his Clerici abiecti, & ab Ecclesiæ ministerio segregati, *l. 39. hoc tit. (V)* Muneris quoque eorum erat, probare num extrema suffragia petentibus indulgeri deberent, *l. 1. de Scenic.* A Clericis & Monachis fecius facta vindicare, *l. 16. supr. de pœnis: (VI)* Nonnulla etiam constitutionibus eorum curæ tributa, quæ aliòquin secularis quoque fori erant: Nempe sub oculis eorum libri improbatæ lectionis, veluti Mathematici concremati, *l. ultim. de Malefic. & Mathemat.* Manu Ecclesiastica, Paganorum ritus & solemnia prohibendi ius tributum, *l. 19. infr. de Pagan.* itemque Asyla Ecclesiarum tuendi, *l. 4. de his qui ad Eccles. confug.* Lenocinia inhibendi, *l. 2. supr. de Lenonib.* Contra, Modus Episcopis subinde aliquando impositus: (I) conuicti vel confessi pacis perturbatores, etiam Episcoporum vel Clericorum interuentu appellare vetiti, *l. 31. quorum appell. non recip. (II)* Debitores item publicos occultantes Episcopi & Clerici pro ipsis teneri iussi, *l. 1. de his qui ad Eccles.* Notandum quoque ad eos datam non vnâ Constitutionem, vel ad vniuersos Episcopos per diuersas prouincias, *l. 10. hoc tit. ad Episcopos diceceseos in vnum coactæ, l. 23. hoc tit. vel ad singulos.* Postremo notandum, Episcopatus constitutos ad formam & ordinem Ciuilium Diceceseon, vid. *l. 3. de fid. Cath.*

II. ECCLESIAE (de quibus agitur *l. 4. 15. 30. 31. 33. 34. 38. 40. 46. 47. seu ultim. h. t.*) quæ & Catholica adnominantur, *l. 3. supr. de fide Cathol. l. 6. 47. 54. infr. de heret. l. 1. 31. hoc tit. l. 1. supr. de Annona & trib. (& absolute Catholica) venerabiles, l. 34. 41. hoc tit. & l. 21. 22. supr. de extraordin. l. ultim. de patroc. vicor. Sacræ Aedes, l. 18. 18. de extraordin. Sacrosanctæ *l. 29. h. t. & l. 33. supr. de Annona: l. 47. infr. de heretic.* Item Sanctissimum Catholicum & Venerabile Concilium, *l. 4. h. t. Tempia, & Summi Dei templa, l. 4. supr. de his qui ad Eccles. Anno 431.* Ad harum constructionem & reparationem a prouincialibus quid exactum, *l. 16. 18. de extraordin. sua priuilegia habuere a Principibus concessa, l. 29. 30. 34. 38. 46. 47. seu ult. h. t. l. 21. 22. supr. de extraordin. contemplatione Religionis indulta, l. 1. de hereticis.* Quæ ad eos qui Ecclesiis obtemperant, seu inseruiunt, extenta; *l. 21. 22. de extraordin. l. 31. de Episcopis.* (1) Relinquendi namque eis testamento, quantumlibet bonorum licentiam Constantinus fecit, *l. 4. h. t. (2)* Iuga, quæ ad eas pertinerent, a publica functione immunia fuere, *l. 25. h. t. seu a capitatione l. 33. supr. de Annona & tribut. (3)* a sordidis & extraordinariis muneribus, *l. 40. h. t. l. 15. 18. 21. 22. supr. de extraord. muner. quæ recensentur, d. l. 40. h. t.* Immunes ab annonis & tributis ab initio fuere, vide *l. 1. 33. de Annona & tribut. Canoniam tamen illationem seu iugationem postea adgnouere, d. l. 40. h. t. Excepta Thessalonicensi Ecclesia, quæ singulari priuilegio immunis ab annonis & tributis reddita, l. 33. supr. de Annona & tribut. (5) Sed & Ecclesiæ, quæ in possessionibus diuersa**

diuersorum, vicis, vel aliis similibus locis constitutæ erant, suam capitulationem adgnouere, *l. 33. hoc tit.* (6) Ad instructionem viæ publicæ quoque & Pontium tenebantur, *l. ultim. supr. de itinere muniendo*; etsi aliquando aliter obseruatum, *l. 40. hoc tit.* (8) Noua & tumultuosa conuenticula extra Ecclesiam celebrari prohibita *l. 37. hoc tit.* (7) In Ecclesiam irruentes grauitèr puniti, *l. 37. h. t.* (9) vt & priuilegia earum temerantes, *l. 34. h. t.* (10) Aduocatos quoque suos Ecclesiæ peculiare habuere, *l. 38. h. t.* vt & Oeconomos *l. unic. de bonis Clericorum: l. 3. de his qui ad Eccles.* vbi definiuntur, qui Ecclesiasticas consueverunt tractare rationes. (11) Ecclesiis etiam quandoque vindicabantur Hæreticorum Ecclesiæ, *l. 43. 52. 54. infr. de hæretic. l. 2. infr. ne sanctum Baptisma:* (12) Ecclesiis aliena consecrata, veluti Iudæorum Synagogæ, & earum donaria, reuocari non poterant: sed inuicem alia præstabantur, *l. 25. infr. de Iudæis.* Porro de perfugio ad Ecclesias fuit Titulus *supr. lib. 9. de his qui ad Eccles. conf.* Postremo, de ipsarum Ecclesiarum structura, earum *περίβολῃ* locisque circumiacentibus, vid. *leg. 4. illius tit.* Altarium mentio, *l. 27. hoc tit.* (vbi veneranda omnibus dicuntur) *l. 15. de hæretic.* Crucis, *l. 18. de Iudæis. l. ultim. de Pagan.* quæ sancta Crux dicitur, *d. l. 18. & Fidei nostræ signum, d. l. 18. venerandæ Christianæ Religionis signum, d. l. ultim. con-* locatione eius profana loca expiata, *d. l. ultim. Iudæi vetiti locis suis & festiuitatibus Crucis signum immiscere & exurere d. l. 18. de Iudæis.*

Nunc de *de Bonis Ecclesiarum.* Memorantur donaria Ecclesiarum *l. 57. 65. de hæretic. & l. 25. de Iudæis*; vbi donaria sacris mysteriis dedicata dicuntur: quæ quandoque exspoli- ratione Iudaicarum Synagogarum contracta, *d. l. 25.* Annonæ & possessiones Templorum quædam ab Imperatoribus Ecclesiis donatæ: *l. 20. de Paganis*: ex vltimis priuatorum voluntatibus, *l. 4. hoc tit.* Loca Hæreticorum conuenticulis seruiencia Ecclesiis quandoque vindicata, *l. 43. 52. in fin. 54. 57. 65. de hæretic. l. 2. ne sanct. Baptisma:* De vsu horum in paupe- res, vid. *infra.*

Obseruandum & illud, lectas in Ecclesiis, etiam Romæ, Constitutiones Imperatorum de rebus Ecclesiasticis: Exemplum in *l. 2. infr. hoc tit.* quæ ad Damasum Ep. Urbis Romæ data est. Notandum & illud, obrentu Ecclesiastici nominis, publicis functionibus iniuriam fieri non potuisse: Exemplum in *l. ult. de parrocin. vicor.*

Præter Ecclesias ipsas memorantur & Decanica, *l. 30. de hæretic.* Domus Ecclesiarum, *l. 2. de hæreticis*, Diaconica, *d. l. 30. de hæretic.* Fit & SANCTORVM LOCORVM mentio *l. 26. hoc tit.* (quæ scilicet Hierosolymis, & in vicinis Palæstinæ locis erant, sub Comite Orientis, *d. l. 26.*) quorum Custodes quidam fuere, *d. l. 26.* eosque ab omnibus muneribus immunes, *d. l. 26.* Erant & Martyria, *l. ultim. supr. de sepulchr. viol.* seu Apostolorum & Martyrum sedes *l. 6. eodem tit. de sepulchr. viol.* Idque Constantinopoli (in quibus Corpora humari Theodosius M. prohibuit, *d. l. 6.*) vt & in priuatorum quoque possessionibus, *d. l. ult. De SEPVLCHRIS suo tit. lib. 9.*

III. CLERICI de quibus agitur *l. l. 2. 3. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 24. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 36. 37. 38. 39. 41. 44. 46. 47. seu ult. h. tit.* a quibus Clericatus dicitur, *l. 19. 36. 44. h. t.* (qui & dicitur professus sacre Religionis, *l. 39. h. t.* Votum Christianæ Religionis, *l. 16. hoc tit.* meritum eximie singularisque virtutis, *de l. 16. hoc tit.* Cul- tus diuinæ reuerentiæ: item Via diuinæ cultionis, *l. 49. supr. de Decurionib.*) Catholicæ Religionis cultus, *l. ultim. supr. de Malefic.* Dicuntur & obsequia Clericatus, *l. 84. de De- curion.* Religio sacrosancta, *l. 46. de Decurionib.* Religio, absolute, *l. 123. in princ. supr. de Decurionib.* Religiosum diuini cultus obsequium, *l. 121. de Decurion.* Dicuntur & christiani pro Clericis, *l. 4. 5. 50. 123. supr. de Decurionib. l. 2. de postliminio. l. 11. de Pistorib.* Christi- anitas pro Clericatu, *l. 123. de Decurionib.* Diuino cultu occupati, & sacrosanctis mysteriis seruientes, *d. l. 123. de Decurionib.* Animi eorum diuina obseruatione deuincti, *l. 104. d. tit. de Decurionib.* Diuinis ministeriis mancipati, *l. 99. de Decurionibus.* Dicuntur item Clerici ad Ecclesias transire, *l. 7. de cohortalib.* Diuino cultui ministeria Religionis impendere *l. 2. hoc tit.* Catholicæ Religionis Clerici, *l. 36. hoc tit. l. ultim. supr. de Malefic.* seruire Ec- clesiis, *l. 104. de Decurionib.* Seruientes Ecclesiis, *l. 29. hoc tit.* Sacratissimo Numini serui- entes *l. 16. supr. de lustr. collat.* Obtemperantes Ecclesiis, *l. 30. hoc tit. & l. 22. de extraordin. l. 49. de Decurion.* Obsequium iuge Ecclesiæ deputantes *l. 21. hoc tit. Ecclesiastici, l. 5. 20.*

21. *hoc tit. & l. 49. in med. supr. de Decurionib.* Probabilem sæculo disciplinam agentes, l. 44. *hoc tit.* probabilis vitæ studium, l. 7. *de cohortalib.* Erant hi non tantum in Ciuitatibus, verum etiam in oppidis, vicis, Castellis, Municipiis, l. 16. 33. *hoc tit.* vt & in possessionibus diuerforum d. l. 33. h. t.

Horum varii Gradus, Officia, ministeria, *hoc Codice* recensentur hoc ordine; post Episcopos, de quibus *supra*, Presbyteri, l. 24. 41. h. t. l. 121. *supr. de Decurionib.* l. 10. *supr. de fid. test.* Episcopis proximi (vnde Presbyteri fastigium, d. l. 121. proximum Presbyteri vocabulum nomini Episcoporum, l. 5. *infr. de hæret.* superior locus illis inter Clericos tribuitur, l. 10 *supr. de fid. test.* Presbyteri Curiales vel substituto dato, vel facultatibus Curia cessis, Curia liberantur, l. 163. *supr. de Decurionib.* vid. & l. 49. *eod. citra* iniuriam quæstionis testimonium dicebant, d. l. 10. *de fid. test.* Hactenus Sacerdotes; at sequentes dicuntur Ministri, l. 31. h. t. Catholicæ Ecclesiæ Ministri, d. l. 31. Christianæ legis Ministri, l. 41. h. t. nempe Diaconi, d. l. 24. 41. *hoc tit. & l. 49. 121. supr. de Decurionib.* (qui & Diacones dicuntur, d. l. 49. & 163.) vnde & ministerium Diaconi, d. l. 121. Inter Diaconos vero Archidiaconus quidam erat, cuius meminit Maiorianus *Novell. 1. vers. si qua sane: & 2.* Diaconatus Curia liberabat, l. 49. 163. *de Decurionib.* vbi definitur, cui bona cedant. Ethî quidem tres Christianæ Legis primi Clerici erant, vt vocantur l. 73. *de Iudeis:* vide & leg. 24. *hoc tit.*

Sequuntur inferioris loci Christianæ Legis Ministri, l. 41. h. t. puta (1) Subdiaconi, l. 24. *hoc tit. & l. 49. 163. de Decurionib.* qui & Subdiacones dicuntur hybrida voce d. l. 49. mere Græca Hypodiaconi, l. 7. *hoc tit.* An vero hic Gradus Curia liberaret, & qua conditione? vide d. leg. 49. & 163. (2) Exorcistæ, d. l. 24. *hoc tit. & l. 121. supr. de Decurionib.* (3) Lectores, l. 7. & l. 24. *hoc tit. & d. l. 163. supr. de Decurionib.* l. 19. *de hæretic.* qui & lectores diuinorum Apicum, d. l. 7. *hoc tit.* hi vero ante Subdiaconos nominantur, d. l. 7. & *dist. l. 163.* postponuntur vero d. l. 24. de quo ad d. l. 7. *infr. hoc tit.* Lectores ex Curialibus facti ad Curiam omnino retrahebantur, l. 161. *supr. de Decurionib.* (4) Ostiarii, *dist. l. 24. hoc tit.* (5) Custodes Ecclesiarum, vel sanctorum locorum, l. 26. *hoc tit.* (6) Iuvenes, l. 10. *hoc tit.* (7) Copiatæ, l. 15. *hoc tit. & l. 12. supr. de Veteranis:* l. 1. *supr. de lustr. collat.* Et hi sunt Clerici, sed quibus Clericorum Priuilegia non deberi dicitur l. 163. *de Decurionib.* (8) Fuere & Clericorum numero Parabolani Alexandriæ, l. 42. 43. *hoc tit.* (9) De Oeconomis, *supr. dixi, ex l. 7. supr. de his qui ad Eccles. ex l. vnic. de bon. Cleric.* Ecclesiasticis tandem vicini, Continentes, l. 20. *hoc tit.*

De Clericis hæc capita notentur. Primo, Character Clericorum & Officium est, non diuitiis studere; verum votum eorum, si verus est cultus, adiuuare pauperes, & positos in necessitatibus, l. 5. *de lustrati collat.* animos eorum diuina obseruatione deuinctos non decet patrimoniorum desiderijs occupari, l. 104. *de Decurionib.* pro addictis supplicio interdere & appellare, l. 16. *de pænis:* l. 57. *de appell.* Contra; Reos vindicare per vim & vsurpationem prohibetur, l. 15. 16. *de pæn. l. 57. de appell.*

Secundo notandum est de eorum Ordinatione: Nempe statuitur, cooptandos eos, non vulgari consensu, neque quibuslibet petentibus, l. 6. *hoc tit.* neque citra modum, d. l. 6. verum ab Episcopis sunt electi, ordinati, l. 32. *hoc tit. l. 16. de pænis:* in defunctorum scilicet Clericorum locum subrogati, allekti, l. 3. 6. *hoc tit.* sæpe tamen totius populi vocibus expetiti, l. 49. *supr. de Decurionib.* l. 7. *de cohortalib.* Non Decuriones, vel ex Decurionibus geniti, l. 3. *hoc tit.* de quo plene ad *tit. de Decurionib. lib. 12. tit. 1.* quibus ex municipibus profapia est, l. 6. h. t. (alioquin ad Curiam reuocari possunt, l. 19. 21. *hoc tit.* intra decennium, d. l. 19. septennium, d. l. 21. h. t. non plebei diuites, l. 17. h. t. non facultatibus idonei, l. 3. h. t. non eos, quorum substantia 300. solidorum exuberat quantitatem, ex Valentiniani III. mente, *Novell. inter Theodosianas* 38. non muneribus publicis obeundis opportuni, l. 3. *hoc tit.* quibus ea est opulencia facultatum quæ publicas facile functiones queat tolerare, l. 7. h. t. non obnoxii publicis, priuatisque rationibus, l. 32. h. t. sed fortuna tennes, d. l. 3. h. t. & muneribus ciuilibus non obstricti, d. l. 3. h. t. Ex Monachorum etiam ferme numero, l. 32. *hoc tit. l. 16. in fin. de pæn.* Numerus etiam Clericorum cuiusque vici certus iudicio Episcopi ordinandus relinquebatur l. 33. h. t.

Tertium caput est de Priuilegiis Clericorum: sua igitur, speciatim Clericis Ecclesiæ Urbis Romæ, priuilegia quædam concessa a Constantino M. Clericis, vt docet *lex 14. hoc tit.* quæ a Constantio confirmata, l. 13. *hoc tit.* In commune, hæc Clericis priuilegia collata, i. Immunes

immunes ut essent a muneribus omnibus civilibus, Curialibus, personalibus, publico laboris actu, constitutum *l. 2. 9. 11. 16. 24. 36. hoc tit. & l. 13. infr. de Iudeis*: ut ad Curiam seu Curialia munera deuocari non possent, *l. 7. hoc tit.* a nominationibus ad Curiam, ab omnibus susceptionibus, *l. 1. hoc tit.* quod aliquando ita restrictum fuit, si nihil in totum possiderent, ac patrimonio inutiles essent: *l. 11. h. t.* A Curia tamen non liberabat Clericatus, nisi vniuersis patriæ debitis persolutis, *l. 99. de Decurionib.* nisi cesso patrimonio Curiae, *l. 59. 104. 121. 123. 163. 172. eod. tit. de Decurion.* vel nisi suffecto idoneo, *l. 59. 115. eod. veluti filio, d. l. 123.* eique patrimonio cesso, *d. l. 59. 115. & 163.* (2) A Tributis pariter, collationibus, fiscalibus pensionationibus seu *Censu* immunes fuere Clerici, ex Constantii *lege* 10. & 14. *h. t.* (et si alia postea eadem aliquando mens fuit, *l. 15. hoc tit.*) Itaque deinceps *legibus* cautum, obseruatumque, nisi *P. 19.* Clerici vicani, & in priuatorum possessionibus essent; hi enim capitationem suam agnoscebant, *l. 33. h. t.* (3) Item Clerici Negotiationes (de quibus sunt *hoc Codice* Nouem Constitutiones, *l. 8. 10. 14. 15. 36. hoc tit. & l. 5. 11. 16. supr. de lustrali collat.*) a *Lustrali* seu *Auria* collatione immunes fuere *d. l. 8. 10. 14. 15. 36. hoc tit.* Certum tamen intra modum negotiantes, *l. 15. 36. hoc tit. vide & supr. tit. de lustrali collat.* Quæ etiam negotiatio vltimum Clericis prorsus interdicta a Valentiniano Tertio *Nouella* 12. (4) Denique a muneribus fordidis immunes fuere Clerici, *l. 10. 14. 15. hoc tit.* a Parangariis, *l. 10. 14. hoc tit. & a Metati onere, l. 8. supr. de Metatis.* Coniuges quoque quorundam Clericorum (qui scilicet ante Clericatum matrimonium contraxerant, de quibus agitur *leg. 10. 14. 44. hoc tit. & l. vnic. supr. de bon. Clericor.*) a censibus immunes fuere, *d. l. 10. 14. h. t.* ut & eorum filii (de quibus *l. 9. 10. 11. 14. h. t.*) qui & *Affectiones* dicuntur *d. l. 11. h. t.* qui & ideo in Ecclesia perseverare debebant, *d. l. 9.* Item eorum ministeria, *l. 10.* seu mancipia, *l. 8. & homines, l. 14. a censibus, l. 10. & lustrali collatione immunes erant, d. l. 14. hoc tit.*

Verum 1. *Militiæ* Armatæ obnoxii per Clericatum militia non liberabantur, *l. 13. supr. de Veteranis.* (2) Ut nec Curiali conditione ideo liberarentur; de quo iam *supra* aliquid: inque eo argumento occupatæ sunt *quindecim leges* titul. *de Decurionibus.* (3) Pistrino item Clericus non liberabatur, *l. 11. de Pistoribus.* (4) Officialis si militia functus ad Clericatum confugeret, facultates eius cursui publico vindicabantur, *l. 46. de cursu.* (5) Suaria functione Clericatus non liberabat, nisi patrimonio suo Corpori Suariorum Clericus cederet, *l. 8. de Suariis.*

Clericis vicissim hæc interdicta fuere (1) Viduarum ac pupillorum domos adire prohibiti, *l. 20. h. t.* (2) vetiti extraneas mulieres sibi sub consortio sororiæ appellationis adsciscere; sed tantum matres, filias, Germanas, seu eas, in quibus nihil scæui criminis æstimari fœdus naturale permittit *l. 44. h. t.* (3) Ex extraneorum item, quibus se priuatim sub prætextu Religionis adiunxerint, liberalitate quicquam acquirere, *l. 20. hoc tit.* (4) Nihil ex Diaconissæ bonis consequi *27. h. t.* (4) quæ *lex* tamen reuocatur *l. 28. h. t.* Et hæc de Episcopis & Clericis. Atque ideo de viris. Quibus adde, quæ de bonis Clericorum & eorum successionebus *titulo* peculiari habentur *de bonis Clericorum*, ut & quæ de Oeconomis Ecclesiarum continentur *eod. tit.* Tandem & quæ de Aduocatis Ecclesiarum *sup.* diximus.

IV. Sequuntur nunc FOEMINÆ seu mulieres vitæ solitariæ deditæ, ut vocantur, *l. vnic. de bonis Clericorum & Monachor.* & quidem VIRGINES Sanctimoniales, de quibus occurrunt *hoc Codice* septem Constitutiones: puta omnium antiquissima (1) Constantii Anno 354. *lex 1. supr. de raptu vel matrim. Sanctim.* Ad quam dixi. (2) Iouiani Anno 364. *lex 2. eodem tit.* (3) Valentiniani Sen. Anno 368. *l. 4. de Censibus*: Anno 370. *lex 6. de censu*: Anno 372. *lex 22. hoc tit. de Episcop.* (4) Theodosii M. Anno 394. *lex 12. de Scenicis.* (5) Honori Anno 420. *lex 3. seu vltim. de raptu vel matrim. Sanctim.* E quibus omnium prima puta Constantii *lex 1. de Raptu.* pertinet ad Virgines Urbis Romæ, & per Præfecturam Urbanam: *lex* vero 3. *de Raptu*, ad Italiæ: *lex 22. de Episcop.* ad Epyri nouæ: *lex 4. & 6. de Censu* ad Galliarum: *lex 2. de Raptu*, & *lex 12. de Scenicis*, ad Orientis.

Dicuntur vero & Sanctimoniales, *Rubr. tit. de Raptu vel matrim. Sanctim.* Virgines absolute, *l. 22. de Episcop.* Virgines sacrosanctæ, *l. 1. de Raptu.* Sacratæ, *leg. 2. eodem tit.* Dicatæ Deo Virgines, *l. 3. eodem & l. 12. de Scenicis*: in virginitate perpetua viuentes *l. 4. de Censu*: quæ se sacræ legis obsequio perpetuo dicant, *l. 6. eodem tit. de Censu.* Hæ vero habitu peculiari

liari publice vsæ; vt docet *dist. l. 12. de Scenicis*, quem ea lege vsurpare prohibentur Mimæ, & quæ ludibrio corporis sui quæstum faciunt. Earum virginitatem labefactare capite sancitum, *l. 2. de rapt. Sancti*. deportatione, siue & bonorum proscriptione, *l. 3. eod. tit.* accusatione omnibus permilla *d. l. 3.* siue quis eas raperet inuitas, *l. 1. 2. 3. de raptu*; siue quis eas ambiret & attentaret matrimonii iungendi causa: *dist. l. 2. 3.* et si raptæ postea consenserit, *de leg. 1.* A capitulatione quoque plebeia immunes erant, *l. 4. 6. de Censu*. Harum captatilis etiam occursum *l. 22. hoc tit.* scilicet prohibet & ipse aliquid consequi ex liberalitate mulierum.

De VIDVABVS sanctimonialibus solitaria vitæ deditis, est quoque *lex 1. supr. de raptu vel matrim. Sanctim.* & *lex vnic. supr. de bonis Clericorum & Monach.*

De DIACONISSIS est *l. 27. 28. hoc tit.* (vbi & *Viduæ* simpliciter vocantur) pariter, vt quidem existimo, *l. 1. de raptu vel matrim. Sanctim.* Ætas earum definita iuxta Apostolum 60. Annorum: *d. l. 27.* De *Extraneis* mulieribus quas Clerici sub Sororiæ appellationis obtentu sibi adsciscere prohibentur, agitur *l. 44. hoc tit.* Tandem vetitæ fœminæ instinctu persuasæ religionis crinem tondere, *l. 27. hoc tit.*

De POLITIA & DISCIPLINA Ecclesiastica præter nonnullam superius adpersa, vt & de causis Ecclesiasticis hæc notentur. *Primo* Canones Ecclesiasticos pristinos & vetustatem obseruantem inculcari, *leg. 45. hoc tit.* (2) Si quid dubietatis emergeret in Conuentu Sacerdotali id tractatum, id est in Synodo Prouinciarum & Dioceseon; idque per Illyricum non nisi ex scientia Ep. Constantinopolitani *d. l. 45.* (3) De *Foro* Ecclesiastico ita habendum; causas Ecclesiasticorum & Ecclesiastica, seu negotia ecclesiastica, in quibus de diffensionibus ageretur, coram Episcopis, in locis suis & suæ Dioceseos Synodis audiri debuisse: *l. 12. 23. 33. 35. 41. hoc tit. l. 1. infr. de Religione*. Cæteras vero ad vsum publici iuris pertinentes coram iudicibus sæcularibus agitatas, *d. l. 23 & d. l. 1. veluti causas criminales, d. l. 23. & l. ultim. hoc tit.* (4) Depositis si mel ab officio Episcopus ad Ecclesiam vel Episcopatum redire seu aspirare denuo non potuit: *l. 35. & 39. hoc tit.*

Tandem *huiusce tituli* Constitutoines ad hæc capita referri possunt; 1. de *verustate*, de que *Canonibus Ecclesiasticis* prouinciæ cuique & Ecclesiæ seruandis agitur *l. 45.* (2) De *munere & officio* Episcopi, *l. 25. hoc tit.* (3) de *Ordinatione* Clericorum, *l. 3. 6. 17. 19. 21. 32. 33. h. t.* (4) de *Parabolis*, agitur *l. 42. 43. h. t.* (5) de *Diaconissis*, agitur *l. 27. 28. h. t.* (6) de *Moribus & honestate* Clericorum, *l. 20. 22. 27. 28. 37. 44. h. t. h. t.* (7) de *Priuilegiis*, immunitate, opibus, defensione Ecclesiarum, Episcoporum & Clericorum, *l. 1. 2. 4. 7. 8. 9. 10. 11. 13. 14. 15. 16. 18. 24. 26. 29. 30. 34. 36. 38. 40. h. t.* (8) de *Foro* Ecclesiastico & depositione Episcoporum & Clericorum, *l. 12. 23. 35. 39. 41. ultim. h. t.* (9) de *Inruentium* in Ecclesias pœnis, *l. 31. h. t.* Vnica tantum *lex* hoc titulo fugitiua videtur; puta *lex 5.*

De PAUPERVM quoque cura hæc notanda. (1) Multæ in pauperum vsum quandoque adiudicæ: *l. 20. quorum appellat.* (2) Alimenta his e publico data, *tit. de alim. que inop. par.* (3) Diuitiis Ecclesiarum pauperes sustentati, *l. 6. hoc tit.* (4) Quæstus quoque Clericorum negotiantium pauperibus proderant; *l. 10. 14. hoc tit.*

De IMMUNITATE Clericorum Catholicorum a muneribus ciuilibus; Constantini M. constitutio.

I. (a) Imp. CONSTANTINVS A. (b)

HÆRETICORVM (c) factione (d) conperimus, Ecclesiæ Catholicæ Clericos ita vexari, vt Nominationibus (e) seu susceptionibus aliquibus, quas publicus mos exposcit, contra indulta sibi priuilegia, prægrauentur. Ideoque pascet, si quem Tua Grauitas (f) inuenerit ita vexatum, eidem alium subrogari, & deinceps a supradictæ (g) religionis hominibus huiusmodi iniurias (h) prohiberi. Dat. Prid. Kalend. Nou. Constantino A. III. (i) & Licinio III. Cæs. Coss. [313.]

NOTÆ.

- (a) Adest hæc lex a Cod. Iust. velut Historica seu temporaria. Habet eam Baronius Anno 313. num. 4. Concordant porro huic legi eiusdem Constantini M. lex 2. & 7. hoc tit. GOTHOF.
- (b) Reſtori Prouinciæ hæc lex inscripta fuit: vt docent illa Tria Grauitas. Et vero ad Aelianum Proconsulem Africae datam eam existimo. ID.
- (c) An Donatistæ hic indicantur? De eo mox. ID.
- (d) Iniuria, l. 7. hoc tit. sacrilego liuore, l. 2. hoc tit. inuidia, l. ult. hoc tit. ID.
- (e) De Nominationibus ad publica munera & de susceptionibus Annonarum & Tributorum, suis titulis sup. lib. 12. de Decurionibus: & tit. de susceptoribus. ID.
- + Quando hæc priuilegia indulta? Sane non diu est, cum id factum esse potuit, hoc ipso Anno 313. sine enim primum Anni superioris 312. Constantinus M. Christianam fidem publice amplexus est. ID.
- (f) εὐχόρτης. ID.
- (g) Hæc verba videri possint non quidem Semi-Christianum redolere, verum recentem saltem Christianum factum. Nisi putemus hanc legem datam ad Magistratum Gentilem. ID.
- (h) Iniuriæ species est, & vero dicitur, vbi quis ad munera ciuilla contra indulta sibi priuilegia nominatur. ID.

COMMENTARIUS.

CONSTANTINI M. septem ordine hoc tit. Constitutiones occurrunt de Ecclesiæ Catholicæ priuilegiis, l. 4. de Clericorum Ordinatione, l. 3. 6. eorundemque priuilegiis, l. 1. 2. 5. 7. Hæc lex est de IMMUNITATE Clericorum: a Nominationibus & susceptionibus Immunes scilicet, & a muneribus aliquibus personalibus, Ecclesiæ Catholicæ Clericos esse iubet Constantinus M. Quam etsi inter hæc Christianæ Religionis a se susceptæ initia ediderit, anno videlicet 313. mense Octobri extremo, anteriora nihilominus super eo ipso priuilegia processisse iam indicat his verbis, contra IN DVLTA sibi priuilegia. Huiuscemodi sane legis suæ meminit Constantinus in Epist. ad Episcopos Numidie, quam Pithoeus extulit, quoque Baronius Annalibus suis indidit, Anno Domini 313. num. 64. Eusebius vero nominatim, historie Eccles. lib. 10. cap. 7. Constantini legem seu Epistolam de Immunitate Clericorum Ecclesiæ Catholicæ ad Anulinum Proconsulem Africae memorat: & hæc quidem exinde inter alia: διόπερ ἐκείνους τὸς εἰσω τῆς ἐπαρχίας τῆς σοὶ πεπιστευμένης ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἢ Καικιλιανῶς Ὁφέσθηκε, ἵνα ἐξ ἐαυτῶν ὑπηρετήσαν τῇ αἰγία ταύτῃ θρησκείᾳ παρέχοντας, ὥσπερ κληρικούς ἐπονομάζειν εἰώθασιν, ἀπὸ πάντων ἀπαξάπλωσ τῶν λεγόμενων βέλονται ἀλλήλων ἡγῆτας διαφυλάττειν: ὥπως μὴ διὰ τῶν πλάνης ἢ ἐξολογῆσεως p. 21. ἱεροσουλᾶ ἀπὸ τῆς θραπειᾶς τῆς τῇ Σεβότητι ὀφειλομένης ἀφελῶνται, &c. quo circa eos homines, qui intra prouinciā tibi creditam in Ecclesia Catholica cui Cæcilianus præest, huic sanctissima religioni ministrant, quos Clericos vocare consueuerunt, ab omnibus omnino publicis functionibus immunes volumus conferuari: ne errore aliquo aut casu sacrilego a cultu summe diuinitati debito abstrahantur. Quæ aliōquin ipsissima verba sunt, quæ continentur proxima l. 2. Hanc ipsam vero primamque Constantini legem memorat Anulinus Proconsul Africae, cum libellos Donatistarum sibi datos hoc Anno ipso 313. 17. Kalend. Maias, ad Constantinum mitteret, epistola sua, quam refert Augustinus in epist. 68. su. 88. Edit. Benedictin. ad Ianuarium, & habent Acta collationis Carthagin. die 3. num. 216. & 220. pag. 1175. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. Scripta caelestia Maieſtatis vestra accepta atque adorata, Cæciliano, & his qui sub eodem agunt, quique Clerici appellantur, deuotio mea apud astra paruitatis meæ insinuare curauit, eosdemque hortata est, vt vnitatem consensu omnium facta, cum omni omnino munere, indulgentia Maieſtatis vestrae, liberati esse videantur, Catholica custodiā sanctitati, legis debita reuerentia, ac diu-

inis rebus inferuant. Vbi vides, quomodo Anulinus breuiter summam Constantinianæ constitutionis relatione sua proponat: vt appareat omnino, eandem illam esse, cum ea quam Eusebius memorat. Verum paucos post dies, addit Anulinus, extiterunt quidam, adunata secum populi multitudine, qui Cæciliano contradicendum putarent, libellis dilatis quibus susceptus dies xvii. Kalend. Maias Karthagine, quibusque Catholice nomen sibi illi vindicabant, quos ad Comitatum Constantini dirigi impendio postularunt. Eos vero, Anulinus, manente in statu Cæciliano ad Constantinum direxit. Exinde Synodus Romæ habita iussu Constantini inter Catholicos & Donatistas hoc ipso mense 5. Nonas Octobris, vbi Cæcilianus absolutus, Donatistæ vero condemnati fuere: quam mox-mox secuta hæc lex nostra, qua Constantinus priorem constitutionem suam, hæreticorum factione inturbatam, confirmatum iuit. Vt omnino mihi videatur, hæc lex lata ad illam Anulini relationem, & approbandæ Synodo Romanæ. Nunc de ipsamet lege.

Sex igitur ex hac leg. & ad eam obseruentur. Primum de hac Clericorum immunitate a nominationibus, & muneribus ciuilibus, plene dictum iam sup. tit. de Decurion & tit. de Susceptorib.

Secundo obseruandum, Constantinum, nonnisi Catholica Ecclesiæ Clericis hæc priuilegia, hanc immunitatem indulsisse, voluisseque competeret: quod & ipsum prima illa omnium constitutione diserte expressum fuerat, ἐν τῇ Καθολικῇ, inquit, Ἐκκλησίᾳ ἢ Καικιλιανῶς Ὁφέσθηκε, in catholica ecclesia cui Cæcilianus præest. Idemque etiam repetitum tertii eiusdem Constantini constitutione, l. 1. infr. de hereticis. Videatur & lex 2. 4. infr. imo & lex 1. sup. de annona & tributis. Sic & idem Imp. plenissimam testamenti factionem passiuam nonnisi Catholicis Ecclesiis tributam voluit: l. 4. hoc tit.

Tertio obseruandum, hæreticis, cum ipsis eadem priuilegia, quæ Catholicis, non competèrent, subinde factionibus suis, vt hæc lex loquitur, sacrilego liuore, vt lex prox. 2. per iniuriam, vt l. 7. infr. διὰ ἐξολογῆσεως ἱεροσουλᾶ, sacrilego casu, vt habent Græci apud Eusebium, id apud Magistratus egisse, vt ne Ecclesiæ Catholicæ Clerici priuilegiis sibi indultis, immunitateque illa perpotirentur. Id quod sæpe & subinde ab hæreticis factum tentatumque. Exemplum aquid Basilium quoque epistola 264. su. 237. Edit. Benedictin. vbi de Vicario quodam Ponticæ, si non hæretico, saltem hæreticorum fautore, πάλιν ἡμῖν ἐπῆλθε θυμὸς καὶ φρενὶ πνέων, καὶ πάντας

πάντας μὲν μὲν Φωνῇ τὰς ἱερατικὰς τῆς ἐν Καστα-
ρεῖα Ἐκκλησίας παρέδωκε τῇ βαλῇ: ἐν δὲ Σεβαστίᾳ
ἐπαθέσθη πολλὰς ἡμέρας φυλακῶν, καὶ τὰς μὲν
ἡμῖν καὶ οὐκ ἔχοντας ἐλευτὰς ὀνομαζόντων, καὶ καταδι-
κασάντων τὴν ὑπηρεσίαν τῶν δημοσίων: τὰς δὲ τῷ Εὐ-
σταθίῳ προσκειμένους, ταῖς μέγισταις τιμαῖς περι-
έπων: rursus ad nos accessit, iram cademque spirans,
ac omnes voce unica clericos ecclesie Casariensis tradi-
dit curie. Sedit autem Sebastia plures dies, fecer-
iens suos ab alienis, ac nostros quidem communica-
tores curiales appellans, ac munus publicis addicens,
eos vero, qui Eustathio affixi sunt maximis fouens
honoribus.

Quarto, ex his quæ initio dixi, si vera ea sunt,
apparet, *Hæreticorum* appellatione Schismaticos
quoque Donatistas hic intelligi: Nam ut maxime
Hæretici proprie loquendo a Schismaticis seiungi,
separari soleant, & vero discernantur etiam ab ipso
met Constantino d. l. 1. *infr. de hæreticis*, cuius-
modi sane erant Donatistæ; attamen & ipsi quan-
doque *hæreticorum* appellatione venerunt. Vide
licet l. 4. *infr. ne sanctum Baptisma*. Et iuvat hanc
interpretationem quoque lex 7. & l. 34. *infra*.

Quinto notandum, Sozomenum quoque lib. 1.
cap. 9. meminisse huius immunitatis a muneribus
publicis a Constantino M. Clericis tributa his ver-
bis: τεκμήριον δὲ κακῆναι μέγιστον τῆς τῆ βασιλέ-
ως περὶ τῇ θρησκείᾳ αἰδῆς: τὰς μὲν γὰρ παντα-
χᾶ κληρικὰς, ἴσους νόμῳ ἀτελεῖς ἀνῆκε, fuit hoc
etiam argumentum vel maximum reuerentie, quam
pius Princeps erga religionem gerebat: nam & omnes
ubique clericos immunitate donauit, lege hac de respec-
tialiter data.

Monendum postremo, vel ex hac leg. ut & ex
sequentibus quatuor constitutionibus, ut omittam
alias, liquere satis de Zosimi calumnia, asserentis
Constantinum circa Ann. D. 324. primum Christi-
anæ Religionis operatum, de quo ad Philostorgium
iam.

Libet etiam ad clariorem & distinctum huiusce
legis intellectum, breue Chronicon subiicere de
legibus a Constantino latis Anno D. 313. super Im-
munitate Clericorum a muneribus publicis.

1. *Ante mensem Aprilem*, eodem, ut puto, fer-
me tempore, quo Maxentii caput in Africam mis-
sum fuit, Constantinus primam constitutionem
ex vrbe Mediolano; ibi enim tum erat Constanti-
nus, ad Anulinum Proconsulem emisit: pro Cæci-
liano & Clericis eius: quam refert Eusebius lib. 10.
cap. 7. & ex eo Baronius Anno 312. sed male: Cui-
us etiam meminit Anulinus relatione sua ad Con-
stantinum, quæ extat apud Augustinum *epist. 68.*
su. 88. *Edit. Benediclin. ad Ianuarium*, & in *Actis*
Collat. Carthaginensis, die 3. num. 216. 220. Tom. I.
Concil. Edit. Harduin. p. 175. Quam etiam indicat
ipse Constantinus hac leg. 1. mense Octobri
extremo.

2. *Mense Aprili*. Post paucos dies, quam Anu-
linus Constitutionem seu epistolam superiorem
Constantini Cæciliano, & Clericis sub eo consti-
tutus insinuaſſet; Donatistæ liuore moti, libellos
obtulerunt Karthagine, Anulino XVII. Kal. Mai:
quibus huic immunitati intercedebant, Ecclesiæ que
Catholice nomen sibi vindicabant: Quos libellos
Anulinus, manente Cæciliano in statu suo, ad
Constantinum direxit. Testis Anulini relatio apud
Augustinum *epist. 68.* su. 88. *Edit. Benediclin.* cuius
relationis & ipse Constantinus meminit *epist.*
ad Miltiadem & Marcum, apud Eusebium lib. 10.
cap. 5.

3. *Mense Octobri*. Synodus ad libellum seu pre-
ces Donatistarum Romæ Constantini iussu habita
fuit 6. Nonas Octobris, inter Cæcilianum & Do-
natistas: ubi Donatus damnatus & Cæcilianus in-
nocens pronunciatus est, teste Optato, lib. 1. cap.
23. & 24. Augustino post collat. contra Donat. c. 33.
& epistola 152. su. 141. *Edit. Benediclin.* & alibi.

4. *Extremo iam die eiusdem mensis Octobris* late
hæc lex 1. qua immunitas illa Clericorum Catholi-
corum confirmatur, aduersus hæreticorum, Do-
natistarum, factionem.

p. 22

De IMMUNITATE Clericorum ab omnibus omnino muneribus, Con- stantini M. constitutio.

II (a) Idem A. Octauio (b) Correctori Lucaniæ & Brittiorum. (c)

QVI diuino cultui ministeria Religionis impendunt (id est, hi qui Clerici appellantur,) ab
omnibus omnino muneribus excusentur; Ne (d) sacrilego (e) liuore quorundam (f)
n diuinis obsequiis (g) auocentur. Dat. xii. Kalend. Nou. Constantino A. v. & Licinio Cæs.
COSS. [319]

INTERPRETATIO. Lex hæc speciali ordinatione præcipit, ut de Clericis non (h) Exacto-
res, non Adlectos (i) facere quicumque sacrilega ordinatione præsumat, quos liberos ab omni mu-
nere, id est, ab omni officio, omnique seruitio iubet Ecclesiæ deferuire. (k)

N O T Æ.

(a) Absit hæc lex a Cod. Just. velut similes plures alias habens. Extat apud Baronium. Anno 319. n. 30. GOTHOF.

(b) γ. Octauiano: ut est quoque in. MS. G. & Editione Tiliana, & Quartana & prim. Cuiac. Eidem Octauia-
no hoc ipso Anno inferibitur l. 1. de filiis mil. appar. ubi perperam editum Optauianum. ID.

(c) Cuius sedes erat Regium; ut docet subscriptio d. l. 1. his verbis, Acc. Regio. ID.

(d) Neque hoc habet: pariter ut in Græca Epistola, quam mox subiiciam: οὐκ ἔστι: neque mutandum in nec. Ratio
scilicet hic continetur. ID.

(e) Ita quoque l. 40. *infr. in fine. ID.*

(f) Hæreticorum scilicet; ut l. 1. *supr.* & l. 7. *infr.* vid. & l. vii. *infr.* ID.

(g) Diuinis auocentur obsequiis; SICHARD. RITTER.

(h) Nec

(h) *Nec exactores, nec, Sighard. & prim. Cuiac. nec exactores illectos, Edit. Quart. male. ID.*

(i) *De Adlectis dixi ad legem 12. 13. supr. de suscept. & ad legem 15. 16. infr. de extraord. Adlecti, sunt qui Gallos Escus. GOTHF.*

(k) *Servire, MS. G. RITTER.*

COMMENTARIUS.

DE IMMUNITATE Clericorum a muneribus omnibus civilibus est hæc Tertia iam, sed hoc titulo Secunda Constantini M. constitutio: eaque nominatim per Lucaniam & Brittios: Tertia inquam: Differt enim hæc prorsus ab Epistola illa Constantini M. ad Anulinum Proconsulem Africae de immunitate Clericorum, quam ad l. i. supr. retuli. Nam & septem annis ante hanc, illa lata fuit, & ad alium Magistratum emissæ est, & ad aliam terrarum partem spectat. Nempe illa data est Anno 313. vel fine anni 312. hæc vero, Anno 319. Illa Anulino inscripta, hæc Octavianio: illa ad Africam spectat, hæc ad Lucaniam & Brittios. Verum tamen est, eadem utrobique verba occurrere: Τὰς, inquit, τὴν ἐξ ἐαυτῶν υπηρεσίαν τῇ αἰγίᾳ ταύτῃ θρησκείᾳ παρέχοντας (ὥσπερ κληρικὸς ἐπονομαζέιν εἰώθασιν) ἀπὸ ΠΑΝΤῶΝ ΑΠΑΞΑΠΑΩΣ τῶν ΔΕΙΤΟΥΡΓΙΩΝ βέλουσαι ΔΕΙΤΟΥΡΓΗΤΟΥΣ διαφυλαχθῆναι: ὅπως μὴ διὰ τῶος πλάνης ἢ ἐξολογῆσεως ιεροσύλῃ ἀπὸ τῆς διακονίας τῆς τῇ Θεότητι ὀφειλομένης ἀφελκωνταί: eos, qui huic sanctissimæ religioni ministrant (quos Clericos vocare consueverunt) ab omnibus omnino publicis functionibus immunes volumus conservari: ne errore aliquo aut casu sacrilego a cultu summe divinitatis debito abstrahantur. Quæ ipsissima verba sunt huius leg. Sed neque Sozomen. l. 1. c. 9. hanc legem speciatim indicavit; verum aut generaliorē, aut antiquiorē, aut sane quascunque tandem Constantini constitutiones de immunitate Clericorum.

Ex hac interim, & superiore lege, itemque l. 7. infr. ut & Eusebiana illa (de qua modo diximus) Epistola liquet, quam enixo Constantini studio opus fuerit ad firmandam semel hanc Clericorum Catholicæ Ecclesiæ immunitatem a muneribus civilibus: quæ tamen hac æquissima ratione, quæ hic expresse redditur, nixa, Ne, scilicet, Clerici a divinis obsequiis auocentur: ut hæc lex nominatim ait, itemque superior illa, quam memorat Eusebius Epistola, & apud Augustinum Anulinus epist. 68. l. 88. Edit. Benedictin. Neque ab similibus ratio redditur a Theodosio Magno l. 26. infr. in custodibus Ecclesiarum & Sanctorum locorum: Quis enim, inquit, eis capite census patitur esse devinctos, quos necessario intelligit supra memorato obsequio mancipatos. Ex hac porro ratione liquet, immunitatem munerum personalium hic intelligi, non vero immunitatem patrimonialium: de quo infr. ad l. 8. 10. 11. &c.

Clericorum interim hæc leg. definitio notanda est, quæ & ipsa totidem verbis continetur in Eusebiana, quam modo retuli: Nempe Clericorum nomen, quod commune erat Ecclesiæ totius & Christianorum omnium, usus & auctoritas Ecclesiæ proprium & ἐξουσιον fecit, eorum qui divino cultui ministeria Religionis impendunt, ut hæc lex loquitur: qui cleri sunt τῆς διακονίας seu ministerii sacricque Ordinis, quique in Clerico ministerio dicuntur constituti a Cypriano: vid. & Hieronymum, cuius verba referuntur Caus. 12. Qu. 1. c. 7. Sic Papæ quoque nomen, quod commune erat omnium Episcoporum, idem usus & auctoritas Primi iam olim inter omnes Episcopi proprium fecit.

De ORDINATIONE Clericorum in curiarum & civilium munerum præiudicium non faciendæ; Constantini M. constitutio.

III. (a) Idem A. ad Bassum PP. P.

CVM Constitutio + emissæ præcipiat, Nullum deinceps Decurionem, vel ex Decurione progenitum, vel etiam instructum idoneis facultatibus, adque obeundis publicis muneribus opportunum, ad Clericorum nomen obsequiumque confugere: sed eos decetero, in defunctorum p. 23. duntaxat Clericorum loca, subrogari, qui fortuna tenues, neque muneribus civilibus teneantur obstricti: Cognovimus, illos etiam inquietari, qui ante Legis promulgationem Clericorum se Consortio sociaverint: Ideoque præcipimus, his ab omni molestia liberatis, illos (b) qui post legem latam obsequia publica declinantes ad Clericorum numerum confugerunt, procul ab eo corpore segregatos, Curiae Ordinibusque restitui, & civilibus obsequiis inseruire. PP. xv. Kalend. Aug. Constantino A. vi. & Constantio Cæsare coss. [320.]

NOTÆ.

(a) Absert & hæc lex a Cod. Iust. velut historica & temporaria, Extat apud Raronium Ann. 320. num. 20. Concor-dat altera eiusdem Constantini M. constitutio puta. lex 6. & lex 17. infr. GOTHOF.

+ Non extat hæc constitutio Constantiniana, cuius tamen sententia hic prolapse memoratur. ID.

(b) Illos tantum. ID.

COMMENTARIUS.

ORDNARI QUINAM & QUANDO in numerum Clericorum debent, ut *antior* iam aliqua constitutione, ita & *hac* rursus definit Constantinus M. ita tamen (quæ huius constitutionis ferendæ causa fuit, post priorem illam) ut ne constitutionis illius vis in præteritum trahatur: Nempe ut cæteroquin, quæ *lex* in futurum quid iubet, in præteritum indulget.

Igitur vis superioris illius, & huius constitutionis, eo pertinet in summam, ut ne vntu Clericatus, Resp. & Curie paulatim viris & viribus destituantur. Scilicet tot partim immunitatum a Constantino M. tributarum illecebris accensi procul dubio quamplurimi, partim etiam Ecclesiarum diuitias donationibus crescere videntes. (Nam hoc illud est seculum, quo Ecclesia diuitiis abundare potissimum cœpit) cœratim quique ut immunitatibus potirentur, sequæ adeo muneribus publicis subducerent, vel etiam Ecclesiarum diuitiis sustentarentur, Clerici fiebant. Atque illud incommodum adeo Constantino Principe inualuit, ut tertia insuper Constitutione ei intercesserit, nempe l. 6. *infr.* quæ huic gemina germana est.

Duo itaque *hac leg.* constituuntur. Primo Decuriones, & Decurionum filios, itemque diuites, in Clericorum numerum cooptari, Constantinus Magnus vetat: Sed fortuna tenues tantum &

muneribus ciuilibus non obstrictos. Quæ eadem, ut dixi, sententia est eiusdem Constantini, l. 6. *infr.* eademque de diuitibus sententia est; l. 17. *infr.* Quomodo & *Can. 13.* Concilii Sardicensis pag. 645. 646. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. cautum, ut *in constituendis Episcopis diligentissime tractetur, si forte diues postulatus fuerit*; ut & de Decurionibus, sub quodam tamen temperamento, l. 19. & 21. *infr.* cuiusmodi prope similes extant l. 49. 59. (quæ coniungenda legi 17. *hoc tit.*) 99. 104. 115. 121. 123. 163. 172. *supr. de Decurion.* quibus omnibus posteriorum Constantino Imp. Constitutionibus, Decuriones ad Clericatum admittuntur, sub certa quadam lege, qua ipsi Curie consuntur. Vnam igitur & perpetuam legem hanc sibi dixit Constantinus, ne Clericatus obtentu, Reipubl. fraus fieret. Quo pertinet *hæc lex* cum *similibus*, pariter, ut ne publicis aut priuatis rationibus fraus fieret: l. 32. *infr. hoc tit.* ubi dicam.

Eodemque pertinet & alterum illud, quod *hac leg.* continetur his verbis: *in defunctorum duntaxat Clericorum loca*: & d. l. 6. *infr.* aduersus effrenem videlicet Clericorum numerum: Nempe Constantinus, *hæc leg. ita* & d. l. 6. modum huic rei quoque adhibuit: puta, ut ne in defunctorum locum alii Clerici allegerentur, seu subrogarentur passiuus, aut incondito effrenique numero.

*De TESTAMENTI Factione passua plenissima Ecclesiis Catholicis
indulta; Constantini Magni Edictum Romæ
propositum.*

IV. (a) Idem A. ad Populum. (b)

HABEAT vnusquisque licentiam, sanctissimo Catholicæ (c) venerabilique concilio, (d) decens, bonorum quod (e) optauit (f. relinquere. Non ede sint cassa (g) iudicia. (h) Nihil (i) est quod magis hominibus debetur, (k) quam ut supremæ voluntatis, postquam (l) aliud iam velle non possunt, liber (m) sit stilus, & licens (n) quod iterum non redit arbitrium. PP. V. Non Iul. Rom. (o) Crispin. & Constantino II. Cæl. COSS. [321.]

NOTÆ.

(a) *Lex*, Cod. Iust. de SS. Ecclef. Extat & apud Baronium Ann. 321. n. 17. GOTHOF. Incidunt in hunc annum *Quinquennialia* Cæsarum Crispi & Constantini, quorum ope hæc lex illustrari potest. RITTER.

(b) Urbis Romæ, ut docet præterea subscriptio legis, P. P. Romæ GOTTF.

(c) *Catholico*, Cod. Iust. *Catholicæ* absolute, pro Catholicæ fidei, seu Religionis, aut Ecclesiæ; de quo mox. ID.

(d) *Concilium* venerabile & sanctissimum Catholicæ, pro Ecclesiæ; vid. *Comment.* ID.

(e) Quale & quantumcunque ID.

(f) *Optauerit*, C. Iust. forte & *optabit*, vnusquisque scilicet decedens, seu testator. ID.

(g) Ut nonnulli e populo Romano volebant. ID.

(h) *Iudicia*, pro *ultimis* voluntatibus. Additum porro hic, *eius*, in quibusdam Cod. Iust. ID.

(i) *Nihil enim*, Cod. Iust. vinculo addito. ID.

(k) *Debeat*, Cod. I. ID.

(l) Ad hunc locum similia mox afferam loca. ID.

p. 24. (m) In relinquendo scilicet & disponendo de bonis suis. ID.

(n) *Licet*, Cod. Iust. *licens*, id est, liberum: cuius Comparatiuus magis in vsu, *licentior*, *licentius*. Et ita tamen quoque Martialis lib. 4. *epigr.* v. 11.

- - - *Gressu timet ire licenti.*

Symmachus huius rei Scriptor l. 1. *epist.* 53. *Homo licentis otii.* ID.

(o) *Propositum* Romæ hoc Edictum, quod ad populum datum, obserua: de quo mox. ID.

COMMENTARIUS.

DE TESTAMENTI facione passiva, ut loquimur, est, Ecclesiarum seu de *Relictis ultima voluntate Ecclesiis*, est hæc plenissima Constantini M. constitutio, quæ in omnium ore est. Neque enim est ea de Testamentis ad quasunque pias Causas, vel etiam de Privilegiis pia causa, de quibus alioquin sunt, qui libros singulares scripserunt. Sententia Constantini hæc leg. hæc est; licere (1) unicuique, nullo discrimine, (2) decedenti, (3) Ecclesiæ cuiusque Catholice, (4) quæcunque tandem bona, (5) relinquere ultima voluntate.

Antequam hanc legem *κατὰ νόδα* interpretamur, Quatuor præstari oportet. Primo quidem Constitutionem hanc *Constantinum M.* habere auctorem, qui primus *veneranda Christianorum fide Romanum munivit Imperium*, ut loquitur Zeno l. 5. *Cod. Iust. de natural. lib.* arque hoc inter alia privilegia esse, quæ Constantinus Ecclesiis detulit, quæ etiam memorant *Scriptores Ecclesiastici*.

Secundo notandum est, Edictum hoc ad *Populum Romanum* missum, & in Vrbe Roma propositum: & sic ad Ecclesias Urbis Romæ speciatim pertinere. Inde igitur postea proculdubio Ecclesiæ Romanæ opes in immensum auctæ, ex hac videlicet testandi deinceps in Ecclesiâ favorem libertate plenissima: Sic ut Constantino iam recte accepto ferantur bona Ecclesiæ, non tantum, quæ ipse donavit, verum etiam quæ ut donare liceret, concessit: ut recte censet Sirmondus ad *Auiti epist. 39.* ubi Auitus ipse ad Gundobadum R. *Quidquid habet Ecclesiola mea, imo omnes Ecclesiæ nostræ, vestrum est, de substantia quam vel servasti hactenus, vel donavisti.* Fuit vero & hæc quoque una inter alias ratio, quibus Constantinus mores, populi Romani informatum vestitusque fuit: Quod ei in commune propositum fuit hoc toto quadriennio, puta Anno 319. 320. 321. 322. ut ex quam pluribus eius legibus discere licet. Quo omni tempore *Sylvestre* Episcopus Romanus, Bassus vero & Maximus Præfecti Urbis fuerunt: ipse vero Constantinus bello Sarmatico in Pannonia, Mysia, Daciaque illigatus erat: Idque non modo constitutionibus ad Præfectos Urbis emissis, verum etiam frequentibus Edictis Populo Urbis Romæ propositis: cuiusmodi hoc ipsum est: & quidem post Magicas artes, innoxias tamen, ut & Aruspiciam, quia prohibere nondum poterat, ibidem adhuc permissas: sic ut Constantinus hoc tempore in deterius prolapsus ideo dici non possit; quod nonnullis in mentem venit; cum videamus eum Ecclesiis, & Romæ nominatim omnium Primæ summæque, tam enixe consulentem.

Tertio notandum, latam hanc legem Anno D. 321. quadriennio ante Concilium Nicænum, novem annis post Christianam fidem a Constantino primum susceptam.

Quarto notandum, *Causam* proponendi, huius Edicti non eam generalem fuisse, ut Testamenti facio passiva nunc primum Ecclesiis tribueretur: Nam etsi ad Constantini M. ferme tempora usque, Christianorum Ecclesiæ publice quicquam ex ultima voluntate capere non possent, non magis quam Iudeorum universitas, l. 1. *Cod. Iust. de Iudeis*; aliæque Collegia, quæ nullo speciali privilegio subnixæ erant, l. 8. *Cod. Iust. de hered. instit.* eo quod Christianis coire non liceret, illicitæque eorum Collegia essent (quo libens referam leg. 2. *D. de Colleg.*) cum tamen ex Senatusconsulto Divi Marci temporibus factis, Collegiis ferme & Corporibus quibuscunque aliis relinquere liceret, l. 20. *D. de rebus dub.* Attamen, ut per intervalla quædam Tom. VI.

Christianis Ecclesiis esse licuit, suasque possessiones illas habuere, ita statim ubi pax per Constantinum M. Ecclesiæ afflavit Anno D. 312. proculdubio tum ut Ecclesiæ Sanctissima iam Collegia, venerabiliaque Concilia in Orbe Romano facta sunt, ac nominatim *Roma*, ita & ex decedentium potissimum liberalitate divitias in eam certatim influxisse certum est, toto hoc videlicet novennio, quod ab eo Anno 312. ad Annum 321. quo hoc Edictum emissum est, decurrit.

Quid igitur? *Speciales* quædam huius nunc Edicti proponendi causæ fuisse videntur, & ideo proponendarum ampliationum: nempe quia de quibusdam casibus dubitabatur, utrum videlicet recte Ecclesiæ quid relinqueretur, ut ex ipsa legis interpretatione patet. Eius vero dispositionem in sex partes, siue quæstiones resolvo: ut ita melius a Saturninis, id est, nusquam receptis vel recipiendis Bartoli, aliorumque repetitionibus vindicemus.

Primo spectetur generalitas & Ampliatio circa *Personas*, quæ Ecclesiis aliquid relinquere possunt. Definuit scilicet Constantinus, *unumquemque* relinquendi licentiam habere: cum tamen de nonnullis forte personis tum dubitari cœpisset, & ut quidem existimo, de Mulieribus, Viduis, & Senatoribus. De Mulieribus & Viduis, inquam, eo quod passim oblationibus Matronarum Ecclesiâ Romana discesceret; quod Ammianus Marcellinus lib. 27. cap. 3. haud ita multo post diserte testatur. De Senatoribus & Senatoriis itidem forte quæsitum, eo quod clararum Domorum insignia, ut vocantur l. 27. *infr. hoc tit.* bonaque Senatoria certatim in Ecclesiâ Romanam confluerent: quod ferendum minus videbatur, quin potius modum & fibulam huic rei imponi publice interesset nonnulli rebantur. Et nihilominus tamen Constantino, pro suo in Ecclesiâ Christianam tum efflorescentem studio, stat hæc sententia, ut *Unusquisque* habeat licentiam relinquendi Ecclesiis: non masculi scilicet tantum, sed & feminae: non plebei tantum, sed & Senatorii & Illustres: quinimo & Viduæ: a quo tamen recessum aliquando postea fuit. Nam & Valentinianus Sen. constitutione emissâ ad Damasum Episcopum Urbis Romæ, lectæque in Ecclesiis Romæ, quæ extat l. 20. *infr. hoc tit.* Ecclesiasticis vetuit quidquam ex mulieris liberalitate, videlicet extremo iudicio capere: de quo postea. Et Valentinianus Iun. una cum Theodosio M. veterunt, ne viduæ Diaconissæ etiam Ecclesiis quidquam relinquere possent, d. l. 27. (quod tamen non recti iudicii ratione factum censet Baronius Anno 390. num. 70.) ut multa suo initio bona sunt, quæ processu temporis minus commoda fiunt: quod tamen postea rursus abrogatum *Nouella Martiani 5. de re. p. 25. flament. cler.* unde desumpta est lex 13. *Cod. Iust. de sacros. Eccles.*

Ex his interim soluitur ea Interpretum dubitatio siue quæstio, utrum alias de iure inhabilis, veluti furiosus, mutus, surdus, filiusfamilias, damnatus ad mortem, de statu suo dubitans, infamis, usurarius, ex hac Constantini lege ad pias Causas testari possit? Quod negandum est, tum ex historica illa, quam modo dixi, causa; tum ex vulgato axiomate, quod *Generalitas legis recipit limitationem de habilitate*, ut loquitur Glossa in l. 1. §. 1. *D. de munerib.* Et ita in terminis hic fecit censet Glossa in verbis habeat, & de communi testatur latronibus, num. 12. & seqq. nempe per hanc leg. non derogari iuri communi, quoad personam testantis.

Secunda Ampliatio seu generalitas huius leg. est, de iis quibus relinqui potest: nempe *Sanctissimo & venerabili Catholico Concilio*, ταῖς ἀγίαις Ἐκκλησίαις, *Catholicis Ecclesiis & Martyriis*: id enim est, quod indicatur *Sanctissimi Catholici & Venerabilis Concilii* appellatione: Nam & ita in Edictis Constantini & Licinii, apud Eusebium lib. 10. cap. 5. *Σώμα, mox & Σύνοδος* vocatur: τοῖς αὐτοῖς Χριστιανοῖς; ἴσ' ἐστὶ τῷ σώματι αὐτῶν, καὶ τῇ ΣΥΝΟΔῳ ἐκαστῶ αὐτῶν ἀποκαταστήσει κελύσεις, iisdem Christianis, hoc est cuilibet corpori & consuetudine ipsorum restitui iubebis.

Ubi vides, Corpus omnium Christianorum & singulas Synodos seu singula Concilia, id est Ecclesias cuiusque loci coniungi. Concilium nempe est, quodcumque tandem Corpus speciale cuiusque loci: ita quoque Concilium Deorum dicitur Tertulliano. Idem de pudicit. cap. 10. Concilium Ecclesiae dixit: *Ab omni*, inquit, Concilio Ecclesiarum etiam, vel harum. Et, Concilia ex vniuersis Ecclesiis, de Ieiuniis cap. 53. Sed & vetus interpret Terentii Euphrasius in Eunuch. Act. 4. Scen. 4. v. 2. Nundinas loci alicuius Concilium exponit. Ita quoque Concilia Martyrum in Martyrologio Romano 23. Iun. ubi vide Baronium: & apud Brixianum in sermone habito in dedicatione Concilii Martyrum: quæ Martyrum Conciliabula vocat Hieronymus ad Heliodorum in Epitaphio Nepotiani pag. 16. Tom. I. Oper. Edit. Francf. apud Christ. Genfch. Ut proinde fallantur (etiam Alciatus hic) qui Concilium hic pro Synodo Ecclesiastica accipiunt; quos vel Titulus, sub quo hæc lex posita est, refutat. Contra, recte hic Græci, & Basilica lib. 1. tit. 1. verterunt ταῖς ἀγίαις Ἐκκλησίαις. Denique Concilium est Corpus speciale cuiusque loci: & hic Concilium Catholica, pro Ecclesia Catholica. Ita Concilium Patrum Symmacho, pro Senatu lib. 1. epist. 89. & Publicum Concilium, eodem sensu, l. 7. epist. 21. & Concilium Lariare, pro cætu & auditorio Literatorum, lib. 1. ep. 9. Ita Concilium Nauiculariorum dicitur, non omnium in Orbe Romano, vel in Imperio Orientis, verum speciale cuiusque loci, veluti Alexandrinorum, Carpathiorum, l. 32. supr. de Nauicul. Quomodo & Concilium Africæ, alibi. Sic & in veteribus Inscriptionibus, Concilii appellatio de Collegio Sacerdotum & Flaminum proprie, in Corp. Inscrip. Grueri cccv. 8. cccxli. 10. cccxv. 5. cccclxvii. 4. Eodem sensu, ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΩΝ ΜΥΣΤΩΝ, apud Gruterum cccix. 1. Et certe Concilii appellationem ideo delegit, suisque Epithetis insigniuit Constantinus ad Populum Urbis Romæ scribens, & Edicto suo Romæ proposito, ut id opponeret Gentilibus Conciliis, siue civilibus, siue sacris, & ad differentiam Ecclesie generaliter acceptæ, quæ Romæ nonnisi vna erat & Catholica, quæ peculiaris Concilia suo ambitu complectebatur. Concilii vox hoc ævo tributa omni cætui legitimo, ut dictum est ex Symmacho.

Neque tamen, quod Tertio loco hic occurrit, omnibus Ecclesiis seu Conciliis Romæ ius hoc tribuit Constantinus; verum (quæ Limitatio hic notanda est) Conciliis Catholica (ut nominatim scriptum hic extat) accepta voce Catholica absolute pro Catholica Ecclesia & vniouis: pariter ut apud Optatum lib. 1. cap. 11. & Tertullianum lib. 1. de prescript. aduersus hæreticos, cap. 26. Quam Catholica in medium proferebant: & cap. 30. Et in Catholica primo doctrinam credidisse apud Ecclesiam Romanensem: & apud Augustinum passim. Nempe licentiam hanc Catholicis tantum, non Hæreticis, non Schismaticis, qui ab vnioue Catholica recederent; cuiusmodi in ipsa Vrbe Roma hoc tempore nonnulli erant, veluti Nouatiani; ut ostendit vel

lex 2. infr. de hæretic. ut ceteroquin idem Constantinus privilegia Religionis contemplatione indulta, Catholicis tantum Ecclesiis & Ecclesiasticis prodesse voluit, l. 1. infr. & Cod. Inst. de hæretic, veluti Immunitatem ab annona & tributis, l. 1. supr. de annon. & tribut. Immunitatem a muneribus publicis, l. 1. hoc tit.

Hinc interm patet, non esse, ut initio dixi, hanc Constitutionem de quibuslibet legatis ad pias causas, non esse de legatis pro salute animæ, vel etiam pro restitutione male ablata rei, non esse de relicto pro amore Dei; de quibus tamen legatorum speciebus ad hanc legem multa commentantur Interpretes. Tandem apparet, non esse quoque de Relicto ipsis Clericis & Monachis; quod tamen Viri doctissimi quique cum hac leg. confundunt: Etsi verum sit, regulariter & his relinqui hac tempestate potuisse, imo facilius iam olim quam Ecclesiis; hac inquam tempestate; postea enim hoc ius aliquatenus occisum, d. l. 20. 22. 27. 28. infr. hoc tit. Quam in rem quoque sunt solemnes loci Ambrosii adu. Symmachum pag. 325. Edit. Symmach. Paris. 1604. in 4. & Hieronymi epist. ad Nepotianum pag. 9. Tom. I. Oper. Edit. Francf.

Quarto hæc leg. spectandum venit Tempus, quo quid Ecclesie donari potest. Ait igitur lex, *decedens relinqueret*: Quod interpretes, qui privilegia piae Causæ hac leg. contineri putant, & in his Bartolus, accipiunt de eo ferme, qui in articulo mortis constitutus quid relinquit: atque adeo anxie quarunt, Quis dicatur in articulo mortis relinqueret? & vtrum eadem privilegia porrigenda sint ad eum, qui in actu moriendi civiliter (id est, iugrediendi Monasterium) constitutus est? Item, an ad eum qui e periculo euasit? Tandem an ad eum, qui sanus non inuitante mortis periculo testamentum condidit, & statim tamen subito mortuus est? Quæ omnia inania sunt. Decedens enim relinqueret dicitur, qui in voluntate aliqua, quocumque tandem tempore eam expresserit, decedit: Decedens voluntas est in qua quis decedit, etsi eam ante contestatus sit. Denique omnis Testator, dicitur Decedens, ex quo confert actum in tempore obitus, l. 37. D. de leg. 3. sed & quia frequentius decedentes disponunt.

Interim obseruandum, hanc legem esse de Decedentium liberalitate, quæ refrænanda nonnullis videbatur, quo liberaliores esse solent Decedentes: non ita superstitibus; ac præsertim mulieres. Et sane hanc huius constitutionis causam fuisse docet ratio huic legi addita, *Nil enim &c.* de qua fine leg.

Quinta pars huius leg. continet generalitatem & ampliacionem, quæ huic Constitutioni inter alias occasionem præbuisse videtur, circa materiam seu subiectum: *Quidnam, & quantum Ecclesie relinqui possit?* Et ait Constantinus, decedentem relinqueret posse, *bonorum quod optauerit*? quæ Ampliatio inter alias notanda est; *Bonorum quod optauerit*, id est, cuiuscunque generis bona voluerit decedens (non Legatarius, qui Alciati error est) in quacunque re, vel specie, ut loquitur lex 13. Cod. Inst. de sacros. Eccles. ac proinde etiam Claræ Domus insignia (de quibus antea) imo & prædia seu stabilia, ut loquuntur; ita quidem Constantinus: quod etiam in Melchiadis Can. 15. caus. 12. quæst. 1. diserte dicitur; nempe Constantinum licentiam dedisse prædia Ecclesiis relinquerendi: de quo tamen hoc tempore dubitatum videtur multis modum proculdubio huic rei imponi desiderantibus, ne paulatim alioquin nervi Reipubl. per Immunitatem Ecclesiasticam conciderent, viribusque destitueretur Respubl. l. 3. D. de munerib. Sane hodie hanc ob causam ab hoc iure recessum est in Gallia; quandoquidem Immobilia seu stabilia Ecclesiis ut Collegiis &

giis & Corporibus (quas Manus mortuas vocant, eo quod nihil conferant) non aliter recte relinquuntur, aut ab his aliter adquiruntur, quam amortizationis seu morticini beneficio a Principe accepto, vel indemnitate Fisco præstita per *Financiam* seu præstationem semel factam, vel per pensationem annuam, vel denique *Visari* homine oblato vivente, confiscante, moriente: horum si nihil factum fuerit, Ecclesia fundum sibi relictum intra annum alienare cogitur. Omitto alias Principum constitutiones, & aliorum populorum instituta prolixè commemorare. Notum est dissidium haud adeo vetus inter Paulum V. & Rempubl. Venetam, inter alia, quod huiusmodi fundorum & immobilium acquisitionibus Respubl. modum imposuisset.

Sexto occurrit *hac leg.* *Forma* seu modus relinquendi: Ait scilicet *lex indistincte relinquere*: quocunque scilicet titulo, institutionis, legati, fideicommissi; nempe relinquendi verbum commune seu generale est. Sed ferendi non sunt interpretes, qui tum ex hac indistincta voce, tum ex voce *licentiam*, tandem ex illis, non sint *casta iudicia eius*: item *liber sit stylus*, item, *licitum arbitrium*, colligunt solemnia testamentorum *hac leg.* remitti in testamentis ad pias causas: quod pernegandum est. Nam etsi hæc verba videantur significare plenam libertatem, tamen intelliguntur servato iuris ordine, non obstante generalitate huius leg. lexque accipienda est de voluntate solenni quæ est secundum leges: & ita tenet *hic Gloss* Libera enim quantumvis testandi facultas a Principe aliquibus concessa, ad iuris ejectionem non porrigitur, sed illud hæcenus efficit, ut qui intestabilis alioquin ipse erat, vel videbatur esse debere, peculiari quadam ratione, testandi facultatem habeat: unde vulgatum illud, *dispensatus ad actum celebrandum, sub ea forma Dispensatus videtur, ut servare debeat quæ alias regulariter & necessario ad celebrationem actus requiruntur*. Et ita recte quoque sensit *Glossa* ad hanc leg. in verb. *Castia*: quod *Molin.* ad alia utiliter hic traducit, ad verba *liber stylus*. Similia exempla vide ad leg. 6. *Cod. Iust. de inoffic. test.* & l. 2. *Cod. eod. de iur. liber.* Vtrum autem in se vera sit hæc sententia, quod in Testamentis ad pias Causas solemnitates iuris Gentium sufficiant? videndus *Clarus §. Testamentum, question. 6.*

Ac ut solemnia Testamentorum a Constantino *hac leg.* remissa non sunt, ita multo minus substantialia Testamentorum: necessaria inquam filiorum institutio, iisdemque legitimæ relinquendæ necessitas: Beneficia scilicet Principum & Ecclesiarum ita accipienda sunt, ne ad iuris ejectionem ferantur, neque competentibus actionibus, veluti quærelæ *inofficiosi*, via claudatur: ut in terminis de libera testandi facultate concessa, definit *lex 35. Cod. Iust. de inoffic. testam. l. 6. cod. tit. l. 2. supr. de iur. liber.* *Novella* Valentini de Testament. 4. lex 4.

Cod. Iust. de emancip. liber. tit. 10. C. Hermogen. de Testam. Cum primis eleganter Iustinianus in *dist. l. 35.* Si quando talis Imperialis concessio præcesserit, per quam libera testamenti factio conceditur, nihil aliud videri Principem concedere, nisi ut habeat legitimam & consuetam testamenti factionem. Neque enim credendum est, Romanum Principem qui iura tuetur, huiusmodi verbo totam observationem testamentorum multis vigiliis excogitatum atque inuentum, velle everti: vid. & leg. 34. in fin. *Cod. Iust. de Episcopis & Clericis*, ibi, *ultima & iure cognita voluntate*, & l. 50. eod. tit. ibi, *condere secundum leges elogia*. Huc pertinet elegans illud Augustini, *Serm. 356. n. 5. de vita Cleric. Tom V. Oper. Et. Ben. pag. 1383.* Quicumque vult, exheredato filio, heredem facere Ecclesiam: quærat alterum qui suscipiat quam Augustinum: imo, Deo propitio, nullum inueniet. Cæteroquin beneficia Principum ita interpretanda sunt, ne ad alterius iniuriam ferantur, l. 2. §. 10. 16. D. ne quid in loc. publ. Et hæc de materia legis.

Postremo loco occurrit Ratio dispositionis: cur videlicet Constantinus generalem & indistinctam hanc Ecclesiis relinquendi licentiam Decedentibus fecerit? Nempe quia nihil magis hominibus dæbeatur, quam ut supremæ voluntatis, postquam iam aliud velle non possunt, liber sit stylus, & licitum quod iterum non redit arbitrium. Quomodo similiter Seneca 4. de benefic. cap. 22. de Testamentis agens, Nihil iam superest quo spes porrigatur. *Quintilianus declam. 308.* Non aliud videtur solatium mortis, quam voluntas ultra mortem. Et (qui hunc locum imitatus videtur) *Ambrosius l. 3. offic. cap. 9.* In supremo sine vita posteros suum habere iudicium, ut libere tulerint quod sentiunt, qui postea non sunt emendaturi. Quam quidem rationem ideo advocavit Constantinus M. ut contrariam dubitandi rationem posset gærere: quæ suadere videbatur, refræandas eo magis quasdam liberalitates, quo liberales esse solent ac pene prodigi decedentes. Et sane sæpe huic rationi locus est iure nostro; & vero in Republ. sæpe esse debet. Atenim hæc tempestate in casu præsentis locum esse noluit Constantinus M. quinimo testandi libertatem & fauorem in hoc casu non minus militare, quam in cæteris casibus censuit. Ita quidem Constantinus, & ut de Ecclesia benemeritis, non inique; qui & alias rationes locupletandi Ecclesias adiunxit, non tantum restitui iussis possessionibus ad Ecclesias olim pertinentibus, quæ his sub Diocletiano & Maximiano ereptæ fuerant: de quo extrat eius scriptum ad Anulium Proconsulem Africæ apud Eusebium lib. 10. cap. 5. & Constantini simul & Licinii eod. cap. 5. verum & ut bona Martyrum, si desissent hæredes, Ecclesiis darentur; ut liquet ex Authore vitæ Constantini lib. 2. cap. 21. Atenim ubi postea semel Ecclesia satis locuples visa; cohibita, neque iniuria, hæc ipsa variis constitutionibus, & populorum institutis licentia fuit.

P. 27. De lustrorum SACRIFICIIS; deque Ecclesiasticis aliisque ad ea non compellendis, Constantini M. constitutio.

V. (a) Idem A. ad Helpidium. (b)

QVONIAM conperimus, quosdam Ecclesiasticos & cæteros (c) Catholice sectæ (d) servientes, a diuersarum (e) religionum hominibus ad lustrorum sacrificia celebranda compelli. Hac sanctione sancimus, si quis ad ritum alienæ superstitionis (f) cogendos esse crediderit eos, qui sanctissimæ (g) legi seruiunt, si condicio patiat, publice fustibus (h)

bus (h) verberetur: si vero honoris ratio talem ab eo repellat iniuriam, condemnationem (i) sustineat damni grauissimi, quod Rebus publicis (k) vindicabitur. Dat. viii. Kalend. Iun. Sirmi, Seuero & Rufino coss. [323.]

NOTÆ.

- (a) Abest hac lex a Cod. Iust. vtpote sacrificiis omnibus Gentilium, omnique ritu Gentilitio tum prohibitis. Memorat eam quoque Baronius Ann. D. 323. num. 1. GOTHOF.
- (b) Helpidium sub Constantio Præfectum Prætorio, & quidem Orientis, fuisse, iuxta complures leges Anni 359- & 360. & Ammianum Marcellinum, lib. 21. c. 6. in gestis Anni 361. testatur Hieronymus quoque, in vita Hieronionis: pag. 158. Tom. I. Oper. Edit. Francf. apud Chrifl. Genscb. Aristeneta, inquit, Helpidii, qui postea Præfectus Prætorio fuit, uxor. Atenim sub Constantino M. Helpidius Anno D. 321. 323. 324. 329. nulla dignitas additur. Illud saltem ex l. 4. de Nauticular. & ex l. 1. supr. de Feriis: colligitur, cum Vrbi Romæ Sardiniaque præfuisse, quandoquidem & d. l. 4. Portus Urbis Romæ mentio fit, & dista lex 1. Carali Proposita dicitur, quæ in Sardinia est. Hoc igitur tempore Helpidium hunc vicarium Urbis & Italiae fuisse putem. ID.
- (c) Cateri Catholice secte seruientes, quinam? Dicam mox. ID.
- (d) Secta apud Ciceronem quoque, vt & h. c. is, apud Græcos, de diuersis Philosophorum sententijs, in bonam partem. Ita & de quolibet vitæ genere, imo & de religione Christiana essentur a Christianis Principibus hic, & l. 42. 44. & 57. infr. de heret. & apud Tertullianum, non vno loco: inter cætera Apologetici cap. 46. apud Pontium in vita Cyprian. præmissa Oper. Edit. Oxon. & Bremens. Clementem Romanum siue Rufinum sæpe. Sic & Lactantius, c. 1. de opificio Dei, Constantini cœtantus, Philosophos nostræ Sectæ, dixit. Eodem sensu, propositum Christianæ legis vocat Ammianus Marcellinus lib. 15. c. 7. Postea hæresibus proprie hæc appellatio tribui cœpit. Plura loca collegit Def. Heraldus ad Tertullian. Apologet. c. 46. ID.
- (e) Diuersarum religionum homines hic sunt Gentiles; qua re Constantinus δυσφημα, & inuidiam vitasse videtur. ID.
- (f) Christiani hæc vox prorsus est. ID.
- (g) Sanctissima lex, pro Christiana & Catholica Religione, hac leg. vt sancta lex, l. 51. infr. de heretic. Eodem sensu in Constantini epist. ad Miltiadem & Marcum apud Eusebium lib. 10. c. 5. εὐσεβισμῶντος νόμος, quod Baronius aliquin perperam accepit. ID.
- (h) Fustuarii supplicii obuia & multa alibi mentio: de quo supplicio dixerunt alii: vid. Paratitlon de Panis. ID.
- (i) Condemnationis vox, pro Multa pecuniaria: de quo vide, quæ alibi dixi prolixè, & Glossar. Theod. ID.
- (k) An intelligit ciuitates & vires cuiusque Reipublicæ, vt coniunctim Rebus publicis hic legamus? An vero res fiscales? Pro illo facit simile exemplum legis 2. supr. de Iudiciis. ID.

COMMENTARIUS.

AD LUSTROVUM sacrificia celebranda ritumque Gentilitiæ religionis, Ecclesiasticos, & ceteros Christianæ legi seruientes, à Gentilibus compelli, sub grauissima fustuarii supplicii poena, vel grauissima multa, vetat hac constitutione Constantinus M. Anno Domini 323.

Ad cuius sententiam vt peruenire possimus; illud initio statim in hac lege spectari cupio, vim a Christianis arceri, qua videlicet Gentiles eos ad Lustrorum sacrificia compellebant: Quæ quidem ipsa vis est, quam & deinceps Gentiles, vbi potiores loco sese crederent, in Christianos audere soliti: veluti ad Archierosynam, seu ad Templorum, solemniumque Templorum curam subeundam, de quo est Theodosii M. lex 112. supr. de Decurionib. Item ad Conuiuiæ & spectacula Gentilitia celebranda, de quo sunt canones Africani: de quibus postea; Ex quo patet iam, Christianos vltro ab huiusmodi ritus Gentilitii participatu seu consortio abhorruisse, quos Gentiles huic compellere vel adigere niterentur, vt consecrantes vel ita sibi redderent. Vis puto non nisi inuitis & reluctantis, at non & volentibus adhibetur.

Secundo hac in leg. notari oportet, vim hanc Christianis intentatam, in ipsamet forte etiam Vrbe Roma, Italiaque: quæ aliquin per Occidentem veteris moris & superstitionis tum retinentiores erant: Quod & ipsum ex alijs quoque eiusdem

Constantini M. constitutionibus hoc Codice discimus, titulo de Maleficijs & Mathematicis: & titulo de Paganis, Sacrificijs & Templis. Helpidium enim, cui lex hæc inscribitur, cuique vis huius amolientiæ, iniuriæque vindicandæ, potestas iniungitur, Vicarium, siue Urbis siue Italiae, tum fuisse oportet: Nam & is, biennio ante, Anno Domini 321. agens vicem Præfecti Prætorio diserte vocatur in l. 6. Cod. Iust. de edificijs priuatis. Sed & in l. 4. supr. de Nauticularijs, quæ eidem inscribitur, Portus Urbis Romæ mentio fit; & lex 1. supr. de Ferijs, quæ ad eundem Helpidium data est, Caralis proposita dicitur, quæ Sardinia: vrbs est. Quo quidem tempore, Syluester Episcopus Urbis Romæ erat, Osiusque Cordubensis Episcopus Constantino M. in Pannonia, Sirmii, vbi hæc lex data dicitur, adhærebat; Quorum ideo alterutrius, vel vtriusque suggestioni legem hanc si quis accepto ferat, haud inuitus accedam.

Tertio, notanda venit huius constitutionis ara, seu temporis characterismus; Lata scilicet ea a Constantino M. Seuero & Rufino Coss. id est, Anno Domini 323. vndecim ferme annis, inde ex quo is Christiana primum fide animum induit. Quo quidem tempore, etsi res Christiana in dies inualeceret, proque ea propaganda multa iam Constantinus molitus fuisset, sanxissetque, nondum tamen Gentilitii ritus omnes, nondum sacrificia

p. 28. *ficia prohibita erant, quod posterius factum: Sed & Senatorum Magistratuumque quamplurimi, ut & Curia civitatum, Corporatque ferme tum Gentiles adhuc erant: Vnde eueniebat, ut alicubi praevalentes, vim Christianis adhiberent: de quo querele ad Constantinum perlatae: cui ideo intercedere ea constitutione visum.*

Hic ita praestitutis, de ipsiusmet constitutionis sententia videamus. Ad *Lustrorum* igitur nominatum sacrificia, imo ad ritus similes superstitionis Gentilitiae, Christianos compelli vetat *hac leg.* Constantinus M. Vbi disquirendum venit, quam illa sint *Lustrorum sacrificia*: vnde postea liquere possit, quonam specioso Gentiles obtentu Christianos adhuc saltem sacrificia, ad hunc ritum, adactos voluerint: Cur retro id quoque Christiani, haud secus atque alia ritus Gentilitii, recusauerint, & ipsemet Constantinus id tam enixe prohibuerit. *Lustrorum* igitur sacrificia hoc loco non sunt proprie priuatarum & communium solennitatum lustra, seu priuata lustrationis officia, quae nominalibus lustris etiam inter alia diebus adhibita: quorum meminit, praeter alios, hoc quoque a quo Symmachus, *lib. 2. epist. 47. & 50.* Non sunt item hic ea priuata tantum lustra, quae singuli patresfamilias pro frugibus circum arua, quibus fundi lustrabantur, faciebant, ut auerteretur mors, labe, nebula, impetigo, pestis (id est pestilentia) quae legitima horum sacrorum verba fuere, teste Festo, in voce *Pestis*. Quomodo & in veteri Calendario rustico mense Maio scriptum legimus, SEGETES LVSTRANTVR (quo quidem ipso mense Maio haec ipsa lex data est) ut & mense Aprili, OVES LVSTRANTVR. Imo neque hic ea lustra accipi oportet, quae quinto quoque anno Romae peracto, censu civium habito, a Censoribus condita seu facta, suuetaurili sacrificio adhibito: nam & ea iam dudum Romae fieri desierant, ut testatur Censorinus de die Natali, qui scribebat Anno D. 240. cap. 18. quomodo & Censores ibidem tum desisti, quos institurare quidam postea, sed frustra, annisi, ut ex eodem Symmacho discimus. Quomodo & lustra missa suuetaurilibus a Fratribus auralibus legimus in veteri inscriptione apud Gruterum CXXI. CXXII. Quid igitur? *Lustrorum sacrificia*, hic sunt publica lustra & solennia: siue Amburbio, siue Ambaruali processione, quae circa pomerium vrbis agrosque fiebant: ductis etiam olim victimis, dictisque carminibus, die festo conuiuioque sollemni: Quae quidem indicebantur variis causis & occasionibus: Primo quidem, pro fecunditate agrorum seu pro frugibus: Deinde, inspectis ferme libris Sybillinis, & lectisternio facto, prodigiis expiandis, & ad pacem Deorum, ut loquebantur, exposcendam. De quo cum varia suppetant testimonia, Lucani inter alios locus egregius est, *lib. 1. v. 592. & seqq.* vbi de portentis procurandis, de qua Arunte Aruspice agit.

*Mox iubet & totam pauidis a ciuibus urbem
Ambiri, & fesso purgantes moenia LVSTRO,
Longa per extentos pomeria tingere fines,
Pontifices, &c.
Dumque illi effusam longis anfractibus urbem
Circumcunt.*

Indicebantur & lustra haec, seu *Lustrorum sacrificia*, ingruente sauiore aliquo periculo, proque finibus tutandis, cum pro aris focusque & solo patrio, aduersus hostem aliquem formidandum pugnandum foret, ut ea res populo Romano bene & feliciter eueniret. In quibus lustris seu lustrationibus tædæ sulphurisque & aquae lustratio interposita, & aquae aspergine circumlata, ut loquitur Tertullianus. Huius generis fuerunt & *Armi-*

lustra olim, quibus exercitus in Campo Martio, lustrali sacrificio facto lustrabatur: quomodo & alia lustrata, veluti Classes, Tempia, arces, imo & tubae, a quibus *Tubilustria*: de quibus obuia sunt Veterum testimonia. Duo tantum hic loca sternere iuvat de lustrali sacrificio seu *lusto* missa ob terrorem hostis, vel ob pestilentiam. Prior locus est Capitolini, in vita Marci Imp. cap. 13. *Tantum, inquit, terrorem belli Marcomannici fuisse, ut undique Sacerdotes Antoninus acciuerit, peregrinos RITVS impleuerit, Romam omni genere LVSTRAYERIT, retardatusque a bellica processione sit, CELEBRAVERIT & Romano ritu Lectisternia per septem dies.* Subiicit ibidem, *tantam pestilentiam fuisse, ut vehiculis cadauera sint exportata sarracisque.* Posterior locus est Vopisci, in vita Aureliani cap. 20. vbi, in timore quo iidem Marcomanni cuncta vastabant, ingentesque Romae seditiones erant, pauentibus cunctis, ne eadem quae sub Gallieno prouenirent, inspectis libris Sybillinis & Senatusconsulto condito: *Itum est, inquit, inde ad Templum, inspecti libri, prodium versus, LVSTRATA vrbs, cantata carmina, AMBVRBIVM CELEBRATVM, AMBARVALIA promissa, atque ita SOLEMNITAS quae iubebatur, expleta est.* Sic quoque saepe apud T. Livium & Iul. Obsequentem, aliosque legas, lustratam urbem inspectis libris Sybillinis. Huc quoque pertinent Pagorum lustrationes, de quibus Sculus Flaccus, de conditionibus agrorum sub finem: *Sed & pagi saepe significanter finiuntur, de quibus non puto questionem futuram, quorum territoriorum ipsi pagi sunt, sed quatenus territoria.* Quod tamen intelligi potest vel ex hoc, *magistri pagorum, quoad [quo] PAGOS LVSTRARE soliti sunt: vii trabamus quatinus lustrarent.* Cuius loci sensus hic est, territoria pagorum, si de horum finibus quaratur, inde praesumi, aestimari, atque eatenus seu eousque regi ducique oportere, quo vsque magistri pagorum pagos lustrare, ambaruali sacro seu lusto facto, solent.

Et haec quidem publicorum *Lustrorum* genera fuere, de quibus plerisque, vel potioribus saltem, in huius Constantinianae legis specie actum videtur: Non tantum, inquam, de iis, quae pro frugibus, vel ob pestilentiam labemue auerruncandam facta; vel etiam de pagorum lustrationibus, verum de iis quoque quae ingruente hoste formidando celebrata. Quod quidem huius legis ara, seu Consulatus illi subnotatus, atque adeo temporis caracterismus, haud adeo respuat. Hic quippe Anus ipse, *Seuero & Rufino COSS.* id est, Anno Domini 323. duabus rebus insignis fuit: nam Gothi per neglectos limites eo anno erupere, vastataque Thracia & Moesia, praedas egere, quos Constantinus M. repressit, atque inde Iudi Gothici Romae celebrati: de quo Porphyrius *Panegyrico*, Veteres nummi, *Kalendarium Heruagianum*, *Auctor vita Constantini*, & Anonymus *Sirmundi*, seu *Valesii*. Et exortum confectumque hoc Anno ipso bellum Licinianum: quo & prima victoria a Constantino M. parva Mense Iunio, bimestri ferme post hanc legem. Ut proinde his etiam occasionibus Romani, Italiaeque municipia *Lustrorum sacrificia* celebrasse videri possint; pro hostium videlicet illorum strage, contra pro Imperii Romani securitate, proque Constantini Imp. salute & victoria.

Ex his quae modo dicta sunt, in proclui iam coniectura fuerit, cur Gentiles tum temporis Christianos, quos alio, seu ad alia sacrificia, cogere, compellere haud aequo poterant, ad nefandos inquam Gentilitiae superstitionis ritus, veluti ad Deorum, imo Daemonum cultum, execrandasque hostias

hostiarum immolationes, damnandaque sacrificia; de quo satis constabat, Christianos ab his maxime abhorruisse, eoque perducere nunquam posse; huc saltem, ad lustrorum inquam sacrificia, adigerent, cogique eos iure posse putarent.

Duplici igitur ratione: Primo quidem, quia hæc lustrorum sacrificia grauioribus seu funestioribus superstitionis ritibus, victimarumque forte immolationibus & circumductionibus iam abdicatis, celebrarentur; neque his hostiarum sacrificia adcommodarentur: ut proinde nil impedire videretur, quominus Christiani pura mente atque illa conscientia hæc lustrorum sacrificia cum Gentilibus obire possent. Alter obtentus erat publicæ vilitatis, imo & Imperii, Imperatorumque, inque hos deuotio, καλοσύνη: Quasi, quod Apuleius dixit, *prima Apologia pag. 276. Edit. Lugd. Bat. 1613. apud Ioan. Maire*, in simili re, nihil quod ferenda salutis gratia sit, criminofum sit. Et certe, Constantinus M. ipsemet alia in specie huic sententiæ aliquando subscripsit, ante hæc tamen legem, & per quandam συγχώρησιν, cum suffragia seu remedia innocentem adhibita, atque incantamenta illa actusque impunita esse voluit, quæ humanis quasita essent corporibus, quæque proficerent, ne diuina munera & labores hominum sternerentur, l. 3. *supr. de maleficis & mathem.* Quam quidem legem mirum, Iustiniano tanto post probatam, coniectamque eam in ipsius *Codicem*: Leoni certe Philosopho ea iure displicuit, quam & ideo abrogauit *Novell. 65.* Neque dubito ipsummet Constantinum ab ea postea recessisse, quomodo idem Aruspiciæ vsum, quem antea tolerauerat, abrogauit. Illo igitur potissimum quem posterius dixi colore, Christianos ad lustrorum sacrificia adigendos Gentiles credidere: Quomodo & alias probabilis causa visa semper, retinendi veteris moris, seu ritus, affectus deuotioque erga Rempublicam vel Principem. Quem prætextum in simili quoque specie egregia sententia damnat Theodosius Iun. in l. *ultim. supr. de spectaculis*: ubi Dominico die, etiam si Imperialis officii causa prætenderetur, spectacula edi vetat. At ne quis existimet, in honorem numinis nostri, veluti maiore quadam Imperialis officii necessitate compelli, & nisi diuina religione contenta spectaculis operam præstat, subeundam forsitan sibi nostræ Serenitatis offensam, si minus circa nos deuotionis ostenderit, quam solebat, nemo ambigat, quod tunc maxime Mansuetudini nostræ ab humano genere defertur, cum virtutibus Dei omnipotentis ac meritis vniuersi obsequium orbis impenditur. Ergo & hoc quoque obtentu Gentiles Christianos ad lustrorum sacrificia adigebant: sicut renuentes proculdubio indeuotionis iam, seu impietatis in Principem Remque publicam arguerent. Contra auersari id quoque Christiani, tum & deinceps, quasi idololatriæ semel initiatum, seu ob originis maculam & reatum: ut omnem aliam μετοχήν, συμφώνησιν, συζύγαν, consortium & communionem, si vel minimum superstitionis retinerent, probabili quamlibet maxime causa niterentur, vtilitateque publica velarentur. Vnde manifesta proculdubio Zosimi calumnia videtur, lib. 5. cap. 41. quam etiam retudimus *supr. ad l. ultim. de maleficis & mathemat.* qui sub Honorio Imp. ipsummet Innocentium Episcopum Romanum, in communi periculo metusque Gorhico, in sacra quadam Gentilitia pro tutandis finibus Romanis, & auerruncando hoste, consensisse scribit: *Prelata*, inquit, publica salute suæ opinioni: ὁ δὲ τὴν τῆς πόλεως σωτηρίαν ἐμπροσθεν τῆς οἰκίας ποιησάμενος δόξης, λαβρὰ ἐφῆκεν αὐτοῖς ἀπερῖστασιν, is vero opinioni suæ salutem urbis anteponebat, clam permisse iis ut

facerent, quacunque scirent. Et similis est omnino huic Zosimi calumniæ altera illa eiusdem lib. 2. cap. 29. qua Constantinum M. ipsummet, quamlibet Christianum, Aruspiciibus, aliquandiu, & ad hoc quidem tempus vsque fidem habuisse scribit: quod etiam nonnulli hodie perperam colligunt, ex l. 1. *supr. de maleficis*, qui ibi a me refutati. Ex illo interim Zosimi loco quoque discimus, Christianorum alioquin, & in his Episcopi Romani, οἰκίαν δέξαν, regulariter fuisse, ut a communione Gentilium abhorrenterent.

Sequitur, in hac lege videamus, quosnam ad hæc lustrorum sacrificia, Gentiles adactos voluerint, quos contra Constantinus M. eo adigi noluerit: Quosdam, inquit lex, Ecclesiasticos, & ceteros Catholicæ sectæ seruientes. Et mox: Eos qui sanctissimæ legi seruiunt. Enim vero quæri possit, vtrum hæc de Clericis tantum accipienda sint, quod titulus sub quo hæc lex posita est, suadere videtur; an vero de omnibus Christianis promiscue. Id quod postremum reor. Equis enim in animum ita inducat suum, solos Clericos a Gentilibus ad lustrorum sacrificia compulsos? Quis contra credat, Constantinum M. solos Clericos ab hac iniuria immunes voluisse? Nisi quis forte putet, ceteros Christianos hæc lustrorum sacrificia vitro cum Gentilibus celebrasse, solos vero clericos id renuisse. Cui profecto renittitur quoque generalis huius leg. interdictio, & sub ea comprehensa ratio: Si quis, inquit, AD RITVM ALIENÆ SUPERSTITIONIS cogendos esse crediderit, eos qui sanctissimæ legi seruiunt. Quare, Catholicæ sectæ seruientes, & sanctissimæ legi seruientes, hac lege sunt quicunque tandem Christianam fidem amplectentes, τηρῶντες, φιλάροντες: non vero ὑπηρεσίαν παρέχοντες: Quo sane sensu proprie dicuntur seruientes Ecclesiis, in l. 29. *infr. hoc tit.* item sacratissimo Numini seruientes, l. 16. *supr. de lustrali coll.* Aliud scilicet est, Catholicæ Sectæ vel sanctissimæ legi seruire, id est operari: aliud Ecclesiæ & sacratissimo Numini seruire, id est ministrare, ut proinde hæc lex hoc titulo fugitiua videatur; quæque melius in Titulum generalem de Fide Catholica relata fuisset, non minus quam lex 1. eius tit. quæ eodem pertinet.

Quantopere vero vim hanc Constantinus M. auersatus sit, ostendit sanctio legis, seu pænæ grauitas, qua plecti vult eos, qui Christianos ad hæc lustrorum sacrificia compellerent: nempe, fustuario supplicio vilioris conditionis homines affici iubet, honoratos vero grauissimam multam subire: ubi verba hæc, rebus publicis, non de fisco accipiam, verum de rebus publicis cuiusque ciuitatis: nam & ita idem Imperator, biennio post, in specie legis 2. *supr. de iudiciis*, pœnam rei publicæ ciuitatis inferri voluit. Quodsi ita est, tum de ciuitatibus & municipiis Italiæ accipiendus locus fuerit, per quam Helpidius, cui hæc lex, uti dixi, inscribitur, Præfeti Prætorio vicem agebat.

Et ita quidem Constantini mentem, Constantianæque simul sæculi hac parte disciplinam vel ex hac constitutione tenemus. Sub quo eodem alioquin Principe, eandem in sententiam, *Canones* quidam occurrunt Concilii Ancyran, quod decennio ante hanc leg. celebratum fuit: Varii nempe *Canones* ibi extant in Christianis, qui tempore persecutionum non tantum immolassent, verum & qui vel sacra alia festa que & conuiuia cum Gentilibus celebrauerant, πρὸς βίαν, μετὰ βίας, *coacti*, can. 4. & 8. vel ἀπειλῇ κολάσεως, minis panarum, can. 6. Sed & *Canon* nonus ibidem scriptus est aduersus eos, qui fratres suos eo compulerant, inue causa fuerant, ut eo adigerentur,

pag. 275. 276. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. ἐπα-
νέστησαν, καὶ ἠνάγκασαν ἀδελφούς, καὶ αἰτίαι ἐγέν-
οντο τὴ ἀνάγκασθῆναι, insurrexerunt & compule-
rant fratres, & causas praeberunt, ut cogerentur.
Ut omittam Canones Eliberitanos, qui in hac re
multi sunt, quia de eorum fide multi ambigunt.
Sic liquet, ea tempestate, damnatam omnem
Gentilitii ritus communionem & participatum,
seu ἐτεροδοξίαν, qua voce inter alias hac in re
vitur D. Paulus 2. Corinth. 6. vers. 14. allusione
facta ad disparis generis animalia, quae non recte
vni iugo subiciuntur. Et certe, huius rei paulo
post adprime gnarus Iulianus Imp. e Christiano
Gentilis, inter ceteras technas, plagas, laqueos,
seu inter πάγας ἀσεβείας σαφιστικῶς ἐπινοηθείσας,
laqueos impietatis sophistice excogitatos, quibus
Christianos Gentilitia superstitioni involueret, id
quoque commentus est, ut Imperatorii cultus spe-
cie, vultus (quae Labrata postea dixere) principum,
ut & labarum, adiectis gentilitiorum numinum
simulacris, populis inhiantibus proponerentur:
Item, ut ad se accedentibus, ad strenas, seu ad
πῦρ solatia consequenda, vel ut Tertullianus lo-
quitur, cum liberalitas Imperatoris expungeretur,
acerre prius transeuntibus obiceretur, thuri ad-
olendo: quod sciret is, apud Christianos, Chri-
stum abnegare, & vel micam thuris adolere,
paria videri. Denique notissima Balaami doctrina
& institutum, quo ritibus Gentilitiis Israelitas in-
voluit: qui ideo apud Deum lucunt: de quo Nu-

meror. 25. & 31. Psalm. 106. Apocalypf. cap. 2. Id-
que in Pergamena Ecclesia notatum.

Ex his iam apparet, non probandam esse Baro-
nii sententiam, existimantis, Gentiles hoc tempore
elatos in Christianos insolenter egisse, atque inui-
tos ad eiusmodi lustrorum sacrificia pertrahere stu-
duisse, occasione sanctionis Constantinianae,
legis, inquam, 1. infr. de Paganis: quae Constanti-
nus Romae Aruspicum consulendorum faculta-
tem fecerat. Perperam enim omnino id inde
colligitur, quasi scilicet visus fuerit Constanti-
nus rescripto illo a Christiana Religione defecisse,
& ad relictam auitam superstitionem rediisse. Ne-
que enim lex illa Constantinianea, ut ad eam pro-
lixè probamus, est, Aruspicinam probantis Con-
stantini, sed eam tantum Romae Gentilibus tum
adhuc indulgentis: quomodo & hac leg. iisdem lu-
strorum sacrificia concessit: quae Urbs Roma ut
superstitionis ceteroquin, ita & Aruspicing retin-
entior, Constantino M. sese contumacem ea
parte maxime praebuit.

Tandem, neque huic absimilis prorsus mos est
ille, quem Chrysostomus proscribit *Orationib. ad-
uers. Iudaos*, Christianorum cum Iudaeis ieiunan-
tium: imo eorum qui alios adigebant iurifurandi
praestandi gratia, Synagogas Iudaeorum adire, quasi
Φοβεσθῶτε τοὶ οὐκ ἐκ τοῦ νόμου ὄντες, iuris iurandi
formula ibi magis formidanda forent: orat.
πρὸς τοὺς Ἰουδαίους 1. p. 369. 370. & pagina
591. Tom. I. Edit. Benedictin.

De ORDINATIONE Clericorum in Curiarum & ciuitatum praeiudi- cium non facienda, Constantini M. constitutio.

VI. (a) Idem A. ad Ablauium PP. P. (b)

Neque vulgari (c) consensu, neque quibuslibet petentibus, sub specie Clericorum,
a muneribus publicis vacatio deferatur: Nec temere & citra modum populi (d) Cleri-
cis connectantur: Sed cum defunctus (e) fuerit Clericus, ad vicem defuncti alius allegetur,
(f) cui nulla ex municipibus (g) prosapia fuerit, neque ea est opulentia facultatum, quae pu-
blicas functiones facillime queat tolerare: ita ut, si inter ciuitatem & Clericos super alicuius
(h) nomine dubitetur, si eum aequitas ad publica trahat obsequia, & progenie Municeps, vel
patrimonio idoneus dinoscetur, exemptus Clericis ciuitati tradatur: *Opulentos enim saeculi
subire necessitates oportet, pauperes Ecclesiarum diuitiis sustentari.* PP. Kalend. Iun. Constan-
tino A. VII. & Constante Cæs. COSS. [326.]

NOTÆ.

- (a) Absent & hac lex a Cod. Iust. Extat apud Baronium Anno 326. n. 85. Concordat huic legi altera eiusdem Constanti-
ni M. lex 3. supr. & lex 17. infr. GOTHOF.
- (b) De hoc Ablatio Praefecto Praetorio sub Constantino M. vide Eunapium in *vita Aedesi*, pag. 41. & seqq. Edit.
Comelin. ubi genus eius, patriam, potentiam, multis persequitur: de eiusdem caede paulo post mortem
Constantini, idem agit p. 45. 46. & Zosimus lib. 2. cap. 40. & Hieronymus in *Chronico*. Plura in *prolegom.* ID.
- (c) Id est, vulgi & populi: ut l. 49. supr. de Decurion. non temerario & praecipiti. ID.
- (d) Ita l. 10. infr. Ut Ecclesiarum cætus concursu populorum ingentium frequentetur. ID.
- (e) Hoc ipsum canetur & d. l. 3. supr. ID.
- (f) Proba hæc vox, neque mutanda in eligatur. ID.
- (g) Municipis sunt Decuriones: vid. Paratitlon de Decurionib. ID.
- (h) Id est, a ciuitate vindicentur. ID.

DE ORDINATIONE Clericorum sententia huius leg. eadem est, quæ l. 3. *supr.* nempe partim a Decurionibus & diuitibus ad Clericatum non admittendis; imo si admissi iam fuerint, ad Civitatem retrahendis; tum & de effræni Clericorum NUMERO cohibendo; quo pertinet etiam lex 33. *infr.* atque in defuncti non nisi locum Clerico conptando. Duo tantum hac leg. singularia observentur. Primum est, quod initio legis continetur, ibi: *neque vulgari consensu, neque quibuslibet petentibus sub specie Clericorum a muneribus publicis variatio deferatur.* Nempe eo res iam processerat, ut siue sponte sua, siue id agentibus iis ipsis, qui muneribus publicis subductos p. 3. sese cuperent, ad populi Christiani vulgique petitionem passim multi ad Clericarum depositarentur. Hinc iam discimus, Clericos sæpe ad populi postulationem electos: quod & ipsum testatur lex 49. *supr. de Decurionibus.* Idque etiam ostendit Hieronymus ad Rusticum Monachum pag. 31. *Tom. I. Oper. Edit. Francof. apud Christ. Gensibium.* Cum ad perfectam ætatem veneris, & te vel POPU-

LVS vel Pontifex civitatis in Clerum allegarit, Prælati quoque sæpe ad postulationem electi, de quo tit. ext. de postulat. Prælat. Quare fiebat, ut incondita hac & effræni Clericorum allectione publicis muneribus fraus fieret. Quare id Constantino M. prohibere visum; Non audenda scilicet sunt vulgi seu populi votes, si ea re aut publico, aut tertio fraus fiat: quam in rem est quoque in alia specie lex 2. de his qui condition. propr. Ratio etiam secundo loco sine legis observetur elegans: Opulentos vid. seculi subire necessitates oportere: pauperes Ecclesiarum diuitiis sustentari. Ut diuitia Ecclesiarum pauperibus sustentandis destinata sunt, ita contra, diuitia seculi, seculi quoque necessitatibus servire debent. Singula singulis, ne alioquin hinc Ecclesiarum diuitia, aduersus earum sic ut dicam, fundationem, pauperibus eripiantur; inde nerui Reipubl. concidant, opulentis quibusque in Clericos allectis. Vnde apparet, Constantinum M. voluisse pauperes tantum ad Clericatum promoueri, seu ordinari.

De IMMUNITATE Clericorum, etiam inferioris ordinis a Muneribus Curialibus per Numidiam Constantini Magni constitutio.

VII. (a) Idem A. Valentino Conf. Numidiæ. (b)

LECTORES (c) diuinorum apicum, (d) & Hypodiaconi, (e) ceterique Clerici, qui per iniuriam f. hæreticorum (g) ad Curiam (h) deuocati sunt, absoluantur: & de cetero ad similitudinem † Orientis (i) minime ad Curias deuocentur, sed immunitate plenissima potantur. Dat. Non. Febr. Serdicæ, Gallicano & Symmacho coss. [330.]

NOTÆ.

- (a) Abeft & hec lex a Cod. Iust. Extat apud Baronium Anno 330. num. 56. Concordat eiusdem Constantini M. lex 1. & 2. *supr.* & speciatim adhuc magis lex 24. *infr.* GOTHOF.
 (b) Donatus Numida, & Donatistæ per Numidiam quoque fuisse. ID.
 (c) De Lectoribus vide & l. 24. *infr.* & l. 163. *supr. de Decurionib.* ID.
 (d) Ita Apicum diuinorum Codex Isidoro Eccles. offic. lib. 2. cap. 11. quod refertur in Concil. Aquisgranens. lib. 1 cap. 3. init. pag. 1051. *Tom. IV. concil. Edit. Harduin.* ID.
 (e) Hypodiaconi, Subdiaconi, de quibus leg. 24. *infr.* l. 45. 163. *supr. de Decurionib.* ID.
 (f) Factione, l. 1. *supr.* sacrilego liuore, l. 2. *supr.* ID.
 (g) Donatistarum, qui s. pariter hæreticorum appellatione designari l. 1. *supr.* quæ huic argumento conuenit, dixi. ID.
 (h) Id est, Curialia munera. ID.
 † Indiatur hic anterior quædam Constantini M. constitutio, puta lex 1. *infr. de heret.* ID.
 (i) An Orientalis Imperii? an vero dioceseos Orientis? ID.

COMMENTARIUS.

IMMUNES a Curia seu Curia muneribus (puta nominationibus, susceptionibus) sunt, non tantum Clerici Sacerdotes seu Antistites, l. 1. & 2. *supr.* verum etiam Clerici Ministri, nudum videlicet ministerium in Ecclesia exhibentes, veluti Lectores, Hypodiaconi, ex hac Constantini M. constitutione Anno D. 330. idque per Numidiam Africae provinciam nominatim. Nempe cum hæretici tot iam Constantini M. constitutionibus repressi, Catholicos Antistites seu Sacerdotes ad Curiam & Curialia munere vocare amplius non possent, iidem

per Numidiam (proculdubio Donatistæ, quod etiam Baronius indicauit Anno 330. num. 56.) ministros Clericos *ὀμνῆτας* attentandos, atque ad Curiam vocandos credidere: quasi immunitas Clericis præbita a Constantino M. ad Sacerdotes Clericos tantum pertineret. Et sane aliquando aperte priuilegiis distincti hac parte, seu in hoc ipso argumento, Episcopi, Presbyteri, & Diaconi a reliquis, puta Lectoribus, Subdiaconis, & Copiatis, l. 121. 163. 172. *de Decurionib.* Itaque etiam iam re ipsa effecerant. Verum Constantinus M. immuni-

immunitatem, ad hos pariter pertinere vult, per Numidiam nominatim Prouinciam: idque ad similitudinem Orientis, vbi videlicet ea immunitate ex Constantini proculdubio expresso indulto, citra dubium vllom Ministri quoque Clerici ex æquo fruebantur. Summa igitur huius legis hæc esto; Immunitatem a Curia ἀδιακρίτως ad omnes ex æquo, maximos, minimos, Clericos spectare, siue Sacerdotes, siue Ministros. Denique ad cunctos Clericos l. 9. *infr.* siue sequentes: l. 24. *infr.*

Fuit hæc scilicet, (quod hic obiter primo loco notandum:) Clericorum distinctio, in Sacerdotes seu in Sacerdotio constitutos, qui & *Primi* dicuntur d. l. 24. *infr.* & l. 13. *infr. de Iudeis*: Et in *ministros*, qui inferioris loci Christianæ legis Ministri dicuntur, l. 41. *infr.* & forte Christianæ sectæ seruientes, ab Ecclesiasticis diuersi, l. 5. *supr.* Sic cum tres ordines essent Sacerdotum (Episcopi videlicet, Presbyteri, & Diaconi) ceteri Ministri seu ὑπηρέται (puta Lectores, Hypodiaconi, & ceteri veluti Exorcistæ, Oiliarii;) ne aliis Scriptoribus testimonium denuntiem, præter legem 41. *infr.* ita certe passim in scriptis Ecclesiasticis ἱερατικοί, & κληρικὸὶ distinguuntur; vt in Synodo Laodicensi, *can. 4. 24. 27. 30. 36. 41. 42. 54. 55. p. 781. 782. & seqq. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* ἱερατικοί scilicet sunt, Episcopi, Presbyteri & Diaconi: κληρικοί speciali significatu ceteri inferioris ordinis & loci Ministri: cum alias κληρικῶν nomine generaliter accepto omnes Ordines Ecclesiasticorum, etiam tres ἱερατικῶν ordines contineantur. Insignis quoque hic est Optati locus l. 1. *de Schismat. Donatistar. cap. 13. pag. 13. 14. Edit. Paris. du Pin.* Quid commemorem, inquit, Laicos, qui tunc in Ecclesia nulla fuerant dignitate suffulti? Quid Ministros plurimos? Quid Diaconos in tertio? Quid Presbyteros in Secundo Sacerdotio constitutos?

Ipsi Apices & Principes omnium aliqui Episcopi illis temporibus instrumenta diuina legis impie tradiderunt. Qui etiam Optati locus pertinet proprie ad Numidiam. Sane & Gelasius Cyzicenus lib. 2. *Astor. Concil. Nic. cap. 30. §. περὶ τῶν ἱεραιμένων, pag. 426. 427. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* (quod quidem Concilium habitum fuit quinquennio ante hanc legem) nonnisi tres Ordines ἱεραιμένων designat, inferiores ministros, ὑπηρέτας, vocat. Hoc numero sunt Lectores & Hypodiaconi, qui quid fuerint, ipso satis nominis indicio liquet. Sane Subdiaconi fit quoque mentio l. *unic. supr. de bonis Cleric.*

Secundo notandum, hac Constantini M. leg. vt & Arcadii l. 163. *supr. de Decurionib.* Lectores ante Subdiaconos nominari: contra quam in Gratiani l. 24. *infr. hoc tit.* Sane ita quoque in Ἀρχιερατικῶ quod doct. Habertus edidit, de ordinatione Hypodiaconi agitur statim post Lectoris ordinationem. Sic quoque Damascenus *Dialog. contra Manich. num. 3. pag. 431. Edit. Paris. Mich. Laquien.* πρῶτον ὡς τὸ Ἀναγνώστῃ ἀξίωμα, εἶτα ὑποδιάκονος, vt prima dignitas, lector est, deinde Subdiaconus. Et tamen ὑπηρέται, id est, Subdiaconi ante nominantur in Laodicensi Synodo Anno Domini 364. *Canone 20. 21. 22. 23. 24. pagin. 785. 786. Tom. I. Concil. Harduin.*

Illud quoque tertio notandum, recte Baronium vidisse, falli eos, qui hac lege Clericos ad secularium Magistratuum tribunalia trahi, vetari tradunt, quam interpretationem refellere pluribus nihil attinet.

Tandem obseruetur, id quod toties Hæretici tentauerant, puta Clericos ad Curiam & Curialia munera vocando, id tandem etiam perfecisse Apostatam Iulianum, vt ex historia Ecclesiastica liquet; & docuit lex 50. *supr. de Decurionibus*, itemque lex 4. *supr. de lustrali collation.* vbi dixi.

De IMMUNITATE Clericorum ab extraordinariis collationibus ab onere Metati, Lustralique collatione: Constantii constitutio.

VIII. (a) Imp. CONSTANTIVS (b) A. Clericis salutem dicit.

IVXTA Sanctionem, † quam dudum (c) meruisse (d) perhibemini, & vos, & manicipia (e) vestra nullus nouis collationibus obligauit, (f) sed vacatione gaudebitis. Præterea neque hospites suscipietis. Et * si qui de vobis alimonie causâ negotiationem exercere volunt, immunitate potientur. Dat. vi. Kalend. Septemb. Placido & Romulo coss. [343.]

NOTÆ.

(a) Lex 1. *Cod. Iust. de Episcopis & Clericis.* Extat apud Baronium. *Anno 338. n. 17. GOTHOF.*

(b) Constantinus in *Cod. Iust.* Sed male. *ID.*

† Constitutio Constantini M. hic indicatur, quæ alibi non occurrit. Eiusdem vel etiam plurium aliarum similium fit rursum mentio, l. 14. *infr. ID.*

(c) A Patre meo Constantino. *ID.*

(d) In *Cod. Iust. meruisse*. Meruisse perhibemini autem idem est, ac impetrastis, obtinuistis a Patre meo Constantino: id enim sibi vult verbum *mereri*, quod infinitis testimoniis patet, Patrum etiam: vid. interim *Glossarium Theodosianum. ID.*

(e) Id est Colonos. *ID.*

(f) Obligauit, pro obligabit, vt quoque est in *Cod. Iustin. ID.*

* Cætera absumt a *Cod. Iustin. ID.*

COMMENTARIUS.

CONSTANTII Imp. nouem ordine Constitutiones sequuntur, de Episcopis & Clericis; de eorum videlicet immunitate, priuilegiis & foro. Hac certe lege, siue Constantii ea, siue Constantis est, quæ Epistola est, ad Clericos emissâ, immunitatis Clericis tributæ tres species continentur & sanciantur. De Immunitate a muneribus personarum fuerunt iam superiores Constantini M. Constitutiones, *lex l. 1. 2. 7.* Quæ quidem immunitas prima est, quæ Clericis tributa fuit. Successerunt postea aliæ, cuiusmodi sunt tres quæ hac leg. continentur, imo iam autem tributa sanciantur. Ad quam quidem legem, inter alias Constantini M. filiorum *leges*, pertinet, quod de his Sozomenus scribit *l. 3. cap. 17.* vbi de Religionis Christianæ profectu agens: *συνελαμβάνοντο δ' εἰς ἐπίδοσιν τῶν καὶ οἱ βασιλεῖς, ὅχι ἦσαν ἢ ὁ πατὴρ περὶ τὰς ἐκκλησίας σπῆδάζοντες, καὶ κληρικοὺς καὶ παιδας αὐτῶν, καὶ οἰκίους ἐξαίρετοίς τιμαῖς καὶ ἀτελείαις γεραίροντες; ἀδ' αὐτὸν αὐτεμ τερον incrementum, ipsiqueque imperatores plurimum contulerunt, quippe qui non minore studio, quam eorum pater, Ecclesias fouerent, Clericos eorumque liberos ac famulos priuilegiis & immunitatibus honorarent.*

Prima igitur immunitas est, vt Clerici eorumque mancipia, id est, coloni a nouis collationibus immunes sint; id est, ab extraordinariis & superindictitiis. Quam quidem immunitatem ab eodem Constantino Clericis tributam hæc huius legis verba ostendunt: *Iuxta sanctionem, quam dudum meruisse perhibemini, & vos, & mancipia vestra nullis nouis collationibus obligabit.* Itemque *lex 14. infr. vers. Diui Principis.* Ab extraordinariis igitur nominatim collationibus immunes facti fuerunt a Constantino M. & Constantio Clerici: at nondum ab ordinariis & Canonicis, puta censu possessionum suarum nomine: Qua parte varie ius constitutum: vid. *l. 10. 14. 15. 33. infr. hoc tit.* de quo ad eas *leges*, Imo & agri Ecclesiæ ipsius pendebant tributum, quod idem rursus ostendit *l. 15. infr. hoc tit.* & de eo solemniter iam est Ambrosii locus in *orat. de trad. basilicis.* *Si tributum petis (Princeps) non negatur; agri Ecclesiæ soluunt tributum.* Idque etiam agnoscit Papa Urbanus, *Caus. 23. Qu. 8. Can. 22.* Sed & Valentiniani epistolam recitat Ballarminus, vbi hæc inter alia extant: *Boni Episcopi tributâ pensant Regibus.* Sed & *Caus. 11. Qu. 1. c. 28.* ex Ambrosio hæc inter alia referuntur, *Si censum Filius Dei soluit,*

P 33. *quis tu tantus es, qui non putes esse soluendum?*

Secunda Clericorum immunitas est ab onere Metati, vt ne hospites suscipere cogantur, sorte exercitu aut Imperatoris Comitatu transeunte: de quo Metati onere fuit *tit. peculiaris supr. lib. 7.* vbi consule *Paratitlon*, ac nominatim *ibi*, Quinam ab hoc onere excusarentur, seu immunes essent.

Postrema Clericorum immunitas, est Clericorum negotiantium, de qua Clericorum negotiatione sunt in vniuersum *hoc Codice* nouem Constitutiones. Aduersus eam nuper luculentam dissertationem edidit Renatus de Valle, cui titulum fecit *Hipparchus de Religioso Negotiatore.* A *Lustrali* igitur collatione Clerici negotiantes immunes præstantur *hac leg.* id est, ab ea auri, argentiue collatione, quam negotiatores seu mercatores fisco dependunt, de qua fuit *peculiaris tit. supr. lib. 13. tit. 1.* Igitur Clerici, quamlibet negotiantes a *Lustrali* auri collatione sunt immunes, quod *seqq. constitutionibus* modo coarctatum, modo ampliatum fuit: puta *l. 10. 14. 15. 36. infr. hoc tit. & l. 1. 5. 11. supr. de lustrali collat.* Nam aliquando nonnisi *Copiate* Clerici ab hac collatione immunes fuere; vt *d. l. 1.*

supr. de lustrali collat. & l. 15. infr. hoc tit. quæ sunt Constantii. Aliquando intra certam solidorum quantitatem negotiantes, vt *l. 11. supr. de lustrali collat.* Et sane ab hac mente est quoque hæc constitutio, pariter vt *lex 36. infr.* quæ immunitatem Clericis alimoniarum seu victus causa tantum negotiantibus tribuit. Et ab eadem mente stat *l. 15. infr.* vbi Clericis Copiatis immunitas hæc tribuitur, si exiguus admodum mercimoniis tenuem sibi victum vestitumque conquirant, Quod ostendit, nondum eas omnium Ecclesiarum diuitias tum temporis fuisse, vt Clericis omnibus alendis sufficerent.

Quare (quod Secundum) ideo negotiationem alimoniarum causa Clericos exercuisse, & exercere necesse habuisse, & sic ne cuiquam graues essent, haud veritos, aut erubuisse, industria & labore pio victum sibi querere. Quam horum temporum historiam Baronius prætermittit non debuit; Qui tamen idem, vt & Ciacconius, in *vita Iulii Pontificis p. 91.* hanc ipsam constitutionem emissam censent in gratiam Spiridionis Ep. Trimituntis in Cypro, ex incerto vite *Spiridionis* Auctore apud Metaphrastem, die 12. Decembris: vbi ita Scriptor ille de Constantio: Porro autem omnibus quoque, qui sunt partium Ecclesiasticarum, Sacerdotibus inquam & Diaconis, primus lege decernit immunitatem: absurdum esse iudicans, eos, qui Regi immortali attributi sunt ad ministerium, Regi mortali soluere vestigalia. Notaturque ad oram illius loci hæc *lex 8.* Verum *lex* illa non huc pertinet, sed ad censum immunitatem, de qua ad *l. 10.*

Ad Clericos negotiantes redeamus. Quidquid Imperatores eos tulerint, certe Patres olim cum negotiationis quæstus hic iam illiberalis esset, eos non probabant. Sulpitius Seuerus *l. 1. sacre hist. c. 23.* *Tanta,* inquit, *hoc tempore animoseorum habendi cupido veluti tabes incescit: inhiant possessionibus, prædia excolunt, auro incubant, EMVNT, VENDUNT QVE,* quæstui per omnia student: at si qui melioris propositi videntur, neque possidentes neque NEGOTIANTES, quod est multo turpius, sedentes munera expectant, atque omne vita decus mercede corruptum habent, dum quasi venalem præferunt sanctitatem. Hieronymus *epist. 2. ad Nepotianum, de vita Clericorum, & Sacerdotum, pag. 9. Tom. I. Oper. Ed. Francof. apud Christ. Gensb. Negotiatorem Clericum, & ex inope diuitem, ex ignobili gloriosum, quasi quandam pestem fuge.* Et mox, *Cui nundina, fora placent & platea, ac Medicorum tabernacula.* Sunt & plura aliorum Patrum his similia, quæ congestit diligentissime R. a Valle in *Hipparcho*, toto opere, ac nominatim §. 3. a num. 41. qui duo tamen superiora loca omisit, neque etiam ad huius *Codicis* *leges*, quæ in hoc argumento versantur, & sunt numero nouem, vilo modo oculos reflexit. Negotiatio certe vltimum Clericis interdicta ab Imperatore Valentiniano III. *Nouella 12.* Nos ad priuilegium, quod hic continetur, redeamus. Ab hoc priuilegio non abluat illud quod datum a Theodorico R. apud Cassiodorum II. *Variar. 30.* Rauennati & Mediolanensi Ecclesiæ, de vno Negotiatore adsignato Defensoribus Ecclesiarum illarum, pro expensis pauperum, ab omni Monopolio, Siliquatico, & Auraria pensione immuni. Tandem præter *leges* Constantii super *Arrelica* Clericorum, quæ *hoc tit.* occurrunt, est & illa eiusdem Imp. Anno Domini 348. quæ continetur *Edicto*, quod ad Episcopos & Presbyteros misit, cum Athanasium ad Ecclesiam suam remitteret: quam memorat Athanasius *Apol. 2. pag. 610. su. 772. Tom. I. Oper. Edit. Colon. su. Lips. apud Weidm.*

ἡ εἰδή. τὴν ἀτέλειαν ἧς ἐτύχον πάλοι οἱ ἀμὲρ ἀν-
τὼ κληρικοί, τῶτοις βεβαιωθῆναι, immunitatem
quam olim habuere ipsius Clerici firmam illis conser-

uari &c. & expressa in id eiusdem lex ad Magi-
stratus Egypti: quam idem exhibet pag. 601. su-
pag. 774. Ed. tis.

*De IMMUNITATE omnium Clericorum a Curialibus muneribus, &
ciuilibus functionibus deque FILIIS eorum: Constantii
Constitutio.*

IX. (a) Idem A. Seueriano Proc. Asiæ. (b)

CURIALIBVS muneribus, atque omni inquietudine ciuiliū functionum exfortes cū-
ctos (c) Clericos esse oportet; Filios tamen eorum, si Curii obnoxii tenentur, in Ec-
clesia perseuerare. (d) Dat. III. Id. April. Limenio & Catullino coss. [349.]

NOTÆ.

- (a) *Abest hæc lex a Cod. Iust. Extat apud Baronium A. 349. n. ult. forte hanc legem etiam intelligit lex II. infr. GOTHOF.*
(b) Al. *Achulæ*, quam vocem habet *Tiliana Editio*, vbi tamen perperam initium *legis* e vox occupauit. *Cuiaciana Edit.* utramque lectionem præfert. *ID.*
(c) Etiam Ministros, vt *l. 7. supr.* etiam Athanasianos, de quo mox. *ID.*
(d) Quid his verbis intelligatur, mox dicam. *ID.*

COMMENTARIVS.

P. 34.

DE IMMUNITATE Clericorum a ciuilibus mu-
neribus, ἀτέλεια, ἀλειργησία, est hæc quo-
que Constantii Imp. constitutio, qua clericos immu-
nes esse iubet, quicumque tandem illi sint; (etiam
Ministros, & inferioris Ordinis: vt *l. 7. supr.*) a
Curialibus muneribus & ciuilibus functionibus:
pariter vt antehac pluribus aliis constitutionibus
immunes esse iussi sunt; *l. 1. 2. 7. supr.* Hoc addi-
to tamen, vt Filii eorum in Ecclesiis perseuerent,
si Curii obnoxii non sint. In qua, & ad quam,
quingue sequentia obseruanda veniunt.

Primo quidem, hoc Constantii quoque seculo,
Clericos, ex Curialibus factos; quod docet quo-
que *lex 49. supr. de Decurion.* vbi plenius.

Secundo, Clericos hac tempestate coniugatos
fuisse, nec matrimonium impedimento fuisse Cleri-
catui, sed coniugatos, non minus quam celibes,
ad Sacerdotium admissos, quamquam post susce-
ptum Presbyteratus ordinem, vxorem ducere non
liceret: neque ad ministerium Ecclesiasticum admit-
teretur is, cuius vxor adulterium commisisset.
Quod alioquin de Constantini M. temporibus re-
statutur Neocæsariensis *can. 1. & 8. pag. 281. 282. seqq.*
Tom. I. Concil. Ed. Harduin. Gangrensis can. 4. p.
534. Tom. eod. Concilior. his verbis: *Quicumque dis-*
cernit a Presbytero qui vxorem habuit, quod non
oporteat eo ministrante de oblatione percipere, anathema sit; & famigerata Paphnutii historia. Imo
Athanasius, horum ipsorum temporum Scriptor,
in *Epistola ad Dracontium in fine, pag. 958. Tom.*
I. Oper. Edit. Lips. ait: scilicet Episcopos, imo &
Monachos vidisse, qui ex matrimonio antequam
promouerentur ad Sacerdotium, vel statum Mo-
nachatus & Continentiæ, contracto, filios genu-
issent; neque id obstitisse Clericatu, vt liquet
lib. *1. de demonstrat. Euangel. cap. 9.*
imo & post Clericatum indeptum nonnullis Clerico-
rum matrimonium contrahere licuit, nempe Dia-
conis, qui cum ordinarentur, in ipsa ordinatione
protestarentur velle se habere vxores, nec posse
contingere: hi enim si postea ad nuptias venirent,

manebant in ministerio, propterea quod Episco-
pus licentiam dedisset: qui vero tacuissent & sus-
cepissent manus impositionem, si postea ad nupti-
as venirent, a ministerio cessare debebant: vt *can.*
10. Ancyranus pag. 276. Tom. I. Concil. & Chalcedo-
nenfis 14. 15. pag. 607. 608. Tom. II. Concil. Har-
duin. vbi de Psalmistis & Lectoris, quibus con-
cessum est vxores ducere. De coniugibus alioquin,
liberisque Clericorum, occurrunt duæ præterea
eiusdem Constantii constitutiones *hoc ipso titulo,*
puta lex 10. & 14.

Tertio obseruetur limitatio seu conditio cir-
ca filios: *Si Curii obnoxii non tenentur:* id est,
si non patre Curiali nati fuerint. Nempe si filii
ante Clericatum patris non Curialis nati sint, a
Curia & ipsi immunes sunt, & in Ecclesia perse-
uerant, & Ecclesiastica immunitate fruuntur: Si
vero nati fuerint Patre Curiali ante eius Clericatum,
Curii obnoxii manent. Quod & alioquin trala-
titum est; puta vt filii iam nati insequuta patris
dignitate non fruuntur: cuius rei exempla plura
profero ad *l. 1. supr. de Senator. & glebali collat.*

Quarto notetur, filios hos, qui in Ecclesia perse-
uerare hac lege iubentur, eosdem omnino videri
cum iis qui *iuuenes* vocantur; & quidem in eius-
dem Constantii constitutione, *leg. proxima 10.* vbi
Clericis pariter iunguntur, eademque immunitate
donantur, quibus denique hac tempestate solito
pluribus opus erat, vt ad *eam legem* dicitur.

Postremo videri possit hæc lex eo pertinere, quod
Constantius Imperator hoc ipso tempore immuni-
tatem Clericis, qui cum Athanasio communica-
bant, paulo ante ademptam, hoc ipsomet Anno
post Concilium Sardicense, restituit, *duabus Episto-*
lis, quas ipsomet refert *Apologia secunda p. 600. &*
601. su. pag. 772. & 774. Tom. I. Oper. Edit. Lips.
su. Colonienf. In quarum posteriore Interpres
ἀλειργησίαν contrariò sensu officium reddidit,
cum ea voce significetur *immunitas a muneribus*,
pariter vt voce *ἀτέλεια* in priorē vsus fuerat:
Referunt easdem epistolas Socrates *lib. 2. cap. 18.*

Sozomenus lib. 3. cap. 20. & Metaphrastes in vita Athanasii pag. 30. Tom. I. Oper. Athanasii. Edit. Lips. Vnum tantum obstat, quod hac lex data dicitur ad Praefulem Asia, vel Achaia, ut habent alii Codices; cum contra, Athanasius, & Athanasiani ad Alexandriam Egypti pertineant: qua causa etiam posterior illa Constantii epistola ad Nestorium & Præsides Augustamnicæ, Thebaidis & Libyæ

(male ibi Interpres Africam vertit) de Athanasiorum immunitate data est. Etsi prior emissâ sit ad Episcopos & Presbyteros, imo & populos Ecclesiæ Catholicæ. Verum dici possit, quod & verum est, per Asiam quoque habuisse Athanasium sibi communicantes, pariter ut per Syriam Coelestem & Palestinam hoc tempore ipso habuit, de quo dixi ad Philostorgium lib. 3. cap. 12.

De IMMUNITATE Clericorum & Iuuenum plenissima Constantii constitutio.

X. (a) Impp. CONSTANTIVS & Constans, (b) AA. vniuersis Episcopis (c) per diuersas prouincias.

UT Ecclesiarum cætus concursu populorum (d) ingentium frequentetur, Clericis ac Iuuenibus præbeatur immunitas: Repellaturque ab his exactio munerum sordidorum: Negotiatorum dispendiis minime obligentur, cum certum sit, quæstus, quos ex tabernaculis (e) adque ergasteriis (f) colligunt, pauperibus profuturos. Ab (g) hominibus etiam eorum, qui mercimoniis (h) student, cuncta dispendia esse sancimus. Parangariarum quoque parili modo cesset exactio. Quod & coniugibus & liberis (i) eorum, & ministeriis, maioribus (k) pariter ac feminis, indulgemus; quos a censibus etiam iubemus perseuerare immunes. Dat. VII. Kalend. Iun. Constantinop. Constantio VI. (l) & Constante AA. COSS.

P. 35.

NOTÆ.

- (a) Absit & hac lex a Cod. Iust. Extat apud Baronium A. D. 353. n. 33. Ex hac lege, uerscripta ferme est *len* 14. *infr.* vel saltem ad huius instar, illa efformata. GOTHOF.
- (b) Constantis Augusti nomen arguit, in subscriptione mendum subesse; Anno quippe 350. iam Constans interfectus fuerat. ID.
- (c) Cur hac lex Episcopis inscribatur, mox ostendam. ID.
- (d) Ita l. 6. *supr.* hoc tit. Nec temere & citra modum populi Clericis conuellantur. ID.
- (e) Pro tabernis; quam vocem hic nonnulli substitutam vellent: ut d. l. 14. *infr.* Quid si legamus tabernulis. ID.
- (f) De his ergasteriis & tabernis rursum, l. 14. *infr.* de his dico plene ad leg. 5. *supr.* de Metatis. ID.
- (g) Tmellis hic est, ab hominibus esse, pro abesse ab hominibus: ita l. 1. *supr.* ne opera a conlator. ab hoc obsequio esse patitur: ita l. 1. *supr.* ad leg. lul. de ambitu: Neque aliud inter captum ambitum atque perfectum esse arbitretur. Ammianus Marcellinus lib. 14. cap. ult. quantum inter filios Vespasiani fuit. Sic in l. 12. §. 1. D. de iure dot. l. 29. D. de religiosis. Quare vocem esse in abesse, non est quæd cum nonnullis mutemus. ID.
- (h) Ut vos in vestris vultis mercimoniis, &c. Plautus Amphitruone, Prolog. init. ID.
- (i) De liberis Clericorum dixi *supr.* lege proxima. ID.
- (k) *q. maribus*, ut l. 14. *infr.* & sensus alioquin per se satis id euincit. ID.
- (l) Consulatus hic vitiosus videri possit, ut suadet non tantum Constantis Augusti nomen in inscriptione adiectum, verum etiam loci subscriptio: Constantius quippe Anno 353. in Italia constitit, non autem Constantinopoli. Proinde referenda hac lex, vel ad anteriorem aliquem annum, puta ad Consulatum Constantii quartum; & Constantis AA. id est, Anno 346. & sic in ordine legum, hic fuerit *αυγουστος*. Si id non est, tum Constans in inscriptione fuerit *Constans Cesar* (id est Gallus) non Constans Augustus: atque ita vox Constantinop. hic fuerit irrepticia, quæ vox ob concursum sequentis sæpe in utrumque Codicem perperam intrusa. In priorem tamen sententiam potius concedo. ID.

COMMENTARIUS.

DE IMMUNITATE Clericorum est hæc rursum Constantii lex: cuiusmodi de Clericorum immunitate leges, ut quamplurimæ hoc tit. occurrunt, ita octo Constantium auctorem habent, nempe l. 8. 9. *supr.* hæc lex 10. & 11. 13. 14. 15. 16. Sic ut, vnica tantum excepta, omnes Constantii leges hoc tit. sint de hac Clericorum immunitate. De hac sane omnium maxime sensisse puto Sozomenum, lib. 3. cap. 16. cuius verba protuli ad l. 8. *supr.* Prz cæteris autem no-

tandæ sunt hac lex 10. & lex 14. vtpote omnium plenissimæ; & posterior quidem ad huius instar expressa; sic tamen ut hæc Vniuersis Episcopis per diuersas prouincias inscribatur, & sic ad vniuersos vbicunque positos Clericos pertinet: illa vero (14. scilicet) Felici Episcopo Rom. & ad Clericos dioeceseos Romanæ pertineat, pariter ut lex 12. eam proxime præcedens. Porro huius plenissimæ & generalis immunitatis promulgandæ hæc causa exprimitur, Ut scilicet Ecclesiarum cætus concursu populorum

pulorum ingentium frequentaretur. Nempe crescentibus iam ubique Ecclesiis, numeroque solito pluribus augmentibus, quam antea sub Constantino M. & proficiente in dies Religione Christiana (ac nominatim Athanasio Alexandria restituto, ut ipse testatur *Apologia ad Constantinum*: et si his Confessibus Arianos Ecclesias inuasisset, & Athanasium Alexandria expulsum, farrago quædam Alexandria præferat;) iam solito pluribus etiam immunitatibus homines ad Clericatum inuitandi visi sunt, præter veteres immunitates: contra quam aliis temporibus, atque alibi Clericorum numerum coarctari oportuit: l. 3. 6. *supr.* l. 33. *infr.*

Prima igitur immunitas hac est, quæ & immunitatis appellatione hic proprie indicatur: qua intelligenda videatur immunitas a muneribus civilibus, de qua superioribus legibus dictum. Atque hoc eodem sensu accipienda quoque videantur illa legis 14. *infr.* *Omnis a Clericis indebita conventionis iniuria & iniquæ exactionis repellatur improbitas.* Verum cum rem propius intueor, & Constantii studium expendo, sed & extrema virtusque legis, & huius inquam, d. l. 14. huius leg. ibi: *Quos a Censibus etiam iubemus persuerare immunes:* & d. l. 14. ibi, *immunes semper a Censibus, & separati ab huiusmodi muneribus persuerent:* Quibus immunitatem a censibus tribuit vxoribus, liberis, & ministris Clericorum; his verbis intelligenda omnino est immunitas a censibus, qua possessionum nomine fisco dependuntur. Et id tamen postea aliquando idem Constantius recantauit, l. 15. *infr.* *vers. de his:* quæ est lex 3. *Cod. Inst. eod. tit.* Sæpeque postea hæc immunitas a censibus & vectigalibus infracta, non tantum ab ipso Constantio d. l. 15. verum & postea. De huiusmodi certe Clericorum immunitate, & quidem a Censibus, legibus sancita, at sub Valente infracta, extant duæ Gregorii Nazianzeni *epistole*, puta 159. & 166. In priore, ubi de Euthalio condiacono egit: *ὅν, inquit, εἰς μέγα λῆξιν μεταχωρήσαντα διαγραφὴν ἐπιχειροῦσι χερσὶν οἱ τῆς ἡγεμονικῆς τάξεως:* qui locus ut recte habet, ita & sequentem in modum vertendus est, *eum, postquam ad maiorem gradum peruenit, ad auri collationem describere audeat Rectoris officium:* non, ut pessime Interpres, expungere ac dignitate abdicare conantur ii, qui rei militari Præfelli sunt: & in fine Constitutionem Imperatoriam super hac commemorat: *μη τυγχάνω τῆς δεδομένης τῆς ἱερατικῆς παρὰ τῶν βασιλέων τιμῆς, non fruens concessio sacri ordinis hominibus ab Imperatore honore.* In posteriore *epistola*, puta 166. pariter petit, Clericos suos adscriptione seu tributo liberari, *τῆς ἀπογραφῆς* (ita recte) *ἐλευθέρωσον:* queriturque, quod

tum Clerici aliis ciuitatibus donentur, ne sibi quidem ministrantes immunes sint. Basilius quoque *epist.* 279. *siu. 104. Edit. Benedictin.* ad Modestum PP. Orientis de eadem immunitate sub eodem Valente Imp. infracta conqueritur, eamque instaurari petens inter alia scribit: *τὰς τῷ θεῷ ἡμῶν ἱερωμένους Πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ὁ παλαιὸς κηρύξας ἐτέλεις ἀφῆκεν: εἰ δὲ νῦν ἀπογραψάμενοι, ὡς δ' [collenda vox ε' (*)] λαβόντες παρὰ τῆς ὑπερβύας σὲ ἐξουσίας πρέσβυτα, ἀπεγράψαντο: πλὴν ἢ μήτε τινες ἀλλῶς εἶχον ὑπὸ τῆς ἡλικίας τὴν ἀφῆσιν; eos, qui Deo nostro ministrant, presbyteros videlicet & Diaconos, reus census immunes reliquit: qui autem nunc operam dant censui, ii, ut nullo a sublimi ita potestate accepto mandato, eos, censuerunt, nisi forte quidam aliunde ab ætate immunitatem haberent.* Et mox: *καὶ συγχωρηθῆναι κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον τῆς συντελείας τῆς ἱερατεύοντος, & indulgere secundum antiquam legem census sacris ministris.* Eamque immunitatem non in præsens tantum eis *πρόσωπον* firmari petit, verum etiam in posterum: (**) *ἀλλὰ κατὰ τὸν ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ ἀπογραφῇ τύπον, κοινήν τινα συγχώρησιν κληρικῶν γενέσθαι, ὡς ἐπὶ τῶν οἰκονομούντων τὰς ἐκκλησίας τοῖς ἐκάστοτε λειτουργοῦσι τὴν ἀτέλειαν δίδοσθαι, sed secundum liberam descriptionis formam communis quædam clericorum fiat concessio, adeo, ut qui Ecclesias gubernant, quouis loco ministrantibus immunitatem donent.*

Secunda immunitas est a muneribus sordidis, de quibus fuit titulus *supr. lib. 11.*

Tertia immunitas est a lustrali collatione; nempe Clerici quamlibet negotiantes, ab ea collatione, quæ a negotiatoribus præstatur, (ea vero est lustralis collatio) immunes sunt, sic ut non tantum ipsos, verum & homines eorum seu mancipia (ut vocantur leg. 8. *supr.*) *παῖδάκια* ab ea immunitate esse velit: Ratione notanda, quod quæstus, seu lucellum quod ex negotiatione Clerici faciunt, id pauperibus profuturum sit: id est, ut loquitur lex 36. 14. in vsum pauperum & egentium ministrare eos oporteat, seu lucrum id Religionis existimetur, vel ut lex 5. *supr. de lustrali collat.* ait: *Christianis*, id est, Clericis, mercandi solertiam exercentibus, si verus cultus eis sit, votum est, (nam ita lege) adiuvare pauperes & positos in necessitatibus. Cui haud ablimile est, quod Hieronymus *epist.* ad Nepotianum de vita Clericorum pag. 9. *Tom. I. Oper. Edit. Francf. apud Christ. Gensleb.* Gloria Episcopi est, pauperum opibus providere: Ignominia omnium Sacerdotum est, propriis studere diuitiis. Nempe hæc fuit

(*) Emendat Gothofredus repugnantibus omnibus MSS. *Cod.* quos inspexerunt diligentissimi Monachi Benedictin. Congregat. S. Mauri, & ipsa scriptura *εἰ δὲ λαβόντες* recte se habet. Nam cum magna esset circa censum pro varietate locorum varietas, quod & superiora Nazianzeni loca, & leges abinde docent, mirum non est, Censitores formam, uti vocant, siue *πρόσωπον*, a Præfecto de concedenda immunitate flagitare.

(**) Ad hæc sequentia notant laudati Monachi Benedictin. „Gothofredus in Commentario ad h. l. Basilium petere existimat, ut beneficium successoribus, eorum, qui tunc erant presbyterorum & Diaconorum, transdatur. „Sed minus vidit hoc in loco Vir doctissimus. Quo modo enim Basilius, si quicquam eiusmodi peteret, hæc „ratione vteretur, *quia non semper contingit eos ministerio sacro dignos esse?* Non cadit in Basilium eiusmodi rationatio. Præterea postulat, ut ipsi Episcopi hanc immunitatem dispensent, quod prorsus inutile fuisset, si ratum & fixum singulis Clericis beneficium fuisset. Videtur ergo Basilii sententia sic accipienda. Petit „aliquam immunitatem, Episcoporum arbitrio gubernandam, ita ut nominatim non attribuitur cæteris quibusdam ministris, quia eorum successoribus, qui fortasse indigni essent ministerio, transmitteretur. „Longe salius ei videtur, ut descriptio sit libera, & qui Ecclesias gubernant, immunitatem ministrantibus quouis loco donent, eorumque iudicio permittatur, quinam censui addicendi, quique h. bendi eximii. Hanc „se immunitatem non omnino clericis, sed iis, qui quouis tempore affliguntur, petere declarat.

fuit Constantii de Clericis præsumtio, eos quantum hunc omnem pauperibus & egenis ministraturos. Verum ubi postea contrarium experientia docuit, iam immunitati huic modus quidam impositus est, ut docebunt complures hoc titulo *leges*, & *lex* 5, II. 26. *supr. de lustrali collat.* Tria igitur sub Constantio momenta siue tempora hac parte notentur. Prima Constantiana, quibus alimonie tantum causa negotiantibus Clericis ac ferme Copatis, hæc immunitas tributa fuit, ut docuit *lex* 8. *supr. l. i. supr. de lustrali collat.* Media Constantiana, quibus plenissima immunitas a lustrali collatione tributa, ut hæc *lex* docet, itemque *lex* 14. *infr.* Extrema Constantiana, quibus ad primam sententiam rediit; ut docebit *lex* 15. *infr.* & *lex* 1. *supr. de lustrali collatione.*

Quarta Immunitas est *Parangariarum*, quæ & *Translationes* vocantur, siue *legis* 15. de quibus dicam ad l. 40. *infr.* *Parangaria* scilicet sunt operæ & ministeria, quæ præstantur ad translationem fiscalium specierum, de quo dictum fuit plenissime *supr. tit. de cursu publ. angar & parang.* Et hæc de ipsis Clericis.

Eadem immunitates tribuuntur & coniugibus eorum & liberis & Ministris, non modo maribus, sed & foeminis. De coniugibus Clericorum dixi iam ad l. 9. *supr.* & dicam plene ad l. 44. *infr.*

Superest videndum, quinam sint *Iuvenes* illi, qui initio *legis* Clericis iunguntur, quibusque eadem

Immunitates cum Clericis & eadem ratione tribuuntur. *Iuvenes* igitur, (qui *Iuniores* vocantur *can. 43. Concil. Autisiodor. pag. 446. Tom. III. Concil. Edit. Harduin. & ex eo cap. 2. de foro compet.*) ut a Clericis hic separantur, sed tamen eadem immunitate Ecclesiastica coniunguntur, haud alii sunt quam ἀκόλῳτοι. Nam & ita Fauorinus ἀκόλῳτος, ὁ νεώτερος παῖς, & erant, qui ferebant cereos & funalia, ut docet *Novell. 43. 59.* Quare erant, qui ad omne reliquum Ecclesiæ seruitium parati in Ecclesia erant, veluti Mediasini serui in domo patrisfamilias. Quamquam in Concilio Autisiodorensi *Iuniores* paulo latius accipiuntur pro omnibus inferioris Ordinis Clericis, qui *simplices* *Pape* dicuntur in *Novella* Isaaci Comneni *de sportulis*, quæ Episcopis debentur pro ordinandis Clericis. Denique hi erant filii Clericorum, *Iuvenes* quos tributa patribus Clericis Curialium & Civilium munerum immunitate, Constantius in Ecclesia perseverare iussit l. 9. *supr.* id est, ministerium *Iuvenis* exhibere.

Tandem observetur, hanc *legem* de earum numero esse, quas Basilius sub Valente Imp. intelligit *epist. 279. fu. 104. Edit. Benediclin.* scribens ad Modestum Præfectum Prætorio Orientis, cum secundum παλαιὸν νόμον Immunitatem Clericorum, Presbyterorum, Diaconorum, a censu servari postulat: Item, quas Sozomenus indicat l. 3. *cap. 17.* de quo dixi iam ad l. 8. *supr.*

DE IMMUNITATE a muneribus Curialibus Filiis Clericorum concessa, Constantii constitutio.

XI. (a) Idem AA. ad Longinianum (b) PR. Ægypti.

IAMPRIDEM sanximus, + *Ut Catholica legis Antistes & Clerici, qui in totum nihil possident, ac patrimonio inutiles sunt, ad munera Curialia minime deuocentur.* Verum conperimus, pro nulla utilitate publica perfectione (c) eos inquietari. Ideoque præcipimus, & (d) filios eorum, quicumque minus idonei, & intra legitimam ætatem esse reperiuntur, nullam molestiam sustinere. Dat. 14. Kalend. Mart. (e) Constantio A. VII. & Constante A. COSS. [354.]

NOTÆ.

(a) Absit & hæc *lex* a *Cod. Iust.* ut & Baronius eam quoque prætermisit. GOTHOF.

(b) In nonnullis *Longinum.* *Longiniani* huius Præfecti Ægypti nulla alibi, quod sciam, mentio occurrit, quod mirum: Proculdubio enim pertinet hæc *lex* ad Athanasium, cumque eo communicantes, ut proinde in Athanasii rebus eius mentionem fieri oportuerit, (sicut fit mentio, & quidem hoc ipso Anno post, Maximi Præfecti Ægypti in *Apolog. Athanasii ad Constantium*.) Videtur autem hic idem Præfectus esse, cui Constantius mandavit, ut frumentum, quod hæctenus Athanasio & suis impendebatur, daretur illis qui Ariana saperent, & ut liberum esset contumeliam inferre Athanasio communicantibus. Ut ipse Athanasius *epist. ad Solitar.* scribit. ID.

+ Forte intelligit l. 9. *supr.* aut similem. ID.

(c) *q. vel per factionem*, vel *per factionem*, ut l. 1. *supr.* quomodo & *per iniuriam*, dicitur l. 7. *supr.* φιλόχρητος, ut in *Can. 6. Constantinop. pag. 811. 812. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* vel quod præfero, *per affectiones*: id est, per affectus & liberos: *affectiones*, pro affectibus, caritatibus & liberis: hæc *leg. & l. 3. supr. de Naufrag.* de qua voce vid. *Glossar. Theod. ID.*

(d) Id est, etiam. ID.

(e) Data hæc *lex* in Gallia, & quidem proculdubio Arelate: vide Ammianum Marcellinum, lib. 14. *cap. 10.* Ex Themistio quoque *erat. 13. p. 300. Edit. Pétah. Flexie 1614.* in 8. clarum, Constantium hoc tempore in Gallia versatum. ID.

COMMENTARIUS.

DE IMMUNITATE a Curialibus muneribus Episcoporum & Clericorum Catholicorum per Aegyptum est hæc Constantii lex: ac proinde ad Athanasium, atque cum Athanasio communicantes pertinet; in quos Ariani hac tempestate animos extulere, subnixi maxime Constantio Imper. huius legis auctore, qui quædam præcepit in Athanasium subscribi. Verum hic idem Constantius a Legatis Romanis & Italis paulum emollitus fuit, sic ut in Athanasianos & Catholicos iam mitius consuluerit; atque inter cætera Synodo Mediolanum indicta, quæ tamen postea contrarium exitum sortita est: item inter cætera confirmata hæc lege ea, quam dixi, Catholicæ legis Antistitum & Clericorum immunitate; ac proinde reuocata in usum pristina sanctione, quam oblique Ariani eluserant. Nempe quos ipsos Episcopos aut

Clericos ad munera Curialia deuocare non poterant, atque adeo eos iniquitate, per affectum eorum (nam ita hic omnino legendum est) coeperunt: id est, filiis eorum ad Curialia munera vocatis: Cum tamen filios Clericorum eadem immunitate iam ipsemet Constantius potiri voluisset, l. 9. 10. *supra*.

Limitatio tantum notanda est, quæ hac leg. additur, ita demum Clericos Catholicos, filiosque Clericorum ad munera Curialia vocari non oportere, si vid. nihil possiderent, & Patrimonia mutiles essent, sed minus idonei: Nam si aliquid possiderent, tam ipsos, quam filios eorum (legitimam intra ætatem constitutos) Curialia munera subire Constantius voluit, quæ fuit Constantii in Catholicos iniquitas.

De Foro Ecclesiastico, & EXEMPTIONE Episcoporum a foro seculari: Constantii Epistola.

XII. (a) Idem AA. Seuero (b) suo Salutem.

MANSVETVDINIS nostræ lege prohibemus, in Iudiciis (c) Episcopos accusari: ne dum ad futura (d) ipsorum (e) beneficio, (f) impunitas æstimatur, (g) libera (h) sit, ad arguendos (i) eos animis furialibus copia. Si quid est igitur querellarum, quod quispiam defert, apud alios potissimum Episcopos conuenit (k) explorari, (l) ut oportuna (m) adque commoda, cunctorum (n) quæstionibus, (o) audientia (p) commodetur. Data Epistula (q) ix. Kalend. Octobr. Acc. Non. Octobr. Arbitione & Lolliano co ss. [355]

INTERPRETATIO. (r) *Specialiter prohibetur, ne quis audeat apud Iudices publicos Episcopum accusare, sed in Episcoporum audientiam perferre non differat, quicquid sibi pro qualitate negotii putat posse competere, ut in Episcoporum maiorem iudicio, quæ asserit contra Episcopum, debeant definiri.*

NOTÆ.

(a) Absit hæc lex à Cod. Inst. Extat apud Baronium Ann. 355. num. 83. GOTHOF.

(b) In nonnullis *Consecuro*. An *Seuerus* hic, est *Seuerus Rauennas Episcopus*, qui Concilio Sardicensi interfuit ante octennium, Anno 347. Agapeti in eadem Sede successor? An vero *Seuerus*, qui biennio post Anno 357. ex Illyrico missus Magister Equitum in Gallias in locum Marcelli, teste Ammiano Marcellino lib. 16. cap. 10. 11. vide & lib. 17. cap. 10. lib. 18. c. 2. Illud malo. ID.

(c) Apud Iudices. ID.

(d) An *ad futura*? Minime *Ad futura*, proba hic vox est, ne dum *ad futura*, ipsorum beneficio impunitas æstimatur, ut ita vocem ipsorum ad Episcopos referamus. Quamquam suum illud & probum sensum habeat. ID.

(e) Episcoporum, ut dixi. ID.

(f) Beneficio, id est gratia, fauore. ID.

(g) Existimatur, præsumitur. In MS. etiam Goth. & Sighard. Edit. legitur *existimatur*. ID.

(h) Id est, temere in eorum accusationem irruatur. ID.

(i) Id est, accusandos, arguendosque adeo, opprimendos, vexandos. ID.

(k) Sic & *infr. l. 41*. Clericos non nisi apud Episcopos accusari conuenit. ID.

(l) *Explorare* MS. W. G. & Sighard. ID.

(m) *ad iudicium*. ID.

(n) Accusare volentium. ID.

(o) *Quæstionibus*, id est, querimoniis, accusationibus, conquestionibus, querelis. ID.

(p) *Audientie* vox hic propria. ID.

(q) *Epistola* hæc de earum genere est, quæ legis seu constitutionis speciem constituunt, & vigorem habent, de quibus Tit. Inst. de *Inst. & lar. l. 6.* & ibi Theophilus: pariter ut *lex 15. infr. & lex 8. supr. de Numerariis l. 6. de cohortalibus*. Similis Epistolæ meminit hic ipsis Co ss. (& in eademre) *Seuerus Sulpicius lib. 2. Sacre Historie cap. 39*. Epistolæ porro plerumque character in inscriptione eius, vox: *Salutem*, vel *Hanc*. ID.

(r) Hinc *estormata sententia* Deinde *nemo*, &c. in Gail PP. *epist. ad Felicem*, cap. 2. pag. 110. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. ID.

COMMENTARIUS.

DE Foro Episcoporum est hæc Constantii epistola seu constitutio: de Foro inquam Episcoporum, id est, ubi non Episcopi accusari, & querelæ aduersus eos deferri, quique adeo de iis cognoscere possint? Quo alioquin in argumento, de foro, inquam, Ecclesiastico versantur quatuor præterea *hoc Codice* constitutiones: puta Gratiani l. 23. *infr. hoc tit.* Honorii l. 1. *infr. de Religion.* & l. 41. *infr. hoc tit.* & Valentiniani III. l. vltim. *infr. hoc tit.* Nos hanc nunc tantum interpretabimur, cæteras suo quasque ordine: & de omnibus tamen, sub vno fasce, & sub vnum conspectum, ad l. 23. *infra.*

Hæc est proprie de Episcopis reis: qua vetat Constantius, Episcopos accusari in Iudiciis, id est, apud Iudices seu Magistratus seculares: Hac ratione dubitandi, & decidendi addita, *Ne dum iudicatur ipsorum beneficio impunitas affirmatur, libera sit ad arguendos eos* (apud iudices seculares) *animis furialibus copia*, id est, ne obtentu euitandorum Iudicum Ecclesiasticorum, quasi Episcopis obnoxiorum, omnia gratæ aut fauori daturorum, passim accusatores furialesque animi in Episcopos irruant, eosque ad iudicia temere trahant, nihilque non impudent audeantque; Querelas igitur Constantius ad alios potissimum Episcopos (id est, suæ provincie vel dioceseos Synodos, de quo d. l. 23. *infr.*) p. 38. deferri, ab his audiri disquiri iubet, hæc speciali ratione addita: Quod hæc Episcoporum audientia opportuna atque commoda cunctorum questionibus seu querelis sit. Sed quid audeo? Ergone indistincte Constantius Episcopos in Iudiciis, seu apud Magistratus seculares, κοσμικὰς ἀρχάς accusari hac leg. vetuerit? Sane alia mens fuit Valentiniano Sen. vt docet eius Constitutio apud Ambrosium *epist. 32. su. 13. Edit. Paris. 1614.* (de qua l. 20. *supr. quor. appell.*) Alia Gratiano, l. 23. *infr. hoc tit.* qui leuia tantum Episcoporum delicta & dissensiones ad Religionis obseruantiam pertinentia, Morumque causas (vt loquitur Ambrōsius *u. epist. 32. su. 13.*) locis suis & a suæ Dioceseos Synodis audiri: actiones vero criminales Episcoporum, ab Ordinariis & extraordinariis Iudicibus vel Illustribus Potestatibus audiri voluit. Alia pariter Honorio, l. 1. *infr. de Relig.* nempe vt causas tantum de Religionis Episcopi iudicarent: Cæteræ causæ apud Ordinarios cognitores, vel ad vsum publici iuris pertinentes legibus audirentur. Alia quoque Synodo Constantinop. *cap. 6. in fin. pag. 811. 812. Tom. I. Concil. Harduin.* Alia denique Theodosio Iuniori, vt patet ex sacra eius missa ad Synodum Ephesinam per Candidianum, *pag. 1347. 1348. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* vbi diserte χρηματικὴν ἢ ἐκκλησιαστικὴν αἰτίαν, pecuniariam aut criminalem causam, agitari vetat in Synodo, imo & ἐν δημοσίῳ αὐτοῦ δικαστηρίῳ, publico ibidem (Ephesi) iudicio, verum eius cognitionem seruari κατὰ τὴν μεγάλων αὐτοῦ πόλιν, magni nominis ciuitati. Quare peculiarem & singularem hanc legem esse oportet. Sed, inquires, eidem Honorio l. 41. *infr. hoc tit.* id quoque postea visum verbis peremptoriis, vt Episcopi Clericique, non nisi apud Episcopos accusantur? vbi ad eas leges deuentum erit, de iis viderimus. De hac tantum Constantiana nunc videamus: scilicet qui horum temporum, imo huius Anni historiam spectauerit, qui Constantii ingenium nouerit, item qui nouerit hanc epistolam eo ipso Anno datam, quo Conciliabulum Mediolanense habitum fuit, vexatque fuere miris modis Catholici, simul nouerit, quid de ea sentiendum sit: nempe a tribus his vnum, vel tetra-

peratiam hanc seu horum temporum ratione illigatam, vel etiam subdolam esse, vel denique ad causas Ecclesiasticas & Religionis tantum negotium pertinere.

Primum inquam dici possit, in Catholicorum fauorem ad varias Episcoporum preces id nunc ita constitutum. Nota scilicet est sub Constantio Catholicorum querela in causa Athanasii, Eusebianis agentibus, quaestiones habitas de criminibus Athanasio imputatis, coram Iudice seculari, ἐπὶ ἐξωτικῷ δικαστῇ, cum ea debuerint ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ Κληρικῶν νομιμῇ ἐξετάζεσθαι, in Ecclesia a Clericis legitime expediri, vt est in Athanasii *Apol. 2. p. 583. su. pag. 750. Edit. Colon. su. Lips.* vide eundem *ad solit. vit. agent. p. 666. su. p. 833. Edit. cit.* Sed & Hilarius Ep. Pictauensis, supplici libello ad Constantium Imp. dato, inter cætera apud eum hoc postulat: *Prouideat & decernat Clementia tua, vt omnes vbiq. Iudices, quibus provinciarum administrationes credita sunt, ad quos sola cura & sollicitudo publicorum negotiorum pertinere debet, a religiosa se obseruantia abstineant, neque posthac presumant atque usurpent & putent se causas cognoscere Clericorum, & innocentes homines variis afflictionibus, minis, violentia, terroribus frangere atque vexare. Intelligit singularis & admirabilis Sapiencia tua, non decere, non oportere cogi & compelli inuitos & repugnantes, vt se his subiciant & addicant vi oppressi, qui non cessant adulterina doctrina corrupta semina spargere.* Et mox: *Præcipe, vt non studium, non gratiam, non fauorem locorum Rectores grauissimis hereticis præstent.* Quibus accedat & Patrum Sardicensium Anno D. 347. id est, ante octennium ferme Epistola apud Athanasium, *Apol. 2. p. 582. su. pag. 759. Edit. Colon. su. Lips.* vbi aiunt, lese preces suas apud Imperatorem detulisse, vt illorum humanitas Clericos, qui adhuc grauantur, vel affliguntur, solui iubeat, constituatque, μηδὲν τῶν δικαστῶν, οἷς περὶ μόνων τῶν δημοσίων μέλλειν προσῆκει, μήτε κρίνειν Κληρικὰς, μήτε ὅλως τὰ λοιπὰ, προφάσει τῶν ἐκκλησιῶν, ἐπιχειρεῖν ἢ κατὰ τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ' ἵνα ἕκαστος χωρὶς τινος βίας καὶ πλεονεξίας ὡς εὐχεται καὶ βιάζεται, καὶ μετ' ἡσυχίας καὶ εἰρήνης καὶ ἀποστολικῆν πίσυν μετέρχηται, ne quis Iudicum, quorum munus est, & publica tantum curare, de Clericis sententiam ferat, aut vlla ratione inoposuerit sub prætextu Ecclesiarum, quicquam contra fratres molitur, sed vt quisque citra persecutionem, aut vim, aut auaritiam, prout optat aut cupit, vitam instituat, & cum quiete & pace, catholicam & Apostolicam vitam sequatur. Et illa ipsa tamen Episcoporum querela, & hic Hilarii locus est, de leuibus tantum Ecclesiasticisque delictis, non etiam de actionibus criminalibus. Sed & peculiare iustæque Hilarii & Sardicensium Patrum querelæ fuerunt, nempe quod Iudices illi in Catholicos Arianis passim fauerent, & ultra plantam, quod dicitur, euagarentur.

Secundo dici possit, Constantium subdolam hanc Epistolam, remissa Episcoporum accusatione ad Episcoporum, qui Mediolani erant audientiam emisisse, eo consilio, vt hac ipsa via Athanasiani opprimerentur: quandoquidem reuera Synodum Mediolanensem in seculare iudicium mutauerat; vt ex Athanasio *ep. ad solit. vit. agent. & Severo Sulpitio l. 2.* discere licet, omniaque ibi non iure, sed solita vi agebantur.

Tertio dici possit, Constantium, cum videret, post Concilium Mediolanense, Arianos, quibus ipse faucebat, ab Athanasianis in Iudiciis criminum nomine iam solito more Iureque accusari (quando
ius &

ius & æquum in Conuentu Episcoporum ferre non potuerant,) huiusmodi querelas ad Episcoporum audientiam remitti voluisse, vt ita reuera (quicquid contra Constantius obtendat) illi elaberentur, & adesset Episcoporum beneficio impunitas. Quam sententiam firmare videantur illa. *Ne dum ad futura ipsorum (Episcoporum) beneficio impunitas æstimatur, libera sit ad arguendos eos animis furialibus copia.* Quid enim? Primo, furiales ne animos suorum, id est, Arianorum, vocaret Constantius, quos omni ope tuebatur? imo verbis illis Athanasianos perspicue intellexit. Deinde res ipsa clamat: Miseri nempe Athanasiani, vbi Episcopos sibi aduersos, quia iam partium numero, viderent, atque adeo certo scirent *ad futuram impunitatem beneficio Episcoporum*, atque de Conciliabulo Mediolanensi id experti modo fuissent, eam Synodum videlicet esse factionem & violentam grassationem & Synagoga malignantium (vt eam Hilarius vocauit) vbi Arianis omnia concessa, Catholicis denegata omnia, suppressaque eorum in dicendo libertas, atque Synodus *ἀπραντος* dimissa, teste Sozomeno lib. 4. cap. 9. Porroque ipsi ab Arianis vexarentur, iniuriis afficerentur; Catholici iuri suo abstinendo, & quidem de grauioribus delictis querentes iudicia implorare fas duxere, iudicesque adiere, quos insuper iuris religiosos ficerent. Et ita quidem alterutra e duabus posterioribus sententia *huius legis* verissima est, illis, quæ dixi, argumentis; De quo certiora adhuc dicere possemus, si liqueret nobis quisnam ille liquido *Seuerus* fuerit, cui hæc *lex* inscribitur? (quanquam ita suspicer, hunc esse Seuerum Raennatensem Episcopum: qui Sardicensi Synodo interfuit) si liqueret etiam non modo de Confiliabus (vt liquet ex Seuero Sulpitio) quibus Conci-

lium Mediolanense habitum fuit (puta his ipsis Coss. Arbitione & Lolliano) verum etiam si de mense præterea, atque adeo eius Concilii initio sineque. Quicquid sit, absque hac temporaria Constantii constitutione (quam *Mansuetudinis* nomine ostentat, quamque duabus rationibus & tamenix munit) foret, sane publica Episcoporum crimina coram iudicibus agitari debuissent. Ne p. 39. gari enim non potest, si generaliter & indefinitè ea accipienda est, nouam hanc esse & insolitam constitutionem iuri derogantem, vt verba eius ostendunt, stantque in contrarium constitutiones alix. Simili sane ratione, quadriennio post, idem Constantius in Ariminensi Synodo de Episcoporum criminibus cognosci voluit, teste Sozomeno lib. 4. cap. 17.

His itaque sic constitutis liquet, quantopere errent ii, qui *hac leg.* potissimum nituntur, ad eximendos indiscretim Episcopos iurisdictioni seculari seu iudiciis: cum hæc *lex* & Ariani Principis Constantii, & Catholicorum odio; contra in Arianorum fauorem, emissæ fuerit. Et quamcunque tandem sententiam e superioribus amplectamur, liquet eam temporariam, & horum temporum circumstantia illigatam esse. Et certe non negem, ea quandoque tempora incidere posse, vt iudicibus secularibus cognitio de Ecclesiasticis detrahi possit, & debeat propter nimiam atrocitatem: vicinè, Ecclesiastica cognitio secularibus iudiciis tribui, propter nimiam lenitatem. Imo liquet etiam, quam nihil hæc *lex* ad Hilarii querelam pertineat, hoc etiam tempore posteriorem. Tandem obseruari cupio, *hanc leg.* esse tantum & signate de Episcopis: in Clericis proinde aliis, *ivs communis* relictum, vt ii apud iudices seculares accusari possent.

De ROMANÆ Ecclesiæ clericis, eorumque PRIVILEGIIS, Constantii constitutio.

XIII. (a) Idem A. & Iulianus Cæs. ad Leontium. (b)

ECCLESIAE Vrbis Romæ (c) Clericis concessa + priuilegia firmiter præcipimus custodiri. Dat. iv. Kalend. (d) Nou. Med. Constantio A. ix. (e) & Iuliano Cæs. II. COSS.

NOTÆ.

- (a) Abest & hæc *lex* a Cod. Iust. Extat apud Baronium Anno D. 357. n. 69. GOTHOF.
 (b) Leontius hic Præfectus Vrbis Romæ erat, vt docet etiam Annianus Marcellinus lib. 14. cap. 11. & lib. 15 cap. 7. de quo mox plura. ID.
 (c) Ecclesiæ Vrbis Romæ, & Clericis, ita aut operarum vitio editum in *Annalibus* Baronii, aut ex auctoritate Edit. Quartæ. quæ hanc lectionem seruat. ID.
 + A quo? mox viderimus. ID.
 (d) Aliæ Editiones habent IV. Id. Nou. ID.
 (e) Referenda hæc *lex* ad Constantium A. VIII. & Iulianum C. I. Consules: id est, ad Ann. 356. mox vt ostendam. ID.

COMMENTARIUS.

ROMANÆ, seu Vrbis Romæ, Ecclesiæ Clericorum Priuilegia iam antea concessa, *hac* rursum Constantii lege, vt & seq. prox. 14. confirmantur seu firmiter CUSTODIRI iubentur: Concessa, inquam, antea, puta a Constantino M. vt euincit non tantum, quod nullus ante Constantinum Princepe Christianus extitit, qui hæc Priuilegia concessisse potuerit, verum etiam exerte Tom. VI.

ostendit d. lex 14. infra. prox. vers. *Diui Princip.* Et hæc tamen priuilegia cum Constantini Priuilegio (quod vulgo *Constantini Donatio* audit) commune nihil habent, vbi vt fertur, Reuerendissimis Clericis, & diuersis Ordinibus Romanæ Ecclesiæ seruientibus conceditur, illud ipsum culmen, singularitatem, potentiam & præcellentiam habere, cultus amplissimus Senatus gloria adornari videretur. F 2 id est,

id est, quibus Patritii & Consules ceteraque Dignitates Imperiales decorantur. Item, ut quemadmodum Imperialis potentia diuersis officiis Cubiculariorum, nempe & ostiariorum, atque omnium excubiarum ornatur pulchritudinibus, ita & Sancta Romana Ecclesia decoratur. Item, ut Clerici eiusdem Ecclesie mappulis & linteaminibus, id est, candidissimo colore decoratos equos equitent, & sicut Senatus calceamentis utitur cum vdonibus, id est, candido linteamine illustratis, sic utantur & Clerici: & ita coelestia sicut terrestria ad laudem Dei decorentur. Hæc, inquam, Donationis Constantinianæ privilegia, ut tota historia eierat, ita cum iis, de quibus *hæc leg. & seq.* agitur, nihil commune habent.

Quænam igitur illa sunt privilegia Ecclesie Vrbis Romæ Clericis concessa? Nempe immanitates singulari privilegio indultæ, quæ & *l. 14. prox. seq.* recensentur. Et habuere igitur tum, quæcumque tandem illa sint, privilegia illa Clerici Ecclesie Romanæ a Principum concessione: *CONCESSA* enim privilegia hæc *lex* vocat, sed & *l. prox.* quæ Felici Episcopo Romano disertim inscribitur, hæc verba occurrunt: *Diui Principis, id est, nostra statuta Genitoris multimoda obseruatione CAVERUNT, ut iidem Clerici compluribus privilegiis redundarent.* Eodemque pertinet *l. 21. supr. de extraord. sue fœd. muner. Privilegia*, inquit, *venerabilis Ecclesie, quæ Diui Principes CONTULERUNT, imminui non oportet. Proinde etiam, quæ [æque] circa Urbis Romæ Episcopum, obseruatio intemerata custodiet.* Denique ut cæterarum Ecclesiarum Episcoporum & Clericorum Privilegia hæc, humani prorsus instituti ac Principalis indulgentiæ & Beneficii tum fuere: ita pariter Privilegia Ecclesie Romanæ Catholicorum tum existeret. In tantum etiam, ut hæc ipsa privilegia Clericis Ecclesie Romanæ concessa, hoc tempore nonnulli infirmata voluerint, turbato atque immutato tum Ecclesie Romanæ statu, Arianis videlicet in ea prævalentibus. Nempe cum Liberius Episcopus Vrbis Romæ, eo quod in Athanasium subscribere nollit, in exilium a Constantio missus fuisset superiore Anno 355. *Arbitione & Lolliano COSS.* ut diserte scribit Seuerus Sulpitius *lib. 2. c. 39.* Leontio Præfecturam Vrbis administrante: ut diserte quoque Ammianus Marcellinus *lib. 15. cap. 7.* cui ipsi *hæc lex* inscribitur: Felix contra, Romanæ Eccle-

sie Diaconus in locum ipsius suffectus fuisset (cui inscribitur *l. prox. infr.*) fide licet Catholicus, attamen cum Arianis communicans. Ob hanc igitur Felicis intrusionem, exulante Liberio, (licet postea idem Felix legitimus Pontifex declaratus fuerit,) visum tum nonnullis hæc non posse ea privilegia, quæ Catholicæ Ecclesie Romanæ concessa olim fuerunt, ut alioquin Catholicæ Ecclesie privilegia ad Hæreticos seu, hæreticis fauentes, non pertineant, ut nonnullæ iam *leges huius tit.* docuerunt, docebitque insuper *lex l. infr. de hæreticis*, quæ & ipsa Constantinum M. auctorem habet. Verum Constantio alia mens fuit, utpote Arianis obnoxio, quique ideo *hæc leg.* præcipit, *Privilegia Clericis Ecclesie Vrbis Romæ concessa firmiter custodiri*; non obstante videlicet eo; quod Felix ab Arianis electus & ordinatus, & Arianos ministros Ecclesie seu Clericos ordinaret, eorumque Communionem vteretur, atque Catholici in Ecclesiam dum intus erat, ingredi nollent, teste Sozomeno *l. 4. cap. 11. & 15.* Socrate *lib. 2. cap. 37.* Rufino *lib. 1. cap. 21.* Theodoretto *lib. 2. cap. 14.* Athanasio in *epist. ad Sol. vit. agent. pag. 332. sequ. Tom. I. Oper. Edit. Colon. su. Lips.* Hieronymo de *Scriptoribus Ecclesiasticis in Actio num. 98.* Et hæc quidem hætenus hoc tempore privilegia Clericorum Ecclesie Romanæ fuerunt: postea enim ex longæ consuetudinis instituto, Clerici Ecclesie Romanæ hoc privilegium habuere, ut nonnisi apud Episcopum Romanum conueniri possent, priusque apud eum conueniri deberent & tum demum ad secularia iudicia trahi possent, si iustas actoris petitiones Episcopus eluisset, vel ad condemnationem deuenire non posset. Quod privilegium his confirmavit Athalaricus Rex, sæculo ferme post, apud Cassiodorum *VIII. Var. 24.*

Cæterum referenda est *hæc lex* ad Constantium VIII. & Iulianum I. *Coss.* id est, ad Ann. D. 356. non ad Ann. 357. Leontius quippe, cui *hæc lex* inscribitur, ut Anno 355, Præfectus Vrbis Romæ fuit, Arbitione & Lolliano *Coss.* (ut liquet ex Ammiano Marcellino *lib. 15. cap. 7.* eodemque etiam collato cum Severo Sulpitio) ac Præfectus Vrbis esse perstitit Anno 356. ita sane Anno 357. non Leontius, verum Orphitus Præfectus Urbis fuit, ut ex eodem Ammiano Marcellino liquet; itemque ex *l. 2. de Gladiatorib. supra.*

De ROMANÆ Ecclesie Clericorum privilegiis: puta IMMUNITATE a muneribus sordidis & extraordinariis, lustralique collatione, altera Constantii Constitutio, ad FELICEM Episcopum Romanum data.

XIV. (a) Idem A. & Iulianus Cæs. Felici Episcopo. (b)

OMNIS a Clericis indebitæ conuentionis iniuria, & iniquæ exactionis repellatur improbitas; nullaque conuentio sit circa (c) eos munerum fordidorum. Et cum (d) negotiatores ad aliquam præstationem competentem (e) vocantur, ab his vniuersis istiusmodi strepitus conquiescet. (f) (Si quid enim, vel parsimonia, vel prouisione, vel mercatura (g) honestati (h) tamen conficia (i) congesserint, in (k) vsum pauperum adque egentium ministrari oportet: aut (l) id, quod ex eorundem Ergasteriis, (m) vel Tabernis (n) conquiri poterit, & colligi, collectum id religionis æstiment (o) lucrum.) Verum etiam (p) ab hominibus eorundem, qui operam in mercimoniis habent. Diui Principis, (q) id est, nostri statuta † Genitoris, multimoda obseruatione cauerunt, ut Idem (r) Clerici privilegiis compluri-

pluribus redundarent: Itaque extraordinariorum (s) a prædictis necessitas adque omnis molestia conquiescat; Ad parangatarum (t) quoque præstationem non vocentur, nec eorundem facultates adque substantiæ. Omnibus Clericis huiusmodi prærogativa succurrat, ut (u) coniugia Clericorum, ac liberi (x) quoque & ministeria (id est, mares pariter ac fœminæ) eorumque etiam filii (y) immunes semper a censibus (z) & separati ab huiusmodi muneribus perseuerent. Dat. ix. (aa) Id. Dec. Med. Lecta v. Kalend. Ian. apud acta. Constantio A. ix. & Iuliano Cæs. II. COSS. [357.]

NOTÆ.

- (a) *Lex 2. Cod. Iust. de Episcopis.* Extat apud Baronium, sed decurtata, duabus tantum prioribus lineis consignatis Anno 357. num. 69. GOTHOF.
 (b) *Felici Episcopo*, Romano scilicet, qui in Liberii locum successus fuit, ut ad legem superiorem iam monitum est. De quo mox plura. Sic & *Valentiniani lex 20. infr. ad Damasum Episcopum Urbis Romæ.* ID.
 (c) *Contra*, Cod. I. ID.
 (d) Vide similiter *leg. 15. prox. infr. & l. 1. supr. de lustrali collat.* ubi dixi plene. ID.
 (e) Est qui tenet, competenter. ID.
 (f) *Conquiescat*: Cod. Iust. ID.
 (g) *Mercatura & negotiatio honestati conscia Clericis permitta*: de quo ad tit. *de lustrali collat.* ID.
 (h) *Honestatis*, ita nonnulli emendant. ID.
 (i) *Conscia*, ita quoque Cod. Iust. quidam emendant *consciam*, vel *congruam*, ID.
 (k) *Id id*, Cod. Iust. ID.
 (l) *Id id*, Cod. I. ID.
 (m) De *Ergasteriis* his priuatis vid. & l. 5. *supr. de Metatis*: ubi plene dixi: l. 3. *supr. de conslat. donatar. de publicis* vide l. 9. 42. *supr. de oper. publ.* ID.
 (n) de *Tabernis*, vid. & l. 10. *supr.* ID.
 (o) *Exstiment* Cod. Iust. *estimentur*, ita nonnulli emendant. ID.
 (p) Verum etiam hic positum, pro quin imo: & sic licet non præcesserint illa, non tantum. Quinquam totus hic locus contrabatus, cui medicinam egre faciat quis. Alioquin in *Cod. Iust.* abest vox seq. *ab.* An igitur legendum, *vel etiam ab hominibus*, hoc sensu? & quæstionem ex ergasteriis & tabernis Clericorum religioni depu. tandam, vel etiam quæstionem collectum ab hominibus eorum negotiantibus. Verum priori sententiæ adhæreo, præcedentibus, ita ut feci, parenthesi inclusis. Mox sane noua sententia sequitur, *Diui Principis*, &c. quæ tamen nullo satis commodo vinculo superioribus coheret. ID.
 (q) *Diui Principis Genitoris mei statuta*: ita Cod. Iust. ID.
 † Constantini M. hæc constitutio, & forte non vna: memoratur & l. 8. *supr.* ID.
 (r) Et hæc vox confirmat nouam sententiam ab illis verbis: *Diui Principis*, &c. incipiendam. ID.
 (s) *Munerum* additum, in Cod. I. ID.
 (t) *Parangatarum*, Cod. Iust. ID.
 (v) *Vi* & Cod. Iust. ID.
 (x) *Liberi eorum* Cod. Iust. ID.
 (y) *Et filie*, hoc additum. Cod. Iust. ID.
 (z) Verba hæc *a censibus*, & *separati*, absunt a Cod. Iust. ID.
 (aa) 78. VIII. ID.

COMMENTARIUS.

ROMANÆ Ecclesiæ Clericis paria priuilegia, par immunitas, hac altera Constantii constitutione ad Felicem Episcopum Urbis Romæ emissâ, tribuuntur, seu iterantur: prima enim fuit eiusdem proxime præcedens. Imo eiusdem tertium Editum ante quinquennium ferme extat l. 10. *supr.* qua in vniuersum aliarum Ecclesiarum per diuersas provincias immunitas concessa fuit, ad cuius legis instar, hæc expressa est; sic ut ad eum dicta huc accessi possint. Quinimo & Patris Constantini insuper exemplo, ac nominatim in Immunitate tribuenda ab extraordinariis muneribus. Cuius Constantinianæ constitutionis fit etiam mentio ab eodem Constantio; l. 8. *supr.*

Illud notandum, FELICI Episcopo hanc leg. inscribi: Cuius occasione an hoc tempore iam Liberius Sedi suæ restitutus fuerit, ad hanc legem quæritur? Sane narrat Sozomenus lib. 4. cap. 15. Episcopos Sirmii congregatos literas ad Felicem &

Clericos Ecclesiæ Romanæ scripsisse, uti Liberium recipere, & ambo pariter Sedem Apostolicam administrarent, communique consensu & concordia sacerdotio fungerentur, atque præterita obligatione delerent: liquidem vltimis huius Anni diebus Constantium Sirmii fuisse docent l. 2. *supr. de erog. mil. annon.* & l. 27. *supr. de appell.* Sed & Ammianus Marcellinus lib. 16. cap. 10. in fin. Quod si ita esset, tum huius constitutionis recentitudo hæc occasio siue causa fuerit, quod restituto iam Liberio in Episcopatum Romanum a Constantio, quam libet Felice ipsummet Episcopatum iam administrante, dubitari coepit, utrum priuilegia Clericis Romanis concessa ad Felicianos quoque pertinerent, non modo ad Liberianos. Hinc itaque lex hæc apud Actâ quoque lecta fuerit; apud Actâ, inquam, Ciuium Romæ Præfecturæ Urbane, arguit. l. 13. *supr. prox.* quæ & ipsa eodem pertinet, quo hæc. Quod si ita est; rursus hic obseruandum fuerit;

fuerit, si quando extra ordinem duo Episcopi eiusdem Ecclesiæ esse permitterentur, iisdem utrosque privilegiis & honoribus eorumque Clericos fru-
ituros: Quamquam alias iure Canonico, neque in
vna Ciuitate duo esse possent Episcopi, vt docet
Can. Nic. 8. pag. 327. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.
Sozomenus lib. 4. cap. 15. Augustinus epist. 110. suu.
213. Edit. Benedictin. Pacianus epist. ad Sympronianum
3. pag. 310. Tom. IV. Bibl. Patr. max. Ado in
Chronico. An. 810.) & si quando duo essent, vnus Epi-
scopi tantum nomen & honorem sine re & pote-
state obtineret; id est, ordinare non posset; vt do-
cet quoque *d. Canon. 8 Nicanus.* Ita de Meletio
constitutum in Concilio Nicano, testatur eiusdem
Concilii Synodica epistola, apud Theodoretum *lib.*
1. cap. 9. sic de Eustatio constitutum in concilio
Ephesino, vt docet epistola Synodica, inter *acta*
Ephesini Concilii pag. 1626. Tom. I. Concil. Edit. Hard.
& apud Zonaram & Balsamonem *pag. 106, 107. seqq.*
Pandect. Canon. Guil. Beueregii.

Verum hæc inania sunt. Imo contrarium
verissimum; nempe Liberium hoc tempore Sedi
suz nondum restitutum fuisse. Nam si id tantum
b. l. ageretur & definiretur, restituto quamlibet
Liberio, ad Felicianos quoque immunitatem Ec-
clesiasticam pertinere, tum id hæcenus statueretur,
neque immunitatum tam longa pagina retexeretur.
Quare verissimum, Liberio adhuc destituto, *hac*
lege, ne quis dubitaret repetitas has immunitates,
& quidem sigillatim. Et certe cum *Sirmien- si* de-
mum Synodo Liberius Sedi suæ restitutus fuerit,
nonnisi Anno proximo 358. restitutus is fuit, quo
ea Synodus habita, cum ibi Constantius Imp.
ageret. Enimvero, cum Constantius hoc Anno
357. Vrbe Roma digressus initio adhuc mensis De-
cembris Mediolani constitisset, vt docet *lex 5. sup.*
de Maleficis. & Mathem. & hæc ipsa *lex*; extremo
demum mense Decembri post *hanc legem* Sirmi-
um peruenit, vti docet subscriptio *legis 27. sup.*
de appellat. Exinde integro Anno 358. & medio
ferme 359. Sirmii constitit: de qua alioquin Con-
stantii mora Sirmii, Marcellinus quoque *l. 17. cap.*
12. Ibi igitur constituto Constantio, & Sirmien-
sis illa Synodus habita fuit, Anno D. 358. (quæ
longe alia est ab illa quæ habita aduersus Photi-

num Anno D. 351. vt diserte scribit Socrates *l. 2*
cap. 29. & Sozomenus *lib. 4. cap. 6.* in quibus ta-
men discernendis Baronio aqua hæsit.) Et in illa vero
Synodo Sirmienfi tandem Liberius, Ofiusque
ἐκατονταετής euicti fuere, & exinde iam vterque
Episcopatu suo restitutus. Quod ad Ann. D. 358.
referendum recte vidit Baronius, in *Ann. 357. n. 68.*
Quod exinde quoque Secundo argumento patet,
quod Athanasius *Apol. 2. p. 265. suu. pag. 807. Edit.*
Colon. suu. Lips. & epist. ad Solitar. vit. agent. p. 647.
suu. pag. 837. Edit. cit. Liberium post biennium
exactum in exilio, (& sic tertio exilii anno) resti-
tum scribit. In exilium porro missus Liberius
Arbitione & Lolliano Coss. id est, Anno D. 355.
Seuero Sulpitio *l. 2. sacra historia c. 39* teste: quo tem-
pore Leontius Præfecturam Vrbs administrabat;
ait Marcellinus *l. 15. c. 7.* ad quem Leontium P.
V. extat Constantii Imp. constitutio Anno D. 356.
puta proxime præcedens *lex 13. sup. hoc tit.* qua &
ipsa Ecclesiæ Vrbs Romæ Clericis concessa priuile-
gia firmiter custodiri præcipiuntur. Tertium ad-
datur & hoc argumentum: quod Ofius a Constantio
Sirmii Anno integro detentus, postque cum
Arianæ fidei assensus dicitur ab Athanasio *ad solitar.*
vitam agent. pag. 651. suu. pag. 841. Edit. Colon. suu. Lips.
Porro Constantio Sirmii constituto, hæc facta ait di-
serte Philostorgius *l. 4. histor. Eccl. cap. 3.* pariter vt So-
zomenus *lib. 4. cap. 15.* At minus exacte Theodo-
retus *lib. 2. cap. 17.* hæc Constantio Romæ posito
euenisse indicat. Caterum, quod antea ostendi,
Constantius Sirmium venit, post hanc demum
legem. Ergo Liberius non ante Annum 358. Se-
dæ suæ restitui potuit: non vero Anno 357. quo adhuc
hæc *lex*, & quidem fine Anni ad *Felicem* data est:
Quod ex *hac leg.* Quartum iam & validissimum
Argumentum est; Liberium videlicet hoc tempore
nondum Sedi suæ restitutum fuisse; verum pulso
Liberio & in exilio existente *hanc legem* datam ad
Felicem. Postremo certissimum, Liberium & Fe-
licem non eodem tempore Sedem Romanam & con-
iunctim tenuisse; quamdiu enim Felix Sedem tenuit, p. 42.
Liberius abdicatus fuit: contra, ex quo Liberius
Episcopatum repetiit, & Felicem oppressit: quan-
doquidem quod Hieronymus *Chronico*, & Mar-
cellinus aiunt, *visor Romam ingressus est.*

Aduersus IMMUNITATEM Ecclesiarum & Clericorum Constantii constitutio.

XV. (a) Idem A. & Cæs. ad Taurum PF. P. (b)

IN Ariminense (c) Synodo, super Ecclesiarum & Clericorum Priuilegiis tractatu habito,
vque eo dispositio (d) progressa est, *Vt iuga quæ videntur* (e) *ad Ecclesiam pertinere,*
a publica functione cessarent, (f) *inquietudine desistente:* Quod nostra videtur (g) dudum
sanctio + repulisse. Clerici vero, vel hi quos *Copiatas* (h) recens vsus instituit nuncu-
pari, ita a sordidis muneribus (i) debent immunes, atque a conlatione (x) præstari, si ex-
iguus admodum mercimonius tenuem sibi victum vestitumque conquirent: Reliqui autem,
quorum nomina negotiatorum matricula (l) comprehendit eo tempore quo conlatio cele-
brata (m) est, negotiatorum munia & pensitationes (n) agnoscant: quippe (o) postmodum
p) Clericorum se cœtibus adgregarunt. De * his sane Clericis qui prædia possident, Sub-
limis Auctoritas Tua non solum eos aliena iuga nequaquam statuet (q) excusare, (r) sed
etiam his (s) quæ ipsi possident, eosdem ad pensitanda fiscalia perurgueri: Vniuersos namque
Clericos, possessores duntaxat, prouinciales pensitationes fiscalium (t) recognoscere iu-
bemus; Maxime cum in Comitatu (v) Tranquillitatis Nostræ alii Episcopi, qui de Italiæ parti-

partibus (x) venerunt, & illi quoque, qui ex Hispania adque Africa commigrant, probaverint, id maxime iuste (y) convenire, ut præterea (z) iuga & professionem (aa) quæ ad Ecclesiam pertinet, (bb) ad vniuersa munia sustinenda translationesque (cc) faciendas, omnes Clerici debeant adtinere. Dat. (dd) epistola (ee) Præd. Kalend. Iul. Med. Constantio A. x. & Iul. iv. (ff) Cæs. coss. [360.]

NOTÆ.

- (a) Absit & hæc lex a Cod. Iust. eam omisit Baronius in Gestis huius Anni 360. quanquam eam referat A. 359. n. 79. Hanc perstringere mihi videtur Valentinianus Sen. l. 18. infr. prælata l. 16. infr. GOTHOF.
- (b) Italiz. Atque hic idem Taurus est, qui Ariminensi Concilio superiore Anno præfuerat: de eo vid. *proseogr.* ID.
- (c) Pro, In Ariminensi. Ariminensis Synodi sit altera hæc Codice mentio, l. ult. *supr. de fide Cathol.* vbi dixi. Habita porro ea Synodus superiore Anno 359. Eusebio & Hypatio Coss. ID.
- (d) Dispositio hic est, quod in Synodo inter Patres definitum est, ut ab Imperatore postularetur: cuiusmodi dispositiones complures in Conciliis Africanis. Denique dispositio est conventio Synodalis super rogendo Imp. atque impetranda ab eo realiqua: *Sandio* vero (ut mox vocatur) Imperatoris ad eam responsio, ID.
- (e) Id est, quæ pertinent. ID.
- (f) Immunita essent. ID.
- (g) Id est, reppulit. ID.
- † Constitutio hæc Constantii obseruanda, quæ hic memoratur: nequialibet occurrit. ID.
- (h) De his dixi plene ad l. 1. *supr. de lustrali collat.* vid. etiam *Commentarij* ID.
- (i) Ut similiter l. 14. *supr.* ID.
- (k) Lustrali, &c. ID.
- (l) Nota Matriculam negotiatorum certam fuisse: ut ita sciretur, quinam lustralem collationem præstare deberent. ID.
- (m) An celebranda? An celebrata est, pro celebratur? Non: Celebrata est; nuper scilicet. Nam ita locus hic interpretandus, *matricula comprehendit eo tempore, quo collatio celebrata est.* ID.
- (n) Siliquaticum, lustralem, &c. ID.
- (o) *quæ quique.* ID.
- (p) Post nuperam lustralem collationem. ID.
- * Lex 3. Cod. Iust. de Episcopis. ID.
- (q) Permittit. ID.
- (r) Eorum nomine. ID.
- (s) Pro his præditiis, quæ ab ipsis possidentur, Cod. Iust. ID.
- (t) Translationesque faciendas recognoscere iubemus, ita Cod. Iust. ex fin. *leg.* cæteris relictis. De translationis autem munere dicam plene ad *legem* 40. *infr.* hoc tit. ID.
- (v) Constantinopoli. ID.
- (x) Partes Italie, vid. *Glossarium: & Orbis Romani descriptionem ex Cod. Theod.* ID.
- (y) Iustitiæ. ID.
- (z) Præter ea: ita ditiude. ID.
- (aa) Professio: de re ipsa professæ apud censum. ID.
- (bb) Pertinent, quanquam & Pertinet sustineri potest, propter superiorem vocem professionem. ID.
- (cc) Vid. l. 40. *infr.* ID.
- (dd) Data pro Reddita Mediolani, vbi scilicet Præfectus Prætorio Italiz consistebat: et Constantius in Oriente versatur. ID.
- (ee) Hæc vox abest a *Parisi.* editione In *Ciaciano & Tiliano* extat: vide, quæ dixi ad *legem* 12. *supr.* ID.
- (ff) *quæ.* III. ut est in Edit. *Quart.* ID.

COMMENTARIUS.

DE IMMUNITATE Ecclesiarum & Clericorum est hæc rursus Constantii *Epistola*, quæ vel eo maxime singularis est, quod ad Ariminensi Synodi historiam, (de qua etiam agitur l. ult. *supr. de fide Cathol.*) atque ad ea, quæ eam Synodum proximè secuta sunt, pertinet, quæ alioquin partim nusquam memorantur.

Primum ex hac lege liquet, in Ariminensi Synodo non tantum tractatum habitum de fide, vel etiam de causis Episcoporum (quod alioquin in ea tractari voluit Constantius teste Sozomèno l. 4. c. 17.) verum etiam tractatum habitum in ea de Privilegiis Ecclesiarum & Clericorum, ac nonnulla super his disposita, ad Principem Constantium perlata, nempe de Ecclesiis & Clericis in vniuersum plenissima immunitate; etiam a solitis & ordinariis functionibus & tributis donandis.

Secundo ex hac lege liquet, Constantium hanc Ariminensi Synodi dispositionem sanctione sua statim repulisse. Voluit itaque Constantius, Ecclesias, etsi ab extraordinariis muneribus & translationibus immunes essent (ut ex fin. *leg.* etiam liquet); attamen a Canonicis & Ordinariis immunes non esse: quod idem Honorio placuit l. 14. *infr.* vbi dicam plenius: Adeo, ut id etiam in Metropolitanis Ecclesiis obtinuerit, veluti Thessalonicensi, l. 33. *supr. de annona & tribut.* De Clericis vero hæc Constantii mens est, ut non tantum Canonici, verum etiam extraordinaria agnoscant; veluti translationem, itaque lustralem collationem, aliaque negotiorum munera & pensiones: quorum eo fine certæ quædam matricula confecta fuit, quique postmodum Clerici facti operam mercimoniis addixere. Verum hanc legem hæc pars postq

postea ipse ultimo tempore abrogauit, l. 16. *infr.* quam hac proposita confirmat Valentinianus Sen. l. 18. *infr.*

Tertium id obseruetur, post Ariminensem Synodum, certam Clericorum negotiantium matriculam factam, ut ita negotiatorum pensionationes agnoscerent. Excepti tantum Clerici & Copiatæ, exiguis admodum mercimoniis tenuem sibi victum, vestitumque conquirentes: quæ Tertia Constantii postremaque sententia hac parte fuit: ut iam notauit ad leg. 10. *supr.* Sed & Honorii l. 36. *infr.*

Quarto obseruetur, quod hac lege dicitur, de Episcopis, qui ad Comitatum Constantii venerunt ex partibus Italiæ, ut & de Episcopis qui ex Hispania & Africa eodem commearunt. Quod vti-que non pertinet ad Legatos, qui ex Ariminensi Synodo ad Constantium missi fuere; & quidem deni a Catholicis, deni ab Arianis: Hi enim superiore Anno missi ad Constantium, & quidem a Synodo fuere, (de quo videndus Seuerus Sulpitius lib. 2. *sacr. histor. cap. 41.*) Atenim hi, quorum hac leg. mentio fit, hoc Anno recenter ad Comitatum Constantii commearunt, neque a Synodo missi fuere, verum Italiæ partibus, item ex Hispania & Africa commearantes. Quod cum perpendo, atque nullam Gallorum mentionem fieri video, in eam adducor sententiam, cum totus iam Orbis ingemisset, atque Arianum sese esse miratus esset, post Ariminensis Concilii exitum, quod nominatim scribit Hieronymus *aduersus Luciferianos*, atque in Arianam prauitatem, Italorum, Afrorum, Hispanorum plerique, etiam Osius ille Cordubensis, concessissent, atque Arimini gesta confirmassent, eo iam nomine Episcoporum legationes ex illis partibus ad Constantium commeasse, & Constantinopolim ad Imperatorem concurrisse: quod etiam testatur Seuerus Sulpitius lib. 2. *sacra historia cap. 45.* Solæ Galliæ piaculo hæresis liberata fuere, Hilarii beneficio, vbi frequentibus intra Gallias Conciliis, atque omnibus fere Episcopis de errore proficulis apud Ariminum gesta condemnata fuerunt, & in statum pristinum Ecclesiarum fides reformata fuit; qui idem Hilarius alioquin ante Ariminense Concilium edito ad Gallos *de Synodis* Commentario, eos a dolis hæreticorum cautos reddidit. Quinimo & iidem Galli fidem suam testatam Hilario paulo ante reddiderant, idemque de eorum constantia gratulatur. Hac igitur causa est, cur nulli hic de Gallia Episcopi memorentur, utpote qui in fide sana sani mansere. Pro-

culdubio enim & Episcopi, quorum hac lege mentio fit, Ariani fuere, atque hæc lex, seu Epistola in fauorem Arianorum emissa, obfistendum Catholicorum dispositioni seu postulationi de plenissima immunitate concedenda Ecclesiis & Clericis. Et quidem emissa hæc Epistola ad Taurum Præfectum Prætorio, qui ipsi Ariminensi Synodo Anno superiore, iussu Constantii, præfuerat, ut liquet ex Seuero Sulpitio l. 2. *cap. 44.* Itemque ex Epistola præuaricatorum Episcoporum in Synodo Ariminensi ad Constantium inter Hilarii *fragmenta*, lib. 2. *pag. 36. 37.* Item ex Hieronymo *aduersus Luciferianos*: Cuius Tauri Præfecti Prætorio artes commemorat idem Seuerus Sulpitius ad frangendam Catholicorum constantiam *loc. cit.*

Duo porro ad hanc legem adhuc obseruanda: Primo, huic legi coniungendam videri legem 2. *supr. de lustrali collatione*, quæ hoc ipso tempore accepta, & ad eundem Taurum emissa fuit. Sane in eodem argumento de lustrali collatione, de quo hac lex verlatur. Secundo de Copiatæ obseruandum; Primum, eos separari hac lege a Clericis; cum tamen alias Clericorum numero censeantur, Constantii constitutione ad eundem Taurum PP. data: puta l. 1. d. tit. *infr. de lustrali collatione*. Secundo recentem eorum vsum hoc tempore fuisse. Ut hæc duo ex hac lege obseruanda sunt; ita de his quid fuerint in vniuersum, videndum est. Copiatæ igitur, quorum hac lege, & d. l. 1. *supr. de lustrali collatione*, fit mentio, erant qui occupati infaustis Defunctorum obsequiis dicuntur, & a Clericis diserte distinguuntur l. 12. *supr. de Veteranis*. Epiphanius *sine lib. 3. aduersus hæreses*, *sic. in breui ac vera Catholica & Apostolica ecclesiæ fidei expositione num. 21. in fin. pag. 1104. Tom. I. Oper. Edit. Petau. Colonienf.* Κοπισται εἰ τὰ σώματα περιεχόντες τῶν κοιμωμένων, Copiatæ, qui mortuorum corpora curant. Glossæ Philoxeni: Bispelliones, νεκροθάπται, Κοπισται. Horum officium ita quoque describit Hieronymus *Epist. 49. ad Innocentium de muliere septies iusta*, *pag. 153. Tom. I. Oper. Edit. Francof. apud Christ. Gensleb. Clerici*, quibus id officii erat, cruentum linieo cadauer obuoluunt, & fossam humum lapidibus construunt ex more tumulum parant: de his vide & Nouellam Iust. 59. *cap. 2.* Verum de his plenissime ad d. l. 1. *supr. de lustrali collatione*: vbi eorum quoque errorem profligo, qui Clericis eos annumerant: imo cum luuenibus, quorum mentio leg. 10. *supr.* eosdem suspicari. Vide & Epiphanium *hæresi 76. init. pag. 913. Tom. I. Oper. Edit. cit.*

DE IMMUNITATE Clericorum ubicunque constitutorum a muneribus personalibus & extraordinariis Constantii, circa ultima vitæ suæ tempora, Constitutio.

XVI.(a) Idem AA. ad Antiochenes.

IN qualibet Ciuitate, (b) in quolibet Oppido, Vico, (c) Castello, (d) Municipio, quicunque, voto Christianæ legis, (e) meritum eximie singularisque virtutis omnibus intimaerit, securitate perpetua potitur: Gaudere enim & gloriari ex fide semper volumus: scientes, magis Religionibus, quam officiis & labore (f) corporis, vel sudore, nostram Rempublicam contineri. Dat. xvi. Kalend. Mart. Antiochiæ, (g) Tauro & Elörentio coss. [361.]

NOTÆ.

- (a) Abest hæc lex a *Cod. Iust. Canonizata extat* *Caus. 23. Q. 8. cap. 23.* sed perperam; quod in *Gratiano emendandum* sub *Constantini & Constantis* nominibus. Retulit eam & Baronius *Anno 361. num. 14. 15.* verum ut habetur in *Decreto*, non (quod pat erat) ut hic legitur. Hanc etiam indicare & confirmare mihi videtur *Valentinianus Sen. l. 18. infr. abrogata l. 15. supr. GOTHOF.*
- (b) Nota diuersitatem Ciuitatis, oppidi, Vici, Castellii, Municipii *hæc leg. & l. 13. supr. de Defensor. l. 3. supr. de conlat. donat. vbi dixi.* Vide & *Orbis descript. ex Cod. Theod. l. 1.*
- (c) De *Vicinis* Ecclesiis & Clericis agitur *quod l. 33. infr. ὑποκινῶν παροικίας, ἢ ἐγχαίρειν, rustica parochia, vel possessiones, in can. 17. Concil. Chalcedonens. pag. 607. 608. Tom. II. Concil. Edit. Harduin. quomodo Presbyteri in his ἐκχωροὶ πρεσβύτεροι, presbyteri conregionales, in can. 13. Neocæsar. pag. 285. 286. Tom. I. Concil. Edit. cit. πρεσβύτεροι ἐν ταῖς χώραις, presbyteri, qui sunt in agris, in can. 8. Antiochen. pag. 595. 596. Tom. I. Concil. Ἐκκλησίαι καὶ ἀγροὶς ἢ κώμητικαί, ecclesie que sunt in agris & vicis, Synesio *epist. II. κωμητικὰς, epist. 67. pag. 210. Edit. Petau. in fol. Vide & quæ dixi ad leg. ult. supr. de patroc. vicor. l. 1.**
- (d) *C stella diuersa* non tantum a Ciuitatibus, verum etiam ab Oppidiis, Vicis & Municipiis. In hoc tamen conueniunt, quod in his quoque fuere Ecclesie & Clerici: *Iust. Nouell. 28. in Prefat. Πιτυῶντα καὶ Σεβαστόπολιν ἐν Περσίοις μᾶλλον κερήμενόν ἢ πόλιν: id est: Pityus & Sebastopolis inter Castra potius quam Vrbes numerande sunt. Κώμη, qui alioquin vicus est, fere semper reddit Noui Testamenti interpretes, Castellum. Vide Berter. l. Pitban. 6. p. 829. Tom. IV. Thesaur. lur. l. 1.*
- (e) Religionis, in *Decreto, d. c. 23. l. 1.*
- (f) Eodem sensu publici laboris actus, *l. 36. infr. capite censu, l. 26. infr. l. 1.*
- (g) *Constantius ingrauescente hyemis magnitudine ex Procinctu Persico hyematurus Antiochiæ, rediit in Syriam sine Anni superioris, teste Ammiano Marcellino lib. 20. cap. ult. in fin. qui idem gesta ab eo tum & hoc Anno Antiochiæ persequitur, lib. 21. cap. 6. & 7. vide & Soeratem lib. 2. cap. 44. 45. & 47. vide plura in Chronico Theodos. l. 1.*

COMMENTARIUS.

IMMUNITAS, a ciuilibus videlicet & personalibus muneribus & extraordinariis Clericorum hoc *Const. non Edicto ad Antiochenens scripto* sancitur: ita quidem, ut omnibus Clericis eam immunitatem tribuat, *ubicunque constitutis*, id est, non modo, si in ciuitatibus aut municipiis, verum etiam, si in oppidis, vicis (de quibus dixi iam in Notis) Castellis, (de quibus vide & *leg. 33. infr. & quæ ibi dicam*) fuerint. Nempe sicut Clerici, cuiuscunque Ordinis & loci hæc immunitate fruuntur, penitus atque prout Sacerdotum seu Clericorum, *l. 7. supr. & l. 24. infr.* ita & in quocunque loco diuerfent eadem immunitate frui debent, non habita ratione loci, magnusne ille sit, aut exiguus. Eadem quippe semper Religionis ratio & privilegium f. best: idem Clericatus fauor, a quo ad officia & labores corporis, vel sudores, Clericos abduci non oportet: & ut ipse *Constantius hic proficetur, quia magis Religiosis, atque adeo Clericatus ministerio, quam officii & laboris vel sudore Respublica contineatur*: ac si diceret? tantum abest hæc immunitate Respublicæ utilitati quicquam detrahatur, & sic muneribus publicis; ut contra hæc ipsa immunitas Clericis tributa (quo magis diuino ministerio deservire possint) Respublicæ plus commodet & profit: Quinimo addit *Constantius, quæ religiosum eius animum arguunt, satius esse gaudere & gloriari ex Fide.* Vbi *Fidei* appellatione *Constantius* intelligit, non ipsa Religionis Christianæ mysteria, verum eius ministerium & exercitium. Nempe hoc iam seculo *Fidei* appellatio ad officia qualiter religiosa trahi cœpit. Quomodo *Hieronimus pariter fidei* appellat inspectionem locorum sanctorum. Quod igitur *Constantius* proficetur, *gaudere & gloriari se velle ex fide semper*, non ad veri cultus fideique Catholicæ deuotionem in huiusce legis specie pertinet, verum ad augescendum in dies multitudinem & magnificentiam Ecclesiarum & Ecclesiis deferuentium, non modo per Ciuitates, Oppida, Municipia: verum etiam per Vicos ipsos & Castella. Hoc illud scilicet est, huiusce seculi *gaudium*, hæc propria quædam gloria. Nam si *fidei* Catholicæ

puritatem spectes, nulla forte tempora magis piaculo hæreseos inquinata reperias, quando & ipse *Constantius a fide Catholica descuerat, & totus ferme Orbis Arianum se esse miratus est.*

Et hæc quidem est *huiusce legis* sententia, quam *Baronius* non adeo cepit, cum putauit pro Christiana Religione ipsa in vniuersum hanc legem a *Constantio* emissam. Quod arguunt duo, *hæc leg.* Primam enim *meritum eximia singularisque virtutis*, hæc lege: Itemque *Votum Christianæ legis* non est Christianæ Religionis aut fidei professio, verum Clericatus professio, seu πολιτεία & conuersatio Clericalis, quam ὑψηλὴν πολιτείαν *Gregorius Nyssenus variis locis vocauit.* Latini Scriptores vocant *sublimius propositum*, (contra Laici dicuntur *inferioris propositi*, apud *Diuum Augustinum*.) Probabilis sculo disciplina vocatur *l. 44. infr.* Imo & *Christiana lex & Christianitas*, proprie de Clericatu dicitur, ut etiam alibi docui. Secundo id ipsum euincit; privilegium, quod *hæc leg.* tribuitur: quod sane non omnibus Catholicis Christianis tributum fuit, sed Clericis tantum, puta *securitas perpetua* ab officiis & labore corporis & sudore: id est, immunitas a muneribus publicis extraordinariis. Hæc enim *securitatis perpetua* appellatione intelligenda sunt. Et vero tandem hanc illam omnino esse existimo *Constantii* circa vltima vitæ suæ tempora sententiam & constitutionem, quam *Valentinianus Sen.* postea confirmauit, *l. 18. infr.*

Est portò *hæc lex*, pariter ut *leg. 33. infr.* eo notabilis, quod ostendit Ecclesias & Clericos fuisse non tantum in Ciuitatibus, sed & in Vicis, &c. Sic & Vici sua fora habuere, teste *Paulo IV. fnt. tit. 6. §. 2.* suos Magistros literarum *l. 2. §. 8. D. de vacat. muner.* legata etiam non minus quam ciuitates capere potuerunt, *l. 73. D. de legat. l. 1.* In his qui Clerici essent, eos quidam *χωρεπισκοπας* aut *περιοδεύοντας* dictos putant, qui Episcopo Ciuitatis respondebant, sub qua vici orant, *d. l. 33. infr.* Verum de eo nos accuratius alibi.

*De non ORDINANDIS Clericis plebeiis diuitibus, Valentiniani
Sen. constitutio.*

XVII. (a) Imp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Byzacenos. (b)

PLEBEIOS (c) diuites ab Ecclesia (d) suscipi penitus arcemus. Dat. IV Id. Septembr. Aquil. (e) Diuo Iuliano & Varroniano coss. [364]

NOTÆ.

- (a) Absit hac lex a Cod. Iust. Omnia quoque a Baronio. Iungenda illi est lex 59. *supr. de Decurion.* & ut videtur, lex 60. *supr. de Decurion.* & l. 9. *supr. de petition.* itemque l. 3. *supr. de constat. fund. patrim.* Quod tamen non assero. Concordant vero huic lex 3. & 6. *supr. GOTHOF.*
- (b) Byzacena Prouincia Africae fuit, de qua vide *Orbis Romani descriptionem ex Cod. Theod. ID.*
- (c) Plebei, opponuntur Curialibus (de quibus d. l. 59.) hac leg. & l. 3. in princip. *D. de testibus*: & l. 5. *supr. de Nautic. ID.*
- (d) Id est, Clericos fieri: pari sensu, d. l. 59. *partes eligere Ecclesie*, est Clericum fieri. *ID.*
- (e) Postquam Valentinianus & Valens Palatia sua iam diuississent, Valentinianus Mediolanum, deim Aquileiam concessit hoc Anno: vid. *Consular. Theodosiana. ID.*

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Senioris quinque de Clericis constitutiones sequuntur. De Ordinatione eorum, est hac lex, & l. 21. *infr. de priuilegiis eorum lex 18.* de vita & honestate, lex 20. & 22. Est igitur hac lex de ORDINATIONE Clericorum: Nempe, ne promiscuis Clericorum ordinationibus, atque adeo immunitatis Ecclesiasticae obtentu, munia publica, itemque nerui Reipublicae attererentur, inter hac imperii sui initia Valentinianus Senior enixe prouidendum credidit, hac leg. & l. 59. *supr. de Decurion.* (quæ huic coniungenda est ceu pars eiusdem constitutionis:) Proinde duo his legibus constituit. Primo, ne Curiales, Clerici fieri possint, nisi alterutro ex his duobus facto, vel inquam propinquo pro se Curia substituto, eique bonis suis cessis, vel bonis penes Curiam relictis, quæ sententia est, *dist. l. 59.* Hoc scilicet remedio Curias prospectum voluit Valentinianus; & nihilominus Clericatus voto non intercedere, quod & ipsum Constantio quadamtenus visum fuerat l. 49. *supr. de Decurion.* Cum antea Constantinus M. Curiales Clericos fieri indistincte prohibuisset, l. 3. & 6. *supr.* & post Constantium Iulianus Apostata Decuriones, qui ut Christiani, id est, Clericatus obtentu munia Curiae declinauerant, reuocare iussisset, l. 50. *supr. de Decurionib.* & l. 4. *supr. de iustrali constat.* quam in rem est *Epistola Iuliani ipsius II.* de qua & paulo post. Proinde hoc proculdubio Iuliani Apostatae factum recentandæ huius confi-

tutionis Valentiniano causam præbuit, simul & consulendi Curias & muneribus publicis. Decurionibus primum ad Clericatum admissis, sub eo, quod dixi, temperamento, proxime ad Constantii mentem, d. l. 49. *supr. de Decurion.* & quidem quod notandum est, emissâ constitutione ad Byzacenos, quæ Africae Prouincia est Consularis.

Alterum est, & quidem huius capituli seu legis proprium, quod Plebeiis diuites ab Ecclesia suscipi, id est, Clericos fieri, non iam sub quodam temperamento, ut Decuriones, sed penitus prohibeat. Quæ & ipsa sententia fuit Constantini M. d. l. 3. & 6. *supr. hoc tit.* ad quas dixi. Vbi etiam huius rei elegans ratio assignata fuit. De PLEBEIIS diuitibus nominatim hoc statuit Valentinianus hac leg. ad discrimen eius, quod altero capite de Decurionibus diuitibus statuit d. l. 59, quæ huic, ut dixi, coniungenda est. Plebei scilicet Decurionibus opponuntur hac leg. & l. 3. in princip. *D. de testibus*, & l. 5. *supr. de Nautic.* & sic Plebei erant, qui non Decuriones erant in municipiis.

Alio vero iam sine cautum canon. 13. *Sardicensi pag. 645. 646. Tom. I. Concil. Harduin.* ne forte Diuites aut Scholastici de foro, aut Administratores, Episcopi ante ordinerentur, quam Lectoris munere & officio Diaconi aut Presbyteri fuissent perfuncti.

*De PRIVILEGIIS Clericorum, a Constantio Imp. ultimo vitæ suæ tempore indultis, sub Iuliano vero abrogatis, restituendis:
Valentiniani Sen. Constitutio.*

XVIII. (a) Idem AA. (b) ad Claudium Proc. Afric. (c)

QUAM ultimo tempore Diui Constanti + sententiam fuisse claruerit; valeat: Nec ea in adimulatione (d) aliqua conualecant, (e) quæ tunc (f) decreta vel facta sunt, cum paganorum (g) animi contra Sanctissimam Legem quibusdam sunt deprauationibus excitati. Dat. xiv. Kalend. Mart. Triu. Valentiniano & Valente AA. (h) Coss.

NOTÆ.

- (a) Abest & hac lex a Cod. Iust. Omisit quoque eam Baronius: GOTHOF.
 (b) Gratiani nomen hic quoque addendum, mox ut ostendam. ID.
 (c) Claudius PC. Africæ. Eidem inscribitur his ipsis COSS. lex 12. *supr. de Pistorib.* & Anno 369. lex 6. *supr. de Legat.* Anno 370. lex 8. *supr. de Iustal.* ID.
 † Id est, Constantii. Cæterum de hac Constantii constitutione, mox viderimus. ID.
 (d) *ye. inani adsimulatione*, id est, inani obtentu & simulatione. ID.
 (e) Id est, Valcent. ID.
 (f) scilicet sub Iuliano Apostata, aduersus Clericorum priuilegia. ID.
 (g) Paganorum nominis, pro Gentilibus, primo hæc mentio occurrit, in cuius appellationis causas inquiram *infr. tit. de Paganis.* ID.
 (h) Referenda hæc lex est, vel ad Annum 368. id est, *Valentinianum & Valentem II. COSS.* vel ad Annum 370. *Valentinianum & Valentem III. COSS.* Fuit enim hoc tempore Proconsul Africae Claudius, at non etiam Anno 365. item Valentinianus Anno 365. Treuiris non fuit, sed aut Mediolani, aut Aquileiæ, aut Veronæ, aut Parisiis. Atenim extremo demum Anno 367. & Anno 368. 369. 370. Valentinianus Treuiris fuit, ut præter huius Codicis constitutiones testatur Ammianus Marcellinus, *lib. 27. cap. 8. & 10.* vide & quæ dicam *ad Rubr. infr. de Pagan.* ID. Non dubium est, quin anno 368. vtriusque Imperatoris *Quinquennalibus* dedicato, hæc lex data fuerit; cum sit de priuilegiis Clericorum a Constantio Imperatore, vltimo vitæ suæ tempore indultis, sub Iuliano vero abrogatis, restituentis. *ANT. PAGIVS differt. hyp. part. 2. cap. 4. in fin.*

COMMENTARIUS.

PRIUILEGIA Clericorum Catholicorum, per Africam Proconsularem nominatim, restituit hac constitutione Valentinianus Imp. quæ videlicet his Constantius Imp. vltimo vitæ suæ tempore concesserat, a Iuliano vero Apostata, & sub eo, Clericis adempta fuerant: sub quo videlicet Paganorum animi aduersus sanctissimam legem quibusdam deprauationibus fuerant irritati. Vbi sequentia discutienda notandaque veniunt.

Primo ea a Valentiniano valere iuberi, quæ Constantio vltimo tempore visa fuerant. Nempe Constantii hac in re inconstans sententia fuit, prout ab Ariani & Ariomanitis deprauatus fuit: de quo ad *leges superiores*. Verum vltimo vitæ suæ tempore Catholicis Clericis rursum consuluit.

Secundo igitur videndum, quam illa Constantii vltimo tempore sententia fuerit, quæ hic firmatur. Inter alia scilicet Constantius Clericis Catholicis immunitatem ab extraordinariis muneribus a se ademptam *l. 15. supr.* vltimo tempore restituit, *l. 16. supr.* Deinde idem Constantius *l. 49. supr. de Decurionib.* constituit, ut Curiales, Clerici fieri possent, cæsis facultatibus: Quæ quidem lex ab eo lata est bimestri ferme ante obitum. Hæc igitur illa extrema Constantii sententia hic intelligitur.

Nunc tertio videamus, quid sub Iuliano Clericis detractum fuerit. De detractis sane ab eo Clericorum priuilegiis, imo & annonis, testis Theodoretus *lib. 3. cap. 3. & lib. 4. cap. 4.* Sozomenus *lib. 5. cap. 5. in princ. & lib. 6. cap. 3.* Philostorgius *lib. 7. cap. 4.* ad quem iam dixi: Sed & illud nominatim a Iuliano in Clericos factum, quod Clericos e Curialibus olim factos ad Curias reuocauerit: Quod Sozomenus quoque prodit *lib. 5. cap. 5. καὶ τὸς ὑπὲρ αὐτῶν κειμένους νόμους ἀνέλε, καὶ τοὺς βασιλευσθεῖς ἀπέδωκε*; legesque in eorum gratiam latas abrogauit ipsos denique curiis restituit. Quod non ita accipiendum est cum Baronio, aliisque, quasi Clericos ideo tantum Iulianus Curias addiderit, vel ut habet Nicephori Interpres, Senatorum munere & ministerio peruerse fungi iusserit: verum, quod Clericos, qui e Curialibus Clerici facti fuerant, atque adeo Curialibus muneribus publica lege hac ratione sese subdlexerant, ad Curias retraxerit, reuo-

cauerit, ἀνέσπερε inquit Philostorgius, pariter ut Sozomenus, ἀπέδωκε. Et vero ipsamet illa super eo Iuliani constitutio extat *l. 4. supr. de Iustal. collat. & l. 50. supr. de Decurionib.* vbi Christianorum appellatione Clerici designantur. Imo & Iuliani *ep. 11.* ad Byzantinos hanc ipsam in rem extat, quæ tota sic habet: *Τὸς βασιλευσθῆσαντας ὑμῖν ἀποδεδώκαμεν, καὶ τὸς πατροκόλους, εἰ τε τῇ Γαλιλαίαν ἐαυτὸς εἶδον ἀφ᾽ ἑσθῆς, εἰ τε ὅπως ἀλλῶς πραγματεύσαιντο, διαδράναι τὸ βασιλευσθῆσαντας: Senatores omnes vobis redidimus, & Decuriones patricios, siue in Galileorum religionem se dederint, siue aliud quidvis gesserint, ut curiam effugiant, extracos, qui in vrbe primaria publico muneri præfuerunt.* Verum hac de re plura ad *dist. l. 4. & 50.* vbi varios errores hac in re ab Interpretibus admissos, pluribus refuto; quidque πατροκόλοι, ibi sint? clare ostendo. Denique Marcellinus quoque *lib. 22. c. 9. & lib. 25. c. 4.* eo respexit scribens: *Curias additos a Iuliano, ab iis, priuilegiis, aut origine, longe discretos; seu licet priuilegiis & stipendiorum numero & originis penitus aliena firmitudine communis.* Tandem & Libanius videndus, in *sumus Iuliani, pag. 296. Edit. Morell.* Quin & idem Iulianus Clericorum immunitatem ab extraordinariis muneribus infregerat, ut puto, *l. 10. supr. de extraordi. muner.* vbi vide quæ dixi.

Quarto neque illud prætermittendum, quod hic dicitur, *Paganorum animos* (sub Iuliano scilicet) *contra sanctissimam Legem quibusdam deprauationibus fuisse excitatos.* Quibus verbis proculdubio Valentinianus hac leg. ad Proconsulem Africae data, intelligit Donatistarum factum; a quibus Iuliani animus a Christiana alioquin Religione satis auersus deprauatus excitatusque fuit. Notum enim, quomodo Donatistæ Iulianum aduersus Catholicos adierint, eique inani simulatione fucataque perfidia obreperint; de quo ad *l. 37. infr. de hæret.* Atque hæc est illa inanis adsimulatione, quæ hac leg. dicitur: Hæ sunt deprauationes, quibus excitatus animus Iuliani contra sanctissimam legem, id est, contra Catholicam Religionem Sanctissima lex est non Clericatus, verum Catholica fides. Sic & Catholica Lex, *l. 11. infr. de hæret. & l. 1. supr. de hæretic.* Cathol-

Catholica Sanctitas, l. 4. n. infr. de heret. Sancta Lex l. 5. d. tit. & l. 5. supr. hoc tit.

Igitur Quinto loco, hæc illa iam sunt Iuliani de carta & sub eo facta quæ a Valentiniano b. l. per Africam infirmantur: Contra, hæc illa sunt postrema Constantii cogitationes, quas idem nunc va-

lere iubet, & in his nominatim, lex 16. supr. hoc tit. & l. 49. supr. de Decurion.

Quæ cum ita sint, apparet de inani coniectura eorum qui in hac leg. reponerant loco Constantii, Constantini: digitum quoque intendendum ad spec. l. 1. infr. de Paganis: quæ ab hac leg. plane aliena est.

De CURIALIBVS Clericis, ad Curiam reuocandis, vel non, Valentis p. 47.
constitutio.

XIX. (a) Idem AA. (b) Modesto PP. P. (c)

QUICUNQUE ex Curialium natus genere ad Clericatum venerit, & præiudicium (d) sanguinis cœperit postulari, (e) certi temporis definitione defendatur: ut si in consortio Clericatus decennium quietis (f) impleuerit, cum patrimonio suo in perpetuum habeatur inuicinis; Si vero intra finitos (g) annos fuerit a Curia reuocatus, cum substantia sua functionibus subiaceat ciuitatis: Obseruando hoc, ut hi quos decennium vindicat, (h) petitione superflua minime fatigentur. Dat. xvi. Kal. Nou. Hierap. Valentiniano & Valente AA. (i) COSS.

NOTÆ.

- (a) Est hæc lex a Baronio relata Anno D. 365. n. 42. referenda ad Ann. 370. GOTHOF.
(b) Et huic legi addendum nomen Gratiani: Est autem ea VALENTI tribuenda. ID.
(c) Modestus PP. Orientis scilicet sub Valente Imp. ad hunc eundem Modestum extat Basilii epistola 279. suu. 104. Edit. Benedictin. de Immunitate Clericorum, & aliæ plures, puta 274. 275. 276. 277. 278. suu. Ep. 279. 280. III. 110. 281. Ed. Benedictin. Meminit quoque eius Gregorius Nazianzenus in monodia Basilii, seu Orat. 20. pag. 349. Ed. Paris. & Lips. & Amm. Marcellinus lib. 29. in gestis Ann. 370. cap. 1. lib. 30. cap. 4. in gestis Ann. D. 374. vide plura in Prosopogr. ID.
(d) In Editione Tiliana præiudicio; sed hoc commodè retineri potest, imo debet. Præiudicium enim sanguinis, dicitur hic actio præiudicialis, causaque status: notumque est, actionem prius postulari & impetrari oportuisse: quod ostendit lex unie. supr. de dolo malo: l. 1. supr. de inoffic. testam. l. 9. supr. de infirm. bis qua sub Tyr. Sic quidem, ut exceptio non impetrata actionis actori recte opponeretur, quod postea abrogatum a Theodosio Iunior leg. unie. supr. de omnia action. impetrat. ID.
(e) A Curia scilicet vel a Curiz nomine, aduersus Clericum illum. ID.
(f) Decennium quietis, recte: quanquam alius forte malit, quietus. ID.
(g) Id est intra decennium: Finitos autem, pro prefinitos. ID.
(h) A Curia liberat. ID.
(i) Referenda hæc lex est ad Ann. 370. id est, Valentinianum & Valentem III. COSS. Eo quippe Anno Valens huius Constitutionis Auctor, mense Augusto, Septembri & Octobri, iuxta iam inde a verno tempore eius Anni Hierapoli constitit, ut præter leg. unie. supr. de iure Ital. Urbis Constip. l. 6. supr. de Tiron. l. 3. Cod. Inst. de Defensor. te. statur Zosimus, lib. 4. c. 13. Sed & Modesti (cui hæc lex inscribitur) Præfetti Prætorio nomen id ostendit, qui tunc ab hoc Anno demum 370. Præfectus Prætorio extitit: vide quæ dixi ad l. 63. supr. de Decurion. ID.

COMMENTARIUS.

VALENTIS hæc vnica hpc titulo de Clericis Constitutio est, ex qua apparet, quoniam is erga Clericos & Curias animo fuerit. Igitur Curiales Clericos ad Curiam (pariter ut idem Monachos Curiales ad Curiam reuocari voluit, constitutione emissa ad eundem Modestum Præfectum Prætorio, puta lege 63. supr. de Decurionibus. Quæ forte hoc ipso Anno data est!) reuocari iubet hac lege Valens, nisi decennium in Clericatu fuerint. Nempe cum multi Curiales per Orientem ad Clericatum sese contulissent, neque Curia indemnitati consultum fuisset, cessis forte facultatibus ex Constantii Constitutione, non modo l. 49. supr. de Decurionibus; sed & anteriore aliqua, ut eadem lex ostendit, atque præiudicio sanguinis ad Curiam reuocarentur, Valens cer-

tum tempus constituendum credidit, puta decennium, intra quod ii reuocari possent; post decennium non possent. Quomodo & Valentinianus Sen. l. 21. hoc. tit. temporis quoque distinctionem inducit. Arcadius quoque leg. 163. supr. de Decurionibus; & Theodosius Iun. l. 172. d. tit. Theodosius M. pariter temporis hac parte distinctionem attulit l. 121. supr. de Decurionibus. Et postea tamen non aliam queritur Ambrosius Ann. 393. epist. 29. suu. Ep. 17. pag. 215. Tom. V. Oper. Ed. Paris. 1614. cuius verba refero ad d. l. 121.

Præiudicium sanguinis hac leg. est actio, qua queritur de alicuius ortu, stirpe, & origine. Aliud enim præiudicium est status, in quo de libertate alicuius queritur, statuque legitimo; de quo s. præiudiciales, Inst. de action. Decennio itaque præiudicium

iudicium sanguinis excludi observandum, in specie hac leg. Septennio in specie d. l. 21. infr. hoc iur. triennio ex sententia Theodosii M. l. 121. supr. de Decurionib.

Porro, ut hac lege Valens, ne Curiales ad Ecclesiam promiscue transirent, cautum iuit; ita & sub eodem Valente eadem Patribus & Synodo Illyriciana mens fuit, antehanc ipsam legem in Synodica ad Ecclesias & Episcopos dioeceseos Asianæ, Phrygiæ, Cataphrygiæ, Pacatianæ, referente Theodoret, lib. 4. cap. 8. ομοίως τε καὶ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ἐξ αὐτῆς τῆς ἱερατικῆς τάγματος, ἵνα ὡσιν ἀνεπίληπτοι πανταχοῦθεν, καὶ μὴ ἀπὸ τῆς βασιλευμένης, καὶ στρατιωτικῆς ἀρχῆς: similiter autem & Presbyteros ac diaconos ex ipso sumi ordine Clericorum, ut omni ex parte sint irreprehensibiles, minime vero ex curia vel ex officio magistratuum Nempe vetuere Presbyteros & Diaconos e Curia adiciendi, vel ex officio Magistratuum: id enim sibi volunt illa postrema, στρατιωτικῆς ἀρχῆς (non ut inepte Interpretes de militum duceſtribus:) Nam & Officialium

seu apparitorum militia dicta e quo consule Paratitlon de diuers. offi. lib. 8. Basilii quoque Auctor est sub eodem Valente epist. 264. su. 257. Edit. Benedictin. Vicarium Ponticæ quendam, tuum quotquot erant, Clericos Cæsareæ, una voce, Curia mancipasse: πάντας μὲν μὲν Φωνῇ τῆς ἱερατικῆς τῆς ἐν Καισαρείᾳ ἐκκλησίας παρέδοκε τῇ ἐκκλησίᾳ, ubi perperam Interpres, Senatui permisi, loco Curia mancipauit. Addit eundem Sebastia Orthodoxis communicantes ad Curiam nominasse, publicisque muneribus addidisse: τὰς μὲν ἡμῶν κοινῶν τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὀνομαζῶν καὶ καθ' ἑκάστην τῇ ὑπηρεσιᾶν δηνωσίων, ac nostros quidem communicatores curiales appellans, ac munus publicis addicens quem & ipsum locum non recte vertit Interpres. Porro ut sub Valente Curialibus muneribus attriti Clerici, ita & tributis Presbyteri & Diaconi, pristina immunitate abrogata: de quo insignis extat locus & querela Basilii Cæsariensis epistola 279. su. 104. Edit. Benedictin. ad eundem Modestum Praefectum Pratorio, quem supra laudauimus ad l. 70. De Modesto vero hoc plene in Prosopogr.

DE VITA, HONESTATE, CONVERSATIONE Ecclesiasticorum & Continentium: Valentiniani Sen. Constitutio ad Damasum Episcop. V. R. Lecta in Ecclesiis Urbis Romæ.

XX. (a) Imppp. VALENTINIANVS, Valens & Gratianus AAA. ad Damasum Episc. Urbis Rom.

ECCLESIASTICI, aut ex Ecclesiasticis, (b) vel qui Continentium (c) se volunt nomine nuncupari, viduarum, (d) ac pupillarum domos non adeant: sed publicis exterminentur iudiciis, si posthac eos ad fines (e) earum vel propinqui putauerint deferendos. (f) Censemus etiam, ut memorati (g) nihil de eius mulieris, qui se priuatim sub prætextu religionis adiunxerint, liberalitate quacunque, vel extremo iudicio, possint adipisci: & omne in tantum inefficax sit quod alicui horum ab his fuerit derelictum, ut nec per subiectam personam (h) valeant aliquid, vel donatione, vel testamento percipere. Quin etiam si forte post admonitionem legis nostræ aliquid hisdem ex feminæ, vel donatione, vel extremo iudicio, putauerint relinquendum, id fiscus usurpet. Cæterum, si earum qui (i) voluntate percipiunt, ad quarum successionem, vel bona, iure ciuili, vel Edicti beneficiis adiuuantur, (k) capiant ut propinqui. Lecta in Ecclesiis Rom. iv. Kalend. Aug. Valentiano & Valente III. AA. coss. [370.]

NOTÆ.

- (a) Absit hac lex a Cod. Iustin. de causis mox viderimus. Eam vero postea abrogauit, Martianus Imp. Nouella de legam. Cleric. ultim. Eandem retulit Baronius Anno 370. n. m. 117. eiusque occasione multa obicit num. v8. n9. 120. 121. 122. 123. GOTHOF.
- (b) Id est, ex Ecclesiasticis nati, liberi Ecclesiasticorum. An vero vna voce, Ecclesiasticis? Minime. ID.
- (c) Continentes hac lege qui sint? mox viderimus. ID.
- (d) Vide Ambrosium 1. officior. 20. ID.
- (e) Si legamus separatim, ad fines, & sic, pro ad domos, ad limina; tum hic sensus fuerit. Non excusari Ecclesiasticos, aut Continentes; adeuntes domos viduarum & pupillarum, etsi propinqui earum eos eo deduxerint. Si vero legamus, ad fines, vnica voce, quod viris doctis magis placet, tum hic sensus fuerit, deferentibus, id est, accusantibus Propinquis & Adfinibus huiusmodi Ecclesiasticos & Continentes, a iudiciis secularibus puniri & exterminari. Quæ interpretatio & mihi magis placet; eamque etiam probat l. 28. infr. ID.
- (f) Id est, accusandos, ut superiore nota dixi. ID.
- (g) Ecclesiastici videlicet, aut ex Ecclesiasticis, vel Continentes. ID.
- (h) Fiduciarii tacitam fidem interponentis, & sic tacito fidei commissio in fraudem sanctionis, de quo l. 17. infr. & locus Hieronymi ad Neposianum, quem mox proponam. ID.
- (i) q. quid, quanquam & hoc retineri potest. Nisi forte qui, pro aliqui hic sustineri posse putet quis. ID.
- (k) Inuitantur, admittuntur. ID.

SPECTIS Ecclesiasticorum & Continentium moribus, conuersationi, compendiisque seu cupiditati & avaritiæ, & quidem per Diocesim & Episcopatum Urbis Romæ, hac insigni Valentini-
ani Senioris ad DAMASVM Episcopum Urbis Romæ constitutione, Anno D. 370. occurritur. Duo nempe *hac leg.* prohibentur, de quibus mox; ubi prius egerimus de *Continentibus*, ad quos *hac lex* non minus quam ad Ecclesiasticos pertinet.

Continentes, quorum *hac leg.* mentio fit, Ecclesiasticis vicini sunt, utpote quibus coniunguntur: quare & Clericis in eadem re ipsa pariter iunguntur in *Concilio Carthag.* Anno 397. *can. 38. Cod. African. pag. 883. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. Ut Clerici vel Continentes ad Virgines & Viduas, nisi ex iussu vel permissu Episcoporum, non accedant:* vid. & *Cresconium, Breuiario, cap. 255.* Continentes igitur dicti, qui priuato perfectioris vitæ studio ducti, voto seuerioris vitæ suscipiendæ, legitimis connubii solatiis seiuncti, ἀποταξόμενοι, coelibem vitam affectabant, ἐγκρατεύμενοι, id est, *Temperantes.* Hesychius, ἐγκράτειαν, ἀσκησιν interpretatur. Palladius in *Lausiaca*, τὸν τῆς ἐγκρατείας καὶ ἀγνίας ἀναδεδεσθαι σέφανον, temperantia atque castitatis coronam desugere. Ceterum Continentium alii sese Asceterio dedebant, (quare & hos *Monachorum* appellatione intellexit Hieronymus;) alii in urbibus intra ædium priuatarum Sacraia vitam hanc exercebant, excolebant: vid. *August. epist. 199. liu. Epist. 262. Edit. Benedictin.* Nonell. *Iustin. 123. Leonis Nouell. 33.* alii *Continentes* dictos putant, qui post nuptias, vxore e medio sublata, se continebant. Ad rem.

Primum huius *leg.* caput spectat Ecclesiasticorum & Continentium conuersationem; Viduarum scilicet ac pupillarum domos adire Ecclesiastici & Continentes vetantur, ad euitandam turpis conuersationis suspicionem: vnde colligere licet Ecclesiasticorum & Continentium quosdam hoc æuo etiam in Romana Diocesi & alibi, hoc vitio vel laborasse, vel saltem suspitione haud omnino caruisse; sic vt Imperatoria iam auctoritate malo huic intercedere opus fuerit, vti Patres quoque intercessere. Sic & Ambrosius *libris officior.* quos ad Clericos suos scripsit, *lib. 1. cap. 20. Viduarum ac Virginum domos, nisi visitandi gratia, Iuniores adire non est opus: & hoc cum Senioribus, hunc est, vel cum Episcopo, vel si grauior est causa, cum Presbyteris: Quid necesse est, ut demus obstrictandi locum secularibus?* &c. Similiter Hieronymus quoque *epist. 2. ad Nepotianum, de vita Clericorum & Sacerdotum pag. 9. Tom. I. Oper. Edit. Francf. apud Christ. Gensleb. Et si ipse non in totum domo Virginis aut Viduæ Clericum arceat, modum tamen, eodem semper fine, hunc præscribit: Si propter officium Clericatus, aut VIDUA a te visitatur, aut VIRGO, nunquam domum solus introeas: tales habeto socios, quorum contubernio non infameris. Si Lector, si Acoluthus, si Psalter te sequitur, non ornentur veste, &c. solus cum sola secreto & absque Arbitro vel teste non sedear: si familiaris est aliquid loquendum, habet nutricem, maiorem domus, virginem, viduam, vel maritatum: non est tam inhumana, vt nullum præter te habeat cui se audeat credere. Caueto omnes suspiciones, & quidquid probabiliter fingi potest, ne fingatur, ante deuota.*

Secundo, prohibentur *hac leg.* Ecclesiastici & Continentes quicquam capere, ex mulierum laicarum quarumcunque (ita enim *hanc leg.* accipio, præter Martiani Imper. mentem; de quo ad *l. 28. infr.*) liberalitate, vel testamento: relicto tantum

eis ex propinquorum successione capiendi iure; quo etiam pertinet Ambrosii locus elegans *serm. 66. in Domin. 22. post Pentecost. pag. 96. Tom. V. Oper. Edit. Paris 1614. in f. de Clericis: Nec dicere possumus; Nemo nos inuasionis arguit, violentie nullus accusat. Quasi non interdum maiorem pradam a VIDVIS blandimenta eliciant, quam tormenta. Nec interest apud Deum, utrum vi, an circumuentione quis res alienas occupet, dummodo quoquo pacto teneat alienum.* Et rectum est Baronii iudicium, cum iam Apostolorum temporibus hæc fierent, prauisque adeo germinibus illis Ager Dominicus inter persecutiones refertus esset, quid factum putandum sit tempore pacis Ecclesiæ sub Christianianis Imp. & in ea potissimum Vrbe, in quam e toto orbe diuitiæ tanquam in mare flumina confluerent. Has igitur Hæredipetarum horum artes & aucupia *lex hæc* damnat. Damnant horum temporum Scriptores, etiam per eundem Episcopatum Romanum, huius quoque *legis* indicio factis: Et alioquin Ammianus Marcellinus quoque *lib. 27. cap. 3.* Neque ego abnuo, inquit, ostentationem rerum considerans urbanarum, huius rei [Episcopatus Romani] cupidus, ob imperandum quod appetunt, omni contentione laterum iurgari debere: cum id adepti, futuri sint ita securi, vt dentur oblationibus Matronarum, procedantque vebiculis insidentes, circumspesse vestui, epulas curantes profusas, adeo vt eorum conuiuia regales superent mensas. Qui esse poterant Beati reuera, si magnitudine Urbis despecta, quam vitii opponunt, ad imitationem Antistitum quorundam provincialium vicerent, quos tenuitas edendi, potandique parcissime, vilitas etiam indumentorum & supercilium humum spectantia, perpetuo Numini verisque eius cultoribus vt puros commendant & verecundos. Quæ quidem ab Ammiano dici mirandum non esse ipse Baronius fatetur. At certe verbis Ammiani Marcellini fides non videtur deneganda, duplici ratione: Primo, quod Gentilis ipse alioquin adeo candide & prolixe Episcoporum Christianorum provincialium puritatem, verecundiam, temperantiam commendare sustinet, vt ne Christianus Scriptor magis potuerit. Secundo, quod hæc *lex* tam aperte in eius sententiam pedibus ire videtur; nisi quod dici posset, nec Damasum nec vniuersum Clerum, sed solum non paucos in hæc aucupia sese dedisse. Vt vt sit; sane Ambrosius quoque *libello 2. aduers. relat. Symmachi, Anno D. 384. (vt alibi proba)* huius *legis* (vt plenius probabo ad *leg. 27. infr.*) meminit *pag. 325. Edit. Symmachi Par. 1604. in 4. Contra nobis, inquit, etiam priuata successionis emolumenta RECENTIBVS LEGIBVS* denegantur, & nemo conqueritur. Non enim putamus iniuriam, quia dispendium non dolemus. Mox: scribuntur testamenta Templorum ministris, nullus excipitur prophanus, nullus vltima conditionis, nullus prodigus verecundia: Soli ex omnibus Clerico commune ius clauditur, nulla legata vel grauium VIDVARVM, nulla donatio. Et ubi in moribus culpa non deprehenditur, tamen officio multa præscribitur. Quod Sacerdotibus phani legauerit Christiana Vidua, valet: quod Ministris Dei, non valet. Quod ego, non vt querar, sed vt sciant, quid non querar, comprehendis &c. Sed referunt, ea, qua vel donata, vel relicta sunt Ecclesiæ, non esse temerata. Hieronymus quoque compluribus locis hæc aucupia describit & perstringit, veluti *epist. ad Nepotianum 2. & in Epitaph. Nepotiani ep. 3. & ad Euslochium 22.* Quæ Baronius recte resolta (vt ipse ait) & in vnum collecta omnibus spectanda in *Annalib.* posuit, vt inde Lector huius *legis* fanci

Sciendæ occasionem intelligeret; & vt sciret Lector se, quod ingenui Scriptoris est, vt amanti historici numeros explere; nec in gratiam hominum vitia reticendo, laudare virtutes. Egregium vero illud Baronii factum: vt mirum plane sit, eundem hanc legem *parum equam* nuncupare: contra quam etiam iuxta Ambrosium Hieronymus d. *epist. 2. ad Nepotianum, de vita Clericorum & Sacerdotum, pag. 9. Tom. I. Oper. Edit. Francos. apud Christ. Gensib.* qui hanc sanctionem commendat: *Pudet dicere, Sacerdotes Idolorum, Mimi, & Auriga, & Scorta, hereditates capiunt, solis CLERICIS ac MONACHIS (hac lege) prohibetur: & non prohibetur a Persecutoribus, sed a Principibus Christianis. Nec de LEGE conqueror, sed doleo, cur MERVERIMVS hanc legem. Cauterium bonum est; sed quo mihi vulnus, vt indigeam Cauterio? Prouida seueraque legis cautio: & tamen nec sic refranatur auaritia. Per fideicommissa legibus illudimus: & quasi maiora sint Imperatorum scita, quam Christi, leges timeamus, Euangelia contemnimus. Si haeres, sed mater filiorum, id est gregis sui, Ecclesia, qua illos genuit, nutriuit, & pascit: quid nos inferimus inter matrem & liberos? Quid est igitur quod Baronius hanc Valentinianeam legem, iuxta similes, parum æquas, neque semel vocet? cum ipse tamen, vt dixi, causam huius legis sancienti recte aperiat; & extrescentem Clericorum & Monachorum cupiditatem coercendam dicat: in ea potissimum Vrbe, Roma scilicet, in quam e toto Orbe diuitiæ tanquam in mare flumina confluxissent: Imo & verisimile sibi videri dicat, ipso Damaso id agente, hanc sanctionem editam aduersus diuinorum decretorum contemptores ad demolendam Clericorum & Monachorum eiusmodi questuariam & sordidam officinam, vt qui contemnerent sancti Dei Euangelii præcepta, & pro nihilo ducerent sacros Conciliorum Canones, ipsorumque Romanorum Pontificum decreta quælibet deriderent; iidem procaces ab ipso Imperatore Valentiniano compellerentur: quem constat in cæteris iura Ecclesiastica facta tecta seruari voluisse. Valentinianus ipse consilii appellatione in l. 22. *infr.* consultam & prouidam sanctionem vocat, vt potest quam hæc tempora omnino exegere. Sed & hoc ipsum paulo post ad Episcopos quoque & Virgines Deo dicatas extensum fuit, l. 22. *infr.* vt neque videlicet ex mulierum liberalitate quicquam capere possent. Hoc ipsum postea & de Diaconissis, imo sub seueriore quoque sanctione prohibitum, l. 27. *infr.* seueriore inquam: Nam cum aliæ mulieres, vt maxime Ecclesiasticis & Continentibus aliquid donare vel relinquere hac leg. prohibeantur, non ideo tamen prohibita ipsis Ecclesiis aliquid relinquere, quod tamen perperam Viri docti nonnulli putarunt. At Diaconissæ, non modo Clericis, verum etiam Ecclesiis & pauperibus relinquere aliquid prohibita, d. l. 27. vel etiam de clare domus insignibus, in eos aliquid transcribere, quod postremo tamen mox abrogatum l. 28. *infr.* Neque enim audio Marcianum Imperatorem existimantem ea lege 28. hanc nostram abrogatam, de quo tamen plenius videbimus ad d. l. 28. Sane Marcianus ipse postea hac parte vt hanc legem, ita & d. l. 27. *infr.* velut asperius & durius latis abrogatas voluit Nouell. sua de testam. Cleric. vlt.*

Secularis interim iurisdictionis & potestatis in Ecclesiasticos, saltem quoad temporalia illorum bona, monumentum & argumentum hoc, (si quod aliud) illustre esse videtur: cuius vestigia, procul ab omni studio, quod abominor, sectari lubet. Primum Imperatorem videmus non solum mores

Ecclesiasticorum ad honestatem componentem, sed & prouida ac seuera legis cautione Ecclesiasticorum acquisitionibus sibiulam imponentem. Secundo videmus, alteram iam hanc constitutionem *hoc titulo, ad Episcopum Urbis Romæ directam*; nempe haud alio exemplo vel ratione, quam vt is operam daret, quæ ea Lex effectui traderetur, quam & ipse forte elucubraret, quod Baronio coniciendi facile & ipse accedam. Hæc enim ratio huiusmodi inscriptionum est; atque adeo quod laudabile, vt Clerum suum ad huius sanctionis præscriptum contineret. Certe, vt postea docebit lex 22. etiam Episcopis ea sancita est, neque hac parte, quicquam præ Clericis aliis Episcopi præcipui habuere. Tertio videmus, sanctionem hanc *lectam in Ecclesiis Romæ* quod Imperialis potestatis, & quidem Romæ argumentum esse videtur. Et sane quemadmodum leges seu Orationes ad Senatum emissas, vel ad ius Senatorium pertinentes, in Senatu lectas, nonnullæ huius Codicis constitutiones ostendunt; quæ vero ad Iudices & Magistratus & ad horum officium spectabant, apud Aetia: Sicut rursum constitutiones, quæ ad ius militare pertinent, in Principis lectæ & asseruata: Ita leges Impp. Ecclesiasticæ in Ecclesiis pariter lectæ (sicut aliquando eorundem Impp. Icones Imperatoris auctoritati ostendendæ in Ecclesias illatæ, de quo etiam Gregorius in Registro,) idque tanquam frequentissimo loco. Et epistolas Imperatorum in Ecclesiis lectas testatur Chrysostomus homil. 3. in 2. ad Thessal. Ed. Co. d. p. 1502. & p. 528. Tom. XI. Oper. Edit. Benedictin. Sane præter hanc legem, lectarum in Ecclesia siue constitutionum siue epistolarum Imperatoriarum de rebus Ecclesiasticis alterum luculentum exemplum suppeditat Sulpitius Severus lib. 2. *Historia sacra* c. 39. in gestis Anni 355. Epistolam, inquit, sub Imperatoris nomine emittunt, eò consilio, vt si ea aquis auribus populus recepisset, publica auctoritate cupita proferrent. Igitur LECTAM IN ECCLESIA epistolam populus auersatur: Dionysius, quia non esset assensus, vrbe pellicur. Statimque eius in locum Episcopus subrogatur. Liberius quoque Urbis Romæ, & Hilarius Pictanorum Episcopus dantur exilio. Sed & Imp. Theodosii Iunioris aduersus Nestorium legem, cum Edictis Præfectorum, sub quibus proposita, in Ecclesiis lectam subscriptio testatur: *Ἀνεγνώθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν μακαρίων ἐν τοῖς ἐρημικοῖς, Φαρμακίῳ καὶ Ἰνδίκῳ, ἅντες ἀποκολλητῶν ῥεῖ, δ. Lecta sunt hac in Ecclesia monachorum in desertis degentium, die 23. Pharnuthi, indictione prima, anno Diocletiani 184. Vid. Aetia Concil. Ephesin. in fin. pag. 1722. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. Sic etiam Constantinus Magnus epistolam suam Athanasii absolutoriam & Meletianis comminatoriam, quam ad Ecclesiam Alexandrinam scripsit, teste Theodoretto lib. 1. cap. 26. 27. iussit, ἡς τὸ κοινὸν ἀνεγνώθηται, ἢ εἰδέναι πάντες ἔχουσιν τὴν αὐτῆς προαίρεσιν, in publico populi conuentu legi, quod cunctis voluntatem & propositum ipsius cognoscerent, teste Sozomeno, lib. 2. cap. 23. Itaque erratum est Doctissimi alias Baronii Ann. 370. num. 123. qui negat, vllum exemplum præcessisse, vt Imperatoris sanctiones in Ecclesiis legerentur. Sic quoque in fine legum Visigothicarum legimus, *suprascriptas omnes* (de Iudæis scilicet) *Lectas in Ecclesia S. Mariae Tolero sub die VI. Kalend. Febr. Anno primo Ervigii R.* Sane & Gregorius quoque postea Mauritiū, legeretiam iniustas Viſas, publicauit, & sic Imperatoris iussioni hac in re obedientiam præbuit, quod ipsemet testatur l. 2. Ind. II. *epist. 61.* Neque illud Baronii mouere debet, quod addit, minime reperiri ab Imperatore hac leg. præceptum, *Vt ea legeretur in Ecclesiis.* Neque enim*

que enim necesse fuit, id nominatim *lege* comprehendere, quod factum apparet; & quia factum apparet, fieri potuisse colligitur, & eo quidem magis, quod Damasus Episcopo inscripta, non alibi, quam in Ecclesiis legi debuerit. Tandem neque illud admittendum quod Baronius credi vellet, Valentinianum Damasum ministrum hac in re egisse: Illud alterum eadem quod subiicit, & Damasum Edictum illud impetrasse, haud adeo abnuam: verum prius illud, Baronii Divinationem sapit. Et tamen si vel hoc ipsum largiremur, saltem exinde liqueret, auctoritate Principis hac parte Romæ opus fuisse, ut ipse Baronius fateatur, quæ utique frustra adhibetur, vel adhiberi postulat, nisi Ecclesia in Republica esset, id est, nisi legibus Imperatorum Ecclesia etiam Romana, tum saltem in temporalibus teneretur. Postremo id magis magisque evincit huiusce legis sanctio, & quidem duplex; Primum enim Ecclesiasticos viduarum & pupillarum domos contra Edictum adeuntes, publicis iudiciis deferri & exterminari iubet, id est, coram iudicibus secularibus. Secundo, a mulieribus his relicta vel donata, fisco suo vindicari iubet. Sic secularium Potestatum & Principis est iudicium de bonis Ecclesiasticorum. Inquis quod & antea peritrox, hanc legem postea veluti asperius & durius latam a Martino abrogatam, Nouella de *testam. Clericor. ult.* verum id: Sed

quid tum? Esto, visa fuerit tum Martino asperior & severior; Præterquam quod de Martiano iudicio dicere possem, hinc sane liquet, visque tum eam *legem*, servatam: Item leges humanas pro temporibus Principes variare, mutare, abrogare potuisse. Neque ilico abrogatio legem abrogatam iniustam fuisse eo tempore, quo lata fuit, coarguit; cum cessante etiam causa, quæ *legi* occasionem dedit, & ipsam *legem* cessare, atque abrogari, ius & mos sit. Illud minime tolerandum quod Molanus *lib. de piis testam. c. 34.* censet, hanc *leg.* fuisse latam odio in sacros homines, moxque abrogatam. Neque enim hic ullum odium Ordinis Ecclesiastici vertitur, verum fratrum tantum avaritiæ sacrorum hominum, hæredipetarum, Clericorum & Monachorum iniicitur, quod optime vidit ipse Baronius, & nuperrime Nicolaus le Maître, *lib. 2. de bonis Eccles. c. 1.* Tandem inquis, quod etiam Baronius notat, Ecclesiasticis tantum, non Ecclesiis ipsis, hanc legem ferri. Verum hoc, quicquid alii contra sentiant. Sed quid inde? Nempe Valentiniano visum Ecclesiasticis modum ponere. Atenim ubi usus postea postulavit, non minus Ecclesiis ipsis modus a Principibus quidam impositus: quod ostendit *lex 27. infr.* Denique Principi hac in re vela laxare vel contrahere pro Reipublica usu semper licuisse videtur.

XXI. (a) Idem AAA. ad Ampelium. PR. V. (b)

Hii (c) qui Ecclesiæ iuge obsequium deputarunt, Curiis habeantur immunes, si tamen eos ante (d) ortum Imperii Nostri ad cultum (e) se legis nostræ contulisse constiterit: ceteri reuocentur, qui se post id tempus Ecclesiasticis congregarunt. Dat. xvi. Kalend. Iun. Gratiano A. II. & Probo Coss. [371.]

NOTÆ.

- (a) Omisit & hanc *legem* Baronius, quæ & a *Cod. Iust.* abest. GOTHOF.
- (b) Al. PFP. male. P.V. Romæ scilicet cuius mentio apud Annianum Marcellinum *lib. 23. cap. 4.* in gestis huius Anni 369, cuius etiam quatuor decreta in Vrbe Roma memorat. Eidem inferuntur complures Anni huius constitutiones; & sequentis 372. Sed & Baronius ex *Cod. Vaticano* refert hoc ipso Anno num. 1. eiusdem Valentiniani indulgentiam de Vrsicino Schismatico in Episcopatu Rom. ad hunc eundem Ampelium Præf. Vrbis, quæ etiam Vrsicino indulgentiam præbet, ut ne ad Urbem Romam, vel ad suburbicarias regiones pedem inferat, ne nequitie suæ contaginem conetur infundere. *ID.*
- (c) Ecclesiastici Clerici. &c. *ID.*
- (d) Ante V. Kalend. Mart. Anno 364. & sic ante septennium: eo enim die & tempore Valentinianus Imperator declaratus fuit. *ID.*
- (e) *Cultus* hic pro ministerio & Clericatu. Eodem sensu in eodem argumento in *Constant. l. 49. supr. de Decurion.* cultu, diuinæ reuerentiæ; item via diuinæ cultionis, pro Clericatu. *ID.*

COMMENTARIUS.

CURIALEM Clericum factum ad Curiam reuocari iubet *hac leg.* Valentinianus Sen. ut & Constantinus M. l. 3. & 6. *supr.* & Valens l. 19. *supr.* In præteritum tamen certo tempore ut aliis constitutis onibus conclusa hæc Clericorum ad Curiam reuocatio, veluti d. l. 19. *supr. l. 121, 123, 163. supr. de Decurionib.* ita & hac Va-

lentiniani & quidem per Urbem Romam & regiones suburbicarias. Scilicet ante ortum Imperii sui, id est, ante V. Kalend. Mart. Ann. 364. & sic ante Septennium Clericos factos a Curiis haberi immunes vult, post id tempus factos ad Curiam reuocari. Verum de hoc iam plenius ad l. 49. & 59. *supr. de Decurion.*

XXII. (a) Idem AAA. ad Paulinum (b) Præsidem Epyri (c) nouæ. (d)

FORMA præcedentis consulti + etiam circa Episcoporum Virginumque (e) personas, & (f) circa alias, (g) quarum statuto præcedenti facta complexio est, valeat ac porrigatur. Dat. Kalend. Decembr. Treu. (h) Modesto & Arintheo Coss. [372.]

NOTÆ.

- (a) Et hanc legem in Codice Iustiniano omisam omisit quoque Baronius. GOTHOF.
 (b) Huic successit mox Anno sequente Zosimus: vt docet *lex unica supr. ne Prefectian.* Item *lex unic. supr. de Stratoribus*, emendata eius subscriptione. ID.
 (c) Epyrus Valentiniano in Imperii diuisione cessit, vt huius legis Inscriptio cum Subscriptione collata fidem facit: itemque *lex unica supr. ne Prefectiani*: Et sane Zosimus testatur, *lib. 4. c. 3.* Valentiniano Illyricum & quidem totum cessisse. ID.
 (d) Epyri duæ: de quo vide *Topogr.* Nouæ fit quoque mentio in *Itiner Peutinger.* ID.
 † Cuius? legis 20. *supr.* vt mox ostendam. Hac interim voce prouidam hanc sanctionem consultamque dicere voluit: de quo ad *d. l. 20. supr.* ID.
 (e) Deo scilicet dicatarum, de quibus vide *supr. tit. de raptu vel matrim. sanctim.* & *l. 4. 6. supr. de Censu.* ID.
 (f) *7p.* vt ID.
 (g) Puta Clericos & continentes. *d. l. 20. ID.*
 (h) Forte Irid, id est, Tridenti. ID.

COMMENTARIUS.

TRAHITVR, seu extenditur anterior aliquâ constitutio, ad Episcoporum & Virginum personas hac Valentiniani Senioris Constitutione: Virginum, inquam, Deo dicatarum & Sanctimonialium, de quibus alioquin fuit quoque *supr. tit. 25. lib. 9. de raptu vel matrim. sanctim.* & *lex 4. 6. supr. de censu.*

Quænam autem illa præcedens constitutio est? Sane hac in re obscura vel illud saltem ex hac leg. colligere licet, ea lege de Clericis & similibus actum fuisse: Quandoquidem eius legis forma ad Episcopos & Virgines Deo dicatas trahitur: Et sic proculdubio a minoribus vel æqualibus, ad maiores & æquales extensio fit. Et sane ita existimo, intelligi hic legem 20. *supr.* in qua agitur, de Ecclesiasticis & Continentibus. Et sic de Ecclesiasticis

ea leg. constituta, ad Episcopos quoque hac leg. cum de eo alicubi dubitari cõpisset, porriguntur. Item, quæ de Continentibus viris ibi statuta; ad Virgines pariter Continentes, hac leg. trahuntur. Fuerit itaque huius legis hæc sententia; Etiam Episcopos, etiam Virgines Deo dicatas, nihil cõsequi possẽ ex liberalitate mulierum, non magis quam ceteros Ecclesiasticos aut Viros Continentes: de quo ad eam leg. 20.

Dices, legem 20. ad Episcopatum Vrbis Romæ pertinere, hanc vëro ad Epyrum, & quidem novam: quare hanc legem ad illam trahi non posse? ^{p. 52.} Fateor, emissam illam ad Episcopum Vrbis Romæ; fateor, lectam in Ecclesiis Vrbis Romæ: Sed generalem eius prouidentiam fuisse ait, & sic vbique eam seruari voluisse Valentinianum.

XXIII. (a) Imppp. Valens, GRATIANVS & Valentinianus AAA.

Artemio, (b) Euridico, Appio, Gerasimo, (c) & ceteris

Episcopis. (d)

QVI MOS est (e) causarum ciuilium, (f) idem in negotiis Ecclesiasticis obtinendi (g) sunt: vt si qua (h) sunt, ex quibusdam diffensionibus, (i) leuibusque delictis, ad religionis (k) obseruantiam pertinentia, locis suis, & a suæ (l) Dioceseos Synodis audiantur: Exceptis (m) quæ actio criminalis, ab Ordinariis (n) extraordinariisque (o) Iudicibus, aut Inlustribus (p) potestatibus audientia (q) constituit. (r) Dat. xvi. Kal. Iun. (s) Treu. Valente v. (t) & Valentiniano AA. coss. [376.]

INTERPRETATIO. Quoties ex qualibet re ad Religionem pertinente inter Clericos fuerit nata contentio, id specialiter obseruetur, vt conuocatis ab Episcopo diocesanis (v) Presbyteris, quæ in contentionem venerint iudicio terminentur. Sane si quid opponitur criminale, ad notitiam Iudicis in ciuitate qua agitur deducatur, vt ipsius sententia vindicetur, quod probatur criminaliter fuisse commissum.

NOTÆ.

- (a) Absẽt hæc lex a Cod. Iust. Refert eam Baronius recte Anno 376. num. 6. Absẽt quoque ab Aniano Put. GOTHOF.
 (b) De Episcopis istis mox ID. In MS. G. legitur, Artemio Episcopo. RITTER.
 (c) Gerasimo in veteri huius Codicis Chronologia, & in aliis MSS. imo & in Sichardin. GOTHOF.
 (d) In Synodum aliquam proculdubio tum coactis: de quo mox. ID.
 (e) Loco, mos est; reponat quis, Mores sunt: & sic mox, iidem pro idem legendum fuerit. Verum id mihi non placet. Alii reponunt infra obtinendus est: quomodo sane nonnulli MSS. Anianei habent: Quod de suo etiam testatur Seldenus, de Synedriis, cap. 10. p. 144. Et ita quoque Baronius habet ad Ann. D. 376. Et id tamen ipsi duriusculum. Forte rescribendum eidem, &c. obtinendi ius sit. ID.
 (f) Ciuiles causæ hic sunt laicorum causæ, & seculares. ID.
 Tom. VI. H

- (g) *Obtinere*, est locum habere: vt in illo Concilii Nicæni *can. 6. pag. 323. 326. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. τὰ ἡγούμενα ἐν ἡγεμονίᾳ*: vbi recte interpres, *Antiqui mores obtineant. ID. MSS. Wurceburg. & Gothan. & Edit. Sighard. obtinendus est. RITTER.*
- (h) *Pro qua*: Cæterum exstat hæc sententia, *recisus nonnullis in Pii Epistol. 2. p. 98. Tom. I. Concil. Ed. Hard. GOTHOF.*
- (i) *Male al. dammandis sensibus. ID.*
- (k) *Disciplina Ecclesiastica. ID.*
- (l) *MS. G. A se e Diacones, errore librarii. RITTER.*
- (m) Vox hæc non exceptionem à Regula proprie denotat; verum contrarium casum: nam de *leuibus delictis* supra actum fuit, a quibus nunc *actio criminalis excipitur*, id est separatur, distinguitur. *GOTHOF.*
- (n) *Put. Rectoribus Prouinciarum, Proconsulibus, Vicariis. ID.*
- (o) In eodem argumento vid. *l. ult. infr. de Episcop. iudic. Cæterum non agnoscit hanc vocem extraordinariisque, MS. G. ID.*
- (p) *Put. Præfæctis Prætorio: de quo mox. ID.*
- (q) *γρ. audienda*, (vt *supr. audiantur*) quomodo MSS. exhibent, & quidem Seldenianus: Seldeno ipso teste de *Synedr. lib. 1. cap. 10. p. 345. ID.*
- (r) Sensus est; Ea excipienda esse, quæ actio Criminalis instituta efficit, vt ab Ordinariis & extraordinariis Iudiciis, vel Illustribus Potestatibus audienda sint. *ID.*
- (s) *Kal. Mart. MS. G. RITTER.*
- (t) An potius, *Valente VI. & Valentiniano II. COSS. ID. est, Anno D. 378. GOTHOF. Nota numeralis abest a MS. W. G. & Edit. Sighard. RITTER.*
- (v) *Diocesanis, MS. W. ID.*

COMMENTARIUS.

DE FORO Episcoporum & Clericorum, quemadmodum fuit iam *supra* Constantii Imp. Epistola, siue Constitutio, *l. 12. hoc tit. erit Honorii lex 41. infr. hoc tit. & l. 1. infr. de Relig. Valentiniani Placidia filii lex vlt. infr. hoc tit.* Ita hæc *lex* Gratiani est, quod ostendit eius subscriptio, *DAT. TREVERIS.* Atque ita in vniuersum quinque hæc de re *hoc Codice* extant Constitutiones genuinæ, (quibus addunt Alii duas, Constantini nimirum & Theodosii nominibus propositas sub *tit. de Episcopali iudicio*, vbi dicemus:) quibus videlicet definitur, an & quando Episcopi & Clerici coram Ecclesiasticis, quando vero coram secularibus Iudiciis accusari, vel litigare possint. Quod quidem ostendit, sæpius hanc rem in Synodis & in Consistoriis Principum agitatam. Nunc harum omnium *legum* sententiam hic sub vnum semel conspectum proponemus: mox quanam huiusce *legis* sententia sit, aduersus plurimorum interpretationes, eam quoque quæ *huic legi* subdita est, ostendemus.

Vt hoc distincte fieri possit, *Tria Causarum genera* circa Clericos constituenda sunt: Ecclesiasticæ videlicet causæ, Pecuniariæ siue ciuiles, & Delictorum communium.

De Causis Ecclesiasticis, τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζηήματα, apud Basilium, id est, in quibus de Religione agitur, seu in causa FIDEI, vt Valentinianus Sen. Imperatoris nostri pater, in hac ipsa re, *lege sua* dicebat, teste Ambrosio in *princ. Epist. 32. su. 13. Ed. Paris. 1614. in f. dubium nullum est, eas coram Episcopis & Synodis Diocesane audiiri oportere, hac leg. & l. 1. infr. de Religione, & d. l. ultim. infr. de Episc. iudic. non vero δημοσίου δικαστηρίου, in publicis iudiciis, Ecclesiasticos ζηήματα, tradidit, de quo elegans etiam est locus ille, qui extat apud Ambrosium *epist. 32. su. 13. Ed. cit. ad Valentinianum lun. vbi & Valentiniani Senioris legem, seu Rescriptum super eo recitat, quod paulo post exhibebo. Est & Basilii hoc ipso tempore epist. 385. in fin. su. ep. 225. Edit. Benedictin. Est Gregorii Nazianzeni epist. ad Nestarium 227. Item dubium nullum est, causas Ecclesiasticas alicuius Ordinis (vt eodem loco Ambrosius) vt & delicta**

Ecclesiasticorum proprie contra disciplinam Ecclesiasticam & Ordinem admissa, ibidem agitata; quæ Ecclesiastica ἐκκλησιαστικά, seu ἀμαρτήματα, delicta, dicuntur *can. 6. Concilii Constant. pag. 811. 812. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. & Nouella Iust. 83. cap. 1. vid. & leg. 29. Cod. Iust. de Episcop. aud. quæ scilicet pœnis Canoniciis, atque in his Exauertatione, (de qua est *l. 41. infr. & l. 20. supr. quorum appell.*) communionis priuatione exercentur. Atque hoc est illud omne, quod Ambrosius, *Va. P. 53. lentianum Sen. legibus* sanxisse scribit; scribens ad eius Filium Valentinianum *lun. Augustæ, inquit, memoria Pater tuus, non solum sermone respondit, sed etiam Legibus suis sanxit, in causa Fidei, vel Ecclesiastici Ordinis alicuius, eum iudicare debere, qui nec munere impar sit, nec iure dissimilis, (hæc enim verba rescripti sunt) hoc est, Sacerdotes de Sacerdotibus voluit iudicare. Quin etiam si alias quoque argueretur Episcopus, & MORVM esset examinanda causa, ETIAM HANC voluit ad Episcopale iudicium pertinere: Et mox; Quando audisti, Clementissime Imperator, in causa Fidei Laicos de Episcopo iudicasse? Ita ergo quadam adulatione curamur, vt Sacerdotalis Iuris simus immemores, & quod Deus donauit mihi, hoc ipse aliis putem esse credendum? &c. Et mox: At certe, si vel scripturarum seriem diuinarum, vel vetera tempora retragemus, quis est qui abnuat in causa Fidei, in causa inquam Fidei Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, non Imperatores de Episcopis iudicare, &c. Hæcenus Ambrosius. Atque hæc tum de causis Fidei, vel Ecclesiasticis alicuius Ordinis, tum de delictis Ecclesiasticis.**

Secundo, de Causis Pecuniariis Ecclesiasticorum nunc videndum est. Pecuniariæ igitur, seu ciuiles Ecclesiasticorum causæ coram iudiciis secularibus instruebantur, non minus quam priuorum seu laicorum: & hæcenus Constantini Magni privilegio, quod memorat Sozomenus *lib. 1. cap. 9. cautum fuit, vt consensu vtriusque partis, Episcopus inter priuatos de rebus pecuniariis cognoscere posset, sic vt Episcopus more Arbitri sponte residentis, in Ciuili dumtaxat negotio iudicaret: & sic sub tribus limitationibus id constitutum,*

stitutum; non vero iure suo id sibi Ecclesiastici vindicare poterunt, & hanc Laici necessitatem iniungere. Idque ipsum etiam cautur l. 7. & 8. Cod. Iust. de Episcop. aud. & Nouell. Valentiniani 12. in princ. de Episcop. iud. quam quidem legem 7. Tribonianus deformasse videtur ex l. 10. supr. de Iurisdictione, nisi potius vtrique lex eiusdem Constitutionis partes sint. Ex d. l. 10. interim liquet, hoc idem privilegium tributum Iudæis, ut videlicet & ipsi in civili duntaxat negotio, ex consensu, ad similitudinem Arbitrorum, apud Patriarchas suos litigare possent. At, quod l. 1. de Episcopali Iud. sub Constantino M. cautur, ut id fieri posset, etsi altera pars refragaretur, id falsum esse ad eam leg. ostendam.

Tertio sequuntur tandem Ecclesiasticorum Delicta, quæ communia recte dicere possis, ea videlicet, quæ publicis legibus & iure communi vindicantur, πολιτικά ἐγκλήματα d. Nouell. Iust. 83. quæ ad usum publici iuris pertinent, ut loquitur lex 1. infr. de Religion. quæ Rempubl. lædunt. Nam ut militum alia delicta propria sunt, quæ militarem disciplinam attentant, alia communia, quæ publicam disciplinam (& sic eorum persecutio aut propria, aut communis est; l. 2. & 6. D. de re milit.) ita pariter Ecclesiasticorum admitti, siue delicta, aut propria sunt, id est, quæ illi vt Ecclesiastici admittunt aduersus Ecclesiasticam disciplinam, (qua causa, & eorum persecutionem propriam esse, id est, a Iudicibus Ecclesiasticis vindicantur ostendimus: Alia vero communia sunt, quæ non iam vt Ecclesiastici, sed vt Ciuium numero, atque in Republ. constituti, admittunt: nam, ut recte quoque Cardinalis Bellarminus lib. 1. de Clericis, cap. 28. Clerici præterquam quod Clerici sunt, sunt etiam ciues & partes Reipubl. politica. Et vero hæc delicta regulariter ab ordinariis, extraordinariisque iudicibus secularibus, vel Illustribus audiebantur, vindicabantur: seu ad ordinarios Cognitores pertinebant, legibusque audire oportebat: quæ sententia est Gratiani hac leg. & Honorii l. 1. infr. de Religion. Eademque est sententia leg. 3. de Episcop. Iud. Continua, inquit, lege sancimus, nomen Episcoporum, vel eorum, qui Ecclesia necessitatibus seruiunt, ne ad iudicia siue Ordinariorum, siue extraordinariorum iudicium pertrahatur. Habent illi Iudices suos, nec quisquam his publicis sit commune cum legibus. QVANTVM AD CAVSAS TAMEN ECCLESIASTICAS pertinet, quas decet Episcopali auctoritate decidi. Quibuscunque igitur mota fuerit questio, quæ ad CHRISTIANAM PERTINENT SANCTITATEM, eos docebit sub eo Iudice litigare, qui Præsulest in suis partibus omnium Sacerdotum, id est, per Aegypti Diocesim, Oprate Karissime ac incundissime. Quare laudabilis auctoritas tua arbitrio temperato quicquid NEGOTIORVM ALIUNDE incidit, terminabit, habituro Pontificium SACRÆ DISCEPATIONIS Timotheo Episcopo. Vides causas tantum Ecclesiasticas, ad Christianam sanctitatem pertinentes, sacras disceptationes, Episcopali auctoritate decidi. At, quicquid negotiorum aliunde incidit, id est alias causas quascunque, Iudicum ciuiliū arbitrio terminari iuberi. Ac proinde emendandus Gratianus, qui canonizata illius legis parte, canone 5. Caus. 11. Quest. 1. hanc distinctionem sustulit, omisis illis, quantum ad causas Ecclesiasticas tamen pertinet: & reliquis sequentibus.

Sed & illud obseruandum, dictam l. 1. infr. de Religion: adeo præcisam videri, vt Privilegium istud Constantinianum, de causis tantum pecuniariis seu ciuilibus ad Iudices Ecclesiasticos trahendis, abroget, omnibus videlicet causis seu negotiis aliunde, præterquam de Religion, incidenti-

Tom. VI,

bus, ad Ordinarios Iudices remissis, verbis plane peremptoriis. Accedit & Valentiniani Nouell. 12. de Episc. Iud. in qua Valentinianus, sublaturus querelas seu causationes plurimorum, quæ tunc erant de Episcopali iudicio, non tantum in causis ciuilibus (id est pecuniariis) Episcopos iudicium sibi vindicare vetat, nisi vtrique parte consentiente, & præcedente vinculo Compromissi, verum etiam confirmata verbis expressis Honorii constitutione d. l. 1. infr. de Religion, etiam quoad Episcopos reos publicis legibus & iure communi, id est, in publico iudicio respondere iubet, nisi forte priuato delicto læsus ab Ecclesiastico, iudicium Ecclesiasticum eligere maluerit. Verba Nouell. hæc sunt: Quoniam constat, Episcopos & Presbyteros forum legibus non habere, nec de aliis causis secundum Arcadii & Honorii diuina constituta, quæ Theodosianum Corpus ostendit, præter Religionem posse cognoscere, si ambo eiusdem officii litigatores nolint, vel alteruter, agant publicis legibus & IVRE COMMUNI. Sin vero petitor Laicus, seu in ciuili, seu criminali causa, cuiuslibet loci Clericum aduersarium suum, si id magis eligat, per auctoritatem legitimam in publico iudicio respondere compellat: Quam formam etiam circa Episcoporum personam obseruari oportere censuimus: Vt si in huiusmodi Ordinis homines actionem peruationis & atrocium iniuriarum dirigitur, si fuerit, per Procuratorem solemniter ordinatum, apud Iudicem publicum inter leges & iura configant. Et mox: In reliquis negotiis criminalibus iuxta legum ordinem per se iudicium subire coguntur. Itaque & publica delicta atrociora crimina Ecclesiasticorum necessario apud ordinarios Iudices agitata, pariter vt ciuiles causæ, vt & priuata eorum delicta, nisi ad p. 54. uersario consentiente. Idque l. 3. COMMUNE fuit, & vero notandum ita vocari d. Nouella. Et licet Baronius obseruet, Valentiniano, post latum hoc impium Edictum nulla prospera cessisse, sed aduersa, cunctaque in deterius esse prolapsa arque penitus labefactata, ipsumque demum miserando interitu periisse, id tamen refutat Milletotus de delicto communi & casu privilegiato, pag. 129. 130. qui idem recte ostendit Leonis Epistolam 94. huic legi contrariam, non esse Leonis PP. sed Leonis Archiepiscopi tertiæ prouinciæ Narbonensis. Quamquam non dubito, quin Episcopi & hæc sibi quoque vindicare niterentur; qui & Martini Turon. Episcopi, & Seueri lib. 2. histor. sacra, sensus fuit, illis potissimum quæ extant cap. 49. 50. Basilii quoque hoc ipso tempore, epist. ad Commentariensem 417. su. 286. Edit. Benedictin. perpetrata in Ecclesiis, veluti furta ibi admissa, ad Ecclesiasticam cognitionem reuocabat, qui scilicet pauperum vestimenta furati fuerant, γνωρίζων ὅτι τὰ ἐν ταῖς Εκκλησίαις ἀμαρτανόμενα, ὑφ' ἡμῶν προσήκοντα τῆς πρεσβύτης τυγχάνειν διορθώσεως, δικαστῶς δὲ περὶ τούτων μὴ παρενοχλεῖσθαι: faciens te certior, quæ in Ecclesiis peccantur, ea a nobis, vt par est emendari debere, nec de his rebus esse iudices interpellandos.

Hæc fuit huius æui constitutionumque Imperariorum hac parte disciplina; Quamquam & Morum Ecclesiasticorum examen ad Episcopale iudicium pertinere voluit Valentinianus Sen. vt ex Ambrosio iam docuimus. Idque ostendit alter quoque eiusdem Ambrosii locus epist. 24. su. 49. Edit. Par. ad Marcellum. Aiebant præterea nescio quæ gesta indecore, & pro suo quisque studio iactabat, quæ Episcopo potius Iudice, quam Præsente examinari oporteret. His confusus simulque admonitus Apostolica præceptionis &c. recepi cognitionem, ita tamen, vt compositionis effem Arbitr. Quinimo & hac quoque Constitutione Gratianus: puta, vt si delicta Ecclesiastico-

H 2

rum

corum leuia sint, & ex quibusdam diffensionibus, circa Religionem exorta, de re ad Religionem pertinente, inquit interpres, atque in negotia Ecclesiastica incident, tum de huiusmodi delictis Episcopi quoque Iudices esse possint: Idque scilicet Exemplo causarum ciuiliu. Nam vt Iudex secularis de incidente quaestione cognoscere potest, de qua alioquin principaliter cognoscere non potest, (l. 3. Cod. Inst. de Iudic. l. 1. Cod. cod. de Ord. Iudicior. l. 11. Cod. cod. ad Leg. Corn. de fals.) isque mos in causis ciuilibus obtinet: ita pariter incidentem de leui delicto in negotium Ecclesiasticum quaestionem ab Ecclesiasticis Iudicibus audiri voluit Gratianus: Eundemque adeo morem & hic obtinere vult: vbi obtinendi vox propria; vt in illo Nicæni, τὰ ἀρχαῖα ἐκκλεσιῶν, antiqui mores OBTINEANT, vt recte interpres. Et hæc quidem genuina est huiusce legis sententia in principio. Largiter vero falluntur, qui cessant hac lege id constitui, vt causa ciuiles seu pecuniarie Ecclesiasticorum coram Ecclesiasticis Iudicibus tractentur. Aperte quippe hac leg. argumentum ducitur amore causarum ciuiliu, seu qui in causis ciuilibus usurpatur, ad negotia Ecclesiastica: moxque discrimen statuitur inter leuiora delicta, & actiones criminales; vt videlicet illæ coram Ecclesiasticis Iudicibus audiri possint, hæc non item. Ciuiles itaque causæ initio huius leg. non sunt causæ ciuiles seu pecuniarie Ecclesiasticorum, sed sunt causæ ciuiles promiscuæ omnes, quæ coram Iudicibus ciuilibus agitantur, a quibus argumentum hic ducitur. Sic liquet, causas ciuiles & actiones criminales Ecclesiasticorum coram ordinariis & ciuilibus Iudicibus regulariter agitas, eaque forma Iuris huius fuit.

Facilis itaque nunc responsio est ad tres leges, hoc Codice in speciem contrarias; etsi ad eas in vniuersum & in antecessum id generaliter recte responderi possit, ea quandoque tempora incidere, vt Iudicibus secularibus erepta cognitio Ecclesiasticis recte tribuatur.

Primum igitur, quod Constantio aliquando visum fuit, circa Episcoporum nominatim, non & aliorum Clericorum accusationes, ne in Iudiciis videlicet illæ fierent, sed apud alios Episcopos explorarentur, l. 12. supr. hoc tit. id Episcopis tantum tributum, non aliis Ecclesiasticis, quorum respectu lvs COMMUNE relictum est: & sic confirmata eo ipso Regula in casibus non exceptis: & ad perpetuam Iuris formam non pertinet, imo extraordinarium prorsus, momentaneum, temporarium, vt eius legis verba etiam euincunt, atque ex illorum temporum ratione ibidem euicimus.

Secundo, quod Honorio visum fuit, Anno 412. l. 41. infr. hoc tit. vt Clerici Episcopi, Presbyteri, Diaconi, aliiue, nonnisi apud Episcopos accusari possent; id non nisi de Ecclesiasticis, vel etiam de leuibus delictis intelligendum est, pariter vt hac lex nostra, vt ibi ostendimus: & quidem sub hac adhuc limitatione, vt videlicet huiusmodi duntaxat causas Episcopi audiant actis subtestificatione multorum. Quod ipsum est, quod hac leg. exigitur, vt leuia delicta Ecclesiasticorum locis suis, id est, ab Episcopis locorum, & a suæ Dioceseos Synodis audiantur. Tunc etiam lex 1. infr. de Relig. satis aperte ostendit, quæ nempe Honorio mens hac parte fuerit: vt & eiusdem lex 8. Cod. Inst. de Episcop. aud. Denique sequentes Principum constitutiones aperte actiones criminales contra Ecclesiasticos ad Iudices seculares & ordinarios remiserunt.

Postremo; Neque alia etiam videri possit Constitutionis Valentini Tertijs sententia in l. ult. infr. hoc tit. vbi Clericos, quos Ioannes Tyran-

nus INDISCRETIM ad seculares Iudices deduci debere edixerat, Episcopali audientia referuari iubet, hæc addita ratione, quod fas non sit, vt diuini muneris Ministri temporalium potestatum subdantur arbitrio. Audis INDISCRETIM, ἀνπίτως. Nempe Ioannes Tyrannus nullo discrimine causarum Ecclesiasticarum, & Ciuiliu ac Criminalium, Clericos ad seculares Iudices deduci voluerat: Valentianus itaque discrimen causarum rursus instaurauerit, veteritque, ne diuini muneris Ministri (qua Ministri videlicet; quod necessario suppleendum, ne alioquin hæc noua Theologia sit, eique obstat illud: Omnis anima Potestatibus subdita esto:) quid admittentes, temporalium Potestatum arbitrio subderentur. Ac vt maxime lex illa generalis foret, temporaria tamen tantum fuerit, eaque de earum constitutionum numero, quas prior Placidia in Clericos animus elicit. Aduersus quam pugnant tot anteriorum Principum, & deinceps infecutorum Constitutiones. Verum plenius de hoc ad eam leg. Clericis sane Ecclesiæ Romanæ longæ consuetudinis instituto id datum, vt prius apud Episcopum Rom. conueniri deberent: deinde si Episcopus actorem contemneret, ad secularia Iudicia iri posset: quod priuilegium centum quinquaginta ferme post annis ab Athalarico R. confirmatum apud Calliodorum VIII. Var. 24.

Atque hæc sufficiant, ad mentem Constitutionum hoc Codice comprehensarum. Ex historia quippe Ecclesiastica, & Canonibus Conciliorum, ex posteriorum Imperatorum Constitutionibus, denique ex omnium temporum obseruantia, argumenta in præsens nunc omittemus, instituti nostri memores, neue Interpretationis modum egrediamur. Adde, quod hanc messem sui iuris fecit. 55. solidissimo scripto V. CL. Milletotus, aureoque libello, de Delicto communi & casu priuilegiato: quo lubens remitto Lectorem: Quanquam p. 127. huius leg. sententiam minus assensum est: cum putauit, hanc legem mutatam l. 3. de Episcopali Iudicio: in eo quod cognitio negotiorum Ecclesiasticorum Episcopis ea leg. tribuatur, quæ hac leg. tribuitur Synodis. De cuius leg. sententia ibi dicemus, ostendemusque simul eam subditiuitatem esse. Tandem ad huius, imo harum de foro Clericorum omnium legum tractatum quoque pertinet, quod Synesius epist. 67. p. 215. Edit. Petau. in fol. queritur: ἱερεὺς ἱερέας παρανομῶν διακρίσι, εἰ μὴ ἐπὶ ψεύδεσιν, ἔγω λέγω: πάντως δὲ μετ' ἐπιβέλει τῆς προαιρέσεως. ἔγὰρ ἵνα λάβωσι δικαιοσύνην, ἀλλ' ἵνα τοῖς ἀρχαῖς τῶν στρατευμάτων ἄδικα κέρδη μνηστύσωσιν: sacerdotes a Sacerdotibus malefactorum arcessuntur, falsone, nondum dico, omnino tamen malo & fraudulento animo. Non enim persequendarum panarum gratia, sed vt militaribus præfatis iniusta lucra concilient. Id quod a Theophilo Episcopo Alexandrino prohiberi petitur ad euitandam infamiam & dedecus Sacerdotum.

Ex his certe quæ diximus patet, Baronium humani aliquid passum, cum scribit, Episcopo SIVISSE, id est, permisisse (scilicet tanquam de iure suo aliquid remittentes) grauiora crimina per seculares Iudices exercere. Cui vel hæc lex apertissime refragatur: in qua tantum abest, tale quid indicetur, vt contra leuiorum delictorum cognitionem, de summo iure aliquid remittens Gratianus Imp. in fauorem Ecclesiasticorum, Iudicibus secularibus alioquin competentem, detrahere se ostendat. Quid vero paulo post hanc leg. a Maximo Tyranno, seu Treuerico Imp. post Gratiani cædem in Priscillianistas aditatum, & quomodo in eos gladio exilioque animaduerti iusserit, vide apud Sulpitium Seuerum lib. 2. sacr. bist. c. 50.

Illud interim hac lege obleruetur, quod dicitur, *locis suis & a suis Diaecesos Synodis audiantur*, quod interpretes ad hanc leg. non cepit. Nempe his verbis indicatur duplex gradus audientiae seu cognitionis Ecclesiasticae: scilicet negotia Ecclesiastica primum *locis suis* audiebantur, id est, apud ciuitatis Episcopum, τὸν οἰκείον ἐπίσκοπον: dein in Synodo totius provinciae, seu apud Metropolitanum & Primatem cum omnibus provinciae Episcopis, quod & ipsum plenarium Concilium dicitur, *can. 19. Cod. African. pag. 857. Tom. I. Concil. Harduin. & pag. 341. Tom. I. Biblioth. Iur. Canon. veter. Hen. Iustelli: τελεία σύνοδος, can. 95. 96. Cod. Canon. Eccles. uniuers. seu. can. 16. & 17. Concil. Antiochen. pag. 47. Tom. I. Bibl. Can. Hen. Iust. (hæc enim duo LOCORVM suorum appellatione hic intelligenda sunt: de quo plene ad l. 12. supr. de Pensis)* tandem in Synodo totius Diaecesos: vt docet quoque *Can. 6. Concilii Const. pag. 811. 812. Tom. I. Concil. & canon. 9. Concilii Chalcedonensis, pag. 605. 606. Tom. II. Concil. Synodus Diaecesos*, est Synodus Episcoporum e multis provinciis sub vno Patriarcha ferme vel Primato seu Exarcho constitutorum, coacta. Sic in Actis Concilii Ephesini pag. 1283. 1284. *Tom. I. Concil. ἡ συνεδέσσεια Σύνοδος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς διοικήσεως, Synodus, quæ conuenit apud Alexandriam ex Egyptiaca diaecesi*. Cuius generis quoque fuisse Aquileiense Concilium, cui Ambrosius Mediolanensis præfuit, ex epistola Imp. Theodosii & Valentiniiani liquet, quæ iubet Episcopos ex Diaecesi (Italix) in Aquileiensem ciuitatem ad Concilium conuenire. Hæc Synodi quoque μέγας dicitur *can. 12. Concilii Antioch. seu Cod. uniu. Eccl. 91. pag. 46. Tom. I. Biblioth. Iur. Canon. Hen. Iustelli: δεὺς ἐπὶ μέγας ἐπισκοπῶν σύνοδος τρεπτόσα, oportet ad maiorem Synodum conseris: & dicto can. 6. seu 169. Cod. can. uniuers. Eccles. pag. 57. Bibl. Iur. Canon. αὐτὰς προσίεναι μέγας συνέδω τῶν τῆς διοικήσεως ἐπισκοπῶν ἐκείνης, accedere illos ad maiorem Synodum Episcoporum illius diaecesos. Conuentus Sacerdotalis sanctumque iudicium vocatur l. 45. infr. Dicta hæc Concilia Vniuersalia *Can. 19. 77. 95. 107. 108. Cod. Afric. pag. 875. 906. 919. 926. Tom. I. Concil. Harduin. can. 20. Concil. Matisc. 2. pag. 465. Tom. III. Concil. & passim in Conciliis Hispanicis, quorum plena erat auctoritas & αὐθεντία, vt ait Canon. 18. Cod. African. pag. 773. 874. Tom. I. Concil. Qualia sunt Africana seu Carthaginensia, Gallicana, Hispanica, Britannica & similia. Patrum Africanorum ad Cælestinum epistola pag. 150. Tom. I. Concil. Harduin. Prudentissime enim, iustissimeque prouiderunt, quæcumque negotia in suis locis, ubi orta sunt, finienda, &c. Non itaque vltra diaecesim, de quo vide Codices Canonum passim. Hinc liquet de errore Interpretis huius legis, qui Synodos Diaecesos interpretatur, cum ab Episcopo diaecesani Presbyteri conuocantur: ignorata vocis diaecesos significatione. Hinc quoque iam patet, quantopere erret Marca, lib. 3. de concordia Sacerdotii & Imperii, cap. 1. p. 378. cum ait, hac leg. primos omnium Valentem, Gratianum & Valentinianum Imperatores, Episcopis vnus diaecesos concessisse, ad exemplum Iudicum & Honoratorum, vt non solum in singularum Prouinciarum Synodis, sed etiam generali totius diaecesos Synodo in vnum coire iure ordinario siue mandato speciali possent. Imo enim Imp. Gratianus hac l. de Synodis diaecesos agit tanquam iam vñtis, quasque iungit Locis suis, id est, Prouincialibus Synodis: tantum audientiam earum, qua amplificat, qua restringit. Et sane, quod negare tamen audet, ante hanc leg. Synodi diaecesos habitæ sunt, & quidem non extraordinario Prin-**

pum Imperio, verum more ordinario. Quæ quidem Synodi maiores dictæ; vt docet iam triginta quinque ante hanc leg. annis, *diff. Canon. 12. Antiochenus, Anno D. 341. & ostendunt tot Synodi diaecesos ante hanc leg. habitæ*. Sicut & deinceps frequenter vñtis: *vid. diff. Canon. 6. Concil. CSP. Anno D. 381. eodemque pertinet lex 45. in fin. infr. vid. de his plene Iustellum ad Codicem Africanum, p. 423. seq. Bibl. Iur. Canon. veter. Edit. Paris. 1661. in f. vt hæc Synodi Plenaria quoque dictæ, ita magna earundem auctoritas fuit, seu αὐθεντία, diff. can. 18. Cod. Africano: adeo vt ab illis ne Episcopis quidem prouocare liceret. Huiusmodi denique fuerunt Gallicanæ, Hispanicæ, Britannicæ Synodi, per Galliarum, Hispaniarum, & Britanniarum diaecesos. Et hæc de Synodis diaecesos, deque causis ad earum cognitionem & audientiam pertinentibus.*

Quod Criminales vero causas attinet Ecclesiasticarum personarum, eas Gratianus hac lege audiri iubet ab ordinariis extraordinariisque Iudicibus aut Insuperibus Potestatibus: vbi Ordinarii Iudices sunt non Iudices ciuitatum, vt Interpretes male, verum Rectores Prouinciarum & Proconsules & Vicarii. Extraordinarii, quibus Imperator cognitionem extraordinarium mandabat: veluti si Princeps creptam Præfecto Prætorio cognitionem ad Vicarium transferret: vt factum hoc tempore ab hoc ipso Imp. Gratiano in causa Priscillianistarum, teste Sulpitio Seuero, lib. 2. sacra historia cap. 49. Illustres vero Potestates sunt, Præfecti Prætorio: de quibus agit in ea ipsa re idem Seuerus, ac nominatim de Gregorio Præfecto Prætorio Galliarum sub eodem Gratiano: mox & de Eudodio sub Maximo Tyranno. Verum de his appellationibus plene in Glossario.

Nunc ad historiam huius leg. descendendum est, & quinam illi sint Episcopi quatuor, cæterique ad quos hæc Gratiani lex data est. Illud igitur primo certum, per Gratiani Imperium, & sic per Occidentem fuisse hos Episcopos, vt docet subscriptio huius legis, *Dat. TREVERIS*. Secundo, proculdubio Episcopi hi in Synodum diaecesos alicubi collecti tum coierant: quandoquidem hac lex ad tot simul Episcopos data est, præcipuis etiam tantum nomine expressis; & in his primo omnium Artemio, cæteris generali voce comprehensis, ita, & cæteris Episcopis. Et vero de his Diaecesos Synodis hac ipsa leg. agitur. Ex his iam sequitur, habitam eam Synodum sub Gratiano Imp. in Occidente: vbi, quod modo dixi, data hæc lex ab eo Treueris. Neque obstant Græca ferme Episcoporum nomina, Αρτέμιος, Ευρίδικος, Γερδοσίμος: eiusmodi quippe nomina passim in Occidente percrebuerunt. Tertio ex hac quoque leg. colligere licet, in ea Synodo actum de Ecclesiasticorum quorundam delictis & criminibus, quæ etiam Episcopali audientia referuari quidam volebant: sed contra Gratianus Imp. qui ad seculares Iudices ea remitti iubet. His omnibus in vnum coniunctis, videatur pertinere hæc constitutio ad Priscillianistas, & Episcopos eius sectæ: cuiusmodi fuit Instantius, Saluianus, Priscillianus ipse, Helpidius, Hyginus: ac proinde ad eorum causas. Eorum scilicet hoc tempore per Hispanias flagitia, criminaque atrocia, etiam artium magicarum, deprehensa fuere: Multaque adeo primum inter Catholicos & Priscillianistas, dignaque memoratu certamina extiterunt per hoc tempus, quo hæc lex lata est. Post hanc leg. deinde Synodus apud Cæsaraugustam congregata, de qua dicam ad l. 35. infr. quæ habitata fuit Anno D. 380. cuique tum etiam Aquitani Episcopi interfuerunt: vbi in abentes lata sententia, damnatique Instantius, Saluianus, Helpidius, & Priscillianus: decretumque, si quis damnatos in

communione receperat, sciret in se eandem sententiam promendam. Eo fine Idacius & Ithacius, seculares IUDICES adire, ut eorum decretis atque executionibus hæretici vrbibus pellerentur. Et elicitur a Gratiano Imp. rescriptum, quo vniuersi hæretici excedere non Ecclesiis tantum, aut vrbibus, sed extra omnes terras propelli iubebantur. Quæ quidem, aliaque deinceps secuta, idem Seuerus prolixius narrat. In superioribus interim vides memorari quoque Gratiani Imp. rescriptum: de pena iam damnatorum Priscillianistarum: sicut ista eiusdem anterior lex est de cognitione delictorum vel criminum eorundem, ut existimo: quam partim ad Synodos, partim ad Iudices seculares remittit; delictorum & criminum distinctione facta. Quod Episcopos hic nominatos attinet, Aquitani illi mihi Episcopi videntur. Sane Artemii (qui primus nominatur) mentionem reperio in Synodo Aquileiensi pag. 835. 836. Tom. I. Concil. Harduin. quæ quinquennio post hanc leg. habita fuit Anno D. 381. Sed Episcopatus nomen ibi omittitur. Idem & in Synodo Valentianæ Galliarum habita Anno D. 374. biennio ante hanc leg. subscriptus reperitur pag. 797. Tom. I. Concil. Vnde colligitur, Artemium Episcopum in Galliis fuisse. Et certe hic ille omnino est Artemius ortu Treuirensis, Aruernorum, quæ prima ciuitas erat Aquitanie primæ, Episcopus: qui ante Episcopatum a Treueris, vbi data hæc lex est, cum aliis Legatus missus in Hispaniam fuit, teste Gregorio Turonensi hystor. Franc. lib. 1. c. 41. De cuius Episcopatu idem d. c. 41. & lib. 2. cap. 13. Eiusdem obitus octodecim ferme post hanc leg. annis, Anno D. 394. 24. Ianuarii notatus. De eo vid. plura apud Sauaronem in Originib. Claromontanis, p. 123. Apud quem tamen id aduersari videtur, quod Nepotianus eius decessor circa Annum D. 377. mortuus dicitur.

Superioribus igitur argumentis hæc Gratiani lex ad Episcopos, seu Synodos Gallicanas referenda videtur: cuiusmodi sane plures Gallicanæ Synodi sub Gratiano & Valentiniano Iuniore habitæ: quarum Syllabum hunc habet. Primo quidem Synodus habita Valentia (cuius etiam vrbis meminit hoc ipso tempore Ambrosius epistol. ad Valentinianum lun. 56. Edit. Paris. 1614. in f. pag. 320. Tom. V. Oper.) biennio ante hanc leg. puta Anno D. 374. cui ut dixi Artemius interfuit subscripsitque. Secundo,

Anno D. 375. Synodus illa ad quam hæc lex pertinet. Tertio, Maximi Tyranni iussu Synodus Burdegalenfis habita Anno D. 385. in Aquitania, (vbi Burdegala, & Elusa; per quæ etiam loca Priscillianistæ perfidiæ suæ semina sparsere) teste eodem Sulpitio Seuro: vbi Instantius indignus Episcopatu pronunciatus est. Priscillianus vero ne ab Episcopis audiretur, ad Principem prouocauit quod illi permissum. Quarto, Concilium Treuirensis, in quo Ithacius Priscilliani accusator absolutus fuit, & Felix Treuirorum Ep. ordinatus Anno Domini 386. cuius meminit Seuerus, in dial. lib. 3. de vita S. Martini, c. 12. 13. Quinto, Maximus Imp. in epist. ad Syricum apud Baronium An. 387. num. 65. meminit Synodi eodem fere tempore alicubi a se constituendæ: Episcoporum intra Gallias vel [pro] quinque provincias commorantium, occasione Agroëcii Presbyteri. Sexto, Ambrosius de obitu Valentiniani [lun. scilicet] p. 110. Tom. V. Oper. Ed. Paris. meminit Anno Domini 392. Synodi Gallorum Episcoporum, quorum frequentes tum dissensiones fuisse ait: haud aliter atque hic agitur de causis ex quibusdam dissensionibus ortis. Qui idem alioquin meminit epist. ad Theodosium 28. siu. 59. alterius Synodi, quæ propter aduentum Gallorum Episcoporum conuenerat, vbi forte intelligit Synodum Aquileiensem, quæ habita Anno Domini 381. quo Gallicani Episcopi conuenerant. Itemque hoc tempore fidem Gallicanam commendat, epist. ad Valentinianum lun. 32. siu. 31. Et epist. 34. siu. 57. Ed. Paris. ad Theodosium scribit, sanctos summosque Sacerdotes Domini intra Gallias tum habitos. His igitur tot argumentis inductus, & inter alia Artemii quoque nomine, qui Aruernorum in Aquitania provincia Episcopus erat, ita censeo, hanc leg. pertinere ad Synodum aliquam per Quinque Galliarum provincias (de quibus prolixè ago ad l. 15. inf. de Paganis.) Atque adeo ibidem quoque ceteros illos Episcopos fuisse. Certe antediximus ex Seuro, Primo, Priscillianistarum seu Gnosticorum herum hæresin, non Hispanias tantum, sed & Aquitaniam peruasisse. Secundo, notauimus, Cæsar-Augustanæ Synodo etiam Aquitanos Episcopos interfuisse. Tertio, sed & in ea Synodo damna Priscillianistæ, & a Gratiano extra omnes terras propelli iussi, Romam profecti sunt per interiorem Aquitaniam, vbi perfidiæ suæ semina sparsere.

XXIV. (a) Idem AAA. (b) ad Catafronium. (c)

PRESBYTEROS, Diaconos, Subdiaconos, (d) adque Exorcistas, (e) & Lectores, Ostiarios etiam, (f) & omnes perinde (g) qui primi sunt, personalium munerum expertes esse præcipimus. Dat. III. Non. Mart. Gratiano A. III. (h) & Merobaude coss. [377.]

NOTÆ.

(a) Lex 6. Cod. Iust. cod. Memorat eam. Baronius Ann. 377. num. 15. GOTHOF.

(b) Valentinianus, Valens, & Gratianus, ita perperam in Cod. Iust. ID.

(c) Vicarium Italici, ut arguit, lex 31. supr. de Cursu publico: l. 2. supr. ne opera a contator. vid. Profopogr. ID.

(d) Hypodiaconi, l. 7. supr. ID.

(e) Exorciste, de his præter hanc leg. agitur & l. 121. supr. de Decurionib. ID.

(f) Et Acoluthos etiam; hoc additum in Cod. Iust. ID.

(g) Et omnes perinde qui primi sunt, verba hæc omissa in Cod. Iust. Eorum autem sensus hic est: Et reliqui omnes sequentes, perinde ut qui primi sunt. ID.

(h) 22. IV. ID.

COMMENTARIUS.

IMMUNITATE personalium munerum Clericos frui iubet Gratianus Imp. hac leg. non modo qui primi sunt, id est, Superioris Ordinis, verum inferioris quoque, atque infimi loci: id est, non modo Episcopos, sed & Presbyteros & Diaconos; non modo Presbyteros & Diaconos, in Sacris constitutos, verum & in minoribus constitutos, Subdiaconos, Lectores, & Exorcistas; non modo hos sed & Ostiarios exterosque, perinde ut qui primi Ordinis sunt. Nempe Clericorum plures gradus & Ordines fuerunt: *βαδμύ, τάγματα, loca*, ut vocantur l. 41. *infr. hoc tit. l. 10. supr. de fide testium: ἀκολούθια* Gregorio Nazianzeno Orat. 19. in laudem Patris pag. 296. Tom. I. Oper. Ed. Paris. & Lips. Alii primi fuere, ut hæc quoque lex fidem facit, & l. 13. *infr. de Iudæis*, eorum tres Ordines, Episcopi, Presbyteri, Diaconi, & hi omnes in Sacerdotio constituti, *ιεραμέναι*, ceteri sequentes, non in Sacerdotio constituti, de quo iam dictum l. 7. *supr.* quæ huic nostræ concordat. Pari tamen igitur omnes immunitate h. l. frui iubentur. Quamquam in aliis quamplurimis privilegiis feceruntur, neque hac parte pari passu semper ambulauerint, ut ostendit d. l. 13. *infr. de Iudæis*, & Nou. Valentiniani 12. de Episcop. Iud. & l. 169. & 172. *supr. de Decurionibus*. Est autem hæc lex de Immunitate a personalibus muneribus. Non recte igitur ad hanc leg. agunt Interpretes de exemptione a Gabellis exactoribus & tributis.

De Exorcistis tantum, quorum duobus locis, hoc Codice mentio fit (puta hac lege, & Theodosii M. l. 121. *supr. de Decurionibus*.) hic videndum semel est. Exorcismi, & Exorcizandi vsus nascente Ecclesia iuit Dæmoniorum eiiciendorum potestas. Mox

translatus vsus ad Baptismum & Catechumenos, credito semel, malum spiritum hominem nascentem inhabitare, qui Baptismo excludi deberet. Itaque Exorcismi & Exorcistarum geminus iam vsus fuit extra domum Miraculi; Catechumenos videlicet instituere & Baptismo interuenire, Spiritui immundo depellendo. De his Exorcistis est sub Constantio Canon. 10. Antiochenus Anno Domini 341. pag. 597. 598. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. sub Valente Canon. 24. & 26. Laodicensis, Anno Domini 372. pag. 785. 786. Tom. eod. Concil. De hoc Exorcismo est etiam sub Valentiniano Sen. circa Annum Domini 374. Oprati locus lib. 4. cap. 6. triennio ferme ante quam hæc lex lata est, scribentis, qui locus ad posterius illud munus pertinet. Prioris respectu, Exorcistæ nihil aliud quam Catechumenorum Magistri erant. Scholiasies Græcus Harnenopuli in epitome Canonum scilicet. 1. tit. 9. *Εξορκιστῶν, Κατηχητῶν* interpretatur. Et Balsamon in can. 26. Laodicen. pag. 464. Tom. I. Pandect. Canon. Guililem. Beucregii. *Εξορκιστῶν*, inquit, *τῶν ἐκ κατηχητῶν ἀπίστων*, exorcizare, hoc est catechizare infideles. In hac constitutione, medii inter Subdiaconos & Lectores ponuntur, cum tamen Theodosii Magni d. l. 121. *supr. de Decurionibus*. Diaconis proximi collocentur, & inter superioris meriti Clericos numerentur: Quorum numero Subdiaconi & Lectores non fuere verum inferioris; ut docet lex 163. *supr. de Decurionibus*. Post Theodosii M. tempora nullam eorum mentionem reperio hoc Codice: ac nominatim iam nullam sub Arcadio: cum tamen is d. l. 163. omnia ferme Clericorum munia exprimat, etiam eos, quibus Clericorum privilegia non debentur.

De MVNERE, seu Officio Episcoporum in prædicando
Verbo Dei.

XXV. (a) Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEOD. AAA. (b)

QVI (c) diuinæ legis sanctitatem, aut nesciendo confundunt, (d) aut negligendo violant, & offendunt, sacrilegium committunt. Dat. 111. Kalend. Mart. Thessal. Gratiano A. v. & Theod. A. i. coss. [380.]

NOTÆ.

- (a) Lex 1. Cod. Iust. de crim. sacril. quo titulo eam male positam mox ostendam. Potuit & hæc lex referri sub tit. de fide Cathol. cuius etiam tituli lex 2 (lex inquam cunctos populos,) huic nostræ iungenda est. Inferuit eam quoque Annalibus suis Baronius Anno 380. n. 3. GOTHOF.
- (b) Edictum ad Pop. Urbis Constantinop. hanc Inscriptionem præfert d. l. 2. Atenim d. lex 1. Cod. Iust. de crim. sacril. hunc tit. præfert: Eutropio Præf. Prætor. Nempe idem Edictum *ιστορίας*, & populo Urbis Constantinopolitanz propositum, & aliis populis proponendum, emissum est ad Eutropium Præfectum Prætorio. ID.
- (c) Episcopi scilicet diuinæ legi præfidentes ID.
- (d) Omittunt: ita Cod. Iust. hodie præferunt; sed male, Nam Veteres libri habuerunt, & habent. Confundunt, atque ita etiam Græci legerunt. ID.

COMMENTARIUS.

p. 38.

MVNVS & officium Episcopale, hac leg. a Theodosio M. instruitur. Nempe inculcatur in effectu iis, ut verum istud, diuinæ legis sanctitatem, id est, fidem Catholicam, populis insinuent, τὸν λαὸν τῇ Κυρίῳ μετ' ἐπισήμης ποιμαίνειν, domini populum cum scientia pascere, ut Basilius

loquitur epist. 61. & 69. Qu. ep. 90. & 92. Edit. Benedictin. Vno verbo, τῷ λόγῳ διανομήν, verbi distributio, inculcatur, ut Gregorius Nazianzenus, orat. 1. p. 16. Edit. Par. & pag. 15. Edit. Lips. de quo mox plura. Ad eum igitur finem in his, & scientiam, & diligentiam iuxta, requirit Imperator: Scientiam, ut eam populis

populis suis ὁρθοτομεῖν, κατηχεῖν, ποιμαίνειν μετ' ἐπισήμης, vt Basilii d. *epist.* 69. *siu.* 92. ea- que eos informare possint: diligentiam, quam et- iam Ambrosius Episcopus in se optat *lib. 1. offic. cap. 1.* vt id sedulo non negligenter faciant, simul & de- uios hæreticos in sinum matris Ecclesiæ instantia sua compellant. Quare viceuersa huiusce muneris sui immemores sacrilegium admittunt dicuntur *hac leg.* id est in sacrum munus admittere, sacri mune- ris iniqui aestimatores esse, qui vel imperiti, vel de- fides, inanem Episcopi titulum gerunt, ὄνομα ψι- λὸν περιφέροντες, nomen nudum circumferentes, vt loquitur Basilii *ep.* 293. *siu.* 265. Edit. Benedict. & in quos prolixè Gregorius Nazianzenus d. *orat. 1.* de cætero, vel fidei ipsius Catholicæ ignari, vel insinuandæ eius aut defendendæ ab hæreticis per sum- mam γαθυρίαν καὶ ἀνοχολίαν incuriosi & negligentes.

Hic inquam Theodosianæ huius constitutionis sensus & scopus est, quum nudam alioquin senten- tiam & γνώμην magis redolere videatur, quam constitutionem sapere. Quod tamen non ita est, vt apparet vel ex ea lege, cui *hac* coassanda venit; puta ex famosa *leg. cunctos populos, 2. supr. de fid. Cathol.* Nempe Theodosius M. turbato iamdudum per hæreses Oriente, & accedente insuper Episco- porum vel ignorantia vel scordia, post propositam populo Constantinopolitano, cunctisque populis suis, Edicto suo, fidei Catholicæ formulam, simul & exemplo in illustri loco positam, Episcopos ead- em opera muneris sui hac constitutionis suæ parte admonitos voluit: Ne de cætero videlicet eueniret, quod summo Ecclesiæ malo tum euenerat, nempe, vt Episcopi aut ignari promouerentur, aut promoti docendæ plebis & defendendæ fidei aduer- sus hæreticos, incuriosi, officiique sui immemores & negligentes essent; quæ gemina vt ceteroquin Ecclesiarum lates, ita horum quoque temporum propria fuit; quo de sunt querelæ apud horum temporum Scriptores. Inter ceteros adi Gregori- um Nazianzenum, & Basilium Cæsariensem non vno loco: vide vel huius *epistolam* 61. 69. 262. & *epist.* 185. in fin. *siu. epist.* 90. 92. & 141. & *ep.* 62. Edit. Benedictin. & Seuerum Sulpitium, *lib. 1. & 2. sac. bist.* Et recte Chrysostomus, de decem millium debitore, *romo 5. Morell. pag. 9. & pag. 7. Tom. III. Oper. Edit. Benedictin.* καὶ γὰρ ὁ τῶν λόγων τὴν διακονίαν ἐγκρατίζομενος ἐξεδιδάσκει μὴ ἀκριβείας ἐκεί, εἰ μήτε ὀκνῶ, μήτε φθόνῳ παρὲς δὲ τι τῶν δέοντων εἰπεῖν, &c. cui enim verbi administratio commissa est, diligenter ibi examinabitur, an non se- gnititer, aut inuidia aliquid omiserit eorum, quæ di- cenda erant. Ergo & hac sententia hæresibus eadem opera occursum voluit Theodosius ne succrescerent: nam, vt recte Chrysostomus *concione 3. de Lazaro, romo 5. edit. Paris. pag. 94. & pag. 740. Tom. I. Edit. Benedictin.* μεγάλη ἀσφάλεια τοῦ μὴ ἀμαρ- τάνειν, τῶν γραφῶν ἢ ἀνάγνωσις: μέγας κρημ- νὸς καὶ βάραθρον βαθύ, τῶν γραφῶν ἢ ἀγνοία: με- γάλῃ προδοσίᾳ σωτηρίας, τὸ μηδὲν ἀπὸ τῶν θεί- ων εἰδέναι νομῶν: τὸ καὶ αἰρέσεις εἰτεκε, τὸ καὶ βίον διεφθαρμένον εἰσῆγαγε, τὸ τὰ ἀνω κατὼ πεποιήκει: magna aduersus peccatum munitio est scripturarum lectio, magnum præcipitium, pro- fundum barathrum scripturarum ignoratio, ma- gna salutis perditio, nihil scire ex diuinis le- gibus: ea res & hæreses peperit, ea vitam corruptam inuexit, hoc sursum deorsum miscuit omnia. Quæ omnia egregie explicant quid *hac leg.* sibi velit confundendi vox, τὰ ἀνω κατὼ ποιῶν. Vide similia, in illud, *salutate Priscillam, sermone 17. pag. 240. & pag. 191. Tom. III. Edit. Benedictin.*

Et ita *hac lex* intelligenda est. Primo quidem argumento *huiusce tituli*, sub quo ea *lex* posita est: perperam autem a Triboniano sub *tit. de crimine sacrilegii*, collocata extat, cui nullo modo ea re- sponderet: Neque enim ea est, de vero Sacrilegii crimine, non magis quam reliquæ leges puta 2. & *ultim.* in eundem titulum a Triboniano perperam coniectæ. Quo etiam exemplo liquet de erroribus, dicamne, an vero fraudibus Triboniani. Secundo argumento coniunctionis *dictæ legis 2. cunctos populos.* Denique præiudicio Theodoret *l. 5. cap. 2.* qui et si *Gratianam legem 5. infr. de hæret.* cum hac mi- sceat & turbet (vt ostendi ad *eam leg.*) idem tamen nominatim Edicto additum scribit: τὰς δὲ ἀρίστους ποιμένας τοῖς θείοις ποιμαίνουσιν ἀποδοθῆναι προσέ- ταξε, optimos vero pastores diuinis eorum gregibus restitui iussit. De quo vide quæ dixi plura ad *eam leg.* Hinc igitur simul patet de errore *Glossæ*, quæ eisi *hanc legem* recte de articulis Fidei accipiat, at- tamen sententiam eius perperam ad hæreticos ipsos refert: eosque obiurgari *hac leg.* censet. Quam refutant & propriæ locutiones quas hic obseruari cupio, *ignorantia, & negligentia*, quæ in eos, qui docendi munere publice funguntur, vel fungi de- bent, cadunt. Ignorantia scilicet in Doctore di- uinam Legem seu Fidem Christianam confundit, de qua confundendi voce, paulo ante: *negligentia* vio- lata & offensis, quod vtrumque ab Episcopo abesse debet, cuius officii munerisque pars est docere, & διδασκικὸν εἶναι, vt Apostolus voluit. Quam in rem tres extant *hoc Codice* constitutiones; præter *hanc*, inquam *lex 16. supr. de panis, & l. 24. infr. de hæret.* Quæ interim ostendunt, docendi munus Constantinæo Theodosianoque sæculo penes Epi- scopos mansisse. *Legis 16.* quæ Arcadium Aucto- rem habet, hæc sunt verba: Ad Episcoporum sane culpam, vt cætera, redundabit, si quid forte in ea parte Regionis, in qua ipsi populo Christiane Religi- onis doctrina insinuatione moderantur, ex his quæ fieri *hac lege* prohibemus, a Monachis perpetratum esse cog- nouerint, nec vindicauerint. Hæc vero verba sunt *Legis 24.* quæ Theodosium M. auctorem habet, de hæreticorum Antistitibus: Nusquam profana præce- pta vel docere, vel discere: ne Antistites eorundem audeant fidem insinuare, quam non habent, & mini- stros creare, quod non sunt. Ad hæc rei probatio- nem vide quæ nuper Viri Docti hac de re inter se agitauere, Salmasius de Trapezitico fenore, & Pe- tauus *disser. Ecclesiast. lib. 1. cap. 8.* Agit & de eo ex professio Habertus in *ἀρχιερατικῷ, part. 7. obs. 5.* Videndus interim peculiaris ferme in id Gre- gorii Nazianzeni tractatus de Episcopis, qui Latine tantum ad nos peruenit beneficio Ioannis Leonclau- uii, eiusdemque *orat. 1. p. 15. Edit. Paris. & Lips.* vt & Ambrosius *lib. 1. Officior. cap. 1.* Sidonius Apollinaris *lib. 5. epist. 3.* Sexta Synodus in Trullo, *can. 19. & 20. pag. 1670. 1671. Tom. III. Concil. Edit. Harduin. & ibi Balsamon, de quo iam aliquid quo- que dixi ad d. l. 16. supr. de Panis.*

Ad ultimum, hanc ad rem obseruo, Episcopa- lem Sedem vocari a Chrysostomo in *cap. 1. ad Ti- tum homil. 2. θρόνον διδασκαλικόν*: vbi & addit *pag. 740. Tom. XI. Oper. Edit. Benedictin.* ὁ δὲ μά- λις α χαρασκηρίζει τὸν διδάκαλον, τῆτό ἐστι, τὸ δύνασθαι κατηχεῖν τὸν λόγον, quod vero maxime do- ctorem exprimit, hoc est, quod possit verbis insinuare. Et idem *hom. 10. ad 1. Tim. pag. 599. Tom. XI. Edit. cit.* ad vocem διδασκικόν: μαλιστα δὲ τὸ πάν- τως προσεῖναι δὲ τῷ ταύτην καὶ ἀρχηγέμεχρησι- μῶν, sed maxime omnium desideratur in eo, cui hoc officium creditum fuit

De CVSTODIBVS Ecclesiarum & SANCTORVM LOCORVM &
personalibus muneribus excusandis.

XXVI. (a) Idem AAA. ad Tuscianum (b) Com. Orientis.

VNIVERSOS, quos confiterit Custodes Ecclesiarum esse vel Sanctorum (c) locorum, ac
religiosis obsequiis deferuire, nullius adtemptationis (d) molestiam sustinere decernimus.
* Quis enim eos capite censos (e) patiaturs esse deuinctos, quos necessario intelligit supra-
memorato obsequio mancipatos? Dat. Prid. Katend. April. Constantinop. Eucherio & Syagrio
COSS. [381.]

NOTÆ.

- (a) Absent *hec lex a Cod. Iustiniano*. Canonizata est *can. 23. §. vniuersos, Caus. 23. quest. 8.* Refert eam quoque
Baronius, *Ann. 381. num. 16. GOTHOF.*
(b) *Tusciano* huic *Clicherius*, hoc ipso Anno in Comitibus Orientis successit: cui inscribitur *lex 8. infr. de heret. ID.*
(c) *Palæstinæ* scilicet, quæ sub Comite Orientis, cui *hec lex* inscribitur, memoratur in *Notis. Imp. & quidem pri-*
ma fol. 71. ID.
(d) *Adtemptationis molestia*, de hac voce vide *Glossar. Theod. ID.*
* Cætera absunt a *Decreto*, id est: Ratio huius constitutionis. *ID.*
(e) *Censuræ capite*, id est, qui personalia munera præstare tenentur, *συμμεταβάς υπηρεσίας*, vocat *Basil. epist. 304. su-*
284. Edit. Benediclin. Quare verba hæc sollicitari non oportuit. *ID.*

COMMENTARIVS.

CVSTODES quoque Ecclesiarum, de quibus est
etiam locus apud *athanasium*, itemque SAN-
CTORVM LOCORVM, aliisque religiosis obse-
quiis deferuientes, immunitate personalium
munerum frui iubet hac constitutione *Theodosius*
M. Anno D. 381. haud minus atque Clericos.
Eiusque rei ratio *hac leg.* assignatur (quæ & Cle-
ricis omnibus communis est, & vero redditur
l. 2. supr.) puta officii necessitas & obsequii, a quo
eos abduci non oportet: quam tamen *Gratianus*,
cum *hanc legem* in *Decretum* suum referret, detra-
xit. Porro, ab *hac lege* non abludivit, quod *Grego-*
rius Nazianzenus, epist. 159. ad Amphilo-
chium, quem, posteaquam *Diaconus* fa-
ctus fuerat, *διαγράφειν ἐπιχειρῶσι χρυσὸν εἰ τῆς*
ἡγεμονικῆς τάξεως, ad aurariam præstationem co-
natur *attinere præsidis officium*: *Amphilochium*que
rogat, ne hanc iniuriam Clero afferre sinat, sed
Euthalium frui faciat, *τῆς τῶν καίων φιλαθρο-*
πίας καὶ τῆς δεδομένης τοῖς ἱερατικοῖς παρὰ τῶν
βασιλέων τιμῆς, temporum humanitate, & honore
eo, qui sacri ordinis hominibus ab Imperatore conce-
sus est. Vide & eiusdem *epistolam ad Iulianum*
166. 168.

Notanda porro hæc *Theodosii M. lex* est, velut
singularis de locis Sanctis, & de Custodibus locorum
Sanctorum, quæ hic ab Ecclesiis distinguuntur.
Nempe loca sancta hic sunt, quæ in *Palæstina* inter
alios sub *Comite Orientis*, cui hæc lex ideo inscri-
bitur, atque *Hierosolymis* nominatim, sita erant.
Nempe loca sancta, quæ *Hierosolymis* erant, & in
vicinis *Palæstinæ* partibus, hoc seculo adiri iam
certatim solita, quibus hæc ad pietatem irritamen-
ta visa, μελέται πρὸς ἀρετὴν, seu γυμνασίαι
πρὸς θεοσέβειαν, & abducendam mentem ab hu-
manis rebus, & cogitationes suas ad Deum transfe-
rendas: cuius rei pulcherrimum exemplum extat
apud *Hieronymum*, in *Epistola 27 ad Eustochium*
seu in *Epitaphio Paula matris*, (vbi est accurata
Tom. VI.

περιήγησις locorum illorum Sanctorum) adeo qui-
dem ut hac ipsa de causa Patres *εὐπρῆς* quoque
apellatione id significent. Cæterum eorum, qui
Palæstinam adibant, oculos præcipue morabantur
quatuor hæc loca, *Bethlehem, Golgotha, Mons*
Oliuæ, & locus *Resurrectionis* omnium longe
notissima, ut in quibus præcipua momenta *Redem-*
ptionis nostræ transacta fuerint, vbi scilicet *Chri-*
stus natus, passus, & mortuis excitatus, in cælum
demum sublatus est: Qua causa *Gregorius*
Nysenus in *Epistola de euntibus Hierosolymam*,
itemque in *Epistola ad Eustachium*, horum duna-
xat quatuor locorum mentionem facit: qui sane
Gregorius Nysenus hoc ipso tempore & Anno
Episcopus erat, ut docet quoque *lex 3. supr. de fide*
Cathol. Percrebescente itaque huius peregrinati-
onis vsu, ex quo tum *Constantinus*, tum *Helena*
ea loca colere cæperunt, iam opus fuit Custodibus
horum locorum. Et *Gregorius Nysenus* tamen ea,
quam dixi, *epistola* in id expressa, his peregrinati-
onibus intercessisse visus est, cum iam modum ea
res egrederetur, nempe quod sine sacre Scripturæ
præcepto fierent, quod inuiles essent, imo noxiæ,
denique quod *Hierosolymis* non esset largior Dei
gratia quam alibi. Pariter ut *Hieronymus* postea
epistola 13. ad Paulinum de institution. monach. pag.
66. Tom. I. Oper. Edit. Francf. apud Christ. Gensleb.
Vnde teneamus modum illum: *B. Hilarion*, quum
Palæstinus esset, & in *Palæstina* viueret, vno tantum
die vidit *Hierosolymam*, ut nec CONTEMNERE
loca sancta propter viciniam, nec rursus Dominum
loco claudere videretur. Imo idem ait, *Antonium*,
quanquam in *Confiniis Iudææ* habitaret, nunquam
Hierosolymis fuisse. Denique quo fine primum
ea loca adiri mos fuerit? vide apud *Eusebium lib.*
6. cap. 11. & Auctorem vitæ Constantini, lib. 3. cap.
41. 42. Socratem lib. 2. cap. 4. Paulinum epistola ad
Seuerum 11. su. 31. Edit. Muratorii.

His igitur Sanctis locis Custodes quidam appo-
siti erant, non minus quam Ecclesiis, imo & Tem-
plis

plis Gentilium, de quo *l. 1. supr. de fide Cathol.* Sic sane & *Custodes martyrum* memorantur tum in *Epilogo Synodi Romanae*, sub Syluestro, tum in *Pontificali Dama*, ubi de iis, qui in Ecclesia mi-

litare ac proficere desiderant, decreuisse dicitur, ut quinque annis Custodes Martyrum existant, antequam ad Diaconatus vel Presbyteratus Ordinem ascendant.

Primo, de DIACONISSIS, quænam in his desiderentur. Secundo, & de p. 60.

CRINE non abscindendo a feminis, deuotionis alicuius obtentu.

XXVII. (a) Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA.

Tatiano. PE. P. (b)

NVLLA (c) nisi emensis sexaginta (d) annis, cui votua (e) domi proles sit, secundum præceptum Apostoli (f) ad Diaconissarum consortium transferatur. Cum* filiis suis curatore, (si id ætas poscit,) petito, bona (g) sua idoneis sedula religione gerenda (h) committat: ipsa tantum prædiorum suorum reditus consequatur, de quibus (i) seruandi, abalienandi, donandi, distrahendi, relinquendi, vel quoad superest, vel cum in fata concedit, & libera ei voluntas est, (k) integra sit potestas. Nihil (l) de monilibus, & suppellectili, nihil de auro, argento, ceterisque (m) claræ (n) domus insignibus, sub (o) religionis defensione, consumat, sed vniuersa integra in liberos, proximos, vel in quoscunque alios arbitrii sui existimatione transcribat: Ac si quando diem obierit, nullam Ecclesiam, nullum Clericum, nullum pauperem scribat heredes: Careat namque necesse est viribus, si quid contra vetitum circa personas specialiter comprehensas (p) fuerit a moriente confectum. Immo, si quid ab his morienti (q) fuerit extortum, nec tacito fideicommissio aliquid Clericis in fraudem venerabilis sanctionis (r) callida arte, aut probrosa cuiuspiam (s) conhibentia (t) deferatur: extorres (v) sint ab omnibus, quibus inhauerant bonis: Et si quid forte per epistulam, codicillum, donationem, testamentum, quolibet denique detegitur genere conscriptum erga eos, quos hac sanctione submouimus, id nec in iudicium (x) deuocetur: sed vel ex intestato is qui sibi competere intellegit, statuti huius definitione succedat: si quis se agnoscit filium, si quis (y) probat propinquum, si quis denique, vel casu, (z) vel iudicio, pro (aa) solido, pro (bb) portione, hæres, (cc) legatarius, fideicommissarius apertis (dd) deprehenditur codicillis, fruatur fortunæ (ee) munere, conscientiæ (ff) suæ fructu: Et, submotis his (gg) adque deiectis, in hæreditariis corporibus potestate utatur (hh) hæredis. Feminae, * quæ crimen suum, contra diuinas humanasque leges, instinctu persuasæ professionis (ii) absciderint, ab Ecclesiæ foribus arceantur: Non illis fas sit sacrata adire mysteria, neque vllis supplicationibus mereantur veneranda omnibus altaria (kk) frequentare. Adeo quidem, ut Episcopus, tonso capite feminam si introire permiserit, deiectus loco (ll) etiam ipse cum huiusmodi (mm) contuberniis arceatur: Ac non modo, si fieri suaferit, verum etiam si hoc ab aliquibusexigi, factum denique esse quacunque ratione compererit, nihil (nn) sibi intelligat opitulari: Hoc (oo) absque dubio emendandis (pp) pro lege erit, emendatis (qq) pro consuetudine, ut illi (rr) habeant testimonium, isti incipiant timere iudicium. Dat. xi. Kalend. Iul. Med. Valentiniano A. iv. & Neotherio coss. [390.]

NOTÆ.

(a) *Legis 9. Cod. Iust. de Episcopis* relata extat (sed interpolata adhuc) prima huius legis sententia. Huius legis meminit Sozomenus, eiusque causam coniecit *lib. 7. cap. 16.* Eandem memorat simul & abrogat Marciianus Imp. *Novell. de Testam. Cleric. ultim.* Retulit eam totam Baronius *Ann. 390. num. 66.* & deinceps. Iungendaque huic videtur *l. 121. supr. de Decurionibus, GOTHOF.*

(b) Orientis (de quo mox) *l. 21. supr. de extraord. vide quæ dicam ad l. 2. infr. de his qui supr. Relig. l. 5. supr. de quest. l. 17. infr. de heret. ID.*

(c) Vidua scilicet. *ID.*

(d) Quinquaginta, in *Cod. Iust. de quo mox. ID.*

(e) De hac voce, votua consule *Glossarium. ID.*

(f) Pauli 1. ad *Timoth. 5. ID.*

* Secundum requisitum in Diaconissis. ID.

(g) Prædia, ut mox sequitur. ID.

(h) Tenet aliquis *regenda*, Sed nihil opus. Ita quoque l. 23. D. de pecul. legato: qui bona liberti eius gessit: ita populum gerere, dixit Lucifer lib. 1. pro Athanas. ad Constantium Imp. pag. 184. Tom. IV. Bibl. Patr. Provincias gerere, Pomponius l. 2. §. 11. D. de origine iuris. ID.

(i) Reditibus scilicet. ID.

(k) 79. & cæterum libera voluntas, hic, ut l. 4. supr. liber stylus; item, integra potestas, ut d. l. 4. licentia seu licens arbitrium. ID.

(l) Hoc Caput est, quod Martianus indicat *Novella de Testam. Clericorum*. ID.

(m) Ut mantipiis, l. 28. ID.

(n) Notanda hæc vox. Nam inde apparet, Nobiles ferme matronas fuisse Diaconissas. ID.

(o) Quasi id ei liceat veluti Religiosæ, vel in Religiosos transcriptæ, aut in Religionis usum, aut Religionis obtentu, & sub prætextu Catholicæ disciplinæ, ut loquitur *lex proxima*. ID.

(p) Id est, modo designatas. ID.

(q) Diaconissæ. ID.

(r) Huius. ID.

(s) Forte, Iudicis. ID.

(t) Pro continentia, ubique ferme: vid. *Gloss. Theod.* ID.

p. 61. (v) Excludantur. Neque mutanda est hæc vox in *exsortes*. *Exsortis* quippe vox per similitudinem etiam ad bona traducitur, ut in illo Salmiani lib. 2. *adversus Avaritiam*, seu *ad Ecclesiam Catholicam*, in fine: *exheredari hominem a se ipso, extorrem bonorum omnium fieri, & quasi in exilium a se ipso agi*. Vide eundem & lib. 3. cap. 5. ID.

(x) Id est, nullo iure censetur. ID.

(y) Si quis se probat. ID.

(z) Id est, successione ab intestato, ut mox *Iudicio*, id est, *testamento*. Nempe casu vel iudicio aliorum bona aliis deferuntur. ID.

(aa) In solidum. ID.

(bb) Siue in solidum, siue ex parte. ID.

(cc) Siue hæres, siue legatarius, siue fideicommissarius. ID.

(dd) Non tacito fideicommissio. ID.

(ee) *Fortuna munus* hic, quod supra, *casus*. ID.

(ff) *Conscientie fructus* hic, quod supra, *iudicium*. ID.

(gg) Aliis. ID.

(hh) Legam, *utantur hæredes*. Cæterum *potestate uti in hæreditariis corporibus*, est, corpora hæreditaria seu res hæreditarias usurpare. ID.

* SECVNDVM caput huius constitutionis: quod cum superiore commiscet perperam Baronius. ID.

(ii) *Professionis vocem* hic nota, ut l. 39. *infr.* vocem *professus*: Sed & adiunctum, *persuase professionis*, obserua; de quo in *Interpretatione* plura. ID.

(kk) Altaria, de Christianis *hac leg.* & *antiora* adhuc l. 4. *infr.* de heretic. ID.

(ll) Id est, Episcopatu. *Locus*, proprio significato, pro gradu Sacerdotii: vid. *Glossar. Theod.* ID.

(mm) Id est, cum toto capite feminis. ID.

(nn) Id est, non ideo excludendus erit. ID.

(oo) De huius loci sensu, mox. ID.

(pp) Id est, iis qui hæctenus contra diuinæ & humanæ leges toto capite feminis passi sunt. ID.

(qq) Id est, qui ab hoc prauo more hæctenus abhorruerunt. ID.

(rr) Est hic *metathesis*, nam vox *illi*, refertur ad proximum; *isti* ad remotius. ID.

COMMENTARIUS.

RELIGIOSÆ FOEMINARVM professioni modus, & varius quidem, hac Theodosii Magni constitutione imponitur; Theodosii, inquam, quod etiam Sozomenus diserte scribit l. 7. cap. 16. in fin. qui hanc legem memorat; non ut quidam volunt, Valentiniani.

PRIMUM igitur huius leg. caput est de DIACONISSIS, earumque ætate, aliisque in iis requisitis. Ac primum quidem de Ætate Diaconissæ. De ipsis primo Diaconissis, sed pauca ad rem necessaria. Ut initio nascentis Ecclesiæ Diaconissæ fuere, (quod testatur *epist. Pauli ad Rom. cap. 16. 1. ad Timoth. 5.* atque etiam Plinius Gentilis ipse, *Relatione sua ad Traianum Imp. lib. 10. ep. 97.* ubi eas vocat *ministra*s, sicut Epiphanius *heresi 79. nam. 4. pag. 1060. Tom. I. Oper. Edit. Colonienf. & canon Laodicens 11. pag. 783. 784. Tom. I. Concil. Tom. VI.*

Edit. Harduin. eas vocant *πρεσβυτήδας*, sed & Lucianus in *Peregrino pag. 566. Tom. II. Oper. Edit. Grau.*) Ita earum officium describit Epiphanius, lib. 3. *sine contra hæreses*, siu. in breui ac vera Cathol. & Apostol. fidei expositione num. 21. pag. 1104. Tom. I. Oper. Edit. Colon. *Διακονίσσαι*, inquit, *δὲ καθίστανται εἰς ὑπηρεσίαν γυναικῶν μόνων, διὰ τὴν σεμνότητα, ἀν. χρεια καταστάει, λατρεῖν ἕνεκα, ἢ ἐπισκέψεως σωμάτων, καὶ αὐταὶ δὲ μόνον αἱ ἐγκρατεῖσάμεναι, ἢ χηρεῦσασα ἀπο μονογαμίας, ἢ αἱ παρθενοὶ ἰσοῦ: αὐτὰς δὲ διακονίσσαις ad hunc vnum vñum adhibentur, ut mulierum decoris & honestatis causa sint administræ, si id forte necesse fuerit; siue dum baptismo initiandæ sunt, siue dum eorum corpora perferuntur. Illa quidem viuere & continentes esse debent, vel post vnas nuptias vidua, vel*

perpetuae virgines. Vide eundem *heresi* 79. contra *Colyridianos* num. 4. pag. 1080. Tom. I. Edit. cit. De iisdem tenuisse puto L. banium sub Theodosio M. huius legis auctore, *περί τῶν δεσποτῶν*, pag. 401. 402. *Opuscul. Goshofred. Edit. Troitz. ibi, γυναῖκα δεῦρο τῶν ἐπὶ Φιλανθρωπία φιλοτιμημένων*, mulierem aliquam ex iis, quæ pro humanitate ad huiusmodi subsidia promissa sint: & in *Tisamenum* pag. 452. Edit. Morell. ubi *μητέρας γράων*, id est, matres vetularum, vocat, & *vroque loco* ostendit, carcere victorum curam eas gessisse. Ergo Theodosius M. hac lege sex de Diaconissis istis constituit I. Primum est de *Etate* Diaconissarum: Nempe quemadmodum sua ferme ætas *χωροτονημένων* olim præstituta, de quo peculiaris extat Leonis Allatii commentarius, ita & Diaconissis præstituta. Non nisi emensis scilicet 60. annis ad Diaconissarum consortium eas transferendas, hac leg. definit Theodosius. Idque secundum præceptum Apostoli, Pauli scilicet *1. Timoth. 5. vers. 9.* quomodo & Sozomenus, d. c. 16. *κατὰ τὸ Ἀποστόλου Παύλου ρητὸν προσάγμα*, secundum Apostoli Pauli expressum mandatum. Quod prius etiam Tertulliani sæculo obtinuisse liquet, ex libro eius de *velandis Virginibus*. Et Basilii, cuius hæc verba *epist. 2. canon. ad Amphilochem*, *liv. ep. 199. Edit. Benedictin.* ἡ μὲν τοὶ χήραι ἐξήκοντα ἐτῆς γεγονῶια, εἰάν ἐληται πάλιν ἀνδρὶ συνικῶν, & καταξιαθῆσεται τῆς τῷ ἀγαθῷ κοινωνίας, ἕως ἂν τῷ πάσῃ τῆς ἀκαθαρσίας παύσῃται: εἰάν μὲν τοὶ πρὸ ἐξήκοντα ἐτῶν ἀριθμήσωμεν αὐτὴν, ἡμέτερον τὸ ἐγκλημα, & τῷ γυναικί. Porro vidua sexaginta annos nata, si rursus una cum viro habitare voluerit, boni communionem non dignabitur, donec ab impuritatis vitio destituerit: sed si ante sexaginta annos eam adscripserimus, nostra est non mulieris culpa. Obtinuit & deinceps Hieronymi, ut docet *lib. 2. comm. in Esaiam c. 3. pag. 17. Tom. V. Operum Edit. Francf. apud Christ. Gensleb. Non Ecclesiasticis*, inquit, *sustentatur vidua alimentis, nisi quæ sexaginta annorum est, & maturitatem morum habet pariter & ætatis*: & *Epist. ad Saluinam de viduitate seruanda 9. pag. 47. Tom. I. Oper. Edit. cit. Nec te moueat, quod sexagenaria ELIGATUR in Viduam*: ubi nota vocem Eligendi, pro qua hic, in consortium transferre. Pariter ut *Epist. II ad Gerontiam, de Monogamia, pag. 58. Tom. cit. Considera quod vidua non eligatur, nisi vnus viri vxor*. Verum ab hoc iure recessum deinceps. Postea enim indultum, ut Diaconissæ quadraginta annorum allegi possent Concilio Chalcedonensi, *can. 15. pag. 607. Tom. II. Concil. Edit. Harduin.* Quod & Synodus in Trullo *can. 14. pag. 1665. Tom. III. Concil. Edit. cit. probauit*. Atenim Iustiniano media via placuit & quinquaginta annorum numerus definitus, *l. 9. Cod. Iust. de Episcop. & Nouell. 6 cap. 6.* quæ lex hinc alioquin desumpta est, quamque *Codicis Iustiniani* Auctores, alique interpolasse videntur, sed summa, si proba est *Leodio*, incogitantia, cum hæc verba reliquerunt, secundum præceptum Apostoli, quæ omnino expuncta oportuit, ut alia expunxit. Nam præceptum Apostoli est de sexaginta annis; adeo incuriosos etiam sacre Scripturæ illi egere, pariter ut Iustinianus *d. Nouell. 6. cap. 6. κατὰ θείας κανόνας*, id a se constitui proficitur, sed falsò qui Iustiniani *Codicem* exprefere: Sed Contius Tribonianum menda liberat, putat enim in *d. l. 9.* legendum esse 60. Sane & Photius, & Paratitlon, & Basilicon Auctores exhibent 60. ἢ μὴ ὑπερβάσας τὸν ἐξηκοστὸν ἐνιαυτὸν, quæ transgressa non est annus sexagesimus. Quod etiam Leonclaius notauit, *lib. 1. Notatorum pag. 188. liv. pag. 1423. Tom. II. Bibl. Iur. Can. Iteu. Iustelli.*

Ego putem religiosiores iam & verecundiores Græculos, veritati consonos reposuisse *ἐξήκοντα*; Iustiniano certe tandem *Nouell. 123. cap. 13.* Quadragessimus annus placuit. Porro huiusce capitis, ut dixi, ex lege Theodosiana meminit quoque Sozomenus *lib. 7. cap. 16.* eiusque causam hanc coniecit, quod Diaconus Ecclesiæ Constantinopolitanæ quidam cum nobili quadam Matrona se miscuisset Ecclesiæ scandalos; (quod quidem factum alioquin memorat quoque Socrates *lib. 5. cap. 19.*) *ἐκ ταύτης*, inquit, *δὲ τῆς αἰτίας συμβαλλὼν καὶ Θεοδόσιον τὸν βασιλεῖα προέχμενον τῆς τῶν ἐκκλησιῶν εὐκλείας τε καὶ σεμνότητος, νομοθετῆσαι τὰς γυναῖκας, εἰ μὴ παῖδας ἔχοιεν καὶ ὑπὲρ ἐξήκοντα ἐτη γέγοντο, διακονίαν οὐδὲ μὴ ἐπιτρέπεσθαι, κατὰ τὸ Ἀποστόλου Παύλου ρητὸν προσάγμα*, atque hac de causa arbitror Theodosium imp. cum Ecclesiæ honestati & existimationi prospiceret, lege lata cauisse, ne mulieres ad sacrum ministerium admitterentur, nisi liberos haberent, & sexagesimum ætatis, annum implessent, *iuxta expressum mandatum Apostoli Pauli*. Quamquam de coniectura Sozomeni valde dubito. Neque enim aut ipse, aut Socrates eam mulierem Diaconissam fuisse aiunt: Verum nobilē *feminam* vocant. Neque secundum huius caput cum hoc factis quidquam commune habet, p. 62. quidquid credere nos vult Baronius. Denique neque tempora (quod non vltimum) congruunt. Socrates enim *lib. 5. cap. 19.* factum illud memorat Anno D. 391. Theodosio Constantinopoli constituto. Neque Baronium audio factum illud retrahentem. Cæterum exactam hic 60. annorum ætatem requirit Theodosius; *emensis* inquit, *60. annis*: quomodo & Photius diserte, *διακόνισσαν τὴν μὴ ὑπερβάλλῃσαν*. Quæ quidem obseruatio ex hac quoque nominatim leg. firmari debuit a Leone Allatio, *Commentario de ætate ordinandorum*, Romæ edito Anno D. 1638. Ita & de Presbyteris & Diaconis *Canones*, eorumque Commentatores, certam in illis ætatem designantes, explicitam ætatem volunt. Balsamon, in *Canones Trullanos pag. 173. Tom. I. Pandect. Canon. Guiljelm. Beueregii.* τὰς δὲ μὴ ὑπερβάλλοντας τὰς τοσάυτας χρόνας καὶ χωροτονημένους καθαιρέσθαι, & qui eam ætatem nondum excesserint, & ordinati fuerint, deponendos. Et hæc de primo circa Diaconissas ætatis requisito, & circa eam *ἐκρίβωλογία*. Sequuntur quinque alia, quorum nulla nisi vnus apud Sozomenum mentio extat, cum superioris requisiti meminerit.

SECUNDVM igitur est, ut votiuæ ei domi Proles sit; quod etiam Sozomenus expressit *εἰ μὴ παῖδας ἔχοιεν*, inquit, *μὴ ἐπιτρέπεσθαι*. Tertullianus ante; *Ad quam sedem præter annos 60. tantum vnitiua, id est nupta, aliquando eliguntur, sed & matres & quadam educatrices filiorum*. Idque rursus, secundum præceptum Apostoli. Recte: nam & Apostolus quoque hoc in Vidua seu Diaconissa attendi voluit: *εἰ τεκνοτρόφῃσιν*. Verum id Iustinianus non inquit: atque ideo hæc omisit in *d. l. 9.* quæ hinc alioquin desumpta est: ideo, quia Iustiniani sæculo, & paulo ante, etiam Virgines Diaconissæ fiebant. Obseruant Græci ad *Canonem 15. Chalced. pag. 131. Tom. I. Pandect. Canon. Guiljelm. Beueregii.* ὁ μέγας Ἀπόστολος Παῦλος Τιμοθέῳ ἐπιστάλῳ *χήρα μὴ καταλεγέσθω, Φοβὸν, ἐκείτων ἑτῶν: διὰ τι οὖν ἔτιω διαταχάμενος τῷ Παύλῳ, ἡ Σύνοδος αὐτῇ τεσσαράκοντα ἐτῶν εἶναι τὴν χωροτονημένην εἰς Διακόνισσαν διευτυπώσατο; Φασὶν οὖν, ὅτι ὁ μὲν Ἀπόστολος περὶ χηρῶν διατίτατο, ἡ δὲ Σύνοδος αὐτῇ περὶ παρθένων: μαρτυρῶν* *Ἀποστόλου*

Apostolus Paulus ad Timotheum scribens: Vidua, inquit, ne eligatur minor sexaginta annis. Cur igitur sic Paulo precipiente quadraginta annos natam mulierem ordini diaconissarum adscribi licere Synodus constituerit. Dicunt Apostolum quidem de viduis, Synodum autem de virginibus statuisse.

TERTIUM in Diaconissa requisitum est, *εὐεργεσία τῶν αἰσίων*, beneficentia in suos: ac nominatim vt Curatorem filiis suis minoribus petat; quod ipsum in matre alias non requiritur. Nam cum a matribus sedulum petendi Tutoris officium exigatur, petendi tamen filiis Curatorem necessitas matribus imposita non est, l. 6. Cod. Iust. qui petant Tutores vel Curatores. Quid est autem, quod hic de Curatore tantum a matre ad Diaconatum promouenda petendo agitur, ac non pariter de Tutore? Nempe quia vix & rarum est, vt filii eius Tutoris egeant; id est, eius aetatis sint, qui Tutores habere debeant: quin facilius & plerumque filii eiusmodi mulieris iam puberes sunt. Nam cum non nisi Sexagenaria maior ad Diaconissarum consortium transferatur; sane vix est, vt non puberes eius sint liberi: vt pote cum mulieres Quinquagenariae, & ceterius plerumque parere desinant. Quod etiam pertinet solemne legis Papiae caput, vt de Sexagenario, ita & de Quinquagenaria.

QUARTUM in Diaconissa requisitum est; vt Administrationem bonorum suorum seu praediorum aliis & idoneis quidem committat, redditus eorum ipsa tantum consequatur, cum libera de iis fructibus disponendi facultate.

QUINTUM requisitum seu quinta conditio est, vt ne Clara domus insignis, puta monilia, suppellectilem, aurum, argentum, mancipia, sub praetextu Religionis consumat; verum ea liberis, proximis, seruet. Tria itaque hic obseruentur. Bona seu praedia, Reditus eorum, Monilia, &c. Primorum nec administrationem habet Diaconissa: Redituum & administrationem habet, simul & eorum alienandorum ius. Postremorum administrationem habet, at non & alienationem: sub Religionis defensione, id est, in Clericos, aut Ecclesiae nomine, (vt l. seq. dicitur.) Quae & ipsa prouida legis sanctio, mox tamen abrogata lege sequente: vbi dicam plenius. Monilia interim nominatim hic designari inter res alias & praecipuas obserua. Ea scilicet vt luxus muliebris, ita cupiditatis pars magna hoc etiam auo. Claudianus de Rufini praedis, lib. 1. in Rufin. v. 186.

— cuiusque Monile

*Contextum gemmis, aut praedia culta fuissent,
Rufino populandus erat.*

De bello Getico, in fin. vbi de Alarici vxore.

*Demens Ausonidum gemmata monilia Matrum,
Romanasque alta famulas ceruice petebat.*

Et alibi veluti VI. COSS. Honorii, v. 527. describens mulieris ornatum adueniente Proco:

Substringitque comam gemmis, & colla monili

Circuit, & baccis onerat candentibus aures.

Eorum nulla expressa mentio in l. prox. qua hac reuocatur: verum generali suppellectilis appellatione comprehenduntur.

POSTREMUM circa Diaconissas, quod hic statuitur, est; vt ne Ecclesia, Clerici, Pauperes ius capiendi vllum habeant, ex vltima Diaconissae voluntate. Cui similis quadantenus est prohibitio legis Valentinianae l. 20. sup. Quadantenus, inquam; Nam illa lex 20. est de omnibus mulieribus, atque in his de omnibus viduis: hac vero de Diaconissis tantum: illa prohibentur Monachi & Clerici quidquam ex mulieris alicuius bonis

aut donatione aut vltima voluntate consequi: hac vero, etiam Ecclesiae, etiam pauperibus ex vltima diaconissae voluntate capiendi ius adimitur. Illa relictum Clerico vel Monacho a muliere caducum fit, seu in fiscum cadit; hac vero inutiliter relictum iubetur esse pro non scripto, & sic haeredibus quibuscunque, imo his deficientibus, & legatariis & fideicommissariis proficit, seu relinquatur: quod singulare admodum est: vt hoc velut auctoramento fraudibus obuiam iretur. Cum alioquin commune hoc sit vtrique legi, vt tacitis fideicommissis in fraudem legis, quantum potest, occurrat: de quo omni iam dictum ad illam l. 20. Tandem, cum quatuor sint hoc titulo constitutiones de Ecclesiasticis acquisitionibus, sedulo cauendum ne commisceantur temere, seu confundantur: quod Marcianum etiam Imp. fecisse, ad l. seq. ostendam. Nempe l. 20. Clerici & Monachi ex mulierum Laicarum quarumcunque bonis quidquam capere prohibentur: imo l. 21. etiam Episcopi, Virginesque Deo dicatae. Hac l. 27. ex Diaconissarum bonis quicquam capere prohibentur, & quidem non Clerici tantum, verum etiam Ecclesiae ipsae, & pauperes. Imo vel de mobilibus tantum & suppellectile. Quod postremum tamen de mobilibus mox abrogatum, l. 28. seq. Hoc postremum, inquam, tantum: at non & illud, quo prohibitum ius capiendi ex testamento: quod tamen Baronius credere nos vult; Qui & ideo Theodosium infestat, cum his prohibitionibus periclitatam fidelium erga Deum Religionem, & erga pauperes misericordiam, scribit: & libertatem Ecclesiasticam dispendium passam.

Non possum & illud hoc loco omittere, perperam omnino Ambrosii locum, quem ad leg. 20. sup. attulimus, ad hanc legem a quodam nupero quoque Scriptore relatum: deque hac lege sensisse Ambrosium. Id enim scribentem, legem non attente p. 63. disse liquet. Ambrosius enim de omnibus Viduis loquitur; At haec lex de Diaconissis tantum est. At inquit ille, Ambrosium de recente lege agere; At enim legem 20. non esse recentem Ambrosio; viginti post eam leg. annis scribenti? Imo legem 20. Ambrosius recentem recte appellauit, quae Patrem tantum Imperatoris, ad quam scribebat, auctorem habebat: Quomodo & libello 1. Iuliani (Apostatae) legem proximam vocauit: Interim vanissimum est, scripsisse Ambrosium libellum istum aduersus Symmachum Anno D. 390. Argumentum si quaras, hoc adest, quia Symmachus quidem scripserit Relationem suam eo anno, Valentiniano adhuc puero, quod ipsemet Ambrosius docet priore libello, seu Epist. 30. & Edit. Paris 11. At Ambrosius adulto eo secundo libello, seu epist. 31. & Edit. Par. 12. Hoc vero est quod nego. Namque Ambrosius secundi libelli initio de Valentiniano, adhuc in minoris aui tyrocinio florentibus nouo annis scribit, aequae ad praesens secundi libelli tempus referuntur. Imo quae de Ratis libello illo scribit, recte Velferus ad Annum D. 383. retulit.

ALTERVM huius legis caput, & ipsum mulierum honestati consulens est, de CRINE scaminarum, Religionis obtentu, non abscindendo: idque rursum (quod & aperte hic proponitur) iuxta diuinas leges, Nempe D. Pauli scitum est 1 Cor. 11. v. 6. *αἰσχροὺς γυναικὶ τὸ κεφαλαίον ἢ ὑπεράδαν*, turpe mulieri est tondere & radi. Cui adde, & similem prorsus hinc leg. Concilii Gangrensis canonem 17. de quo mox. Et nihilominus tamen persuasa quadam professione, (vt hac lex loquitur de quo mox) crimem sceminæ abscindere subinde solite: nonnullis etiam id a mulieribus quibusdam exigentibus (quod hac lex testatur, & de Eustathio id

memorant Socrates lib. 2. c. 43. & Sozomenus lib. 3. c. 14.) idque eis suadentibus; aliis saltem permittentibus. Igitur & diuinis Canonicisque & humanis legibus huic malo morique contra itum. Ac nominatim Concilio quod dixi Gangrensi, quod habitum contra Eustathium quandam Ancyro Galatam (teste Nicata in vita Ignatii Patriarcha) vel Sebastianum Armeniæ; auctore Socrate lib. 2. cap. 43. & Sozomeno lib. 3. cap. 14. Multæ scilicet mulieres tum specie religionis, προφασει θεοσεβείας, muliebrem comam detondebant, τὴν φύσιν τῆς κόμης τῆς γυναικείας, vt habet Synodalis illius Concilii epistola pag. 531. 532. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. Quare τὰς κόμας vetitum amputare, vt habetur in ipso canone 17. eius Concilii pag. 537. 538. Tom. I. Concil. cuius hæc verba sunt, huic leg. nostræ quam proxima, εἰ τις γυναικῶν, διὰ τὴν νομιζομένην ἄσκησιν ἀποκείροιτο τὰς κόμας, ἃς ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς ὑπόμνησιν τῆς ὑποταγῆς, ὥς ἀναλύσασα τὸ πρόσωπον τῆς ὑποταγῆς, ἀνάθημα ἔστω: quæcumque mulier, religioni iudicandis conuenire, comam sibi amputauerit, quam Deus ad velamen eius, & ad memoriam subiectionis illi dedit, tanquam resoluens iura subiectionis, anathema sit. Similis inquam est omnino hæc Theodosiana huius Constitutionis dispositio; Cuius etiam meminit iunctim cum superiori capite Sozomenus, dicto lib. 7. c. 16. in fin. τὰς δὲ κειρουμένας τὰς κεφαλὰς, ἀπελαύνεσθαι τῶν Ἐκκλησιῶν, τὰς δὲ ταύτας προσκειμένας Ἐπισκόπους, ἀφαιρεῖσθαι τῆς Ἐπισκοπῆς: feminas, quæ comam totiusdissunt, ab ecclesia arceri, episcopos vero, qui eas admittere ausi essent, sacerdotio priuari: vbi inepte olim interpretes, κειραμένας τὰς κεφαλὰς, vertit, caput ornantes: ab Eustathio porro Sebasteno id factum, adque ideo Synodo Gangrensi eum canonem aduersus illum scriptum Auctores sunt Socrates & Sozomenus dictis locis. Sane quidquid diuinis Canonicis & humanis sanctionibus toties cautum fuerit; & vt vides seuerissimis, mox tamen Hieronymus aduersus Iovinianum, & in graui illa obiurgatione ad Sabinianum Diaconum scribens ep. 48. pag. 150. Tom. I. Oper. Edit. Franc. apud Christ. Gensh. testatur hunc radendi capitis muliebris tam virginum, quam viduarum, morem per Ægyptum & Syriam, clari per hæc mox tempora irrepsisse: Quæ quidem Syria & Ægyptus sub dispositione Præfecti Prætorio Orientis erat, ad quem hæc lex data est. Et vero tandem mores in potestatem suam, Leges diuinas & humanas perduxerunt. Quomodo & Corona comæ Clericalis per Africam Ægypto vicinam nominatim usurpata, vt docet lex 38. infr. hoc tit. quæ data est 17. annis post hanc leg.

Cæterum ait lex factum id instinctu persuasæ professionis, vt Epiphanius, hereseon lib. 3. p. 466. suu. in breui ac vera cathol. fidei exposition. num. 23. init. pag. 106. Tom. I. Oper. Edit. Petau. Colonienf. in contrario more de Monachis crinem nutrientibus, ἐνεκὲν ὁθεν πολυτέας, ἀπ' ἰδίας νοός, id est, persuasæ professionis causa. Nempe πολίτεια idem, quod professio, & persuasæ professio, νομιζομένη ἄσκησις, vt habet Canon Gangrensis in hac ipse re, loco superius consignato, vel προφασει θεοσεβείας, vt in epistola Synodali illius Concilii, (quod totum habitum, aduersus huiusmodi καυνοτομίας obrentu pietatis & religionis) & apud Sozomenum lib. 3. c. 14. vbi de hac ipsa re & prædicto Concilio Gangrensi. Cæteroquin cuius iam notum, πολιτείαν Græcis esse professionem, disciplinam, vitæ genus singulare. Tandem & professus sacræ

Religionis l. 39. infr. pro Clericatu: vbi vide & quæ dicam. Hæc si Doctissimus alioquin Baronius attendisset, non eam huic capiti sententiæ affinxisset, quasi eo, iuniores tantum viduæ capillos abscondere, & sic capillorum abscissione in numerum Diaconissarum se intrudere prohibita fuerint: vt ita efficiat Diaconissas iam hoc sæculo capite rasas fuisse. Quod ab huius capitis sententia alienum est: eo quippe, capitis rasio promiscue in foeminis seu omnibus mulieribus damnatur, quæ per sua professione, seu διὰ νομιζομένην ἄσκησιν, vel ἐνεκὲν ὁθεν πολυτέας ἀπ' ἰδίας νοός, crinem abscondebant. De Corona Clericorum dico ad l. 38. infr. Similis est Baronii hallucinatio, cum negat Synodum Gangrensem aliquid definire contra sacratas Deo Virgines, sed loqui contra mulieres hæreticas. Quomodo & Glossa, in Clem. 2. de statu regul. & post eam Barbosa, textum Concilii Gangrensis accipiunt de laicis mulieribus, non de Religiosis, quæ Deo & Ecclesiæ dicatæ sunt.

Porro Sanctio huius leg. Theodosiana districta admodum est: tum ratione ipsarum foeminarum, tum ratione Episcoporum: Nempe feminas tonso capite ab Ecclesiæ foribus arceri iubet Theodosius, sacrataque adeo mysteria his adire nefas esse, neque mereri vllis supplicationibus veneranda omnibus altaria frequentare, quæ quidem ipsa ἀναθέματος poena est, quæ Canone Gangrensi imponitur: sic vt quid Anathema ibi proprie sit, & in Concilio Gangrensi passim, atque alibi, non aliunde magis aut certius quam ex hac leg. describas; quomodo & Sozomenus ait, ἀπελαύνεσθαι τῶν ἐκκλησιῶν, ab Ecclesia arceri, Episcopum vero, si tonso capite foeminam ecclesiam intrare permiserit, & ipsum loco seu Episcopatu deiciendum, & Ecclesia arcendum. Nempe vbi in alios Anathema fulminatum, in Clericos & Episcopos depositionis poena statuta: de quo vid. quæ Morinus 2. Exercit. sacr. 9. Et hæc interim inter alias Episcopi deponendi causas notetur: de qua depositione l. 35. infr. hoc tit. Idque non modo si suaserit, verum & si hoc ab aliquibus exactum nouerit, imo vel factum quacunque ratione comperit. Atque ita alieni facti poenam sufferre vel Episcopum, si factum non est, & non improbauerit exclusa foemina ab aditu Ecclesiæ. Et subiicit, hoc absque dubio emendandis pro lege fore: emendatis pro consuetudine: vt illi [id est, hi] habeant testimonium, isti [id est, illi] incipiant timere iudicium. Quorum verborum hic sensus est, hanc legem fore deinceps iis, qui hæcenus foeminas capite tonso esse voluerunt, vel fuerunt, timori: his vero qui ab hoc ahhorruerunt, futuram deinceps testimonio & ap. p. 64. probationi bonæ eorum consuetudinis. Duplex nempe hæc cæteroquin legis virtus est, vt timori sit emendandis seu improbis, testimonio & approbationi emendatis seu probis. Cui conuenit etiam definitio Chrysippea l. 2. D. de legibus. Quare eleganter omnino emendandis, id est, improbis: nempe lex iniusto posita est: & emendatis seu probis consuetudinis ipsorum testimonium est & adprobatio: Nam dum malis iudicium denunciat, eo ipso probis consuetudinis suæ & probitatis testimonium perhibetur. Probisque lex non est metui, seu bonis operibus; sed malis: & probi quod bonum est, non propter legem, neque iudicii metu, sed ex consuetudine, ἐκ συνήθειας, id est, ipsa morum probitate, operantur. Et proculdubio locus hic effectus ad eundem D. Pauli, cuius testimonium initio legis aduocatur, mentem, & quidem eadem Epistola l. ad Timoth. cap. 1. vers. 9. Sed

Sed & *epist. ad Rom. 13. vers. 13. vers. 3. 4. 5.* sicuti per diuinas leges, quæ hoc ipso capite memorantur

indicatur præ aliis *epistola Pauli 1. ad Corinth. cap. 11. a versu 3. ad 16.*

XXVIII. (a) Idem AAA. Tatiano PP. P. (b)

LEGEM, † quæ Diaconissis (c) vel viduis nuper (d) est promulgata, *Nequis videlicet Clericus, neue (e) sub Ecclesiæ nomine mancipia, supellestilem, (f) prædam (g) (velut infirmi sexus dispoliator) inuaderet, & remotis adfinibus ac propinquis, ipse sub prætextu Catholice disciplinæ se ageret viuientis (h) heredem, eatenus animaduertat esse reuocatam, vt de omnium chartis, si iam nota est, auferatur: neque quisquam, aut litigator ea sibi vtendum, aut iudex nouerit (i) exequendum. Dat. x. Kalend. Septemb. Veronæ, (k) Valentiniano A. iv. & Neotherio coss. [390.]*

NOTÆ.

(a) Hanc leg. memorat Marciarius *Novella de testam. Cleric. ultim.* Memorat hanc legem Baronius *Anno 390. n. 71 GOTHOF.*

(b) *Tatianus PP. Orientis scilicet sub Theodosio M. vid. Profopogr. ID.*

† Superiorum 27. eidem Tatiano inscriptam. *ID.*

(c) Sustineri potest: quanquam Clericus de *Diaconissis. ID.*

(d) Ante duos ferme menses, xi. *Kalend. Iul. ID.*

(e) Id est, ne quidem. *ID.*

(f) *Supellestilem: vid. & leg. super. 27. & mox Commentar. ID.*

(g) Est qui tentet *prædæ*, Quod probandum non est. *ID.*

(h) Recte habet hæc vox: neque mutanda in *continentis*, quod idem tentabat. *ID.*

(i) Eam nouerit. *ID.*

(k) *Veronæ data hoc anno mense Augusto & Septembri præter hanc legem lex 1. infr. de Monachis & l. 122. supr. de Decurionibus: l. 19. supr. de Nauicular. Imo & lex 13. de pœnis. ID.*

COMMENTARIUS.

DE DIACONISSIS Theodosius M. ante duos ferme menses superiore constitutione 27. ad eundem Tatianum Præfectum Prætorio emissa ex Vrbe Mediolanensi, sex constituerat: & inter cætera quinto loco cauerat; *Ne sub religionis defensione & obtentu liceret Diaconisse vel Claræ domus insignia (puta monilia, supellestilem, aurum, argentum, mancipia) consumere (id est, ne ea Clerici, etiam sub Ecclesiæ nomine, inuaderent) verum ea vniuersa, liberis, proximis, adfinibus seruarentur.* Id ita, inquam, inter cætera constitutum fuerat, vt dixi, ea lege 27. Atenim hoc vnicum caput (intactis aliis omnibus d. l. 27. capitibus, inque vigore suo permanentibus) eidem Theodosio hac Constitutione nunc abrogare visum. Proinde huius legis hæc sententia est: *Licere Diaconissæ, mancipia, supellestilem, id genus alia mobilia, Claræque domus insignia, in Ecclesiam & Ecclesiasticos inter viuos conferre.* Tribus itaque circumstantiis hæc licentia circumscribitur: Est enim nominatim de *Diaconissis*: est tantum de *mobilibus*; est tantum de *alienatione inter viuos*. Breuiter, quintum legis superioris caput *hæc leg. abrogatur*, quod quartum est secundi capitis ea lege; quod indicatur his verbis: *EATENUS animaduertat esse reuocatam.* Quod vt legis verba apertissime ostendunt, ita id specialius nunc ostendendum nobis est: quandoquidem iam olim quoque Martianus Imp. *Novella*, quæ inscribitur, *de testam. Cleric. ultim.* eam laxius in tribus interpretatus est: quasi, inquam, & de aliis viduis hæc lex esset: quasi item de omnium bonorum genere ageret, quasi denique de testamentaria dispositione & alienatione foret, hoc sensu,

Licere ex hac leg. cuius viduæ, cuiuscunque tandem generis bona testamento suo Clericis relinquere. Quæ tria falsissima sunt. De singulis ordine videndum est.

Primum igitur de *Diaconissis* tantum hanc legem esse, tum expressa eius verba euincunt, tum relatio ad priorem partem l. 27. *supr.* quam legem NUPER promulgatam ait, imo vix adhuc notam fuisse, propter recentem eius promulgationem, sine huius legis indicat: *Vt de omnium, inquit, chartis, si iam NOTA est, auferatur.* Quare & ex his liquet, hæc lege non agi, nisi de *Diaconissis*: de quibus actum initio d. l. 27. ac non etiam de aliis de quibus l. 20. *hoc tit.* quæ ante viginti annos promulgata fuit: & vero post hanc legem quoque obtinuit, vt ad eam ostensum est, ex Hieronymi *epist. ad Nepotianum.* At, inquit, quod Martianus in *Novella sua* inquit, & pro fundamento interpretationis suæ astruit, agi *hac lege* etiam de *Viduis*, non modo de *Diaconissis*, ac proinde non superioris tantum l. 27. caput, quæ de *Diaconissis* est: abrogari, verum etiam *legem 20.* quæ de viduis aliis est: Et sic (quæ verba Martiani sunt) *intelligi hanc constitutionem, quæ Viduarum & Diaconissarum meminit, de lege vtraque dixisse.* Verum, vt iam ostensum est huius legis verbis diserte indicari l. 27. *supr.* (nuper promulgatam) ac non etiam *legem 20.* (iam dudum ante 20. annos proquiratam) ita sciendum est, verba huius legis a Martiano torqueri: neque enim hæc lege dicitur: *Diaconissis caterisque viduis, aut, Diaconissis & viduis: verum, Diaconissis, VEL viduis.* Quibus sane verbis *Diaconissa vidua* pro eodem sumuntur. Nempe *viduarum* appellatio speciali significato pro *Diaconissis.*

Diaconissis accipitur. Vt omittam, quæ ex veteri fœdere repetuntur, 1. *Samuel. 2. vers. 22. & Luc. 2. vers. 37.* Sane sui initio vix alio nomine Diaconissæ dictæ: vid. *Epistolam 1. ad Timoth. 5. v. 9. & 11.* Et hæc de primo Martiani errore in hac lege interpretanda. Secundus Martiani Imp. error est, quod hanc legem de omni bonorum genere accepit: cum tamen apertissime nonnisi de mobilibus, sequæ mouentibus, agat, ac non etiam de fundis seu prædiis: quæ post hanc legem non magis, quam post legem 27. Diaconissis in Clericos vel Ecclesiam transferre licuit. Tertius Martiani Imp. error est, quod de vltima dispositione hanc legem intelligit: cum apertissime nonnisi de alienatione inter viuos hæc sit, quod hæc verba ostendunt, *segeret VIVENTIS Heredem.* Denique sententia huius legis hæc est: Diaconissam mobilia seu mouentia, inter viuos in Clericos vel Ecclesiam conferre posse, at non etiam vltima voluntate, non magis quam prædia. Vnicum illud scilicet solatii loco Theodosius M. Diaconissis in fauorem Clericorum & Ecclesiæ relictum nunc voluit: Nil præterea. Nempe quo faciliores homines ad vltimas voluntates & liberalitates, mulieres præsertim, sunt, quam inter viuos largitates ab his exercentur. Quæ iuris ratio & in aliis quam plurimis

iuris articulis cernitur. Proinde mediam quandam & æquabilem hac parte vt sibi nunc videbatur, viam secutus Theodosius. Neque adeo abnuerim, quod Baronius conicit, Ambrosii suasu; quod inanibus argumentis nonnemo refutatum voluit. Nam vt non facile permittendum fuit, sub Ecclesiæ nomine, bona Diaconissarum, Clericorum prædam fieri, atque infirmum sexum, simul & propinquos, bonis priuari; ita modicum aliquid, quodque non ita frequens esset, Diaconissis & Clericis hac parte licere æquum visum: Nimis scilicet visum, prædia in Clericos & Ecclesiam conferri: Item periculi plenum visum, testamentarias liberalitates etiam mobilium concedi: Satis visum, si vel inter viuos mobilia sequæ mouentia Ecclesiæ & Clerici capere possent ex liberalitate Diaconissæ. Quæ cum ita sint, patet simul, quid de Baronii sententia sentiendum sit, qui & vniuersim & confiderenter pronunciat; ex sanctione legis superioris (qua scilicet acquisitionibus Ecclesiasticis fibula imposita fuerat) *periclitatam fidelium erga Deum religionem & erga pauperes misericordiam, eaque parte liberalitatem Ecclesiasticam dispendium passam, hæc vero (indefinite quidem) abrogatam.* Imo vides Lector, quam conferat, ipsas inueteri leges, neque cuiusquam auctoritate aut præiudicio abripi.

XXIX. (a) Imp. Arcad. & Honor AA. Hierio Vic. Afric.

QUÆCUMQUE a Parentibus Nostreis (b) diuersis sunt statuta + temporibus, manere inuiolata adque incorrupta circa Sacrosanctas Ecclesias præcipimus. Nihil igitur a Priuilegiis immutetur, omnibusque qui (c) Ecclesiis seruiunt Tuitio deferatur: *Quia temporibus nostris addi potius reuerentiæ (d) cupimus, quam ex his quæ olim præstita sunt immutari.* Dat. x. Kalend. April. Med. Olybrio & Probino coss. [395.]

NOTÆ.

- (a) Refert hanc legem Baronius his COSS. 395. num. 50. Pars eius maior relata Capitularium lib. 6. cap. 112. Tota extat sub Arcadii & Honorii nomine Caus. 25. quest. 2. initio Canonis 20. GOTHOF.
(b) Constantino, Constantio, Valentinianis, Gratiano, Theodosio. ID.
+ Constitutiones. ID.
(c) Episcopis, Clericis. ID.
(d) Ecclesiasticæ. ID.

COMMENTARIUS.

PRIVILEGIA Ecclesiarum & Ecclesiasticorum, ab anterioribus Principibus indulta omnia, hoc Imperii sui initio, Honorius Imp. Occidentis & quidem per Africam simul & semel confirmat, atque inuiolata incorruptaque manere præcipit. Ad-dita etiam ratione, quæ religiosum Principis animum efferunt. Quod & ipsum sæpius postea ab eodem Honorio factum l. 30. 34. (vbi eodem sensu priuilegiorum vox accipienda est,) 36. 38. 40. hoc tit. l. 21. 22. sup. de extraord. quarum pleræque, vel vt hæc nostra, Africæ magistratibus inscribuntur; & ad Africam pertinent, vel ad urbem Romanam. Vnde liquet, per Africam & Romanam dicecesim priuilegia hæc subinde sollicitata: temeritate scilicet & abreptione hæreticorum & conniuentia Iudicum, quod docet nominatim lex 34. Simili modo idem Honorius Priuilegia illa circa Vrbis Romæ Episcopum confirmauit l. 21. sup. de extraordinariis muneribus. Sane & Sozomenus, lib. 8. cap. 1. meminit confirmatorum initio statim Im-

perii post mortem Patris ab Honorio, eorum quæ Ecclesiis ab anterioribus Principibus concessa fuerant; καὶ διὰ τὸτο, inquit, τὰ δεδογμένα τοῖς πρὶν βασιλεῦσιν ὑπὲρ τῶν Εκκλησιῶν, προθυμότερον βέλαια ἐφύλαττοντο, καὶ δωρεὰς προσέβιβαν: atque idcirco ea, quæ pro Ecclesiarum utilitate superioribus Principibus decreta fuerant, propensiore animo confirmarunt, & propria dona adiecerunt. Qui sane locus huc omnino pertinet.

Cæterum, quænam hæc Priuilegia seu προνόμια sint, ab Imperatoribus Ecclesiæ & Ecclesiasticis præstita, vt complures huius tituli leges edocent, ita plenissime, & semel vno conspectu perdocet huius tituli Paratitlon. Sane immunitatis potissimum ab Extraordinariis & sordidis muneribus priuilegium indicatur. Tandem obseruetur, quod de Tuitione hac lege additur ecclesiasticis præstanda, a Magistratibus scilicet, aduersus violatores priuilegiorum Ecclesiasticorum: de qua tuitione ciuili, militari,

litari, vide & l. 31. *infr.* & l. *unic. supr. de offic. iudic. milit.* Denique non alio fine leges de privilegiis Ecclesiarum & Ecclesiasticorum ad Magistratus directæ, quam ut hi tuitionem præberent aduersus horum privilegiorum violatores. Huius
 p. 66 Tuitionis in rebus Ecclesiasticis non vna mentio in Conciliis Africanis: in Carthagenensi quod habitum decennio post hanc legem Anno 404. canone Codicis Africani 93. pag. 918. Tom. I. Concil. Harduin. Aduersus quorum furorē possumus non insolita nec a scripturis sanctis aliena expectare præsidia: quando Apostolus Paulus, sicut in Apostolorum actibus fide-

libus notum est, factiosorum conspirationem militari etiam submouit auxilio: Sed nos illud poscimus (aduersus furorē Circumcellionū) ut Catholicis Ecclesiarum Ordinibus per ciuitates singulas, & vicinorum quorumque possessorum per diuersa loca sine ulla dissimulatione TUITIO præbeatur. Et mox in fin. canon. Literæ etiam ad Iudices mittenda sunt, ut donec Dominus Legatos ad nos redire permittat, Tuitiones per ordines Ciuitatum & possesores pradiorum Ecclesiæ Catholice impertiant. Memorat & Optatus lib. 3. cap. 4. armati militis auxilium, postulatū a Catholicis aduersus Donatistas.

XXX. (a) Idem AA. Theodoro (b) PF. P. Post alia.

NON (c) nouum aliquid præsentī sanctione præcipimus, quam illa quæ olim videntur (d) indulta firmamus. Privilegia igitur, quæ olim reuerentia religionis obtinuit, (e) mutilari, sub pœnæ (f) etiam interminatione, prohibemus: ita ut hi quoque qui Ecclesiæ obtemperant, his quibus Ecclesiæ, beneficiis (g) perfruantur. Dat. Prid. Kal. Febr. Med. Cæsario & Attico coss. [397.]

NOTÆ.

- (a) Repetita huius legis verba aliquam multa leg. 22. *supr. de extraordin. munerib.* alio tamen principio, & mutatis præterea nonnullis: itemque alio die & mense. Extat Capitularium lib. 6. cap. 281. & in epistola Gregorii Papæ quarti, & exinde distinct. 12. cap. 2. & sub Arcadii & Honorii nomine Caus. 25. q. 1. can. 20. Iungendaque huic est lex 21. d. tit. *supr. de extraord. muner.* Omisit hanc legem Baronius; pariter ut dictam l. 21. & 22. GOTHOF.
- (b) Theodorus PP. sub Honorio Imp. Italiæ, Gentilis autem hic Theodorus fuit, seu Paganus: hicque est ille Manlius Theodorus, quem Manilius vulgo Augusti coætaneum portentoso errore faciunt, quique Astronomica scripsit, ante hunc Annum D. 397. ut ex Claudiano liquet. *ID.*
- (c) PRO, Non tam nouum: ἐκείνη τῇ, tam: quam vocem hic nonnulli infarciunt. *ID.*
- (d) Videntur indulta, pro sunt indulta: vid. Gloss. Theod. multa similia. *ID.*
- (e) Id est, impetrauit. *ID.*
- (f) Quinque librarum auri l. 34. *infr.* *ID.*
- (g) Beneficii vox propria de immunitatibus: dixi plene ad l. 4. *supr. de constit. Princip.* *ID.*

COMMENTARIUS.

PRIVILEGIA & BENEFICIA Ecclesiarum, eademque Ecclesiasticorum, hac Honorii rursus constitutione confirmantur: & nominatim quidem (quod ex coniunctione legis 21. *supr. de extraordin. muner.* discimus) in Urbis Romæ Episcopo & Ecclesiæ. Quod primo hic notandum. Alterum enim istud est, quod privilegia & beneficia de quibus hæc lege agitur, sunt proprie IMMUNITATES ab extraordinariis & sordidis muneribus. Hæc enim illa sunt ferme privilegia & beneficia, proprio vocabulo ut ostendi ad l.

4. *supr. de constit. Princ.* quæ toties his constitutionibus confirmantur: Nempe quod horum temporum ratione & necessitate suadente ea munera seu munia, a diuitibus præsertim Episcopis & Ecclesiis, ex æquo deposcenda Gentiles maxime Iudices (eiusmodi erat Manlius Theodorus, cui hæc lex & d. l. 21. & 22. inscribuntur) putarent. Tercium quod hæc leg. notandum, est *pana*, quam minatur privilegiorum Ecclesiasticorum mutilatoribus: in genere tantum; nam l. 34. *infr.* quinque librarum auri nominatim multam idem imponit.

De IRRUPTIONE seu Impetu in Ecclesias.

XXXI. (a) Idem AA. Theodoro PF. P. (b)

SI quis in hoc genus sacrilegii (c) proruperit, ut, in Ecclesias Catholicas intruens, Sacerdotibus (d) & Ministris, vel ipso (e) cultui locoque aliquid inportet iniuriæ, quod geritur, litteris (f) Ordinum, (g) Magistratuum, (h) & Curatorum (i) & notoriis (k) Apparitorum, (quos Stationarios (l) appellant) deferatur in notitiam Potestatum, ita ut vocabula (m) eorum qui agnosci potuerint, declarentur: Et, si per multitudinem commissum dicetur, si non omnes, possunt tamen aliquanti (n) cognosci, quorum confessione sociorum nomina publicen-

publicentur. Adque ita provinciæ Moderator, Sacerdotum, & Catholicæ Ecclesiæ Ministrorum, loci quoque ipsius, & diuini cultus iniuriam, capitali in conuictos, (o) siue confesos, reos sententia nouerit vindicandum: Nec expectet, vt Episcopus iniuriæ propriæ ultionem deponat, cui Sanctitas ignoscendi soli (p) gloriam dereliquit. Sitque cunctis non (q) solum liberum, sed & laudabile, factas atroces Sacerdotibus, aut Ministris iniurias, veluti publicum crimen, persequi, ac de talibus reis ultionem mereri, (r) Quod similitudo violenta Ciuilis (s) apparitionis executione, & adminiculo Ordinum (t) possessorumve non potuerit (v) præsentari, (x) quod (y) se armis, aut locorum difficultate tueatur, Iudices (z) Africani armatæ apparitionis præsidium, datis ad Virum Spectabilem Comitem (aa) Africæ literis, prælato (bb) legis istius tenore, deponant, vt rei talium criminum non euadant. Dat. VII. (cc) Kalend. Maii, (dd) Med. Honorio III. (ee) & Eutychiano COSS. [398.]

NOTÆ.

- (a) *Lex 10. Cod. Iust. de Episcopis.* Extat. & detractis aliquam multis Capitularium lib. 6. t. 113. & 304. Sed & recitatur e Codice Iustiniano a Gregorio Papa, in *epist. ad Ioannem defensorem lib. 11. epist. 51.* & a Baronio his COSS. num. 22. 23. Inserta quoque vna cum l. 46. *infr. de heret.* (quæ tamen non ex eadem constitutione petita est) constitutioni, quam edidit nuper Sirmondus ex Cod. Lugd. & Anic. in *Append. Cod. Theod. num. 14.* Iungenda quoque huic est *lex. 20. supr. de Pistoribus. GOTHOF.*
- (b) *Theodorus PP.* sub Honorio Italæ, quod vel extrema legis ostendunt, vbi de Iudicibus Africanis & Comite Africæ agitur. De eo vid. *Prosopogr. ID.*
- (c) Sacilegiæ speciem obserua. *ID.*
- (d) *Sacerdotes* sunt Episcopi, Presbyteri. *Ministri* vero hac leg. & l. 41. sunt Diaconi & cæteri Clerici. Ambrosius lib. 1. *offic. cap. 20. Ecclesiasticis,* & maxime Ministrorum officii. Idem cap. 30. *In Sacerdotio aliquo constitutus aut ministerio.* Et lib. 2. cap. 27. *Episcopus vt membris suis utatur Clericis, & maxime Ministris, qui sunt vere filii, quem cuique viderit aptum muneri, ei deputet.* Ad cuius loci intellectum vid. quæ idem lib. 1. cap. 44. et lib. 3. cap. 9. *Cum vel Sacerdotis vel Ministri sit, prodesse si fieri potest omnibus, obesse nemini.* Sic & Sulpitius Seuerus lib. 1. *sacre historię c. 23. vocat ministros Ecclesiarum. ID.*
- (e) *Ipsa*, hic & in Capitularibus, pro *ipss*, quomodo est in Cod. Iust. & apud Gregorium Papam, & in constitutione edita a Sirmondo. *ID.*
- (f) *Literis*, &c. vsque ad publicentur, absunt a Cod. Iust. & a Gregorio; imo & in Capitularibus absunt adhuc plura vsque ad *Diuini cultus iniuriam. ID.*
- (g) *Ordinum*, id est Curiarum: vid. *Paratitl. de Decurion. ID.*
- (h) Veluti Duumvirorum. *ID.*
- (i) *Curatores. ID.*
- (k) *Notariis* in Edit Paris. vltima, & alibi. *Notaria* Apparitorum: quorum multa mentio apud Symmachum lib. 10. *epist. 4. 38. 44. Augustinum epist. 159. 160. suu. 133. & 134. Edit. Benediclin. & in breuiculo collat. cum Donatist. collat. prim. dici cap. 4. 7. & l. 6. §. 3. D. ad SC. Turpillian. l. 7. Cod. Iust. de accusat. Distæ vero non a notis, hoc est, compendis literarum, quod nonnulli censent: verum, vel a notando, quod rei criminum his adnotentur: (quæ propria hac in re vox est) vel a notum faciendo, quod his significantur criminum rei. Quare *Notariæ* potius dicendæ: de quo recte Marcellus ad Titum cap. 3. Vtrumque amplectitur Iuretus, in *Symmachib.* lib. 10. *epist. 4. & 38. Elogia etiam dicuntur l. vltim. supr. de nauticular. & l. 6. D. de custod. reor.* Cæterum error est & Scriptoris de *Officiis domus Augustæ lib. 3. cap. 9. & aliorum, qui Notarios apparitorum hic somniant, & apud Symmachum, d. l. 10. epist. 4. ID.**
- (l) De *Stationariis*, dixi ad l. 1. *supr. de curiosis*: vide & l. 1. *supr. de cursu publico*: l. 2. *supr. de cohortalib. ID.*
- (m) *Vocabula*, id est, nomina: quibus vocantur. *ID.*
- (n) *Aliquanti* pro aliquot: vid. *Glossar. Theod. ID.*
- (o) *Conuictus & Confessus*; paria, quod notissimum: De hoc vid. plene dicta ad l. 7. *supr. quorum appellat. non recip. ID.*
- (p) *Soli*, quæ vox abest a Cod. Iust. Sed Capitular. l. 6. t. 113. extat, forte melius, *solum*: pariter vt in constit. editæ a Sirmondo. *ID.*
- (q) *Non solum liberum, sed &*: absunt hæc a Cod. Iust. *ID.*
- (r) *Mereri* est abstinerere, impetrare: vid. *Gloss. Theod. ID.*
- (s) *A Ciuilis apparitoris*, ita Cod. Iust. *ID.*
- (t) *Vel ordinatum*, additum Cod. Iust. Male. Simile Curie adminiculum l. vltim. *supr. de exhib. reis. ID.*
- (v) *Poterit*, Cod. Iust. *ID.*
- (x) *Præsentari*, potestatibus scilicet seu Iudicibus, id est, exhiberi: pro quo nullo sensu in Cod. Iust. editum, *flagitari*: quamquam & MS. Cod. Iust. nonnulli etiam habent *presentari*. Eadem voce in eadem re vitur Augustinus *epist. 159. suu. 133. Edit. Benediclin. ad Marcellinum Tribunum. Non accusantibus nostris, sed illorum notaria, ad quos uendæ publicæ pacis vigilantia pertinebat, presentati. Similiter l. 3. supr. de bonis vacantib. l. 109. de Decur. ID.*
- (y) *Non mutandum in sed. ID.*
- (z) *Præfides Prouinciarum*: ita Cod. Iust. tracta lege a specie ad genus; Reliqua etiam ita immutata, etiam militari auxilio per publicas literas appetito, competentem vindictam tali excessui imponere non morentur. *ID.*

(aa) Nempe Comes Africa militibus præerat. *ID.*

(bb) *Præfatio* legis istius tenore: id est, literis suis ad Comitem Africa: vid. *Capit. ID.*

(cc) *VI.* apud Gregorium. *ID.*

(dd) *Al. Mart. ID.*

(ee) *yp. IV. ID.*

COMMENTARIUS.

IRRUENS in Ecclesiam, & Sacerdotibus aut Ministris seu Clericis, vel ipsi cultui (turbato videlicet eo) vel loco (mutatis forte aut deiectis nonnullis) iniuriam inferens, capitali poena puniri ab Honorio iubetur Anno D. 398. sub tribus ampliationibus. In tantum primo, ut Episcopo etiam non conquerente iudicium hoc exerceri velit; (tria nempe hic vindicantur: iniuria videlicet facta personis, actioni, loco. Neque enim non horum vnum irruptione in Ecclesiam fit.) In tantum rursus, ut publicam hanc accusationem & persecutionem esse velit, id est, ut quilibet ad accusationem admittatur: In tantum denique, ut multitudini si forte renitenti, & Civilis quæcunque iudicium, ordinum, possessorum manus opponi possit, imo & armata Comitum rei militaris. In tam abrupto scilicet scelere, neque lassi querela, neque legitima accusatoris persona expectanda est, neque ordinarius iudiciorum ordo observandus venit. Violata hunc in modum religionis ea ratio est, is fauor, ut publicam tutelam & Tutitionem violata mereatur. Quæ singula in abruptis quibuscunque sceleribus cæteroquin etiam obtinent. Observanda interea hæc leg. tria cum maxime. Primo quod lex ait: *Sanctitatem Episcopo ignoscendi solam* (ita enim *yp.*) *gloriam dereliquisse.* Nempe loci sanctitas (id est, singulis vitæ professio) Episcopis si quando lassis, suadere videtur, ut ne in cuiusquam iudicium & necem perdurent: quin potius ignoscant lassi, atque adeo capitalibus iudiciis intercedant, suæque *μακροθυμίας ὑπόδειγμα* præbeant. Quomodo sane in simili prorsus facto, ubi a Monachis & pauperibus in Ecclesiam impetu facto, & contumelia altaribus illata, & mysteria conturbata, & lapides iactati fuerant, Gregorius Nazianzenus *Epist. ad Theodorum Tyanensem* 81. præbet & præben vult. De quo ipso alioquin sunt multa Patrum testimonia. Tantum abest arma ipsis mouere loci sanctitatis permittat, ut vix satis iudicia commouere concedat. Synesius *epist. 121.* de Episcopis, οὗς ὁ νόμος ἀπαγορεύει χεῖρα ἀρέσκειν τῇ δίκῃ, καὶ ἀποκτινύναι τὸν ποιητότατον, quibus lex vetat manum ad iura legesque porrigere, & vel sceleratissimum interficere. Augustinus quoque *epist. 127.* *lib. 109. Edit. Benedictin.* ad Donatum Proconsulem Africa, inter alia, quibus eum dehortatus ab occidendis Donatistis hæreticis. Illud quoque Prudentia tua cogitet, inquit, quod causas Ecclesiasticas insinuare vobis nemo præter Ecclesiasticos curat. Proinde si occidendos in his sceleribus homines putaueritis, deterrebis nos, ne per operam nostram ad vestrum iudicium aliquid tale perueniat, &c. omitto alia.

Secundo observanda nomina eorum quibus hac tempestate pacis Ecclesiasticæ cura seu Tutio incumbere solebat: puta primo, *Ordines*, seu Curia. Secundo, earumque *Magistratus*, veluti *duumviri*. Tertio *Curatores*, de quibus ad l. 20. de *decurionibus*. Quarto *Apparitores stationarii*, de quibus ad l. 1. *supr. de Curiosis*. Qui scilicet literis suis seu Notoriis Iudices ordinarios instruebant, seu Rectores Prouinciarum,

Tertio obseruetur processus hac in re: Illi scilicet de quibus superiore obseruatione, literis Iudices seu Rectores Prouinciarum instruebant, Rectores civilem Apparitionem immittebant: ea non sufficiente, militarem quoque implorabant.

Observanda igitur quarto, civilis ac militaris executionis ratio. Civilis scilicet executio, quæ multitudini violentæ opponitur, constabat Iudicum seu Rectorum Prouinciarum apparitoribus, adminiculis Decurionum & possessorum: Non sufficiente vero civili, militaris Comitum implorabatur, in publicis scilicet negotiis, at non in priuatorum negotiis, de quo & de Tutitionibus Ecclesiasticis militaribus: vide quæ dixi plene ad l. *unic. supr. de officio iudicum militarium*. Tandem cum hæc lex ad Africam pertineat; (quod ex *fin. leg.* liquet) inde Baronius non improbabilius credidit, alique eum secuti, occasionem ei præbuisse Donatistarum Circumcellionum Vesaniam eorumque in Catholicos impetum: de quibus multa loca recurring apud Augustinum *epist. 50. 61. 68. lib. 185. 204. 88. Edit. Benedictin.* Cui fauere etiam videtur quod de impetu in Ecclesias Catholicas diserte hic agit. Quod tamen argumentum hac ratione refelli possit, quod Catholicarum Ecclesiarum ideo mentio fiat, quia his etiam prospectum voluit, non quasi Donatistæ in hac impetum facerent. Erunt forte, qui horum temporum statum spectantes ita existimaturi sunt, Gildoniaci in Africa belli profligati occasione hanc legem ab Honorio promulgatam. Nempe Honorius paulo ante profligato Gildone partim Urbis Annonæ, quam Gildo vexauerat, prospectum iuit (quod præter Symmachum, *lib. 7. epist. 38* testatur *lex unic. supr. de pretio panis Ostiensis: l. 4. supr. de can. frum. & l. 20. supr. de Pistoribus*: quæ ut omnes hoc eodem mense Aprili eidem Theodoro Præfecto Prætorio inscribuntur: ita postrema huic nostræ omnino coniungenda videtur,) partim Prouincialium Afrorum securitati prospexit: Calumniatoribus inter cætera repressis, qui Tyrannis profligatis de more emergere soliti, quo pertinet mense superiore Martio *lex ultim. supr. de Calumniatoribus*, item violentis in Ecclesiam irruptoribus repressis. Ad quam securitatem pertinere videatur hæc lex: Cum iam forte Gildonis fautores, satellites, in Ecclesiis peruestigarentur, etiam inter ipsa sacra. Quod si ita est, dum hæc lex aditur, de his qui ad Eccles. conf. referri possit. Erunt & forte, qui hanc legem pertinere putabunt ad Episcopatum & Ecclesiarum persuasiones, de quibus superiore Anno 397. v. Kalend. Septembris est *Canon. 48. & 53. Cod. African. pag. 885. 890. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. & aduersus quas ibi Rector Prouinciæ & Iudiciaria auctoritas imploratur, & quidem secundum statuta Principum*. Cum tamen rem accuratius perpendo, hæc postrema sententia placere non potest, quia hi Canones sunt de inuasionibus Ecclesiarum & plebis sua derelicta, vel de plebe retenta ab Episcopo, plebe & Episcopatu sibi vindicato in alterius Diocesi. His ita positus, liquet, perperam hanc leg. accipi de Effraactoribus Ecclesiarum: perperam etiam de sacrilegio in commune hic agi, quod ferme faciunt Interpretes.

ORDINARI seu eligi optime Clericos ex Monachis, non vero rationibus obnoxiiis.

XXXII. (a) Idem AA. (b) Cæsario (c) PF. P.

Si quos forte Episcopi deesse sibi Clericos arbitrantur, ex Monachorum numero rectius ordinabunt: non (d) obnoxios publicis priuatisque (e) rationibus cum inuidia teneant, sed (f) habeant iam (g) probatos. Dat. VII. (h) Kalend. Aug. Honorio A. IV. & Eutychiano COSS. [398.]

NOTÆ.

- (a) Absit *hec lex a Cod. Iustin.* Memorat eam quoque Baronius *Ann. 398. num. 77.* Desumpta porro est l. 16. *supr. de penis*, ac nominatim ex eius fine, cui legi quæ iungendæ sunt mox dicam. Mirum tantum, huius legis inscriptionem a ceteris discrepare: inscribuntur enim reliquæ omnes *Eutychiano Prasædo Prætorio*, sed & subscriptus illis legibus dies *VI. Kal. Aug. GOTHOF.*
- (b) *Arcadii hæc lex est: non Honorii quod Baronius tradidit. ID.*
- (c) *Eutychiano, dictis quatuor legibus. vid. Comment. ID.*
- (d) Male quidam tentant *na. ID.*
- (e) An rei priuatæ Principis? an priuatorum? *ID.*
- (f) Male apud Baronium *fi. ID.*
- (g) Male quidam etiam. *ID.*
- (h) *VI. dictis quatuor legibus. ID.*

COMMENTARIUS.

DE ORDINATIONE seu *ἡγετονία* Clericorum est hæc Arcadii, non Honorii, quod Baronius credidit, lex: de qua alioquin Clericorum ordinatione sunt sex præterea leges hoc titulo, puta lex 3. 6. 17. 19. 21. *supr. & lex 33. prox. & complures supr. tit. de Decurionib.* Hæc nominatim pertinet ad illam quæstionem, **EX QUONAM** hominum genere; seu **QUINAM** Clerici ordinari poterint. Ad cuius sententiam priusquam accedo, notandum est, hoc caput desumptum pro parte ex fine legis 16. *supr. de penis*, eique adhæsisse, quæ quidem pars est Arcadianæ constitutionis: qua hinc rei & debitores ad Ecclesiam confugere; inde Ecclesiastici eos vindicare seu defendere vetiti; cuius partes sunt præter *hanc leg. & d. l. 16.* tres insuper aliz puta lex 57. *supr. de appellationibus: lex 3. supr. de his qui ad Ecclesiam: & lex prox. 33. infr. hoc tit.* quæ proinde omnes, velut vnus & eiusdem constitutionis partes huic coniungendæ sunt. Inter cætera igitur, cum Ecclesiastici & Episcopi reos vel debitores Ecclesiarum perfugio tueri, eosque suscipere iam solerent, & quosdam de hoc genere Clericos ordinarent, seu Clerum inde supplerent, visum id Arcadio ea constitutione prohibere: digitumque ad illud hominum genus intendere, vnde Clerici ab Episcopis, si quos deesse sibi arbitrantur, ordinarentur haberenturque: & quidem *rectius, & iam probati*, vt ipse loquitur, nempe ex **MONACHIS**: Quæ si sciuisset Filescus, *Commentario de sacra Episcoporum auctoritate, cap. 4. §. h. p. 159.* nunquam suspicatus is fuisset, vitium versiculum *dicta legis 16. qui in hanc leg. translatus est*, glossema esse; Imo vidisset quoque, quam recte Monachorum cooptatio in Clerum, vna cum seuerâ animaduersione in eodem in specie illius leg. vtpote seditiosos, congrueret. Et tamen secundo notandum, *hanc leg. abesse a Cod. Iust.* siue quod necessariam eam tum minus putaret, quasi *ἡγετονία* & temporariam. Vt vt sit, ex *hac* quoque leg. clarum, quæ Principum potestas vt in Clericos, ita & in Monachos fuerit, quod docebant

aliz leges *infr. tit. de Monachis.* His ita præstratis, ad sententiam huius legis accedamus.

Igitur Arcadius Imp. eo quem dixi fine, Clericos e Monachorum numero ordinari, adscisci, voluit; non vero obnoxios publicis priuatisque rationibus. Certe & ante *hanc leg.* & deinceps Patribus visum, Monachos in Clerum prouehendos, multique adeo e Monastica vita in Clerum translati, quam in rem vide Athanasii *epistolam ad Dracontium pag. 957. Tom. I. Oper. Edit. Colon.* Hieronymum *Epist. 4. ad Rusticum Monachum de viuendi forma, pag. 29. Tom. I. Edit. Francf. & Epist. 3. ad Heliod. in epitaphio Nepotiani pag. 16. Tom. eod. Edit. cit. Augustinum epist. 76. §. 1. ad Eudoxium, seu Epistol. 60. 48. Edition Benediclin. Codicem Can. African. can. 80. pag. 906. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. Palladium in Lausiaca, passim, Theodoretum l. 5. c. 35. Nicephorum, lib. 11. cap. 23. 37. 38. 39. 40. 41. Vt omitam posterioris aui Scriptores: vid. & can. 29. 30. caus. 16. Qu. 1 & can. 1. 2. distict. 58. Zolimus in decretis cap. 1. p. 1233. Tom. I. Concil. & can. 8. distict. 77. In tantum vt ad Episcopatus apicem inde multi per saltum translati sint. Exempla apud Athanasium in d. *epistola.* Palladium Laus. cap. 21. Ita Basilii *epist. ad Amphilosium Icontensem 403. seu Epist. 218. Ed. Benediclin.* meminit Alexandri in Lycia Corydali, de Monacho Episcopi facti. Ita Seuerus ex Monacho Episcopus factus, vt scribit Marcellinus, in *Chronico an 513.* vide & Epiphanius sub fin. *tom. 1. in expos. fidei:* vid. & Iustiniani l. 53. *Cod. Iust. de Episcopis: & Nouellam 6. cap. 1. §. 1. & 123. cap. 1.* Imo Monachos hic sæpe cenodoxiæ morbus inuasit, vt ad Clericatus militiam aspirarent, quem ambitum Episcopi & Abbates cohibere sæpe tentarunt *can. 8. 9. 10. 12. 20. 26. 27. 28. & seq. caus. 16. Qu. 1.* vid. de hac cenodoxia Cassianum *lib. 11. de spiritu cenodoxia cap. 13. 14. & seq.* Etsi vt loquitur Alexander 3. cap. 5. *de conuers. coniug. in prima collatione*, aliquando bonus Monachus vix bonum Clericum faciat, quæ verba desumpsit ex Augustino*

can. 36. *Caus. 16. quest. 1.* & de ea re ex professo Philip-
pus Abbas bonæ spei, *Rationem* porro huius rei,
cur inquam ex Monachis Clericos adsumi seu or-
dinari velit Imp. Arcadius, indicat his verbis: *Ex*
Monachorum, inquit, numero *RECTIVS* ordina-
bunt. Et mox: *Habeant iam PROBATOS*.
Nempe primum si mores & vitam spectes, Mona-
stica vita legitimæ cuiusdam præparationis, *πρὸς*
μακαρισμῶν & probationis cuiusdam species est ad
Clericatum. Quo pertinet insignis Hieronymi lo-
cus, *epist. ad Rusticum Monachum* deviuendi forma
pag. 31. *Tom. 1. Edit. Francf. Ad quod & ante res-*
pondi, & nunc breuiter respondebo: me in presenti
opusculo non de Clericis disputare, sed Monachum
instituire. Sancti sunt Clerici & omnium vita lau-
dabilis. Ita ergo age & viue in Monasterio, ut Cle-
ricus esse merearis: ut adolescentiam tuam nulla sor-
de commacules: ut ad altare Christi quasi de thalamo vir-
go procedas: & habeas de foris bonum testimonium;
femineque nomen tuum nouerint, & vultum tuum
nesciant. Cum ad perfectam ætatem veneris (si ta-
men vita comes fuerit) & te vel populus vel Ponti-
fex Ciuitatis, in Clerum elegerit, agito quæ Clerici
sunt; & inter ipsos sectare meliores, quia in omni
conditione & gradu optimis mixta sunt pessima. Igi-
tur præexercitati & quodammodo ante probati Mo-
nachi, antequam in Clerum adsumerentur. Sic
etiam, ut probatiores ex his desumerentur. Augu-
stinus epist. 76. quod refertur Caus. 16. q. 1. can. 36.
Cum tamen, inquit, ex iis qui in Monasterio perma-
nent, non tamen nisi PROBATIORES atque meliores in
clerum assumere soleamus: vid. eundem & epist. 67.
Ergo probati iam hoc primo sensu Monachi ante-
quam Clerici fierent. Sed & altero quoque sensu
iam probati, nempe quoad statum seu conditionem
personæ: nam neque in Monasterium admissi, ni-
si prius inquisitione habita, num conditioni alicui
forte Curiali adstricti essent, num ratiociniis
publicis obstricti: neque enim tales admittebantur.
Solemnis est hanc in rem locus apud Gregorium M:
lib. 7. *epist. 11. qui & translatus in cap. 1. dis-*
tinct. 53. Legem quam piissimus Imperator dedit,
ne fortasse hi, qui militiæ vel RATIONIBVS sunt
PUBLICIS obligati, dum causarum suarum pericu-
lum fugiunt, ad Ecclesiasticum habitum veniant;
vel in Monasteriis conuertantur, vestra studii fr-
aternitati transmittere: hoc maxime exhortans, quod
hi qui seculi actionibus implicati sunt, in Clero
Ecclesiæ præpropere suscipiendi non sunt: quia dum
in Ecclesiastico habitu non dissimiliter quam vixe-
rant viuunt, nequaquam student seculum fugere;
sed mutare. Quod si etiam tales quoque Monaste-
rium petunt, suscipiendi nullo modo sunt, nisi
prius ACTIONIBVS PUBLICIS absoluti fuerint.
Si qui vero ex militariibus viris in Monasteriis con-
uertere festinant, non sunt temere suscipiendi, nisi
vita eorum fuerit subtiliter inquisita: & iuxta nor-
mam regularem debent in suo habitu per triennium
p. 70. PROBARI, & tunc Monasticum habitum Deo
Auctore suscipere. Qui si ita sunt PROBATI at-
que suscepti, & pro anima sua pœnitentiam de
perpetratis culpis agere student, pro eorum vita
& lucro cœlesti, non est eorum conuersio renuenda.
Qua de re etiam Serenissimus & Christianissimus
Imperator, mihi credite; omni modo placatur,
& libenter eorum conuersionem suscipit, quos in
RATIONIBVS PUBLICIS implicatos non esse
cognoscit. Ergo non admittebantur in Monaste-

rium quiquam, nisi ita probati, vel certo sane tem-
pore in Monastica vita transacto, Monachi con-
ditionem suam eluebant, ut constat ex Iustini. *l. 53.*
Cod. de Episcopis, & Nouella 6. cap. 1. §. 1. Gelasius
quoque *epist. 1. ad Episcopos per Lucaniam & Brutio-*
cap. 3. quod refertur cap. 1. distinct. 55. ut si
quis etiam de religioso proposito & Monasterialibus
disciplinis eruditus ad Clericale munus accedat, in-
primis eius vita præteritis acta temporibus inqui-
ratur, &c. si serui ac originaria non est condi-
tioni obnoxius, si Curia iam probatur nexibus ab-
solutus. Ergo posteaquam Monachismum iam
professi erant, nullus amplius metus erat, condi-
tionine alicui adstricti essent, aut Ratiociniis pu-
blicis priuatisque obnoxii: & sic probati iam in Cle-
rum adsciti, tutius rectiusque.

Ergo iam huius leg. sententiam tenemus: cætera
Notabilia & notanda in ea iam colligenda sunt.
Primo hinc quoque liquet, *Monachos* extra Cle-
rum fuisse: quod præter hanc leg. ostendit quoque
titulorum hoc libro, ut & Codice Iustini. & in No-
uellis de virisque diuersitas: sed & lex *unic. supr.*
de bonis Clericorum & Monachorum. Hinc & in
pœnis distinguebantur: Clerici nempe depositione,
degradatione plectebantur; Monachi haud aliter at-
que Laici excommunicatione, ut docet canon. 2. & 8.
Chalcedon. pag. 602. 603. Tom. 1. Concil. Edit. Harduin.
Hinc Clericorum locus in Ecclesia erat inter sacrum
adytum: Monachi non nisi ad externas valuas ip-
sius adyti vna cum populo consistebant: testis
Dionysius, qui vulgo Areopagita *epist. 8. ad De-*
mophilum Monachum. Hinc velut extra Sacerdo-
tium constituti, publicas habere conciones non po-
terant. Leo *epist. 62. 63. 82.* Sed & Hieronymus &
ad Heliodorum & ad Pamachium & Riparium
aperte testatur, diuersa omnino fuisse Monacho-
rum & Clericorum officia: ipsumque Monachismum
(de quo iam supra) fuisse gradum ad Clericatum:
vid. & ad Furiam *Tom. 1. pag. 52. Edit. Francf.*
Hinc illa Monachorum ambitio & Clericatus deside-
rium quo titillabantur; de quo est ille quoque Hi-
eronymi locus ad Rusticum Monachum *pag. 29.*
quam cenodoxiam optimi Episcopi & Abbates co-
hibere sapiustentarunt. *Caus. 16. quest. 1. can. 8. 9. 10.*
12. 13. 16. 27. 28. & seq. Secundo ex hac quoque
lege colligimus, Monachos & Monasteria Episco-
pis supposita fuisse iure communi & lege diocesana,
ut loquuntur, quæ scilicet intra diocœsin suam es-
sent. Quod firmatur Concilio Chalcedonensi *can.*
4. 7. 8. 18. 23. 24. Synodi Nicœn. II. can. 13. & 17. cap. au-
ditis ext. de prescript. Agathensi can. 27. 28. 38.
Aurelianensi can. 19. 20. 21. 22. Ilerdensi; vid. Ca-
pitul. Caroli M. lib. 5. de quo vid. & quæ Florens
differt. Canon. lib. 1. cap. 1. & cap. 5. in fin. & lib. 3.
pag. 198. Choppinus Monasticon lib. 2. c. 3. vbi
hanc leg. allegat. Indeque igitur Episcopi, ex his
diocœseos suæ Clericos adsumere potuerunt: neque
enim ex aliena diocœsi sine litteris dimissoriis
proprii Episcopi ordinare poterant: Concil. Carthag.
5. can. 13. pag. 988 Tom. 1. Concil. Edit. Harduin.
& Africano sub Bonifacio & Cœlestino *can. 47.*
Et ita quidem, quod ex hac leg. tertio col-
ligimus, Episcopi ex Monachis Clericos ad-
sumere, ordinare potuerunt, ut non requirere-
tur in hac re Abbatis consensus: ad quam quæsti-
onem vide quæ congerit Hallierus de *Sacr. elect. &*
ordinar. parte 1. a p. 88.

XXXIII. (a) Idem AA. Eutychiano. PE. P.

ECCLISII, (b) quæ in possessionibus, vt adfolet, (c) diuerforum, Vicisetiam, vel quibuslibet (d) locis, sunt constitutæ, Clerici non ex alia possessione, vel Vico sed ex eo (e) vbi Ecclesiam esse constiterit, eatenus (f) ordinentur, vt propriæ capitationis onus ac sarcinam recognoscant: ita vt, pro magnitudine, vel celebritate (g) vnus cuiusque Vici Ecclesiæ certus, iudicio Episcopi, Clericorum numerus ordinetur. Dat. III. (h) Kalend. Aug. Minizo, Honor. A. IV. & Eutychiano coss. [398.

NOTÆ.

- (a) *Lex II. Cod. Iust. cod. Quamnam porro huic leges iungendæ sint, dictum iam ad legem superiorem. Omisit autem hanc leg. Baronius. GOTHOF.*
 (b) *In Ecclesiis. Ita Cod. Iust. Quo nil opus. ID.*
 (c) *Vt fieri adfolet. Ita Cod. Iust. Quo nil opus. ID.*
 (d) *Similibus. ID.*
 (e) *Loco scilicet. ID.*
 (f) *Abest hæc vox a Cod. Iust. ID.*
 (g) *Vide legem ult. vers. & in eorum, supr. de patroc. vic. ID.*
 (h) *72. VI. vt l. 16. de Panis; l. 3. de his qui ad Eccles. l. 57. de appellat. ID.*

COMMENTARIUS.

VICANI, perque AGROS & POSSESSIONES Clerici (de quibus agitur quoque l. 16. *supr.*) vnde, quauis lege seu conditione, quo numero, ordinandi sint, hac Arcadii lege per Orientem constituitur. Quod antequam explico, huius legis occasio & ratio peruestiganda nobis est. Et vero huius legis ferendæ rationem suppeditat coniunctio legis 16. *supr. de panis; l. 3. supr. de his qui ad Eccles. l. 57. supr. de appellat.* imo & legis prox. 32. *supr. hoc tit.* quæ ex eadem Arcadii constit. desumtæ, huic coassandæ veniunt. Nempe Arcadius Imp. amplissima constitutione (cuius partes sunt hæc leges omnes) prospectum semel voluit, ne Clericatus & Ecclesiæ obtentu, publicæ priuatæque rei damnum aliquod inferretur. Quapropter ea quoque ratione inter alias de Vicaneis etiam Ecclesiis & Clericis cauere aliquid Arcadio visum, hisque modum sibiulamque imponere. *Vicaneas* Ecclesias voco, quæ in possessionibus priuatorum, aut Vicis similibus locis, non in ciuitatibus aut oppidis erant: De quibus Ecclesiis & Clericis in Vicis, fuit quoque iam supra *lex 16.* vbi vid. quæ dixi. Primum igitur *Ex eo ipso loco Vicoque*, vbi Ecclesia est, ordinari Clericum iubet, non ex alio loco: id est: ex eo ipso Vico seu possessione. Cuius rei ratio hæc est, ne aliquin peregrinis ordinationibus, id est, ex aliis Vicis adscitis Clericis, suis destituantur alii Vici Clericis. A quo non multum abit, quod iure Canonum constitutum, ne cui iam ordinatum alii Clericum peregrinum seu alienum præcipere liceret. Concilio Carthaginensi quod habitum Anno superiore 397. *canone 54. Codicis Africani pag. 890. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* Constantinopolitano tantum Carthaginensique Episcopis exceptis, quibus licuit alienos Clericos præcipere vnde vellent; d. Concil. Carth. *canon. 55.* testis Balsamo ad *can. 17. Concil. 6. pag. 176. Tom. I. Pandect. Can. Guilhelm. Beueregii. & Photius in Nomoc. 1. cap. 26. Sed & cap. 8. de consuet. confirmatur consuetudo eligendi Prælatos de gremio alterius Ecclesiæ, quamuis iure communi de ipsa Ecclesia sumi debeant. At cum hac lege nihil commune habet, quod vetitum, alienos Clericos suscipere; Id enim disciplinæ Ecclesiasticæ tuendæ constitutum; nempe quod ei euitandæ Clerici qui quid admiss-*

rant, ad alias Ecclesias sese conferrent, atque ab Episcopis susciperentur. Multominus recte hinc colligitur, peregrinos beneficiorum capaces non esse, quod tamen Pragmatici ex hac lege colligunt, sententiam & rationem huius legis haud compleri: Istud enim iure & priuilegio quodam ciuium fauore inter alia inductum fuit, ne extranei ciuibus prælati videantur: Atenim quod hac lege constituitur, id eo respicit, ne sui cuique loco desint Clerici, si aliunde petantur: ac præsertim modico loco, veluti possessioni, Vico, qui Clericatu idoneos haud adeo multos habere possunt. Vnius loci reuerentia vel utilitas, alterius nuditate redimenda non est. Ad eundem modum vnus ciuitatis ornatum alterius nuditate redimi non oportet, id est, ornamenta vnus ciuitatis ad aliam transferri: *l. 1. 14. 37. supr. de operibus publicis*, vt neque aurigas vnus ciuitatis voluptati destinatos ad aliam transferre, *l. 1. 3. supr. de spectaculis.* Quare & *hanc leg.* deinceps argumento esse cupio, quam turbide multa in laudandis legibus Pragmatici admittant, dum earum cortice contenti, rationes earum haud satis perspectas habent, spretis superciliose Theoricis & Historicis ad leges subsidii. Interalia, id quoque alienum, quod hinc intelligunt, eum qui est ex loco seu diœcesi beneficii, debere, si idoneus est, aliis extraneis præferri, Hic enim agitur de Vicaneis Clericis ex eodem Vico præcise eligendis, non de præferendis, si idonei sint. Secundo vult Arcadius *hac leg.* Vicanos Clericos *capitationem suam agnoscere*, neque ab ea immunes esse; de qua capitatione dictum iam plene suo titulo *de censu suis adscriptione*, & in *Paratiro*, & ad *l. 2. illius tit.* vbi & *hanc leg.* a praua Heraldii interpretatione vindicaui. Cum tamen a ciuilibus muneribus omnibus immunes sint, pariter cum ciuitatum & oppidorum Clericis *l. 16. supr.* Pariter sane a Theodosio Iuniore Arcadii F. constitutum Anno D. 415. (*l. ultim. supr. de patrociniis Vicorum*) vt Constantinopolitana etiam & Alexandrina Ecclesia, in Vicis etiam Metrocomiis, pro possessionibus, quæ in his haberent, capitationem agnoscerent seu subirent.

Tertio, seu postremo, & *numerus Clericorum, Diaconorum*, ab Episcopis (sub quibus Vicani Clerici

'Clerici & Ecclesie erant', de quo dixi iam ad d. l. 16. *supr.*) definire iubet, pro cuiusque scilicet Vici magnitudine vel celebritate: ac proinde *Metrocomia* (qui mater & Princeps Vicus est) maiorem ordinari. Nempe ne effraeni alioquin Clericorum numero publica lædatur immunitas. Quo pertinet similiter *lex 3. & 6. supr.* scilicet ea quando-

que inciderunt tempora, ut numerum laxari Clericorum, atque ad Clericatum inuitari oportuerit: ut in *spec. l. 10. supr.* contra ea tempora & loca, ut coerceri *hac leg. & d. l. 3. 6.* Quia omnia ut ex temporum ratione, sed *nequidam* æstimanda sunt, ita omnia arbitrii Principalis esse vel hinc videmus.

XXXIV. (a) Idem AA. Sapidiano (b) Vic. Afric.

Si Ecclesie (c) Venerabilis priuilegia cuiusquam fuerint vel temeritate violata, vel dissimulatione neglecta, commissum (d) quinque (e) librarum auri (sicut (f) etiam prius constitutum + est) condemnatione plectatur. (g) Si (h) quid igitur contra Ecclesias, vel Clericos, per obreptionem, vel ab Hæreticis, vel ab huiusmodi (i) hominibus, fuerit (k) contra leges impetratum, huius sanctionis auctoritate damnetur. (l) Dat. VII. Kal. Iul. Brixie (m) Theodoro v. c. oss. [399.]

NOTÆ.

- (a) *Lex 13. Cod. Iust. eod. tit. Interpolata Capitularium lib. 6. t. 114. & 291. Et in decreto Caus. 25. quest. 2. can. 20. in fine. Refert eam Baronius Anno 399. num. penult. & ult. GOTHOF.*
 (b) Hinc castigari debet & suppleri Cod. Iust. d. l. 13. quæ habet *Fidiano Vicario*. Ad hunc *Sapidianum* extat quoque *Symmachii epist. 16. lib. 9.* ubi dignitatem eius quoque in Africa insinuat; in eo quod de animalibus ad ludorum præparandis apparatus agit, quæ sane animalia ex Africa cum maxime petebantur. *ID.*
 (c) *Venerabilis Ecclesie*, Cod. Iust. *ID.*
 (d) *Commissum hoc*, Cod. Iust. & Capitular. *lib. 6. t. 114. ID.*
 (e) Ita quoque C. Iust. & Capitular. *lib. 6. t. 291. At largius 25. q. 2. can. 20.* duodecim librarum auri, & Capitular. *lib. 6. t. 114. in triplo Ecclesie cui factum est componatur; nobisque bannus noster in triplo, hoc est sexaginta solidis persoluitur. ID.*
 (f) Ita quoque *d. can. 20.* aliter paulo *d. t. 114. iuxta legum sanctionem: omissum hoc penitus C. Iust. d. l. 13. ID.* + Constitutionem hanc non reperiō. *ID.*
 (g) Ita quoque *d. c. 10. in Cod. Iust. plectetur. ID.*
 (h) Cætera absunt a Cod. Iust. velut horum temporum propria. *ID.*
 (i) Puta Schismaticis, Donatistis, quibuscunque. *ID.*
 (k) *Fuerat*: ita nonnulli emendant. *ID.*
 (l) In Cod. Til. Edit. Quart. & prima Cuiac. *vacuetur*, vel *vacuamus. ID.*
 (m) Indidem data hoc Anno *lex 3. supr. de habitu quo vii oportet. ID.*

COMMENTARIUS.

p. 72.

PRIVILEGIA (id est, IMMUNITATES) Ecclesiarum & Clericorum hæc tertia iam hoc titulo Honorii constitutione confirmantur: & quidem sub pœna 5. librarum auri, iam antea constituta (quod tamen alibi ita expresse non reperiō; lege quippe 30. *supr.* Honorius pœnam tantum generaliter & indefinite minatur.) De hac vero *leg. & multa Dominicus, de prærogat. Alodiorum cap. 20.* accipit, quod dicitur in donatione Petri Comitis Melgociensis: *Persoluat, inquit, multam, quam sancta lex Romana per Theodosium Arcadium & Honorium promulgata decreuit.* Cæterum inscriptionis argumento Baronius, & post eum nonnemo alius Vir doctus, existimabat, spectare hanc constitutionem, atque emanasse ad illam Concilii Carthaginensis quarti, (quod habitum *V. Kalend. Maii* huius anni) legationem ad Honorium Imperatorem, qua postulatum, *Ut pro confugientibus ad Ecclesiam, quocunque reatu inuolutis, legem mereantur, ne quis eos auderet abstrahere*, ut refertur Codice Canonum Ecclesie *Africane can. 56.* nempe quod *Mascezelis Gildonis frater superiorem Anno 398. (teste Oorsio l. 7. cap. 36. & ex eo Paulo Diacono l. 13. pag. 90. Tom. I. Scriptor. Italicor. Ant. Murator.) Ecclesiam sacrilegus temerasset, extractis seu protractis ex ea ad pœnam quibusdam Ve-*

rum ne eo pertineat *hæc lex*, multa contra nituntur. Primum enim *Priuilegiorum* hic appellatio (ut pariter *l. 29.* quæ ad eandem Africam pertinet; & *l. 30. supra: & l. 1. infr. de hæretic.* ut ad eas leges ostensum est) proprie pertinet ad immunitatem Ecclesiarum & Clericorum a muneribus extraordinariis & sordidis: non autem ad asyli Ecclesiastici rationem. Quod ne quidem *privilegii* satis appellatione recte hic veniat: neque enim asylum Ecclesiarum vllum Ecclesiarum vel Clericorum commodum continent, verum ad miserorum securitatem inducta sunt. Secundo priuilegia, de quibus hic agitur, *Ecclesiis & Clericis communia* fuisse hæc lex ostendit: atenim hæc illa sunt ipsa, de quibus *d. l. 29. & 30. supra.* Tertio, pœna quinque librarum auri, quæ hic statuitur, ea ipsa est, quæ indicatur *d. l. 30.* Quarto, ab *hæreticis* & similibus hæc priuilegia violata ostendit, quod cum *Mascezelis* facto commune nil habet. Contra, ex *d. l. 1. & 2. supr. & d. l. 1. infr. de hæreticis* iam liquet, quoniam illud pertineat: nempe ad Donatistas & hæreticos: quibus cum eadem quæ Ecclesiis Catholicis priuilegia seu immunitates non competerent, Catholicorum priuilegia impetere & violare visum. Quinto, factum *Mascezelis*, propriæ auctoritatis fuit: atenim *hæc lege* innuitur, illos de quibus

quibus hac lege agitur, per obreptionem contra leges & privilegia Ecclesiarum aliquid a Principe impetrasse: quod nunc damnavi Honorius iubet, vel ut Tiliiana editio habet *vacuari*, id est, abrogari, antiquari. Tandem, neque temporum ratio satis constare posse videtur: Postulatio enim illa Patrum Africanorum, seu decretum de legatis in id mittendis ad Honorium imp. datam habet *V. Kalend.*

Maia: Lex vero illa *VII. Kalend. Iul.* duobus non integris mensibus post: quibus certe vix legati illi *Brixiam* ad Honorium pervenire potuerunt. Proinde superest, hac leg. occurrere Donatistarum & similium obreptioni: pariter ut leg. 1. 2. *supr.* quibus adde & legem 1. *infr. de hereticis*, neque cum hac lege quicquam commune habere, postulationem illam Patrum in Concilio Carthagenensi quarto de Asylo Ecclesiarum.

XXXV. (a) Idem AA. Hadriano PP. P. (b)

QUICUMQUE residentibus Sacerdotibus fuerit Episcopali loco (c) detrusus & nomine, (d) si aliquid vel contra custodiam (e) vel contra quietem publicam (f) moliri fuerit deprehensus, rursusque Sacerdotium petere, a quo videtur (g) expulsus, (h) procul ab ea Urbe quam infecit, (i) secundum + legem Divae memoriae Gratiani, centum milibus vitam agat: Sit (k) ab eorum coetibus separatus, a quorum est Societate discretus. (l) Sitque (m) huiusmodi personis, tenore huius legis, illicitum, sacra nostra adire Secreta, (n) & impetrare Rescripta: omnibus abiectis per culpam Sacerdotio personis, quae impetrata sunt infecta (o) permaneant: Scituris his quorum defensione nituntur, absque sui reprehensione non futurum, si hoc eis pollicentur (p) suffragium, qui diuinum non videntur meruisse iudicium. (q) Dat. Prid. Non. Febr. Rau. Stilichone, & Aureliano coss. [400.]

HÆC lex Interpretatione non indiget (vel eget.)

NOTÆ.

- (a) *Lex. 14. Cod. Iust. cod. tit.* Infergit & hanc legem Annualibus suis Barónius Anno 400. num. 20. Infarta totidem pene verbis constitutioni, quæ emissæ dicitur quinquennio post ad eundem Hadrianum Præfectum Prætorio, puta 1. 2. *infr. de Episcop. iudicio*, cum qua hæc conferenda est. Sed & breuiter in Caroli Calui *epist. inter Hincmari opuscula*. Facit & partem Miscellaneæ constitutionis, quam Sirmondus in *Appendice Cod. Theod.* pro genuina edidit: & sic accipit hodie Viri docti: De cuius fide in *Prolegom. GOTHOF.*
- (b) *Italix*, de quo vide & Claudianum: Eidem inscripta hoc eodem mense, aduersus Donatistas, *lex 37. infr. de hereticis. ID.*
- (c) *Loco*, id est, gradu. *ID.*
- (d) Et nomine cuius tres gradus & ordines: Episcopi proprie dicti, Presbyteri, Diaconi. *ID.*
- (e) *Sententiam*, d. 1. 2. Quid esse potest hic *Custodia*? Nisi putes indicari observantiam disciplinæ Ecclesiasticæ: sed testimonium huius locutionis adhuc quæro. Tenet quis hic, *castimonia*. *ID.*
- (f) *Publicam*, abest a dicta 1. 2. *ID.*
- (g) *Videtur*, pro est, vid. *Glossar. ID.*
- (h) *Ex. Iustus d. 1. 2. ID.*
- (i) *Conturbaveris Cod. Iust. In d. 1. 2. legitur, indignus infecit. ID.*
- + *Constitutio Gratiani hic laudatur, de qua mox. ID.*
- (k) Absunt hæc a Cod. Iust. *ID.*
- (l) Addita sequentia d. 1. 2. *Caveat urbe quam tenuit, segregetur a plebe* (ita habet Codex Aniciensis) *quam mentitus vite præceptor infecit*, vide quæ ad eam 1. 2. dicam. *ID.*
- (m) Sequentia partim omiſsa, partim mutata Cod. Iust. *ID.*
- (n) *Secreta*, id est Secretaria, Consistorium. *ID.*
- (o) *Infecta*, irrita, infructuosa. *ID.*
- (p) *Polliceantur d. 1. 2. ID.*
- (q) *Iudicium*. Ita quoque in Cod. Anic. d. 1. 2. ubi male editum *rescriptum ID.*

P. 73.

COMMENTARIUS.

DEPPOSITVS Episcopatu, seu detrusus & exautoratus, ἀποβλητος, ἐκκληρυκτος, καὶ ἀιδήμενος, ex quacunque causa (cuiusmodi aliquam depositionis causam vid. 1. 27. *supr.* ut & exemplum Chronopii Antistitis 1. 20. *supr. quor. appell.*) ne rescripto Principis quidem restitui potest; (cui similis constitutio extat circa Iudæos 1. 8. *infr. de Iudæis*: ubi vide quæ dixi.) Et si abiectus ob culpam aliquam Sacerdotio seu Episcopatu a Synodo Episcoporum, turbata disciplina Ecclesiastica, vel publica quiete, Sacerdotium repetierit, ultra cen-

tesimum ab Urbe, cuius Episcopatum gessit, miliarium ab Honorio Imp. relegari iubetur hac constitutione. Quæ totidem pene verbis infarta legi 2. *infr. de Episcopali iudicio*: Idque confirmata nominatim anteriore quadam Gratiani Imperatoris constitutione, quæ id iam olim constitutum fuerat. Cuius facta Gratiano, idemque Honorio, num alibi mentio extet, & quodnam utrique constitutioni promulgandæ causam dederit, inquirendum est. De Gratiani sane constitutione ita omnino sentio, hoc illud esse Rescriptum in causa Priscilianistarum

lianitarum, post Concilium Casar-Augustanum, quod memorat Sulpitius Seuerus, horum ipsorum temporum Scriptor, lib. 2. c. 47. *sacra historia*: Postquam enim is memorauit Synodo Casar-Augustana, cui tum etiam Episcopi Aquitani interfuerunt, cum hæretici, (Priscillianistæ) committere se eius Synodi iudicio ausi non fuissent, in absentes latam sententiam, damnatosque Instantium & Saluanum Episcopos, Helpidium & Priscillianum Laicos, constitutumque, ut si quis damnatos in Communionem receperit, sciret in se eandem sententiam promendam; subiicit. *Instantium & Saluanum damnatos iudicio Sacerdotum, Priscillianum ad confirmandas vires suas Episcopum in Labineusi (Abilensi) oppido constituisse, ratos nimirum, sibominem acrem & callidum Sacerdotali auctoritate armassent, tutiores fore se se. Tum vero Idacium atque Ithacium (Episcopos Catholicos) acriter inflare cepisse, arbitantes posse inter initia malum comprimere. Sed parum sanis consiliis seculares Indices adisse, ut eorum decretis atque executionibus hæretici (Episcopi scilicet illi) urbibus pellerentur. Tandem scribit. Igitur post multa & fœda Idacio supplicante, elicitur a Gratiano tum Imp. RESCRIPTVM, quo Vniuersi hæretici (Episcopi) excedere non Ecclesiis tantum aut urbibus, sed EXTRA OMNES TERRAS propelli iubebantur. Vides Rescriptum Gratiani, quo Hæreticos Episcopatu eiectione Sacerdotium repetentes & publicam quietem turbantes, non vrberentur, quam inferant, verum extra omnes terras propelli iussos, ait Sulpitius Seuerus. Extra omnes terras propelli, ibi re ipsa idem est, quod hic extra centesimum. Nempe hoc illud est centesimi spatium ab Vrbe Roma ad alias Prouincias & Vrbes propagatum. Ita quoque Seuerus Imp. iam olim cum Prætorianos Vrbe Roma ob Pertinacis eadem facessere iuberet, ut vrbs terminis seu finibus omnino expellerentur, atque expulsi viderentur, eos ad centesimum vsque miliarium quoque excedere nominatim iussit, testis Hierodiano lib. 2. c. 3. Tum demum scilicet Vrbe expellendis iis, si ultra centesimum relegarentur (qua etiam Vrbicæ dioceseos administratio finitur, ut alibi prolixè ostendi.) Hac posita iam ratione in Prouinciis similis relegationis exemplum usurpatum, non quasi & hæc ideo diocesis aliarum vrbiū fuerit: verum deriuato more ab Vrbe: hac nempe ratione, quod si demum Vrbe abesse vere viderentur hac in re, qui extra centesimum, & sic extra omnes terras, Vrbs scilicet essent. Ut proinde his iam contenti esse possint, qui negant recte colligi ex l. 62. infr. de hæreticis, argumento relegationis extra centesimum Vrbs, centesimum Vrbicæ dioceseos & Episcopatus terminum fuisse. Rectissime enim de Vrbs Romæ diocesi id ex eo colligitur, quod non recte ex aliarum vrbiū territorio aut termino colligitur. Idque est tandem, quod alibi scribere me meminisse debuerunt. Ab hoc principio; Vrbs scilicet Romæ, centesimi lapidis dinumerationem seu dimensionem alio quoque traductam: allata hac ipsa l. 35. de Episcopis. Cæterum centesimæ huius relegationis & quidem hæreticorum, schismaticorum, ne de ciuili nunc dicam, exempla habes non tantum in hac leg. & d. l. 62. de hæreticis, verum etiam in Valentini tum Senioris, tum Iunioris rescriptis: de Vrbicini schismate, quæ ex Codice Vaticano profert Baronius: & quidem istud quoque postremum exemplum in Vrbe Roma, eiusque diocesi. Et hæc ut in vniuersum de centesimaria relegatione in hæreticis & schismaticis, etiam extra diocesim Romanam usurpata, ita de Gratiani nominatim sub Tom. VI.*

per eo constitutione cuius hac lege mentio fit. Quibus ita perspectis, iterum illud inculco, Gratiani legem quæ hic memoratur, pertinere ad Priscillianistas, pariter vt lex 23. supr. itemque l. 14. supr. de accusationibus. Et contrarium tamen huic postea Rescriptum ab eodem Gratiano Priscillianistæ emeruere, corrupto iam Macedonio Magistro officiorum. Sulpitius Seuerus lib. 2. c. 48. *Corrupto*, inquit, *Macedonio tum Magistro officiorum RESCRIPTVM eliciunt, quo calcatis, quæ PRVS DECRETA erant, restitui Ecclesiis iubentur.* Nunc de hac Honorii constitutione videndum nobis est. Ea sane cum Hadriano Præfecto Prætorio (Italiæ, Illyrici, Africæ) inscribatur, necesse est, ad harum dioceseon aliquam referendam. Hinc adeo liquet, non pertinere hanc legem ad Origenistas, quos Hieronymus lib. 1. Apolog. Imperatorum scriptis Alexandria & Egypto pelli iussos refert, apud Baronium hoc Anno 400. nam. 35. Et si Hieronymus hoc ipso tempore Apoladu. Rufinum p. 161. T. II. Franf. meminit Pauli cuiusdam Episcopi Origenistæ a Theophilo Ep. seu Synodo Alexandrina damnati & depositi, qui per Imperiale rescriptum Sacerdotium recipere conatus sit, vel etiam receperit. Rursus non pertinere ad Episcopos depositos a Concilio Ephesino 70. Episcoporum & a Ioanne Chrysostomo: de quo ex Palladio, Socrate, Sozomano idem eodem Anno num. 82. refert. Non pertinere ad Ioannem Chrysostomum. 74. & Ioannitas: quod quidem ariolati. Quid igitur? Hanc legem omnino pertinere ait, ad canonem 62. Codicis Africani, & canonem 65. eiusdem Codicis ex Concilio Carthagenensi, etsi illud habitum Anno D. 401. præfatio præferat: Verum ut aliis argumentis præterea adstruam ad l. 17. 18. infr. de Paganis: & l. 1. infr. de Religione; (& quidem earum ipsarum legum præiudicio) male; Habitum enim hoc Concilium antèrius. Sic igitur habet canon 62. pag. 898. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. Et illud petendum, ut statuere dignentur: ut si quis cuiuslibet honoris Clericus, iudicio Episcoporum quocunque crimine fuerit damnatus, non liceat eum sine Ecclesiis, quibus præfuit, siue a quolibet homine defensari, interposita pœna damni pecunie, atque honoris, quo nec astatem nec se-xum excusandum esse præcipiant. Sic habet canon 65. pag. 899. Tom. eod. Concil. Aurelius Episcopus dixit. Equitè etiam olim merito suo Episcopali sententia damnati, non arbitror prætereundam esse legationis causam: ut si forte eum IN ILLIS PARTIBVS (id est in Italia) reperit, vel vbi licuerit, aduersus eum peragere cure sit. Ab vniuersis Episcopis dictum est, multum placet & ista prosequutio, maxime cum olim damnatus sit Equitius & impudens eius inquietudo, pro statu & salute Ecclesiæ magis magisque vbique repellenda. Ergo hoc tandem Anno 400. Patres Africani emeruerint ab Honorio hanc legem, cum iam ad alias eorum petitiones superiore Anno rescripisset d. l. 17. 18. infr. de Paganis: & l. 1. infr. de Religione. Porro de hoc Equitio Hipponæ Diæretorum Episcopo, vidè & Concilii Carthagenensis Sexti (quod habitum 401.) canonem, qui est 78. Codicis Africani & Concilii Carthagenensis habiti Anno 404. canonem, qui est 93. p. 918. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. eiusdem Codicis, vbi & hæc lex ipsa indicari omnino videtur. Adiungendum etiam de Equitio, ut improbitas eius, qua sibi ius Sacerdotium improbitissime vindicat, AB HIP-PONENSI Diæretorum DIOECESI SECVN-DVM STATVTA IMPERATORVM repellatur.

Ex hac interim lege apparet, quantum Sacerdotalibus Episcoporum seu Synodalibus Dioceseon decretis

decretis, & quidem iis quibus Episcopi depositi Sacerdotio fuerunt robur Imperatores dederint, ut ea nulla arte infringi voluerint, non depositi ipsius iniquitudine: non Rescripto Principis: non cuiusquam defensione seu suffragio: Clericus ille sit, an seculari dignitate tumidus. Huic certe sententia congruit omnino *canon 12. Antiochenus* (Anno D. 341.) qui occasione Athanasii conditus est, qui in Tyria Synodo depositus Constantini Iun. Imp. literis sedem Alexandrinam reperierat. Quo etiam canone Chrysostomum quoque aduersarii aliquando vrsere, teste Socrate, *lib. 6. cap. 18. Sozomeno, lib. 8. cap. 20. & Palladio*; cuius canonis æquitatem nemo reprehendit, sed tantum applicationem, quem certe obtinere non oportet, ubi vi manifestaria res seu depositio peracta fuit: quæ ut Athanasii, ita & Chrysostomi quoque exceptio erat. Sane Gregorius quoque Nazianzenus *epist. ad Olympium 77.* meminit βασιλικῶν διατάξεων, Imperialium constitutionum, super hac ipsa re seu in-

terdicto, ne quis Episcopali loco & nomine detrusus Episcopatum rursus repeteret: quo loco nominatim de Apollinaristis hæreticis agit. Breuiter interim notanda ex hac leg. definitio: *suffragium humanum nulli prodesse, qui diuinum non meruit iudicium*, & qui iudicio Ecclesiæ Sacerdotio indignus iudicatus fuit. Quod ad tuendam Ecclesiasticam disciplinam ab Honorio constitutum & constitui oportuit: Nempe quod schismatici, hæretici aut criminibus inuoluti, nullum non mouerent lapidem, quo pristinam sedem tutarentur: atque (quod ex *Canone 62. Africano*, de quo *supra*, cuiusque occasione hac lex lata fuit) a nonnullis deflententur, quod *suffragii* appellatione hic, & subditicia d. l. 2. *infr. de Episcopali iudicio* indicatur. Nempe disciplinæ Ecclesiasticæ refractarii, ut inter Christianos ita inter Iudæos legitima quamlibet cognitione proiecti, hac tempestate passim ad seculares Iudices iuere: contra custoditam quietem publicam.

XXXVI. (a) Idem AA. Pompeiano (b) Proc. Afric.

QUICUNQUE Catholicæ religionis Clerici, intra eum modum, vnde victus emendi vendendique vsum lege præfinitum exercent, ab auriaria (c) pensione habeantur immunes. Ab his quoque, quos a publici laboris actu & gradus Clericatus, & (quod non minus est) sanctior (d) vita defendit, præcipimus temperari: Nec enim vllum eorum qui excepti legibus probantur, (e) subiacere patiamur (f) iniuriæ, (g) &c. Dat. Prid. Id. Iul. Med. Post (h) Conf. Stilichonis & Aureliani vv. cc. [401.]

NOTÆ.

(a) Baronius hanc legem refert *Anno 401. num. 15. GOTHOF.*

(b) Eidem Pompeiano Proconf. Africæ inscribitur hoc Anno quoque *lex 2. supr. de equor. collat. l. 28. supr. de susceptor. l. 1. supr. de indictionib. ID.*

(c) Id est, Lustrali collatione, vide *supr. tit. de Lustrali collat. ID.*

(d) Monastica & Continentium. *ID.*

(e) Probantur. *ID.*

(f) Patimur: Sic tamen quoque *l. 6. supr. ad l. Iul. de adult. apud Auctorem collat. legum Mosaic. ID.*

(g) Id est; muneribus publicis. *ID.*

(h) Ita quoque hic annus signatus altera constitutione: nempe *d. l. 28. de Susceptoribus. ID.*

COMMENTARIUS.

IMMUNITAS CLERICORVM Catholicorum & Monachorum seu Continentium hac Honorii rursus constitutione, & gemina quidem confirmatur. Puta Clericorum negotantium immunitas a lustrali collatione, intra modum scilicet victus ementium: intra modum victus, id est, alimonie causa negotantium: quæ ipsa Constantio mens fuit *l. 8. & 15. supr.* ubi vide quæ ad eas scripsi plura. Denique si exiguis admodum mercimoniis tenuem sibi victum vestitumque conquirent. Atque hanc immunitatem solos Clericos respicere obseruandum est, ac non etiam Monachos; ut qui commercandi vsum penitus abstinerint. Atenim quod sequitur privilegium, ytrique commune est, nempe ut Clerici & Monachi ad munera personalia non vocentur, Nempe *publici laboris actus,*

item *iniuriæ* appellatione, munera personalia hac leg. significantur. Pariter ut *l. 16. supr.* officia & labor corporis vel sudor, hoc ipsum significant: item ad temptationis molestia *l. 26. supr.* De qua Clericorum immunitate fuit iam *l. 2. 9. 11. 24. supr.* Tandem obseruandum, *sanctioris vitæ* appellatione hac leg. designari vitam Monasticam & Continentium, eamque Clericatus æquari, & (quod minus non est) inquit, *sanctioris vitæ.* Porro non dubio, quin hoc privilegiorum genere Honorius per Africam Proconsularem ad Clericatum quam plures incitare voluerit: apparet enim ex Concilio Carthaginensi quod hoc anno habitum ante paucos dies, magnam in Africa Clericorum penuriam fuisse: ut docet *Codex canon. Eccles. Afric. can. 55. 56. 57. pag. 891. 892. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.*

XXXVII. (a) Idem AA. Studio P. V. (b)

QVONIAM personæ ad inquisitionem perpetrati incendii, ut Tui Culminis suggestio pertecit, nequeunt inueniri, Clericos carceris custodia relaxamus, ita ut nauibus impo-
siti ad lares proprios reuertantur. * Nec proscriptionis periculo domus careant, quas Epi-
scopos vel Clericos peregrinos, (c) post publicationem Edictorum, & nostræ Serenitatis
adfatus, probabitur suscepisse. (Pari forma seruanda, si qua domus ciues Clericos noua ac
tumultuosa conuenticula extra Ecclesiam celebrantes suscepit.) Ad obseruandos (d) siqui-
dem seditionis aditus, id nostro fedit arbitrio, ut omnes Episcopi & Clerici & peregrini ab
hac sacratissima Vrbe (e) pellantur. Dat. xv. Kal. Septembr. Constantinop. Honorio vi.
& Aristeneto coss. [404.]

NOTÆ.

(a) Extat apud Baronium Anno 404. num. 34. & quæ ad eam faciunt, vide prolixè apud eundem a. n. 3. GOTHOF.

(b) Recte: *Studius* hic P. V. fuit Anno D. 404. cui eidem inscribitur hoc ipso Anno paulo post *lex 5. infr. de his qui vel. cont.* quæ & ipsa ad Ioannitæ pariter pertinet. Et sane ipsum argumentum arguit, Studium hanc P.V. fuisse. Quare minus penso consilio Baronius Præfectum Prætorio facit num. 34. Meminit eius & Theodo-
rus Diaconus apud Palladium in dial. pag. 11. Tom. XIII. Oper. Chrysostom. Edit. Benedictin. in hac ipsa narra-
tione super Ioanne Chrysostomo. ID.

* Hinc & ex sequentibus interpolata *lex 15. Cod. Iust. eod. tit. ID.*

(c) Peregrini Clerici, hic & sine leg. quibus ciues Clerici mox opponuntur: Nempe peregrini sunt aduenæ: qui
aliunde Constantinopolim sese in auxilium Ioanni contulerant: Ciues qui Constantinopoli morabantur. ID.

(d) Sustineri potest: et si forte alius malit obseruandos. ID.

(e) Constantinopolitana. ID.

COMMENTARIUS.

AD TVMLTVM, qui IOANNIS CHRYSOSTO-
MI Episcopi Constantinopolitani occasione ob-
ortus hoc Anno, spectat hæc Arcadii constitutio:
pariter ut tres aliæ: puta *lex 4. 5. 6. infr. de his qui
supr. relig. cont.* Series historica sic habet. Acci-
derat Anno D. 403. ut ex Prosperi & Marcellini
Chronici constat, antenatalem Domini, Socrates
lib. 6. cap. 18. Sozomenus lib. 8. cap. 20. ut Eudoxiæ
Augustæ statua erigeretur, haud procul ab Eccle-
sia. Huius statuæ dedicationem Ioannes Chrysos-
tomus, habita ad populum oratione, reprehen-
derat, quod tradunt Socrates, lib. 6. cap. 18. So-
zomenus lib. 8. cap. 20. & alii, & in his Chrysos-
tomi vitæ Scriptores: nempe, quod in ea quid
admissum, quod modestiæ aduersaretur, *ὅβρις τῆς
ἐκκλησίας* contineret, id est, in iniuriam,
Ecclesiæ vergeret, ac nominatim *δημιώδεις
παύσαι*, ludi populares, & *συνήθως*, solem-
niter, celebrati apud eam fuissent, ut Socrates
scribit; seu ut Sozomenus ait: *κροτοὶ τε καὶ δη-
μιώδεις θεῶν εὐχεσίων τε καὶ μύμων ἐνθάδε ἐπετε-
λόντο, ὡς ἔθος ἦν τότε ἐπὶ τῇ ἀνακλήσει τῶν βα-
σιλικῶν εἰκόνων*; plausus illic, & saltatorum ac mi-
norum publica spectacula elebantur, sicuti tunc mor-
erat in dedicatione imaginum imperialium. Deni-
que quod & accedens ad Gentilitium ritum, & ex-
cedens cultura hominum dignitatem adhibita fuisset
(quod sane postea expressa constitutione Va-
lentinianus Tertius, Theodosii Iunioris (hu-
ius Arcadii filii) collega, prohibuit l. vnic. *supr.
de imag. Imperialib.*) Hinc itaque Eudoxia in Io-
annem furere pristinis odiis repetitis. Hinc con-
uenticula iam habita Anno Domini 404. mense
Ianuario, ut docet *lex 4. infr. de his qui super Reli-
gione.* Quare in Ioannem Concilium Episcoporum
Constantinopoli colligitur, in quo primas tenuit,
quamuis absens, Theophilus Alexandriæ Episco-
pus (teste etiam Zosimo lib. 5. cap. 23.) crimini ibi
Tom. VI,

datum Ioanni, quod contra Canonem Antiochenum
12. post depositionem suam sine Episcopali decre-
to sedem repetere ausus fuisset: Hinc ab Arcadio
Imp. Ioannes appetente festo Paschatis Anno Do-
mini 404. munere fungi interdictus, Ecclesiam
non adiit: fideles Ecclesia per milites exturbati:
Edicta proposita: *Ne quis cum Ioanne communi-
casse vellet.* Adherentes ipsi festum Paschatis se-
paratim in balneis Constantianis celebraverunt. In-
deque porro Conuentus separatos habuere, unde &
Ioannitæ appellati. Sicarii in Ioannem immissi.
Ioannes inde duorum mensium spatio in publicum
prodire non ausus, Imperatoris mandato in exili-
um abductus trususque. Itaque Ioannes Ecclesia
atque Vrbe recedit. Et incendium Constantino-
poli ea ipsa die exortum, quo & Ecclesia & Sena-
tus conflagraverunt his COSS. xii. Kalend. Iulii: de
quo vide Socratem, lib. 6. cap. 18. Sozomenum
lib. 8. cap. 22. Zosimum lib. 5. cap. 24. Georgium
Alexandr. in vita Chrysostomi etiam apud Photium
num. 96. p. 266. Edit. Schott. Palladium in Dialog.
pag. 10. Tom. XIII. Oper. Chrysostom. Edit. Bene-
dictin. Chronicon Alexandrinum his COSS. Mar-
cellinum Chronico his COSS. Atque hoc illud est
incendium, de quo hac leg. agitur; quo etiam per-
tinet *lex 45. supr. de operib. public.* Inde Arfacius p. 76.
vi. Kalend. Iulii Episcopus Constantinopoli (de
quo, huius ipsius anni fine agitur d. l. *ultim. infr.
de his qui supr. Relig. cont.*) creatur. Parte vna,
Clerici *ἐυνελθόντες, τὰ αὐτῶν φρονήσεις* Chry-
sostomo, in carcerem coniecti: quod præter hanc
legem etiam Sozomenus scribit, lib. 8. cap. 22. in
fin. Inquisitiones habitæ a Præfecto Urbis de in-
cendio, ut præter hanc legem scribit Sozomenus
lib. 8. cap. 23. in fin. inuidiam eius in Ioannitæ aliis
referentibus: versa vice Ioannitæ in aduersarios,
quod Sozomenus testatur. Quanquam Socrates &
Zosimus Ioannitæ aperte imputant: Chronici Ale-
xandrini hæc Factorum Sicularum auctor, aduersa-
ria

riis. Quicquid huius sit, *hac lex ostendit hoc tempore rei veritatem detegi non potuisse*. Imo neque postea, quamlibet graves quaestiones agitatae, excruciatique nonnulli fuerint ab Optato Praefecto Urbis gentili, cui inscribitur Anno prox. 405. *lex ultim. de usuris*, teste Socrate *d. lib. 6. cap. 18. in fin. & Sozomeno, lib. 8. cap. 23.* Parte altera, cum Episcopi & Clerici peregrini quamplurimi hoc tempore Constantinopoli agerent, aliis Ioanni Chrysostomo aduersantibus, ac nominatim iis, qui in eum, ut supra dixi, coierant, aliis Ioanni fauentibus, quinimo & Cives Clerici extra Ecclesiam conuenticula celebrarent, iamque ad apertam seditionem res eruptura videretur, Arcadio visum nunc *hac leg. faciendum circa finem Augusti Anno 404. ut publicae tranquillitati studeret, triplici ratione.*

Primum, *inquisitioni* ob incendium agitatae, modum & finem adhibendum credidit, atque adeo Clericos carcere relaxari, & ad lares proprios remitti hac constitutione iubet: ac maxime quod personas ad inquisitionem incendii inueniri non posse iam suggessisset Studios Praefectus Urbis, & ad quem eodem pacis tuendae studio paulo post emissamense mox proximo Septembri *d. lex 5. infr. de his qui supr. Relig. cont.*

Secundo ad obseruandos vel obserandos seditionis aditus, *Conuenticulis* Episcoporum & Clerico-

rum siue ciuium siue Peregrinorum intercedendum putauit *hac lege* Arcadius. Quare & tercio loco *Peregrinos* Vrbe pelli: & domum his vel etiam ciuium conuenticulis praebentes, proscriptione domus multari iussit. Quam sanctionem memorat & Theodorus Diaconus apud Palladium in dial. pag. 11. Tom. XIII. Oper. Chrysostom. Ed. Benedictin. *Ipsumque exemplar*, inquit, *Edicti protulit in hanc sententiam. Quicumque occultasset Episcopum ac Clericum, siue in sua domo susciperet, qui Ioanni communicaret, eius domum publicandam.* Hac triplici scilicet ratione paci publicae *hac leg.* Constantinopoli ex sua sententia consultum voluit Arcadius. Primo, *Inquisitionis* remissione. Secundo, *Ecclesiasticorum Conuenticulerum* Ioannitarumque prohibitione. Tertio, tandem *Peregrinorum* Clericorum eiectione. Verum neque haec suffecere. Itaque altera ad eundem Studium Praefectum Urbis constitutione & ratione tumultui obuiam iuit *d. l. 5. infr. de his qui super Relig.* Sed & extra Constantinopolim in Prouinciis *l. ultim. d. tit. Qui & paulo ante alia quoque ratione occursum iuerat l. 4. d. tit. de his qui super Relig.* Quare cum haec huiusce legis ratio sit quam dixi, haec Historia, foedus inde apparet Panciroli lapsus *II. Var. 168. qui l. 15. Cod. Inst. de Episcopis*, quae ex hac alioquin interpolata est, nescio qua noua interpretatione donandam credidit.

XXXVIII. (a) Imppp. Arcad. Honor & Theod. AAA. Porfyrio Proc. Afric. Post alia. (b)

PRIVILEGIA, quae Ecclesiis & Clericis Legum + decreuit auctoritas, hac quoque praerogatione, sancta & inuiolata permanere decernimus. Atque hoc ipsis praecipuum (c) ac singulare deferimus, Ut quaecunque de nobis ad Ecclesiam (d) tantum pertinentia, specialiter fuerint impetrata, non per Coronatos, (e) sed ab (f) Aduocatis, eorum (g) arbitratu, & Iudicibus innotescant, (h) & fortiantur effectum. Sacerdotes (i) vero prouinciae erunt solliciti, ne, sub hac scilicet priuilegii excusatione, etiam contra eorum (k) utilitatem aliquid (l) his inferatur incommodum. Dat. XVII. (m) Kal. Decembr. Rom. Honor VII. & Theod. II, AA. COSS. [407.]

NOTÆ.

(a) Absit *hac lex a Cod. Iustin.* Meminit eius Baronius. *Ann. 407. num. 41.* Posteriore tamen eius sententia omittitur quae praecipuum eius partem occupat. Iungenda huic *l. 41. infr. de heretic.* GOTHOF.

(b) Quae ad petitionem Concilii Carthaginensis decimi, quod hoc Anno habitum fuit Honorius constituit: inter quae illud quoque caput est, quod *d. l. 41. continetur.* ID.

+ Principalium anteriorum. ID.

(c) Praeter superiora videlicet priuilegia nouum. ID.

(d) Fortè Ecclesiae statum & defensionem. ID.

(e) Est qui tentet *honoratos.* Ego aliquando tentabam *Corporatos*: verum retinenda lectio ista: de quo mox. ID.

(f) Id est, per Aduocatos. ID.

(g) Quorum? an Aduocatorum? an Coronatorum; id est, Clericorum? Istud puto, ut sit sensus, ab Aduocatis, quos delegerint Clerici. ID.

(h) Vid. *can. 16. Concil. Mileuitan. pag. 1220. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* ID.

(i) An de Sacerdotibus Prouinciarum Gentilibus hoc accipiendum est, de quibus dicam plane *infr. tit. de Paganis*? An vero de Sacerdotibus, id est, Episcopis Christianis? Hoc verum. ID.

(k) Quorum? Clericorum, de quibus initio legis. ID.

(l) Non mutandum in aliquod: aliquid incommodum: incommodum adiectiue. ID.

(m) VII. in editione Tiliana, Cuiaciana, Quartana. Sane in *d. l. 41. infr. de hereticis*: (quam huic coniungendam existimo) dies subscriptus XVI. *Kal. Dec.* ID. Incidunt in hunc annum 407. *Quindennalis* Honorii Imp. quorum opes & haec constitutio illustrari possunt. RITTER.

COMMENTARIUS.

AD PRIVILEGIA vetera Ecclesiis concessa, quæ & ipsa hac leg. confirmat Honorius Imp. per Africam, nouum aliquod Privilegium adiecit, *præcipuum ac singulare*, puta, vt DEFENSORES Ecclesiarum, & Ecclesiasticorum priuilegiarum, ex aduocatorum corpore (ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς) constitui possint. Hoc vero illud est Honorii Rescriptum, seu priuilegium, quod ad postulationem Concilii Carthaginensis (quod his ipsis COSS. Honorio VI. & Theodosio II. id est, Anno D. 407. habitum fuit, ante sex ferme menses, Idibus Iunii emissum est: Sic enim eo Concilio placuisse reperio (vt habetur Canone 97. Coud. Africani pag. 919. 920. sequi. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. seu canone 100. ex Africanis Synodis, quæ in vnum mixtæ sunt, & ad quas Balsamo scripsit pag. 634. Tom. I. Pandect. Can. Guilielm. Beneregii.) Placuit etiam, vt petant ex nomine Prouinciarum omnium, Legati perrecluri, Vincentius & Fortunatianus, a Gloriosissimis Imperatoribus, vt dent facultatem DEFENSORES constituendi SCHOLASTICOS (id est Aduocatos) qui in actu sunt, vel in minere defensionis causarum, vt, MORE SACERDOTVM PROVINCIÆ, iidem ipsi, qui defensionem Ecclesiarum susceperint, habeant facultatem pro negotiis Ecclesiarum, quoties necessitas flagitauerit, vel ad obfistendum obrepentibus, vel ad necessaria suggerenda, ingredi iudicum secretaria. Et in eandem sententiam conceptus quoque canon. 16. Concilii Mileuitani pag. 1220. Tom. I. Concil. Quo etiam pertinet, quod in Concilio Saltzborgensi apud Canisium pag. 63. dicitur: *Post Consulatum Stilichonis inducenda est Aduocatorum defensio pro causis Ecclesiæ.* Quem locum nuperus quidam Scriptor seditioso libello p. 158. de Protectoribus Ecclesiarum potentioribus perperam accipiebat. Ergo ad postulationem Concilii Africani hoc Legis istius caput latum est: pariter vt illud quod continetur l. 41. *infr. de heretic.* quæ ex eadem ad Porphyrium P. C. Africæ constitutione desumpta est, atque ideo huic coniungenda venit. Præcipuum igitur & singulare priuilegium istud ab Honorio nunc Africi emeruerunt: puta, vt ne Coronati amplius, verum Aduocati deinceps Iudicis Ecclesiarum & priuilegiarum Ecclesiasticorum Defensores sese sisterent: Aduocati inquam seu Scholastici de foro (de quibus dixi ad l. 2. *supr. de concess. Aduocat.*) quos scilicet ex corpore Aduocatorum Ecclesiastici arbitratu suo delegerint; sisterent, inquam, defendendis Ecclesiarum negotiis & priuilegiis, id enim his verbis significatur. *Quacumque de nobis ad Ecclesiam tantum (vel Ecclesiæ statum) pertinetia specialiter fuerint imperata, & Iudicibus innotescant, & fortiantur effectum.* Quæ illis Africani Concilii verbis respondent; *habeant facultatem vel ad obfistendum obrepentibus, vel ad necessaria suggerenda, ingredi iudicum secretaria.* Dicunt autem Patres Africani Scholasticos, de quibus accipio pariter locum Synesi epist. 105. *in fin.* quem expendi ad l. 2. *supr. de concess. Aduocatorum.* De iisdem denique sensit idem Honorius l. vlt. *supr. de denuntiatione.* Nouum igitur istud Ecclesiarum priuilegium petentibus Patribus Africanis ab Honorio Imp. nunc indultum fuit. Quare Balsamo ad hunc Codicem Africanum p. 612. Tom. I. Pandect. Can. Guilielm. Beneregii, hætere non debuit, vitrum defensores isti ante hoc postulatam Patrum Africanorum fuerint: sed de γίνωσκε, ὅτι ἡ δέσις τῶν ἐκδικῶν, τῶν καὶ δεφενσῶρων λεγωμένων, εἴτε ἀπὸ τῆ παρόντος καὶ νόμος ἐλαβε τὴν ἀρχήν, εἴτε καὶ προ τῆς ἐπεγνώσκειτο, δι' ἐπιλογῆς τῶν κατὰ καιρὸν ἐκείνης πολεως ἐγένετο: in autem scias, quod defensorum datio, qui ἐκδικοὶ græce dicuntur, siue

a presenti canone capit. initium, siue etiam ante cognoscebatur, per uniuscuiusque vrbis incolarum electionem fiebat. Multo minus nupero Scriptori Petauio, ad Epiph. pag. 305. verisimile videri debuit, diu ante defensores istos extrixisse; cum ex superioribus liqueat Patribus Africanis id postulare ab Honorio nunc primum visum: liqueat item idque ab Honorio hac leg. nunc velut præcipuum ac singulare deferri. Cum his etiam committeri non oportet aliud defensorum genus, de quibus est canon 10. Concilii Carthaginensis Anno 401. quod Baronius refert ad Ann. 398. seu canon 75. Codicis Africani pag. 903. Tom. I. Concil. hi enim sunt defensores non Ecclesiarum, verum pauperum, aduersus diuitum tyrannidem, quos Patres Africani cum prouidentia Episcoporum eligi cupiunt. Interim quatuor hæc singularia Defensorum hac ætate genera diuersa obseruari cupio. Primo, Defensores ciuitatum, seu plebis, de quibus lib. 1. *supr.* Secundo, Defensores Senatus: de quibus l. 2. 3. de præd. Senat. Tertio, defensores Pauperum, de quibus dicto canone 10. Quarto, Defensores Ecclesiarum, de quibus hac leg. Aduocati ou Aduocers. De his quoque Cassiodorus II. Variarum 30. III. Var. 45. IX. epist. 15. Possid. in v. Augustini cap. 12. Id vero, quod hac leg. constituitur, exemplo a seculo petito constitutum fuit: quod & alias prælatum, Ecclesiasticorum priuilegiis siue petendis siue concedendis, quod comprobat l. 23. *supr. hoc tit.*

Duo adhuc supersunt hac lege discutienda. Prius est, quidnam per Coronatos intelligi oporteat. Non desunt, qui legendum putent honoratos. Alii vero, Coronatos interpretantur, qui Principis literas deferabant. Coronatorum certe mentio occurrit in epist. Innocentii, ad Episcopos in Synodo Tolosana constitutos c. 4. pag. 1020. T. I. Concil. Edit. Harduin. Neque de Curialibus aliquos ad Ecclesiasticum ordinem venire posse, qui post baptismum, vel Coronati fuerint, vel Sacerdotium quod dicitur sustinuerint, & editiones publicas celebraverint. Verum locus iste pertinet ad Coronas Sacerdotum Gentilium. Pari censu quo Firmicus Math. lib. 3. cap. 14. in princ. Erunt autem aut Coronati, aut Sacerdotibus præpositi, aut sacrorum bainli simulacrorum: vid. & lib. 3. cap. 4. & 7. non uno loco. Verum ita censeo, Coronatos hic dici Clericos, Nempe Clerici hætenus ipsi ad Ecclesiarum defensionem iudicis sese stitisse videntur: id quod tandem ipsis Ecclesiasticis indecens visum: visumque sacius, per Aduocatos, & sic Laicos, simul & forensium rerum peritos, Ecclesiam & Ecclesiastica priuilegia in ciuili foro defendi. Quomodo etiam Sacerdotes Prouinciarum, qui Gentilitiarum causarum Defensores & Aduocati erant, ex Aduocatorum corpore sumebantur. Quod sane postremum, iuxta superiorem Canonem Africanum, docet insuper Constantii constitutio ad Martinianum Vic. Africa l. 46. *supr. de Decurionib.* A solis præcipuius Aduocatis, eorumque consortio, dari prouincia Sacerdotem: Nec aliquis arbitretur, ita esse aduocationis necessitatem impostam sacerdotio, vt ab eo munus oppidanorum functio secernatur; cum nulla vnquam iura patronis forensium quæstionum vacationem ciuiliu munus praestituerint. Et vero hoc est, quod nominatim Patres Africani urgebant, Vt, inquit, MORE SACERDOTVM Prouincia, iidem ipsi qui defensionem Ecclesiarum susceperint, habeant facultatem, &c. Cur autem Coronatorum appellatione Clerici designentur, proclius d'ctu. Nempe ob ὑπόσµα γυροῦντες, Corona scilicet iam hoc tempore insigne Clericorum, & exin-

& exinde Clericalis reuerentia per Africam saltem mox alibi nomen fuit; sic quidem ut quemadmodum purpuram, quæ Principis *παράσημον*, insigne, erat, interdum pro Principe & Principali reuerentia fumebant, ita & Coronam pro Clero & reuerentia Clericali acciperent. Hieronymus sane ep. 26. su. Ep. 123. Edit. Benedikt. (inter Augustinianas) & Augustinus per hæc tempora, epist. 147. siue Epist. 33. Edit. Benediktin. ad Proculianum, Coronam Sacerdotalem, pro reuerentia & auctoritate vsurpant. Precor coronam tuam, inquit Hieronymus. At Augustinus, per coronam nostram nos adiuvant vestri: per coronam vestram vos adiuvant nostri. Quamquam *μελώνυμικὸς* hæc quidam accipiunt, sed male pro regali Sacerdotio. Ergo Clerici iam hoc tempore per Africam coronati: quomodo & per vicinam Egyptum & p. 78. Syriam, sceminarum crinem abscindendi mos inuenerat, de quo ad l. 27. supr. Viderint itaque iam, qui coronatos Sacerdotes tantum volunt circa finem quinti sæculi, quos sane hæc lex fugit. Iam igitur patet, cur non coronatos amplius, verum Aduocatos Ecclesiarum defensores iudiciis sese sistere Patres Carthagenenses postulauerint: & ad eorum petitionem Honorius Imp. id eis hac lege indulgeat. Nempe, non secularibus tantum negotiis sese spirituales homines implicare, verum etiam iudiciis sese sistere, seu questionum forensium patronos, ipso habitu Clericali notabiles, indecorum *ἀτίμων*, & contra reuerentiam Clericalem Patribus visum: Ita tamen, ut Priuilegio Principis singulari opus hac parte fuerit, quo videlicet Coronati ab hac necessitate, ad quam hactenus adstringebantur, eximerentur: unde & excusatio priuilegi, hac lege vocatur. Et hæc quidem interim de corona Clericorum, & crinium tonsura. De interdicto alio crinis abscindendi mulieribus, vide supr. legem 27.

Alterum huius legis obscurum extremo legis continetur, ubi Sacerdotes prouincie iubentur esse solliciti, Ne sub hac priuilegii excusatione, etiam contra eorum utilitatem aliquid his inferatur incommodum. Fuit tempus, cum a primo crederem, de Sacerdotibus Prouinciarum Gentilibus hæc accipienda esse, argumento eorum, quæ superius de his e canone Africano notauimus. Verum ita nunc sentio, de Episcopis hæc omnino accipi oportere: Et Sacerdotum Prouincia appellationem hic ab Honorio pro

Christianorum Episcopis data opera vsurpatam, non tantum communi iam hoc tempore notione, verum etiam quod Sacerdotum Gentilium Exemplum hac in re Patres Africani sibi prætulissent. Sensus vero Honorii hic est: Reuerentia equidem seu Coronæ Clericali hoc priuilegium singulare, seu hanc excusationem a se nunc petentibus Patribus tribui, ne videlicet Clerici Clericos, seu ex corpore suo defensores Ecclesiarum & Ecclesiasticorum priuilegiorum iudiciis foroque seculari sistere cogerentur: Verum interea Episcopos sollicitos esse debere, vigilareque, ne hoc obtentu forte iura Ecclesiarum laderentur. Quasi diceret, indecorum equidem esse & irreuerens, si Ecclesiastici iudiciis Ecclesiarum defensores sese sistant: atenim periculi plenum contra esse, si sese non sistant: Reuerentia quippe Coronæ Clericalis sæpe Iudices & officiales eorum retineri, ne utilitas Ecclesiarum laderetur: contra his absentibus licentiæ vela laxari. Quare cum ita Sacerdotibus seu Patribus Africanis visum fuerit, id a se postulare, ne Ecclesiasticos Ecclesiarum defensores dare cogerentur, vltro quidem id iis largiri seu concedere se indicat Honorius, atenim viderent ipsi eo maiore sollicitudine, ne interea, atque hoc obtentu, Ecclesiæ detrimentum caperent, & quod ipsorum fauorem constitutum esset, in eorum referretur incommodum. Ut ad istos de foro seu Laicos Ecclesiarum defensores reuertamur, cum his perperam misceri video Defensores Pauperum aduersus diuitum impotentiam, de quibus agitur Canone Concilii Carthagenensis Ann. 401. vel potius 399. in Cod. Africano can. 75. & Codice miscello Bassamonis 78. Item perperam misceri video *προςάτας*, seu *ἐκδίκας*, de quibus Epiphanius ante hanc legem hæresi Marcellianorum 72. pag. 842. Tom. I. Oper. Edit. Colon. & can. 2. Chalced. Tom. II. Concilior. pag. 601. Hi enim inter Clericos vel Clericis proximi censentur. De defensoribus istis Ecclesiarum duo tandem adhuc notari cupio. Primum obseruetur, Honorium Imp. postea altero priuilegio defensionem & defensores causarum negotiorumque Ecclesiasticorum, munuisse l. 7. supr. de denuntiis. vel edit. rescript. puta ut statim & sine ulla dilatione in secretaria iudicum intromitterentur. Alterum, Defensores istos vetitos ordinari de vrbium Ministeriis, Corporatis, inquam, Collegiatis & Curialibus, Valentiniani Tertii Nouella 42. seu vltim.

XXXIX. (a) Idem AA. (b) Theodoro PF. P. (c)

QUEM CUNQUE Clericorum indignum officio suo Episcopus iudicauerit, & ab Ecclesiæ ministerio segregauerit: aut si qui (d) professum (e) sacrae religionis sponte dereliquerit, continuo sibi eum (f) Curia vindicet: ut liber illi (g) ultra ad Ecclesiam recursus esse non possit: & pro hominum qualitate, (h) & quantitate patrimonii, vel Ordini suo, vel Collegio ciuitatis adiungatur: modo, ut quibuscunque apti erunt publicis necessitatibus obligentur: ita ut concludio quoque (i) locus non sit. Per singulos igitur binæ libræ auri inferendæ ærario nostro a Decem primis (k) Curialibus exigantur, si aliquibus illicitam conhibentiam (l) & concludia foeda præstiterint: Hominibusque improbiis ab omnibus Officiis militiæ aditus obstruatur. Dat. Kalend. (m) Decembr. Basilio & Philippo COSS. [408.]

INTERPRETATIO. Quemcunque Clericum Episcopus suus male vitæ esse probauerit, & eum de gradu suo pro morum prauitate deiecerit: vel si ipse Clericus sua voluntate professionem reliquerit Clericatus, continuo a Iudice Curialibus adiungatur: ut si ita & natalibus & facultatibus est idoneus, eum inter ipsos Curiales officium suum implere compellat. Si autem infirma (n) persona est, inter collegiatos eum obseruare, vel ad quod aptus fuerit, in publico

publico servire lex ista constituit, ita ut huiusmodi personæ a Curialibus quolibet condicio nulla-
tenus excusentur. Quod si factum fuerit, pro singulis personis Curiales binas libras auri fisco
a se nouerint inferendas.

NOTÆ.

- (a) Absit hæc lex a Cod. Iust. Et memorat tamen eam confirmatque Iustinianus l. 53. §. 1. C. Iust. de Episcop.
Omisit hanc legem Baronius. Iungenda videtur lex 8. C. Iust. de Episcopali audientia: & lex 45.
infr. de heret. Inseratque huius legis verba constitutioni Honorii ad Theodorum secundum Prefectum Præ-
torio, quam edidit Sirmondus ex Cod. Lugdun. & Aniciensi in Append. C. Theod. n. 9. in cuius tamen sine
ratio addita, suspectam nobis eam constitutionem reddit.
- P. 79. (b) Nempe Honorius & Theodosius: at non & Arcadius, quomodo Tribonianus male hanc leg. vocat Arcadii &
Honorii d. l. 53. §. 1. qui iam hoc tempore diem obierat Kalend. Maii. Et si eius quoque nomen præferat
constitutio 9. Cod. Aniciensis in Append. Cod. Theod. bona ex parte constata. ID.
- (c) Italia. ID. MS. G. & Sichard. habet Theodoro P. V. male, ut probant leges ad eundem hoc Anno datæ, quas
vide in Chronol. In Constitutione, quam Sirmondus edidit, legitur Theodorus II. Pref. Præf. RITTER.
- (d) Si quis, MS. G. & Edit. Sichard. ID.
- (e) Professus, id est, Professio, ut Anianus ad hanc leg. vide Glossar. Theod. in constit. quam edidit Sirmondus, &
in V. C. Lugd. addita vox obsequium: professi voce ibi adiectiuo sensu accepta; Si qui professum sacra religio-
nis obsequium. Quo nihil opus erat. GOTHOF. In MS. G. legitur professus. RITTER.
- (f) Eum curia sibi, MSS. W. G. & Sichard. ID.
- (g) illius, MS. G. & Sichard. ID.
- (h) Natalibus, Anianus: GOTHOF.
- (i) Cuicumque. ID.
- (k) De Decemprimis dictum supr. tit. de Decurionib. ID.
- (l) Cobibentia, pro conuiuentia vide Glossar. ID. Illicita conuiuentia, MS. G. & Sichard. RITTER.
- (m) X. Kalend. Decembr. Rauenna: ita in Aniano Regio, & MS. W. in Aniciensi & MS. G. & Sichard. Kalend.
Decembr. Rauenna: In constitutione, quam edidit Sirmondus, V. Kalend. GOTHOF.
- (n) Infima, MSS. W. & G. & Sichard. RITTER.

COMMENTARIUS.

DEPOSITVS seu Exauctoratus Episcopi iudicio,
velut indignus Clericatu & ob improbitatem,
vel etiam spontaneus Clericatus DESERTOR, pro-
ut natales & facultates eius sunt, vel Curie vel
Collegio ciuitatis suæ sociari, non etiam ad mili-
tiam seu officia quæcunque admitti, id est, Offi-
cialis iudicium fieri, hac Honorii constitutione
Anno D. 408. quam memorat Iustinianus & fir-
mat l. 53. §. 1. Cod. Iust. de Episcopis, iubetur:
poena duarum librarum auri Decemprimis Curiali-
um indicta, si cum aliquibus conluserint. Decem-
primos scilicet (de quibus plene dictum supr. tit. de
Decurionib.) Curie sollicitudo respiciebat, ut ne
qui Curie obnoxii claberentur. Illud ex hac leg.
vulgo colligitur, poenæ loco aliquem olim Curie
deditum: Quod ut alie leges docent, lex inquam
66. & 108. supr. de Decurionib. ita ex hac lege
non recte colligitur, non magis quam ex l. 1. supr.

de curs. publ.) Neque enim poenæ loco hæc lege
Clerici Curie tradi iubentur: verum Ecclesiasti-
cos, Ecclesia deiectos vel Ecclesiaria sponte de-
ferentes, Curie tradi, ceu vacantes iam. Quo
autem sensu voluerint Pontificiarum Epistolarum
auctores Curie tradi Clericos Episcopis suis con-
tumaces, veluti Pii epist. 2. in fin. p. 98. Tom. I.
Concil. Edit. Harduin. & Fabiani 2. pag. 127. Tom.
eod. Concil. Stephani 2. cap. 9. pag. 144. Tom. eod.
Concil. Canonistæ tumultuantur.

Porro ut hæc lex est de Episcopali iudicio, quæ-
que id sequitur executione, ita & lex 8. Cod. I. de
Episcopali aud. (quæ huic proculdubio iungenda est)
de Episcopali pariter iudicio delecto: & executio-
ne quæ definitioni Episcoporum debetur. Tandem
& huic legi coniungendam censeo l. 43. infr. de ha-
reticis, ubi vide quæ dixi.

XL. (a) Imp. HONOR. & Theod. AA. Melitio PF. P.

PLACET, rationabilis consilii (c) tenore perpenso, restricta moderatione præscribere,
a quibus specialiter necessitatibus Ecclesiæ vrbium singularum habeantur immunes. Pri-
ma quippe (d) illius usurpationis contumelia depellenda est, * Ne prædia visibus cœlestium
(e) secretorum dicata (f) sordidorum munerum fasce (g) vexentur: Nulla (h) iugatione (i) quæ
taliu privilegiorum forte gratulatur, muniendi itineris constingat iniuria: nihil extraordi-
narium ab hac (k) superindicticiumue (l) flagitetur: Nulla pontium (m) instauratio: Nulla trans-
lationum sollicitudo gignatur; (n) Non (o) aurum, cæteraque talia possintur. Postremo, nihil
præter Canonicam inflationem, (p) quod aduenticiæ (q) necessitatis sarcina repentina depoposce-
rit, eius functionibus adscribatur. Si * quis contrauerit, post debite ultionis acrimoniam, (r)
quæ

quæ erga sacrilegos iure promenda est, exilio perpetuæ (s) deportationis vratur. (t) Dat. VIII. Kalend. Iun. (v) Rau. Honor. ix. & Theodosio v. AA. coss. [412.]

NOTÆ.

(a) *L. 5. Cod. Iust. de Sacros. Ecclesiis.* Meminit huius legis Baronius *Ann. 412. num. 8.* Extat ad hanc legem enarratio Corrafi. Infera etiam farragini constitutionis prolixioris, quam ex *Codice Lugdun. & Aniciensi* edidit Sirmundus, in *Append. Cod. Theod. num. 11. GOTHOF.*

(b) *Melinus PP. Italiz sub Honorio:* vid. *Prosopogr. ID.*

(c) Concilii? *vt hac l. ad Africani forte Concilii petitionem lata fuisse videatur. ID.*

(d) igitur. *ID.*

* Hæc sententia infarta est Pii *epist. 2. pag. 97. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. & Urbani epist. 1. cap. 2. pag. 115 Tom. eod. Concil. ID.*

(e) *Celestia secreta,* pro Religione, mysteriis Religionis, ne quis alioquin hoc ad Eucharistie mysterium ridicule cum glossa restringat. *ID.*

(f) *Dedicata Cod. Iust. ID.*

(g) *Fascis munerum:* recte: at in *Cod. Iust. face. ID.*

(h) Absent hæc sententia a *Cod. Iust.* propter *l. ult. supr. de itin. mun.* quam prætulit Iustinianus & retulit *l. 7. Cod. Iust. de Sacros. Eccles.* Interim hic legendum, *nullam iugationem;* prout etiam editum in prædicta constitutione, quam edidit Sirmundus *d. num. 11. ID.*

(i) *Iugatio* est possessio: vid. *Gloss. Theod. ID.*

(k) *Abhinc:* ita *Cod. Iust.* quod oportuit, vitote superiore sententia rescata, quo hæc vox *huc* referenda est: hæc scilicet iugatione. *ID.*

(l) *Superindictumue* *Cod. Iust. de superindicto* fuit *supr. tit. 6. lib. 11. ID.*

(m) *Nulla pontium instauratio.* Et hæc absunt a *Cod. Iust.* eadem ratione, qua superior sententia. *ID.*

(n) *Signetur* *Cod. Iust.* verum hoc rectum: *nulla gignatur Ecclesie eiusque iugationi sollicitudo,* &c. *ID.*

(o) *Non aurum ceteraque talia poscantur,* absunt a *Cod. Iust.* Pertinent hæc vero ad iustralem seu aurariam collationem. *ID.*

p. 80. (p) *Quam* *Cod. Iust. male.* Vt & qui hic legit: & *quam.* Nam imò hic opponitur canonica illatio aduentitiae necessitati omni, quæ superius specialiter designata fuit. Quare neque hic se Accursus expedit neque Corrafi. *ID.*

(q) Victor Schottl *cap. 41. Remota olei frumentique aduentitiae præbitiones,* quibus Tripolis & Nicea acerbiusangebantur. *ID.*

* Hæc sententia ferme infarta Urbani *epist. 1. cap. 2. in fin. pag. 115. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. ID.*

(r) *Acrimonia,* id est, seueritas. Iocularis est lapsus Accursianorum, qui excommunicationem hic accipiunt, quam etiam sic dictam, inquirunt, quasi ab *Ecclesie gremio* nos arceat. *ID.*

(t) *Perpetuo;* *Cod. Iust. ID.*

(e) *Subdatur:* ita mutatum seu substitutum *Cod. Iust. Vendi* vox hic propria: vid. *Gloss. & Iuretum in Symmachum lib. 5. epist. 66. Edit. Paris. 1604. ID.*

(v) *Int. Cod. Iust. & in Cod. Lugd. & Anic. constitutione edita a Sirmundo. ID.*

COMMENTARIUS.

IMMUNITATIS nominatim ab extraordinariis & sordidis muneribus Ecclesiarum privilegia Honorius Imp. hac quinta iam *hoc tit.* constitutione & quidem recensu eorum facto confirmat; pariter vt in commune privilegia Ecclesiis indulta firman- tur leg. 29. 30. (quæ eadem est cum *l. 22. supr. de extraord.*) 34. 38. *supr.* Tot adeo legibus hanc ad rem opus fuit, præsertim opibus solito iam maioribus in Ecclesiam hoc Honorii seculo confluentibus, & exhausto tum ærario, publicisque necessitatibus huius seculi hoc flagitantibus, vt docent hoc ipso Anno eidem Melitio Pæfecto Prætorio inscriptæ leges, *lex vnica. supr. qui a præbit. niron. & equor. excus. & lex ult. supr. de extraord. & sordidis.* Quare securitati in posterum duo hæc leg. præstat Honorius, sic vt neque Respublica effusa immunitate nimis oneraretur, & honor Ecclesiis exhiberetur, quod Iriperius recte notauit, deque rationabili consilio & restricta moderatione, vt *hac leg.* dicitur. Primum igitur, Honorius Immunitates ipsas specialiter designandas credidit, quas numero sex designat. Immunes nempe esse Ecclesias a sordidis muneribus: ab itinere muniendo: ab extraordinariis superindictisue: a pontium instaurati-

one, a translationum sollicitudine (de qua vide & *l. 15. in fin. supr. & l. 10. supr. de extraord. & de qua* mox plenius) ab auri similibusue collatione. Denique nonnisi canonicas illationes & pensitationes præstare Ecclesiam, nullas aduentitias: quas, inquit, aduentitiæ necessitatis sarcina deposcit. Quod & ipsum cauetur *l. 15. 18. 21. 22. supr. de extraordin.* Verum in nonnullis aliquando aliter obtinuit. Ad instauracionem quippe pontium & itinerum munitionem etiam *Ecclesia* aliquando & frequentissime adstricta fuisse: a Iuliano Imp. (vt existimo) *d. l. 10. supr. de extraordin.* a Theodosio Iunior, *l. ultim. supr. de itinere mun.* (Quare etiam Tribonianus; cum *hanc legem* in Codicem Iustinianum referret, hæc parte eam mutilauit, & interpolauit, prælata *d. l. ultim.* cuius partem retulit in *l. 7. C. Iust. de sacros. eccles.*) a Valentiano item Tertio Nouella inter Theodosianas 21. tandem a Iustiniano Nouella 131. *cap. 5.* & deinceps a Carolo M. Capitularium *lib. 6. cap. 17.* Ex superioribus interimi specialiter designatis immunitatibus nonnullæ obfcuriores sunt. Primo translationum sollicitudinis appellatione, quid *hac leg.* significetur, quod non Glossa tantum nesciuit (quæ ludos hic facit,) sed ne recent-

recentiorum quidem plerique, & in his Cortasius. Verum translationis sollicitudo hic est angariarum, Parangariarum, Nauiculariarum etiam translationis omnis, ubi scilicet res fiscales transuehendæ erant, vel annona militaris; quo ipso sensu accipiendum in l. 15. *supr. hoc tit. ad translationes faciendas omnes Clerici debeant adineri.* Eodem sensu l. 10. *supr. de extraordinar.* Eodem sensu transuectio specie rum l. 49. *supr. de operibus publicis: & l. vltim. supr. de equorum collat.* ubi Græci *μαγ. ἀδων* recte verterunt.

Secundo, quænam necessitas his verbis, non aurum, cæteraque talia poscantur, (quæ Tribonianus pariter omisit) intelligatur, quæri potest. Ego sane iuxta Aurariam præstationem, tironum, equorum, præbitionem hic capio, de quibus fuit lib. 11. tit. 17. *supr. de equorum collat. & lib. 7. tit. 23. de equorum oblat. & extat supr. lib. 11. tit. 18. qui a præbitione tironum & equorum excusentur*, quam legem eidem Melitio Prætorio hoc Anno inscribi notandum est: ubi hæc inter cætera: *nemo tirones, equos, vel præstationem aurariam vereatur: & mox. Illos tantum tironum atque AVRI munus adstringat, &c.*

Ex hac interim quodque lege apertissime liquet, non fuisse Ecclesias immunes a Canonicis tributis Honorii seculo: ut neque Constantii d. l. 15. *supr.* neque Theodosii Iunioris l. 33. *supr. de annon. & tribut.* adeo ut id etiam in celeberrimis & Metropolitani Ecclesiis obtinuerit, veluti Theffalonicensi: ut docet d. l. 33. *Quis tu tantus es*, inquit Ambrosius in *Lucæ c. 5. p. 73. Tom. 3. Op. Ed. Par. qui tributum sol.*

uendum non putat. Idem de Imperatore agens in *orat. de trad. Basilicis pag. 104. Tom. V. Oper. Edu. Paris. si tributum petit non negamus; agr. Ecclesia tributum soluit.* At ut Ecclesia ipsa, ita & Episcopi & Clerici tributa canonica solvebant, quod docuit lex 15. *supr.* Quamquam Basilii *epist. 279. su. epist. 104. Edit. Benedictin.* ad Modestum Præfectum Prætorio, solos Presbyteros & Diaconos (quorum & alias peculiaris ratio habita, vide *supr. tit. de Decurionib.*) prisca immunitate a tributis immunes fuisse testatur, de qua immunitate sub Valente violata bene longam querelam ibi instruit. Sane Valens Imp. ipse apud Theodoretum *lib. 4. cap. 7. de Episcopis, τὰ δὲ νόμιμα κατὰ νόμους ἐκκασιζέτω ἱεράς, tributa secundum leges inferre norunt.* Quamvis a personalibus muneribus immunes essent, quorum utique alia ratio, quam tributorum: pariter ut ab Extraordinariis Ecclesiæ immunes sunt: de quo est Friderici quoque constitutio *item nulla, Cod. Iust. de Episcop. & Cleric.* ac non etiam de canonicis.

Alterum quod *hac leg.* præstat Honorius, est intensio pœnæ aduersus immunitatis huius imminutæ reos. Sane idem iam ante Anno 397. l. 30. *supr.* pœnam interminatus fuerat: ac nominatim Anno 399. l. 34. *supr.* quinque librarum auri multam indixerat: verum *hac leg.* sacrilegii pœnam & deportationis indicit. Nempe Sacrilegi sunt, qui iura Ecclesiarum & privilegia turbant *hac leg. & l. vltim. infr.* Item l. 31. *supr.* Ineptæ autem Accursius excommunicationem hic designari putat, ludosque facit in verbo Acrimoniam.

XLI. (a) Idem AA. Melitio PF. P. (b)

P. 81.

CLERICOS (c) non nisi aput Episcopos accusari conuenit. (d) Igitur si Episcopus, vel Presbyter, Diaconus, & quicumque inferioris (e) loci, (f) Christianæ legis Minister, aput Episcopum (siquidem alibi non oportet) a qualibet persona fuerint accusati, siue ille sublimis vir honoris, siue vilius alterius dignitatis, qui hoc genus laudabilis (g) intentionis arripit, nouerit docenda probationibus, monstranda documentis se debere inferre. Si quis ergo circa (h) huiusmodi personas non probanda detulerit, auctoritate huius sanctionis intellegat, se iacturæ famæ propriæ subiaccere: ut damno pudoris, existimationis (i) dispendio, discat sibi alienæ verecundiæ inpune insidiari saltim (k) de cætero (l) non licere. Nam sicut Episcopos, Presbyteros, Diaconos, ceterosque, si his obiecta conprobari potuerint, maculatos ab Ecclesia venerabili æquum est remoueri, (m) ut contempti posthæc, & miseræ humilitatis (n) inclinati despectu, iniuriarum non habeant actionem, ita similis videri debet iustitiæ, quod appetitæ innocentie moderatam (o) deferri iussimus ultionem. Ideoque huiusmodi dumtaxat (p) causas Episcopi, sub testificatione (q) multorum, actis audire debebunt. Dat. III. Id. (r) Decembr. Rau. Honor. IX. & Theod. V. AA. COSS. [412.]

NOTÆ.

(a) Meminit huius legis Baronius *Ann. 412. num. 28.* Eaque inserta est farragini constitutionis, quam e *Cod. Lugdun. & Anic.* exuilit Sirmondus in *append. Cod. Theod. num. 15.* Infarsa etiam Gali *ep. vn. cap. 3. pag. 210. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* miris modis interpolata, & exinde *Caus. 2. Qu. 3. canon. 1. & Sixti III. Epist. pag. 1737. Tom. I. Concil. GOTHOF.*

(b) An Italiæ, an Galliarum? Dicam mox aliquid. ID.

(c) Clericorum appellatione veniunt hic & Episcopi ipsi, ut sequentiâ ostendunt. ID.

(d) Sic & l. 12. *supr.* Apud alios potissimum Episcopos conuenit explorari. ID.

(e) De hoc vide, quæ dixi ad l. 7. 24. *supr.* ID.

(f) De voce hac dixi semel ad l. 24. *supr.* ID.

(g) Laudabilis intentio eius, qui Clericum iure accusandum putat. Et tamen in *Constit. cui hæc lex inserta, à Sirmondo edita contra habetur*, qui hoc genus *miseranda intentionis* vocat: unde inter alia coniectura fieri potest de

test de fide eius constitutionis, de quo *alibi semel*. Simili modo, quæ in duabus Pseudo. Isidorianis epistolis Gaii & Sixti III. *Mendacibus*. ID.

(h) Contra. ID.

(i) Existimationisque dispendio. ID.

(k) Pro *saltem*: vide Glossar. ID.

(l) Nempe hæc impune id fuisse videtur. ID.

(m) *Exauctorari*. Agitur itaque hic de accusatione & delicto Clericorum, cuius pœna exauctoratio. ID.

(n) Al. *vilitatis*, vt habet prim. Cuiaç. & Edit. Quartan. (in quibus & mox legitur, *petitia innocentia*.) Sic regradationis humilitas l. 2. de cursu publ. Firmicus, lib. 5. c. 3. ita vt frequenter ex alto dignitatis gradu, aliqua humilitatis deiectione labantur. ID.

(o) Moderata vltio hic, vt l. 2. *infr. de Episcop. iudicio*: moderata pœna, id est, proportionata delicto. ID.

(p) Cur hoc additum? mox inquiram ID.

(q) Residentibus Sacerdotibus l. 35. *supr.* ID.

(r) *Idibus Decembr.* in farragine Sirm. ID.

COMMENTARIUS.

DE FORO CLERICORVM, Episcoporum, & quinque in vniversum huiusce Codicis constitutionibus, est hæc vna e duabus Honorianis, & quidem elegantissima constitutio. Altera quippe Honorii de hoc ipso est lex l. *infr. de relig.* tres reliquæ hæc sunt l. 12. 23. *supr. hoc tit.* l. *vltim. infr. hoc tit.* supposititiæ enim sunt l. 1. 3. *infr. de Episcop. iudic.*

Huiusce hæc sententia est: Episcopos, Clericos quoscunque a quibuscunque tandem, non nisi apud Episcopos accusari oportere; non alibi: iure accusatos Clericos exauctorandos: calumniolos accusatores, infamia multandos: denique iudicium hoc de Clericis accusatis Episcopos agitare debere sub testificatione multorum actis. Quid igitur? de omnibus omnino criminibus seu accusationibus Episcoporum & Clericorum, audientiam Episcoporum esse voluerit *hæc leg.* Honorius? Id suadere videntur generalia huius legis verba: *Clericos non nisi apud Episcopos accusari conuenit*: Item *si apud Episcopum, si quidem alibi non oportet, fuerint accusati*. Quod si ita est, saltem illud fatendum fuerit: Nouum hoc ius esse eoque a vetustiore recessum, quandoquidem aliter olim obseruatum, omnium apertissime docuit *sup. l. 23. hoc tit.* Imo & Honorium ipsum aliter olim sensisse docebit l. 1. *infr. de religione*.

Verum non aliam Honorio mentem fuisse hac lege, quam quæ anterioribus Principibus fuit, imo quæ ipsi iam olim fuit, quam fuit postea secutis, longe vero propius, puto, circa delicta Ecclesiastica, vel etiam si Clericus pro leuibus causis criminaliter impeteretur, vt loquitur Calliodorus VIII. *Var. 24.* vt Millerotus de delicto communi p. 132. Primum id vel ipsa legis verba satis ostendunt, de eo scilicet tantum delictorum genere agi, ex quibus verecundiæ detrimentum sequitur, quorumque nomine ab Ecclesiâ duntaxat remouendi & exauctorandi Ecclesiastici veniant. *Disceat*, inquit, *sibi aliena VERECUNDIÆ impune saltem infidari de cetero non licere*. Item, *Episcopos, &c. si his obiecta comprobari potuerint, maculatos ab Ecclesiâ venerabili æquum est REMOVERI*, &c. Eo tandem pertinet sine legis taxatiua, duntaxat: ideoque huiusmodi DVM TAXAT causas, Episcopi subtestificatione multorum actis audire debent. Quomodo pariter in l. 7. *Cod. Iust. de Episcop. aud. in ciuili DVM TAXAT NEGOTIO*. Quomodo & Ambrosius loquitur, lib. 2. *offic. cap. 24. in negotio DVM TAXAT pecuniario*. Non igitur de eo genere, quæ actione criminali ab ordinariis extraordinariisque Iudicibus, vel Inlustribus potestatibus audienda sunt, vt ferme loquitur d. l. 23. *supr.* quæ ad vsum publici iuris pertinent & legibus audiri oportet, vt ait eiusdem Honorii lex l. *infr. de religione*, quæ aliunde incidunt, & ad Christianam sanctitatem

non pertinent, seu ad causas Ecclesiasticas, vt dicitur l. 3. *infr. de Episcop. iudic.* Secundo causa legis huius ferendæ id ipsum satis indicare videtur. Nempe cum occultis insidiis apud populum, delationibus, accusationibus, & sic vt dicam, diffamationibus, nullis probationibus aut documentis, nonnulli etiam sublimis honoris viri, id est, Illustres, Episcopis & Clericis minus fauentes & proculdubio alios suffectos cupientes, verecundiæ Episcoporum seu Clericorum & famæ insidiarentur, atque innocentiam eorum appetterent, sic vt sublimibus iam viris id apud populum agentibus, ab Ecclesiâ remouerentur, hac constitutione huic malo & iniuriæ occurrendum Honorius credidit: ita vt, si quis exauctorandus esset, id solemniter Episcoporum & Synodi Prouinciæ & diocesanos (id enim est, quod sine legis indicatur) cognitione fieret, non alibi: Aliter deposito, iniuriarum actionem competituram. Vnde liquet hac lege inordinatam accusationem & iniuriosam abdicationem, iuxta accusationi & abdicationi opponi. Inordinata nempe & iniuriosa, quæ non fit Episcopali cognitione, sed alicuius forte gratia & populari commotione: Ordinata, quæ fit sub testificatione multorum & actis Ecclesiasticis, post probationes & documenta. Et sane, horum temporum historiam repetenti mihi id omnino videtur, latam hanc legem ab Honorio eius occasione, quod Prosper in *Chronico* memorat, his ipsis Coss. Honorio IX. & Theodosio V. Eodem tempore Heros vir sanctus & B. Martini discipulus, cum Arelatenſi oppido EPISCOPVS præſideret, A POPVLO eiusdem ciuitatis, INSONS & nullis INSIMVLATIONIBVS noxijs, PVLSVS est, inque eius locum Patroclus ordinatur, amicus & familiaris Constantii MAGISTRI MILITVM, cuius per ipsum gratia quærebatur: eaque res inter Episcopos regionis illius magnarum discordiarum materia fuit. Omnia hic egregie conueniunt. Agitur scilicet apud Prosperum de Episcopo pulso, pariter vt hac lege de pellendo: Agitur de insonte & nullis insimulationibus obnoxio Episcopo, per iniuriam abdicatione: Agitur de sublimis honoris viro (puta Constantio Magistro militum) pariter vt hac lege: Agitur de discordiis inter Episcopos regionis; hac lege concordia & testificationi multorum consulitur; denique Coss. omnino congruunt. Quod si ita est, vt omnino est, iam dicendum fuerit, Melitum, cui hæc lex inscribitur, hoc tempore Præfectum Prætorio Galliarum fuisse, cum & alioquin liqueat alterum in Occidente Præfectum Prætorio Seleucum hoc tempore Præfectum Prætorio Italiæ fuisse; quod docet l. 31. *supr. de annonæ l. 52. infr. de heretic. l. 35. supr. de nauicular.* & post eum mox Ioannes. Tandem neque Præfatio supposititiæ constitutionis, cui hæc inserta, quamque *editi Sirmondus*

monduſ ex Cod. Lugdun. & Anic. in Append. Cod. Theod. num. 15. huic interpretationi refragatur. Ergo de delictis Eccleſiaſticis & leuibus aliis delictis accipienda hæc lex; vel ſi generaliter ea accipienda, tum noua ea fuerit & aduerſus. lvs COMMUNE, de quo ad d. l. 23. ſupr. vid. & Millerotum d. p. 132.

Porro, quod ex hac lege colligunt viri clariſſimi ad l. 2. & 18. D. de iure ſſei; infamies ab accuſatione reſoueri, ex his verbis elegantiffimis; *Ve damno pudoris, exiſtimationis diſpendio; deſcant ſibi alienæ verecundiæ inſidiari ſaltem de cætero non liceat*, ioculare eſt. Id enim ſibi vult Honorius hiſce verbis, quod impune hæcenus factum a multis, vt alienæ verecundiæ inſidiarentur, id in poſterum non impune facturos, infamia enim notandos. Iidem

pariter lib. 55. Pauli ad Ediſtum ad l. 17. D. in primis. *de iniur. & famoſ. ex hac leg.* male colligunt, ſordidiores vilioresque perſonas & Iudicio publico damnatas, infamatas, iniuriarum actionem non habere, patereque omnium iniuriarum & contumeliarum; ex his verbis, *vt contempti poſt hæc, & miſera humilitatis inſinati deſpectu, iniuriarum non habeant actionem.* Sententia enim Honorii de Episcopis & Clericis appetitis hæc eſt. Quemadmodum inordinata vel iniuſta accuſatione appetita innocentia, iniuriarum actio pro vltione moderata aduerſus delatores ſeu calumnioſos accuſatores competit; ita retrò, quod ſimilis videri debet iuſtitiz, (vt hæc leg. dicitur) iuſta accuſatione pulſatis, cognitioneque abdicatis, nullam competere.

De PARABOLANIS Alexandriæ Theodoſii Iun. conſtitutio.

XLII. (a) Idem AA. Monaxio (b) PP. P.

QVIA inter cetera Alexandrinæ Legationis (c) inutilia, hoc etiam decretis (d) ſcriptum eſt, *Vt Reuerentiſſimus Episcopus (e) de Alexandrina ciuitate aliquos (f) non exire* (quod quidem terrore eorum, qui *Parabalani* nuncupantur Legationi inſertum eſt,) Placet * noſtræ Clementiæ, Vt nihil commune Clerici cum publicis actibus, (g) vel ad Curiam pertinentibus, (h) habeant. Præterea eos (i) qui *Parabalani* vocantur, non plus quam quingentos eſſe præcipimus. Ita vt, non diuites, & qui hunc locum redimant, (k) ſed pauperes, a Corporatis, (l) pro rata Alexandrini populi, præbeantur: Eorum nominibus Viro ſpectabili PP. Auguſtali videlicet intimatis, & per eum ad Veſtram (m) Magnitudinem referentes. Quibus neque ad quodlibet publicum ſpectaculum, neque ad Curie locum, neque ad Iudicium accedendi licentiam permittimus: niſi forte ſinguli, ob cauſas proprias & neceſſitates, Iudicem adierint, aliquem lite pulſantes, vel ab alio ipſi pulſati: vel in comuni (n) totius corporis cauſa Syndico (o) ordinato; Sub ea definitione, vt ſi quis eorum hæc violauerit, & breuibus (p) *Parabalani* (q) eximatur, & competenti ſupplicio ſubiugetur: nec vniquam ad eandem ſollicitudinem reuertatur. Loco (r) autem mortuorum Viro ſpectabili PP. Auguſtali ſubrogandi dedimus poteſtatem; ſub ea conditione, quæ ſuperius deſignatur. Dat. III. Kal. (s) Octobr. Conſt. Theod. A. VII. & Palladio COSS. [416.]

NOTÆ.

P. 85.

(a) Ab eſt initium huius legis a Cod. Iuſt. velut historicum. Memorât eam Baroniſ, de quæ ea agit Anno 416. num. 38. 39. Iungenda autem ei lex 15. de Legatis. Huius legis meminît ipſe Theodoſius Iun. ſeptimodecimo poſt menſe, l. prox. 45. Eamque in nonnullis abrogât, in aliis vero confirmat. GOTHOF.

(b) In Cod. Iuſt. Maximo, male: de hoc Monaxio PP. ſub Theodoſio Iun. ab Anno 414. ad 410. v. Proſopog. Eiusdem inſcribitur lex prox. qua hæc partim inſirmatur, partim confirmatur. ID.

(c) De hac Legatione d. l. 15. ſupr. de Legatis. ID.

(d) Decreta legationum: de quibus ſupr. tit. de Legatis & decretis legat. ID.

(e) Cyrillus tunc is erat; iam inde ab Anno D. 412. ad Annum 444. quo demum is obiit. ID.

(f) Hunc locum mox reſtituo. In Ediſt. Quartan. & prim. Cuius eſt, aliquos non exire, addito ad marginem glosſemate; forte, aliquatenus non exiret. ID.

* Lex 17. Cod. Iuſt. de Episcopis, hinc deſumpta eſt. ID.

(g) Alienibus, in nonnullis Cod. Iuſt. & Sichard. male: vnde colligunt Clericos non poſſe eſſe Aduocatos aut Procuratores; de hac voce actionum v. quæ ad l. 2. ſupr. de his qui condit. propr. ID.

(h) Cuius corpori non ſunt annexi, additum Cod. Iuſt. ID.

(i) Præterea his, qui *Parabalani* vocantur, neque ad quodlibet publicum ſpectaculum, &c. ita Cod. Iuſt. reſciſis intermediis omnibus, propter l. 43. infr. ID.

(k) Vide & d. l. 15. ſupr. de Legatis. ID.

(l) Corporatorum horum Alexandrinorum ſic rurſum mentio in altera Theodoſii Iunioris conſtitutione, puta l. 2. ſupr. de Alexandr. pleb. primatibus, vbi dixi. ID.

(m) Præfecti Prætorio. ID.

(n) Ita quoque in MSS. nonnullis Codicibus Iuſt. at vulgo editimale, in communes cauſas. ID.

(o) Ferri poteſt: niſi malis, Syndici ordinati. ID.

(p) Breues, id eſt, matricula; vid. Gloſſar. ID.

(q) *Parabolani*, Cod. Iust. ID.(r) *Refissa* sequentia a Cod. Iust. propter l. 43. sequ. ID.(s) *III. Non. in d. l. 15. supr. de Legatis*. ID.

COMMENTARIUS.

DE PARABOLANIS potissimum Alexandrinis est hæc & sequens Constitutio, Theodosii Iunioris, ubi varia admodum de his ab eo constituuntur. Huic vero constitutioni occasionem præbuit Legatio Curiæ Alexandrinæ, ut præter hanc legem docet insuper lex 15. *supr. de Legatis & decret. legationum*, quæ huic iungenda est. Nempe ad Imp. legatio decreta & missa est hoc tempore aduersus Parabolanos, quod ii iam Alexandriæ terribiles & timendi forent, publicisque actibus & ad Curiam pertinentibus sese miscerent, denique seditionum faculæ seu turbarum concitatores essent.

Prius videndum, quodnam *Parabolanorum* institutum istorum, & vnde nam dicti fuerint. Sane Clericorum eos numero fuisse, tum huius legis principium, tum utraque hæc lex & sequens, sub hoc titulo collectæ, ostendunt. Item sollicitudinis alicuius nomen id fuisse testatur hæc ipsa lex, vers. *sub ea definitione*. Et nominatim vero Parabolanos quidem ad curanda debiliū ægra corpora deputatos fuisse, curandique experientiam gessisse testatur d. l. 43. *infr. prox.* Dicti autem Parabolani, ut Cod. Iust. editum: nempe a *παράβολας*, *Parabolani*, vel *Parabalanī*, ut *hac leg. & d. leg. sequ. 43.* nempe quod ægris curandis sollicitudinem, (quæ voce hæc lex vititur, ut dixi) & operam nauantes, haud sine periculo, ac maxime, si quæ lues aut contagio, inter ægrotos versarentur: ac proinde Clerici medicinam exercentes, neglecto omni periculo, suæque salutis immemores. Nam & sic bestiariorum, qui cum bestiis depugnabant, propter desperatam audaciam & animæ prodigalitatē, *παράβολας* dictos, notum est vel ex Socrate lib. 7. cap. 22. Glossæ, *Pontifices, παράβολοι*. Hesychius: *παράβαλλόμενος, ὁ παρακινδυνεύων, ὁ ἐν παράβολῳ μαχόμενος*: se in periculum coniiciens, periculum adiens, quod facit temerarie pugnant. Item *παράβαλλεσθαι*, idem quod *παρακινδυνεύειν* apud Pollucem lib. 3. cap. 28. sect. 135. pag. 336. Edit. Hemsterhuis. *παράβαλλόμενος ἐν θαλάττῃ, periclitatus ἐν θαλάττῃ*, Maximum Tyrtius differt. 2. pag. 13. Edit. Heins. Suidas, *παράβαλλεσθαι, πρὸς κίνδυνον ῥίπτεν αὐτὸν: παράβαλλεσθαι, se in periculum coniicere*. Inde est *παράβολιον* pecunia, quæ deponebatur in iudicio ab utroque litigantium, quod incertum esset utrius periculo fieret, v. Phrynichum voc. *παράβολιον*. Sed & Firmicus (lib. 8. *Matthes*) parabolariorum dixit, *Audaces*, pari sensu Claudianus, in *Mantili consulum* v. 292. Inde Apostolus cap. 2. ad Philipp. v. ultim. διὰ τὸ ἔργον τῆς χρεῖς μαχρὴ θανάτου ἤγγισε παραβολεύσασθαι τῇ ψυχῇ, propter opus Christi appropinquauit morti, periculum faciens animæ: ubi vetustissimus etiam interpret, qui apud clarissimos mihi quæ coniunctissimos Fratres Puteanos optimæ notæ, parabolariorum est de anima sua, vertit: & male qui in *παράβαλλεύσασθαι* id vertunt. Et rursus Hesychius, *παράβολεύσασθαι, ὡς θάνατον αὐτὸν ἐκδόν*: & vti *παράβαλλεύσασθαι τῇ ψυχῇ* dixit Paulus, capitis & vitæ periclitari, ita & *παράβαλλεσθαι τῇ κεφαλῇ*, Attici In veteri Glossario, *desperatus, παράβολος*: Item *παράβολον, παραδοξον*. Denique *παράβαλλεύεσθαι*, idem est, quod *ἐπακινδυνεύειν*: Glossæ Philoxeni, *παράβαλλεύεσθαι, periculum facere*. Va-

leant itaque iam Accursii nugæ, afferentis medicos contentim *Parabolanos* vocari solitos. eo quod multas haberent parabolas, quodque quisque loquacior est, ita & doctior medicus vulgi sententia & opinione existimetur: Imo valeant etiam Alciati deducuntis a voce *παρά* & *βῶλος*, quasi *gleba adscriptos*, dicas.

De his igitur hac constitutione a Theodosio Iun. sequentia septem constituuntur; velut remedia, mediæque, reprimendis eorum deinceps conatibus & ausu, per quæ ad abrupta & tumultus sæpe progrediebantur, terroremque, quod *hac leg.* dicitur, incutebant, spreto seu repudiato eo remedio, quod Alexandrini per Legatos petierant, & proposuerant, ut videlicet Episcopus Alexandrinus aliquo non exiret (ita enim hic locus legendus est) *de Alexandrina ciuitate*. Nempe, continendis in quiete hac ratione, puta præsentia Episcopi Alexandrini, Parabolanos crediderant Alexandrini: verum id, Theodosio tanquam inutile displicuit: Inutile, inquam, siue quia id haud satis efficax hæc ad rem visum: siue quia iniquum visum, Episcopum Alexandrinum ideo vetari ne Vrbe Alexandrina prodiret. Qui quidem hoc tempore Cyrillus erat, iam inde, ab Anno D. 412. ad Annum vsque 444. quo demum is obiit. Primum igitur, Theodosius Iun. Parabolanos vetat sese miscere *publicis actibus*, ut & Clericos in commune. Nempe eo audaciæ iam processerant illi, ut publicos actus, & Curiales interuentu suo turbarent, & quo vellent etiam verterent; terrore iniecto, atque ad nutum eorum fierent pleraque publice in Curia Alexandrina & in plebe (de qua Alexandrina Curia vide & l. 189. 190. 191. 192. *supr. de Decurion. l. 9. supr. de Petitionib. d. l. 15. supr. de Legatis*. Eodemque pertinet & lex 80. tit. 126. d. tit. *de Decurionibus*: de plebe Alexandrina vide titulum *supr. de Alexand. pleb. primatibus*.) Quare locum hunc male arctant Interpretes ad aduocationis & procuratoris munus, quasi eo nominatim Parabolanis *hac leg.* interdicator. Sic sane & in Concilio Chalcedonenſi, ubi Parabolanorum tumultus memoratur. Primum igitur hoc remedium placuit Theodosio Iun. continendis in quiete Parabolanis. Secundo, eodem semper fine *Numerum* Parabolanorum arctandum credidit Theodosius Iunior, ad 500. velut ita facilius iam in quiete continendos. Verum ad 600. mox numerus ausus l. *prox.* vti dicam, ubi omittere interea non possum, quingentos pariter Monachos in hoc tumultu Monasteriis egressos memorari a Socrate lib. 7. cap. 14. Tercio *Statum* eligendorum Parabolanorum iam definit, quo obseruato, nullo postea negotio in quiete continerentur. Igitur non diuites, veluti Honoratos & Curiales, ut l. *prox.* exprimitur, quique hunc locum redemerint (cui simile quid extat in l. 15. *supr. de Legatis*, quæ huic iungenda est) verum pauperes eligi vult. Nempe facilius pauperes in officio continueris, quam factionibus opibusque praualescentes. Quarto *Electioni* hanc formam præstituit; puta ut ii ipsi a Corporatis pro rata populi Alexandrini præbeantur (de quibus Corporatis actum l. *unic. supr. de Alexand. pleb. primatibus*.) scilicet, ut iramodestia apud plebem noti & virtutibus commendati eligantur, quique ipsam plebem post ea turbaturi non sint. Quinto, *Nomina* eorum Praefecto Augustali & per eum Praefecto Prætorio, intimari iubet:

subet: & sic ab his confirmari, quasi hac ratione non turbidi, sed quieti eligerentur. Verum hæc duo postrema mox abrogata fuere *l. prox. 43.* translata huius Electionis potestate in Episcopum Alexandrinum. Sexto remedio *Pitam & mores* Parabolānorum componit *hæc leg.* Theodosius I. duobus constitutis, quæ & ipsa rursus firmantur *l. proxim.* scilicet a *Speſtaculis* eos procul abesse iubet; nempe quia hæc seditionibus, si quid aliud, & quidem in Vrbe seditiosa, Alexandria puta, obnoxia maxime sunt; & quidem de proximi temporis experimento, quod huic etiam legi occasionem præbuit, mox ut ostendā. Item *Cūria & Iudiciis*, eos arceat, sub pœna triplici, Iudiciis duobus tantum casibus iis interesse permittit: puta si ut privati & singuli litigantes pro se iudiciis subsistant, vel ut Syndici totius corporis nomine. Id enim hæcenus prohibendum fuit, ne per turbam & velut vim intentaturi admitterentur: at singulis iudicio experientibus, vel totius corporis causam agentibus (id enim *Syndicorum* munus est, de quo alibi,) & sic iura implorantibus, iudicia præcludi iniquissimum fuisset. Séptimo *Subrogandi* quoque Parabolānos in locum mortuorum Præfecto Augustali potestatem hac lege tribuit Theodosius. Verum & hanc subrogandi potestatem, pariter ut eligendi, mox in Episcopum Alexandrinum translulit *l. prox. 43.* Ex his iam patet omnibus, continendis in quiete Parabolānis hoc tempore satius visum Theodosio Iuniori, eos *dispositioni* Episcopi Alexandrini subduci. Et sane, quod recte Baronius monuit, omnino his constituendis occasionem præbuerit tumultus, qui hoc tempore Alexandriae oborti fuerant, quosque prolixè memorat Socrates, *lib. 7. cap. 13. 14. 15.* Inter Cyrillum videlicet Episcopum Alexandrinum, & Monachos ab una parte, & Orestem Præfectum Augustalē, & Iudæos ab altera, *Speſtaculorum* occasione, adeo ut hoc tempore Cyrillus, conflata inimicitia Præfecti Augustalis, invidia aliqua laborasse apud Imperatorem, huius quoque legis argumento, comprobetur, quod & aliquin Socrates diserte testatur: Quantumvis & ipse querelas suas contrarias ad Imperatorem per litteras pertulisset: *Invidia*, inquam, quasi & *δινασίαν τῶν ἐπισκόπων*, & ipse cum detrimento *civilis potestatis*, in immensum auctum iret, atque in *διατυπώσεις*, seu *πολιτίαν* Præfecti Augustalis nimio plus inquireret, *ἐποπτεύων βέλτερον*, *voulait contreroller*: turbatumque adeo quæ exinde nata, fautor fuisset, immixtis Clericis, Monachisque in Iudæos, ipsūque adeo Præfectum Augustalē, & Hypatiā. Huius inquam quoque

legis argumento id discimus vel coniciimus: Quandoquidem Parabolānorum electionem, subrogationem atque dispositionem & curam omnem, Theodosius Iunior, non iam Episcopo Alexandrino *hac lege* committendam putat. Quam septemdecim mensibus post, Anno 418. *l. prox. sequ.* mutata hac parte sententia, & sic Cyrillo in gratiam Imperatoris iam rursus recepto & restituto, Episcopo Alexandrino commisit.

Porro, præter huius legis argumentum, tumultus illos, de quibus agit Socrates, *his COSS.* Anno 416. contigisse liquet etiam ex eo, quod idem Socrates ait, *quarto anno* Episcopatus Cyrilli, mensæque Martio, hæc contigisse: & quia Anno 412. 12. Kal. Nouembr. creatum Cyrillum, idem *lib. 7. cap. 7.* testatur: & si mensis Martius, quarti anni Sedis Cyrilli, omnino convenit *his COSS.* Anno 416. Quare, quod Socrates ipse *decimum Honorii consulum*, id est, Annum D. 415. & Theodosii *δεκάτον*, vel ut Christophorus habet *ἑβδομῃν*, *septimum*, assignavit, erroneum est. Nam neque par consulum hoc rectum est: neque enim *septimus consulatus Theodosii*, cum Honorii X. congruit; verum *Sextus*. Assignandus igitur illi tumultui Consulatus *Theodosii VII. & Palladii I.* id est, Ann. D. 416. nisi iam superiore Anno 415. eum cœpisse putemus.

Est igitur hæc lex velut singularis admodum, notanda: utpote quæ continentur remedia mediaque septem, quæ alio quoque pro rerum vſu recte traduci possunt, quibus quorundam corporum, pietatis speciem præ se ferentium seditioni, tumultui, terrori occurrī posse videtur. Nempe 1. Vitiis iis, publicis sese actibus miscere, 2. Numero eorum coarctato, 3. Diuitibus eligi prohibitis; 4. Ab ipsismet civibus deligi iussis, 5. A supremis Magistratibus confirmari, 6. A spectaculis iudiciisque prohiberi, 7. Subrogari denique ab eodem Magistratu. Nempe in officio & quiere facile hæc corpora contineris, si alienis & secularibus actibus sese non immisceant; si numero aut opibus non inſoleſcant; si apud plebem gratiosi & commendati eligantur: si a Magistratu pendere se norint: si locis seditionibus obnoxii & iudiciis destinatis arceantur: si denique corpora eorum a Magistratibus repleantur: Ad summam, si non Ecclesiasticæ alicuius personæ summæ, auctoritate & patrocinio tutos sese putent, verum legibus & Iurisdictioni seculari suppositos sese norint. Quod omne in argumento *Exceptionum Ecclesiasticarum* sæpe dici possit atque vſurpari. Verum nonnulla hac parte mox mutata *l. prox.*

De PARABOLANIS altera eiusdem Theodosii Iun. constitutio: quæ priori in nonnullis derogatur.

P. 85.

XLIII. (a) Idem AA. Monachio. ff. p. (b)

PARABOLANI (c) (qui ad curanda debita agra corpora deputantur,) quingentos (d) esse ante * præcipimus: Sed quia hos minus sufficere in præſenti cognouimus, pro quingentis ſeſcentos constitui præcipimus: Ita ut pro (e) arbitrio Viri Reuerentiſſimi Antistitis Alexandrinæ Urbis de his qui ante (f) fuerant, & qui pro consuetudine curandi gerunt experientiam, ſeſcenti Parabolani ad huiusmodi sollicitudinem eligantur (exceptis videlicet Honoratis (g) & Curialibus.) Si qui (h) autem ex his naturali forte fuerit abſumptus, alter in eius locum pro voluntate eiusdem Sacerdotis, (i) (exceptis Honoratis, & Curialibus) subrogetur. Ita ut hi ſeſcenti, Viri Reuerentiſſimi Sacerdotis præceptis, ac dispositionibus obsecun-

obsecundent, & sub eius cura consistant: Reliquis, quæ dudum (k) latæ legis forma conplectitur, super hisdem (l) Parabolaniis, vel de *Speclaculis*, vel de *Iudiciis*, ceterisque fi-
cut iam statutum est, custodiendis. Dat. III. Non. Febr. Constantinop. Honor. XII. &
Theod. VIII. (m) AA. CONS. [418.]

NOTÆ.

(a) *Lex 18. Cod. Iust. de Episcopis & Clericis. GOTHOF.*

(b) *Monaxio* huic PP. inscribitur quoque *lex super. ID.*

(c) Ita quoque *l. 42. supr.* & bis rursum *b. l. verum scribendum Parabolani*, vt *ad legem super.* ostensum: peius
adhuc alii *Parabaiani*, vt est notatum in margine Edit. Quartan. *ID.*

(d) Hæc, vique ad *Sexcentos*, omiſſa Cod. Iust. velut antiquati iam iuris. *ID.*

* Fine Anni 416. *l. supr. 42. ID.*

(e) *Per Arbitrium*, Cod. Iust. istud melius, vt infra, *pro voluntate. ID.*

(f) *Antea*, Cod. Iustin. *ID.*

(g) *De Honoratis* plene *l. vnic. de offic. ciuil. Iud. ID.*

(h) *Quis*, Cod. Iust. *ID.*

(i) *Sacerdotis*, id est, Episcopi, Antistitis: vid. *Paratilon. ID.*

(k) *Dudum*, id est, ante septendecim menses: de huius vocis vi & intellectu vario, dixi *ad l. celebrandis. ID.*

(l) *Hic*, Cod. Iust. *ID.*

(m) *X. Cod. Iustin. male. ID.*

COMMENTARIUS.

DE PARABOLANIS lex superior, hac posteri-
ore, septimo decimo post illam mense ad
eundem Monaxium PP. emissâ, partim emen-
datur, partim confirmatur ab eodem Theo-
doso Iuniore. Emendatur, inquam, neque
vno capite. Primum enim *Numerus* eorum pau-
lo ampliatur: nempe 600. iam constitui præci-
piuntur, eo quod 500. minus sufficere re comper-
tum fuisset. Quem quoque sexcentorum Parabola-
norum numerum memorari videmus in Conci-
lio Chalcedonenſi, *actione i. pag. 213. 214. Tom. II.*
Concil. Edit. Harduin. vbi de Basilio Seleucia, &
de Barsuma. Secundo *Eligendorum*, subrogando-
rum Parabolanorum ius & Potestatem omnem,
quam superiore constitutione Corporatis, Præfecto-
que Augustali seu Alexandrino, & Præfecto Præ-
torio tribuerat, Episcopo Alexandrino Theodo-
sius Iunior *hac leg.* nunc tribuit; denique eos
Episcopi dispositioni & curæ omnino subiicit.
Vnde liquet Cyrillo iam fauentiorem Theodosium
Principem factum, qui alieniore paulo anteanimo
videbatur; & sic Cyrilli partes iam Alexandria su-
periores extitisse, cum ante Præfecti Augustalis
præualuissent.

Cæterum & illud *hac leg.* definitur, vnde eli-
gendorum Parabolanorum ius Episcopo Alexan-
drino sit? Puta, vel ex his, qui ante fuerant, vel
ex his qui pro consuetudine curandi gerunt expe-
rientiam; exceptis Honoratis & Curialibus. Su-

periore scilicet lege Parabolanos a Corporatis pro
rata populi Alexandrini præberi Theodosius Iun.
iusserat: at nunc eligi eos vult ab Episcopo, siue
ex eorum numero, qui iam ante fuerant Parabola-
ni, verum a Præfecto Alexandrino expuncti,
siue aliunde, ex quocunque tandem corpore gene-
reque hominum, dummodo curandi gererent expe-
rientiam & consuetudinem. Quod vtrique facile
fuit in Vrbe Alexandrina, medicinæ studiosissima:
de quo vide insignem Arimiani Marcellini locum
lib. 22. c. 16. Duo tantum corpora excipiuntur, quibus
Parabolanos eligi vetat, Honoratorum videlicet &
Curialium. Id quod ipsum indicauerat Imperator
l. prox. supr. qui diuites, quique hunc locum redi-
merent, eligi noluit. Nempe & hi facile metu-
endi, vtpote dignitatibus subnixi, & in ciuitati-
bus suis eminentes, & diuites, plene vt ostendi
ad l. vnic. supr. de offic. Iudicum ciuil. vbi de his ple-
ne dixi, & *ad tit. de Decurion.*

Et his quidem tribus lex superior *hac leg.* nunc
reuocatur, & immutatur: atenim reliqua superio-
ris legis capita confirmantur: nempe quæ ad perpetui
iuris formam pertinent: non vt superiora, quæ
temporaria Præfecti Augustalis gratia emeruerat:
& temporaria Episcopi Alexandrini offensio extor-
serat: Cuiusmodi duo hic memorantur capita *de*
Speclaculis, & *de Iudiciis*: puta, vt ne Parabolani his
sefe misceant: de quo *ad eam leg.*

De EXTRANEARVM mulierum consortio Ecclesiasticis interdicto: quas-
nam contra FOEMINAS sibi adſcisci illi possint.

XLIV. (a) Idem AA. Palladio PF. P. (b)

EVm qui probabilem (c) sæculo disciplinam agit, decolorari (d) consortio Sororiæ appel-
lationis non decet. Quicunque igitur, cuiuscumque gradus Sacerdotio fulciuntur; (e)
vel Clericatus honore censentur, Extranearum sibi mulierum interdicta consortia cognoscant:
Hæc eis tantum facultate concessa, vt matres, filias, adque (f) germanas, intra domorum
suarum septa (g) contineant: In his enim nihil scæui (h) criminis æstimari (i) fœdus natu-
rale

rale permittit. Illas etiam non relinqui castitatis (k) hortatur adfectio, quæ ante Sacerdotium maritorum legitimum meruere coniugium: Neque enim Clericis incompetenter adiunctæ sunt, quæ dignos Sacerdotio viros sui (l) conuersatione fecerunt. Dat. VIII. Id. Maii, (m) Rau. DN. Theod. A. IX. & Constantio (n) VC. CONS. [420.]

INTERPRETATIO. *Quicumque Clericatus officio utuntur, extranearum mulierum familiaritatem habere prohibentur, matrum, sororum, vel filiarum sibi solatia intra domum suam nouerint tantum esse concessa: quia nihil turpe in talibus personis fieri vel cogitare lex naturæ permittit. Illæ vero mulieres sunt in solatio retinendæ, quæ in coniugio fuerint (o) ante officium Clericatus.*

NOTÆ.

- (a) *Lex 19. Cod. Iust. eod. tit.* Translata quoque hæc lex in leges Bazariorum tit. 1. Meminit eius Baronius Ann. 420. num. 51. Iungendaque huic lex ultim. supr. de raptu vel matrimonio Sanclimonialium. Tandem inserta hæc lex constitutioni, quam sub Honorii, ad Palladium Præfectum Prætorio, nomine, ex Cod. Lugd. & Anic. edidit nuper Sirmondus in Append. Cod. Theod. num. 10. cui inserta quoque d. l. ult. supr. de raptu vel matr. sanctim. quæ huic sane, ut dixi, iungenda est. GOTHOF.
- (b) *Palladius* sub Honorio PP. Italiæ: vide saltem l. 12. supr. de indulg. debitor. male in Cod. Iustin. dist. l. 19. Præf. Vrbi. ID. PV. habet MS. G. & Sichard. sed recte MS. W. PPO. RITTER.
- (c) *Probabilis seculo disciplina* est Clericalis, Sacerdotalis professio, δεικνύσας πολλήν, ἐνάρετον, πίστιν, quæ sanctior vita dicitur l. 36. supr. meritum eximie & singularis virtutis l. 16. supr. ἐπὶ τῇ πολιτείᾳ, & (sublimius) propositum: de voce probabilis v. l. 2. supr. de Scenicis: vel etiam probabilis fac illo disciplina dicitur, cum obstrictum di locus secularibus non datur, ut loquitur in argumento proximo (de quo l. 20. supr.) Ambrosius l. off. 20. Probabilis, id est, qui probari potest & debet: sic probabilis gressus, Ambrosio l. offic. 13. probabilis liberalitas, eodem cap. 30. probabilis vite meritis compepsi, Marcellino lib. 23. cap. 1. GOTHOF.
- (d) *Ambrosius epist. 4.* Noxiæ sunt conuersationes cum insipientibus, & inficiunt sobriam mentem atque DECOLO-
RANT. Frequens hoc significatu apud Symmachum & alios ea vox. Sed & nominatim, pariter ut hac lege in argumento coniunctionis, Ambrosius epist. 66. tit. 48. Edit. Paris. & ut etas conueniat & forma, nec natura discrepet, n. DECOLORET diuersitas. Plurima alia v. apud Iurem in Symmach. lib. 2. epist. 75. Serui-
us quoque in 6. Æneid. v. 649. Plerumque virtus decoloratur temporis infelicitate. ID.
- (e) *Al funguntur*, non ita recte. ID.
- (f) *Deest* in nonnullis. ID. *Filias & germanas*, MSS. W. G. & Sichard. RITTER.
- (g) *Tecta*, MS. G. & Sichard. ID.
- (h) *Scenium*, sic scauitas mortum l. 17. supr. de Pœnis: vid. Glossar. Theod. in Cod. Iust. non ita bene seui. Scænum, σκηνή. GOTHOF. Nihil fieri criminis, Sichard. sciri criminis, MS. G. RITTER.
- (i) *Existimari*, Cod. Iust. GOTHOF. *Æstimare*, Sichard. RITTER.
- (k) *Castitatis*, Sichard. in MS. G. lego, relinquit castitatis ortus affectio. ID.
- (l) *Sua*, Cod. Iust. & Sichard. GOTHOF.
- (m) *Mar. d. l. ultim. supr. de raptu*, &c. al. VIII. Kal. Mar. Nou. in Aniano optimæ notæ ID.
- (n) Ill. quod & Anianus optimæ notæ habet, & Codex Aniciensis: & verum est in d. l. ult. quam differentiam iam videre est in aliis huius Codicis constitutionibus, puta leg. 6. supr. de legitim. hered. l. 17. supr. de iur. fisci. ID. Constantino, MS. W. & Sichard. & d. l. 6. vid. Chronolog. RITTER.
- (o) *Fuerunt*, MS. G. ID.

COMMENTARIUS.

DE VITA & HONESTATE Clericorum est hæc constitutio: CASTITATI inquam. Clerico-
rum, suspectæque eorum conuersationi, qua Casti-
tatis alioquin affectionem, (ut hæc lex loquitur) præ-
se ferrent, quæque adeo probabilem, propositi genere,
seculo disciplinam agunt, Honorius Imp. Anno D
420. consulit, & occurrit hac constitutione sua,
emissa ad Palladium Præfectum Prætorio Italiæ:
cuius duæ partes hoc Codice continentur, quarum
prior hæc est; posterior vero lex ultima supr. de
raptu vel matr. sanct. quæque adeo huic coniun-
genda venit. Nempe hæc Clericorum Castitati
consulit, amota omni suspectæ conuersationis su-
spicione: Dicta vero lex ultima, castitati sanctimo-
nialium Virginum Deo dicatarum: Denique honestati & honori Sacerdotii consulit, ut ita, quod
Hieronymus epist. ad Nepotianum 2. pag. 9. Tom.
I. Oper. Edit. Franc. ait, & Sacerdotium proposito,
& propositum Sacerdotio ornetur. Aduersus duo
ominatim, quæ eis ἀτιμιαὶ τῆς ἐπισκοπῆς, admit-

tebantur (ut Balsamo alioquin in hac ipsa re loquitur in Epist. Basilii ad Paregorium Presbyterum p. 373. T. II. Pand. Can.) quæque a probabili seculo disciplinæ aliena videbantur: quod primis huius legis verbis indicatur: *Eum qui probabilem seculo disciplinam agit, decolorari non decet consortio*, &c. Ac si diceret Honorius: Probabile institutum & propositum esse Clericatum, sed decolorari consortio extranearum mulierum, Addamus ex supposititia constitutione locata in Append. Cod. Theod. similia quædam: *Fama contaminat datque sinistris rumoribus locum*, &c. Cum foris postros ac publico iure viuentes ad illecebram criminis trahit obscena suspitionis exemplum.

Verantur igitur hac lege Clerici EXTRANEAS sibi mulieres, quasi sorores, adfiscere: Clerici, inquam, cuiuscunque tandem gradus, maximi, minimi, siue in Sacerdotio constituti (id est, Episcopi, Presbyteri, Diaconi) siue Clerici alii, nullor. 87. gradus vel honoris discriminæ: EXTRANEAS inquam mulie-

87. mulieres vetantur Clerici sibi adscribere. Nemp-
ex quo Coelibatus Clericalis mos paulatim inole-
scere coepit, atque hac etiam ratione Clerici pro-
babilem seculo disciplinam agere, seque seculo de
coelibatus seu continentia voto commendare insti-
tuerunt, clam tamen atque alia ratione voluptates
suas explere alicubi rerum experimentis visum fuit,
κρυφα πορεύοντες: adscitis videlicet sibi mulieri-
bus, sibi adiunctis, quasi sororibus, his συνοδευ-
οντες, συνδιατώμενοι, καὶ ἐξυπηρετέμενοι ὑπὸ
τῶν τοιούτων, cum iis iter facientes, communiter vi-
uentes, earumque ministris viuentes, vt de simu-
lata alioquin Encratarum continentia Epiphanius
loquitur, *hæresi 47. num. 3. pag. 401. Tom. I. Edit.*
Colon. quas quidem Græci, ac nominatim Antio-
cheni, συνισάκτας, vel ἐπισάκτας, alii ἀγα-
πητάς dixere, vbi nonnulli vertunt *subintroductas*.
At recte Rufinus (quod Cuiacius quoque tam nota-
uit II. *Observ. 29.*) vt & notavit verus interpres
Concilii Nicæni (quem sequitur & Fulgentius Fer-
randus *cap. 112. & Isidorus Mercator*) *extraneas*
mulieres vertit, quomodo & hac lege vocantur: &
retro Hieronymus ad Eustochium *de custod. virgin-*
itat. Ep. 22. pag. 90. Tom. I. Oper. Edit. Francf.
Fravrem extraneum, ipsum Clericum adficientem.
Idem *epist. ad Saluinam de viduit. seruand. pag. 50.*
Tom. cod. Cum tecum sancta sit Mater, & lateri
tuo amita hæreat virgo perpetua, non debes pericu-
lose externorum consortia querere, de tua societate
fecura. Id vero Paulo Samosatenensi iam olim vitio
datum, vt ostendit Epistola Episcoporum aduersus
eum apud Eusebium, *lib. 7. Historia Ecclesiastica,*
cap. 30. Cæterum eas mulieres Clerici circumfere-
bant, vt hæc lex docet, vtiut sorores, & vt eius-
dem propositi, vt Hieronymus *eodem loco* scribit,
& ad spirituale solatium, vel vt ministras, vel vt
ἀγαπητάς, quod docet Epiphanius *hæresi 63. de*
Origeniani num. 2. pag. 521. 522. Tom. I. Oper. Edit.
Colon. vbi agit de quodam Episcopo Palæstinæ, &
de Hieracitarum Hæresi 67. num. 8. pag. 716. Ed. cit.
Quod vtiq; magno Ecclesie scandalo cedebat,
non sine flagitii alicuius suspitione, quamlibet *Sor-*
oriam appellationem prætexerent, quod etiam *can.*
19. Concilii Ancyran *pag. 278. 279. Tom. I. Concil.*
Ed. Harduin. testatur: τὰς μὲν τοὶ συνερχομένας
παρθένους τισὶν, ὡς ἀδελφὰς, ἐκωλύσαμεν, *virgi-*
nes autem quæ conueniunt cum aliquibus, tanquam
sorores, ab eorum consortio prohibemus. Quibus simile
& illud Martialis conueniat *lib. 2. Epigr. 4. v. 3.*

Fratrem te vocat, & Soror vocatur,

Cur vos nomina nequiora tangunt?

Et eiusdem illud *lib. 12. Epigr. 20.*

Quare non habeat, Fabulle, quaris,

Vxorem Themison? habet SOROREM.

Sed & illud Ovidii lib. 9. *Metamorph.* v. 557.

Dulcia fraterno sub nomine furta tegemus.

Vide & Hieronymum, *epist. ad Oceanum* 83. & *epist. ad Eustochium*, loco quem mox consignabo. Itaque variis subinde canonibus & legibus ea res delegata prohibitaque. Primum quidem Concilio Ancyrano *dict. can. 19.* & Concilio Nicæno *can. 3. pag. 323. 324. Tom. I. Concil. Ed. Hard.* vbi *συνοικῶντοι* pariter vocantur, & ad cuius præscriptum hæc lex lata est; dein & Carthaginensibus, Gallicis, Hispanicis, aliis. In eumque morem inuesti subinde Patres: veluti Antiocheni apud Eusebium *lib. 7. c. 30.* Basilium ad *Paregorium Presbyterum epist. 198. su. 55. Edit. Benediktin.* cuius titulus: *περὶ τῆς συνοικῆσεως τῶν συνοίκων γυναικῶν, de separatione a muliercula cum qua habitabat, (quæ etiam extat*

apud Balamonem & Zonaram, vid. pag. 62. Tom. I. Pandel. Can. & pag. 322. Tom. II. Pandel. Can. Guilielm. Beuerer.) Gregorius Nazianzenus in verbis infr. cit. Hieronymus passim, maxime ad Oceanum Ep. 85. & Eusebium epist. 22. Chrysostomus duobus sermonibus hoc argumento conscriptis: vno, πρὸς τὰς ἔχοντας παρθένας συνεισάκτας, aduersus eos, qui apud se habent virgines subintroductas, Tomo Sautiliano 6. pag. 214. & Tom. I. p. 228. Edit. Benedictin. altero, πρὸς τὰς ἐχούσας ἀνδρας συνεισάκτας, aduersus eas, qui viros introduciunt habent, huc περὶ τῆ μὴ τὰς Κανονικὰς συνοικεῖν ἀνδράσιν, quod regulares famina viris cohabitare non debeant, Tom. cod. Sautil. p. 230. & Tom. I. Benedictin. p. 248. Georgius etiam Alexandrinus in vita Chrysostomi apud Photium num. 96. pag. 255. Edit. Schoit. tradit hunc morem ab ipso sublatum: παραύλινα τὰς ἐχούσας συνεισάκτας τὰς ἑθας ἐξέκοψε, continuo eiecit eos, qui ex consuetudine subintroductas habebant. Et præcipuum Patrum in eo studium, vt vanos Clericorum obtinentes, qui & sacrilege diuinis scripturis abutebantur eam in rem, offenderent. Chrysostomus in d. sermone πρὸς τὰς ἔχοντας συνεισάκτας, aduersus eos, qui habent subintroductas, pag. 228. Tom. I. Benedictin. ἔσι γὰρ τινες, οἱ γὰμικ, καὶ συνιστίας χωρὶς, κέρας ἀπειρογάμικς ἀγορεύουσι καθίζουσι οἶκοι διαπαντός, καὶ εἰς ἑσχάτον γῆρας ἑαυτοῖς συγκατακλείουσιν, ἕτε ἐπὶ παιδοποιίαις, & γὰρ φασιν αὐταῖς συγγινώσκειν, ἕτε ἐξ ἀκολασίας, λέγουσι γὰρ αὐτὰς ἀπερογάμικς διατηρεῖν: sunt enim nonnulli, qui puellas nuptiarum inexperiencem domum ducunt, & vsque in extremam senectutem inclusas tenent, ac fouent, non procreandorum liberorum causa, negant enim se cum illis rem habere, neque libidininis causa, aiunt enim, quod illas incorruptas seruent. Vides iam quo obtentu neque vno sese tueri soliti Clerici huiusmodi extraneas mulieres sibi adsciscentes: nempe & pietatis obtentu & tanquam ministras, vel tanquam sorores & ἀγαπητάς. Idem altero sermone pag. 254. Tom. cit. καὶ γὰρ καὶ ἀπὸ τῆς προσηγορίας αὐτῆς, εἰ τίς ταῦτα ψηφισάσθαι βέλαιοτο, γὰρ ἐντάθεν πάλιν ἀντειπεῖν δυνασόμεθα: ὅταν γὰρ ἡ εἰς ἀγορὰν ἐμβαλῶσιν, ἡ λόγος τις οἶκοι περὶ αὐτῶ γίνηται, οἱ διαλεγόμενοι περὶ τῆς ἀπό τῆς συζυγίας ταύτης δηλῶσαι βεβλόμενοι τὴν τῷ δέινος, & τὴν μητέρα καλεῖσιν, εἰ δὲ γὰρ αὐτὸν ἐτεκεν, εἰ δὲ τὴν ἀδελφὴν, εἰ δὲ γὰρ τὰς αὐτὰς ἐλύσεν ὠδίννας, εἰ δὲ τὴν γαμετὴν, εἰ δὲ γὰρ νόμῳ γάμικ συνώκησεν: εἰ δὲ ἄλλῃς τι συγγενείας ὄνομα τῶν συγκεχωρημένων, καὶ κατὰ νόμον κεμένων, ἀλλὰ τὸ ἀσχερόν καὶ καταγέλαστον: εἰ δὲ γὰρ αὐτὸν ἐγώ γε ἀνεχέμεν αὐτὸ εἶπῃν, ἔγω μισῶ καὶ τὴν προσηγορίαν αὐτὴν, καὶ ἀποσεφθομαι: Etenim ab appellatione ipsa, si quis rem diiudicare velit, ipsi contradicere nihil possumus. Nam si quando in forum se conferunt, vel alias sermo domi de ipsis sit apud eos, qui disputant de absurda huiusmodi copulatione, significare volentes illam, huius vocant, non matrem, neque enim illum peperit, neque sororem, non enim ex eodem utero progenerata est, neque coniugem, non enim lege coniugii cohabitant; neque alio quopiam cognationis nomine, quod concessum vel lege permisum sit; sed turpi quodam ac ridiculo. Non enim ego quidem tulerim ipsum nominare, sic exosam habeo & auresor hanc appellationem. Nempe impudentiam eorum fugillat, qui ἀγαπητάς vocabant, cum iam sorores, &c. vocare non possent. De quo Hieronymus quoque Epist. 22. ad Eusebium de custodia virginis. pag. 90. Tom. I. Oper. Edit.

Franc. Unde in Ecclesiis Agapetarum pestis introit? unde sine nuptiis aliud nomen vxorum? Imo unde nouum concubinarum genus? Plus inferam. Vnde meretrices vniuita? Eadem domo, vno cubiculo, saepe vno tenentur & lectulo. Et suspiciosos nos vocant, si aliquid existimamus. Frater SOROREM virginem deserit: calibem spernit Virgo germanum; fratrem querit EXTRANEVM, & cum in eodem proposito esse se simulent, quarunt alienorum spiritale solatium, vt domi habeant carnale commercium. Imo Epiphanius haer. 78. num. 11. pag. 1043. Tom. I. Oper. Edit. Colon. ostendit, vnde impurissimi homines ex Scriptura συνεισάκτες, vel ἀγαπητάς, probare nitentur. Gregorii Nazianzeni tandem de his hoc iudicium Epigrammat. 204. inter Anecd. Grac. Lud. Ant. Murator. pag. 188.

Τὲς δὲ συνεισάκτες, ὡς μὲν φάσκουσιν ἅπαντες, οὐκ οἶδ', εἴτε γάμῳ δάσσομεν, εἴ τ' ἀγάμης θήσουεν, εἴτε μέσον τι φυλάσσομεν, ἢ γὰρ ἐγώ γε, καὶ με λέγῃ κακῶς, πρῶτα τοῦ ἀνείσομαι. Synisactos vero (vt eos sane unusquisque appellat) Nisi. 10 an inter coniugatos, an inter calibes Posuerimus; an vero quid medium seruabimus.

Non enim ego,

Tametsi a vobis male audiam, rem hanc probabo.

Item Carm. 3. v. 96. p. 57. Tom. II. Oper. Edit. Par. & Lips.

Ἄρσενά παντ' ἀλέεω, συνεισάκτων δὲ μάλιστα, Ἀ cunctis abscede viris, sed maxime ab illis

Virgo, συνεισάκτας quos nos de more vocamus.

Neque suis etiam partibus Imperatores defuere, Canones, & Nicanum nominatim, (de quo supra) hac in re secuti, maloque gliscienti quantum in se obuiam iure: puta Honorius hac constitutione, quae omnino ad praescriptum Canonis Niceni facta est; & Iustinianus Nouella 123. cap. 29. & Nouell. 137. cap. 1. in fin. vbi ipsum Nicanum Canonem citat, pariter vt Basilii, epist. ad Pargorium. Hic interim notandus error eorum, qui ἀγαπητάς a συνεισάκταις, ita distinguunt, quasi συνεισάκτων appellatio generalis fuerit, easque omnes significarit, quae eadem aedes cum Clericis simul colerent; siue virgines essent, siue viduae, siue sacrae, siue liberae & pure saeculares: ἀγαπηταὶ vero speciatim dicerentur Virgines sacrae, quae cum eiusdem propositi Religiosis sub eodem tecto aetate degebant, idque argumento Chrysostomi; qui, inquit illi, duos libros separatim scripsit; quorum alterum inscripsit, περὶ τῆ μὴ τὰς κανονικάς συνοικεῖν ἀνδράσιν: alterum autem, πρὸς τὰς συνεισάκτας ἔχοντας. Quae sane distinctio inanis est: solo enim nomine inter se differebant, non vero tanquam genus & species: nempe sorores modo vocabantur, modo ἀγαπηταί, omnes vero συνεισάκται. Id quod etiam duo illi Chrysostomi sermones clare ostendunt, quorum prior, vt dixi, est πρὸς τὰς ἔχοντας παρθένους συνεισάκτας: alter duplici titulo, πρὸς τὰς ἔχοντας ἀνδράς συνεισάκτας: siue ὑπὲρ τῶν τὰς κανονικάς μὴ συνοικεῖν ἀνδράσιν. Sed & Hieronymus generaliter in Ecclesiasticis Agapetarum pellem vocat: mox subiicit, Frater sororem Virgi-

nem deserit, calibem spernit virgo germanum, fratrem querit extraneum. Vbi vides eandem vocari, Agapetam & sororem: indicari eundem Agapetum & fratrem extraneum i. e. συνεισάκτον, quomodo & Epiphanius promiscue ἀγαπητάς, συνεισάκτας γυναικάς, vocat. *

Et duae uero exceptiones quoad mulierum consortium hac leg. adduntur. Prior Exceptio, quae & ipsa praedicto Canone Niceno continetur, & hic adhibetur expressa verbis legis, canonis sententia: Nempe propinquas Clerici sibi adfiscere permittuntur, puta matres, filias, germanas. Canon Nicenus ita habet: ἀπηγόρευσε καθάλας ἢ μεγάλας σὺνδοδος, μήτε ἐπισκόπων, μήτε πρεσβυτέρων, μήτε διακόνων, μήτε ὁλως τῶν ἐν τῷ κλήρῳ, ἐξενεῖν συνεισάκτον ἔχειν: πλὴν εἰ μὴ ὅρα μητέρα, ἢ ἀδελφὴν, ἢ θείαν, ἢ ἀ μόνα πρόσωπα πᾶσαν ὑποψίαν διαπέφυγε: interdixit per omnia magna Synodus, non episcopo, non presbytero, non diacono, nec alicui omnino, qui in Clero est, licere subintroductam habere mulierem: nisi forte aut matrem, aut sororem, aut amitam, vel eas tantum personas, quae suspicionem effugiant. Vbi vides amitam vel materiteram praeterea excipi. Sed & ratio virobique eadem, nempe quod vinculum naturale, sicut loquitur Hieronymus, huiusmodi consanguinitatis castimoniamque persone omnem adulterii suspicionem respuant. Cui proximum est, quod Theodosius M. Honorii pater, dicebat l. 8. supr. de adulterii. obtentu proximitatis, & per commemorationem necessitudinis fidem criminis derogari. Tertullianus diceret, lib. 1. ad nationes cap. 2. Honorantes naturam fidem talium criminum temperare. De qua praesumptione videndi sunt, qui de praesumptionibus & probationibus ex professo scripserunt, & in his Alciatus, Mascardus & Menochius. Eodem pertinet etiam istud Hieronymi praeceptum inter alia, de vita Clericorum, ad Nepotianum epist. 2. p. 9. Tom. I. Oper. Edit. Franc. Hospitolum tuum aut raro aut nunquam mulierum pedes terant, &c. Aegrotanti tibi quilibet sanctus frater assilat, vel germana, vel mater, aut probata quolibet apud omnes fidei Quod si huiusmodi non fuerint consanguinitatis castimoniamque persone, multas anus nutrit Ecclesia, quae idofficium praebent, &c. Idemque Monachis inculcat ad Paulinum Monachum pag. 67. Tom. I. cu.

Alteri Exceptio, de qua nihil in d. Canone Niceno: sed cui concinit Canon Apostol. 6. & Leo ad Rustic. in decretis c. 13. pag. 1763. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. & apud Gratianum: nempe Clericos posse sibi retinere, adiunctas habere Coniuges, quas ante Clericatum legitimo matrimonio foedereque habuerunt: Neque enim hae extraneae sunt, neque cum his commune quicquam habet superior prohibitio de extraneis mulieribus non adfiscendis: quod, vt haec lex apertissime testatur, ita Paphnutii quoque Historia, de qua mox, collata cum dicto Can. 3. Niceno pariter edocet. Quare falluntur, qui ad coniuges, a maritis ad Sacerdotium promotis, diuellendas, auctoritate Canonis Niceni 3. de quo supra, aduocant, qui non est nisi de EXTRANEIS, vt & Epistolam Basilii ad Pargorium 198. su. 55. quae patiter non est, nisi περὶ συνεισάκτων. Quin & hac ratio hac lege adiicitur: Neque enim Clericis incompetenter adiunctae

N

sunt,

* De συνεισάκταις his vide, quae notauit BARONIUS ad an. 398. SCHOTTVS ad Photium pag. 255. VALESIVS ad Eusebium lib. 7. c. 30. Doctissimi Monachi Benedictini. ad cit. Basil. Epistol. & ad Chrysostom. homilias citat. LVD. ANT. QN. MURATOR. Disquis. de Synisactis & Agapetis pag. 218. Anecdotor. Gracior.

sunt, quæ dignos Sacerdotio viros sui conuersatione fecerunt; ac si diceret: Iure eam coniugem in Sacerdotio retineri, cuius conuersatio non impediuit, quo minus maritus Sacerdotio dignus videretur, & ut paulo ante dixit, castitatis affectio illas horratum non relinquit: ac si diceret: coniugio nequicquam impediende in ipso Clericatu castitatis affectionem, qui coniugatus votum Clericatus suscepit; & sic castitatis affectionem, seruaturus retenta vxore iure præsumitur. Itaque ridiculum est, quod nonnullis in mentem venit, pro conuersatione in hac lege substituere conuersione, quæ alibi recte stat: conuersio enim & conuersiam olim dicti, qui a coniugio ad cœlibatum transibant; quam etiam vocem apud Fulgentium Ferrandum in *brenicula* p. 112. reponendam quidam monent: & in veteribus collectionibus Decretalium legimonuit Antonius Augustinus, non tantum aduersus omnium Codicum & editionum fidem, & aduersus vtriusque Codicis auctoritatem, verum etiam contra genuinam huiusce legis sententiam, quam modo expressimus: & de qua videndus quoque Ampliss. Seruinus, *Orat. Forens. tomo 1. Orat. 62. pag. 452.*

Ex his interim colligere licet. Primum coniugatos hoc adhuc æuo non ideo minus Ecclesiæ lege seu *θεσμῶν*, ad Sacerdotium adsumptos; quod minus dubitationis habet. De quibus sane Clericorum coniugibus quatuor sunt in vniuersum hoc Codice leges, puta *lex vnic. supr. de bonis Clericor. l. 10. 14. supr. & hac lex.* Secundo colligimus, coniugatos ad Sacerdotium adsumptos, nihilominus tamen coniuges intra septa domorum suarum iure retinuisse neque ideo reliquisse: denique his coniuges competentes adiunctas fuisse. Imo si anteriora paulo spectes tempora, coniugatos ad Sacerdotium admissos vxoribus suis adherere potuisse, ostendit decantata Paphnutii Historia, atque exinde decretum Nicænum, sed & Neocæsariense *can. 1. & 8. vt & Gangrense can. 4. & Arelatenſe 2. can. 2.* & cuiuscunque libertati res ea relicta. Verum ut cœlibatus lex paulatim inualuerit, utque coniugati ad Sacerdotium adsumpti a coniugibus deinceps abstinerint, non vna ratio fecit, neque vno gradu ad id deuentum est. Primum enim sub tribus persecutionum seculis, atque ipsa temporum ratione id suadente, cœlibes ferme, vel etiam qui vxores reliquissent, in Sacerdotio præferri solitos, liquet ex iis, quæ memorat Eusebius, *lib. 7. cap. 30.* Nulla tamen lex aut necessitas tum posita. Secundo, persuasa professione, *ἰδίᾳ γνώμῃ, & μὲν ἀνάγκη νόμῳ*, ad Sacerdotium plerique promoti, coniugio nuncium remittere solebant. Tertio, etsi nulla lex ei rei posita fuisset, nullus Canon, multum tamen e Patribus in eam inclinauere sententiam, ut cœlibatum omnino suaderent, & coniugii diremptionem, vt in ipso Nicæno Concilio apparuit: vbi Paphnutius vnus ferme, tot aliis id suadentibus, intercessit. Liquerit exemplo Eusebii *lib. 1. de demonstratione Euangelica cap. 9.* & Epiphанию *hæresi 59.* Chrysostomo, Gregorio Nysseno, Oecumênio, Ambrosio. Postremo ad Cœlibatus legem multum etiam contulit, quod Clerici eligi solerent ex Monachis, seu e continentium numero; qui videlicet Cœlibatus legem sibi indixerant, ut docuit *lex trigesima secunda supr. & Augustinus epist. 76. siue epist. 60. Edit. Benediclin. de quo ad eam legem plenius dixi.* Quare videas Clericos coniugio iam alicubi abstinere iustos, vel tanquam ex Canone Ecclesiastico abstinentes, & quidem in Italia, mox & Africa, vt docent *Africani Canones 3. 4. 16. 25. 70.* Sed & alibi velut in Oriente (si vellent, *αὐτοὶ καὶ βέλονται, & μὲν ἀνάγκη νόμῳ*, inquit So-

crates, *lib. 5. cap. 22.* Quod præter Epiphanium *hæresi Catharorum 59.* & sine operis contra hæreses, testatur Hieronymus contra Vigilantium *pag. 84. Tom. II. Edit. Francf. Quid fauent Orientis Ecclesiæ? Quid Egypti & Sedis Apostolicæ, quæ aut virgines Clericos accipiunt, aut continentibus? aut si vxores habuerint maritus defuncti? Et Epist. 56. in fin. ad Pammachium pag. 77. Tom. cit. Episcopi, Presbyteri, Diaconi aut virgines eliguntur, aut vidui, aut certe post Sacerdotium in æternum pudici. Quidquid huius sit, nondum tamen commune aut generale aliquod præceptum fuit. Primum enim Episcopi, Presbyteri, Diaconi canonibus Africanis ab vxoribus abstinerere iussi Anno D. 301. *can. 70. Cod. Afric. pag. 903. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. Mox & Subdiaconi qui Sacramentâ seu sacra mysteria contrectant altarique inferiunt, Anno superiore 419. c. 3. 4. 25. Cod. Afric. pag. 867. 870. 878. Tom. eod. Concil. ceteri Clerici minores ad hoc non coacti, nisi maturiore ætate & secundum cuiusque Ecclesiæ consuetudinem, vt habetur dicto *can. 25. 70.* Secundo, quam nulla certa & generalis lex huius rei posita fuerit, & vel in Italia ipsa, & in Orientis Imperio, aliarque etiam prouinciæ alio iure hac parte vix sint, docent etiam quæ scribit Epiphanius *dict. hæresi 59. num. 4. pag. 496. Tom. I. Oper. Edit. Colon. & Ambrosius lib. 1. officiorum cap. vltim. Socrates dict. lib. 5. cap. 22.* Et illustre exemplum occurrit Synesii, *epist. 105. pag. 248. Edit. Petau. in f.* cum ad Episcopatum inuigaretur: *ἐμὸν ταγαρὲν, ὁ, τε Θεός, ὁ, τε νόμος, ἡ, τε ἱερὰ Θεοφίλα χεῖρ, γυνῶκα ἐπέδωκε: προαγορεύω τοῖνυν ἀπάτι καὶ μαρτύρομαι, ὡς ἐγὼ τῆς αὐτῆς ἀλλοτριώσεως καθάπαξ, ἕτε ὡς μοιχὸς αὐτῇ λάβρα συνέσεται, τὸ μὲν γὰρ ἦν ἡμεῖς εὐσεβεῖς, τὸ δὲ ἦν ἡμεῖς νόμιμον· ἀλλὰ βεβλήσεται τε καὶ εὐχόμεαι συχνὰ μοι πάντῃ καὶ χρηστὰ γενέσθαι ποῦντα: mibi igitur & Deus ipse, & lex & sacri Theophili manus vxorem dedit. Quare hoc omnibus prædico ac testor, neque me ab ea prorsus seingui velle, neque adulteri instar cum ea clanculum consuescere. Alterum enim nequaquam pium est, alterum illicitum. Sed hoc utique cupiam ac precabor, plurimos mibi quam optimos esse liberos. Tertio, quamlibet coniugatos ad Sacerdotium adsumptos, coniugum consuetudine abstinere mos iam hoc tempore ferme fuerit, eam tamen ἐκβάλλειν ius non fuit, quin eas intra domos suos continere potuerant: quod, præter hanc legem docet canon quintus ex iis, qui vulgo Apostolici vocantur, quique circa hæc ipsa tempora conscripti fuere: Episcopus aut Presbyter vxorem propriam nequaquam sub obtentu religionis abiiciat: *προφάσει εὐλαβείας*, vid. *pag. 3. Pandect. Canon. Guilielm. Beuereg. Quod & Leo decreto suo adprobauit ad Rusticum inquisi. 3. pag. 1761. Tom. I. Concil. Harduin. & apud Gratianum can. 10. distinct. 31.* Sane ita ferme vsu obtinuit, vt de coniuge soror fieret, quod de Terasia Paulini Nolani coniuge narrat Idacius in *Chronico pag. 234. Tom. II. Oper. Sirmond.* omitto alia.***

Et hæc de coniugatis iam ad Sacerdotium promotis. Vtrum vero cœlibes ad Sacerdotium promoti postea coniugio fortiri potuerint; hæc quaestio iam alterius loci est. Interim obseruetur; quæ ad hanc quaestionem pertinent, ea cum superiore committeri non oportere, quod faciunt improvidi.

Cæterum dubium mihi nullum, Iouinianorum occasione & hanc maioris l. portionem, pariter vt d. l. vltim. supr. de rapto vel matrim. Sanctim. (quam huic coniungendam esse docui) promulgatam. Iouinianus scilicet qui ante octennium adhuc, id est, Anno Domini 412. conuentus suos extra Vrbes

Romæ muros agebat (vt docet *lex 53. infr. de heretic.*) non tantum Virgines Sanctimonialia in nuptias deiecit (cui occurritur *dist. 1. vltim.*) verum etiam Religiosorum coelibatum frangebatur, vt testatur Augustinus *Retract. lib. 2. cap. 22.* nihilo distare coelibatum a coniugio contendens. Ac maxime (quod suspicor) cum videret eos qui coelibatum specie praeferrent, libidines suas adicitis sub fo-

roria appellatione extraneis mulieribus porro explere. Quare vtrique malo occurrendum Honorius credidit: nempe ab vna parte Iovinianis eorumque ausis *d. l. vltim.* ab altera parte suspectæ Clericorum conuersationi, quo ita quoque Iovinianis os occluderet; *hæc leg.* Et quidem si suspicari fas est, ad Bonifacii Episcopi Romani postulationem,

DE VETUSTATE & CANONIBVS *priscis Ecclesiasticis* seruandis.

XLV. (a) Idem AA. (b) Philippo (c) PP. P. Illyrici. (d)

OMNI innouatione cessante, vetustatem & Canones pristinos (e) Ecclesiasticos, qui nunc (f) vsque tenuerunt, (g) per omnes (h) Illyrici prouincias, seruari præcipimus: Tum, (i) si quid dubietatis emerferit, id oporteat, non absque scientia Viri Reuerentissimi sacrosanctæ legis Antistitis (k) Urbis Constantinopolitanæ (quæ * Romæ veteris prærogatiua lætatur) conuentui Sacerdotali sanctoque iudicio referuari. Dat. Prid. Id. Iul. Eustathio & Agricola COSS. [421.]

NOTÆ.

(a) *Lex 6. Cod. Iust. de Sacrosanctis Ecclesiis.* Consignatur etiam a Baronio Anno 421. num. 3. Laudatur quoque in Photii Nomocanone tit. 8. cap. 1. GOTHOF.

(b) Addendum nomen Constantii: vide *Consular. Theod. ID.*

(c) Philippo huic PP. Illyrici inscribitur quoque *lex 21. de Iudæis. ID.*

(d) Orientalis: de quo mox *ID.*

(e) *Pristinos*, id est, *priscos*: vid. *Gloss. Theod. ID.*

(f) *Nunc vsque*, vt *l. 2. supr. de fide Cathol. vsque nunc*, quomodo etiam hic editum *Cod. Iust. ID.*

(g) *Etiam per*, *Cod. Iust. ID.*

(h) Et singulas, quæ undecim erant: vide Notitiam Imperii, quæ circa hæc ipsa Theodosii Iun. tempora conscripta fuit: sexennio ferme post *hanc leg. ID.*

(i) *Vt si quid*, *Cod. Iust. non ita recte. ID.*

(k) *Ecclesiæ*, vox hæc addita *Cod. Iust.* in nonnullis Codicibus, quæ ab aliis abest, & ab hoc Codice. Itaque quod Molinæus in hac voce vim facit, id neutiquam probandum. Erat autem hoc tempore Atticus Episcopus Constantinopolitanus: de quo mox plura. *ID.*

* Hinc, ex his, inquam, verbis Urbis Constantinopolitana, quæ Romæ veteris prærogatiua lætatur, ex parte desumpta est *Lex vnic. Cod. Iust. de priuileg. Urbis Constantinop.* de cuius sententia dixi *ad leg. vnic. supr. de Iure Italico Urb. Constantin.* in quam transfusa est hæc sententia a Triboniano: vt ibi quoque ostendo aduersus Petauii errorum. *ID.*

COMMENTARIVS.

VETUSTATEM, priscosque CANONES Ecclesiasticos suos, cuique Prouinciæ seruari; & nominatim quidem per Prouincias Præfecturæ Prætorianæ Illyrici Orientalis, iubet Theodosius Iun. Anno D. 421. prima huiusce legis sententia: quæ singularis admodum est, accuratamque *ἐπίστασιν* requirit; quæ etiam *αὐτολεξί* poene in *p. 92.* *Cod. Iustinianum* relata est ex hoc Codice Theodosiano, quod nonnulli nescientes, legem illam mutilam, & a Triboniano incogitanter vel oscitanter relatam scribunt. Quod sententiam huius leg. attinet, quam etiam modo expressi, est ea omnino conueniens decreto Nicæno *can. 6.* τὰ ἀρχαῖα εἶδη, inquit illud, κρατεῖται, antiqua consuetudo seruetur, & quæ sequuntur: conuenit & Ephesino, quod factum post hanc legem, *can. vltim. pag. 104. Tom. I. Pandect. Can. Guil. Beuereg. & pag. 1620. Tom. I. Concil. Harduin. σώζειται καὶ ἐκαστὴ παράκλησις καὶ ἀβίαστα τὰ αὐτῇ προσόντα διακοναὶ ἐκ ἀρχῆς ἀνωθεν, κατὰ τὸ πάλαι κρατῆται.* *Tom. VI.*

συνέδριον, vt unicuique prouincia pura & inuiolata, quæ iam inde ab initio habuit, sua iura seruentur, iuxta veterem consuetudinem. Et hæc *περὶ ἐθῶν*. Sed enim notandum *hæc leg. & vetustatem & Canones Ecclesiasticos* hic coniungi: sed velut diuersa: *vetustas* nempe est *συνήθεια*, *ἔθος* ius non scriptum: *Canones pristini* sunt *τύποι, προτάξεις, κανόνες, κανονικά διατάγματα*, sancita in Synodis: de quibus vtrisque, eorumque auctoritate Basilii in *cap. 1. 2. 3. 4. epistola can. ad Amphilochoium l. su. 188. Edit. Ben. vbi & vtriusque peritissimos esse debere scribit pastores: vid. & can. vltim. Sexta Synodi in Trullo pag. 281. Tom. I. Pandect. canon. Guil. Beuereg. vbi Basilii refertur & explicatur, & ibi Zonaras & Balsamo. Atenim (quæ secunda iam huius legis sententia est) *Tum si quid* (& quidem ita continuo filo accipienda, quæ in *Cod. Iust.* perperam ita mutata, *vt si quid*, magno sententiae huius leg. damno,) si quid, inquam, dubitationis, super hac videlicet vetustate & canonibus pristinis*

pristinis Ecclesiasticis per Illyrici Prouincijs emergat, conueniunt Sacerdotali sanctoque iudicio, i.e. Synodi diocesanos iudicio id referuari iubet hac leg. Theodosius Iun. Non absque scientia tamen, (quæ tertia huius leg. sententia est) Antistitis Constantiopolitani velut summi omnium in Orbe illo Patriarchæ. Hæc continentia summaque definitio est huius Theodosianæ constitutionis.

Quæ ut intelligatur, primo & ante omnia tenendum est, Illyricum, de quo hac lege agitur, cuiusque Præfecto Prætorio eainscribitur, de Orientali accipiendum, quod ex duabus diocesium constabat, Macedonia videlicet & Dacia, quod ab Occidentali Illyrico hoc tempore diuissum erat, cum antea Illyricum solidum Orientali imperio adscriberetur, de quo ad l. 7. de metallis: idque constabat 12. ferme Prouincijs. in Macedonia scilicet diocesi Prouinciæ erant Achaia, Macedonia, Creta, Thessalia, Epirus, Epirus noua, & pars Macedonia salutaris: In Dacia, Dacia mediterranea, Dacia Ripensis, Moesia prima, Dardania, pars Macedonia salutaris.

Secundo, tenendum, quæ hypothesis & historia huius leg. est, sicut canones ritusque Ecclesiastici iam olim cuique Prouinciæ peculiare fuere, ita & Illyrici quoque Prouincijs suos quosdam extitisse: Quam in rem alioquin insignis extat παρὰ βασιλῆος Socratis, lib. 5. Hist. Eccles. cap. 22. ubi etiam inter alia agit de forma ieiunii Antepaschalis, quæ in Illyrico & Achaia obseruabatur: item, de coelibatus Sacerdotalis consuetudine peculiari in Thessalia, Thessalonica, in Macedonia & Achaia: item de Baptismo Paschalibus tantum diebus conferendo in Thessalia: ut & de precibus quæ accensis lucernis fiebant in Achaia & Thessalia. Vbi tandem subiicit, eos, qui istos ritus acceperunt, eos tanquam legem (& canonem) ad posteros transmississe: οἱ δὲ ταῦτα παραλαβόντες, ὡς νόμον τοῖς ἐπιγινωσκουσιν παρέπεμψαν, qui autem huiusmodi ritus ab illis acceperunt, eos velut legem quandam ad posteros transmissere. De his igitur & similibus, pristinis, id est, priscis vetustis Illyricarum Prouinciarum canonibus, ritibus, vetustate est hæc Theodosii Iunioris constitutio, qua id statuitur, eos per omnes Illyrici Prouincias seruandos esse, omni inuolutione cessante: id est, non cogendas alias, aliarum Prouinciarum canones ritusque amplecti: Non enim, si qui canones Ecclesiastici, disciplinam videlicet Ecclesiasticam spectantes, alicubi taliter seruantur, horum ideo & aliarum Prouinciæ adigendæ sunt. Suus enim cuique mos, sua vetustas est, sui canones, ἔθος, θεσμοί, de quo est quoque hic Basilii epist. 197. su. 100. Edit. Benedict. locus, πρῶτον μὲν, ὃ μέγιστον ἐπὶ τῶν τοιούτων ἐστὶ, τὸ παρ' ἡμῶν ἔθος, ὃ εἶχον προβάλλειν, νόμῳ δυνάμει εἶχον, διὰ τὸ ὅτι ἅγιον ἀνδρῶν τῆς θεότητος ἡμῶν παραδόχῃ, primum itaque, quod in huiusmodi rebus maximum est, morem nostrum obiectere possumus, ut vim legis habentem, eo quod nobis a viris sanctis tradita sunt regula. Conueniunt optime & quæ Hieronymus ad Lucinium epist. 28. & Augustinus epist. ad Ianuarium 118. su. 54. Edit. Benedictin. cap. 2. scribunt, quæque referuntur, cap. 4. & 11. distinct. 12. Hieronymi verba hæc sunt pag. 126. Tom. I. Edit. Franc. apud Christ. Gensib. Illud breuiter te admonendum puto, TRADITIONES Ecclesiasticas, præsertim quæ fidei non officiunt, ita OBSERVANDAS, ut a maioribus tradita sunt, nec aliorum CONSVETUDINEM, aliorum contrario MORE subverti. Augustini sunt ista: Aliæque per loca terrarum regionesque VARIANTVR, sicuti est, quod alii ieiunant Sabbatha,

alii vero non, &c. idem hoc genti rerum liberas habet obseruationes. Nec DISCIPLINA vlla est in his melior graui, prudentique Christiano, quam ut eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quamcumque forte deuenerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores iniungitur indifferenter est habendum & pro eorum, inter quos videtur, societate SERVANDVM est. Mater, mea me Mediolanum consecuta, inuenit Ecclesiam Sabbatho non ieiunantem, ceperat fluctuare quid ageret. Tunc ego consului de hac beatissima memoria virum Ambrosium. At ille ait: cum Romam venio, ieiuno Sabbatho: cum Mediolani sum, non ieiuno. Sic etiam, ad quam forte Ecclesiam veneris, eius MOREM serua, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi. Hoc cum matri renunciaissem libenter amplexa est. De huiusmodi igitur canonibus pristinis, vetustisque: & ritibus diuersis pro Prouinciarum diuersitate est hæc lex: quibus etiam non obstantibus pax Ecclesiæ recte stare potest, quæ sibi seruari magni faciunt Prouinciæ & Ecclesiæ. Quamquam & eadem ad controuersias & dubitationes super Episcoporum ordinatione quoque referri possit, de quibus vide can. vltim. Ephesini Concilii. Ut ut sit, diuturna consuetudo in his, quæ non ex scripto descendunt, hac leg. obseruari iubetur. Ex his iam apparet, toto celo errare interpretes hactenus, qui nullo modo perfecta huius legis sententia, canones Ecclesiasticos hæc leg. interpretantur canones expressos Conciliorum, veluti Nicænos, Antiochenos & Constantinopolitanos, quæ etiam Marcæ sententia est: de his enim dubitari non potuit, num obseruari illi deberent. Secundo, & in his errant, ut & Marcæ, qui de iis nominatim Canonibus Nicænis & Antiochenis id accipiunt, quibus quæstiones Canonice Synodorum iudicio finiendas decernitur. Tertio, errant & qui hanc leg. (quam ex Codice ferme Iustiniano Decretales hactenus allegant) ad Pontificem referunt: itidem Ianus a Colla in Summariis seu Summis 9. priorum titulorum Decretalium, hand ita pridem, tit. 7. pag. 48. Quarto, Moliniquoque error est, qui hac leg. innouata a Valente olim & Arianis aboleri putat, & quidem in Illyrico, ubi ea Theodosius nondum aboleuerit. Quod ut ab Historica veritate alienum, ita ab huius leg. sententia alienissimum est. Prima hæc igitur illa, quam dixi Theodosii Iun. lege sententia est, nihil innouandum de vetustate & canonibus Ecclesiasticis: cum tamen Atticus quoque Episcopus Constantinopolitanus, qui hoc ipso tempore erat, epist. ad Cyrillum, pacis studio & secundum occasiones a canonibus Ecclesiasticis & θεσμοῖς, salkem ἀπὸ τῆς ἀκριβοῦς λέπτολογίας a nimia subtilitate, recedi, σαφῶς τὰς ὑποθέσεις εἰσνομοῦν, plane hypothesi explicari oportere (de quo mox plura) de qua hac prima huius legis sententia aliato Pauli exemplo, dicat.

Secunda iam huius legis sententia est. Si de libertate quadam emerferit super vetustate & canonibus illis Ecclesiasticis Illyricæ alicuius Prouinciæ, id est, non de interpretatione alicuius canonis, quem Episcopi ambitu, vel incuria innouarent, quæque adhibita Episcopi canonum violatorum inuidiam a se depellebant, verum de obseruantia canonis alicuius, tum id referuandum esse conueniunt Sacerdotali, Sanctoque iudicio, id est, ad Synodum totius dioceseos, seu Episcoporum omnium totius dioceseos, referendum: de quibus dioceseos Synodis actum l. 23. supr. Nempe tractatum hoc, & ἐκκλησιαστικὴς εὐταξία fuit, ut quemadmodum diocesis & plurimis Prouincijs conflata erat, ita ad Synodum dioceseos eiusque iudicium & Prouincijs singulis.

singulis referretur appellareturque in ambiguis quaestionibus. & *καὶ ἐν αὐτῇ ἀποφασιστικῇ* (vt loquitur Phorius in *Nomocanone* tit. 8. cap. 1.) de quo Relationum Ecclesiasticarum genere, vide Canonem Antiochenum 12. pag. 597. *Tom. I. Concil. Harduin.* Constantinopolitanum 6. pag. 311. *Tom. 10. Concil.* & deinceps quoque Chalcedonensem 9. pag. 605. *Tom. II. Concil.* Finge super aliquo canone, more, consuetudine, ritu Ecclesiastico in Achaia dubitatum? Sane ad Synodum Thessalonicensem trahi res ea debuit, quia Thessalonica totius Macedoniae Metropolis fuit. de quo ad l. 33. *supr. de annotatione & tribus*, quod vel ex Theodoro, lib. 5. cap. 17. liquet. Sed & ex Canone 16. *Synodi Sardicensis* pag. 649. *Tom. I. Concil.* Αἴτιος Επισκοπος εἶπεν, ἐκ ἀγνοίας ὅποια καὶ πλήρη τυγχάνῃ ἡ τῶν Θεσσαλονικέων μητρόπολις, πολλὰ καὶ τοιαῦτα εἰς αὐτὴν ἀπὸ ἐτέρων ἐπαρχικῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων παραγίνονται. Aëtius Episcopus dixit: non ignoratis quanta & qualis sit Thessalonicensium ciuitas: sepe enim ad eam veniunt ex aliis regionibus presbyteri & diaconi: vide & Gelasium, in *Actis Synodi Nicenae* pag. 451. *Tom. I. Concil.* ubi occurrunt Alexander Thessalonicensis Episcopus. Sed & aliud Thessalonicensis Ecclesiae priuilegium, vide *dist. l. 33. supr. de annotatione*. Quare errat Molinæus, qui ideo rem hac lege Synodi iudicio referuari debere iubet: ut, eo quod Imperatores, cum bellis contra Gothos impedirentur, id Concilio Ecclesiastico remiserint. Totum enim hoc, quo de hac leg. agitur, Ecclesiasticae notionis fuit: cuius formam tantum praestitit voluit Theodosius Iunior. Photii pariter in *Nomocanone*, tit. 8. c. 1. vt & Basilicorum grauis hic error est: non quidem in eo quod indefinita locutione omnia canonica iudicia in Illyrico acta ab Archiep. Constantinop. & eius Synodo definienda esse dicant: id enim Photius vel Basilica non aiunt, verum definiri non debere *παρὰ γνώμην* eius: *παρὰ γνώμην*, est non exquisitis eius sententiis: verum in eo, quod quæ de Synodo hic dicantur, ad Synodum Episcopi referre videntur: cum tamen de Synodo dioceseos Theodosius senserit, cui iudicium suum reliquit: vt recte notauit haud ita pridem Petrus de Marca lib. de concordia Sacerdotii & Imperii lib. 4. cap. 2. p. 384. 385. Errant tandem illi qui Ep. huius leg. de interpretatione canonum dubitatum putant: de ipsis enim canonibus dubitatio hic praesupponitur, vtrum stare scilicet deberent illi necne, non vero de eorum interpretatione.

Postrema iam huius legis sententia hæc est, & velut fibula quæ Thessalonicensi Episcopo imponitur, vt ipse quidem existimo, referuandam quidem iudicio Synodi Dioceseos, seu Thessalonicensis, controuersiam ortam ex Illyrici Prouinciis, super canonibus Ecclesiasticis: attamen, Non absque scientia Episcopi Constantinopolitani, id fieri debere; id est, id faciendum rogata & exquisita eius sententia, quod de eo videlicet sentiret. Laxius enim paulo Basilica, *ὅτι τὰς ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ περὶ κανονικῶς τῶς ζητητῆς ποιμένους ἀναφέρειν πάντα ἐπὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον*: oportet eos, qui in Illyrico de canonibus Ecclesiasticis, questionem instituant, omnia ad Archiepiscopum referre. Quare errant illi qui hoc referunt ad potestatem Concilii congregandi. Dioceseos enim Synodi de more proque necessitate rerum ab ipsis Episcopis congregabantur, sine auctoritate Constantinopolitani: At vt alterius, quam diocesani Patriarchæ, scientia vel sententia requireretur, id demum singularis priuilegii fuit: cuiusmodi est id, quod nunc Constantinopolitano tribuitur.

Ceterum Theodosius in id Exemplum vrbis Romæ aduocat, ratione etiam addita, quandoquidem Vrbs Constantinopolitana Romæ veteris prærogatiua lætetur. De qua *ισοτυμία*, seu exæquatione, vt in secularibus, nota sunt iam testimonia, & inter alia l. vnic. *supr. de iure Italico*, & Claudianus de bello Gildonico v. 60.

*Cum subito par Roma mihi, diuisaque sumpsit
Æquales Aurora togas, Ægyptia rura
In partem cessere nouam.*

Et v. 113.

Lybiam Gildo tenet, altera Nilum.

In Ecclesiasticis est Canon 3. *Concilii Constantinopolitani* pag. 809. *Tom. I. Concil. Harduin.* canon 28. *Chalcedonensis* pag. 612, 613. *Tom. II. Concil. Ed. cit.* Nouella Iustitiani 131. cap. 2. Ex hoc proinde principio, ex hac exæquatione, arbitra æquitate (vt loquutus Valens l. vnic. *supr. de iure Italico Vrb. Constant.*) quam & hic Theodosius Iunior inculcat, illud discere licet, Episcopum Romanum in Orbe suo (Occidentali videlicet) auctoritate ita potiorē liquido iam tum fuisse; vt si de canonibus Ecclesiasticis dubietas in Prouincia aliqua emergeret, quamlibet res ad Synodum dioceseos referretur, & vrbis eius sancto referuaretur, attamen non absque Episcopi Romani scientia iudicium factum. Fuit hæc scilicet prærogatiua, hoc priuilegium, *πρεσβείον*, vt etsi statuendi ius & iudicium penes Synodum esset; consilium tamen & sententiam suam expromere Episcopus Romanus rogaretur. Id vero, etsi honorificum maxime, tantum abest tamen vt dominandi definiendique ius astruat, vt idem ius Episcopo Constantinopolitano in Orbe suo (Orientali scilicet) extra diocesin suam Patriarchalem hac lege delatum videamus. Atque ab eadem mente procul dubio fuit canon ille Ecclesiasticus seu νόμος ιερατικός, quo caueri Iulius olim Episcopus Romanus dixerat, *μη δὲν παρὰ τὴν γνώμην τῶν ἐπισκόπων Ῥώμης τὰς ἐκκλησιαστικὰς κανονίζειν, ne absque consensu Romani Pontificis quicquam in Ecclesia decerneretur*, vt apud Socratem videre est, non vno loco lib. 2. cap. 8. & lib. 2. cap. 15. vel, *ὅς ἀκύρα ἀποφαίνει τὰ παρὰ γνώμην πατριάρχου τῶν Ῥωμαίων ἐπισκόπων*, vt pro irritis habeantur, quæ præter sententiam Romani Episcopi fuerint gesta, vt apud Sozomenum lib. 3. cap. 10. exprimitur. Denique absque scientia Episcopi Romani vel Constantinopolitani, seu *παρὰ γνώμην* significat, non explorata super eo eius sententia: nam etsi poterat Synodus decernere aliter, quam quod his Episcopis videretur, non tamen potuit, priusquam super eo eorum sententia esset audita. Itaque & Theodoretus, lib. 2. cap. 17. id ita explicat, & *πρὸ πάντων ἐκεῖ τὴν γνώμην ἐκδέχασθαι*, cuius sententiam expectare ante omnium sententias oportebat. Neque aliter ea excepisse debuerat Valentinianus Tertius Nouella sua de Episcoporum ordinatione inter Theodosian. 24. quem tamen aperte delusum, atque incautum eius pueritiæ, vel potius matri eius Placidie hoc obtentu obreptum, ibi videre est. Quæ quidem a me notata, non vt quaestionem de supremæ Pontificis potestate disputarem, verum vt palam tantum sacerem hanc legem; eo non pertinere.

Et hic quidem genuinus est huiusce legis sensus, quæ tribus sententiis constat, quem non cepere Viri Docti, etiam illi, qui hanc legem latam existimant aduersus nouandi studium Episcopi Romani, quasi in Illyricum quoque sibi tum subicere cogitauerit, haud aliter atque Carthaginem & Africam. Quod vt ab historica veritate alienum est, ita a Theodosii mente alienissimum. Mens ea quippe

vnica: *hac leg.* Theodosio, suos cuique Illyrici Prouinciae ritus, suos canones seruare: dein media ad id praescribere duo; non vero Episcopo Romano fibulam imponere. Errat etiam Accursius, qui *hanc leg.* latam existimat infirmendis actibus Tyrannici cuius, qui nouare hac parte aliquid instruxisset. Nullus enim hac tempestate in Illyrico exortus Tyrannus: quid quod Ecclesiasticis tantum forma tributa *hac leg.* Non probo etiam Molinæ sententiam, qui hanc legem refert ad Imperatoris Valentis Ariani ausu: Nam & tempora longe discrepant. Item a vero aberrant maxime, & in his Baronius, & post eum *Geographia sacra* auctor p. 223. qui ita existimant, delusum Theodosium Iun. ab Attico Episcopo Constantinopolitano, qui ei commentitios pristinos canones Ecclesiasticos suggererit, ex quorum scilicet praescripto priuilegium hoc in Prouinciis Illyrici Episcopi Constantinopolitani sancire se proficetur. Nam quod de canonibus Ecclesiasticis initio *huius leg.* agitur, id non pertinet ad Canonem aliquem singularem quo inductus fuerit ab Attico Theodosius, & ex quo priuilegium illud Episcopi Constant. deriuari putauerit, vt tradit Baronius, verum ad peculiare ritus, *θεσμῶς*, & Canones cuiusque Prouinciae Illyricianae, vt superius ostendimus. At enim ex alio iam fonte hoc Episcopi Constantinopolitani priuilegium deriuat, nempe de imitatione, vt loquitur Ausonius, in *Gratiarum actione*, id est, *generalis exauratione* veteris Romae & nouae, vt in secularibus, ita in Ecclesiasticis, tum expressis verisque Patrum Constantinopolitanorum Canonibus super hac *ισομιᾷ*, tum Imperatorum constitutionibus. Quam exaurationem Chalcedonenses quoque poltea confirmarunt. Qua parte neque illud leuiter transmittendum est, ab VRBE ad VRBEM exemplum priuilegiumque deriuari, *Antistitis*, inquit, *VRBIS Constantinopolitanae, QVÆ Roma veteris praerogatiua latatur*. Nempe a seculari Vrbi dignitate Ecclesiarum quoque auctoritas propagata.

Quare non debuit Molinæ Glossam & Doctores reprehendere, qui vocem *QVÆ* ad vocem *VRBIS* referunt *Cod. Iust.* quæ sane, vt hoc Codice hæc lex habet, non alio refert potest. Lapsus quoque est illustr. Cardin. Perronii, qui paulum diuersus a Baronio, subtilitate solita, cap. 32. *Replie. posthuma aduersus R. Britannia*, speciem *huius legi* hanc affigit & sententiam, (vt Marca quoque iam recte notauit.) Existimat ille Theodosio ab Attico Episcopo Constantinopolitano suggestum fuisse, Illyricianos Episcopos res nouas molientes, a Sedis Constant. obsequio recessisse, sub Arsacio decessore suo: & hoc colore eliciuiss hanc constitutionem, qua, cessante illa in nouatione, veteres canones seruari præcipiuntur; scilicet, vt ille explicat, Canon secundæ Synodi, quo primatus deferretur Episcopo nouæ Romæ post Romanum Episcopum. Lapsus, inquam, hic grauis est non vno nomine. Primum apertum est, Illyricum Constantinopolitanæ Sedi non fuisse hoc tempore suppositum, vt nemo potuerit existisse qui libertatem Illyricianorum, *innouationem* appellaret. Sed neque ipso canone secundo Constantinop. quem nomine *pristinorum* canonum, significari voluit Perronius, Illyricianæ diocesis vlla mentio fit, sed tantum Asianæ, Ponticæ, Thraciæ. Quid igitur? Certissimum, limitatione huic legi addita, imo hac integra lege, non Episcopo Constantinopolitano, verum Thessalonicensi (is verb erat tum Rufus) fibulam imponi: qui canones Ecclesiasticos Prouinciarum Illyrici interurbare, innouare sustinebat, vel certe paci Ecclesiasticæ hac parte haud satis consultum ibat. Nam & ita quoque, triennio post, Thessalonicensis Ecclesiæ & Episcopi fraudi cuidam occurrere

mihi idem Theodosius Iun. videtur l. 33. *supr. de annona & tributis*: quæ est lex 12. *Cod. Iust. eod. tit.* & in partem lex 8. *Cod. eod. de sacrosanctis Ecclesiis*. Huius rei argumenta hæc habeo: a parte Episcopi Thessalonicensis, quod Theodosius *Innovationem* omni cessante, verustatem & canones pristinos Ecclesiasticos, qui nunc vsque tenuerunt per omnes Illyrici Prouincias seruari præcipit: Item, quod si quid dubietatis de eo emerferit, id Synodo Diocesanae referuari iubeat: Idque, quod tertium, non absque scientia Episcopi Constantinopolitani. Quæ tria omnino eo pertinent, vt ne Episcopus Thessalonicensis vel per se quidquam de canonibus pristinis in singulis Illyrici Prouinciis innouare auderet: neque etiam in Synodo Thessalonicensi, & inter Patres in Synodum coactos, vbi facile illi erat alios in sententiam suam pro sedis suæ auctoritate trahere: Et hæc a parte Episcopi Thessalonicensis.

A parte vero Episcopi Constantinopolitani, cui notum nunc *προνόμιον*, tribuitur argumentum hoc inuictum, quod Theodosius tribus, qua elogiis, qua prærogatiuis Episcopum Constantinopolitanum persequitur. Primo scilicet vocat eum *Virum Reuerentissimum Sacrosanctæ Legis Antistitem*. Secundo aduocat Urbis Romæ exemplum: neque enim Urbem Constantinopolitanam Urbis Romæ prærogatiua letari ait. Tandem post hæc elogia, post indicatam ita huius prærogatiuæ causam & exemplum, subiicit ipsum iam *προνόμιον*: nempe si quid dubitationis emerferit super vetustate & canonibus pristinis Ecclesiasticis: vt Synodo diocesana, atque ideo Thessalonicensi Episcopo & Synodo decidende dubitationis ius ita tribuatur, vt tamen non absque scientia Antistitis Urbis Constantinopolitanæ id fiat. Quæ omnia sane effusi Theodosii Iun. in Episcopatum Constantinopolitanum studii argumenta sunt. Is vero tum erat, Atticus Episcopus Constantinopolitanus: quem velut pacificum, pium, prudentem, *εὐλαβῆ καὶ φρόνιμον*, nobis exhibent Scriptores Ecclesiastici, Socrates, lib. 6. cap. 20. lib. 7. cap. 2. & 25. Sozomenus lib. 8. cap. 27. eiusdemque epistola ad Cyrillum id ipsum spirat: Cuius etiam temporibus res Ecclesiæ in maius auctas, *εἰς μέγα ἐπιδόξου συνέβη*, aiunt iidem Scriptores. Certe, quod canonum obseruantiam pacisq; studium attinet, ipse d. ep. ad Cyrillum definiebat, studio pacis & secundum occasiones, seu *περιστάσεις*, a Canonibus Ecclesiasticis, καὶ *θεσμοῖς*, saltem ἀπὸ τῆς ἀκριβοῦς λεπτολογίας recedi, & σαρῶς τὰς ὑποθέσεις οἰκοομῆσαι oportere, allato etiam in id D. Pauli exemplo, de qua in rebus ritibusque Ecclesiasticis *οἰκονομίας συντάλαβασκεν* alibi plenius; deque hoc Attici factio iam supra. Quare & apud Theodosium Iun. in magna gratia & auctoritate fuit, sic quidem vt plerarumque Theodosio constitutionum promulgandarum de religione in hæreticos, Iudæos, Paganos auctor sualorque fuisse videatur. Inde igitur iam *προνόμιον* istud ei, a Theodosio Iun. tributum. Cum quo, & sic cum *hac leg.* nil commune habet alterum illud *προνόμιον*, quod memorat Socrates, lib. 7. cap. 28. quodque ei expressa lege ab eodem Theodosio tributum ait: puta, *Ne Episcopus aliquis* (ac nominatim in Asiana diocesi, quod colligitur, ex Cyziceni Episcopatus eo loci mentione.) *absque sententia Episcopi Constantinopolitani ordinetur: τὸ νόμιμον καλέοντος, παρὰ γνώμην τῆς ἐπισκόπῃς Κωνσταντινουπόλεως χειροτονίαν ἐπισκόπῃς μὴ γίνεσθαι*. Quam quidem etiam legem, mortuo Attico, mox Cyziceni ita interpretati sunt, vt dicerent in Attici tantum gratiam, *εἰς πρόσωπον* latam, & sic merum benefici-

beneficium privilegium personale continuisse: *ἡμεῖς τὰν δὲ νόμον τῆς τῆς Ἀττικῆς πόλεως ἐπὶ πρόσωπον παρασχέμεντες, legem autem istam neglexerunt, quod in Attici solius gratiam data videretur.* Quod ipsum quoque aduersus hanc legem nonnulli hodie excipiunt, ut Morinus 1. exercit. 6. p. 50. 51. qui post alios, hoc privilegium cum eo, de quo Socrates agit, confundit. Notandum igitur duo hanc *προνόμιον* Episcopo Constantinopolitano, ac nominatim Attico tributa a Theodosio Iun. Duo, inquam, & distincta. Errant enim Scriptores nuperi nouique, cum hac duo *προνόμια* confundunt, & posterius illud, de quo Socrates, idem faciunt cum eo, quod *hac leg.* continetur, cum tamen, ut dixi, diuersa sint, & ratione loci, & ratione argumenti. Illud enim *Illyrici* Prouincias proprie spectat: Hoc vero vel generalius est, vel ad Afrix speciatim Prouincias pertinet. Item illud est, de obsequantia vetustatis & canonum pristinorum Ecclesiasticorum, & circa id dubitatione si quando exorta, decidenda: Hoc vero de Episcoporum *χειροτονία*, seu ordinatione: quod etiam Blondellus recte notauit de *Primatu* 636. Quamquam in hoc vim non pono: nam & huc quoque referri posse iam supra indicaui. Nunc ad rem.

Theodosius Iun. igitur *b. l.* etsi Episcopo Constantinopolitano *contentiosam iurisdictionem* in Illyrici Prouincias non tribuerit (falsi enim sunt ii, qui censent, *hac leg.* Episcopi Constantinopolitani potestati & iurisdictioni Illyrici Prouincias subiecti) consilium tamen eius exquiri iam voluerit, & ad eum Relationem & Consultationem institui. Quod utique magnum auctoritatis incrementum obseruandum est; sicut Constantinopolitanum Episcopum iam ante in Asianam & Ponticam dioceses curæ & sollicitudinis suæ enixioris partem deriuasse, & Chrylostomum nominatim regimen sibi vindicasse in diocesis Ponticæ, Afrix & Thraciæ, fidem facit Theodoretus *lib. 5. cap. 28.* & locus *Aët. 9. Concil. Chalced.* pag. 505. 506. *Tom. II. Concil. Harduin.* vide & accuratissimum Blondellum de *Primatu* p. 394. & primatum ibi ius eligendorum ei Concilium Chalcedonense tandem *can. ultim. p. 614. T. II. Concil.* tribuit.

Nempe hoc Attici Episcopi Constantinopolitani tempore, (qui ab Anno 406. ad Annum 425. Episcopatum eum tenuit.) Episcopatus ipsius dignitatem multum processisse comperio, ut modo ostendi ex *hac leg.* & ex Socrate. Post Atticum etiam, quod tertium *προνόμιον* est, Synodo Chalcedonenfi *can. 9. & 17. pag. 605. & 607. Tom. cit. Concil.* Episcopo & Clerico tribuitur aduersus Metropolitanum agentem, vel Exarchum dioceseos adire, vel Episcopum Constantinopolitanum. Nempe, is tum spiritus Constantinopolitanum Episcopum in oriente occupauit; aliam post aliam (ut non nemo recte obseruat) diocesin splendore suo perstringentis: qui pari hac in re passu cum Romano ambulare volebat: quandoquidem Constantinopolis Noua Roma veteris prerogatiua lætaretur. Haud aliter atque Socrates obseruat, hoc ipso tempore sub Theodosio Iun. ut Episcopatum Romanum, ita & Alexandrinum extra Sacerdotii fines egressos, ad secularem Principatum iam olim processisse, *lib. 7. cap. 7. & 11.*

Ex hac interim constitutione liquet *ἀνατιθέσθαι*, Episcopi Romani potestatem Illyrici prouincias hac tempestate nondum perualisse: Illyrici inquam, Orientalis: nam de eo est hac constitutio. Ut proinde errent nuperi Scriptores, qui hasce Illyrici Prouincias ab Imperatoribus Iconomachis primum, longodemum post tempore a Patriarchatu Romano auulsas scribunt: & hanc sanctionem nunquam in usu & praxi fuisse tradunt. Quomodo & sædo anachronismo grauique errore alius *huius leg.* rationem adsignabat nuper, quia Chalcedonenfis Synodi tempore Illyricum Patriarchalem Romani Episcopi curam agnoscebat.

In hac tandem constitutione egregium exemplum habemus, Principalis auctoritatis & Potestatis, in *canonica disciplina* tuenda, sanciendaque. Item habemus rationem, qua paci Ecclesiarum consulatur: pariter ut altera eiusdem Theodosii Iun. ad eundem Philippum PP. Illyrici eodem pertinet, puta *lex 21. infr. de Iudeis.*

De aliis, quæ inter Em. Perronium & Blondellum *huius leg.* occasione agitantur, a p. 940. lectori remitto.

De PRIVILEGIIS Ecclesiæ & Clericorum.

XLVI. (a) Impp. Theod. A. & VALENTINIANVS Cæs. Georgio
(b) Proc. Afric. Post alia.

PRIVILEGIA præteritarum legum, + Ecclesiæ siue Clericis delata, feruentur: &c. Dat. Prid. Non. Iul. Aquil. DN. Theod. XI. & Valentiniano Cæs. COSS. [425.]

NOTÆ.

(a) Extat apud Baronium Anno 425. num. 7. Iungendaque huic *lex 63. infr. de hæreticis. GOTHOR.*

(b) Georgius PC. Africæ sub Valentiniano III. ID.

+ Leges de priuilegiis Ecclesiæ & Clericorum anteriores. ID.

COMMENTARIUS.

PRIVILEGIA Ecclesiæ & Clericis anterioribus legibus delata hac Valentiniani Cæsaris seu Tertii Placidie Filii, constitutione per Africam Proconsularem confirmantur. Odio insuper suo in hæreticos, aliosque Catholicæ religioni aduersos testato, *l. 63. infr. de hæret.* quæ huic proculdu-

bio iungenda est. Sane eiusdem operæ sæpe fuisse, seu eadem opera solitos Principes & Priuilegia Ecclesiæ confirmare, & odium in hæreticos suum san- p. 941
cire, ostendit, præterea *lex 38. supr. hoc tit.* iuncta cum *l. 41. infr. de hæret.* & *l. ultim. prox. hoc tit.* coniuncta cum *l. 64. infr. de hæret.*

Porro

Porro Baronio assentiri non possum, qui hanc legem latam existimat, ut privilegia redderentur Ecclesiis, quæ Ioannes Tyrannus abstulerat. Ioannis enim tyrannis Africam Proconsularem, quo lex hæc pertinet, non peruasit, ut ostendit Prosper: Superioribus COSS. Ioannes, inquit, dum Africam, quam Bonifacius obtinebat, bello reposuit, ad defensionem sui infirmior factus est: Idque etiam ex

Olympiodoro colligere est. Id equidem verum est de lege proxima.

Porro, & illud videri possit, hanc legem nominatim intelligendam de privilegiis Ecclesie, & Clericis Urbis Carthagenensis: tum argumento inscriptionis, tum eo, quod de vna tantum Ecclesia in singulari agitur.

XLVII. (a) Idem A. & Cæs. (b) Basso Com. P. R. (c)

PRIVILEGIA Ecclesiarum (d) omnium, (e) quæ sæculo nostro Tyrannus (f) inuiderat, prona deuotione (g) reuocamus; Scilicet, ut quidquid a Diuis Principibus † constitutum est, vel quæ singuli quique Antistites, pro (h) causis Ecclesiasticis, impetrarant, (i) sub (k) pœna sacrilegii, iugi solidata æternitate, seruentur. (l) Clericos etiam, quos indiscretum (m) ad sæculares Iudices debere deduci infauit Præsumtor (n) edixerat, Episcopali audientie referuamus: (o) Fas enim non est, ut diuini muneris Ministri temporalium potestatum subdantur arbitrio, &c. Dat. VII. Id. Octobr. (p) Aquil. DN. Theod. A. XI. & Valentiniano Cæs. COSS. [425.]

NOTÆ.

- (a) Adest & hæc Lex a Cod. Iust. Extat ea apud Baronium Ann. 425. num. 27. Iungendaque huic est lex 64. *infr. de heretic.* Relata etiam in Capitularia lib. 6. c. 109. Sed & edita nuper ex Cod. Lugd. & Aniciensi constitutio, sub Valentiniani Cæsaris nomine, ad Amatium v. illustrem Præfectum Prætorio Galliarum a Sirmondo *in Append. Theod.* num. 6. ubi hæc lex inserta, interpositis aliis & resectis nonnullis. Quæ sane sarrago potius est, vel hoc etiam argumento, quod lex illa inscribatur Præfecto Prætorio Galliarum, ubi tamen Ioannes nihil iuris vnquam habuit. *GOTHOF.*
- (b) Valentinianus Tertius Placidie Filius, ut l. *prox. supr. ID.*
- (c) Cur Comiti Rerum Priuatarum hæc lex inscripta? pariter ut d. l. 64. & l. 50. *infr. de heretic.* nil mirum, eam Comiti Rerum Priuatarum inscribi; Agitur enim in ea de officio rerum priuatarum, & de bonorum constitutione: Atenim mihi mens ea, reponendum hic, ut d. l. 64. *de hereticis, Basso Præfecto Prætorio*, pariter ut quatuor aliæ leges præferunt anni sequentis: vel sane Comiti Patrio. *ID.*
- (d) Vel Clericorum, add. in Constitut. Cod. Anic. *ID.*
- (e) In commune, vel speciatim. *ID.*
- (f) IOANNES Tyrannus. *ID.*
- (g) Sic. l. 2. C. Iust. *de his qui ad Eccl. fidei deuotaque præceptione sancimus. ID.*
- † Leges anteriores de Privilegiis Ecclesiarum, obserua. *ID.*
- (h) Hæc omissa in constit. Cod. Anic. *ID.*
- (i) In commune. *ID.*
- (k) Omissa hæc in constitutione Cod. Anic. *ID.*
- (l) Nec cuiusquam audeat titillare presuntio, in quo nos nobis magis præstitum confitemur. In Cod. Anic. hæc addita, & in *Append. Cod. Theod. ID.*
- (m) Ἐνδιαφορῶς. *ID.*
- (n) Tyrannus Ioannes, qui Imperium inuaserat, præsumperat. *ID.*
- (o) His manentibus, quæ circa eos sanxit antiquitas: hæc addita Cod. Anic. vnde *Append. Cod. Theod. edita. ID.*
- (p) Aug. d. l. 64. VII. Idus Iul. habetur in Cod. Anic. *ID.*

COMMENTARIUS.

DVO huius constitutionis sunt capita. Priora PRIVILEGIA Ecclesiarum, quæ vel in commune a retro Principibus constituta, vel a singulis Episcopis (veluti ab Episcopo Romano, vide l. 21. *supr. de extraordinariis: & l. 13. 14. supr. hoc tit.*) pro causis Ecclesiasticis impetrata fuerant, hæc Valentiniani Tertii, Placidie filii, constitutione confirmantur. Posteriore FORVM Ecclesiasticum pariter stabilitur. Nempe quod Ioannes Tyrannus privilegia illa Ecclesiis inuidisset & Clericos indiscretum ad sæculares iudices deduci debere edixerat. De Privilegiis Ecclesiasticis iam superius &

sæpius actum est. Superest de duobus hic videamus.

Ac primum quidem de Tyranno: de quo hic agitur, qui vtique Ioannes est: Ioannes scilicet quidam (ad quem hæc respicit, non ad Iulianum Imp. quod nonnulli censent: quomodo ad eundem respiciunt quoque lex 33. *supr. de petitionib. lex 14. supr. de Senatorib.*) Honorio Imp. mense Augusto Anno D. 423. mortuo apud Urbem Romam, in Imperium surrexerat: Castino Comite domestico- rum fauente, conuiunte Magistro militum & Con-
fuel

sule: atque inde Italiam ad se pertraxerat: at non & Illyricum aut Africam, quam Bonifacius tuebatur, Placidia eiusque liberis Valentiniano (huius leg. auctori) fidem seruans: quique etiam, ut Imperium Valentiniano restitueretur, omnia mouit lapidem. Inde anno sequente 424. ab Vrbe Constantinopoli a Theodosio Iun. Imp. Placidia (Augusta nomine) & Valentinianus (Nobilissimi titulo) aduersus Ioannem cum exercitu, cui præerant Ardaburius, Asper & Candidianus, missi: Thessalonicam ubi ventum, Valentinianus nonnisi quinque annos natus, Cæsar creatus a Theodosio per Helionem Magistrum officiorum: Italiam mox ac nominatim Aquileiam (vnde hæc lex & superior data est) peruentum: ubi Ardaburio a Tyranni militibus capto, Aspareque filio eius cum Placidia in magna rerum desperatione luctuque versantibus, Candidianus multis urbibus occupatis, partaque rebus bene gestis nominis claritate, luctum dissipauit animosque reddidit: Cæsar dein Ioannes Tyrannus. Inde Placidia vna cum Valentiniano Cæsare F. Aquileia Vrbe digressa Rauennam iniit.

P. 55. Tandem Helion Romam ingressus, omnibusque eo confluentibus, Valentinianum iam septennem Imperatoria veste induit, & Augustum creauit mense Octobri. De quibus omnibus vide Olympiodorum Thebæum apud Photium Cod. LXXX. Renatum Profuturum Frigeridum, apud Gregorium Turo-nensem lib. 2. cap. 8. Philostorgium lib. 12. c. 11. Socratem lib. 7. cap. 23. 24. Prosperum, Idacium, Marcellinum Chronici. Verum tria postrema (nempe Rauennæ Romæque ingressus, & Valentiniani Augusti renunciatio) hac lege posteriora sunt. Hoc enim tempore Valentinianus adhuc Cæsar erat, & Aquileia adhuc verfabatur, neque vterius ipse in Italiam penetrauerat. Quicquid sit, huius legis tempore & Roma iam in Valentiniani Cæsaris fide erat (ut docet l. 62. de heret.) & Ioannes Tyrannus cæsus iam fuerat. Nec enim hæc lex nisi prostrato Ioanne ferri potuit.

Ex hac singulari lege liquet Ioannem Tyrannum priuilegia Ecclesiastica publicis etiam Edictis immi-nutum iuisse. Et sane, quantum ex l. 62. infr. de hereticis, & ex Augustini epistola 4. in appendice, seu. 185. & Bonifacii Epistola 5. in appendice seu. 186. colligo, videtur hic Ioannes Catholicus non fuisse, verum hæreticus Arianus. Nempe hoc illud est, quod ex huius tituli legibus quamplurimis l. 1. 2. 7. colligitur, hæreticos, cum viderent sibi non eadem priuilegia tributa, quæ Catholicis, inuidia & sacrilego liuore (ut loquitur l. 2. supr.) id subinde egisse, ut & ipsis Catholicis sua priuilegia præterperent. Idque exemplum secutus Ioannes, quem ideo hæc lex ait INVIDISSE Ecclesiis sua priuilegia. Et hæc de Ioanne Tyranno, deque Priuilegiis Ecclesiarum, quanquam insigne præterea eius elogium extet apud Suidam.

Aterum caput est, de Foro Clericorum. Nempe item Ioannes Tyrannus Clericos indiscretim ad Iudices seculares debere deduci edixerat. Atenim Valentinianus hac leg. iubet Clericos Episcopali audientia referuari: subiecta ratione, Fas non esse, ut diuini muneris ministri temporalium potestatum subdantur arbitrio. Quid audio? Et quid fiet iam Paulino illi cap. 13. v. 1. ad Romanos ipsos: πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίᾳ ὑπερεχούσῃ ὑποτάσσεται, omnis anima subdita sit potestatibus sublimioribus, ad quem locum Chrysostomus Homil. 23. pag. 685. 686. Tom. IX. Oper. Edit. Benediclin. posteaquam dixit, ὡς ἂν ἐν ἀνατροπῇ τῆς κοινῆς πολιτείας ὁ Χριστὸς τὰς παρ' αὐτῷ νόμους εἰσῆγαγεν, quod Christus non ad euerisionem communis politia leges suas induxerit, subiicit, καὶ δεικνύς ὅτι πᾶσι

ταῦτα διατάττεται, καὶ ἱερεῦσι, καὶ μοναχοῖς, ἔτι τοῖς βιωτικοῖς μένον, ἐκ προομίῳ αὐτὸ δη-
λον ἐποίησεν. ἔτω λέγων, πᾶσα ψυχὴ, &c. καὶ ἀπόστολος ἦς, καὶ εὐαγγελιστὴς, καὶ προφῆτης, καὶ ὁσίων, ἐδὲ γὰρ ἀνατρέψας τὴν εὐσεβείαν αὐτῇ ἡ ὑποταγὴ, & ostendens hoc omnibus imperari, sacerdotibus etiam & monachis, nec secularibus tantum, hoc ab exordio declarat, dicens, omnis anima &c. etsi Apostolus esset, etsi Euangelista & Propheta, etsi quiuisset alius. Neque enim hac subiectione pietatem euerit. Similia habet Theodoretus ad d. cap. 13. & P. Bernhardus in epist. ad Archiep. Senon. quæ est 42. Nisi igitur in Valentiniani puerilem animum, in sequiorem Placidia, cui rerum summa commissa hoc tempore erat, sexum, & in Clericorum ambitum, qui renelli nouique Principis & Augustæ animos obsederant, inuehi libeat, cum tam aperte diuino Canoni contradicatur, utique iusta interpretatione hæc lex emollienda fuerit, neque tam crude accipienda, ut faciunt iamdudum οἱ ἐπικάλυμμα ἔχοντες τῆς κακίας τὴν ἐλευθερίαν. Et sane cum anteriores Principum leges intueor: Constantii l. 12. supr. (quæ est de Episcopis nominatim reis, non de aliis Clericis) Gratiani, l. 23. supr. hoc tit. Honorii, l. 41. supr. hoc tit. & l. 1. infr. de Relig. oportet, vel Valentinianum a tot Principum institutis diuersum hac parte fuisse, qui nonnisi Ecclesiasticas ferme, & de religione causas, Episcopali audientia referuarunt, cæteras iudiciis secularibus commiserunt, neque huius vnica & posthumæ standum præ aliis, ut prioribus, ita hac sane parte potioribus: vel sane dicendum Valentinianum his concordare. Quod alicui vero propius videtur duobus his argumentis. Primum Valentinianum hunc ipsum alibi videmus Nouella 12. de Episcopali Iudicio, contra nitentem apertissime, & publica delicta & atrocia Ecclesiasticorum crimina iudiciis secularibus referuantem, his inter alia additis. Quoniam constat Episcopos & Presbyteros forum legibus non habere, nec de aliis causis, secundum Arcadii & Honorii diuina constituta, quæ Theodosianum corpus ostendit, præter religionem posse cognoscere, &c. Secundo, & ipsa huius leg. verba hanc ad rem ponderanda, ibi, INDISCRETIM. Nempe Ioannes Tyrannus indifferenter, nullo causarum satis discrimine habito, Clericos ad Iudices seculares deduci debere edixerat. Hoc malum erat, cui contrarium proinde remedium hac lege inducitur seu stabilitur, ne scilicet indiscretim id fieret, verum Episcopali audientia Clerici seu diuini muneris ministri, referuantur, neque temporalium potestatum subderentur arbitrio seu iudicio: qua Clerici scilicet, sunt & diuini muneris ministri, & sic in causis, negotiis, delictis Ecclesiasticis: at non qua ciues, & in actionibus vel civilibus vel criminalibus. Hoc proinde discrimen, indiscretim Tyranni Edicto oppositum voluit Valentinianus. Indiscretim, ait ἀδιαφόρως, nullo discrimine facto, non canonicè, ἀκανονίστως, κατὰ τὴν ἀδιαφορίαν. Paulatim certe postea, ad laicorum audientiam, seu secularium notitiam ex omnibus, Clericorum causas civiles trahi, Clericorum libertatem prode-
dere res hæc visa: testis Auitus epistola 61. cum qua epistola Sirmondus hanc legem minus recte componit. Sed tamen cum generalem huic legi additam rationem intueor, quæ hic subiicitur, tum eo potius inclino, generalem quoque Valentiniani nunc mentem fuisse: & Episcopali audientia omnes Clericorum causas attribuisse voluisse: Quomodo & eundem Principem in aliis nonnullis, nouellis opinionibus abreptum deprehendere licet.

DE MONACHIS.

p. 96

TITVLVS III.

De his non est separatus & distinctus in Cod. Iust. titulus: verum de his agitur iunctim, *tit. de Episcop. Cleric. &c. & Ascetis & Monachis.* Vide & sup. lib. 5. titulum, de bonis Clericorum & Monachorum.

PARATITLON.

MONACHI: Rubrica, & l. 1. 2. hoc tit. l. 32. sup. de Episcop. l. 16. sup. de pænis: l. 57. sup. de appellat. l. vnic. sup. de bonis Cleric. & Monach. Vocantur & Monazontes l. 63. sup. de Decurion. continentes, vt quidam censent l. 20. sup. de Episcop. quos sanctior vita a publici laboris actu defendit l. 36. sup. de Episcop.

Inter hos erant nonnulli, & præcipui quos Cænobitas vocabant, d. l. 16. sup. de pænis, seu Synoditas d. l. 57. sup. de appellat.

Fuere sparsi per totum orbem Romanum: per Orientem & Orientis diocesin, cuius caput Antiochia, l. 1. 2. hoc tit. l. 32. sup. de Episcopis, d. l. 16. sup. de pænis, l. 57. sup. de appellat. per Ægyptum, d. l. 61. sup. de Decurion. intra Episcopatum Romanum l. 20. sup. de Episcop. intra Africam d. l. 36. sup. de Episcopis.

A Clericis diserte separantur d. l. vnic. sup. de bonis Cleric. & Monach. l. 32. sup. de Episcop. &c. vbi dixi.

Numerus eorum hac tempestate, & quidem per Orientem, magnus fuit: quare ex his Clerici ab Episcopis allegi iussi d. l. 32. sup. de Episcop. & l. 16. sup. de pænis: Quin & multi Curiales ignauæ sectatores desertis Ciuitatum muneribus solitudines captabant & secreta, specieque religionis cum Monazonton. cœtibus congregabantur, quos ideo e latebris erui atque ad munia ciuitatum reuocari Valens Imp. iussit d. l. 63. sup. de Decurionibus.

Ad vitam & honestatem Monachorum sequentia constituta I. Viduarum & pupillarum domos adire, & ex earum bonis quicquam consequi prohibiti l. 20. sup. de Episcop. II. Deserta loca & vastas solitudines sequi atque habitare iussi, interdictæque his Ciuitates aliquando a Theodosio Magno l. 1. hoc tit. Anno Domini 390. verum liberi in oppida ingressus eis restituti ab eodem Theodosio Magno biennio ferme post l. 2. hoc tit. III. Reos addictos supplicio vindicare, quod aliquando fecere, prohibiti, dict. l. 16. sup. de pænis: & dict. l. 57. sup. de appellat. idque illis tantum concessum, vt pro reis intercedere & appellare humanitatis intuitu possent d. l. 16. & 37. His adde, quod Monachismus Curia non liberabat, nisi facultatibus alii, qui vice eius patriæ functiones subiret, cessis, l. 63. de Decurion.

De bonis eorum ita ius fuit, vt suos ex testamento & ab intestato hæredes haberent: his demum deficientibus Monasterio bona eorum cedebant d. l. vnic. sup. de bonis Clericorum & Monachorum.

THEODOSII Magni lex de Monachis CIVITATVM ingressu
arcendis.

I.(a) Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. Tatiano (b) PP. P. (c)

QVIVMQUE sub professione Monachi repperiuntur, deserta loca & vastas solitudines sequi, adque habitare iubeantur, Dat. III. Non. Sept. Veronæ (d) Valentiniano A. IV. & Neothorio coss. [390.]

NOTE.

NOTÆ.

- (a) Abest hæc Lex a Cod. Iust. Eam reuocat Lex s. prox. Memorat eam recte Baronius Ann. 390. n. 47. 48. & Ann. 393. n. 28. Iungenda huic videtur, l. 112. supr. de Decurionib.
 (b) Male alii, Datiano. ID.
 P. 77. (c) Tatianus, sub Theodosio M. PP. Orientis scilicet, vt testatur etiam anno sequente 391. l. 19. supr. de extra. ord. vel fordid. munerib. v. Prosopogr. Eidem inscribitur lex prox. ID.
 (d) Ibidem ad eundem Tatianum Praefectum Prætorio datæ hoc ipso anno intra mensem, lex 28. supr. de Episcopis & lex 19. supr. de nauiculariis. ID.

COMMENTARIUS.

THEODOSII Magni duæ constitutiones de Monachis hoc titulo proponuntur, inter se contrariæ: Nempe hæc leg. 1. Monachi quicunque CIVITATVM seu Vrbium & oppidorum ingressu ab eo arcantur, contra deserta loca vastasque solitudines, quas scilicet delegerunt, sequi atque habitare iubentur. Idem vero pene sensus olim Hieronymo ad Paulinum de Institutione Monachi epist. 13. pag. 67. Tom. I. Oper. Edit. Franc. apud Christ. Genscb. (qui locus relatus est can. 5. Caus. 16. Qu. 1.) Si cupis esse quod diceris Monachus, id est, solus, quid facis in vrbibus, quæ vtiq; non sunt solorum habitacula, sed multorum? Et Epist. 4. ad Rusticum Monachum pag. 29. Tom. I. Oper. Edit. cit. Quid desideramus vrbium frequentiam, qui de singularitate censetur? Nempe & nomen & votum id deposcit; quæ causâ & Monachi singulares dicti, Caus. 16. Quest. 1. c. 1. Monachus Græce, Latine singularis dicitur: vnde Monachum per omnia singulariter agere oportet. Eodem pertinent apud Sulpitium Severum dialog. l. cap. 10. acturi solitariam vitam. Alio sensu Sozomenus sine lib. 3. cap. 16. in fin. reprehendit Monachos, ἐν οὐλίῳ πόλει διατρίβοντας, in media ciuitatum turba viuentes. Eadem interdictio continetur & Leonis l. 29. Cod. Iust. de Episcopis.

Caterum probanda non est Baronii sententia, existimantis, hanc legem Iovinianistarum occasione latam fuisse, qui e Monasteriis abiecti, habitu tamen Monastico in vrbibus vagabantur. Nam præterquam quod hæc lex ad Orientem pertinet, cuius Tatianus cui hæc lex inscribitur, Praefectus Prætorio erat (vt ostendit inter alias exerte l. 19. supr. de extraordim.) Sane non agitur hac lege de Monasterio eiectis, verum de quibuscunque, qui sub Professione Monachi reperiuntur, id est, de omnibus, qui Monasticam vitam profitebantur, interim tamen ciuitates frequentabant, (vt ostendit lex prox.) Quare hæc leg. Monachi quicunque, non poenæ loco ad deserta loca & solitudines conferre sese (quod Baronius credit) iubentur, verum pro vitæ suæ instituto, eo redire vel conferre sese. Denique pertinet hæc lex ad Monachos, siue cœnobitas μεγάδας, siue Eremitas, cuiusmodi in Ægypti potissimum Syriæque solitudinibus aliisue agebant, deserta loca & vastas solitudines sequentes, (solitudines & deserta l. 63. supr. de Decurion.) de quibus vide Chrysostomum passim, ac nominatim frequenter, Homilias in Matth. vbi institutum eorum mirifice describit & commendat & inter alia homil. 8. p. 126. T. VII. Oper. Ed. Benedictin. eorum, qui in Ægypto erant. Sed & Hieronymum epist. 1. ad Heliodorum de vita eremitica.

Occasionem porro huic legi dedisse videtur Monachorum audacia hac tempestate sub Theodosio Magno per Syriam nominatim, & quidem, qui prope Antiochiam in montibus erant (de quibus ipsis passim Chrysostomus, sed & Libanius orat. pro templis) qui maximi momenti negotiis caterua-

tim per drungos sese miscebant, atque humanitatis vel pietatis obtentu Iudiciario ordini saepe intercedebant, pacemque adeo publicam ea re turbare videbantur, vnde tyrannicam auctoritatem his exprobrabat Eunapius Adesio p. 78. Edit. Commelin. Sic triennio ferme ante hanc l. Anno Domini 387. in negotio seditionis læsæque maiestatis Antiochiæ ob statuas Imperatoris & Augustæ deiectas, Monachorum cateruæ seu drungi supplicio reorum intercessere, de quo dixi plene ad l. 16. supr. de panis: vide interim Chrysostomum, orat. 17. ad populum pag. 72. 173. Tom. II. Oper. Ed. Benedictin. Theodoretum, lib. 5. cap. 19. Exemplum & in tumultu, qui Ioannis Chrysostomi occasione enatus, de quo vide vel Zosimum, lib. 5. c. 23. Sic & templa Paganorum passim a Monachis belli cuiusdam specie destructa, de quo expressa exstat Libanii oratio, quam nos edidimus ad Theodosium hunc ipsum, ὑπὲρ τῶν ἱερῶν: vt & hæreticorum, veluti Valentinianorum, Ambrosius Epist. 29. siu. 17. Edit. Paris. Sic & sub Arcadio mox postea, Monachi reos per vim vindicare soliti, quod Arcadius d. l. 16. vetuit. Igitur Monachorum oberratio, vrbiumque ingressus, ideo vetita, quod multi μοναχικῶ κεχρημένοι ὀνόματι, vel προαρχήματι, viuentes habitu monachali, ecclesiastica & ciuilia turbarent: τὰς τε ἐκκλησίας καὶ τὰ πολιτικά διατὰς ράσασσι πράγματα, προϊέντες ἀδιαφόρως ἐν ταῖς πόλεσιν, & ecclesias & communes perturbant causas, vrbes promiscue inuentes, vt habetur in Concilio Chalcedonenis decreto, ad propositionem Marciani Imperatoris, quod huic legi simile est: vid. actio. 6. pag. 490. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. & can. 4. Concil. Chalcedon. pag. 603. Concil. Ed. cit. & pag. 116. Tom. I. Pandect. Can. Guil. Beue-reg. ἐδόξε τὰς μοναζήνας τὴν ἡσυχίαν ἀσπαζέσθαι, καὶ προσέχειν μὲν τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ, ἐν οἷς τόποις ἀπετάξαντο, προσκαρτερεῖν τὰς μὴτε δὲ ἐκκλησιαστικοῖς, μὴτε βιωτικοῖς παρενοχλεῖν πράγμασιν, ἢ ἐπικοινωνεῖν, καταλιμπανόντας τὰ ἴδια Μοναστήρια, placuit monachos quietem diligere, & intentos esse tantummodo ieiunio & orationi, in locis in quibus renunciant seculo, permanentes: nec ecclesiasticis vero, nec secularibus negotiis communicent, vel in aliquo sint molesti, propria monasteria deserentes. Legatur & S. Basilii epist. 1. ad Cbilonem siu. Epist. 42. Edit. Benedictin. & in Asceticis. Exagitat hos circumforaneos & λειποτάς κτάντας, & πλανήτας Monachos sepe Hieronymus his infensissimus: vide & Isidorum Pelus. l. 1. epist. 14. ad Philippum Monachum. Quin & Monachi, huiusmodi in publicum processibus, & fidem & pacem quandoque publicam turbauere, disputationibus de fide habitis & turbis in id coadunatis, idque in eadem Vrbe Antiochena, vt colligitur ex Leonis l. 29. Cod. Iust. de Episcopis. Igitur, Iudices id nunc apud Imperatorem egere, vti Monachos Vrbium ingressu arceret, quod diserte testatur lex a prox.

qui sibi a Monachis obstrepi, iudiciorumque ordinem turbari questi fuerant: & forte etiam Iudices Gentiles ferme, de quo plenius ad *d. l. prox.* Neque a verosimili abest, *hanc legem* latam ad Orationem Libanii *pro templis*: vbi de Monachis queritur prolixie ap. 10. in fin. & p. 478. 479. *Operum minor. Gothofred. Edit. Troitz.* qui in *Vrbibus* & in agris, in Templis passim irruerant, turbasque ciebant: de quo adhuc ad *l. prox.*

Notandum vero hanc legem esse de Monachis, eremitis, nam alii cœnobitæ erant, de quibus *dist. l. 16.* Sane Gregorio Nazianzeno Monasticam vi-

ram professio, illud quoque ab aliis Orientis Monachis vitio datum, quod scilicet, ruri ageret non in sylvis: vide cætera eius in Monachos hypocritas. Denique monticulæ & syluicolæ Monachi Orientis erant.

Verum 20. ferme post mensibus idem Theodosius *hanc legem* recantauit *lege prox. sequ.* Anno 392. quæ ad eundem Tatianum PP. data est. Vnde apparet, quam temporariæ huiusmodi leges fuerint, pro rerum videlicet necessitate, & quidem ex Principum arbitrio, latæ.

P. 98. THEODOSII M. *lex, qua antiquata superiore lege, Monachis CIVITATVM ingressus redditur.*

II. (a) Idem AAA. Tatiano PP. P. (b)

MONACHOS, quibus interdictæ fuerant (c) ciuitates, dum Iudiciariis aguntur (d) iniuriis, in pristinum statum, submota hac (e) Lege, esse, (f) præcipimus. Antiquata siquidem Nostræ Clementiæ iussione, liberos in oppidis largimur eis ingressus. Dat. xv. Kal. Maii, Constantinop. Arcad. A. II. & Rufino coss. [392.]

NOTÆ.

- (a) Abest & *hæc lex* a Cod. Iust. velut temporaria. Eam inseruit Baronius Annalibus suis Ann. 392. num. 28. Iungendaque est *l. 8. infr. de Iudæis. GOTHOF.*
- (b) *Tatianus* PP. Orientis scilicet sub Theodosio M. vid. *Prosepogr.* Eidem inscribitur *lex i. supr.* quam hæc reuocat. *ID.*
- (c) Nempe *l. superiore* Anno 390. *ID.*
- (d) In Til. edit. *aluntur*, male. *ID.*
- (e) *Ea, illa. ID.*
- (f) *Essè in pristinum statum; pro restitui, & ID.*

COMMENTARIUS.

RECANTAT *hac leg.* superiorem legem suam Theodosius Magnus, CIVITATVM ingressu Monachis denuo concessio; obscurum tantum sensum habent, illa: *tum iudiciariis aguntur iniuriis.* Quorum triplex sensus afferri posse videatur, & duo quidem, quasi his verbis contineatur ratio cur monachis liberi in oppida ingressus nunc concedantur. Primus scilicet hic sensus videatur, ipsarum rerum necessitate compertum, liberos, Monachis in oppida largiendos ingressus esse, quandoquidem alias iudiciariis aguntur iniuriis: Proinde ut sese suæque tueri possint iudicio, & aduersus Iudicum quoque ipsorum iniuriam, vrbium eis ingressum patere oportere. Secundus sensus: Monachis liberos ciuitatum ingressus dari oportere, ad arcendas ab aliis Iudicum iniurias; seu, ut intercedere possint Iudicibus, alios iniuria afflicentibus: ita ut vox *aguntur* accipiat loco *mouentur*: & vox *dum* pro *cum*, *quando*, *quoniam*. Verum genuinus hic mihi sensus videtur, his verbis contineri rationem seu occasionem qua Theodosius Magnus Monachos superiore lege oppidorum seu ciuitatum ingressu prohibuerat: nempe prohibitos a se instantibus Iudicibus, atque adeo Iudicum iniuriis exagitatos. Idque triplici ductus argumento ita censeo. Primo quidem ipso filo orationis: nempe hæc, *dum Iudiciariis aguntur iniuriis*, cohæ-

rent illis, quibus interdictæ fuerant ciuitates. Alterum argumentum desumo ex *l. 8. infr. de Iudæis*, (quæ huic iungenda est.) Nam & ea alteri Iudicum iniuria utique præteritæ occurritur, Iudæisque adeo aduersus eam iniuriam consulitur; vti Monachis *hac lege* aduersus Iudiciarias pariter iniurias. Tandem horum temporum historiæ argumento: Nempe, quia hoc tempore Monachi Iudiciariis actibus sese immiscebant, aliisque; vnde Iudicum querelæ exortæ apud Theodosium, quibus excitus *superiorem leg.* edidit, ad querelas Iudicum & Orationem forte Libanii. De quo iam supra, & ad ipsum Libanium; quam nunc reuocat, ab iniuria illa Iudicum, idque constitutione ad eundem Tatianum PP. data.

Ex his iam pater, a Baronio, *hanc leg.* minus recte acceptam; quasi scilicet superior ideo hac lege abrogetur, quod utilis alioquin lex illa, Iouinianistarum tantum contemplatu lata, in iniuriam & damnum conuerteretur etiam illorum, qui pii frugique essent. Denique voluit his verbis Theodosius promulgatæ antea legis *supr.* inuidiam in Iudices transferre.

Cæterum reuocatæ ita legis suæ circa Ecclesiasticas personas aliud exemplum, vide in *l. 28. supr. de Episcopis*, quæ eodem tempore lata est quo *lex i. supr.*

DE HIS, QVI SVPER RELIGIONE ** CONTENDVNT.

TITVLVS IV.

Lib. I. Cod. Ivst. Tit. I. De summa Trinitate & fide Catholica, & vt nemo de ea publice contendere audeat; vbi Marciani lex 4. hanc in rem extat, quæ etiam extat in actis Concilii Chalcedon. p. 659. Tom. II. Concil. Edit. Harduin.

* *Al. de.* Porro notandum omnes huius tituli leges abesse a *C. Iust.*
 ** *Id est, de religionis controuersis, seu de fide coram populo.*

PARATITLON.

p. 92.

CONTENDERE super religione, *Rubr.* seu disceptare de religione, vel tractare vel consilii aliquid deferre *l. 2. b. t.* in publico, *d. l. 2. b. t.* nulli licet: ne videlicet & fides Catholica turbetur, & populus *l. 3. b. t.* Id quod a Theodosio Magno per Orientem vniuersum *d. l. 2. b. t.* mox & per Ægyptum nominatim, sub deportationis poena *l. 3. b. t.* prohibitum.

II. SCHISMATICORVM quoque conuenticula (quæ tumultuosa conuenticula *l. 4. 5. b. t.* conuentus interdicti *d. l. 5. b. t.* conuentus illiciti *d. l. 5. & 6. b. t.* dicuntur) variis poenis per Orientem ab Arcadio prohibita *l. 4. 5. 6. b. t.* A quo *Ioannita* etiam, seu Ioannis Chrysostomi sectatores, pro schismaticis, *illis tribus legibus* habiti: de iis enim accipiendæ sunt tres illæ leges. Pariter vt Valentinianus Iun. Hæreticorum cœtibus aduersus Catholicos fauet *l. 1. hoc tit.*

VALENTINIANI Iun. lex pro Arianorum cœtibus aduersus Catholicos.

I. (a) Imppp. VALENTINIANVS, Theod. & Arcad. AAA. Eufignio PF. P. (b)

HIS, (c) qui sibi tantummodo (d) existimant colligendi (e) copiam contributam, (f) si turbulentum quippiam contra Nostræ Tranquillitatis præceptum (g) faciendum esse temptauerint, (h) vt seditionis auctores (i) pacisque turbatæ Ecclesiæ (k) maiestatis, (l) capite ac sanguine (m) sint supplicia luituri. Dat. x. Kal. Febr. Const. (o) Honor. NB. P. & Euodio coss. [386.]

NOTÆ.

(a) Abest hæc lex iure a *Cod. Iust.* Desumpta seu decerpta est hæc lex ex pleniore *l. ult. supr. de fide Catholica*, Nulla constructionis ratione habita. Extat ea quoque apud Baronium *Ann. 386. n. 4. GOTHOF.*

(b) *Eufignius* sub Valentiniano Iun. PP. Italæ: de eo vide & Symmachum *lib. 4. epist. 69. 71. 75. & plene in Prosopogr. ID.*

(c) In hoc fragmento hic collocando constructionis ratio habita non fuit. Similis error in *l. 3. supr. de Postulando*. Quare scribendum fuerat: *Nouerint hi: Cæterum hic Catholicos orthodoxos intelligit. ID.*

(d) Non etiam Arianis. *ID.*

(e) *Colligendi*, id est, conueniendi coeundi, vide & *Glossar. synon.*, Sozomenus dixit: vide & *l. 36. infr. de Heretico. ID.*

(f) *Contributam*; pro simplici tributam: cuiusmodi similis composita pro simplicibus in his legibus, & apud huius æui Scriptores occurrunt. *ID.*

(g) Id est, contra legem *ult. supr. de fide Cathol.* (vnde hæc particula hæc translata) qua Arianis videlicet quoque conueniendi potestas facta est. *ID.*

(h) Id est, Arianorum cœtus prohibere voluerint. ID.

(i) *Auctores seditionis.* Sic *tumultus popularis Auctores*, l. 2. de *Episcop. ind.* turbatur Auctores, apud Sulpitium Severum lib. 2. *hist. Eccl. cap. 49.* vid. alia apud Saur. in *Sidon. lib. 1. epist. 11.* ID.

(k) *γγ. ac lese etiam maiestatis.* ID.

(l) *Etiā maiestatis, d. l. ult.* ID.

(m) *Ἰακώβ, Sogomenus: gladio,* Ambrosius ep. 13. *Edit. Paris. 1614. in f.* Vid. *Comment. ad d. l. ult.* ID.

(o) *γγ. Μὲν. vi d. l. ult.* cuius loco hic positum *Consp.* summo errore, insigni historicae veritatis detrimento. ID.

COMMENTARIVS.

ARIANIS colligendi, id est, in vnum conueniendi, potestatem non minus quam Catholicis & Orthodoxis, Valentinianus Iunior (Iustinae matris impulsu, mox ut videbimus) facit hac leg. quæ desumpta est ex pleniorē l. ultim. sup. de fide Catholica. Ad quam ideo legem dicta sufficiunt.

Duo tantum circa hanc leg. lapsus notandi veniunt. Primus est huius Codicis conditorum, qui & semiplenam, nulla constructionis habita ratione, & alieno eam loco hunc in titulum coniecere, cum tamen eo proprie non pertineat; neque enim hac leg. potestas sit contendendi publice super religione, verum colligendi, id est, coeundi in cœtum suum & peculiarem. Ambrosius certe *Epist. 13. Ed. Paris. 1614.* quod ad hunc titulum facit, cum Valentinianus Iun. collationem super religione in Consistorio suo indixisset hoc tempore, ad populum prouocauit, & in Ecclesia coram populo disputari seu tractari voluit, veniant plane si qui sunt ad Ecclesiam, audiant CVM POPVLO; non ut quisquam Iudex resideat, sed ut unusquisque de suo affectu habeat examen, eligat quem sequatur. Agitur de istius Ecclesiae Sacerdote: si audierit illum POPVLVS, & putauerit melius DISPVTARE, sequatur FIDEM eius: non inuidebo. Omitto quia iam ipse POPVLVS iudicauit. Taceo, quia eum quem habet, de patre tua Clementia postulauit; Taceo, quia pater Pietatis tuae QUIETEM futuram spondit, si electus susceperit Sacerdotium. Et mox. Si TRACTANDVM est, tractare in Ecclesia didici, quod maiores fecerunt mei: si CONFERENDVM DE FIDE, Sacerdotum debet esse ista collatio. Et sub finem Epistolæ: Venissem, Imperator, ad Consistorium Clementiae tuae, ut hac coram suggererem, si me vel Episcopi vel Populus permisissent, dicentes

de fide in Ecclesia CORAM POPVLO debere TRACTARI. His similia vide & in oratione aduersus Auxentium de Basilicis non tradend. vbi inter alia pag. 99. Tom. V. Oper. Edit. Paris. Causam fidei in ECCLESIA agendam quis abnuat? Item pag. 102. Hæc ego, fratres coram ipso APVD VOS plenius DISPVTAREM: sed certus non ignaros vos esse fidei, VESTRVM refugit examen: & Gentiles quosdam quatuor aut quinque ferme homines elegit cognitores sibi. Et pag. 103. Quis igitur vobis iniuriam facit, qui recusat VESTRAM, an qui eligit, audientiam? Hæc inquam ita Ambrosius, qui Auxentium ad disputationem coram populo prouocabat: verum eo hæc lex non pertinet.

Verum ad id, quod populus Ecclesiam Arianis tradi volebat, eamque ideo custodiebat, tumultuabaturque: armato contra milite Basilicam sepiente. Quo pertinent illa Ambrosii pag. 101. Et nunc cum laudatur Christus, dicunt hæretici, quia SEDITIO commouetur: dicunt hæretici, quia bis mors paratur. Denique spectat hæc lex eo, seu ei occasionem dedit, quod populus, profecto ad Palatium Ambrosio, eo venisset & irruisset, orat. de basil. non tradend. pag. 103. Edit. cit. omnino ad eum tumultum omnem, de quo *Epist. 33. su. 14. Edit. cit.* Alter lapsus circa hanc leg. est Baronii, qui cum legem ultimam sup. de fide Catholica, vnde hæc decerpta est, recte Valentiniano Iun. tribuat, hanc, Theodosio, tribuat: quin & qui alter eiusdem error est, hæreticos hac leg. coercitos scribit, cum contra in Arianorum gratiam scribita fuerit aduersus Catholicos Orthodoxos. Abrogatur tandem hæc lex biennio post A. D. 388. ex consilio Theodosii M. l. 15. infr. de hæretic. vbi vide quæ dicam.

P.
100.

II. (a) Idem AAA. (b) Tatiano (c) PP. P.

NVLLI egresso ad (d) publicum, vel disceptandi de religione, vel tractandi, (e) vel consilii aliquid deferendi, patefcat occasio. Et si quid posthac ausu graui adque damnabili contra huiusmodi legem veniendum esse crediderit, vel insistere motu pestiferæ persequationis, audebit, competenti (f) poena & digno supplicio coherceatur. Dat. xvi. Kalend. Iul. Stobis, (g) Theod. A. II. & Cynegio coss. [388.]

NOTÆ.

(a) Memorat hanc legem Baronius *Ann. 388. num. 58.* Inserta eadem Capitularium lib. 7. cap. 139. & Additioni 4. Ludouici Imperat. cap. 18. GOTHOF.

(b) Theodosii hæc lex est. ID.

(c) Perperam in Addit. Capitular. Thraciano. Tatianus sub Theodosio M. PP. Orientis scilicet, vid. Zosimum lib. 4. cap. 45. & Prosopogr. ID.

(d) In publicum, ID.

(e) Tractandi vox propria: vid. *Glossar. Theod.* Eadem voce eadem in re vitur l. 4. Cod. Iust. de fide Cathol. & Ambrosius sæpe *epist. 32. su. 13. Edit. Paris.* in hac ipsa re. ID.

(f) Deportatio postea nominatim imposita l. 3. infr. ID.

(g) STOBIS Macedoniæ Vrbe, cuius apud Ptolemaum, & in Itiner. Peuring. & alibi mentio. Ibidem data hoc ipso mense l. 15. infr. de hæreticis: vbi plura. ID.

C O M-

COMMENTARIUS.

THEODOSII M. duæ eandem in sententiam constitutiones sequuntur: quibus **DISPUTARI** vel **TRACTARI**, in publico de religione, vel **CONSILII** aliquid ibi deferri Theodosius M. tum per Orientis Præfecturam *hac leg.* tum per Ægyptum, *d. l. prox.* prohibet, in Publico: id est, publice turbis coadunatis, ut loquitur *l. 4. Cod. Iustin. de fide Catholica.*

Prohibuit autem id Theodosius Magnus *hac leg.* in Maximum Tyrannum iam moturus: relicto hoc proculdubio veluti *mandatorum* capite, neque ultimo, ad tuendam videlicet in Oriente pacem se absente, Tatiano Præfecto Prætorio, quem mortuo Cynegio hoc tempore Præfectum Prætorio Orientis constituerat, quique (ut Zosimus ait) post abitum Principis τὰ τῶν ὑπηκόων ἀρῖστα, res subditorum optime, administravit, ut testatur Zosimus *lib. 4. cap. 44. 45.* cuius verborum (ut Græca lucrifaciam) interpretatio hæc est. Theodosius etiam ea sibi disponenda statuit, quæ post abitum ipsius, aliquam flagitatura providentiam essent. Ob eam causam, mortuo in iunere Cynegio Præfecto Prætorio, quum ex Ægypto reuertetetur, quemnam Præfectum Prætorii constitueret, dispiciebat. Quumque multos multoties considerasset, tandem virum ad hoc idoneum reperit. Arcessitum igitur Aquileia Tatianum, qui & alios sub Valente Magistratus gesserat, & erat in omnibus virtute singulari præditus, Prætorii Præfectum declarat: & missis ad eum Magistratus insignibus, filio ipsius Proculo Præfecturam Urbanam tradidit. Enim vero præclare se hic gessit amplissimis Magistratibus, eiusmodi viris commissis, qui etiam post abitum Principis optime res subditorum administrare possent. Nunc ad rem. Sane & Sozomenus *lib. 7. cap. 6. in fin.* Theodosii Magni super hac ipsa re constitutionem, sed hac anteriorem, & quidem Anno 381. (ut probò ad *l. 6. infr. de hæreticis* :) memorat: τῆς ἐπ' ἀγορᾶς ἐρίδας, καὶ συνόδου ἀπὸ γένους καὶ διὰ λέγειν τὸν αὐτὸν τρόπον περὶ ἐκείνης καὶ φύσεως θεῶν, καὶ ἀκρίβειαν ἐποίητο, νόμον δέμενος περὶ τῆς καὶ τιμωρίαν ὀρίσας: contentiones quoque & cætus in foro fieri vetuit, utque de natura & substantia Dei solito more disputare haud quaquam tutum esset effecit, lata lege, & pena in eam rem constituta. Hæc vero res ut sollicitam Patrum idemdem curam meruit, quam in rem est quoque Gregorii Nazianzeni *Orat. 26. ita & Principum*: de quo dixi quoque iam aliquid ad *l. 1. supr. tit. prox.* ut ostendit altera quoque eiusdem Theodosii Magni *lex 3. infr. ut & Marciani d. l. 4. Cod. Iust. de fide Cathol.* (quæ etiam inserta est actis Concilii Chalcedonensis) & *lib. 12. Leg. Wisigoth. tit. 2. leg. 2.* Vnde & hæc ipsa Theodosii lex (velut utilissima) *Capitularium lib. 7. cap. 139.* & Ludovici *addit. 4. cap. 17.* indita est. Id vero factum a Principibus, publicæ primum quietis & pacis ergo, ne videlicet populares animi religionis obtentu turbarentur *d. l. 4. & d. l. 3. infr.* Vnde & pestifera persueratio, & motus pestifera persuerationis *hac lege* vocari videtur: Quia ipsa quoque de causa Vatinianorum, uanorum hominum, Chaldaeorum, Mathematicorum licentiam & professionem ab Imperatoribus qua Gentilibus, qua Christianis subinde repressam legimus: ut suo titulo de maleficis & mathematicis, dictum iam nobis est. Et vero hæc potissima ratio Theodosio *hac leg.* mihi proposita fuisse videtur, argumento quoque temporis,

quo lex hæc ab eo data est, nempe quo mox ab ipso sensurus in Maximum Tyrannum mouebat: Secundo, id ita quoque constitutum a Principibus, & nunc a Theodosio M. quo sua religioni fides & maiestas constaret, ut ex *d. l. 4.* clarum. Non omnia scilicet coram populo agenda tractandaue sunt, id est, quandoquidem dissidentes ferme Antistites plebs discissa civilibus discordiis sequitur, de quo est illustris Marcellini locus, *lib. 22. cap. 5.* Ideo quoque laudabili cum primis olim instituto in veteri Ecclesia ἀπόρρητα quædam dogmata fuere, quæ scilicet δημοσιεύεσθαι, seu vulgari, communicariue apud populum fas non erat. Basilijus de Spiritu sancto, *cap. 27.* τὰ δόγματα σιωπᾶται, τὰ δὲ κηρύγματα δημοσιεύεται, dogmata silentur, predicationes vero publicantur. Ideoque, ubi ad ἀπόρρητα illa ventum erat, solemnitas hæc formula apud populum agentibus frequentata: ἸΣΑΣΙΝ Οἱ ΜΕΜΗΤΗΜΕΝΟΙ, NORUNT INITIATI. * Quos mores his hodie moribus referri, reduci, Christianæ religionis & quietis publicæ non parum interesse puto. Quamdiu enim contra sit, neque sua religioni religio & maiestas semper constare potest, neque turbamur aut seditionum vnquam metus liquido abesse. Et utinam non experirentur hodie nonnulli magno suo malo, τεχνολογῶντες μάλλον, & θεολογῶντες, verborum artifices, non theologi, ut loquitur Basilijus *epistola 61. su. 90. Ed. Benedictin.* ne maiore olim, Deus auertat. Inde hominibus magni diuinarum rerum contemptus oriuntur, ut innotuit Synesius *Ep. 142.* dictum Lysidis Pythagorei laudans, τὸ δημασία φιλοσοφῶν μεγάλης εἰς ἀνθρώπους ἤξε τῶν θείων κατὰ φρονήσεως, in vulgus philosophari, magnum in hominum genus contemptum diuinarum rerum inuexit. Quamquam est & ubi disputationibus huiusmodi locus esse potest, sic Ambrosius *epist. 32. su. 13. Edit. Paris. ad Valentinianum Iun. & Orat. de basil. non tradend.* Cum iussus fuisset ab Imp. Iudices legere, sicut elegisset Auxentium, quo certatio inter eos in Consistorio arbitrio Imp. fieret, Auxentium prouocauit ad disputationem in Ecclesia coram populo: Proinde hoc perpetuum non est, & fere euenit ut turbulenti superfluas quaestiones agitent, & ut eas vocat Gregorius Nazianzenus *orat. 14. pag. 221. Edit. Paris. & Lips.* τὰς περιττὰς καὶ ἀχρηστὰς παραφωδὰς καὶ παρὲξ ὁδοῦ ζητημάτων, superfluos ac inutiles quaestiones stolones ac deflexus.

Ut ad hanc legem reuertamus, mens ea mihi ad hanc legem promulgandam Theodosium M. descendisse, propter varias de religione, etiam inter ipsos hæreticos dissensiones, hoc ipso tempore, quas sigillatim exequitur Philosophorgius *lib. 10. Socrates, lib. 5. cap. 20. 21. 22. 23.* Sozomenus *lib. 7. cap. 17. 18.* a quibus proinde, ne quod & antea factum fuerat, ut mox ex *hac leg.* docebo, se quoque absente, & bello aduersus Maximum illigato tumultus aliqui excitarentur, sibi hac lege cautum iniit. Non sine Tatiani ipsius, cui hæc lex inscribitur, ut puto, consilio, de quo vide quæ dicam ad *l. 23. infr. de hæreticis*: & Zosimi quod iam dixi iudicium *lib. 4. cap. 45.*

Illud non omittendum quod dicto *c. 18. additament. 4. Capitular.* in inscriptione huius legis additur, in Pithœana editione; Imperatores Valentinianus,

* Consule CL. EVSEBIUM RENAUDOT *Liturg. Orient. dissert. I. cap. 2.* & quæ eruditi monachi benedictini ad Basilij loc. citatum notantur.

anus, Theodosius & Arcadius AAA. una cum decreto Episcoporum, Tatiano Praefecto Praetorii. Quod si verum est, tum dicendum fuerit, hanc legem emissam ad decretum aliquod Synodale Episcoporum, quod & ipsum Theodosius huic constitutioni indiderit, & una ad Tatianum Praefectum Praetorio miserit.

Tria porro haec hac leg. prohiberi notandum: Disceptare inquam de religione, Tractare, Consilii aliquid deferre. Quae quomodo a se inuicem differant, videndum est. 1. Disceptare de religione videtur esse disputare cum aduersario. 2. Tractare concionari apud populum: quo sensu passim tractandi, tractatus, & tractatorum vox, accipitur apud Patres pro concionibus & concionatoribus. Sic Optatus lib. 4. & 5. conciones tractatus non semel nominat: & Ambrosius epist. 33. liu. 14. Edit. Paris. ad Marcellinam sororem. Gaudentius quoque Brixienfis tractatus nomen inscripsit omnibus concionibus suis, & Praefat. ad Beneuolum, quam ipsis tractatibus praemisit. Hieronymus quoque epist. 65. ad Pammachium & Oceanum, Origenis conciones tractatus appellauit, vt & praefat. ad Damasum in Canticum canticorum. Et Augustinus ipse

suas conciones ita designat sermone 20. de diuersis liu. sermon. 32. in Psalm. 143. cap. 7. pag. 161. Tom. V. Oper. Edit. Benedictin. Omitto alios. Sic ipsum concionari, tractare, v. August. sermone 19. liu. 173. de verbis Apostol. cap. 7. pag. 852. Tom. cit. & Paulinum in vit. Ambrosii pag. 85. Tom. I. Oper. Edit. Ambros. Paris. 1614. Et concionatores tractatores, ἐξηγητὰς τῶν λόγων, apud Rufinum, Augustinum, Severum Sulpitium Dial. 1. c. 6. Claud. Marmercum lib. 1. de statu animae, cap. 3. & lib. 2. cap. 10. & Epistol. altera ad Sidonium in fin. lib. 3. Sidonio ipsi lib. 2. epist. 9. Ita quoque Vincentius Lirinensis Commonitor. 1. c. 28. Petrus Chrysologus Serm. 91. Cassiodorus diuin. Lection. c. 26. quae loca collegit doctissimus Sauaro ad Sidonium. Etsi tractandi vox quoque accipitur pro disputandi; quomodo apud Ambrosium ea vox accipitur loco, quem ad h. super. laudauit. 3. Consilii tandem aliquid deferre, est populo quid suggerere, vel ad audendum vel dicendum. Tria igitur haec a Theodosio Magno hac leg. prohibita, eodem fine: quia ab his omnibus iuxta metus: Quod tamen haecenus quoque iam fiebat: quod indicatur illis verbis, INSTITUTE motu pestifera persecutionis. Quod sane illius aui historia testatur.

III. (a) Idem AAA. (b) Potamio (c) PF. Augustali. (d)

DEPORTATIONE dignus est, qui nec generali Lege † admonitus, nec conpetenti sententia emendatus, & fidem Catholicam turbat, & populum. Dat. xv. Kal. Aug. Constantinop. Arcad. A. II. & Rufino coss. [392.]

NOTÆ.

(a) Memorat hanc legem Baronius Anno 392. num. 27. GOTHOF.

(b) Theodosii & haec lex est. ID.

(c) Ad eundem Potamium Praef. Augustalem hoc eodem anno, eodem fine, data lex 2. super. de defensor. Ciuitat. ID.

(d) Aegyptii ID.

† Inducantur vt puto lex 2. super. qua arbitraria poena constituta fuerat: vel lex 19. infr. de heretic. ID.

COMMENTARIUS.

DISPUTATORI coram populo de religione, vt super. ore leg. per Orientem, ita & hac per Aegyptum sub poena deportationis vetat Theodosius Magnus Anno D. 392. firmata generali lege super eo anteriore, siue ea est lex 2. super. hoc tit. liu. lex 19. de hereticis: DISPUTATIONES scilicet de religione populo admissio seu corrogato, sicubi ad concitandas seditiones, turbandumque populum, certe in Aegypto cum maxime, valere: Populo videlicet Aegypti & Alexandrino suo pte ingenio & natura ad seditiones prono: de quo suis etsi iam locis diximus ad l. 2. super. de defensorib. ciuit. (cuius eadem inscriptio est, quae huius legis) & l. vnica. super. de his, qui plebem audent contra publicam disciplinam colligere: & ad l. 31. super. quorum appellat. his tamen adiungenda quaedam de eo nobis sunt. Vt omnittam historias Polybii, Philo Iudaeus, de populis, qui ob leuissima quoque facile turbabantur agens, lib. in Flaccum pag. 967. Edit. Francf. apud Ierem. Schrey. ἐν οἷς, inquit, τὸ Αἰγυπτιακὸν τὸ πρῶτον φέρεται, διὰ βραχυτάτης σπινθηρος εἰσόδου ἐκφύσας εἰς μεγάλας, in his primas ferunt Aegyptii minima scintilla suis magnas seditiones accendere. Hadrianus Imperat. de Alexandrinis & Aegyptiis apud Vopiscum in Saturnino c. 8. Genus hominum seditionis-

simum, vanissimum, iniuriosissimum: vid. & Curtium lib. 4. c. 1. Pollutionem in 30. Tyrannis, c. 21. Euagrius, 2. hist. Eccles. cap. 8. Ammianum Marcellinum lib. 22. c. 16. Ausonius noster de Alexandria & Antiochia.

— Vitiis turbida vulgo

Vtraque & amentis populi male sana tumultu.

Itaque variis modis his Alexandriae occursum: vide & l. 24. super. de Episcopis.

Ceterum inanis est Viri docti coniectura, qui contra Athanasium hanc leg. latam coniciebat: id enim vel sola satis temporum ratio refutat, utpote Athanasio iam diu defuncto. Videatur igitur potius haec lex pertinere ad Anthropomorphitarum tumultum, qui hoc tempore Alexandriae per Monachos Aegypti exortus fuit, Theophilo Episcopo Alexandrino contra eos nitente, qui & ideo ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, ἐπὶ τῇ λαῷ, in Ecclesia CORAM POPULO hunc errorem infectatus est, Deumque ἀσώματον ἰδωμάτισιν: vnde & ipse vitae quoque periculum adiit: de quo consulendus Georgius Alexandrinus, editus a Tilemanno, & apud Photium num. XCVI. Socrates lib. 6. cap. 7. Sozomenus lib. 8. cap. 11. hosque secutus Nicephorus lib. 13. cap.

13. cap. 10. Et si alio ordine & tempore hanc rem & historiam narrent.

In specie porro seu hypothefi huius legis, actum omnino videtur de quodam, vel de quibusdam tumultuosis, qui Catholicam fidem, & populum turbauerant, non tantum post anteriorem quan-

dam legem, verum etiam postquam eo nomine iam sententiam poenamque exceperant. Quare deportationis poena, quæ hac lege memoratur, iterato delicto imposita fuerit. Certe in genere, d. l. 2. sup. competens poena dignumque supplicium impositum fuit.

IV. (a) Imppp. ARCAD. Honor. & Theod. AAA. Anthemio Magist. (b) Officior.

CVNCTA Officia (c) moneantur, tumultuosis (d) se conuenticulis (e) abstinere, & qui sacrilego animo auctoritatem nostri Numinis ausi fuerint expugnare, (f) priuati cingulo, (g) bonorum proscriptione multentur. Dat. iv. Kalend. Febr. Constantinop. Honor. A. vi. & Aristeneto coss. [404.]

NOTÆ.

- (a) Et hæc lex abest a Cod. Iust. velut temporaria. Memorat hanc legem Baronius Ann. 404. v. 7. 8. GOTHOF.
 (b) Anthemius Magister Officiorum sub Arcadio. Eidem inscribitur hoc ipso Anno 404. lex 14. de Agentibus, lex 5. de Fabricens. ID.
 (c) Officia, Palatina scilicet, quæ sub Magistro Officiorum erant, cui hæc lex inscribitur. ID.
 (d) Atumultuosis, vt habet Edit. Quartan. & prim. Cuiac. sed nil opus. ID.
 (e) Ioannitarum. ID.
 (f) Expugnare, pro impugnare. ID.
 (g) Cingulo, id est, officio. ID.

COMMENTARIVS.

IOANNIS CHRYSOSTOMI occasione, summus Anno 404. Constantinopoli tumultus excitatus fuerat, schismaque adeo in Ecclesiam inductum docet illius aui historia. Eo vero pertinent tres sequentes, huius tituli constitutiones, vt & quarta insuper, puta lex 37. sup. de Episcopis: Nam quod ille in statuam Eudoxiæ, superiore Anno 403. (vt ex Prosperi & Marcellini Chronicis constat) cum ludis & cultura, hominum dignitatem excedente (vt loquitur lex vnic. sup. de imaginib. Imperialib.) erectam, inuectus publice fuisset, summum Eudoxiæ odium incurrit, Socrates, lib. 6. c. 16. Sozomenus lib. 8. c. 20. 21. & seqq. & Georgius Alexandrinus, in vita ipsius Chrysostomi, auctores. Euocati itaque mox Constantinopolim Episcopi ad Ioannem Chrysostomum de sede Episcopali deturbandum. Inde tumultus populi concitatus, aliis Ioanni Chrysostomo adherentibus. Data proinde hac lege Arcadii opera (Eudoxiæ coniugi obnoxii) vt Ioannitarum (sic enim dicti sunt, qui Ioanni Chrysostomo adharebant) conuentus prohibeantur: Et, quia Officia, quæ sub Magistro Officiorum Constantinopol. erant, Palatina scilicet (non Magi-

stratum Officiales, vt putauit Baronius, & post eum alii) id est Scholæ, Scutariorum, Clibanariorum, Gentilium armaturarum, &c. quibus ideo cingulum, hac leg. tribuitur, plurimum fouendis istis conuenticulis conferre poterant, vtpote quarum est numerus magnus, & ad arma tractanda idoneus esset, prohibita Officia istis sese conuenticulis miscere, sub grauissima poena: exauctorationis & bonorum proscriptionis: dato eiusce rei exequendæ negotio Magistro Officiorum, cui ideo hæc lex inscribitur, qui videlicet Palatinis istis officiis præerat. Inde enim nomen Magistræ Officiorum: quomodo & apud Græcos, τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τὰς ἐκὼν ἡγεμῶν, seu Μάγιστρος dictus, vt ex Zosimo pluribus locis aliisque constat: de quo Magistro Officiorum suo titulo lib. 6.

Illud notandum, hanc legem, duasque proximas hoc titulo fugitiuas esse, atque adeo ad tractatum de hæreticis male referri a nonnullis: neque enim hic tumultus, seu hæc conuenticula, quæ his tribus legibus occasionem præbuere. super religione fuerant, vel quod coram populo de religione tractare interdictum foret, verum ea, quam dixi, occasione.

V. (a) Idem AAA. Studio (b) p. v.

Si quis seruos in hac (c) Sacratissima Vrbe possideat, eos a tumultuosis conuenticulis (d) faciat temperare: sciens, se pro singulis seruis, qui interesse conuentibus interdictis fuerint comprehensi, trium librarum auri dispendio ferendum: seruis videlicet puniendis. Quam formam in Nummulariis, ceterisque huius Almæ Urbis Corporibus, volumus sub poena grauiore feruari, vt vnumquodque Corpus pro his, qui de suo numero conuentus celebrare illicitos deteguntur, ad quinquaginta pondo auri solutionem multæ nomine adstringatur. Dat. III. Id. Sept. Constp. Honorio A. vi. & Aristeneto coss. [404.]

NOTÆ.

- (a) Et hec lex abest a Cod. Iust. velut temporaria. Memorat hanc legem Baronius Anno 404. num. 54. 55. GOTHOF.
 (b) Studio huic P. V. Constantinopolitano inferibitur hoc ipso Anno 404. & lex 37. *supr. de Episcopis*, quæ etiam ad hanc ipsam historiam pertinet. De eo plura in *Prosopogr.* ex Chrysostomo & Palladio. ID.
 (c) Constantinopolitana. ID.
 (d) Ioannitarum. ID.

COMMENTARIUS.

IOANNI CHRYSOSTOMO Episcopali sede deiecto, & Cucufum eiectus seu relegato, suffectus hoc eodem Anno 404. VI. Kalend. Iulias (vt docet Chronicon Alexandrinum pag. 714. 715. Edit. Rader.) Arfacius: de quo & lege *seq.* agitur. Hinc scissa duas partes in Ecclesia Constantinopolitana. Itaque aliis Ecclesias obtinentibus, Ioannitæ suos extra Ecclesiam conuentus priuatim habuere, cæterorumque communionem execrati sunt, vt testatur Socrates lib. 6. cap. 16. Sozomenus lib. 8. cap. 23. & l. 37. *supr. de Episcopis*, & l. *ultim. infr.* His igitur prohibendis Arcadius, vt superiore lege, Palatina Officia, ita & hac constitutione (vt & d. l. 37. *supr. de Episcopis*) seruos, ab his conuentibus arcendos ratus est, vt & Corporatos Urbis Constantinopolitanæ (de quibus dictum *supr. lib.*

14. tit. 2.) ac nominatim Nummularios, de quibus *ἀργυροπώλαις* Constantinopolitanis, paulo ante in historia Gainæ Socrates, lib. 6. cap. 6. & Sozomenus, lib. 8. cap. 4. Idque hac ratione, dominis videlicet seruorum multa indicta, quorum serui his conuentibus interfuissent, ipsisque seruis pœna corporis: Nummulariorum vero Corpori aliisque, si qui de eorum numero ad hos conuentus conuenissent, grauiore adhuc pœna, 50. pondo auri. Quæ sane grauissima multa est.

Porro hæc lex inscripta est Studio *Πραξέλλο* Urbis, cuius pariter meminit Theodorus Diaconus apud Palladium in dialogo pag. 11. Tom. XIII. Oper. Chrysostom. Edit. Benediclin. vbi agit de hoc ipso exilio Chrysostomi, quæque eius occasione euenere. De eo alioquin plura in *Prosopographia*.

VI. (a) Idem AAA. Eutychiano PP. P. (b)

RECTORES Prouinciarum (c) moneantur, (d) vt conuentus eorum (e) arceantur inliciti, qui Orthodoxarum (f) religione subfulti, spretis Sacrosanctis Ecclesiis alio conuenire conantur: his qui ab Arfacii, (g) Theodosii, (h) Porphyri, (i) (Reuerentissimorum sacræ legis Antistitum) communionem dissentiant, ab Ecclesia proculdubio repellendis. (k) Dat. xiv. Kalend. Decembr. CP. Honorio A. vi. & Aristeneto coss. [404.]

NOTÆ.

- (a) Memorat hanc legem Baronius Anno 404. num. 55. 56. GOTHOF.
 (b) Eutychiano: hic PP. Orientis fuit sub Arcadio ab Anno D. 397. ad Annum 405. de quo plene in *Prosopogr.* vide de eo & Palladium pag. 11. Tom. XIII. Oper. Chrysostom. Edit. Benediclin. & apud Baronium hoc Anno 404. n. 78. ID.
 (c) Per Orientem: veluti Syriæ, &c. ID.
 (d) A te. ID.
 (e) Ioannitarum. ID.
 (f) *ὀρθόδοξον*, id est, qui licet orthodoxi sint, tamen, &c. ID.
 (g) Arfacius, Episcopus Const. de quo ad leg. *superiorem*. ID.
 (h) Theophilus, Episcopus Alexandrinus. ID.
 (i) Porphyrius, Episcopus Antiochenus. ID.
 (k) Id est, pro schismaticis habendis: Schismatici enim sunt, qui nullo de religione dissidio, altare contra altare erigunt: vide tit. *infr. de heretic.* ID.

COMMENTARIUS.

IOANNITÆ, id est, Ioanni Chrysostomo, qui Constantinopoli eiectus fuerat, adhærentes, non intra Urbem Constantinopolitanam modo, verum & per Prouincias Orientis, per Ægyptum, ac Syriam nominatim, vbi Antiochia, suos extra Ecclesiam conuentus habuere: Atque vt ab Arfacii Constantinopolitani, ita & a Theophili Alexandrini, & Porphyrii Antiocheni Episcoporum in vnum conspirantium, *συμφωνούντων*, communionem discessere. Quare hi nunc hac Arcadii lege extra Ecclesiam cœtus suos agere prohibentur, adque ad communionem prædictorum Episcoporum redire iubentur:

alioquin, quantumlibet Orthodoxi, ab Ecclesia repelli, neque pro Orthodoxis, sed schismaticis haberi iubentur. Huius vero constitutionis meminit Sozomenus, lib. 8. cap. 24. in fin. sequentibus verbis: Διαδέχεται τὴν Ἀντιοχείων Ἐκκλησίαν Πορφύριος, καὶ ἐπειδὴ τοῖς κατ' αὐτὸν (Ἰωάννῃ) κεχωρημένοις ἐπέφημισατο, πολλοὶ τῶν ἐν Συρίᾳ τῆς ἐνθάδε Ἐκκλησίας ἐχωρίσθησαν: καθ' ἑαυτὰς τετὰς συνέδους ποιούμενοι, πραγμάτων καὶ πλείων δεινῶν ἐπετρέθησαν. ἅρῃ γὰρ τῆς πρὸς Ἀρσάκιον κοινωνίας, καὶ Πορφύριον τῶτον καὶ Θεόφιλον τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον

Επίσκοπον, σπεδῶν τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις δυνα-
τῶν, ΝΟΜΟΣ ΕΤΕΘΗ τῆς ὀρθῶς δοξαζόντας
ἐκτὸς τῶν ἐκκλησιῶν μὴ συνιέναι τῆς δὲ μὴ κοι-
νανέντας αὐτοῖς, ἐλάυνεσθαι. Sacerdotium ecclesie
Antiochenſis Porphyrius ſuſcepit, qui cum condemna-
tioni Ioannis ſubſcripſiſſet, multi in Syria ab eccleſie
illius communione ſiſe abruperunt: & ſeorſum colle-
ctas celebrantes, multas ærumnas ac moleſtias per-
peſſi ſunt. Etenim in gratiam communionis Arſacii,
& Porphyrii & Theophili Alexandria Epſcopi, ſtu-
dio eorum, qui in palatio plurimum poterant, lata
lex eſt, ne orthodoxi extra eccleſias conuenirent, ve-
que ii, qui cum ſupradictis non communicarent, ex-
pellerentur. Meminit & Georgius Alexandrinus in
vita Ioannis Chryſoſtomi pag. 239. num. 61. Sed &
Theodorus, Romanæ Eccleſiæ Diaconus, apud Pal-
ladium in dialog. pag. 11. Tom. XIII. Oper. Chryſo-
ſtom. Edit. Benediſtin. ſimilem huic legem recitat:
Aiebant enim ſe fugiſſe, propter comminationem Regi-
ſtis Ediſti, quod ſic ſe habet. Si quis non communi-
cat Theophilo, Arſacio & Porphyrio, hic Epſcopa-
tu quidem arceatur, ſimul etiam amittat, ſi quam
videtur habere ſubſtantiam pecuniarum ſue prædiorum.
Repetita vero hæc lex Ann. D. 406. ſub Attico mox
Epſcopo Conſtantinopolitano, qui Arſacio, Anno
proximo 405. 16. Nouembris mortuo, ſuffectus
fuerat, de qua lege Georgius in vita Ioannis Chry-
ſoſtomi num. 63. & Nicephorus lib. 13. cap. 30. In-
gens interea perſequutio excitata aduerſus Eccleſias
Dei, Attici inſtinctu, (neque enim cum hoc quo-
que communicare quiſquam, propter eum, quo
Ioannem maxime proſequebantur amorem, vole-
bat) iuſſiones Imperiales paſſim circumfereban-
tur in hæc verba; Si quis Epſcoporum cum The-
ophilo, Attico, Porphyrio communicare noluerit,

extorris Eccleſia eſſo: Quæ cum ita ſint, apparet,
quam male nonnullis hæc lex velut ſimilis aptetur
legi 15. *infr. de hæreticis*. Eſt enim ea lex, quod
vel titulus ſatis oſtendit, de hæreticorum coetibus
prohibendis.

Interim tria hic obſervanda ſunt. Primo, ex-
emplum reuocandorum ſubditorum ad exemplar
& communionem inſigniorum Epſcoporum & Pa-
triarcharum, de quo iam dictum plene ad l. 2. &
3. *ſupr. de fide Catholica*. Qui ſane in Orientis
Imperio tres erant, Conſtantinopolitanus, Ale-
xandrinus, Antiochenus. De quibus videtur ſen-
ſiſſe & Hieronymus *epiſt. aduerſus Vigilantium* 60.
pag. 84. Tom. II. Oper. Edit. Francſ. Quid facient
Orientis Eccleſia? Quid Aegypti & Sedis Apoſtolice?
Nempe Sedes Apoſtolica, Antiochena: vbi ſcilicet
Chriſtianorum nomen primum ortum. Secundo,
ordo obſervetur inter hos tres Patriarchas: Nempe
recte Conſtantinopolitanus primo loco hac leg.
nominatur: ſecundo, Alexandrinus: tertio, An-
tiochenus. De cuius ordinis fide & ratione alibi
iam dixi. Eumque ordinem perpetam turbatum
vides in lege, quam Theodorus Romanæ Eccleſiæ
Diaconus apud Palladium memorat, & apud Nice-
phorum, ſubmoto ſecundum in locum Conſtan-
tinopolitano. Quod quo conſilio factum fuerit
haud adeo obſcurum ei, qui naris aliquid habet.

Tandem obſervandum, hanc legem datam ad
Eutychianum Præſectum Prætorio hoc Anno 404.
pariter vt Theodorus Diaconus in rebus Ioannis
Chryſoſtomi, ac nominatim in iis, quæ exilii eius
occasione euenere, meminit apud Palladium in
dialogo, vna cum Studio P. V. cui ſuperior lex in-
ſcribitur, referente Baronio Anno D. 404. n. 78.
vbi tamen Prætor male vocatur,

DE HÆRETICIS.

TITVLVS V.

Lib. I. Cod. Ivst. Tit. V. De Hæreticis Manichæis & Samaritis.

1. Nota hic ordinem titulorum, de Hæreticis, de Iudæis, de Paganis, quem eundem ordinem tenet paſſim Ioannes Chryſoſtomus, cum de his agit: veluti Ep. 1. ad Innocentium, *tomo 4. Pariſ. edit. p. 596. & pag. 519. Tom. III. Edit. Benediſtin.*
2. Hoc vero titulo, atque in hoc argumento de hæreticis notabiles ſunt maxime ſex conſtitutiones, puta:
Lex 28. vbi Hæreticorum definitio proponitur.
Lex 65. vbi dicitur non omnes hæreticos eadem aſteritate plectendos.
Lex 9. & 34. vbi hæreticis nonnullis certo caſu ſummum ſupplicium indicitur.
Lex 52. 54. vbi variæ rationes continentur, quibus præfractum & per-
uicax hæreticorum inſtitutum frangatur, & ad Catholicam vnio-
nem reducantur.

3. Tandem notandum, cum huius tituli sint leges numero 66. Iustiniano tamen Codice *sex* tantum exinde desumptas contineri, quia cæteræ ferme temporariæ sunt, vel similes alias habent, vel correctas.

PARATITLON.

HÆRETICI per synonyma alia describuntur. *Dicuntur* scilicet sectatores hæresium^{p.105.} *l. 14. b. t.* eos hæresium errorem exagitare *l. 11. b. t.* opinionem Dei plectibilibus profanis imminuere, *l. 5. b. t.* eos veræ religionis venerabilis cultum, & Catholicæ obseruantia fidei sinceram condemnare *l. 12. b. t.* eos in Deum misere vefaniam coniurationis exercere *l. 15. b. t.* Dicuntur & diuersi dogmatis sectatores *l. 47. b. t.* Catholicæ sectæ inimici *l. 42. b. t.* sacrosanctæ legis inimici profani *l. 4. hoc tit.* Catholicæ Sectæ aduersarii, *l. 4. ne sanct. bapt.*

2. *Sunt* autem Hæretici (vt ad definitionem secundo loco progrediamur) qui vel leui argumento a Iudicio Catholicæ religionis & tramite deuiant, *l. 28. b. t.* cum pertinacia scilicet: vnde pertinaces spiritus his tribuuntur *l. 25. b. t.* & obstinatoris animi dementia *l. 6. b. t.* obstinationis pertinax natura *l. 7. b. t.* Ideoque etiam dementes vefanique iudicantur *l. 2. supr. de fide Cathol.* communio dira his tribuitur *l. 12. b. t.* dementia *l. 24. b. t.* error *l. 1. 13. 19. 20. 41. 60. 63. 64. b. t.* Fucata nomina *l. 13. b. t.* furor *l. 6. 25. 60. b. t.* improbitas *l. 4. b. t.* Infamia hæretici dogmatis, *l. 2. supr. de fide Cathol.* infamia *l. 65. b. t.* institutio Deo & hominibus exosa, *l. 12. b. t.* mens profana, polluta *l. 26. b. t.* perfida mens *l. 12. 63. b. t.* fucata *l. 37. b. t.* peruerfitas *l. 20. b. t.* profana institutio *l. 3. b. t.* mens *l. 26. b. t.* mysteria *l. 36. b. t.* præcepta *l. 24. b. t.* Religio criminosa *l. 13. b. t.* execrabilis *l. 61. b. t.* scæua *l. 43. b. t.* Ritus profani *l. 41. b. t.* sacrilega cohors *l. 21. b. t.* dogma sacrilegum *l. 8. b. t.* mens sacrilega *l. 41. b. t.* Denique passim *sacrilegium* hæreticis tribuitur, *l. 6. 7. 8. 20. 21. 41. 52. 53. 63. ultim. b. t.* scæuum dogma *l. 19. b. t.* Secta perfida *l. 15. b. t.* scelus Sectarum *l. 7. in fin. b. t.* superstitio *l. 3. 10. 51. 55. 63. b. t.* vanitas *l. 46. b. t.* vitiorum institutio *l. 12. b. t.* vsurpatio *l. 4. b. t.* virus, vt restituo in *l. 2. ne sanctum bapt.* Hæretici vero nihilominus sunt, ii quoque, qui, (quod facere solebant) noua nomina probatæ fidei & propositi castioris affectabant, vt Encratitæ, Apotatitæ, &c. Neque enim professione nominum defenduntur *l. 7. in fin. b. t.*

3. *Opponuntur*, (quod tertio loco notandum,) hæreticis, Catholicæ legis seu religionis obseruatores, cultores *l. 1. 6. b. t.* Orthodoxi *l. 6. & ultim. b. t.* puræ religioni dediti *l. 7. b. t.* quos rectæ obseruantia cultus & pulchritudo delectant *l. 11. b. t.* Item hæresibus opponuntur, Catholica communio *l. 46. b. t.* disciplina *l. 9. b. t.* Ecclesia *l. 6. 47. 54. b. t.* fides: vide *supr. de fide Catholica*, *l. 1. b. t.* obseruantia *l. 54. b. t.* Catholica obseruatio *l. 5. in fin. b. t.* religio Catholicæ sanctitatis *l. 4. b. t.* Religio *l. 6. 28. b. t.* sanctitas *l. 4. 11. b. t.* Secta *l. 24. 44. b. t.* veneratio *l. 38. b. t.* Item perpetua sanctitas *l. 3. b. t.* pura religio *l. 7. b. t.* sacra religio *l. 43. b. t.* Orthodoxorum Secta *lege vlt. b. t.* pax *l. 4. b. t.* Ecclesiæ perpetuæ sanctitatis *l. 2. hoc tit.*

4. *Catalogus* quarto loco hæreticorum & hæreseon hic ex hoc Codice, & hoc potissimum titulo confici potest. *I. Aëtiani* vel Aëriani, qui per diæcesin Orientis fuere *l. 8. b. t.* *II. Apollinariani* seu Apollinarii *l. 14. 33. b. t.* de quibus quinque sunt hoc titulo constitutiones: tres Theodosii Magni puta *lex 12. 13. 14. b. t.* vna, Arcadii *lex 33. b. t.* postrema Theodosii Iunioris *l. 65. b. t.* qui per Præfecturam Prætorianam Orientis fuere *dictis legibus.* *III. Apotactitæ*, de quibus *l. 7. 11. b. t.* qui inter alias Manichæorum Sectas fuere: vide *inf. Manichæi.* *IV. Ariani* de quibus agitur vndecim legibus *l. 1. 6. 8. 11. 12. 13. 59. 60. 65. & l. ultim. b. t.* qui variis locis per Orbem Romanum fuere: per Præfecturam Orientis *l. 6. 11. 12. 13. 16. 59. 60. 65. b. t.* per diæcesin Orientis nominatim *l. 8. b. t.* quorum hæresis, Venenum Ariani sacrilegii dicitur *l. 6. b. t.* li & Porphyriani vocati lege Constantini *l. vlt. b. t.* *V. Ascodrogitæ*, vid. *infr. Tascodrocitæ.* *VI. Audiani*: & hi in Præfectura Orientis fuere *l. 65. b. t.* vt & *VII. Borboriani dicti.* *l. 65. b. t.* *VIII. Donatistæ*, in quos (prætermisiss anterioribus Constantini, Gratiani & Theodosii M. constitutionibus) liquido sunt hoc titulo duodecim Honorii constit-

constitutiones l. 37. 38. 39. 40. 41. 43. 44. 46. 52. 54. 55. *b. t.* vna Theodosii Iunioris, 65. *b. t.* (qui & Montenses dicti l. 43. *b. t.*) in quibus Circumcelliones l. 52. *b. t.* Fuere hi per Præfecturam Italiæ l. 37. 38. 40. 46. *b. t.* ac nominatim per Africæ diœcesin l. 52. *b. t.* & Prouinciam Africam l. 41. 44. 54. 55. *b. t.* item in Præfectura Orientis l. 65. *b. t.* Superstitio Donatista vocatur l. 39. *b. t.* Eorum audacia perstringitur l. 44. *b. t.* desperatio fucataque perfidia l. 37. *b. t.* Manichæis iungitur & exæquatur l. 38. 40. 41. 43. *b. t.* furere non desistebant l. 38. *b. t.* IX. *Encratitæ*: vide *infr. Manichæi*. X. *Enthysistæ*, per Præfecturam Orientis l. 65. *b. t.* XI. vt & *Euchitæ* pariter d. l. 65. *b. t.* XII. *Eunomiani*, de quibus occurrunt hoc Codice viginti & vna leges ab Anno Domini 381. seu a tempore secundæ Synodi Oecumenicæ Constantinopolitanæ, puta Theodosii M. leges septem: *lex* inquam 6. 8. 11. 12. 13. 17. 23. *b. t.* Arcadii leges sex l. 25. 27. 31. 32. 34. 36. *b. t.* Theodosii Iunioris leges octo l. 49. 50. 58. 59. 60. 61. 65. *boc tit.* & l. *ultim. infr. ne sanctum baptisma*: quibus adde & Nouellam eius 3. *vers. superest*, vbi *Eunomianos hæreticæ fatuitatis auctores*, vocat, qui quidem Constantinopoli fuere l. 58. *b. t.* per Præfecturam Prætorianam Orientis d. l. 6. 11. 12. 13. 17. 23. 25. 27. 31. 32. 34. *b. t.* per diœcesin Orientis l. 8. *b. t.* Horum perstringitur dementia l. 32. *b. t.* facinus l. 31. *boc tit.* & d. l. *ultim. infr. ne sanctum baptisma*: furor l. 25. 31. 32. *b. t.* immanis furor l. *ultim. infr. ne sanctum baptisma*: perfidia l. 6. *b. t.* perfida mens & nequissima secta l. 25. *b. t.* superstitio l. 34. 49. *b. t.* vesania d. l. 25. *b. t.* nefarii cœtus ac funesta conuenticula d. l. *ultim. infr. ne sanctum baptisma*: XIII. *Euresus* hæreticus de quo l. 28. *b. t.* XIV. *Fotiniani*, de quibus l. 6. 65. *b. t.* vnde & labis Fotinianæ contaminatio *dict. l. 6. b. t.* qui in Præfectura Orientis fuere *dictis legibus*. XV. *Fryges*, de quibus l. 40. 59. 65. *b. t.* in Præfectura Orientis, *dict. l. 59. b. t.* Italiæ l. 40. *b. t.* XVI. *Hydroparastatæ*, quæ Manichæorum secta fuit l. 7. 9. 11. 65. *b. t.* XVII. *Iovinianus* hæreticus in Episcopatu & Præfectura Urbis Romæ l. 53. *b. t.* XVIII. *Macedoniani*, de quibus sunt leges sex: puta *lex* 11. 12. 13. 59. 60. 65. *b. t.* in Præfectura Orientis *dictis legibus omnibus*. XIX. *Manichæi*: de quibus agitur septemdecim legibus, puta l. 3. 7. 9. 11. 18. 20. 35. 38. 40. 41. 43. 59. 62. 64. 65. *boc tit.* & l. 24. *infr. de Paganis*, l. 3. *infr. de Apostatis*. Hi inter hæreticos vel præcipui habiti: quare & noxii dicuntur, l. 35. *b. t.* eorum cœtus & conuentus execrabilis: l. 35. *b. t.* nefanda eorum secreta & scelerosi secessus l. 3. *infr. de Apostatis*: ad imam vsque scelerum nequitiam peruenisse dicuntur d. l. 65. *b. t.* mundum sollicitare l. 18. *b. t.* a cæteris hæreticis velut insigniores separantur sæpe, eosque præcipue Imperatores meritiſſima ſeueritate perſecuti l. 40. *b. t.* vide l. 3. *infr. de Apostatis*: & quæ dicam ad l. 4. *eiusdem tit.* & enixam in hos Valentiniani III. *Nouellam* 2. Horum nomina & sectæ variz fuere l. 7. 9. 11. *b. t.* ideo & officina Manichæorum dicitur d. l. 9. *b. t.* puta *Encratitæ* l. 7. 9. 11. *b. t.* *Apotactitæ*, l. 7. 11. *b. t.* seu *Solitarii* l. 9. *b. t.* *Hydroparastatæ* l. 7. 9. 11. 65. *b. t.* *Saccofori* d. l. 7. 9. 11. *b. t.* Fuere Manichæi intra Præfecturam Italiæ l. 1. 40. 45. *b. t.* in Diœcesi Africæ nominatim l. 35. *b. t.* & quidem Africa Prouincia l. 41. *b. t.* intra Præfecturam, Episcopatum Urbis Romæ l. 13. 18. 20. 62. *b. t.* intra Præfecturam Orientis l. 7. 9. 11. *b. t.* XX. *Marcelliani*, qui in Præfectura Orientis fuere l. 65. *b. t.* XXI. vt & *Marcianistæ* d. l. 65. *b. t.* XXII. *Meletiani*, vide *infr. schismatici*. XXIII. *Messaliani* in Præfectura Orientis d. l. 65. *b. t.* XXIV. vt & *Montanistæ*, pariter l. 34. 48. 57. 65. *boc tit.* quorum nefaria superstitio dicitur l. 48. *b. t.* XXV. *Montenses*, qui & Donatistæ: vide *supr. Donatistæ*. XXVI. *Nestoriani* in Præfectura Orientis l. *ultim. b. t.* qui & Simoniani d. l. *ultim.* XXVII. *Nouatiani*, de quibus agitur quatuor legibus l. 2. 59. 65. *boc tit.* & l. 6. *infr. ne sanctum baptisma*: l. 24. *de Paganis*, qui intra Præfecturam Urbis Romæ fuere l. 2. *b. t.* per Præfecturam Orientis d. l. 59. 65. *b. t.* & d. l. 6. quique vna cum Sabbatianis tolerabilius habiti quam cæteri. XXVIII. *Pauliani* in Præfectura Orientis l. 65. *b. t.* XXIX. *Itidem Peputzitæ*, de quibus l. 59. *b. t.* & l. 24. *infr. de Paganis*. XXX. *Pneumatomachi* etiam l. 11. *b. t.* XXXI. *Porphyriani* iidem cum Arianis l. *ultim.* *Phryges*, vide *supr. Fryges*. XXXII. *Priscillianistæ*, de quibus l. 40. 43. 48. 59. 65. *b. t.* qui intra Præfecturam Italiæ fuere l. 40. 43. *b. t.* & in Præfectura Orientis l. 48. 59. 65. *b. t.* Alii *Priscillianistæ* intra Hispaniam, de quibus accipio l. 14. *supr. de accusationib.* Horum nefaria superstitio dicitur d. l. 48. *b. t.* XXXIII. *Protopaschitæ* (Nouatianorum secta) de quibus l. 6. *infr. ne sanctum baptisma* XXXIV. *Sabbatiani* (Nouatianorum secta) in præfectura Orientis l. 59. 65. *b. t.* XXXV. *Saccofori* Manichæorum secta l. 7. 9. 11. *b. t.* XXXVI. *Tascodrogitæ* l. 10. *b. t.* qui perperam *Afcodrogitæ*, l. 65. *b. t.* in Præfectura Orientis fuere *dict. l. 65. b. t.* in diœcesi Pontica *dict. l. 10. b. t.* XXXVII. *Valentiniani* in Præfectura Orientis *dict. l. 65.* Illud memo-

rabile, per Gallias nullam hæresin hoc Codice memorari; & sane Gallia (teste Hieronymo) ad hoc æui nulla monstra aluit. Quidam etiam hæretici nominibus suis non designantur, sed de erroribus suis denotantur; veluti, qui redempta venerabili lauacro corpora reparata morte tabificant, id auferendo quod geminant. *l. 5. h. t.* qui in vnum Paschæ diem non conueniunt *l. 9. in fin. h. t.*

5. Suos porro, quod quintum est huius Paratitli caput, hæretici, non minus quam Catholici, ordines Ecclesiasticos habuere *l. 26. h. t.* Antistites, *l. 24. 28. 36. 54. h. t.* Sacerdotes *l. 5. 12. 13. 52. h. t.* Principatum tenentes, *l. 19. h. t.* Magistros, ministros, *l. 5. 8. 12. 13. 52. 54. h. t.* Lectores *l. 19. h. t.* Episcopos, Presbyteros, Diaconos, *l. 5. 14. 19. 22. 26. 54. 57. h. t.* Clericos *l. 14. 19. 21. 30. 31. 32. 34. 51. 57. 58. 65. h. t.* Professores *l. 12. h. t.* seu Doctores *l. 3. 31. 32. h. t.* qui doctrinam vel mysteria exercebant *d. l. 12. h. t.* docebant, *l. 24. h. t.* Harum professionum Pontificium sibi vel ministerium vindicabant *l. 15. h. t.* suas item quandoque habuere Ecclesias, suos coetus, de quibus *postea* & in his altaria *l. 4. 3. h. t.* sua cœmeteria *l. 1. hoc tit.* sua diaconica vel decanica *l. 30. h. t.* suas solemnitates *l. 12. h. t.* litanias *l. 30. hoc tit.*

6. Qua vero *conditione*, quo loco sub Christianis Imperatoribus hæretici habiti fuerint; Quibus *rationibus* pernicæ eorum institutum frangere & ad Catholicam fidem seu vnitatem eos reducere iidem studuerint; Quibus denique *pœnis* affecerint, docent huius tituli constitutiones. Certe partim ratione, partim terrore cum his actum testatur *l. 63. h. t.*

Primum hæretici *Edictis* inuitati ad fidem Catholicam: proposita eius formula secundum disciplinam Apostolicam & Euangelicam doctrinam, & exemplis Episcoporum insigniorum Catholicorum allatis, itemque Synodo Nicæna prælata; vindicta etiam & ultione proposita, *l. 2. & 3. supr. de fide Cathol. l. vltim. de his qui supr. relig. l. 6. h. t.* Cuiusmodi est etiam Edictum vnitatis, seu *ἐνωτικὸν* Honorii, cuius pars est *l. 38. hoc tit. & lex 3. ne sanctum baptisma.*

Secundo, inuitati *Pœnitentia* & abolitione proposita hæretici ipsi ad fidem Catholicam & vnitatem, quocunque tempore, vt *l. 40. 41. 52. 62. 64. h. t. & l. 4. ne sanctum bapt.* vt & hæreticorum vxores, filii, serui: de quo *infra*. Et tempus certum ad id quandoque præfinitum *d. l. 62. h. t.* Tertio, *Collatio* quandoque cum his instituta de Religione, cognitorque super eo datus: cuiusmodi fuit collatio Carthaginensis, & Marcellinus Tribunus & Notarius cognitor: quo pertinet *lex 55. h. t. & l. vlt. infr. de Religione.*

Deinceps variis admodum interdictis, pœnisque aduersus hæreticos, resque eorum actum: Quam in rem præter alias Constitutiones, singulares maxime sunt & plenissimæ *lex 52. & 54. h. t.* Nempe *Doctores* hæreticorum *docere* seu fidem insinuare vetiti *l. 3. 5. 13. 24. h. t.* sibi que adeo tantum nocitura sentire, non vero aliis obfutura pandere, permitti *d. l. 5. h. t.* seu domestico secreto soli fouere virus impiæ disciplinæ *l. 2. ne sanctum baptisma*: contra ritus suos exercere docereque prohibiti *d. l. 13. h. t.* alioquin, graui censione multati, veluti Manichæi: *d. l. 3. h. t.* vrbibus pulsi, inque exilium trusi: vt Eunomiani, Macedoniani, Ariani, Apollinarii *l. 13. 14. 31. 32. 33. 45. h. t.* Imo & *disputare* de religione publice turbis coadunatis vetiti: de quo titulus *supr. de his qui super relig. & l. 46. h. t.* alioquin competenti pœna & digno supplicio coerceri iussi *l. 2. eod. tit.* deportatione & exilio *l. 3. eod. tit.* *Episcopi, Clerici, Sacerdotes* ab hæreticis, ordinari, institui, confirmari prohibiti *l. 12. 14. 21. 22. 24. 26. 27. 57. 58. 65. h. t.* Creati, pro Episcopis vel Clericis non habiti *d. l. 24. 26. 28. h. t. l. 1. infr. ne sanctum baptisma*: Priuilegiis Clericorum quibus Catholici fruebantur non frui, imo muneribus constricti & subiecti *l. 1. h. t. & l. 2. 3. supr. de Episcopis.* Vrbibus seu ciuitatibus quandoque hætenus pulsi, quandoque etiam in exilium missi, vel deportati *l. 13. 19. 30. 31. 32. 34. 52. 54. h. t.* veluti Eunomiani, Montanistæ, *d. l. 31. 32. 34. 57. 58. h. t.* Apollinarii *l. 33. h. t.* Donatistæ *l. 52. 54. h. t.* Idque aliquando bonis omnibus confiscatis; *l. 34. 54. h. t. & leg. vltim. ne sanctum baptisma*: Aliquando decem libris auri multati vna cum ordinatoribus, & ad conueniendum loca præbentibus nonnullis. Quæ pœna a Theodosio Magno constituta *l. 21. h. t.* probata deinceps Honorio *l. 39. h. t. & Theodosio Iun. l. 65. h. t.* Imo & si pauperes essent, ea multa de communi Clericorum corpore vel donariis illata, *l. 65. h. t.* Quandoque plumbo contusi, exilio coerciti, vel deportati *l. 53. h. t.* Et ad soluendam eorum societatem viritim ad singulas quasque regiones in exilium missi, exilii discretionem

tione soluti, solitarii, & longo spatio positis inter se insulis in perpetuum deportati *l. 52. 54. 63. hoc tit.*

Cætus & conuentus tractatusque hæreticorum (qui infaufti & damnati conuentus dicuntur *l. 34. b. t. nefarii cætus, funesta conuenticula, l. ultim. infr. ne sanctum baptisma*, illicitæ, & profanæ coitiones, *l. 7. b. t. conciliabula l. 5. b. t. & l. 2. 5. supr. de fide Catholica: conuenticula l. 7. 10. b. t. & d. l. ultim. congregationes l. 6. b. t.*) ad ritus suos celebrandos prohibiti, *l. 4. 5. 6. 10. 11. 12. 14. 15. 19. 20. 21. 26. 30. 45. 52. 53. 54. 56. 65. b. t. & l. ultim. infr. ne sanctum bapt.* speciatim Apollinarianorum *l. 12. 14. 33. b. t.* Arianorum *l. 11. 12. b. t.* Eunomianorum *l. 11. 12. 33. 36. 58. b. t. & d. l. ultim. infr. ne sanctum baptisma: Iouianorum l. 53. b. t.* Macedonianorum *l. 11. 12. b. t.* Manichæorum, *l. 3. 7. 9. 11. 35. b. t.* Montanistarum, *l. 34. 57. b. t.* Nestorianorum *l. ultim. b. t.* Tascodrocitarum *l. 10. b. t.* Cætus inquam hæreticorum vetiti, seu colligere vetiti, *l. 14. 20. 21. b. t.* (vnde collectiones *l. 36. b. t.*) Idque tam priuatis quam publicis locis, *l. 9. 12. 26. 30. b. t.* clare vel aperte, *l. ultim. b. t.* palam vel in secreto, *l. 26. b. t.* Tam nocte quam die, ad Litaniam forte faciendam *l. 36. b. t.* Aliquando, intra ciuitates tantum clarasque vrbes seu oppida, *l. 6. in fin. l. 7. vers. illud etiam l. 65. b. t.* Aliquando vbique, tam intra vrbes seu mœnia, quam suburbana territoria earum, villas, oppida, *l. 4. 6. 7. 8. 9. 12. 34. 45. 53. 58. 63. ultim. hoc tit. & l. ultim. infr. ne sanctum baptisma: Quem in finem Doctoribus hæreticorum commeandi extra vrbes suas, ad quælibet alia loca, aut euagandi ad vrbes potestas adempta, l. 12. b. t. Urbibus præcipuis pulsi l. 13. 14. 33. hoc tit.*

Prohibiti vero cætus hæreticorum, & disputationes in his, sub pœna proscriptionis, & exilii seu deportationis *l. 34. 36. 45. 51. 58. 63. ultim. hoc tit. & d. l. ultim. infr. ne sanctum baptisma* Imo & sanguinis quandoque, in specie legis *51. & 52. hoc tit. & perniciēs l. 4. hoc tit.*

Iniunctaque cura, cætus videlicet hæreticorum prohibendi, 1. *Iudicibus* seu Rectoribus Prouinciarum *l. 4. 24. 40. 46. 65. b. t.* idque inter præcipua exequi iussi *l. 46. b. t.* sub pœna iis, qui id non prohibuissent vel dissimulassent, perniciēi *d. l. 4. b. t.* dignitatis amissionis, *l. 48. hoc tit.* grauioris etiam motus Principis, *d. l. 46. hoc tit.* multæ *l. 46. 52. b. t. & l. 4. infr. ne sanctum baptisma: 2. Officialibus* item Magistratuum Iudicum, *l. 12. in fin. l. 24. 30. 40. 46. 65. b. t. & d. l. 4. ne sanctum baptisma: alioquin sententiæ damnationique subdi iussi, d. l. 12. b. t.* multa his imposita *d. l. 30. 40. 46. b. t.* 3. *Defensoribus* item ciuitatum *l. 40. 45. 65. b. t. & d. l. 4. ne sanct. bapt. 4. Principalibus* urbium & Decurionibus *l. 12. 40. 45. 65. b. t. & l. 4. ne sanctum baptism.* Imo & priuatis in *sp. l. 11. b. t.*

p. 108. *Loca* ipsa seu *Fundi* domusque & habitacula (quæ magnorum ferme erant *l. 2. infr. ne sanctum baptisma:*) in quibus cætus seu conuentus, ritusue hæreticorum habiti fuissent, domino sciente, vel confiscata *l. 3. 4. 8. 12. 21. 30. 33. 34. 36. 40. 45. 57. 58. b. t. l. 2. 4. & l. ultim. infr. ne sanctum baptisma: vel Ecclesiis & Clericis vindicata, l. 65. b. t.* His etiam quibus aliena prædia seu possessiones commissæ erant, veluti conductoribus, procuratoribus, actoribus, villicis, qui hos cætus fuissent, variæ pœnæ indictæ *l. 21. 34. 36. 40. 52. 54. 57. 65. b. t. & l. 4. ne sanctum baptisma: quandoque etiam ultimæ animaduersionis, l. 34. b. t. & ultimi supplicii l. 36. b. t.* Tandem Catholicis quibusque cætus hæreticorum disturbandi potestas data *l. 11. in fin. hoc tit.*

PARTICIPES, conscii quoque eadem pœna qua superstitionis auctores, *l. 36. b. t.*

ECCLESIAE hæreticorum opponuntur Ecclesiis perpetuæ sanctitatis *l. 2. b. t.* quas pax nostra obtinet *l. 4. b. t.* dicunturque conciliabula, *l. 2. supr. de fide Catholica: mysteriorum loca, l. 6. b. t.* domus & habitacula in quibus profana institutione docebant *l. 3. b. t.* loca in quibus falso religionis obtentu altaria locabant *l. 4. b. t.* non Ecclesiæ *d. l. 2. de Fide Cathol.* verum ad imaginem Ecclesiarum parietes priuati *l. 11. b. t.* feralium mysteriorum sepulchra *l. 7. b. t. vers. illud etiam, antra feralia l. 57. b. t.* si Ecclesiæ Catholicæ eæ ereptæ fuissent, eidem restitui iussæ, *l. 2. in fin. l. 6. in fin. leg. 52. 65. hoc tit. & l. 2. infr. ne sanctum baptisma: proprias vero Ecclesias hæretici fabricare vel habere prohibiti, l. 1. 2. 6. 7. 8. 12. 30. 65. b. t. l. ultim. de fide Catholica: tum in ciuitatibus tum in agris l. 8. 12. b. t.* etiam in priuatis domibus vel locis priuatis *l. 30. b. t.* Vt & diaconica vel decanica *l. 30. b. t.* lisdemque Ecclesiis

siis quid donare vetiti *l. 65. b. t.* Ecclesiæ alioquin quandoque vindicatæ seu addictæ Ecclesiis Catholicis, veluti Montanistarum *l. 43. 57. hoc tit.* vide & *l. 65. b. t.* Priscillianistarum *d. l. 43. b. t.* imo & Donatistarum tandem *l. 43. 52. in fin. l. 54. b. t. l. 2. infr. ne sanctum baptisma*, vna cum prædiis ad eas pertinentibus *l. 52. in fin. b. t.* cum donariis & donationibus in huiusmodi Ecclesias factis *d. l. 57. & 65. b. t.* Quandoque Ecclesiæ hæreticorum, domusque & habitacula, in quibus docebant, fisco vindicatæ, *l. 3. 4. 8. 12. 21. 30. b. t.* Solis Nouatianis suas Ecclesias suaque cœmeteria reliquit Constantinus Magnus *l. 2. b. t.*

Præter pœnas superius propositas in Doctores hæreticorum, in Episcopos & Clericos, in cœtus hæreticorum, eosque qui eos fuissent, locorum & Ecclesiarum proscriptiones, sequuntur Pœnæ hæreticorum in commune. Sane, neque omnes hæretici eadem austeritate habiti, vt diserte illis verbis profitetur Theodosius Iun. *l. 65. seu penult. b. t.* Et colligere etiam est ex *l. 9. b. t.* Sic Theodosius Magnus *l. 7. b. t. de Manicheis*: Tamen quoniam & quid consuetudo obstinationis pertinax natura mereatur, in hac tantum, quam specialiter vigere volumus sanctione, iustæ sensu instigationis, agnoscimus, eos etiam, qui post legem primitus datam, nequaquam ab illicitis & profanis coitionibus refrænari diuina saltem monitione potuerint, tanquam in ipsius statutæ legis iniuriam, velut sacrilegii reos tenemus, seueritatem præsentium statutorum, non tantum ad constituendæ, sed ad viciscendæ legis sanximus exemplum, ita vt nec defensio temporis proffit. Sic & Honorius *l. 40. b. t.* (vnde interpolata lex *4. Cod. Iust. eod. tit.*) PRÆCIPVE tamen Manichæos, vel Phrygas, seu Priscillianistas meritissima seueritate persequimur. Sic & Arcadius *l. 25. b. t.* Eunomianos speciali commemoratione damnare se ait: Vid. *l. 65.* vbi quatuor genera seu gradus constituuntur a § *posthæc ad. § nulli.* Sed neque iidem eodem semper pœnæ genere affecti: Sed auctis pœnæ certis gradibus *l. 52. 54. 62. b. t.* post longam patientiam *l. 54. b. t.* prout consuetudo obstinationis & pertinax natura mereretur, iustæ sensu instigationis *l. 7. b. t.* post frustratam spem correctionis, *l. 25. b. t.* Sed & statutæ iam olim in hæreticos grauiiores pœnæ, tandem ad alios, certis de causis & procacia eorum augefcente, productæ. Enim vero in commune hæretici *I. Infamia* notati, seu infames habiti *l. 7. 54. b. t.* seu notabiles, *d. l. 7. b. t.* vnde & hæretici dogmatis infamia, *l. 2. supr. de fide Catholica*, & famosa hæreticorum nomina, *l. 13. b. t.* quod de Donatistis etiam tandem cautum *l. 54. b. t.* a cœtibus honestorum & conuentu publico segregati *d. l. 54. b. t.* II. *Traducti* seu infamiæ obiectati Edictis publicis. Ita Honorius, rescriptum quod Donatistæ a Iuliano impetrauerant proposito programme celeberrimis in locis anteferri voluit, vna cum gestis & precibus eorum, quo omnibus innotesceret Donatistarum desperata fucataque perfidia, *l. 37. b. t.* Sic Nomina his indita odiosa: Arianis, Porphyrianorum; Nestorianis, Simonianorum, *l. ultim. b. t.* III. a Romana propemodum conuersatione quandoque quidam submoti, veluti Manichæi, Eunomiani, Montanistæ, Priscillianistæ *l. 48. b. t.* Romano iure non viuebant *l. 17. b. t.* nihil commune cum reliquis, cum mundo habebant *l. 17. 18. b. t.* nihil ex moribus, nihil ex legibus his cum cæteris commune fuit, *l. 40. b. t.* quæ pœna peregrinorum mutandæ conditionis dicitur *l. 36. b. t.* IV. Et ideo Militare prohibiti, *Dignitatibusque* omnibus fungi in quacunque Militia, Palatina, administratione Prouinciæ, *l. 9. 42. 48. 58. 61. 65. b. t.* Qua parte elegans est Honorii dictum *d. l. 42. b. t.* *Nullus nobis sit aliquaratione coniunctus, qui a nobis fide & religione discedat.* Quod a Theodosio Magno^{P.109.} primum statutum, docet lex *29. b. t.* & indicat lex *25. b. t.* ab Arcadio id confirmatum nominatim in Eunomianos *l. 25. 29. b. t.* ab Honorio *l. 42. b. t.* a Theodosio Iun. in Montanistas, Priscillianistas, aliosque *l. 48. b. t.* in Eunomianos & alios *l. 58. 61. b. t.* in omnibus hæreticis *l. 65. b. t.* Et si qui in vrbe militare dignoscerentur, vna cum his quibus conuiuentiam præstarent, extramœnia vrbis pulli; *l. 29. b. t.* Et tamen neque a castrensi seu armata militia prohibiti *l. 65. b. t.* neque a Curia aut cohortali militia *l. 48. 61. 65. b. t.* V. *Intestabiles* fuere, id est, testamenti condendi in quamcunque personam criminis societate coniunctam, vel ex testamento capiendi ius iis denegatum, quod de Manichæis nominatim cautum *l. 7. 9. 18. 65. hoc tit. & l. 3. infr. de Apostatis*: de Eunomianis, non tamen perpetuo: intestabiles scilicet facti *l. 17. 25. 49. 50. 58. b. t.* testabiles rursus redditi & viuere iure Romano permitti, *l. 23. 36. b. t.* Donatistæ tandem etiam intestabiles redditi, *l. 54. b. t. & l. 4. ne sanctum baptisma.* Quare hæreticorum bona, hisque delata, velut caduca fisci

fisci viribus vindicata *l. 7. 9. 17. 40. h. t. vel populo Romæ l. 18. h. t. non obstantē* quacunque temporis præscriptione, *l. 7. h. t. de quo postea*: sic etiam, vtea peti a Principe non possent, verum in iure fisci manerent semper *l. 49. 50. h. t.* Exceptæ tantum certæ personæ, in quas testari possent *l. 65. h. t.* VI. *Donandi* item, donationesque capiendi ius hæreticis conuictis denegatum: nominatim Manichæis *l. 7. 9. 40. 65. h. t.* Eunomianis *l. 36. 49. 50. 58. h. t.* Donatistis tandem etiam rebaptizantibus *d. l. 4. ne sanctum bapt.* VII. *Contrahendi*, emendi, vendendi etiam ius ademptum Manichæis, Phrygi-
bus, Priscillianistis, *l. 40. & 48. h. t.* Montanistis, *d. l. 48. h. t.* Donatistis tandem etiam rebaptizantibus, & ab his ultro rebaptizatis *l. 54. h. t. & d. l. 4. infr. ne sanctum bapt.* VIII. *Multa* etiam imposita hæreticis nonnullis, nisi ad Catholicam redirent, *l. 39. 51. 54. h. t.* pro qualitate & conditione personarum. IX. Ex sedibus suis, vrbibus & Provinciis quandoque *pellī* nonnulli iussi, *l. 13. 14. 15. 16. 18. 20. 29. 61. 65. h. t.* ab omnibus locis, a mœnibus vrbium, a congressu honestorum, a communione Sanctorum *d. l. 14. h. t.* etsi non omnes neque semper *l. 10. h. t.* Deportati *l. 52. 57. 58. h. t.* Proscriptione bonorum plecti iussi vel statim *l. 18. 40. 53. h. t.* vel si post multam non emendati fuissent, *d. l. 40. h. t.* Plumbo etiam hæresiarchæ quandoque contusi *l. 53. h. t.* vt & conductores, procuratores, domum cœtibus rituique hæreticorum præbentes, *l. 4. ne sanctum baptisma*: Doctores Manichæi graui censura multari iussi a Valentiniāno Sen. *l. 3. h. t.* Perniciem minitati *l. 4. h. t.* Rebaptizantibus & rebaptizatis supplicium quoque impositum *l. 6. h. t. & l. ultim. ne sanctum baptisma.* Quandoque minitati Impp. veluti Theodosius in *l. 2. supr. de fide Cathol.* pariter diuinam vindictam & ultionem motus sui, quam ex cœlesti arbitrio fumerent. X. Quod poenam sanguinis, seu vltimum supplicium attinget nulla lex occurrit, qua generaliter vltimum supplicium hæreticis imponatur, verum singularibus casibus eam minitati Imperatores. Prima omnium hoc Codice Theodosii M. lex occutrit Anno Domini 382. de summo supplicio hæreticorum, Encratitas scilicet, Saccosforos, Hydroparastatas & Manichæos summo supplicio & inextinguibili poena iussit affligi, puta *l. 9. h. t.* 2. Exinde filii quoque eius supplicia hæreticis indicta firmavit *l. 16. h. t.* 3. Procuratoribus item possessionum, in quibus prohibiti hæreticorum cœtus agitari fuissent, veluti Eunomianorum, Montanistarum, vltima animaduersio, seu vltimum supplicium impositum *l. 34. & 36. h. t.* Clericos item Eunomianorum & Montanistarum, si post prohibitionem vrbibus eiectionis, in qua vrbe deprehensi fuissent vel domum aliquam ingressi fuissent ad celebrandam superstitionem suam, ademptis bonis vltima animaduersione plecti iussi, *d. l. 34. h. t.* 4. Codicum item recentatores noxiorum, quandoque capite plecti iussi, *d. l. 38. in fin. h. t.* 5. In seditionis item concitatores, si turbæ conuenerint, aculeos acrioris commotionis exerendos statuit, *l. 38. h. t.* 6. Exurgentibus etiam variis hæresibus quibusdam supplicium iustæ animaduersionis indictum *l. 43. 44. h. t.* 7. In commune hæreticis quibusdam si in publicum conuenerent quandoque feuerissimum supplicium *l. 15. h. t.* feuerissima emendatio imposita *l. 35. h. t.* imo & poena proscriptionis & sanguinis *l. 51. 56. h. t.* iudicium etiam comminati Manichæis si vrbe non egrederentur *l. 18. h. t.* 8. Austeriorem etiam sententiam his comminati Principes, si damnata & vetita pertinaci improbitate repeterent *l. 53. h. t.* criminibus debita feueritate plecti *l. 63. h. t.* 9. Quandoque si quinquies multati ab errore non reuocarentur, acerbius a se iudicandum de solida eorum substantia & statu definitum *l. 54. h. t.* vt & coercitos verberibus, exiliis mancipandos *d. l. 54. §. 8. h. t.* Et hæc quidem de poenis hæreticorum. Quibus adde.

Initæ inuentæque & aliæ rationes & media aduersus hæreticos, quibus eorum partes frangerentur. 1. Nempe, publica hæc accusatio quandoque facta seu publicum crimen, veluti in Manichæos, Phrygas, Priscillianistas, *l. 40. h. t.* 2. Exciti indices & delatores *l. 9. h. t.* in Encratitas, Saccosforos, Hydroparastatas sine inuidia delationis, & ita vt nemo præscriptione communi exordium accusationis infringere posset. 3. Imo & Inquisitores & Executores quandoque dati seu missi ad cohibendos, inuestigandos, eruendosque e latebris hæreticos, offerendosque iudicio, puta Encratitas, Saccophoros, p. 110. Hydroparastatas, Manichæos, *l. 9. 12. 13. in fin. 15. 31. 32. h. t.* Donatistas furentes & seditiosos. Item & quorundam hæreticorum cœtus communi omnium conspiratione impediri, eosque pelli statutum *l. 11. h. t.* 4. Imo seruis etiam accusatio dominorum permessa, & ad Ec-

clesiam Catholicam a domino transire *l. 40. h. t.* 5. Iisdemque, si ad ritus hæreticos a dominis adigerentur, refugiendi ad Ecclesiam Catholicam potestas vna cum præmio libertatis data, *l. 4. ne sanctum baptisma.* 6. Contra serui ingenuique alienæ potestati subditi, puniti, si hæreticorum mysteriis initiari se, veluti anabaptismo, paterentur *l. 65. h. t.* 7. In seruos & colonos hæreticos dominis coercitio data, imo & tertiæ partis peculii retentio *l. 54. h. t.* 8. Iuxta ea quæ supra diximus, de conductoribus, procuratoribus, latebram præbentibus, occultatoribus hæreticorum seuere poenæ impositæ, *l. 35. 54. h. t.* 9. Neque vxoribus paritum aut mulieribus, *l. 52. 54. h. t.* 10. Neque filiis hæreticorum, quibus bona paterna ademta, nisi ad Catholicam redirent, veluti Manichæorum, *l. 7. 9. 40. h. t.* Donatistarum rebaptizantium *l. 7. infr. ne sanctum baptisma:* 11. Contra redeuntibus & poenitentibus commodum paternæ successionis propositum & abolitio data *d. l. 40. 41. h. t.* 12. In mortem etiam inquisitio quandoque tendebat, atque adeo hæreseos crimine non soluebatur, *l. 40. h. t.* 13. Neque præscriptioni locus erat hac parte *l. 9. h. t.* neque defensio temporis quandoque proderat *l. 7. h. t.* siue de accusatione hæreseos ageretur, *d. l. 9. h. t.* siue de bonis *d. l. 7. h. t.* 14. Libri etiam hæreticorum quæri & comburi iussi sub aspectibus ludicum: veluti Eunomianorum, Montanistarum, *l. 34. h. t.* Nestorii *l. ultim. h. t.* eorumque occultatores seueriter puniti *d. l. 34. infr. h. t.* 15. Rescripta Imperatorum, sanctionesque, etiam pragmaticæ & adnotationes beneficiaque specialia contra generales sanctiones, in fauorem hæreticorum quandoque & quorundam (spe forte correctionis *l. 15. h. t.*) nullius momenti, imo & pro falsis haberi iussu, *l. 5. 6. 14. 16. 25. 47. 49. infr. l. 51. 52. 58. 65. 66. h. t.* 16. Imo & publice proposita vna cum precibus hæreticorum, in despiciatum eorum *l. 37. h. t.* 17. Nomina odiosa constitutionibus, hæreticis imposita *l. ultim. hoc tit.*

II. De SCHISMATICIS eorumque poenis agitur *l. 1. 62. 63. 64. hoc tit. & l. 4. infr. ne sanctum baptisma.*

Sub finem huius Paratitli adnotare & sub vnum conspectum dare iuuat, quorum Imperatorum singulæ huius tituli constitutiones sint.

CONSTANTINI M. sunt duæ leges, puta *lex 1. & 2. h. t.*

Nullæ vero hic Constantii leges occurrunt, quia & ipse hæreticus fuit.

VALENTINIANI Senioris lex vnica, puta *lex 3. h. t.*

Nulla Valentis, quia & ipse hæreticus fuit.

GRATIANI duæ: puta *lex 4. 5. h. t.*

THEODOSII M. quindecim: puta *l. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 16. 17. 19. 21. 22. 23. h. t.*

VALENTINIANI Iun. tres: puta *lex 15. 18. 20. h. t.*

ARCADII duodecim: puta *lex 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 36. h. t.*

HONORII octodecim: puta *lex 35. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 51. 52. 53. 54. 55. 56. hoc tit.*

THEODOSII Iun. decem: puta *lex 48. 49. 50. 57. 58. 59. 60. 61. 65. 66. seu ult. h. t.*

VALENTINIANI Tertii Placidie F. tres: puta *lex 62. 63. 64. h. t.*

PRIVILEGIA Clericis concessa ad Catholicos solos pertinere, non ad Hæreticos & Schismaticos.

I. (a) Imp. CONSTANTINVS A. (b) ad Dracilianum. (c)

PRIVILEGIA, quæ contemplatione religionis indulta sunt, Catholicæ tantum legis obseruatoribus (d) prodesse oportet. Hæreticos autem, (e) atque Schismaticos (f) non tantum (g) ab his priuilegiis alienos esse volumus, sed etiam diuersis (g) muneribus constringi, & subici. (h) pp. Kalend. Sept. Generatio, (i) Constantino A. VII. & Constantio coss. (k) [326.]

NOTÆ.

(a) *Lex 1. Cod. Iust. eod. tit.* Extat quoque apud Baronium *Anno 326. num. 16. GOTHOF.*

(b) In *Cod. Iust.* tribuitur *Constantino, Constantio & Constanti, male. ID.*

(c) *Præfatum Vrbi, additum Cod. Iust. pessime, de quo mox. Eidem Draciliano inscribitur lex 1. supr. de vsuris: vbi de eo plene dixi. ID.*

† A quo & quando, mox dicam. *ID.*

(d) Clericis scilicet: Obseruantia etiam vox propria Clericis. *ID.*

(e) Absunt hæc, autem atque schismaticos a *Cod. Iust. ID.*

(f) *Schismaticos.* De his agitur quoque *l. 62. 63. 64. hoc tit. & l. 4. infr. ne sanctum bapt. ID.*

P. III. (g) *Solum Cod. Iust. ID.*

(g) *Diuersis, id est, omnibus quæ diuersi generis sunt. ID.*

(h) Supplendum forte, *Dat. Romæ: vid. Chronolog. Theodos. ID.*

(i) In nonnullis Codicibus Iustinianis, *Gerasi;* in aliis *Geni casto:* verum de hoc mox. *ID.*

(k) *Constantio C. COSS.* ita in *V. C. ID.* Incidunt in hunc annum Vicennalia Romana Constantini M. de quibus agit *PAGIUS in Critic. ad h. an.* quorum ope, lex hæc illustrari potest. *RITTER.*

COMMENTARIUS.

CONSTANTINI M. duæ in Hæreticos & Schismaticos constitutiones primo loco occurrunt hoc titulo: Quibus addendæ sunt eiusdem Imperatoris tres aliæ in hæreticos constitutiones titulo de *Episcopis, Eccles. & Cleric.* puta *lex 1. 2. 7.* Hæc nostra est, de PRIVILEGIIS, ac nominatim de immunitate a muneribus publicis, quæ a Constantino M. iam antea Clericis Catholicis concessa fuerat: quod vt ex Eusebio *lib. 10. cap. 7.* Sozomeno, *lib. 1. cap. 9. & d. l. 1. 2. 7. supr. de Episcopis* ita ex hac quoque lege discimus. Hæretici vero & Schismatici duplici statim ratione ea priuilegia interturbare studuerunt, & quidem sub ipsomet Constantino Magno huius priuilegii auctore; atque ita inter ipsa statim huiusce priuilegii initia. Primum, aperte, per factionem & iniuriam, liuorem, *δια ἐξολιθίσεως ἰεροσύλης*, id apud Iudices, (forte *Gentiles*) agendo, ne Clericis Catholicis sua constarent priuilegia: vt ostendunt tres illæ Constantini Magni constitutiones: puta *d. l. 1. 2. 7. supr. de Episcop.* & quarta insuper epistula Constantini apud Eusebium *lib. 10. cap. 7.* Secundo, eadem sibi priuilegia, quasi communia pariter vindicando. Verum, præterquam quod Constantinus Magnus disertim *Catholicæ Ecclesiæ Clericis* ea indulserat, vt ex *dist. epistola* liquet & *d. l. 1. supr. de Episcop.* huic posteriori molitioni obuiare subinde necesse habuit. Et vero eo spectat hæc *lex 1.* qua nominatim id cauetur, *Priuilegia illa, nonnisi Catholicæ Ecclesiæ Clericis competere, non etiam hæreticis aut schismaticis.* Contemplatione scilicet religionis, quæ indulta sunt, hæreticis aut schismaticis, qui religionem eiusque pacem interturbant & euertunt, competere non possunt. Quod axioma hinc elici potest.

Cæterum *εὐσέχως* omnino coniecit Emin. Baronius, spectare hanc legem ad *Arianos & Meletianos.* Argumenta ipse, quæ Baronius non adeo expressit, addam. Primum ipsa temporum ratio id suadet: superiore enim anno Concilio Nicæno utrique illi damnati fuerant. Secundo coniunctio utrorumque, puta *hæreticorum & schismaticorum* spectanda hic est: Nam & hoc ipsum tempus est, quo paucis post Concilium Nicænum mensibus, Alexandro mortuo, Meletiani Ecclesias rursus turbare cœperunt: vt ex Athanasii *Apolog. 2. pag. 777. Edit. Lips.* & Sozomeno *lib. 2. cap. 21.* liquet. Et ab Eusebio Nicomediensi illecei in societatem cum Arianis coiere, de quo præter Athanasium videntur Epiphanius, *hæresi Meletianorum 68.* Athanasio, qui hoc anno Alexandro successus fuerat, ab his apud Imperatorem Constantinum variis criminibus

Tom. VI.

appetito, & Athanasio vicissim apud Imperatorem in hæreticos & schismaticos sese efferente: quin & ipsomet Imp. pacis nequidquam auctore, suatore, quod *lib. 3. de vita Constantini c. 23.* scriptum. Et alioquin hæretici schismaticis non male iunguntur. Nam etsi hæretici continuo non sint, qui a communionis vnitate diuertunt, nec schisma, quod & *ἀφαισμός* dicitur, hæresis sit: plerumque tamen vel in hæresim schisma definit (vt de schismate Donatistarum dicitur *l. 4. infr. ne sanctum baptisma,* & apud Augustinum) vel cum hæreticis schismatici ferme coire solent, in mutuam auxilium videlicet.

Tertio, inscriptio huius legis simul & subscriptio attendenda venit. Nempe *Draciliano* hæc lex inscribitur: Cæterum, *Dracilianum* hunc vices agentem Præfedi Prætorio fuisse ostendit, non tantum Constantini epistola ad Macarium Ep. Hierosolym. referente auctore vitæ Constantini *lib. 3. cap. 31.* Sed inscriptio *l. 1. supr. de vsuris,* quæ superiore Anno 325. data est. Atqui legis illius subscriptio præfert *PP. Cæsarea;* vnde liquet, eum vices egisse Præfedi Prætorio per dioccesim aliquam Orientalis Imperii: nam vt maxime haud aileo definiri posse videatur, quænam ista sit Cæsarea, cum plures eo nomine fuerint: in Cappadocia scilicet, Palæstina, Paneade, Cypro, attamen omnes illæ in Oriente fuere. Nam Mauritania Cæsarea huc non pertinet. Sunt quæ suadere videantur, accipiendam ibi Cæsaream Cappadociæ, & sic Ponticæ metropolim, vbi Vicarius Ponticæ agebat, quod etiam discimus ex Chrysostomo *epist. ad Olympiadem 131.* Legesque ibidem ferme proponi solitæ: proinde *Dracilianum* per Ponticam Vicarium fuisse quis censet; (cum hoc tempore Vicarius Orientis, ita specialiter dicti, esset Maximus, vt docet *lex 12. supr. de Decurion.*) De quo certius adhuc aliquid dici posset, si liqueret, quisnam locus ille sit, qui huic legi subscriptus est, puta *Generassum,* quem nullibi reperio. Vt ad Ponticam hanc legem quis referat, facit etiam, quod Meletiani Arianis sese in Pontica Eusebio Nicomediensi Episcopo hac tempestate post Concilium Nicænum coniunxerint, vt vel Athanasius *Apologia secunda,* & Epiphanius, *hæresi 68.* ostendit. Verum quid verbis opus? *Dracilianum,* cui hæc lex inscribitur, & *l. 1. supr. de vsuris,* Palæstinæ vicinisque Prouinciis Præfectorum vice præfuisse diserte comprobatur prædicta Constantini M. epistola ad Macarium Episcopum Hierosolymitanum, apud auctorem vitæ Constantini *lib. 3. cap. 31.* & Socratem *lib. 1. cap. 9.* & Theodoretum, *lib. 1. cap. 17.* quam hoc ipso Anno 326. memorat Baronius *num. 31.* Et sane dicta *lex 1. supr. de vsuris,*

Q 2

de usuris, dicitur *proposita Casarea*, quæ sane metropolis Palaestina fuit. Quid si igitur in subscriptione huius legis reponamus *P. P. Gera aslo*, id est, *proposita in Gera ciuitate*. Quæ Gera prope Pelusium in Maræotide proxime ad Palaestinam fuit, vt ex Ptolemæo, Itinerario vtroque, Theophilo Alexandrino, Sozomeno lib. 8. cap. 19. liquet. In qua quidem Maræotide Meletianos suum schisma hoc tempore fouisse, conuentusque habuisse, expresse testatur Athanasius, *Apol. 2.* & Epiphanius d. *heresi 68. num. 6. & 8.* Et quid si in subscriptione huius leg. reponat quis *Genezareto*? (Neque enim hic quadrat *Gera aslo*, quæ vrbs Eubææ vel Arcadiæ erat.) Et *Genezaretum* pro Tiberiade accipiamus: verum omnium maxime mihi placet *Gera aslo*.

Ex collatione interim earum constitutionum, quæ his annis, ad Dracilianum vices agentem Præfecti Prætorio, & ad Maximum Vicarium Orientis, scriptæ sunt, colligere licet, Vicarium hoc tempore alium fuisse, qui *Orientis* dicebatur: sub quo erat Syria Coele, Syria Phœnice, (& si quæ aliæ) vt docet subscriptio legis 4. de *Veteranis*: l. 10. de *Decurion.* l. 1. de *Gladiatoribus*. Alium vero qui vices Præfecti Prætorio ageret in *Palaestina*, & vicinis Pro-

uinciis, vt docet hæc lex. l. 1. *supr. de usuris*. Hac vero lege apertissime refutatur Arianorum & Meletianorum mendacium, apud Epiphanium, *heresi 68.* quod etiam tanto post reponit Philostorgius, lib. 2. cap. 1. qui sparsere Constantinum post Concilium Nicænum, quod superiore Anno habitum, *strepentem* iam fauisse, Arianis & Meletianis concessisse, vti separatim in cœtum coirent. Quam calumniam alioquin reuincunt ipsæmet Constantini literæ apud Athanasium, *Apol. 2.* & hæc lex. Præterquam quod iam olim Athanas. ad *solit. vit. ag.* Epiphanius *heresi 69.* Theodoretus lib. 2. cap. 5. diserte testantur, Constantinum semper in fide integra integrum mansisse. Quamquam nimis clemens visus nonnullis, quod Arium ab exilio reuocauerit: interdicto quidem ei primum Alexandria ingressu, mox tamen indulto: de quo Socrates lib. 1. cap. 1. in *prin.* item lib. 2. cap. 15. & Nicephorus, lib. 7. cap. 5. pag. 492. Hac etiam lege manifeste testatur Constantinus, quam diuerso iure hæreticos & schismaticos atque Catholicos habuerit, haberique voluerit: quod quidem ex proxima l. 2. intelligimus, quæ hoc ipso anno data est, vbi a cæteris hæreticis Nouatianos tantum excipit.

NOVATIANIS suas Ecclesias, suæque cœmiteria relinquenda esse

II. (a) Idem A. ad Bassum. (b)

NOVATIANOS non comperimus prædamnatos, (c) vt iis, quæ petiuerunt crederemus minime largienda. Itaque Ecclesiæ suæ domos, & loca sepulcris apta sine inquietudine eos firmiter possidere præcipimus: ea scilicet, quæ ex diuturno tempore vel ex empto habuerunt, vel qualibet (d) quæsiuerunt ratione. Prouidendum (e) erit, ne quid sibi usurpare conentur ex his, quæ ante discidium (f) ad Ecclesias perpetuæ (g) sanctitatis pertinuisse manifestum est. Dat. ix. (h) Kalend. Octobr. Spoleti, (i) Constantino A. vii. & Constantio coss. [326.]

NOTÆ.

- (a) Abest hæc lex a Cod. Iust. velut temporaria. Memorat eam Baronius Anno D. 326. num. 17. GOTHOF.
- (b) Bassus hic, an Præfectus Prætorio fuit? an potius Vicarius Italiæ, vt l. *unic. si quis eam*, eius tutor, his consulis? ID.
- (c) Prædamnatos vt, id est, vsque adeo damnatos, vt, &c. de quo mox plura: nisi malit quis perdamnatos. Quod nou admitto. ID.
- (d) Veluti testamento, legato, ID.
- (e) Tantum, scilicet, vel tamen, vel enim, nisi malis Proin videndum: vel Porro videndum erit. ID.
- (f) Schisma, discidium: de schismaticis in *Paratitlo*. ID.
- (g) Perpetua sanctitatis Ecclesiæ, id est, Catholicæ: quibus schismaticæ opponuntur. Sic religio Catholica sanctitatis opponitur cœtibus hæreticorum l. 3. *infr.* ID.
- (h) *yp. IV.* Constantinus M. quippe hoc tempore ad V. Kalend. Octobris vsque Rome substitit, indeque V. Kal. Octobris profectus est: ad quem diem *Kalendarium* Constantinianum *Professionem Diui* (Constantini scilicet) adnotat. Vel *Prid.* vt ita etiam iungenda videatur l. 3. *Cod. Iust. de precib. Imperat. offerend.* ID.
- (i) Spoleti data hæc lex a Constantino Magno Anno 326. Ibidem Accepta Iuliani lex 5. *supr. de Professoribus & Medicis.* Anno 326. Verum de hoc mox plura. ID.

COMMENTARIUS.

NOVATIANIS suas Constantinus M. hac constitutione, quæ data est Anno D. 326, Ecclesias, suæque cœmiteria reliquit: iure iam olim (intra 80. circiter annos, nam hæc huius schismatis ætas seu æra est) quæsitæ, emptionis aliove iusto titulo, at non etiam eas, quæ ad Ecclesias Catholicas aliquando & anteschisma pertineuerunt, cum alias hæretici Ecclesias fabricare vel habere veteren-

tur: de quo vide *Paratitlon*: & Constantinus ipse veruerit, & ex hac Nouatianorum exceptione intelligimus: de quo ad l. 1. *supr.*

Et rationem simul & occasionem præmittit his verbis: *Nouatianos*, inquit, *non comperimus prædamnatos, vt iis, quæ petiuerunt minime largienda crederemus.* Nempe inquietare hoc tempore Nouatianos nonnulli instituerant, quasi de schismate vel maxime

maxime notos, deque hæresi notatos: Verum de eo conquesti apud Constantinum Nouatiani, sibi sua relinquere petiere; Neque enim se prædamnatos, ita, ut sua sibi non relinquerentur. Et fidem habuit Nouatianorum allegationi Constantinus M. *Nouatianos*, inquit, *NON COMPERIMVS prædamnatos*. Atqui hæc impostura videtur, eaque circumuenta Constantini religio. Quid enim? Non & Romana iam dudum Synodo 60. Episcoporum, totidemque Presbyterorum, Nouatianos damnatos aperte clamat epistola Cornelii Papæ apud Eusebium *lib. 6. Hist. Eccles. cap. 43.* & Hieronymum, *de script. Eccles. cap. 66.* Non & alibi tum in Italia, Africa aliisque locis, errorem cum damnatum, testis est eiusdem epistola? Non Rheticius Episcopus Augultodunensis (qui inter alios Iudex a Constantino Magno delegatus fuit in causâ Donatistarum Anno 313.) acerrima disputatione Nouatianos refutauerat? Imo, non superiore Anno Concilium Nicænum *can. 8.* cum *Catharos* ad Catholicam & Apostolicam Ecclesiam incitat & Nouatianos, eos damnatos indicat, atque Ecclesia exclusos? Non ipse Constantinus Aceso Nouatianorum Episcopo ad Concilium Nicænum vocato, eoque schisma suum defendente, testatus est, quid iudicii sui de Nouatianis esset, cum dixit: *Erigito tibi scalam Acesi, & celum solus ascendito*; si fides Socrati, *lib. 1. cap. 10.* Imo non & auctor vitæ Constantini *lib. 3. cap. 63. 64.* & Sozomenus *lib. 2. cap. 30.* Constantini M. constitutionem memorat, qua ut Valentinis, Marcionitis, Paulianis, Cathaphrygibus, ita (& primo quidem loco) Nouatianis coeundi publice, priuatim ius ademittit, vniuersasque domos, in quas coire soliti, euertere iussit, vel Ecclesiis adiungi? Quid est igitur quod Constantinus hic ait: *Nouatianos non comperimus prædamnatos*? Non placet, quod tentat Baronius, Nouatianos forte non fuisse prædamnatos, ut hæreticos, sed ut Schismaticos. Nam & verius est, quod idem mox fatetur, Nouatianos inter hæreticos iam censitos & sic damnatos. Atque etsi ut schismatici tantum damnati fuissent, an ideo minus prædamnati? An ideo minus his Ecclesiæ suæ detractæ, hisce coeundi libertas facta a Constantino? Quare & vocem *prædamnatos* attendi velim, & illa potius continuo filo ita legi; *prædamnatos ut*, &c. Nempe, non negat Constantinus hic antea damnatos Nouatianos, verum ita damnatos adeo exosos, ut propterea his sua adimi debeant: *prædamnatos igitur ut*, &c. id est tam atroci antea fido & sententia confossos, ut ad hæreticorum aliorum instar & exemplar reuocandi sint. Hæc vis formulæ istius mihi videtur *prædamnatos ut*, &c. Quam vocem Glossæ Philoxeni, hinc ut puto, explicant *Prædamnatos, προκαταγνώδοντας*, nisi forte hic reponendum cui videatur *perdamnatos*, id est, absolute damnatos, quod non puto. Et id vero est, quod Sozomenus *lib. 2. cap. 32.* hæreticorum comparationem instituens, diserte ait, Nouatianorum aliam & meliorem sub Constantino Magno fuisse conditionem, quam aliorum hæreticorum, in quos neque lex Constantini exercita fuerit: Quare ait, Nouatianos, tum quod duces probos conseruati essent, & circa τὸ θεῖον, id est, circa diuina fidemque, eadem cum Ecclesia sentirent, *non multum incommodi ex superiore Constantini lege tulisse*; & δὲν μέγα βλαβέντες ὑπὸ τῆς τῶ νόμου. Partimque Imperatorem, qui subditis suis non tam exitio quam terrori esse instituisset, de legis seueritate non nihil vltro remisisse, *ἐκὼν καὶ θυφεί;* Partim Aesium hac tempestate Nouatianæ sectæ Episcopum Byzantii, quod ob vitæ inte-

gritatem Imperatori charus esset, Ecclesiæ suæ præsidio fuisse. Hoc igitur est, quod nunc Constantinus ait, se non comperisse, Nouatianos ab Ecclesiâ adeo prius damnatos, ut æqua cum cæteris lege & seueritate, puta cum Cathaphrygibus, Valentinianis, Marcionistis habendi videantur: quidquid ipse ad terrorem potius antea constituisse: & quidem ante Concilium Nicænum, vt existimo. Nam hæc illa proculdubio causa est, non quam Sozomenus putat, cur in illa quam memorat Constantini constitutione nulla Arianorum mentio fiat. Et proinde nullus dolus malus hac parte in auctore vitæ Constantini putandus est, quasi ex ea constitutione Arianorum nomen suppresserit, quod tamen Baronii iudicium est.

Quicquid sit, & quantamcunque in Nouatianos lenitudinem hac lege Constantinus testatur, attamen de his quid iudicii sui esset satis vel hac ipsa lege ostendit tribus his, 1. Nempe enim hoc *Discidium*, id est, schisma in Ecclesiam inuexisse ait, 2. Iisque adeo *Ecclesias perpetuæ sanctitatis* opponit: 3. Tandem, ne quid ex his a Nouatianis usurpetur, sedulo prouideri vult. Quare ut ab vna parte Constantini studium in Catholicam Ecclesiam hinc elucet: ita ab altera lenitas illa eius, erga Hæreticos & Schismaticos, vel potius prudentia, σύνεσις πολιτική, non omnes errores vel hæreses eodem pede, non eadem poenarum pertica metientis: Et quidem nominatim Nouatianos ab aliis distinguentis. Quam in rem expressus est quoque Socratis locus sub Theodosio Magno *lib. 5. cap. 10.* ὁ βασιλεὺς θαυμάσας αὐτῶν τὴν περὶ τῆς οἰκείας κατὰ τὴν πίσιν ὁμόνοιαν, ΝΟΜΩ ἐκέλευε, τῶν μὲν οἰκείων κρατῆν ἀδεῶς εὐκτηρίων τόπων: ἔχων δὲ καὶ προνόμια τὰς Εκκλησίας αὐτῶν, ἅπερ καὶ οἱ τῆς αὐτῆς πίσεως ἔχουσιν: *Imperator doctrinam fidei illorum planè cum suis consentientem admiratus, lege lata præcepit, ut oratoris suis intrepide potirentur, vique eorum ecclesiæ eadem, quæ fidei suæ basilicæ, priuilegia possiderent.* Neque minus expressus Sozomeni locus *lib. 8. cap. 1.* sub Theodosio Magno & Arcadio, ἅτε γὰρ τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμῶς, ἢ νόμοις ὁμοίως ταῖς ἄλλαις ἀφέρεσιν ἐνοχοὶ ἦσαν, nam neque iisdem poenis ac legibus, quibus reliquæ hæreses obnoxierant; & causas mox reddit. Eaque etiam finens fuit Theodosio Iuniori *l. 6. infr. hoc tit.* vbi disserre ait: *Non omnes eadem austeritate plestendos.* Quare neque Baronii sententiam amplecti oportet, qui sanctionem Constantinianam, cuius auctor vitæ Constantini, & Sozomenus meminere, qua Nouatiani cæteris hæreticis æquati, imo & primo loco positi, consultiorem hac putat.

Illud indagandum superest, ad cuius loci Nouatianos hæc lex pertineat? Singula curiosius excutienti mihi, ita videtur, pertinere eam ad Nouatianos *Italiae*. Bassus enim, cui hæc lex, sine dignitatis titulo inferbitur, Vicarius Italiæ nominatim, his ipsis *Coss.* dicitur in inscriptione *l. vnic. supr. si quis eam cuius tutor fuerit*,

Neque illud omitti velim, Datam hanc legem a Constantino Magno *Spoleti*, quo scilicet Roma hoc tempore digressus fuerat. De qua alioquin vltima omnium Constantini Magni mora Romæ, vide, quæ dixi plene ad *l. 3. supr. de infirm. his*, quæ sub Tyr. Denique de Nouatianorum statu Romæ pacato, vsque ad Innocentium Episcopum Romanum videndus egregius Socratis locus, *lib. 7. cap. 11.* Ut proinde ad Nouatianorum Romæ nominatim statum hæc lex pertinere mihi videatur; ad cuius populum hoc ipso tempore Constantinus pridie Kalend. Octobr. legem *3. Cod. Iust. de precibus Imp. offer.* quæ huic focianda videtur, dedit: Nam ut hac leg.

cuidam Nouatianorum petitioni velut iustæ defert
aduersus iniustam proculdubio aliorum postulati-

onem, ita contra ea l. 3. definit, *nec damnosa fisco,
nec contraria iuri POSTVLARI oportere.*

*MANICHÆORVM conuentus prohibiti, doctoresque eorum grauitè mul-
tari, domusque confiscari iubentur.*

III. (a) Impp. VALENTINIANVS & Valens (b) AA. ad Ampelium PF. P. (c)

V BICVMQVE (d) *Manichæorum* conuentus, vel turba huiusmodi reperitur, Doctores
graticensione (e) multatis, domus & habitacula, in quibus profana institutione
docetur, fisci viribus (f) indubitanter adfiscantur. Dat. vi. Non. Mart. Treu. Modesto &
Arintheo coss. (g) [372.]

NOTÆ.

p. 114.

- (a) Absit hæc lex: Cod. I. eo, quod aliæ pleniores sint in Manichæos leges. Mem orat eam, deque ea agit Baronius Anno 372.
num. III. 112. 113. Sed & huius mentio fieri videtur l. 3. *infr. de Apostatis. GOTHOF.*
(b) Addendum est & Gratiani nomen: vide *Consular. Theodos. ID.*
(c) 76. hic & l. 3. *supr. de denuntiatis. PV. V.* vt docet superiore Anno lex 1. *supr. de Equis curatib. l. 21. supr. de Epi-
scopis: l. 1. supr. de naturalib. fil. l. 10. supr. de cursu publ. l. 32. supr. de malef. l. 32.* & hoc ipso Anno nonnullæ aliæ
leges. Item Ammianus Marcellinus, lib. 28. cap. 4. vid. *Prosopogr. ID.*
(d) Veluti in Vrbe Roma. *ID.*
(e) Censio pro iudicio: de qua voce in *Gloss. ex Symmacho epist. 6. Auctarii: & lib. 10. epist. 58. ad Valentianum
huius leg. auctoris, filium.* Quare errant qui de pecuniaria pena id accipiunt. *ID.*
(f) Vires fisci: vid. *Gloss. Theod. ID.*
(g) Hiatus hic est Annorum 46. per quod tempus (Constantius, Iulianus & Iouianus, imperium rexere; quorum
nullæ hunc in titulum in hereticos constitutiones relatæ sunt. Constantius quippe & ipse hæreticus fuit, & hæ-
reticis fauit: Iulianus Apostata Catholicos cum hæreticis studio collisit, quidlibet sentiendi libertate cuique
data: Iouianus momentaneus Princeps ἑταίρους omnibus dedit: pariter vt inter initia Valentianus huius
leg. auctor, cuius etiam VALENTINIANI Senioris vnica hæc constitutio in *Manichæos*, hoc titulo occur-
rit: Qui quidem Manichæi velut hæreticorum pessimi, peculiare semper odium meruerunt: de quo vide
Paraiton. ID.

COMMENTARIVS.

MANICHÆORVM igitur conuentus, scholæ item
seu institutiones, hac Valentianus Senioris
constitutione, emissæ ad Ampelium Praefectum Vr-
bis Romæ (vt paulo ante ostendi) prohibentur. Ita
quidem, vt Doctores ipsos docere ἐκκλησιαστικῶν
reptos, graui censione, id est, iudicio multari iu-
beat: ipsasque domos & habitacula confiscari.
Cuius legis Valentianæ mentio fit l. 3. *infr. de
Apostatis.*

Nempe Manichæi, vt cæteroquin præ cæteris
hæreticis eximii (vt loquitur Theodosius Iun. leg. 65.
infr.) quos & idem Deo semper offensos vocat *Nou-*
3. *de Iudeis, &c. uers. superest,* ad imam vsque sce-
lerum nequitiam peruenierant, (vt docet quoque lex
35. 65. *infr. hoc tit. & lex 3. infr. de Apostatis, &
Nouella Valentianæ 2.)* ita & a Valentiano Sen.
quoque peculiari iure odioque habiti fuere: pari-
ter vt a Valentiano Iun. filio eius, quod docet
d. lex 3. *infr. de Apostatis*, a Gratiano, de quo ad
l. prox. Vt maxime enim Imperator hic leges in
exordio Imperii sui dederit, quibus vnique, quod
animo imbibisset, colendi, liberam facultatem tri-
buit, vt docet l. 9. *supr. de maleficiis*, (quæ data
fuit superiore Anno 371.) & Ammianus Mar-
cellinus lib. 30. c. 9. atque ideo non Paganis tantum suæ
religionis & sectæ libertatem fecerit, verum & hæ-
reticis (vnde factum, vt Auxentius Mediolani
securus egerit, neque ipse Valentianus coniugium
Arianæ foeminae Iustinae detraxerit) vn-
de Suidas ex incerto auctore, Ουαλεντιανὸς τὰ

τῶ ὁμοσεύς Φρονῶν, ἔδεν τὰς ἐναντίας ἡδίκηαι,
Valentinianus eiusdem cum patre naturæ Christum esse
sentiens, diuerso cultui deditos tamen non vexauit. *
(in quo tamen neque eum perstitisse docet l. 5. *infr.*
nominatim circa Donatistas, vt ostendit lex 1. 2.
infr. ne sanctum baptisma: vnde illud Augustini,
epist. ad Donatistas 106. suu. 105. Edit. Benediclin. Huic
successit Valentinianus: legite, quæ contra vos in-
ferunt.) Attamen Manichæorum conuentus & insti-
tutiones prohibuit hac leg. pariter vt Magiæ & Ma-
leficiorum exercitium d. l. 9. & l. 10. eiusdem tituli
(quæ eidem Ampelio Praefecto Vrbi inscribitur.) Et
vero pari ratione, quia & ipsi Manichæi inter cæ-
ra nefaria sua secreta (vt vocantur d. l. 3. *infr. de
Apostatis*.) curiosas seu Magicas artes tractabant,
earumque scientiam profitebantur, ac περίπτα
καὶ ἐπωδάς καὶ μαγγανείας appensa quadam de
collo (amuleta) & incantationes ac prestigias, vsur-
pabant, vt docet Epiphanius, hæresi Manichæo-
rum 66. num. 13. & 88. Quare vt olim maleficis
peculiari nexu cohæseret: vnde etiam titulus in
Codice iam Gregoriano, *de maleficiis & Manichæis*,
& apud auctorem Coll. legum Mosaicarum, *de Ma-
thematicis & Manichæis.* Atque hoc etiam
contemplatu Valentianum hanc ad legem descen-
disse, præter superiora, horum insuper temporum
historia perdocet. Nempe in Magos & maleficos
seueriter hoc & superiore Anno inquisitum compe-
rio: negotio eiusce rei eidem Ampelio Praefecto
Vrbi (cui hæc lex inscribitur) dato: quod Ammia-
nus

* Hæc in Excerptis a Valesio editis tribuuntur Ioanni Antiocheno, quod dudum obseruauit Cl. KVSTERVS.

nus Marcellinus *lib. 28. cap. 1. & l. 9. 10. supr. de maleficiis* : & *l. 5. de indulgentiis criminum*, e quibus *d. l. 10. vt dixi*, eidem Ampelio Præfecto Vrbi inferibitur.

Quare ex his iam liquet, nihil commune habere hanc legem cum his, quæ narrat longe post Augustinus, *de moribus Manichæorum lib. 2. cap. vltim. & contra Faustum lib. 5. cap. 6. contra quam putabat* Baronius. Sed & Ambrosii locus *Ep. 81. liu. 7. Ed. Paris.*

de impietate Manichæorum Imperatoris austeritate damnata huic non pertinet, verum ad *l. 18. infr.* vt recte Baronius obseruauit *Anno 389. num. 62.*

Tandem Gratiano quoque aliquando similis mens fuit, vt ex Socrate *lib. 9. cap. 2. & Sozomeno lib. 7. cap. 1. ad l. prox.* ostendam, quod a nonnullis huic legi male aptatur.

Hæc interim lege exemplum habemus Principis non omnes hæreticos eadem lege habentis.

GRATIANI prima in hæreticos Constitutio.

IV. (a) Imppp. Valens, GRATIANVS & Valentinianus AAA, ad Hesperium PE. P. (b)

OLIM, (pro Religione Catholicæ sanctitatis, (c) † vt cœtus hæreticæ vsurpationis con- quiescerent) iussimus, † *sive in oppidis, sive in agris, extra* (d) *Ecclesias quas nostra* (e) *pax* (f) *obtinere, conuentus agerentur, publicari loca omnia, in quibus falso religionis obitu altaria* (g) *locarentur*: Quod siue dissimulatione ludicum, (h) seu profanorum (i) improbitate, contigerit, eadem erit ex (k) vtroque perniciet. (l) Dat. x. Kalend. Maji, Treu. Valente (m) & Valentiniano AA. coss.

NOTÆ.

- (a) Absit & hæc lex a *Cod. Infl.* velur temporaria. Memorat eam Baronius *Anno 376. n. 12. GOTHOF.*
 (b) *Hesperius* Italiæ Præfectus Prætorio fuit sub Gratiano: vid. *Prosopogr. ID.*
 (c) Sic Ecclesiæ perpetuæ sanctitatis in *l. 2. supr. ID.*
 † Constitutio Gratianea anterior aduersus hæreticos notetur. *ID.*
 (d) Expulsi Ecclesiis *l. 2. infr. ne sanctum baptisma. ID.*
 (e) Catholica. *ID.*
 (f) Pax Catholicorum, hæreticis & hæresibus opposita, Catholica communio, obseruantia. Vide Luciferum Ca- ritalianum *tract. de non conueniend. cum heret. pag. 222. 223. Tom. IV. Bibl. Patr. max. ID.*
 (g) Altaria, de Christianis *huc leg. & l. 15. hoc tit. & l. 27. supr. de Episc. ID.*
 (h) Quidam substituunt *Iudeorum*, male. *ID.*
 (i) Profanorum, id est, hæreticorum, nisi alia vox hic substituenda: veluti pro *Officiorum*. Quod non puto. *ID.*
 (k) Ex vtrique causa. *ID.*
 (l) An perniciet, pro nece & capitis supplicio? *ID.*
 (m) An supplendum *V.* & sic referenda hæc lex ad *Annum 376?* an vero ad *Annum 378?* Mox inquiram. *ID.*

COMMENTARIVS.

GRATIANI Imp. duæ in hæreticos constitutio- nes sequuntur: puta hæc lex & *lex prox. 5.* Hæc inquam lex Gratiani est, non Valentis, etsi nomen eius illi inscriptum pro more tum recepto. Et certe nulla Valentis in hæreticos lex hic occur- rit: nam & ipse hæreticus fuit. Hæc vero est de CONVENTIBVS hæreticorum extra Ecclesias: CONVENTVS scilicet seu cœtus hæreticorum extra Ecclesias Catholicas, tum in oppidis, tum in agris GRATIANVS, sub pœna confiscationis loci iam olim prohibuerat (vt *hac leg.* nominatim pro- fiteretur) seu dudum, & quidem præcepto ad Ni- tentium emissio, vt idem proficitur *l. 2. ne sanctum baptisma*. Verum quia partim Iudicum dissimu- latione, partim improbitate profanorum seu hæ- reticorum, huic sanctioni non parebatur, Gratia- nus hanc legem superiori constitutioni firmandæ emittendam credidit, pœna grauissima vtrisque indicta.

De vtraque constitutione videndum. Et quidem quando ex latæ fuerint. Igitur etsi consulatus huic legi subscritus, id non aperte doceat quandoqui- dem numerus Valentinii consulatus, quem sæpe Valens repetiit, hic omisus est, subsidium tamen aliquod ex inscriptione suppetit, vbi *Valentis, Gratiani & Valentiniani* nomina extant. Nempe, vt fine Anni 375. mortuo Valentiniano Sen. tres

illi, puta Valens, Gratianus & Valentinianus imperio potiti sunt, ita nonnisi postea factum, vt Valens primo loco cum Valentiniano Iuniore sci- licet consulatum gereret: & quidem bis, Anno Domini 376. & 378. Proinde horum alterutro consulatu seu Anno latam hanc legem oportet, sed vtro, minus liquet. Verum tamen ne ad Annum 376. referatur, facit: Primum *Hesperii Præfecti Pra- torio* nomen inscriptum huic legi, qui vtiq; Anno 376. Præfectus Prætorio nondum erat, sed Pro- consul Africæ tantum *l. 3. de Sceniciis*, postea de- mum quippe Præfectus Prætorio fuit *Anno 378. & 379.* vt complures leges docent. Imo Anno 377. P. P. Nam ad *Hesperium PPO.* inscriptio est *l. 34. de cursu publ.* vt ad eam legem ostendo. Secundo facit, quod *hac leg.* Gratianus ait, se OLIM hoc ipsum statuisse: atqui quomodo olim id statuisse potuit, qui non nisi fine Anni superioris 375. Im- perii habenas patre mortuo adeptus est? Nam vt maxime iam Anno 375. Gratianus, Augustus a patre renunciatus fuerit, & vt Theodoretus ait *lib. 5. c. 1. ἐκείνους δὲ ὡς πατριάρχας, ἐκείνους τῆς βασιλείας*, illoque etiam viuente imperii consors fuerat, nullas tamen ab eo constitutiones super- stite patre latas comperio. Quid quod Patri mens alia fuit, nempe, vt coire possent hæretici, Ma- nichæis folis exceptis, vt ostensum ad *l. 2. supra?* Fuerit

Fuerit itaque fixæ lex referenda ad Annum 378. Et sic priorem constitutionem, cuius hic meminit, ante biennium cum dimidio ferre potuerit, & sic OLIM. Quare nec reclamation d. l. 2. *infr. ne sanctum baptisma*, quæ cum data sit sine Anni 377. & ipsa dicit DVNDUM id a se constitutum: & recte dudum constitutum dici potest, quod ante biennium ferme constitutum.

Fuit igitur in ea sententia Gratianus biennio integro & dimidio superflite Valente, ut cætus hæreticorum in commune prohiberet. Atqui postea, Valente mortuo, id est, post hanc legem, Gratianus ad imperium Orientale iam profectus (ut inquit Ioannes Antiochenus apud Suidam *in voce Γρατιανός*) proculdubio necessitati temporum cedere coactus, constitutione Sirmii data (quod indicat *lex. 5. prox.*) coeundi libertatem hæreticis bi fecit, *μετὰ ἀδείας ἐκάστην τῶν θρησκικῶν ἀδιο-*

*ρίτως ἐν τοῖς ἐκκλησίαις συναγεῖσθαι, ut omnes cuiuscunque religionis homines sine ullo discrimine in ecclesiis conuenirent, exceptis tantum Manichæis, Eunomianis & Photinianis, ut auctor est Socrates lib. 5. cap. 2. & 4. Sozomenus lib. 7. cap. 1. in fin. & Ioannes ille apud Suidam in voce Γρατιανός: πᾶσι νόμον παρέχεν ἀδείας καὶ ἀδηρίτως ἐν ταῖς ἰδίαις ἐκκλησίαις συναγεῖσθαι, lege lata cuiuscunque religionis hominibus permisit, ut secure ac libere conuentus in ecclesiis propriis agerent. Verum Gratianum aliam mox rursus mentem induisse, docebit *lex. 5. infr. prox.* testatur & Theodoretus lib. 5. cap. 2. qui multa alioquin ibi turbide narrat, ut ostendimus iam ad l. 2. *supr. de fide Catholica*: & l. 25. *supr. de Episcopis*.*

Quod poenam hac leg. propositam attinet, Gratianus perniciem in genere minatur, id est, exitium. De poena hæreticorum conuentus agentium & ludicum dissimulantium, vide *Paratitlon*,

GRATIANI *secunda in hæreticos constitutio.*

V. (a) IMPPP. GRATIANVS, (b) VALENTINIANVS, & Theodosius AAA. ad Hesperium. PF. P. (c)

OMNIS (d) vetitæ legibus & diuinis Imperialibus, + hærefes perpetuo, conquiescant. Quisquis opinionem (e) plestibilibus (f) Dei profanus inminuit, sibi tantummodo nocitura sentiat, aliis obfutura non pandat. Quisquis (g) redempta venerabili lauacro corpora reparata morte tabificat, id auferendo quod geminat, sibi (h) solus talia nouerit, alios nefaria¹¹⁶ institutione non perdat. Omnesque peruersæ istius superstitionis Magistri, pariter & Ministri, seu illi Sacerdotali assumptione *Episcoporum* nomen infamant, seu, quod proximum (i) est *Presbyterorum* vocabulo religionem mentiuntur, seu etiam se *Diacanos*, cum nec Christiani quidem habeantur, appellant, hi conciliabulis damnatæ dudum opinionis abstineant. Denique antiquato Rescripto † quod apud Sirmium nuper emerfit, ea tantum super Catholica obseruatione permaneant, quæ perennis recordationis Pater (k) Noster, & nos ipsi, victura (l) in æternum æque (m) numerosa iussione mandauimus. Dat. III. Non. Aug. Med. Accep. XIII. Kalend. Sept. Aufonio & Olybrio coss. [379.]

NOTÆ.

- (a) Prima tantum huius legis sententia relata est in *legem 2. Cod. Iust. de heretic. Eam in Annales suos quoque reulit Baronius, deque ea egit, Anno 379. n. II. 12. GOTHOF.*
 (b) Gratianum esse huius legis auctorem mox ostendam. ID.
 (c) *Hesperius* PP. Italix sub Gratiano: vid. *Prosepogr.* ID.
 (d) Non modo Manichæi & Eunomiani, verum omnes. ID.
 † Constitutiones Imperiales contra hæreticos. ID.
 (e) Inuerfa locutio: Recta, *opinionem Dei: opinio Dei*, id est, opinio de Deo, seu fidei. ID.
 (f) *Plestibilis*, in editione Cuiaciana & Quartana. *Plestibilia*, sunt crimina: de quo mox. ID.
 (g) De hoc, speciali titulo *infr. ne sanctum baptisma iter.* ID.
 (h) Ita & biennio ferme ante l. 2. *infr. ne sanctum baptisma. Quod si errorem suum diligunt, suis malis domesticoque secreto, soli tamen foueant virus impie discipline.* ID.
 (i) *Presbyteri*, proximi Episcopis: de quo mox. ID.
 † Mæo Gratiani, de quo etiam ad l. *supr.* ID.
 (k) Valentinianus Sen. vide & l. 1. & 2. *ne sanctum bapt.* & quæ dixi ad *legem 3. supr.* ID.
 (l) Victura in æternum iussio: vid. *Paratis. de cons. princ.* a viuendo non a vincendo, ut Græc. ID.
 (m) Atque. ID.

COMMENTARIUS.

CORTVS seu conciliabula omnium omnino hæreticorum; itemque suas hærefes hæretici pandere, aliosque in his instituere, hac constitutione ab Imp. prohibentur: reuocato rescripto Sir-

mienli nupero: firmatis contra Valentiniani Sen. Patris sui, suisque in contrarium iussionibus.

Cuius vero Principis hæc constitutio sit, ante omnia inquirendum nobis est. Illud statim apparet, Theo-

Theodosio Magno eam non tribuendam, quod tamen P. Fabro quoque visum in *Dodecamero* cap. 9. pag. 170. quandoquidem Patrem suum eiusque constitutiones, auctor *huius leg.* allegat, quod utriusque de Valentiniano Sen. Gratiani & Valentiniani Iun. patre accipiendum est. Cuiusmodi igitur ex his tribuenda duobus? Sane, si sola standum est legis inscriptione & subscriptione, tum Valentiniano Iun. tribuenda ea videatur: Dicitur enim hæc lex data Anno 379. *Mediolani*: vbi scilicet Valentinianus hoc tempore hærebatur: at Gratianus in Gallia Treuiri fuisse hoc tempore videtur: vt suadet *lex 26. supr. quorum appellat. l. 1. de Princip. agent. lex 12. supr. de Medicis*: Zosimus *lib. 4. c. 19.* Ausonius *Gratiani Aet. c. 37.* Socrates *lib. 5. cap. 6.* Item inscribitur hæc *lex Hesperio Præfecto Prætorio*, qui utique Italiæ Præfectus Prætorio erat, vt docet vel hoc ipso Anno *l. 11. supr. de lustrali collat. & subscriptio l. 15. supr. de nauicul.* vbi plene dixi: Atqui in Imperii diuisione Valentiniano Iuniori Italiam, Illyricum & Africam celsisse scribit Zosimus, *l. 4. cap. 19.* Quamquam de Roma ipsa & Africa non tam liquida fides: occurrunt enim hoc Codice constitutiones, ex æquo, partim Gratiani, partim Valentiniani ad Magistratus Urbis Romæ & Africæ, vt videatur, Romæ cum Africa communes inter vtrumque mansisse. Verum longe alia plura & potiora sunt, quæ hanc legem Gratiano vindicent. Primo rescriptum, quod *hæc leg.* antiquatur, quod apud Sirmium scilicet nuper emerferat. Quibus verbis omnino indicatur lex a Gratiano edita, post Valentis obitum, cuius meminerunt Socrates, *lib. 5. cap. 2. 4.* Sozomenus *lib. 7. cap. 1.* Suidas in voce *Γρατιανός*, & Ioannes Antiochenus, in *Excerptis Constantinianis* pag. 846. de qua actum quoque *l. supr.* qua cautum fuerat, vt sine fraude vel metu, quam quisque fidem profiteretur, impune sectaretur, omnibusque adeo passim coeundi licentia esset, exceptis tantum Manichæis, Photinianis & Eunomianis. Et sane initio huius anni Gratianum in Pannonia Sirmii extitisse docet etiam *lex 1. supr. de Palat. S. L.* Zosimus *lib. 4. c. 24.* Ausonius *Grat. Aet. c. 37.* Socrates *lib. 5. c. 5.* vbi & Theodosius ab eo in Imperii societatem adicitus fuit. Atqui non antiquari potuit a Valentiniano Iun. collegæ sui in Imperio lex: verum ab eodem antiquatam oportet, a quo & lata fuerat. Non est antiquanda legis ratio latore superflite, nisi vbi lata & per quem ipsum lata ea est: non alibi, non a collega. Secundo, argumentum vtriusque legis respondet. Illa Sirmienfi nonnisi Manichæis, Photinianis, & Eunomianis coeundi licentia adempta fuerat: hæc iam, omnibus, *Omnes*, inquit, *vetita legibus diuinis Imperialibus hæreses conquiescant.* Ac si diceret, non vt antea paucitantum hæretici, verum omnes omnino, discriminemullo. Tertio, Valentinianum Iun. hæc lex auctorem habere non potest, qui utique ad Annum vsque 388. id est, ad id vsque tempus, quo a Maximo ad Theodosium confugere coactus & ab eodem ad rectam fidem traductus fuerat (vt ostensum ad *l. vltim. supr. de fide Carol.* & *l. 1. supr. de his, qui supr. relig.*) hæreticis Arianis fauit, a quo toto cælo hæc constitutio recedit. Quarto, *visuras in æternum suas & numerosas iussiones contra hæreticos latas*, memorat *hæc lex in fin.* & firmat: atqui nullæ tales Valentiniani Iunioris esse possunt, non modo, quia mens ei alia hæc parte fuit: verum, quia ab Anni 375. fine, quo Imperator factus est, ad hunc Annum vsque, nullæ eius constitutiones occurrunt. Quid igitur? Gratianus aperte *hæc leg.* indicat & *legem 4. supr. prox. & l. 2. supr. ne sanct. bapt. & anteriores*, quæ his ipsis legibus memorantur. Po-

stremo subscriptio huius legis nequequam obstat, *Dat. Med.* Quia hoc tempore Gratianus Imp. ex Pannonia Sirmio in Gallias reuersurus per Venetiam (vbi *Aquileia*) & Liguriam, (vbi *Mediolanum*) prius transiit: vt docet Ausonius in *Grat. Aet. c. 37.* Quare data ab eo mense Iulio huius anni Aquileiæ *lex 2. supr. de Desertorib. l. 11. supr. de lustrali coll.* Mediolani vero eodem mense Iulio extremo, & Augusto, non hæc tantum lex, verum etiam *lex 4. Cod. Iust. quemadmodum testam.*

Tandem igitur obseruentur tria hæc momenta voluntatis & temporis in Gratiano: Nempe Valente superflite, in hæreticos omnes infurrexit; Valente mortuo in Orientem profectus, non nisi in Manichæos, Photinianos, Eunomianos: mox *hæc lege* in omnes rursus.

Porro non dubito, quin Ambrosio Mediolanensi Episcopo auctore Gratianus hanc constitutionem emisit, vel communicato saltem cum eo consilio. Hoc ipso sane tempore Ambrosius Gratiano petente, Libros *de fide* scripsit, vt apparet ex *sine lib. 2.* vbi Valentis necem, vt puto, petiit, Gratiano ad bellum profecto: vide *prologum lib. 1. de fid.* & Prosperum *Chronico*, *COSS. proximis 380.* Hæc cum ita sint, apparet de duplici errore Petri Fabri in *Dodecamero de Dei nomine atque attributis*, cap. 9. pag. 170. cum & Theodosio Imp. (cuius certe nomen *huic legi* pro more, non quasi auctoris inscriptum) tribuit: Et quod de Sirmienfi rescripto hic dicitur, interpretatur de Sirmienfi Concilio: vel certe de rescripto aliquo Constantii de Arianismo fouendo & propagando. Ineptissime. Conditor enim *huius legis* Anno 379. ait *RESCRIPTUM NUPER* emissum; quomodo vero nuper emissum, quod ante viginti annos emissum fuerit? Et dilucide auctor *huius legis* Parentis sui & suas quasdam constitutiones generales opponit *RESCRIPTO* cuidam a se solo emissio Sirmii: rescripto, inquam, quod ab eo aliquando elicium fuerat Sirmii constituto, post mortem Valentis, cuius vt dixi, meminerunt Socrates, Sozomenus, Suidas, Ioannes Antiochenus. Neque ferendus nuperus scriptor in collat. de Concilio Sirmienfi *sect. 3. cap. 3. pag. 134.* qui tentabat istud accipere de Iuliani rescripto Sirmii forte edito, in fauorem Donatistarum. Quæ sententia refutatur iis ipsis quæ modo dixi aduersus P. Fabrum: quibus adde rescriptum istud fuisse in fauorem hæreticorum, & quidem plurimorum, non in fauorem Donatistarum Schismaticorum. Denique apertus error eius confundentis hoc rescriptum, quod hic indicatur, cum eo Iuliani rescripto quod in Donatistarum fauorem præcesserat, quodque antiquatur *l. 37.* Duo interim *hæc lege* obiter notanda. Primo, quod omnes hæreses Gratianus in duplici genere ponit, seu ad duo summa genera reducit. Vnum eorum, qui prauæ de Deo sentiunt, & vt ipse loquitur, *opinionem plestibilibus Dei profani imminuunt*, id est, opinionem & fidem de Deo criminosis opinionibus & hæresibus adulterant: *plestibilia* sunt crimina, delicta improbanda. Sidonius Apollinarius *lib. 4. epist. 13.* *Et quoniam nemo ferme est, qui plestibilibus careat oculis: vnde & plestibilis vita eidem Sidonio lib. 6. epist. 1. & inuidia plestibilis, lib. 4. epist. 6.* de quo & plura in Glossis. Quare coniectura eorum valeat, qui, *placabilis Dei*, hic reponendum tentabant, quasi in Nouatianos istud dictum sit, qui Deum negabant placari pœnitentia post baptismum. Alterum est, eorum qui baptismum iterant, & vt ipse loquitur, *qui redempta venerabili lauacro corpora reparata morte tabificant, id auferendo, quod geminant;* quod

quod eleganter & Theologice admodum dictum: de quo suo tit. ne sanctum baptisma.

Notandum & illud obiter: quod in recensu trium ordinum Ecclesiasticorum ἱερατικῶν, Episcoporum nomini, proximum Presbyterorum vocabulum vocat. Presbyteri proximo gradu ab Episcopis, vocat in secundo Sacerdotio constituti dicuntur Optato Mileuitano, lib. 1. cap. 13. Gregorius Nazianzenus, de vita sua pag. 6. Tom. II. Oper. Edit. Lips. ubi se Presbyterum creatum ait:

Ὡς ἔχει τιμήσθαι τοῖς ἀμείνοις,
Κάμπτεται βίαιώς εἰς θρόνον τὰς δευτέρας;
Daretque honores, quos habebat maximos,
Per vim secundis collocat me in sedibus.

Presbyter, Antistes in Ordine secundo, Sidonio Apollinari Epistol. lib. IV. 11. v. 18.

Antistes fuit Ordine in secundo
Fratrem fasce leuans Episcopali:
Nam de Pontificis tenore summi,
Ille insignia sumpsit, hic laborem.

Fridegodus monach. Benedictin. in vit. S. Wilfridi Episcop. Eboracens. de S. Wilfrido, quando

factus est Presbyter ita canit, num. 8. pag. 176. in Aët. Sancti. Ord. Benedicti. Secul. III. Part. I. Edit. Mabillon.

Tandem colla iuga subdens delecta petito,
Ordinis aptatur caelebs in honore secundi.

Inde & Presbyteri fastigium, l. 121. supr. de Decurionibus: superiorque illi locus tribuitur inter Clericos l. 10. supr. de fide testium. Quare & Claudianus Presbyter, Mamerti Viennensis Episcopi frater vocatur, Sidonio lib. 4. epist. 11. & lib. 2. constit. Apostol. c. 28. σύμβολοι τῶν ἐπισκόπων, dicuntur. De Presbyteris forte intelligendum, quod rescribit quodam Constantini ad Chrestum Syracusanum Ep. apud Euseb. lib. 10. cap. 5. inest: δύο γέ τινας τῶν ἐκ τῆ δευτέρας θρόνος, duos secundi ordinis In supposititia quoque Theodosii & Valentiniani constit. quam. addidit Sirmondus in append. Cod. Theod. de sanctis, inquit, Sacerdotibus, & secundis Sacerdotibus, vel etiam Leuitis; ubi in fine aperte Episcopi, Presbyteri, Diaconi, nominantur. Vide etiam quæ Casaubonus ad Optatum, doctissimus Sauaro ad Sidonium, & Valesius ad Eusebium, notarunt.

THEODOSII M. Prima hoc titulo in hæreticos constitutio Anno Domini 381.

VI. (a) Idem AAA. Eutropio PP. (b)

N^{VLLVS} (c) Hæreticis mysteriorum (d) locus, nulla ad exercendi (e) animi obstinatio-
ris (f) dementia pateat occasio. Sciant omnes, etiamsi quid speciali quolibet Rescri-
pto, per fraudem elicitum, (g) ab huiusmodi hominum genere impetratum est, (h) non (i)
valere. Arceantur cunctorum hæreticorum ab illicitis congregationibus turbæ. Vnius &
summi Dei nomen ubique celebretur: Nicænæ fidei, dudum (k) a maioribus traditæ, & diui-
næ religionis testimonio atque adsertione firmatæ, obseruantia semper mansura teneatur:
(l) *Fotinianæ* (m) labis contaminatio, *Ariani* (n) sacrilegii venenum, *Eunomiæ* (o) perfid-^{p. 118.}
iæ crimen, & nefanda, monstruosis nominibus auctorum, prodigia sectarum ab ipso etiam
aboleantur auditu. Is autem Nicænæ adsertor fidei, & *Catholicæ* religionis verus cultor
accipiendus est, *Qui omnipotentem Deum, & Christum filium Deum vnum* (p) nomine
confitetur, Deum (q) de Deo, lumen de lumine: qui Spiritum Sanctum (qui (r) id quod ex
summo rerum parente speramus, accipimus (s)) negando non violat: apud quem, intemeratæ
fidei sensu, (t) viget incorruptæ Trinitatis indiuisa substantia, quæ Græci adsertione verbi,
ᾠσία (v) recte credentibus dicitur. Hæc profecto nobis magis probata, (y) hæc veneranda
sunt. Qui vero hisdem (z) non inserviunt, desinant adfectatis dolis alienum veræ religio-
nis nomen adsumere, & suis apertis criminibus (aa) denotentur: Ab omnium (bb) fum-
moti Ecclesiarum limine penitus arceantur, cum omnes hæreticos illicitas agere intra op-
pida congregationes vetemus: Ac (cc) si quid ereptio (dd) factiosa temptauerit, ab ipsis
etiam urbium moenibus exterminato furore propelli iubeamus, (ee) ut cunctis Orthodoxis
Episcopis, qui Nicænam fidem tenent, Catholicæ Ecclesiæ toto orbe reddantur. Dat. 14.
Id. Ian. (ff) cæ. Eucherio & Syagrio c o ss. [381.]

NOTÆ.

(a) Lex 2. Cod. Iust. de summa Trinitate & fide Catholica, sub quo titulo hæc lex non minus recte collocata est. Memorat hanc legem Baronius, Anno 381. num. 8. Hæc ipsa porro lex esse videtur, quam memorat Sozome-
nus, lib. 7. cap. 6. Theodoretus lib. 5. cap. 16. GOTHOF.

(b) Eutropius sub Theodosio M. PP. Orientis scilicet: de quo mox. ID.

(c) Male in nonnullis editionibus: Nullos hæreticos. ID.

(d) Male in nonnullis libris Cod. Iust. ministeriorum, ubi recte Alcianus mysteriorum reposuit. Sane & Paratitla Græca
ita: μυστήρια καὶ τελεῖται, quam lectionem confirmat hic Codex, ut Leonclavius recte observauit pag. 1379.
Edit. Iustelli, in Biblioth. Iur. Canon. Quare Molinæus hac parte errauit, qui ministeriorum tuebatur: Mysteri-

orum itaque locus, hic pro loco, in quo mysteria sua peragunt hæretici: Nam de his hic agitur: & per contumtum *Mysteriorum* vox hæreticorum ritibus tribuitur; ut proinde Vir doctissimus lapsus sit nuper, qui Ecclesiam hic *mysteriorum* locum dici putavit, præcipue propter Eucharistiæ mysterium, quod ibi agitur. Ceterum eadem mysterii vox in l. 7. 12. 15. 24. 26. 36. 54. 57. 58. 65. *infr.* & l. 27. *supr.* de *Episcop.* & l. 4. *infr.* *pi. sanctum bapt.* Et si mysterii quoque vox non vno loco occurrat. ID.

- (e) *Exercendam* Cod. Iust. & melius: quanquam & illud defendi posse scio. ID.
- (f) *Hæresis*, obstinationis animi dementia. Et hinc Alciati quoque observatio est, pertinaciam esse, quæ hæreticum hominem faciat. vide & l. 25. 28. *infr.* vbi dicam plura. ID.
- (g) De iure conueniendi, cocundi. ID.
- (h) *Sir*, Cod. Iust. ID.
- (i) Rescripta ab hæreticis contra ius elicta, nullius momenti sunt; *hac leg.* & l. 14. 16. 47. 49. 51. 52. *infr.* ID.
- (k) Dudum; puta ante 56. Annos, nempe Anno 326. & nota Nicænæ fidei traditionem præferri, utpote diuinæ religionis testimonio atque assertione firmatam: cui similia vide l. 2. *supr.* de *fide Cathol.* ID.
- (l) *Teneat*, Cod. Iust. ID.
- (m) Sequitur perodus integra, vbi enumerantur hæreses, quæ vsque ad *Is autem*, abest a Cod. Iust. ID.
- (n) Vid. Augustinum *ad Bonifacium* ep. 50. *su. epist.* 185. *Edit. Benedictin.* ID.
- (o) Seu *Eunomianæ*. Hoc vero tempore *Eunomius* adhuc vivebat: de qua Eunomianorum hæresi viginti præterea leges hoc Codice sunt: Qui & deinceps veluti antesignani hæreticorum primi nominantur: de quo ad l. 8. ID.
- (p) *Vno nomine* Cod. Iust. in quodam, *Vnum Deum uno nomine*. ID.
- (q) *Deus de Deo, lumen de lumine*. Ita in Symbolo Constantinopolitano hoc anno composito, pag. 813. 814. *T. I. Concil. Edit. Harduin.* *ὁ θεὸς ἐκ τοῦ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός*: vide & Ambrosium, *de fide*, lib. 1. cap. 8. ID.
- (r) Loco horum verborum, *qui id quod*, in Cod. Iust. *quem ex summo*, & Constantius hic ita recte emendat, *a quo id quod*, &c. Neque tamen hic locus ad processionem Spiritus Sancti pertinet, quod vulgo creditur: vnde Accursius notabat, hoc loco confirmari Græcorum errorem de processione Spiritus Sancti a solo patre. Et Alciatus hic subaudiri volebat, & a Filio. *Ioann.* 15. v. 26. & *cap.* 16. v. 14. 15. Spiritus dicitur a Patre procedere, *ἐκπορεύεσθαι*, mitti, & accipere a Filio. *Et i. Cor.* 12. v. 3. Singulis varia dona distribuens prout libet. Et Spiritus cælestium donorum largitor dicitur. Sic in Symbolo Constantinopolitano, *καὶ ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου τοῦ κύριου, τοῦ ζωοποιῶντος, τοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, & in Spiritum Sanctum dominum & viuificantem, ex patre procedentem*. Interim hoc dicto tangit Pneumatomachos Theodosius, de quibus vide saltem Epiphanium *hæresi* 74. ID.
- (s) *Et speramus & accipimus*, Cod. Iust. addita vox &: nil opus. ID.
- (t) *Sensus* Cod. Iust. Melius hic, *sensu*. ID.
- (v) In Cod. Iust. *ἐμμετὰ*: verum *ἐμμετὰ* hic omnino retinendum: de quo *in*ox. ID.
- (y) *Probanda* Cod. Iust. ID.
- (z) *Inuerse* Cod. Iust. *non hisdem*. ID.
- (aa) Græca Paratitla, *ἄτιμοι ἔσονται*, id est, *infames sunt*. Non ita recte, etsi id Leonclanius probet *dict. p.* 1579. *Semiariani* (& si qui alii) perstringuntur hic, qui suum nomen euitantes, *τὸ ὄνομα ἀρνήμενοι*, affectatis dolis veræ religionis nomen adfumebant, quod Epiphanium *hæresi* 73. initio, eleganter describit: vide & finem l. *prox.* *infr.* ID.
- (bb) *Atque ab omni*, Cod. Iust. ID.
- (cc) *At*, Cod. Iust. ID.
- (dd) *Eruptio* Cod. Iustin. recte. *Eruptio* scilicet factiosa cum congregatio hæreticorum erumpit & in cætus vel Ecclesias congregatur. ID.
- (ee) *Iubemus*, Cod. I. ID.
- (ff) Ita quoque Cod. Iust. Atenim fortè rescribendum *Ius*. mox ut tentabo. ID.

COMMENTARIUS.

THEODOSII M. constitutiones quindecim in hæreticos sequuntur: puta l. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 16. 17. 19. 21. 22. 23. Quibus addatur & l. 2. & l. 3. *supr.* de *fide Catholica*. E quibus quinque, puta d. lex 6. 7. 8. & d. l. 2. & 3. pertinent ad historiam antecedentia & sequelam CONCILII CONSTANTINOPOLITANI. Ex his vero legibus, & quidem tot numero colligitur, quantum negotii Theodosio M. cum hæreticis fuerit, quamque constans Catholica fidei adscitor fuerit.

Hac lege COETVS hæreticorum, ac speciatim trium, Photinianorum scilicet Arianorum & Eunomianorum abscisse prohibentur: vice versa Orthodoxis Episcopis Ecclesiæ toto orbe reddi iubentur: Orthodoxis, inquam, id est, Nicenam fidem sequentibus: Quamam autem illa fides sit hic simul ostenditur, seu *ἐκ θεοῦ* eius proponitur: de qua aliquid postea.

Porro singula huiusce pene legis introspectienti, ea ferme sententia placere possit, in subscriptione legis, emendandum diem, atque adeo reponendum IV. Id. Iun. vel Iul. non IV. Id. Ian. atque Tum. VI.

adeo hanc constitutionem, a Theodosio M. non ante Concilium Constantinopolitanum, verum statim post, promulgatam, decretis eius firmandis videlicet, pariter vt mense Iulio extremo, ab eo promulgata lex 3. *supr.* de *fide Catholica*. Nempe qui Theodosius Magnus paulo posteaquam ad Imperium peruenit, & post præparatoriam, sic, vt dicam, legem 2. *supr.* de *fide Catholica*, extremo anno superiore 380. in Vrbe Constantinopolitana nominatim Arianis creptas Ecclesias Orthodoxis restituerat (vt testatur Socrates, lib. 5. cap. 7. Sozomenus, lib. 7. cap. 5. Marcellinus *Chronico*: *Chronicon Alexandrinum* pag. 704. 705. *Edit. Rader.*) is plenius nunc, & (vt ipse finis huius legis loquitur) TOTO ORBE Orthodoxis Ecclesias reddi satagit, post Synodum videlicet Constantinopolitanam, quæ mense Maio, Iunio, Iulio his ipsis COSS. habita, (vt testatur Socrates, lib. 5. cap. 8. & Canones ipsi Constantinopolitani.) Et sane præter ipsam temporum rationem, & cum quem dixi, Theodosii processum, tota hæc lex ad instar Concilii Constantinopolitani, pariter vt d.

p. 120. obseruandum quod de *ἑσίας* nomine additur: *Apud quem intemerata fidei sensu, viget incorrupta Trinitatis indiuisa substantia, quæ Græci assertionem verbi ἑσία recte credentibus dicitur.* Nempe *ἑσία* apud Patres Græcos, aliter atque apud Philosophos & Aristotelem, significat generale & commune quid inter plures personas, sicut *ὁπώρασις* indiuiduum singulare. Sic sane secunda Synodus Constantinopolitana Oecumenica in Synodica epistola ad Damasum aliosque Romæ congregatos Episcopos, ex legitima Christiani baptismi formula concludit, vnum esse Patris & Filii, ac Spiritus Sancti *ἑσίαν* in tribus perfectis hypostasibus, siue tribus perfectis personis: apud Theodoretum, *lib. 5. cap. 9. δηλαδὴ θεότης τε καὶ δυνάμειος καὶ ἑσίας μίᾱς, τῷ πατρός, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι πιστευομένης, ὁμοτύμης τε τῆς ἁγίας καὶ συναίδις τῆς βασιλείας ἐν τριῶν τελείας ὑποστάσεσιν, ἥγυν τριῶν τελείων προσώποις: ita nimirum, ut una credatur diuinitas, & potentia & substantia patris & filii, & Spiritus Sancti, æqualisque dignitas & imperium coæternum, in tribus perfectis hypostasibus, siue in tribus perfectis personis.* Eodem modo Basilii *epist. 43. 349. 391.* Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nyssenus, ut alios omitam. Caterum indiuisam substantiam seu *ἑσίαν* hic recte vocat Theodosius, quomodo retro in prædicta canonica *epist. 43.* per hanc vocem *ἡ ἑσία, ἡ φύσις, ἡ θεότης τιμωμένη* dicitur.

Notari tertio cupio, hanc legem & proximam 7. in hæreticos latas, Eutropio Præfecto Prætorio inscribi: quem Gregorius Nazianzenus *epist. 137.* ad eum ex P. P. iam scribens, *Magnum, Μέγαν,* Eutropium vocat; & *epist. 138. ὑψηλότατον θεό-*

τον tenuisse eum ait, & in Imperio seu Magistratu virtute magis, quam potentia admirabilem fuisse probitateque & doctrina excelluisse: neque dubito, a Gregorio adeo commendatum, propter indictum hæreticis odium.

Quarto, tres nominatim hæreses hic perstringi singulari enumeratione, quæ abest a C. Iust. notandum, quæ tum scilicet plurimum inualuerant: quæ & ipsæ prædicto canone Constantinopolitano continentur: nempe, Arianis, Eunomianis, Photinianis: *Eunomiani*, inquam, quorum hæc hoc Codice antiquissima mentio occurrit sub Theodosii Magni initia: Vbi etiam notandum, sua singulis nomina & crimina tribui: *Arianis* sacrilegii venenum: *Eunomianis* perfidiæ crimen: *Photinianis* labis contaminationem: *Arianis* scilicet *sacrilegium*, propter diuinitatem Filio Dei detractam: *Eunomianis*, *perfidiam*: *Photinianis*, *labem*. Tandem minatur *hac leg.* Theodosius exilium hæreticis, seu Urbibus pellendos, si quid eruptione factiosa, contra *hanc legem* tentauerint. Certe Philostorgius scilicet *lib. 9. cap. 19.* hoc tempore Theodosium, Arianos & Eunomianos vrbe expulisse: (quem sequitur & Nicephorus *lib. 12. cap. 8.*) vbi tres præcipuos Episcopos memorat, de quorum vno Demophilo, consentit & Sozom. *lib. 7. cap. 5.*

Circa *Eunomianos* nominatim quis Theodosii Magni sensus fuerit, quæque de his constituerit, quis denique eorum status tum fuerit, ostendunt præter hanc legem sex eius leges: *lex 8. 11. 12. 13. 17. 23. hoc tit.* Item quod Arcadius indicat *l. 25. vt* & quæ narrat Philostorgius *lib. 9. cap. 18. 19. lib. 10. c. 1. 4. 6.* Est autem hæc, ut dixi *hac lege*, antiquissima hoc Codice Eunomianorum mentio: nempe enim tum Eunomianorum secta primum inualuit simul & damnari cœpit: v. *Philostorgium.*

THEODOSII M. Secunda in hæreticos Manichæos nominatim constitutio Anno Domini 381.

VII. (a) Idem AAA. Eutropio PP. P. (b)

Si qui Manichæos Manichææue, ex die latæ dudum Legis, † ac primitus a Nostris Parentibus, (c) in quamlibet personam condito testamento, vel cuiuslibet liberalitatis atque specie donationis, transmisit proprias facultates, vel quisquam ex his aditæ, per (d) quamlibet, successionis, formam, conlatione ditatus est, quoniam hisdem, sub perpetua iustæ (e) infamiæ nota, testandi ac viuendi iure Romano (f) omnem protinus eripimus facultatem, neque eos aut relinquendæ aut capiendæ alicuius hæreditatis habere finimus potestatem, totum fisci nostri viribus imminenti indagatione (g) societur: Siue (h) id marito, siue propinquo, aut cuilibet benemerito, (i) siue etiam filiis, quos tamen vitæ eius (k) & criminis facinora sociata coniungant, siue etiam per interpositam quamlibet personam profuturam, (l) eidem qui (m) e tali hominum genere & grege reperitur, illicita liberalitate prouenerit, caduci titulo (n) vindicetur. Nec * in posterum tantum huius emissæ per Nostram Mansuetudinem legis forma præualeat, sed in præteritum etiam quidquid talium personarum aut proprietatis (o) reliquit, aut successio habuit, vsurpatio (p) fiscalis commodi persequatur. Nam licet ordo (q) *caelestium* (r) *statutorum sequentis* post, *obseruantiam sacratæ Constitutionis* indicat, neque adis (s) *obesse consueueris*, tamen quoniam & (t) quid consuetudo obstinationis pertinax natura mereatur, in hac tantum quam specialiter vigere volumus sanctione, iustæ sensu instigationis (v) agnoscimus, eos qui etiam post Legem primitus datam, nequaquam ab illicitis & profanis coitionibus refrinari diuina (x) saltim (y) monitione potuerint, tanquam in ipsius depictæ (z) legis iniuriam, veluti sacrilegii reos tenemus, seueritatem (aa) præsentium statutorum non tantum ad constituendæ, sed ad vlciscendæ Legis sanximus exemplum, ita vt nec defensio temporis

profit. His. * tantum filiis paternorum vel maternorum bonorum successio deferatur, qui licet ex Manichæis orti, sensu tamen & affectu propriæ salutis admoniti, ab eiusdem vitæ professionisque collegiis pura semet dediti religione demouerint, (bb) tali immunes a crimine. Illud * etiam huic addicimus sanctioni, Ne in conuenticulis oppidorum, (cc) ne in urbibus claris, (dd) consuetæ feralium mysteriorum sepulchra (ee) constituent, a conspectu celebri (ff) ciuitate (gg) penitus coërceantur. (hh) Nec * se sub simulatione fallaciæ (ii) eorum scilicet nominum, quibus plerique, ut cognouimus, probatæ fidei & propositi castioris dici ac signari (kk) volent, (ll) maligna fraude defendant; cum præsertim nonnulli ex his *Encratitas*, *Apoctasitas*, (mm) *Hydroparastatas* vel *Saccosforos* nominari se velint, & varietate nominum diuersorum velut religiosæ professionis officia mentiantur: Eos enim omnes conuenit, non professione defendi nominum, sed notabiles atque execrandos haberi scelere sectarum. Dat. VIII. Id. Maii, (oo) c. Eucherio & Syagrio coss. [381.]

NOTÆ.

- (a) Meminit huius legis Baronius Anno D. 381. n. 80. Fit huius legis quoque mentio l. 9. *infr. hoc. tit.* ubi ea confirmatur. Iungenda etiam huic videtur leg. 1. *infr. de Apostatis*, argumento etiam l. 3. *eod. tit. infr. de Apost.* GOTHOF.
- (b) *Eutropius*, Orientis sub Theodosio M. PP. ID.
- † Anno D. 380. Februario mense decurrente, & sic ante 14. & quod excurrit menses ad eundem Eutropium Præfectum Prætorio. Intelligi enim hic puto legem 2. *supr. de fide Cathol.* cuius pars est l. 25. *supr. de Episcopis*, quæ in Cod. Iust. inscribitur *Eutropio PP. ID.*
- (c) Constantino M. & Valentiniano. ID.
- (d) Inuersa locutio, pro *aditæ successione per quamlibet formam*: vide quæ noto not. 1. ad l. *unic. ne sine iussu principis. ID.*
- (e) Forte *inusta*: vide quæ notam not. f. ad l. 1. *supr. de secund. nupt.* quæ hoc ipso anno, imo & mense lata eiusdem Theodosii est. ID.
- (f) Vide l. 17. 18. 40. *hoc tit. ID.*
- (g) Accusatione. ID.
- (h) *Donationis* tituli quatuor, iustissimi alias hic designantur: quæ coniugi sit; quæ propinquis, quæ benemeritis, quæ filiis. ID.
- (i) Ob benemerita donatio plerumque sit. ID.
- (k) Eiusdem. ID.
- (l) *re. profuturum. ID.*
- (m) *re. quæ tali.* In Edit. Quart. & prim. Cuiac. legitur, *qui etati. ID.*
- (n) Caduci titulum obserua. ID.
- * *Secunda* pars huius legis. Hanc legem pertinere etiam ad præterita; de quo iam etiam ad l. 3. *supr. de consit. princip.* vid. & quæ mox dicam. ID.
- (o) Id est, de propriis & patrimonio suo tales personæ reliquerunt. ID.
- (p) *Vsurpatio*, bono significato. ID.
- (q) *Ordo*, id est, forma, ut paulo ante vocatur regula, consuetudo. ID.
- (r) *Cælestia* statuta sunt Imperatoria: vid. *Glossar. ID.*
- (s) Est, qui ante actis reponat: quo nil opus. *Acta*, sunt ante acta, præterita. ID.
- (t) Id est, etiam, vel retrahenda hæc vox ad vocem pertinax. ID.
- (v) *Inflationis*, id est, indignationis. ID.
- (x) *Diuina* nostra Imperatoria: qui huius seculi fuit stylus: vid. *Gloss. ID.*
- (y) Pro, *saltem. ID.*
- (z) An *Depictæ*, id est, oculis omnium subiectæ, propositæ, manifestæ, publicæ? An *despectæ*, an *dictæ*? ID.
- (aa) Et *seueritatem. ID.*
- * *Tertia* huius legis pars. Excipi ab hac leg. Filios Manichæorum Catholicos. ID.
- (bb) *Dimouerint. ID.*
- * *Quarta* huius legis sententia: de *Cælibus* Manichæorum ubique prohibitis. ID.
- (cc) *Oppidorum* conuenticula, & *Urbes* *Clauæ* opponuntur. ID.
- (dd) De *Claris Urbibus*: vid. Eidyll. Ausonii: clariore urbes l. 26. *de operib. publ. ID.*
- (ee) *Sepulchra* feralium mysteriorum, pro locis, & ferme additis, cultus hæreticorum. ID.
- (ff) Non admitto nonnullorum emendationem hic, *celebris. ID.*
- (gg) *re. Ciuitatibus. ID.*
- (hh) Pro simplici, arceantur. ID.
- * *Quinta* & postrema sententia. Nominibus probatæ fidei & velut propositi castioris, huius legis seueritatem eludi non posse. ID.

(ii) Est qui malit fallaci, quod non admitto. ID.

(kk) Signari, pro designari, hic, & l. 5. de Prætorib. ID.

(ll) 99. volunt, vel vellent. ID.

(mm) De Apostatis rursus infr. l. 11. *hæreticis* etiam Græca Paratitla habent in l. 5. Cod. Inst. de hereticis, ubi vulgo Carpocratitæ. Vid. Bibl. Iur. Can. Henric. Iustelli. Tom. II. pag. 1285. ID.

(oo) Sub tempus Concilii Constantinopolitani.

COMMENTARIUS.

MANICHÆIS infamiae poena indicta, vivendi cum cæteris iure communi, ac speciatim testandi, donandi, inter se capiendi ius, coeundi item in oppidis vel vrbibus potestas, quocunque tandem illi nomine censeantur, hac Theodosii M. constitutione, sub tempus Concilii Constantinopolitani, adimitur. Quocunque, inquam, nomine censeantur: etsi se sub simulatione fallaciæ, eorum nominum, quibus probatæ fidei & propositi castioris dici ac signari volunt, maligna fraude defendant: de quo mox.

De Coeundi iure Manichæis adempto iam dictum l. 3. *supr.* idemque rursus ab eodem Theodosio M. cautum l. 11. *infr.* *Intestabiles* iidem rursus esse iussi ab eodem Theodosio l. 9. *infr.* quæ huic quam similis est, & Valentiniano Iun. l. 18. *infr.* & l. 3. *infr.* de Apostatis, Theodosio Iun. l. 65. *hoc tit.* Quod ius ad Eunomianos aliquando productum ab ipso Theodosio l. 17. & postea, vt docet l. 25. 49. 50. 58. *infr.* *hoc tit.* Huius sane iuris meminerant & Patres Africani in Concilio Carthaginensi, quod habitum Anno D. 404. atque ad Donatistas extendi petiere. *Petendum etiam, vt lex quæ hæreticis, vel ex donationibus, vel ex testamentis aliquid capiendi, vel relinquendi denegat facultatem, ab eorum (Imperatorum) quoque pietate hætenus repetatur, vt eis relinquendi vel sumendi ius adimat, qui pertinacia furorē cecati, in Donatistarum errore perseverare voluerint.* Vide Cod. Canon. Eccles. African. can. 93. pag. 917. 918. Tom. I. Concil. Harduin. Et vero propagatum hoc ad Donatistas, vt ostendit l. 54. *infr.* *hoc tit.* & l. 4. *infr.* ne sanctum baptism. vbi plura etiam ex Augustino. Denique de Apostatis idem cautum l. 1. *infr.* de Apostat. quam observandum ab eodem Theodosio M. hoc ipso Anno & p. 122. mense datam (sic vt eam prope huic iungendam existimem,) & l. 2. 3. 4. 6. *infr.* de Apostatis. Nempe vt exempla, & poena non ibi consistunt, vnde coeperunt; poenæque adeo huius vsus, qui in Manichæis primum inductus fuit, utpote inter hæreticos præcipuis, quique vt loquitur l. 65. *infr.* ad imam vsque scelerum nequitiam peruenierant, mox ad alios propagatus: quam videlicet, consuetudo oblationis & pertinax natura (vt hæc lex alioquin loquitur) in ipsius depictæ seu despectæ, datæ legis iniuriæ, mereri id tandem visa: Quod summo pere obseruandum. Nempe, vt non omnes hæretici eodem poenæ genere plexi, ita nec iidem eodem semper. Porro huc pertinet omnino quod Sozomenus lib. 7. cap. 12. extremo scribit, Theodosium M. hæreticorum alios iussisse, τὰς δὲ αἰτίας εἶναι, καὶ πολιτείας ὁμοίως μὴ μετέχεν τοῖς ἄλλοις, vt nonnulli notarentur infamia, necius æquum ciuitatis cum reliquis ciuib. possiderent. Quod Infamiam attinet hæreticis impostam a Theodosio Magno, primum ea nonnullis indici cœpit: vt ex Sozomeni loco modo laudato liquet: & ex eius constitutionibus discimus, quarum prima omnium est famosa lex 2. *supr.* de fide Catholica, hæc altera eiusdem lex 7. Exinde hæretici dogmatis infamia d. l. 2. seu hæresis infamia, Sulpitio Seuero lib. 2. sacra hystor. non vno loco; famosa hæreticorum nomina l. 13. *infr.* *hoc tit.* Propagata ea & in Do-

natistas l. 54. *infr.* Singularia nunc alia huius legis hæc notentur. Primo, iustissimos etiam alioquin donationis & successionis titulos hac leg. Manichæorum respectu infringi: cuiusmodi quatuor recensentur, in maritum, propinquum, benemeritum, imo & filios, nisi orthodoxi sint. Secundo, huius legis seueritatem etiam ad præterita extendi, pariter vt in Eunomianis, l. 17. *infr.* contra communem vsum, de quo vide l. 3. *supr.* de consil. Principum: vbi elegantissimam huius leg. sententiam expendo. Quod postremum huius leg. caput attinet, de eo mox.

Historica hæc hac leg. notanda veniunt. Primo, initio legis indicat Theodosius, latam a se dudum legem in Manichæos. Dubium vero, an indicet legem generalem a se in hæreticos latam, ante 14. menses, puta l. 2. *supr.* de fide Cathol. cuius pars est l. 25. *supr.* de Episcopis: an specialem aliquam in Manichæos: cuiusmodi nulla extat. Quod idem quæri potest. Secundo, de legibus quas a parentibus suis latas ait; nempe Constantino, Valentiniano, cuiusmodi est l. 3. *supr.* *hoc tit.* Tertio, obseruetur ex fine legis, vt & l. 9. *infr.* Manichæorum varia nomina fuisse: Manichæosque adeo, vt commune odium, poenasque in Manichæos cuitarent, varietate nominum diuersorum, velut religiose professionis officia mentitos sub simulatione fallaciæ, malignaque fraude se defendere satagisse: denique nominibus se velut probatæ fidei & propositi castioris dici ac signari, id est, designari voluisse; vt hæc omnia eleganter hic dicuntur. Hinc adeo Encratitarum, Apotactitarum, Hydroparastatarum, Saccosfororum, nomina. Quæ omnia, etsi probatam fidem & propositum castius præ se ferrent, attamen Manichæam ferme sectam tuebantur: vna perfidia, etsi probata nomina. Quod præter hanc legem rursus ostendit eusdem Theodosii M. constitutio Anno proximo 382. l. 9. *infr.* *hoc tit.* & 383. l. 11. *infr.* *hoc tit.* Id quod velut singulare notandum. Nam alioquin Encratitæ, Apotactitæ, Hydroparastatæ, Saccosfori, non proprie Manichæorum sectæ fuere: imo nonnulli Manichæis antiquiores. Encratitæ quippe, Apotactitæ, Tatiani ἀποσπασμα erant, quod sub Antoninis fuit, vt ostendit Epiphanius, *heresi* 47. & 61. & in synopsis tom. 1. lib. 2. & Eusebius *Chronico*. Quanquam & Philastrius *heresi* 83. abstinentes (id est Encratitas) Manichæorum particulam facit. Hydroparastatæ etiam peculiare genus fuit a Manichæis diuersum, imo ab Encratitis & Apotactitis, vt videtur, diuulsam, qui aqua sola utebantur, vinum damnantes etiam in Eucharistia Sacramento, vt idem Epiphanius *heresi* 46. 47. docet: vide & Philastrium in *heresi* Aquariorum 77. Denique Saccosfori proxime Hydroparastatis his iunguntur, quomodo Apotactitæ Encratitis: sic enim de his hac leg. Hydroparastatas vel Saccosforos, vt & l. 9. *infr.* cum Saccosforis siue Hydroparastatis, & l. 11. *infr.* Saccosfori Hydroparastatæ: vt forte Saccosfori nonnisi sacci gestamine ab illis distulerint. Quales in Mesopotamia Monachos, comam muliebrem in modum promittentes, & σάκκω προσαυτὶ ἐπερεδομένους, cilicium propalam affectantes, describit

describit & proscribit Epiphanius *heresi Massalianorum* 80. num. 6. quos Massalianos a Mane profectos conicit. Sane & in eo cum Manichæis nonnulli ex superioribus conueniebant: quod duo principia statuerent: vt docet Epiphanius *heresi* 47. & 80. & malas dicerent nuptias & cibos auerfarentur.

Cæterum *Enkratitas* dixeris abstinentes, continent, nempe quod *ἐγκράτειαν* iactarent, prodigali appellatione (ait *l. 9. infr.*) continentiam & abstinentiam a nuptiis, quas damnabant & Satanae tribuebant, & *ἐμψύχων* seu animatorum vsum. *Enkratitarum similes erant παρὰ πλῆσιν ἱερεσι, Αποτακτιζ, seu Αποτακτικοί*, quasi diceret, Renunciantes, iidemque & *Αποσολικοί* vocabantur, nempe bonis omnibus renunciabant, & de *ἀκτῆμοσύνη* gloriabantur. Vide Epiphanius *heresi Apostol.* 61. num. 1. & *Synopsi tom. 1. lib. 2.* Porro & aliis portentosis superstitionibus censebantur, si-

demque Catholicam turbabant. Hæ igitur hæreticorum fraudes, hæc commenta fuisse, & quidem Manichæorum, vt alia nomina & speciosa adsciscerent. Verum Imperator *hæc leg.* velut sipario remoto, omnes vno elogio complectitur, eisdemque poenis subiicit. Nil scilicet possunt affectata & speciosa nomina, si reuera hæresim tegant; alioquin simplicia, quæ cum veritate congruunt nomina, nemo ideo iure damnauerit. Res est excutienda, non nomini innoxio bellum indicendum: quam in rem vide quæ vel Tertullianus *Apologetico* & *adu. Nationes*, de Christianorum nominis odio.

Tandem neque temporis circumstantia in huius legis subscriptione silentio transmittenda: Nempe data lex proponitur *VIII. Id. Maii Constantinop. Eucherio & Syagrio COSS.* id est, eo ipso ferme tempore, quo Concilium Const. habebatur. Auctor enim est Socrates *lib. 5. cap. 8.* Patres ad Concilium conuenisse his *COSS. mense Maio.*

THEODOSII M. Tertia in hæreticos, Eunomianos, Arianos, P. 133.
Aëtianos nominatim, constitutio, Anno D. 381.

VIII. (a) Idem AAA. ad Clicherium Com. Orientis. (b)

NULLVM *Eunomianorum*, atque *Arianorum*, vel ex dogmate *Ethi* (c) in ciuitatibus vel agris fabricandarum Ecclesiarum copiam habere præcipimus. Quodsi temere ab aliquo id præsumtum sit, domus eadem, vbi hæc constructa fuerint, quæ construi prohibentur, fundus etiam vel priuata possessio protinus fisci nostri viribus vindicetur: atque omnia loca fiscalia statim fiant, quæ sacrilegi huius dogmatis vel sedem (d) receperint, vel ministros. Dat. xiv. Kal. (e) Aug. cp. Eucherio & Syagrio COSS. [381.]

NOTÆ.

- (a) Memorat *hanc legem* Baronius, Anno 381. num. 80. *GOTHOF.*
- (b) *Orientis*; cuius¹ quindecim Prouinciæ erant: Palæstina, Phœnice, Syria, Cyprus, Cilicia, Palæstina secunda, Palæstina sicutaris, Phœnice Libani, Eufratenfis, Syria salutaris, Oschoëna, Mesopotamia, Cilicia secunda, Imauria, Arabia, vt ex *Notitia Imp. fol. 41. liquet. ID.*
- (c) An reponendum *Aëtii*: De eo mox. In Edit. Quartan. & prim. Cuiac. legitur, & *bi*, addita ad marginem coniectura, forte *Ælli. ID.*
- (d) *Sedem*, id est, Ecclesiam, *ID.*
- (e) Hoc mense Iulio huius Anni finita Synodus Constantinop. *ID.*

COMMENTARIVS.

EUNOMIANI, ARIANI, AETIANI per diocesim Orientis, **ECCLESIAS** in ciuitatibus vel agris fabricare, a Theodosio Magno prohibentur Anno D. 381. sub poena confiscationis loci, in quo Ecclesia edificata fuerit.

Nempe Theodosius M. fidem Catholicam omni opere firmatam, infirmatas vero hæreses cupiens id negotium non tantum Patribus seu Episcopis (ac nominatim quos ad Synodum Constantinopolitanam conuocauerat) delegandum credidit, verum & ipse quod suarum erat partium præstitit. Primum igitur inter initia Imperii sui, & ante eam, quam dixi Synodum, Anno Domini 380. III. Kal. Martias, cunctos populos sibi subditos ad rectam fidem reuocandos credidit, formula & exemplaribus fidei Catholice in id propositis *l. 2. supr. de fide Cathol.* Inde mense Decembri eiusdem Anni 380. Ecclesias Constantinopoli ereptas Arianis, orthodoxis restituit teste Socrate *lib. 5. cap. 7.* Sozomeno *lib. 7. cap. 5.* Marcellino, *Chronico.* Mox

initio Anni sequentis 381. omnes vbique Ecclesie Orthodoxis episcopis restitui iussit & hæreticis eripi, *l. 6. supr. boctii.* Hæc ante Synodum Constantinopolitanam. Atenim post eam statim hoc adhuc mense Iulio habitam, & sua & Patrum instituta illico tueri in animum serio induxit. Quare cum per Asiam & Orientem (vbi plerique hæreticorum diffusi erant) suis hæreticos præceptis partim minus obsequentes, partim etiam mentem suam eludere videret, perque Orientem hæreticos quibus Ecclesiæ ereptæ Catholicisque restituta fuerant, alias Ecclesias excitare, tum in vrbibus, tum in agris videret, fabricandarum iis Ecclesiarum ius & potestatem, *hæc constitutione* adimendam credidit. Mox, cum per Asiam hæreticos nonnullos adhuc Ecclesias retinere videret, omnes omnino Catholicis restitui iussit *l. 3. supr. de fide Catholica.* Arque ita quidem clare hæc distinguenda sunt, quatuorque illæ quas dixi constitutiones Theodosii M. in vnam lineam coniiciendæ sunt.

Nunc de hac speciatim constitutione. Nempe, statim ut ad finem perducta Synodus Constantinopolitana hoc ipso mense Iulio VII. Iduum Iuliarum (ut ad d. l. 3. *supr.* de fide Cathol. probatum est) non ut Baronius prodidit, dum adhuc Synodus ageretur, hæc constitutio a Theodosio M. in Eunomianos, Arianos, Aëtianos emissa fuit ad ipsius Synodi exemplum, imitamentum. Nam & ita *can. 1. eius Synodi pag. 809. 810. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. ἀναθεματιζόντων πᾶσαν αἵρεσιν, καὶ εἰδικῶς τὴν τῶν ΕΥΝΟΜΙΑΝΩΝ, ἔτερον ΑΝΟΜΙΩΝ, καὶ τὴν τῶν ΑΡΕΙΑΝΩΝ, ἔτερον ΕΥΔΟΞΙΑΝΩΝ, καὶ τὴν τῶν ἡμιαρειανῶν, ἔτερον ΠΝΕΥΜΑΤΟΜΑΧΩΝ: anathematizari omnem hæresin, specialiter autem Eunomianorum. siue Anomianorum, & Arianorum siue Eudoxianorum, & Semiarianorum siue Pneumatomachorum.* Ex his autem & pluribus tres tantum hic perstringi videmus, nempe *Eunomianos, Arianos, Aëtianos*, quæ affines inter se hæreses fuere, de quo vide quæ incertus Auctor apud Suidam in v. *Αἰτίος*, quique ferme per Orientis dioceses fueret. Sane & Epiphanius *hæresi Anomæorum 76. num. 2.* Aëtianos qui iidem cum Anomæis sunt (qui scilicet inæqualem seu dissimilem Patri Filium, Filio Spiritum Sanctum dicebant) ἐν τοῖς τῷ Ταύρῳ μέρεσιν, in sybictis Tauro monti

regionibus, primum fuisse docet, atque indelonge lateque propagatam eorum κακοδιδασκαλίαν. Denique hæc lex imitamentum est canonis 1. *Constantinopolitani.* At lex 3. *supr.* de fide Cathol. μίμησις est canonis 2. & 3.

De *Eunomianis*, (de quorum statu in vniuersum sub Theodosio Magno semel dixi, ad l. 6. *supr.*) speciatim duo hic notanda. Primum eos deinceps a Theodosio Magno velut hæreticorum antesignanos primos memorari ab hoc Anno Domini 381, ut hac leg. ita & l. 11. 12. 13. *infr.* Hoc scilicet tempus est, quo Eunomius & Eunomiani maxime fuerereceperunt: de quo vid. Philostorgium *lib. 10. cap. 4. & 6.* Secundo, Gregorium Nyssenum ad Constantinopolitanam Synodum attulisse de domo libros a se scriptos *aduersus Eunomium*, quos & Gregorio Nazianzeno & Hieronymo ibi legit. Vide Hieronymum de scriptorib. *Eccles. in Greg. Nyss. cap. 128.*

Et hæc de Arianis Eunomianis. His vero iunguntur tertio loco hac leg. qui ex dogmate Ethebant, ubi repono *Aëtii*: nempe et si Eunomiani iidem cum Aëtianis essent: quorum etiam Eunomianorum nomen Aëtii iam absorpserat: v. Epiphanium *hæresi 76.* autamen ex dogmate Aëtii erant, & aliæ peculiare sceleræ, veluti Eudoxiani, &c. vide *Philostorgium* passim.

THEODOSII M. Quarta in hæreticos, Manichæos nominatim constitutio Anno Domini 382.

P. 124.

IX. (a) Idem AAA. Floro PE. P.

QVISQVIS *Manichæorum*, vitæ solitariæ (b) falsitate, cœtum bonorum fugit, ac secretas vrbes (c) eligit pessimorum, ita, (d) ut profanator atque corruptor Catholicæ, (quam cuncti suspicimus (e)) disciplinæ, Legi + subiugetur, ut instabilis viuat, nihil viuus impendat (f) illicitis: nihil moriens relinquit indignis: omnia suis non moribus, (g) sed naturæ (h) restituat: aut proximis, (i) si deerit legitima successio, melius regenda dimittat, aut fisci dominio, deficiente agnatione, sine fraude molitionis intelligat obligata. Hæc de *Solitariis*. Ceterum quos Encratitas (k) prodigiali appellatione cognominant, cum Saccoforis (l) siue Hydroparastatis, (m) refutatos iudicio, proditos crimine, vel in medio ocri (n) vestigio facinoris huius inuentos, summo supplicio & inexpiabili poena iubemus affligi: manente ea conditione de bonis, quam omni huic officinæ (o) imposuimus, a latæ dudum legis + exordio. Sublimitas itaque Tua det Inquisitores, (p) aperiat forum, indices (q) denuntiatoresque, sine inuidia (r) delationis, accipiat, nemo præscriptione communi (s) exordium accusationis huius infringat. Nemo tales occultos cogat latentesque conuentus, agris (t) vetitum sit, prohibitum mœnibus, sede publica priuataque damnatum. Ac summa exploratione rimetur, (v) Ut quicunque in vnum Paschæ diem non obsequenti religione conuenerint, tales indubitanter, quales hac lege damnauius, habeantur. Dat. Prid. Kalend. April. cr. Antonio & Syagrio coss. [382.]

NOTÆ.

(a) Memorat hanc legem Baronius Anno 382. num. 68. GOTHOF.

(b) Solitarii hinc mox vocantur. ID.

(c) Forte turbas: Nam & hic opponi videntur cœtus bonorum (publici) & secretæ turbæ pessimorum. Alii tenent hic sedes. ID.

(d) Ita, &c. legi subiugetur. ID.

(e) Recte: neque mutandum in suscipiunt. ID.

(f) Impendere, est donare, erogare: v. passim apud Tertull. Symmach. ID.

(g) γρ. moribus, ut l. 3. *infr.* de Apostatis, pro moribus iudicium. Quamquam nil temere mutem. ID.

(h) Natura, id est, naturalis & legitima successio, ut mox vocatur. ID.

Tom. VI.

- (i) Agnationi mox. *ID.*
 (k) De his *Encratisis* actum *l. 7. supr. & l. 11. infr. ID.*
 (l) De his *Saccoforis*, & *l. 7. supr. & l. 11. infr. ID.*
 (m) De his *Hydroparastatis*, & *l. 7. supr. & l. 11. 65. infr. ID.*
 (n) Sic & *l. 28. infr. vel dei argumento. ID.*
 (o) *Officina* Manichæorum, cuius videlicet varæ sectæ erant, quæque novas subinde produceret. Sic quoque Chrysostomus initio *homil. 12. in 1. Tim. 4. pag. 610. Tom. XI. Oper. Edit. Benedictin. περί Μανιχαίων, καὶ Ἐγκρατιστῶν, καὶ Μακρυνοσῶν, καὶ πάντων τῶν ἐγγράφη ταῦτα ὡς ἔστιν, de Manicheis, de Encratisis, de Marcionistis, & de omni illorum officina talia loquitur: vbi recte Interpr̃s evertit pariter, omnis illorum officina. ID.*
 (p) *Inquisitores* Hæreticorum Manichæorum *hac leg. & l. 13. in fin. 15. 31. 35-52. infr. hoc tit. ID.*
 (q) In Editione Quartana male *Indices*: quam Viri docti, qui præ oculis habuerunt nonnulli ex coniectura tamen hic *Indices* recte restitunt. *ID.*
 (r) Absque metu delationis, *l. 3. supr. de raptu vel matrim. sanctim. ID.*
 (s) *Præscriptio communis*, qua exordium accusationis infringitur, id est, exceptio qua accusator ab accusatione repellitur: de eiusmodi præscriptionibus: vid. *supr. titulum de accusationibus & inscriptionibus, tit. ne præter crimen Maiestatis*. In causis & actionibus civilibus & suæ sunt præscriptiones communes, seu vulgares exceptiones, quibus exordium actionis infringitur, quasque initio opponi oportet. Inter alias vero est quoque præscriptio temporis, quæ hac parte non obstat: vid. *leg. 7. supr. ID.*
 (t) *γρ. Agris id veritum sit. ID.*
 (v) *Rimetur, passim. ID.*

COMMENTARIUS.

1. IN MANICHÆOS est hæc altera Theodosii M constitutio hoc Codice: qua inextinguibiles iterum, pariter vt *l. 7. supr.* esse iubentur (de quo ad *d. l. 7. supr.* etiam ex Sozomeno) cœtusque eorum ubique prohibentur, etiam in agris, etiam priuatim, quos agitasse illi videntur post priorem illam legem, puta *l. 7. qua oppidorum & urbium conuenticula* *ἐν ταῖς* his interdicta fuerant. Quinimo Theodosius M. *hac leg.* censuram erigens, sectarum iam inter Manichæos discrimine facto Encratisis, Saccoforis, Hydroparastatis, (de quibus ad *d. l. 7.*) criminis sui convictis, summum supplicium imponi iubet. Quæ altera est hoc Codice lex, qua ultimum supplicium seu poena sanguinis hæreticis nonnullis imponitur, vt & Honorii *lex 35. infr.* Viri docti sane error est, qui hanc poenam in sp. *hac leg.* hæreticis qui turbis coactis conuenirent, & vim facerent, impositam tradit. Adde & tertium casum in sp. *l. 34.* Nulla sane hoc Codice lex extat, qua hæreticis generaliter, & promiscue poena capitis imponatur, sed tantum vbi circumstantiæ accedunt, quæ grauius crimen reddunt. Tribus etiam in id singulariter constitutis.

1. Inquisitores in id a Præfecto Prætorio dari iubentur. 2. Delatores & indices excitantur (quod solumne fuit in aliis atrocibus & præruptis criminibus, quod ostensum ad *l. 4. supr. de accusationibus*.) Publicam proinde hanc accusationem reddit: pariter vt Honorius *l. 35. & l. 40. infr.* Quomodo & Apostatarum accusatio publica *l. 3. ultim. de Apostatis infr. & anabaptismi l. 4. 5. infr. ne sanctum bapt.* 3. Exceptiones communes, quibus alioquin accusatores ab accusando repelli possunt, submouentur: quod & ipsum singulare est, cum alias in Maiestatis crimine tantum id constitutum sit, vt docuit titulus supra, ne præter crimen maiestatis, &c.

Vt ad Inquisitores redeam. Non occurrit mihi antiquior horum *Inquisitorum* ad conquirendos hæreticos constitutorum mentio quam hæc ipsa. Et quidem, quod obseruandum, Inquisitorum horum vsus primum a Theodosio Magno institutum reperio ad eruendos hæreticos, quorum secta prodigijs & portentis propior erat, veluti Manichæos (quod & ipsum Honorio placuit *l. 35. infr. hoc tit.*) Quare & mox Inquisitores dari ab eodem, vt a filio eius Arcadio, eruendis Doctoribus & Aucto-

ribus, Clericis maxime execrabilium superstitionum, hæreseon, veluti Eunomianorum & similibus. Vt ita vrbibus expellerentur *l. 13. 15. 31. 32. 35. 52. infr. hoc tit.* cœtusque eorum vel sic prohiberentur, toties alioquin frustra interdicti. De reliquo in nudos communium hæreseon sectatores Inquisitores datos hoc Codice non reperio; ac multo minus in vitam & sanguinem eorum itum, deprehendo. Denique hæc lex apertissime ostendit, hac parte discrimen hæreticorum hac in re habitum. Imo & inter ipsos Manichæos distinctionem factam, qui alioquin in commune ad imam vsque scelereum nequitiam peruenisse dicuntur *l. 65. infr. hoc tit.* & alias vno fasce comprehendi solent: vt docet *lex 8. supr. & 11. infr.* Atenim hic Manichæus Solitarius, vt diserte vocatur, ab alijs distinguitur, neque in eum Inquisitores dari iubentur, verum in alios.

Solitarius Manichæus initio legis ita describitur: *Quisquis Manichæorum, vita solitaria falsitate cœtum bonorum fugit, ac secretas turbas eligit pessimorum: Mox, profanator atque corruptor Catholica discipline, vocatur.* Nempe institutum eorum erat, peculiari non seductionis vitæ proposito, sed reuera vitæ solitariae falsitate, cœtum bonorum fugere, pessimorum secretas turbas eligere. Quare non alii mihi hi aliquando visi, quam Apocritæ, qui scilicet ita solitariam vitam agebant, vt nuptias quoque damnarent & abominarentur; verum cum video hic Solitarios ita describi: vt bona habuerint, iam alios ab Apocritis solitarios fuisse oportet: Apocritas enim bonis omnibus renunciasse, & *ἀντημοσύνη* gloriosos vel ex Epiphania liquet. Quare propria Manichæorum secta fuerit Solitariorum inter innumeras alias, quæ subinde exortæ: itaque officinam eleganter vocauit Theodosius Magnus *hac leg.*

II. De iis qui PASCHA non eodem die cum orthodoxis celebrarent est secundum huiusce legis caput. Nempe vult Theodosius Magnus eos eadem lege & seueritate, qua superiores hæreticos haberi. Quibus verbis intelliguntur *Quartadecimani* (de quibus nota est historia) item, *Audian*, qui cum Iudæis Pascha celebrabant, hoc est, tempore quo Iudæi Azyma sua peragunt: vt testatur Epiphanius *hæresi Audianorum 70. num. 9.* qui & id docet *num. 15.* istos per hæc tempora paucissimos numero fuisse, vixque

vixque duobus in vicis *δυσὶ κώμαις*, constitisse in partibus exterioribus Chalcidiae (quæ ad *Antiochi- am* sita est) ultra Damascus & Mesopotamiam. *Sabbatiani* enim & *Protopaschita* post hanc demum legem exorti sunt, qui & ipsi alioquin alio tempore quam orthodoxi festiuitatem Paschæ celebrare instituerunt, de quibus *l. 59. infr. hoc tit. & l. 6. infr. ne sanctum bapt. & l. 24. infr. de Paganis*, vbi

dicam plura, &c. nominatim, cur tantopere tam- que seuerè Imperatores Paschæ celebritatem vindi- cauerint ab hæreticorum nouitatibus.

Hæc interim lex ostendit, quam parum Theo- dosius Iun. hanc legem attenderit, cum *l. 6. infr. ne sanctum baptisma*, scribit *vers. Illud etiam*, istud a retro Principibus dissimulatum.

THEODOSII M. Quinta in hæreticos, Tascodrocitas nominatim constitutio Anno Domini 383.

X. (a) Idem AAA. Constantiniano (b) Vic. diœceseos Ponticæ. (c)

TASCODROCITÆ (d) a sedibus quidem suis minime propellantur: ad nullam tamen Ec- clesiam hæreticæ superstitionis turba (e) conueniat: aut si forte conuenerit, a conuen- ticulari suis sine aliqua mora propulsetur. Dat. xii. Kalend. Iul. Constantinop. Merobaude II. & Saturnino COSS. [383.]

NOTÆ.

(a) Omisit hanc legem Baronius in Annalibus suis Ecclesiasticis. *GOTHOF.*

(b) *Constantino*, in *l. 7. supr. de desertoribus*, quæ hoc ipso Anno paucis post diebus data est: Sed *79. Constantiano*, vt *l. 94. supr. de Decurionib. l. 12. supr. de exactionib.* quæ hoc ipso Anno data est, & *l. 42. supr. de cursu publico*, quæ superiore Anno data est. *ID.*

(c) *Pontica* diœceseos vndecim Prouinciæ fuere, vt præter *Notitiam Imperii fol. 79.* docet Theodoretus, *lib. 5. cap. 28.* nempe *Bithynia, Galatia, Paphlagonia, Honorias, Hellespontus, Pontus Polemoniacus, Armenia prima, Ar- menia secunda*, &c. *ID.*

(d) *Tascodrogita*: alibi *Ascodrogita. ID.*

(e) Ita *l. 6. supr. arceantur cunctorum hereticorum ab illicitis congregationibus turba. ID.*

COMMENTARIUS.

TASCODROCITARVM, (de quibus agitur altera adhuc constitutione Theodosii Iun. puta *l. 65.*) conuentus, seu conuenticula a Theodosio M. per Diœcesin Ponticam hac leg. quæ lata est Anno D. 383. prohibentur: at non etiam sedibus suis p. 126. expelli iubentur. Satis scilicet Theodosio visum, cœtus eorum prohiberi: Nimis visum, eos sedibus expelli. De quo tamen Constantinianum Vicarium Ponticæ diœceseos ad Theodosium retulisse colligo (vt cæteroquin eum referendi de his, quæ ad publicam tranquillitatem & tuitionem facere putaret, diligentem fuisse ex aliis ad eum datis constitutionibus colligo, puta ex *l. 7. supr. de desert. l. 94. supr. de Decurion. l. 12. supr. de exactionib.*) sic tamen vt idem propensior esset in eam sententiam, Tascodrogitas sedibus suis minime pellendos, id quod initium legis, largientis formulæ conceptum, ostendit: *Tascodrogita a sedibus QVIDEM suis minime propellantur, ad nullam TAMEN Eccle- siam &c.* Ac si diceret Imperator, esto Tascodro- gitas sedibus suis minime pellendos: sed tamen hoc obtentu cœtus eorum minime tolerari oportet.

TASCODROGITÆ quinam fuerint, hic viden- dum est. De his certe agit Epiphanius, qui ante septennium ferme scribebat, *hæresi Phrygum 48. & Augustinus hæresi 63. Τασκοδρογίτας*, vocat Epi- phanius *num. 14.* & nominis rationem reddit a *τασχος*, quod illis significat *paxillum*, & *δρυγγος*,

id est *nasus*, & *rostrum*: nempe quod inter oran- dum indicem digitorum manus, naso imponent, vt animi tristitiam & affectatam quandam sancti- tatem præ se ferrent. Quare & idem *Πασσαλο- πυγχιτας* vocat. Idem igitur Tascodrogitæ & Passalorynchitæ: quos Philastrius *hæresi 76.* eodem pene modo cum Epiphanio describit: additque digito ora & labia pariter compescuisse, Davidico illo nixos *Psalm. 140. vers. 3. Pone, Domine, custo- diam ori meo & ostium circumstantia labiis meis*, silentiumque obseruasse Pythagorica vanitate. Quare & Theodosius hæreticam SUPERSTITIO- NEM vocasse videtur, ob superstitiosam eam, quam dixi obseruantiam: & Epiphanius hanc hæresim *σέκυρον*, germanam facit Quintilianorum, Priscilli- anorum & Pepuzianorum. Denique hoc nomen vel penes Phrygas, vel penes Quintilianorum hæresin resi- dere. Quare & illi ipsi mihi omnino videntur, quos *inter Phrygas latentiore vocabulo* appellari, ait Theodo- sius Iun. *l. 59. infr.* seu Ascodrogitæ, de quibus *l. 65. infr.* seu Ascodrogi, vt vocantur Nouella Theodosii Iun. *3. in fin.* etsi Philastrius diserte eos a Passalorynchitis separaret, & Theodo- retus de *fabulis hereticorum* aliter describat, dum illorum dogmata pluribus exequitur. Vtrique certe in Pontica fuere: Philastrius Ascodrogitas in Ga- latia ponit. Hæc lex Tascodrogitas aperte in Pon- tica collocat. Tandem quod ex Epiphanio colligere licet, in Cappadocia & Galatia fuere.

THEODOSII M. Sexta in hereticos omnes constitutio Anno
Domini 383.

XI. (a) Idem (b) AAA. Posthumiano PE. P. (c)

OMNES omnino, quoscunque diuersarum hæresium error exagitat, (id est Eunomiani, Ariani, Macedoniani Pneumatomachi: (d) Manichæi, Encratitæ, (e) Apotactitæ, Saccophori, Hydroparastatæ) nullis circulis (f) coëant, nullam colligant multitudinem, nullum ad se populum trahant, nec ad imaginem Ecclesiarum parietes priuatos ostendant: nihil vel publice vel priuatim, quod Catholicæ sanctitati officere possit, exercent. Ac si qui extiterit, qui tam euidenter vetita transcendat, permixta omnibus facultate, (g) quos rectæ obseruantię cultus & pulchritudo delectat, communi omnium bonorum conspiratione, (h) pellatur. Dat. VII. Kal. Aug. cæ. Merobaude II, Saturnino coss. [383.]

NOTÆ.

- (a) Inferuit & hanc legem Baronius Annalibus suis Ecclesiasticis Anno 383. num. 34. eamque pariter vt leg. prox. 12. recte quo oportuit: retulit vero eam eo Anno a num. 24. vsque ad num. 35. Hanc & sequentem legem intelligit quoque Sozomenus, lib. 7. cap. 12. in fin. Et ad utramque multum facit Gregorii Nazianzeni epist. 71. seu 68. quæ Posthumio Præfecto Prætorio pariter inscribitur, cui lex hæc inscripta: & epist. 72. seu 69. Saturnino, qui huic legi subscriptus est consul: περί Εκκλησιαστικῆς κέρνης, de pace Ecclesiastica. ID.
- (b) Tribuenda hæc lex & sequentes nouem, nempe 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. Valentiniano, Theodosio & Arcadio. ID.
- (c) Posthumianus sub Theodosio M. PP. Orientis scilicet: ad quem extat quoque vt dixi illa Gregorii Nazianzeni epist. 71. vel 68. vbi aperte & Christianum eum fuisse, & Præfecturam eius indicat Prætorianam summam: tum aliis, tum hisce potissimum verbis: ἦλθες ἐπὶ τὸ ἀκρότατον τῆς ἐξουσίας, venisti ad summum potentie apicem. Nempe Præfectura Prætoriana, summa potestas. Et quidem Orientis, cum sub eius dispositione Cappadociam fuisse docet: vid. dicta in Prefogr. ID.
- (d) Macedoniani - Pneumatomachi: Ita continue legendum: Idem enim Macedoniani & Pneumatomachi. ID.
- (e) De Manichæis, Encratitis, Apotactitis, Saccophoris, Hydroparastatis, dictum ad l. 7. supr. ID.
- (f) Circulus, cætus & corona populi: vid. de hac voce Sidonium, lib. 1. epist. 11. & ibi doctiss. Sauronem; περίστας Græcis, inde περίστας, qui corona hominum cinguntur: apud Socratem θανματοποιοί, περίστας. ID.
- (g) Est, qui hic interdixisse putet vocem accusandi, atque adeo hic restituendam. Quod non admitto. ID.
- (h) Conspiratio de bonis quoque dicitur. ID.

COMMENTARIUS.

COETVS hæreticorum, ac nominatim Eunomianorum (qui & hic primo loco nominantur, de quo dixi ad l. 8. supr.) Arianorum, Macedonianorum - Pneumatomachorum omnium, hac rursus constitutione a Theodosio M. prohibentur Anno D. 383. ita quidem, vt omnibus eos inde pellendi facultatem præbeat seu permittat. Nempe publicam disciplinam cuique bono vindicare hac quoque parte permittit: via facti scilicet; non nuda publica accusatione, quam huius legis sententiam nonnulli falso putant: existimantes etiam, illis verbis permixta omnibus facultate, restituendam vocem accusandi. Non est scilicet hæc lex de publica

^{p. 127} accusatione, ac de publica vindicta viaque facti & expulsiōe: & fiscalio iam pertinet l. 9. supr. & 49. infr.

Historia autem huius legis hæc est. Post Constantinopolitanam Synodum Oecumenicam Anno D. 381. qua Eunomiani, Ariani, Macedoniani seu Pneumatomachi inter cæteras hæreses condemnati sub Theodosio Magno fuerant, Ecclesiæ Orthodoxis Episcopis restitui iussæ fuerant: vice versa hæreticorum quos dixi cætus prohibiti l. 8. g. supr. integro biennii lapsu. Nihilominus in multis Imperii Præfecturæ Orientalis partibus tumultus exinde exorti & hæretici Imperialium constitutionum executioni omni opere intercessere. Quare Theodosio visum hoc Anno 383. (quo videlicet hæc & proxime sequens lex data sunt) nouam Synodum Constantinopoli indicere, quo etiam conuentum

menfe Iunio, vt memorant Socrates, lib. 5. cap. 10. & Sozomenus, lib. 7. cap. 12. conuocatis ad eam antesignanis hæresicon, tum maxime vigentium, τῶν ἀκμαζουσῶν τότε αἱρέσεων: eo fine nempe, vt tandem paci Ecclesiæ consulere, atque in vnam fidem mutuo Episcoporum congressu, coiretur. Et vero Arianorum, Eunomianorum, Macedonianorum antesignanico conuenere, tentatique ibi eorum animi duplici potissimum ratione. Prouocati quippe, primum ad Patres & Scriptores, qui Ecclesiæ distractionem præcesserant. Deinde formula fidei a singulis expetita: verum irritò hæc omnia conatu. Quare ad iussiones & sanctiones animum rursus appulit Theodosius Magnus, hæc primum constitutione emissa, plenius mox l. prox. sequ. cuius vtriusque, sed & aliarum deinceps summam Sozomenus post superiora sic expressit: ὁ δὲ βασιλεὺς νομοθετῶν, ἐκέλευσε τὰς ἑτεροδόξους μὴτε ἐκκλησιασάζειν, μὴτε περὶ πίστεως διδάσκειν, μὴτε ἐπισκόπους, ἢ ἄλλας χειροτονεῖν καὶ τὰς μὲν πόλεων, καὶ ἀγρῶν ἐλαυνέσθαι τὰς δὲ αἰτίας εἶναι, καὶ πολιτείας ὁμοίας μὴ μετέχειν τοῖς ἄλλοις καὶ χαλεπὰς τοῖς νόμοις ἐπέγραφε τιμωρίας· ἀλλ' ἐκ ἐπεξήκει· ὃ γὰρ τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' εἰς θεὸν καθίσταν τὰς ὑπὲρ τῶν ἐσπέρων, ὅπως ἐμάρτυρες αὐτῷ γένοιτο περὶ τὸ θεῖον· ἐπεὶ καὶ τὰς ἐκὸντὶ μετατιθεμένους ἐπὶ τῇ: Imperator vero lege lata præcepit, ne hæretici

hæretici collectas agerent, neue de fide docerent, neue Episcopos, aut alios ordinarent: utque alii quidem urbibus & agris pellerentur: alii vero notarentur infamia, nec ius æquum ciuitatis cum aliis ciuibus possiderent. Et graues quidem pœnas legibus suis adscripsit: band quaquam tamen executioni mandauit. Neque enim punire subditos, sed terrere tantummodo studebat, ut idem cum ipso de diuinitate sentirent. Nam & illos laudabat, qui sua sponte conuerterentur. Quanquam neque omnia illa quæ hoc loco Sozomenus memorat, his constitutionibus exprimantur. Certe quæ de Episcopis creari vetitis a Sozomeno adiiciuntur, iis fidem faciunt tres leges proximæ, ubi dicam ex Gregorio Nazianzeno quoque.

Recte interea omnino a Baronio obseruatum, Posthumianum Præfectum Prætorio, cui utraque lex inscribitur, sed & Saturninum Consulem huius ipsius anni, qui huic & proximæ legi subscriptus est, hunc illum esse Posthumianum, hunc illum Saturninum, ad quos duæ extant Gregorii Nazianzeni Epistolæ περὶ εἰρήνης, puta 71. seu 68. ad Posthumianum (ubi aperte eum peruenisse ἐπὶ τὸ ἀνρότατον τῆς ἐξέτης, id est, Præfectum Prætorio fuisse, testatur, simul & Christianum eum fuisse antequam ad Præfecturam peruenisset, qua ipsa etiam epistola huius ipsius Synodi indicatæ meminit) & Ep. 72. seu 69. ad Saturninum,

eo videlicet sine scriptæ, ut ipsorum interuentu & auctoritate, quorum in Imperio potestas maxima erat, negotium pacis Ecclesiasticæ in ea, quam dixi Synodo, promoueretur: quod & inscriptiones illarum Epistolarum aperte præferunt, περὶ εἰρήνης, vel ut plenius dist. ep. 72. περὶ Ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης. Eo etiam, si opus sit, Posthumianum hortatur ad seueriora remedia, quibus seditiosi compescerentur, καὶ δὲ σφοδρότερον ἐπιτιμῆσαι στασιάζειν, & si eos, qui dissidia exercent, asperius obiurgare oporteat. Atque hoc etiam argumento liquet, quam recte hæc lex cum sequenti ad eam, quam memoraui, Synodi illius historiam referatur. His accedat, quod hac lege earum tantum hæreseon mentio fiat, puta Eunomianorum, Atianorum, Macedonianorum, quorum antesignanos nominatione Synodo interfuisse Socrates & Sozomenus testantur. Nam quod Manichæi insuper in ea memorantur, id aliunde ortum habet: nempe, quod Manichæi etiam tum, cum cæterorum hæreticorum ratio aliqua haberetur, nunquam non seuerissima lege habitū fuerint, neque Synodis eam ad rem opus fuerit, quod docuit iam l. 7. & 9. supr. sub eodem Theodosio ante annum & biennium latæ. Quare liquet, Theodosium in eos sanctionem huius legis promulgasse nominatim, qui Synodo interfuisent, & quorum in ea animi frustra tentati fuerunt. Atenim mox l. prox. plenius hac parte consultum, mox ut dicam, & seuerius.

THEODOSII M. Septima in hæreticos omnes constitutio Anno Domini 383.

XII. (a) Idem AAA. Posthumiano PF. P.

VITIORVM institutio, (b) Deo atque hominibus exosa, Eunomiana scilicet, Ariana, Macedoniana, Apollinariana, cæterarumque sectarum, quas veræ religionis, venerabili cultu Catholicæ obseruantia, fides sincera condemnat, neque publicis neque priuatis additionibus, (c) intra urbium atque agrorum ac villarum loca, aut colligendarum congregationum, aut constituendarum Ecclesiarum copiam præsumat, nec celebritatem perfidiæ suæ vel solemnitate diræ communionis exerceat: Neque vllas creandorum Sacerdotum vsurpet atque habeat ordinationes. (d) Eadem quoque domus, seu in urbibus seu in agris, in quibus passim turbæ professorum (e) ac ministrorum talium colliguntur, fisci nostri dominio iurique subdantur: Ita ut hi qui vel doctrinam vel mysteria conuentionum talium exercere consueuerunt, perquisiti ab omnibus urbibus ac locis propositæ legis vigore restricti expellantur a cœtibus, & ad proprias vnde oriundi sunt terras redire iubeantur: ne quis eorum aut comæandi ad quælibet alia loca, aut euagandi ad vrbes habeat potestatem. Quod si negligentius ea, quæ Serenitas Nostra constituit, impleantur, Officia prouincialium Iudicum, & Principales urbium, in quibus coitio veritæ congregationis reperta monstrabitur, sententiæ damnationique subdantur. Dat. III. Non. Sept. CP. Merobaude II. & Saturnino COSS. [383.]

NOTÆ.

P.128. (a) Et banc legem Annalibus Ecclesiasticis indidit recte Baronius Anno 383. num. 35. GOTHOF.

(b) Nota Institutio. ID.

(c) De hac voce vide Glossarium Theodos. Sunt qui hic reponant, cœtationib. quo nil opus. ID.

(d) Ordinationes nota. ID.

(e) Professores nota. ID.

CONTRA COETVS hæreticorum PLENIOR tantum est hæc Theodosii M. constitutio distinctiorque & feuerior lege *prox. superiore*: quæ ante mensẽ & quod excurrit, data fuerat.

Primum igitur, cum in Eunomianos *ἑτῶς* seu speciatim Arianos, Macedonianos, Manichæos lata lex superior fuisset: inde ceteri hæretici, ac nominatim *Apollinariani* (de quibus agitur quatuor insuper legibus, puta *l. 13. 14. 33. 65.* Nam & hi separatos ab Ecclesia conuentus agebant, de quo ex Sozomeni *lib. 6. cap. 25. in princ.* Gregorius Nazianzenus *Orat. 46.* ab Nectarium Episcopum Constantinopolitanum conqueritur, hos ipsos quatuor Hæreticos, in quos est hæc lex, Arianos, Macedonianos, Eunomianos, Apollinarianos in cœtus cœiisse Ecclesiasticos, & ad id ab Imperatore prohibendum, eundem Nectarium hortatur. ut curam suam intendat: quod ab ipso prudenter factum, *huic legi* vel similibus mox occasionem præbuit) ea lege non expressi, vinculis eius sibi soluti visi fuissent, deque eo etiam Iudicis Officiales, Principales vrbium dubitare cœperunt: atque exinde superiores constitutiones exequi destitit, quod etiam ex fine huius legis colligere licet. Quare vt Apollinarianos, ita & ceteras sectas omnes fidei Catholicæ aduersas, peremptoria formula ad eandem seueritatem pertinere declarat *hac lege* Theodosius M. & nominatim *Apollinarianos*, qui ante biennium primum A. D. 381. Synodo Constantinopolitana Oecumenica non minus condemnati fuerant, neq; minus Theodosianis Constitutionibus post eam Synodum comprehensi videbantur, quam ceteri. Et hi tamen hac tempestate caudam mouere. Quare hos nominatim & speciatim reprimere, ceterisque subinde connumerare Theodosius M. necesse habuit, *vt hac leg.* ita & duabus *legibus proximis* puta *l. 13. 14. infr.* Qui quidem & vel maxime Patribus exoli fuere: veluti Gregorio Nazianzeno *d. siue Epist. siue Oratione.*

Secundo, neque superiore lege expresse hæreticis prohibitum fuerat, ne in *Agris etiam & Villis* cœtus suos celebrarent, id vero hac lege nominatim exprimitur, pariter *vt l. 8. supr.*

Tertio, Sacerdotum seu Episcoporum nominatim creandorum, ordinandorum potestas hac lege hæreticis adimitur, quam Theodosianæ constitutionis partem Sozomenus *lib. 7. cap. 12.* expressit, eo loco, quem ad *l. supr.* retuli. Idemque constituitur ab eodem *l. 13. 14. & 22. infr.* Gregorius etiam Nazianzenus, *vt superiore epist.* ad Nectarium queritur, Macedonianos Episcopos sibi creasse, ita *epist. 77. ad Olympium*, Imperiales constitutiones (Theodosii scilicet) *βασιλικὰς διατάξεις* laudat, quibus nominatim Apollinarianis Episcoporum creandorum & ordinandorum potestas adempta fuit: simul, & poenæ his indictæ.

Quarto, domus in quibus conuentus suos haberint hæretici, confiscari iubentur: pariter *vt l. 8. supra.*

Quinto, *Doctores & Sacerdotes* hæreticorum, qui ad alia loca commeare & euagari solebant, de-

cendi, vel mysteriorum suorum exercendorum causa, vbique perquiri & ad proprias vnde oriundi sunt terras, redire iubentur. Nempe *περιουσιάζει* hæretici, vagi, neque villo satis certo loco consistebant: turbæ alicuius aut fauendæ, aut colligendæ causa: & sic pacis publicæ modo hic modo illuc turbandæ. Huc vero omnino & adprime spectat Gregorii Nazianzeni querela *ep. ad Olympium 77.* de Apollinarianis, quos ipse lente leniterque tolerat, vt paulatim eos emolliret, qui tamen peiores facti fuerant: *ἐτόλμησαν οὐ καὶ καὶ κακῶς ἀπολέμενοι πρὸς πάντι τοῖς ἄλλοις, καὶ καθ' ἡμέρας* *Επισκόπους ὑπὸ πάσης ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Συνόδου καλέσαντες, ἢ παρὸς καταχρησάμενοι, & γὰρ ἔχω τὸ τοῦ ἀπὲν ἀκριβῶς, καὶ πασῶν κατεξαναστάντες βασιλικὰν διατάξεων, καὶ ὑμετέρων προσαγμάτων, Επισκόπους ὀνόμα ἐπιβέναι τινι τῶν παρ' αὐτοῖς ἀσεβῶν καὶ κηρύττων: prater alia omnia eo quoque audacie proruperunt mali homines, & male perdendi, vt Episcopos etiam quosdam, quibus dignitas ab vniuersali Orientalium & Occidentalium consilio abrogata fuerat, accersentes, aut trans-euntibus abutentes (non enim certo affirmare possum) imperialibus omnibus constitutionibus atque omnibus vestris Edictis violatis, cuidam impii & adulterini sui gregis, Episcopi nomen imposuerint.* Subiicitque ea ferre non oportere: mitius tamen ea, quam tanta audacia meretur, vindicanda. Ecce enim & de Apollinarianis nominatim hæc Gregorii querela est: & de Episcopis ab his ordinatis, & quidem quod tertium, contra Imperiales constitutiones: idque, quod quartum, non modo accersitis, verum & trans-euntibus: & quod vltimum illis omnino huius legis verbis conuenit: *& ad proprias vrbes vnde oriundi sunt, & terras redire iubeantur, ne quis eorum aut commeandi ad quolibet alia loca, aut euagandi ad vrbes habeat potestatem.*

Postremum, Theodosius Officialibus Iudicum & Principalibus Vrbium poenam comminatur, huiusmodi cœtus non prohibentibus. Nempe vt Officialis, ita Principales vrbium ea cura respexit, ne quod publica tranquillitas detrimentum pateretur: de quo plenius dixi *tit. de Decurionibus*. Atque hi sunt prater ipsos Iudices, quibus per constitutiones paternas (id est Theodosii M.) Arcadius super hoc curam mandatam ait, *l. 24. infr. & l. 13. infr. de Paganis.*

De reliquo eodem spectat hæc lex quo superior: & hic deriuanda, quæ ad eam ex Socrate, Sozomeno, Gregorio Nazianzeno notauimus: de Synodo noua Constantinopoli hoc tempore indicta, deque Posthumiano P. P. cui hæc lex & superior inferri buntur. Verum, quam parum, vel quam lente hæc lex executioni tradita fuerit, & quidem in ipsa Vrbe Constantinopolitana, ostendit *lex prox.* haud integris quinque mensibus post hanc legem lata, & inscripta Cynegio Præfecto Prætorio, qui Posthumiano in præfectura successit: sed & longo post interuallo Anno 388. *l. 14.*

THEODOSII M. Octava in hæreticos omnes Constitutio Anno
Domini 384.

XIII. (a) Idem (b) AAA. Cynegio PF. P. (c)

EVNOMIANI, Macedoniani, Ariani, nec non Apollinariani, inter sacræ religionis officia, pro suis erroribus, famosa sunt nomina. Omnes itaque qui harum professionum vel Pontificium (d) sibi, vel Ministerium vindicarunt: (e) qui se fugati (f) nominis adserunt Sacerdotes, (g) quique in criminosa religione Ministrorum sibi nomen imponunt, qui docere se dicunt, quod aut nescire aut discere (h) sit dedecorosum, omnibus huius Urbis (i) lateribus, indagine curiosiore perspectis, sine vlla gratiæ interuentione pellantur: in aliis locis viuant, ac penitus a bonorum congressibus separentur. Dat. XII, (k) Febr. cr. Richomere & Clearcho coss. [384.]

NOTÆ.

- (a) Inseruit hanc quoque legem Baronius Anno 384. num. 38. deque ea pluribus agit d. num. 38. 39. 40. 41. GOTHOF.
(b) Imo repono *Valentinianus*, THEODOSIVS & Arcadius: vid. *Chronolog.* ID.
(c) Cynegius PP. sub Theodosio M. Orientis, Posthumiani in Præfectura illa successor: & quidem de nupero admodum: sine enim Anni superioris, id est, ante tres Septimanas Posthumianus adhuc Præfectus Prætorio erat: ut ostendit *lex. 7. supr. de honor. codicill.* ID.
(d) Pontificium hic est Sacerdotium, & ministerio seu ministris opponitur. Et his duobus comprehenduntur officia religiosa etiam inter Gentiles: vide quæ dicam ad l. 14. *infr. de Pagan.* ID.
(e) Vel de nouo vindicarunt, post legem superiorem, vel retinuerunt. ID.
(f) Forte *fugati*. Ita l. 37. *infr. de Donatistarum fugata perfidia*. Quamquam forte non deerit, cui placeat retinere *fugati*, id est pulsi, damnati. Alius ita interpretatur, quasi nomen Sacerdotis fugetur ipsa sola hæresi; ineptissime. ID.
(g) Id est Episcopos: vid. l. *proxim.* 14. ID.
(h) Forte *παράδειος* hic admissa: ut ita legatur: quod aut nescire aut dediscere sit decorosum. Nempe si quid prauum didiceris, id dediscere laudabile est. Primumque est praua nescire: proximum dediscere. Possit & ita: Quod haud nescire aut discere sit dedecorosum. Eodem redit emendatio Cuiaciana, Quod aut scire, &c. Mihi prima emendatio magis placet. Sane Baronii lapsus hic est, qui putauit hæc verba ipsorum hæreticorum esse, nempe iactare solitos, se ea docere, quæ dedecorosum sit nescire. ID.
(i) Constantinopolitanæ. ID.
(k) Ac potius XV. ut ita iungatur l. 5. *supr. de auro coron.* & l. 23. *supr. de oper. publ.* ID.

COMMENTARIUS.

SACERDOTES, Ministros EVNOMIANORVM, qui & hic primo loco nominantur: de quo dixi ad l. 8. *supr.* Macedonianorum, Arianorum, sed & Apollinarianorum erutos Vrbe Constantinopol. sine vlla gratiæ interuentione Theodosius Magnus Anno Domini 384. pelli iubet.

Nempe cum condemnati hi hæretici a Theodosio Magno partim Synodo Constantinopolitana superiore Anno 383. fuissent, & nominatim l. 11. *supr.* paulo post plenius, distinctius, seuerius l. 12. *supr.* (post leges Posthumiano inscriptas, Cynegii in Præfectura Prætoriana, cui hæc lex inscribitur, decessori) cœtus equidem eorum dictis legibus prohibiti fuere, ut & Sacerdotum creandorum his facultas adempta: Doctores hæreticorum perquisiti, expelli a cœtibus suis & ad proprias terras remitti iussi. Verumtamen mox compertum Theodosio in Vrbe Constantinopolitana agenti, ea vrbe Sacerdotes & Ministros in ea adhuc latere; nempe (ut sine legis indicatur) gratiæ alicuius interuentione, neque indagine curiosa latis peracta. Vnde mihi fit verisimile, Posthumianum Præfectum Prætorio (qui ante tres septimanas, adhuc eam Præfecturam gerebat: ut ostendit *lex 8. supr. de honorariis codicillis*;) hac parte remissiore se se præbuisse;

quæ causa fuerit recentandæ huius legis & ad Cynegium, Præfecturam recenter indeptum, vti sciret, quidnam suarum partium hac in re esset: nihil videlicet gratiæ a sedandum; quin indagine curiosiorem peragendam, & sic pellendos Urbis Constantinopolitanæ Sacerdotes hæreseon, quatuor supra nominatarum, & in his quoque Apollinarianorum, Qui vtique sese communi lege subducere hac tempestate subinde tentarunt. Quod præterea, quæ diximus & docuimus ad l. *supr.* 12. & hæc indicare videtur & docebit l. 14. *prox.* Sed & Gregorii Nazianzeni epistola siue orat. ad Nestarium Episcopum Constantinopolitanum 46. cuius capita potiora ad eam l. 14. consignabo: eo enim, id est, quadriennio post, eam pertinere magis existimo, quam quod Baronius credidit, ad hanc legem, ut ibi ostendam.

Huc etiam referri non minus, quam ad d. l. *prox.* potest, quod Sozomenus lib. 6. cap. 26. de Theodosio ait: ἀρχηγὸς τῶν ἀρέσεων ἐν τῇ συνηγορίᾳ τῆς ἀρχομένης εἰς ἐρημιότατος ἵστας ἐχώρησεν, hæreseon auctores ex amœnioribus locis imperii Romani in regiones desertas & squallidas deportauit. Huc referendum quoque tandem quod Philostorgius lib. 10. cap. 6. scribit de Eunomii exilio.

THEODSI M. nona in hæreticos, ac nominatim in Apollinarios
constitutio Anno Domini 388.

p. 130.

XIV. (a) Idem AAA. Cynegio (b) PF. P.

APOLLINARIANOS, ceterosque diuersarum hæresum sectatores, ab omnibus locis iubemus inhiberi, a mœnibus urbium, a congressu honestorum, a communione sanctorum: instituendorum Clericorum non habeant potestatem: colligendarum congregationum, vel in publicis vel in priuatis Ecclesiis careant facultate; nulla iis Episcoporum faciendorum præbeatur auctoritas: ipsi quoque, *Episcopi*, nomine destituti, appellationem huius dignitatis amittant: Adeant loca quæ hos potissimum, quasi vallo quodammodo ab humana communione secludant. His etiam & illud nectimus, vt supra memoratis omnibus adeundiatque interpellandi Serenitatem Nostram aditus denegetur. Dat. vi. Id. Mart. Thessal. Theodosio A. II. & Cynegio coss. [388.]

NOTÆ.

(a) Inferuit & hanc legem Annalibus Ecclesiasticis Baronius Anno 388. num. 57. GOTHOF.

(b) Cynegio huic PP. inscribatur & lex 13. prox. supr. Inscribitur & l. 16. infr. & sic tres constitutiones aduersus hæreticos intra quadriennium & quod excurrit. De eo v. plene in *Prosupogr. ID.*

COMMENTARIUS.

VRBIVS expelli, contra loca abdita adire, hæretici quicunque, ac nominatim APOLLINARIANI hac Theodosii Magni constitutione iubentur: iidemque Clericos vel *Episcopos* constituere, habere, cœtus agitare priuatim publiceque prohibentur. Supplicandi tandem sibi contra id, aditum hæreticis intercludit Theodosius Magnus hac constitutione: cuius occasionem hanc fuisse puto. Integro nempe quadriennio hoc, & quod excurrit, post legem 13. prox. superiorem, quæ data est ad eundem Cynegium, Præfectum Prætorio, nullas a Theodosio Magno leges in hæreticorum cœtus latas deprehendere licet: Quinimo ex hac leg. colligere licet, Episcoporum & Clericorum faciendorum cœtumque agendorum iis constituisse auctoritatem, denique ipsiismet Theodosium ab iis aditum & interpellatum, hæc & similia nonnullis eorum largitum, Et sane de Arianis nominatim testantur Socrates, lib. 5. cap. 12. & Sozomenus lib. 7. cap. 14. suum eos per hæc tempora Episcopum Constantinopoli habuisse: quin imo Anno D. 386. vel Anno 387. superiore, Demophilo Arianorum Episcopo defuncto, Marinum, mox Dorotheum ab Arianis Episcopum ordinatum. Sed & de Arianis fidem forte faciet lex 16. infr. hoc ipso Anno data.

Tandem huc pertinet quoque lex vlt. infr. de *Episcopali iudicio*: sed & illa proculdubio, non ad l. 13. supr. (quod Baronius censuit) Orat. 46. Gregorii Nazianzeni ad Nestarium Episcopum Constantinopolitanum querela grauissima, de Arianis, qui libertate quadam arrepta Ecclesias collegerant; idque quasi ex permissu hoc facientes: item de Macedonianis, qui factiose contententes eo temeritatis vesaniæque proruperant, vt Episcoporum nomen sibi ipsis adsciscerent & caput exererent, Eleusium suæ electionis auctorem iactantes: deque Eunomio quam plurimos in perniciem suam trahente. Denique queritur, velut ex omnibus Ec-

clesiasticis calamitatibus acerbissimum, de Apollinaristarum licentia, quos Nestarius Episcopus conuentuum habendorum, æque cum orthodoxis auctoritatem sibi arrogasse, atque vsurpare passus fuerit. Tandem exhortatur eundem Nestarium, vt recollecto animo, Theodosium Imp. moneat, vt tale malum, hinc inquam hæreticorum libertatem & licentiam, recidat. Quare sit omnino verisimile, languentem quadammodo Theodosii animum forte ob alteram uxorem Gallam, Ariam (vt prodit Philostorgius, lib. 10. cap. 7.) hoc ipso tempore ductam, Episcoporum diligentia nunc excitatum, siue Gregorii Nazianzeni, siue Nestarii, siue etiam Acholii Ep. Thessalonicensis. Nam & Thessalonicæ is hoc tempore versabatur, aduersus Maximum Tyrannum moturus, vt vel huius legis subscriptio testatur: & eius alioquin potissimum commonitionibus consilioque vsus Theodosius, tum in hæreticos, tum pro fide & sanctitate Catholica sanctionibus edendis: de quo dixi ad l. 2. supr. de fide Catholica: & l. 4. supr. de questionibus.

Interea ex superiore Gregorii Nazianzeni loco liquere potest, cur Apollinariani nominatim hac leg. & quidem a capite legis designantur. Nempe de his potissima & acerbissima querela hoc tempore exorta: cœtus omni libertate iam agitantibus. Inde etiam, vt hac leg. ita & l. 12. 13. supr. eos nominatim designare Theodosius Magnus necesse habuit, cum iam ad cæterorum hæreticorum instar sese habendos negarent: vt ad d. l. 12. iam dicere anteuerit.

Quod argumentum huius legis attinet, tralatitium id & commune, vulgatumque in aliis Imperatorum in hæreticos Constitutionibus. Duo tantum ibi notanda: Vnum, de communione sanctorum; cuius etiam mentio indita Symbolo, quod vocant Apostolorum, Alterum de Ecclesiis priuatis, quæ præter publicas erant.

XV. (a) Idem AAA. (b) Trifolio PE. P. (c)

OMNES diuersarum perfidarumque sectarum, quos in Deum misera vefania conspirationis exercet, nullum vsquam finantur habere conuentum, non inire tractatus, (d) non cœtus agere secretos, non nefarie prauaricationis altaria, manus impiæ officiis (e) impudenter attollere, (f) & mysteriorum simulationem ad iniuriam veræ religionis aptare: (g) Quod vt congruum sortiatur effectum, in specula Sublimitas Tua fidissimos quosque constituat, qui & cohibere hos possint, & deprehensos offerre iudiciis: seuerissimum, secundum præteritas + functiones, & Deo supplicium daturus & legibus, Dat. XVIII. Kalend. Iul. Stobis, (h) DN. Theod. A. II. & Cynegio v. c. coss. [388.]

NOTÆ.

- (a) Absit hæc lex a Cod. Iust. Et hanc legem retulit Baronius Anno 388. num. 58. GOTHOF.
 (b) *Valentiniano* (Iun. scilicet) hanc legem tribuendam mox ostendam, non Theodosio M. (ceteri Theodosii consilio) quod Baronius voluit: vel sane a Theodosio est Valentiniani nomine. ID.
 (c) *Trifolius PP. Italix*: vt docet lex 3. *supr. de Decuriis Urbis Romæ*. quemque Valentinianus Italia profugus, inibi reliquerat: mox & Maximo deuicto in eadem Præfectura perstitit, eique actum Maximi infirmatorum negotium datum: vid. l. 6. 7. *supr. de infirm. his que sub Tyrannis*: & d. l. 3. *supr. de Decuriis V. R.* vid. *Profopogr.* ID.
 (d) *Tractatus*, nota. ID.
 (e) An hoc vult, altaria prohiberi, ad officia manuum impiarum peragenda, id est ad officium, vt vocant, diuinum celebrandum, ad Eucharistiam, seu ad mysteria, vt mox vocat, administranda? An hoc potius, officia manuum impiarum esse, si quando hæretici altaria erigant? Imo, locus hic ita restituendus videtur: non ad nefarie prauaricationis altaria manus impias officiis impudenter attollere. ID.
 (f) *Attollere* id est excitare: & proprie attollere, quia altaria in altum erecta. ID.
 (g) *Aptare*, an agitare aut adliare? nempe quæ mysteria hæretici simulant, comici potius actus sunt. ID.
 (h) *Stobis*, Macedoniæ vrbs: vide Ptolemaum, Itinerarium Augustanum, vbi tamen *Stobis* editum. Nempe Theodosius M. aduersus Maximum notatus, primum Theſſalonicam profectus, vt docet vel subscriptio legis prox. 14. *supr.* inde cum Valentiniano *Stobis* iter promouit, vbi data lex hæc a Valentiniano, & ibidem a Theodo. *ſio l. 2. supr. de his qui de relig. contend.* Inde eodem mense profecti *Scupis*, vt docet l. 119. *supr. de Decurion.* ID.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Iun. tres in hæreticos constitutiones occurrunt: quarum hæc prima est: duæ aliæ sunt, lex 18. & 20. *Hæc leg. Coertvs* seu Conuentus agitare, altaria seu Ecclesias excitare, mysteria celebrare hæretici omnes, a Valentiniano Iuniore prohibentur Anno Domini 388. negotio eius rei prohibendæ, erundæ, puniendæ specialiter & enixe Trifolio Præfecto Prætorio dato.

Hæc est scilicet illa procudubio Valentiniani Iun. constitutio: qua is paulo ante Italia propter Maximum Tyrannum profugus, atque in Macedonia (cuius vrbs *Stobis*: vbi hæc lex data fuit:) cum Theodosio M. hoc tempore consistentis, antequam in Italiam cum Theodosio & exercitu Theodosii aduersus Maximum moueret, Theodosii ipsius consilio, atque in ipso procinctu, viam sibi ad debellandum Maximum hac pia constitutione quodammodo muniuit: abrogata l. ult. *supr. de fide Cathol.* seu l. 1. *supr. de his qui super religione contendunt*; quam ante biennium, & quod excurrit, Iustinæ matris Arianae impulsu, pro Arianis nominatim tulerat: & cuius meminerunt Ambrosius *epist. 32. ſu. 13. Edit. Paris.* Sozomenus *lib. 7. cap. 13.* Rufinus *lib. 2. cap. 16.* Gaudentius in *præfat. serm.*

Argumenta huius probabilis coniecturæ hæc habeo. Primum, quia *Trifolius* Præfectus Prætorio, cui hæc lex inscribitur Præfectus Prætorio Italix erat, vt docet apertissime l. 3. *supr. de Decur. Urb. Rom.* atqui ad Valentinianum hæc Imperii pars spectabat. Et sane vt rebus in Italia turbatis, eique Maximo incubante, Trifolius hic paulo ante Comes S. L. sub Theodosio M. & procudubio a Theodosio Valentiniano datus, & præſidio adhuc a Valentiniano relictus fuerat, ita resti-

tutis rebus Maximoque deuicto in eadem idem Præfectura perstitit: idemque qui Maximi conatibus quantum in se pro Valentiniano obſtiterat, Maximo deuicto actum Maximi infirmatorum negotium accepit: vt docet l. 6. 7. *supr. de infirm. his que sub tyrannis*: & d. l. 3. *supr. de Decur. Urbis Romæ*. Secundo Rufinus, *Historia Ecclesiast. lib. 2. cap. 16.* testatur, Maximum, vt se commendaret, legem a Valentiniano latam, datis literis detestatum, puta d. l. ult. *supr. de fide Cathol. Maximus*, inquit, *qui se exuere Tyranni infamia & legitimum Principem gestiret ostendere, datis literis impium protestatur inceptum, fidem Dei impugnari & statuta Ecclesiæ subruere, & inter hæc appropinquare Italia.* Quare verosimile, Valentinianum, eadem sibi ratione viam ad Italiam & Imperium postliminio recuperandum munire laborasse. Sic liquet hanc legem Valentinianum Iun. auctorem habere, atque adeo iam hoc tempore eum ad fidem Catholicam traductum. Certe postea Theodosium cum Valentiniano, deuicto Maximo, matreque Iustina mortua, perturbatum Ecclesiarum per Italiam statum, recte constituisse, testatur Rufinus *lib. 2. cap. 17.* Sozomenus *lib. 7. cap. 14. in fin.* sed & leges aliquot sequentes. Tercio, & vero insignis extat apud Suidam, in *v. Ουαλεſſιανος* fragmentum: Valentinianum (Iuniorem scilicet) per Matrem Iustinam a recta fide abreptum, imperioque exinde eiectum. Verum cum ad Theodosium profectus fuisset, in recta fide institutum fuisse: Cum Theodosius his ferme cum eo verbis egisset: *Imperatoriam aciem non armis, verum iustis causis stare: exploratum sibi Imperatoribus pietissimis, quiescente quamlibet exercitui, pariam scilicet victoriam, hostes subactos, tributarios factos, periculo*

periculo emenso: Sic Constantinus Magnus, o Valentiniane, addebat Theodosius, Licinio tyranno navalii praelio profligato: Sic Valentinianus Pater tuus, feliciter Imperium & ab hostibus illatum rexit, Deo ipsum vindicante, innumeris praeliis victor exiit, victorias ingentes retulit, sublati complurimis & diversis Barbarorum gentibus. Contra Valens patruus tuus Deum duellens, cede sanctorum & Sacerdotum exilio Ecclesiam polluit: qui & ideo providentia divina a Gothis obsessus, flammis absumentus est. Recte Christum colit is, qui te non iniuste eiecit: at peruersa fides tua Maximo hanc fecit occasionem; si ad Christum non respicimus, quem utique pugnaturi inuocabimus? Haecenus Theodosium Magnum, inducit vetus auctor, Valentinianum compellantem. Idem subiicit Theodosium, cum Valentinianum his & pluribus etiam commonuisset, ad rectam fidem eum traduxisse. Ex his igitur liquet Valentinianum iam inde, vt in Macedoniam sese contulit, atque ad congressum Theodosii venit, ad re-

ctam fidem ab Ariana traductum. Id vero etiam Theodoretus, lib. 5. cap. 15. testatur: ἐπειδὴ εἰς τὴν αὐτῆς βασιλείαν παραγεγόμενον εἶδε, πρῶτον μὲν τῇ ψυχῇ τὴν θεραπείαν προσήνεγκε, καὶ τὴν ἐπιγεγομένην τῆς ἀσεβείας ἐκῆλασεν ὅσον, καὶ εἰς τὴν πατρῶαν εὐσεβείαν ἐπανήγαγεν: εἶτα θαρσύναντα πρεγγυήσας καὶ κατὰ τὴν τυράννιν στρατεύσας, &c. postquam vero in suum regnum venisse conspexit, primum quidem animae curationem adhibuit, & insitum impietatis morbum depulit, paternamque ad pietatem reduxit: deinde bono animo esse iubens contra tyrannum copias ducens. Inde itaque lex hæc statim ab eo, tanquam metatoria in Italiam constitutio emissâ: (vel etiam ab ipsomet Theodosio, sed Valentiniani nomine.) Nempe etiam quod Maximo ob fidem Catholicam res feliciter procedere crederentur, quod etiam Theodosium Valentiniano dicentem superius audiebamus.

THEODOSII M. Decima in hæreticos, Arianos nominatim, constitutio Anno Domini 383.

XVI. (a) Idem AAA. Cynegio PF. P. (b)

NONNULLOS Arianorum (c) nostrarum talem proferre iussionem (d) conperimus, *Vt his liceat usurpare, quæ suis videantur utilitatibus conuenire.* Qua sublata, sciant, nullam huiusmodi iussionem e Nostro Sacratio profluxisse. Quidquid itaque fuerit ab his pro eorum commoditate prolatum, vt falsi reus teneatur, qui deinceps ea, circumtulit, Dat. vi. (e) Id. Aug. Constantinop. Theod. A. II. & Cynegio COSS. [388.]

NOTÆ.

- (a) Abest & hæc lex a Cod. Iust. velut temporaria. Inseruit eam Baronius Annalibus Ecclesiasticis Anno 388. num. 59. GOTHOF.
- (b) Atqui Tatianus iam Cynegio in Præfectura Prætoriana successerat, vt docet l. 2. supr. de his, qui super religione cont. & l. 119. supr. de Decurionibus. Quanquam & Anno proximo l. 17. supr. de cohortalibus: eidem Cynegio Præfecto Prætorio inscribitur. ID.
- (c) Qui hoc tempore diuisi erant: vide Sozomenum lib. 7. cap. 17. Socratem lib. 5. cap. 20. ID. In Edit. Quartan. legitur, *Arianorum formam nostrorum talem proferre iussionem.* Edit. prim. Cuiac. *Arianorum formam nostrorum talem proferre iussionem*, quam secutus Baronius, edidit: *formam nostrarum talem proferre iussionem.* RITTER.
- (d) Tentaret quis iussionum: sed hoc sustineri debet. GOTHOF.
- (e) Edit. Quart. & prim. Cuiac. habent, *V. Id.* Et certe tam inscriptio, quam subscriptio legis emendandæ sunt. Vide mox Commentar. RITTER.

COMMENTARIUS.

ARIANORVM nonnulli, *Iussionem* (id est constitutionem) quandam hac tempestate, veluti Theodosii Magni, circumtulere, vt ita usurparent, *quæ suis utilitatibus conuenirent, proque sua commoditate*, id est, quasi Theodosius Magnus his colligendi seu coeundi potestatem fecisset. De eo itaque certior factus Theodosius Magnus hac lege, ad Præfectum Prætorio emissâ Anno D. 388. scripsit, falso huiusmodi iussionem sibi adscribi: neque enim ullam talem *e sacratio suo*, id est, a se profluxisse: *falsique adeo reum* teneri oportere, qui eam circumtulit.

Hæc huiusce legis sententia est. Nunc de historia eius videamus. Ariani scilicet Constantinopoli Theodosio in Occidentem profecto & bello cum primis aduersus Maximum Tyrannum illigato,

& sic captata eius absentiae occasione, hæc interalia agitaſſe, videntur. Quod ipsa temporum ratio primum suadet: Data enim hæc lex est octodecim tantum diebus ante Maximum profligatum & caesum. Tum illa, quæ Socrates, lib. 5. cap. 13. & Sozomenus, lib. 7. cap. 14. Sed & Ambrosius epist. 29. liu. 17. Edit. Paris. his ipsis COSS. Theodosio, inquam & Cynegio COSS. Arianos Constantinopoli agitaſſe, memorant: Nempe eos sparsis falsis rumoribus, de Theodosio a Maximo profligato, vix & elapso: iisque pro vero creditis, animis rursum erectis, Nectarii Episcopi Constantinopolitani domum succendisse. Igitur captata absentiae Theodosii occasione Ariani cum falsis iussionibus circumlatis, tum falsis rumoribus sparsis, Ecclesiam Constantinopolitanam turbare cœperunt, spreta

sp̄reta etiam iuuenili *Arcadii* duodecennis tum, quem pater profecturus Constantinopoli reliquerat, ætate. Igitur cum hæc comperisset Theodosius, *Arcadii* quidem intercessione, suam iniuriam remittentis, *Arianis* domus Sacerdotalis incendium condonauit: teste *Ambrosio*, *d. epist. 29.* Interea tamen falsitatem Iussione, quam circumferrent, *hæc leg.* coarguit, atque adeo coetus eorum inhiberi a Præfecto Prætorio porro voluit.

Atque ita quidem de historica *huius legis* occasione censeo. Neque probanda coniectura *Baronii*, qui censet *Arianos*, *Valentiniani* Iun. rescriptum pro *Arianis*, id est, *l. ultim. supr. de fide Catholica*, (cuius pars est *l. 1. supr. de his, qui super religione contend.*) circumtulisse, tanquam a Theodosio editam, eo quod ex more amborum Imperatorum nominibus haberetur inscriptum. Non inquam hæc coniectura probanda est: *Ariani* quippe in Oriente Constantinopoli ipsiusmet Theodosii Iussione vexabantur, vt diserte hæc lex testatur: non vero *Valentiniani* Iunioris, qui in Occidente imperabat. Et certe mihi mens quoque ea, quidquid hæc lex sonare videatur, *Arianorum* nonnullos reuera tale quid impetrasse per subreptionem,

quod etiam suadet *l. 14. supra.* Atenim Theodosium eius impetrati memoriam *hæc leg.* abolitum iuisse: Ac maxime, quod *Cynegii* Præfecti Prætorio intercessione illud factum fuisset, *Cynegii* inquam, cui recenter mortuo *Tatianus* successus fuerat. *Huius legis* inscriptio quippe falsa est: inscribendap. 133. scilicet ea est, *Tatiano* Præfecto Prætorio, qui hoc tempore, iam inde a mense Iunio Præfectus Prætorio erat, *Cynegius* contra mortuus, vt docet præter *l. 2. supr. de his qui super religione contend.* & *l. 119. supr. de Decurionibus.* *Zosimus lib. 4. cap. 45.*

Denique non inanis coniectura est, Præfectorum Prætorio Orientis nonnullos hac tempestate Constantinopoli hæreticis conuiuere solitos: veluti *Posthuvianum*, de quo dixi ad *l. 13. supr.* *Cynegium* item, & *Rufinum* aliquandiu, at non & *Tatianum*, de quo ad *l. 17. prox. sequ.* & *l. 23. infr.*

Illud recte *Baronius*, cum perperam factum putat, vt in subscriptione huius legis *Data* ponatur lex Constantinopoli, loco *Accepta* sanctionis: quandoquidem certum est, Theodosium Constantinopoli hoc tempore non egisse. Quamquam neque nouum hoc Codice, vt lex *Data* pro *Reddita* accipienda sit.

THEODOSII M. Vndecima in hæreticos, Eunomianos nominatim, constitutio Anno D. 389.

XVII. (a) Imppp. (b) Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. Tatiano PP. P. (c)

EVNOMIANI spadones, (d) nec faciendi, nec adipiscendi, (e) habeant licentiam testamenti. Quod circa omnes, quos viuos Lex (f) inuenerit, volumus custodiri: nec quemquam præteritæ cuiuspiam voluntatis priuilegio defensari: cum, seu facta prius testamenta, seu infecta doceantur, post hanc nostri oraculi sanctionem non habeant possidendi licentiam, non petendi, non etiam relinquendi hæredem, (g) nomine principali, non fideicommissario, non legatario, non tacito fideicommissio, vel quamcunque in huiuscemodi negotiis nuncupationem iuris ordo constituit: sed omnia quæ talium esse, vel futura esse confiterit, vt caduca, fisci nostri viribus vindicentur. Nihil ad summum (h) habeant commune cum reliquis. Dat. 111. Non. Mai. Med. Timasio & Promoto coss. [389.]

NOTÆ.

- (a) Abest & hæc lex a *Cod. Iust.* velut temporaria. Meminit eius *Baronius*, *Anno 389. num. 49.* vbi tamen male ait, eam aduersus *Mædonianos* latam esse. Iungenda huic lex *16. supr. de coheredibus*, de quo mox dicam. Tandem memorat hanc legem suam, simul & abrogat Theodosius M. *l. 23. infr. GOTHOF.*
- (b) Idem Imppp. qui inde a *l. 13. 14. 15. 16.* nempe *Valentinianus, THEODOSIUS, Arcadius, ID.*
- (c) *Tatianus* PP. sub Theodosio M. Orientis scilicet, quod expresse docet superiore Anno 388. *l. 119. supr. de Decurionibus*: & Anno 391. *l. 19. supr. de extraord. munerib.* *Zosimus lib. 4. cap. 45.* vide quæ notaui ad *l. 5. supr. de questionibus*, *l. 2. supr. de his, qui super religione contendunt. ID.*
- (d) In MS. vt exhibet editio Parisiensis postrema, *Hispadones*, de quo mox. *ID.*
- (e) *Adipiscendi testamenti*, id est, ex testamento adipiscendi, capiendi. *ID.*
- (f) Hæc scilicet. *ID.*
- (g) *Hæredum* non vnum genus: Hæredes alii sunt nomine Principali, id est titulo directo, vniuersali; alii hæredes fideicommissarii palam: alii legatarii, alii ex tacito fideicommissio hæredes, &c. Quare *hæredum* nomen quadamtenus & compendio orationis ad legatarios trahi potest, etsi improprie, quod & ipsum ostendit *l. 17. supr. de annona & tribut. ID.*
- (h) *Ad summum*, hæc & *l. 28. prox.* vbi similis clausula, vel *ad summam*, id est, breuiter, vt paucis dicatur vide *Glossar. ID.*

EUNOMIANI, hac Theodosii M. constitutione, ad Tatianum Praefectum Praetorio Orientis emissâ, Anno D. 389. intestabiles esse iubentur; id est, testamento quicquam relinquendi, vel ex testamento capiendi ius admittitur, etiam in praeteritum. Et sic *communi* cum ceteris iure vivere fruique prohibentur, ut *sine legis* dicitur. Eo vero respexit quoque Sozomenus, lib. 7. cap. 12. extremo, ubi ait, Theodosium (ad terrorem saltem) nonnullos haereticorum prohibuisse legibus, καὶ πολιτείας ὁμοίας μὴ μετέχεν τοῖς ἄλλοις, *necius aequum civitatis cum reliquis civibus habere.* Quamquam & de Manichaeis ab eodem hoc idem iam antea cautum l. 7. 9. *supr.* posteaque confirmatum l. 18. In Eunomianis sane saepe ius istud variasse deprehendere licet. Reddita quippe eis ab eodem Theodosio, consilio plenior, post quinquennium sub finem Imperii testamenti factio l. 23. *infr.* (quæ Rufino Praefecto Praetorio, Tatiani (cui hæc lex inscribitur) in Praefectura Praetoriana successori, inscribitur, ubi vide & quæ dicam de eo plura.) Adempta ab Arcadio l. 25. reddita ab eodem l. 27. 36. Adempta rursum a Theodosio lun. l. 49. 50. 58. Atque hæc de testamenti factione a Theodosio M. Eunomianis ademta. Quid igitur de bonis eorum fieri? Ea velut caduca fisci viribus vindicari iubet Theodosius *hac leg.* Quæ caducorum species notanda est; Caduca inquam, post mortem; neque enim superstitionibus Eunomianis bona *hac leg.* adiunguntur.

Eundem porro Theodosium M. iisdem Eunomianis militia quoque omni interdixisse testatur, disertis verbis filius eius Arcadius l. 29. *infr.* *hoc tit.* Quibus, inquit, [haereticis] exemplo diui Patris nostri omnibus & a nobis negata est militandi facultas. Quorum verborum hic sensus est, Theodosium haereticis in commune militia interdixisse. Et vero, quod secundum argumentum est, coniunctio huius legis cum l. 16. *supr.* de cohortalibus, id ipsum euincere videtur. Ibi enim ita Theodosius: *Eos etiam, qui pro scelere suis soluto militia cingulo addicuntur infamia, ne integro peculio sub hac occasione lætentur, ita condigne ultioni volumus subiacere, ut functioni quoque, quæ extrema militia debebatur, (id est, Primipili pastui, ut initio legis vocat:) nihil ex eorum facultatibus subtrahatur.* Quæ verba omnino congruunt cum l. 61. *infr.* qua de hac ipsa adempta Eunomianis militandi facultate agitur. Lex, inquit, quæ super Eunomianis militare prohibet, &c. promulgata cognoscitur, nihil ad eos, qui cohortalini sunt, pertinet. His enim sunt Apparitionibus obligati, in quibus emensis militia stipendiis veterani primipili munus sustinere coguntur. Tandem Philostorgius quoque lib. 10. cap. 6. testatur, Theodosium M. cum reperisset quosdam e cubiculo suo Eunomii doctrinam sequentes, Palatio suo eos expulisse: εὐρών τινες τῶν ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ τὰ Εὐνομίᾳ τέργοντας, τὰς μὲν τὰ παλατίᾳ ἐλάυνει, cum reperisset quosdam e cubiculo suo Eunomii doctrinam sequentes, hos quidem palatio suo expulsi.

Sic itaque eadem constitutione Theodosius Eunomianis & militandi & testandi, eque testamento capiendi ius ademerit: quæ tria postea pariter Arcadius una & eadem constitutione his ademit d. l. 25. *infr.* Tandem igitur Theodosiana constitutio, quam Arcadius allegat d. l. 29. non alia fuerit, quam hæc ipsa, ad quam nunc scribimus, iuncta d. l. 16. *supr.* de cohortalibus. Illud omittere non possum, suspectum mihi videri quod Cedrenus scribit: Constantinum sanxisse, χριστιανὰς μόνας στρατεύεσθαι,

ut soli militarent Christiani, de quo ad l. 21. *infr.* de Pagan.

Sane peculiare Theodosii M. in Eunomium & Eunomianos odium, præter hanc legem, & l. 6. 8. 11. 12. 13. *supr.* testatur ea, quæ memorat in horum temporum historia Socrates, lib. 5. cap. 20. & Sozomenus lib. 7. cap. 17. & Philostorgius lib. 10. cap. 6. Quamquam, quod Socrates addit, Eunomio in exilium missio, Theodosium reliquis haereticis nihil molestiæ exhibuisse, quin coeundi suis locis copiam fecisse, valde suspectum mihi, imo falsum videtur. Et si specialia beneficia haereticorum nonnullis a Theodosio concessa scio ex l. 25. *infr.* *hoc tit.*

Eunomianos autem spadones a Theodosio M. *hac leg.* vocari, velut singulare quiddam, Cuiacius non vno loco, inculcat, *Observat.* 17. cap. 24. & recitationibus ad tit. qui test. facere possunt; censebatque is, Theodosium hac voce indicare eam ipsam, quam, qui de haereticis scripserunt, Eunomianorum turpitudinem erubescunt in medium proferre, ut Theodoretus *haereticorum fabular.* lib. 4. cap. 3. addita ratione honestissima; ἰκανὴ καὶ μόνῃ ἡ τῶ μίσθους ἀποχρημαίνου τὸν λογισμὸν, sufficit enim ad polluendum animum vel sola rei nefaria auditio. Poterat Cuiacius & Epiphanius verba eandem in sententiam adducere, in *haresi Anomaeorum* 76. num. 4. καὶ αὐτὸς μὲν αὐτῶν λέγειν ὅσα περ ἐκείνος ἀκαθάρτος διαγνώσκει, ea recensere non sine rubore possum, quæ impurus ille iactabat. Cuiacium secuti alii, non omnes Eunomianos spadones fuisse scribunt, atque adeo hanc legem non in omnes Eunomianos scriptam; verum quosdam tantum, qui ἐθελοθρησκείας χάρειν, & fictitiæ pietatis studio, se vel ipsos castrabant, vel castrandos aliis præbebant. Alii Eunomianos figurate dictos volunt, quod eorum animus sit castratus & cassus. Verum attendere illi debuerunt *hanc leg.* scriptam in omnes Eunomianos, non in quosdam tantum. Quare Spadonum vox velut omnibus Eunomianis communis hic stat: quod confirmat omnino lex 23. Verum neque *spadonum* vox, neque Cuiacii observatio stare potest, quandoquidem de spadonatu Eunomianorum nemo veterum mentionem iniicit, neque vili mihi lego, Eunomianos sibi virum executisse, quod sane neque Basilii, qui adversus Eunomium scripsit, neque Epiphanius omisuri fuissent, qui cum de Valens agit, *haresi* 58. spadonatum eorum simul memorat: immo contra lego apud Epiphanium, *disso. nim.* 4. & Theodoretum, Eunomianos adulterium inter crimina non duxisse (quo utique non alio spectant illa Epiphanius & Theodoretus verba: τὸ δὲ σφαλῆναι, inquit Epiphanius in *indiculo haresi.* lib. 3. Tom. 1. pag. 810. Edit. Colon. ἐν τινι πορνείᾳ ἢ ἐτέρᾳ ἀμαρτίᾳ ὁδὸν εἰσὶν ὡς φασι: ὁδὸν γὰρ ζητεῖ θεός, ἀλλὰ τὸ εἶναι ἐν ταύτῃ μόνῃ τῇ αὐτῶν νομιζομένη πίστι, stuprum aut aliud quolibet peccatum nihil esse distans: neque enim Deum aliud quarere, quam ut in ea sola, quam ipsi predicant, fide perseveretur. Augustinus quoque de *haresi.* lib. 74. Fertur etiam Eunomius usque adeo fuisse bonis moribus inimicus, ut asseueraret quod nihil cuique obesse quorūlibet perpetratio ac perseverantia peccatorum, si huius quæ ab illo docebatur fidei particeps esset. Tantum scilicet abest, ut Eunomius spadonatum indixerit. Sunt alii, qui Eunomianos ideo spadones dictos ariolantur, quod Eunomius leprosus fuerit, teste Hieronymo in *Esaiam* cap. 65. Rufino lib. 19. *Histor. Eccl.* cap. 25. cæterum lepram castratio leuat, teste Aetio. Verum &

rum & hoc nihili est. Nam vt omittam alia, non de Eunomio hic agitur, verum de Eunomianis, qui *spadones* dicuntur. Vir doctissimus Petitus lib. 2. *obseruat. cap. 7.* hic reponebat *Pseudiones*, id est mendaces, eo quod mentientibus ad confirmandam hæresin suam syllogismis Pseudomenis Eunomiani vterentur, allato eam in rem Hieronymi loco in *cap. 1. Amoz.* Verum Hieronymus eo loco id non tantum de Eunomio dicit, verum de Ario & Eutychio: & commune id aliquoin flagitium est omnium hæreticorum. Atqui epitheton quod Eunomianis hic tribuitur proprium fuisse oportet. Dudum igitur est, cum in ea Theodosii Magni constitutione vox illa *spadones* de menda suspecta mihi videri cœpit. Et sane, vt optima, ita elegantissima Codicis Theodosiani editio Parisiensis, ad marginem illius legis ex MS. exhibet *Hispadones*, pro quo vulgata *spadones* detraxit H; Qua simili ἀφαιρέσει & Spania alias pro Hispania: Sterica mulieres, pro hispanicis: *Sperechii* pro Hyperbæio: *Thynia*, pro Bithynia Isidoro Origin. lib. 9. *cap. 32.* aliaque his similia. Ea vero lectio ad veram tandem deduxisse me videtur: Legam enim ibi *Hispodotes* vel *Hispopodes*. Eunomiani scilicet, cum & alias de baptismatis inter alia iteratione inter hæreticos censerentur, quod ostendit Epiphanius, *hæresi Anomæorum 76. num. ultim. l. 58. & 65. infr. hoc tit. l. ult. infr. ne sanctum baptisma:* & testatur Philostorgius, lib. 10. *cap. 4. & Sozomenus, lib. 6. cap. 26.* item quod vna tantum merfione baptismi celebrarent, Philostorgio quoque teste, *diēt. lib. 10. cap. 4.* vbi vide quæ dixi plenius: illo sane vel maxime inter alia notabiles erant, quod quos e Catholicis vel hæreticis, Arianis etiam, ad sectam suam concedentes, rebaptizarent, capite demerso (κάτω κάτω dicunt Græci) pedibus sursum versis, & vt loquitur Prudentius, de Petri martyrio agens, *sola versi in acumen*, vna immersione baptizabant. Sola vero rei testis Epiphanius, *diēt. hæresi Anomæorum 76. in fin.* (qui paucis annis autem hanc Theodosii Magni legem scripsit) διεβεβαίωσαν τὸ τινες, ὅτι κατὰ κεφαλῆς τὰς ἀναβαπτίζομενὰς βαπτίζε, καὶ τὰς πόδας ἄνω, καὶ τὴν κεφαλὴν κάτω, &c. sunt, qui narrent, quotquot ab iis denuo baptizantur, in caput demergi, pedibus in sublime porrectis. Indicat & Theodoretus id ipsum, lib. 4. *fabular. hæretic. c. 3.* Tandem Zonaras & Balsamo in *can. 1. Concil. Constantinop. pag. 85. Tom. I. Pandect. Can. Guilelm. Beuereg.* (quò Eunomiani damnantur) de Eunomio agens: ὅς καὶ τὰς τῇ δόξῃ αὐτῆ προσθεμένους, ἀνεβάττιζε, κατὰ κεφαλὴν αὐτῆς καθεύων, καὶ ἄνω ερέφον τὰς πόδας αὐτῶν, καὶ μίαν κατὰ δύσιν βαπτίζων ἑποίη, qui etiam, qui sue opinioni assentiebantur, rebaptizabat, eos capite demergens, & eorum pedes sursum vertens, & inter baptizandum vnam tantum demersionem faciebat. Inde igitur proculdubio Eunomiani *Hispodotes* vel *Hispopodes*: nempe quod pedes sursum statuerent baptizandis (eadem forma qua antipodes, *sciapodes*, *jaccopodes*, alia similiter dicta) Desumpta voce ab ἱσάδου, vel ab ἰσός: e textrina, vel nautica. Notum scilicet, quid ibi sit ἰσόν, siue ἰσός, ἰσοπέδη: imo & ἰσόποδες, naues ædiuariae, apud Gellium lib. 10. c. 25. Vt cæteros omittam, Glossæ Philoxeni & Cyrilli: ἰσόποδες, pedes tela. Eustathius *Odyss. p. 135. 8. p. 1956. Ed. Rom.* ἰσός δὲ κυρίως μὲν ἐργαλεῖον ὕφαντικόν, ἐμῶνυμον τῷ τῆ πλοῖος ἰσῶ παρὰ τὸ ἱσάδου: proprie vero ἰσός est instrumentum textorium, eiusdem cum malo navis nominis a verbo ἱσάδου erigere, ad illius enim instar formatum est. Hesychius:

ἰσός τὸ ὄργανον ξύλον τῆς νεῆς, καὶ τὸ ὕφαντικόν, ἀπὸ τῆ ἐξάνου: malum ἰσός erectum in navi, & textorium lignum est, quod nomen habet ab erigendo. Quinimo & textores ipsi iamdudum apud Romanos *Hispiones* dicti, voce quæ usurpata Varroni, lib. 1. *de re rustica, cap. 2.* Et vero res ipsa conuenit. Nam vt in textura primum est, tela (id est instrumenti, in quo textitur) pedes erigere, iugumque iis imponere (quod Ovidius dixit *tela iugo iungere*, Hesiodus ἰσὸν ὕφαινεσθαι) ita primum istud fuit apud Eunomianos, eos, quos in sectam suam admitterent, baptizare, iugoque quasi iungere, pedibus sursum erectis, capiteque adeo *figlere*, vt Plautus loquitur, sic vt pedes in sublimi essent, caput vero demersum, quod Græci etiam τραχηλίζειν vocant, cum quis videlicet ita percellitur, vt κυμβαχός, εἰς κεφαλὴν καὶ ὤμους cadat, quomodo loquitur Homerus; sic & equus τραχηλοσῆς dicitur, qui aliter κατωμίσῆς, qui sessorem in ventrem evertit, quia κατωμός & τραχῆλος idem. Id vero cum suspendio fit, dicitur κάτω κάτω κρεμάσθαι, capite deorsum suspendi, in veteri martyrologio, Pridie Id. Maii. Hinc igitur mutato vocabulo, Eunomiani vel *Hispopodes* dicti, quasi diceret *Pedereētos* vel *Erētiēpedes*. Quæ cum ita sint, cessent porro, quæ Cuiacius de spadonibus Eunomianos commentatus est. Vanum enim Eunomianos virum sibi exlicuisse: Vanus etiam eiusdem conatus, leg. 5. *Cod. Iust. qui test. fac. poss.* ad Eunomianos referre tentantis; vel eo quoque maxime vanus, quod Eunomiani, Constantio Imp. (cuius ea lex est) recentiores sint: Et vt obiter id nunc dicam, pertinet: ea lex 5. ad Eunuchos & spadones, quibus cum obnoxius esset Constantius, imo apud eum omnia essent illi possentque, vt ex Libanio, Ammiano Marcellino, Zosimo, & nonnullis legibus aliis liquet, eo quoque nouo privilegio eos euexit, vt exemplo omnium, id est eadem ætate, qua alii testari possent, ac proinde post primam pubertatem, cum antea, quod testatur Paulus lib. 3. *sentent. tit. 4. §. 2.* spadones eo tantum tempore testamentum facere possint, quo plerique pubescerent, id est anno demum ætatis decimo octauo, & sic a plena pubertate; plerique scilicet cum pubescunt, etsi nonnulli post annum 14. vel 16. Neque adsciendum Viro Docto S. Petito II. *Obseruat. 7.* qui verbis his, id est anno decimo octauo, controuersiam mouet, quasi ea addita fuerint ab alio, postquam ex iussu Iustiniani plena pubertas definita est anno decimo octauo. Aperta enim est ibi Pauli sententia distinguens Eunuchos ab aliis, & sic vltiorem ætatem Eunuchis assignantis ad testamentum faciendum, quam aliis. Neque id eiusdem admitto, quasi quod Eunuchis antea concessum iam fuerat, vt eadem ætate testari possent, qua alii, Imperator Constantius illa l. *castratis* quoque largiatur per nomen homonymum Eunuchorum. Neque enim, vt omittam Eunuchis quibuscunque, & indefinite id hac lege concedi, quod antea concessum non erat: sane si ad castratos porrigere voluisset, quod Eunuchis antea proprie dictis competeat, aliter legis verba concepta fuissent: veluti sic: non Eunuchis tantum, sed & castratis: vel Eunuchis omnibus cuiuscunque generis. Hac denique l. Eunuchi exemplo OMNIVM, id est, aliorum (non Eunuchorum) testamentum condere permittuntur, non castrati exemplo Eunuchorum. Vt ad Eunomianos *Hispopodes* redeamus: nil mirum aut insolens, eos huiuscemodi appellatione de ritu suo insignitos: nam & ita τραγλοῦται, ἐρανοβόσκαι, & μετεωρολόγαι dicti, per ironiam, propter specus & speluncas quibus

in quibus Ecclesias suas habebant, de quo plene dixi, ad *Philosorgium* lib. 9. cap. 3. imo & *Εξυκόντιος* iidem & Ariani, de quo ad eundem lib. 10. cap. 3.

Post hæc ita a me ad *Philosorgium* scripta Cl. Salmasius per literas me monuit, ægre sibi hanc emendationem meam probari, eo quod vox *Histopodes* non id significet, quod ipse volo, imo contrarium potius: *Histopodes* enim potius designare qui pedibus stent: insistant, non qui pedes sursum habeant. Ego tamen sententiam non ideo muto: *ἰσημι* quippe vel *ἰσῶω* in voce *ἰσῶποδες* vel *ἰσάποδες*, non significat *flare*, insistere pedibus, verum *erigi* in pedes: unde & *ἰσὲς παρὰ τὸ εἶσσαι*: & *ἰσὲς*, ὄρθον *ξύλον*, erectum lignum: *ἰσοπῆδη*, *ξύλον ὄρθον*: *ἰσῶποδες*, πάντα τὰ μακρὰ

ξύλα, longa & erecta ligna, alias, καλέοντες: vide Pausaniam, Pollucem, Dionysium, Eustathium, Hesychium, Harpocratonem & Etymologicum. Hæc puto apertissima sunt. Si cui vero nostra hæc de Eunomianis *Histapodibus* sententia & emendatio minus placet, alteram videat apud Doctiss. Petitem II. *Obseru.* 7. quæ mihi certe non probatur.

Tandem ex collatione l. 23. *infr.* hoc tit. cum hac leg. colligere mihi iure videor, hanc legem a Tatiano Præfecto Prætorio, cui lex hæc inscribitur, extortam: verum hanc veluti quandam nimietatem quinquennio post visam, Rufino suggerente, Tatiani in ea Præfectura successoris, cui utique lex ea 23. qua hæc abrogata, inscribitur. Denique de Tatiani odio in hæreticos iam dixi ad l. 16. *proxim.* *supr.* & dicam adhuc ad legem 23. *infr.*

THEODOSIO-VALENTINIANEA in Manichæos constitutio.

XVIII. (a) Idem AAA. Albino p. v. (b)

QUICVMQVE sub nomine *Manichæorum* mundum sollicitant, ex omni quidem Orbe terrarum, sed quam maxime de hac (c) Vrbe pellantur, sub interminatione iudicii. (d) Voluntates (e) autem eorundem, quinimo ipsæ etiam facultates, populo (f) publicatæ, nec vim Testamentorum teneant: nec derelinqui (g) per eos, aut hisdem fas sit: Nihil ad summum (h) his sit commune cum mundo. (i) Dat. xv. Kalend. Iul. Roma, Timasio & Promoto coss. [389.]

NOTÆ.

- (a) Abest & hæc lex a Cod. Iustiniano, velut temporaria. Inseruit eam Baronius Annalibus suis Ecclesiasticis Anno 389. num. 62. GOTHOF.
 (b) *Albinus* sub Valentiniano Iun. P. V. Romæ scilicet, quod etiam argumento subscriptionis conficitur: vid. *Chronolog.* nam Constantinopoli hoc tempore Præfectus Urbis erat Proculus. Alii habent hic P. P. male. *ID.*
 (c) Roma: vbi data hæc lex. *ID.*
 (d) *Iudicii*, capitalis scilicet. *ID.*
 (e) *Vltimæ* scilicet. *ID.*
 (f) *Populo* Urbis Romæ publicatarum facultatum exemplum obserua: quæ alioquin confiscatæ, velut caduce vel caduci titulo, l. 7. 17. *supr.* *ID.*
 (g) *Derelinqui* quid. *ID.*
 (h) *Ad summum*, hic, & l. *prox.* 17. *supr.* vbi similis clausula occurrit. *ID.*
 (i) Cum reliquis l. 17. *prox.* *supr.* *ID.*

COMMENTARIUS.

MANICHÆI, Vrbe Roma, nominatim, hæc leg. pelli: Intestabiles esse (quod autem Imperatoribus huius legis auctoribus nondum placuerat l. 3. *infr.* de *Apostatis*) Facultates eorum populo publicari, a Valentiniano Iun. & Theodosio M. simul Romæ positus iubentur, Anno Domini 389. Qui mundum scilicet sollicitant, his cum mundo commune nil esse debet. Quæ ratio hic nominatim initio & fine legis inter se collatis indicatur.

Manichæi scilicet, ut cæteroquin hæreticorum coryphæi habiti (quod offensum ad l. 3. *supr.*) ita vel hi maxime mundum sollicitabant, præ cæteris noxii, turbidi, scelesti l. 35. 65. *infr.* hoc tit. l. 3. *infr.* de *Apostatis*. Rursum, ut cæteroquin ex omni orbe terrarum pellendi visi, ita quammaxime ex Vrbe Roma: ut quæ Imperii caput, Regina esset, & a qua velut capite in orbem terrarum facile virus defunditur. Et hæc quidem de ipsa legis sententia.

Cæterum hæc lex, & quidem prima omnium, a Valentiniano Iun. & Theodosio M. Romæ positis data occurrit, quo post Maximum Tyrannum deuictum, eos profectos Veteres testantur. Hæcque vna est e Valentiniano - Theodosianis constitutionibus, quibus Romæ constituti Vrbi Romæ variis rationibus consuluerunt, tum in negotio religionis, cuiusmodi altera quoque lex est l. 2. *supr.* de *feriis*, tum in ciuilibus rebus quamplurimis dignitati honestatque Urbis Romæ, quo pertinet etiam d. l. 2. & l. 11. *supr.* de *maleficiis*, l. *vnic.* *supr.* de *mancip.* l. 5. 6. *supr.* de *Suariis*: l. 5. *supr.* de *aqueductu*, lex 49. *supr.* de *appell.* lex *vltim.* Cod. Iustin. de *seruis fugitiuis*: (& quæ narrat Socrates lib. 5. cap. 18.) quæ omnes leges eidem Albino Præfecto Vrbi inscribuntur. Eoque etiam pertinet, quod memorant Scriptores Ecclesiastici, Theodosium Maximo deuicto, & Iustina Matre Valentiniani mortua, Romæ versantem Ecclesiarum statui, per Italiam prospe-

prospexisse. Sozomenus *lib. 7. cap. 14. in fin.* τῆ πολέμῃ τῷτον διαλυθέντος τὸν τρόπον, ἔπειτα εἰκότα Γρατιανῷ τιμωρήσας ἦκεν εἰς Ρώμην, καὶ ἐπὶ νίκιον πομπὴν ἅμα Ουαλεντινιανῷ ἐπέτελεσε, καὶ τὰ περὶ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Ἐκκλησίας εὖ διέθηκε: συνέβη γὰρ καὶ ἰσθῖναν ἀποθανεῖν: hunc in modum finito bello, cum Imperator Gratianum, sicut par erat, vltus, Romam venisset, & vna cum Valentiniano insignem triumphum egisset, res quoque ecclesiasticas, in Italia recte ordinavit: commodum enim Iulianus e viuis excofferat. Rufinus *lib. 11. cap. 17.* Valentiniani quoque impia inter hac matre defuncta, fidem Catholicam, quam ipsa violauerat, & regnum Tyrannide depulsa, restituit. Atque ipse posteaquam

Romam illustri triumpho inuectus est, ad propriam regna remeavit. Quamquam hac loca proprie fidem Catholicam ab Arianismo vindicatam respiciant. Hactenus itaque de Manichæis Romæ consistentibus, Valentinianus & Theodosius constituerunt, ut ea expellerentur. Atenim biennio ferme post iidem vltius perrexere *leg. 20. infr.* Quare triplicem processum circa Manichæos per diocesi Vrbis Romæ hic obserua. Primum a Valentiniano Sen. Romæ coire, docere vetiti, Anno 372. *l. 3. supr.* Postea Vrbe Roma etiam pelli iussi a Valentiniano Iun. & Theodosio M. Anno 389. *hac leg. Tandem & vicinis Romæ Urbibus ab iisdem pulsi l. 20. infr.* vbi vide quæ dicam plura ex Ambrosii quoque *epist. 81. liu. Epist. 7. Edit. Paris.* ad Syricum Papam.

THEODOSII M. Duodecima in hæreticos Constitutio Anno Domini 389.

XIX. (a) Idem AAA. Tatiano PP. P. (b)

HII qui scæui (c) dogmatis retinent Principatum, (d) (hoc est, Episcopi, Presbyteri, Diaconi, atque Lectores,) & qui Clericatus (e) velamine religioni maculam conantur infligere, sub cuiuslibet hæresis sue erroris nomine constituti, ex funestis conciliabulis, seu intra urbem, seu in Suburbanis esse videantur (f) omnimodo propellantur. Dat. vi. Kalend. Decemb. Med. (g) Timasio & Promoto coss. [389.]

NOTÆ.

- (a) Et hac lex abest a *Cod. Iust.* velut temporaria. Inferuit & hanc legem Annalibus suis Ecclesiasticis Baronius Anno 389. num. 75. concordant eiusdem Theodosii *l. 12. 13. 14. supr. GOTHOF.*
 (b) Tatianus sub Theodosio M. PP. Orientis scilicet: ut probauit *l. 17. supr. & l. 5. supr. de questionib. ID.*
 (c) Scæuum dogma hac leg. scæuum crimen *l. 44. supr. de Episcopis:* scæus religio *l. 43. infr. hoc tit.* scæna tempora, *l. 9. supr. de infirm. his quæ sub tyrann. scæuitas morum, l. 17. supr. de panis,* scæuitas paternæ deprauitatis *l. 4. infr. ne sanctum baptism. vid. Glossar. ID.*
 (d) Principatum vocat ἡγεμονίαν, omne ministerium Ecclesiasticum. *ID.*
 (e) Simplicis, nudi. *ID.*
 (f) Esse videantur, id est, sint: vid. *Glossar. ID.*
 (g) Theodosius Roma, per forum Flaminii digressus, Mediolani hoc tempore substitit: vide *Consularia Theodof. ID.*

COMMENTARIUS.

SACERDOTES Clericos, quorumcunque hæreticorum, tum Vrbe Constantinopolitana, tum Suburbanis eius expelli hac constitutione ad Tatianum Præfectum Prætorio Orientis emissâ iubet Theodosius Magnus, in Italia Mediolani consistens Anno Domini 389.

Sane Theodosius Anno Domini 383. 384. Constantinopoli ipse consistens, hæreticorum Sacerdotes & Clericos vrbibus expelli iusserat *l. 12. 13. supr.* ac nominatim Vrbe Constantinopolitana *d. l. 13.* Quadriennio post Ann. D. 388. idem Theffalonica consistens, mox in Maximum Tyrannum moturus, vrbibus expelli hæreticos iussit *l. 14. supr.* Atenim interea siue iudicum (& in his ut puto Cynegeii Præfecti Prætorii) conniuentia (quod etiam hoc Theodosii seculo solemne fuisse ostendit *l. 24. infr.*) siue extortis a Theodosio rescriptis nonnullis, siue captata tandem absentiae Theodosii occasione, per alterum iam ferme annum, Hæreticorum principes, intra Urbem & in Suburbanis Urbis Constantinopolitanæ porro consistere cœperunt,

suaque cœliabula egere. Id quod hac leg. Theodosio prohibere visum.

Vbi duo obseruanda. Primum, quod de Suburbanis adiicitur. Nempe, quibus in ipsa vrbe intutum agere, ii in Suburbanis ferme egere. Quod de Eunomio hoc ipso tempore nominatim prodit a Theodosio in exilium inde pulso Sozomenus *lib. 7. cap. 17.* ὁ δὲ βασιλεὺς ὑπεροχίαν Φηγγὴν Εὐνομίᾳ τότε κατέδικασεν ἐτι γὰρ ἐν Κωνσταντινῇ πόλει ἐν προαίαις διατρίβων, ἢ ἐν οἰκίᾳ, καὶ εὐνομίᾳ τὸν ἐκκλησίαζε: Imperator vero Eunomium eo tempore in exilium misit: adhuc enim ille Constantinopoli degens, in suburbanis, aut in priuatis domibus conuentus ecclesiasticos seorsum agebat. In Iouiano simile exemplum *l. 53. infr. hoc tit.* Secundo obseruandum, quod dicitur: sub cuiuslibet hæresis sue erroris nomine constituti. Nempe hoc illud tempus est, quo non tantum variis hæresibus Ecclesia concussa, verum etiam ipsæ hæreses rursus subdi-

subdivisa fuisse, quod pluribus exequitur Socrates lib. 5. cap. 20. 22. 23. Sozomenus l. 7 cap. 17. 18. Quare hæc verba hic addita, uti scirent hæretici

nihilo plus vnis, quam aliis in Vrbe vel Suburbanis Sacerdotes & cœtus habendi licentiam libi patere.

XX. (a) Exemplum sacrarum (b) literarum.

HÆRETICORVM (c) polluta contagia (d) pelli Urbibus vicinis, proturbari, ac nullis penitus iubemus patere (e) conuentibus: ne in quoquam loco sacrilega cohors talium hominum colligatur. Nulla eorum peruersitati, vel publica conuenticula, vel latiora (f) erroribus secreta tribuantur. Dat. (g) xiv. Kalend. Iun. Rom. Tatiano & Symmacho vv. cc. coss. [391.]

NOTÆ.

(a) Refert & hanc legem Baronius Anno 391. num. 15. GOTHOF.

(b) Valentiniani Iunioris & Theodosii: mox ut ostendam. ID.

(c) Manichæorum nominatim. ID.

(d) Ita & Ambrosius: *Quasi quadam contagia refugerunt.* vid. *Comment.* ID.

(e) Eas vrbes: alioquin parere, id est, apparere scriberem, vel latere. ID.

(f) An latetiora, quæ publicis hic opponantur? An potius latiora, quæ in vicinis urbibus? Hoc postremum probabile. ID.

(g) Proposita, reddita. ID.

COMMENTARIUS.

VRBIBVS, Romanæ Vrbi vicinis, hæretici eorumque conuentus arceri Valentiniani Iunioris & Theodosii Edicto Romæ proposito iubentur Anno Domini 391.

Vrbibus, inquam, vicinis Vrbi Romanæ: perperam enim hoc edictum ad Orientalem Ecclesiam, & nouam Romam Baronius retulit. Quem vel subscriptio legis arguit: *Dat. Roma.* Quod sane ita accipiendum, ut vel Valentinianus indicetur hoc tempore Romæ substituisse, Theodosio inde digresso, quod Socrates docere videtur lib. 5. cap. 18. in fin. vel *Data* accipiendum pro *proposita* (ut alibi sæpe:) sane Theodosius & Valentinianus hoc anni tempore Mediolani primum, mox Concordiæ, tum Vincentiæ, tandem Aquileiæ consisterunt, quod *Chronologia Theodosiana* docebit. Et vero notum proposita ita edicta in Vrbe totius Dioceseos Principe.

Hoc exemplo igitur propositum hoc edictum Romæ, quo Vrbibus ei vicinis hæretici expelli iubentur: Nempe (quod & ipsum alicui argumento esse potest, hoc Edictum, non ad Orientalem Ecclesiam pertinere.) Vrbes vicinæ *hac leg.* sunt, quæ in Diocesi & Præfectura Urbis Romæ erant. Sic enim & *Vicina urbi regiones* in l. *ultim. supr. de habitu quo uti oportet intra urbem*, sunt omnino, quæ in Diocesi & Præfectura Urbis Romæ erant, eamque constituiebant: quod eius legis inscriptio aperte ostendit: pariter ut hac lege subscriptio id euincit. Denique vicinæ Vrbi ciuitates & regiones his duobus locis sunt, quæ intra centesimum miliarium, suburbicariæ, suburbanæ, vrbicariæ alias proprio & peculiari vocabulo dicebantur: de quibus iam alibi sæpe & ex professo.

Sed & quod tertium argumentum præbere potest obseruandum, hoc edictum peculiariter ad *Manichæos* pertinere videri. Nempe, ante biennium ferme, ab eodem Theodosio M. & Valentiniano Jun. l. 18. *supr.* Manichæi Vrbe Roma *p̄ntis* pelli

iussi fuerant: ac nunc, etiam Vrbibus Romæ vicinis pelli iubentur, id est, ultra centesimum lapidem: pariter ut Schismatici l. 62. *infr.* ubi vide quæ dicam plura. Ut autem ad Manichæos hanc legem speciatim referam, facit quoque Ambrosii locus *epist. 81. fin. 7. Edit. Paris. ad Syricium Papam*, qui proculdubio legem 18. & hoc edictum respicit, simul & verba imitatur, quæque exinde secuta memorat. *Dignum*, inquit, *premiū retulerunt illi perfidia sua, qui deoque buc [Mediolanum] venerunt, ne superesset locus in quo non dominarentur [ye. damnarentur] qui vere se Manichæos probauerunt* p. 138. Et mox, *Impietas Manichæorum, quam & Clementissimus execratus est Imperator, & omnes qui illos viderunt, quasi quadam CONTAGIA refugerunt: sicut testes sunt fratres, & compresserunt mei Crescens, Leopardus, Alexander, sancto feruente spiritu, qui eos omnium execratione damnatos, Mediolanensi ex Vrbe quasi profugos repulerunt. Itaque Iovinianum, Auxentium, Germinatorem, Felicem, Protinum, Genialem, Martianum, Ianuarium, & Ingeniosum, quos sanctitas tua damnauit, scias apud nos quoque, secundum Iudicium tuum, esse damnatos.* Quare, quod quartum, & huius Ambrosiani loci indicio, colligitur, Syricium Papam & huius & 18. legis *supr.* suasorem proculdubio extitisse.

Monendum tamen, esse, qui in *hac leg.* ita repnant, *pelli vrbibus, vicis proturbari*: Quod haud adeo improbabile: hæretici scilicet eorumque conuentus non tantum vrbibus: sed & oppidis vicisque prohibiti: vide l. 4. 6. 7. 8. 9. 12. 19. *supr.* l. 34. 53. 65. *infr.* Imo & extra omnes terras: cuius rei exemplum apud Seuerum Sulpitium lib. 2. *sacr. histor.* Postremo assentiendum non est Viro docto, qui *hanc legem* putabat non de hæreticis accipiendam, verum de Doctoribus, qui inficiunt alios. Quod in legem ipsam incurrit: & confirmatur ea hypothese quam supra attuli.

THEODOSII M. Decimatertia in hæreticos constitutio Anno
Domini 392.

XXI. (a) Idem (b) AAA. Tatiano PP. P. (c)

IN hæreticis erroribus, quoscunque constiterit (d) vel ordinasse Clericos, vel suscepisse officium Clericorum, denis libris auri viritim multandos esse censuimus; Locum sane, in quo verita temptantur, si conhibentia (e) domini patuerit, fisci nostri viribus adgregari. Quod si id possessorem, (f) (quippe clanculum gestum) ignorasse constiterit, conductorem eius fundi, si ingenuus est, decem auri libras fisco nostro inferre præcipimus: si seruii facie (g) descendens, paupertate (h) sui, pœnam damni, (i) ac vilitate contemnit, cæsus fustibus deportatione damnabitur. Tum illud specialiter præcauemus, ut si villa dominica (k) fuerit, seu cuiuslibet publici (l) iuris, & conductor, & procurator licentiam dederit colligendi, denis libris auri proposita condemnatione multentur. Verum (m) si quos talibus repertos obsecundare mysteriis, ac sibi usurpare nomina *Clericorum* iam nunc (n) proditum fuerit, denas libras auri exigi singulos & inferre præcipimus. Dat. xvii. Kalend. Iul. Constantinop. Arcad. III. (o) & Rufino cons. [392.]

NOTÆ.

- (a) Inferuit & hanc legem Baronius Annalibus suis Ecclesiasticis Anno 392. num. 25. Meminit huius legis non vno loco Augustinus, mox ut ostendam. Sed & Patres Africani, &c. GOTHOF.
- (b) Perperam hæc lex tribuitur *Valentiniano*, *Theodosio* & *Arcadio*: inducendum enim nomen *Valentiniani*, qui iam Idibus Maii huius anni obierat: de quo vide *Consular. Theodul. ID.*
- (c) Orientis, de quo vide quæ dixi ad l. 5. *supr. de questionib. ID.*
- (d) Deinceps, quanquam & id extenditur ad eos, qui iam nunc Clericorum nomina sibi usurpauerint. *ID.*
- (e) Coniuentia. *ID.*
- (f) Id est, Dominum, ut *supr. Conhibentia Domini. ID.*
- (g) *Seruii facie descendentes* dicuntur, & sui paupertate, & vilitate pœnam damni contemnere, id est, pœnam pecuniariam. *ID.*
- (h) *Paupertate ac vilitate sui pœnam* &c. ita nonnulli legunt, & verba sequentia huc retrahunt. *ID.*
- (i) Id est, pecuniariam. *ID.*
- (k) Id est, ad Imperatorem spectans, & rei priuatæ: de quo vide *Arcadii constitutionem l. 13. infr. de Paganis. ID.*
- (l) Id est, Republicæ. *ID.*
- (m) Verum *etfr. ID.*
- (n) Vid. *Glossar. ID.*
- (o) *yp. II. ID.*

COMMENTARIUS.

MULTA auraria DECEM AVRI LIBRARVM tribus imponit hac leg. Theodosius Magnus; nempe 1. Clericorum Hæreticorum ordinatoribus, 2. Ipsis Clericis ordinatis, 3. Locum conuentibus hæreticorum præbentibus, Conductoribus, Procuratoribus priuatarum possessionum, Imperatoriarum (exceptis Dominis ipsis coniuuentibus, quorum loca confiscari iubentur: & seruii ex facie descendentibus, in quos cum pœna pecuniaria non cadat, fustium & deportationis pœna imponitur) Theodosius M. inquam, iis quos dixi hanc multam hac lege imponit, Anno D. 392. quæ emissæ est ad Tatianum PP. Orientis, haud ita pridem ex Italia in Orientem redux. Quare huc facit quoque Rufini locus lib. II. cap. 19. Igitur ad Orientem regressus ibique (ut ab exordio principatus sui) summa cura, summoque studio pulsus hæreticis, Ecclesiis Catholicis tradere, idque ea moderatione agere, ut ultione contempta, tantum Catholicis de Ecclesiarum restitutione consuleret, quo fides recta absque pradi-cationis impedimento proficeret. Nempe eius moderationis Theodosianæ, ultione contempta, hæc lex quoque argumentum fuerit, multa inquam

Tom. VI.

decem librarum auri: quæ & ipsa postea placuit Honorio l. 39. Theodosio Iun. l. 65. Denique hæc illa est, famosa Theodosii Magni constitutio & passim decantata, de multa decem librarum auri hæreticis imposita, & cuius multa mentio apud Augustinum lib. 1. contra Epist. Parmeniani cap. 12. numer. 19. Imperatorum Institutum legesque, quæ vehementer aduersus eos lata sunt quis ignorat? In quibus una generalis aduersus omnes, qui Christianos se dici volunt, & Ecclesia Catholica non communicant, sed in suis separatim conuenticulis congregantur, id continet, ut vel ordinator clerici vel ipse ordinatus denis libris auri multentur. Locus vero ipse quo impia separatio congregatur, redigatur in fiscum. Idem lib. 3. contra Cresconium, c. 47. p. 314. T. IX. Benedict. Crispinus Episcopus vester exhibitus, & quod se esse Proconsulæ querenti negauerat, facillime conuictus [vid. *infr. l. 39.*] hæreticus, DECEM tamen LIBRAS AVRI, quam multam in omnes hæreticos Imperator Maior THEODOSIVS constituerat, intercedente Possidio non est compulsus exoluere. De qua re vide & Possidonium capite 12. de vita Augustini. Et rursus Epistola ad Bonifacium 50. suæ Ep. 185. num. 25. Ed. Benedictin. Quod

eo modo

eo modo fieri aliquatenus posse arbitramur si legem piissimam memoria Theodosii, quam generaliter in omnes hæreticos promulgauit, ut quisque eorum Episcopus vel Clericus ubilibet esset inuentus, decem libris auri multaretur, expressius in Donatistas, qui se negabant hæreticos, ita confirmarent [Imperatores,] ut non omnes ea multa ferirentur, sed in quorum regionibus aliquas violentias a Clericis vel a circumcellionibus vel populis eorum Ecclesia Catholica pateretur, ut scilicet post protestationem Catholicorum, qui fuissent ista perpeffi, iam cura ordinum ad persoluendam multam Episcopi sue ministri ceteri tenerentur. Ita enim existimabamus eis terribis, & nihil tale facere audentibus, posse libere doceri & teneri Catholicam veritatem, &c. Et quamuis aliis fratribus aliud videretur, &c. obtinimus tamen, ut illud potius quod dixi ab Imperatoribus peteretur: decretum est in Concilio nostro, legati ad comitatum missi sunt. Idem epist. 68. ad Ianuarium suu. Epist. 88. Edit. Benedictin. Ex Concilio autem nostri Episcopi legatos ad comitatum miserunt, qui impetrarent, ut non omnes Episcopi vel Clerici partis vestra, ad eandem condemnationem decem librarum auri, qua in omnes hæreticos constituta est, tenerentur, sed bi soli in quorum locis aliquas a vestris violentias Ecclesia Catholica pateretur. Sed & contra Cresconium lib. 3. cap. 47. Rescriptum est: Quid aliud, nisi quod pars Donati iam sciret, se ad illam penam aurariam cum ceteris hæreticis pertinere. Hancigitur generalem legem, ut ex duobus superioribus Augustini locis liquet, postea Patres Concilii Carthaginensis aduersus Donatistas porrigi nominatim petendum ab Honorio Imp. Theodosii Filio censuere. Quod iuxta Augustinum docet canon Concilii Carthaginensis, quod habitum Anno Domini 404. qui est 93. in Codice Africano pag. 918. Tom. I. Concilior. Edit. Harduin. Simul etiam petendum: Ut illam legem, qua a religiosæ memorie eorum Patre Theodosio, de auri libris decem in ordinatores vel ordinatos Hæreticos, seu etiam in Professores, ubi eorum congregatio deprehenditur, promulgata est, ita deinceps confirmari precipiant: ut in eos valeat contra quos propter eorum insidias Catholici prouocati contestationem deposuerint, ut hoc saltem terrore a schismatica vel hæretica prauitate desistant, qui consideratione æterni supplicii emendari corrigique dissimulant. Quid vero ad hanc postulationem secutum sit, id est, quid Honorius Imperator, ad eam statuerit, & Augustinus dicit, epist. 50. suu. 185. Edit. Benedictin. ostendit, & docebit l. 38. 39. infr. Tan-

dem hanc Theodosii constitutionem memorat, simul & retorquet in Catholicos Hunnericus Rex Edicto suo apud Victorem Vitensem lib. 4. de persecutione Vandalorum c. 2. Et hæc de personis seu de multa personis proposita. Quod loca attinet in quibus hæretici conuenerint dominis conuiuentibus, in fiscum ea redigi iubet Theodosius: cuius reimmunit quoque Augustinus superiore loco cont. ep. Parmen. lib. 1. cap. 12. n. 19.

Interim obseruant ex hac lege nonnulli: & in his Cuiacius, seruo penam deportationis hac leg. insigi videri. Quare nonnulli id ita accipiunt, non quidem de ea & proprie accepta, qua in insulam deportatio, status seu capitis mutatio erat (quæ utique in seruum pena cadere non potest, ut qui statum seu caput nullum habeat, l. 12. §. 4. D. de accusation.) verum de eo deportationis genere, quo in Metallum quis detruditur, & priuati dominio ereptus, penæ seruus fit l. 17. §. ult. D. de questionib. l. 8. §. ultim. D. de penis. Hoc scilicet deportationis & penæ genus in seruum cadere aiunt, (quod sane probat l. 65. infr. vers. Siue de priuatis edificiis:) non illud pariter, ut relegationem, de qua esse aiunt, & l. 1. supr. de mulierib. quæ se seruis propriis iunx. & l. 1. supr. de sepulchro violato. l. 2. D. qui & a quibus manum. d. l. 12. §. 4. D. de accusation. Verum (ne de aliis legibus nunc dicam, de quibus dixi plene semel ad l. 1. supr. de sepulchro violato) perperam hæc a Cuiacio notantur: neque enim hæc lex est de seruo: verum de eo, qui ex seruili facie descendit, id est, libertino ferme; quos homines vocari puto l. vnic. supr. de conducto-rib. & hominibus domus Augustæ: aperte enim opponitur hic ingenuus, & hic de quo nunc agimus. Conductorem, inquit, eius fundi SI INGENVS est, decem auri libras fisco nostro inferre Precipimus: SI SERVILI FÆCE descendens, paupertate sui penam damni ac vilitate contemnit, casus sustibus deportatione damnabitur. Pariter l. 40. infr. Conductor, inquit, si idoneus est deportabitur. Et in l. 65. decem librarum auri multa vel exilium si sit ingenuus subituro: metallum vero post verbera, si seruili conditionis sit. Denique seruili facie descendentes sunt, qui non sunt ingenui, non honestis natalibus editi: verum & pauperes & viles: ideo mox dicuntur paupertate sui penam damni ac vilitate contemnere: atenim serui non tam viles, quam nulli, non tam pauperes, quam neque sui compostes sunt.

THEODOSII M. Decimaquarta in hæreticos constitutio Anno Domini 394.

XXII. (a) Idem (b) AAA. Victorio (c) Proc. Asiæ. (d)

HÆRETICI neque Episcopi faciendi potestatem, neque Episcoporum confirmationes licitas habeant. Dat. xvii. Kalend. Maii. Constantinop. Arcad. iiii. & Honorio ii. AA. coss. [394.]

NOTÆ.

(a) Inferuit & hanc legem Baronius Annalibus suis Ecclesiasticis Anno 394. num. 4. GOTHOF.

(b) Male: inscribendi huic legi ut & duabus sequentibus 23. 24. Theodosius, Arcadius, Honorius: V. Consular. Theodof. ID.

(c) Extant ad eundem Victorium Proconsulem Asiæ plures aliæ constitutiones, duobus annis proxime præcedentibus, Anno 392. 393. ac nominatim Anno 393. l. ult. supr. de constit. Principum: ubi vide quæ dixi. ID.

(d) In qua hæc Prouinciæ, Pamphyliæ, Lydiæ, Caria, Lycia, Lycaonica, Pisidia, Phrygia Pacatiana, Phrygia Salutaris, item Hellepontus & Insulæ. ID.

COMMENTARIUS.

EPISCOPOS facere, vel etiam confirmare hæretici a Theodosio Magno, per Asiam nominatim, hac constitutione, Anno Domini 394. prohibentur. Sane iam antea Episcopos facere eosdem Theodosius idem vetuerat l. 12. & 14. 22. *prox. supr.* De quo Theodosii interdicto agit & Sozomenus, lib. 7. cap. 12. βασιλεὺς νομοθετῶν ἐκέλευσε τὰς ἑτεροδόξους μὴτε ἐκκλησιάζειν, μὴτε περὶ πίστεως διδάσκειν, μὴτε ἐπισκόπους ἢ ἄλλας χειροτονεῖν, Imperator lege lata præcepit, ne hæretici collegas agerent, neque de fide docerent, neque Episcopos aut alios ordinarerent. Id vero hac leg. rursum per Asiam repetitur: illudque additur: Neque Episcoporum confirmationes licitas hæreticos habere debere. Nempe, vt ordinationis Episcoporum ad pascendam plebem destinatum duæ sunt partes, duo velut actus: puta electio & confirmatio, seu τὸ κύρος τῆς ψήφου, quorum illa ad Clerum & populum interuenientibus Prouinciæ Episcopis pertinet, quod indubitatum, hæc vero ad Metropolitani totius Prouinciæ, vt vel ex canone 4. Nicæno notum, & Synodica eiusdem Concilii

apud Theodoretum, lib. 1. cap. 9. & Ambrosio *epist.* 82. *su. Epist.* 25. *Edit. Paris.* Ita & Theodosius M. hæreticorum cœtibus obuiam iturus & collectionibus, vndique Episcoporum ordinationi intercedendum sibi credidit: & electione & confirmatione Episcoporum eis iuxta interdictis. Non satis scilicet visum, electioni intercedere: confirmationem insuper prohibere visum: vt ita maximi, minimi, ab Episcopis faciendis abstinere. Nempe speciali beneficio Metropolitani hæretici confirmationem Episcoporum sibi vindicasse aduersus generalia præcepta videntur argum. l. *vltim. supr. de constit. Princip.* quæ ante septem menses ad eundem Victorium Proconsulem Asiæ data.

Ad Asiam verò, vt dixi, proprie pertinet hæc lex, atque ea ideo Proconsuli Asiæ inscribitur, pariter vt l. 3. *supr. de fide Cathol.* eiusdem Theodosii, & Arcadii, l. 28. *infr.* vbi pariter Eusebius hæreticus in Antistitum numero haberi vetatur. Nempe, (quod ex Epiphania quoque colligere licet) ea potissimum diocesis ab hæreticis infestata fuit.

THEODOSII M. Decimaquinta seu postrema hoc titulo de hæreticis
constitutio, ac nominatim de Eunomianis, Anno
Domini 394.

XXIII. (a) Idem AAA. Rufino PP. P. (b)

EVNOMIANIS, ne caperent aliquid, vel relinquerent testamento, Legem † dudum credidimus (c) promulgandam: Quam quidem nunc consilio pleniore (d) reuocamus: Vt iure communi, scribant pariter ac scribantur hæredes. Dat. xv. (e) Kal. Iul. Hadrianop. Arcad. 111. & Honor. 11. AA. COSS. [394.]

NOTÆ.

- (a) Abest & hæc lex a Cod. Inst. Eandem omisit Baronius Annalium Ecclesiasticorum Ann. 394. Eam indicat Arcadius filius Theodosii l. 25. 27. quam priore infirmat; posteriore rursum confirmat. GOTHOF.
(b) Rufinus PP. Orientis scilicet: qui in Tatiani locum suffectus suo ipsius consulatu: id est, Anno 392. ante biennium, mense Iulio vel Augusto: vide Zosimum lib. 4. cap. 52. Ambrosium *epist.* 50. *su. Epist.* 50. *Edit. Paris.* & Consularia Theodosiana. Eidem inscribuntur quatuor insuper leges *hæc tit.* puta lex 24. 25. 26. & sexta, lex 13. *infr. de Paganis.* De eo eiusque in hæreticos & Eunomianos odio: vide quæ dico semel ad l. 25. *infr. ID.*
† Intelligit l. 17. *supr.* datam ad Tatianum Præfectum Prætorio huius Rufini decessorem. *ID.*
(c) *Dudum*, id est, ante quinquennium; Anno 389. *ID.*
(d) Cur pleniore? An *penfiove*? Nil muto. *ID.*
(e) XII. in Editione octauaria Tillii, & in Edit. Quartan. prim. Cuiac. *ID.*

COMMENTARIUS.

EVNOMIANIS adempta a Theodosio M. ante quinquennium Anno 389. l. 17. *supr.* (quæ hac lege indicatur, quæque Tatiano Præfecto Prætorio Orientis inscribitur, Rufini cui hæc inscribitur, in ea præfectura decessori) testamenti factio, seu testabilitas, ab eodem Theodosio Anno D. 394. aduersus Eugenium & Arbogastem moturo, pleniore (vt ipse proficitur) nunc consilio, restituitur.

Variavit scilicet hac parte Theodosius M. pariter vt Arcadius filius eius, quod ostendit l. 25. 27. 36. modo hac lege abrogata, vt l. 25. modo nominatim restituta, vt l. 27. His enim duabus legi-

Tom. VI.

bus huiusce paternæ mentionem facit. Porro & l. 49. *infr.* Theodosium variasse, prout Præfecti quoque Prætorio hanc in partem animati erant, ita prout tempora erant, non inani coniectura ducor. Nam vt maxime mutati consilii rationem hic Theodosius non satis aperte indicet, cum ait, *nunc consilio pleniore reuocamus*, attamen mutati consilii rationem etiam a Tatiano & Rufino his rationibus coniicio. Primum inscriptionum diuersitate, iunctis illis, quæ modo ponderabam, verbis, nempe lex 17. inscribitur Tatiano Præfecto Prætorio, hæc vero, qua illa abrogatur, Rufino, eius in Præfectura decessori: cuius consilium nunc

saltem

saltem melius, plenius Tatiano visum. Secundo, ingens Tatiani in hæreticos odium, cæteroquin offendunt etiam l. 2. *supr. de his. qui super Religione contendunt*. l. 16. (si modo eius inscriptio emendetur) l. 19. & 21. *supr. hoc tit.* Tertium argumentum quod vt cætera Tatiani acta, a Theodosio rescissa fuere l. 12. 13. *supr. de bonis proscrip.* l. 23. *supr. de annona & tribut.* l. 131. *supr. de Decurionib.* ita & quæ consilio eius constituta, haud pauca reuocata verisimillimum est, in quis poena in Eunomianos statuta. Quartum argumentum: vt Zosimus lib. 4. c. 52. & Ambrosius *epist.* 53. *siu.* 50. *Edit. Paris.* & Claudianus 1. in *Rufinum* v. 238. testatur, Rufino auctore Tatianum cecidisse, seu *temporali offensione*, (vt loquitur l. 9. *supr. de indulg. criminum*;) *deterrimi iudicis inimici*; ita eius acta eo auctore rescissa suadet d. l. 12. *de bonis proscri-*

ptor. d. l. 23. supr. de annona. Quinto, neque temporis circumstantias omitti cupio. Nempe Theodosius l. 17. *supr.* edidit, absens confecto bello aduersus Maximum in Italia constitutus, quasi hac seueritate Eunomianorum audaciam compesciturus: atenim nunc, abfuturus scilicet bello aduersus Eugenium, consilio plenior contrarium ei visum & tutius. Tandem sicut Rufini consilio l. 17. hac abrogatur a Theodosio, ita vice versa hac Rufino consilio lata, rursus est ab Arcadio abrogata eiusdem Rufini consilio l. 25. *infra.*

His omnibus adde, quæ Sozomenus l. 7. *cap.* 12. *extremo*, de Theodosii in hæreticos constitutionibus ait, graues quidem ab eo poenas propositas, non vt eas exequeretur, verum ad metum tantum, vt ita eos ad fidem Catholicam traduceret.

XXIV. (a) Idem (b) AAA. Rufino PF. P. (c)

HÆRETICORVM dementia, nec (d) vterius * conetur perpetrare (e) quærepperit, nec inlicita habere concilia: Nusquam profana (f) præcepta, vel docere, vel discere: Ne (g) Antistites eorundem audeant fidem insinuare, quam non habent, (h) & (i) Ministros creare, quod (k) non sunt. (l) Nec per conhibentiam (m) ludicantium, (n) omniumque, quibus per Constitutiones Paternas † super hoc cura mandata est, eiusmodi audacia neglegatur, & crescat. (o) Dat. vii. Id. Iul. Constantinop. Arcadio III. & Honorio II. AA. coss. [394.]

N O T Æ.

(a) *Legis 2. Cod. Iust. de hereticis*, vericulus nemo vterius ex hac lege desumptus & interpolatus est, eique legi, quæ alioquin desumpta est ex l. 5. 28. *hoc tit.* intextus. Denique ea *lex 2.* ex tribus, quas dixi, legibus confata est. Inferuit autem & hanc totidem verbis Annalibus suis Ecclesiasticis Baronius *Anno D.* 394. *num.* 4. **GOTHOF.**

(b) Nempe Theodosius, Arcadius, Honorius. *ID.*

(c) Rufinus PP. Orientis scilicet sub Theodosio Magno & Arcadio: vid. *Prosopogr.* & quæ de hoc dico sub finem *legis prox.* 25. *ID.*

(d) *vg. ne vterius.*

* Nemo vterius conetur, quæ repperit profana præcepta vel docere vel discere. Ita hunc locum interpolauit Tribonianus d. l. 2. *de hereticis.* De qua sententia dixi ad l. 8. *supr. de maleficis.* *ID.*

(e) An perreptare totidem literis? vt ita videantur hæretici prohiberi concilia perreptare, quæ repperint, discendi causa: & habere concilia, docendi ergo; doctores scilicet, concilia habere: discipuli concilia repta perreptare. *ID.*

(f) Profana præcepta hæreticorum. *ID.*

(g) Nec, Cod. Iust. *ID.*

(h) Nemo dat quod non habet. *ID.*

(i) Nec, Cod. Iust. *ID.*

(k) *Qui*, Cod. I. *ID.*

(l) Nemo alium facere potest, quod ipse non est. *ID.*

(m) Pro, coniuentiam: & ita Cod. Iust. habet. *ID.*

(n) Ludicantium Cod. Iust. *ID.*

† Obserua constitutiones anteriores Theodosii Magni. *ID.*

(o) Negligentia Iudicum crescit audacia reorum. *ID.*

COM M E N T A R I V S.

ARCADII Imp. in hæreticos duodecim constitutiones sequuntur: puta, hæc *lex*, & *lex* 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 36. Hac lege hæretici COERTVS agere, frequentare, docere, discere, fidem insinuare, Ministros creare, A. D. 394. per Præfecturam Orientis ab Arcadio prohibentur: damnata ludicum & cæterorum negligentia quibus hæc cura a Theodosio Magno demandata fuerat:

Per constitutiones paternas, ait *lex*: vnde apparet, Arcadium huius legis auctorem esse; quem & Zosimus, lib. 4. *cap.* 57. & Socrates, lib. 5. *cap.* 25. & Sozomenus, lib. 7. *cap.* 24. a patre Theodosio aduersus Eugenium & Arbogastem moturo, hoc anno Constantinopoli Imperatorem relictum testantur. Falsum autem est, quod Sozomenus & Socrates addunt, * etiam Honorium Constantino-

* Confule ANT. PAGIVM in *Critic. ad Annal. Baron.* ad an. 394. *num.* 1. & Nostri *Chronicon bistorkum.*

stantinopoli a patre relictum: reclamant enim & Zosimus & Marcellinus, qui Honorium nominatim a patre abductum & adscitum; reclamant & ceteri, qui paulo post Theodosium obiisse aiunt Mediolani filio Honorio praesente. Quare superest, si auctor huius legis quaeritur, eam vni Arcadio tribuendam, non Arcadio & Honorio. Quamquam idem Socrates & Rufinus Arcadium, a Theodosio finem vitae suae impendere prospiciente, Constantinopoli Mediolanum accitum scribit.

Causa autem recentandae huius aduersus hæreticos legis non videtur iussus Parentis Theodosii M. quem expeditio militaris suscepta coegerat, rem paucioribus agere: *l. 32. supr.* verum, coniuventia Iudicum, & aliorum: quam Arcadius Constantinopoli relictus, cum post tot paternas Theodosii constitutiones, ipse Imperii habenas susceptis, deprehendisset, ne ulterius cresceret, providendum ipse putavit, quod *hac leg.* aperte indicatur. Et quidem ex consilio proculdubio Rufini PP. cui hæc lex inscribitur, quem a Theodosio, filio Arcadio luveni adhuc rerum agendarum imperito adiutorem, atque omnia ex usu administraturum datum, diserte prodit Zosimus *lib. 4. cap. 57. in fin.* Verba hæc sunt de Theodosio: ἀπεχώρει σὺν τῷ στρατῷ, τὰ κατὰ τὸν πόλεμον δαιδήσαν, ἀπολιπὼν Ἀρκά-

διον τὸν υἱόν, ἥδη πρὸ τῆς βασιλείας καθιστάμενον: ἐπεὶ δὲ νέος ἦν ἐτι, τὸ λείπον εἰς φρόνησιν αὐτοῦ διὰ τὴν νεότητά θρασυτέρων, ἀπέλειπεν αὐτόθι παρῶν, ἅμα τε τῆς αὐτῆς ὑπαρχόντων, καὶ ἐς πᾶν ὅτιν ἕτερον τῆς αὐτῆς κυριεύοντα γνώμῃ, πράττοντά τε ὅσα βασιλεὺς δίδωσιν ἡ τῆς ὑπεροχῆς. *142. ἐξ ὧς:* cum exercitu bellum gesturus discedit, Arcadio filio relicto, qui iam ante fuerat Imperator declaratus; & quoniam adhuc iuuenis erat, remedio quasi quodam id supplens, quod per aetatem ad prudentiam ipsi deerat, Rufinum ibidem relinquit, qui simul & Praefectus Praetorio esset, & ex animi sui arbitratu in quaslibet res alias dominarum haberet, adeoque ageret omnia, quaecunque principi potestas eminentiae tribuit.

Additur porro hac lege, Omniumque quibus per constitutiones Paternas super hoc cura mandata est, id est, Officialium & Principalium & similium, quod docet ipsamet Theodosii M. constitutio, puta *lex 12. supr.* docebit eiusdem Arcadii constitutio anno proximo data, ad eundem Rufinum *l. 13. infr. de Paganis.*

Ceterum vnica hæc mihi lex occurrit, quam Arcadius viuo patre promulgauerit.

XXV. (a) Idem (b) AAA. Rufino PP. (c)

OMNES pœnas, cuncta supplicia, quæ sanctionibus † Diuæ recordationis Genitoris Nostri aduersus hæreticorum sunt pertinaces (d) spiritus constituta, nostro etiam decreto reparantes, (e) decernimus: Quidquid etiam his est, contra meritum delinquentum, spes (f) correctionis, speciali quadam sanctione, concessum, id irritum esse. Eunomianorum vero perfidam (g) mentem, & nequissimam sectam, speciali commemoratione damnamus, statuiusque, omnia, quæ contra illorum vefaniam (h) decreta sunt, inlibata custodiri. Illud addentes, ne quis memoratæ sectæ militandi, aut testandi, vel ex testamento sumendi habeat facultatem: *Vi sit iam omnibus commune damnum, quibus etiam communis est religionis furor:* cessante videlicet, si quid a Patre Nostro quibusdam fuerat super testandi iure, beneficio speciali, concessum. Dat. 111. Id. Mart. CP. Olybrio & Probino COSS. [395.]

NOTÆ.

- (a) Abest & hæc lex a Cod. Iust. neque banc legem omisit Baronius Anno 395. sub Arcadio & Honorio num. 8. Hanc legem suam & sequentem indicat & confirmat Arcadius *l. 13. infr. de Paganis.* Eam quod ad Eunomianos recantat idem *l. 27. infr.* Eandem quo ad Eunomianos laudare videtur & confirmare Theodosius Iunior Filius eius *l. 49. infr. GOTHOF.*
- (b) Tribuenda hæc lex, & multo magis adhuc quatuor sequentes ARCADIO & Honorio: utpote mortuo iam ante bimestre ferme Theodosio M. vide *Consularia Theodof.* Sed quid aliunde probationes conquirimus? Aperte *hac leg.* Theodosium mortuum his verbis ostenditur, *Diuæ recordationis Genitoris nostri. ID.*
- (c) Rufinus PP. Orientis scilicet sub Arcadio Imp. de eodem dicam mox. *ID.*
- (d) Pertinaces spiritus hæreticorum: vide quæ dicam ad *l. 28. infr. ID.*
- (e) Reparantes, id est, iterantes. *ID.*
- (f) γγ. Spe correctionis. *ID.*
- (g) Perfidia Eunomianorum: *hac leg.* & *l. 6. supr.* similia elogia vide in *Paratitlo huius tituli. ID.*
- (h) Vefania Eunomianorum *hac leg.* furor *infr. l. 31. & 32. ID.*

COMMENTARIUS.

ARCADII post mortem Patris Theodosii, vnde-
cim in hæreticos ferme constitutiones sequuntur,
intra primi lustri seu quinquennii spatium promul-
gatæ: quibus addenda & *l. 13. infr. de Paganis.*
Deinceps enim duobus ferme integris Imperii lu-

stris, nullæ amplius Arcadii in hæreticos consti-
tutiones occurrunt. Hæc sane omnium prima pri-
mis etiam Imperii post patris mortem mensibus ab
eo lata fuit, & proximo deinceps sequentes inter-
uallo. Vnde enixum Arcadii studium elucet, in
V 3 hæreticis

hæreticis pessundandis & Catholica fide erigenda. Quare neque abludit Sozomeni locus, lib. 8. cap. 1. ubi ait, Theodosio mortuo, filios eius, Arcadium & Honorium, patris exemplo (quod sane ostendit etiam Arcadius cum toties Genitoris seu Patris sui constitutiones sibi pro exemplo proponit hac leg. & l. 25. 26. 27. 29. hoc tit. & l. 13. infr. de Paganis:) τὰ δεδογμένα τοῖς πᾶσι βασιλεῦσι ὑπὲρ τῶν Εκκλησιῶν, παρ' αὐτοῦ βέβαια ἐφυλάττοντο, καὶ δωρεὰς ἰδίας προσετίθεσαν: quæ a superioribus principibus pro ecclesiarum utilitate decreta fuerant, propensiore animo confirmarunt, & propria ipsi dona ac beneficia adiecerunt. Quanquam ad Ecclesiarum privilegia potius respicere Sozomeni locus videatur & sic ad l. 29. supr. de Episcopis, Ecclesiis & Clericis, & similes: subiicit idem Sozomenus, tum factum, ut hæretici Imperatoris etiam exemplo certatim ad Ecclesiam Catholicam accederent, ac nominatim Arianos & Eunomianos, quod inter se dissentirent, imminutos atque ea causa ex his multos in melius mutatos: Macedonianos vero Constantinopoli infractos, ex quo Episcopos habere iam diu desiere. Novatianos etsi a Sabbatio turbatos, maiorem partem tamen conquiescisse moderatis Epp. Hac Sozomenus. Quicquid huius sit, sane sequentes Arcadii constitutiones satis ostendunt, quam contumaces & pertinaces sese hæretici, tum quoque præbuerint, quos tot & toties repetitis constitutionibus reprimere necesse habuerit. Et inter hos speciatim Eunomiani. De huius legis sententia videamus.

POENAS igitur omnes in hæreticos (ac nominatim in Eunomianos) a Theodosio Patre suo sancitas hoc imperii sui, post mortem patris, Anno D. 395. initio, Arcadius confirmatum it. Reuocatis etiam specialibus beneficiis quæ nonnullis idem Theodosius aduersus ius commune concesserat: Nempe, quod eleganter hac leg. ait: *Vt sit iam omnibus commune damnum, quibus etiam communis est religionis furor.* Et Theodosius Iun. Arcadii F. in eadem re de Eunomianis l. 58. infr. hoc tit. *Vt pares ceteris sint, quibus pares sunt in dogmatis prauitate.* Hinc igitur ad Ecclesiasticam temporum Theodosianorum historiam discere iam licet, Theodosium M. etsi seueris hæreticos subinde constitutionibus coercuerit, specialia tamen multa beneficia aduersus eas aliquando nonnullis concessisse, quod & suadent l. 14. 16. supr. Atquæ alias ipsemet Theodosius ante sesquiannum dicebat, (& forte eadem occasione) l. 4. supr. de constit. Princip. (ubi vide quæ dixi) *Generale Præceptum beneficio speciali anteferendum esse.* Idem huiusmodi beneficia specialia hæreticis tributa nominatim valere vult l. 6. 14. 16. supr. Quare Theodosium hac parte variasse constat: prout scilicet hæretici (quod hæc lex nominatim ostendit) *spem correctionis*

p. 143.

facerent, vel pertinaces spiritus gererent. Atque ut hac in commune, ita EUNOMIANOS speciatim hac leg. Arcadius persequitur & exagitat, de quibus erunt deinceps eiusdem Arcadii quinque leges, puta lex 27. 31. 32. 34. 56. omnes intra

quadriennium datæ, ad quas vide & quæ dicam. Hac certe lege sancitas in eos poenas confirmat, specialibus beneficiis, nonnullis eorum a Theodosio Patre concessis, reuocatis (de quo postremo iam dicere anteuerti.) Speciales scilicet in eos odii causas habere se Arcadius multis ostendit. Primo, dum speciali commemoratione eos damnare se ait. Secundo, dum eorum perfidiam mentem, & nequissimam sectam, & furorem vocat: quibus familia Eunomianorum elogia continentur & Theodosiana constitutione l. 6. supr. & eiusdem Arcadii d. l. 31. 32. 34. 36. in fin. infr. Quomodo & Synesius sub Arcadio hoc ipso, epist. 5. ἀθεωλάτην αἵρεσιν Εὐνομίᾳ, impiam Eunomii hæresin, vocat: ubi etiam ait eos potentiam suam in comitatu Principis iactasse. Sane Arianis passim iunguntur l. 6. 8. 11. 12. 13. supr. l. 59. 60. infr. Imo etiam seuerior poena his quam Arianis ab Arcadii F. Theodosio Iun. imponitur l. 65. infr. Et vero Epiphani quoque iudicium est, *Anomæos* (qui iidem cum Eunomianis sunt) Arianam hæresim vberiore quadam, ac magis execranda dogmatum impietate superasse.

Tertio militandi, testandi, vel ex testamento capiendi eis facultatem quoque adimit. *Militandi*, inquam, quod a Theodosio M. quoque hæreticis omnibus interdictum fuisse docet lex 29. infr. & nominatim quoque Eunomianis, ut ostendi ad l. 17. supr. Quod & ipsum hac leg. addit Arcadius: *Illud addentes*, inquit, non quasi non aliquando id ita constitutum fuerit, verum, quia desitum aliquando. Testandi, item, & ex testamento capiendi facultatem Eunomianis Arcadius hac leg. adimit. Quam Arcadii Patris sui constitutionem Theodosius Iun. laudare & confirmare videtur l. 49. infr. quam pater Theodosius Magnus eis vltimum anno superiore reddiderat, l. 23. supr. Verum idem Arcadius paulo post hoc ipso anno hanc legem recantauit, & dict. l. 23. confirmavit l. 27. infr. reddita testamenti factione Eunomianis, pariter, ut l. 36. infr. De militandi iure hæreticis adempto dixi ad l. 17. supr. & dicam adhuc ad l. 29. infr. de Paganis.

Quarto, & specialia beneficia Eunomianorum nonnullis a Theodosio patre tributa super testandi iure reuocat: de quo initio legis iam dixi.

Illud tandem semel obseruari cupio, tres Arcadii in hæreticos Eunomianos nominatim leges hoc titulo, & quartam insuper legem 13. infr. de Paganis, ad Rufinum PP. datas occurrere, proculdubio ipsiusmet Rufini, (penes quem summa rerum in Oriente erat sub Arcadio) instinctu & consilio: cum Theodosio adhuc superstite Eunomianis testamenti libertas facta fuisset l. 23. supr. data ad eundem Rufinum PP. Eademque Eunomianis redditur Rufino sublato, l. 27. infr. Quare Philostorgii Eunomiani odium in Rufinum intermicare videas libro eius undecimo histor. Eccles. cap. 3. ut ad eundem iam ostendi. Ex quibus interim apparet quam in varia tractus fuerit Arcadii animus pro Præfectorum Prætorio, vel quibus obnoxius erat, studio.

XXVI. (a) Idem (b) AAA. Rufino (c) PP. P.

Ne quis hæreticorum, quos iam leges innumeræ Diui Genitoris Nostri continent, audeat cœtus illicitos congregare, profanaque mente Omnipotentis Dei contaminare mysterium: nec publice, nec priuatim: nec in secreto, nec palam. Nemo audeat Episcopi sibi nomen adsciscere, vel Ecclesiasticum ordinem, eorumque sanctissima nomina pollutis mentibus usurpare. Dat. iv. (d) Kalend. April. Constantinop. Olybrio & Probino coss. [395.]

NOTÆ.

- (a) Abeſt & hac lex a *Cod. Iuſt.* Eam inferuit Baronius Annal. Anno 395. num. 9. GOTHOF.
 (b) Iam ad legem ſuperiorem oſtenſum, huic quoque legi nonniſi *Arcadii & Honorii* nomina inſcribenda. *ID.*
 (c) *Rufinus PP.* Orientis ſub *Arcadio*: de eo vide quæ dixi ad l. ſuperiorem 25. *ID.*
 (d) *III. Kalend. Edit. Quari.* & priim. Cuiac. quomodo etiam edidit Baronius. *RITTER.*

COMMENTARIUS.

COETVS hæreticorum omnium, vbique, quicunque hac *Arcadii* conſtitutione, tot *Patris Theodoſii* legum exemplo prohibentur, iidemque *Episcoporum* vel alterius *Eccleſiaſtici* ordinis nomen viſurare ſibi vetantur. Nempe, (vt mihi quidem videtur) vaga & indefinita nimis viſa lex ſuperior, qua poenæ & ſupplicia in hæreticos a *Theodoſio Magno* ſtatuta confirmabantur. Itaque hac leg. ne quis hæreticorum ſibi blandiretur, ad hanc ſpecialiorem conſtitutionem *Arcadii* deſcendit. Proinde conſtituit: Quoscumque tandem coetus hæreticorum poenis obnoxios eſſe; quæcumque item nomina *Sacerdotii* iidem interdici. Nil intereſſe, publice, priuatum: ſecreto, an palam coirent: ex æquo hæc interdici, & poenis propoſitis ſubiacere. Nil intereſſe, *Episcopi* nomen vel alterius *Eccleſiaſtici* ordinis addumerent. Quibus poſtremis verbis forte *Macedoniani* perſtringuntur: quos, *Sozomenus* auctor eſt lib. 8. cap. 1. (in horum ipſorum

temporum hiſtoria) *Episcopum* *Conſtantinopoli* non habuiſſe: verum exinde a *Conſtantii* temporibus, quibus ab *Eudoxio* *Eccleſiis* priuati fuerunt, ſub *Presbyteris* tantum egiſſe, ὑπὸ μόνους Πρεσβυτέροις μέχρι τῆς ἐχομένης βασιλείας διεγέγοντο, ſequentium *Imperatorum* temporibus, ſub ſolis *presbyteris* manſerunt. Sane de *Macedonianorum* *Sacerdotibus* fuit etiam ſupr. l. 12. 13.

Cæterum hanc legem ſuam proprie indicare mihi omnino videtur *Arcadius*, poſt quatuor menſes l. 13. inſr. de *Paganis*. Igitur vniuerſi, qui a *Catholica* religionis dogmate deuiare contendunt, ea qua *NVPER* decreui proponant cuſtodire, & qua olim conſtituta ſunt, vel de hæreticis vel de *paganis* non audeant prætereire, &c. vbi mox pluribus de coetibus hæreticorum prohibitis. Quæ ſane lex a *Theodoſiani* *Codicis* conditoribus huic ſubiici iure potuit, æque ac in titulum de *Paganis* referri.

P. 144.

EVNOMIANIS teſtamenti factio redditur ab *Arcadio*.

XXVII. (a) Idem (b) AAA. Cæſario (c) PE. P.

CONFICIENDORVM teſtamentorum dari *Eunomianis* præcipimus poteſtatem, & concedi id, quod *Diui Genitoris Noſtri* data nuper (d) præceptio continebat. Dat. VIII. Kalend. Iul. (e) Conſtp. Olybrio & *Probrino* coſſ. [395.]

NOTÆ.

- (a) Abeſt & hac lex a *Cod. Iuſt.* eandemque omiſit Baronius in annum ſuum referre. GOTHOF.
 (b) Iam ad legem 25. oſtenſum eſt, huic legi *Arcadii* tantum & *Honorii* nomina inſcribenda eſſe. *ID.*
 (c) *Cæſarius PP.* ſub *Arcadio* Orientis ſcilicet poſt *Rufinum*: vide legem unic. ſupr. de grege dominico, &c. Eidem inſcribuntur duæ aliz in *Eunomianos* leges, puta lex 31. 32. *ID.*
 (d) Anno ſuperiore 394. l. 23. ſupr. *ID.*
 (e) Vel huius legis ſubſcriptio emendanda, & ſic ſubſcribendus dies VIII. Kalend. Ian. *Rufinus* enim adhuc menſe *Octobri* huius anni (vt docet l. 8. ſupr. de pactis) *Præfectus Prætorio Orientis* erat, ad V. uſque Kalend. Decembr. (quo die trucidatus: de quo vide *Conſular. Theodoſ.*) eiſque *Cæſarius* ſuffectus, vt prodit quoque *Philoforgius* lib. 11. cap. 5. vel ſane emendanda inſcriptio & reponendum *Rufino PP. P.* Prius magis *probrino. ID.*

COMMENTARIUS.

EVNOMIANIS, de quibus ſunt eiſdem *Arcadii* quinque adhuc conſtitutiones, hoc titulo ademptam a ſe paulo ante hoc ipſo Anno 395. reſtandi facultatem, conſtitutione ad *Rufinum PP.* data l. 25. ſupr. *Arcadius* hac conſtitutione ad *Cæſarium PP.* *Rufini* ſucceſſorem emiſſa, reddit: confirmata in hoc *Patris ſui Theodoſii* conſtitutione, quæ anno ſuperiore 394. lata fuerat, puta l. 23. ſupr. Eademque eidem *Arcadio* mens ſtetit l. 36. inſr. Alia tandem *Theodoſio Iun.* huius *Arcadii F.* & quidem iuxta *Arcadii* conſtitutionem l. 49. inſr.

Nempe prout *Magiſtratus*, *Præfecti* inquam *Prætorio*, quibus *Arcadius* obnoxios erat, ita & in *Eunomianos* ſeuerior vel mitior fuit: ſub *Rufino* ſeuerior, de quo ad l. 25. ſupr. Item, prout *Euno-*

miani ſpem correctionis facerent (quod ipſe *Arcadius d. l. 25.* proſitetur) modo ſeuerius, modo lenius habiti, vt a *Theodoſio*, ita ab ipſomet *Arcadio*, huius legis auctore.

Atenim mox ſequentibus huius Anni 395. menſibus in hæreticos & alicubi nominatim *Eunomianos* *Arcadium* acerbius inſurrexiſſe docet lex 13. inſr. de *Paganis*, & lex prox. 28. hoc tit. & lex 29. vt & integro triennio poſt, Anno Domini 396. 397. 398. lex 30. 31. 32. 33. 34. At nunc mitius iſis conſuluit hac leg. quam notandum eſt datam ad *Cæſarium PP.* De quo obſeruandum etiam quod *Philoforgius* ſcribit lib. 11. cap. 5. *Eutropii* mandato, *Eunomii* corpus per *Cæſarium PP.* transferri iuſſum a *Dacora Tyanam*, quo ibi a *Monachis* ſeruaretur,

uaretur, cum Eunomiani id Constantinopolim translatum vellent, ubi etiam Aëtius Eunomii Magister mortuus sepultusque fuerat. De quo vide quæ iam notati ad illum Philostorgii locum. Eidem vero Cæ-

sario PP. duæ præterea aliæ Arcadianæ aduersus Eunomianos constitutiones inscriptæ occurrunt, puta *lex 31. & 32. infr.* quosane tempore adhuc Eutropius auctoritate potiebatur apud Arcadium Imp.

HÆRETICORVM, seu hæreseos, definitio: ex qua efficitur EVRESIVM quoque quemdam hæreticorum numero habendum.

XXVIII. (a) Idem (b) AAA. Aureliano (c) Proc. Asiæ.

HÆRETICORVM vocabulo continentur, & latis aduersus eos Sanctionibus debent subcumbere, *Qui vel (d) leui argumento a iudicio Catholicæ religionis & tramite detecti fuerint deuiare:* Ideoque * *Experientia (e) tua Euresum (f) hæreticum, nec in numero Sanctissimorum Antifitum (g) habendum esse cognoscat.* Dat. 111. Non. Sept. Constantinop. Olybrio & Probino coss. [395.]

NOTÆ.

- (a) *Legi 2. §. 1. Cod. Iust. de Hæreticis*, (quæ lex alioquin ex l. 5. & 24. *hoc tit.* conflata est) infarra est prima *huius legis* sententia: sic quidem vt subscriptio ibi ea tantum addita sit, quæ continetur in d. l. 5. Inferuit eam quoque recte Baronius Annalibus suis ad A. D. 395. num. 10. nulla tamen, quod historiæ ratio requirebat, interpretatione addita. GOTHOF.
- (b) *ARCADII & Honorii* tantum nomina, non vero trium AAA. huic legi inscribenda esse iam ostendimus ad l. 25. *supr.* ID.
- (c) *Aurelianus* hic Proconsul Asiæ, fuisse videtur filius Aureliani PP. de quo vid. *Prosopogr.* ID.
- (d) *Vel*, id est, saltem, tantum: vt passim alibi, ita & l. 9. *supr.* ibi, *vel in mediocri vestigio*, &c. quam in rem mox plura. ID.
- * *Sequentia*, velut temporaria, a Triboniano omiſsa sunt: quæ tamen ad prioris sententiæ, quam retinuit, intellectum plurimum faciunt, velut exemplum historicum continentia definitioni seu regulæ firmandæ: vel speciem, cui hæc definitio applicatur. ID.
- (e) *Experientia* titulus tributus Proconsulibus hac leg. & l. 1. *Cod. Iust. de feriis.* ID.
- (f) De hoc *Eureso* mox, ID.
- (g) Sic & l. 24. *supr.* ID.

COMMENTARIVS.

P. 145. DEFINITIONEM hæreticorum, ac proinde & hæreseos proponit hac constitutione sua Arcadius Imp. Anno Domini 395. vt inde mox efficiat, quæ altera *huius leg.* sententia est, quamque Tribonianus velut temporariam recidit, EVRESIVM quendam tum temporis Episcopum, hæreticorum quoque numero censendum, atque adeo iuxta sanctiones aduersus hæreticos antea latas in numero Episcoporum non habendum. Quæ quidem lex hodie inter celebratissimas est in argumento de *hæreticis*: (quæ & Codici Iustiniano inserta est l. 2. §. 1. de *hæreticis*.) & quæſtionem capitalem continet. Et eatamen a plerisque hæctenus vel perperam intellecta fuit, vel in vsum male deriuatur. Cuius ideo genuinam sententiam haberi publice interest. Nos ipsam primum definitionem illustrabimus: deinceps de sanctione seu *pæna huius legis* in hæreticos agemus; tandem & de *hypothesi*, seu occasione *huius legis* ferendæ, atque adeo de *Euresio* hæretico visuri.

Initio laudandum Arcadii, qui tum Constantinopoli erat, institutum, qui vt cæteroquin professus initio *Epist.* ad Flavianum, apud Georgium Alexandrinum, nullam a *que rem se habere sollicitum ac sanctarum Ecclesiarum curam, & fidei in Christo firmissimam basim, per quam saluamur*: ita & τῆς νεωδοξίας ἀντίπαλος, inanum opinionum aduersarius,

(quo elogio sexta Synodus Constantinum IV. Imp. ornat) definitionem hanc concinnarit proposueritque. Et proculdubio non sine Nectarii Episcopi Constantinopolitani sententia & consilio: de cuius auctoritate apud Theodosium M. Arcadii patrem, dixi ad l. *celebrandis*. Caterum pro Catholicæ fidei exemplo proposuit l. 3. *supr.* de *fide Cathol.* ad rem seu definitionem. Sic sane Valentinianus Tertius quonque postea Apostatarum definitionem proponendam credidit, l. *ultim. infr.* de *Apostatis*: *Ne huius criminis*, inquit, *interpretatio latius incerto vagetur errore.* &c. Ne quis alioquin indignam Principum cura rem putet, in rebus maximi momenti rerum definitiones. Sæpe enim dum in incerto vagantur criminum interpretationes, lucuosq; regna, resque publicæ tumultu, imo & Ecclesiæ colliduntur, atque innoxius sæpe sanguis effunditur: quod ne in veris quidem & agnitis hæreticis Arcadius *huius leg.* auctor vnquam sustinuit, vt vel ex hac ipsa leg. patet, (de quo postea.) Probum igitur Arcadii institutum: Sed sine dolendum, siue mirandum, Arcadianam definitionem tam veram, tam perspicuam, vt & pœnas hac leg. comprehensas, vel a seuioribus aliorum trahi, vel a mitioribus improbari, qui eam latam vel laxam nimis queruntur, imo intolerabilem & Bruti Fulminis instar deridendam, nisi quid aliud addatur: quæ

causa

causa etiam eius vice aliam substituunt vel commiscuntur. Cum tamen ea omnium absolutissima sit, pariter vt sanctio eadem leg. comprehensa mitissima est.

Definitio Arcadii hæc est: *Hæreticorum, vocabulo contineri, qui vel leui argumento a iudicio Catholica religionis & tramite detecti fuerint deuiare.* Tria in hac definitione expendenda veniunt. 1. Quid sit iudicium & trames Catholica religionis, 2. Quid sit deuiare ab illis. 3. Quid sit vel leui argumento deuiare a iudicio & tramite illo.

Quid sit iudicium & trames Catholica religionis, quid Catholica religio, vt intra constitutiones me ferre nunc includam, nemo melius explicat Theodosio M. Arcadii huius nostri patre. Is quippe eodem in argumento versans, & hæreticos a Catholicis seu orthodoxis separaturus ante quindecennium in solemni constitutione sua *cunctos populos*, *supr. de fide Catholica*, Christianos Catholicos definiuit eos, qui secundum Apostolicam disciplinam Evangelicamque doctrinam credunt: *οἱ ἐπαγωνίζονται τῇ ἀπαλῇ παραδόσει πρὸς τοὺς ἀδελφούς.* Nemo melius Gratiano Imp. ex Constantini, Constantii & Valentiniani patris mente l. 2. *infr. ne sanctum baptisma.* Nihil enim aliud præcipi volumus, quam quod Euangeliorum & Apostolorum fides & traditio incorrupta seruauit. De Constantini mente vide & Socratem lib. 1. cap. 7. Ita Imperatores ante Arcadium, iudicium Catholica religionis & tramitem interpretantur. Quamquam & nouis hæresibus exorientibus vel inualecentibus, Ecclesia proinde turbata, insigniorum insuper Episcoporum exempla, quæ ad eum tramitem ducerent, a Principibus insuper proponi solitum, quos liqueret sanctissimos, vt hæc lex in fine loquitur, ab hæresi immunes, rectamque fidem, Apostolicamque disciplinam & Evangelicam doctrinam usque tum sequi & tueri, vt liquet ex d. l. *cunctos populos*, quam & Sozomenus memorat, lib. 7. *hisor. Eccles. cap. 4.* ad quam nos plura iam in fine sententiam cumulauius. Liqueat etiam ex Theodosii Imp. qui Arcadii huius filius fuit l. *ultim. supr. de his qui super religione contendunt*: & ex Martiani l. 8. *Cod. Iust. de hæreticis.* Eodemque pertinent testimonia, *ἐκδόσεις καὶ ἐξηγήσεις* veterum Doctorum Patrumque, qui ante diuisionem extitere, *πρὸ τῆς διασκέσεως*: quam in rem vide quæ ante duodecim ferme annos sub Theodosio M. occurrunt apud Sozomenum, lib. 7. c. 12. & Socratem, lib. 5. c. 10. Eodemque pertinent & legitimorum Conciliorum auctoritas ex Iulianiani *Nouella 115. c. 3. §. 14.* Hoc igitur iudicium est Catholica religionis, hic trames.

Contra igitur, quod secundum in definitione Arcadiana, *hæretici sunt, qui deuiant ab illo Catholica religionis iudicio & tramite*, id est, qui peculiarem sibi in rebus fidei viam muniunt, & alienam a iudicio Catholica religionis & tramite sententiam proponunt, nouoque ipsi tramite insistant pertinaciter: erroremque suum tuerentur, neque veritatem querere, neque corrigi parati cum inuenerint, vt loquitur Augustinus. Denique hæresis est humana præsumptio, vt vocatur a Tertulliano *de ieiunio cap. 11.* quæ inducitur *ἀπὸ ἰδῆς voces*, vt loquitur Epiphanius: de suo tantum arbitrio, vt idem Tertullianus *de præscript. adu. hæreticos, cap. 6. & 37.* aduersus ea quæ dixi. Deuiare hæc leg. dixit (quomodo idem Arcadius hoc ipso Anno l. 13. *infr. de Paganis*, dixit, vniuersi qui a Catholica religionis dogmate deuiare contendunt) id est in alia omnia ferri, a regula regiaque via excidere & exorbitare, errorem suum, tueri, *peruicaci animositate*, vt ad vocem deuiare Glossa addit: vnde & hæresis obli-

Tom. VI.

natoris animi dementia dicitur l. 6. *supr. hoc tit.* & pertinaces spiritus hæreticis tribuuntur l. 25. *supr.* Quare vel hoc ipso satis de impoenitentibus hæreticis hanc definitionem accipiendam liquet, neque id extrinsecus supplendum, quod quidam opinantur, & nisi suppleatur, vitiosam hanc definitionem putant. Potissima controuersia est de illo, quid sit, vel leui argumento a iudicio, &c. *de regi deuiare.* Nos veram sententiam proponamus, sic deinde: nullo negotio hasitationes & interpretationes aliorum sponte sua concident. Primo igitur *argumentum* hic non est levis suspicio, præsumptio, quæ ex coniecturis oritur, non *εἰκασία*, non indicium nudum, huic enim interpretationi renititur rei ipsius, quæ de hic agitur, grauitas, hæreseus crimen inquam: in quo huiusmodi leuibus argumentis locus non est, vt ad poenam properetur: Imo non est hic argumentum, *ἀπόδειξις*, seu certa probatio, ratioque rei dubie fidem faciens; huic enim interpretationi renititur illa, *vel leui.* Quid igitur? *argumentum* est, quodcumque tandem thema, propositio, titulus, articulus fidei. Sic argumenta, cum de libris, fabulis, oratione, scriptis agitur, est thema quo materia proposita & subiectum arguitur: de quo vel Quintilianus lib. 5. cap. 10. haud procul ab initio. Imo argumentum eadem latinitate, pro quacunque ratione & machina, Denique argumentum hoc est, vt loquuntur qui de hæresi scribunt, *propositio*, cuius quis arguitur. Quare recte omnino Accursius, quem secutus Albericus, qui hunc locum totum ita interpretatur, *id est leui articulo, qui manifeste debet sciri, quia pertinaciter illud adferit, & sic hic accipit de delicto in leui RE commissio*, seu de leui DELICTO. Ac proinde illa *vel leui argumento* iungenda sunt, non cum voce *detecti*, verum cum voce *deuiare*. Vnde iam manifestum, *leui argumento deuiare* a Catholica religionis tramite, idem valere, atque deuiare vel in leuissimo articulo & propositione fidei, & hæreticam propositionem tueri, quantumcumque ea leuis videatur. Denique verba illa *vel leui* pertinent non ad leuitatem probationis, sed ad apparentem rei & propositionis leuitatem: Nempe quamlibet leuis exerratio sit, in rebus fidei. hæresis est. Sic sane & l. 12. *infr. de Paganis, sacrif. & templ.* definitur, si vanæ imagines humiliores licet muneris præmio honorentur, plenam tamen religionis iniuriam id continere. Sic & l. 3. *infr. de inoffic. testam.* per turpitudinem aut aliquam leuem notam capere quis non posse dicitur: sic & simili quoque formula *vel leuis offensa* in crimen vocatur. Ita scilicet definitur l. 1. *supr. de libertis*, liberos si leuis offensa contraxerint culpam, a patronis rursus sub imperia ditionemque mittendos l. 1. *viroque Codice de primicerio & Notariis*, Officiales iudicum VEL LEVIS culpæ offensione detecta, grauis multæ discrimine fatigandos statuitur. Ita quod huic proximum l. 9. *supr. hoc tit.* dicitur VEL IN MEDIOCAI VESTIGIO huius facinoris inuentos. Vbi de Encratitis, Saccosoris, Hydroparastatis: Quibus omnibus locis dicitur *vel leue*, de re exigua, in suo tamen genere.

Quare sua & feralis est eorum interpretatio, qui hac definitione, seu his verbis id definiri putant, eos velut hæreticos poenis afficiendos, qui vel leui probatione hæreseus suspecti fiant: quam sententiam eiecit tota iurisprudentia, quæ in criminalibus probationes luce meridiana clariores deponit, l. 1. *supr.* (quæ est lex 16. *Cod. I.*) de pan. l. 3. *supr. de abolit.* vnde desumpta est lex *ultim. Cod. I. de probationib.* Quanto magis in hac re: vbi ex saniori iurisconsultorum doctrina, in quibus Albericus, propter suspicionem, quamvis vehementem,

nemo

nemo in hoc crimine damnatur, ut etiam *not. Ext. de presumptionibus c. lteras*. Neque etiam quorundam interpretatio, qui hanc legem & definitionem pertinere censent ad initium tantum inquisitionis & cognitionis, non ad iudicium formandum & ad condemnationem; hoc sensu, hæreticos quoscunque esse deferendos, qui vel leui probatione, suspicione vel præsumptione suspecti redditi fuerint: apertissime enim hac lege definiuntur, quinam hæretici reuera sint & dicantur, non vero quos velut hæreticos saltem deferri oporteat: deinde aperte agitur, de *deiectis deuiare*, non de suspectis deuiare. Neque quidquam contra mouent ratiunculæ. Quod si eo sensu *argumenti* vox accipienda esset, quo diximus, tum dictum oportuisset, in *leui argumento*. Nam verba illa *leui argumento*, cum voce *deuiare* iuncta, nusquam requirunt vocem *in*. Sic enim *aliqua re deuiare*, ab aliqua re recte omnino dicitur. Secundo, nihil duri ex interpretatione nostra sequitur: indubie enim illi hæreticorum numero habendi sunt, qui deuiant in Catholica religione, vel in quocunque fidei articulo. Tertio, nulla hic confusio hæreticorum & schismaticorum: agitur enim hic de articulis fidei Catholicæ, a qua qui recedit hæreticus est: schismaticus vero, qui coagulo pacis tantum & charitatis soluto ab Ecclesia recedit. Quarto, perperam aiunt *leue* argumentum hic dici, quod *leuis* sit omnis hæreticorum sensus ad auctoritatem sacræ Scripturæ comparatus, quantumuis plausibilis & maximæ dignationis: *leue* enim hic dicitur grauiorum aliorum errorum & hæreseon respectu. Quintus & hic error, quod vocem *vel* hic otiosam & superuacaneam putant: nam imo necessaria ea in hypothese *huius leg.* ut indicetur *vel*, id est, etiam, saltem, licet leuem in rebus fidei errorem, in hæresin cadere. Sexto, constitutionis hic optima ratio. Tandem *detegendi* vox hic clare posita est, ut alias passim, pro deprehendendi, conuincendi.

Sed liquido tenemus quam vera sit hæreticorum definitio, quæ *hac leg.* proponitur: quam multi velut acerbam aut odiosam nimis & intolerabilem defugiunt: alii vero in occasionem scauitæ arripiunt: ea insuper opinione, quod atrocitate pœnæ notabilem credunt. Quod secus est, ut de eo nunc agamus. Igitur Arcadius *hac leg.* non vltra sanctiones superiores progreditur, *Latius* inquit, *aduersus eos sanctionibus debent subcumbere*: mox & in proposita hypothese Euresium hæreticum, in numero *sanctissimorum Antistitum* haberi vetat. Ex quibus vel postremis satis apparet, non in sanguinem itum aut vitam scuitum. Et certe superiores ætate Principes hæcenus steterunt, ut hæreticorum Doctores & hæresarchas docere prohiberent, vrbibus pellere; Episcoporum nomina usurpare, Sacerdotes Clericos instituere vetarent, certo librarum numero multarent, *Hæreticorum* coetus inhiherent sub pœna subscriptionis & exilii, locique in quo coetus agitati fuissent publicatione, Ecclesias eorum vetarent, vel etiam Catholicis addicerent: Quin & Hæretici omnes non vna eademque austeritate habiti plexique: infamia his quandoque irrogata, Romani iuris communione vsque interdicti, militare prohibiti, officiis & dignitatibus exclusi, intestabiles esse iussi, donationumque iure priuati. Et in vniuersum ab initio ferme satis habuere Imperatores coetus hæreticorum prohibere; neque vltra supplicii affecti: paulatim tamen & in quorundam turpissimorum & præfractorum seditionumque supplicia iure itum: Neque sedibus tantum suis, vrbibus & Prouinciis pelli iussi, deportari, plumbo contundi, bona eorum confiscari: coetus illicitos agitantibus supplicia indicta, &

quandoque nominatim sanguinis pœna *l. 51. 56. infr.* summoque supplicio affici iussi detestabiles, execrabiles hæretici, veluti Encratitæ, Saccosori, Hydroparastæ *l. 9. supr. hoc tit.* quæ prima Theodosii M. lex occurrit hoc Codice, de summo supplicio hæreticis nonnullis (etiam extra coetus illicitos, de quo *d. l. 51. & 56.*) irrogato: cui addenda & altera Honorii, puta *lex 35.* qua vtrique etiam his eruentis *Inquisitores* dati, delatoresque exciti. Ergo ^{147.} Arcadius *hac leg.* de solemnibus illis pœnis, non de sanguinariis sentit: si *leui* tantum argumento hæretici a iudicio Catholicæ religionis & tramite deuiarent. Et quidem circa Episcopos hæreticos, id voluit, ut eos Episcoporum numero haberi nolleret: hæreticis scilicet hæc pœna indicta, ut Episcopos & Clericos faciendi, confirmandi potestatem non haberent: *l. 12. 14. 21. l. 22. supr.* (quæ & ipsa ad Proconsulem Asiæ, pariter ut hæc lex data est.) atque adeo Episcoporum nomina sibi vindicare vetarentur, quod iam antea quoque idem Arcadius sanxerat *l. 26. supr.* Denique depositio pœna solennis fuit Episcopi hæretici, *l. 3. §. 4. Cod. Iust. de summ. Trinit. & fide Cathol. Nouell. 42. cap. 1. 2. 3.*

Superest nunc postremo loco de *huius leg.* hypothese videamus, & quisnam *Euresius* ille, quo de ea agitur, fuerit: de quo est postrema *huius leg.* sententia, quam Tribonianus velut temporariam recidit. Et ea tamen probe cognita seu intellecta egregie vtrumque illud, quod iam demonstrauimus effecimusque adstruit: nempe quod sit illud vel *leui argumento* deuiare a iudicio Catholicæ religionis & tramite: deinde, quam minime Arcadius de capitali pœna *hac lege* senserit. Igitur de Euresio isto quinque hæc vel ex *hac leg.* discimus. Primo, fuisse eum sub Arcadio Imp. & sic inter Arcadianorum temporum hæreticos, vel *συνομοεσιώτας*, eum in historia Ecclesiastica adsignandum. Secundo, fuisse eum *Antistitem*, id est, Episcopum. Tertio, fuisse eum Episcopum in *diocesi Asiæ*, ut ex *huius leg.* inscriptione liquet, quæ data est ad Proconsulem Asiæ. Nempe Asiæ diocesis hoc tempore ferme vagina fuit & nutricula hæreticorum, ut non tantum ex Epiphanio discimus, verum ex duabus præterea legibus hoc Codice, quæ Proconsulibus pariter Asiæ inscribuntur, puta *l. 9. supr. de fide Catholica*, & *l. 22. supr. hoc tit.* Quarto, ex *hac leg.* discimus, Euresium istum non inter atrociores hæreticos fuisse, verum leui tantum argumento a iudicio Catholicæ religionis & tramite deuiasse. Vnde etiam (quod quantum ex *hac leg.* colligere licet) nonnullis tum visum, eum inter hæreticos minime referendum, vel saltem sanctionibus aduersus eos latis subiacere non oportere. Verum contra Arcadius *hac leg.* definit, & quidem proposita ideo illa quam modo discussimus hæreticorum definitione. Hæc quinque, inquam, de Euresio hæretico ex hac Arcadii constitutione discimus, at enim, quis Euresius iste fuerit, quæue eius hæresis extiterit, ne leui quidem argumento ostendit. Baronius certe cum *hanc legem* in Annales Ecclesiasticos referret, nil aliud egit quam ut referret, imo & asterisco nomen *Euresii* notauit, quasi in eo error subesset. Vir quidam doctus Euresium istum Origenistam ferme suspicabatur, cuiusmodi Euagrius hac ipsa tempestate memoratur, aliq; multi, de quibus idem Baronius Anno 395. vel 397. vel certe Nouatianum, aut Manichæum vel eius farinæ. Quæ hæriolationes sunt. Nos liquido discimus, quis iste *Euresius* fuerit, cuius sectæ, ex libello Faustini Presbyteri Eleutheropolitani, Luciferiani, qui oblatus Valentiniano & Theodosio, &c.

pro Luciferianis: qui quidem extat in quadam veterum canonum collectione, & *Tom. I. Oper. Sirmond.* vbi vid. pag. 150.

Faustinus Presbyter Eleutheropolitanus, in libello, quem Marcellinus Presbyter obtulit Valentiniano, Theodosio & Arcadio AAA. [hi tres Imperatores fuere ab Anno D. 383.] pro Luciferianis, de Damaso Archiepiscopo.

Sed & nuper tentauit [Damasus qui sedere coepit Anno C. 367. & obiit Anno D. 382.] grauius persequi beatissimum Eusebium Episcopum, sanctitate & Fidei emulatione feruentem, ordinatum intimante plebe Romana, a constantissimo Episcopo Toargio, & ipso illibata fidei, verum sub inuidia falsi imposti cognomenti, per suos Defensores interpellans iudicem Bassum, quasi aduersus Luciferianos. Sed Bassus, olim Catholicam fidem venerans, sciebat in Lucifero nullam hæreseos fuisse prauitatem: quippe quem & bene nouerat, pro fide Catholica decem annos exilia fuisse perpassum. Et pro constantia suæ integritate repulsi accusatores [Defensores] Damasi, negans se facturum, ut homines CATHOLICOS & integræ fidei viros insequeretur: maxime quod ipsa Constitutiones Imperatorum contra hæreticos solummodo promulgata videantur, non contra hos qui sanctissimam fidem sine saculi ambitione conferuant. Hactenus Faustinus Presbyter in dicto libello: cuius alioquin libelli meminit quoque Gennadius, de illustribus Eccl. scriptoribus, cap. 16. in Faustino: & ex eo in partem, Honorius, libell. 2. c. 16. De quo agit Baronius Anno D. 362. n. 219. 367. n. 14. 15. 16. 17. 18 & 388. num. 94. 95. 96. 97. 98. Fuit autem Faustinus hic Luciferianus, & ut Gennadius quoque testatur, Damasum Urbis Romæ Episcopum in eodem libro culpæ ausus est, quod ex supra appositis verbis clare apparet. Ex quo iam clare discimus, Eusebium Luciferianum fuisse: & vero ideo appetitum quoque a Damaso Episcopo apud Bassum, proculdubio Præfectum Urbis: Sed tum tamen nihil in eum statutum, quod Catholicam fidem sequi tum visus fuisset. Certe Luciferiani non tam hæretici, quam schismatici habitus ferme fuerunt, quod Augustinus testatur ad Quodvult Deum. Lucifer enim & Luciferiani, ad instar Nouatianorum, ab Arianorum communione se separabant, qui Arimini fuerunt, & sub satisfactione & poenitentia in Catholicam admissi fuerant, iam & ab iis, qui eos recepissent: sic ut illos existimarent, non in suis ordinibus, sed tantum ad laicam communionem admittendos. Et idem tamen eos recipiebant, qui ab Arianis baptisma consecuti erant. Attamen idem Augustinus ait se inter hæreticos Luciferianos positos inuenisse: & alicubi legisse, Luciferianos dixisse, animas ex trādūce generari, easque ex carne & carnis esse substantia: haud satis tamen sibi comperit, verumne id esset: Theodoretus etiam lib. 3. cap. 2. siu. 5. in fin. de Lucifero; ἐπεὶ τῶν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς δόγμασι προσέθενε, alia quadam ecclesiasticis dogmatibus adiecit. Luciferi certe sectatores aliud atque aliud proculdubio dogma inuexere. Hilarius enim Ecclesiæ Romanæ Diaconus, nullatenus Arianorum & hæreticorum baptismum admittendum censebat, & ideo ob rebaptizationem Deuacalon orbis vocatur ab Hieronymo. Et Hella dius, cum videret tot Episcopos lapsos in hæresim vel communionem hæreticorum restitutos; odicebat mundum esse Diaboli, & Ecclesiam in lupanar esse conuersam, & laicum ab Arianis venientem recipi debere per poenitentiam, Clericum vero non debere. Igitur & Eusebii hic inter Luciferianos, peculiarem aliquam sententiam a fide Catholica deuiam fouit: quod ex hac leg. liquido discimus, seu a Iudicio Catholice religionis & tramite detectus fuit deuicare: etsi non de atrocioribus hæreticis esset, verum LEVI tantum ARGUMENTO deuicaret. Et certe ab initio non ab omnibus pro hæretico habitus, neque ab Imperatoribus damnatus: verum ab Arcadio nunc primum, ut videtur: qui ideo hæreticorum definitionem proposuit, ut ea Eusebii quoque comprehendi ostenderet, atque adeo in Episcoporum numero habendum negaret.

Illud tandem ex huius leg. inscriptione, quæ docet hanc legem datam ad Proconsulem Asiæ, collata cum superiore Faustini loco, colligimus, Eusebium hunc ex Italia vbi fuerat, in Asiam migrasse.

MILITIA omni, sub Magistro Officiorum, & Palatina, hæretici interdiciuntur ab Arcadio Imp.

XXIX. (a) Idem (b) AAA. Marcello Mag. Officiorum. (c)

SUBLIMITATEM (d) Tuam inuestigare præcipimus, an aliqui Hæreticorum, vel in Scriptis, vel inter Agentes in rebus, vel inter Palatinos, (e) cum legum nostrarum iniuria, audeant militare: quibus exemplo Diui Patris nostri, omnibus, (f) & a nobis negata est militandi facultas. Quoscumque autem deprehenderis culpæ huius (g) adfines, (h) cum ipsis, quibus, (i) & in Legum nostrarum & in religionum excidium, conhibentiam, (k) præstiterunt, non solum militia eximi, verum etiam extra mœnia Urbis (l) iubebis arceri. Dat. VIII. (m) Kalend. Decembr. Constantinop. Olybrio & Probino cōss. [395.]

NOTÆ.

(a) Et hanc legem retulit Baronius Anno 395. num. 11. GOTHOF.

(b) Iam ostensum ad l. 25. & huic legi ARCADII & Honorii tantum nomina inferibenda; quod & illa verba hic ostendunt: Exemplo Diui Patris nostri. ID.

(c) Magistro officiorum cur hæc lex, & l. 42. infr. inferibatur, mox dicam. ID.

(d) Sublimitatis titulus tributus Magistro officiorum. ID.

(e) Palatinos intelligit, non largitionum, sed Palatii obsequiis deferuientes: de quibus mox. ID.

(f) Omnis, Edit. Quattan. & prim. Cuiac. ID.

Tom. VI.

X

(g) Alia

(g) *Alas buic. ID.*

(h) *Id est, conuientiam præstitisse, vt mox sequitur. ID.*

(i) *Qui bis, ita repono. ID.*

(k) *Conuientiam. ID.*

(l) *huius scilicet, sui. buluce, vt legitur in Edit. Quartan. id est, Constantinopoleos, vbi etiam hæc lex data est. ID.*

(m) *Al. IV. ID.*

COM M E N T A R I V S.

MILITARE, ac nominatim in officiis Palatinis, hæretici, & quidem omnes promiscue ab Arcadio, exemplo Theodosii Patris sui, *hac leg.* Anno Domini 395. inter Imperii sui initia, prohibentur: Eumque in finem inuestigari a Magistro officiorum, cum his qui conuientiam his præstiterunt, vt militia expungi, ita & Constantinopolitana Vrbe expelli iubentur. Quod & ipsum ostendit, quantopere Imperii sui statim post Patris obitum initio Arcadio curæ fuerit, hæreticis occurrere, repurgato Palatio suo ab hæreticis. Sane & Honorio idem postea placuisse, suadet *l. 42. infr.* sub hoc ipso titulo posita.

De quatuor interim videndum *hac leg.* Primo obseruandum, *Magistro Officiorum*, & *hanc legem & legem 42. infr.* ideo inscribi, quia in his agitur de *Palatinis officiis* & militibus: de militantibus, inquam, in sacris Scriniis, de Agentibus in rebus, & Palatinis, qui omnes sub dispositione Magistri officiorum erant, vt præter has leges & Notitiam Imperii, & Zosimum, (cui Magister officiorum *ἡγεμὼν τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων* dicitur) docent, præterea de militantibus in sacris Scriniis *l. 6. 11. 17. supr. de Proximis, comitib. disp. l. 2. supr. de comitatu, l. vnic. supr. de mensor. de Agentibus in rebus l. 3. 4. 7. 8. 9. 11. 14. 15. 17. 18. 19. 20. & ultim. supr. de Agentibus in rebus l. 8. supr. de Princip. agent. l. 2. supr. de comitatu.* Palatini hic sunt cæteri, qui Palatinis obsequiis deseruietes, sub Magistro officiorum erant. Eiusmodi Curiosi *l. 6. 8.* (quæ eidem Marcello Magistro officiorum inscribitur) *10. supr. de Curiosis. Decani l. vnic. supr. de decan. Mensores l. vnic. supr. de mensorib.* Palatini scilicet alio atque alio sensu dicuntur: Palatini scilicet omnes, qui in Palatio seruiebant, & ad iussu Imperatoris stabant. Palatini, qui in secretiore Principis ministerio vt hic: Palatini officiales Comitum S. L. & P. P. Ergo Agentes in rebus hic a Palatinis eo sensu distinguuntur, qui alias in Palatio & ipsi militabant *l. 2. supr. de Agentibus*, Palatini erant *l. 3. supr. de priuilegiis eorum qui in S. Pal.* Ambrosius quoque *epist. ad Marcellinam 33. siu. 14. Edit. Par.* eos diserte inter Palatina officia numerat.

Secundo, notandum *hac leg.* de ipsa militia interdictione hæreticis facta. Nempe huius interdictionis originem & exemplum a Theodosio Patre *hac leg.* Arcadius repetit. De Eunomianis nominatim dixi ad *l. 17. supr.* De eodem militandi interdicto vide in Eunomianis speciatim, Montanistis, Priscillianistis *l. 25. supr. hac leg. & l. 42. 48. 58. 61. infr. hoc tit.* Militare autem prohibiti, id est, in Palatina militia seu intra Palatium, vt hæc lex docet; & *lex 42. 48. 58. in fin. infr.* itemque Prouinciam sub administratione cuiuslibet officii suscipere gubernandam *d. l. 58. in fin.* Non ideo tamen liberati a curiali conditione vel cohortalina militia *l. 48. 61. infr. hoc tit. & l. 16. supr. de cohortalib.* iuncta cum *l. 17. hoc tit.*

Tertio videndum, quinam sint hi, quos hæreticis conuientiam præstitisse, vt ad Palatina obsequia admitterentur, indicat. Nempe Proximos Scriniorum, Comites dispositionum, Principes agentium in rebus, & similia militiarum Palatinarum capita accipio. His adde & quorum commendatione & suffragio promoti fuerant: de quibus vide *l. 8. supr. de Agentib. in reb.* quam l. obseruandum est, proximo sequente anno, bimestri tantum post, latam & inscriptam pariter *Magistro officiorum.* Postremo videndum de Marcello Magistro officiorum, cui lex hæc inscribitur. *Mar. p. 149. cellus*, hic ille est, quem *Empiricum* vocant, qui librum de *medicamentis* ad filios suos scripsit, & carmine etiam clausit. Inscriptio ita hodie vulgo habet: *Marcellus Vir Inluster Ex - Magno officio Theodosii Sen. Filiis suis salutem dicit.* Restituenda ita: *Marcellus Vir Inlustris EX MAG. O.* (id est, ex Magistro officiorum, &c.) Eidem porro inscribitur hoc ipso anno *lex 8. supr. de curiosis.* Hic idem Marcellus medicus est: de quo Libanius *epist. ad Anatolium 353. siu. 365. Edit. Wolff.* Eam ipsam apponere iuuaret, nisi prolixior ea esset. Ex ea sane epistola colligere mihi videor, cum Christianum fuisse, & Gallum. Sane & ex hac quoque lege recte colligitur, eum Christianum fuisse.

XXX. (a) Impp. ARCAD. (b) Honor. AA. Clearcho p. v. (c)

CVNCTI hæretici proculdubio nouerint, omnia sibi loca huius (d) Urbis adimenda esse, siue sub *Ecclesiarum* nomine teneantur, siue quæ (e) *Diaconica* appellantur, (f) vel etiam *Decanica*, siue in priuatis domibus, (g) vel locis priuatis, fisco (h) nostro adcorporandis. Præterea (i) omnes Clerici hæreticorum ex Sacratissima Vrbe pellantur, neque his (k) finibus liceat conuenire. Ad hoc interdicitur his omnibus, ad Litaniam (l) faciendam intra (m) Ciuitatem noctu, (n) vel interdiu profanis coire conuentibus: Statuta videlicet condemnatione (o) centum librarum auri contra Officium Sublimitatis Tuæ, (p) si quid huiusmodi fieri vel in publico, vel in priuatis ædibus, concedatur. Dat. v. Non. Mart. Constantinop. Arcad. IV. & Honor. III. AA. coss. [396.]

NOTÆ.

- (a) *Lex 3. Cod. Iust. eod. tit.* Inferuit autem & hanc legem Baroniis Annalibus suis Anno 396. num. 9. GOTHOF.
 (b) Non ab hac primum lege Arcadii & Honorii leges hoc titulo incipiunt. verum iam inde a l. 25. & sic hæc iam texta est. ID.
 (c) *Clearchus P. V.* sub Arcadio, Constantinopolitanæ scilicet: ut vel subscriptio huius legis docet. ID.
 (d) Constantinopoleos: omissa autem, hæc huius Urbis, Cod. Iust. Nempe generalem hanc leg. Tribonianus facere, & ad Prouincias traducere voluit: quæ causa etiam expungendi versiculi: *Præterea, &c.* item illa, *intra ciuitatem*; Vniuersa illa sub finem addendi, vel *Præfuliale quinquaginta.* ID.
 (e) Absent a Cod. Iustin. ID.
 (f) Forte, *appellatur*, ut est in Cod. I. ID.
 (g) *Edibus* in Cod. Iustin. ID.
 (h) *Ecclesie Catholice vindicandis*, ita Cod. Iust. de quo mox. ID.
 (i) Expungit iam, ut dixi, hunc versiculum Tribonianus, ea causa, quam dixi. ID.
 (k) Huius. ID.
 (l) *Litanias faciendas*, Cod. Iust. ID.
 (m) *Intra ciuitatem*, hæc ut iam dixi, a Triboniano sublata. ID.
 (n) *Nocte vel die*, Cod. Iust. ID.
 (o) Multa. ID.
 (p) *Vel Præfuliale quinquaginta*: hæc addita a Triboniano, causam dixi. ID.

COMMENTARIUS.

COEITIBVS & MYSTERIIS hæreticorum Urbem Constantinopolitanam hac leg. Arcadius semel & serio liberare & repurgare laborat Anno D. 396. Tribus in id constitutis. Nempe 1. **LOCA**, quæcunque tandem, quocunque nomine designentur, Mysteriis suis peragendis hæreticorum intra urbem confiscari iubet. 2. **CLERICOS** eadem Vrbe expelli. 3. **CONVENIRE** intra eandem ciuitatem vel ad solam Litaniam faciendam siue noctu siue interdiu prohibet: proposita Poena Officialibus Præfecti Urbis centum librarum auri.

Nempe cum hæreticorum mysteria & conuentus tot Theodosii Magni, & recentior ipsiusmet Arcadii constitutionibus (de quibus supra) prohibita fuissent, atque Ecclesiæ Catholicis restitui iussæ fuissent, iidem nihilominus conniuentia quorundam suas porro Ecclesias aperte, vel ad inuidiam leuandam eludendasque leges Diaconica, & Decanica mysteriis suis peragendis habuere: vel cum iam mysteria sua tuto peragere non possent, ad Litanias tantum faciendas, & sæpe noctu, quod hac lege indicatur, coibant & deprehensi, coire se dicebant. Verum hæc omnia ex æquo Arcadius hac constitutione prohibet, atque Urbem Constantinopolitanam solius fidei Catholicæ & orthodoxæ mysteriis deinceps censi instituit: præcis cunctis molitionibus & omni prætextu leuato Diaconicorum, Decanicorum, & Litaniarum.

Diaconica, non Ecclesiæ propriæ erant, imo neque Ecclesiæ ipsius pars propriæ, verum Ecclesiis iuncta loca ad Ecclesiam seu prope Ecclesiam, quæ alias *Secretaria* dicuntur, vbi vasa, vestesque, aliæque res sacris vsibus destinatæ, imo & ipsa seu reliquiæ, & fragmina asseruabantur, seu reposita erant. De *vasis*, fides a Laodicensis Synodi can. 21. pag. 785. 786. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. *ὅτι & οἱ ὑπηρετᾶς ἔχον χώραν ἐν τῷ Διακονικῷ καὶ ἀπτεῖσθαι δεσπολικῶν σκευῶν.* Latina versio sic habet in Codice Canonum Eccl. vniu. pag. 51. Tom. I. Bibl. Iur. Can. Hen. Instell. *Quod non oportet ministros locum habere in SECRETARIO, & dominica vasa contingere.* In *Secretario*, vel ut alii Codices, *Romanus & Dionysii Exigui*, retenta Græca voce, in *Diaconico*. Male Ballamo, qui in hoc can. *Diaconicum* ter accepit de munere & offi-

cio Diaconi, pag. 462. Tom. I. Pandect. Canon. Guilielm. Beueregii: *ὕπηρετᾶς λέγονται οἱ ὑποδιάκονοι, τᾶς ἐν καλῷ οἰκῇ τῶν Διακόνων μεταχειρίζεσθαι, ἢ γὰρ ἀπτεῖσθαι τῶν ἱερῶν σκευῶν, τᾶς τε τῷ σώματος, καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. μὴ δὲ γὰρ εἶπης, μὴ ὀφείλῃν τᾶς ἀπτεῖσθαι τῶν ἱερῶν σκευῶν, ἥτοι τῶν ἁγίων ποτηρίων, καὶ τῶν ἁγίων δίσκων, κενῶν ὄντων, αὐτοῖς γὰρ μᾶλλον οἰκεία ἐστὶν ἢ τῶν ὑπηρετῶν ἢ καὶ μετὰ θεοῦ: ministri dicuntur Subdiaconi.* Canon ergo eos prohibet ea, quæ ad Diaconos pertinent, aggredi, seu sacra vasa tangere, scilicet corporis & sanguinis Christi. Neque enim dixeris, non debere eos sacra vasa tangere, seu sacrum calicem & sacram patinam, cum sunt inanes. Eorum enim ministerium siue translatio eis magis conuenit. Peius alii, qui pro altari *Diaconicum* ibi interpretantur, ut & qui pro Presbyterio seu choro psallentium Clericorum, denique pro loco Clericis assignato. Nempe eo canone vetantur Subdiaconi, Lectores, Ostiarii in eo loco in quo sacra vasa sunt & vsurpantur habere ius consistendi, eaque vasa tractandi indeque depromendi, quod Diaconorum munus fuit, seu altioris muneris. De vestibus sacris in Diaconico repositis fides a Typico S. Sabæ c. 2. *ἀλλάσσει τὴν ἱερατικὴν φορὴν ἐν τῷ Διακονικῷ, μιῦται sacram σὺλᾶν ἐν secretario.* Ecclesiæ vero id iunctum fuisse ostendit Codinus de officiis aule Constantinop. cap. 14. num. 24. *ἐν δὲ τῇ τῷ ἐσπερινῷ ὥρᾳ, εἰ μὲν εὐχέσκειται Πατριάρχης, ἀπέρχεται εἰς τὴν ἀγίαν σοφίαν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀκούει παρ' αὐτῆς τὰς τῆς μεγάλης βασιλείας εὐχὰς πλησίον τῷ Διακονικῷ, circa vespertinum tempus, confert se Imperator ad sanctam Sophiam, si Patriarcha presens sit, auditque ab illo magni Basilii preces prope Diaconicum.* Et in Catalogo Patriarch. Constant. MS. *κεκένει τὰ λεβάνη αὐτῆς ἐν τῷ Διακονικῷ, positis eius reliquiis in diaconico.* In Euchologio: *μετὰ τὸ ψάλλειν τὴν τριτέκην, κατέρχεται ὁ ἁγιος Πατριάρχης ἐν τῷ μετατωρίῳ, ἢ γὰρ τῷ Διακονικῷ, καὶ ἐξέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, post*
 X 3 certium

tertium & sextum canticum canonis in matutinis horis cantati, venit sanctus Patriarcha in metatorium suae diaconicum, & prodit in sacrarium. Locus quoque de eo insignis Philostorgii Cappadocis, l. 7. bist. Eccl. cap. 3. (quem Scriptorem nos publici iuris fecimus) ubi refert, Statuam Saluatoris nostri, (quam haemorrhousae mulieris fides posuerat) Paneade in loco publico prope fontem) quae una cum aliis simulacris spectantibus amatum spectaculum praeberat, quod pluvius corrumpere, in Diaconicum translata: τὸν δὲ ἀνδριάντα κατασησάμενοι ἐν τῷ τῆς Εκκλησίας διακονικῷ τὰ πρέποντα ἐθεράπευσον, σέβοντες μὲν ἢ προσκυῖντες ἑδαμῶς (ὃ γὰρ ἦν ἑμὶς χαλκὴν ἢ ἀλλήν ὕλην προσκυῖν,) αὐτὸ δὲ τὸ ο, ἑσάσει τε σεμνότερα, καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς ἐκφοιτᾷ τῷ τόπῳ θεασαμένους, τὸν περὶ τὸ ἀρχέτυπον πόθον ἐπιδεικνυμένους, &c. imaginem vero ponentes in diaconico ecclesiae conuenienter adcurarunt, nullo modo tamen eam colentes aut adorantes (Neque enim fas erat aeneam aliamue quam materiam adorare) verum hoc ipsum, ut decentiore situ esset, & ut cum voluptate ad locum accederent spectare volentes, archetypi ipsius desiderium ostentantes. Quae ipsa ferme Nicephorus & acta Artemii ex Philostorgio habent. Nempe imaginem hanc Philostorgius, & ex eo duo illi, translata a Christianis in Ecclesiae Diaconicum scilicet: vel ut paulo latius Sozomenus lib. 5. cap. 21. de translatis fragmentis eius statuæ agens, ait ἐν τῇ Εκκλησίᾳ prout & Credrenus, pag. 251. su. pag. 305. Edit. Reg. Atenim inter Ecclesiam & Diaconicum plurimum interest, quod hæc Arcadii lex aperte ostendit: Diaconicum enim non proprie Ecclesia, sed ad Ecclesiam; ubi reposita sacris ædibus destinata & ipsa: Etiam statuæ & imagines sacræ, ut a vulgi conculcatione vel aëris iniuriis vindicarentur, & sic ut decentiore loco essent, ἑσάσει σεμνότερα. Ergo Diaconicum idem cum Secretario, quo modo vertit Laodicensi canonis interpres, quæ Sacrificia hodie. De quo Secretario Paulinus Nolanus epist. 12. ad Severum; ubi & duo quoque Secretaria vni Ecclesiae tribuit iuxta apsidem, officiaque singulorum indicat, a dextra apsidis:

Hic locus est veneranda P E N V S qua conditur,
& qua

Promitur alma sacri P O M P A ministri.

A sinistra eiusdem:

Si quem sancta tenet meditandi in lege voluntas,

Hic poterit residens sacris intendere LIBRIS.

Idem etiam forte cum archiuio Ecclesiae & cimeliarcho, & cum metatorio, ut Euchologium & Cedrenus vocant, ubi videlicet Sacerdos vel Episcopus sese adornabat, & tanquam in metato erat,

& exinde in sacrarium εἰς θυσιαστήριον prodibat. Diaconicum porro dictum, quod scilicet sacro ministerio dicatur destinata continere; non vero, quod quidam nuper censuit, quia Diaconi custodiæ illius loci deputabantur. Cæterum in eo ipso loco conuentus Ecclesiasticos habitos verisimile est, cum de sacro ministerio ageretur, quod & prædicto Canone Laodicensi indicatur, cum prohibetur ὑπηρέτας, in eo loco consistere, ὅτι & οὐκ ἔχον ὑπηρετας χώραν ἐν τῷ διακονικῷ. Et hæc de Diaconico.

Decanica, in editione Tiliana male decanonica (quæ Cuiacius ad Nouell. 79. & Vir Doctus nuper in dissertationib. cum diaconicis non recte miscet) quod vel ipsa mox etiam indicat; præbuere vsum quendam Carceris & Custodiæ Ecclesiasticæ, sicut Capitulis recte a Parente meo felicitis memoriz exaquentur. Iustinianus Nouell. 79. cap. 3. καθειργέτωσαν ἐν τοῖς καλεσμένοις δεκανικοῖς ποινὰς τὰς προσήκουσας ὑφ' ἑξόντες. Quod ita apud Iulianum, & Capitularium lib. 5. tit. 225. effertur: in Decanici Ecclesiarum recludatur, competenter pœnas lustrus: In Græcorum Paratilisita, pag. 1335. Tom. II. Bibl. Iur. Can. Hen. Iustell. εἰς τὴν Εκκλησιαστικὴν ἐγκλείσθαι ἐμβαλλέσθαι, in claustrum ecclesiasticum coniungunt. Basilii Diaconus in libello ad Theodosium & Valentinianum, in Concil. Ephesin. part. I. cap. 17. num. 3. pag. 1337. Tom. I. Concil. Ed. Hard. κακῶς δὲν τυπόμενοι ἀπηγομένθα ἐν τῷ δεκανικῷ, κακῶς γυμνὰς ἡμὰς ὡς θημῖας καὶ ὑπερθῶς τιμωρίᾳ ἐρύλισαν: inde casu in carcerem abducimur, ibique nos ut nequam sceleratos nudos ad palum alligant. ** Ergo in Decanics quæ proculdubio loca conclusa fuere, immorigeri Clerici asseruabantur: etsi Ecclesia his temporibus iurisdictionem prope non haberet, sed audientiam tantum.

De Litaniis res est nota. Qua voce primo dictæ sunt preces & supplicationes in cœtib. publicis seu in Ecclesia, ut ex hac leg. apparet: Deinde vox ea traducta ad eas quæ vulgo processionibus dicuntur Nouell. 123 cap. 22. postremo ad solemnes & flatas rogationes.

Ex superioribus interim liquet, Baronium huius legis sententiam non cepisse, quanquam & eam, quam potest breuiter perstringat. Sed enim errant ii cum maxime, neque huius legis sententiam & historicam veritatem assiqui sunt, qui tradunt, Imperatores (Arcadium vnum dicere debuerant) hac leg. ambigere se ostendere, quibusnam nominibus hæreticorum Ecclesias dicere debeant, cum dicant, siue sub Ecclesiarum nomine teneantur, siue qua diaconica appellantur vel etiam decanica. Neque enim ambigenti hæc verba sunt, verum prætextum omnem leuantis (pariter ut canone 9. Laodicensi pag. 782. Tom. I. Concil. Harduin.) & locorum sacrorum diuersitatem perstringentis.

* Consulte IACOB. GOARVM in not. ad Codin. cap. 14. IACOB. GRETSEVM lib. 3. obseruat. ad Codin. cap. 10. MEVRSIVM in Glossar. voc. Διακονικόν. CL. DV. FRESNE in Glossar. utroque, voce Διακονικόν, Diaconicum, & Nostrium etiam in Dissertation. ad Philostorgium lib. 7. cap. 3. pag. 277.

** Vid. laudatum DV. FRESNE Glossar. voc. Διακονικόν. Nouellam Iustiniani, & Iuliani Antecessoris interpretationem, MEVRSIVS in Glossar. iam indicauit.

XXXI. (a) Idem AA. Cæsario PF. P. (b)

DOCTORES auctoresque Eunomianorum facinoris inuestigati, Clericique maxime, quorum furor tantum suavit errorem, (c) ex ciuitatibus pellantur extorres. Dat. xi. (e) Kal. Maii, Const. Arcad. iv. & Honor. iii. AA. coss. [396.]

XXXII. Idem AA. Cæsario PP. P.

NE Eunomianorum tanta dementia perseveret, Sublimis Magnificèntia Tua omni studio auctores doctoresque Eunomianorum inuestigare festinet: Clericique eorum maxime, quorum furor tantum suavit errorum, de ciuitatibus pellantur extorres, & humanis cœtibus segregentur. Dat. x. Kalend. Maii, Constp. Arcad. iv. & Honor. iiii. AA. coss. [396]

NOTÆ

p. 151.

- (a) Memorat, & Annalibus suis inserit, posteriorem harum legum Baronius Anno 396. num. 10. GOTHOF.
 (b) Cæsarius PP. sub Arcadio Orientis scilicet: Rufini in ea Præfectura Prætoriana successor, vt testatur quoque Philostorgius lib. ii. cap. 5. Eidem inscribitur supra lex 27. quæ & ipsa de Eunomianis est: de cœplura in Prologo. ID.
 (c) An terrorem? non putent. ID.
 (d) Dies harum duarum legum variat, qui tamen congruere, vt videtur, debet. ID.

COMMENTARIUS.

DE EUNOMIANIS sunt hæ duæ Arcadii Imp. vt & quatuor aliar, eiusdemque leges, puta l. 24. 27. supr. l. 34. 36. infr. Eaque omnes intra quadriennium ferme latæ, quibus Arcadius odium suum in eos testatur, nisi quod testandi facultatem eis aliquando reddidit, puta l. 27. & l. 36. infr. His certe duabus, Eunomianorum Doctores *ψευδοδιδασκάλως*, Auctores, ac maxime Clericos, ciuitatibus pelli Anno D. 396. iubet: Inter quas duas constitutiones non aliud discrimen intercedit, quam quod: posterior nonnullis auctior sit: Verbis enim & inscriptionibus subscriptionibusque ferme concordant. V mirari subeat, ab huiusce Codicis conditionibus hic repetitas.

Caterum præter commune in Eunomianos odium, quod vt Theodosius, ita & Arcadius, alii, & superioribus constitutionibus abunde testati sunt; ita peculiare nunc hoc tempore odii causas Arcadium habuisse, ex his ipsis constitutionibus patet; vt cum ait, *Eunomianorum facinoris*: mox, *quorum furor tantum suavit errorem*. Item, *ne Eunomianorum tanta dementia perseveret*: rursus, *Clerici eorum maxime, quorum furor tantum suavit errorem*. Quare huc spectare putet quis ea, quæ Socrates, lib. 5. cap. 24. & Sozomenus lib. 7. cap. 17. memorant, de Eunomianorum per hæc tempora inter se diffensionibus, de Theophronio inquam, qui Deum sibi semper similem negabat: & Eutychio, qui Filium Dei hominem scilicet adseribat nouissimam horam scire. Vtrique vero controuersia de baptismo auctores habebantur, æque cæteris Eunomianis diuulsi & propriæ cuiusdam sectæ opinionumque auctores, vnde dicti *Eunomio - Theophrontiani*, item *Eunomio - Eutychiani*: Atque inter cætera memorat Sozomenus, *Eutychium* ab Eunomianæ sectæ Antistite, qui tum Constantinopoli erat, Eunomio

defuncto, reiectum, offenso ex inuidia, quod illius qui ne Clericus quidem erat, argumenta soluere potuisset: Atque hinc Eutychium in peculiarem sectam concessisse. Quæ omnia ostendere videntur, quænam illa dementia, quod facinus, quis furor & error Eunomianorum fuerit, cuius hisce duabus legibus mentio fit: qui Doctores, Auctoresque Eunomianorum etiam non Clerici, atque a Clericis distincti. Et sic itis, quæ Socrates & Sozomenus hac de re narrant, ex his deinceps legibus (quod nondum factum est) temporis deinceps characteris Annalibus Ecclesiasticis replendis, addeere licebit. Quid vero postea in eosdem Eunomianos Arcadius præterea constituerit docebunt l. 34. & 36. infr. Nempe, non ciuitatibus tantum eos pellivoluit, verum etiam conuentus eorum in agris, (de quo ex Synesio quoque ad l. 34.) prohibere modis omnibus, Codicesque eorum comburi.

Tandem has leges Cæsario Præfecto Prætorio inscribi notandum est: pariter vt eidem inscribitur, lex 27. supr. quæ & ipsa est de Eunomianis. De quo alioquin memorat Philostorgius (Eunomianus ipse) lib. ii. cap. 5. eum Rufini in Præfectura Prætoriana successorem, mandato Eutropii Eunomium ex Daciae Iuanam transferre iussu, hoc ipso ferme Anno 396. quo a Monachis, qui ibi erant, seruaretur, sed & libros Eunomii aboleri iussos: de quo postremo l. 34. infr. quæ data est ad Eutychianum Cæsario in PP. successorem.

Illud quoque videri possit, *facinus, furor, errorem*, qui his legibus adeo perstringitur, accipienda de anabaptismo. Nam & ita Theodosius Jun. l. ult. infr. *ne sanctum baptismum*. Anno 413. *Eos vero* (Eunomianos) *qui fide imbutos inmani furore rebaptizare deteguntur*.

XXXIII. (a) Idem AA. Eutychiano PP. P. (b)

DOCTORES Apollinarianorum tota (c) maturitate præcipimus, ex ædibus (d) Caræ nobis abscedere Ciuitatis: ita vt si obumbrati (e) latebris abire neglexerint, occultos cœtus (vt æstiment) habituri, ea loca, vel domus, quibus (f) prædictos (g) congregauerint, fisci ratione (h) neantur. Dat. Kalend. April. Constp. Cæsario & Attico coss. [397.]

NOTÆ.

(a) Et hanc legem Annalibus suis inseruit Baronius Anno 397. num. 57. GOTHOF.

(b) Orientis. ID.

(c) Ita Aninianus Marcellinus eodem loquendi genere lib. 15. cap. 1. ad sententiam, tota facilitate completam. Vo-
piscus, Prob. cap. 1. in totam securitatem redacta sunt. ID.

(d) An sedibus: ut ita litera S. occasione præcedentis vocis exciderit: neque enim hac lege tantum de domibus,
sed etiam de aliis locis agitur. ID.

(e) Obumbrati. ID.

(f) Locis vel domibus. ID.

(g) Apollinarios. ID.

(h) Rationi. ID.

COMMENTARIUS.

APOLLINARIORVM Doctores, qui (aduersus tot
sua Patrisque sui Theodosii interdicta superius
memorata) occultos adhuc cœtus Constantinopoli
agitabant, hac constitutione tota maturitate, id
est, quam cito vrbe excedere ab Arcadio iubentur
Anno Domini 397. proposita confiscatione loci
p. 152. vbi cœtus suos Doctores illi porro agitare ausi
fuerint.

Et hætenus quidem fuerunt Arcadianæ constitu-
tiones in hæreticos, quæ incidunt in tempora Episco-
patus Nestarii, qui vltimum his Consulibus mor-
tuus est V. Kalend. Octobr. teste Socrate lib. 6. cap.
2. & Georgio Alexandrino in vita Chrysostomi n. 20.
pag. 183. edit. Saul. Nam quæ sequuntur l. 34. &
36. in Ioannis Chrysostomi, Theophili Alexan-
drini, Episcopatum incidunt.

XXXIV. (a) Idem AA. Eutychiano (b) PF. P.

EVNOMIANÆ superstitionis Clerici, seu (c) Montanistæ, confortio vel conuersatione ciuitatum
vniuersarum adque urbium expellantur. Qui si forte in rure degentes, aut populum congre-
gare, aut aliquos probabuntur inire conuentus, perpetuo deportentur: Procuratore possessionis,
vltima animaduersione punito: domino, possessione priuando, in qua his conficiis, ac tacen-
tibus infausti damnatique conuentus probabuntur agitati. Si vero in qualibet post publica-
tam solemniter iussionem (d) Vrbe deprehenso, aut aliquam celebrandæ superstitionis gra-
tia ingressi domum probabuntur, & ipsi ademptis bonis vltima (e) animaduersione plectan-
tur: & domus, in qua ea forte (f) qua dictum est ingressi, nec statim a Domino dominaue
domus expulsi, ac proditi fuerint, fisco sine delatione societur. Codices sane eorum, scele-
rum omnium doctrinam ac materiam continentes, summa sagacitate mox quæri, ac prodi
exerta auctoritate mandamus; sub aspectibus eorum (g) Iudicantum incendio mox creman-
dos. Ex quibus si qui forte aliquid qualibet occasione, vel fraude occultasse, nec prodidisse
conuincitur, sciat, se velut noxiorum codicum, & maleficii crimine conscriptorum, reten-
tatorum, capite esse plectendum. Dat. iv. Non. Mart. Constantinop. Honor. A. iv. & Eu-
tychiano coss. [398.]

NOTÆ.

(a) Neque hanc legem omisit Baronius Anno 398. num. 78. GOTHOF.

(b) Eutyebiani huius Præfecti Prætorio hoc ipso tempore meminit & Socrates lib. 6. cap. 2. extremo. Eidem inscri-
bitur de iisdem Eunomianis Ann. sequ. prox. lex 36. infr. ID.

(c) Vel eriam. ID.

(d) Hanc legem. ID.

(e) Deportatione l. 36. infr. ID.

(f) Id est: animo celebrandæ videlicet superstitionis gratia. ID.

(g) Absit hæc vox eorum a nonnullis editionibus. ID.

COMMENTARIUS.

EVNOMIANORVM Clerici, & MONTANI-
STÆ, omnibus urbibus expelli iubentur,
quin & ruri cœtus agitare vetantur, Codices
item seu libri eorum sub aspectibus eorum
cremari, hac Aradii constitutione Anno D. 398
iubentur. Est igitur hæc constitutio Eunomianis

& Montanistis peculiaris seu vtriusque communis,
summæque seueritatis.

Nempe, ut hæreticos in commune Arcadius
insecrari iam inde ab Imperii sui initio, latis con-
stitutionibus instituit, ita alii pertinaciores aliis,
alicubi aliquando spiritus gessere. Quare præter
generales

generales in hæreticos constitutiones, speciales in nonnullos insuper ab eo subinde ferri oportuit. In his censendi Eunomiani. Igitur prout Eunomianorum superstitio & scelera increuisse visa, Ecclesiamque adulterare, ut loquitur hoc tempore Synesius *epist. 5.* ita etiam severitatem Arcadio intendere visum. Superioribus equidem constitutionibus, puta *l. 25. 31. 32.* hanc sectam speciali damnatione iniquitatis fuerat, eorum nominatim Doctoribus, auctoribus Clericis, de civitatibus pelli iussis (id quod etiam hac lege repetitur.) Atenim vltius præterea censuram nunc exierit. Primum enim non Urbibus tantum pelli iubentur, sed et Ruri cœtus agitare prohibentur. Quo pertinet omnino etiam Synesii locus, qui hoc ipso tempore scribebat, *epist. 5.* ad Presbyteros emissæ: qua per Ptolemaidem in agris eos egisse, & a nonnullis susceptos testatur, eosque a Presbyteris serio erui vult, & conventus eorum prohiberi: κατὰ δὲ πᾶσιν αἰσιν τῶν κατὰ φύσιν: ἵε τινες αἰρεῖς δὲ ξανὴν ἀν' αὐτοὺς: ἵε τινες οἰκίαις τοῖς λησταῖς ἀνεώγασι. μετέλθετε τὰς φώρας βινηλατῶντες, &c. nota omnibus sunt illorum persugia: scitis quinam illos agri suscipiant: scitis quanam ades latronibus pateant: sagaci fures odoratu perscrutamini.

Secundo, ne per conuentionem aliquorum in Urbibus agerent, vel cœtus ruri agerent hac lege sedulo prospicitur.

Postremum, *Codices* seu libri Eunomianorum aboleri iubentur hac lege: de quibus Eunomii libris Philostorgius tribus locis, Eunomianus ipse, puta *lib. 8. cap. 12. lib. 10. cap. 6. lib. 11. cap. 5.* Certe idem Philostorgius *lib. 11. cap. 5.* & ex eo Nicephorus *lib. 13. cap. 1.* scribit Eutropium (sub Arcadii scilicet nomine) Eunomium Dacora Tyanam transferri iussisse per Cæsarium Præfectum Prætorio (qui anno superiore 397. adhuc Præfectus Prætorio erat) & ad quem tres constitutiones, de iisdem Eunomianis supra occurrunt, puta *lex 27. 31. 32.* Sed & Eunomii libros cremari iussisse publicis editis, quibus sane verbis hæc lex indicatur; haud aliter atque noxii *Codices* & malefici crimine confecti, id est, Magici, eo quod scelus omnium doctrinam & materiam continerent, quod utrumque disertis verbis hac lege dicitur. Sane & Socrates, *lib. 5. cap. 20.* & Sozomenus *lib. 7. cap. 17.* inter causas efficiendi a Theodosio Magno Arcadii patre, in exilium Eunomii, haud obscure memorant, libros seu *Codices* eius quos conscripserat & vulgauerat, quibusque multos in sententiam suam pertraherat. Socratis verba sunt: καὶ τὰς συγγράφοντας αὐτῷ λόγους ἐπιδεικνύμενον, ὡς καὶ διδασκαλίας πολλὰς λυμαινόμενον, εἰς ἐξορίαν πεμφθῆναι ἐκέλευσε, & libros a se conscriptos recitantem in exilium mitti iussit, eo quod multos doctrina sua corrumpere. Sozomeni hæc: τὰς λόγους, ἃς συνεγράψατο, ἐπεδείκνυτο, καὶ πολλὰς ἐπειδὴν ὁμοίως φρονεῖν, libros a se conscriptos recitabat, multosque in sententiam suam pertraherat. Atenim Eunomii libellos occultatos hæc lex testatur, cum eos summa sagacitate queri iubet: & occultantibus capitalem poenam indicit. Sane & Photius *Biblioth. num. 137. pag. 314.* Edit. Schott. refert, primum Eunomii libellum, ab Eunomianis de industria occultatum, ne ad alios perveniret, vix tandem Basilium nativum, refutasse: κριθεὶν δὲ καὶ ἀνέμφορον τοῖς ἄλλοις ἀνὰ διὰ πᾶσα, μόλις ποτὲ ὁ μέγας Βασίλειος ἐπὶ χεῖρας λαβὼν δυνήθεις, &c. Rursum idem *num. 138.* Eunomium posteriores libros suos, quibus Basilio respondebat, multis annis conceptos, Tom. VI.

vix & συμμύσους suis exhibuisse Basilii metu, Basilio mortuo, nec tunc quidem omnibus, sed amicis duntaxat vulgasse, ὅδε ποτὲ πᾶσιν ἀλλὰ τοῖς φίλοις ἐξάρρησεν. Quibus plane contraria portentose narrat Philostorgius, *lib. 8. cap. 12.* Cæteroquin de more cremandorum improbatæ lectionis librorum innumera loca occurrunt, quæ aliorum diligentia congestit: de hæreticorum nominatim vide *l. ultim. infr. hoc tit. & l. 3. Cod. Iust. de summa Trinit. & l. 8. 16. Cod. eod. de hæreticis: de mathematicorum & magicis libris supra l. ultim. suo tit.* Porro sub aspectibus eorum, Eunomianorum scilicet, cremari eos iubet Arcadius: *Iudicantum incendio: Iudicantum*, id est, Iudicum. Male enim Filescus, de sacra Episcopi auctoritate, *pag. 42.* Episcopos hic accipit, etsi sane sub Episcoporum oculis libros Mathematicos cremari iusserit, *l. ultim. supr. de malef. & mathemat. Iudicantum* porro incendio, id est, imperato per Iudices incendio: nisi hic malimus sublata voce eorum, sub aspectibus Iudicantum: Quandoque scilicet huiusmodi *Codices* comburi iussi sub oculis iudicum, quandoque sub Episcoporum: de quo ad dict. leg. ultim. de malefic. & mathemat.

Cæterum in Montanistas par censura hac Arcadii lege exeritur: de quibus est & *l. 48. 57. 65. infr.* De his alioquin horum Arcadii temporum historia alium silet. Ex hac saltem lege liquet, eos in Orientis Præfectura cum Eunomianis pertinaciores hoc tempore spiritus gessisse: atque Urbibus expelli Clericos eorum, vna cum cæterorum hæreticorum Clericis, superioribus Theodosii & Arcadii constitutionibus iussos, nihilominus in nonnullis porro agere perseverasse, *Codices* & libros de sua superstitione ad pertrahendos in sententiam suam quamplurimos sparsisse.

Porro quod tam sævas & severas his utrisque, atque horum errorem foventibus, etiam capitales poenas, imponi hac primum Arcadii lege, ut & *l. 36.* anno proxime videmus, argumentum est, pertinaces eos admodum spiritus gessisse. Quod de Eunomianis ex Chrysostomo liquet, & ex Synesio quoque *epist. 5.* ubi eos in comitatu quosdam habuisse fautores ostendit, deque eorum in Ptolemaide perfugis ad quorundam domos & agros agit. Et Sacerdotes ad eos eruentes cohortatur citra lucri cupiditatem, cum tamen tum nonnulli pretio corrupti mollius cum his agerent, eosque elabi sinerent; alii vero eis eruentibus res eorum caperent. Quamquam meminimus hæc & similia ab Imperatoribus, ubi ad summam impudentiam hæretici venerant, ad terrorem ferme scripta. Quod de Theodosii M. alioquin constitutionibus Sozomenus scribit, *lib. 7. cap. 12.* καὶ χαλεπὰς τοῖς νόμοις ἐπέγραφε τιμωρίας, ἀλλ' ἔκ' ἐπεξῆς: ἔ' γὰρ τιμωρίῃσιν, ἀλλ' εἰς δέος κατὰ τὴν τὰς ὑπὸ νόμους ἐσπεύδαζεν, ὅπως ὁμόφρονες αὐτῷ γένοιτο περὶ τὸ θεῖον: ἐπεὶ καὶ τὰς ἐκοντὶ μετατιθεμένους ἐπῆνε: & graves quidem poenas legibus suis adscripsit, hanc quaquam tamen executioni mandavit: neque enim punire subditos, sed terrere tantummodo studebat, ut idem cum ipso de diuinitate sentirent: nam & illos laudabat, qui sua sponte converterentur. Sed & ipse Chrysostomus *homilia 47. in Mattheum, cap. 13. num. 1. in fin. pag. 482. Tom. VII. Ed. Bened.* τὸ τοῦ δὲ ἔλεγε, κωλυὼν πολέμους γίνεσθαι, καὶ αἵματα καὶ σφαγὰς. ἔ' γὰρ οἱ ἀναιρέον αἱρετικούς, ἐπὶ πόλεμος ἀσπονδὸς εἰς τὴν οἰκωμένην ἐμελλεν εἰσάγεσθαι, hoc porro dicebat, ut bella eadesque prohiberet.

prohiberet. Neque enim hæreticum occidere oportet; nam sic irreconciliabile bellum in orbem induceretur: vbi & plura adhuc vide.

Tandem neque inanis est Baronii coniectura, hanc legem Arcadio Ioannis Chrysostomi suasu & adhortatione latam videri, cum ad sedem Constantinopolitanam tum recenter euectus esset, puta die 26. superioris mensis Februarii, teste Socrate, *lib. 6. cap. 2.* (qui & ad temporum rationem magis designandam addit, pariter vt Georgius Alexandrinus, *Eutychianum* tum *Præfectum Prætorio* fuisse, qui sane ille ipse est, cui hæc lex inscribitur) Georgio item Alexandrino, in *vita Chrysostomi num. 20. in fin. pag. 195. edit. Saul.* Anonymo Chrysostomi vitæ auctore, *num. 33. pag. 314.* Simeone Paraphraste in *vita Chrysostomi num. 19. pag. 387.* Ad summam Arcadianas constitutiones in hæreticos, vt superiores a Nestarii quoque Episcopi Constantinopolitani suasu, ita & hanc pariter, vt & *legem. 36. a Ioannis Chrysostomi consilio* arcessi puto, haut aliter atque in Occidente; Romanorum

& Mediolanensium Episcoporum exhortationi, pleræque de rebus Ecclesiasticis constitutiones, tuto tribuantur: dixi aliud ad *l. 20. supra.*

Hæc inquam haud inaniter conicere liceat. Et tamen Philostorgius *lib. 11. cap. 5. Eutropio* agente, qui hoc tempore apud Arcadium omnia erat, hanc constitutionem latam docet: Nam postquam dixit paulo ante, eo agente Eunomii corpus a Dacærenis Cappadociæ Iyaneam per Cæsarium PP. translatus, a Monachis ibi, contra quam Eunomiani vellent, adseruandum; continuo subiicit Eunomii libros eiusdem *Eutropii iussu* aboleri iussos, *ἀλλὰ καὶ τὰς βιβλίας αὐτῆς (Εὐνομίας) δημοσίως γραμμασιν ἀφανίζονται δι' Εὐτρόπιου.* Sed & libros eius publicis editis aboleri iussit *Eutropius*, quæ etiam habet Nicephorus *lib. 13. cap. 1.* dicere possumus suasu Ioannis Chrysostomi, auctoritate Eutropii *hanc leg.* latam videri.

Tandem in hac Eunomianorum historia hos tres *Præfectos Prætorio* notari cupio sub Arcadio, Rufinum, Cæsarium, Eutychianum.

XXXV. (a) Idem AA. Dominatori (b) Vic. Afric.

NOXIOS *Manichæos*, execrablesque eorum conuentus, dudum + iusta animaduersione damnatos, etiam (c) speciali præceptione (d) cohiberi decernimus. Quapropter quæsitæ adducantur in publicum, ac detestati (e) criminosi congrua & seuerissima emendatione refecentur. In * eos etiam auctoritatis (f) aculei dirigantur, qui eos domibus suis damnanda prouisione (g) defendent. Dat. xvi (h) Kal. Iun. Med. Theod. v. c. coss. [399.]

NOTÆ.

P. 154.

(a) Inferuit *hanc* quoque *legem* Baronius recte annalibus suis Anno 399. num. 81. GOTHOF.

(b) Vnica hæc lex hoc Codice, occurrit, quæ huic *Dominatori* inscribitur. Inscribitur eidem *Dominatori* Cod. Iust. *l. 2. de apparitorib. Proconsul.* vbi non *Vicarius*, sed *Proconsul Africæ* inscribitur: & vero illius ipsius legis argumentum diserte ostendit, eum *Proconsulem* fuisse. ID.

+ Etiam a Gentilibus Imperatoribus: Sed de Christianis potius senserit Honorius: vide *l. 3. 7. 9. 12. 18. 20. supr. ID.*

(c) Etiam, nos scilicet. ID.

(d) Hac. ID.

(e) *Detestati.* Neque illud tamen temere nunt: *detestati criminosi*, id est, inter cæteros maxime detestabiles. ID.

* Hic vericulus insitus a Triboniano *l. 4. C. l. de heret.* quæ defuncta alioquin est ex *l. 40. infr. ID.*

(f) *Nostre*, addidit Tribonianus, male: *Auctoritas* hic est auctoritas iudiciaria. ID.

(g) Tentet quis *proditione*: Sed illud non muto. *Prouisio*, pro cautela, defensione. ID.

(h) Hoc ipso die & Conf. ex eadem Vrbe data *lex ultim. supr. de his que ex publ. conlat.* verum ad Messalam *Præfectum Prætorio.* ID.

COMMENTARIUS.

HONORII Imp. in hæreticos constitutiones sequuntur, octodecim numero: puta hæc lex & lex 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 51. 52. 53. 54. 55. 56. Hæc nominatim est aduersus MANICHÆOS, eorumque conuentus. Hos scilicet iam pridem ab aliis Principibus damnatos (quod etiam docuit *l. 3. 7. 9. 11. 18. 20. supr.*) per Africam nominatim cohiberi, eosque, simul & qui eos domibus suis defenderint, seueriter puniri iubet *hac leg.* Honorius Imp. Anno D. 399. Nempe vt Donatistæ (de quibus aliis legibus mox) ita & Manichæi per hæc Honorii tempora Africam potissimum vexarent, iisque subinde Honorius occurrere necesse habuit. Quod præter *hanc leg.* ostendunt præterea quatuor eiusdem leges, puta *l. 38. & l. 40. 41. 43. infr.* Nemo *Manichæum* (inquit *l. 38.*) nemo Do-

natissim, qui præcipue, vt comperimus, furere non desistunt, in memoriam reuocet.

Cæterum qui Augustini scripta, acta aduersus Manichæos per hæc Honorii tempora spectauerit, is facile inducetur, vt credat, hanc & cæteras de Manichæis Honorii leges, haud alium quam Augustinum suaforem habuisse. Neque tamen huc quicquam facit Augustini locus *de natura boni cap. 74.* de Manichæis nefaria operantibus. Apertissime enim locus ille pertinet ad Paphlagoniam, & Galliam: *Hoc se facere, quidam confessi esse in publico iudicio perhibentur: Non tantum in Paphlagonia, sed etiam in Gallia, sicut a quodam Roma Christi. ano Catholico audiui.*

Porro Honorius *hac leg.* iuxta superiores constitutiones, odium in Manichæos suum & verborum, præ-

& pœnarum atrocitate testatur: nempe, 1. *Noxios & execrabiles* vocat, 2. iusta animaduersione damnatos, 3. Speciali præceptione, vt ii cœtusque eorum cohibeantur decernit. 4. *Inquiri* seu inuestigare eos iubet, pariter vt l. 9. & 40. *infr.* vbi publica hæc accusatio constituitur. 5. Resecari congrua & seuerissima emendatione. 6. Receptatores eorum qui eos domibus suis defenderint puniri iubet. Quod accipiendum non de his qui eos nude domibus suis humanitatis officio excipiunt, verum de his, qui domibus suis defendunt Manichæos, ne in iudicium protrahantur: & sic occultant eos: quod receptatorum crimen est. Quod ipsum statuitur & de Donatistarum occultatoribus, qui eos occultandi causa suscipiunt l. 54. *infr. hoc tit.* Haud abfimilis constitutio circa Manichæos l. 40.

in fin. infr. Quare recte Paratitla Græca lib. 1. tit. 5. num. 4. istud ita explicant, *puniuntur & illi, qui scientes & prudentes eos occultant.*

Cætum fallitur Vir Doctus Meierus p. 183. qui hanc legem restringit ferme ad Doctores & seductores Manichæos. Imo enim in omnes Manichæos hæc lex lata est, qui ritus sui exercendi causa in vnum coeunt, denique in conuentus Manichæorum, qui Doctoribus & aliis constant. Et errat cum noxios propriis Doctores & seductores dicat, qui scilicet nocent instituendo, non vero seducti, qui non nocent, sed quibus nocitum est. Noxii enim Manichæi, dicuntur omnes huius criminis & hæreseos rei; quæ quidem hæresis infandis criminibus & noxiis laborabat.

XXXVI. (a) Idem AA. Eutychiano PE. P. (b)

EVNOMIANIS pœnas adimendæ testamenti factionis, peregrinorumque (c) mutandæ conditionis remittimus. (d) Patimure eos & donandi e suis facultatibus, vt velint, & dono rursus ab aliis accipiendi, habere liberam potestatem. Conciliis vero abstineant, cœtus illicitos derelinquant, & sciant sibi interdictas esse collectiones, (e) aut pœnas (f) paratas: ita vt fundi procurator, vel domus vrbane villicus, (g) in quibus profana mysteria fuerint celebrata, vltimo supplicio feriantur: ipsaque possessio, & domus fitco vindicetur, si sciante domino & non prohibente, nostræ iussioni fuerit obnoxium. Præterea ministri sceleris, quos falso nomine suo *Antisites* vocant, si in collectione aliqua fuerint comprehensi, (h) deportentur, omnibus bonis ablatis. Dat. Prid. Non. Iul. Constanp. Theodoro v. c. CONS. [399.]

NOTÆ.

(a) Omisit hanc legem in Annales suos referre Baronius. GOTHOF.

(b) Orientis: cui pariter inscribitur altera de Eunomianis l. 34. *supr.* superiore anno, ID.

(c) Peregrinorum nempe conditio hæc est, vt intestabiles sint: vide saltem l. 1. C. *l.ust. de hered. inst.* & quæ ibi accurate notantur. ID.

p. 155. (d) Vt supra l. 27. ante quadriennium. ID.

(e) Collectiones hic & sine legis, *συλλήγαι*: vid. *Glossar.* ID.

(f) Iam propositas supra l. 26. ID.

(g) *Villicus domus vrbane*: translata appellatione ab agris ad urbem & ad quamvis administrationem: Quomodo & Præfectus Vrbi *Villicus Vrbi* Iuuenali Satyr. 4. v. 76. *Villicus ararii*, pro Præfecto ararii apud Iulium lib. 4. circa fin. in Edition. *Comelinian.* Si modo est Tibulli hoc Epigramma, quod legitur in lapide Patauino apud Scardeonium Antiquitat. Patau. lib. 1. class. 4.

Villicus ararii quondam, nunc cultor agelli.

Cicero pro Plancio cap. 25. magistratus, *Reipublicæ Villicos*, vocat. Restituebat & in illo Lampridii in vita Alexandri Severi. cap. 15. malum pupillum esse Imperatorem, qui ex visceribus Prouincialium homines non necessarios, nec Reipubl. utiles pasceret, Vir Doctus Claud. Salmasius, *malum populi villicum*. Quod nil necesse, *malum pupillum*, vocabat Alexander, prodigum, Curatoris egentem, qui rem euiserat, atque e visceribus patrimonii tibi creditis inuites alit & pascit: denique qui lasciuia & nepotatu rem disperdit. Denique malus pupillus, prodigus. ID.

(h) Vid. l. 7. seu vlt. *infr.* ne sanctum bapt. quæ & ipsa est de Eunomianis. Eos, inquit, qui Episcoporum seu Clericorum, vel ministrorum nomine usurpato huiusmodi cæribus præsumunt. ID.

COMMENTARIUS.

EVNOMIANIS testamenti factio & donationum ius hac Arcadii constitutione redditur. Cœtus tantum eorum prohibentur pœnis seuerissimis. Satis hoc visum Arcadio, quam vt ultra læuaret in eorum bona: haud ab alia mente, quam superiore anno in eosdem l. 34. tulit: proculdubio etiam

neque alio autore, suatore, puta Ioanne Chrysostomo. Sane eadem pœna vtraque lege proposita & quidem seuerissima cœtus agitantibus iisque conuenientibus. Itaque exinde dicta huc quoque deriuantur. Denique apertissime pœna parata & proposita d. l. 34. hac leg. confirmantur.

XXXVII. (a) Idem AA. Hadriano PF. P. (b)

RESCRIPTVM, † quod Donatistæ a Iuliano tunc Principe (c) impetrassent (d) dicuntur, proposito Programme (e) celeberrimis in locis volumus anteferri, (f) & Gesta, (g) quibus est huiusmodi allegatio (h) inserta, subnecti: Quo omnibus innotescat, & Catholicæ confidentiæ stabilita constantia, & Donatistarum desperatio fucata (i) perfidia. Dat. v. Kalend. Mart. Rau Stilichone & Aureliano coss. [400.]

NOTÆ.

- (a) Abest & *hec lex* a Cod. Iust. velut temporaria. Inferuit eam Baronius Annalibus suis, deque ea egit A. 400. n. 21. 22. de eadem agit & Anno 362. num. 261. 262. 263. 264. 265. GOTHOF.
- (b) Hadriano huic PP. Italiæ inscribitur hoc ipso mense l. 35. *supr. de Episcopis*: de eodem Hadriano Præfecto Prætorio vide Claudiani Epigram. plura in *Prosopogr. ID.*
- † Iuliani Rescriptum pro Donatistis nota. *ID.*
- (c) Ante 40. ferme annos. *ID.*
- (d) Precibus oblatis: de quo mox. *ID.*
- (e) Programme Proposito. seu in Programme Magistratus proponebant, & anteferebant leges & rescripta: vide pariter l. 25. *supr. de annona & trib.* Quod idem valet, quod Edicto proposito: vid. Briffon. lib. 3. formul. cap. 80. *ID.*
- (f) Anteferri, id est, proponi proposito programme, & quidem ante Edictum Magistratus proponentis: de quo v. Parat. de *constit. Princ. ID.*
- (g) Iudicium. *ID.*
- (h) Rescriptum: vide mox Augustini loca duo lib. 1. contra *Parmenianum*, cap. 12. num. 19. & contra *litteras Petiliani* lib. 2. cap. 97. *ID.*
- (i) Sunt qui hic reponant *fugata*, quod mox ipse fugabo. *ID.*

COMMENTARIUS.

HONORII Imperatores constitutiones ferme nunc sequuntur: Quamquam & *lex*. 35. *supr.* eiusdem fuit. Sequuntur inquam, num. 17. puta *hæc lex*, & *lex* 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 51. 52. 53. 54. 55. 56. Et quidem, quod obseruandum, potissimum partem aduersus Donatistas, emissæ: de quibus hæc quoque *lex* est: sic ut vnde in vniuersum de Donatistis Honorii constitutiones hoc titulo liquido numerare liceat; ex quibus discimus quæ Honorii mens, quod odium in Donatistas fuerit. Nempe hæc illa Honorii tempora sunt, per quæ Donatistæ potissimum defæuere: & quidem, Circumcelliones in Africa, quæ Donatistarum nutricula erat. Atque ut omittam, quæ sub eodem Honorio moliti illi sunt, iam inde ab Imperii ipsius initio, atque adeo ante hanc legem, de huius modo legis sententia nunc videamus.

DONATISTIS igitur per omnium ora traducendis, desperatæque & fucatæ eorum perfidiæ publicandæ: Contra, Catholicorum confidentiæ & stabilitæ constantiæ efferendæ, Honorius Imp. hæc constitutione, quæ data est Anno 400. Rescriptum, quod a Iuliano Apostata (ante 40. ferme annos) impetrauerant, proposito programme, celeberrimis in ciuitatibus locis anteferri, id est, proponi ab Hadriano PP. simul & Gesta, quibus huiusmodi allegatio, seu Rescriptum insertum fuerat, subnecti iubet.

Hæc aperta huiusce l. est sententia, quæ nullam Iuris constitutionem continet, sed Donatistarum tantum odium præfert. Quæ ut melius intelligatur, de tribus videndum est: Quodnam illud sit Rescriptum Iuliani, simul & Gesta illa; quæ tandem occasio fuerit huiusce legis sciendæ. Quod primum attinet: Res sic se habet.

Donatistæ ante Iulianum Imp. a Constante Imp. repressi, pulsus eorum Ducibus, Principibus, & Basilicis eis ereptis, Iuliano Apostata ad Imperium

euecto, legationem seu legatos, & in his Pontium, ad eum destinarunt, restitui se sibi que Basilicas a Constante ereptas reddi, precibus petiuros: qui utique adulationis plenissimi Iulianum adorti dicentes, Quod apud eum solum Iustitia locum haberet, (quæ hic fucata perfidia dicitur.) Id quod a Iuliano facile impetrare, eo rescripto cuius hæc leg. mentio fit, p. 165. Cuius tum libelli tum rescripti meminere Optatus Mileuitanus lib. 2. c. 16. Chrysostomus lib. de S. Babyl. & contra gentes pag. 575. Tom. II. Edit. Benediclin. Augustinus contra epist. Parmeniani lib. 1. sub fin. cap. 12. & 19. contra litteras Petiliani lib. 2. cap. 92. & 97. Epistola ad Vincentium 48. su. 93. Ed. Ben. & epist. ad Donatistas 166. su. 105. Edit. cit. Nempe eo consilio, ut ita Christianos inter se committeret, cui pax & vnitas Christiana nimium displicebat; quem Iuliani animum, ut in genere Ammianus Marcellinus lib. 22. c. 5. describit, ita Chrysostomus lib. de S. Babyl. & contra gentes, & Optatus l. 2. c. 16. & Augustinus d. lib. 1. contra Parmenianum, & ep. 166. su. 105. hæc in re nominatim tradit. Porro huius rescripti quædam inter cætera & ad locum refert Augustinus lib. 2. contra litteras Petiliani c. 97. n. 224. Quod Iulianus, inquit, constituit, dicens: Hoc quoque supplicanti Rogatiano, Pontio, Cassiano, & cæteris Episcopis, sed & Clericis, accedit ad cumulum, ut abolitis quæ aduersus eos sine Rescripto perperam gesta sunt, in antiquum statum cuncta reuocentur. Et hæc de Rescripto Iuliani ad preces Donatistarum. Quod quidem, ut id obiter moneam, a Iuliano Sirmii datum non fuit, quod probat Vir Doctus, ut ita huc trahat rescriptum, quod Sirmii datum dicitur & antiquatur l. 5. *supr.* Neque enim Iulianus Princeps seu Imperator Sirmii vnquam fuit.

Quid Gesta hic sint, quibus huiusmodi allegatio inserta, videamus. Sane bifariam id accipi posse quis putet. Primum per Gesta hic accipienda videantur acta a Legatis seu Allegationes Donatistarum

ristarum apud Iulianum, & sic supplicatio, seu preces ipse, quibus in scripta redactis, Rescriptum deinceps insertum. Quo sensu hoc Codice non vna lex ex parte actorum apud Principem, seu in consistorio eius, exhibetur, de quo vide *Prolegom.* Secundo putet quis his accipienda Gesta Iudicum Africæ: vbi sane Donatistæ vna cum rescripto a Iuliano impetrato, preces Iuliano oblatas, allegarunt, insinuarunt. Optatus cap. 3. lib. 3. Bene nosti, qui vel a quo petiuerint, & qualem rogauerint, ut redirent, & tecum redire potuissent, & nos didicimus, cum easdem preces, quas dederant, apud Africanos Iudices allegarent; in quibus scriptum est: *Data ab Episcopo partis Donati.* Augustinus pariter lib. 1. contra Parmenianum d. cap. 12. n. 19. Iuliano Donatistæ sicut Iudicum Gesta testantur, quibus hi quod impetrauerant, ALLEGARVNT, talibus verbis supplicauerunt. Dixerunt enim, quod apud eum sola Iustitia locum haberet. Et contra literas Petilianæ lib. 2. c. 92 n. 209. Pontius fecit, Pontius supplicauit, Pontius apud Apostatam solum Iustitiam locum habere predicauit. His verbis sibi Pontium supplicasse in eodem Rescripto suo nominatim sine ambage ipse Iulianus expressit. Extant ALLEGATIONES VESTRÆ: non hæc incerta fama, sed publica monumenta testantur. Et rursum c. 97. n. 224 Imperatori Pagano & Apostata dixisti, Quod apud eum solum Iustitia locum haberet. Quibus precibus & Rescripto, sicut ibi scriptum est (sicut ALLEGATIONIS GESTA testantur) pars Donati vniuersaliter vsa est. Nempe, Rescripta Principum qui impetrauerant, ea Iudicibus & Iudicum gestis allegabant, (*les faisoient enregister au Greffe des Iuges*) ut docent præterea hoc Codice l. 2. sup. de integritate restitut. l. vltim. sup. de operibus public. l. 26. sup. de cohortalibus: l. 12. 15. 20. 30. sup. de petition. l. 2. sup. si vagum mancip. l. 2. sup. de incorporatione. Et ita quidem Rescripta Gestis allegabantur, ut simul etiam preces, ad quas Rescriptum emanauerat, allegarentur seu intimarentur: Quod & hic factum a Donatistis. Quia causa Honorius Gestorum publicationem imperat, nam nonnisi ex his fucata Donatistarum perfidia innotescere potuit: vice versa Catholice confidentiæ stabilita confidentia. Nempe quod Donatistæ, at non & Catholici, adulatione fucata & perfidia Iuliano obrepserant, atque omne illud, quod ab eo impetrauerant, malis artibus impetrauerant.

Nunc postremo loco inquirendum est, quamnam occasio hoc tempore Honorio Imper. præbita fuerit, ut Iuliani Apostatæ rescriptum hoc pro Donatistis, vna cum eorum Precibus post tot demum annos ex Actis Proconsularibus publice proponi voluerit, atque omnibus innotescere. Putat haud absurde Baronius Donatistarum (& quidem Petiliani Donatistæ nominatim) epistolam seu inuectiuam in Catholicos huic constitutioni occasionem dedisse: qua, ut docet Augustinus pluribus locis, & inter cætera ep. 48. siu. 93. Ed. Ben. & contra Petilianæ epistolam lib. 2. cap. 92. n. 202. exprobrauit Catholicis, quod a Principibus aduersus se sæpe experissent auxilium: atque inter cætera hæc in eam sententiam dixerat.

Quid autem vobis est cum regibus seculi, quos nunquam Christianitas nisi inuidiosam sensit, &c. Addatur & Augustini locus contra Epistolam Parmeniani lib. 1. cap. 9. num. 15. vbi pariter hoc Donatistarum factum iam proscribat Anno superiore 399. (vt existimo.) Has scilicet inuectiuas ad aures Honorii peruenisse, per legatos Africanos Anno 399. superiore, vel ipsum Possidium Calamensem Episcopum: Honorium his commotum, in eorum Donatistarum opprobrium, procaciam eorum efferri voluisse, qua ipsimet a Iuliano Imp. Apostata rescriptum seu auxilium impetrasse innotesceret. Fortassis & illud putet quis Donatistas de legibus ab Honorio Imperatore aduersum se latis querentes, Iuliani factum iactasse exprobrandi animo, quasi minus æquitatis & iuris Christiani ipsi a Christiano Principe ferrent, quam a Gentili Imp. olim tulerant, Christiani alioquin nominis osore. Quare visum Honorio, rescriptum Iuliani cum precibus Donatistarum publice omnibus proponi, ut ita sciretur, quam bonis imo fucatis artibus id Donatistæ impetrassent, imo quam desperata & fucata perfidia eorum fuerit: Quam interpretationem iuuare videtur, quæ Augustinus scribit, tum passim, tum lib. 1. adu. Parmenianum, cap. 12. n. 19. & ep. 48. siu. 93. contra quam aliis longe artibus, puta Catholica confidentia Catholicorum constantia stabilita fuerit, quos ut a veritate, ita & sinceritate nihil demouere vnquam valuerit, quod sane ex Iuliani temporum historia liquet:

Quidquid huius sit, ut omitтам, quod Augustinus testatur de actis Collationis Carthaginensis, quæ in Ecclesiis Africanis publice quadragessimæ tempore recitari mos fuit, lib. de gestis cum Emerito, n. 4. ut omitтам quod idem Honorius l. 35. infr. voluit eadem gesta in publica monumenta relata, etiam mortuo Cognitore Marcellino perpetuam habere firmitatem. Simili certe postea exemplo Anno D. 412. & Marcellinus acta de sceleribus Donatistarum post collationem Carthaginensem publice proponi voluit in Theopropia, quo frequens ut videtur multitudo confluerebat, velut locum Carthagine celeberrimum, eademque Augustinus per Ecclesiam recitari desiderauit. Gesta, inquit, Epist. 158. siu. Epist. 139. Edit. Benedictin. ad Marcellinum, qua promisit præstantia tua, vehementer expecto & in Ecclesia Hipponensi, iam iamque recitari cupio, ac si fieri potuerit etiam per omnes Ecclesias in nostra Diocesi constitutas: ut audiant homines pleneque agnoscant confessores iniquitatis, non Dei timore extorquente penitentiam, sed iudiciaria diligentia crudelissimo p. 157. rum pectorum aperiente duritia: siue illorum qui de homicidio & de excacato ac debilitato Presbyteri corpore confessi. Et mox: Quod autem scripsit Eximietas tua, dubitare te, virum in Theopropia debitas eadem gesta iubere Proponi: fiat, si potest illuc frequens confluere multitudo: Alioquin alius locus celebrior providendus est, non tamen villo modo præmittendum. Notanda interim tria exempla illa, adeo mos publicandorum, recitandorum gestorum quondam cum hæreticis, in eorum, ut loquuntur, diffamiam & conuictionem.

XXXVIII. (a) Idem AA. & Theod. A. Edictum. (b)

Nemo Manichæum, nemo Donatistam, qui præcipue (vt conperimus) furere non desistunt, in memoriam (e) reuocet: Vna sit Catholica veneratio: vna salus sit: Trinitatis, par, sibi (d) congruens, sanctitas expetatur. (e) Quod si quis audeat interdictis (f) sese illicitisque miscere, & præteritorum † innumerabilium constitutorum, & Legis, †

nuper a Mansuetudine nostra prolatae, laqueos (g) non euadat: & si turbæ forte conuenerint, seditionis concitatos (h) aculeos acrioris conmotionis non dubitet exerendos, Dat. Prid. Id. Feb. Rau. Stilichone II. & Anthemio COSS. [405.]

NOTÆ.

- (a) Et hanc legem Annalibus suis intulit Barónius Anno 405. num. 27. Iungenda autem huic est l. 3. *infr. ne sanctum bapt. iter.* quæ pars est altera huius Edicti. Quinimo iungenda & l. 4. 5. *cod. tit.* Huius Edicti meminit rursus Honorius l. 2. *infr. de religione.* Meminerunt & Patres Africani triennio post, Anno 407. *can. 99. Cod. Africani pag. 922. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. GOTHOF.*
- (b) De vnitate, siue *ἐνωτικὸν*. ID.
- (c) Nemo in memoriam reuocet, Manicheum, Donatistam, id est, omnino esse non sinantur: ut Augustinus *epistolæ ad Bonifacium* 50. *siu. 185. Ed. Ben.* Imo ne nominentur quidem amplius: v. quædam similia ad l. ult. *infr.* ID.
- (d) Sibi que, Edit. Quart. & prim. Cuiac. ID.
- (e) Expetatur, id est, adoretur, imploretur. ID.
- (f) Id est, rebaptizare audeat: quod docet d. l. 3. *infr. ne sancti. baptism.* quæ huic coniung. vt & coniungenda lex 4. 5. *infr. eod. tit.* ID.
- † Lex ab Honorio antea lata aduersus Manichæos, Donatistas. ID.
- (g) Laquei legis, id est, multa hac leg. & l. 8. *supr. de re militari* l. 9. *supr. de fil. militar. apparit.* l. 16. *supr. de diuers. offic. l. ultim. supr. de habitu.* ID.
- (h) *γῆ. concitator.* ID.

COMMENTARIVS.

MANICHÆORVM & DONATISTARVM spiritus, furor & error, cœtusque seditiosi ab Honorio Imp. hoc Edicto Anno 405. retunduntur: firmatis anterioribus in eos constitutis, suaque lege nuper lata: pœnis seuerissimis propositis, atque ad vnitatem omnibus inuitatis.

Nempe hoc VNITATIS Edictum est Honorii Imp. per Africam missum: cuius ipse mentionem facit l. 2. *infr. de relig.* proximo sequente mense huius anni; Edictum, inquit Honorius, quod per Africanas regiones clementia nostra direxit, per diuersa proponi volumus, vt innotescat Dei omnipotentis vnam & veram fidem Catholicam, quam recta credulitas consuevit esse retinendam. De eodem accipienda & illa auctoritas Consularium, quæ Idacio subdita. Stilichone, inquit, II. & Anthemio (COSS.) His COSS. inter Catholicos & Donatistas VNITAS facta. Vnitas facta, id est, vnitatis Edictum seu Henoticum factum. Meminerunt & Patres Africani, triennio post in Concilio Carthaginiensi Decimo, Anno 407. *can. 99. Cod. Africani pag. 922. Tom. I. Concil. Harduin.* Vnitatis, inquam, Edictum: quod & illa verba ostendunt: Vna sit Catholica veneratio: vna salus, *scilicet* Trinitatis par sibi congruens sanctus expetatur, Cuiusmodi Edicta Græci *ἐνωτικὰ* vocant: quale etiam Zenonem Imp. postea tulisse memorat Victor Tununensis in Chronico: Anastasius Imp. inquit, Hæticorum Synodum faciens Henoticum Zenonis confirmat, & Theodorus Anagnostes *Eccloga* 2. c. 17. *ὁ πᾶσι τοῖς λαοῖς τῶ βασιλεῖ, πᾶσιν τὸν ρώμης ἐπισκοπὸν τῶ ἐνωτικῷ ζήνωνος ὑπογράψεν*, suggesterat occulte Imperatori, persuaderet Romano Episcopo, vt henotico Zenonis subscriberet. Idq; totum extat apud Euagrium l. 3. c. 14. Neque alius generis est Theodosii Edictum, quod continetur l. *cunctos populos* *supr. de fide Cathol.* Sane huiusce Honoriani Henotici pars est quoque l. 3. *infr. ne sanctum baptism. iter.* quæ proinde huic coassanda est. Quinimo & huius Edicti partem facio eam legem quam memorat Augustinus *epist. 166. siu. 105. Edit. Benedictin.* de quo ad l. 3. Quin huius Edicti de vnitatis exequendo eadem die simul specialis ab Honorio mandata ad Hadrianum Præfectum Prætorio emissâ fuisse, quæ continentur l. 4. & 5. *infr. eod. tit. ne*

sanctum bapt. iter. Ac specialius adhuc mox peculiari ad Proconsulem Africæ lege edictum istud suum per diuersa proponi iussit *dict. l. 2. infr. de religione.*

Causam huic Edicto præbuere tum Patres Africani superiore Anno 404. congregati, tum ea, quæ exinde a parte Donatistarum secuta sunt. Patres nempe Africani cum Donatistarum & Circumcellionum pertinaces spiritus & furorem, quos ad amicabilem Anno 403. de religione collationem inuitauerant (quod liquet ex *can. 91. 92. Codicis Africani* seu *can. ultim. & penultim. Concilii Carthaginiensis* 8. habiti superiore Anno 404. *pag. 914. 915. Tom. I. Concil. Harduin.*) viderent, legatione ad Honorium Imp. missâ & vnitatis studium commendauerunt, & pœnas aduersus Donatistas sanciri expetiuerunt, (quas vtique sanctitas docet d. l. 4. & 5.) & aduersus Donatistarum furorem præsidium deposcere, vt plenissime eo *can. 93. Cod. Africani. pag. 915. 918. Tom. I. Concil. continetur*, vbi inter cætera aiunt: Donatistas pacifica collatione sprete, ad immanes violentias conuersos fuisse, vt multos Episcopos multosque Clericos (vt de laicis taceamus) insidiis oppresserint, Ecclesias etiam aliquas inuasissent, aliquas inuadere pertentaerint. Et mox: Nota est enim & sæpe legibus conclamata Circumcellionum, quæ sunt, detestabilis manus, quæ etiam ipsorum religiosissimorum supra Principum frequentibus sanctionibus condemnata est, aduersus quorum furorem possimus non insolita, nec a scripturis sanctis aliena imperare præsidia. His addendæ & querelæ etiam priuatæ Episcoporum & in his Maximiani Ep. Bagaïensis, quæ ad Honorium Imp. eodem tempore perlatae; de quibus Augustinus *epist. 48. siu. 93. Edit. Bened. Ep. 50. ad Bonifacium* *siu. 185. Edit. cit. num. 28. sequ. & Ep. 68. siu. 88. Edit. cit. & lib. 3. contra Cresconium, cap. 43. lib. 3. contra Iulianum, cap. 1. in breuiculo collationis dici 3. capit.* Hinc igitur Honorius his compertis (quod ipsemet hoc Edicto proficitur: Qui præcipue inquit, (VT COMPERIMVS) furere non desistant.) Edictum hoc promulgatum iuit, furori & errori Donatistarum cohibendis & seditionibus inhibendis: Hinc pœnæ propositæ d. l. 4. *infr. ne sanctum bapt. firmatis* hac in re anterioribus constitutionibus frequentibus

quentibus (quas & ipsas patres Africani ibidem memorant) suaque lege nuper promulgata.

Donatistis autem *hac leg.* iunguntur *Manichæi*: de quibus tamen nulla mentio fit in iis, siue Patrum siue priuatorum, quæ ad Honorium perlatae sunt querelis, quaque huic Edicto vt dixi occasionem præbuerunt. Attamen non inani coniectura ducor, ab Augustino impetratum hoc, qui superioribus pariter Consulibus disputationem habuit cum Felice Manichæo, quem & ad fidem Catholicam conuertit: de quo videndus Possidonius in *vita Augustini cap. 16.* ipse Augustinus *contra Manichæum lib. 2. in fin.* & illa quæ ex Codice quodam Nicol. Faber extulit, quæque Baronius memorat *Anno 404. num. 128.* Sed enim causam ipsamet initio *leg.* indicat: Nempe hæc duo hæreticorum præcipue genera Africam tum turbasse: quod præter hanc legem docuit iam *l. 35. supr. docebit l. 40. 41. 43. infr. hoc tit. videnda & quæ ad d. l. 35. notauit.*

Porro minitur *hac leg.* Honorius legis laqueos seu pœnas lege nuper a se promulgata constitutas: Quibus verbis intelligo, multam pecuniariam decem auri librarum, a Theodosio promulgatam, quæ antea statuta fuerat: id enim inter alia per *legis laqueos* intelligendum esse iam ostendi: imo & leuiorem pœnam comminatur si turbæ conuenerint. Certe Patres Africani quoque, eo quod xi Concilio habito anno superiore, *can. 93. Codicis African. dist. pag. 918. Tom. I. Concil. id ab Honorio petendum per Legatos decreuere, vt legem illam Theodosii, quæ de auri libris decem in ordinatores vel ordinatos hæreticos seu etiam in possessores, ubi eorum congregatio deprehenditur promulgata est, ita deinceps confirmari præcipiat, vt in eos valeat, contra quos propter eorum insidias Catholici provocati contestationem deposuerint.* De quo ipso est Augustini locus qui id egregie explicat, *epist. ad Bonifacium 50. su. 185. Ed. Bened. De quo plurad l. prox.*

XXXIX. (a) Idem AAA. Diotimo (b) suo Sal.

DONATISTÆ superstitionis (c) hæreticos, (d) quocumque loci, vel fatentes, (e) vel conuictos, Legis † tenore seruato, pœnam (f) debitam absque dilatione persolvere decernimus. Dat. vi. Id. Decembr. Rau. Stilichone II. & Anthemio coss. [405.]

NOTÆ.

- (a) Et *hanc legem* Annalibus suis Baronius recte inseruit *Anno 405. num. 28.* Eius vero meminit Augustinus, non uno loco. *GOTHOF.*
- (b) *Diotimo* huic: Proconsuli Africæ hoc ipso Anno inscribitur *lex 2. infr. de relig. & l. 62. supr. de Appellat. & notanda potissimum d. l. 2. quæ ad eodem Donatistas pertinet. ID.*
- (c) Sic quoque *leg. 3. supr. de religione, vbi v. quæ dixi ID.*
- (d) Quod tamen ipsi negabant, vt ex Augustino mox notabo. Sic altera Honorii *l. 44. infr. de Donatistarum hæreticorum. ID.*
- (e) *Confessus* & conuictus eodem loco sunt. *ID.*
† Theodosianæ. *ID.*
- (f) *Pœnam*, id est, multam decem auri librarum: ideo mox sequitur, *persolvere, de qua multa ad l. 21. supr. & mox plene. ID.*

COMMENTARIUS.

MULTA auraria DECEM AVRI LIBRARVM Clericis hæreticorum Ministris a Theodosio Magno imposita, Anno 392. *l. 21. supr. hac Honorii filii ipsius constitutione ad Donatistas hæreticos* (qui tamen se hæreticos negabant) vbicunque, fatentes vel conuictos, expresse porrigitur: Porrigitur inquam. Nam hoc est illud, quod illis verbis indicatur: *Legis tenore seruato pœnam debitam absque dilatione persolvere decernimus.* Vt mirer Baronium consignata *hac leg.* nihilominus scribentem, Honorianam de multa auraria decem librarum persoluenda constitutionem desiderari. Nos illud videamus, quibus gradibus ad *hanc leg.* ferendam Honorius adductus fuerit. Primo, quidem Anno superiore 404. Patres Africani eo Concilio ita decreuerant, vt haberetur *can. 93. Cod. African. pag. 918. Tom. I. Concil. Harduin. Simul etiam petendum, Vt illam legem, quæ a religioso memorie eodem Patre Theodosio de auri libris decem in ordinatores vel ordinatos hæreticos, seu etiam in possessores, ubi eorum congregatio deprehenditur, promulgata est, ita deinceps confirmari præcipiant, vt in eos valeat contra quos propter eorum insidias Catholici provocati contestationem deposuerint: vt hoc saltem terrore, a schismatica, vel hæretica prauitate desistant, qui consideratione æterni supplicii emendari corrigique dis-*

simulant. Sequantur nunc Augustini loca, hanc ad rem; primum procedat locus *Epistole 50. su. 185. Ed. Benedicim. ad Bonifacium Comitem rei militaris, de moderate coercendis hæreticis pag. 219. Antequam ista leges, quibus ad conuiuium sanctum coguntur intrare, in Africam mitterentur, nonnullis fratribus videbatur, in quibus & ego eram, quamuis Donatistarum rabies usquequaque sauiet, non esse petendum ab Imperatoribus, vt ipsam hæresin tuerent omnino non esse, pœnam constituendo eis, qui in illa esse voluissent, sed hoc potius constituerent, vt eorum furiosas violentias non paterentur, qui veritatem Catholicam vel prædicarent loquendo vel legerent constituendo. Quod eo modo fieri aliquatenus posse arbitramur, si legem pissimæ memorie Theodosii, quam generaliter in omnes hæreticos promulgauit: vt quisquis eorum vel Episcopus vel Clericus vbi libet esset inuentus, decem libris auri multaretur, expresse in Donatistas, qui se negabant hæreticos, ita confirmarent, vt non omnes ea multa ferirentur, sed in quorum regionibus aliquas violentias a Clericis, vel ap. 159. Circumcellionibus, vel populis eorum, Ecclesia Catholica pateretur; vt scilicet post Protestationem Catholicorum, qui fuissent ista perpeffi, iam cura Ordinum ad persoluendam multam Episcopi siue ministri ceteri tenerentur. Ita enim existimabamus, eis teritis, & nihil*

nihil tale facere audientibus, posse libere doceri & teneri Catholicam veritatem, ut ad eam cogeretur nemo, sed eam qui sine formidine vellet sequeretur, ne falsos & simulatores Catholicos haberemus. Et quamvis aliis fratribus aliud videretur, iam atate gravioribus vel multarum civitatum & locorum exempla cernentibus, ubi firmam & veram Catholicam videbamus, quæ tamen ibi talibus beneficiis Dei constituta esset & firmata, dum per priorum Imperatorum leges ad communionem homines Catholicam cogerentur; obtinuerunt tamen, ut illud potius, quod dixi, ab Imperatoribus peteretur, decretum est in Concilio nostro, legati ad Comitatum missi sunt. Sed Dei maior misericordia, qui sciret, harum legum terror, & quadam medicinalis molestia, quam multorum esset pravis vel frigidis animis necessaria, & illi duritia, quæ verbis emendari non potest, sed tamen aliquantula severitate disciplina potest, id egit, ut legati nostri, quod susceperant obtinere non possent. Iam enim nos prævenerant ex aliis locis quadam Episcoporum querelæ gravissima, qui mala fuerant ab ipsis multa perpessi, & a suis sedibus exturbati: præcipue horrenda & incredibilis cædes Maximiani Episcopi Catholici Ecclesiæ Vagienfis effecit, ut nostra legatio, iam quid ageret, non haberet. Iam enim lex fuerat promulgata, ut tante immanitatis hæresis Donatistarum, cui crudelius parci videbatur, quam ipsa seuebat, non tantum violenta esse, sed omnino esse, non sineretur impune. Non tamen supplicio capitali, propter seruandam etiam circa indignos mansuetudinem Christianam, sed pecuniariis damnis propositis, & in Episcopos vel ministros eorum exilio constituto. Et mox pag. 655. Edit. Benedictin. Hinc ergo factum est, ut Imper. Religiosus & pius, perlatis innotitiam suam talibus causis, mallet piissimis legibus, illius impietatis errorem omnino corrigere, & eos, qui contra Christum Christi signa portarent, ad unitatem Catholicam terrendo & coercendo redigere, quam saviendi tantummodo auferre licentiam, & errandi ac pereundi relinquere. Iam vero cum ipse leges venissent in Africam, &c. Idem Epistola 68. su. Epist. 88. Edit. Benedictin. num. 7. Crispinus iudicatus hæreticus, nec pena decem librarum auri, quæ in hæreticos ab Imperatoribus fuerat constituta, per mansuetudinem Catholicam feriri permissus est, & tamen ad Imp. appellandum putavit. Cuius appellationi quod ita responsum est, nonne vestrorum præcedens improbitas, & eadem ipsius appellatio extorsit, ut fieret: nec tamen etiam post ipsum rescriptum intercedentibus, apud Imp. nostris Episcopis, eadem auri condemnatione multatus est? Ex Concilio autem nostri Episcopi legatos ad Comitatum miserunt, qui impetrarent, ut non omnes Episcopi & Clerici partis vestre, ad eandem condemnationem decem librarum auri, quæ in omnes hæreticos constituta est, tenerentur, sed hi soli in quorum locis aliquas a vestris violentias Ecclesiæ Catholica pateretur. Sed cum legati Romam venerunt iam cicatrices Episcopi Catholici Vagiani horrenda ac recentissima Imperatorem commoverant, ut LEGES TALES mitterentur, quales & misse sunt. Idem Epist. 166. su. 105. Edit. Benedictin. num. 4. ad Donatistas: Et tamen cum Crispinus propter hoc factum in proconsulari iudicio convinceretur hæreticus, eiusdem Episcopi Possidii intercessu decem libras auri non est exactus. Cuius benevolentia & mansuetudini ingratus, ad Imperatores Catholicos ausus est appellare. Vnde hanc in vos iram Dei, de qua murmuratis, multo importunius & vehementius provocavit. Idem lib. 3. contra Cresconium, cap. 47. Crispinus Episcopus vester exhibuit esse, quod se esse Proconsuli querenti negauerat, facillime CONVICTVS hæreticus, decem tamen LIBRAS AVRI, quam multam in omnes hæreticos Imperator Maior THEODOSIVS

constituerat, intercedente Possidio non est compulsus exsoluere. Quæ mitissima sententia non contentus, nescio, quo consilio, quod displicuisse vestris omnibus dicebatur, ad eiusdem Theodosii filios provocandum putavit. Acceptatum est, rescriptum est. Quid aliud, nisi quod pars Donati iam iam sciret se ad illam POENAM Aurariam cum cæteris hæreticis pertinere; & quæ mox sequuntur: vbi vocat recentissimas leges. Idem contra literas Petiliani lib. 2. cap. 83. Ipsa Ecclesiæ Catholica solidata Principibus Catholicis Imperantibus terra marique armatis turbis ab Optato atrociter & hostiliter oppugnata est. Quæ res coegit tunc primo aduersus vos allegari apud Vicarium Seranum Legem illam de decem libris auri, quas vestrum nullus adhuc pendit, & nos crudelitatis arguitis. Idem Epistola ad Crispinum ipsum 173. su. 66. Edit. Benedict. Nam possemus agere, ut decem libras auri, secundum Imperatoris iussu persolueres. An forte propterea non habes unde reddas, quod dare iussi sunt rebaptizatores, dum multum erogas, ut enas quos rebaptizatos? Possidonius quoque in V. Augustini, cap. 12. Crispinus, inquit, Proconsulari, &c. libellari sententia, & PRONVNCIATIVS Hæreticus. Proque illo apud Cognitorem Catholicis Episcopos intercessit, ne auraria multa exigeretur, ei & beneficium imperatum. Vnde cum ingratus ad piissimum Imp. provocasset, ab Imperatore relationi, debitum est responsum solum, & coniectum PRÆCEPTVM, NVLLO prorsus LOCO Donatistas HÆRETICOS esse, & ad iura LEGVM omnium contra Hæreticos latarum VBIQUE teneri debere. Ex quo & Index propter Officium, & idem Crispinus quod minime fuerat EXACTVS præcepti sunt denas libras auri fisci Iuribus INFERRE. Qui postremus Possidonii locus huius legis sententiam & verba prope ipsa exprimit. Ait, Donatistas hæreticos esse. Lex ipsa habet, Donatistas superstitionis hæreticos, & infr. l. 44. Donatistarum hæreticorum: de quo mox plura, Ait, nullo prorsus loco: Item utique ipsa lex nostra, quocunque loci. Ait, Ad iura legum omnium contra hæreticos latarum ubique teneri debere: Lex ipsa ait, legis tenere servato. Denique ait, Preceptos, quod minime fuerant exacti, denas libras auri fisci Iuribus inferre: in ipsa lege ait Honorius, Penam debitam absque dilatione persolvere decernimus. Itaque iam dubium nullum, hanc illam esse Honorii legem, de multa decem librarum auri Donatistis hæreticis imposita: Hæreticis inquam Donatistis. Quæ unica voce Honorius indicat rationem huius leg. & cur multam a Theodosio M. Patre in hæreticos, generaliter latam, in Donatistas quoque proroget: quia & ipsi hæretici sint: quod etiam ipsum indicat Augustinus epist. 50. su. 185. Ed. Benedictin. ad Bonifacium, & Possidonius in vita Augustini cap. 12. locis quos superius consignavi. Quare & Donatistarum hæreticorum idem Honorius dixit l. 44. infr. vbi vide adhuc quæ dicam & l. 41. hæreticorum siue Donatistæ siue Manichæi sint, & l. 46. ne Donatista vel cæterorum vanitas hæreticorum. Quanquam proprie adhuc hac hæreticorum voce Ministri Clerici & Episcopi Donatistarum intelligi videntur. Neque enim omnibus Donatistis hæc poena hac lege imposita: neque Donatistæ omnes multati (quod factum post demum, l. 52. & 54. infr.) idque alia & alia poena. Denique hæc storia huius rei sic habet. Patres Africani superiore anno decreuerant, petendum ab Honorio, ut multa illa auraria violentis tantum Donatistis & Circumcellionibus imponeretur. Verum & Crispini provocatio & Cicatrices Episcopi Vagiani id apud Honorium effecere, ut omnibus Donatistarum Clericis & Ministris fatentibus vel conuictis poenam aurariam

aurariam imponeret. Quamquam hoc ipso anno ante hanc legem, septem mensibus post legationem Patrum Africanorum, seueriorem longe ab

Honorio pœnam Donatistis rebaptizantibus impositam, puta bonorum proscriptionis, docet d. l. 4. §. in fin. ne sanctum bapt. iter.

XL. (a) Idem AAA. Senatori PF. P. (b)

QVID de Donatistis sentiremus, nuper † ostendimus. Præcipue tamen Manichæos, (c) vel Frygas, siue Priscillianistas, meritissima seueritate persequimur. Huic itaque hominum generi nihil ex moribus, nihil ex legibus sit commune cum ceteris. Ac primum quidem, volumus esse publicum crimen, quia *Quod in religione (d) diuina committitur, in omnium fertur iniuriam.* Quos bonorum (e) etiam publicatione persequimur: Quæ (f) tamen cedere iubemus proximis quibusque personis: ita ut ascendentium, vel descendentium, vel venientium ex latere cognatorum usque ad secundum (g) gradum, velut in successione, ordo seruetur. Quibus ita demum ad capiendas facultates esse ius patimur, si non & ipsi pari conscientia polluantur. Ipsos quoque volumus amoueri ab omni liberalitate (h) & successione, quolibet titulo veniente. Præterea non donandi, non emendi, non vendendi, non postremo contrahendi, cuique (i) conuicto relinquimus facultatem. In mortem quoque inquisitio tendit. (k) Nam si in criminibus Maiestatis (l) licet memoriam accusare defuncti, non in merito & hic debet subire iudicium. (m) Ergo & suprema illius scriptura irrita sit: siue testamento, siue codicillo, siue epistula, siue quolibet (n) genere reliquerit voluntatis, (o) qui aut Manichæus, aut Fryga, (p) aut Priscillianista fuisse conuincitur: hoc (q) quoque casu eadem illa circa gradus superius comprehensos condicione seruata. Alioquin nec (r) filios existere, aut adire permittimus, nisi a paterna prauitate discesserint: Delicti enim veniam poenitentibus damus. Seruos etiam (s) extra noxam esse volumus, si dominum sacrilegum reuelantes (t) ad Ecclesiam Catholicam seruitio fidiore transferint. Perferri * huiusmodi hominum cœtus, domino, & si non communione criminis implicato, sciente tamen, nec prohibente, contraxit, patrimonio nostro societur. Ac si dominus ignorabit, actor, vel procurator possessionis, coercitus plumbo, perpetuo metallorum operi deputetur: Conductor, si idoneus (v) est, deportabitur: Rector (x) Prouinciæ, si hæc crimina dissimulatione, vel gratia, delata distulerit, aut conuicta neglexerit, sciat se multa viginti librarum auri feriendum. Defensores quoque & Principales urbium singularum, necnon & Officia prouincialia, decem librarum auri pœna constringet, nisi in his, quæ a iudicibus super hoc præcepta fuerint, exsequendis, & sagacissimam curam & sollertissimam operam commodarint. Dat. viii. Kalend. Mart. Rom. Honorio vii. & Theodosio ii. AA. cons. [407.]

NOTÆ.

- (a) Lex 4. Cod. Iust. de hereticis, hinc interpolata est. Hanc Baronius Annalibus suis inseruit Anno 407. n. 2. Sed & eandem prolixè expendit Iustus Meierus, qui aduersus Schoppii classicum scripsit, a pag. 151. ad p. 185. vltima tamen sententia, quæ incipit, *Perferri*, omiſſa seu intacta. GOTHOF.
- (b) In Codice Iustiniano & Tili editione P. V. male. ID.
- † Id est, ante biennium ferme Anno 405, nempe l. 3. 4. & 5. *infr. ne sanctum bapt. & l. 38. & 39. supr. proximis. ID.*
- (c) Locus hic ita interpolatus a Triboniano: *Manichæos seu Manichæas vel Donatistas meritissima seueritate persequimur*, Phrygum & Priscillianistarum mentione subducta pariter ut §. ergo. ID. Ad hunc locum Codicis Iust. vide, quæ commentatus est, AMPLISS. CORN. VAN BYNCKERSHOECK *Obſeruat. Iur. Rom. lib. 1. cap. 12.* qui scribendum cenſet, *manichæos seu manichæas*, partim quia manichæorum nomine mulieres etiam continentur, ut Arianorum Macedonianorum & cæterorum in leg. 5. de heret. eiusd. Cod. partim quia ex Augustino notum, *manichæos*, vitantes nomen infantiæ, ne scilicet ἀνδρῶν μανιχῶν appellati viderentur, *mannichæos* se scripsisse, a manna, quasi manna fundentes. RITTER.
- (d) In religionem diuinam, ita Codex Iustinianus. GOTHOF.
- (e) Bonorum etiam omnium, Cod. I. ID.
- (f) Basilica hæc ita exprimit recte: *ὅτι πρῶτος ὁ πλησιέστερος βαθμὴ προτιμάται*, ut tamen proximus gradu preferatur, vid. & l. 49. *infr.* Cæterum hæc sententia integra de Manichæorum bonis proximis relinquendis, a Cpd. Iust. hodie abest, usque ad ea, ipsos quoque: de quomox. ID.
- (g) Ita cognatorum usque ad tertium gradum peculiaris ratio in sp. l. 2. de bon. proſer. ID.
- (h) Ab omni liberalitate & successione quolibet titulo veniente. Ita quoque Codex Iustinianus. Male Tiliana & postrema Parisiensis Editio habet, *ab omni liberalitate & successione quolibet titulo venientes.* Quamquam possit & ita, *ab omni liberalitate & successione quolibet titulo venientis, ID.*
- (i) Cuiquam: Cod. Iust. ID.
- (k) *re. tendat. Extendatur*, ita Cod. Iust. ID.
- (l) Vide *sup. titulo ad legem Iuliam Maiestatis, ID.*
- Tom. VI.

- (m) *Tale iudicium*, Cod. Iust. ID.
 (n) *Qualibet alio*, Cod. Iust. ID.
 (o) *Voluntatem*, Cod. Iust. Et istud tamen sustineri potest. ID.
 (p) *Aut Phryga aut Priscillianista*: hæc rursum a Triboniano resecta, vt initio legis. ID.
 (q) *Pariter vt vers. quos bonorum*. Hæc vero sententia abest hodie a Cod. Iust. quam tamen Basilica agnoscunt. ID.
 (r) *Sed nec Filios heredes eis existere*. Ita Cod. Iustin. addita etiam voce *heredes*, quæ hic abest, vnde apparet, filios existere, ἀλλῶς dici, pro filios heredes existere: vt proinde non debuerint nonnulli hunc locum demendo suspectum facere. ID.
 (s) *Insuper*, ita Cod. Iust. ID.
 p. 161. (t) *Euitantes*: Ita Cod. Iust. In aliis editionibus huius Cod. Theodof. *reuerentes*: Quod ferri non potest, non magis, quam quod quidam substituunt *fugientes*. ID.
 * *Sequentia omnia absunt*, a Cod. Iust. prælati iis quæ continentur *sine leg. 35. sup.* sic etiam vt §. *seruos*, ibi præmittantur. Cæterum corruptissimus hic locus est; de quo mox. ID.
 (v) *Iugenuus*: vid. & l. 21. *supr.* & l. *pen. infr.* ID.
 (x) *Vide similia prorsus extrema d. l. 4. infr. ne sanctum baptisma*. ID.

COMMENTARIUS.

TRES HÆRESSES Honorius Imp. hac constitutione, quæ data est Anno Domini 407. insequitur: Quoniam inquam, Manichæos, Phrygas siue Priscillianistas. Quamquam quod *Donatistas* attinet ad nuperam constitutionem suam sese refert: Quibus verbis, nisi recentior aliqua indicetur, intelligendæ veniunt *lex 4. & 5. infr. ne sanctum bapt. iter.* Item l. 38. l. 39. *supr.* Porro hac de Donatistis præfatione, Honorius satis iudicat, se Donatistas, eo quod Donatistæ essent, non vt Manichæos, intestabiles fecisse, aut commercio eis vel communione iuris ciuilibus interdixisse. Denique non pœna peregrinorum mutandæ conditionis, vt loquitur *lex 36. supr.* afflixisse (quod postea factum est l. 54. *infr.*) vbi & locum Augustini adduco.

In *Manichæos* igitur & *Phrygas* siue *Priscillianistas* hæc constitutio proprie est, seu huius constitutionis pœnæ, quas de Donatistis multi perperam accipiunt: Et vero contra Honorii mentem & historiarum veritatem Tribonianus interpolatione sua Donatistis communes fecit: nam initium legis clare ostendit contrarium. Nempe duæ hæc vel maxime nefariæ superstitiones erant, quas *meritissima seueritate persequi ait*, (non tamen capitali, de quo mox.) Quod vt de Manichæis docuit iam *lex 35. supr.* docebit quoque l. 65. *infr. hoc tit.* vbi dicuntur, ad imam vsque scelorum nequitiam peruenisse, & l. 3. *infr. de Apostat.* Diocletiani item & Maximiani constitutio in Cod. Gregor. lib. 19. tit. 4. leg. vn. & apud Auctorem Coll. legum Moisaicarum tit. 15. & Valentiniani Nouell. 2. ita de Priscillianistis docebit pariter *lex 43. 48. infr.* Certe & alibi Phryges & Priscillianistæ cum Manichæis coniunguntur, l. 43. 48. 59. 65. *infr.*

Cæterum Phryges & Priscillianistæ iidem hac lege constituuntur, quod plenius confirmat Epiphanius *heresi Phrygum* 48. & *Priscillianorum* 49. Nempe Phrygum ex secta & pluribus vna Priscillianistæ fuere, ita dicti a Priscilla, quam Prophetissam Phryges iactabant.

Sententia autem huius legis atque adeo seueritas, quam aduersus has tres hæreses exercet Honorius, quæ & ipsa seueritas & punitio eiusdem Honorii fuit aduersus Donatistas rebaptizantes l. 4. *ne sanctum baptisma*, hæc est. 1. *Accusationem* horum publicam esse: quod & ipsum constitutum l. 9. *supr.* vbi vide quæ dixi: quomodo & Theodosius Magnus Paganorum sacrificantium cultumque suum exercentium publicam accusationem esse iussit, l. 12. *infr. de Paganis*, & d. l. 4. de publica Apostasia &

Anabaptismi accusatione, suis titulis. Ratione etiam sanctissima addita: nempe, Quia in omnium feratur iniuriam, quod in *Religione diuina*, vel in *Religionem diuinam*, committitur: Communis iniuria publicam prouocat accusationem. Quæ ratio suo subiecto adæquanda est, ne alioquin cum Sciopio, *Classici* auctore, promiscuam publicam accusationem faciamus omnium hæreseon, & peccatorum, quæ in diuinam religionem admittuntur, aut quæ in omnium feruntur aliqua ratione iniuriam, contra *huius leg.* mentem: quod alienissimum est. Vti retro reprobandum quod nonnulli hic magno molimine adferunt, aduersus *Classici* Auctorem a pag. 165. hanc rationem tantum probabilem esse cum voluntate legislatoris concurrentem; & in iure probabiles tantum rationes reddi, quæ claudant seu claudicent. Apage vero hanc Iurisprudentiam, etsi eam alibi Cuiacius vrgeat *notis Inst. ad tit. fiduc. tut. & XVII. Obseru. 15.* Igitur quod hic dicitur, tale est, ac si diceretur, quia quod *ITA*, seu *HUNC IN MODUM*, in religionem diuinam admittitur, necesse est in omnium ferri iniuriam. Nempe tale hæreseon genus hoc esse, vt iniuriam quandam etiam hominum contineat, sui sceleris & atrocitatis summa. Denique sicuti, Baldi dicto, *quod in lege non cauetur, in practica non habetur*, ita ratio extra subiectum legis in practicam deducenda non est. Neque publica accusatio inducenda citra legem expressam. 2. *Bona* Manichæorum publicari vult Honorius; nisi proximos ascendentes, descendentes, collaterales ad secundum vsque gradum Catholicos habeant. Quæ sententia hodie abest a *Cod. Iust.* repetitæ prælectionis, quam tamen non abfuisse ostendunt Basilica, quod Cuiacius iam obseruauit lib. 12. *obseru. 30.* Nam in Basilicis hæc ita exprimuntur lib. 1. tit. 1. cap. 23. παραχωρῶμεν δὲ τῆς τέτων περισχίας, τῆς δημομένης, τοῖς ἀνιῶσι καὶ κατιῶσι καὶ ἐκ πλαγίως συγγένειον αὐτῶν ἕως δευτέρου βαθμοῦ, ἵνα μὲν τοὶ ἐγγύτεροι τῷ βαθμῷ προτιμῶνται: τότε δὲ ἅτοις παραχωρῶμεν τὴν εἰσίαν, εἰ μὴ καὶ αὐτοὶ τῇ ὁμοίᾳ συνειδήσει χροαίνονται, cedimus vero illis proscrip̄as facultates, qui ascendentes & descendentes, & ex latere cognati sunt, vsque ad secundum gradum; ita tamen vt proximior gradu præferatur: tunc autem bona eis concedimus, si non & ipsi pari conscientia polluantur. Vide & l. 49. *infr.* Quo autem consilio hæc e *Cod. Iust.* erasa fuerint, facile est diui-

est diuinare, quia scilicet *§. sed nos filios*, solis filiis Manichæorum Catholicis ius hoc seruat. Cæterum quod ait lex vique ad secundum gradum, ita quoque Basilica, *εως δευτέρου βαθμού*. Et fuit tamen qui legerit, *vique ad sextum*: nempe quod vique ad eum gradum cognati Prætorio iure succederent: ex septimo duæ tantum personæ. 3. *Donationum & successionum iura* Manichæis admittit Honorius, pariter vt rebaptizantibus *d. l. 4.* 4. *Commercium* itidem eis interdicit, (quomodo & interdicitur in *d. l. 4.* ab eodem Honorio. Id vero improbat Theodosius *lun. l. 48. infr.*) donationibus, venditionibus, *contractibus*. Interim obiter notandum hoc loco & *§.* Ergo, quod Honorius requirit, vt quis de hæresi *conuictus* fuerit, quod & in omnibus aliis criminibus requiritur. 5. Post mortem quoque accusari Manichæos posse definit Honorius, exemplo criminis maiestatis (quod & alioqui sacrilegio proximum dicitur) cum alias quod notum, crimina morte extinguantur. Ergo & post mortem rei, bona eius confiscabantur. Cæterum hæcenus has hæreses maiestatis crimini comparari notandum est; non vero quoad alia. 6. *Vltimas* Manichæorum voluntates quasunque irritas esse: hæreditates eorum iisdem quibus supra adjudicari: Quæ postrema sententia hodie a Cod. Iust. abest. Ea tamen Basilicis continetur, vbi hoc modo refertur: *ἵνα γὰρ ἐξέσται ἡ περὶ τῶν βεβλησίων, ὡς ἐπορευόμενοι ἀναίρεται, ὅτε μὴ ἦσαν οἱ συγγενεῖς Μανιχαῖοι*, tunc enim valet illorum voluntas, *vti supra diximus, cum non essent cognati manichæi*. 7. Ne filios quidem Manichæorum, si & ipsi Manichæi sint, & maneant, ad paterna bona admitti vult Honorius. Quam sententiam retinuit quoque Tribonianus, sic tamen vt interpolatione sua ius hoc successionis ad solos filios restringat. Obiter autem in hoc *§. notanda*, sententia aurea & humana: *Delicti veniam penitentibus danda*: cui similis *l. prox. 41. infr.* vbi plura dicam. 8. *Seruos* Dominorum delatores, & ad Ecclesiam Catholicam transeuntibus audiri, delatores inquam seu reuelantes, id enim hic statuitur, etsi a Triboniano id immutatum, qui de reuelatione nil agit: Qua parte rursum Maiestatis & læsæ religionis crimen exequantur, de quo vide *tit. supr.* Ne præter crimen maiestatis seruos Dominum accuset. Et permittit Imperator hoc casu seruo, ad Ecclesiam Catholicam seruitio *fideliore* transire. An, vt iam Ecclesiæ seruus sit? An vero, vt; libertatis compos sit, seu pro præmio libertatem consequatur, vt alias sepe serui pro præmio libertatem apiscuntur? Istud puto: nam & ita quoque definitum *l. 4. infr. ne sanctum baptismum*. 9. *Domus* item seu possessiones, *Prædia*, in quibus sciente Domino cœtus eorum

habiti fuerint, publicari iubet (pariter vt in *d. l. 4.*) loco, qui alioquin hic corruptissimus: vbi nonnulli versus aliquot deesse arbitrantur, *Præferri* huiusmodi hominum cœtus, &c. Vitium latet pro parte in voce *præferri*, quomodo habet Cuiacii editio, & quæ eam secutæ, habent editiones aliæ *perferri*. Sequentia clare ostendunt hic agi de domibus, in quibus cœtus hæreticorum *contracti*, seu habitati fuerint. Quare hic reponam, *Prædium* quod, &c. Possis & ita: *Præterea domus qua, &c. vel Præter id, cuiusmodi domus hominum cœtus, &c. contraxit*. Vbi etiam vox *CVIVSMODI* vi ipsa continet vocem *domus*: cuiusmodi, id est, quæcunque illa sit: & si quid excogitari potest, quod propius accedat ad vulgatam lectionem: Nam quod hic nonnemo indicari putat, Clericorum Catholicorum cœtus præferri Domino serui, sequentia id omnino refutant. Conferenda autem in eandem prorsus sententiam *d. l. 4. infr. ne sanctum baptismum*: quam huius legis initio indicari dixi, item *l. 21. supr.* item *l. 65. vers. siue de priuatis edificis, infr.* Actorem item vel Procuratorem possessionis plumbatis cælos in metallum in perpetuum dari. *Conductores* qui prædium præbuerint, idoneos deportari. Idoneos inquam, vbi tamen Petrus Burgius *l. Elector. 15. in fin.* argum. *l. 21. supr.* & *l. 65. infr.* & post eum nonnemo alius reponebat *ingenuos*. Quod minime probo: vox enim idoneos hic retinenda: etsi idonei ferme ingenui. Nam, vt eadem lex *21. ait*, qui *seruili facie descendit*, paupertate sui ac vilitate *pœnam damni contemnit*. Ergo huius loci sensus hic est, conductorem idoneum facultatibus, deportari, cuius consequens, vel comes bonorum proscriptio; si vero pauper sit, vltimo supplicio afficiatur, vt *l. 5. supr. de bonis proscriptis*. Et superioribus ferme pœnæ omnes proponuntur, *l. 21. supr.* & *l. 65. infr.* Postremo & Rectoribus Prouinciarum & Defensoribus & Principalibus urbium & Officialibus hæc cura iniungitur impediendorum huiusmodi cœtuum hæreticorum, pariter vt ab eodem *l. 48. infr.* & *l. 4. infr. ne sanctum baptismum*. Alioquin his, nisi cœtus hos inhibuerint, multam aurariam imponit, pariter vt *l. 48. infr.* ab eodem Honorio Donatistis rebaptizantibus, & *l. 4. infr. ne sanctum bapt.* quæ huic gemina germana est.

Ex his iam omnibus apparet, vt maxime inter hæreticos Manichæi maxime odiosi fuerint, vt maxime Honorius meritissima eos seueritate prosequi dicat: attamen non in vitam eorum sæuissæ; verum hæcenus & potissimum, iuris ciuilibus communionem ademisse, pariter vt *l. 17. 18. supr.* Quæ & ipsa pœna statuta in Eunomianos *l. 17. 36. supr. l. 49. infr.* in Donatistas, *l. 54. infra*,

XLI. (a) Idem AA. Porfyrio (b) Proc. Afric.

LICET crimina soleat pœna purgare, nos tamen prauas hominum voluntates admonitione penitentiae volumus emendare. Quicumque igitur hæreticorum, (siue Donatistæ (c) sint, siue Manichæi, vel cuiuscunque alterius prauæ opinionis ac sectæ.) profanis ritibus aggregati, Catholicam fidem & meritum, (quæ omnes homines cupimus obseruare,) simplici (d) confessione susceperint, licet adeo inueteratum malum longa ac diuturna meditatione nutriuerint, vt etiam Legibus ante latis videantur obnoxii, tamen hos, statim vt fuerint Deum simplici religione confessi, ab omni noxa absoluedos esse censemus: vt ad omnem reatum, seu ante contractus est, seu postea (quod nolumus) contrahitur, (e) etiam si maximereos pœna videatur vrguere, sufficiat ad abolitionem, errorem (f) proprio damnauisse iudicio, & Dei Omnipotentis nomen, inter ipsa quoque pericula requisitum, fuisse complexum; *Quia nusquam debet in miseris* (g) *inuocatum religionis deesse subsidium*. Vt igitur

cur priores, quas statuimus Leges, in excidium sacrilegarum mentium, omni executionis vrgueri iubemus effectu, ita hos, qui simplicis fide religionis, licet fera, confessionem (h) maluerint, censemus datis Legibus non teneri. Quæ ideo sanximus, quo vniuersi cognoscant, *nec profanis hominum studiis deesse vindictam, & ad rectum redundare (i) cultum, Legum quoque adesse suffragium.* (k) Dat. xvii. Kal. Dec. Rom. (l) Honorio vii. & Theod. ii. AA. COSS. [407.]

NOTÆ.

- (a) Meminit huius legis Baronius Anno 407. num. 41. Iungenda autem huic lex 38. *supr. de Episcopis, Ecclesiis & Clericis. GOTHOF.*
- (b) Sub huius Porfyrii Proconsulis programme proposita Carthagine dicitur ea constitutio, quam edidit Sirmondus in appendice Cod. Theod. num. 12. cui infarta lex 43. quam & huic iungendam puto. ID.
- (c) Donatistæ & Manichæi potissimum per Africam, quod iuxta hanc legem docuit iam lex 33. *supr.* Hæreticorum porro nomine hic Donatistæ comprehenduntur, vt & l. 35. *supr.* ID.
- (d) Ita mox Deum *simplici religione confessi*; item, *simplicis fide religionis.* ID.
- p.163. (e) *Contrahetur.* ID.
- (f) In Lugdun. Ed. male *eorum.* ID.
- (g) *Miseris*: aliæ editiones. ID.
- (h) Locus sanus, neque, quod fecit quidam, reponendum, *confessione vti maluerint.* ID.
- (i) *pp. redeunti*, vel *redundanti*, pro, *redeundi*. Et sane in veteri Gloss. Philoxeni *Redundare*, ἐπανέου: Minus probo, quod Vir Doctus hic reponebat, *redituris.* ID.
- (k) *Suffragium*, veniam. ID.
- (l) *Proposita Carthagine in foro, sub programme Porfyrii, Proconsulis Nonis Iuniis Baso & Philippo COSS.* Hæc addita indicta constitutione a Sirmondo edita. ID.

COMMENTARIUS.

PŒNITENTIBVS seu CONVERVIS hæreticis per Africam, Donatistis & Manichæis & similibus, hac Honorii constitutione humana prorsus & benigna venia datur, pariter vt hoc ipso iam anno l. 40. *prox. supr. vers. alioquin*, circa filios tantum Manichæorum, non circa ipsos: pariter vt pœnitentibus & conuersis Donatistarum filiis l. 4. *infr. ne sanctum baptisma.* Et hac quidem lege adeo pœnitentibus seu conuersis, venia datur, vt simplici confessione, quocunque tandem tempore, etiam executionis mox faciendæ, licet vel fera confessione conuersis, detur, licet inueteratum malum longa & diuturna meditatione nutritiuerint, inter ipsa quoque pericula atque in miseriis ipsis inuocato Religionis subsidio. Neque quicquam interesse vult Honorius, de quo tamen vel maxime dubitatum videtur, siue ante leges a se in hæreticos latas, siue post eas latas ad hæresin prolapsi, conuersi dein fuerint. Sera nempe nunquam est hæreticorum conuersio ad euitandas pœnas Hæreticis propositas. Ita inquam Honorius, generaliter & quoad euitandas pœnas, & ad abolitionem, vt loquitur. Quod omne velut singulare notandum est. Alioquin quoad lucrum emergens captandum Concilio Carthagenensi 8. quod habitum Anno 404. ante triennium Patribus Africanis aliquod temporis discrimen placuisse video: vt patet ex canone 93. *Cod. Afric. pag. 917. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* Caterum, inquit, illis, qui consideratione vnitatis & pacis se corrigere voluerint, absque interdicto huius legis, capiendæ hereditatis adiutus pateat, si adhuc in errore hæretico constitutis, aliquid ante donationis vel hereditatis obuenit: His sane exceptis, qui lite pulsati putauerint ad Catholicam transeundum, quia de talibus credibile est, non metu celestis iudicii potius,

quam terreni commodi auiditate, vnitatem Catholicam præoptasse. Certe etsi Apostatis pœnitentibus venia proposita, attamen nonnisi Catechumenis Apostatis ea data, at non etiam iis, qui ex fidelibus seu competentibus, id est, post susceptum sanctum baptisma in Apostasiam prolapsi, quorum flagitium pœnitentia non obliteratur, quæ sententia est l. 4. *infr. de Apostatis*, quam Cuiacius *Paratitl. Cod.* nunquam intellexit.

Suffragio igitur iustæ pœnitentiæ, quamlibet seræ, hæreticos absolui voluit Honorius. Neque dubium mihi id ab Honorio constitutum, occasione Concilii Carthagenensis 10. quod hoc ipso Anno Domini 407. habitum fuit ante sex ferme menses, pariter vt ad eiusdem postulationem legem 38. *supr. de Episcopis* dedit, quæ lex huic iungenda est: vt ad eam probatum est. Quod primum eius rei præiudicium habeo. Alterum accedit ex canone eius quod dixi Concilii, vbi hæc inter alia habentur *canone 99. Cod. Africani pag. 922. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* Sane vt ille plebes, quæ conuersæ sunt a Donatistis, & habuerunt Episcopos, sine dubio, inconsulto Concilio, habere mereantur: quæ autem plebes habuerunt Episcopum, & eo defuncto voluerint non Episcopum proprium habere, sed ad alicuius Episcopi Diocësin pertinere, non eis esse denegandum. Nec non & illud suggestum est, quod plebes ante Legem Imperatorum de Vnitate latam, quicunque conuerterunt Episcopi ad Catholicam, ipsi eas obtinere debeant: Verum a lege (id est, post legem) Vnitatis, & deinceps, oporteat vniuersas Ecclesias vindicare sibi Episcopos Catholicos eorum locorum, ad quos loca sub hæreticis pertinebant, vel conuersorum ad Catholicam, vel non conuersorum hæreticorum, & diocëses, & si qua forte sunt instrumenta

menta Ecclesie, vel ad eius ius pertinentia. Qui vero aliqua usurpauerunt post legem, usurpata conueni restituunt. Vides de conuersis pariter agi, vides

tempora, quæ hic miscentur, distingui, puta conuersionem ante legem de Vnitate latam, & post eam latam.

XLII. (a) Imp. Honor. & Theod. AA. Olympio (b) Mag. Officior. & Valenti Com. domesticor.

Eos, qui Catholicæ sectæ sunt inimici, intra palatium militare prohibemus. Nullus (c) nobis sit aliqua ratione coniunctus, qui a nobis fide & religione discordat. Dat. xviii. Kalend. Decemb. Rau. (d) Basso & Philippo Coss. [408.]

NOTÆ.

- (a) Memorat & hanc legem Baronius Anno 408. Iungendæ autem huic sunt duæ leges seqq. mox vt ostendam, item lex superior 41. Et si omnium inscriptiones & subscriptiones variant: item l. 19. *infr. de Paganis*. GOTHOF.
- (b) Olympius Magister officiorum: de quo mox. Huius opera commotus hoc anno Honorii animus in Stilichonem, & occiso eo, Magistri offic. potestatem nactus, vt docet Zosimus lib. 5. cap. 32. 33. 34. 35. vide eundem eodem lib. 5. cap. 36. 37. 46. & Olympiodorum apud Photium. Cod. 80. Ad quem duæ extant Augustini epistolæ 124. & 129. siu. Ep. 96. 97. Edit. Benedic. vbi & Magistratus eius mentionem facit, deque noua dignitate in priore ei gratulatur: posteriore leges in Donatistas & Paganos cæso Stilichone recentari postulat, de quo ad l. 43. 44. ID.
- (c) Vt nullus nobis sit, Edit. Quart. & prim. Cuiac. RITTER.
- (d) Dat. VIII. Kalend. Decemb. Romæ. Proposita Carthagine in foro sub Programmata Porfyrii Proconsulis Nonis Iuniis Basso & Philippo COSS. ita Constitutio, cuius partem quoque constituit l. 43. quamque edidit Sirmondus ex Cod. Lugdun. & Anic. num. 12. GOTHOF.

COMMENTARIUS.

P. 164. MILITIA PALATINA, intra Palatium ipsum Principis ἐν τοῖς βασιλείοις (de quo militia Chrysostomus quoque homil. 55. Commelin. in Matib. p. 475. & pag. 552. Edit. Benedic. Tom. VII. Oper.) sub dispositione Magistri Officiorum & Comitum domesticorum constituta, quacunque, Catholicæ sectæ inimici hac Honorii constitutione Anno Domini 408. prohibentur, Catholica, inquam sectæ inimici, id est, tum hæretici tum pagani siue Gentiles. Ita sanctæ legis inimici pro hæreticis l. 51. *infr.* ita l. 13. *supr. de Paganis*, qui a Catholica religionis dogmate deuiant tam hæretici, quam pagani sunt. Istud sane voluisse Honorium, Zosimus auctor est, qui hanc procul dubio legem intellexit lib. 5. cap. 46. cum scripsit, νόμος εἰσῆλθῃ, τοῖς ἐν δόξαι Χριστιανοῖς, ζῶντι ἐν τοῖς βασιλείοις ἔχειν ἀπαγορεύων: lex promulgata fuit, quæ in aula cingulo vetaret eos uti, qui Christiani non essent. Quare potuit hæc lex non minus in titulum de paganis referri. Imo paganorum potissimum gratia, eam latam censéo: Quod hæreticos attrinet militia Palatina prohibitos, obseruandum, tum Theodosium M. tum Arcadium eos prohibuisse, vt fidem facit lex 25. 29. *supr. de Honorio* hæc lex, de Theodosio Iun. l. 48. 58. si. itemque de Paganis & hæreticis a Theodosio Iun. a militia pariter prohibitis, fidem facit lex 21. *infr. de Paganis*, vbi dicam & lex 48. *infr. hoc tit.*

Quinque interim singularia hac lege siue notanda siue eruenda sunt. Primum spectanda huiusce legis inscriptio: Nempe inscribitur ea Magistro Officiorum, pariter vt l. 29. *supr.* quæ vt dixi eiusdem argumenti est; itemque Comitum domesticorum, ideo videlicet: Quia de militibus Palatinis hac lege agitur, quæ vtique sub dispositione Magistri Officiorum & Comitum domesticorum fuere, vt docet Notitia Imperii quod & fusius ostensum est ad d.

l. 29. Secundo, *Historica causa* huiusce legis peruestiganda est: Huic vero inquisitioni & Olympii Magistri Officiorum nomen in inscriptione, & ipsa temporum ratio viam muniunt. Nempe hoc illud tempus est, quo Stilicho Romani imperii proditor, his ipsis Coss. X. Kalend. Septembr. cæsus est, id est ante trimestre, commoto Honorii in eum animo ab Olympio isto. Quare cum Paganorum opera, ac maxime intra Palatium constitutorum, filium Eucherium Paganum & Christianorum persecutionem meditantem in imperium euehere, resque nouas moliri in animum induxisset, cæso ilico Stilichone, visum Honorio paganos a militia Palatina & Palatio submouere, tum securitatis in posterum, tum etiam pietatis studio. Nullus, inquit, nobis sit aliqua ratione coniunctus, qui a nobis fide & religione discordat. Et proculdubio Olympii consilio, Christiani fidelissimi & sincerissimi; quod & Augustinus epist. 124. & 129. siu. Ep. 96. 97. Edit. Benedic. ad eum scripta, & ipse Zosimus lib. 5. cap. 32. testantur. Quidquid huius sit, mox hanc ipsam legem abrogatam idem Zosimus testatur lib. 5. cap. 46. vbi & eius rei occasionem memorat: ὁ βασιλεὺς αἰδοῖ τε ἅμα καὶ χρεῖα συνωθέντες, ἔπαυσεν ἐπὶ πᾶσι τὸν νόμον, ἀποδᾶς ἑκάστῳ τῆς αὐτῆς ὁμῆς δόξης ἀρχῆν τε καὶ σπᾶρνεύου, Imperator pudore pariter & necessitate compulsus, legem hanc in omnibus irritam esse iussit, concessu cuius, vt opinionem suam retineret, & magistratus fungeretur, & militaret. Atenim alia est lex, quæ memoratur Concilio Carthagenensi 14. quod habitum A. 410. Cod. Afric. can. 107. p. 926 T. I. Concil. Hard. Eo tempore, inquit, lex data est, vt libera voluntate quis cultum Christianitatis exciperet: vide quæ dicam ad l. 21. *infr. de Paganis*.

Tertio, paulo plenius de Olympio Magistro Officiorum, cui hæc lex inscribitur videndum est: de quo iam etiam aliquid dixi. E Ponto Euxino oriun-

oriundum, ut Paganis scriptores Zosimus *lib. 5. c. 32.* Olympiodorus *apud Pforium Cod. 80.* conuictis prosciunt, ita B. Augustinus multum effert, ob Christianæ & Catholicæ fidei zelum. Hic est cuius opera Stilicho proditoris reus apud Honorium factus, & cæsus: videntur Zosimus & Olympiodorus testantur. Qui Magister Officiorum eo cæso factus, quod præter hanc legem, idem Zosimus *lib. 5. cap. 35.* & Olympiodorus, scribunt. Cuius arbitratu vniuersæ res Palatinæ administrantur, teste eodem Zosimo. Quæ causa Augustino ad eum scribendi epistolas duas *124. 129. sup. 96. 97. Ed. Ben.* Stilichonis satellites conficii ab eo diligenter peruestigati, eodem Zosimo teste *lib. 5. cap. 35. 44.* Alaricianæ in Italiam & Romam incursionis ei causam Zosimus adscribit *lib. cit. cap. 36.* In occursum Adaulpho missum Gothos 1100. interfecisse 17. duntaxat amissis, *lib. cit. c. 45.* Tandem ab Eunuchis Palatinis accusatus apud Honorium, quasi auctor eorum casuum, qui Reipublicæ aduersi acciderant, magistratu deiectus, teste Zosimo *cap. 46.* ex Olympiodoro. Inde grauiora veritum fuga se in Dalmatiam contulisse. Addit Olympiodorus, eum postea iterum Magistratu potitum, rursus pri-

uatum fuisse; tandem fustibus a Constantio Placidia marito, tractatum occubuisse, auriculis prius ei resectatis.

Quarto obseruandum, hac Honorii legem nominatim hæreticos Palatina militia interdici. Et Theodosius Iunior tamen Anno 410. *l. 48. infr.* testatur legem in Occidentalibus partibus promulgatam (a collega in Imperio suo, Honorio scilicet) qua submoti etiam a cohortali militia & a Curiarum necessitate Montanistæ, Priscillianistæ, & alia huiusmodi genera nefariæ superstitionis. Quare dicendum, aut intelligi *legem 40. sup.* qua Honorius Manichæis, Phrygiis siue Priscillianistis nihil ex moribus, nihil ex legibus commune effecum cæteris iussit ante triennium: vel sane cum in commune Catholica sectæ inimicos intra Palatium militare prohiberet *hac leg.* specialiter aliquid de Montanistis & Priscillianistis addidisse, quod hic desideretur.

Postremo in *huius leg.* inscriptione obseruandus ordo dignitatum: ibi quippe Magister Officiorum præponitur Comiti domesticorum: qui tamen illi præponitur quadriennio post Anno D. 412. in eodem Honorii *l. puta l. vnic. qui a prabit. tirorum:* vbi vide quæ dixi.

XLIII. (a) Idem AA. Curtio PP. P. (b)

OMNIA, quæ in Donatistas (qui & *Montenses* (c) vocantur) Manichæos, siue Priscillianistas, (d) vel in Gentiles, a nobis generalium Legum auctoritate decreta sunt, non solum manere decernimus, verum in executionem plenissimam effectumque deduci: ita ut ædificia * quoque, vel horum vel Cælicolarum etiam, (quæ (e) nescio cuius dogmatis noui conuentus habent) Ecclesiis vindicentur. Poena vero lege proposita veluti conuictos (f) tenere debet eos, qui Donatistas se confessi fuerint, vel Catholicorum communionem refugerint scæuæ (g) religionis obtentu, quamuis Christianos esse se simulent: &c. Dat. xvii. (h) Kalend. Decemb. Romæ Basilio & Philippo coss. [408.]

NOTÆ.

(a) Et hanc legem Annalibus suis inseruit Baronius Anno 408. num. 24. Et iungenda huic est *lex prox. 44. imo & lex superior 42. & lex 19. infr. de Paganis.* Partem denique constituit iam proximioris constitutionis, quam ex Cod. Lugd. & Anic. edidit nuper Sirmondus in *append. Cod. Theod. n. 12. GOTHOF.*

(b) Curtius hic PP. Italiz scilicet sub Honorio fuit: vid. *Prosopogr. ID.*

(c) Donatistæ, *Montenses* Romæ dicunt, de quo mox. *ID.*

(d) De Priscillianistis iam dixi ad *legem 40. sup. ID.*

* *Legi 12. Cod. Inst. de Iudeis,* quæ alioquin desumpta ex *l. 19. infr. de Iudeis,* hic versiculus insertus. *ID.*

(e) *Qui,* habet superior constitutio a Sirmondo edita. Forte hæc vox referenda ad vocem *ædificia. ID.*

(f) *Coniunctos,* male edit. Lugd. *ID.*

(g) *Scæua religio:* vid. *Glossar. Theod. ID.*

(h) *Viii. Kalend. Dec. Romæ, Proposita Carthagine in foro sub Programmata Porphyri Proconsulis, Nonis Iunij Basilio & Philippo VV. CC. COSS.* Ita integra Constitutio, cui hæc inserta, quam edidit ex Cod. Lugd. & Anic. Sirmondus in *Append. Cod. Theod. num. 12. ID.*

XLIV. (a) Idem AA. Haue Donate (b) K. NB.

DONATISTARVM hæreticorum, Iudæorum (c) noua atque inusitata detexit (d) audacia, quod Catholicæ fidei velint Sacramenta turbare. Quæ pestis adque contagionis (e) latius * emanet ac profluat. In eos igitur qui aliquid quod sit Catholicæ sectæ contrarium, aduersumque temptauerint, supplicium iustæ animaduersionis expromi præcipimus. Dat. viii. (f) Kalend. Decemb. Rau. Basilio & Philippo coss. [408.]

NOTÆ.

- (a) Et hanc legem Annalibus suis inseruit Baronius. Iungenda vero hæc lex superiori, subscriptione tantum emendat. GOTHOF.
- (b) Donatus hic Proconsul Africae fuit, ut hoc ipso Anno docet lex 19. *supr. de pœnis*. Ad hunc ipsum duæ extant Augustini epistolæ 127. 128. *su. 100. & 112. Ed. Bened.* sic quidem, ut prior epistola nominatim præferat Donato Proconsuli Africae, & ad huius legis interpretationem omnino pertineat. ID.
- (c) Iudeorumque; vel, & Iudeorum. ID.
- (d) Detexit, pro detecta est, seu emerit: t: aîsita consruas, Iudeorum audacia detexit noua atque inusitata: vel ita noua se detexit: vel emerfit. ID.
- (e) Locus hic corruptus & asterisco recte notatus. Eum ita restituit Doct. Petitus II. *var. 11. p. 177. Que pestis atque contagio, ne se latius emanet ac prosuat, in eos igitur, &c.* Quod non probo, quis enim dixit se latius emanare? deinde id respuit vox igitur, eo loco addita. Ego restituo: *Que pestis atque contagio ne latius emanet sua G. provideat, vel prohibeat, id est, emanet tua Grauitas provideat.* Ita enim Imperatores quoque Proconsulem Africa compellabant: vide l. 3. *supr. ad l. Corn. de falsis.* Ita, Rutilius Numatianus horum temporum scriptor Itinerarii lib. 1. de Iudæis agens v. 397.

Latius excisa PESTIS CONTAGIA serpsit:

Virescentes suos natio victa premit. ID.

- (f) Ita quoque editum constitutione a Sirmondo edita: verum de qua ad legem superiorem. 79 XVII. proculdubio enim hæc lex iungenda est legi 43. *supr. & legi 19. infr. de Paganis.* Quicquid sit, eodem pertinet. ID.

COMMENTARIUS.

CONFIRMANTUR his legibus, ut & l. 19. *infr. de Paganis*, (quæ his iungenda est) ab Honorio Anno D. 408. post casum Stilichonem, superiores a se late constitutiones, in Donatistas, Manichæos, Priscillianistas, Gentiles; quin & ad Cælicolas eadem propagantur; de quibus dicam suo titulo de Iudæis Cælicolis. Confirmantur, inquam, per Præfecturam Prætorianam Italiæ, ac nominatim Romæ (quod Montensium mentio ostendit, qui utique nonnisi Romæ fuere.) Donatistæ quippe Montenses Romæ dicti, ideo quod Romæ primum Ecclesiam suam in monte habuere. Qptatus Mileuitanus l. 2. c. 4. *speluncam quandam foris a ciuitate cratibus sepeferunt, ubi ipso tempore conuenticulum habere potuissent, unde Montenses appellati sunt.* Augustinus lib. de heres. ad Quoduultideum num. 69. *Isti heretici in Vrbe Roma Montenses vocantur, quibus hinc ex Africa solent Episcopos mittere.* Meminit idem & epist. 165. *su. Epist. 53. Edit. Benediclin.* Hieronymus Chronico Anno 356. *Quidam sectatores Donati etiam Montenses vocant, eo quod Ecclesiam Romæ primum in monte habere ceperunt. Et adu. Lucifer. in fin. Marcionitas, Valentinianos, Montenses siue Campates.* Et in Epist. ad Marcellam, p. 52. T. III. *Opp. Ed. Francf. Quum Reibicii Augustodunensis Episcopi, qui quondam a Constantino (male legitur Constantino) Imperatore sub Syluestro Episcopo ob causam Montensium missus est Romam.* Augustinus epist. 165. *su. Epist. 53. Ed. Benediclin. de quodam Episcopo Donatista loquens: Sed ex transuerso, inquit, ex Africa ordinatum miserunt, qui paucis prædicens Afris in Vrbe Roma Montensium vel Cutzupitarum vocabulum propagauit.* Vbi Balduinus pro Cutzupitarum suspicabatur legendum Rupitarum. Nam & idem Augustinus de unitate Ecclesiæ, cap. 3. *Si enim, inquit, sancta Scriptura in Africa sola designauerunt Ecclesiam, & in paucis Romæ Rupitanis vel Montensibus, & in domo vel patrimonio vnus & Hispana Mulieris, quicquid de chartis aliis aliud proferatur, non tenent Ecclesiam nisi Donatistæ.* Nempe Rupitani dicti, simili allusione & ludibrio quo Montenses & Campates: Donatistæ igitur Montenses dicti Romæ. Quare hallucinatur Epiphanius qui Nouatianos Romæ ait vocatos Μοντησις. Sed multo magis errant, qui Montenses a Montano dictos autumant.) Nunc ad rem. Quin & subscriptio legis 45. *supr. hoc tit. & l. 19. infr. de Paganis*, id euincit,

hanc legem ad Urbem Romam pertinere: *Data Romæ*, id est, reddita, proposita. Nam hoc tempore Honorius Rauennæ consistebat (ut præter Chronologiam Cod. Theod. docet & Zosimus.) Rursum nominatim per Africam: Donatus enim cui lex 44. inscribitur Proconsul Africae hoc tempore erat, ut docet l. 19. *supr. de pœnis.* Et Augustinus epist. 127. & 128. *su. 100. & 112.*

Et vero ferendarum harum legum hæc occasio fuit. Nempe Stilichone hoc ipso anno cæso, ante trimestre ferme, illico hæretici & pagani iactare ceperunt, leges aduersus se latas de idolis infringendis & hæreticis corrigendis, viuo Stilichone missas, ac nominatim in Africam, non ex voluntate Honorii constitutas, verum eo nesciente vel nolente, quod Augustinus disertis verbis scribit epist. 129. *su. epist. 97. Edit. Benediclin. ad Olympium Comitum, Magistrum Officiorum, cui superior lex inscribitur.* Vnde eas irritas esse putabant & intendebant, pariterque cum cæteris Stilichonis actibus rescindendas: Quinimo & hac occasione in Catholicos insurrexere, vimque eis intentauere. Ideo & priuatim & publice eas leges recentari ac confirmari Catholici illic petiere. Nempe Patres Africani hoc Anno, 3. Id. Octobr. legationem ad Honorium destinauere contra Paganos & hæreticos, Episcopi priuatim ad Comitatum profecti: Augustinus quoque priuatim eo fine ad Olympium, eam quam dixi epistolam dedit; quæ hic tota reddenda foret, nisi modum horum Commentariorum excederet. Ex ea nempe liquet, de illis, quas dixi Gentilium & hæreticorum post casum Stilichonem molitionibus, de priuatorum querelis, & ad Comitatum professione, de Legatis ex Africa mittendis ad Honorium admittendis, de celeritate adhibenda. Tam grauibz igitur querelis excitus, & ut credere par est Olympii studio, Honorius, has leges promulgauit, confirmandis anterioribus suis Legibus, *Omnia, inquit, Honorius, quæ a nobis generabim legum auctoritate decreta sunt, non solum MANERE decernimus, verum in executionem plenissimam effectumque deduci.* Quanquam mihi mens ea, hæc leges non ad Patrum Africanorum postulationem latas (utpote quorum legatos serius ad Honorium peruenisse, Augustinus de p. 129. *su. 97. ad Olympium testatur*) verum latas ad priuatas Augustini ipsius & aliorum querelas, quæ media hyeme, ut ipse Augu-

stinus

nus testatur, ad Honorium peruenerunt & Legatos præuenerunt. Atque ipse Augustinus apud Olympium hoc instanter egit, ut negotium hoc diligentissima acceleraretur instantia, quacunq; primitus exorta occasione maturaretur: neque illud villo modo differendum, etiam antequam Episcopos, qui ideo profecti erant, videret, quam primum vigilantia potuerit accelerandum. Quare *lex 46.* demum sequentis anni initio ad Patrum Africanorum postulationem emissa fuerit.

Supplicio igitur hæreticos Donatistas affici, ac nominatim *l. 44.* Honorius iubet, qui ipsi Catholicis vim & mortem per hæc tempora intentauere, nonnullis etiam Episcoporum per Africam necatis: cuius Proconsul Donatus, cui *lex illa* inscribitur. Et Augustinus tamen Epistola peculiari ad hunc ipsum Donatum Proconsulem Africæ *puta l. 27. sua. Epist. 100. Edit. Benedicte.* Donatistas coerceri, non occidi, enixe ab eo postulauit; ubi inter alia hæc obseruentur. *Vnde ex occasione terribilium Iudicium, ac LEGVM, ne in æterni Iudicii pœnas incidant, corrigi eos cupimus non necari, nec disciplinam circa eos negligi volumus, nec suppliciis, quibus digni sunt exerceri. Sic igitur eorum peccasse compescit, ut sint quos pœniteat peccauisse. Quasumus igitur, ut cum Ecclesiæ causas audis, quamlibet nefarius iniuriis appetitam vel afflictam esse cognoueris, potestatem occidendi te habere, obliuiscaris; petitionem nostram non obliuiscaris. Et mox; Cito interim per Edictum Excellentie tue nouerint Hæretici Donatistæ MANERE LEGES contra errorem suum latis, quas iam nihil valere arbitrantur & iactant, ne vel sic nobis parcere aliquatenus possint. Plurimum autem labores & pericula nostra, quo fructuosa sint, adiuuabis, si eorum vanissimam, & impia superbia plenissimam sectam non ita cures, IMPERIALIBVS LEGIBVS com-*

primi, ut sibi vel suis videantur qualescunque molestias pro veritate atque iustitia sustinere, sed eos, cum hoc abs te petitur, rerum certarum manifestissimis documentis, apud acta vel Præstantia tua vel minorum Iudicum conuincit atque instrui patiaris, &c. Quæ Gentiles spectant ea specialius exsequetur d. l. 19. infr. de Paganis.

Inter cætera autem iubentur ædificia, in quibus hæreticorum, &c. conuentus habentur, Ecclesiis vindicari; quod & ipsum statuitur, *l. 19. infr. de Pagan. l. 54. 57. 65. infr. hoc tit.* Atenim ut ædificia templorum ad vsum publicum vindicari *dict. l. 19.* (huic coniungenda) iussit Honorius, ita & mox *lege prox. hæreticorum.*

Notandum porro has sanctiones imo pœnam capitalem indici nominatim *l. 44.* Donatistis hæreticis, de quibus iam supra: & calicolis *l. 43.* de quibus opportunior erit dicendi locus ad *legem 19.* eiusdem Honorii *infr. de Iudeis*, quæ sequente Anno 409. data est.

Cæterum Donatistarum hæreticorum, hac *leg. iunctim* legendum est: nempe Honorius Theodosii Patris sui legem generalem in hæreticos latam, extendens, rationem hac voce reddere voluit, cur in Donatistas quoque eam extendat, quia & ipsi hæretici sint: quare & similes formulæ in aliis Honorii constitutionibus occurrunt *l. 39. 41. supr. & l. 46. infr.* quibus omnino respondent, quæ Augustinus scribit *epist. 50. suæ. 158. ad Bonifacium, & Possidonius in vita Augustini cap. 12.* quorum verba retuli ad *legem 39.* Rursum *epist. 127. suæ. 110.* cuius verba paulo ante retuli. Quare error est Viri Docti Petiti, qui hæreticorum vocem cum voce Iudeorum hic coniungendam putauit, quasi hic indicetur Calicolas Iudeorum hæreticos fuisse: de quo plura ad *d. l. 19. infr. tit. de Iudeis & calicolis.*

XLV. (a) Idem AA. Theodoro PF. P. (b) 11.

DEFENSORVM, Curialium, omniumque Officiorum specula custodiat, Ne quis intra aliquam ciuitatem, vel vlla territorii parte secreta, qui ab Ecclesiæ Catholicæ Sacerdote dissidet, illicitæ cohibitionis (c) habeat facultatem. Ipsa etiam loca iuri publico sociari, *p. 67.* seclusa omni excusatione, censemus: Et proscriptos eos in exilium detrudi, qui audent disputare ea, & adferere, quæ institutio diuina condemnat. Dat. v. Kalend. Decemb. Rau. Basso & Philippo COSS. [408.]

NOTÆ.

(a) Meminit & huius legis Baronius Anno 408. num. 23. GOTHOF.

(b) Theodorus sub Honorio PP. Italiz scilicet, ut docet *l. 4. supr. de indulg. debitorum, l. 20. supr. de pœnis, l. 4. supr. de Testimoniali, l. 1. supr. de litorum & itinerum custodia, l. 25. supr. de petitionibus*, in qua Præfectura ei postea succellit Cæcilianus Anno sequente 409. quod præter Consular. Theod. testatur expresse Zosimus, *lib. 5. cap. 44. ID.*

(c) Id est, Cohibitionis: In aliis editionibus perperam cohibitionis. ID.

COMMENTARIVS.

COETVS hæreticorum rursus ab Honorio prohibentur Anno D. 408. Defensoribus Curialibus, Officiisque Iudicum hoc munere iniuncto, prohibendorum (inquam) cœtum istorum, pariter vt aliis suis legibus *l. 40. supr. & l. 4. infr. ne sanctum baptisma*, ubi videquæ dixi, & *l. 46. prox.* locis in quibus cœtus habitus fuerint, confiscari iussis, Hæreticos insuper fidei Catholicæ contraria adferentes, id est, Doctores hæreticorum deportari, bonis proscriptis.

Obseruanda interim illa, qui ab Ecclesiæ Catholicæ Sacerdote dissidet, id est, qui separatos ab Ecclesiæ Catholicæ Episcopo cœtus agunt, spreto Vnitatis studio, quæ Ecclesiæ Catholicæ nota, & ad quam inuitati ante triennium hæretici *l. 35. supr.* Neque dubium ad eisdem Donatistas hanc legem pertinere, quibus bellum agitantibus, tot legibus occurrere Honorius necesse habuit. Ergo hæretici censentur, qui ab Ecclesiæ Catholicæ Sacerdotibus dissentiant, & illicite coeunt: atque adeo hæretici

retici ad Sacerdotum Ecclesiæ Catholicæ communionem reducantur: quo pertinent quoque *l. 2. 3. de fide Catholica, l. 62. infr. hoc tit. lex ultim. supr. de his, qui super religione cont.* Et recte, cum, ut hic dicitur, Ecclesiæ reuera Catholicæ Sacerdotes sint: & norma hic secundaria, respondet normæ principalis.

Item obseruetur tria hominum genera, Defensores, Curiales & Officia omnia, quibus hæc cura imposita, ut hæreticis contra irent: de

quo fidem quoque facit *supr. l. 40. faciet & l. prox. 46.*

Tandem neque inani coniectura ducor, huic legi coniungendam videri *legem 39. supr. de Episcopis, & legem 8. Cod. Iust. de Episcopali audient.* Quod si ita est, tum ex his tribus legibus inter se coniunctis id efficiatur, Honorium in commune id modis variis egisse, ut sua constaret Episcoporum Catholicorum iudicio reuerentia: 1. siue ipsam spectes *doctrinam 2. siue conuentus eorum, siue cognitionem & audientiam,*

XLVI. (a) Idem AA. Theodoro PF. P. 11. Post alia.

NE Donatistæ, vel ceterorum vanitas (b) hæreticorum, aliorumque error, (c) quibus Catholicæ communionis cultus non potest persuaderi, Iudæi, (d) adque Gentiles (quos vulgo *Paganos* (e) appellant) arbitrentur, Legum ante aduersum se datarum constituta tepuisse, nouerint Iudices vniuersi præceptis eorum fidei deuotione parendum, & inter præcipua, (f) quidquid aduersus eos decreuimus, non ambigant exsequendum. Quod (g) si quisquam Iudicum loco (h) conhibentiæ (i) executionem præsentis legis omiserit, nouerit, (k) amissa dignitate grauiorem motum se Nostræ Clementiæ subiturum. Officium quoque suum, quod salutis propriæ contempta suggestione (l) defuerit, punitis tribus Primatibus, (m) condemnatione viginti librarum auri plectendum. (n) Ordines (o) quoque viri, si in propriis ciuitatibus, vel territoriis (p) commissum tale aliquid siluerint in gratiam noxiorum (q) deportationis pœnam & propriarum amissionem facultatum se nouerint subituros. Dat. xvii. (r) Kalend. Febr. Rau. Honor. vii. & Theod. iiii. AA. coss. [409.]

NOTÆ.

- (a) Meminit & huius legis Baronius *Anno 409, num. 12.* Hæc lex vna cum *l. 31. supr. de Episcopis,* (quæ tamen eiusdem constitutiones non sunt) inserta integræ constitutioni, quam e Cod. Lugl. & Anic. edidit nuper Sirmondus in *Append. Cod. Theod. num. 14. GOTHOF.*
- (b) Vanitas hæreticorum: sane & Augustinus Donatistarum sectam *vanissimam & impie superbiæ plenissimam,* vocat *epist. 127. su. Epist. 100. Edit. Benediclin.* locum ad *l. 44. supr. protuli. ID.*
- (c) *Aliorumue eorum, &c.* Constitutio Sirmond. *RITTER.*
- (d) Puta, Iudæi. *GOTHOF.*
- (e) Ita Augustinus 2. *Retract. 43. Deorum falsorum mutorumque cultores, quos VSITATO NOMINE Paganos vocamus.* In huius vulgaris nominis rationem inquiri *infr. tit. de Paganis:* vide interim cotæntum Orosium *Præfatione lib. 1. ID.*
- (f) *Curarum* add. in App. Cod. Theod. *ID.*
- (g) *Si quisquam,* Constitut. Sirmond. *RITTER.*
- (h) *Peccato, pro, loco, in Append. Cod. Theod.* Quidam hunc locum ita suppleunt, *loco conuiuentia dato, GOTHOF.*
- (i) *Conuiuentia. ID.* In App. Cod. Theod. legitur, *conhibentiæ, dissimulandi arte. RITTER.*
- (k) Nouerit, hæc vox abest a Constit. Sirmond. *ID.*
- (l) Nempe Officiales suggerere Iudicibus tenebantur Iussiones Principum. *GOTHOF.*
- (m) De Primatibus Officiorum, vide *supr. tit. de diuersis officiis.* Hic porro nota tres Primates peculiari pœna plecti: quam sententiam Hunnericus Rex Edicto suo indidit, & in Catholicos retorfit, apud Victorem *Vilcensensib. 4. cap. 2. ID.*
- (n) *Subdendum, & supra, Condemnationi, Constitutio Sirmond. RITTER.*
- (o) *yp. Ordinis,* ut etiam habetur in constitutione illa edita a Sirmondo. Ordinis Viri, id est, Curiales, ut nominantur *l. prox. 45. supr. nisi malis, Ordinis primi,* quod non probbo. Est qui tentat, *ordines quoque & Duumviri.* Ego restitui, *Ordinis quoque Quinquiviri vel Decemviri.* Tot enim Principales seu Primates erant, *l. 2. supr. de questionib. l. 39. supr. de Episcop. l. 54. infr. hoc tit.* Sic in Edicto Marcellini Tribuni, in Collat. Carthaginiens. prim. cognit. num. 5. pag. 1052. 1053. Tom 1. Concil. Harduin. Vniuersos etiam cunctarum Prouinciæ Curatores, Magistratus & ordinis viros: nec non & actores, &c. & mox, per viros ordinis tradendam. Et in sententia: *Vnde vniuersos ordinis viros, dominos etiam fundorum, &c. GOTHOF.*
- (p) Pariter ut *l. prox. 45. supr. ID.*
- (q) *Gratia obnoxiorum,* Constitut. Sirmond. *RITTER.*
- (r) *XVIII. Kalend. Febr. Honorio IX, & Theodosio V. Coss. Rauenna:* ita in constitutione prædicta. *GOTHOF.*

p. 168. **C**ONFIRMANTUR leges & poenæ in Donatistas, hæreticos alios, Iudæos item & Gentiles hac rursum Honorii constitutione initio Anni 409. Poena iudicibus amissione dignitatis, quin & grauiore indicta pro motu Principis, Officialibus & Curialibus ea ipsa, quam iam antea constituerat.

Atque hæc illa ipsa mihi Honorii constitutio videtur potius, quam 43. & 44. quæ ad Patrum Africanorum postulationem & querelam data fuit. Cuius coniecturæ ratio, quam etiam ad eam legem reddidi. Nempe quod Augustinus *epist. 129. su. 97. Edit. Benedictin.* ad Olympium Com. & Mag. Officiorum testetur, priuatorum querelas *media hyeme*, id est, fine Anni præcedentis 408. ad Comitatum seu Honorium perlatis (quo utique tem-

pore data *l. 44. 45. supr.*) etenim secutas demum Patrum Africanorum querelas, hæc demum. At enim eodem semper fine: nempe quo liqueret, leges antea aduersus hæreticos & similes latis, non Stilichoni acceptas ferendas, & sic eo casu antiquatas (quod hæretici Gentiles iactabant) verum in vigore suo manere oportere, atque eo spectant illa *l. 43.* Omnia quæ a nobis generalium legum auctoritate decreta sunt, non solum manere decernimus, verum in executionem plenissimam effectumque deduci. Pariter eodem pertinent illa huiusce legis. Ne Donatistæ, &c. arbitrentur, legum ante aduersus se datarum constituta tepuisse, nouerint iudices vniuersi præceptis eorum fideli deuotione parendum: & inter præcipua, quicquid aduersus eos decreuimus, non ambigant exequendum.

XLVII. (a) Idem AA. Iouio PP. P. (b)

Si quis contra ea, quæ multipliciter, pro salute communi, hoc est, pro vtilitatibus Catholicæ sacrosanctæ Ecclesiæ, aduersus hæreticos, & diuersi dogmatis sectatores, constituta sunt, etiam cum Adnotationis nostræ beneficio, venire temptauerit, careat impetratis, &c. Dat. vi. Kalend. Iul. Rau. Honorio VIII, & Theod. III. AA. COSS. [409.]

NOTÆ.

(a) Omisit hanc legem Baronius. Iungenda autem ei *lex ult. supr. de denunciat. vel edit. GOTHOF.*

(b) Italiæ: de quo vide Zosimum *lib. 5. cap. 48. 49. 51.* Sozomenum *lib. 9. cap. 7.* Eidem, præter hanc leg. & d. *l. ult. inscripta quoque l. 19. infr. de Iudæis. ID.*

COMMENTARIUS.

RESCRIPTA specialia seu Adnotationes suas Honorius aduersus leges in hæreticos & diuersi a Catholica Ecclesia dogmatis sectatores, valere vetat hac constitutione, pariter *vt l. 51. 52. infr. vt vetitum subinde a Theodosio M. Arcadio l. 5. 6. 14. 16. supr. a Theodosio Iun. l. 49. infr. 58. 65. infr.* de quo vide etiam quæ notauimus ad *l. ultim. supr. de constit. Princip.* Nempe ita coniicio, turbato Italiæ nominatim statu hoc anno, atque Alarico ei vbique Romæ imminente, hæreticos & similes caput efferre

cœpisse, atque etiam ab Honorio per nonnullos huiusmodi rescripta emeruisse. Sane Sozomenus quoque hoc ipso anno *lib. 9. cap. 9.* excitatas Arianorum & Paganorum spes per Attalum memorat. Quare, reprimere eas Honorio visum, atque hæreses nihilo secius oppugnare *l. 19. infr. de Iudæis*, quæ & ipsa Iouio huic PP. Italiæ (quod Zosimus & Sozomenus testantur) inscribitur: atque in summam Catholicis Ecclesiis consulere, quod etiam ostendit *l. ult. supr. de denunciatione*: quæ huic nostræ iungenda est.

XLVIII. (a) Idem AA. Anthemio PP. P. (b)

MONTANISTAS, & Priscillianistas, (c) & alia huiuscemodi genera nefariæ superstitionis, per multiplicata scita diuinalia, diuersa vltionum supplicia contemnentes, ad Sacramenta quidem Militiæ, quæ nostris obsecundat imperiis, nequaquam admitti censemus. Si quos vero ex his Curialis origo, vel Ordinum nexus, aut Cohortalinæ militiæ inligat obsequiis & functionibus, his adstringi præcipimus: ne sub colore damnatæ religionis, eliciant vacationis cupitæ sibi suffragia. Nec enim placet ex Lege, (d) quæ in Occidentibus partibus promulgata, prædictas caerimonias (e) ita infecuta est, vt ab omni contractu eos & propemodum Romana conuersatione submouerit, Cohortalis (f) militiæ, vel Curiarum eos necessitatibus liberari. (g) Dat. ix. Kalend. Martii Constantinop. Varanev, c. cos. [410.]

NOTÆ.

(a) Meminit huius legis Baronius Anno 401. num. 67. GOTHOF.

(b) Orientis. ID.

(c) A Priscilla ita dicti: de quibus etiam *l. 40. 43. supr. l. 59. 65. infr. ID.*

(d) *vt.*

p. 169. (d) *yp. ea lex.* Quænam autem ea mox disquiri. *ID.*

(e) *Cerimonia pro hæresibus hic: sane & de Iudeis l. 13. infr. de Iudeis. ID.*

(f) *Et cohortalis. ID.*

(g) *Liberavit. ID.*

COMMENTARIUS.

THEODOSII Junioris constitutiones in hæreticos hinc incipiunt, quæ in vniuersum hoc titulo sunt decem: puta *hæc lex & lex prox. 49. 50. 57. 58. 59. 60. 61. 65. 66. seu vlt.* Et cum in hæreticos in genere duæ constitutiones scriptæ sint, puta *lex 60. & 65.* reliquæ octo in singulares hæreticos nominatim directæ sunt: puta, in Montanistas *hæc, & lex 57. 65.* in Priscillianistas, *hæc lex pariter & l. 59. 65.* in Eunomianos, *lex 49. 50. 58. 59. 61.* in Manichæos, *l. 65. & 69.* in Phrygas *d. lex 59. & 65.* in Pepizitas, *d. l. 59.* in Nouatianos & Sabbatianos, *l. 59. 65.* in Arianos, *l. 59. 60. 65.* in Macedonianos, *l. 58. 60.* in Apollinarianos, Valentinianos, Marcionistas, Borborianos, Messalianos, Euchitas, Enthusiastas, Donatistas, Audianos, Hydroparastatas, Ascodrogitas, Fotinianos, Paulianos, Marcellianos, *d. l. 65.* denique in Nestorium, *l. 66. seu vltim.* E quibus octo priores datæ sunt, Attico Constantinopoli Episcopante: ab Anno D. 406. in Annum D. 426. duæ postremæ post eius mortem. Quod quidem moneri summum operæ pretium; quandoquidem illæ proculdubio Leges Attico ferme auctore & suasore latæ sunt, viro pietate & prudentia insigni, vt eum describit Socrates *lib. 6. cap. 20. & lib. 7. cap. 2.* sub quo Ecclesia in maius prouecta est, vt idem Socrates ait: *διὸ καὶ τὰς Ἐκκλησίας ἐπὶ αὐτῷ συνέβη εἰς μέγα ἐπιδένου, unde etiam Ecclesiæ sub eius Pontificatu maximum incrementum cepere:* vbi subiicit eum non modo suæ fidei fautores seu orthodoxos concordia deuinxisse, verum etiam hæreticos prudentia sua obstupescisse, neque illis molestiæ quidquam exhibuisse, verum *perterruisse* tantum, mox mansuetum & facilem sese his exhibuisse. De quo ferme ad *l. 45. supr. de Episcopis.* Nunc de *hæc lex.*

MONTANISTIS, PRISCILLIANISTIS, similibusque nefariæ superstitionis hæreticis, MILITIA Palatina Theodosius Iun. hac constitutione A.

410. interdicat: atenim Curiali conditioni vel cohortalinæ militiæ eos inherere iubet. Quæ omnia concordant *leg. 25. 29. 42. supr. & l. 58. 61. 65. infr.* Nempe vt eleganter ait, *sub colore damnata religionis elicere hæreticos vacationis cupita suffragia, absurdum foret:* neque supplicia ultionum, *necessitatibus liberari* quemquam sinunt. Denique poena non foret, si nexu originali, & militia graui, per poenam quis liberaretur; cuiusmodi vtique Curialis seu ordinum nexus & militia cohortalina est; de quo suis *tit. supr.* ac nominatim de cohortalina militia, ad *l. 16. supr. de cohortalib.* quæ coniungenda cum *l. 17. hoc tit. & eodem pertinet quo lex 58. & 61. & 65. infr.* quarum eadem sententia est.

Porro *hæc leg.* indicatur lex quædam Honorii (Theodosii in Imperio collegæ) Occidentalis Imperatoris: qua is superiores hæreticos ab omni contractu & propemodum Romana conuersatione ita submouit, vt cohortalis militia vel Curiarum eos necessitatibus liberauerit. Quænam autem illa lex sit, in obscuro forte videri posset; eo magis, quod expresse Honorius ante quindecim menses, sine Anni 408. Catholicæ sectæ inimicos intra Palatium militare prohibuit *l. 42. supr.* Quare legem Honorii *l. 40. supr.* intelligi dicendum est, vbi pariter in Manichæos & Phrygas seu Priscillianistas seueritatem exercens, *Huic hominum, inquit, generi nihil ex moribus, nihil ex legibus sit commune cum cæteris. Item, præterea non donandi, non exendi, non postremo contrahendi cuique conuictio relinquitur facultatem.* Accedat eiusdem Honorii *lex 4. infr. ne sanctum baptisma.* Nulla tamen a cohortalina militia immunitatis mentione, quæ hic facta. Neque enim putem dictæ *l. 40. supr.* id de Montanistis & Priscillianistis subdi, fuisse & ea parte decurtatam *eam legem* a Theodosiani Codicis conditoribus.

XLIX. (a) Idem AA. Anthemio PE. P.

MANENTIBUS his, quæ in *Eunomianos Lex* (b) Diui Patris Clementiæ Nostræ iamdudum constituit, nihil deinceps inuicem sibi vel donare, vel ipsos donatione confectui: nihil item relinquere, nec capere testamento decernimus. Careant emolumentis, quæ ex donationibus, vel morientium voluntate alternis solebant inlecebris (c) fraude & circumuentione percipere; vt in totum vtriusque (d) iuris communione priuentur; tantumque eis ab intestato succedant, quos ad succedendi ius proditus veteribus (e) legibus ordo præscribit: ita vt si nullus ex his superstes fuerit, qui iure ab intestato ad hereditatem vocantur, tunc bona in hac superstitione defuncti ad fiscum nostrum pertineant. Donationes etiam prædicto more prohibitiæ sacrarii (f) nostri incrementis accedant: Ita tamen, vt nulli ex his quicquam a nostra munificentia deposcere (g) liceat, neminique percipere, etsi quid forte voluerimus vltro largiri: (h) sed in iure fisci maneant semper: Nisi ea publicæ utilitatis ratio venditioni subiecerit. Dat. Kalend. Mart. Varane v. c. CONS. [410.]

L. (i) Idem AA. ad Strategium Com. R. P. de (k) eadem re:
addito. (l)

ITA vt Officium rerum priuatarum aperte cognoscat, ad proprium periculum redundare, si quid vnquam ex prædictis bonis dissimulatione sua cuiquam passum fuerit tradi: cum nullo modo nullaue ratione huius legis auctoritatem circumueniri oporteat. Dat. Kal. Mart. (m) Varane v. c. cos. [410.]

N O T Æ.

- P. 170. (a) Meminit quoque harum duarum legem Baronius Anno 410. n. 67. Iungenda autem vtraque, mox vt offendam. GOTHOF.
(b) Intelligit Theodosius Iun. vt puto Arcadii Patris sui constitutionem ante annos quindecim latam, nempe l. 25. *supr. ID.*
(c) Alioquin alternis inlecebris prouocare in se iudicium alicuius postremum, criminofum non est, l. *ultim. C. Iust. si quis aliquem testari probib. ID.*
(d) Donationum, testamenti. *ID.*
(e) Vide *supr. l. 40. ID.*
(f) Est qui malit, *sacri erarii. ID.*
(g) Petitionum hac parte vsus sublati: de quo vide *tit. de Petitionib. supr. lib. 10. ID.*
(h) Et vltro data hoc casu prohiberi nota: de quo vide *tit. de Petitionib. & vltro datis. ID.*
(i) Iungenda vt dixi hæc lex superiori: de quo mox plura. *ID.*
(k) Nempe de Eunomianorum bonis rei priuatæ, perpetuo iure sociandis *hæc leg. agitur*; ideo ad Comitum Rerum Priuatarum quoque lex hæc directæ. *ID.*
(l) Quid sibi hæc velint, in *Prolegomenis* iam semel ostendi & aliquid mox in Commentario. *Addito autem, id est, hoc addito: Quare perperam id mutant nonnulli in additum. ID.*
(m) Sola postrema editio Parisiensis hic inferit *Rau. perperam*: data enim hæc lex ab *Arcadio*, & ad Anthemium Præfectum Prætorio Orientis, & Strategium Comitum Rerum Priuatarum per Orientem, *Chronos. Theod. ID.*

C O M M E N T A R I V S.

DE EVNOMIANIS sunt hæc leges, quæ inter se coniungendæ veniunt, imo eadem sunt & de eadem re: nisi quod amplius aliquid posteriore additum: pro ratione eius, cui lex hæc inscribitur. Nempe eadem constitutio ad diuersos data, cuius rei exempla hoc Codice complurima, vt docet inter alias vel hoc ipso titulo *lex 42. supr.* quia eiusdem rei dispositio & cura sæpe ad varios Magistratus spectabat. Quare etiam, prout res erat, aliquid constitutioni ad vnum Magistratum directæ addebatur, quod alteri non item. Atque hic sensus est horum verborum, *ad Strategium Comitum Rerum Priuatarum, de eadem re: addito.* Quæ omnia recte ad inscriptionem retracta, cum in anterioribus editionibus ista *de eadem re addito*, initium ipsius legis occuparent. De quo vide *Prolegomena*. Nunc de sententia harum legum.

EVNOMIANIS donationum & testamentorum ius vtrumque a Theodosio Iun. Anno D. 410. confirmata Patris sui Arcadii constitutione adimitur: solisque ab intestato successoribus exceptis, bonis ab his hisdemue donata, relicta fisco assignantur.

Adeo quidem, vt neque ea petere a Principe priuato fas sit, neque vltro data accipere, (Petitionibus igitur & vltro datis hac parte prohibitis, de quibus fuit *supr. tit. de Petitionib. & vltro datis*) autaliter quam venditionis titulo consequi. Nempe hæreticorum bona, priuatorum prædam esse noluit Theodosius Iun. ne Catholici alioquin, vt puto, in inuidiam vocarentur: quasi Eunomianos

nonnisi spe prædæ & consequendorum per donationem bonorum, eruerent. Quæ vtique cessat in venditione, qui onerosus est titulus. Sane hoc ipso tempore imo anno (si recte supputat Baronius) Synesius Eunomianos quidem erui magno animo iubebat: sic tamen vt a rapina ipsorum bonorum abstineretur: epistola in eam rem expressa ad *Presbyteros* s. Sed & Socrates *lib. 7. cap. 3.* memorat Macedonios hoc ipso tempore a Theodosio Synadorum Phrygiæ Pacatianæ Ep. grauiter exagitat, turpis quæstus causa, vt ex iis pecuniam cogeret. Fauces igitur quam plurimorum hac tempestate in hæreticos apertas hinc liquet, non fidei studio, sed pecuniæ. Quare eas Theodosius Iun. etiam *hæc leg.* præclusum iuit. Adeo etiam vt Officialibus Comitum Rerum Priuatarum (quos priuatos dicebant) pœnam minitetur, ab his videlicet reddendum, quicquid ipsi passi fuerint cuiquam, ex prædictis bonis tradi.

Patris sui Arcadii constitutionem hac parte confirmare se Theodosius Iun. profitetur: quæ proculdubio est *lex 25.* posteriores enim, puta *lex 27. 36.* contrariæ sunt. Potuerit forte & postrema quædam post *eam 27. & 36.* ab Arcadio in hanc sententiam lata fuisse.

Tandem hæc duæ leges proculdubio pars sunt eius legis, qua seuerissimum supplicium, Catholica fide imbutos rebaptizantibus impositum ipse Theodosius Iun. memorat *l. 6. infr. ne sanctum bapt.* quo vtique rebaptizantium numero Eunomiani fuerant.

LI. (a) Idem AA. Heracliano (b) Com. Afric.

ORACULO (c) penitus remoto, quo ad ritus (d) suos hæreticæ (e) superstitiones obre-
pferant, sciant omnes sanctæ (f) legis inimici (g) plectendos se pœna & proscriptio-
nis & sanguinis, si ultra conuenire per (h) publicum, execranda (i) scelus sui temeritate,
temptauerint. (k) Dat. viii. Kal. Sept. Varane v. c. CONS. [410.]

NOTÆ.

(a) Hanc legem inseruit Annalibus suis Baronius: deque ea rectum eius iudicium est *Anno 410. num. 47. 48. 49.* Caterum cum *hac leg.* eandem esse *l. 56. infr.* vbi eo venero, ostendam. Tandem huius legis fux meminit paulo post Honorius in *actis coll. Carthag.* de quo mox. *ID.*

(b) Eidem inscribitur *d. l. 56. infr.* Hic est, qui postea Tyrannidem arripuit, de quo *l. 21. de panis: l. 5. de infirm.* his, *quæ sub tyr.* forte an & hic, de quo Synesius *epist. 144. ID.*

(c) Id est, Lege, rescripto, Edicto: de quo mox. *ID.*

(d) Exercendos, atque adeo conueniendi. *ID.*

(e) *Hæresis & superstitionis* quidam hic tentant male. In Edit. Quart. est, *hæretica superstitionis.* In *d. l. 56.* quæ eadem est, legitur, in Edit. Quart. *hæresis superstitionis*, & in ultim. Paris. *hæresis superstitionibus: 77. hæretica superstitiones*, vt hic editum. *ID.*

P. 171. (f) Ita *l. 42. supr.* Catholicæ. *ID.*

(g) Et in his Donatistæ. *ID.*

(h) In publicum. *ID.*

(i) Exercendi *d. l. 56.* vtrumque sustineri potest. *ID.*

(k) Ne qua, vera diuinaque reuerentia, contagione temeretur. Hoc amplius additum *d. l. 56. ID.*

COMMENTARIUS.

INFIRMAT hac constitutione Honorius Imp. Anno D. 410. fine mensis Augusti Varane Cos. per Africam *Oraculum*, id est, Edictum, legem, rescriptum, quo hæreticis rituum suorum exercendorum, conueniendique seu cœdendi publice potestatem fecerat, pœna proscriptio-
nis & sanguinis proposita. Nempe hoc est illud ipsum Edictum hac lege infirmatum, cuius meminere Patres Africani, hoc ipso Anno 410. ante bimestre & quod excurrit: Cuius hæc verba sunt, vt habetur Codice Ecclesiæ Africanæ *can. 107. pag. 926. Tom. I. Conci. Harduin.* Post Consulatum gloriosissimorum Imperatorum Honorii VIII. & Theodosii III. AA. XVIII. Kalend. Iulias Carthagine, in Basilica regionis secunda. In hoc Concilio legationem susceperunt contra Donatistas, Florentius, Possidius, Præsidius, & Benenatus Episcopi, eo tempore, quo Lex data est, vt libera voluntate quis cultum Christianitatis exciperet. Quæ verba Balsamo perperam intellexit, eodemque traxit, quo duodecimum Canonem Neo-cæsariensis. Atenim Patrum hæc mens est, paulo ante latam ab Honorio Legem; qua hæreticis ac Donatistis rituum suorum exercendorum copia facta fuerat. Et hoc illud est *Oraculum*, quod hac lege memoratur, simul & abrogatur. Et sane implemet Honorius, duobus ferme post mensibus, in Mandatis suis, Marcellino Tribuno & Notario ad Carthaginensem collationem destinato (quorum pars est *l. 3. infr. de religione*) vtriusque Legis meminit & huius, & illius, simul & hanc confirmat. Nec sane laet, inquit, consuetudinem nostram sermo celestis ORACULI, quem (sermonem) ERRORI suo posse proficere scia. Donatistarum interpretatio proficitur, qui quamuis deprauatos animos ad correctionem mitius inuitaret, ABOLERI eum tamen etiam ANTE (nempe hac lege) iussimus, ne qua superstitionibus præstaretur occasio. Nunc quoque excludendam SVBREPTIONEM, simili auctoritate censemus, illudque merito profiteamur, libenter nos ea, quæ STATUTA FVERANT submouere, ne in diuinum cultum nobis se, quisquam auctoribus Tom. VI.

assimet posse peccare; vt habetur in Actis collat. Carthag. *prim. cognit. num. 5. pag. 1051. Tom. I. Concil. Harduin.* Quare & in *l. 3. infr. de religione*, quæ & ipsa pars est Mandatorum illorum quæ dixi, nouella subreptio (nam ita legendum ibi ostendam:) cuius ibi mentio fit, est illud ipsum Oraculum, quod vt hac leg. ita & prædictis Mandatis infirmatur.

Caterum *hac lex*, vt indicio sunt superiora e Codice Africano, atque ipsa insuper temporum ratio, ad patrum Africanorum postulationem lata, videtur, Honorius scilicet & extremis superioris Anni 409. & primis huius anni mensibus, in hæreticos remissior fuerat, ac nominatim Donatistas, quorum deprauatos animos ad correctionem mitius inuitandos crediderat, vt ipsemet superiore loco ait. Quinimo & in paganos: Nam & Zosimus *lib. 5. cap. 46.* Legem, qua Catholicæ sectæ inimici (id est, vt hæretici ita & pagani) intra palatium militare prohibiti fuerant, (& sic *l. 42. supr.*) eo quo dixi tempore abrogatam, testatur.

Coniicit etiam Baronius causas vtriusque legis per Africam. Nempe priorem illam quæ hac abrogatur, ab Honorio ipsa rerum necessitate extortam, ne alioquin Donatistæ tot legibus exasperati, a partibus Attali Tyranni starent, qui Africam tentaturus videbatur: Cum autem periculum illud cessasset, Attalo videlicet exauctorato, ad Patrum Africanorum petitionem eam *hac lege* abrogatam. Quod valde probabile facit præter ipsam temporum rationem *Heracliani Comitis Africa* nomen, cui hæc lex inscribitur: Nempe hic ille Heraclianus est, aduersus quem Honorii partes sectantem atque Africam sub Imperio Honorii retinentem, Attalus Tyrannus Constantinum cum exercitu in Africam superioris iam anni fine misit, Africæ potiundæ spe, tanto terrore & timore Honorio Imperatori iniecto (quem etiam ipse quodammodo prodit *l. 1. supr. de terris limit.*) vt si Africana hæc expeditio Attalo feliciter, cederet, Imperio cedere atque in Orientem fugere in animum induceret. Verum hic ab exercitu Heracliani.

raciani mox cum suis interfectus. Eo acrius Heraclianus Africam tueri cepit, littorum & portuum Africa custodibus admotis, atque annonam Romanam subuehi vetuit. Vnde Romæ fames exorta: Mox Attalo Imperium ab Alarico abrogatum, ut memorant Zosimus *lib. 6. cap. 7. 8. 9. 12.* & Sozomenus *lib. 9. cap. 8.* verum de hoc Attalo plura ad *legem penultim. & ultim. supr. de indulgent. crim. & ad legem 1. supr. de terris limitaneis, & l. 2. supr. de littorum & itinerum custod. & l. 6. supr. de indulgent. debitorum.*

Repetita porro *hæc lex* Anno Domini 416. totidem verbis, nonnullis tamen auctior *l. 56. infr. vbi dicam.*

In vtraque lege notanda est poena sanguinis, quam Honorius comminatur illicitos coetus agitantibus hæreticis: nempe id ita in animum induxit

suum, post frequentes hæreticorum conatus, obreptiones, factionesque. Alioquin in hæreticos poena sanguinis haud adeo sancita, nisi in detestabiles & execrabiles nonnullos, in *sp. l. 9. & 51. 56. supr. verum de hoc plura in Paratitlis, & ad l. 28. hoc tit.* Errat certe Vir Doctus, qui *hæc leg. poenam* proscriptionis & sanguinis impositam successiue ait, puta ut primum hæretici proscriptione plectantur, quam poenam si contempserint, deinde poena sanguinis plectantur: nam vtraque poena simul hic imponitur verbis constitutionis.

Intendit porro *hæc leg.* Honorius poenam in Donatistas, quod mitioribus edictis inuitati, vel poenis etiam affecti, furorem suum quotidie augerent & exererent; vnde valido metu opus visum.

p. 172.

LII. (a) Idem AA. Seleuco PF. P. (b)

CASSATIS, quæ prægmatici, (c) vel adnotatione manus nostræ, potuerint impetrari, & manentibus his, quæ etiam dudum † super hoc definita sunt, & veterum Principum sanctione seruata, nisi ex die prolata (d) Legis omnes *Donatistæ*, tam Sacerdotes (e) quam Clerici, laicique, Catholicis ea, qua (f) sacrilege descivere, reddiderint, tunc Inlustres singillatim (f) poenæ nomine fisco nostro auri pondo quinquaginta cogantur inferre: Spectabiles, auri pondo quadraginta: Senatores, (g) auri pondo triginta: Clarissimi, auri pondo viginti: Sacerdotes, auri pondo triginta: Principales, (h) auri pondo viginti: Decuriones, auri pondo quinque: Negotiatores, (i) auri pondo quinque: Plebei, auri pondo quinque: Circumcelliones, (k) argenti pondo decem. 2. Qui nisi a Conductoribus, sub quibus conmanent, vel Procuratoribus, Executori, (l) exigendi (m) fuerint præsentati, (n) ipsi teneantur ad poenam: ita vt ne (o) Domus Nostræ homines ab huiusmodi censura habeantur immunes. 3. Vxores quoque eorum, maritalis (p) segregatim multa constingat. 4. Eos enim, (q) quos nequaquam inlata damna (r) correxerint, facultatum omnium publicatio subsequetur. 5. Seruos etiam dominorum admonitio: vel Colonos, verberum crebrior ictus a praua religione reuocabit: ni malunt ipsi ad prædicta dispendia (etiā si sunt Catholicis) retineri. 6. Clerici veromistrique eorum ac perniciosissimi Sacerdotes ablati de Africano solo, (s) quod ritu sacrilego polluerunt, in exilium viritum ad singulas quasque regiones sub idonea prosecutione (t) mittantur. 7. Ecclesiis eorum, vel conuenticulis, prædiisque, si qua in eorum Ecclesias hæreticorum largitas praua contulit, proprietati potestatique Catholicæ (v) (sicut iam dudum † statuimus) vindicatis. Dat. III. Kalend. Febr. Rau. Honor. IX. & Theod. V. AA. COSS. [412.]

NOTÆ.

(a) Inseruit & hanc legem Annalibus suis Baronius, deque ea agit Anno 412. num. 1. 2. 3. Eiusque partem Hunnericus Rex Edicto suo indidit, & retorlit aduersus Catholicos apud Victorem Vticensem *lib. 4. de persecut. Vandal. cap. 2. GOTHOF.*

(b) Italiæ scilicet sub qua Præfectura fuit Africa. *ID.*

(c) *ve. pragmatica*, vel *pragmaticis*. De *Pragmaticis* sunt adhuc duæ leges: puta *l. 3. supr. de Decur. & silent. l. 36. de annona & trib.* Quid ea, v. *l. 7. Cod. lust. de diu. rescript. ID.*

† Leges anteriores memorat. *ID.*

(d) *Prolata lex*, est promulgata. *ID.*

(e) *Sacerdotes*, id est, Episcopi, Presbyteri, Diaconi. *ID.*

(f) Locum hunc ita restituo, qui a Catholicis sacrilege descivere, redierint: vel, ad Catholicam, a qua sacrilege desciverunt redierint, vel, Catholicæ se, a qua sacrilege descivere, reddiderint, quod postremum omnium maxime placet. *Catholicæ* vero vox hic, & in fin. l. absolute pro Catholica Ecclesia, pariter vt *l. 4. supr. de Episcop. l. 2. ne sanctum bapt. ID.*

(g) Dignitates obserua, Illustres, Spectabiles, Senatores, Clarissimos, ac proinde & multæ modum, pro eo maiorem vel deductionem. *ID.*

(h) Senatores & Clarissimi hic distinguuntur; de quo mox, *ID.*

(i) De *Principalibus* docuit plene *tit. supr. de Decurionibus*. Hinc emendandum Edictum Hunnerici, vbi male *populares* pro *principales*. *ID.*

(j) *Negotiatores*, a Plebeis distincti fuere, vt hic locus docet & docuit, *supr. titulus de lustrati collatione. ID.*

(k) *Cir.*

(k) *Circumcelliones* quinam fuerint mox dicam. *ID.*

(l) *Forte Dulcitium* intelligit. *ID.*

(m) *Id est, pellendi ex agris. ID.*

(n) Ita Augustinus *epist.* 159. *siu.* 133. *Edit. Benedictin.* ad Marcellinum; qui illorum notoria, ad quos suenda publica pacis vigilantia pertinebat, presentari videantur examini. *ID.*

(o) *Id est, Nec, nequidem. ID.*

(p) *vg. Maritimi*: de quo mox. *ID.*

(q) Sustineri potest: pro quo alii tentant, vero, vel, deinde. *ID.*

(r) *Damna* hic & l. 54. *infr.* pro multa. Sic & apud Augustinum in hac ipsa re *Ep.* 50. *siu.* 185. ad Bonifacium. *Vid. Commentar. ID.*

(s) Solum Africanum. *ID.*

(t) De *Prosequutione* reorum dixi *supr. tit. de exhibendis vel transmittendis*: item *tit. de custodia reorum. ID.*

(v) *Catholica*, hic & *supr. l. 4. de Episcopis*: l. 2. ne sanctorum bapt. absolute pro Ecclesia Catholica. *ID.*

† Legem anteriorem memorat. *ID.*

COMMENTARIUS.

DONATISTIS ad Catholicam fidem reuocandis, atque rescandis enixe incumbit Honorius Imp. hac constitutione, quæ data statim post collationem Carthaginensem Anno D. 412. Primo capite Donatistis pœnæ seu multe imponantur, nisi ad Catholicam Ecclesiam redierint, non obstante quacunque tandem Principis pragmatica vel annotatione. Eo inquam pertinet huius legis initium, quod ita restituo: *Nisi, &c. Catholica jē a qua sacrilege desciuere, reddiderint.* De eo quippe quod dixi agi ostendit manifeste vox *DESCIVERE*, quæ omnino pertinet ad personas, non ad res ablatas. Et totus deinceps legis contextus id euincit, agi de Donatistis a praua religione reuocandis, quod & diserte eodem loco dicitur. De Ecclesiis enim demum agitur sine legis: idque ipsum argumento dictæ legis 54. *infr.* firmari potest. Pœnæ autem, quod secundum, per singula hominum genera proponuntur, siue in dignitate positurum, siue popularium, siue *Circumcellionum* (de quibus postea plenius.) Tertio, proponit pœnam occultantibus eos etiam Conductoribus, Procuratoribus & hominibus Domus Principis, vxoribusque eorum. Quarto, post multam inflictam contumacibus bonorum proscriptionem minatur. Quinto, & dominis etiam Catholicis eandem multam imponit, nisi seruos & colonos a praua religione reuocauerint. Sexto, Honorius Clericos Ministros Sacerdotes Donatistarum in exilium singulos per singulas regiones mitti sub fida persecutione iubet. Postremo capite, Ecclesie, Conuenticula, prædiaque, hæreticorum largitate in eorum Ecclesias collata, Catholicis Ecclesiis iuxta priores constitutiones (id est iuxta l. 43. *supr.*) vindicare iubentur.

Et hæc quidem septem rationes sunt, quibus Donatistas ad fidem Catholicam traducere eorumque pertinax institutum frangere, rescare hoc tempore studuit Honorius, quibus validiores fingi rationes non possint. 1. Metus damni pecuniarii. 2. Conductores & Procuratores in eos excitati ad eos detegentes. 3. Imo & vxores. 4. Bonorum proscriptionis metus post contumaciam. 5. Domini in seruos & colonos concitati. 6. Clerici in exilium missi. 7. Ecclesie & donaria Catholice Ecclesie vindicari iussa. Quibus similia iam compluria l. 54. *infr.* vbi & nonnulla addita.

Vt hæc huiusce legis in vniuersum est sententia, ita Augustinus eius vim sic breuiter expressit *epist.* 50. *siu.* 185. *Edit. Benedict.* ad Bonifacium num. 26. iam enim *LEX* fuerat promulgata, ut tanta immunitatis hæresis Donatistarum, cui crudelius parci videbatur, quam ipsa sciebat, non tantum violenta

esse, sed **OMNINO ESSE NON SINERE**. *TVR impune*, (hæc prima est huius leg. sententia.) *Non tamen supplicio capitali, propter seruandam etiam circa indignos mansuetudinem, sed PECUNIARIIS DAMNIS propositis*, (secundum hoc caput huius legis vbi pariter vox *damna*, vt et l. 54. occurrit.) & in *EPISCOPOS, MINISTROS* eorum exilio constituto. (Tertium hoc caput est.) Quamquam etsi ordinem verborum Augustini spectes, videatur de alia lege anteriore multo sentire, sed tamen in eandem sententiam. Idem Augustinus certe eadem *epist.* 50. *siu.* 185. ad Bonifacium postremum huius legis caput memorat num. 36. *Edit. Benedictin.* Quicquid ergo nomine Ecclesiarum partis Donati possidebatur, Christiani Imperatores legibus religiosis cum ipsis Ecclesiis ad Catholicam transire iusserunt, &c. vbi æquitatem etiam eius rei pluribus subiicit. Idem Augustinus in *Ioan. tractatu* 6. in fin. Leguntur, inquit, manifeste leges, vbi præceperunt Imperatores, vt qui præter Ecclesie Catholice communionem vsurpant sibi nomen Christianum, nec volunt in pace colere pacis auctorem, nihil nomine Ecclesie audeant possidere: & in fin. veniant ad Catholicam, & nobiscum habebunt non solum terram, sed etiam illum, qui fecit celum & terram: Et vi huius legis, itemque legis 54. *infr.* & l. 4. *infr.* ne sanctum bapt. relicta testamento Donatistis, Catholicis vindicata idem testatur, Donatistas loquentes inducens: *Modo deficientes vbique quid nobis proponunt, non inuenientes quid dicant? Villas nostras tulerunt, fundos nostros tulerunt, proferunt testamenta hominum. Ecce vbi Caius eis donauit fundum Ecclesie, cui præerat Faustinus. Cui Episcopus præerat Faustinus? Ecclesia? Quid est Ecclesia? Ecclesia dixi cui præerat Faustinus. Sed non Ecclesia præerat Faustinus, sed parti præerat. Columba autem Ecclesia est. Et hæc quidem sententia Augustini spectant postremum huiusce legis caput. Sequitur sententia Augustini de irrogato exilio Clericis, quod tertium caput huiusce legis est quod & l. 54. repetitum extat. Mitiora, inquit, in vos constituit Imperator propter mansuetudinem Christianam, exilium vobis voluit inferre, non mortem, sed vos homines docti considerantes quid debeat merito, & quid minus sit in supplicio, non de iudicio illius, sed de vestro additis mortem.*

Cæterum huius legis ferendæ causa repetenda est, ab exitu seu euentu Collationis Carthaginensis, quæ superiore anno habita fuit, ante septem & quod excurrit menses (quo aliquin spectant l. 55. *infr.* hoc tit. vbi dicam plene, & l. ult. *infr.* de Religione.) Nempe cum pendente ea Collatione Marcellinus

cellinus Tribunus & Notarius in ea collatione cognitor, Donatistis, qui ad eam sese pollicebantur venturos, ex humanitate sua absque imperiali præcepto Ecclesias seu Basilicas ad diem sententiæ usque indulisset. Atque adeo eis Ecclesias cum omni iure suo, quæ a Catholicis iuxta præceptum Imperiale retinebantur, reddi seu reformari iussisset: quod ex eius Edicto liquet, in actis collationis Carthaginensis, p. 1053. & ex sententia, p. 1190. T. I. Concil. Hard. & ex Augustino in breuicula Collationis in princ. Tandem vltima definitione ab eo damnati Donatistæ, eas rursum Catholicis tradere sine vlla dilatione iussi fuere. Quinimo & Circumcellionum infamia & insolentia reprimi iussa. Quin & Decurionibus, Dominis fundorum, Actoribus, Conductoribus, non priuatarum possessionum modo, sed & domus diuinæ, mandatum, vt conuenticula Donatistarum in omnibus ciuitatibus & locis prohiberent. Imo & sine sententiæ seu Edicti obligationes, collationes, largitates in Ecclesias Donatistarum factas Episcopis Catholicis tradi iussit. Quæ omnia huic legi apprimè conueniunt. Et vero illam sententiam hæc lex Imperatoris secuta est. Verum huic sententiæ non adeo vbique & hac parte, vt hæc lex & 54. testatur, paritum. De cætero, quis collationis istius Carthaginensis euentus fuerit, docet Augustinus Epistola 127. 158. 159. 160. & 169. siu. Epist. 100. 139. 133. 134. & 35. Edit. Benediclin. & aliis locis. Quare ad hanc seueriorem legem Honorius processit: vbi singularia multa sublegenda sunt: Primo notanda sunt hic varia admodum decem numero, personarum, & quidem laicorum, dignitatumque genera, gradusque, quibus Provinciales constabant, quos ordine hic decurrit Honorius, dist. notisque adeo multis & pœnis gradatim persequitur, quod omne ex hac leg. mutuum Hunnericus suo Edicto aduersus Catholicos inferuit, quod refertur ab Victore Vicensi lib. 4. de persecut. Vandal. cap. 2. 1. Illustres, inquam, 2. Spectabiles, 3. Senatores, 4. Clarissimi, 5. Sacerdotes, 6. Principales, 7. Decuriones, 8. Negotiatores, 9. Plebei, 10. Circumcellioni s: Illustribus imposita multa, auri pondo 50. Spectabilibus, 40. Senatoribus, 30. Clarissimis, 20. Sacerdotalibus, 30. Principalibus, 20. Decurionibus, 5. Negotiatoribus, 5. Plebeiis, 5. Circumcellionibus, argenti pondo decem. Quibus adice, qui subiiciuntur Conductores, & Procuratores, Seruos, & Colonos: Cui haud ab similibus personarum Notitia continetur l. 54. infr. hoc tit. quæ alioquin & in aliis quamplurimis huic similis est.

Secundo obseruandum, in illo personarum recensu de Senatoribus: eos non tantum ab Illustribus & Spectabilibus separari & post eos nominari verum etiam a Clarissimis distinguui: Sic quoque d. l. 54. infr. quæ huic in quamplurimis pariat, Senatores post eos, qui succincti Proconsulari, aut Vicariano vel Comitui primæ ordinis honore, id est, post Spectabiles, primi inter Honoratos nominantur: & ita describuntur, qui nullo muniti extrinsecus priuilegio dignitatis sunt: & post eos Sacerdotes statim ponunt, nulla Clarissimorum mentione, vbi vides multa equidem congruentia cum hac leg. contineri: Quinam igitur Senatores isti a Clarissimis diuersi esse possunt? Certe Codice Iustiniano quoque titulus exstat, vbi Senatores vel Clarissimi ciuilitate vel criminaliter conueniantur. Putabat Cuiacius hac quoque lege Senatores dici expertes omnis dignitatis: Clarissimos vero qui in dignitate erant; eoque etiam sensu distinguui eos, eo titulo Codicis Iustiniani. Verum vt illo quoque ipso titulo Senatores iidem cum Clarissimis sunt, & vero παραλληλισμῶ, ibi coniungun-

tur: & l. 1. eius tituli Clarissimi non alii sunt quam Senatores, vt manifestius adhuc discere est ex l. 1. hoc Cod. infr. de accusat. vnde lex illa desumpta est: ita hac leg. Senatores Clarissimis præmittuntur; atque adeo velut maioris iam dignitatis, & maiori quoque pœnæ subiiciuntur: vti viceuersa, non Illustres tantum, sed & Spectabiles maiori, quam Senatores afficiuntur.

Tertio obseruandi Sacerdotes, qui hac leg. & d. l. 54. nominantur, post Senatores, ante Principales seu Decemprimos Curiales. Nempe Sacerdotes hi erant primi inter Decuriones, qui Sacerdotes ludos procurabant: de quibus plene supra tit. de Decurionibus: & tit. de Paganis infr. Hinc illud interea discimus Christianos eos quoque fuisse, saltem Donatistas.

Quarto, Circumcellionum nomen hic notandum, quorum frequens mentio in historia Donatistarum apud Optatum Mileuitanum, Augustinum in Collatione Carthaginensi d. 3. cap. 73. & in sententia Marcellini, in Codice Canonum Eccl. Africanæ, Ildorum 8. Etymol. cap. 5. Possidonium in vita Augustini. Hi vero erant inter Donatistas velut Satellites, qui per nundinas, villas, vicosque & Circum cellas (vnde iis nomen) vagantes, armis instructi, intentatum nihil relinquebant, nihil non audebant, omnia furore implentes: denique in Catholicos infaniebant, seueiebant, grassabantur: Quorum etiam hoc ipso tempore, & ante Collationem Carthaginensem meminit Augustinus epist. 122. siu. iii. Edit. Benediclin. & post Collationem, idem epist. 159. 169. siu. 133. 35. Eosdem vero a Donato Agonisticos, eorumque Praefectos Sanctorum duces nominatos, tradit Optatus, lib. 3. cap. 4.

Quinto obseruandum latebram Donatistis, & Circumcellionibus præbuisse Conductores & Procuratores, etiam Domus Principis, quod & ipsum dicta sententia Marcellini Tribuni & Notarii, & l. 54. infr. indicatur: vbi de triplici istorum Conductorum genere dicitur. Certe & ex Augustino variis locis id quoque discere est. Vt & cæteroquin aliorum criminum reis latebram præbebant; vt passim ex huius Codicis constitutionibus videre est.

Sexto, fit hac leg. mentio Executoris, qui Donatistas & Circumcelliones inquirebat, exigebat, cuique illi præsentandi erant. Quod quidem si de certo quodam Executore accipiendum est, tum fuerit hic omnino Dulcitius Tribunus & Notarius, (vt ferme Tribuni & Notarii ad huiusmodi executiones missi: de quo ad l. vn. supr. de Mandatis Principum) quem Imperialium iussionum in Africa contra Donatistas datarum executorem ait Augustinus, lib. 2. Retractionum cap. 59. Per idem tempus Dulcitius Tribunus & Notarius hic erat in Africa EXECUTOR Imperialium iussionum contra Donatistas datarum &c. Ad eundem exstat eiusdem epistola 61. siu. 204. Edit. Benediclin. qua inter alia ait: Non enim tu in eos ius gladii ullis legibus accepisti, aut Imperialibus consuetis, quorum tibi iniuncta est EXECVTIO, hoc præceptum est vt necentur: Ibidem testatur, Dulcitium istum (Honorii scilicet) Imperatoris potestate suæ terrendo suæ plebendo corrigendis præfectum erroribus: duobus Edictis Donatistas admonuisse. Quod si ita est, tum perperam Baronius hæc de Dulcitio Executore ad Annum 414. retulerit n. 8. 9.

Septimo notetur, quod de Vxoribus additur Vxores quoque eorum maritalis segregatim multa constingant. Quod de vxoribus Conductorum & Procuratorum, qui latebram Donatistis & Circumcellionibus præberent, accipi posse videatur: vel potius in genere, de omnibus vxoribus Donatistarum

starum, & Circumcellionum: Nam & perdit hi utriusque sexus erant, teste Augustino *epist. 158. su. 139. Ed. Benedict.* ubi de Macrobio Ep. Donatistarum agit in fin. Igitur neque vxoribus parci voluit Honorius *hac leg.* ita ut peculiari eas multa constringeret, a maritorum multa separata *maritali segregatim*: nam ita lego, id est, a maritali separatim.

Octauo notetur, *seruos a dominis*, admonitione; colonos (de quorum conditione dixi plene Paratitlo *tituli de Fugitiuis colonis*.) verberum crebriore ictu a Donatistarum religione reuocari iuberi; alioquin ipsos dominos licet Catholicos multandos. Quod utique singulare & ipsum continetur *l. 54. infr.* Vbi interim obseruandum, primo *admonitionis* voce, castigationem significare, de quo in *Gloss. Theod.* Secundo, & in Colonos idem castigandi ius dominis tribui quod in seruos (quod & ipsum tribuitur *l. ultim. Cod. Iust. de Agriculis, l. vn.*

Cod. eod. de St. Claud. Nou. 22. cap. 17.) hinc & pro pena ferro a dominatis ligati *l. 1. de fugit. colon.* sic tamen ut illi admonitione ut dixi: hi verberum ictu castigarentur: unde apparet, admonitionem in seruos, & verberum ictum hic distare. Certe *coercitionis* verbo utrumque significatur *d. l. 54.* quæ mox colonos speciatim verberibus coactos pariter ait.

Nono obseruetur, & *hac leg. & d. l. 54.* exilii genus in Donatistarum Clericos, Ministros & Sacerdotes: nempe, *ut in exilium viritum* ad singulas quasque regiones sub idonea prosecutione mittantur, ut *hac leg.* dicitur: vel ut *dict. l. 54.* ad singulas quasque insulas, atque Prouincias exulandi gratia, dirigantur. Quod solitarii exilii genus & alias imperatum, diuellendis illis, quod manu facta furorem suum exercerent, seditionibusque omnia complerent. Cuius etiam solitarii exempli in simili re eodem fine alibi exempla occurrunt.

LIII. (a) Idem AA. Felici PR. P. (b)

IOVIANVM (c) sacrilegos agere conuentus extra muros Vrbs (d) Sacratissimæ, Episcoporum querela deplorat. Quare supra memoratum corripere præcipimus, & contusum plumbo, cum ceteris suis participibus & Ministris, exilio coherceri: Ipsum autem machinatorem (e) in Insulam Boam (f) festina celeritate deduci: ceteris, prout libuerit, (g) dummodo superstitiosa coniuratio exilii (h) ipsius discretionem soluat, solitarii (i) & longo spatio inter se positos Insulis in perpetuum deportatis. Si qui autem pertinaci improbitate, vetita & damnata repetuerit, sciat se austeriorem sententiam subiturum. Dat. Prid. Non. Mart. Med. (k) Honorio IX. & Theod. V. AA. COSS. [412.]

NOTÆ.

- (a) Memorat *hanc legem* Baronius Anno 412. num. 26. & Anno 390. n. 49. GOTHOF.
 (b) An potius P. V. nam hoc tempore Seleucus erat P. P. Italiae, ut docet præter *legem prox. 52. supr.* vel hoc ipso die *l. 35. supr. de Nauiculariis. ID.*
 (c) *Iouinianum* omnes alii ferme vocant. *ID.*
 (d) Vrbs Romæ. *ID.*
 (e) Id est, ipsum Iouinianum Hæresiarcham. *ID.*
 (f) Male id quidam tentabant nuntare in *Oasim. ID.*
 (g) Tibi videlicet. *ID.*
 (h) Similiter *l. 52. supr. in fin. ID.*
 (i) Sustineri potest, si videlicet ad *exilii* vocem referas: alias reponendum, *solitariis*, ut habet Ed. Quart. *ID.*
 (k) Irreptitia vox videtur, vel argum. *d. l. 35.* Sed & *Consularia Theodosiana* edocent, Honorium per hæc tempora non substituisse Mediolani. *ID.*

COMMENTARIUS.

IN IOVINIANVM HÆRETICVM est hæc Honorii constitutio data Anno D. 412. ad Felicem Præfectum Prætorio, vel potius Vrbi (quod existimo:) de quo & in quem alioquin Ambrosius *epist. 81. su. epist. 7. Edit. Paris. 1614. in f.* Hieronymus, Augustinus, alii: in *Iouinianum*, inquam, qui hæreticos iam ante damnatus a Romana, tum & Mediolanensi Synodo (de qua videnda est *epist. 81. su. 7. Ambrosii*) iam inde ab Anno 390. Mediolanensi Vrbe profugus ad diocesin Romanæ Vrbs sese contulerat: ibidemque adeo extra muros eius Vrbs, conuentus hæc tempestate quadam *coniurationis* specie, ut hæc lex ait, id est, non sine aliqua & ingenti turba, unde & *participes* eius & *ministri* hic memorantur, agebat: de quo cum querela Episcoporum ad aures Honorii accessisset, hæc constitutione eum cum participibus & ministris infectus est.

Tom. VI.

Fuit tempus cum crederem pro Episcoporum hic legendum *Episcopi Romani*, eo quod in peculiari eius diocesi Romana Iouinianus hos coetus ageret. Veruntamen nil temere mutandum. Quin ex eo, quod Honorius *hac leg.* dicit *Episcoporum* querelam deplorassee Iouinianum conuentus agere extra muros, colligi posse videtur, habitam hoc tempore fuisse *Roma Synodum* Episcoporum, haud aliter atque Synodus Carthagine hoc ipso anno habita fuit aduersus Coelestium huius Iouiniani gregalem. Nunc de ipsamet lege.

Sententia huius legis hæc est. iubet scilicet Honorius ipsum Iouinianum in Insulam Boam deportari, plumbatis prius cæsum: (de quo supplicii genere dixi *supr. ad tit. de panis*.) Ministros eius & participes in alias pariter Insulas inter se diuisas. Nempe (quod obseruandum) *ut ita exilis ipsius discretionem coniuratio superstitiosa soluat*, quam causam

B b

sum

causam nominatim hic proficitur: cuius sano exilii ad soluendam hæreticorum coniurationem solitarii, & longo inter se spatio diffusi alterum superior lex 52. exemplum suppeditat, & tertium insuper lex prox. 54. infr.

Additur & comminatio seuerioris pœnæ si cœtus vetitos reperierint. In Boam autem Insulam Dalmatiæ nominatim Iovinianus deportari iubetur: quæ hac tempestate exiliis clara, seu famosa fuit. Quod iuxta hanc legem Ammianus quoque Marcellinus duobus locis ostendit: Nempe lib. 22. cap. 3. in Anno 361. Florentius, inquit, contrusus in Insulam Dalmatiæ Boas: Et lib. 28. cap. 1. in Anno 371. Senatus cum Hymetium ad Boas Dalmatiæ locum exterrisset. Ne de ea Insula hic alia congeram ad rem non pertinentia, deue nominis ratione; & de Boa serpente Dalmatiæ familiari, de quo Hieronymus in vita Hilarionis pag. 162. Tom. I. Oper. Edit. Francf. apud Chriff. Genfceb. Itinerarium (quod

vulgo Pentidgeri seu Velseri tabulam vocant,) eam designat Segmento 4. Quare falluntur, qui Oasim hic suspicantur & reponendum putant. Alioquin etiam in Insulam aliquam Dalmatiæ in exilium mitti iussi exemplum habet Philostorgius, lib. 4. cap. 1.

In hac quoque lege obseruandum, ab Honorio Imperatore speciatiim Insulam Boam Ioviniano pro exilio assignari. Atenim in Felcis arbitrium ministrorum & participum Ioviniani exilium confertor, prout, inquit, libuerit. Quod nouum, nam et si P. V. deportandi in Insulam ius & olim fuerit (quod docet l. 1. §. 3. D. de officio Pres. Urb. & l. 6. §. 1. D. de interditiis & relegatis, l. 2. §. 1. D. de penis,) post deportationis sententiam Præfecti, ipsam Insulam Princeps adsignabat, vt docet diff. l. 1. §. 3.

Tandem de hoc Ioviniano videnonnulla ad l. ult. supr. de rapu vel matrim. sanctim.

LIV. (a) Idem AA. Iuliano Proc. Afric. (b)

DONATISTAS atque hæreticos, (c) quos patientia Clementiæ Nostræ nunc vsque serua-
uit, competenti constituimus auctoritate percelli: 1. Quatenus * euidenti præcepti-
one se agnoscant & *inestabiles*, (d) & nullam potestatem alicuius (e) ineundi habere, sed per-
petua inuitos infamia cœtibus honestis, (f) & a conuentu publico segregandos. 2. **
Ea vero *loca*, in quibus dira superstitio nunc vsque seruata est, Catholicæ venerabili Ec-
clesiæ socientur. 3. Ita *** vt *Episcopi*, Presbyteri, omnesque Antistites eorum, & Mi-
nistri spoliati omnibus facultatibus, ad singulas (g) quasque (h) insulas adque Prouincias
exulandi gratia dirigantur. 4. Quisquis **** autem hos, fugientes propositam ultionem,
occultandi causa suleperit, sciat, & patrimonium suum fisci nostri compendiis adgregan-
dum, & se pœnam quæ his proposita est, subiturum. 5. Damna ***** quoque patrimo-
nii, pœnasque pecuniarias euidenter inponimus *Viris*, *mulieribus*, personis singulis, &
Dignitatibus, pro qualitate sui, quæ debeant inrogari. Igitur Proconsulari, aut Vicariano,
vel Comitui (i) primi ordinis quisque (k) fuerit honore succinctus, nisi ad obseruantiam
Catholicam, mentem propositumque conuerterit, ducentas argenti libras cogetur exsol-
uere fisci nostri utilitatibus adgregandas. Ac ne id solum putetur ad retecandam intentio-
nem (l) posse sufficere, quotiescumque ad communionem (m) talem accessisse fuerit con-
futus, (n) totiens multam (o) exigatur: & si quinquies (p) eundem constiterit nec da-
mnis (q) ab errore reuocari, tunc ad Nostram Clementiam referatur, (r) vt de solida eius
substantia ac de statu acerbius iudicemus. (s) Huiusmodi autem condicionibus etiam Ho-
noratos (t) reliquos obligamus: scilicet, vt Senator, (v) qui nullo munitus extrinsecus
priuilegio dignitatis inuentus in grege (x) Donatistarum, centum libras soluat argen-
ti: Sacerdotes (y) eandem summam cogantur exsoluere: Decem primi (z) Curiales
quingenta libras (aa) argenti addicantur: reliqui Decuriones decem soluant libras
argenti, quicumque in hæresi maluerint (bb) permanere. 6. *Conductores* *****
autem domus nostræ, si hæc in prædiis Venerabilis (cc) substantiæ uti (dd) *permiserint*,
tantam pensionem pœnæ nomine cogantur inferre, quantum (ee) in conductione pen-
sitare consueverunt. Eadem quoque Emphyteuticarios auctoritas sacræ definitionis adstringet.
7. ***** Conductores vero priuatorum, si permiserint in hisdem prædiis conuenticula
haberi, vel eorum patientia sacrum mysterium (ff) fuerit inquinatum (gg) referetur
(hh) per iudices ad scientiam dominorum, quorum intererit, si pœnam volunt sacræ iussi-
onis euadere, aut certantes (ii) corrigere, aut perseverantes commutare: ac tales prædiis
suis præbere Rectores, (kk) qui diuina præcepta custodiant. Quod si procurare neglexe-
rint, hi quoque in pensiones, quas accipere consueverunt, prolata præceptionis auctoritate
multentur, vt quod ad compendia eorum peruenire poterat, sacro iungatur ærario. 8.
***** *Officiales* autem diuerforum ludicum, si in hoc errore fuerint deprehenfi, ad
triginta librarum argenti illationem pœnæ nomine tenentur: ita vt si quinquies condemnati
abstinere noluerint, coerciti verberibus exilio mancipentur. 9. *Servos* *****
vero & *Colonos* coercitio ab huiusmodi ausibus seuerissima vindicabit. Ac si Coloni ver-
beribus

beribus coacti in proposito perdurauerint, tunc tertia peculii (II) sui parte multentur. 10.
 ***** Adque omnia, quæ ex huiusmodi generibus hominum locisque colligi poterunt, ad Largitiones Sacras ilico dirigantur. Dat. xv. Kal. Iul. Rau. Constantio & Constante coss. [414.]

NOTÆ.

(a) *Aheft hæc lex a Cod. Iustin.* Multaque ex hac leg. Hunnericus Rex Edicto suo aduersus Catholicos indidit & retorfit apud Victorem Vticensem lib. 4. de persecut. Vandal. cap. 2. Inferuit vero eam recte Baronius, & ad eam plura commentatur Anno D. 414. num. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. Præmisit eandem & Fr. Balduinus in Optato suo. GOTHOF.

(b) *Iuliano* huic Proconsuli Africæ inferbitur non tantum mense proximo *lex prox.* 55. quæ & ipsa aduersus Donatistas lata est: verum etiam eodem Anno *lex* 3. *supr. de integri restitut.* & *l. ultim. unde vi*: quæ ostendunt, eum hoc anno secundum Proconsulem Africæ fuisse: Ante biennium enim iam Proconsul Africæ fuerat, vt ostendit *lex* 64. *supr. de Appellationib.* ID.

(c) *Iidem & Donatistæ hæretici:* *vers. 5. in fin. vid. l. 44. supr.* Et forte vox atque comparate hic accipienda: ita *Donatistas atque*, id est, velut *hæreticos*, &c. ID.

* *Prima sententia huius legis: Intestabiles & infames habendos Donatistas: vers. Quatenus. 1. ID.*

(d) *Similiter l. 4. infr. ne sanctam bapt.* ID.

(e) *Alicuius contractus scilicet: Alii accipiunt hoc de dignitate seu militia.* ID.

(f) *Honestis cœtibus arceri:* sic *bonestorum catu* arceri *l. 1. supr. de postulando*, specialiorem tamen significationem. ID.

** *Secunda sententia: Conuenticula Donatistarum Catholicæ Ecclesiæ sociari oportere: vers. ea vero loca 2. ID.*

*** *Tertia sententia, Sacerdotes & Ministros Donatistarum bonis proscriptis deportandos: vers. ita vt Episcopi 3. ID.*

(g) *Singularis & solitarii exilii huius rationem, & exempla duo adhuc vide in l. 52. & 53. supr. vbi dixi.* ID.

(f) *Recte habet hæc vox, neque mutanda in quisque: vid. Gloss. Theod. ID.*

*** *Quarta sententia, de Occultatorum, qui scilicet Sacerdotes vel ministros Donatistarum occultauerint, poena: vers. Quisquis autem 4. ID.*

***** *Quinta sententia, de Donatistis in commune, viris, mulieribus: deque Multa his irroganda, pro cuiusque conditione & dignitate: vers. Damna quoque 5. ID.*

(i) *De Comitibus primi ordinis plene dictum ad l. unicam supr. de Comitibus & Tribunis scholarum. ID.*

(k) *Quisque, pro quisquis, hic & passim: vid. Gloss. Theod. ID.*

(l) *Intentionem, vocat institutum hæreticorum, propositum tenax. ID.*

(m) *Communione, id est, eorum conuentum, κοινοβίον, συνάγειαν. ID.*

(n) *Confutatus, id est, refutatus, conuictus: quod in computatus mutari non oportet, vt ad marginem additum apud Baronium. vid. Glossar. Theod. ID.*

(o) *Multam exigi, Antiptosi: Quomodo & apud Cæciliium Nonio referente cap. 2. num. 294. Ego illud minus nibilo exigor portorium. ID.*

(p) *Ita quoque rursum infra vers. Officiales. 8. ID.*

(q) *Damna, sunt multæ Prouinciæ, de quib. supr. Male vero nonnulli hic infarciunt voces, mutatum esse, post confiteris. ID.*

(r) *Referendum, ad Principem, si de viris in dignitate seu honore positus agatur, iisque contumacibus. ID.*

(s) *Id est, bonorum proscriptio & deportatio feriamus, vt §. 8. ID.*

(t) *De Honoratis dixi ad l. 1. supr. de officio Iudicum ciuili: & ad tit. de Honoratorum vehiculis. ID.*

(v) *De Senatoribus iam dixi ad l. 52. supr. ID.*

(x) *Grege Donatistarum. ID.*

(y) *De Sacerdotalibus dixi ad eandem leg. & plene Titulo de Paganis. ID.*

P.177. (z) *De Decemprimis Curialibus: paratissimo de Decurionibus. ID.*

(aa) *Scio equidem quid ferat huius æui stilus: verum malim libris: quid enim alioquin fuerit, libras addicatur? Nisi vulgata alias ellipsi, supplenda vox ad, ad libras addicatur. ID.*

(bb) *Protulerint, voluerint. ID.*

***** *Sexta sententia, de poena eorum, qui in alienis prædis locum præbent conuenticulis Donatistarum, vers. Conduutores autem 6. Quam Hunnericus Rex Edicto suo in Catholicos indidit & retorfit apud Victor. Vticensem lib. 4. cap. 2. ID.*

(cc) *Venerabilis substantia, pro re priuata Principis. ID.*

(dd) *Vti, ὡς passiuo significatu, qualia multa. Nonius apud Gellium Noct. 15. cap. 13. Suppellex multa qua non vitur, emitur tamen. Et rursum, vti pro vsurpari, fieri. Vid. Lexicographos. ID.*

(ee) *Quantum, ferri potest, aduerbiali prolatu. ID.*

***** *Septima sententia, de poena Dominorum: Conduutores prædiorum suorum non inhibentium: vers. Quod si 7. ID.*

(ff) *Mysterium vocat baptisma. ID.*

(gg) *Inquinari, mysterium seu baptismum a Donatistis ait: Cuiusmodi alia vid. infr. ne sanctum bapt. ID.*

(hh) *Referentur, rescribo. ID.*

(ii) *An errantes? Et hoc sustineri posse videatur, propter Circumcelliones videlicet. ID.*

(kk) *Restores prædiorum: nempe conductores & actores prædiorum. ID.*

***** *Octava sententia, de poena Officialium in Donatistarum errore deprehensorum: vers. Officiales 8. quam Hunnericus Rex Edicto suo indidit & retorfit in Catholicos apud Victorium Vticensem lib. 4. cap. 2. ID.*

***** *Nona sententia, de Servis & Colonis: vers. Servos vero 9. ID.*

(ll) *De Peculio colonorum dixi paratilo de Engitiis Colonis. ID.*

***** *Decima seu postrema Sententia de multis superioribus in sacras largitiones inferendis vers. Atque omnia ultim. ID.*

COMMENTARIUS.

IN DONATISTAS per Africam proconsularem, hæc secunda iam est, Honorii Imp. post Collationem Carthaginensem, quæ habita fuit ante triennium A. 411. constitutio: prima enim fuit *lex 52. supr.* data paulo post eam finitam, septem videlicet ferme post mensibus. Vtraque vero Honorius post longam patientiam, proposito vario poenarum genere, Donatistas ab errore suo ad Catholicam Ecclesiam reuocare enixe studuit, eorum intentionem refutare, ut *hæc leg. dicitur*, id est. pertinax propositum frangere. Ista primum l. 52. Anno D. 412. iisdem ferme poenis propositis: Atenim hæc iam posteriore Anno 414. distinctius, & districtiore severitate, cum videlicet illa parum profectum fuisset: imo *cum patientia eius eos usque nunc servasset*, ut ipsi *initio legis* testatur. Quare iam *Competenti auctoritate & austeritate* percellendos eos credidit, & vero *hæc leg. percelli constituit*, quæ ipsius pariter expressa verba sunt: & *ut rursus vers. 6. dicit, auctoritate sacra definitionis adstringi: & prolata præceptionis auctoritate multari.* Quorum etiam hæresin atrocitate verborum confodit passim: ut cum *diram superstitionem* eorum vocat: *vers. 2. errorem vers. 5. & 8. gregem* Donatistarum appellat: *d. vers. 5. hæresin & hæreticos initio 1. & sine vers. 5. sacrum mysterium* (id est, baptisma) ab his inquinari ait, *vers. 7.* Quibus etiam imposterum non amplius parcendum, ut antea factum fuerat, aperte indicat. ut *compræter ea*, quæ iam dixi, ait: *quatenus EVIDENTI præceptione se agnoscant & intestabiles: &c. & vers. 5. Damna quoque patrimonii penasque pecuniarias EVIDENTER imponimus.* Id enim vox *evidentis & euidentis* in constitutionibus importat. Denique quos a Iuliano Proconsule Africæ poenis *hæc leg. statutis* subiici passim iubet: imo est & ubi de his ad se referri. Et hæc quidem ideo, quod Donatistarum vesania tantum abest post Collationem Carthaginensem repressa fuerit, ut contra in immensum excreverit, de quo testis passim Augustinus. Nos poenas istas nunc summam apponamus; quæ decem omnino sunt, in quos etiam versus hanc constitutionem ordine diuisimus: e quibus singularia postea quædam educemus. Summa hæc est, 1. Donatistas in commune intestabiles esse, commercio iis interdicti, infamia eos notari; de qua infamiae poena hæreticis imposita dixi semel d. l. 7. *supr.* 2. Conuentualia eorum Catholicæ Ecclesiæ sociari oportere. 3. Sacerdotes & ministros eorum bonis proscriptis deportandos. 4. Ut & occultatores eorum. 5. Multam Donatistis in commune viris, mulieribus, qui ad communionem Donatistarum accesserint, qui in grege Donatistarum inuenti fuerint, qui in hæresi permanere maluerint, & in proposito perdurare, irrogandam pro cuiusque conditione & dignitate: Proconsularibus, Vicariis, Comitibus primi ordinis, ducenturam argenti librarum: Senatoribus, centum, Decemprimis Cu-

rialibus, quinquaginta: reliquis Decurionibus, decem. 6. Eos, qui locum præberent, in alienis prædiis ad mysteria celebranda, conductores inquam rei priuæ, ut & emphyteutarios, tantum fisco poenæ nomine soluere oportere, quantum pensionis seu conductionis nomine soluere solent: 7. Ut & priuatos dominos prædiorum, si Conductores suos errantes non correxerint, vel perseuerantes non commutarint. 8. Officiales quoque Iudicum in hoc errore deprehensos, triginta libris argenti multandos. 9. Colonos seruosque verbis coërendos, & perseuerantes tertia peculii parte multandos. 10. Postremum omnia, quæ ex locis vel multis collecta fuerint, ad Principis ærarium ilico dirigenda. Hæc inquam legis istius summa est, in qua præter ea, quæ ad l. 52. *supr.* huic similem notabamus, multa singularia notanda veniunt.

Primo quidem, quod *Testamenti fustione* Donatistæ priuentur, quod & ipsum statuitur *infr. ne sanctum bapt. l. 4.* imo & commercii iure, tandem & infamia notentur: & sic Romano communi iure priuentur, de quo iam ad alias *leges: & sic neque morientibus id solatii relinquitur, ut de bonis suis testari possint, neque superstiti tes alicuius (contractus scilicet: nam id hic suppleendum) ineundi potestatem habeant, & velut infames in perpetuum ab honestorum cœtu & conuentu publico submouendos.* De hæreticis intestabilibus iam aliis legibus actum. Ut Donatistæ vero intestabiles essent, id iam ab Honorio expetierant Patres Africani ante decennium Anno 404. ut docet *can. 93. Cod. Afric. pag. 98. Tom. I. Concil. Harduin.* id quod ad eorum constitutionem ab Honorio constitutum, initio Anni proxime sequentis 405. l. 14. *ne sanctum bapt.* quæ lex huic nostræ quam simillima est. Meminit Augustinus lib. 1. *contra Epistolam Parmeniani cap. 12. num. 19.* huius omnis rei atque adeo huius legis; *Sunt & alia iussiones generales, quibus eis vel faciendi testamenta, vel per donationes aliquid conferendi facultas adimitur, vel ex donationibus aut testamentis aliquid capiendi.* Nam in quadam causa cum homo nobilis Imperatoribus supplicasset, quod soror eius qua de parte Donati fuerat, cum defungeretur, nescio in quos communionis suæ, & maxime in quendam Augustinum Episcopum eorum plurima contulisset, ex illa generali lege præceptum est, ut omnia fratri restituerentur: ubi etiam circumcellionum mentio facta est, si more suo violenter obfisterent, quo genere auxiliorum & adminiculis repelleretur. Idem Epist. 48. liu. 93. *Edict. Benediclin. ad Vincentium*, ubi hæc iterum alia ironice num. 19. Ita sane huic provisioni contradicere debui, ne res quas dicitis vestras perderetis, & securi Christum prosciberetis. Ut iure Romano testamenta conderetis, & iure diuino Patribus conditum testamentum (ubi scriptum est, in semine tuo benedicimus omnes gentes) calumniosis criminationibus rumpere. Ut in erupcionibus & venditionibus liberos contractus haberetis, & vobis di-

dere,

dere, quod Christus emit venditus, auderetis. Ut quod quisque vestrum cuiquam donasset, valeret, & quod donauit Deus Deorum a solis ortu usque ad occasum vocatis filiis non valeret. Ut de terra corporis vestri in exilium non mitteremini, & de regno sanguinis sui, a mari usque ad mare, & a flumine usque ad terminos orbis terra Christum exulem facere conaremini? Imo vero seruiant Reges terra Christo, etiam LEGES ferendo pro Christo. Idem, de quibus cap. 13. Vigilate hæretici, audite a pastore testamentum pacis, venite ad pacem; irascimini Christianis Imperatoribus, quia testamenta vestra valere noluerunt in domibus vestris: videte quam digna sit poena, & quid est quod Testamentum non valet in domo vestra? quid est? quantum est? Doctor ille admonitio est, nondum damnatio.

Secundo notandum, Occultatoribus Sacerdotum & Ministrorum Donatistarum eandem poenam bonorum proscriptionis & deportationis imminere. Sane & alias execrandorum maxime hæreticorum occultatoribus poenæ indictæ, veluti Manichæorum per Africam l. 35. *supr.* Donatistarum hac leg. & l. 52. *supr.*

Tertio notetur, Dignitatum & honorum notitia, proque eorum diuersitate, multæ quoque seu poenæ diuersitas. Proconsulares scilicet, Vicariano honore succincti, Comites primi ordinis: de quibus lib. 6. *supr.* Hos sequuntur Honorati alii, non illiqui e mentito honore per Prouincias pollebant, de quibus ad l. 1. *supr.* de Offic. Indic. ciuil. verum sequentes Senatores nudi, nullo muniti extrinsecus dignitatis privilegio, omnes alterius dignitatis expertes: de quibus dixi etiam ad l. 52. *supr.* Sacerdotalis, qui scilicet inter Decuriones primo loco erant, de quibus *supr.* quoque l. 52. & tit. de Decurionib. & *infr.* tit. de Paganis. Hos sequuntur Decemprimi Decuriones: de quibus itidem plene tit. de Decurionib. tandem reliqui Decuriones. Poenarum vero gradus hic: 200. argenti librarum multa primis imponitur: Senatoribus nudis, 100. vt & Sacerdotalibus, (vnde apparet id horum Sacerdotalium dignitate æqua Senatoribus, et sic proxima) Decemprimis, 50. Decurionibus cæteris, 10.

Quarto obseruetur, quod duobus huius constitutionis locis additum vers. 5. & 8. de Quinta condemnatione: nempe quinquies lapsos, multatos coercitos, lapsos rursus non iam ordinaria poena seu multa, verum extraordinaria plectendos: Quinque equidem lapsus eadem multa coerceri, sextum vero & deinceps, vel ad Principem referendum, si videlicet de his qui in dignitatibus vel honoribus positi agatur; quo acerbius in eos vindicetur, vel

illico a Iudicibus grauius coercendos veluti Officiales. Hæc contumaciæ hac in re post quintam emendationem poena.

Quinto, obseruetur enumeratio aliarum personarum, post hos qui in dignitatibus & honoribus constituti erant: & quidem per Africam, Donatistarum quoque hæresi implicitarum, hisque fauentium. Primo, Conductorum tria genera: Conductores domorum & prædiorum rei priuatæ Principis: *Emphyteuticarii*, id est, Conductores prædiorum ad Respublicas & ciuitates pertinentium: de quibus actum lib. 10. tandem Conductores priuatorum, seu Rectores prædiorum. Quæ etiam tria alias hominum genera reis latebras præbere solebant: de quo fidem faciunt innumeræ constitutiones: Exinde *Officiales* Iudicum. Tandem *Serui & Coloni*.

Sexto, notetur multæ genus vers. 6. & 7. nempe tantum fisco inferendi quantum pensionis annuæ ex fundo quis præstare vel percipere solet: Et quidem ob præbitum fundum mysteriis hæreticorum celebrandis, vel ob Conductores fundorum suorum id facientes, non emendatos vel commutatos.

Cætera, & in his quidem, de exilio, & quidem solitario, Episcoporum & Ministrorum Donatistarum, vide ad l. 52. *supra*.

Cæterum huiusce legis ἐνταῦς, an vero legis 52. *supr.* an vtriusque executorem post Marcellini mortem, de quo l. *prox.* Dulcitium Tribunum & Notarium Honorius in Africam miserit (quo alioquin pertinent, quæ Augustinus scribit lib. 2. *Retract.* cap. 59.) dubium videri possit. Baronius id de hac leg. accepit: Ego non minus accipiam de superiore l. 52. vbi & Dulcitius ipse indicari videtur his verbis: *Qui nisi Executori exigendi, fuerint presentati.* &c. Augustinus sæpe meminit huius *Editi*, & per S. Scripturam ostendit id iustissimum esse: ac nominatim in tractatibus expressis super hoc, inculcat *epist.* 50. *siu.* 185. *Edit.* Bened. ad Comitem Bonifatium (cui titulus: de corrigendis moderate Donatistis,) *epist.* 61. *siu.* 204. *Ed. cit.* ad Dulcitium: in libris contra Gaudentium: *epist.* 48. *siu.* 93. *Edit. cit.* ad Vincentium, de corrigendis hæreticis per vim: vbi ait num. 19. vt iure Romano testamenta condentes, & iure diuino Patribus conditum testamentum rumpent. Vid. lib. 1. contra Gaudentium, cap. 19. num. 21. Tom. IX. *Benedictin.* vbi ait: *Mitiora in eos constituit Imp. exilium vobis voluit inferre, non mortem, &c.* Magnam vero hæc lex & d. l. 52. vtilitatem attulere: vide Augustinum d. *epist.* 50. *siu.* 185. & *epist.* 48. *siu.* 93. & contra Gaudentium lib. 1. cap. 29.

Contra DONATISTAS gesta, Anno Domini 411. sub Marcellino Cognitore; eo quamlibet mortuo, imo inuidiose cæso, nihilominus plenam fidem & firmitatem obtinere.

LV. (a) Idem AA. Iuliano (b) Proc. Afric.

NOTIONS & sollicitudine Marcellini, Spectabilis memoriæ (c) Viri, contra Donatistas gesta (d) sunt ea, quæ translata in publica monumenta, habere volumus perpetuam (e) firmitatem: Neque enim morte cognitoris perire debet publica fides. Dat. III. Kal. Sept. Rom. (f) Constantio & Constante coss. [414.]

- (a) *Lex ult. Cod. Iust. de re iudicata*, hinc interpolata est, resecta priore sententia de *Marcellino*, ut ita perpetuum ius conderetur. Cæterum & *hanc leg.* memorat recte Baronius *sub Anno 414. num. 2.* & integram inseruit *Anno 413. n. 6.* Sed & eandem Gestis Collat. Carthagin. recte subiicit Papyrus Massonius. *GO THOE.*
- (b) *Iuliano*, huic Proconsuli Africæ inscripta hoc ipso anno *lex prox. supr. 54.* aduersus eosdem Donatistas, vide *Ind. Person. II.*
- (c) Nempe iam mortuus hoc tempore fuerat Marcellinus, ut vel hinc colligere licet. Sed & *sine leg.* id nomina- tim dicitur: ibi, *morte Cognitoris*: de quo mox. *ID.*
- (d) *Gesta que sunt translata*, &c. ita Cod. Iust. Hic tamen nil temere muto. *Sunt ea*, id est, talia sunt: Etsi forte alicui placebit, *sunt ea*: vel ita quod omnium maxime probabile, *gesta que sunt & translata. ID.*
- (e) *Perpetuum* Cod. Iust. & *Ed. Quart. & prim. Cuias.* Neque hic tamen quicquam mutandum: etsi *perpetim* hic pos- tum loco *perpetem. ID.*
- (f) Ita quoque Cod. Iust. quin & ad plenum, *Rom.* Atenim rescribendum *Rauæ.* Error ex eo natus, quod in MSS. scriptum *Rum* (quod Rauennam significat, ut ex Tili editione liquet) in subscriptione *l. 44. 45. 52. supr. hoc tit. & l. 13. supr. de infirm. his, que sub Tyrann.* ubi similis error admissus: pariter ut *l. ult. supr. de senecis. ID.*

COMMENTARIUS.

CONTRA DONATISTAS ante triennium GE- STA sub Notione Marcellini Cognitoris, hoc tempore iam mortui, perpetuam nihilominus firmitatem habere iubet hac constitutione Honorius Imp. Anno Domini 414. subiecta generali regula (quæ notanda est:) *Morte Cognitoris perire non de- bere publicam fidem.* Nempe publica fide gesta, at- que in publica monumenta seu acta semel relata perpetuam fidem faciunt, & ut hanc legem effe- runt, *lib. 6. tit. 1. Basilica, τὰ ἐν δικαστηρίῳ ἀνε- νεχθέντα ἐν ὑπομνήματι, ἰσχυρῶς διαμένει, καὶ τελευτῶντος τῆς δικασθῆ, quæ in iudicio relata sunt in commentariis, robur retinent, licet mortuus sit index.* Et Chrysostomus *λόγῳ α. εἰς τὴν ἀγίαν πεντηκοστὴν, Tom. VIII. pag. 609. Edit. Saul. & Tom. II. pag. 467. Edit. Benediclin. ἐν δικαστηρίῳ ἀπὲρ ἀνέπιπτον μνημάτων ὁ δικασόμενος φθνήσκειται, πάντως ἐγγράφεται διηνεκῶς, καὶ ἐξαλειφθῆναι οὐκ ἐνὶ λοιπόν:* in iudicio quæcumque dixerit in com- mentariis ille, qui litigat, omnino scribuntur in per- petuum, nec amplius deleri possunt. Tantum abest mors Cognitoris eis quidquam derogare valeat. Non ut alia mors soluit, ita & mors Cognitoris gesta quoque publica soluit.

Hæc quidem huiusce legis est sententia; verum de tribus videndum est, quænam videlicet gesta illa sint, quis Marcellinus ille, de quibus *hæc l.* agi- tur. Tandem quæ huius legis promulgandæ occasio fuerit.

Quod primum attinet. Nempe hic indicantur ACTA seu GESTA COLLATIONIS CARTHA- GINENSIS, inter Catholicos & Donatistas, cui Marcellinus Tribunus & Notarius ex Honorii præ- cepto Cognitor præfuit, mense Iunio Anni D. 411. post COS. Varanis, seu ante triennium, & quod excurrit: quam in rem videndæ sunt Augustini *epist. 158. 159. 160. su. 139. 133. 134. Edit. Benediclin. & Pos- sidius in V. S. Augustini cap. 3.* ubi confutati a Ca- tholicis Donatistæ omnium Documentorum mani- festatione. Cuius Collationis Acta seu Gesta, a Marcello *modulata breuitate*, ut ipse ait, distincta atque collecta, a Papyrio Massonio primum in lucem edita: mox cum MS. collata & emendata a P. Pithæo extant; magna tamen, quod dolendum, parte cognitionis tertii diei mutilata. Sed & Au- gustinus ipse, qui Collationi interfuerat, imo a quo potissimum ea procurata, teste Possidio, bre- uissimam eius epitomen seu Breuicolum conscripsit. Sed & Fr. Balduinus, antequam Acta ipsa ederentur,

historiam eius Collationis Carthagenensis, siue disputationis, edidit luculentam. Hæc igitur illa Gesta sunt: hic ille Marcellinus, de quo multa Augustinus, Orosius, Hieronymus: ad quem etiam extat *lex ultim. infr. de religione*, quæ lex ut Acta Collationis edocent, pars est mandatorum ipso- rum, seu Imperialis Honorii sanctionis, qua ei cognitio Anno D. 410. tributa fuerat: ut ad eam plenius ostendatur. Quamquam & gesta de sceleri- bus Donatistarum post Collationem Carthagenen- sem hic quoque intelligi possunt: de quibus sub finem Commentarii.

Quod secundum attinet: vel ex *hac leg.* liquet, ei ferendæ occasionem præbuisse mortem ipsius Mar- cellini. Nempe Donatistæ eo mortuo contende- bant, gestorum quoque sub eius notione fidem per- ire debere: ac maxime, quod ipsum tanquam *Heraciani*, Tyranni (de quo *l. 21. supr. de panis: & l. 13. supr. de infirm. his que sub tyr. & cui l. 51. supr. & l. prox. sequ. 56.* inscripta est, ubi dicam) partium e medio sublatum contenderent: atque adeo ut ipsius Heraciani Tyranni gesta irritata fue- rant *ea l. 13.* anno superiore, ita & Marcelliana illa pariter infirmenda viderentur. Nempe Hiero- nymus scribit, *lib. 3. contra Pelagianos in fin. pag. 206. Tom. II. Oper Edit. Francf. apud Christ. Gensb.* Marcellinum sub inuidia tyrannidis Heracianæ ab hæreticis innocenter casum fuisse. Scilicet Dona- tistæ, ut post Collationem statim calumniæ tela, in eum spargere, quasi perperam, noctu, auro- que a Catholicis corruptus sententiam in Donati- stas dixisset: ita postea iisdem agentibus, (hi enim proculdubio hæretici sunt, quos Hieronymus in- tellexit) calumniam passus, quasi Heraciani par- tium casus fuit. Neque dubito, occasione legis *21. supr. de panis*: qua exciti publice ab Honorio delatores Satellitum & conficiorum Heraciani, Tandem, quo spectabant maxime, gesta ab eo, mortuo eo, & quidem quasi perduelle, irrita esse iactabant. Verum, ut auctor mortis eius *Mari- nus Comes*, qui Africam Romano Imperio restitu- erat, & Rempubl. ab Heraciano Tyranno libera- uerat, ab Honorio ex Africa reuocatus, dimissus est, quod scribit Orosius, *lib. 7. cap. 42. in fin.* ita idem Honorius hac Constitutione & famam Mar- cellini vindicatum iuit, quod ex eo apparet, quod *Spestabilis memoris Virum* vocat, & gesta simulque eius notione contra Donatistas confirmauit. Qua non absimili ratione *legem prox.* promulgatam mox ostendam.

Hinc

Hinc interim quoque discimus; quod & alias constat, in negotio religionis captivam aliquando occasionem mortis indicis alicuius ab hæreticis, ad irritanda ea, quæ sub Iudice aliquo actitata fuerant, atque in publica acta translata. Verum ut hæc leg. definitur, eorum auctoritatem esse æternam volvere Principes, voluit hæc leg. Honorius. Quæ quidem definitio seu constitutio locum obtinet, vbi omnia legitime gesta sunt, constitutis cominus partibus, vt in Collatione Carthagenensi inter Catholicos & Donatistas. Aliud enim si *μονομερῶς* quadam gesta, *ἀπόντων τινῶν*. De quo est Athanasii locus, *Apol. 1. ad Imp. Constantinum*, quæ scripta Anno D. 356. in initio pag. 673. Tom. I. Oper. Edit. Coloniensis. *siu. Lips. προσηγάγη δὲ πρὸς Φαυερὰν ἀπόδειξιν, εἰ καταξιώσεως μαθῶν, ὅτι παρόντων μὲν ἡμῶν, ἔδδεν ἀπέδειξάναι κατηγοροῦντες κατὰ Μακαρίου τῷ Πρεσβυτέρῳ. ἀπόντων δὲ ἡμῶν ΚΑΤΑ ΜΟΝΑΣ ἐπρόξαν ἄπερ ἡθέλησαν: τὰ δὲ τοιαῦτα προηγουμένως μὲν ὁ Θεὸς νόμος, ἔπειτα καὶ οἱ ἡμετέροι νόμοι, μηδεμίαν ἔχον δύναμιν ἀπεφάναντο: nec leue momentum documenti, si dignaberis audire, quod presentibus nobis nihil docere potuerit accusatores Macarii presbyteri, absentibus autem nobis id egerint soli, quæ libuit. Cuiusmodi acta primum diuina, deinde nostræ leges nullum robur habere definiunt.* Et *Apol. 2. p. 578. siu. pag. 742. Edit. cit.* vbi queritur aduersus Marcellum, *ἐν δὲ τῷ μαρτυρῶν μὴ παρῆαι ἐνθα τὰ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ καὶ αὐτῷ γεγενῆσθαι λέγεται. αἰσάτε δὲ, ἀγαπητοί, ὅτι τὰ κατὰ ΜΟΝΟΜΕΡΕΙΑΝ ἰσχύον ἐκ*

ἔχει, ἀλλ' ὑποπτα τοῦ γράει: nec Marcota presens fuit, vbi contra eum absentem in lite processum est. Scitis autem, dilecti, monumenta actorum, vbi vna duntaxat pars adfuerit, nullarum virum esse & suspecta haberi. Quæ omnia ad eam iuris æquitatem pertinent, absentem neminem damnandum, accusatorem & reum simul in iudicio adesse oportere: quam in rem sunt & alia Athanasii loca. Aliud vero in hoc casu, vbi omnia legitime gesta; quæ proculdubio ideo Donatistæ abolita volebant, quod ex his eorum fraudes & sophismata notescerent, quæ ad sui infamiam tendere videbant, & ideo e medio sublata cupiebant; vt etiam ea quæ infamandi alterius causa in monumenta publica relata, e medio tolli iubentur, l. 37. D. de iniur. Sed firma hæc esse voluit Honorius & extare ad eorum infamiam, pariter vt idem rescriptum, quod iidem Donatistæ a Iuliano impetrauerant, proposito programme celeberrimis in locis, anteferrī voluit, & gesta quibus huiusmodi erat allegatio inserta: subnectens, quo clarius innotesceret & Catholica confidentia stabilita constantia, & Donatistarum despectio fractaque audacia. Hæc inquam Honorii mens fuit: eodemque fine eadem gesta Collationis Carthagenensis in Ecclesiis Africanis Quadragesimæ tempore recitari solita testatur Augustinus lib. de gestis cum Emerito. Sed & Marcellini acta de sceleribus Donatistarum post Collationem Carthagenensem proponi voluit in Theopropria, quo frequens, vt videtur, multitudo confluebat, velut in locum Carthagine celeberrimum, eademque per Ecclesias recitari desiderauit epist. 158. siu. 139. Edit. Benedict ad Marcellinum. De quibus gestis hæc quoque lex accipi possit, vt iam ante indicaui.

LVI. (a) Idem AA. Heracliano (b) Com. Afric.

SCIANT cuncti, qui ad ritus suos hæresis (c) superstitionibus (d) obrepserant sacrosanctæ (e) legis inimici, plectendos se poena & proscriptionis & sanguinis, si vltra conuenire per publicum exercendi (f) sceleris sui temeritate temptauerint: ne (g) qua vera (h) diuinaque reuerentia contagione temeretur, Dat. viii. Kalend. Septemb. Honorio x. & Theod. vi. AA. COSS. [415.]

NOTÆ.

- (a) Et hanc legem inseruit Baronius Annalibus suis Anno 402. num. 27. Cæterum repetita est hæc lex l. 51. *supr. GOTHOF.*
 (b) Heraclianus, Comes Africae; de quo l. 13. de infirm. his quæ sub Tyr. l. 21. de panis. ID.
 (c) Hæreticæ superstitionis d. l. 51. vel hereticos & superstitionis. ID.
 (d) Superstitionis, Edit. Quart. & prim. Cuiac. ID.
 (e) Sanctæ tantum in d. l. 51. ID.
 (f) Execranda d. l. 51. ID.
 (g) Hæc absunt a leg. 51. ID.
 (h) Id est, cultus religiosus & reuerenda mysteria Catholicæ fidei. ID.

COMMENTARIUS.

COETVS RITVSQUE hæreticorum hac constitutione Honorius Imper. per Africam sub poena proscriptionis & sanguinis, rursus prohibet. Quæ constitutio & Heracliano Com. Africa inferibitur, & subscriptos habet consules, qui Anno D. 415. congruunt. Denique totidem pene verbis ex l. 51. *supr.* transcripta est, Quod vtiq; mirum: Sic vt de vitio suspecta videri possit: quandoquidem Heraclianus cui ea inscribitur, Tyrannus iam

factus & exinde profligatus iam cæsusque ante biennium Anno 413. fuerat: quod docuit l. 13. *supr. de infirm. his quæ sub Tyrannis:* & l. 21. *supr. de panis.* Quare Baronius hanc legem ad Ann. 412. referendam existimauit, id est, ad Honorium IX & Theodosium V. AA. COSS. Atque adeo Consulum præposteratio videri possit. Verum tamen, cum rem propius intueor, nihil mutandum censeo. Nempe ita existimo simili occasione hanc legem

legem in Africa propositam, imo repositam, qua superiore Anno superiorem legem 55. *supr.* promulgatam ostendi. Nempe Heracliano Tyranno caeso, eiusque gestis infirmatis d. l. 13. memoria priuatum, publice, aboleri iussa, Donatista & eam simul legem, quæ ad Heraclianum olim ante quinquennium Anno 410. aduersus se lata fuerat, id est, legem 51. *supr.* pariter infirmendam & infirmatam iactasse videntur: haud aliter atque gesta sub Marcellino post eius mortem irrita iactabant. Quare Honorius recentari hanc legem voluerit & in Africa proponi, cum eadem inscriptione ad Heraclianum Com. Africa, vt ita Donatistis liqueret, quamlibet infirmatis aliis sub Heracliano gestis, eiusque memoria priuatum publice abolita *dist. l. 13.* non ideo tamen eam legem 51. infirmatam: multumque interesse inter

ea, quæ ipse gessisset, vel etiam a prinatis sub eo gesta, a publicis atque Imperatoriis gestis, atque adeo constitutionibus ad eum directis: pariter vt superiore lege gesta notione & sollicitudine Marcellini Cognitoris in Collatione Carthaginensi in publica monumenta translata perpetuam firmitatem habere voluit. Atque hac interpretatione ab emendatione hæc lex defendi potest. Vbi etiam obseruandum, nihil iam hac lege agi (quod tamen agitur in *dist. l. 51.*) de oraculo infirmando, quo Donatista ad rursus obreperant. Cuiusmodi sane hac tempestate nullum emerferat. Atque hoc inter hanc & illam discrimen.

Atque hætenus Honorii Imp. constitutiones: sequuntur Theodosii Iun. & Valentianiani III.

P. 181.

LVII. (a) Idem AA. Aureliano PP. P. (b) II.

MONTANISTÆ conueniendi, vel celebrandi cœtus ademptam sibi, & creandi Clericos omnem intelligant facultatem: ita vt si conuentus illicitos celebrauerint, Clerici eorum, & Episcopi, siue Presbyteri siue Diaconi, qui nefaria conuenticula ineundatemptauerint, vel creare Clericos ausi fuerint, vel etiam creati (c) adqueuerint, stilum deportationis excipiant. Hi vero qui ad celebrandos interdictos conuentus eos susceperint, ea ipsa re, in qua hoc fieri concesserint, & execrabilia mysteria celebrare, proculdubio intellegant spoliandos, siue domus ea fuerit, siue possessio: siue Procuratores ignorantibus dominis eos susceperint, in exilium se vehementer coercitos non ambigant ablegandos. Si qua etiam propria eorum nunc extant ædificia, quæ non Ecclesiæ, sed *antra* (d) debent *feralia* nominari, venerabilibus Ecclesiis, orthodoxæ sectæ cum donariis (e) addicentur. Quod quidem ita fieri oportebit, vrabstineatur priuatorum rebus: ne sub obtentu rerum ad Ecclesias Montanistarum pertinentium, aduersus priuatos spoliatio, ac direptio perpetretur. Dat. Prid. Kalend. Nouemb. Constantinop. Honorio x. & Theod. vi. AA. coss. [415.]

NOTÆ.

- (a) Meminit huius legis Baronius Anno 415. n. 51. & iungenda huic est l. 2. *supr.* de Decurionib. & Silentariis. GOTHOF.
 (b) Orientis scilicet. Vid. d. l. 1. Chronici Alexandrini quoque auctor his ipsis Consulibus, & superioribus, huius Aureliani. PP. II. meminit pag. 717. 718. 719. Edit. Rader. ID.
 (c) Quidam mutabat hanc vocem in *creati*. ID.
 (d) ἱερὸν καὶ κατοικίον, vt de Iudæorum Synagogis Chrysostomus, orat. 6. aduersus Iudeos in fin. pag. 661. Tom. I. Opp. Edit. Benedittin. ID.
 (e) Donaria hic & l. 25. *infr.* de Iudeis: de his vide quæ Iuretus in Symm. lib. 8. epist. 26. ID

COMMENTARIUS.

THEODOSII Iun. in hæreticis constitutiones sequuntur septem, puta lex 57. 58. 59. 60. 61. 65. 66. seu *ultim.* antea enim iam tres eiusdem fuerunt. Hæc nominatim est in Montanistas. Hi vero cœtus agitare, Clericos creare pœnis propositis a Theodosio Iun. hac Constitutione prohibentur, eorumque Ecclesiæ vna cum donariis venerabilibus Ec-

clesiis addici iubentur. Atque hæc altera est Theodosii Iun. in Montanistas constitutio. Erit & *tertia l. 65. infr.*

Obseruetur saltem, quod sine legis continetur, priuatorum bonis abstinentum, neque priuatos obtentu rerum ad Ecclesias Montanistarum pertinentium spoliandos, diripiendos.

LVIII. (a) Idem AA. Aureliano PP. P. II.

DOMVS *Eunomianorum* propriæ Clericorum, quæ apud inclytam Urbem (b) habentur, fisci viribus addicantur, in quas (c) nefarios conuentus habitos, vel iteratum baptisma claruerit, quod (d) in modum semel nati hominis, semel a Deo conceditur. Quod facinus, ne etiam a cæteris hæreticis (e) perpetretur, commonemus: Similem expectaturis pœnam etiam aliis Clericis hæreticis, si diuinum baptisma nefarie crediderint iterandum. Ne eo quoque extra pœnam relegationis (f) futuro, qui sponte atque vltro passus fuerit, ad secun-

secundum se baptisma, & geminata, semel (g) indultæ fidei, mysteria, imbui (h) remere, vel perperam deuocari. Pari poena deportationis absque alicuius intercessione in Eunomianos Clericos processura, si conuentus exercere vel in hac inclita Vrbe, vel in Prouinciis, ciuitatibus, ac territoriis, vel creare ausi fuerint Clericos pestiferi dogmatis vel creari. Confirmatis itaque prioribus (i) legibus, quæ promulgatæ sunt, tam circa inhibendos conuentus Eunomianorum, quam etiam circa interdictas nouissimas voluntates, aut liberalitates, illud addimus, vt si qui de Eunomianis speciali beneficio meruerant, vt eis testamenti factio indulgeretur, vel donandi, vel accipiendi ex largitate licentia tribuatur, priuentur hoc beneficio, & pares ceteris sint, quibus pares sunt in dogmatis prauitate. Nulli penitus testari liceat Eunomiano in Eunomianum, nulli eiusdem peruersitatis ex testamento quicquam percipere Eunomiani: nemo donet, nec Eunomianus ab Eunomiano liberalitatem prædii vel domus accipiat; etiam si per interpositam (k) alterius sectæ personam, vel titulum venditionis imaginariæ (l) fraus quædam legi fuerit excogitata. Tantum hi, qui ab intestato venturi sunt ex legibus, in eorum hæreditate succedant: adque his locus pateat successionis, ad quos iura sanguinis legitimas intestatorum deferunt hæreditates. p. 182. Conuenticula etiam eorum in domos, (m) si qua fuerint, vel possessiones, pro norma generalium sanctionum ærario nostro absque dubio socientur: sibi hoc imputante domino, qui interdictos cœtus sciens passus est sub tecto proprio, vel in prædio rustico exerceri. Illo incunctanter exsequendo, vt ubi repperiti fuerint Eunomianorum Clerici, qui auctores iterati baptismatis extiterunt, comprehensi in perpetuum sub poena deportationis ad exilium deducantur. † Etiam illo addendo, vt nemo Eunomianus, vel militet, vel Prouinciam sub administratione cuiuslibet officii suscipiat gubernandam, &c. Dat. viii. Id. Nou. CP. DD. NN. Honorio x. & Theod. vi. AA. COSS. [415.]

NOTÆ.

- (a) Et huius legis meminit Baronius Anno 415. num. 51. GOTHOF.
 (b) Constantinopolitanam. ID.
 (c) Antiptosi vulgata hellenistica. Itapaulo post rursum, conuenticula etiam eorum in domos: vid. Gloss. Theod. ID.
 (d) De hoc dicetur suo tit. ne sanctum baptisma. ID.
 (e) Veluti Donatistis. ID.
 (f) Relegatio, pro deportatione, vers. pari poena, vid. & l. 33. supr. ID.
 (g) Vt supr. quod in modum semel nati hominis, semel a Deo conceditur. ID.
 (h) Hanc vocem male sollicitat nonnemo. ID.
 (i) Puta 49. & 50. supr. ID.
 (k) Vide l. 20. supr. de Episcopis. ID.
 (l) Vide l. ultim. infr. de Apostatis: l. 5. §. 5. l. 7. §. 6. l. 49. D. de Donat. inter virum & uxorem. ID.
 (m) Vt supra, domus in quas nefarios conuentus habitos. ID.
 † Hoc caput indicat & explicat idem Theodosius lun. l. 61. infr. ID.

COMMENTARIUS.

IN EUNOMIANOS est hæc altera Theodosii sui. constitutio, quibus addenda & tertia Anno 413. l. ult. infr. ne sanctum baptisma. Addenda & quarta in l. 61. infr. Quinta l. 65. infra.

Istius sensus hic est. 1. Domos proprias Clericorum Constantinop. in quibus Eunomianorum conuentus habiti fuerint, vel iteratum Baptisma, confiscandas (eadem poena proposita aliis Clericis Hæreticis Baptisma iterantibus, de quo dicetur suo titulo.) 2. Rebaptizari se vltro passum deportandum. 3. Clericos, conuentus ubi ubi exercentes vel Clericos creare creatiue aulos, pariter deportandos. 4. Testamentorum & donationum ius Eunomianis in-

terdici, confirmatis prioribus legibus, id est, l. 49. & 50. supr. Legitimos tantum his intestatis succedere. 5. Domos in quibus conuenticula habita fuerint confiscandas. 6. Clericos rebaptizantes in perpetuum deportandos. 7. Postremum, militia & Prouinciæ administratione Eunomianis interdici: de quo militandi iure hæreticis interdicto iam sæpe, & quidem de Eunomianis l. 25. supr. & l. 61. infr. qua hæc lex indicatur & explicatur. Sane Synesius quoque Cyrenes Episcopus, Epistola 5. per hæc tempora memorat Eunomianorum per Prolemaida in exercitu potentiam, eorumque suffragia in agris & ædibus, & eorundem nefarios conuentus, deque iis erudendis, apud Presbyteros serio agit,

LIX. (a) Idem AA. Asclepiodoto PP. P. Post alia.

MANICHÆI & Fryges (quos Pepyzitas, (b) siue Priscillianistas, vel alio latentiore (c) vocabulo appellant) Ariani item, Macedonianique & Eunomiani, Nouatianiac Sabbatiani, ceterique hæretici, sciant vniuersa sibi hac quoque constitutione denegari, quæ illis generalium sanctionum interdixit auctoritas: Puniendis, qui contra generalium Constitutionum interdicta venire temptauerint. Dat. v. Id. April. Constantinop. Asclepiodoto & Mariniano CONS. [423.]

NOTÆ.

(a) Inferuit & hanc legem Annalibus suis Baronius Anno 423. n. 4. Iungendæ autem huic sunt tres Constitutiones, puta l. 26. *infr. de Iudeis*. l. 5. *infr. ne Christian. mancip. Iudeus*: & l. 22. *infr. de Paganis*. ID.

(b) Pro Pepyzitas. ID.

(c) Intelligi puto Tascodrogitas, Ophitas, Borboritas, Passalorinchitas, Ascodrogos, Artotyritas. ID.

COMMENTARIUS.

GENERALIS hæc est Theodosii Iun. Constitutio in hæreticos: qua eadem his interdicit quæ generalibus antea sanctionibus interdicta fuerant, vbi: Primo quidem Manichæis, odium suum indicit, pariter vt l. 65. *infr.* sic quidem etiam, vt Manichæos primo loco nominet: quomodo viceversa d. l. 65. post alios hæreticos nominatos, Manichæos vltimo loco sternit, eosque ad imam vsque scelerum nequitiam peruenisse, ait. Secundo, Phrygas designat: quos & designat d. l. 65. *infr.* Et inter eos quidem Pepyzitas, & Priscillianistas. De his postremis fuit iam l. 40. 43. 48. *supr.* erit eiusdem Theodosii lex 65. *infr.* Pepyzitarum fit quoque mentio, l. 24. *infr. de Paganis*, hoc ipso anno, mense Iunio. Quoniam ibi perperam *Pepitas* expressum, pro *Pepyzitas*. Eorundem & mentio infarta legis. C. *Iust. de hæreticis*, quæ alioquin dehis sumpta est ex l. 65. *infr.* De his videndus est Sozomenus lib. 7. cap. 18. & cum maxime Epiphanius *heresi Phrygum* 48. num. 14. & *heresi* 49. Ex quo pariter vt ex hac lege liquet, eos Phrygum sectam fuisse; ita dictos, a Pepuza quodam, oppido siue loco Phrygiæ, quem singulari veneratione habebant, affirmantes eo celestem Hierusalem descendere. Quare eo proficiscentes mysteria quædam ibi obibant, sacrisque ceremoniis pro opinione sua vacabant.

Connumerat tertio loco inter ceteros hæreticos, *Arianos*: in quos eiusdem Theodosii Iun. duæ sunt præterea constitutiones, puta lex 60. & 65. de quorum statu sub Theodosio Iun. circa hæc tempora Socrates lib. 7. cap. 6. Quarto loco *Macedonianos*, in quos est eiusdem lex 60. *infr.* Aduersus quos quoniam animo comparatus, imo quo odio eos persecutus fuerit hoc tempore Theodosius Synadorum Phrygiæ Episcopus, vide apud Socratem, lib. 7. cap. 3. vbi narrat inter alia, quomodo cum Rectores Prouinciæ videret ad vindictam de Macedonianis non sufficere, Constantinopolim profectus sit ad impetrandum, quomodo & fecit, Præfecti Prætorio mandatum, *ἐπαρχικὰ προστάγματα*, seu *ἐπαρχικὴν βούλευσιν*. Vide eundem & lib. 7. cap. 17. & Sozomenum lib. 8. cap. 27. Quinto loco *Eunomianos* hic insequitur Theodosius Iun. pariter vt tribus aliis legibus, puta l. 49. 50. 58. *supr.* Postremo, *Nouatianos & Sabbatianos* insequitur hac leg. pariter vt l. 65. *infr.* Nouatianos, inquam: de quorum statu hoc tempore Socrates, lib. 5. cap. 19. 21. *Sabbatiani* (iidemque & Protopalchitæ l. 6. *infr. ne sanctum baptisma*: vbi plene dicam) progenies Nouatianorum fuerunt, & vt loquitur *dict.*

l. 6. *Nouatianorum collegii desertores, ac refugia fuerunt*; quod etiam ait Socrates lib. 7. cap. 5. a Sabbatio quodam ita dicti, de quo Socrates lib. 5. cap. 21. & lib. 7. cap. 5. 12. & 25. Et Sozomenus lib. 7. cap. 18.

Nouatianos igitur Theodosius Iunior ceteris hæreticis connumerat, neque sine Attici Episcopi Constantinopolitani, quicquid Baronius contra dicat, consilio. Nam vt maxime Socrates l. 7. cap. 25. de Attico quædam memorat, quibus aliquando Nouatianorum intra ciuitates conuentus probasse videatur, attamen idem alia subiicit, quibus aperte Atticus testatus est, Nouatianos se minime probare. Et sane, quod argumento etiam alicui esse potest, Attico mortuo l. 65. *infr.* Nouatianis & Sabbatianis, nouationis tantum licentia adimitur: atque adeo conueniendi licentia fit: Quoniam neque satis certum, num Nouatianis & Sabbatianis *has leg.* conueniendi licentia a Theodosio Iun. adimitur, illud enim hæcenus statuitur, neque eos contra generalium constitutionum interdicta venire posse. Atenim Nouatiani nunquam antea ita prædamnati sunt, vt non Ecclesiæ suæ his relinquerentur: sub Constantino Magno, sub Theodosio Magno & Arcadio auo & Patre huius Theodosii Iun. quod lex secunda docuit, & Sozomenus lib. 6. cap. 24. lib. 8. cap. 1. & Socrates lib. 5. cap. 10. Quorum verba ad *dict.* l. 2. adscripti. Et sane eo quoque pertinet, quod idem Theodosius Iun. in *dict.* l. 65. ait, non omnes eadem auctoritate hæreticos plectendos, Et hæc de Nouatianis.

Caterum ex coniunctione earum quas dixi legum cum hac nostra, puta l. 26. *infr. de Iudeis*: l. 5. *ne Christian. mancipium*, l. 22. *infr. de Paganis*, liquet, Theodosium Iun. prolixa Constitutione non hæreticis modo, verum Iudæis, Paganis occursum ea voluisse: & hæcenus tamen, vt maiorum suorum, id est, Theodosii & Arcadii decreta confirmaret: pariter vt confirmati nominatim videmus l. prox. 60. Nam ita habet præfatio d. l. 26. *Nota sunt atque omnibus diuulgata nostra maiorumque decreta, quibus abominandorum Paganorum, Iudeorum etiam atque hæreticorum spiritum, audaciamque compressimus: libenter tamen repetenda legis occasionem amplexi, Iudeos scire volumus, &c.* Rursum ita habet l. 60. proxima. *De hæreticis omnibus illa precipimus debere seruari, quæ Diui Auius & Pater Noster Clementia constituerunt.* Atque hoc etiam argumentum superioribus accedat, cum de Nouatianis ageremus.

LX. (a) Idem AA. Asclepiodoto PE. P.

DE hæreticis omnibus (quorum & errorem execramur, & nomen) hoc est, de Eunomianis, Arianis, Macedonianis, ceterisque omnibus, quorum sectas piissimæ functioni tædet inferere, quibus cunctis diuersa sunt nomina, sed vna perfidia, illa præcipimus debere seruari, quæ Diui Auus, (b) & Pater (c) Nostræ Clementiæ constituerunt: scituris vniuersis, quod si in eodem furore permanerint, interminatæ (d) pœnæ erunt obnoxii, &c. Dat. vi. Id. Iul. (e) Constantinop. Asclepiodoto & Mariniano COSS. [423.]

NOTÆ.

- (a) Inseruit & hanc legem Annalibus suis Baronius Anno 423. num. 5. Iungendæ autem huic sunt l. 27. *infr. de Iudeis*, l. 23. & 24. *infr. de Paganis*, emendato huius legis mense subscripto. Quinimo pars prior legis 24. *infr. de Paganis*, huc referri debuit, atque in eo peccatum ab huius Codicis conditoribus; de quo in *Prolegomenis*. GOTHOF.
- (b) Theodosius Magnus. ID.
- (c) Arcadius. ID.
- (d) Tili editio & aliæ nonnullæ etiam Cuiaciana habebant *intemeratæ*: Verum postrema Parisiensis editio recte exhibet, *interminatæ*. ID.
- (e) 77. Iun. quomodo habent tres illæ leges, quas huic coniungendas ostendi. ID.

COMMENTARIUS.

CONFIRMAT hac rursus constitutione & specialius quidem ac enixius Theodosius Iun. eadem licet sententia, qua ante duos menses, lege superiore, Theodosii Magni aui sui, & Arcadii Patris in hæreticos constitutiones, ac pœnas. Quinimo pariter vt lege superiore, iis quas huic coniungendas esse dixi leges. Similia, quæ iam ante de Paganis & Iudeis constituit.

Duo tantum hic obseruanda. Primum quod Theodosii Iun. hac lege prohibetur, se ita hæreticorum errorem & nomen execrari, vt tædet ea functioni inferere: quod execrationis genus & alia in re usurpatum: quale illud, non nominandus filius. Secundo obseruanda sunt illa, quibus cunctis diuersa sunt nomina, sed vna perfidia. Postremo, comminatio leuioris pœnæ.

LXI. (a) Idem AA. Asclepidoto PE. P.

OMNIS dubiæ interpretationis ambages hac sententia resoluentes, publicari præcipimus, Quod Lex, † quæ *super Eunomianis militare prohibitis*, ceterisque execrabiliū religionum & professionum ritibus, promulgata cognoscitur, nihil ad eos qui Cohortales sunt, pertinet: His (b) enim sunt Apparitionibus obligati, in quibus, emensis militiæ stipendiis, veterani Primipili munus sustinere coguntur. Dat. vi. Id. Aug. Eudoxiop. (c) Asclepiodoto & Mariniano COSS. [423.]

NOTÆ.

- (a) Inseruit & hanc legem Annalibus suis Baronius Anno 423. num. 5. Iungendaque ei videtur lex 2. *supr. de prædiis & mancip. curial.* GOTHOF.
- † Intelligit l. 58. *supr. hoc tit.* ante octennium latam Anno 415. ID.
- (b) Est qui tentet, *bi.* ID.
- (c) Itidem data sequenti die lex 2. *supr. de præd. & mancip. Curialium*, nisi potius, quod existimo, vtrique lex coniungenda: Alterutrius die emendata. De hac autem Eudoxiopoli: vide legem 42. *supr. de oper. publ.* ID.

COMMENTARIUS.

EUNOMIANOS, etsi Militare prohibeantur, (quod concordat legi 25. 29. 42. 48. 58. *supr.* & rursus legi 65. *infr.*) non ideo tamen Officiali seu Cohortali Militia liberari vult hac leg. Theodosius Iun. Quod vltimum concordat l. 48. *supr.* quæ eundem Theodosium Iun. auctorem habet. Huius autem legis ferendæ occasio hæc fuit, (quod ea ipsa indicatur.) Nempe quod Theod. Iun. & ipse Anno 415. ante octennium l. 58. *supr.* vetuerat Eunomianos militare. Inde dubitari cœptum, num & Cohortali militia prohiberentur? Quod Eunomiani adsc-

rebant, ad euitandam videlicet grauem admodum militiam. Et vero alicubi aliquando id obtinuisse ostendit d. l. 48. *supr.* Verum huic dubitationi hac leg. occurritur: aliam videlicet esse alterius militiæ rationem, aliam cohortalium. Quod & ipsum præterea ostendere videtur Theodosii Magni l. 16. *supr. de cohortalibus*: coniuncta cum lege 17. *supr. hoc tit.* quæ & ipsa est de Eunomianis. Et sane quod ea lex ait, eos qui pro sceleribus suis soluto militiæ cingulo infamiæ addicuntur, de Eunomianis accipiendum est. Tandem eadem lex,

lex, postrema huius legis verba explicat. De Primipilo nempe ex utraque iam id colligitur, Apparitores Iudicum emensis militiæ stipendiis, id est, post gradus decurios in officio Iudicum ad extremum, & velut pro clausula (vnde extrema *functio d. l. 16* vocatur, hac autem lege, *veteranis sustineri emensis militiæ stipendiis*) Primipili munus sustinere coactos seu Primipili partem, ut vocatur *dict. l. 16*.

id est, annonæ Militaris procuracionem: de quo eo titulo *de cohortalibus*, ad *l. 6*. plenissime dixi.

Ceterum huic legi non temere iungendam puto legem 2. *supra de prædiis & mancipiis Curialium*. Nam & ea lege simili dubitationi occurritur. Quid quod Osdroenæ in *dict. l. 2*. mentio fit Orientis Prouinciæ, vbi Eunomianos extitisse docet *lex 8. supra, hoc tit.*

LXII. (a) Impp. Theod. A. & VALENTINIANVS Cæs. ad Faustum P. V. (b)

MANICHÆOS, Hæreticos, Schismaticos, (c) omnemque sectam Catholicis (d) inimicam, ab ipso aspectu Urbis Romæ exterminari præcipimus: ut nec præsentis criminolorum contagione fœdentur. Circa hos autem maxime vrgenda commotio (e) est, qui prauis suasionibus a Venerabilis Papæ (f) sese communionem suspendunt, quorum schismate plebs etiam reliqua vitatur. His conuentione (g) præmissa viginti dierum condonauimus inducias: intra quos nisi ad communionem redierint Vnitatem, expulsi vsque ad centesimum lapidem solitudine, quam eligunt, macerentur. Dat. xvi. Kalend. Aug. Aquileiæ Theod. A. xi. & Valentiniano Cæs. coss. [425.

NOTÆ.

(a) Inferuit & hanc legem Annalibus suis Baronius Anno 425. num. 9. *GOTHOF.*

(b) Romæ. *ID.*

(c) Vnica postrema editione Parisiensis excepta, omnes alii hæc verba addunt, *sue Mathematicos*. Quod non temere respiciam: arg. *l. vltim. de Maleficiis & Mathematicis*: de quo mox plura. *ID.*

(d) Catholici, scilicet: nam alioquin si referas ad aspectum Urbis Romæ scribendum fuerit, *fœdetur*. *ID.*

(e) *Exercenda commotio*, in Tiliana & Cuiaciana editione male: Commotio Iudicis, *l. 14. quorum appell. iudicialia l. 1. de Palat. S. L. ID.*

p. 185. (g) Nonnulli male hic reponunt *condemnatione*. *ID.*

COMMENTARIUS.

VALENTINIANI Cæsaris Placidia F. a Theodosio lun creati, tres ordine constitutiones in hæreticos sequuntur & schismaticos: Hæc scilicet constitutione Valentinianus III. Vrbe Roma Manichæos, Hæreticos, Schismaticos, expelli iubet Anno Domini 425.

Nempe, cum tres eius continua serie, hic intra vnus mensis spatium latæ constitutiones occurrant, puta hæc lex cum duabus sequentibus: quarum postrema etiam, puta *lex 64. ex hac deformata est & transcripta*, paucis immutatis: hæc *Vrbem Romam nominatim spectat: lex 63. Africam speciatim: l. 64. Vrbes diuersas, id est, omnes Italiae.*

Valentinianus hic scilicet cum superiore Anno 424. Cæsar a Theodosio creatus, atque ad Occidentis Imperium destinatus, per Ioannis eo anno Tyrannidem Italiae incubantis: (de quo dixi ad *legem vltim. supra de Episcopis*, quæ *d. legi 64. hoc tit. iungenda videtur*) Occidentis Imperio, atque Italiae nominatim, nequicquam potitus fuisset, mox hoc Anno 425. Ioanne cæso, Imperio Cæsareo AQUILEIÆ (quam primam Italiae Urbem cum Ardabure aduersus Ioannem ingressus fuerat, teste Socrate *lib. 7. cap. 23.*) constitutus mense Iulio perpotiri cepit. Quare illico siue ipse, siue mater ipsius Placidia potius, curam suam conuertit ad Ecclesiæ statum in Vrbe Roma & Italia restituendum, qui per Ioannis Tyrannidem perturbatus fuerat, ut docet *l. vltim. supra de Episcopis*. Hinc itaque Aquileiæ hoc tempore datæ, non tantum *lex 46. supra de Episcopis*, & *lex 63. infra hoc tit.* quæ Africam respici-

unt: verum & eo ipso tempore ibidem datæ *lex hac & lex 64. infra hoc tit.* item *lex vltim. supra de Episcopis*: quæ Urbem & Italiam spectant; restituendo per eas Ecclesiæ statui. Atque ex hac nominatim liquet, iam mense Iulio huius Anni 425. Ioannem Tyrannum deum datum casumque Romanumque in Valentiniani fide & obsequio fuisse.

Valentinianus Cæsar igitur simul ac Vrbe Roma potitus est, Hæreticos, & in his nominatim Manichæos, Schismaticos, Vrbe Roma hac leg. (quæ ideo P. V. data est) exterminari iussit. Sed & peculiariter in eos motum suum exerit & commotionem Iudicariam scilicet vrgeri & exerceri iubet, qui (ut loquitur) *prauis suasionibus* a Venerabilis Papæ (*Celestini* videlicet) communionem sese suspendebant; & quorum schismate plebs etiam reliqua vitabatur. Quibus verbis indubie intelligit Valentinianus, reliquias *Eutaliani Schismatis*, de quo Baronius Anno 419. quæ hoc adhuc tempore Romæ durauere: quem Eutalium etiam reuocari Bonifacio mortuo Clerici & Presbyteri petierant: (Anno ut videtur superiore 424.) ut in libro Pontificum Romanorum legi tradit Baronius Anno 423. num. 7. Ex hac leg. certe quoque discimus, quosdam fuisse velut auctores schismatis: a quibus plebs alia distinguitur.

Porro hos *ultra centesimum ab Vrbe Roma lapidem* expelli iubet, nisi intra 20. dierum inducias, ad vnitatem & communionem redierint: iubet inquam, hac constitutione ad P. V. emissâ: *Vt ita, inquit, solitudine quam eligunt, macerentur*. Nempe consueta & sollemnis hæc *ultra centesimum relegatio*.

relegationis poena, & quidem intra Praefecturam Vrbicam, & Episcopatum Vrbicum: seu Romani huius fines fuere: quos intra vt Praefectus Vrbis Schismaticos ferre non debet, ita a communione Episcopi abstinentes vltra eos relegari & æquum & necessarium. Æquum, inquam: nempe iis, qui ab Episcopi alicuius Vrbis communione sese peruiaciter suspendunt, intra diocesim eius consistendi facultas patere non debet: quin solitudine, quam hoc facto eligunt, macerandi. Necessarium rursus: ne alioquin intra Diocesim adhuc consistentes, in vicinis Vrbibus, regionibus proximis plebem adhuc vitare possint & ad schisma suum pertrahere. Et vero non hoc tantum exemplum moris istius: (ne quis ab vnico exemplo deriuare ius me putet,) sed duo insuper occurrunt. Primum exemplum, & huic plane geminum est, in Vrsicino, qui pariter schisma in Ecclesiam & Episcopatum R. inuexerat. Nempe & hic eiusque erroris confortes tum constitutionibus, quas Baronius memorat e Codice Vaticano ad an. 381. n. 2. & quidem ad P. V. pariter datis, vltra centesimum ab Vrbe lapidem relegari iussi, vel, quod idem est, vltra Suburbicarias regiones. *Nonne absurdus est, quod Vrsicini, inquit Valentinianus, iussit amenitas, quam quod serenitas nostra mitibus persuasit edictis, vt omnes, qui impios cæcus profanata religione tentarent, vel ad centesimum Vrbis milliare pellerentur, vbi pertinax furor, ab obsequentibus destitutus in eius tantum perniciem rueret, qui solus erraret, & vt condemnati iudicio recte sententium Sacerdotum, reditum postea vel ad Ecclesias, quas contaminauerant, non haberent, vel reintegrationem iudicii frustra a nobis impudenti peruiacacia precarentur: & sub finem. Post hæc nisi omnes, (vt nominatim iussionis nostra summa complectitur, vel quos turbas istiusmodi molientes sanctorum Episcoporum concilia consensu ostenderint) vltra centesimum milliariū ab Vrbe depuleris, atque earum ciuitatum finibus extorres esse præceperis, quarum plebem vel Ecclesias vel perse, vel per simile sui vulgus exercent, præter astinationis iniuriam, cuius apud bonos non levis iactura est, piaculum neglectæ sanctionis incurres.* Valentiniani S. nioris hæc verba sunt ad Ampelium P. V. apud Baronium ad an. 371. num. 1. *Dudum Vrsicini inquietudine prouocati suentes concordie populi Christiani, quieti etiam Vrbis sacratissimæ prouidentes, vno interim loco intra Gallias duntaxat perturbatorem tranquillitatis publicæ statueramus iure cohiberi: scilicet ne applicatione morum late diffusions incommodum spargeretur. Verum natura nostra mansuetudine lenigati, ita memorato abscedendi copiam dedimus, ne ad Vrbem Romam, VEL certe Suburbicarias regiones pedem inferat. Et rursus idem de erroris confortibus in rescripto ad Maximum Vicarium Vrbis apud Baronium loc. cit. Ex quo oritur, ut Vrsicino, quem propter quietem populi Christiani & debitam religioni ac legibus disciplinam vno interim loco morari intra Gallias iusseramus, discedendi copiam fecerimus sub ea conditione, ne vagandi arbitrium praberemus, neue ad Vrbem Romam, VEL Regionem Suburbicariam valeat commanere. Et infra: Sic enim mansuetudinis nostra indulgentiam temperamus, ne occasione præstita, vicinitate inquietorum, ad aliquam forsitan vociferationem religiosi populi studia prouocemus.*

Historia huius rei tota sic habet. Primum Vrsicinus, qui aduersus Damasum Episcopus electus fuerat, cum Damasi electioni cedere noller, in Galliam relegatus est: Socii eius & ministri Roma tantum remoti, vt docet rescriptum Valentiniani

ad Prætextatum P. V. Mox anno sequente, submoti ab Vrbe vltra viciesimum lapidem, vt legere p. 86. est in rescripto ad Olybrium P. V. Postmodum facta potestas Vrsicino in Italiam redeundi, dum modo abstineret Vrbe & Regionibus Suburbicariis. Et sic Suburbicariis regionibus exclusus, seu centesimo lapide. Quod & ipsum statutum de erroris confortibus. Hæc tam varie tum circa ipsum Vrsicinum schismatis auctorem, tum circa eius affectus: nempe Vrsicinus seuerius ab initio habitus: ministri eius ab initio lenius: tandem ad legitimam exili legem deuentum, in schismaticis solemnem, puta ad relegationem extra Diocesim Episcopatus Romani, vltra centesimum, seu Suburbicarias regiones, exilio libero & soluto, id est, vbiunque præterea locorum consistendi facilitate relicta. Denique, etsi legitima hæc in schismaticis lex & ratio fuerit, eos videlicet relegandi extra Diocesim, non tamen semper aut illico eo deuentum, sed pro periculo schismatis quandoque vterius, quandoque ceteris submoti. Et cum primis obseruanda Valentiniani Iun. constitutio, vbi *Vrbis Romæ centesimum milliare & aliarum ciuitatum fines exæquantur.* Nempe quod aliis Vrbibus suum est territorium, sui fines, hoc Vrbis Romæ centesimum milliariū præstat. Quare iam corrumpunt eorum molitiones omnes, qui hæc eludere conantur, ne fateri necesse habeant, vt P. V. ita & Episcopi Vrbis Romæ Diocesim centesimum milliare fuisse, de quo iam dicere antequam altera dissertatione de Suburbicariis regionibus cap. 3. & vindictiarum de Suburbicariis Ecclesiis c. 4. Quod autem dictum est ceteris quandoque schismaticos relegatos, adde & hæreticos, & per gradus sæpe quosdam ad totius Dioceseos interdictionem deuentum, eius exemplum quoque præbuit hoc ipso titulo l. 18. 20. *supr.* Addatur & exemplum Athanasii ex Epistola Iuliani ad Alexandrinos *si. in fin. ἀπελθόντων αὐτῶν πρεσβυτέρων τῆς πόλεως καὶ ἀγούσης τῆς πόλεως, cedere illum ciuitate iussimus, & vniuersa Ægypto.* Sequitur nunc tertium exemplum. Nempe & Pelagian quoque ita ante quinquennium ferme Constantii Imp. edicto, ad Volusianum P. V. vltra centesimum lapidem relegari iussi: quod memorat Baronius Anno 420 num. 2. *Cum tum præterita superstitionis, tum recentis plena vanitatis iam dudum corrigi iusserimus, quotidianis insinuationibus maior fieri nunciatur. Et quoniam discordia animos commouet populorum: ea quæ iam dudum iusseramus, præcepimus iterari. Vnde his l. 18. Eximietas tua, omnes qui Dei inuidet pietati, diligenter inquirat, & eos faciat statim a muris expelli, ita tamen vt ne intra centesimum quidem lapidem habeant licentiam consistendi. Cælestium quoque magis ac magis ex Vrbe expelli mandamus. Constat enim iisdem ex medio sublatis, gratiam & concordiam tenere veterem firmitatem.* Sic tria exempla tenemus Schismaticorum extra centesimum Vrbis Romæ relegatorum intra 50. annorum spatium: nempe in Vrsicini, Pelagiani, Eulalianis.

Et propagatum tamen centesimarum huius relegationis, in Schismaticis usurpatæ, exemplum & ad alias Vrbes. Quod docuit lex 35. *supr. de Episcopis*, & docebit lex 2. *infr. de Episcop. Iudicio.* Non quasi cuiusque Vrbis termini eo quoque prolati fuerint. Verum adsumta iam ea ratione, quæ etsi peculiarem habeat in Diocesi Romana relationem, ad alias tamen Vrbes recte transfertur. Mitto ciuiliis relegationis vltra centesimum ab Vrbe lapidem exempla colligere. Vide Herodianum lib. 2. c. 13. Dionem lib. 55. p. 560. *sq. Edit. Wechel.* Prosperum Aquitanicum, vbi de Symmacho agit.

LXIII. (a) Idem A. & Cæs. Georgio (b) Proc. Afric.

OMNES (c) hæreses, omnesque perfidias, omnia schismata, superstitionesque Gentilium, (d) omnes Catholicæ legis inimicos infectamur errores. Si quos (e) vero hæc quoque Clementiæ nostræ statuta pœna comitetur, & (f) nouerint sacrilegæ superstitionis auctores participes, conscios proscriptiōe (g) plectendos: ut ab errore perfidiæ, si ratione retrahi nequeunt, saltem (h) terrore (i) reuocentur: Et vniuerso supplicationum aditu in perpetuum denegato criminibus, debita seueritate plectantur, &c. Dat. Prid. Non. Aug. (k) Aquil. DN. Theod. A. XI. & Valentiniano Cæs. COSS. [425]

NOTÆ.

- (a) Et hanc legem inseruit Annalibus suis Baronius Anno 425. num. 10. Iungenda autem huic est lex 46. *supr. de Episcopis*. Quamquam dies paulum discrepat. GOTHOF.
 (b) Eidem inscribitur d. l. 46. *supr. de Episcopis*. ID.
 (c) Omnes quidem, hoc supplendum. ID.
 (d) Potuit hæc quoque huiusce legis pars referri ad *tit. de Paganis*. ID.
 (e) Hæreseos alicuius nomen hic latet. ID.
 (f) Ut. ID.
 (g) Se plectendos. ID.
 (h) Pro saltem. ID.
 (i) Vide Augustini *epist.* 48. *siu.* 93. *Epist. Edit. Benedictin.* vide & Codicem canonum Ecclesiæ Africanæ *can.* 93. p. 917. 918. *Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* ID.
 (k) Iul. d. l. 46. ID.

COMMENTARIUS.

IN INCERTI nominis, & sacrilegæ superstitionis hæreticos, (quorum etsi nomen sub illis verbis si quos lateat, per Africam sane positos fuisse inscriptio legis ostendit) proscriptiōis pœnam statuit hæc Constitutio Valentinianus III. Placidie F. odium in eos peculiare, non vna ratione testatus. Primo, cum præfatur omnes quidem hæreses se infectari, hos vero eximia aliqua pœna dignos. Secundo, non autores tantum, sed & participes

& conscios eadem pœna plecti iubet. Postremo dum bis denunciat præclusum in perpetuum aditum supplicationibus. Nisi *Cælicolas* intelligat, quos intelligat, diuinare nequeo. De quibus aliquin dicitur *infr. tit. de Iudeis & Cælicolis*. Sane Catholicos per Africam quoque fuisse aperte ostendit *l. 44. supr. hoc tit.* Nempe tempora abludunt: Cælicolarum enim superstitionis noua hac tempestate, atqui noua superstitionis auctores hic designari videntur.

p. 187.

LXIV. (a) Idem A. & Cæs. Basso Com. R. P. Post alia.

MANICHÆOS (b) Hæreticos, siue Schismaticos, omnemque sectam Catholicis inimicam ab ipso aspectu urbium diuersarum (c) exterminari præcipimus: ut nec præsentiae criminis contagione fœdentur. Omnes igitur personas erroris infausti iubemus excludi, nisi his emendatio matura subuenerit, &c. Dat. VIII. Id. Aug. (d) Aquil. DN. Theod. A. XI. & Valentiniano Cæs. COSS. [425]

NOTÆ.

- (a) Huius legis meminit quoque Baronius Anno 425. num. 11. Iungenda autem huic est lex *ultim. supr. de Episcopis*. Sed & edita nuper ex Cod. Lugd. & Aniciensi constitutio Valentiniani Cæsaris nomine ad Amatam PP. Galliarum a Sirmondo in app. *Th.* n. 6. ubi hæc lex inserta. Quæ sane farrago potius est. GOTHOF.
 (b) Prima huius legis sententia totidem fere verbis desumpta ex *l. 62. supr. ID.*
 (c) Id est, quantumcunque seu omnium. In *d. l. 62. Vrbis Romæ*. ID.
 (d) In Codice Aniciensi habetur *VIII. Id. Iul. in d. l. ult. VIII. Id. Octobr.* ID.

COMMENTARIUS.

VRBIBVS vniuersis Manichæos hæreticos, Schismaticos, exterminari hæc constitutio Valentinianus III. Placidie F. iubet. Vrbibus, inquam, vniuersis Italiæ. Quomodo eos Vrbe Roma paulo ante (initio videlicet a capite & principe Vrbe facti) pelli iusserat *l. 62. supr.* Propagatum

itaque exemplum ab Vrbe Roma ad alias Vrbes: & quidem paucissimis post diebus. Quare & prior potiorque huius legis sententia ex ea totidem pene verbis transcripta.

Porro ut inter hæc Cæsarei Imperii initia Valentinianus suum illico in hæreticos odium tribus hisce constituit

constitutionibus testatus est, quanquam neque ipsi hæc adscribenda, qui nondum septennis erat, ita erga Ecclesias & Clericos suum testatus pariter affectum l. 46. *supr. de Episcopis*: (quam legi 63. *huius tit. coniungendum dixi*) & l. *ultim. supr. de de Episcopis*: (quæ huic iungenda.) Vt ferme eiusdem opera fuit, hæreticis bellum indicere, Ecclesiam & Clericos fauore suo amplecti: quod ad *dist. l. 46.* ostensum fuit. Quod

vt in alijs Principibus obseruare est, ita ipsa horum temporum ratio Principem hunc vel eius matrem potius (nam huic has leges adscribi oportet) eo adegit. Caterum vicennio post idem Valentinianus Iun. enixam, seueramque in Manichæos Nouellam scripsit quæ est 2. *inter Valentinian.* quæ legi meretur: vbi Leonis Patris meminit; pariter vt Cælestinum designauit d. l. 62. *supr.*

LXV. (a) Imp. THEOD. & Valentinianus AA. Florentio PR. P. (b)

HÆRETICORVM ita est reprimenda insania. Vt * ante omnia quas ab Orthodoxis abreptas tenent ubicumque *Ecclesias*, statim Catholicæ Ecclesiæ tradendas esse non ambigant: quia ferri non potest, vt qui nec proprias habere debuerant, ab Orthodoxis possessas, aut conditas, suæque temeritate inuasas, vltra detineant. 2. Dein, ** vt si alios sibi adiungant *Clericos*, vel vt ipsi æstimant, *Sacerdotes*, (c) decem, (d) librarum auri multa, per singulos, ab eo qui fecerit, & qui fieri passus sit: vel si paupertatem prætendant, de communi Clericorum eiusdem superstitionis corpore, vel etiam donariis (e) ipsis, extorta nostro inferatur ærario. 3. Post *** hæc, quoniam (f) *Non omnes eadem austeritate plectendi sunt*, Arianis quidem, Macedonianis (g) & Apollinarianis, (h) quorum hoc est facinus, quod, nocenti meditatione decepti, credunt de Veritatis fonte mendacia, intra nullam ciuitatem Ecclesiam habere liceat. Nouatianis (i) autem & Sabbatianis (k) omnis inuouationis adimatur licentia, si quam forte temptauerint. Eunomiani (l) vero, Valentiniani, (m) Montanistæ, (n) seu Priscillianistæ, (o) Fryges, (p) Marcianistæ, (q) Borboriani, (r) Messaliani, (s) Euchitæ, (t) siue Enthyfiastæ, (v) Donatistæ, (x) Audiani, (y) Hydroparastæ, (z) Ascodrogitæ, (aa) Fotiniani, (bb) Pauliani, (cc) Marcelliani, (dd) & qui ad imam vsque scelerum nequitiam peruenerunt, Manichæi, (ee) nusquam in Romano solo (ff) conueniendi, orandique (gg) habeant facultatem, Manichæis etiam de ciuitatibus expellendis: (hh) Quoniam nihil his omnibus (ii) relinquendi (kk) loci est, in quo ipsis etiam elementis (ll) fiat iniuria. 4. Nulla **** his pœnitus, præter Cohortalinam (mm) in Prouinciis, & Castrensem, (nn) indulgenda militia: 5. Nullo ***** donationis faciendæ inuicem, nullo testamenti, aut voluntatis vltimæ penitus iure concessio. 6. Cunctisque ***** legibus, quæ contra hos, cæterosque, qui nostræ fidei refragantur, olim latæ sunt, diuersisque promulgatæ temporibus, semper viridi obseruantia valituri: siue de donationibus in hæreticorum factis Ecclesias, siue ex vltima voluntate rebus qualitercumque relictis; siue de priuatis ædificiis, in quæ domino permittente, vel conhibente conuenerint, venerandæ nobis Catholicæ vindicandis Ecclesiæ: siue de Procuratore, qui hoc nesciente domino fecerit, decem librarum auri multam, vel exilium, si sit ingenuus subituro: metallum vero post verbera si seruilis conditionis sit: Ita vt nec in publico conuenire loco, nec ædificare sibi Ecclesias, nec ad circumscriptionem legum quicquam meditari valeant: Omni Ciuili & Militari, Curiarum etiam, & Defensorum, & Iudicum, sub viginti librarum auri interminatione, prohibendi auxilio. Illis etiam in sua omnibus manentibus firmitate, quæ de militia, (oo) & donandi iure (pp) ac testamenti factione, vel negandi pœnitus, vel in certas vix concessa personas, pœnisque variis de diuersis sunt hæreticis promulgatæ: ita vt nec speciale quidem beneficium aduersus leges valeat impetratum. 7. Nulli ***** hæreticorum danda licentia, vel ingenuos, vel seruos proprios, qui Orthodoxorum sunt initiati mysteriis, ad suum rursus baptisma deducendi: Nec vero (rr) illos, quos emerint, vel qualitercumque habuerint, nec dum suæ superstitioni coniunctos, prohibendi Catholicæ sequi religionem Ecclesiæ. Quod qui fecerit, vel cum sit ingenuus, in se fieri passus sit, vel factum non detulerit, exilio ac decem librarum auri multa damnabitur, testamenti & donationis faciendæ vtrique deneganda licentia. Quæ * omnia ita custodiri decernimus, vt nulli Iudicum liceat delatum ad se crimen minori, aut nulli coercitioni mandare, nisi ipse id (ss) pati velit, quod aliis diffimulando concesserit. Dat. III Kalend. Iun. Constantinop. Felice & Tauro coss. [428.]

NOTÆ.

- (a) Lex 5. *Cod. Iust. eod. tit. hinc, capite sineque detractis, & omiſſa in medio ſententia, interpolata, Et hanc leg. Annalibus ſuis inferuit Baronius Anno 428. num. 25. 26., & eius occasione plura apud eundem vide n. 21. 22. 23. 27. 28. GOTHOF.*
- (b) *Florentius*, hic I.P. Orientis fuit ſub Theodoſio Iun. vid. *Proſopogr. ID.*
- * *Prima ſententia, de Eccleſiis Orthodoxorum ab hæreticis inuafis reſtituendis ID.*
- * * *Secunda ſententia, de Clericorum ab hæreticis ordinatione; cuiusque rei poena ſeu multa. ID.*
- (c) Nempe hæretici Clericos ſuos Sacerdotes vocabant. *ID.*
- (d) De hac decem librarum auri multa a Theodoſio M. primum Clericorum ordinatoribus hæreticis, ipliſque Clericis ordinatis impoſita: vid. l. 21. *ſupr. ID.*
- (e) *Donariorum*, horum pariter mentio l. 57. *ſupr. vbi dixi. ID.*
- * * * *Tertia ſententia, de Eccleſiarum habendarum vel non habendarum ab hæreticis iure. ID.*
- (f) Veriſſima hæc ſententia: quam & ſupra ſæpe expendi. Tribonianus vt eam ſuauit, ita æquo pede omnes hæreticos dimenſus eſt. *ID.*
- (g) De *Macedonianis*, vid. l. 11. 12. 13. 59. 60. *ſupr.* De his obſeruandum Anno prox. 429. Orthodoxos Macedonianorum Eccleſiam extra muros Vrbiſ Conſtantinop. poſitam abſtulſiſſe, quoniam iidem Macedoniani Antonium Germis Catholicum Ep. interfecerant, vt tradit Marcellinus *Chron. & Socrates lib. 7. cap. 31. ID.*
- (h) De *Apollinarianis*, vid. l. 12. 13. 14. 33. *ſupr. ID.*
- (i) De *Nouatianis*, vid. l. 2. & eiſdem Theodoſii Iun. l. 59. *ſupr. hoc tit. & l. 6. infr. ne ſanctum bapt. ID.*
- (k) De *Sabbatianis*, vid. quoque l. 59. *ſupr.* Male *Cod. Iust. d. l. 5. Sebariani. ID.*
- (l) De *Eunomianis*, vid. l. 6. 8. 11. 12. 13. 17. 23. 25. 27. 31. 32. 34. 36. 49. 50. 58. 59. 60. 61. *ſupr. & l. vltim. infr. ne ſanctum bapt. ID.*
- (m) *Valentinianorum* hoc Codice vnica hæc mentio occurrit: Quibus a Theodoſio Iun. hac leg. conueniendi orandique facultas in Romano ſolo interdicitur. Quod & ipſum Theodoſium feciſſe teſtatur Ambroſius *epiſt. 29. ſu. epiſt. 17. Edit. Paris. 1614. in fol. ad Theodoſium, ſub ſinem. Quis habet Valentinianorum hæreſin vindicare? quam pietas tua quomodo vindicat, cum eos excluſi iuſſerit, ne conueniendi uſurpare copiam? ID.*
- (n) De *Montaniſtis*, vid. d. l. 34. 48. 57. *ſupr. ID.*
- (o) De *Prifcillianiſtis*, (a Prifcilla dictis non a Prifcilliano, quod Panciroſus tradit 2. *var. 175.*) vid. & l. 40. 43. 48. 59. *ſupr. ID.*
- (p) De *Irygibus*, vid. & l. 40. 59. *ſupr. ID.*
- (q) *Marcianiſtarum*, vnica hæc hoc Codice mentio occurrit: reſcribendum autem *Marcioniſte*, quomodo & vocati, non minus quam *Marcionite*: vid. *Epiphanium. ID.*
- (r) *Borborianorum*, hoc Codice vnica hæc mentio extat: βορβοριανός Græca Paratiſta exhibent: vid. *Leonclau. p. 108. ſu. pag. 1426. Tom. II. Bibl. Iur. Can. Hen. Hſtell. de quibus vid. qui de hæreſibus ſcripſere: quæque nos iam ad Philoſtorgium, lib. 3. cap. 15. ID.*
- (s) *Al. Maſſaliani. Meſſalianorum*, vnica & hæc hoc Codice mentio fit: v. *Epiphanium hæreſi 80. vid. apud Photium, Cod. 52. Synodum Sideranam, aliaque contra Meſſalianos. ID.*
- (t) *Euchite Meſſaliani*, de quorum exortu ſub Valentiniano: vid. *Theodoretum lib. 4. cap. 10. & Hiſtor. Trip. lib. 7. cap. 11. Niceph. n. cap. 14. ID.*
- (v) *Enthuſiaſte. ID.*
- (x) De *Donatiſtis*: vid. l. 37. 38. 39. 40. 43. 44. 46. 52. 54. 55. *ſupr. ID.*
- (y) *Audiani*, ab Audæo ſub Conſtantino & Conſtantino Imp. cœperunt: de his Epiphanius *hæreſi 70. qui hoc ipſo tempore ſub Theodoſio Iun. ſc. iſebat. Baronius Anno 341. num. 38. 39. Vulcanius in Cyrillum aduerſus Anthropomorphitas ſtatim initio. Male hic Paratiſta Græca ἀνδριανός. ID.*
- (z) De *Hydropoſtaſtis*, vid. & l. 7. 9. 11. *ſupr. ID.*
- (aa) *Tafcodrogire*, nominantur leg. 10. *ſupr. vbi dixi: ἀσχοδρόγους* hic habent Paratiſta Græca. *ID.*
- (bb) De *Photinianis*, vid. & l. 6. *ſupr. ID.*
- (cc) *Paulianorum*, vnica hæc hoc Codice mentio. *Pauliniani* in *Cod. Iust.* vbi tamen Græca Paratiſta habent παυλιανός. *ID.*
- (dd) *Marcellianorum*, quoque vnica hæc hoc Codice mentio, vt hic cum Photinianis copulantur, ita & apud Epiphanium *hæreſi 71. 72. & initio 73. Hic porro in Cod. Iust. adduntur & alii hæretici. ID.*
- (ee) De *Manicheis*, vid. & l. 3. 7. 9. 11. 18. 35. 38. 40. 41. 43. 59. 62. 64. *ſupr. & l. 24. infr. de Paganis: l. 3. infr. de Apoſtatis. ID.*
- (ff) *Romanum locum*, *Cod. Iust.* vbi *Contius, Romano loco. ID.*
- (gg) *Morandique* in editis Cod. Iust. verum & Græci & Manuſcripti habent, vt hic *orandique*, & repetitum *Novell. Iust. 37. μηδὲς τόπος τοῖς αἱρετικοῖς ἵνα προσεύχῃς*, nullum locum ad orandum hæretici habeant. *ID.*
- (hh) *Et ultimo ſupplicio tradendis*: add. *Cod. Iust.* ſed ab imperito homine, nam tota lex reniſtitur, & vel proxime cohærentia verba. Et tamen Paratiſta quoque Græca ea habent, & aliis legibus id continetur, l. 11. 12. 16. *Cod. I. de heret. vnde & forte aſſumendum illud. ID.*
- (ii) Eſt qui tentat hominibus, ſcilicet Manichæis. Nil opus. *ID.*
- (k) γγ. *relinquendum*, vt habet *Cod. Iust. ID.*

(ll) An hæc propter Manichæos dicuntur, quia Manichæi volebant quinque esse elementa; non quatuor: puta fumum, tenebras, ignem, aquam, ventum: vnde negabant aërem & terram esse elementa: & hæc aiebant a gente tenebrarum condita: In fumo dicebant hominem & omnes bipedes creatos: in tenebris serpentes: in igne quadrupedes: in aëre volatilia, in aqua natantia. Est autem quinque alia elementa bona a Deo missa, ad hæc debellanda: & esse permixtum aëri fumo, tenebris lucem, igni malo bonum, aquæ malæ bonam, vento malo bonum, a quibus purgantur: vid. Augustinum. Putem ego hæc superioribus hæreticis communia. Nempe si locus quidam hæreticis relinquatur ad cultum suum exercendum, non tamen Numini diuino, verum etiam ipsis elementis iniuria fiat, quæ talem superstitionem, & fœditatem abhorreant, quæque exinde fœderentur, aër potissimum & terra. ID.

**** Quarta sententia, de Militia interdicta hæreticis. ID.

(mm) Concordat lex 48. 61. vbi dixi. ID.

(nn) Castrensem, id est, militarem: militia igitur armata non interdicti hæretici. ID.

***** Quinta sententia, de Donationis & testamenti inuicem iure hæreticis adempto. ID.

***** Sexta sententia qua leges anteriores confirmantur, de donariis Ecclesiarum hæreticarum, deque puniendis, qui conuentibus hæreticorum locum præbuerint, &c. ID.

(oo) Iam de hoc supra actum in quarta sententia. Cur igitur hic repetitum? ID.

(pp) De hoc dictum *infr.* ID.

***** Septima sententia, de Ingeniis & seruis ab hæreticis superstitione sua non imbuendis. Hic autem defumpta lex *ultim. C. Iust. ne sanctum bapt. ID.*

(rr) Nec non, Cod. Iustin. ID.

* Postrema sententia de Iudicis officio. ID.

(ss) Idem, Cod. Iustin. d. l. *ultim.* ID.

COMMENTARIUS.

IN HÆRETICOS & hæreses, quarum viginti tres hic nominat, est hæc amplissima Theodosii Junioris constitutio, data fine mensis Maii Anno D. 428. qua cum pleraque anterioribus constitutionibus cauta repetantur, ac nominatim confirmantur: nil attinet ea sigillatim expendere: præsertim cum eius capita & sententias iam in Notis distinxerimus. Quare singularia tantum quædam in ea nunc sectabor. Primum eo notabilis est hæc lex, quod Theodosius lun. hæreticos non omnes eadem austeritate plectendos ait: quod in argumento de hæreticis sedulo obseruandum, & vero ex huius tituli constitutione passim id ipsum discimus. Theodosius certe *hac leg.* ideo quatuor vt hæreticorum classes, ita & poenarum gradus constituit. Prima classis est eorum, quibus intra ciuitates tantum non in agris Ecclesiarum ius adimit. Quo in censu ponit tres hos: Arianos, Macedonianos & Apollinarianos: suæ proinde quædam his Ecclesiæ a Theodosio *hac leg.* relicte extra ciuitates. Quod etiam discimus de Macedonianis, ex iis, quæ Anno proximo 429. contingere. Eo scilicet Macedonianis ablata Ecclesiæ extra muros Urbium quarundam, & in his Constantinopolitanæ, ea occasione, quam memorat Socrates lib. 7. cap. 31. & Marcellinus Chronico: ΑΦηρέθησαν, inquit, ἡ τε ἐν Κωνσταντίνῃ πόλις πρὸ τῆς παλαιᾶς τέχνης τῆς πόλεως, καὶ ἡ ἐν Κυζίκῳ, καὶ ἄλλαι πολλαὶ ὧν ἔχον ἐν τοῖς ἐν Ἐλλεσπόντῳ ἀγροῖς: ablatae sunt illis, tum ea, quam habebant Constantinopoli, ante veteres muros urbis regie, tum illa quam habebant Cyzici, aliæque plures earum, quas inuicis Hellepontis obtinebant. Orthodoxi nostri, inquit Marcellinus, Macedonianorum Ecclesiam extra Urbis muros positam abstulerunt, quoniam, &c. Secunda classis hæreticorum est eorum, quos suis Ecclesiis contentos esse iubet, neque alias de nouo ædificare (puta Nouatianos, Sabbatianos.) Tertia classis est eorum, quibus nusquam in Romano solo conueniendi, orandique, neque in agris, facultatem patere iubet. Postrema in classe sunt Manichæi, quos etiam ciuitatibus ex-

pellii iubet. Vnde liquet etiam, leuissimam Nouatianorum & Sabbatianorum conditionem: grauissimam Manichæorum constitui. Nempe Nouatiani & Sabbatiani meliore semper loco inter hæreticos habiti fuere: de quo dixi plene ad l. 2. & 59. *supr.* etiam ex Socrate & Sozomeno, Atenim Manichæi deterrimo, quos & ideo hic ad imam vsque scelerum nequitiam peruenisse ait Theodosius lun. & in Nouella sua de Iudeis 3. *vers. superest.* Deo semper offensos, de quo dixi ad l. 3. *supr.* & l. 3. 4. *infr. de Apostatis.* Secundo obseruetur, Castrensi seu armata militia hæreticos & in his Eunomianos non interdicti: & Synesium tamen conqueri videmus *epist. 5.* de Eunomianorum militia. Sane horum temporum militia armata, ad miscellanea omnis generis hominum venit, Barbarorum, hæreticorum. Tertio obseruetur, hæreticis donandi, testandi in certas personas ius concessum fuisse. Quænam vero personæ illæ sint alibi non expressum. Quarto notetur, hæreticis Catholicos vt seruos habere quocunque titulo permittitur, ita mysteriis suis imbuendi, vel prohibendi eos Catholicam religionem sequi, poenam exilii & 10. librarum auri imponi. Atenim ludæo neque Christianum mancipium quoquo titulo habere licuit, & id superstitione sua imbuenti capitale fuit: vt docebit titulus *infr. ne Christianum mancip. lud.* Postremum notetur, Iudici poenas legum neque dissimulare, neque mollire sine fraude licere: cui congruit & lex 8. *supr. de appellationibus, l. ultim. supr. ad L. Iul. de vi publ. seu l. 8. Cod. Iust. eod.* Symmachus libro extremo *epist. extrema.* Alia est conditio Magistratuum, quorum corruptæ videntur esse sententiæ, si sint legibus mitiores, alia Dominorum Principum potestas, quos decet acrimoniam seueri iuris inflectere: vid. & Nouellam Iustin. 82. Quintil. *declam. 317. 345. l. 15. D. ad municipal.* Quid est igitur, quod Augustinus in *epist. ad Marcellinum 158. fin. 139. Ed. Ben. scribit: Soleo enim audire, in potestate esse Iudicis mollire sententiam, & mitius vindicare quam leges?* Nempe de illis legibus id accipio, quæ ad terrorem scriptæ, cuiusmodi fuere ferme in hæreticos scriptæ.

ptz. Quod tamen ipsum hac leg. exerte iudicibus interdicat.

Tandem certam puto Baronii coniecturam, hanc leg. a Theodosio Iun. promulgatam, Nestorii, (qui his Co. ss. superiore mense IV. Idus Aprilis Episcopus Constantinopolitanus creatus fuit, quod testatur Socrates lib. 7. cap. 29.) persuasione. Nam non Vincentius Lirinensis tantum, (qui octennio post hanc leg. scribebat) testatur, eum cunctarum blasphemias infestatum, in Commonitor. cap. II. verum & Socrates disertè d. cap. 29. scribit, eum simul ac Ep. creatus fuit, oratione ad Imp. Theodosium Iun. habita, hæc, quæ postea in multorum ore fuerunt, inter cætera dixisse: Mibi, o Imperator, terram hæreticis purgatam tribue, & ego tibi cælum tribuam. Tu mihi in profigandis hæreticis subueni, & ego tibi in profigandis Persis subueniam: δὲς μοι ὡ βασιλεῦ καθαραν τὴν γῆν τῶν αἱρετι-

κῶν, καὶ γὰρ σοὶ τὸν ἄρανὸν ἀντιδώσω: συγκαθέλει μοι τὰς αἱρετικές, καὶ γὰρ συγκαθέλω σοὶ τὰς Πέρσας. Quæ verba, ut etiam ab iis, quibus odio erant hæretici, accepta fuerint, mox subiicit: subiicit etiam eod. cap. 29. quid in Arianos, Nouatianos, Quartadecimanos molitus sit, ad tumultum & incendium usque: impetum tamen eius in Nouatianos ab Imp. repressum (cuius Theodosii moderationis in Nouatianos & hæc lex fidem facit.) p. 199. Addit idem Socrates eod. lib. cap. 31. & Macedonianos afflixisse: tandemque Imperatori persuasisse, ut Ecclesiæ illis adimerentur: & vero ademptam eis Ecclesiā extra vetera Urbis Constantinopol. mœnia sitam, alteram Cyzici, & alibi præterea complures, quas in agris Hellepontis tenebant. Iuxta hanc legem scilicet, qua iis in ciuitatibus tantum Ecclesiæ eis interdicitur. Ergo quæ memorat Socrates, posteriora sunt hac lege.

LXVI. (a) Imp. THEOD. Valentinianus AA. (b) Leontio PF. P. (c)

DAMNATO (d) portentuosæ (e) superstitionis auctore Nestorio, nota congrui nominis eius inuratur gregalibus, ne (f) *Christianorum* appellatione abutantur: sed quemadmodum Ariani, (g) lege † diuæ memoriæ Constantini ob similitudinem impietatis *Porphyriani* a Porphyrio nuncupantur, sic ubique participes nefariæ sectæ Nestorii *Simoniani* (h) vocentur: ut cuius scelus sunt in (i) deferendo Deo imitati, eius vocabulum iure videntur esse sortiti. Nec vero impios libros nefandi (k) sacrilegii Nestorii aduersus venerabilem Orthodoxorum sectam decretaque sanctissimi Cœtus (l) Antistitum Ephesi scriptos habere, aut legere, aut describere quisquam audeat: quos diligenti studio requiri, ac publice comburi decernimus: Ita, ut nemo in religionis disputatione aliquam supradicto (m) nomine faciat mentionem: Aut quibusdam eorum habendi concilii gratia, in ædibus, aut villa, aut suburbano suo, aut alio quolibet loco, conuenticulum, clam aut aperte præbeat: quos omni (n) conuentus celebrandi licentia priuari statuimus: Scientibus vniuersis violatorem huius legis publicatione bonorum esse coercendum. Dat. III. Non. (o) Aug. CP. DN. Theod. A. XV. & qui fuerit nunciatus. [435.]

NOTÆ.

- (a) *Lex t. Cod. Iust. eod. tit.* Eam quoque Annalibus suis inseruit, deque ea egit Baronius Anno 435. num. 1. 2. 3. Extat plenior Græce & Latine in Actis Concilii Ephesini: inscriptione mutila & subscriptione carens, Part. 3. cap. 45. sic. Part. 4. in fin. pag. 1715. 1716. 1717. Tom. I. Concil. Harduin. GOTHOF.
- (b) *Iidem AA.* tantum huic legi inferendum erat. ID.
- (c) *Præfatum Urbis.* Ita omnes editiones Codicis Theodos. excepta Parisiensis postrema. Ita quoque Codex Iustinianus in d. l. 6. Id vero comprobatur omnino *lex vltim. supr. de Principib. agentium in reb.* quæ hoc ipso anno data, sic habet: *Eodem exemplo Isidoro PFP. Regino Illyrici PFP. Leontio PFP. &c. Item lex 3. supr. de frum. V. Constantinop.* quæ superiore Anno 434. data est. ID.
- (d) In Concilio Ephesino Anno Domini 431. ut mox. ID.
- (e) *Portentose,* Cod. Iust. recte. ID.
- (f) *Nec,* Cod. Iust. ID.
- (g) Sed quemadmodum Ariani ab Ario, lege diuæ memoriæ Constantini, ob similitudinem impietatis: Porphyriani a Porphyrio nuncupantur: sic ubique participes nefariæ sectæ Nestorii, Nestoriani vocentur. Cod. Iust. ita hic locus deformatus, & inepte, non tantum male distinctus: de quo mox. ID.
- † Quæ apud Socratem legitur lib. 1. cap. 9. vid. Commentar. ID.
- (h) *Simoniani,* ita quoque Paratitla Græca: de quo mox. At in Cod. Iust. hodie inepte *Nestoriani*. ID.
- (i) *Εν τῇ τῷ θεῷ ἀποροφῇ,* in auersione a Deo, ita in *Act. Concil. d. l.* forte ἀπορροφῇ, id est, descriptione. ID.
- (k) *Nefundi & sacrilegi,* Cod. Iust. ID.
- (l) CONCILII EPHESINI. ID.
- (m) *Supradicti nominis,* Cod. Iust. de quo mox. ID.
- (n) *Quos omnes cœtus celebrandi,* &c. Cod. Iust. ID.
- (o) III. Kalend. Aug. Theodosio XV. & Valentiniano IV. AA. CONSS. Cod. I. ID. ANT. PAGIUS in Critic. ad Annal. Baron. 6. a. vtriusque Codicis subscriptionem mendosam esse contendit, rescribitque III. Kalend. April.

April. ut omnibus, quæ ad hanc legem pertinent, atque ab eo loc. cit. recensita sunt, peragenda, Synodisque Anazarbica & Tarfensi, celebrandis, sufficiens tempus statuatur. RITTER.

COMMENTARIUS.

ADVERSUS NESTORII nomen librosque & Nestorianorum cœtus seu conuentus, est hæc Theodosii Iun. constitutio, inter alias plures: quæ & ipsa plenior extat in Actis Concilii Ephesini, quam utraque lingua Græce & Latine promulgari voluit, & nos hic eam totam exhibere volumus. Cui addi potest & Præfectorum Edictum, Isidori, inquam, & Regini (quibus pariter inscripta hoc ipso Anno 435. l. ultim. *supr. de Principibus agent. in rebus.*) sub quo hæc lex propostia fuit; quod & ipsum extat inter Acta Concilii Ephesini *parte 3. cap. 46. siu. Part. 4. in fin. pag. 1718. Tom. I. Concil. Harduin.*

Et hæc quidem lex a Theodosio Iuniore sancita, quod hac lege diserte proficitur, firmandis Concilii Ephesini decretis, quo Nestorius portentose superstitionis auctor damnatus fuit: quod quidem Concilium habitum fuit ante quadriennium Anno 431. Igitur data hæc lex quadriennio posteam Synodum. Tam sero inquit? Nempe ut maxime Nestorius ea Synodo damnatus, attamen de curando ipso post eam actum: & sectatores eius fidem Catholicam dolose professi, quinimo libros adhuc sparsere. Itaque ubi spes nulla correctionis amplius, contra eius hæresis porro diffunderetur atque inualesceret, huiusce legis ferendæ consilium Theodosius cepit.

Antequam vero ipsam leg. expendimus, de Nestorii hæresi breuiter monendum est, cum prædicasse Christum ex Maria hominem, non Deum natum: verum & diuinitatem postea collatam pro merito, *ὅτερον ἔχει τὸν θεὸν παραποιήμενον αὐτῷ*: Quare Virginem Mariam *Deiparam* non dicendam. Hanc *portentosam* superstitionem hæc lex vocat. De qua leg. nunc.

Eius tria sunt capita. Primum est, de Nomine Nestorii, Gregalium siue sectatorum. Nempe *Simonianos* eos vocari iubet: ratione tum & exemplo additis: Ratione, inquam: *Ut cuius, inquit, P.¹⁹¹ scelus sunt in deferendo Deo imitati, eius vocabulum iure videantur esse sortiti.* Nempe hoc vult, Nestorianos Dei desertores a Simone Mago Dei pariter desertore dicendos. Neque tamen hæc generalis tantum ratio nominis adæquationis mihi sufficiens videtur. Cur enim potius Nestoriani *Simoniani*, a Simone Mago, quam ab alio hæretico; omnes enim hæretici desertores fidei, ac proinde & Dei? Igitur tenendum est Simonem portentose inter alia adstruxisse, se, Helena cœlo antea lapsa, postea de cœlo descendisse, *κατελθὺς θέναι*; cum ipsius aduentum hæcenus ea expectaret, teste Epiphonio, *heresi 20. num. 2. 3.* & Theodoretō *heret. fabul. 1. cap. 1. pag. 192. Tom. IV. Oper. Sirmond.* eamque *σύνουκον* fecisse: ut omittam nescio quas *συζυγίας*, de quibus idem Theodoretus. Hinc igitur Nestoriani *Simoniani* dicti, quod Simonis scelus imitarentur; nempe, quia Nestorius asserbat Christum nudum hominem natum ex Virgine Maria (quam ideo *Deiparam* dici volebat) & sic Mariam peperisse non Deum, sed Diuinitatis instrumentum, *ἐτεκεν ἀνθρώπου θεϊότητος ὄργανον*, peperit hominem diuinitatis instrumentum, Theodoret. *fabular. heret. lib. 4. cap. 12.* & contra Nestorium ad Sporacium *pag. 698. Tom. IV. Oper. Edit. Tom. VI.*

Sirmond. & postea Deum de cœlo descendisse, *κατελθὺς θέναι*; Christoque homini diuinitatem collatam pro merito, *ὅτερον ἔχει τὸν θεὸν παραποιήμενον αὐτῷ*, postea habuit diuinitatem similem Deo. vid. etiam Prosper in *Chron. ad an. 428.* Exemplo rursum se munit Theodosius: nempe Constantini Magni, qui similiter lege lata Arianos iussit a Porphyrio Porphyrianos vocari ob similitudinem videlicet impietatis. Et vero ea ipsa Constantini Magni lex extat apud Socratem *lib. 1. cap. 9.* quæ & hic tota sternenda seu consignanda est. Nam & huic gemina prope est: hæcque ad illius instar composita.

Victor Constantinus Max. August. Episcopis & populo S.

Cum Arius scelestorum & impiorum hominum consuetudinem imitetur, eandem cum illis ignominie & turpitudinis notam merito subire debet. Quem admodum Porphyrius vera pietatis hostis, qui nefarios libros contra religionem Christianam nuper edebat, mercedem dignam laboribus recepit & eiusmodi quidem, ut apud posteriora secula, non ipse solum maximis probis vexatus fuerit, & turpissima infamia labe aspersus, verum etiam impia eius scripta deleta & extincta: sic iam visum est Arium & eius sectatores Porphyrianos nuncupare, ut quorum secuti sunt mores, eorum etiam nomen habeant: quin etiam si quod opus ab Ario conscriptum reperitur, illud cremandum esse, uti non modo execrabilis eius doctrina funditus tollatur, sed etiam nullum monumentum eiusdem omnino relinquatur ad posteritatem. Illud etiam mandamus, ut si quis librum ab Ario compositum occultasse deprehensus sit, & eum non statim in medium adductum igne combusserit, morte mulsetur. Nam mox ut comprehensus fuerit, pleciatur capite. Deus vos seruet incolumes. Hoc Constantini Edictum totidem quoque verbis recitat Nicephorus *lib. 8. cap. 25.* At Sozomenus *lib. 1. cap. 20.* id sic recitat, ut tamen omittat, quæ de Arianis a Porphyrio Porphyrianis nominandis eo cauta fuerant. Ad rem. Igitur sicut Arianos adscito nomine Constantinus Magnus ob similitudinem impietatis Porphyrianos a Porphyrio dici voluit, ita Theodosius Iun. nunc Nestorianos ob desertionis a Deo similitudinem (a Simone scilicet Mago) *Simonianos* dici voluit. Atque hæc est hac parte Theodosii Iun. *hæc leg. mens & legis huius lectio*, quam & Paratitla Græca agnoscunt: *οἱ Νεστοριανοὶ Σιμωνιανοὶ λέγονται.* Et confirmant manifestissime sequentia huius leg. verba: *ut Cuius scelus sunt in deferendo Deo imitati, eius vocabulum iure videantur sortiti.* Quod Leunclavius quoque iam recte notauit *pag. 198. & pag. 1426. Tom. II. Bibl. Iur. Canon. Hen. Iustell.* Atenim Iustinus, hæc non vitiosa distinctione tantum, verum immutata prorsus exhibet, & incerto sensu, quasi Constantinus iusserit ab Ario Arianos dici, Theodosius vero iusserit Nestorianos a Nestorio dici: ut Porphyriani a Porphyrio dicuntur. Quam lectionem corruptam præter hanc leg. Paratitla quoque Græca *lib. 1. t. 5. §. 6.* & Photius in *Nomocanone* offendit *tir. 12. cap. 3.* cuius verba mendosa perperam arbitratus est Pancirolus 2. *var. 176.* *

D d 2

Secun-

* Iustinianum defendere conatus est CL. HEINECCIUS in *prefat. præmissa Corpori Iur. Civil. Ius. Opusculor. minor. pag. 283. sequ.* Nestoriani vocabulum Tribonianum non dolo malo reposuisse in Codice statuit: vit doctiss.

Secundum huius legis caput est de *Libris Nestorii* aduersus Orthodoxam fidem & decreta Concilii Ephesini scriptis: nempe eos haberi, describi, legi, vetat: quin diligenter inquisitos publice comburi. Et hoc ipsum pariter Constantini exemplo: Sed & ipsorum Patrum Ephesinorum iam antea iuuinatione, vt docet epistola Synodalis Cyrilli prima ad ipsummet Theodosium, praterquam quod mos hic solemniter improbatæ lectionis librorum comburendorum. De Eunomianorum & Montanistarum libris l. 34. *supr.* de Maleficorum & Mag. libris: vide l. *ultim. supr.* de Malefic. & Matheamat. Sane & Nestorius ad spargendum virus suum libros ediderat, quibus Cyrillus Ep. Alexandrinus rescripsit. Et post eum damnatum Andreas & Theodoretus Nestoriani aduersus Synodi capitula libros scripsere: vt ex Theodoro *epist. ii.* constat: & Cyrillo *epist. 30.* Atque hoc est quod hac leg. indicatur, *Impius*, inquit, *libros nefandi sacrilegii Nestorii aduersus decreta sanctissimi cætus Antistitum Ephesi habiti scriptos.*

Tertio huius legis capite, *Cætus Nestorianorum* prohibentur, atque adeo loca his vbicunque præberi siue in ipsa Vrbe Constantinop. siue in Suburbanis. Hæc enim lex proprie pertinet ad eam Urbem, vt inscriptio legis docet. Quamquam & eodem exemplo *ιστοῦρας* scripta lex ad Præfect. P.

Orientis & Illyrici, sub quorum etiam Edicto ea, vt antea ostendi proposita fuit.

Superiunt quædam notanda. Primum, quid sibi Theod. his verbis velit. Ita vt nemo in religionis disputatione, aliquam supradicto nomine faciat mentionem. Quod obscurum vtique, ac maxime cum clare ista sonent, *supradicto nomine faciat mentionem.* Verum integra lex, vt habetur in Actis Ephesinis, ostendit, spectare hunc versiculum ad priorem legis partem, atque hanc verborum esse mentem: Nestorianorum in disputationibus de religione nullam mentionem fieri oportere, verum τῶ Σιμωνος ὀνόματι, id est, *Simonianorum* nomine indigitandos: μηδὲ μνημὴν τῶν ἑσῶς ἀποδυμένων ἀνδρῶν ἐν τινὶ τῆς θρησκείας διαλέξεως ἢ τῶ Σιμωνος ὀνόματι ποιεῖσθαι, nullam hominum adeo perditorum in vlla de religione disputatione, nisi sub Simonianorum nomine, mentionem fieri. Secundo, quid post hoc Edictum Nestoriani moliti sint, ostendit Liberatus Diaconus, *Breviculi cap. 10.* & ex eo Baronius Anno 435. num. 3. 4. &c. Postremo non absimilis est huic & altera Theodosii Iun. constitutio l. 3. *Cod. Iust. de summa Trinit.* quam & Euagrius memorat lib. 1. cap. 12. quæque extat in Actis Concilii Ephesini part. 3. cap. 47. vna cum Edicto præfatorum, sub quo ea promulgata, cap. 48. anno Diocletiani 164. Vid. Concilia Harduini Tom. I. pag. 1719. 1720. 1721.

doctissimus, sed quia iussus erat leges temporibus suis ita attemperare, vt nihil continerent, obsoleti. Verum non inspexerat V. C. Photii *Nemocanonem*, & *Paratitla Græca*, siue Theodori Balsamonis *ecclesiasticar. constitution. collectionem*, quæ *Simonianorum* nomen, aperte præfert; vt facile iudicare possimus, nomen *Simonianorum* ne sequiore quidem ætate ignotum, atque adeo obsoletum fuisse. Neque satis feliciter restituit legem Cod. Iust. noua interpunctione, sed quemadmodum *Arianus* ab Ario, lege diuæ memorie Constantiniani, ob similitudinem impietatis *Porphyriani*, a *Porphyrio* nuncupantur, quod patebit ex collatione nostræ legis; cum manifestissimum sit *Tribonianum* in dicta lege scripsisse, *Arianos* ab Ario, *Porphyrianos* a *Porphyrio*, *Nestorianos* a *Nestorio* nomen fortitos. Quid fieret V. C. si & nos acumen criticum desideraremus, quo *Gothofredum* plane destitutum fuisse, contendit.

NESANCTVMBAPTISMA ITERETVR. TITVLVS VI.

Lib. I. COD. IUST. TIT. VI.

Ad hunc titulum præterea referendæ sunt lex 5. 17. 54. 58. 65. *supr.* de hæret. & lex 4. *infr.* de Apostatis.

PARATITLON.

BAPTISMA Rubrica, & l. 2. 4. 5. hoc tit. Sanctum, Rubr. & l. 4. *infr.* de Apostatis. Sa-cro-sanctum l. 4. hoc tit. Diuinum l. 58. *supr.* de hæreticis: Cœleste lauacrum l. *ultim.* de spectac. Dicitur & Mysterium absolute l. 4. hoc tit. l. 58. 65. *supr.* de hæreticis: mysterium Catholicæ sectæ l. 6. hoc tit. mysterium diuinum l. 4. de Apostatis, mysterium indultæ fidei d. l. 58. mysterium Orthodoxorum l. 65. *supr.* de hæreticis. Dicitur & Sacramentum Christiani nominis l. 2. hoc tit. Catholicæ fidei Sacramentum l. 44. de hæreticis, Dei summi Sacramentum l. 1. *supr.* de scenicis. Item dicitur Gratia l. 1. hoc tit. seu diuina gratia l. 5. hoc tit. Gratia communionis l. 5. *infr.* de Apostatis. Sanctitas, cœlitus infusa l. 5. hoc tit. indeque sanctitas baptisimi l. 1. hoc tit. Munus diuinitatis l. 4. hoc tit. Lux noua sancti baptis-matis

cis *d. l. ultim. de spectaculis*. Fides: hinc baptismus plenius mysterium indultæ fidei *l. 58. supr. de hæreticis*, Baptizati imbuti fide *l. ultim. hoc tit. & l. 58. supr. de hæreticis*: Fideles *l. 2. infr. de Apostatis*. Apostatæ facti post baptismum, fidem prodere, fidem polluere, *l. 4. infr. de Apostatis*, fide deuii *l. 5. infr. de Apostatis*: Baptizati ipsi dicuntur initiati Orthodoxorum ritu *l. 6. hoc tit.* imbuti fide *l. ultim. hoc tit. & d. l. 58. supr. de hæreticis*; munere diuinitatis abluti *l. 4. hoc tit.* fideles *l. 2. infr. de Apostatis*: quibus opponebantur Catechumeni *d. l. 2.*

Id Baptisma in modum semel nati hominis semel quoque a Deo concedi dicitur *d. l. 58. supr. de hæreticis*. Quare iterari Baptisma seu geminari atque adeo rebaptizari huius tituli Constitutionibus omnibus prohibetur; item *l. 5. 58. 65. supr. de hæreticis*. Quod qui faciunt, dicuntur contaminare *l. 1. hoc tit.* incestare, non purificare *l. 2. hoc tit.* inficere contagione profanæ repetitionis *l. 4. hoc tit.* polluere cæno profanatæ religionis & hæreticorum fordibus *l. 6. hoc tit.* tabefacere corpora reparata morte *l. 5. supr. de hæreticis*, sacrum mysterium inquinare *l. 54. vers. 6. supr. de hæreticis*. Horum dogma peruersum dicitur *l. 5. hoc tit.* crimen piaculari *l. ultim. hoc tit.* error *l. 2. hoc tit.* blandus error *l. 4. hoc tit.* deuius error *l. 3. hoc tit.* miser error *d. l. 2. hoc tit.* prauæ mentis error *l. 4. hoc tit.* facinus *l. 4. hoc tit. & d. l. 58. nefarium facinus d. l. 58. furor immanis l. 5. hoc tit.* institutio nefaria *l. 5. supr. de hæreticis*, sacrilegium ferale *l. 4. hoc tit. & temeritas noxia l. 4. hoc tit.* Tandem illicita vsurpario *l. 1. hoc tit.*

Id vero admittebant varia hæreticorum genera, vt docet *lex 65. supra de hæreticis*. Inter alios Donatistæ *l. 4. 5. hoc tit.* ad quos etiam pertinet *lex 1. 2. 3. hoc tit.* item *lex 5. 38. supr. de hæreticis*. Item Eunomiani *l. 6. & l. ultim. hoc tit. & l. 17. 58. supr. de hæreticis*: & hi quidem singulari quodam ritu: vnde & Hystopodes dicti *d. l. 17. de profanantibus baptismum per Apostasiam*: vid. *tit. de Apostatis*.

Quod poenas eorum attinet, exequuntur id huius tituli leges: Valentiniani Iunioris *lex 1. Gratiani lex 2. Honorii lex 3. 4. 5. Theodosii lun. l. 6. 7. seu ult.*

Tandem de poenis eorum qui post baptismum Apostatæ facti fuissent: vide *l. 2. 4. 5. infr. de Apostatis*. His omnibus adice, & Cœlicos circa baptismum quid noui instituisse, vt docet *lex 44. supr. de hæreticis*: & Augustinus. Auctores constitutionum quæ hoc titulo occurrunt, in rebaptizantes sunt: Valentinianus Sen. *l. 1. Gratianus l. 2. Honorii tres sunt leges, l. 3. 4. 5. Theodosii lun. l. 6. & 7. seu ultim.* Ad Africam pertinent *lex 1. 2. proculdubio etiam lex 3. & 4. 5. ad Orientis Imperium l. 6. & ultim.* In Donatistas latæ *lex 1. 2. 3. 4. 5. in Nouatianos l. 6. in Eunomianos lex ultim.*

VALENTINIANI Sen. constitutio in rebaptizantes.

I. (a) Imp. VALENTINIANVS & Valens (b) AA. ad Iulianum (c) Proc. Afric.

ANTISTITEM, (d) qui sanctitatem baptismi illicita vsurpatione geminauerit, & (e) contra instituta (f) omnium, (g) eam Gratiam iterando contaminauerit, Sacerdotio indignum esse censemus. Dat. x. Kalend. Mart. Treu. Valentiniano & Valente iv. AA. COSS. [373.]

NOTÆ.

- (a) *Lex 1. Cod. lust. eod. tit. hinc & ex l. sequente conflata est. Inseruit eam recte Baronius Annalibus Ecclesiasticis Anno Domini 373. num. 35. GOTHOF.*
- (b) Addendum & Gratiani A. Nomen, vid. *Consular. Theod. ID.*
- (c) Iuliano huic Proconsuli Africæ inscribitur quoque Anno 371. *lex 2. supr. de scernicis, & Anno superiore 372. l. 12. supr. de diuersis officiis.* Eiusdem meminit & Anon. Marcellinus *lib. 27. cap. 6. vid. de eo Prosopogr. ID.*
- (d) Antistitem, id est, Sacerdotem, Episcopum: vid. *Glossar. Theod. ID.*
- (e) Hæc verba, & contra instituta omnium, eam gratiam iterando contaminauerit, recidit Tribonianus. *ID.*
- (f) Institutiones *l. 2. præcepta d. l. 2. vbi vide quæ dico plene. ID.*
- (g) Euangeliorum scilicet (seu Euangelistarum) Apostolorum, Traditionis incorruptæ: adde & Imperatores Catholicos *dist. l. 2. ID.*

VALENTINIANVS Sen. Treuiris in Gallia constitutus, proculdubio etiam Gallicanorum Episcoporum consilio, vel ad relationem ad se ex Africa factam hac leg. Sacerdotem (seu Episcopum) rebaptizantem, Sacerdotio suo seu Episcopatu, per Africam Proconsularem indignum esse pronunciat, Anno D. 373. & proculdubio ea re priuari eum oportere iubet: per Africam, inquam, Proconsularem, cuius Proconsuli hæc lex inscribitur. Vnde haud inanis coniectura est, spectare eam ad Donatistas, pariter vt ad eosdem pertinent quatuor sequentes: vt & duæ alia, puta lex 5. & 38. *supr. de hæreticis*. Et vero spectare, ad Donatistas, qui recentissime Firmo tyranno fauerant in Africa, testatur Augustinus *epist. 164. liu. 87. Edit. Benedikt.* Quæque proculdubio tolerauit Valentinianus, data sua ἐπελοθεσμένης cuique licentia, de qua dixi ad l. 9. *supr. de maleficiis*: anabaptismo tantum in his damnato, sub pœna Sacerdotii priuationis, neque enim ultra progreditur Valentinianus. De hac ipsa porro lege Optatum Afrum Mileuitanum *lib. 1. cap. 5.* sensisse putat Balduinus. Hæc, inquit, nostra vox est, qui in Trinitate baptismatis vniorem defendimus: non pro Vobis, qui baptisma, in cuius imagine sunt illa duo, audaciter, & quod contra LEGES est, iteratis: quamuis & vos ipsi non negetis, quia non debet iterari, quod semel iustum est fieri. In quo largiter fallitur: nam, quod & ipse alibi recte tradit, Optatum ante hunc Annum 373. scripsisse certum est: & sane scripsit is, quod aperte Optatus ipse profitetur, sexagesimo & quod excurrit anno post persecutionem Diocletianeam, id est, circa Annum Domini 367. vt alibi fuscè ostendo. Illud equidem verum, hanc legem esse de numero earum, quæ a Valentiniano in rebaptizantes scriptæ fuerunt, quarum meminit Gratianus quoque l. 2. *prox.* & quidem in Donatistas ἑρῶς, vt Augustinus testatur *epist. 166. liu. 105. Edit. Benedikt. ad Donatistas*. Huic (Iouiano) inquit, successit Valentinianus: legite quæ CONTRA VOS iussit: de quo iam etiam aliquid dictum ad l. 3. *supr. de hæreticis*. Ergo Optati locus accipiendus est de aliis Valentiniani legibus (si quæ ante hanc in Donatistas latae sunt) Constantini item & Constantii (vel potius Constantis) quarum mentio l. 2. *infr.*

Notabilia duo in hac leg. hæc occurrunt: Primum est, quod ait, contra insituta omnium, quæ latius explicata reperies ad l. 2. *prox.* Alterum est, quo baptismum vocat Gratiam, & diuinam gratiam l. 5. *infr.* quomodo & gratia communis vocatur in l. 5. *infr. de Apostatis*. Cyprianus pariter *lib. 3. epist. 17. liu. Epist. 13. Edit. Pamel. & Epist.*

18. *Edit. Ioan. Oxoniens.* Audientibus, si qui fuerint periculo præuenti, & in exitu constituti, vigilantia vestra non desit, implorantibus DIVINAM GRATIAM, misericordia Domini non denegetur. Qui locus omnino componendus est cum l. 1. *supr. de sceniciis*. Gracis quoque vt Eucharistia, ita & baptismus χάρις dicta. De Eucharistia apud Cyrillum sapius hæc locutiones, τῆς θείας χάριτος μεταλαμβάνειν, accipere diuinam gratiam, & προσέτιναι πρὸς τὴν ἐπεράνιον χάριν, ad celestem venire gratiam, & Optatus *lib. 5. c. 7.* pariter de Eucharistia: veniunt gentes ad gratiam: exhibet ille qui inuitare dignatus est: ministerium exercet turba famulorum. Omitto alia. Non minus sæpe de Baptismo: qui cum plura habeat nomina, quæ Clemens Alexandrinus *lib. 1. Pedagog. cap. 6.* Gregorius Nazianzenus *orat. 40.* & Chrysostomus non semel recentent, vnum illorum est χάρισμα vel χάρις. In 4. mystagogicon Cyrilli *n. 8. p. 322. Ed. Ben.* προσέτιναι τὴν χάριν est, ad baptismum accedere. Gracis quoque interpres Canonum Ecclesiæ Africanæ *ad can. 45. p. 885. 886. T. I. Concil. Harduin.* vbi Latina habent, vt (ægotantibus) Scenici atque Histrionibus caterisque huiusmodi personis Reconciliatio non negetur. (qui locus alioquin cum d. l. 1. *de sceniciis*, componendus est) Reconciliationis loco χάρις ἢ καταλλαγήν vertit, & recte, eo quippe loco reconciliationis verbo, id quod alias viaticum & extremum suffragium dicitur, id est, baptismus & Eucharistia indicantur: de quo ad d. l. 1. *de sceniciis*.

Illud postremum hic semel monendum, quæ hac leg. omnibusque aliis huius tituli constitutionibus in rebaptizantes constituuntur, accipienda non indefinite, sed de hæreticorum tantum anabaptismo, qui illicita usurpatione, furore immani, & institutione nefaria collatum semel recte baptismum in Ecclesiæ Catholica, Catholicæ Ecclesiæ odio, iterabant, quod clare sat colligitur ex sequentibus legibus: vide inter alias legem 6. Alioquin enim & ipsi Catholici baptismum quandoque rescindebant: qua de re vide canonem 19. Concilii Nicæni *pag. 331. Tom. I. Concil. Harduin.* (cuius meminit & Rufinus, *lib. 1. cap. 6.* Augustinus, *de hæresibus, hæresi 44.*) Laodicensi, Canonem 7. & 8. *pag. 781. Tom. cit. Concil.* Constantinopolitani primi Oecumenici canon. 7. *pag. 813. 814. Tom. I. Concil.* vide & quæ Athanasius *orat. 3. contra Arianos* disputat *pag. 413. Tom. I. Oper. Edit. Colonienf. liu. Lips. apud Weidmann.* & Basilius *epistola canonica ad Amphiloebium, cap. 1.*

GRATIANI constitutio in rebaptizantes.

II. (a) Imppp. Valens, GRATIANVS & Valentinianus AAA. ad Flavianum (b) Vic. Africa.

EORVM * condemnamus errorem, qui, Apostolorum præcepta calcantes, Christiani nominis Sacramenta (c) fortitos alio rursus baptisate, non purificant, sed inestant, (d) Lauacri nomine polluentes. Eos igitur Auctoritas Tua erroribus miseris iubebit abistere: Ecclesiis, quas contra fidem retinent, restitutis Catholicæ. (e) Eorum quippe institutiones (f) sequendæ sunt, qui Apostolicam fidem, sine intermutatione (g) baptismatis, probauerunt. Nihil enim aliud præcipi volumus, quam quod Euangeliorum & Apostolorum fides, & traditio incorrupta seruauit: sicut & lege

Diuali Parentum Nostrorum, Constantini, † Constanti, † Valentiniani, † decreta sunt. (h) Sed plerique, expulsi de Ecclesiis, occulto tamen furore (i) grassantur, loca magnarum domorum, seu fundorum, inlicite frequentantes: quos fiscalis publicatio comprehendet, si piaculari doctrinæ secreta præbuerint: Nihil vt ab eo tenore sanctio nostra diminuat, qui, dato dudum † ad Nitentium (k) præcepto, fuerat constitutus. Quod si errorem suum diligunt, (l) suis malis domesticoque secreto, (m) soli (n) tamen, foueant viros (o) impiæ disciplinæ. Dat. xvi. Kal. Nouemb. cr. (p) Gratiano A. iv. & Merobaude coss. [377.]

NOTÆ.

- (a) Ex hac, vt iam dixi, l. & l. 1. *supr.* conflatæ est, lex 1. *Cod. Iust. eod. tit.* Inferuit eam recte Baronius Annalibus suis Anno Domini 377. num. 6. GOTHOF.
- (b) Flauiani huius Vicarii Africæ meminit quoque Anm. Marcellinus extremo lib. 28. sub Gratiano: & Augustinus, *epist.* 164. *lit.* 87. *Edit. Benedic.* vid. & Symmachum lib. 2. *epist.* 27. & 63. Plura in *Prosopogr.* ID.
- * Hinc desumtus est §. 1. legis 1. *Cod. Iust. eod. tit.* ID.
- (c) Sacramenti nomen de baptismo hac leg. & l. 1. *supr.* de scenicis. ID.
- (d) De hac incessandi voce vid. *Glossar. Theod.* sensus hic est, quasi loturos, rebaptizare, qui tamen reuera poluunt: lauacri nomine, id est, sub specie lauacri. ID.
- (e) Ecclesiæ scilicet: repetita hic voce *ἡ τοῦ τοῦ*: vel certe, absolute Catholicæ, pro ecclesiæ catholicæ, pariter vt l. 4. *supr.* de *Episcopis*, vbi plura, & non vno loco *tit. de hereticis.* ID.
- (f) Instituta l. 8. *supr.* ID.
- (g) Intermutatione, id est, iteratione. ID.
- † Constantini M. Constantii, (vel potius Constantis) Valentiniani, constitutiones nota, in rebaptizantes. ID.
- (h) Restituat quis decretum est. Ego nil mutem, & istud sustineam. ID.
- (i) Furor, & alibi Donatistis tribuitur: vid. & l. 44. *supr.* de hereticis. ID.
- † Legem ad Nitentium datam obserua, quæ Valentiniani Patris fuisse videtur. Ego eiusdem Gratiani puto. ID.
- (k) Quis hic Nitentius? Est qui reponat Vincentium, vel Viuentium. Ego malim Nicentius, de quo mox. ID.
- (l) Dilige errorem suum est, porro tueri, tenere, seu pertinaciter defendere. Ita Symmachus, lib. 1. *epist.* 32. *Ea indulgentia, qua plerumque singuli etiam vitia nostra diligimus.* ID.
- (m) Id est, villis? ID.
- (n) Ita biennio post ferme l. 5. *supr.* de hereticis: sibi tantummodo nocitura sentiat, sibi solas talia nouerit, alias nefaria institutione non perdat, aliis obfutura non pandat. ID.
- (o) Virus. ID.
- (p) Vitiosum hoc: est enim hæc lex Gratiani, non Valentis, quandoquidem ad Africam pertinet. ID.

COMMENTARIVS.

GRATIANI Imp. hæc in rebaptizantes constitutio est (vt ex inscriptione patet, data enim ea dicitur ad Flavianum Vicarium Africæ: quæ vtique Africa Gratiano parebat.) Quare vitium hæret in subscriptione, ibi: Dat. C. P. id est, Constantinopoli: nam & Gratianus hoc anno versatus est in Gallia, & Treueris quidem vel Mogontiæ. Vt proinde minus dubitem, hanc legem scriptam in Gallia ex consilio & dictatu Episcoporum Gallicorum: Et certe, assurgere eam, palam est, gallicano cothurno.

Ergo Gratianus hac leg. rebaptizantium per Africam errorem, cœtusque damnat: variis tum rationum momenti tum & sanctionibus: Rationum inquam, Theologicarum, & Ecclesiasticarum: quarum prima est a baptismatis, quod vnum esse debet, neque repeti oportet, natura: cum ait: *Christiani nominis Sacramenta sortitos alio rursus baptismo non purificari, sed incessari lauacri nomine.* Quibus similia alia ex aliis legibus, in vnum cumulatæ habes in *Paratitlo*. Altera est, petita ab auctoritate Euangelii, Apostolorum, Traditionis incorruptæ, anteriorum tandem Principum præiudiciis & constitutionibus. Hinc scilicet rebaptizantes ait, *Apostolorum præcepta calcare.* Hinc mox pro canone subiicit: *institutions sequendas eorum, qui*

Apostolicam fidem probauerunt. Item, Nihil aliud præcipi se velle, quam quod Euangeliorum & Apostolorum fides & Traditio incorrupta seruaui: sicut & Lege Diuali, &c. Quod Euangelii & Apostolorum prærogatiuum attinet, de eo iam satis, ad l. 2. *supr.* de fide Cathol. & ad l. 28. *supr.* de hereticis. 195. *Traditionem incorruptam quoque hic aduocari notandum est: qua sane se tuitus iam olim hac in re ipsa aduersus Anabaptismum Stephanus Papa, anabaptismum omnem damnans aduersus Cyprianum, Firmilianum & Africæ Concilia: vt testatur Cyprianus ipse qui hæc Stephani verba recitat epist. 74. ad Pompeium Sabratensem, mox ab initio: Si quis ergo a quacunque heresi venerit ad nos, nihil innouetur, nisi quod TRADITVM est, id est, præter id quod traditum est.* Et Eusebius lib. 7. *hystor. Eccles. cap. 2.* παλαῦν γέ τοι κεκληρότος ἐστίν. & cap. 3. ἀλλ' ὅγε Στέφανος, μὴ δὲν τι νεώτερον πάρα τῶν κληρονομήσαντων ἀρχῆθεν παράδοσιν, ἐπιμανόμενος οἰόμενος, ἐπὶ τῷ διηγεῖσθαι, id est, Stephanus nihil noui aut a TRADITIONE AB ANTIQVO OBTINENTE, motiendum arbitratus, animo ob hanc causam indignabatur. Augustinus quoque lib. 5. de baptismo contra Donatistas, cap. 23. Apostoli quidem nihil exinde

inde praeceperunt: sed consuetudo illa, quae opponebatur Cypriano, ab eorum TRADITIONE exordium sumpsisse credendum est: sicut sunt multa, quae uniuersa tenet Ecclesia, & ob hoc ab Apostolis praecepta bene creduntur, quanquam scripta non reperiuntur. Vincentius tandem Litinensis in comonitorio suo cap. 6. cum multa hanc in sententiam scribat, tandem ait, *epistolam a Stephano missam ad Africam, ubi his verbis sanxit, nihil innouandum, nisi quod TRADITUM est.* Quae ipsa sunt Stephani verba, quae Cyprianus supra memorabat. Et Cyprianus tamen illud in Stephano reprehendebat, quod scripturis, quibus suam niti docerent Patres Africani, obduceret & opponeret Traditionem, atque adeo Traditionis nomine prauam vindicaret Consuetudinem, quae non esset ab Apostolis, sed postea irrepisset. Sed de ista in ipsa Africa iuniores a Cypriano abiere, & in argumento Stephani P. P. acquiescere, qui contendebat ante Agrippinum, nullam in Ecclesia iterari baptismum solitum. Et acquiescit tamen tanto post Augustinus, lib. 2. cap. 7. de baptismo contra Donatistas. *Quam consuetudinem credo ex Apostolica TRADITIONE venientem, (sicut multa quae non inueniuntur in litteris eorum, neq; in Conciliis posteriorum: & tamen quia per uniuersam custodiuntur Ecclesiam, non nisi ab ipsis tradita & commendata creduntur.* Et lib. 4. cap. 24. *Quod uniuersa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate Apostolica traditum rectissime creditur: vide eundem & lib. 1. contra Cresconium, cap. 33.* Sequuti & hanc sententiam & Traditionis prerogatiuam Imperatores ab Episcopis edocti, Valentinianus scilicet l. 1. *supr.* ubi eodem sensu ait, *contra INSTITVTVM omnium baptismum iterari:* Gratianus hac leg. ubi pariter ait, *INSTITVTIONES sequendas, & item, quod TRADITIO incorrupta seruauit.* Honorius l. 4. *infr.* *ut traditum est.* Eadem vero Traditione sicut singularitas baptismi, ita & plerique ritus in baptismo, ne de aliis nunc dicam, defendebantur, ut prolixè & egregie multis demonstrat Tertullianus de corona milit. cap. 3. 4. 5. & Basilus de Spiritu Sancto cap. 27. veluti consecratio aquae, oleique vnctionis, & ipsius qui baptismum accipit, renuntiatio Satanæ & Angelis eius; lactis & mellis prae gustatio, ipsa fidei professio, & alia in genus: Tandem & trina missio: Hieronymus quoque aduersus Luciferianos pag. 96. *Tom. II. Oper. Edit. Francf. apud Christ. Gensb.* *An nescis etiam Ecclesiarum hunc esse morem, ut baptizatis postea manus imponantur, & ita inuocetur Spiritus sanctus: Exigis, ubi scriptum sit? in Actibus Apostolorum. Etiam si Scriptura auctoritas non subesset, totius Orbis in hanc partem consensus instar Praecepti obtineret: nam & multa, quae per TRADITIONEM in Ecclesia obseruantur, auctoritatem sibi scripae legis usurpauerunt, velut in lauacro ter mergitare. Quare & ad ipsum Dominum & Apostolos hos ritus referre non verentur Chrysostomus, si Chrysostomi est, homilia de fide in Patrem, Filium & Spiritum Sanctum, & Pelagius apud Gratianum, de consecrat. dist. 4. c. 82. Et ita quoque hæc iam dicuntur, & hæc habentur Apostolorum praecepta, hæc Apostolica & Apostolicorum fides, quam scilicet Traditio incorrupta seruauit. Cui & Euangeliorum fides hic sociatur: Quomodo Augustinus quoque etsi traditionem & consuetudinem vrgeat, idem tamen, ne videretur humanis tantum argumentis agere, ex Euangelio documenta & testimonia protulit, quibus non solum idem colligeretur, sed plane ostenderetur: lib. 1. de baptismo contra Donatistas c. 18. & lib. 2. cap. 14. lib. 4. cap. 6. lib. 5. cap. 4. & 23.*

Prouocat & hac leg. Gratianus ad superiorum Principum Constitutiones, Constantini M. Constantii (ego Constantii malim, cui Africa cesserat, non Constantii, qui etiam hæretica labe adspersus esset) itemque Valentiniani.

Prouocat & ad sanctionem seu præceptum quoddam antierius ad Nitentium datum: quod quale sit nondum comperio; Illud crediderim anteriorem ipsiusmet Gratiani constitutionem hic indicari: & quidem emissam ad Nitentium Tribunalis & Notarium (cuius mentio apud Ambrosium ep. 64. *su. 46. Ed. Par.* extra ordinem in Africam missum cum mandatis seu Praecepto (quomodo & hic vocatur) ad cohibendos hæreticorum cœtus: ut cæteroquin Tribuni & Notarii ab Imperatoribus cum mandatis & præceptis missi etiam in negotio religionis, de quo plene ad l. *unic. supr. de mandatis Principum:* ubi Marcellini & Dalmatii exempla inter alia.

Nunc de huius legis sententia, quidque aduersus rebaptizantes constituit Gratianus: Nempe tria hæc, hunc in finem statuuntur.

Primum abstinere miseris erroribus suis, Vicarii Africæ auctoritate iubentur, id est, eorum cœtus inhibere hic iubetur. Quod mirum: Flavianus enim hic Vicarius Africæ, (cuius alioquin meminimus quoque Ammianus Marcellinus extremo libro 28. & Augustinus epist. 164. *su. Epist. 87. Edit. Benediclin.* vide Symmachum lib. 2. ep. 27. & 63.) partis Donatistarum erat, quod Augustini locus dicta Epistola 164. *su. 87.* ostendit, ubi Donatistas sic inducit loquentes, tum & eis respondet. *Atenim (sunt verba Donatistarum) & malos Christianis non licet persequi. Esto (respondet Augustinus) non liceat: sed nunquid hoc Potestatibus, ad hoc ipsum ordinatis, fas est obiciere? an Apostolum deleuimus? Sed vos, inquit: (altera hæc est Donatistarum obiectio) talibus (potestatibus) communicare non debetis? Quid ergo? (respondet Augustinus) vos Flavianus quondam Vicario partis vestrae homini, quia Legibus seruienti nocentes quos inuenerat, occidebat, non communicastis? Et sane l. 4. *supr. de hæreticis,* idem Gratianus (Anno proximo 378. quod existimo) cœtus hæreticos dissimulatione ludicum agitari permittos testatur. Et vero ea lex (addatur & lex 5. eod.) huic firmandæ lata videtur: & utraque anterior aliqua lex antiquior aduersus cœtus hæreticorum confirmatur: olim inquit dict. l. 4. iussimus. Hac vero lege: *Nihil ut ab eo tenore sanctio nostra diminuat, qui dato dudum ad Nitentium præcepto fuerat constitutus.**

Secundo, Ecclesias, quas adhuc nonnullas retinebant Donatistæ, Ecclesiæ Catholicæ restituere iubentur.

Tertio, loca in quibus coierint confiscari iubentur. Vbi notandum ad id delegisse eos magnas domos seu fundos: de qua confiscatione Augustinus, lib. 1. contra literas Petilianas, cap. 24.

Tandem sibi quisque nocitura quod sentit sentire monetur: sibi que solis fouere virus (nam ita repono) impiæ disciplinæ. Quod omnino congruit, sententiæ simul & verbis, l. 5. *supr. de hæreticis,* quæ biennio ferme post hanc legem data est.

Et hæc quidem omnia Donatistas respiciunt. Neque enim audio Baronium existimantem posteriorem huiusce legis partem ad Manichæos spectare: Nam imo tota legis series contrarium ostendit. Denique duo Donatistarum genera hic constituuntur: Vnum eorum, qui Ecclesias adhuc quasdam contra fidem retinebant: Alterum eorum, qui de Ecclesiis licet expulsi, occulto tamen furore grassabantur, loca magnarum domorum seu fundorum illicite frequentantes,

HONORII lex in rebaptizantes.

III. (a) Imppp. Arcad. HONOR. & Theod. AAA. Edictum (b)

REBAPTIZANTIVM non patimur deuios errores, &c. Dat. Prid. Id. Febr. Rau. Stilichone II. & Anthemio coss. [405.]

NOTÆ.

(a) Abest hæc lex a Cod. Iust. velut inanis, & neque quidquam sanciens. Baronius quoque eam omisit in suo anno. Iungenda autem illi lex 38. *supr. de hereticis*: Imo & lex 4. & 5. *infr. ID.*

(b) Henoticum, seu de vnitatē: de quo ad d. l. 38. *ID.*

COMMENTARIVS.

HONORII tres in rebaptizantes constitutiones sequuntur: & omnes quidem constitutiones in Donatistas, cuius in Donatistas plures aliæ extant titulo de hereticis, & quidem vndecim numero, de quo vide quæ nos ad l. 38. *eo tit.* Neque eo secius, ad alios quoque hæreticos rebaptizantes hæc ipsa lex generaliter pertinere videatur.

Et cum brevis eius & perspicua sit sententia, & sententiæ, quam legi prior, vtpote quæ neque definiat quid, neque sanciat; atque ideo quoque a Cod. Iust. abest, vnicum nobis in ea superest spectandum & notandum, quod ea non ad Magistratum aliquem directæ sit, verum Edictum dicitur. Nempe lex hæc, solemnissillius Honoriani Edicti de vnitatē seu Henotici, per Africanas regiones Anno Domini 405. ad Patrum Africanorum Legationem (de quo ad l. *proximas*) amissi, pars est: pariter vt lex 38. *supr. de hereticis*; quæ proinde huic coadunda venit, ad quam plene de hoc Edicto Henotico seu vnitatis dixi: cuius etiam mentio fit ab ipso met Honorio l. 2. *infr. de religione*, in canone 99. *Codici Africani* p. 921 922. T. I. *Concil. Edit. Harduin.* & apud Idacium *ut ipsi COSS. qui huic legi subnotati.* Eo Edicto omnibus ad vnitatem commonitis, Donatistæ nominatim, vt & Manichei damnati, eorumque cœtus prohibiti fuere: atque adeo & rebaptizantium error, propo-

tis in eos seuerissimis pœnis, si ad vnitatem non redirent: quod præter hanc legem, & d. l. 38. ostendent adhuc proxime sequentes duæ leges, 4. & 5. quæ & ipsæ huic coniungendæ sunt, velut eodem die datæ; et si ad Hadrianum PP. directæ sint: vt cæteroquin eadem opera leges ad Magistratus emitti solitæ, exequendis Edictis, quæ populo proponerentur vulgarenturque. Tandem huius ipsius Edicti de vnitatē, seu Henotici, pars quoque fors fuit sententia constitutionis illius, quam memorat Augustinus *epist. 166. sive Epist. 105. Edit. Benedic. in* quam Balduinus Constantino perperam tribuit *not. in Optatum. p. 125. Ed. du Pin.* cuius etiam verba nonnulla, consignat. *Attendite* (Donatistas compellat) *quam manifestissima veritate per cor Regis, quod in manu Dei est, ipse Deus dixerit in ista ipsa lege, quam contra vos prolata dicitis: est autem si intelligatis prolata pro vobis. Attendite quid habeant verba Principis. Nam si in eis qui primo initiati sunt, idcirco religio baptismatis indicatur infirma, quod ii a quibus accipitur, peccatores putentur, toties renouari necesse erit traditum Sacramentum, quoties indignus fuerit inuentus collari baptismi administrator & fides nostra non ex nostra voluntatis Arbitrio, neque ex diuini muneris gratia, sed ex meritis Sacerdotum & Clericorum qualitate pendebit. Faciant mille Concilia Episcopi vestri: huic vni sententiæ respondeant, &c.*

Secunda HONORII lex in rebaptizantes.

IV. (a) Idem AAA. Hadriano PP. P.

ADVERSARIOS Catholicæ fidei extirpare huius decreti auctoritate prospeximus: Ideoque intercidendam (b) specialiter eam sectam noua (c) Constitutione censuimus, quæ * *heresis* (d) vocaretur, appellationes (e) schismatis præferebat. In tantum enim sceleris progressi dicuntur ii, quos *Donatistas* vocant, vt baptismi sacrosanctum (f) mysteriis recalcatis, (g) temeritate noxia, iterent, & homines semel, vt traditum (h) est, munere (i) diuinitatis ablutos, contagione profanæ repetitionis infecerint: ita contigit, vt hæresis ex schismate nasceretur. Inde male credulas mentes ad spem secundæ indulgentiæ blandus error inuitat: Facile (k) est enim persuadere peccantibus, veniam prius præstitam denuo posse præstari: quæ si concedi iterum eodem modo potest, non intelligimus cur tertio denegetur. Hi vero & seruos, vel homines iuri proprio subditos, iterati baptismatis polluant sacrilegio. Quare hac lege sancimus, *Vt * quisquis post hæc fuerit rebaptizasse* (l) *detectus, Iudici, qui Prouinciæ præsidet, offeratur, vt facultatum omnium publicatione multatus, inopie penam,* qua in perpetuum adficiatur, *expendat*: Ita vt filiis (m) eorum, si a paternæ societatis prauitate dissentiant, ea quæ fuerint paterna non pereant, vt (n) si ipsos forsitan læuitas (o) paternæ deprauitatis (p) in (q) iudicantis ac reuerentiæ ad Catholicam religi-

onem malunt; adipiscendorum his bonorum copia non negetur. Ea * præterea loca seu prædia, quæ feralibus sacrilegiis deinceps constiterit præbuisse secretum, fisci viribus applicentur, si tamen dominus aut domina, aut præfens forte fuisse, aut consensum præstitisse probetur, (r) quos quidem iuxta (s) etiam præsentiam (t) notauit (v) infamia. Si * vero his nesciis per Conductorem Procuratoremue eorum in domo agitarum huiusmodi facinus comprobatur, præiudicio a prædiorum publicatione suspenso, impliciti sceleris auctores (x) coerciti plumbo, exilium, in quo omni vitæ suæ tempore afficiantur, accipient. (y) Ac * ne forsitan sit liberum conscientiam piacularis perpetrati (z) intra domesticos parietes silentio celare secreto, his (aa) qui forsitan ad rebaptizandum cogentur, refugiendi ad Ecclesiam Catholicam sit facultas, ut eius præsidio aduersus huius criminis & societatis auctores, attributæ libertatis præsidio defendantur liceatque his sub hac conditione fidem tueri, quam extorquere ab iniunctis domini temptauerint; nec adsertores dogmatis Catholici ea, qua ceteros qui in potestate sunt positi, oportet ad facinus lege constringi; & maxime conuenit omnes homines sine ullo discrimine condicionis aut status infusæ coelitus sanctitatis esse custodes. Sciant * si vero quia (bb) supradictis (cc) iterare baptismum non timuerint, aut qui consentiendo hoc facinus propria huius societatis permixtione damnauerint, (dd) non solum testandi sibi, verum adipiscendi aliquid sub specie donationis, vel agitarum contractuum in perpetuum copiam denegatam, nisi prauæ mentis errorem reuerendo (ee) aduersus fidem consilio emendatio correxerit. Illos * quoque par nihilominus poenâ constringit, (ff) qui memoratorum interdictis coetibus seu ministeriis præbuerint conhibentiam; Ita ut Moderatores Prouinciarum, si (gg) in contemptum sanctionis huiusmodi consensum putauerint commodandum, sciant se viginti librarum auri (hh) multandos: Officia etiam sua simili condemnatione subiuganda: Principales vel Defensores ciuitatum, nisi id quod præcipimus fuerint executi, (ii) vel his præsentibus Ecclesiæ Catholice vis fuerit inflata, eadem multa se nouerint adtinendos. Dat. Prid. Id. Febr. Rau. Stilichone II. & Anthemio coss. [405.]

N O T Æ.

- (a) Et hanc legem Annalibus suis inseruit Baronius Anno D. 405. num. 25. 26. Iungenda autem huic lex 5. prox. infr. lino & l. 3. supr. & l. 38. supr. de heret. Inseruit etiam hanc constitutionem Simondus Append. Cod. Theod. num. 21. GOTHOF.
- (b) Vetus Codex interdicendum, quod non probo. ID.
- (c) Hac scilicet. ID.
- (d) *vg. quæ ne heresis vocaretur*: Et ita ex Pithœano vel Corbeienſi edidit Sirmondus in Append. Cod. Theod. n. 21. vel antequam heresis. Ita etiam legebat Cuiacius in Pavatit. ad tit. Cod. Inſt. de heret. & manicheis. ID.
- (e) *vg. appellationem*, ut habet Edit. Sichard. ID.
- (f) *Semel apud Catholicos traditum*. Hæc Sirmondus hoc loco ex prædictis Codicibus addidit. ID.
- (g) *Recalcatis*: Ita nonnulli, & in his Sirmondus. Male. *Recalcatis*, id est, iterum calcatis. ID.
- (h) Vid. quæ notauit ad l. 2. supr. ID.
- (i) *Manus diuinum est baptismum*. Ita pariter Imperator in alia constitutione aduersus Donatistas lata, referente Auguſtino epist. 166. ſu. Epist. 109. Edit. Benediſſin. Et fides noſtra non ex noſtræ voluntatis arbitrio; neque ex diuini muneris gratia, ſed ex meritis Sacerdotum & Clericorum qualitate pendeat. ID.
- (k) Arnobius lib. 7. p. 206. Edit. Antwerp. 1609. in 8. Crescit multitudo peccantium; cum redimendi peccati ſpēs datur: & facile itur ad culpas, ubi eſt venalis ignoſcentium gratia. ID.
- * Hæc repetuntur l. prox. Prima autem hæc & ſecunda huiusce l. ſententia eſt: de offerendis Iudici Donatiſtis, deque Bonis eorum. ID.
- (l) Rebaptizasse d. l. prox. in Edit. vltim. Paris. ID.
- (m) Hæc ſententia de Filiis Donatiſtarum, pendet a ſuperiore. ID.
- (n) *vg. Et*. ID.
- (o) *vg. ſciant*: vid. Gloſſarium. ID.
- (p) *Deprauitas*, pro ingenti prauitate: vid. Gloſſarium. ID.
- (q) Locus hic corruptiſſimus. Eum ſic reſtituo: *implicuit*, vel, *inquinauit*, vel, *inſudificauit*, ac reuerti nunc ad, de quo mox. Sanè Sirmondus e Pithœano vel Corbeienſi ita edit: *deprauationis implicuit ac reuerti ad* &c. ID.
- * Tertia ſententia de Locorum, in quibus baptiſmum a Donatiſtis iteratum, conſiſtatione. ID.
- (r) *Prodetur*, ita edidit Sirmondus. Hoc noſtrum probum. ID.

- (s) Est qui tentabat *iusta*. Sirmondus ita edidit: *quos quidem iustam etiam per sententiam notabit infamia*. Quod non respuo: nisi quod *iusta* potius placet: vel etiam *iusta*. ID.
- (t) *Presentissima*. ID.
- (v) *q. notabit*. ID.
- * *Quarta sententia de Conductoribus & Procuratoribus*. ID.
- (x) *Auctores*: vid. *Gloss. Theod.* ID.
- (z) *Accipiet*: Sirmondus, male. ID.
- * *Quinta sententia, de seruis & colonis, deque perfugio eis ad Ecclesiam concessio*. ID.
- (x) *Flagitii*: hanc vocem addit Sirmondus. ID.
- (aa) *Seruis*. ID.

p. 198. * *Sexta sententia de iure restandi, donationum, contractuum, Donatistis denegato*. ID.

- (bb) *q. E. Ex*, Sirmondus edidit. ID.
- (cc) *Secis*, additum a Sirmond. ID.
- (dd) *Non damnauerint*. Locum hunc ita edidit Sirmondus: *aut qui consentiendo hoc facinus propriam huius societatis permissionem damnauerint*. ID.
- (ee) *Error emuerendam aduersus fidem, consilii emendatio: vel, reuertendo rursus ad fidem, consilii emendatio*. Sirmondus ita: *nisi prauæ mentis errorem reuertendo ad veram fidem consilii emendatione correxerint*. Quidam ita, errorem reuertendo ad veram fidem consilio, emendatio correxerit. Ego ita: *nisi prauæ mentis errorem, reuertendi ad veram rursus fidem consilio, emendatio correxerit*. ID.
- * *Postrema sententia, de conniuentibus Magistratibus*. ID.
- (ff) *q. constringet*. Constringat, Sirmondus. ID.
- (gg) *Si contemptum sanctionis huiusce consensum*, ita Sirmondus edidit. ID.
- (hh) *Pœna esse multandos*, ita Sirmondus. ID.
- (ii) *Persecuti*, Sirmondus. ID.

Tertia HONORII lex in rebaptizantes.

V. (a) Idem AAA. Adriano PP. P.

NE diuinam gratiam, (b) sub repetito baptismo pollutam, Donatistarum secreta violarent, (c) & (d) fallendi occasionem, seueritate huius præceptionis, aboleremus, statuentes, vt cetera (e) huiusmodi homines pœna sequatur, legisque censuram experiantur vlticem, qui in Catholicam religionem peruerso dogmate commississent. Iubemus igitur, *Vt * si qui post hoc fuerit rebaptizare (f) detectus, Iudici qui Prouinciæ præsidet offeratur, vt facultatum omnium publicatione multatus inopiæ pœnam expendat, &c.* Dat. Prid. Id. Febr. Rauennæ, Stilichone & Anthemio COSS. [405]

NOTÆ.

- (a) Iungenda, vt dixi, hæc lex superiori, &c. quinimo & pars *huius legis* ex superiore descripta. GOTHOR
- (b) *Gratiam*, de baptismo hac leg. & l. 1. *supr.* hoc tit. l. 5. *infr.* de Apostatis. ID.
- (c) An *violens*, vel violare audeant. ID.
- (d) Id est, etiam. Sed abest & ab Edit. Quartan. & prim. Cuiac. ID.
- (e) *Cetera* pœna in singulari, pro cæteris pœnis: nisi quis malit, certa: Certa autem, mox vt subiicit: *Iubemus igitur*. &c. Quod non putō. ID.
- * Hæc vt dixi ex l. *supr.* descripta. ID.
- (f) *Rebaptizasse* d. l. *supr.* Editio etiam Quartan. & prim. Cuiac. hic legunt, *rebaptizasse*. ID.

COMMENTARIUS.

HONORIANÆ constitutionis, ad Adrianum PP. emissa, aduersus anabaptismum Donatistarum, eorundemque hac parte vim & fallaciam, Anno D. 405. latæ, hæc duæ partes sunt: & quidem eodem die sineque emissa, quo Henoticum edictum, cuius pars est lex 3. *supr.* & l. 38. *supr.* de hæreticis, quibus proinde hæc duæ quoque coassandæ veniunt. Nempe, quod ad d. l. 3. quoque iam indicauimus, eodem semper fine & Henoticum Edictum ad populum per Africanas Prouincias propositum, Donati-

Tom. VI.

stis ad vnitatem adducendis, inuitandis; & hæc constitutio nostra, ad frangendam eorum contumaciam, audaciam, fallendique occasionem (vt l. 5. dicitur) præcidendam. Hæc illicet duplici via Honorius Donatistas hoc tempore adgredi instituit, & Edicti monitorio, & pœnarum seueritate, vt expresse dicitur l. 5. emissa constitutione ad Adrianum PP. qui seueritatem *huius leg.* exerceri curaret, per Moderatores Prouinciarum: Officiales, Principales, Defensores: de quo *sine leg.* Mirum tantum ab huius

Ee 2

ab huius Codicis conditoribus in duas leges eam constitutionem hic disceptam: & posteriore quidem, eandem sanctionem totidem verbis repeti, quæ priore iam continebatur.

Antequam ad ipsam constitutionis dispositionem accedo, duo præstanda præmittendaque sunt. Primo tenendum, hanc constitutionem, vt & Henoticum illud Edictum, emissæ ab Honorio Imper. ad Legationem Concilii Carthaginensis, quod habitum fuit Anno superiore 404. Honorio A. VI. & Ariflaneto COSS. VI. Kalend. Iulias. Quod vt ipsa temporum ratio suadet, ita fidem omnino faciunt capita Legationis istius, eaque quæ ab Imp. Honorio Legatis petenda commissæ fuerunt comprehensa eo Communitorio, quod extat in Codice Canonum Ecclesiæ Africanæ c. 93. postea ostendimus.

Secundo loco spectanda nobis ea veniunt, quibus confodere, & confundere nititur Honorius his legibus Donatistas & eorum anabaptismum; contra, quibus fidem Catholicam, legitimamque & singularem baptismi vsum commendatum it: atque adeo rationes quibus eum adstruit.

Singulares ante omnia, variasque baptismatis appellationes, quæ hic vsurpantur, colligere in vnum iuvat. Vocat scilicet 1. *Myserium*, 2. *Mumus* diuinitatis 3. *Indulgentiam* 4. *Insulam coelitus sanctitatem* 5. *Diuinam gratiam*: (de qua gratia appellatione dixi iam ad l. 1. *supr.*)

Procedant deinceps, quibus odium suum Honorius aduersus Donatistarum sectam & anabaptismum passim proficitur, verborumque adeo atrocitate ea confodit. Vocat eos Aduersarios Catholicæ fidei: Eos extirpare huius decreti auctoritate prospexisse se: Interdicendam (non interdicendam, vt quidam reponunt) specialiter eam sectam: Scelus, temeritatem, noxiam prauitatem eis tribuit; Contagione profanæ repetitionis ablutos inficere ait: Iterati baptismatis sacrilegio pollueri Scacuitatem deprauitatis imputat: feralia sacrilegia, facinus piaculare perpetratum, crimen, prauæ mentis errorem, gratiam sub repetito baptismate pollutam, peruersum dogma.

Iam summopere notandum, quod ad historiam p. 195. Donatistarum pertinet, simul & ad hæreseos & schismatis differentiam. Nempe ait, Donatistas *sectæ suæ prætulisse appellationem schismatis*, & reuera tamen hæresin ex *schismate ortam*, dum anabaptismum inuehant. Quod hæreseos & schismatis differentiam attinet, est ea iam satis nota, ex obuiis veterum testimoniis, Cypriani in his, Augustini & Balsamonis. Vetus saltem Auctor dialogi fœ Consultationis, aut altercationis auctor inter Apollonium Philosophum & Zachæum Christianum lib. 2. de Nouationis agens. *Fuerunt bi aliquando nobiscum, sed Nouato quodam auctore disrupti sunt: non tamen hæreticis æquandi: quia non a confessione Catholica, sed a charitate dissentiunt, atque in solam pietatem rebelles Dei misericordia subtrahunt, quos semel inimici laqueis irretitos restitui non admittunt, mundos se, atque vt ipsorum verbo vtat, Catharos vocant, & conuentus extra Ecclesiam contrahunt.* Par ratio Donatistarum, & schismatis eorum: de quo videndus vel Optatus Mileuitanus. Sed enim, vt hac leg. dicitur *hæresis ex schismate nata est*, vt ferme alias adsolet. Neinpe notum, Donatistas nullo primum de religione seu capite dissidio, ab Ecclesia tantum Catholica, & sic a corpore recessisse: verum postea schismati hæresin & oblationem, anabaptismo inuecto, odio Catholicorum, superinduxere, & in tantum sceleris progressi sunt, quod & Augustinus non vno etiam loco tradit: inter alia ep. 164. li. 87. Ed. Ben. ubi ait: *eos schismatis crimen, etiam hæresin, male perseuerando fecisse.*

Notandæ etiam Honorii *Rationes* e media Theologia in anabaptismum, ab Episcopis quos proculdubio in consilium adhibuit, suggestæ: præter generales, quæ etiam aliis legibus continentur, ista plane Theologica: *Inde, inquit, male credulas mentes ad spem secundæ indulgentiæ blandus error inuicat: facile est enim persuadere peccantibus, veniam prius præstitam denuo posse præstari: quæ si concedi iterum eodem modo potest, non intelligimus, cur tertio denegetur.* Huc pertinet illud Tertulliani lib. de baptismo c. 15. *Semel lauacrum inimus, semel delicta diluuntur, quia iterari ea non oportet.*

Antequam etiam de mediis agimus, atque ideo de iusta Honorii his legibus seueritate ad cohibendum anabaptismum, videndum quousque Donatistarum scelus seu facinus vel fallacia hac in re processerint. Nempe domos, loca seu prædia seligebant, quæ feralibus ipsorum sacrilegiis præberent secretum; idque si non dominis, ac Conductoribus, Procuratoribus eorum consentientibus, quos in partes suas trahebant; & sic conscientiam piacularis perpetrati intra domesticos parietes silentio celabant secreto: seruos item suos ad id inuitos cogebant: tandem & coniuuentibus sibi sæpe in officio constitutos habebant. Hæ tres fallaciæ rebaptizantium erant.

His igitur, horumque temeritati, imo omni fallendi occasione, vt dicitur l. 5. *hoc tit.* iustam seueritatem & provisionem opponit his Legibus Honorius, septemque adeo media & remedia: cui omnino similis est eiusdem Honorii lex biennio post 40. *supr. de hæreticis*, in Manichæos, Frygas, Priscillianistas. Primo, publicam hanc accusationem facit, dum in vtraque l. 4. & 5. statuit, eos, qui rebaptizasse detecti fuerint, iudici qui Prouinciæ præest offerendos: & mox addit, maxime conuenire omnes homines sine vlllo discrimine conditionis aut status, infusæ coelitus sanctitatis esse custodes: de qua publica hæreseos, vt & Apostasie accusatione, *suis titulis.* Et sic humanum quodammodo genus omne in hos animat. Secundo, rebaptizantes bonis suis multari iubet, quæ fisco adquirantur, nisi filios iam Orthodoxos habeant, vel qui fieri serio velint.

Tertio, loca in quibus rebaptizatio facta fuerit, domino sciente, consentiente confiscari imperat: imo & dominum infamia notari. Quarto, Conductores, Procuratores conscios plumbatis caecos, in perpetuum exilium dandos. Quinto, Seruis & Colonis, quos domini ad anabaptismum cogere velint, Ecclesiæ perfunctum parere debere, & ad libertatem ideo peruenire, seu, vt loquitur, *attributa libertatis presidio defendi.* Quod quidem adiectum videri possit, propter Crispinum Calamensem Donatistarum Episcopum, qui Colonos quosdam mercede attractos rebaptizauerat: de quo Augustinus epist. 173. li. Epist. 66. Edit. Benediclin. & contra literas Petiliani, cap. 88. Et hic interim casus aliis addatur, quibus Serui & Coloni pro præmio libertatem adipiscuntur. Sexto, testandi, adipiscendi aliquid ex donatione, vel contrahendi ius rebaptizantibus, quique eorum cœtibus seu ministeriis præbuerint coniuuentiam, in errore permanentibus adimit. Quod ad Patrum Africanorum petitionem & Legationem sancitum: sic enim illi in communitorio Legatis dato pagina 918. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. *Petendum etiam, vt Lex quæ hæreticis, vel ex donationibus vel ex testamentis aliquid capiendi vel relinquendi denegat facultatem, ab eorum quoque pietate hætenus repetatur, vt eis relinquendi vel sumendi ius adimat, qui pertinacia furore cæcati in Donatistarum errore perseuerare voluerint. Cætrum illis, qui consideratione vnicatis & pacis se corrigere voluerint, absque interdicto huius legis capiende ius hæredi.*

hereditatis pateat; si adhuc in errore heretico confituitur aliquid ante donationis vel hereditatis obuenit: ubi vides eandem quoque exceptionem: Nisi, inquit, Honorius, prauæ mentis errorem reuertendo rursus ad fidem consilii emendatio correxerit. Ergo reuertentibus ad fidem Catholicam & ipsis, & eorum filiis supra venia data: Et sic post propositas pœnas seuerissimas veniæ spe, Donatistarum peruiaciam frangi posse credidit Honorius: Et limitatio tamen quædam addita a Patribus Africanis: his sane exceptis, qui lite pulsati putauerint ad Catholicam transeundum: quia de talibus credibile est, non metu cœlestis iudicii potius, quam terreni commodi auiditate, unitatem Catholicam præiussisse. Quod tamen Honorio displicuit Anno 407. in l. 41. supr. de heret. quæ hanc in rem est elegantissima & humanissima.

Postrema Rectoribus Prouinciarum, Officialibus eorum, Principalibus, item & Defensoribus hanc curam iniungit, multamque adeo minatur Hono-

rius, huic rei conuiuentibus, vel vim non arcen-
tibus. Quod tralatitium, & quidem gemina germana leg. ab eodem Honorio Imp. l. 40. supr. de heretic. similiter in negotio Manichæorum, Phrygum, siue Priscillianistarum vsurpatum, vt & l. 45. eod. tit. & l. 46. similiter vt iisdem iniunxit, vt vim a Iudæis & Gentilibus amolirentur, in quiete degentibus, l. 24. infr. de Paganis, ita & a Patribus Africanis postulatum: sic enim in Com-
monitorio loc. cit. Sed nos illud poscimus vt Catholicis Ecclesiis Ordinum (& sic Principalium) per Ciuitates singulas, & vicinorum quorumque Possessorum per diuersa loca sine ulla dissimulatione Tuitio præbeatur. Et mox. Ad hæc autem omnia præsidio opus est Potestatum suarum quarumcunque Prouinciarum. Quatuor hæc scilicet hominum genera in Prouinciis erant, qui oppressis Tuitiorem præbere debebant, quosque vigilare oportuit, ne quid aduersus leges admitteretur: de Defensoribus, vid. quæ in Paratitlon tit. de Defensoribus congesta sunt: de Principalibus, vide Paratitlon de Decurionib.

P. 209

THEODOSII Iun. constitutio in anabaptismum.

VI. (a) Impp. Honorius & THEOD. AA. ad Anthemium PE. P. (b)

N VLLVS rebaptizandi scelus adripiat, nec eos qui Orthodoxorum ritu (c) fuerint initiati cœno profanatarum religionum hæreticorumque sordibus polluere moliatur: Quod licet fidam (d) metu seuerissimæ † interminationis a nullo penitus, ex quo interdictum est, fuisse commissum, tamen, vt prauæ mentis homines ab illicitis temperent vel coacti, volumus renouari, Vt si * quis rebaptizasse, (e) ex (f) quo Lex lata est, quempiam de mysteriis (g) Catholicæ sectæ fuerit detectus, vna cum eo qui piaculare crimen (h) commisit, sita-
men criminis per ætatem capax sit, cui (i) persuasum sit, statuti prioris (k) supplicio percellatur. Illud * etiam, quod a retro Principibus dissimulatum, & in iniuriam sacræ legis ab execrandis hominibus agitur, & ab iis potissimum qui Nouatianorum collegio desertores ac refugæ, auctores se quam potiores (l) memoratæ sectæ haberi contendunt, quibus ex crimine nomen est, cum se *Protopaschitas* appellari desiderent, inultum esse non patimur. Sed si alio die Nouatiani, quam quo Orthodoxorum Antistites prædicandum ac memorabilem in sæculis (m) diem Paschæ duxerint celebrandum, auctores illius conuentionis (n) deportatio pariter ac proscriptio subsequatur: contra quos acrior etiam pœna fuerat promulganda: si quidem hoc delictum etiam hæreticorum vesaniam superet, qui alio tempore, quam quo Orthodoxi Paschæ festiuitatem obseruantes, alium pene Dei Filium, non quem colimus, venerantur. Dat. XII. (o) Kalend. April. cr. Lucio v. c. coss. [413.]

NOTÆ.

(a) Meminit huius quoque legis Baronius Annalibus Anno 413. num. 28. seu vltim. Porro iungendam cenfeo cum l. prox. 7. infr. GOTHOF.

(b) Orientis. ID.

(c) Fide imbuti l. prox. ID.

(d) Confidam. ID.

† Quenam lex illa, cuius moxrursus mentio fit? ID.

* Lex 2. Cod. Iust. hoc eod. tit. hinc desumpta est. ID.

(e) Rebaptizare, Cod. Iustin. ID.

(f) Ex quo lex lata est: velut *ἡ ἀρχαία* hæc abfunt a Cod. Iust. ID.

(g) Ministris, Cod. Iust. male: nam & in aliis nonnullis recte *mysteriis*. De mysteriis autem, id est, Orthodoxorum ritu initiatum: vt initio leg. fide imbutum, l. 7. prox. & aperte l. 65. supr. de heretic. qui Orthodoxorum sunt initiati mysteriis: de hac mysteriorum voce plura ad l. 6. supr. de heretic. ID.

(h) Id est, cum his qui rebaptizantur, vt l. prox. quæ hanc indicat. ID.

(i) Et hic cui: ita Cod. Iust. quod nil opus erat, imo hunc versiculum qui coherere debet versiculo, si tamen, male diuellit. ID.

(k) Vltimo supplicio: ita Cod. Iust. & recte vt puto. ID.

* Fugitiua & hæc *huius leg. pars*, & ad *tit. de hereticis*, referri debuit. *ID.*

(l) Ita *l. 5. supr. de iustit. collat.* Potiorum quoque homines vel potiores, & mox, cum potiorum quisque, &c. ubi vide quæ dixi: vid. item *l. 2. supr. de publ. comparat.* Et quid si hic legamus, *portiones*? *ID.*

(m) *In secula. ID.*

(n) Cætus, conuenticuli. *ID.*

(o) Vid. *Chronolog. ID.*

COMMENTARIUS.

THEODOSII Iun. duæ constitutiones sequuntur, & quantum quidem existimo inter se coniungendæ, quibus & hoc commune est; vt potissima eorum pars ab hoc titulo fugitiua sit, atque in titulum de hereticis conici potius debuerit. Hac lege constituuntur. Primum POENÆ seu supplicium in iterantes baptismum vel iterari consentientes, recentatur: & quidem seuerissimum, anteriore quadam lege constitutum fuerat, quæ mihi lex illa videtur, eiusdem Theodosii Iunioris, vnde *lex 49. & 50. supr. de heretic.* desumpta sunt. Nam & ea ipsa de Eunomianis est, Hlistapodibus, baptismum iterantibus, ad quas vtique hæc lex pertinet pariter, vt lex proxime sequens, quanquam & Nouatianis aptari ea possit, vt aperte alterum *huius leg. caput* deus est.

De cætero obseruandum, hanc poenam imponi seuerissimam, non omnibus baptismum iterantibus, verum his qui Orthodoxorum ritu seu mysteriis iam initiatos baptizarent; quod præter *hanc legem & sequ.* docet insuper eiusdem Theodosii Iun. Constitutio, puta *l. 65. supr. de heretic.* proculdubio enim impune cessit rebaptizantibus, si quos ex hereticis, veluti Arianis ad sectam suam concedentibus rebaptizassent; quod Eunomianos fecisse ostendi, ad *l. 17. supr. de heret.* Tandem ne de Eunomianis plura dicam, huc arceffi oportet, quæ ad *eam legem* plenius dixi.

Secundo capite, quod ab hoc titulo fugitiuum est, NOVATIANI potissimum perstringuntur, atque in his *Protopaschita*: quanquam & omnes alii heretici, qui in venerabili die Paschæ a Catholicis dissentiebant, & notanda mira Theodosii hunc errorem perstringentis atrocitas, cum ait, *hoc delictum etiam hereticorum vesaniam superare, cum alio tempore, quam quo Orthodoxi Pascha festiuitatem obseruantes alium pene Dei Filium, non quem colimus venerunt.* Quinimo & eo nomine retro Principes fugillat, qui hæc in iniuriam sacræ legis ab ex-

ecrandis hominibus agitari dissimulauerint: Quanquam contra stat Theodosii M. *l. 9. in fin. supr. de hereticis.* Quæ sane est Theodosii Iun. nimietas quædam. Quanquam & hæc de Paschatis die controuersia veterem Ecclesiam sæpe collisit. Hactenus quidem crimini id recte deputatur, quod in diuersa ab Ecclesia ire, & ita schisma inuicere, Ecclesiæ vnitas non patitur.

De NOVATIANIS interim & PROTOPASCHITIS istis (qui & *Sabbatiani*) de quibus est etiam *lex 24. infr. de Paganis*, & *lex 59. 65. supr. de heretic.* & de quibus fuscè agunt Socrates *lib. 5. cap. 20.* & *l. 7. cap. 5. 12. 17. 25.* & Sozomenus *lib. 7. cap. 18.* ex hac lege, quæ omnium antiquissima est, hæc obseruentur. Primo, *Protopaschitas* istos fuisse sectam Nouatianorum & ex Collegio desertores ac refugas fuisse, quod certe de Sabbatianis, Socrates & Sozomenus aiunt. Nempe *Sabbatiani* a Sabbatio, de quo Socrates & Sozomenus. *Protopaschita* ex errore, quibus, inquit hæc lex, *ex crimine nomen est.* Nempe error eorum circa Pascha erat: nam morem Iudæorum circa azyma seruabant, & Pascha eodem die cum Iudæis celebrabant; ducto iam inde initio huius erroris a Valentis temporibus, ex Concilio, quod habitum a paucis Nouatianis in Pazo vico Phrygiæ ad Sangarium fluuium, teste Socrate & Sozomeno, qui renouatus a Sabbatio sub Theodosio M. Et proculdubio primum *Protopaschita* audierant (vt hæc lex docet) mox post mortem Sabbatii, quem præcipuo honore habuerunt, Sabbatiani, de cuius morte & honoribus ei delatis est historio Anno 423. (quo & ipso data *dict. l. 59. supr. de hereticis*;) vide Socratem *lib. 7. cap. 25.* Cur autem *Protopaschita* appellari desiderabant? Nempe quia anteuerebant Christianorum aliorum Pascha, & quidem vt illi volebant ex primo omnium instituto: aduersus quod vide, quæ Socrates & Sozomenus.

Secunda THEODOSII Iun. constitutio in anabaptisum.

VII. (a) Idem AA. Anthemio PP. P.

NEFARIOS (b) Eunomianorum cætus, ac funesta conuenticula, penitus arceri iubemus. Eos, qui Episcoporum, (c) seu Clericorum, vel Ministrorum nomine usurpato, huiusmodi cætibz præsunt, quorumue in domibus seu in agris conuenticula Eunomianorum celebrantur illicita, (si non ab hoc facinore ignorance defendantur,) cum in hoc fuerint scelere deprehenfi, stylum proscriptionis incurrere & bonorum amissione coerceri. (d) Eos vero qui fide, vt dictum (e) est, imbutos immani furore rebaptizare deteguntur, cum his qui rebaptizantur, si (f) hac sint ætate cui crimen possit opponi, &c. (g) Dat. iv. (h) Kalend. April. Lucio v. c. CONS. [413.]

NOTÆ.

- (a) Meminit quoque *huius leg.* Baronius Anno D. 413. num. ult. Et iungenda huic *lex superior.* GOTHOF.
 (b) Fugitiva est potissima *huius legis* pars: nam et si Eunomiani & ipsi de anabaptismo notabiles essent, tamen ultimus tantum *huius leg.* versiculus eo pertinet. ID.
 (c) Vid. l. 36. in fin. *supr. de hereticis*, quæ & ipsa est de Eunomianis. ID.
 (d) Repetendum *καὶ τὸ νῦν, iubemus.* ID.
 (e) Hæc verba *relatiua*, euincunt, *hanc leg.* cum superiori coniungendam. ID.
 (f) Ita quoque superiori l. si tamen *criminis per etatem capax sit*, cui *persuasum sit.* ID.
 (g) Quæ scilicet *superiori leg.* continentur, quæque hic repeti frustra foret. ID.
 (h) Alterutrius *leg.* subscriptio emendanda: quanquam huius potius. ID.

COMMENTARIVS.

IN EUNOMIANOS hæc pariter vt superior, est Theodosii Iun. constitutio: imo vtrique ex eadem constitutione desumpta est, & Codicis huius conditoris oscitantia, cuiusdam arguit, & quidem duplicis, dum eadem *sine leg.* repetuntur, quæ iam *superiore leg.* dicta fuerant, gemino errore, qui ab iisdem admissus circa l. 4. & 5. *supr. hoc ipso tit.* & dum

fugitiuam potissima sui parte legem in hunc titulum coniecerunt; de cæteris Eunomianorum prohibitis, deque proscriptionis poena Antistitibus eorum, domumque his præbentibus imposita, quæ in *titulum de hereticis* coniecta oportuit. Quod Eunomianorum baptismum attinet iam ad l. *super.* de eo quoque esse videntur *lex 31. 32. supr. de hereticis.*

DE APOSTATIS.

TITVLVS VII.

Lib. I. COD. IUST. TIT. VII.

Addenda huius tituli Legibus (Paratitli vice) *lex 1. in fin. infr. de Iudæis:* *lex 7. d. tit. de Iudæis*, (quæ est in Cod. Iustin. *lex 1. hoc tit.*) & *lex 11. supr. de fide testium*, (quæ desumpta est ex l. 4. *hoc tit.*) Subiicitur autem hic titulus superiori, ob hanc quoque causam, quod Apostatarum nonnulli, & maximi quidem, baptismum profanarent: vt docet *lex 2. 4. hoc tit.* Sed & medio loco, inter hæreticos, Iudæos, & Paganos hic titulus positus est, quia Apostatæ in hos tres ritus transeunt.

PARATITLON.

APOSTATÆ, Rubr. & l. *ultim. hoc tit.* dicuntur violatæ atque desertæ Christianæ religionis rei l. 3. *hoc tit.* eorumque crimen *per euaricationis* nomine designatur d. l. 3. Sacrilégum nomen eorum dicitur l. *ultim. hoc tit.*

Trium porro generum Apostatæ reperiuntur, pro ratione status videlicet, ad quem transirent (qua causa vt iam dixi, titulus hic positus est in medio titulorum *de hereticis, de Iudæis, & de Paganis.*) I. Alii quippe ex Christianis *Pagani* fiunt, de quibus agitur omnibus huius tituli legibus: qui scilicet ad Paganos ritus cultusque migrant, l. 2. venerabili religione neglecta ad aras & templâ transeunt d. l. 2. in sacrilegia templorum transeunt l. 3. *hoc tit.* nomen Christianitatis induti sacrificia faciunt l. *ultim. hoc tit.* a sacrosanctæ religionis cultu & reuerentia desciscunt, ac se sacrificiis mancipant l. 5. idolorum superstitione impia se maculant l. 6. *hoc tit.* II. Alii Apostatæ sunt, qui in ritus *Iudaicos* transeunt, seu qui Christianæ religionis & nominis dignitate neglecta Iudaicis semet polluunt contagiis l. 3. *hoc tit.* quo etiam pertinet *lex 1. & 7. infr. de Iudæis.* III. Tertium Apostatarum genus censetur

cenfebatur eorum, qui ex Christianis *Manichæorum* nefanda secreta & scelerofos feftari malebant fecellus *l. 3. hoc tit.*

Ratione vero ftatus, a quo Apoftatæ transibant, duo genera Apoftatarum erant: Vnum eorum, qui ex *Fidelibus* Apoftatæ fiebant: *l. 2. hoc tit.* id eft, qui iam baptizati a fide Christiana recedebant, & fæctum baptifma profanabant, qui fæctam fidem prodere dicuntur *d. l. 4. fide deuii defciscere d. l. 5.* quorum etiam maius crimen & pœna erat: de quibus *l. 2. 4. hoc tit. & l. 11. fupr. de fide teftium*: Alii vero *Catechumeni* tantum, qui fcilicet nondum baptizati deficiebant *d. l. 2.*

POENÆ in Apoftatas Christianorum Impp. constitutionibus variæ constitutæ fuerunt. Pœnas meritas in genere comminatur Constantinus Magnus iis, qui ex Christianis Iudæi fierent *l. 1. in fin. infr. de Iudæis*. Iisdem bonorum proſcriptionis pœnam impoſuit Constantius *l. 7. infr. de Iudæis*, Theodoſius Magnus Apoftatis, qui ex Christianis Pagani fierent teſtamenti condendi, exque teſtamento capiendi ius ademit, *l. 1. h. t. ſub quadam tamen diſtinctione l. 2. hoc tit.* vt & Valentinianus Iun. omni Apoftatarum generi: & inſuper vt inteſtabiles eſſent *l. 3. 4.* & perpetua infamia inuſti omni dignitate ſpoliarentur *l. 5. hoc tit. & l. 11. fupr. de fide teſtium*: ac nominatim ex Christianis Pagani facti, vt teſtandi ius non haberent in alios, conſtituit Arcadius *l. 6. hoc tit.* Quinimo Valentinianus III. *l. 7. ſeu ultim. hoc tit.* vt nec donandi nec vendendi in fraudem legis ius haberent. Accuſatio denique Apoftatiæ cum temporaria initio fuiſſet *l. 3. h. t.* tandem perpetua facta eſt *d. l. ult.* Tandem, cum nouem omnino in Apoftatas conſtitutiones hoc Codice occurrant, eſt 1. Constantini Magni *lex 1. infr. de Iudæis*. 2. Constantis *lex 7. de Iudæis*. 3. Theodoſii Magni *l. 1. 2. hoc tit.* 4. Valentiniani Iun. *l. 3. 4. 5. hoc tit.* 5. Arcadii *l. 6. hoc tit.* 6. Valentiniani III. *l. 7. ſeu ultim. hoc tit.*

THEODOSII Magni prima conſtitutio, in Apoftatas, qui ex Christianis PAGANI facti ſunt.

I. (a) Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEOD. AAA. ad Eutropium PR. P. (b)

HIS qui ex Christianis Pagani facti ſunt, eripiatuſ facultas iusque teſtandi: Omne defuncti, ſi quod eſt, teſtamentum, ſubmota conditione, reſcindatur. Dat. vi. (c) Non. Mal. CP. Syagrio & Eucherio COSS. [381.]

INTERPRETATIO. (d) *Vt teſtandi licentia denegetur, qui Christianæ religionis & nominis dignitatem neglexerint.*

NOTÆ.

- (a) Hanc legem Annalibus ſuis Eccleſiaſticis recte inferuit Baronius Anno 381. num. 80. Omisit eam Tribonianus, pariter vt legem ſecundam, & potiſſimam partem legis 3. prælata Valentiniani Iunioris *l. 4.* (quæ eſt Cod. Inſt. *l. 3.*) Iungenda porro ei videtur *lex 7. fupr. de hereticis*: dies tantum alterutruſ emendandus venit. GOTHOF. Abeſt hæc lex a Codd. MSS. W. & G. & Edit. Sichardin. RITTER.
- (b) Eutropius hic Præfectus Prætorio Orientis erat ſub Theodoſio M. Eidem, vt omittam complures alias leges, inferibuntur hoc ipſo anno *l. 6. & 7. fupr. de heret.* Ad hunc extant quoque duæ Gregorii Nazianzeni epiſtolæ, puta 137. 138. quibus clare oſtendit, eum Præfectum Prætorio fuiſſe: virtutemque eius commendat GOTHOF.
- (c) VII. Id. Maii *d. l. 7. ID.*
- (d) Hanc Interpretationem inferuit auctoſ Epistoſa 1. Anacleti Papæ cap. 1. pag. 64. Tom. I. Concil. Harduin. Eutychiani Papæ Epistoſa 2. cap. 2. pag. 208. Tom. cit. Concil. & Feliciſ II. Papæ Epistoſa 1. cap. 9. pag. 755. Tom. eod. Concil. ID.

COMMENTARIUS.

THEODOSII Magni hæc & proxime ſequens per Orientis Imperium in Apoftatas conſtitutio eſt: ac nominatim in eos, qui ex Christianis Pagani fierent. Et hæc quidem data Anno D. 381.

Inquies, nullane ergo ante Theodoſium Magnum in hoc genus Apoftatarum, qui ex Christianis Pagani facti fuiſſent ab Imperatoribus conſtitutiones promulgatæ fuerunt? Nullæ, inquam, mihi occur-

occurrunt: & Theodosius Magnus ni fallor, primus Imperatorum Christianorum eos constitutionibus infectatus est. Constantinum Magnum equidem & Constantium in eos, qui ex Christianis Iudei fierent censuram suam exercuisse reperio *l. 1. & l. 7. infr. de Iudeis*, Rursum eosdem in ritus Paganos inuectos liquet: ipsos vero Paganos, vel in Paganorum ritus transeuntes, poenis infectatos nusquam deprehendo. De Iuliano res adhuc clarior, utpote qui Apostata ipse etiam alios in Apostasiam pertrahere studuerit: De Iouiano, Valentiniano & Valente idem sentiendum, quandoquidem hi Principes unicuique quod imbibisset, libuisset colendi liberam facultatem dedere: ut docet *l. 9. supr. de maleficis*. Themistius *orat. 12. pag. 276. 277. Edit. Petau. Flexa 1613. in 8. & altera Latine edita*. Ammianus Marcellinus, *lib. 30. cap. 9.* Symmachus, *lib. 10. in relatione, Epist. 54.* Socrates, *lib. 3. cap. 25. in fin.* Theodoretus, *lib. 4. cap. 24.* de quo prolixè ad *l. 7. infr. de Paganis*, (quæ hoc ipso Anno 381. data est.) Ergo primus Theodosius Magnus non tantum in Paganorum ritus, quod alii superiores ætate Principes fecerant, hoc ipso Anno 381. insurgendum sibi putauit, (quod docent quinque eius constitutiones infra titulo de Paganis, puta *lex 7. 8. 9. 11. 12.*) verum etiam, quod alii nondum fecerant, in Apostatas e Christianis ad Paganorum ritus transeuntes. Neque dubium mihi, per gravissimam nuperatque in Christianos Catholicos sub Valente persecutionem, tum a Gentilibus & Iudeis, tum ab hæreticis exercitam, quibus licentiam omnem Valens Imp. fecerat (quod Theodoretus scribit, *lib. 4. cap. 24.*) nonnullos e Christianis, qua vi qua sponte Paganos factos: Præsertim cum historia Ecclesiastica doceat, Gentilium licentiam eo tum processisse alicubi, veluti Alexandriæ, tempore persecutionis Lucii Ep. Ariani, ut Catholicos ad Deorum cultum cogere præsumerent. Valente igitur iam mortuo, Theodosius Imp. statim ut in Imperium adscitus fuit, etsi eradicandæ gentilitatæ superstitioni haud statim animum, seu impos, intenderit, de quo dicam ad *l. 7. infr. de Paganis*, attamen sufflaminandæ rei Christianæ vndique quæ animum adiciens, etiam Apostatas poenis coercendos credidit, tum hac lege, tum proxima. Et quidem hac leg. (quod obseruandum) circa ipsum secundi Concilii Constantinopolitani œcumenici tempus. TESTAMENTI igitur condendi ius his Apostatis adimit Theodosius Magnus, atque eatenus intestabiles eos facit. Quæ quidem in Apostatas poena placuit etiam deinceps Valentiniano Iun. *l. 3. 4. infr.* Arcadio *l. 6. vt & Valentiniano Tertio l. 7. seu ult. huius tit.* Imo placuit eam quoque eidem Theodosio Magno imponere Manichæis, *l. 7. supr. de hæreticis*: (quam legem seu eiusdem constitutionis partem huic coassandam censeo) quomodo & alias Manichæi, atque Apostatæ iisdem sæpe poenis subiacerent, & vero subiiciuntur a Valentiniano Iun. *l. 3. infr. hoc tit.* Imo & eadem poena propagata postea ad alios hæreticos: de quo ad *l. 7.*

Notanda interim hæc, sic ut dicam, Intestabilitatis poena, cuius quænam ratio, quæ proportio cum hoc Apostatæ crimine sit, merito quæri po-

test: aut cur non potius alia imposita fuerit? Verum eam indicare videtur ipsemet Theodosius Magnus *l. 2. infr.* verbis illis, *ut sint absque Iure Romano*. Nempe Theodosio Magno Apostatis superstitibus bonorum suorum dispositionem adimere minus e re visum, quandiu scilicet poenitentia (quam tamen Valentinianus Iun. postea non admisit *l. 4. infr. hoc tit.*) spes aliqua superesset: tumdemum id adimere visum, cum iam in Apostasia decederent: & vero eos plectere visum eo iure, quod ciuium Romanorum proprium erat. Hoc sensu dicitur *l. 2. infr. ut sint absque iure Romano*. Quomodo & *l. 7. de hæreticis*, (quæ huic legi iungenda est) de Manichæis, *viuendi iure Romano eripimus facultatem*: & *p. 204. l. 17. supr. de hæreticis*, de Eunomianis: *nihil habeant commune cum reliquis*, & *l. 18. de hæreticis*, de Manichæis, *nihil sit commune cum mundo*, & *l. 40. de hæreticis*, de Manichæis, &c. huic hominum generi, *nihil ex moribus, nihil ex legibus sit commune*: Nempe ius Romanum seu ius ciuium Romanorum in testandi iure potissimum constitit, potissimoque loco habitum. Quare eos, qui Ecclesiam & ciuitatem Dei desererent, ciuium Romanorum iure potissimo multandos Christiani Principes, atque eatenus in peregrinitatem redigendos, crediderunt. Quod & cæteroquin potissimum solatium est morientibus repositum, videlicet, ut supremæ voluntatis, postquam aliud iam velle non possunt, liber sit stilus & licens, quod iterum non redit arbitrium, ut eleganter Constantinus Magnus *l. 4. supr. de Episcop. Eccles. & Clericis*. Hinc interim videmus, primo in Apostatarum Defunctorum poenam tantum itum: Mox paulatim & viui poenis nonnullis adfecti, ut ab ipso met Theodosio Magno *l. 2. infr.* ita & a Valentiniano Iun. *l. 4. j. infr.*

Cæteram Theodosius Magnus hac lege, ita Apostatis istis testandi ius adimit, ut adimat, *submota conditione*, id est, (ut equidem accipio) nulla distinctione facta testantis, nulla eius, in cuius fauorem testamentum conditur: *Testantis* inquam, siue is ex fidelium, id est, baptizatus, Apostata factus fuerit (quo sane Fidelium numero iam erat hoc t. m. p. ore ipse Theodosius Magnus, utpote superiore Anno 380. iam baptizatus, quod testatur Socrates *lib. 5. cap. 6.*) siue ex Catechumeno tantum, id est, nondum baptizatus. Cum tamen postea aliqua hac parte distinctio facta fuerit, tum ab ipso met Theodosio Magno *l. 2. prox.* tum a Valentiniano Iun. *l. 4. infr.* ubi dicam plura. Rursum ait, Theodosius Magnus hac leg. *submota conditione*, id est, distinctione nulla facta eius, in cuius commodum Apostata testatus fuerit, siue is propinquus, siue coniux, siue benemeritus, siue filius eiusdem criminis participes fuerit: quomodo id etiam de Manichæis pariter cauetur *d. l. 7. supr. de hæreticis*. (quam huic vix dixi, coassandam cens. o) cum tamen distinctio quadam hac parte postea facta fuerit ab ipso met Theodosio Magno *d. l. 2. infr.* & ab Arcadio filio eius *l. 6. infr.* Ad Theodosii sane mentem in commune facit istud Tertulliani *cap. 6. de poenitentia*. Nemo sibi adulatur, quia inter Auditorum Tyrocinia deputetur, quasi eo etiam nunc sibi delinquere liceat. Quid autem te a perfecto Dei seruo separat? An alius iniunctis est Christus; alius audientibus?

THEODOSII Magni *Secunda constitutio in Apostatas, qui ex Christianis PAGANI facti sunt.*

II. (a) *Idem AAA. Posthumiano PP. P. (b)*

CHRISTIANIS ac (c) *Fidelibus*, qui ad Paganos ritus cultusque migrarunt, omnem in quamcunque personam *Testamenti condendi* interdicimus potestatem, ut sint absque iure Romano. His vero, qui Christiani & *Catechumeni* tantum venerabili religione neglecta ad aras (d) & templa transierint, si filios vel fratres germanos habebunt, hoc est suam (e) aut legitimam successionem, testandi arbitratu proprio in quaslibet alias personas ius adimatur. Pari & circa eorum personas in *capiendo* custodienda forma, & (f) præter suas & legitimas, quæ iisdem ex parentum vel germanorum fratrum bonis peruenire potuerint successiones, iudicio (g) etiam, si ita res ferant, conditæ voluntatis, nulla omnino in capiendis hereditatibus testamenti iura sibi vindicent. Et indubitate ab omni testatorum debeant, non solum condendorum, sed etiam, sub adipiscendæ pontificio (h) hereditatis, usurpandorum potestate excludi. Dat. xiiii. Kalend. Iun. cæ. Merobaude & Saturninocoss. [383.]

NOTÆ.

- (a) Abest & *hec lex a Cod. Iust.* Memorat eam quoque Baronius Anno D. 383. num. 33. GOTHOF.
 (b) Orientis. Eidem Posthumiano Præfecto Prætorio, ut omittam plures alias leges, inscribitur hoc ipso Anno l. ii. & 12. *supr. de heretic.* Ad hunc scribit Gregorius Nazianzenus *epist. περὶ εὐφρονης, de pace*, 71. ubi Præfecturam eius indicat & merita, Christianumque fuisse ostendit. *ID.*
 (c) Simul &. *ID.*
 (d) Ad Aras & Templa transire *hac leg. & l. prox.* pro ad superstitionem gentilitiam transire. Nempe hæc præcipua superstitionis gentilitiæ symbola & Sacramenta fuere. Contra Christiani hæc potissimum auerdati, inque his Gentiles culpauere: videndi qui Apologias pro Christianis scribere. *ID.*
 (e) *Sua successio* est filiorum: Legitima fratrum & quidem germanorum. *ID.*
 (f) *q. ut*, quomodo in Edit. Quartan. & prim. Cuiac. expressum. *ID.*
 (g) Iudicium conditæ voluntatis, id est, testamentum. *ID.*
 (h) Pontificium, hic & l. 3. *supr. de fide Catbol.* est ius, potestas, facultas, prerogatiua: vid. *Gloss. Theod.* *ID.*

COMMENTARIUS.

THEODOSII Magni hæc altera constitutio est, per Orientis Imperium Anno D. 383. in Apostatas, qui ex Christianis Pagani facti sunt: superiori legi partim derogans, partim vero adiiciens. Derogans inquam, nam cum superiori lege indistincte, & ut ibi dicitur, *submota conditione*, omnibus Apostatis testandi ius Theodosius M. ademerisset, hac constitutione sua iam quandam conditionis distinctionem inducit: puta differentia facta inter *Fideles*, & *Catechumenos*, in Apostasiam prolapsos. Quæ Apostatarum diuisio ratione ita-
 tus, a quo transirent, sola hoc æuo obtinuit: (Nulla, qualis hodie in Apostatas fidei, obedientiæ, religionis :) Populus scilicet Christianus seu Christiani olim diuidiebantur in fideles & Catechumenos: Fideles *πιστεις* vocabantur, qui iam baptizati seu intincti erant: Ambrosius lib. 1. de *Sacramentis*, cap. 1. *Rome*, inquit, *Fideles dicuntur, qui baptizati sunt*: vide & Chrysostomum passim: inter alia *homilia 25. ad Hebr.* Edit. Commel. p. 1917. & p. 233. *Tom. XII. Oper. Edit. Benediclin.* Catechumenos vero, qui nondum baptizati, *ἀκούοντες*: etiam Monachi nonnulli, teste Chrysostomo d. loco, verum baptizandi, & *ὑποκείμενοι* (qui & ipsi subdiuisi in Audientes seu Auditores, & Competentes.) Quod ut passim notum aliunde, ita & ex hac quoque leg. discere licet: & ex l. 4. *infr.* Ergo, ut magnum cæteroquin inter Fideles & Catechumenos discrimen disciplina Christiana instituit, ita

quoque fidelium quam Catechumenorum delicta grauiora habita: de quo extat quoque locus Chrysostomi *homilia 75. Gr. Comel. 76. in Matth. p. 651. & pag. 720. Tom. VII. Oper. Edit. Benediclin.* ac nominatim (quod ad *hanc leg.* & ad d. l. 4. proxime facit) si lapsi essent, alio atque alio pœnæ genere defungebantur. Idque non vna ratione: tum ne Catechumeni intolerabili quodam pœnarum iugo a proposito religionis detererentur, tum quia Catechumeni nondum plene aut perfecte Christiana religione instituti, imbuti, neque baptismo obsignati erant, quo peccata omnia atque exinde pœnas aboleri atque expungi censebant, ut proinde omni potius lenitate eos habendos censuerint. Hinc adeo *canone 11. Nicæno*, fideles *πιστεις* lapsos prolata duodecim annorum poenitentia castigari videmus: at *canone 14. Catechumenos* nonnisi triennii poenitentia. Vid. p. 328. 330. *Tom. I. Concil. Harduin.* Videndum in id & Concilium Pseudo-Eliberitanum *canone 10. 45. 55. 59. 61. pag. 249. 250. Tom. eod. Concil. & Neocæsariense canone 5. pag. 283. Tom. eod. Concil.* Eoque pertinet exceptio illa dicti Concilii Eliberitani: *si tamen sit fidelis*, vel, *si sit fidelis*. Hoc igitur exemplum in sanctionibus quoque suis in Apostatas secuti Principes Christiani: & in his quidem Theodosius Magnus *hac leg.* Qui in fidelibus, in Apostasiam prolapsis, superioris constitutionis suæ; id est, *leg. 1. supr.* seueritatem abscisse seruari iubet, videlicet, ut his omnino in quamcun-

quamcunque personam testamenti condendi potestas submotâ conditione interdicatur: Atenim Catechumenis in Apostasiam prolapsis, testandi in filios saltem suos & fratres germanos licentiam concedit; (quæ filiorum & fratrum germanorum prærogatiua notanda est, de quo ad l. 6. *infr.*) Verum Arcadius postea fideles Catechumenis hac parte exæqualasse videtur, tum alias insuper personas, in quas Apostatæ testari possent, expressit, & adiecit l. 6. *infr. hoc tit.* Et hæcenus quidem de priore huius legis capite, quo superiori derogatur.

Secundo capite, superiorem legem suam ampliat Theodosius Magnus. Nempe ut testandi ita & capiendi quoque ex Testamento ius sub eadem distinctione personarum Apostatis denegat vel permittit. Quod superiore constitutione expressum non videmus, de iure inquam capiendi pariter his

denegato. Etsi id expressum fuisset ab eodem Theodosio Magno, tum de Manichæis ageret l. 7. *supr. de hereticis*: quæ tamen illi legi 1. *supr.* vbi dixi, coassanda videtur.

Vno verbo igitur Testamenti factio a Theodosio Magno Apostatis illis tum actiua tum passiva sub certa conditione hac leg. denegatur.

Tandem illud observari cupio, eodem Anno latam in Apostatas & hanc legem a Theodosio Magno per Orientem & a Valentiniano Iun. per Occidentem l. 3. *infr.* & quidem intra biduum (vno quippe die hæc illam anticipat) ut proinde exinde colligatur, Magnum hoc tempore per Orientem & Occidentem Apostatarum proventum seu numerum fuisse: cui malo quasi conspiratione facta obuiare necesse habuerint Principes illi duo, qui cæteroquin eradicandæ gentilitiæ superflitioni maxime incubuere: de quo *tit. de Paganis*.

VALENTINIANI Iun. prima constitutio in Apostatas TRIVM generum;

III. (a) lidem AA. ad Hypatium PF. P. (b)

CHRISTIANORVM ad aras & (c) templa migrantium, negata testandi licentia, vindicamus admissum. Eorum quoque flagitia puniantur, (d) qui Christianæ religionis & nominis (e) dignitate neglecta, Iudaicis semet (f) polluere contagiis. (g) Eos vero qui Manichæorum nefanda secreta, & scelerosos aliquando sectari maluerunt secessus, ea iugiter atque perpetuo pœna comitetur, quam vel Divalis arbitrii Genitor Valentinianus † adscripsit, vel nostra nihilominus (h) sæpius decreta iusserunt. Auctores vero persuasionis huius, qui lubricas mentes in proprium deflexerant consortium, eadem quæ reos erroris huiusmodi pœna comitetur: Quin etiam grauiora plerumque, pro motibus Iudicum, & qualitate commissi, extra ordinem promi in nefarios sceleris (i) huius artifices supplicia centemus. Sed, ne (k) vel mortuos perpetua vexet criminationis iniuria, vel hereditariæ quæstiones, temporum varietate longorum prorsus emortuæ, in rediuiuos semper exagitantur conflictus, huiusmodi quæstionibus metam temporis adscribimus, ut si (l) qui defunctum violatæ atque desertæ Christianæ religionis accusat, eumque in sacrilegia (m) templorum vel in ritus Iudaicos, vel (n) ad Manichæorum dedecus, transisse contendit, eaque gratia (o) testari minime potuisse confirmat, intra (p) quinquennium iuge, (q) quod inofficiosi (r) actionibus constitutum est, proprias exerat (s) actiones, futurique iudicii huiusmodi fortitur (t) exordium, ut (v) eodem in luce durante, cuius præuaricatio (x) criminanda est, flagitii huius & sceleris particeps fuisse doceatur publica sub testificatione testatus, (y) probet indicium: (z) neque, quam superno nomini (aa) tacitus præstitit perfidiam, sceleribus adquiescens, præuaricatione deinceps, tanquam ignarus accuset. Dat. XII. Kalend. Iun. Pataui, (bb) Merobaude II. & Saturnino Coss. [382.]

Hæc lex Interpretatione non eget.

NOTÆ.

(a) Absent huius legis potissima pars a Cod. Iust. prælata *lege ult. hoc tit.* qua duæ limitationes huius legis abrogantur, tum & grauiores pœnæ superadiiciuntur. Inferuit eam recte Annalibus suis Baronius Anno D. 385. n. 21. vbi tamen perperam eam Gratiano tribuit. GOTHOF.

(b) Italix scilicet. Hypatii huius geminam præfecturam memorat Ammianus Marcellinus lib. 29. c. 2. ID. Ipatius, in MS. W. Eppatius in Goth. Epitius, & Hippatius in margine Richard. RITTE R.

(c) Et ad, MS. G. ID.

(d) Eodem scilicet pœnæ genere, quo superiores Apostatæ. GOTHOF.

(e) Et nominis: hæc absunt a MS. W. & a nonnullis Codicibus, quos vidit Richardus, qui tamen male edidit, & hominis dignitate. KITTER.

(f) Se, MS. G. ID.

(g) Reliqua pars (Legis, ut est in MS. G. & Richard.) de Manichæis ideo facta non est, quia in Nouellis euidentior (euidenter, Richard.) inuenitur. Hæc add. in Aniancia Codicibus: necis sequentibus. GOTHOF. F f

Tom. VI.

† Intelli-

† Intelligit vt existimo legem 3. *supr. de hereticis*, vel saltem integram Valentiniani constitutionem cuius, illa *ἀντίγραφος* est. ID.

(h) Non extant hæc Valentiniani Iun. constitutiones in *Manicheos*. ID.

(i) Intelligit Auctores huius persuasionis & illius. ID.

(k) Hic locus arguit genium & ingenium Valentiniani Quæstoris. ID.

(l) *Lex 2. Cod. Iust. de Apostatis*, hinc desumpta est. ID.

(m) Propria hæc vocabula seu attributa: *Templorum sacrilegia: Iudaici ritus, Manicheorum dedecus*. In *Cod. Iust.* legitur, *ad sacrilegia*. ID.

(n) Vel ad *Manicheorum dedecus*: hæc recidit *Τεῖνον*. ID.

(o) Id est, eam ob causam. ID.

(p) *Lex 5. supr. de inoffic. test.* hinc desumpta est, nonnullis tamen auctior. ID.

(q) Hæc vox abest a *d. l. 5. ID.*

(r) *De inofficiosis actionibus*, *Cod. Iust. & d. l. 5.* vbi tamen Codices variant. Vid. *ibid. not. d. ID.*

(s) *Exigat*. Ita *Cod. Iust.* editus. Membranz enim recte habent, vt hic extat: vel certe *eserat*, vnde facile efficias *exerat*: vide *Steuv. in Vegetii lib. 7. cap. 8. ID.*

(t) *γρ. sortiat*ur, vt etiam habetur *Cod. Iust. ID.*

(v) Sententia hæc intricata, quem tamen illustrat *lex ult. infr. hoc tit. vers. Nec illud patiemur obstar*: de quo mox. Hic tantum exidit vox *fi*: vt *fi. ID.*

(x) *Præuicatio* hic est Apostasia *παράστασις*: quomodo etiam interpret canonis Nicæni II. vbi in Græco extat: *πρὸς τὴν παράστασιν*, vertit, *de his qui præuicati sunt*. Vid. *pag. 327. Tom. I. Concil. Harduin. D. Ambrosius, in Psal. 118. Sermon, 15 pag. 103. Tom. II. Oper. Edit. Paris. 1614. Præuicator dicitur, qui discedit a Domino: denique Græce a discedendo Apostata nominatur. Et mox. Sed non solus ille præuicator est: qui prohibita Ecclesia ad cultus transgreditur Idolorum: sed etiam qui unque legis mandata non seruat. Nomen commune, sed merita diuersa delictorum, & pretia ergo diuersa culparum. Alio vero, nec tamen ab simili sensu sine huius legis præuicatio de hærese, modo probantis, modo improbantis defuncti iudicium. ID.*

(y) Reponat quis, *testati probet iudicium*. Quod non admitto: de quo mox. ID.

(z) An iudicium, id est, testamentum? vide quæ noto ad *d. l. 5. supr. de inoff. test. ID.*

(aa) *γρ. supremo Numini*: de quo mox. ID.

(bb) *Pataui quoque data hoc ipso anno lex 14. supr. de accusat. ID.*

COMMENTARIUS.

VALENTINIANI Iun. tres ordine sequuntur in Apostatas per Occidentis Imperium Leges: ita quidem, vt hæc prima (quam vno tantum die post legem Theodosianam *l. 2. supr.* promulgauit) non eos tantum Apostatas complectatur, qui ex Christianis Pagani fierent, vt *l. 1. & 2. supr.* Verum etiam eos, qui Iudæi & Manichæi. In his scilicet tribus generibus Apostasie, fidei crimen vertitur, atque adeo & *b. l.* dicitur: ratione status scilicet in quem transitur: Cum aliquando certisque casibus Apostatarum nomen ad priores tantum, & *ἐν τῷ* quidem restringi videamus, veluti a Valentiniano Tertio in specie leg. *ult. hoc tit.* Ergo & in his quoque, qui ex Christianis Iudæi fiunt Apostatarum crimen & nomen censetur. De quo Apostatarum genere sunt duæ præterea hoc Codice constitutiones: puta Constantini M. *l. 1. infr. de Iudæis*: Constantii *lex 7. infr. d. tit. de Iudæis*: Hæc Valentiniani Iun. omnium vltima: Hæc scilicet tres, neque plures, hoc Codice constitutiones occurrunt in Apostatas, qui ex Christianis Iudæi fiunt. Alio atque alio etiam poenarum genere in hoc sancito. Constantinus Magnus quippe *d. l. 1.* poenas meritas his comminatur, neque tamen satis poenæ genus exprimit, de quo ad eam legem. Constantius vero poenam honorum præscriptionis comminatur *dict. l. 7.* at Valentinianus Iun. *hac leg.* poenam Intestabilitatis pariter vt aliis Apostatis. Et hæc de Apostatis, qui ex Christianis Iudæi fierent. Ex quibus apparet, haud infrequens hoc Apostasie genus sub Christianis Principibus fuisse, sub Constantino, Constantio & Valentiniano Iun. Quibus ideo tribus legibus illis occurrit: contra quam Grotio visum, *Observationibus in Nouum Testam. cap. 37.* qui Constantii tantum *l. 7. de Iudæis*, vidit, &

allegat: (ex hoc etiam tantum Codice, cum ea quoque exister *Cod. Iustin.*) vt probet paucos fuisse, vt qui Christianorum pietatem desererent, vt in Iudæorum numerum nomina sua darent.

Sed & Apostasie crimen in his quoque *hac leg.* censetur, qui ex Christianis Manichæi fierent. Præcipuo scilicet olim inter hæreticos odio habiti fuere Manichæi, vt pote qui ad imam vsque scelestum nequitiam peruenerant, quorumque incesta perueritas religionis nomine lupanaribus quoque ignota vel pudenda committebat: de quo plene dixi ad *l. 3. supr. de hæret.* Hoc primum igitur in *hac leg.* Valentiniani notandum est.

Alterum est: non distingui iam in *hac leg.* fideles seu baptizatos a Catechumenis (cuiusmodi sane erat ipsemet Valentinianus Iun. huiuscæ leg. auctor, vt docet Ambrosius in *orat. funebr. super eo habita.*) Quomodo alioquin in hoc argumento distinguuntur a Theodosio Magno *l. 2. supr.* vnico tantum die ante hanc legem, imo ab ipsemet Valentiniano Iun. *l. 4. infr.*

Tertio obseruandum, Valentinianum Iun. poenam Intestabilitatis communem facere *hac leg.* etiam iis, qui Christianos vel ad Paganorum, vel ad Iudæorum, vel ad Manichæorum sectam persuasionibus suis pertraxissent. Pari scilicet poena plekti voluit Apostatam & Apostasie auctorem. Imo & extra ordinem pro motu ludicum grauiora in hoc supplicio promi vult. Quomodo sane Theophrastus *p. 207.* odosius Iun. postea *Nouella 3. de Iudæis*, eos, qui seruum vel ingenuum inuitum, vel suasionem plectenda, ex cultu religionis Christianæ in nefandam Iudæorum sectam ritumque truxissent, dispendio fortunarum, capite puniri voluit. De qua quaestione & poena inquam auctorum Apostasie, vide Farinacium,

rinacium, de *heresi* *quæst.* 178. n. 141. & *quæst.* 183. num. 21. Ergo maiori poena Apostatas & defectio- nis Auctores puniri voluerunt Valentinianus Iun. & Theodosius Iun. quam ipsos Apostatas: quos sane capitis supplicio affici noluerunt, ut proinde labatur Menochius, qui a fortiori Apostatis ipsis indictam a Theodosio & Valentiniano poenam mor- tis vult. Ex quo interim loco liquet, Valentinia- num Iun. nondum Manichæis in commune testan- di ius hoc tempore ademisse: quod postea demum ab eo factum est l. 18. *supr. de heretic.* quod & an- tea iam placuerat Theodosio Magno l. 7. d. 1.

Nunc de ipsa legis sententia. Testandi ius Apo- statis (& quidem omnibus) denegat *hac leg.* Va- lentinianus Iun. pariter vt alii Principes, de quo ad l. 1. *supr.* imo ipse rursus l. 4. *infr.* Atque adeo testamenta eorum eueri & rescindi posse a suis & legitimis successoribus definit. Illæ scilicet sunt propriæ actiones, quas exeri posse hac lege ait: Propriæ actiones sunt, quæ suis & legitimis suc- cessoribus ab intestato venientibus competunt, de quo vide & l. ult. *infr.* quibus opponuntur alieni in l. 6. *infr.*

Apostatarum igitur testamenta a suis & legitimis hæredibus rescindi posse definit *hac leg.* Valentinia- nus Iun. sub duplici tamen limitatione, vna tem- poris, personarum altera. Quæ limitationes hæ- denus non obtinebant, vt proinde Valentinianus Iun. Theodosio Magno hac parte mitior fuerit. Qui postea l. 4. & 5. alia parte aciores poenas in- tendit: e contra utramque huiusce legis limitatio- nem postea Valentinianus Tertius sulsit l. ultim. Prior limitatio est temporis, intra quod videlicet hæc actio rescissoria institui possit, nempe intra quinquennium iugentantum, a morte eius, qui Apo- stata decessisse dicitur, exemplo scilicet actionum de inofficioso: quæ huius leg's sententia ideo repe- tita extat, & etiam l. 5. *supr. de inoffic. testam.* sed prolixior hic, ratione hac addita elegantissimis verbis: *ne vel mortuos perpetua vexet criminationis iniuria, vel hereditaria quæstiones temporum varie- tate longorum prorsus emortua in rediuiuos sem- per agitentur conflictus:* quam alioquin rationem exp- endi iam ad l. ultim. *supr. de raptu virginum.* Er- go temporalem hanc actionem & accusationem, & quinquennalem quidem, seu præscriptioni quin- quennii obnoxiam fecit Valentinianus Iun. *hac l.* postea *continuat* seu perpetuam reddidit Valenti- nianus Tertius, l. ultim. *infr.* abrogata *hac leg.* Altera, limitatio est, ratione personarum: Nempe definit Valentinianus Iun. *hac leg.* hanc

hanc actionem rescissoriam non competere ei, qui viuo Apostata, conficius eius Apostatas, flagitii- que huius & sceleris particeps, tacuerit. Quam huiusce legis sententiam tum ipsamet verba, quam- libet intricata & corruptissima, ingerunt, tum apertissime d. l. ultim. *infr.* vbi hæc altera limitatio pariter abrogatur: *Nec illud, inquit, patiemur ob- stare, si nihil in contestationem profano dicatur vi- uente perductum.* Quare totum hunc locum ita constituo: *Futurique iudicii huiusmodi fortitur ex- ordium, vt ni eodem in luce durante, cuius præuari- catio criminanda est, flagitii huius & sceleris parti- cipem fuisse doceat; nec publica sub testificatione testatus, probet iudicium:* (vel, vt eodem in luce durante, cuius præuicatio criminanda est, flagitii huius & sceleris particeps fuisse doceatur, pu- blica sub testificatione nil testatus, probet iudicium:) neque quam superno Numini tacitus præstitit perfidiam, sceleribus adqueiens, præuicatio deinceps tan- quam ignarus accuset. Ait lex, futuri iudicii hu- iusmodi fortitur exordium: quomodo d. l. ultim. Vniuersis ab intestato venientibus etiam post mor- tem peccantis absolutam vocem infimulationi con- grua non negamus: & Paulus 4. *sentent. tit. 5. §. 8. Passio talis, ne de inofficioso dicatur, querelam super iudicio futurum non excludit.* Ait lex: *Nec publica sub testificatione nil testatus, vt dist. lex ultim. ni- bil in contestationem perductum.* Ait lex, *probet iudicium,* nam ita repono: id est, approbare cogat- ur testamentum: in specie enim hac hæres ab in- testato Apostatæ testamentum nullum dicebat. Iudicium pro testamento passim, vt l. 5. d. de *inoffic. test.* l. 9. de *infirm. his, quæ sub Tyrann. l. 4. 20. de Episcopis:* Denique reposuimus superno Nu- mini (vt l. vn. *supr. de imagin. imperial.*) tacitus præ- stitit perfidiam, id est, aduersus Deum, Apostatiam reticendo. Cum quo non recte componitur, quod Iurisconsultus scribit l. penultim. §. ultim. D. de *inoffic. testam.* repellendum ab accusatione seu que- rela inofficiosi, cum, qui in testamento adscripsit, post mortem patris *consentire se.* Expressus quippe ibi consensus, quamvis sibi noxio, adhibitus, hoc casu vero taciturnitas sola, sufficit. Sero scilicet eius iudicium impugnatur, qui perfidiæ & sceleris particeps fuit, id reticendo. Quæ ratione sane Va- lentinianus Iun. Apostatarum delatores eliceret vo- luit. Cum contra Valentinianus Tertius hoc ca- put, vt & superius, aliquando d. l. ultim. *infr.* odi- um suum in Apostatas perpetuum profiteri malue- rit. Et sic utque Imp. alio atque alio tantum heurematico, ad eundem scopum collinearunt.

VALENTINIANI Iun. Secunda constitutio, in duas leges discerpta,
in Apostatas PAGANOS factos, & quidem ex
FIDELIBVS.

IV. (a) Imppp. VALENTINIANVS, Theodosius & Arcadius AAA.
Flauiano PP. P. (b)

Hi * qui sanctam fidem prodiderint, & sanctum (c) baptisma (d) profanauerint, (e) a consortio omnium segregati sint, a testimoniis alieni, (f) testamenti, (vt ante + iam sanximus,) non habeant factionem: Nulli in hæreditate succedant: a nemine scribantur heredes: Quos etiam præcepissemus (g) procul abici, ac longius amandari, nisi *pene* visum fuisset *esse maioris, versari inter homines, & hominum carere suffragiis.* Sed nec vi- quam in statum pristinum reuertentur: (h) Non (i) flagitium morum obliterabitur poeni- tentia, neque umbra aliqua exquisitæ (k) defensionis, aut muniminis obducetur: Quoniam
Ff 3 quidem

quidem eos, qui fidem, quam Deo dicauerant (l) polluerunt, & prodentes diuinum mysterium (m) in profana migrarunt, (n) tueri, ea quæ sunt commentitia & concinnata non possunt: Lapsis etenim & errantibus subuenitur: perditis vero (hoc est, sanctum baptisma profanantibus,) nullo remedio *penitentiae*, quæ *solet aliis criminibus prodesse*, (o) succurritur, Dat. v. Id. Mai, Concordiæ (p) Tatiano & Symmacho coss. [391.]

NOTÆ.

- (a) *Lex 3. Cod. Iust. hoc tit.* Et hanc legem Annalibus suis inseruit Baronius Anno 391. n. 5. ubi tamen Theodosio M. eam perperam tribuit, pariter vt proximam legem 5. Iungenda porro huic *lex 5. prox. infr. hoc tit.* ceu eodem die data ad eundem, & *l. 11. supr. de fide testium*: quæ ex huius legis principio desumta est. GOTHOF.
- (b) *Flavianus PP.* Illyrici & Italiæ: vt hoc ipso anno diserte præfert inscriptio *legis 2. supr. de constit. Princip. lex 6. supr. de contrab. empt. lex 13. supr. de pœnis*; de hoc eodem Flauiano Præfecto Prætorio, vide Symmachum *lib. 2. epist. 27. 33. 75. Sozomenum lib. 7. cap. 22. Paulinum in vita Ambrosii*: vid. & *Prosopogr. nostram. ID.*
- * *Lex 11. infr. de fide testium*: hinc desumta seu delibata est. ID.
- (c) Ita quoque *d. l. 3. Cod. Iust. hoc tit.* at *d. l. 11. Sacrum. ID.*
- (d) *Hæretica superstitione*, hoc additum a Triboniano inepte, vt mox ostendetur. ID.
- (e) *Profanarunt d. l. 11. profanarunt, d. l. 3. Cod. Iust. ID.*
- (f) Hactenus *l. 11. supr. de fide testium. ID.*
- † *Legem 3. supr.* intelligit, quæ lata est ante octennium: errant enim grauius, qui his indicari tradunt *legem 17. supr. de hæretic. ID.*
- (g) *Præciperemus, Cod. Iust. d. l. 3. ID.*
- (h) *Reuertantur. Cod. l. ID.*
- (i) *Nec flagitium horum*: ita Cod. Iust. non ita eleganter. ID.
- (k) *Exquisitæ*, id est, excogitatæ, anxie quæsitæ, demonstratæ. ID.
- (l) *Dedicauerant, Cod. Iust. ID.*
- (m) Id est, baptisma. ID.
- (n) *Migrauerunt, Cod. Iust. ID.*
- (o) *Adeffè, Cod. Iust. non ita recte. ID.*
- (p) *Prope Aquileiam. ID.*

V. (a) lidem AAA. Flauiano PF. P. (b)

Siquis splendor conlatus (c) est in eos, vel ingenitus, dignitatis, qui fide (d) deuii, & mente cæcati, sacrosanctæ (e) religionis cultu & reuerentia desciiuissent, ac se sacrificiis mancipassent, perdant, (f) vt de loco (g) suo statuque deiectione perpetua vrantur (h) infamia, ac ne in extrema quidem vulgi ignobilis parte numerentur. *Quid enim his cum hominibus potest esse commune; qui, insandis & feralibus mentibus, gratiam (i) communionis exossi, ab hominibus recesserunt?* Dat. v. Id. Mai, Concordiæ, Tatiano & Symmacho coss. [391.]

NOTÆ.

- (a) Absit hæc *lex a Cod. Iust.* Inseruit eam Baronius Annalibus suis Anno D. 391. num. 6. Iungenda ei *lex supr. prox. 4.* ceu eodem die data ad eundem, & quæ inde desumta est *lex 11. supr. de fide testium. GOTHOF.*
- (b) Illyrici & Italiæ: vt ad superiorem legem ostensum. ID.
- (c) Dignitas alia collata, alia ingenita. ID.
- (d) *A fide. ID.*
- (e) *A sacrosanctæ. ID.*
- (f) *Eum perdant. ID.*
- (g) *Locus, de dignitate, vid. Gloss. Theod. ID.*
- (h) *Inuariantur. ID.*
- (i) De hac Gratia voce mox dicam. ID.

COMMENTARIUS.

VALENTINIANI Iunioris secunda & tertia hæc in Apostatas hoc titulo lex est, non Theodosii Magni, quod putauit Baronius. Est vero utraque vnius & eiusdem constitutionis Valentianæ pars, atque adeo inter se coassandæ: ductimque atque vno spiritu interpretandæ veniunt, utpote cum eundem diem præferant & ad eundem Flavianum PP. datæ sint, vna cum l. ii. *supr. de fide testium*, quæ excerpta est ex priorē lege 4. Quæ & ideo diligentius retractanda nobis venit, quod hæc ætenua a Codicis Iustiniani interpretibus minus intelligitur: præsertim ob ineptum Tribonianum *ἐμβλημα*. Quo factum est, vt de Catholicis ad hæresin desectentibus vel tota vel pars eius accipiat: Ab aliis vero de Paganis, qui ad Christianam religionem accesserant, mox ad P. g. nam superstitionem redeuntibus (quod Baronius facit.) Alii nominatim ad *Eunomianos* eam referunt: Imo & absurde admodum de excommunicatione ad eam tractetur.

p.209 Primo igitur obseruandum est, hanc constitutionem, seu has duas leges esse nominatim de Apostatis, qui ex Christianis Pagani facti essent, pariter vt cæteræ omnes huius tituli leges, vna tantum l. 3. *supr.* excepta, quæ communis est omnibus Apostatarum generibus: vt proinde, quod iam dixi, fucum fecerit Tribonianus, qui vt ad desectentes in hæresin legem 4. traduceret, emblemata istud, *heretica superstitione*, inseruit. Secundo notandum, has leges esse de eo Apostatarum genere, qui ex fidelibus Apostatæ facti essent. Apostatarum scilicet discrimen quod fit l. 2. *supr.* idem & his legibus ingeritur: Quod quidem apertissime colligitur ex illis legis 4. verbis: *qui sanctam fidem prodiderint & sanctum baptismum profanauerint*. Et mox: *Sanctum baptismum profanantibus*. Item ex illis: *Qui fidem, quam Deo dicauerant, polluerunt, & prodentes diuinum mysterium, in profana migrauerunt*. Tandem, qui *gratiam communionis exosti*. Quæ verba omnia non hæreticorum anabaptismum adsignificant (quod Iustiniani Interpretes opinantur, a Triboniano, vt dixi, in errorem inducti illo duarum vocum emblemate: *heretica superstitione**) verum Apostasiam fidelium iam baptizatorum: Etiam postrema illa, *prodentes diuinum mysterium in profana migrant*. Diuinum scilicet mysterium, ibi est baptismus: Nempe de Sacramentis passim proprie mysterii vox usurpata, frequentissime apud Patres, & quidem signate de Sacramento baptismatis: pariter vt hac l. 5. per gratiam communionis baptismus intelligendus est: Nam & ita Gratia absolute, & *diuina Gratia*, pro baptismo usurpatur l. 1. 2. 5. *supra* ne sanctum baptismum. Imo & diserte (pariter vt hac leg. 5.) gratia communionis eodem sensu in Concilio Toletano apud Gratianum de consecrat. dist. 4. cap. 2. Est enim baptismus tessera communionis fidelium & sanctorum. Et communionis Gratia hic opponitur Apostasie, per quam Apostata, sicut a communionis gratia excidit, ita & a communione humana, vt proinde cum hominibus ei nil possit esse commune: Breuiter, qui fidelium communionem, & sic baptismum eierat, & communione hominum idem indignus iudicatus est.

His ita positis, de harum duarum Legum sententia videndum est. Valentinianus scilicet Iun. (qui ipse Fidelium numero, seu baptizatus non erat) in Apostatas ex fidelibus factos varias pœnas

his legibus cumulat: & sæuiores quidem quam antea: Et vero numero tres: quarum duæ priores continentur l. 4. tertia l. 5. Prima pœna est, quod *Interstabiles* eos vndeque faciat, non modo testandi vel capiendi iure his interdicto (quod iam Theodosius Magnus cauerat l. 1. & 2. *supr.* imo & ipse Valentinianus l. 3. *supr.*) Verum etiam testimonii dictione, quæ sententia repetita extat l. ii. *supr. de fide testium*, (de qua Apostatarum pœna: vide Farinacium *quest. 173. num. 46.*) & sic in infamium & interstabilem numerum eos redigit. Quod magis & magis elucebit ex tertia pœna. Atque id est, quod ait, *a consortio omnium segregatos*: vel videtur l. 2. *supr.* de testandi iure Apostatis adempto: absque iure Romano esse oportere. Errant enim, qui verbis illis nescio quam pœnam intelligunt, maiorem pœna deportationis vel relegationis, quæque similis sit pœnæ excommunicationis, qua excommunicatus priuatur consortio commercioque hominum. Et sane tantum abest, maiore aliqua quam deportationis & relegationis pœna Valentinianus Iunior hac lege Apostatas affici voluerit, vel etiam mortis (quod recte de iure Ciuili, ac nominatim de hac leg. negarunt Nicolaus Arelatenfis, Alfonso de Castro,) vt contra diserte profiteatur, nolle ea pœna eos affici. Cæteroquin vtrum Apostatæ non tantum relegandi sint, verum etiam morte naturali afficiendi, ac maxime Clerici: vide id affirmantes Hostiensem in *Summa*, de Apostatis, qualiter puniantur, num. 3. Aleiatum *resp. 478.* Farinacium *quest. 183. num. 16. 50. 51.* Menochium de arbor. 2. cent. 6. casu 546. num. 3. & 6. & 15. 16. 17. & lib. 5. *presunt. 6. num. 34.* Rationem porro subiicit Valentinianus, cur exilio Apostatas istos multari noluerit, quia pœna maioris id visum sibi, versari huiusmodi Apostatas inter homines, & hominum carere suffragiis. Ait autem suffragiis, id est, consortio. (vt antea dixit commercio & beneficio.) Quam in sententiam quoque illud est floratis inter alia *περὶ τῶ ζευγὸς in fin. παλὺ γὰρ ἀθλιώτερον παρὰ τοῖς αὐτοῖς πολίταις ἡτιμωμένον οἰκῆν, ἢ παρ' ἐτέρους μετοικῆν*: multo enim miserius est, apud suos ciues ignominiose viuere, quam apud alios agere inquilinum. In quam sententiam & Iulius Cæsar disseruit, cum de puniendis Catilinariæ coniurationis sociis ageret, apud Sallustium. Et hanc quidem rationem per occupationem ab eo addici notandum est. Quos etiam, inquit, *præcepissimus procul abiici ac longius amandari, nisi pœnæ*, &c. Nempe fuerant proculdubio & Patribus, atque alii, qui in consilio erant, qui Valentiniano Iun. suaderent, huiusmodi Apostatas exilio multari & quidem longinquo: Quo certe pœnæ genere affecti ex hæreticis nonnulli, vt docet inter alias l. 52. 53. 57. *supr. de hæretic.* ne scilicet præsentia & contagione horum, alii in Apostasiam traherentur. Quod tamen Valentiniano ea quam dixi, ratione minus placuit. Et hæc de prima pœna.

Secunda pœna hæc est, quod ne *Pœnitentibus* quidem gratiam se facturum comminetur, atque adeo indulgentia spem omnem in futurum hic præcidit. Cum tamen alias pœnitentiæ locus sit in hæreticis conuersis, vt docet lex 41. *supr. de hæretic.* Quæ vero Patrum, Conciliorum, hac in re sententia fuerit, vtrumne inquam Apostatis pœnitentibus venia danda esset in Ecclesia, discere est, ex canonibus variis Conciliorum, scriptoribusque variis: quæ hic cumula nolo. Vnus

Ambro-

* Vide, si placet, defensum Tribonianum a CL. HEINECCIO *Opusculor. minor. pag. 286. 287.* Forte nonnulli illis eius argumenta facisfaciunt: mihi persuasum est, Tribonianum defendi non posse.

Ambrosius Ep. Mediol. horum ipsorum temporum scriptor, *libris 2. de penitentia* quibus Nouatianus passim perfringit, huic rei sufficit. Nos ad Valentinianum Imp. redeamus. Et idem tamen Valentinianus Iun. *hac leg. lapsis & errantibus* veniam pollicetur. Quibus verbis non hæretici designantur, quod Cuiacius etiam volebat, putans hanc differentiam constitui inter hæreticos & Apostatas, verum Valentinianus (& ipse Catechumenus) Catechumenos lapsos intelligit: atque ita fideles in Apostasiam prolapsos, a Catechumenis lapsis, distinguit; pariter ut distinguuntur a Theodosio Magno *l. 2. sup.* cuius differentie rationem etiam ipsis appellationibus satis aperit: Nempe illos *perditos* vocat, hos *lapsos* tantum & *errantes*: de cuius differentie ratione ad *d. l. 2. sup.* (Et vero in illos ideo tam graues poenæ sancitæ, quod hac tempestate nonnisi adulti ferme fidei professi baptizabantur, neque infantum adhuc baptismus plane inoleuerat, etsi alicubi vsurparetur, & Patrum quoque sententia vigerent: de quo præter Cyprianum & Originem superiore seculo, hoc nostro Athanasius *Quest. ad Antiochum* 114. 115. Gregorius Nazianzenus *orat. 3. in sanctum lauacrum*, Ambrosius *lib. 2. de Abrahamo*, cap. 11. & *Epist. 34. Edit. Paris.* Hieronymus *lib. 3. dialogorum aduersus Pelagianos* in fin. & *aduers. error. Ioan. Hierosolym.* pag. 123. *Tom. II. Oper. Edit. Francf.*) Facile scilicet venia data Catechumenis ceu lapsis & errantibus, at fidelibus haud æque, ceu perditis: de quo ad *dictam legem 4. sup.* Indistincte sane Canone XI. Nicæno cautum fuerat, de his qui præuicari sunt, licet misericordia indigni sint, benignitate tamen in eos utendum, & ad poenitentiam admittendos. Atenim ante Concilium Nicænum Apostatas nec in morte absolutos, qualibet poenitentia fungerentur, testis Cyprianus *Epist. 55. ad Antonianum. Apostata vero & desertores vel aduersarii & hostes & Christi Ecclesiam dissipantes, nec si occisi pro nomine foris fue-*

rint, admitti secundum Apostolum possunt ad Ecclesiam pacem: quando nec spiritus nec Ecclesia tenuerunt unitatem. Quia de re plura eruditè Aurelianus Ep. *lib. 2. sacrar. Obseruat.* cap. 9. 10. 11. 12. & nos etiam quædam obseruabamus haud ita pridem ex Tertulliani *lib. 1. ad Nationes*, cap. 5. Igitur cum alias lapsis poenitentibus venia daretur, Apostatis ex fidelibus denegata, vt in Ecclesia a Valentiniano Iun. Qui ideo his omnem poenitentiam frustra cessuram comminatur, quam exquisita ea esse possit: *Neque umbra*, inquit, *aliqua exquisita defensionis aut muniminis obducitur, & mox, tueri ea qua sunt commentitia, & concinnata non possunt.* Quantaunque scilicet poenitentia sit, quamlibet plana iustae, vt eam passim vocat Cyprianus *Epist. 4. 55. 57. 64. & libro de lapsis pag. 134. Edit. Ioan. Oxon.* quam scilicet acquisitis iudiciis, fletibus, ieiuniis animi dolorem præferat, quantumuis longa & per quatuor poenitentia gradus, προκλάυσεως, ἀκροάσεως, ὑποψίσεως, συστάσεως, decurrat. Hic inquam *huius leg.* sensus est, atque adeo verborum quæ modo vrgebam. Inanis enim est cuiusdam sententia, qui censet illa accipienda de poenitentia ficta & commentitia. Quæ vero hac parte Doctorum hodie sententia sit super hac questione, vtrum poenitenti Apostatæ ignoscendum sit, vide Menochium *4. de arbitr. 6. cap. 546. num. 19. 20. 21. de Hæreticis vero poenitentibus, num his venia data: vide l. 40. 41. sup. de hæreticis, l. 4. sup. ne sanctum baptismus.*

Tertia seu vltima poenarum, quam hac constitutione sua Apostatis istis Valentinianus Iunior comminatus est; Dignitatum omnium, qua ingenitarum, qua collatarum priuatio: atque adeo infamiae perpetuæ (vt cæteroquin infamibus non parent portæ dignitatum, de quo passim sunt obseruationes.) De hac porro infamiae, & dignitatum priuationis poena Apostatis indicta, vide Farinacium *de hæresi quest. 173. num. 43.*

ARCADI constitutio, in Apostatas, ex Christianis PAGANOS factos.

VI. (a) Impp. ARCADIVS & Honorius AA. Cæsario PF. P. (b)

Eos, qui, cum essent Christiani, idolorum (d) se superstitione impia maculauerint, hæc poena persequitur, (e) vt testandi in alienos (f) non habeant facultatem, sed certa his generis sui propago succedat, (g) id est pater ac mater, frater ac soror, filius ac filia, nepos ac neptis: nec vltius sibi progrediendi quisquam vindicet potestatem. Dat. x. Kalend. April, cp. Arcadio IV. & Honorio III. AA. COSS. [396.]

NOTÆ.

(a) Abest hæc lex a Cod. Iust. Eius meminit quoque Baronius Anno D. 396. n. 10. GOTHOF.

(b) Cæsarius sub Arcadio PP. Orientis scilicet. Eidem Cæsario Præfecto Prætorio & aliæ complures Arcadii constitutiones inscribuntur, ac inter alias Ecclesiasticæ sequentes, puta anno superiore 395. l. 27. *sup. de hæreticis*; hoc ipso Anno 396. l. 14. *infr. de Paganis: lex 31. 32. sup. de hæreticis.* Anno 397. *lex 13. de Iudeis*, Anno 398. *lex 32. sup. de Episcopis.* ID.

(d) Vide & l. 13. *sup. de Paganis, sacrif. & templis.* ID.

(e) Persequatur. Quamquam & illud sustineri possit. ID.

(f) Alieni sunt extranei, quibus opponuntur ii, quibus propriæ actiones competunt. l. 3. in fin. *sup. ID.*

(g) Ex testamento & ab intestato. ID

COMMENTARIUS.

ARCADII hæc vnica per Orientem in Apostatas constitutio est, de iure testandi Apostatis denegato, de qua interdictione iam ad superiores leges omnes actum est. Et quidem est hæc lex de Apostatis indistincte quibuscunque, nullo Apostasie discrimine facto, vtrum videlicet ex fidei, an vero ex Catechumenis tantum Apostata factæ fuerint. Pariter vt nulla facta fuerat a Theodosio l. 1. *supr.* Valentiniano Iuniore l. 3. *supr.*

Et nouum porro ius aliquod *hac leg.* inducit Arcadius circa hoc testandi ius: & mitius quidem quam Theodosius Magnus pater eius aliquando, qui primum submota omni conditione omne omnino testandi ius Apostatis ademerat l. 1. *supr.* mox, ex fidelibus Apostatis factis tantum l. 2. Catechumenis testandi iure aliquo relicto in filios scilicet & fratres germanos. Sed & Valentinianus lun. quoque abicisse testandi licentiam denegauerat l. 3. & 4. *supr.* Apostatis ex fidelibus. At nunc benignior & lenior paulo his omnibus est Arcadius Imperator, ac nominatim lenior quam Theodosius Magnus d. l. 2. *supr.* (cui legi abrogandæ hæc lata mihi omnino videtur.) Lenior vero in duobus, tum in eo, quod nullo Apostasie & Apostatarum discrimine facto,

testandi ius aliquod, etiam Apostatis ex fidelibus, facit; tum in eo, quod testandi ius concedat non tantum in filios vel fratres germanos, vt Theodosius fecerat d. l. 2. verum & in alios præterea. Primo, quidem in Patres & Matres quoque, quorum successio antea non tam fauorabilis Theodosio M. visa d. l. 2. *supr.* quæ etiam dubitandi ratio fuit in l. 5. *supr.* de *inoffic. test.* quæ desumpta est ex parte ex l. 3. *supr.* hoc tit. sed eadem visa Arcadio hac lege. Secundo etiam in fratres, etsi non germanos: Cum Theodosius tamen id de germanis diserte cauisset d. l. 2. *supr.* vt alias in aliis iuris articulis germanotum fratrum potior aliquando ratio visa, veluti in querela inofficiosi aduersus fratrum testamenta l. 1. *supr.* de *inoffic. test.* quia germani soli agnati essent & legitimi successores: Vterini non item, quod etiam Ambrosius testatur *epistola* 66. liu. 48. *Edit. Paris.* Tertio etiam in sorores, cum Theodosius d. l. 2. nonnisi in patres diserte testandi licentiam Apostatis & Catechumenis tribuisset. Quarto, etiam in nepotes & neptes, cum Theodosius M. nonnisi in filios tribuisset d. l. 2. Denique, vt verbo dicam, ab Arcadio hæc lex lata videtur ampliandæ & abrogandæ Patris Theodosii M. legi 2. *supr.*

VALENTINIANI Tertii in Apostatas constitutio, qui ex Christianis PAGANI facti.

VIII. (a) Impp. Theodosius, & VALENTINIANVS AA.

Basso PF. P. (b) Post alia.

APOSTATARVM sacrilegum nomen singulorum vox (c) continuæ (d) accusationis incesset: & nullis finita temporibus huiusmodi criminis arceatur indago: Quibus quamuis præterita interdicta sufficiant, tamen etiam illud iteramus, ne quam, (e) postquam fide deuiauerint, testandi aut donandi quippiam habeant facultatem, sed nec venditionis specie facere legi fraudem sinantur, totumque ab intestato Christianitatem sectantibus propinquis potissimum deferatur. Intantum autem contra huiusmodi sacrilegia perpetuari volumus actionem, vt vniuersis ab intestato venientibus, etiam post mortem peccantis, absolutam (f) vocem infimulationi (g) congruæ non negemus: Nec illud (h) patiemur obflare, si nihil in contestationem profano dicatur viuente productum. (i) Sed ne huius interpretatio criminis latius incerto (k) vagetur errore, eos præsentibus insectamur oraculis, qui nomen (l) Christianitatis induti sacrificia fecerint: (m) Quorum etiam post mortem comprobata perfidia hac ratione plectenda est, vt donationibus testamentisque rescissis, ii (n) quibus hoc desert (o) legitima successio, huiusmodi personarum hereditate potiantur. Dat. vii. (p) Id. April. Rauennæ Theodosio xii. & Valentiniano ii. AA. cons. [426.]

NOTÆ.

- (a) *Lex 4. Cod. Iust. hoc tit.* Omisit eam Baronius in Annum & Annales suos referre. Iungenda autem ei *lex* 28. *infr. de Iudeis.* GOTHOF.
 (b) *Bassus PP.* sub Valentiniano III. Eidem Basso Præfecto Prætorio & aliæ plures leges inscribuntur: quas v. in *Prologogr. ID.*
 (c) Ita mox, *vocem infimulationi congruæ non negemus.* Scilicet vox proprie de accusatione & querela bis locis & l. 2. *supr.* de nuptiis, l. 5. *supr.* ad l. Iul. de adulter. l. 1. *supr.* de offic. rectoris prou. l. 3. 4. *ult. supr.* ne præter crimen maiest. vide plura in *Gloss. Theod. ID.*
 (d) *Continua accusatione:* in nonnullis Codd. Iustin. Sed rectius habent alii, vt hic, *vox continuæ accusationis.* Continua, id est, perpetuæ *hac leg.* vt & supposititia l. *ultim. infr. de Episcop. Iud. continua lege sancimus.* Itaque in sequentibus mox *perpetuari volumus actionem,* item nullis finita temporibus. *ID.*
 (e) Absit hæc vocula a Cod. Iust. *ID.*
 (f) *Absolutam,* id est, liberam. *ID.*
 Tom. VI.

(g) Id est, *accusationi*: In Cod. Iust. male. *infrimulacionis*. ID.

(h) Id, Cod. Iustin. ID.

(i) *Produclum*, Cod. Iust. male. ID.

(k) *In incerto*, Cod. Iust. ID.

(l) *Nomine*, Cod. Iust. ID.

(m) *Sacrificia sacrilega vel fecerint, vel facienda mandauerint*: Ita Cod. Iust. ID.

(n) *Hi*, Cod. I. ID.

(o) *deferret*, Cod. Iustin. ID.

(p) VI. d. l. 28. *infr. de Iudeis*. ID.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI TERTII Placidiae filii (qui ex Cæsare recens Imperator factus fuerat) grauis hæc & seuera per Occidentem in Apostatas lex est, cui etiam coassanda venit (ceu ex eadem constitutione desumpta) *lex 28. infr. de Iudeis*: quæ & ipso argumento huic respondet. Nam vt hæc lex est de his, qui ex Christianis Pagani facti sunt: ita contra illa de *profelytis*, qui ex Iudeis Christiani fierent: Rursum, quodammodo illa lege multa continentur in fauorem eorum, qui ex Iudeis Christiani fierent: ita viceuersa graues poenæ hac lege continentur in eos, qui ex Christianis Pagani facti essent. De hoc quippe Apostatarum genere est expresse hæc lex, & in iis tantum huiusce legis poenis locum esse vult diserte Valentinianus Tertius, proposita eorum distinctione seu descriptione: ibi, *Sed ne huius interpretatio criminis, &c.*

Ergo cum alias Apostasie crimen, atque adeo poenæ in Apostatas constitutæ, in eos quoque qui ex Christianis Iudæi vel Manichæi sunt, cadere solent: (quod docuit Valentinianus Iun. *lex 3. supr. hoc tit.* & Constantini Magni *lex 1. infr. de Iudeis*, & Constantii *lex 7. eod. tit.*) Valentinianus Tertius poenas hac constitutione sua comprehensas, iis, qui ex Christianis Pagani facti essent proprias esse voluit. Inquies, quidnam igitur Valentinianus senserit de altero illo Apostatarum genere, qui ex Christianis Iudæi effecti essent; de quibus sane hac constitutione eum aliquid cauisse oportet; quandoquidem & contrario casu aliquid cauendum putauit *d. l. 28. infr. de Iudeis*; puta de profelytis Christianis ex Iudæis effectis? Mihi mens ea, Valentinianum Tertium hac leg. abrogatum iuisse Valentiniani Iun. *leg. 3. supr.* Sic quidem, vt poenas ea lege sanctas manere voluerit in iis, qui ex Christianis Iudæi effecti essent, & sic mitius cum his egisse: attemn grauiore iam poenas iis, qui Pagani facti

essent indixisse; Grauiore inquam poenas, in hisce duobus: Tum quoad accusationem huius criminis: Tum quoad poenas. Quoad *Accusationem*, in duobus abrogata *d. l. 3.* Primo, scilicet perpetuam huiusce criminis *Accusationem* post mortem Apostata facit, seu vt *hac leg.* dicitur *continuum accusationem, & perpetuari actionem*: denique *absolutam* vocem infimulationi non negandam, sic vt Apostasie crimen non præscribatur, cum temporariam tantum & quidem quinquennalem esse voluisset Valentinianus Iun. *d. l. 3. & l. 5. supr. de inoffic. test.* exemplo querelæ inofficiosi testamenti, de quo ad *eam legem*. Quo mirum magis, Tribonianum vtramque constitutionem, & *dictam l. 3.* inquam, & hanc in Codicem suum (puta in *l. 2. & 4.*) coniecisse, quæ adeo inter se contrariæ sunt, nullaue satis commoda ratione conciliari possunt, quicquid tandem alii distinguant. Secundo, hanc actionem, competere vult, ab intestato venientibus, ad rescindenda Apostatarum testamenta etiam iis, qui viuo Apostata conscii eius Apostasias tacebant, cum tamen ante Valentinianus Iun. id eis denegasset *d. l. 3.* Ergo Valentinianus Tertius quoad accusationem duas limitationes propositas a Valentiniano Iun. *dict. l. 3. hac leg.* diserte abrogatum iuit quoad accusationem. Quod Poenas attinet, & eas pariter *hac leg.* auctum iuit: Nam cum antea nonnisi testandi iure Apostatis his interdictum fuisset, & quidem a Valentiniano Iun. *d. l. 3. hac leg.* a Valentiniano Tertio etiam donandi inter viuos iure interdicitur, imo & vendendi in fraudem huiusce legis. Et sic cum antea testandi tantum solatio interdicti fuissent, atque sic solatio morientibus proposito, etiam viuus hæc interdicta. Ac proinde hac parte iam valet argumentum negatum a iure testandi, ad ius donandi & vendendi.

DE IVDÆIS, COELICOLIS* ET SAMARITANIS. **

TITVLVS VIII.

Lib I. COD. IVST. Tit. IX. DE IVDÆIS, & COELICOLIS: nulla Samaritanorum mentione facta. Quare & omissa Cod. Iust. *lex 16. & 28. hoc tit.*

* De Coelicolis dicam ad *legem 19. hoc tit.*

** Samaritanorum præter Rubricam fit præterea mentio *l. 16.* vbi de iis dicam & *l. 28.*

PARATITLON.

IUDÆORVM secta l. 1. 8. 9. b. t. religio. l. 10. 13. 23. b. t. lex, leg. 28. b. t. & l. 2. *supr. de metatis*, l. 99. *supr. de Decurion*, corpus l. 18. *supr. de nauicul.* Et si dicatur secta feralis, l. 1. b. t. & nefaria d. l. 1. b. t. superstitio item, l. 10. *supr. de iurisdic.* l. 24. 28. *hoc tit.* l. 157. 158. *supr. de Decurionib.* flagitiaque his tribuantur l. 6. b. t. & turpitudine d. l. 6. b. t. vt & peruersitas l. 24. b. t. illi imputentur, sub Christianis tamen Imperatoribus lata fuit l. 9. b. t. Iudæique passim per Imperium Romanum dispersi fuere, tam in Oriente per Præfecturam Prætorianam Orientis d. l. 10. *de iurisdic.* & l. 158. *supr. de Decurionib.* l. 4. 5. 8. 9. 10. 13. 15. 18. 22. 25. 26. 27. *hoc tit.* (puta per diocæsin Orientis l. 9. 11. *hoc tit.* per Ægypti diocæsin d. l. 18. *supr. de nauicular.* l. 2. *supr. de his, qui ad Eccles. conf.* in vtraque Palæstina l. *ultim.* b. t. & per Præfecturam Illyrici l. 12. 21. *hoc tit.*) quam in Occidente l. 23. b. t. (puta per Præfecturam Italiæ l. 7. 14. 16. 17. 19. 20. 24. 28. *hoc tit.* l. 99. *supr. de Decurionib.* l. *ultim.* *supr. de feriis*, & l. 8. *supr. de exsecutor.* per Apuliam & Calabriam, nominatim l. 158. *supr. de Decurionib.* per Galliam Belgicam, Agrippinæ l. 3. *hoc tit.*) Qui omnes (vt hodie) vilibus ferme commerciis occupati fuere: vide l. 18. *supr. de nauicular.* Qua vero conditione lati fuerint, mox ostendetur. Prius enim videndum est eorum regimen.

Igitur Iudæis hoc æuo summo loco præfuerunt Patriarchæ de quibus agitur l. 8. 11. 13. *in princ.* l. 14. 15. 17. & l. *ultim.* *hoc tit.* & eo, ad eos denique pertinet lex 22. *hoc tit.* quæ data est Anno Domini 415. lique summa dignitate. Hinc adeo viri clarissimi & Illustres vocantur l. 8. 11. 13. b. t. & spectabiles d. l. 15. b. t. nisi hæc lex sit de minoribus Patriarchis, sic quidem etiam vt sub Theodosio Iun. in l. 22. b. t. Anno Domini 415. Gamalielis cuiusdam [Patriarchæ scilicet] mentio fiat, honorati Codicillis honorariæ Præfecturæ. Hi Patriarchæ Apostolos adfessores suos habuere l. 14. b. t. Ab his præpositi alii Iudæis, qui his præessent l. 15. *hoc tit.* Primates scilicet Iudæorum l. 8. *hoc tit.* Horum ditioni subiecti erant, Archisynagoga, Patriarchæ, Presbyterii alique l. 13. *hoc tit.* de quibus mox. Tandem Patriarchæ p. 23 esse desierunt iam Anno D. 429. l. *ultim.* *hoc tit.*

Post Patriarchas igitur & sub his fuere in SYNAGOGIS, Primates l. 8. *hoc tit.* 1. Hierei l. 4. *hoc tit.* vbi de his dicam. 2. Archisynagoga l. 4. 13. 14. b. t. Patres Synagogarum l. 4. b. t. qui legi præsidere d. cuntur l. 2. b. t. alique qui Synagogis deseruiant l. 4. b. t. a Patriarchis præpositi l. 15. b. t. In his & Didascali l. 23. *hoc tit.* & l. 3. *infr. tit. prox.* Maiores l. 1. *hoc tit.* d. l. 3. & d. l. 23. b. t. Presbyteri l. 2. 13. 14. b. t. Fit & post Presbyteros apud Ephonium hæref. Ebionitar. 30. num. 11. p. 153. Ed. Colon. mentio Azanitarum, qui apud eos Diaconi & ministri fuere: πρεσβυτέρων, inquit, καὶ ἀζανιτῶν, τῶν παρ' αὐτοῖς διακόνων ἐμπνευσμένων, ἢ ὑπερεταῶν. lique comprehenduntur & l. *hoc tit.* his verbis, & ceteros, qui Synagogis deseruiunt, & l. 13. his verbis, ceterisque, qui in eius religionis sacramento versantur.

In SYNEDRIIS vero erant Primates singulis Prouinciis præpositi l. *ultim.* b. t. Patriarchæ, scilicet minores l. 1. 2. 13. *hoc tit.* l. 10. *supr. de iurisdictione*, (qui Archisynagoga postponuntur d. 13. b. t. pariter vt Patriarchæ Synagogis leg. 2. b. t. Presbyteris præponuntur l. 2. & 13. b. t. & maioribus iunguntur d. l. 1. b. t.) Proceres singulis ciuitatibus l. 10. *hoc tit.* Nisi hi duo iidem sint. Hi pretia rerum venalium Iudæis statuebant d. l. 10. b. t. disciplina Iudæorum & modestiæ inspectores erant d. l. 1 & 23. *hoc tit.* eorumque velut Syndici l. 3. *infr. tit. prox. ne Christianum mancipium*: sua de religione sententiam habuere arbitrio Patriarcharum l. 8. *hoc tit.*

Iudæis itaque (vt sub vnum conspectum proponam, quis Iudæorum status sub Christianis Imperatoribus fuerit.) vt sui Primates fuere, de quibus modo, suisque adstricti cærimoniis extitere l. 13. b. t. 1. Ita & sua illi Synedria habuere l. *ultim.* b. t. seu Conuenticula l. 20. b. t. suas Synagogas l. 2. 9. 12. 14. 20. 21. 22. 25. 26. 27. *hoc tit.* & l. 2. *supr. de metatis*: Patriarchæ & Presbyteria, l. 2. *hoc tit.* 2. Conuentusque in his hac tempestate liciti fuere l. 9. b. t. 3. Ferias item suas & festiuitates exercere, nullo interrumpente, potuere l. *ultim.* *de feriis* *supr.* l. 8. *supr. de exsecut.* l. 18. 20. *hoc tit.* veluti Sabbathum d. l. *ultim.* & d. l. 8. Solemne item quo Am in incendunt l. 18. *hoc tit.* & alios dies: sic quidem his diebus exigi, conueniri non possent: ne quidem fisci no-

mine *dd. ll. 4. Synagoga* item eorum a metati onere immunes fuere *l. 2. de metatis*: neque Christianis eas violare, inuolare, destruere, exurere licuit *l. 9. 12. 20. 21. 25. 26. 27. h. t.* donariaue expilare *d. l. 25. h. t.* 5. Ipsos *Iudæos* obterere vellædere contumeliaue afficere, manusque inferre impune non licuit, *l. 21. 26. h. t. l. 24. de Paganis*, vt & eorum bona diripere *d. l. 24.* multo minus illustrium Patriarcharum contumeliosam in publico facere mentionem *l. 11. h. t.* 6. *Disciplina* quoque his sua seruata relictaque. Proiecti quippe a primatibus suis vt reciperentur rursus a iudicibus cogi non potuere *l. 8. h. t.* Confugientes etiam ad Christianam religionem ad euitanda tantum crimina aliasque necessitates, recuperauere, *l. 23. h. t. l. 2. de his, qui ad Eccles. confug.* 7. *Priuilegia* etiam Archifynagogis, Patriarchis & cæteris in huius religionis Sacramento versantibus eadem, quæ Clericis concessa fuere *l. 13. 15. h. t.* puta ciuiliū, curialium, personalium munerum immunitas *l. 2. 4. 13. h. t.* 8. Primatum item & Patriarcharum de religione, seu quæ ad eorum superstitutionem pertinent, sententia seu iudicium fuit *l. 8. h. t.* & argum. *l. 10. de Iurisdict.* De cæteris, vt & si inter Christianos & Iudæos contentio esset, Rectoris Prouinciæ forum sortiti *d. l. 10. & l. 22. hoc tit.* 9. *Pretium* rerum venalium his, non discussores, moderatores statuere, sed ipsorum procures *l. 10. hoc tit.* 10. Liberalibus etiam studiis instituti exercendæ *Aduocationis* licentiam habuere *l. 24. hoc tit.* 11. Postremum Apostolatus seu auri coronarii Hierosolymam ex omni orbe Romano ad Patriarchas & ad Primates exigendi mittendique ius eis fuit *l. 14. 17. ult. hoc tit.*

Viceuersa, Iudæorum audaciæ *l. 44. supr. de hereticis*: ne aut crescerent, aut in Christianos forte insolecerent varia subinde in hos constituta: 1. Synagogas scilicet nouas condere prohibiti *l. 22. 25. 27. hoc tit.* 2. Nuptiæ item inter Christianum & Iudæum vetitæ *l. 6. hoc tit. l. 2. de nuptiis, l. 5. ad L. Iul. de adul.* 3. Militia item omni Palatina, armata ab Honorio exclusi *l. 16. 24. hoc tit.* 4. Muneribus vicissim publicis, curiis, corporibusque obnoxii erant, & ad ea vocari poterant *l. 2. 3. 24. hoc tit. l. 99. 157. 158. 165. de Decurionib.* Inter alia idonei facultatibus ad functionem nauiculariam vocari poterant *l. 18. de nauicular.* 5. Etiam quoad nuptias contrahendas: de quo est *lex 7. Cod. Iust. de Iudæis*, Romano & communi iure viuere iussi *l. 10. de Iurisdict.* 6. Iudicandi in Christianos Patriarchis copia non fuit *l. 22. hoc tit.* 7. Ex Christianis Iudæi effecti, pœnis affecti *l. 1. hoc tit.* veluti bonorum proscripti *l. 7. hoc tit.* vide & *l. 7. de Apostatis*. 8. Contra Christianæ religionis odio, filium Christianum ex Iudæo factum pater, ideo exhæredare non potuit: imo quamlibet ingrato Falcidiam relinquere tenebatur *l. 28. hoc tit.* Sed & alium ex Iudæo Christianum factum inquietantes supplicio affecti *l. 25. hoc tit.* 9. Vetiti item Christianum circumcidere *l. 22. 26. hoc tit.* 10. Imo Christianum mancipium habere *l. 22. d. tit. de quo tit. specialis prox.* 11. Denique vetiti quidquam in Christianæ religionis contemptum admittere, veluti Crucem incendere in solemnī festiuitate Amanis *l. 18. hoc tit.* vel quicquam præceps in Christianæ cultionis reuerentiam admittere *l. 21. infr. hoc tit.*

II. *Cælicolæ* quoque erant de quibus agitur in Rubrica, *hoc tit.* (vbi medio loco positi hi inter Iudæos & Samaritanos:) & tribus legibus huius Codicis, puta *l. 19. hoc tit. & l. 43. 44. de hereticis.*

III. *Samaritani*; de his agitur, præter Rubricam, tribus legibus: puta *l. 16. 18. hoc tit. & l. 18. supr. de nauicular.*

Cæterum quorum Imperatorum de Iudæis vel in Iudæos constitutiones hoc titulo extant aliæque, quæ hoc Codice occurrunt, hoc syllabo exhibere iuuat: vt ita historię Iudaicę pars inde iam confici possit.

Constantini Magni est *lex 1. 2. 3. 4. 5. hoc tit. l. 1. infr. tit. prox.*

Constantii *lex 6. 7. hoc tit. l. 2. tit. prox.*

Valentiniani Senioris *lex 2. supr. de metatis.*

Valentiniani Iun. *l. 99. supr. de Decurionib. l. 3. de Apostatis.*

Theodosii Magni *lex 8. 9. hoc tit. l. 18. supr. de nauicular. l. 2. de nuptiis, l. 5. ad L. Iul. de adulter. adde & l. 7. Cod. I. de Iudæis.*

Arcadii *lex 10. 11. 12. 13. 15. hoc tit. l. 10. supra de Iurisdict. l. 2. de his, qui ad Eccles. l. 165. de Decurionib.*

Honorii *lex* 14. 16. 17. 19. 20. 23. 24. *hoc tit. l. 157. 158. supr. de Decurion. l. 8. supr. de execut. l. ult. supr. de feriis l. 3. tit. prox.*

Theodosii Jun. *lex* 18. 21. 22. 25. 26. 27. 29. *seu ult. hoc tit. l. 24. infr. de Paganis: l. 4. 5. infr. tit. prox.*

Valentiniani Tertii *lex* 28. *hoc tit.*

Et sic in vniuersum sunt hoc Codice quadraginta octo constitutiones de Iudæis, ex quibus, vt dixi Historiæ *Iudaica* partem breueque Chronicon centum quindecim annorum, ab Anno D. 315. ad 429. conficere licet.

I. (a) Imp. CONSTANTINVS A. ad Euagrium. (b)

IUDÆIS, (c) & Maioribus eorum, & Patriarchis, volumus intimari, quod si qui, post hanc legem, aliquem, qui eorum feralem (d) fugerit sectam, & ad Dei cultum respexerit, saxis aut alio furoris genere, (quod nunc (e) fieri cognouimus, ausus fuerit adtemptare, mox flammis dedendus est, (f) & cum omnibus suis participibus concremandus. Si * quis vero ex populo (g) ad eorum nefariam sectam accesserit, & conciliabulis eorum se adplicauerit, cum ipsis pœnas meritas sustinebit. Dat. xv. Kalend. Nou. Murgillo, (h) Constantino A. (i) iv. & Licinio iv. COSS. [315.]

NOTÆ.

(a) *Lex 3. Cod. Iust. eod. tit.* hinc desumpta est. Hanc Annalibus quoque suis inseruit recte Baronius Anno D. 315 GOTHOF.

(b) *PF. P.* Ita Codex Iustin. vt *leg. supr. de Centonar. & Dendrof.* quæ hoc ipso anno data est ante mensẽ. Et ex his tamen legibus discere non licet vilo argumento, quamnam præfecturam gesserit. Si vera est coniectura eorum, qui hanc legem ad Iosephum ex Iudæo Christianum effectum referunt, tum dicendum fuerit, Euagrium PP. Orientis fuisse, in qua & Palestina erat. ID.

(c) Et *Coelicolis*, hæc verba addita in *Cod. Iust.* et si a quibusdam manuscriptis absint. Sane Constantini seculo hæc non conueniunt, vt ad *l. 19. infr.* notabitur. ID.

(d) *Feralis* secta Iudæorum: similiter Theodosius *Nouella de Iudæis & Samaritanis 3. vers. Quamobrem:* vt mox *infr. nefaria.* ID.

(e) Posteaquam nos Christianæ fidei vexillum creximus. ID.

(f) *Dandus*, Cod. I. ID.

* Secundum caput: quod recidit Tribonianus & a Codice suo abesse voluit: propter *l. 7. infr. hoc tit. & l. ultim. supr. de Apostatis*, quas prætulit. ID.

(g) Populo Christiano tantum, an vero & Gentili? Illud puto. Sane & Doctorum constans est sententia, Apostatam dici non posse, si quis ab improba secta ad aliam reprobam se transferat: veluti de Iudaismo ad Paganismum, & viceuersa, vt de facto responderunt *Consiliorum Auctores*, vt Alciatus, *consil. 473.* quibus essentur Clarus, *in praxicrim. ii. ult. q. 7. n. 4. Alber. in Rubr. Cod. de Iudæis*, Campegius *d. q. 7. vers. ex his.* ID.

(h) *Murgillo*: quod in Pannonia superiore, prope Mursam. Eius meminit Antoninus in Itinerario p. 262. *Edit. Wesseling.* (vid. eius not. ibid.) *Mursillum* est *Mursilla minor*, vt vocatur in Itin. Peut. ID.

(i) Ita quoque habet subscript. Cod. Iust. *d. l. 3.* vt mirer vnde, aut quo argumento, Baronius Anno D. 327. n. 35. hanc subscriptionem exhibet. Dat. XV. Kal. Nou. Constantinopoli Constantino A. VII. & Constantio VI. COSS. Ex qua tamen colligit, hanc leg. hoc quidem tempore primum sanciram, postea vero, relaram & quidem Constantinopoli; quæ tamen etiam eo tempore tum nulla erat. ID.

COMMENTARIVS.

p. 215.

CONSTANTINI Magni tum in Iudæos, tum pro Iudæis, quinque priores huius tituli sunt constitutiones; quibus addenda & sexta eiusdem *l. 1. infr. tit. prox.* septimam non admitto, quam alioquin memorare videtur *l. 22. hoc tit.* vt ad eam leg. ostendo.

Sane omnes illæ leges Constantini Magni studium arguunt tum in propaganda Christiana religione, viceuersa in pessundanda Iudæorum superstitione, iam inde a primis susceptæ a se fidei Christianæ primordiis, tum in retundenda Iudæorum audacia: partim denique, quia simul & semel extripari non poterant, in tuendis & protegendis Iudæis, quantum noui Imperii, deque nouo susceptæ religionis ratio vel desiderabat vel ferebat.

Inter cætera vero, bonæ etiam mentis & ad fidem Christianam conuersionis, & in ea manendi, sic vt dicam, impedimenta quadam Constantinus M. e medio amolienda credidit, quo pertinet hæc lex & *l. 5.* Huius legis duo sunt capita. Primum cauetur, vt si quis Iudæus, Iudæum *ἐμάρτυρον*, PROSELYTVM, id est, ex Iudæo, Christianum factum, saxis, vel alio furoris genere appetierit, tum factum flammæ supplicio puniatur: Cui similis constitutio est *l. 5. infr.* Secundo capite viceuersa, APOSTATAS, id est, ad Iudæorum sectam ex populo Christiano accedentes, meritis pœnis cum ipsis affici iubet. De quo *Apostatarum* genere est quoque Constantii *lex 7. infr. hoc tit.* (quæ alioquin prima est Cod. Iustin. *de Apostatis*) vt & Valentiniani

Ientiniani Iun. *lex 3. supr. de Apostatis*. Neque plures, quam hæ tres constitutiones hoc Codice occurrunt de hoc Apostatarum, qui scilicet & Christianis Iudæi sunt, genere. Cum autem ait Constantinus M. meritis penis hos Apostatas afficiendos, arbitriam poenam constituit. Verum postea mitior aliquanto certaque poena placuit Constantio d. l. 7. *infr. hoc tit.* nempe bonorum proscriptionis: vt & Valentiniano Iun. l. 3. *supr. de Apostat.* qui eos in interstabilium numerum redegit. Et has quidem leges Iustinianus prætulit, omissa hac huius l. parte.

Ad primum huius legis caput redeamus. Ex hac constitutione & l. 5. *infr.* (quæ eiusdem Constantini Magni est:) videre licet, quanto Iudæi furore (ipsi Iudicium zeli vocabant, de quo Seldenus de *Iure natura & gentium secundum Hebræos VI. 4.*) hac tempestate ferrentur, Christianæ religionis incrementis indolentes, & ad eam passim, Iudæis quoque ipsis meliore consilio transeuntibus: tanta etiam procacia, vt quemadmodum cæteroquin profelytos, *ὁμοφύλους*, Iudæi atrocius semper insecuti sunt, quam gentiles Christianos ex Gentilibus factos, vt testatur Chrysostomus in *cap. 2. epist. ad Galatas* ed. *Comel. pag. 989. & pag. 686. Tom. X. Ed. Benedicthin.* sub Constantino M. furentibus propiores, faxis alioue furoris & iniuriarum genere hos appeterent. Sane Epiphanius quoque in *heresi Ebionitarum 30. n. 4. & 11. & 12.* eius rei exemplum apponit, sub hoc ipsomet Constantino, nempe Iosephi cuiusdam ex Apostolo Iudæorum: (de quo munere dicam ad l. 14. *infr.*) ad Christianam religionem inclinantis, mox & conuersi, variis appetiti a Iudæis iniuriis. Locus dignus est, qui totus legatur. Nam & ex eo apparet, Constantinum Magnum hocce profelytos dignitatibus auxisse. Quinimo sunt, qui haud improbabiliiter censent, eundem Iosephum huic leg. ferendæ Constantino causam præbuisse.

Nunc de Maioribus & Patriarchis Iudæorum, quorum hac leg. mentio fit, dispiciendum est. MAIORES Iudæorum, non hic tantum memorantur, verum & in inscriptione legis 23. *infr. hoc tit. & l. 3. infr. ne Christian. mancip. Iudeus hab.* vbi Didascalo proxime subiiciuntur d. l. 23. & d. l. 3. his verbis, *Annati Didascalo & Maioribus Iudæorum*. Vnde apparet, maiorem Didascali fuisse dignitatem inter Iudæos, minorem fuisse Maiorum. Quid autem muneris eorum fuerit, hæ leges ex parte edocent; nempe, fuisse eos Iudæorum disciplinæ & modestiæ inspectores, & quotidianis Iudæorum actibus præfuisse. Ideo scilicet hanc constitutionem Constantinus his intimari iubet, qua Iudæorum furori, profelytos, id est, ex Iudæis Christianos iam factos appetentium, occurratur. Hinc vt Didascalo, ita & Maioribus Iudæorum duæ illæ leges inscribuntur, quibus eis permittitur, criminis tantum aliarumue necessitatum euitandarum causa, Iudæos ad Ecclesiam simulate transeuntes, retrahere ad propriam legem: iisdemque hoc negotii datur, vt ne Christianos seruos a Iudæis dominis a Christiana religione abduci patiantur. Sane & interpret ad l. 10. *supr. de Iurisdictione*, Iudices eorum fuisse ostendit Maiores, quæ ad religionis disciplinam pertinebant. Quanquam ibi ea appellatione abutitur. Igitur fuerunt hi pars Synedrii Iudæici, neque dubito eosdem videri cum iis, qui *Proceres Iudæorum* vocantur, l. 10. *infr. hoc tit.* quorum munus id quoque erat, vt Iudæis prætia statuerent, cum venalia proponebant. Et hæc de Maioribus Iudæorum; quos cum Presbyteris, de quibus ad l. prox. æquari non fero: etsi alioquin Presbyteros & Maiores dictos scio, vt apud Cy-

prianum Testimonior. ad Quirinum lib. 3. cap. 46. & interpretes ad *Timoth. 1. cap. 5. v. 19. & can. 7. Cod. Africanus pagina 869. 870. Tom. I. Concil. Harduin.* Videndus & Suidas, item Benedictus Leuita lib. 5. cap. 107. & Florida in *visionibus*. Maiores enim fuerunt pars vt dixi Synedrii: Presbyteri vero pars Synagoga, vt probatur l. 2. 13. 14. *infr.* Sane & hæreticis quoque nonnullis sui Maiores fuere: vt apud Phryges *οἱ μέγιστοι λέγονται*, vt testatur *can. 8. Laod. Tom. I. Concil. pag. 781.*

Sequuntur hac leg. PATRIARCHÆ Iudæorum: quorum multa hoc titulo, & quidem decem legibus mentio fit: puta hac leg. & l. 2. 8. 11. 13. 14. 15. 17. 22. *ultim. hoc tit.* ac præterea l. 10. *supr. de Iurisdictione*. qui & Principes Iudæis ipsis dicti *בשרא*. Quomodo Origenes *περὶ ἀρχαῶν lib. 4. cap. 1.* & Hieronymus eos vocat, lib. 2. *comment. in Esaiam c. 3. init.* De Patriarchis inquam hæ leges omnes sunt. Atenim, quod primo omnium loco obseruandum est, non vnum Patriarcharum genus fuit, alii aliis superiores: alii contra ditioni aliorum subiecti, quod ostendit diserte *lex 13. infr. hoc tit.* *Irmitelia*, inquit, *bis, qui Inlustrium Patriarcharum ditioni subiecti sunt, Archisynagogis, Patriarchisque, ac Presbyteris caterisque, qui in eius religionis Sacramento versantur, nutu nostri numinis perseuerent ea, qua veneranda Christiana legis primis Clericis sanctimonialia deferuntur.* Minores igitur hi Patriarchæ, seu Pifini, sub inlustrium Patriarcharum ditione fuerunt: nempe Archisynagogis inferiores, Presbyteris Superiores; denique similes primis inter Christianos Clericis. De iisdem Patriarchis Minoribus accipio & hanc ipsam legem, vbi Maioribus Iudæorum coniunguntur. De iisdem accipio & legem 2. vbi pariter Synagogis, Patriarchis, Presbyteris dediti coniunguntur, haud aliter atque *dicta lege 13.* eodem prorsus ordine & in eodem argu-
mento. Qui, inquit, l. 2. *denotione tota Synagoga Iudæorum, Patriarchis, vel Presbyteris se dederunt, & in memorata secta degentes Legi ipsi præfident, immunes ab omnibus tam personalibus, quam civilibus muneribus perseuerent, &c. cum oporteat istiusmodi homines a locis in quibus sunt, nulla compellente ratione discedere.* Ex his iam apparet, errasse Virum Doctum, qui ex d. l. 13. Patriarchas illos submouendos putabat sollicitate eius legis lectione.

Ex hac interim quoque lege apparet, vt Synagogas ita & Patriarchas & Presbyteria localiter dicta: itaque mox d. l. 2. *a locis in quibus sunt.* Nempe Patriarcharum horum certus districtus fuit: certis *ἀποδασμῶν & πατριαῶν* præpositi erant. Atenim de Maioribus Patriarchis intelligenda est *lex 8. 11. 13. in princ. 14. 17. & lex 29. seu ultim. hoc tit.* de quibus sequentia obseruentur, præter id, quod de eorum munere docuit iam *Paratitlon*. Primum, magnam eorum sub Christianis Imperatoribus dignitatem fuisse, vnde Clarissimi & inlustres Patriarchæ vocantur l. 8. 11. 13. vel etiam spectabiles l. 15. adeo quidem, vt Gamalielis Patriarchæ mentio fiat l. 22. *hoc tit.* saltgo dignitatem erecti, collatis ei codicillis honoraria Præfectura. Quinimo Iulianus Imp. in *Epist. ad Iudeos 25.* suo semper sine Patriarcham Iulium, fratrem omni obseruatione dignum, vocat: *τὸν ἀδελφὸν Ἰουλιανὸν τὸν ἀδελφεσµώτατον Πατριάρχην παρήνεσα, fratrem Iulium Patriarcham omni obseruantia dignum, hortatus sum.* Secundo notandum, horum Patriarchatum arbitrio Synagogas paruisse, constitutosque ab his Primates legis Iudæicæ l. 8. *hoc tit.* id est, horum ditioni subiectos fuisse Archisynagogos, Patriarchas. (Minores scilicet de quibus Imp.) ac Presbyteros cæterosque, qui in eius religionis Sacramento versabantur, vt docet

vt docet lex 13. *infr. hoc tit.* eius missionibus paruisse vt docet lex 14. 17. & *ultim. hoc tit.* ab his præpositos, qui cæteris præessent l. 15. *hoc tit.* Tertio tenendum, adfessores suos habuisse, quos *Apostolos* vocabant, vt docet l. 14. *hoc tit.* vbi de his Apostolis dicam plenissime. Sed & Epiphanius in *heresi Ebionitarum* 30. n. 4. Quarto tenendum, certo tempore hos Patriarchas a singulis Synagogis certam summam exegisse annuuario canone auri coronarii nomine: Ita quidem, vt cum Patriarchæ hi in Oriente essent, nihilominus ex Occidentalibus patribus id exigent, vt docent tres huius tituli constitutiones, puta lex 14. 17. *ultim. hoc tit.* de quo, vbi ad eas ventum erit, dicam prolixè. Quinto Patriarchas in sola Palæstina fuisse, docet d. l. *ult. infr. hoc tit.* non alibi in Oriente, multominus in Occidente, quod tamen ex l. *ultim. hoc tit.* male nonnulli colligunt, de quo ad eam legem, quod etiam Doctissimus *Marca de concordia Sacerdotii & Imperii*, recte monuit p. 27. Et inanis est obseruatio Scriptoris nuperi, qui Patriarcham Huillum cuius ex Origene meminit Hieronymus *Apologia i. aduers. Rufin. pag. 137. Tom. II. Operum Edit. Francf. apud Christ. Genslb.* Alexandria nominatim Patriarcham fuisse scribit. Item Helleli (qui sub Constantino Magno) & Iudæ Tiberiadensium Patriarcharum meminisse Epiphanium κατὰ Εβιωνάδων 30. vnde etiam discere liceat, Ciliciam attributam Præfecturæ Patriarchæ Tiberiadensium: quorum neutrum tamen aut ab Hieronymo, aut ab Epiphanio dicitur. Sexto tenendum, ab initio nonnisi vnum fuisse & Catholicum, sic vt dicam, patriarcham, & quidem adhuc Anno D. 399. vt docet lex 14. *infr.* Quod Hadriani Imp. epistola apertissime ostendit apud Phlegontem referente Vopisco in *vita Saturnini* c. 8. cuius hæc sunt verba, de Aegypto agentis: Illi, inquit, qui Serapin colunt, Christiani sunt, & deuotissimi Serapi, quise Christi Episcopos dicunt. Nemo illic Archisynagogus Iudeorum, nemo Samarites, nemo Christianorum Presbyter, non Mathematicus, non Aruspex, non Aliptes. IPSE ILLE PATRIARCHA, quem Aegyptum venerit, ab aliis Serapidem adorare, ab aliis cogitur Christum. Vides ἔγωγως ipse ille Pacha, quod nonnisi de vno recte dicitur. Qui, quod quintæ obseruationi addendum, etsi in Palæstina sedem suam haberet; attamen vicinas provincias subinde perlustrabat, ac nominatim Aegyptum, vt docet insignis ille Hadriani locus. Ipse ille, inquit, Patriarchacum Aegyptum VENNERIT. Itaque ita locus ille deinceps intelligendus est, quem Viri Docti ferme non ceperunt. Vnus Philippus Berterius hac parte cepit. In eo sane vel maxime hallucinati sunt, quod hæc accepere de Patriarcha Christiano Episcopo Alexandrino. Nam vt omittem argumenta alia, certissimum est, Patriarchæ nomen in Ecclesia Christiana nonnisi diu post Hadriani tempora in Ecclesia auditum, quod alibi pluribus ostendi. Sane & Origenes *περὶ ἀρχῶν lib. 4. cap. 1.* aperte vnum Patriarcham fuisse indicat. Dicunt permanere adhuc Principem ex genere Iudæ, istum videlicet, qui est gentis eorum Princeps, quem nominant Patriarcham. Septimo notandum, inter varias hoc Codice constitutiones, præter Hadrianum, Epiphanium, Origenem, Patriarcharum meminisse & alios. Hieronymus, *Apologia i. aduersus Rufinum pag. 137. Tom. II. Oper. Edit. cit. ex Origene Patriarcham Huillum memorat: Certe, inquit, etiam Origenes Patriarcham Huillum, qui temporibus eius fuit, nominat. Atenim fallitur Vir Doctissimus Canonum Hypogicorum lib. 3. pag. 297. seu pag. 303. Edit. 1658. qui hunc Origenis Huillum miscet cum Hellele, cuius meminit Epiphanius in heresi Ebio-*

nit. Nam tempora omnino refragantur. Sane lex *ultim. infr.* plures fuisse Iudeorum Patriarchas innuit, vt & Theodoretus in *ἀντιρρητικῶς* Erant Patriarchæ Iudeorum Babylonientes, Tiberiadentes, de quibus Sederolam, Rabbi Abraham, Rabbi David in Zemach, Beniamin *Itinerario*. Octauo, neque illud ex Epiphanio omittendum; Patriarchas non delectu, verum generis successionem hanc dignitatem sortitos, natos aut factos, non creatos: Sic vt filius Patrem exciperet eique succederet, etiam puer, quod Epiphanius testatur, tutoribus ab eo acceptis forte Apostolis. Nono, istos Patriarchas videri voluisse esse de tribu Iudæ, teste Origene *lib. περὶ ἀρχῶν 4. cap. 1.* Quod Cyrillus *catechesi 12.* negat, vt & Theodoretus, qui eos ad Stirpem Herodis refert. Epiphanius ad Gamalielem, & quidem eum, cuius mentio fit in actis Apostolorum, refert, neque illud omittendum, quod idem addit de Iudæ Patriarcha Iuxi & deliciis dedito: Quod Hieronymus in commune de Patriarchis scribit *comment. in c. 3. Esaie*, ad hæc verba, & effeminati dominabuntur eis: Consideremus, inquit, Patriarchas Iudeorum & Iuvenes sine pueros effeminatosque, ac deliciis affluentes & impletam Prophetiam esse cernemus. Sed & Chrysostomus, *orat. 6. aduers. Iudeos, pag. 656. Tom. I. Oper. Ed. Benedictin.* Patriarchas Iudeorum, caupones, negotiatores, atque omni iniquitate plenos, vocat, κατήλθες, ἐμπόρους, καὶ πάσης παρανομίας γέμοντας. Non igitur de Iudæ solum id verum, verum etiam de aliis, vt proinde Vir Doctus perpetuo id ad Iudam restringat, qui forte ne de Iudæ quidem sensit, qui Constantini Magni temporibus fuit. Quæ causa etiam forte abolendorum illorum, de quo ad l. *ult. infr.* Non omittendum hic quod Chrysostomus superioribus subiicit, de hisce Patriarchis Iudeorum pag. 657. ἵνα μάθῃς, ὅτι ἔτοι οἱ νῦν Πατριάρχαι παρ' ὑμῶν λεγόμενοι, ἐκ ἱερῆς εἰσιν, ἀλλὰ ἱερῆς ὑποκρίνονται, καὶ παύσαι κατὰ τὴν ἐν τῇ σκηνῇ: μᾶλλον δὲ ἔδδ' ὑποκρίσιν δια-^{p. 219.}θηρῆσαι δύνανται: τοσούτον ἐχὶ τῆς ἀληθείας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑποκρίσεως αὐτῆς ἐξηκολούθησαν: vt intelligas, quod qui nunc apud vos dicuntur Patriarchæ, non sint Sacerdotes, sed per simulationem Sacerdotum agant personam; nec aliter Iudant, quam histriones in scena; imo vt verius dicam, nec sustinere possint sacerdotis personam: tam procul non solum a veritate, verum etiam ab ipsa simulatione sacerdotii absunt: & hæc quidem d. pag. 657. Edit. Benedictin. nam deinceps id repetit postea rursus, & in sequentibus pluribus argumentis probat pag. 659. Edit. cit. vbi & denuo de his: ὁρᾷς πῶς τὸ παλαιὸν οἱ ἱερεῖς ἐχειροτονῶντο; νῦν δὲ παύγνια τὰ παρὰ Ἰουδαίοις πάντα καὶ γέλως, καὶ αἰσχρὸν, καὶ καπηλεία, καὶ μυρίας μετὰ παρανομίας, vides, vt olim Sacerdotes crearentur? nunc vero lusus meri sunt risusque, que sunt apud Iudeos omnia, pudor & cauponatio plena immenso impietatis. Quinimo nec illud omittendum, errorem esse quoque Viri Docti, qui suos Gentilibus quoque Patriarchas fuisse prodidit. Nam Gamaliel Patriarcha, cuius mentio apud Marcellum Empiricum cap. 23. is non alius est, quam Patriarcha Iudeorum, vt & nomen eius ostendit, quod utique inter Paganos nunquam vsurpatum est. Et vero is ille Gamaliel est, qui memoratur sub Theodosio Iuniorē l. 22. *infr. hoc tit.* & cuius etiam Hieronymus meminit *Epist. ad Pammachium 101. pag. 245. Tom. II. Oper. Edit. Francf. apud Christ. Genslb.* Sed & alii passim Gamalieleles non tantum inter Didascalos, cuiusmodi est ille

est ille, de quo Acta Apostolor. verum etiam Patriarchæ Iudæorum fuere, ut is quoque cuius meminit Epiphanius in *heresi Ebionitarum* 30.

num. 4. pagina 128. Tom. I. Oper. Ediz. Colonien. apud Ierem. Schrey. Verum de eo ad l. 22. infr. plenius.

II. (a) Idem A. ad Ablauium PF. P. (b)

QVI deuotione tota Synagogis Iudæorum, Patriarchis, (c) vel Presbyteris se dederunt, & in memorata (d) secta degentes (e) legi ipsi præfident, immunes ab omnibus, tam personalibus, quam ciuilibus muneribus perseuerent: Ita ut illi qui iam forsitan Decuriones sunt, nequaquam ad prosecutiones (f) aliquas destinantur: (g) cum oporteat istiusmodi homines a locis (h) in quibus sunt, nulla compelli ratione discedere. Hii autem, qui minime Curiales sunt, perpetua Decurionatus immunitate potiantur. Dat. 111. Kalend. Decembr. Constantinop. (i) Gallicano & Symmacho (k) coss. [330.]

NOTÆ.

- (a) Absit hæc lex a Cod. Iust. Meminit eius Baronius Anno D. 315. n. 9. & 13. Hanc legem quoque indicat Arcadius, l. 11. infr. hoc tit. Porro *ἱερεὺς καὶ ἐπίσκοπος* hic admissum ab huius Codicis concinnatoribus; hæc enim lex, tertia hoc titulo esse debuit: tertia vero in hunc locum retrudi. GOTHOF. Constantinum M. Augustei imperii quinta *Quinquennalia* hoc anno edidisse, demonstrat dedicatio vrbis Constantinopolitanae, de qua PAGIUS in Critic. ad Annal. Baron. h. an. Annis autem quibus ea secta edebantur, concessa esse privilegia, aut immunitates datas, notum est. Illustrari itaque *Quinquennalium* horum ope hæc potest constitutio. RITTER.
- (b) *Ablauium* hunc Praefectum Prætorio fuisse comperio ex variis huius Cod. constitutionibus, iam inde ab Anno D. 326. in Annum vsque 333. de quo mox plura. GOTHOF.
- (c) *γρ. Patriarchis*: & mox quoque *Presbyteris*. Respondent enim hæc *Synagogis*. Quare mox sequitur *a locis in quibus sunt*. &c. ID.
- (d) Editio Quartan. & prima Cuiacii habebant: *memoratas sectas*. ID.
- (e) *De gentis Lege ipsi præfident*, ita emendabat Doct. Petitus II. Var. 10. p. 149. 160. minus recte. ID.
- (f) *Prosecutiones*, de his suo tit. ID.
- (g) *Al. designentur*. ID.
- (h) Id est Synagogis, Patriarchiis, Presbyteriis. ID.
- (i) Prima hæc omnium constitutionum *Constantinopoli data*: ac proinde primum hoc isto Codice vestigium Constantini moræ Constantinopoli existat. Sane Encænæ Constantinopoleos in huius Anni 330. mensem Maium incidunt, de quo vide *Consularia Theodosiana*. ID.
- (k) *Al. Bassò*: male. Vid. Commentar. ID.

COMMENTARIUS.

PRÆSIDENTES Legi Iudaicæ, veluti Archisynagogos, Patriarchas, Presbyteros, aliosque, ab omnibus omnino muneribus ciuilibus & personalibus manere, atque a Curiali functione omni immunes, hac constitutione Constantinus Magnus iubet: & rursus l. 4. infr. imo & l. 3. quadamtenus. Quas Constantini Magni constitutiones intelligit Arcadius, l. 13. infr. hoc tit. Quod & ipsum iusserunt postea Constantius, Valentinianus & Valens, quorum constitutiones hoc Codice desiderantur, quarum tamen eadem lex 13. meminit. Imo & Theodosius M. ut idem Arcadius docet l. 15. hoc tit. cum alias Iudæos Curiales in Curia retineri voluerit l. 99. supr. de Decurionib. Denique & Arcadius ipse d. l. 13. & 15.

Et hoc quidem privilegium his quos dixi in futurum tribuit Constantinus Magnus in tantum, quæ *Ampliatio* hic adiicitur, ut si qui ex illis iam Decuriones sint, a prosecutionis onere tamen immunes esse velit, de quo prosecutionis onere Curialibus imminente, fidem quoque facit lex 161. supr. de Decurionib. & de eo plenissime dictum supr. lib. 12. tit. 8. de auri publici prosecut. Ratio hic assignatur, cuius aperta sententia est, quæque etiam ex parte edocet, quod sit prosecutionis onus. Privilegium hoc igitur Immunitatis Iudæorum Primatibus tributum: Quo vtrique ipso supponitur lu-

dæos muneribus publicis, Curialisque obnoxios, conditioni suæ inhærere oportuisse: de quo præter hanc leg. & proximam & 4. infr. testes quoque sunt lex 99. 157. 158. 165. de Decurionib. & Nouella Theodosii de Iudæis, 3. vers. *Et quoniam*: vbi Theodosius: *Ne videamur*, inquit, *hominibus execrandis contumelioso ambitu immunitatis beneficium præstitisse, quos volumus huius Constitutionis auctoritate damnari*.

Nunc de Præsidentibus illis Legi ipsi, videndum est; (nam ita retinenda hic lectio est.) In his memorantur Archisynagogi, qui fuere & ante *διαπρεπέν* vltimam, ut patet ex historia Evangelica & Actibus Apostolorum, cap. 13. vers. 15. vbi munus & officium eorum satis indicatur, ut & Luca cap. 13. vers. 14. In magnis Vrbibus plures erant Synagogæ & singulis sui Archisynagogi; quomodo & olim in maximis Vrbibus, veluti Romæ, Antiochiæ, excepta Alexandria, plures fuere Episcopi, pro diuersis Vrbium regionibus, ut testatur Epiphanius, quod in posterum vetuit Nicæna Synodus: etsi quidem aliud nonnullis aliis placet. Notum est autem Synagogæ Iudaicæ præpositos fuisse viros spectatæ probitatis, qui Chaldaico vocabulo dicebantur, quod volebat *πρωτεύοντες*, Archisynagogi, Act. 13. v. 15. vbi plurium Archisynagogorum p. 220. vnus

vnus eiusdemque Synagogæ fit mentio. Sed inter eos eminebat vnus eruditionis nomine cæteris prælarus, cuius proprium munus erat legem interpretari, & Preces concipere, vt Iustinus aduersus Tryphonem nos docet: de quo vide plura apud Grotium in *N. T. pag. 187.* De Archisynagogis nominatim fit mentio in Hadriani ad Seruanum Cos. Epistola apud Vopiscum in Saturnino: c. 8. tribus præterea hoc tit. legibus, puta l. 4. 13. 14. Sane hi Presbyteris, vt hac leg. ita d. l. 13. & 14. præferuntur: imo & Patriarchis (minoribus scilicet) vt hac leg. ita & dict. l. 13. in qua idem ordo eademque sententia occurrit: Archisynagogis, inquit, Patriarchisque ac Presbyteris, cæterisque, qui in eius religionis Sacramento versantur. Quinimo & Patribus Synagogarum præmittuntur, tum in inscriptione, tum in corpore legis 4. *infr. hoc tit.* qui Patres quoniam fuerint, inquiri ad eam leg. Atenim iidem subiiciuntur Hiæreis d. l. 4. Quidam ita hos distinguunt, Archisynagogos, Principes fuisse Synagogarum omnium totius Prouinciæ, haud aliter atque Archiepiscopi totius Prouinciæ Principes & Exarchæ: nam Iudaicam Ecclesiam imitata est Christiana: Patriarchas vero (Pisinnos videlicet) eosdem cum Patribus Synagogarum fuisse, id est, sic vt dicam, Regionarios, qui scilicet vni alicui regioni seu Prouinciæ parti præerant. Et vero hæc eiusce nominis ratio: πατρις enim regionem significat, quod iam est notissimum. Tandem Presbyteros (de quibus & l. 13. 14. quorum meminuit quoque Iustinianus *Novella 146.* pariter vt apud Christianos, qui Iudæos hac in re imitati de quibus c. 11. *Att. v. 30.*) fuisse aiunt, qui singulis Synagogis per ciuitates præerant, qui dicti Iudæis יוצאי illorum dialecto. Epiphanius in *heresi Ebionorum 30. numero 11.* de his quoque Presbyteris agit, in historia, quæ iis Constantini temporibus congruit: πολλὰς τῶν κακῶν κατασθεντῶν Αρχισυναγῶγων, καὶ ἱερέων, καὶ πρεσβυτέρων, καὶ ἀζανιτῶν. τῶν παρ' αὐτοῖς διακόνων ἐρημνευομένων ἢ ὑπηρετῶν, plerisque improbos Synagogis præfectos, & Sacerdotes ac Presbyteros, & Azanitas, quo nomine diaconos aut ministros appellant. Sed Petrus II. *Var. 10. pag. 163. 164.* hos Presbyteros eosdem facit cum Senioribus, de quibus Tribonianus l. 15. *Cod. Iust. de Iudæis*, & nobilissimos ait fuisse & sapientissimos, qui vna cum suæ Synagogæ Archisynagogo, patre Synagogæ, Archiepiscopo & Hiæreo, Synagogæ suæ præerant, respondebantque illis, qui de populo in Synedrium τῶν 72. legebantur, vt constat ex Maimonide. Grotius item Presbyteros, quorum in Nouo fœdere fit mentio, Seniores τῶν συνεδρίων interpretatur, quomodo & συνέδριον, πρεσβυτερίου vocatur *Luc. 22. v. 66. vid. & Att. 4. v. 5. & 1. Macc. 12. v. 35. & 14. v. 20.* Epiphanius quoque Ebionitis suos fuisse πρεσβυτέρους καὶ ἀρχισυναγῶγας testatur.

Tandem agendum nobis est, ad quem annum hæc lex referenda sit. Nam si ipsarum legum ordini, qui hoc tit. obseruatus, standum est; tum dicendum fuerit, hanc legem referendam ad Annum 317. ac maxime cum Auctor Fastorum Sicularum, siue Chronici Alexandrini Anno 317. eos ipsos Coss. designet, puta Gallicanum & Symmachum, qui huic legi subnotati sunt. Verum sicut auctor Chronici Alexandrini in eo lapsus est, cum assignare debuerit Gallicanum & Bassum Coss. (& simili lapsu in eo incurrerant huius Codicis conditores) ita hanc legem ad Annum 330. referendam, & sic præposteratorem ab huiusce Codicis conditoribus admissam, hic non vno argumento mihi liquet. Primum ex Ablauii P. F. nomine & dignitate id conicio: ea quippe dignitate functus

Tom. VI.

Ablauius circa hæc tempora, vt ex huius Codicis legibus compluribus liquet. Atenim illis temporibus Ablauium nonnisi Vicarium fuisse, suadet lex 1. *supr. de aliment. quæ inopēs parentes &c.* De hoc alioquin Ablauio plura apud Eunapium, in *uita Eufesii p. 41. 42. Ed. Commelin.* apud Zosimum lib. 2. c. 40. Hieronymo in *Chronico*. Secundo, id docet quoque ipsa legis subscriptio, quæ dicitur data Constantini in *Constantinopoli*, cuius vtiq; Encania, antea nupsiam, in hunc annum 330. incident, & quidem V. Id. Maii, vt docent Fasti Siculi, alique. Tertium argumentum educo ex ipsa lege, collata cum lege 3. *proxima infr.* Nam cum ad eius legis tempus vique Iudæi a Curia immunes fuerint, quod illa primum lege abrogatum est, vtiq; hanc legem illa posteriorem esse omnino necesse est: quandoquidem hac leg. præsupponitur, id priuilegium, iam Iudæis in commune ademptum, cum Archisynagogis tantum & Patriarchis & Presbyteris id pro singulari priuilegio deferatur. His addatur & postremum argumentum, quod educi potest ex iis, quæ ad legem *prox.* dicam. Tandem si bene iudico, videri possit Constantinus Magnus hac quoque inter cæteras ratione, replenda ciuitati suæ Constantinopolitana prospexisse: quo libentius videlicet Iudæorum Patriarchæ, Presbyteri Constantinopoli manerent.

Duo interim ad hanc legem obierunt. Primo, hæc lege legendum: Patriarchis vel Presbyteris se dediderint. Secundo, hac leg. dici omnes illos in Iudæorum secta d. gentes legi ipsi præfuisse: Quomodo & Clerici inter Christianos legi præfuisse dicti sunt. Quare hunc locum sollicitare non debuit, eumque ad Iudicia referre Vir Doctus Petrus II. *Var. 10. pag. 149. 160.* Archisynagogenim, Patriarchæ, Presbyteri, omnino legi Iudaicæ præfidebant; Legi, id est, sectæ Iudæorum, quod Petrus fugit: qui adeo putauit Legi præfidere, esse iudicia reddere. Quando vero prima nobis hæc Synagogarum hoc titulo mentio occurrit, non opportuniore occasione per excessum, locum *Attorum 6. v. 9. de Synagogis*, quæ Hierosolymis erant, illustrare & emendare mihi posse videor. Memorantur ibi scilicet Synagoge dictæ, Λιβερτινῶν, καὶ Κυρηναίων, καὶ Ἀλεξανδρέων, καὶ τῶν ἀπο Κιλικίας, καὶ Ἀσίας: vbi hæcenus ferme etiam a Chylosto, nescio quid de libertinis, qui ex seruis liberi facti, ad illam Libertinorum Synagogam referunt. Quod nunquam mihi placere potuit: multo minus ea quæ de Transfribeninis Iudæis libertinis Romæ adferuntur, ex Philone *legat. ad Caium p. 1014. Ed. Franf.* Alii certe, hominis conditionis, & forte conditionis, exemplo eius, quæ a Centurione condita dicitur, Synagogæ, *Lucæ 7. v. 5.* sibi latere putant, quod Interpretes Syrus, & Arabs credidere. Franciscus Iunius nescio quid suspicatus est de Labris, de quibus Epiphanius (atque adeo de Labratis) qua voce tota παροικία indicetur: quasi scriptum ibi fuerit *Labratorum*. Quod recte Petauius refellit. Melius illi, qui populi seu gentis nomen ibi latere crediderunt: Quod omnino suadent aliæ Synagogæ ibi nominatæ. Et hoc vero primum argumento, multa indaganti mihi, illud succurrit, reponendum ibi, loco Λιβερτινῶν, vocem Λιβυτινῶν, id est, Λιβυσιῶν: nam ἐξ (id est v) & υς, (id est, ις) in MSS. eodem ferme modo exprimuntur: Λιβυσιῶν porro Iudæi nihil aliud sunt, quam Libyenses: ex Libya orti. Nam vt Stephanus docet, in voce Λίβυς: a λίβυς, λίβυος, & pleonasmò dicitur Λιβυσιῶν, & Λιβυσιῶν & Λιβυσιῶς, & Λιβυσιῆς, &c. Sic & Libyftinus Apollo, a Libya apud Macrobiū 1. *Saturnal. 17. pag. 228.* Sic Libyftini, Auieno in *descript. ora maritima.* Eadem forma Lybistis vsa duobus

H h

¶ duobus locis apud Virgilium *lib. 5. Æn. v. 37. & lib. 8. Æneid. v. 368.* Egregie vero id huc conuenit: Nempe cum post reditum e Babylonia Iudæi peregrini per vicinas provincias dispersi, peculiaries nihilominus Hierosolymis suæ cuiusque gentis Synagogas haberent, κατὰ τὰ ἔθνη ἔχον συναγωγὰς, pro consuetudine Synagogas habebant, inquit Chrysostomus, ad hunc locum *homil. 15. in Act. Apost. pag. 119. Tom. IX. Oper. Edit. Benediclin. & mox: ὡς περ δὲ ὧν ἐκὼν πολλοὶ ζένοι, ἔτω καὶ συναγωγὰς ἔχον ἐνθάδε* τὸν νόμον ἀναγινώσκοντες, καὶ ἑυχὰς γίνοντες: ut autem ibi multi peregrini habitabant, ita & Synagogas habebant, in quibus oportebat & lectiones & orationes fieri. Sic quidem etiam, ut in vniuersum 480, Synagogæ a Rabbinis memorentur, vt testatur Sigonius *de re pub. Hebræorum, lib. 2. cap. 8.* inter alias gentes suas ibi Synagogas habuere e proximioribus Prouinciis, Hierosolymam & Iudæam a dextra & a sinistra ambientibus: puta Libyenses, seu Libyftini, Cyrenenses, Alexandrini, Cilices, Afiani. Libyftini, inquam Libyæ siccæ Egypto proximæ, quæ & ipsa vna cum Cyrenaica postea Egypti diocæsi adiecta. In has sane tres Prouincias prificis temporibus Egyptum diuisam, docet vel Ammianus Marcellinus *lib. 22. cap. 16. & canon. 6. Nicenus pag. 431. Tom. I. Concil. Harduin.* In has etiam prouincias Iudæi sub Alexandro Magno & Ptolemæo Lagi translati, in Egypti, inquam Alexan-

driam, Cyrenen, Libyam, &c. vt discimus ex Iosepho, *lib. 12. Antiq. cap. 1. & contra Apionem lib. 2, pag. 1063. Edit. Colonienf. su. Lips. apud. Weidman. Vid. & Cunæum de Republ. Hebræorum, lib. 2. cap. 23. 4 pag. 316. su. 216. Edit. Curiens. qui addit pag. 326. 327. su. pag. 222. 223. Edit. cit. Iudæos hos, etsi quotannis venirent vel mitterent, cum donariis Hierosolymam, tamen efficere non potuisse, vt communes haberent Synagogas, odiumque auxisse patriæ linguæ neglectum, & Græcæ vsu, vnde Hellenistæ dicti. Non temere vero est, quod Synagogarum istarum Iudæi, in Stephanum insurrexerunt, eumque accusauerunt, quod verba blasphemia aduersus locum hunc sanctum, Hierosolymam, inquam & legem protulisset, & quod Iesus Nazarenus destructurus esset hunc locum, & muraturus ritus, quos Moses tradiderat, vt ita scilicet quamlibet peregrini, Iudæis Hierosolymitanis ostenderent, quam Zelotæ essent & Urbis Hierosolymitanæ & legis Mosæicæ, atque ita palpum ipsis iniicerent. Ex his tandem apparet, quam male plerique hoc Actorum loco vnam tantum Synagogam ex tot illis generibus collectam fuisse putant. Item quam innanis labor sit eorum, qui quærunt, cur primi ex istis a status conditione cognominentur, reliqui vero a Patria. Post hæc ita scripta, incidi in Doctiss. Cornelium a Lapide, qui & ipse ita a nonnullis hunc Actorum locum, vt ipse feci, emendari tantum refert.*

III. (a) Idem A. Decurionibus Agrippinensibus. (b)

CVNCTIS Ordinibus (c) generali lege concedimus, Iudæos vocare ad Curiam. Verum, vt aliquid ipsis, ad solatium pristinæ obseruationis, relinquatur, binos vel ternos, priuilegio perpetui, (d) patimur nullis nominationibus occupari. Dat. III. Id. Dec. Crisp. II. & Constantino II. CC. COSS. [321.]

NOTÆ.

- (a) Et hanc legem Tribonianus omisit: omisit & Baronius in Annum suum referre. Iam sup. autem ostendimus hanc leg. superiori prælatam oportuisse. GOTHOF.
 (b) Agrippinensibus: ita omnes editiones, vnica Parisiensi postrema excepta, quæ habet, Agrippinensium. ID.
 (c) Ordinibus, id est, Curiis. ID.
 (d) Ita omnes editiones, vnica Parisiensi postrema excepta, in qua legitur priuilegio perpetui nullis. Neque quicquam hic immutandum, priuilegio perpetui, id est, quod perpes esse & stare volumus, vt stetit hæcenus. Sollicitandum hunc locum, ideo nonnulli crediderunt, quia perpetui hic, pro pati accepere. Quare & interpungendus hic locus, vt feci, & patimur nullis, pro, non patimur ullis. ID.

COMMENTARIUS.

CURIA seu Decurionatu Iudæi iam olim IMMUNE fuere; pristina, vt loquitur hæc lex, obseruatione. Sane ab Vlpiano refertur in l. 3. §. ult. D. de Decurionib. Seueri & Antonini constitutio, qua, iis, qui Iudaicam superstitionem sequuntur, honores adipisci permiserunt, sed & necessitates eis imposuerunt, quæ superstitionem eorum non laderent. Imo & Lampridius scribit, Alexandrium Seuerum Iudæis priuilegia reseruasse. Fuit igitur hoc priuilegium, vt hæc lex loquitur, perpes, vt ne ad honores Curiales Iudæi adigi possent; si vellent, honores eis municipales adipisci permiffum erat.

Atenim priuilegium hoc pristinum, hac Constantini Magni constitutione Anno Domini 321. Iudæis non adimitur; proculdubio non tantum ob Curialium infrequentiam, verum ac potissimum quidem Iudaicæ superstitionis odio, fatigandis

proinde Iudæis, & sic pessundandæ paulatim eorum superstitioni.

Duos tantum vel tres qui hoc priuilegio perpetui, pristinoque potiri possent, excipit in vna ciuitate. Quæ verba postea indefinita neque expressa satis visa sunt. Itaque idem Constantinus clarius & laxius de hoc constituit l. 2. sup. & l. 4. infr. vbi vide.

Singularis autem & hæc lex eo nomine est, quod ad Gallicanam historiam spectat, & ad Iudæos, ac Curiam celeberrimæ ciuitatis Agrippinensis, quæ Colonienfis hodie audit. Exinde interim liquet, Iudæos, per Gallias hac adhuc tempestate, & quidem per Galliam Belgicam fuisse. Eodemque pertinere, puto legem 2. sup. de metatis: Ceteroquin ex eadem Urbe Agrippina Anno Domini 312. data ab eodem Constantino M. lex 1. sup. sine censu vel reliquis. Quinimo & a Valentiniano ibidem data lex vnica sup. ne damna, Prouincialibus.

IV. (a) Idem A. Hierois, & Archisynagogis, & Patribus Synagogarum & ceteris, qui in eodem loco (b) deferuiunt.

HIEREOS, & Archisynagogos, & Patres Synagogarum, & ceteros, qui Synagogis deferuiunt, ab omni corporali munere liberos esse præcipimus. Dat. Kalend, Decemb. Constantinop. Balfo & Ablauio coss. [331.]

NOTÆ.

(a) Et hanc legem Tribonianus omisit: omisit & Baronius in annum suum referre. GOTHOF.

(b) Id est, Synagogis, ut in ipso legis corpore est. Ita quoque l. 2. *supr. a locis in quibus sunt. ID.*

COMMENTARIUS.

DE HIEREORVM, ARCHISYNAGOGORVM & PATRVN Synagogarum, immunitate, hæc iam tertia Constantini Magni constitutio est. Nam de eadem fuit quoque eiusdem lex 2. 3. *supr.* vbi & de Archisynagogis, iam dictum fuit. Itaque de Hierois, & Patribus Synagogarum agendum superest.

Sane Hiereorum hoc Codice hæc tantum lege mentio fit, ita tamen ut eadem ostendat, potiores eosdem fuisse Archisynagogis, & Patribus Synagogarum; quandoquidem iis præmittuntur, non tantum in corpore legis; verum in ipsa legis intercriptione, quod vtiq; prærogatiuæ certissimum est argumentum. Etsi Epiphanius Archisynagogos primos nominet, & Hierois præmittat. Quare exinde apparet, labi eos, qui Hierois cum Presbyteris eisdem faciunt, qui sane Presbyteri Archisynagogis cedunt, ut docuit iam lex 2. *supr.* docebit lex 13. 14. *hoc tit.* Alioquin Archierei fit mentio apud Lampridium in Alexandro, qui Syrus erat. *Laceffuerant*, inquit c. 28. *tum conuertieliis, Syrum Archisynagogum eum vocantes, & Archiereia.* Et vero Epiphanius hæresi Ebionit. 30. aper- tissime Hierois & Presbyteros distinguit num. 11. vbi de

Patriarcha Iuda, deque Iosepho Apostolo in Cilicia versante, loquitur, πολλὰς τῶν κακῶν καταστάντων Αρχισυναγῶγων, καὶ ἱερέων, καὶ πρεσβυτέρων, καὶ Ἀζανιτῶν τῶν παρ' αὐτοῖς Διακόνων ἐρηνηνοουμένων, ἢ ὑπηρετῶν, καθαιρῶν τε καὶ μετακινῶν τῷ ἀξιώματι ὑπὸ πολλῶν ἐνεκοτέτο, id est, multos improbos Archisynagogos, & Hierois, & Presbyteros, & Azanitas, qui Diaconos apud ipsos significant, seu ministros, deponens & ab officio remouens, multorum in se odia conuertit.

Porro plenissima hæc est Constantini Magni hoc in argumento constitutio. Nam non Hierois tantum & Archisynagogis, Patribusque Synagogarum immunitatem tribuit, verum etiam ceteris, qui in eodem loco deferuiunt, ut habet incriptio Legis, vel ut ipsa lex, ceteris qui Synagogis deferuiunt. Quibus verbis intelligendi proculdubio sunt Azanites, id est, ut interpretatur Epiphanius, hæresi 30. Ebionitarum, διάκονοι ἢ ὑπηρετοί. Sic & *infr.* l. 13. Ceterisque, qui in eius religionis Sacramenio versantur, vide quæ notantur ad l. 8. *infr.*

V. (a) Idem A. ad Felicem PF. p. (b) Post alia. (c)

EVN, qui ex Iudæo Christianus factus est, inquietare Iudæos, (d) non liceat, vel aliqua pulsare (e) iniuria: pro qualitate commissi iniuriamodi contumelia puniendi, (f) &c. Dat. xi. (g) Kalend, Nouemb. Constantinop. pp. viii. Id. Mal. (h) Nepotiano & Facundo coss. [336.]

INTERPRETATIO: Hæc lex interpretatione (al. Explicatione) non eget.

NOTÆ.

(a) Et hanc legem Annalibus suis recte inseruit Baronius Anno D. 336. n. 71. Iungenda autem huic lex 1. *infr. de Christian. mancip. Iudeis habent.* Ex hac vtraque lege conflata, seu interpolata est farrago, quam ex Codice Aniciensi ad me olim transmisit Cl. Puteanus noster, postea edidit Sirmondus, in *Append. ut vocat Theod. n. 4.* GOTHOF. In Sichardin. & MS. G. hæc lex est secunda tituli de Apostatis. RITTER.

(b) Italice scilicet; in qua Præfectura Africa erat, ut ostendit diserte lex 21. *supr. de Decurion.* & quæ dicam ad subscriptionem: vide & quæ dixi ad l. 1. *supr. de excusat. artific.* & l. 6. *supr. de nauicul.* GOTHOF.

(c) Quæ continentur d. l. 1. cui hæc subicienda sunt. ID.

(d) Melius, Iudeis: Sed tamen & hoc rectum. ID.

(e) Pulsare iniuria: de hac formula vid. *Gloss. Theod. ID.*

(f) Punienda est, MS. G. RITTER.

(g) XII. in dicta farragine. GOTHOF.

(h) VII. Id. Martias in Cod. Anic. seu farrag. prædicta. In Sichard. & MS. Goth PP. Prid. Id. Mai. Supplenda autem hic vox Carthag. ex d. l. 1. quæ huic, ut dixi, coniungenda est Quod & in Cod. Aniciensi additum. Vnde etiam apparet, quod initio dixi, Felicem P. P. cui hæc lex inscribitur, fuisse P. P. Italice: ac præter ea hanc leg. ad Africam spectare, & Iudæos, qui in Africa erant. ID.

COMMENTARIUS.

A INIURIA Iudæorum Christianos per Africam hac constitutione, & leg. 1. *infr. ne Christian. mancip.* (quæ huic coniungenda est, eodemque collineat) Constantinus Magnus Anno 336. vindicatum it. Ac nominatim, hac prolixioris constitutionis particula, PROSELYTOS, id est, ex Iudæis Christianos factos a Iudæorum contumelia vindicat: pariter vt lege 1. *supr. hoc tit.* iam vindicaue-
 p. 323 rat. Fallitur enim Baronius, qui conuersum seu contrarium plane sensum huic legi affingebat, quasi a Profelytorum iniuria Constantinus Iudæos hac leg. vindicaret; cuius rei fastique vt nulla satis ratio fingi potest, cur videlicet conuersi ad fidem ex Iudæis, persecutionem in Iudæos excitare voluerint, ita refutat eum non tantum, quod Epiphanius *heresi 30. Ebionitar.* de Iosepho quodam sub Constantino Magno scribit, de quo ad l. 1. *supr.* non tantum argumentum d. legis 1. *supr. hoc eod. tit.* verum etiam arg. d. legis 1. *infr. ne Christian. mancip.* ex qua, cum hac leg. coniuncta, de Constan-

tini mente satis liquere potest. Nam & ibi a Iudæorum iniuria Christiana mancipia vindicat. Si quis Iudæorum Christianum mancipium, vel cuiuslibet alterius seclæ mercatus, circumciderit, minime in seruilitate retineat circumcisum: sed libertatis priuilegiis, qui hoc sustinuerit, potiat. Sed Baronium in errorem induxit insolens constructio, quæ tamen nihil vitii continet, si modo eum in modum, vti feci, interpungatur, & verba, non liceat, impersonaliter accipiantur. Quomodo Plautus in *Pseud. Act. 1. Scen. 1. vers. 14. licet me id scire quid sit.* Et Virg. *lib. 5. Æneid. v. 350. Meliceat casus miserari infantis amici.* Mitto nunc alia.

Pœna tantum huius leg. notanda venit alia, quam lege 1. *supr.* Illa scilicet nominatim grauissimum ignis supplicium Constantinus minatur: hac iam vero arbitriam & extraordinariam, indicit, pro qualitate commissi. Illam priorem protulit Tronianus, quo fit, vt hac leg. sprete, illam in Codicem suum intulerit,

VI. (a) Imp. CONSTANTIVS (b) A. ad Euagrium. (c) Post alia. (d)

QUOD pertinet ad mulieres, quas Iudæi in turpitudinis suæ duxere consortium, in gynecio nostro ante versatas, placet easdem restitui in gynecio: idque in reliquum obseruari, ne Christianas mulieres suis iungant flagitiis: vel, si hoc fecerint, capitali periculo subiugentur. Dat. Id. Aug. Constantio A. II. (e) CONS. [339.]

NOTÆ.

- (a) Meminit & huius legis Baronius Anno 339. num. ult. Iungenda autem huic est lex 2. *infr. ne Christian. mancip. GOTHOF.*
- (b) Constantinus in d. l. 2. male. ID.
- (c) PE. P. vide Anno 336. legem 22. *supr. de Decurion. ID.*
- (d) Quæ continentur d. l. 2. quam huic coniungendam dixi. ID.
- (e) Et Constante COSS. ita MS. nonnulli. ID.

COMMENTARIUS.

CONSTANTII duæ tantum constitutiones in Iudæos hoc titulo sequuntur. Qui & cæteroquin in Iudæos iniquior fuit, quod testatur quoque Iuliani Ep. 25. Eius sane hac leg. & l. 2. *infr. ne Christian. mancip.* (quæ huic coniungenda est, & cuius meminit Sozomenus, Cedrenus, anno Constantii III.) mens & intentio fuit, inter Christianos & Iudæos commercio interdiceret, vnde iustus metus exoriretur, ne Christiani ad Iudaicam superstitionem adigerentur. Quare & mancipium Christianum Iudæo mercari seu comparare d. l. 2. interdicat sub pœna bonorum proscriptionis, ac multo magis emptum circumcidere proposita pœna capitali. Et hac lege eadem capitali pœna proposita NUPTIAS contrahere Iudæum cum Christiana interdicat. Iudæum, inquam, cum Christiana. At non exprimit vtrum & Christiano Iudæam ducere

liceat. Et vero si Constantii mentem bene capio, id haud æque prohibuisse videtur, hac vt putō ratione, quod hic seductionis metus cessare videatur, qui vtique iustus est, Christiana Iudæo nubente, & sic maritali vi facile cessura, haud aliter atque seruum Christianum potestati dominicæ cessurum metus est. At non tam facile est, vt vxorius ambitus virilem subigat vigorem.

Quicquid huius sit, id ex æquo postea prohibitum verbis disertis a Theodosio Magno Christianæ honestatis religiosissimo l. 1. *supr. de nuptiis*, quæ & repetita totidem verbis l. 1. *supr. ad L. Iul. de adulter.* vbi hanc ad rem plura notauimus.

Quod hypothesin huius leg. attinet, id est, Gyneciaras mulieres Christianas a Iudæis abductas, lucem capiet ex tit. de *murilegulis & gyneciariis.*

VII. (a) Idem A. & Iulianus Cæs. (b) ad Talassium PE. P. (c)

Si quis, lege venerabili constituta, (d) ex Christiano Iudæus effectus, sacrilegis cœtibus adgregetur, cum accusatio fuerit comprobata, (e) facultates eius (f) dominio fisci iussi-

iussimus (g) vindicari. Dat. v. Non. (h) Jul. Mediol. Constantio A. IX. & Iuliano Cæs. II. COSS. [357.]

Hæc lex interpretatione (vel Explicatione) non eget.

NOTÆ.

- (a) *Lex 1. Cod. Iust. de Apostatis.* Hanc legem in annum suum non retulit Baronius. GOTHOF.
 (b) At non & Iulianus C. etsi pro more cum recepto, huius quoque nomen legi inscribatur. ID.
 (c) *Talassii* huius Præfæcti Prætorio in gestis A. D. 335. & 354. meminit Amm. Marcellinus, lib. 4. cap. 1. & vnde etiam apparet P. P. Orientis fuisse. Meminit eiusdem Talassii Epiphanius, *heresi* 71. vide plura in *Prosopogr.* ID. *Tbalassius* in Cod. Iust. *Talafius* in MS. W. *Talaffus* in MS. G. & Sichard. *Talaffus* in Edit. Quart & prim. Cuiac. scribitur. RITTER.
 (d) *Constitutus, & ex Christiano Iudeus effectus.* Ita in omnibus Cod. Iust. De huius loci restitutione mox. GOTHOF.
 (e) *Approbata, Cod. Iust. ID.*
 (f) *Eiusdem, Cod. Iust. ID.*
 (g) *Iubemus, Cod. Iust. ID.*
 (h) *Id. Iul. MS. G. & Sichard. RITTER.*

p. 224.

COMMENTARIUS.

APOSTATAM, ex Christiano Iudæum effectum bonorum proscriptione hac lege multari iubet Constantius Imp. Anno D. 357. de quo alioquin Apostatarum genere fuit quoque Constantini Magni lex 1. in fin. *supr. hoc tit.* qua pœnas meritas eis imponit. Est & tertia & postrema omnium hoc Codice Valentiniani lun. ex parte lex 3. *supr. de Apostatis:* vbi testanditantum eis adimitur. Quare recte etiam hæc lex collata Cod. Iust. sub tit. *de Apostatis:* sic quidem, vt *hanc leg.* illi l. 1. Iustinianus prælatam, velut mitiorem, voluerit, qua capitalis videlicet pœna sancita videtur a Constantino Magno aduersus hoc ipsum Apostatarum genus.

Cæterum observandum, *hanc leg.* Anno Domini 357. emissam ad Talassium PP. de quo cum alia & plura habeat *Prosopographia*, illud hætenus notandum, eiusdem Talassii meminisse Epiphanium, *heresi* 71. in negotio Photini, quo tempore Synodus Sirmii habita fuit, hoc ipso Anno 357. cui interfuit vna cum Datiano, Cereale, & Tauro. Quomodo vero utrumque hoc etiam *hac leg.* & in Epiphanii loco stare possit, cum Ammianus Marcellinus lib. 14. cap. 7. hunc Talassium PP. obisse *lege communi* Anno Domini 354. scribat, si eum locum vt nuper edidit Doctiss. Valesius, legendum putemus. Verum lectioni veteri standum omnino puto, vbi legitur: *Quem mouisse iam compererat, lege communi scribens ad Caesarem blandius.* Mouisse scilicet ait, proprie, aduersus Persas, vt doceant ea, quæ di-

cuntur paulo ante: *lege vero communi scribens*, id est, vt alioquin adfolet familiariter.

Ad hanc quoque Legem pertinentia nonnulla vide, quæ notauimus ad l. 3. *supr. de Apostatis.* De cuius legis lectione postremum videamus: quæ corrupta videtur, ibi: *si quis lege venerabili constituta:* Pro quo Codex Iustin. habet: *si quis lege venerabili constitutus.* Nihilko melius: quid enim est illud *constitutus lege venerabili:* aut quæ ratio Grammatica id sustineat? Itaque putet quis his legendum *prostituta*, vel *destituta*, quod omnium probabilissimum, vel *constituta*, pro *destituta*, sic sane *supr. l. 2. de Apostatis*, venerabili religione neglecta: & *l. 3. eod. tit.* Christianæ religionis & nominis dignitate neglecta. Neque enim placet, quasi *constituta* sententia Imperator, pro apud se firmiter semel proposita, obfirmata animo suscepraque: quo sensu *constituta res* & definita dicitur propositaque, & sic *lege venerabili constituta*, id est, posteaquam semel eam obfirmato animo suscepit: posteaquam sanctissimæ religionis & in perenne seruandæ Christianæ legis secretorum reuerentia suæ fidei vindicauit l. 9. *de sceniciis*. Quod si ita est, tum *fideles* hac voce indicentur, Catechumenis oppositi. Quomodo sane hi in argumeto Apostasiæ distinguuntur: l. 2. 4. 5. *supr. de Apostatis:* vbi plene dixi: *Fideles*, inquam, qui scilicet fidem Deo iam dicauerunt d. l. 4. qui gratiam communionis adepti d. l. 5. qui sanctam fidem professi, qui sanctum baptisma iam acceperunt, d. l. 4. denique *fideles* iam dicuntur d. l. 2.

VIII. (a) Imppp. THEOD. Arcad. & Honor. (b) AAA. Tatiano

PE. P. (c)

IUDÆORVM querelæ, quosdam (d) auctoritate Iudicum (e) recipi in sectam suam, reclamantibus legis (f) suæ Primatibus, adseuerant, quos ipsi iudicio suo ac voluntate proiciunt: (g) Quam omnino submoueri iubemus iniuriam: Nec (h) eorum in ea superstitione, sedulus (i) cœtus, aut per vim iudicum, aut rescripti subreptione, inuitis Primatibus suis, (quos, Virorum Clarissimorum & Inlustrium (k) Patriarcharum arbitrio, manifestum est habere suam de religione sententiam (l)) opem reconciliationis mereantur indebitæ. Dat. xv. Kalend. Mal, Constantinop. Arcadio A. II. & Rufino COSS. [392.]

NOTÆ.

- (a) Absit hæc Lex a Cod. Iust. Omisit quoque hanc legem Baronius. Iungenda ei autem est l. 2. *supr. de Monachis. GOTHOF.*
- (b) Inscribenda hæc lex Valentiniano THEODOSIO & Arcadio. *ID.*
- (c) Tatianus PP. sub Theodosio M. Orientis scilicet: vid. *Prosopogr. ID.*
- (d) Ex gregalibus suis & Iudæis. *ID.*
- (e) Secularium & Christianorum. *ID.*
- (f) Lex Iudæorum hic, & lex 2. *supr. de metatis*, & l. 99. *supr. de Decurion.* & Theodosius Nou. 3. *vers. Quamobrem. ID.*
- (g) Id est, prolicere solent. *Proliciendi* vox hæc propria: vid. *Glossar. Theod. ID.*
- (h) γρ. Ne qui eorum, in ea superstitione seduli cætus opem reconciliationis mereantur indebite: sensu iam apertissimo. *ID.*
- (i) Seduli cætus, vt supra dixi: cæterum opponitur hic sedulus cætus, proiectis siue eiectis ex cætu, qui etiam quamlibet postea restituti, non tamen seduli in eo cætu fuerunt. *ID.*
- (k) Inlustres Patriarchæ hac leg. & l. 13. *infr. ID.*
- (l) Id est, auctoritatem. *ID.*

COMMENTARIUS.

THEODOSII Magni duæ de Iudæis constitutiones sequuntur. Quibus addenda & tertia, puta lex 18. *supr. de nauticular.* & quarta, puta lex 5. *supr. de contrab. empt.* & quinta, puta lex 99. *supr. de Decurion.* Hæc in Iudæos, at tertia illa & duæ huius tituli leges pro Iudæis. Porro obseruandum nullas hic de Iudæis Iouiani, Valentiniani, Valentis, Gratiani, Valentiniani Iun. constitutiones referri, & tamen *infr. l. 13.* mentio fit constitutionum Valentiniani & Valentis. De Valente certe Credenius ait, eum Iudæos in honore habuisse. Nunc de huiusce legis sententia.

ΑΠΟΣΥΝΑΓΩΓΟΙ igitur, id est, Synagoga eiecti motiue Iudæi, & (vt proprio verbo utar, quo utitur Ammianus Marcellinus in simili re lib. P. 225 c. 4.) *proiecti* (quæ vox hac quoque lege vsurpatur) eiecti l. 15. *supr. de Pistorib.* abiecti, l. 18. *supr. de agentib. in reb. l. 15. supr. de Palatinis S. L.* Iudæi Primatum legis suæ iudicio, voluntate & sententia, vi iudicium, aut Principalis rescripti obreptione in sectam suam, reluctantibus Primatibus suis, recipi, & sic opem reconciliationis mereri hac Theodosii Magni constitutione prohibentur. Scilicet, quibus sua relinquatur religio, & sua constare debet disciplina, neque vlllo potentioris interuentu interturbari, non Principis rescripto, non iudicis cuiuscunque vi vel iniuria, cui simile aliquid vide in l. 53. *supr. de appellationib.* Quod & ipsum altero capite, puta l. 2. *supr. de Monachis*, (quæ huic nostræ coniungenda est) Theodosius quoque sancit, dum videlicet Monachis, quibus ciuitatum ingressum ipsemet interdixerat, dum iudiciariis, inquit ea lex, aguntur iniuriis, in pristinum statum restitutis, liberos in oppida seu ciuitates ingressus largitur. Sed neque Ecclesiæ obtentu sua Iudæis disciplina infringi debet l. 23. *hoc tit. & l. 2. de his qui ad Eccles.*

Secundo, notetur hac leg. de *Aposynagogismo* Iudæorum, qui per primates fiebat, cuius mentio fit quoque apud Ioannem non vno loco, quam ex-

communicationis speciem *Niddui* ipsimet Iudæi dixerunt, eiusque causas 24. assignarunt: vide Eliam in *Thesbi*. Haud absimilis porro huic in Ecclesia Christiana canon fuit, ne ab aliis proiecti ἀποβεβλημένοι, ἀποβληθέντες, ἀποιώνητοι, ab aliis in communionem reciperentur vel defenderentur: de quo vide canon. *Nicanum. Tom. I. Concil. p. 324. 325. Edit. Harduin.* & Epistolam Synodicam Concilii Africani ad Cœlestinum Papam pag. 948. *Tom. I. Concil. & canon. 6.* Constantinopolitanum pag. 812. *Tom. I. Concil. & canon. 62.* Cod. *Africani* pag. 898. *Tom. I. Concil.* Eodem pertinet & lex 35. *supr. de Episcop.*

Rursum notetur, & ex hac lege liquere, pariter vt ex superioribus nunc primum citatis: ita iam olim & inter Christianos & inter Iudæos perperam vsurpatum, vt disciplina Ecclesiastica retractorii, ac legitima cognitione proiecti, ad seculares iudices, imo Principes, irent, contra custodiam & contra quietem publicam, vt loquitur d. l. 35. non velut appellantes, quod quidam scribunt, vel appellationis remedio, verum auctoritatem, vim, opem, (quibus tribus vocibus hæc lex utitur,) eorum implorantes ad reconciliationem. Ex his pater quoque veram non esse sententiam Seldeni, qui de iure naturali & gentium, lib. 2. cap. 2. pag. 150. 151. hanc leg. nominatim accipiebat de profelytorum Iustitiæ, inter Iudæos, vt vocabant, admissione & reiectione. Nam imo est hæc lex de Αποσυναγωγισμῶ Iudæorum, quos Synagoga vetat Imperator eiectos, in Synagogam rursus intrudi reclamantibus primatibus Iudæorum.

Postremo notanda hac leg. duo de Patriarchis: nempe titulus *Illustrium* qui pariter eis tribuitur l. 13. *infr.* Item Primates ab his institutos, de quo iam *supr.* Tandem manifestarius error: est Petiti II. *Var. 10. pag. 145.* qui de minoribus Patriarchis, qui singuli certe Prouinciæ aut ἀποδαρμῶ præerant, vsurpatum ait.

IX. (a) lidem AAA. Addeo (b) Com. & Magistro vtriusque (c) militiæ per Orientem.

IVDÆORVM sectam nulla lege prohibitam, satis constat. Vnde grauitur commouemur, interdictos quibusdam locis eorum fuisse conuentus. Sublimis igitur Magnitudo Tua hac

hac iussione suscepta, nimietatem eorum, qui sub Christianæ religionis nomine inlicita quæque præsumunt, & destruere Synagogas adque expoliare conantur, congrua severitate cohibebit. Dat. III. Kalend. Octobr. (d) Constantinop. Theod. A. III. & Abundantio coss. [393.]

NOTÆ.

- (a) Abest & hac lex a Cod. Iust. Meminit eius Baronius Anno D. 393. n. 23. Ad eius historiam pertinet Ambrosii Epist. 29. su. 17. Edit. Paris. ad Theodosium M. &c. de quo mox. GOTHOF.
 (b) Adeo huic Comiti & Magistro utriusque militiæ inscribitur hoc ipso Anno lex 4. Cod. Iust. de inff. P. P. Orientis, quæ ipsa ad eandem historiam pertinere videatur: & Anno 395. lex 6. supr. de demsticis. Eundem indicat Ambrosius allegato loco in Comment. ID.
 (c) Puta, pedestris & equestris Militiæ. ID.
 (d) Ita omnes Editione, una postrema Parisiensis excepta, quæ habet Decemb. ID.

COMMENTARIUS.

UT CONVENTUS, ita & SYNAGOGÆ Iudæorum hæcenus licitæ fuerunt, nullaque lege prohibita, etiam sub Theodosio Magno, quod hæc eius lex ostendit. Quare conventus eorum quorundam feruentiorum nimietate, qui sub Christianæ religionis obtentu illicita præsumebant, interdici, vel Synagogas eorum destrui, expoliari Christiani Principes vetere: quod præter hanc legem docebit quoque lex 12. 20. 21. 25. 26. 27. hactenus. Docet quoque Theodorici R. epistola ad Senatum Urbis Romæ apud Cassiodorum IV. Var. 43. Et vero hac leg. nominatim Theodosius Magnus, id alicubi factum per Orientem ægre fert, & disciplinæ specie a Comite & Magistro militum per Orientem severiter cohiberi iubet. Quem ideo Comitum Orientis militarium partium vocat Ambrosius, id est, Comitem & Magistrum militum per Orientem, ad discrimen alterius Comitatus Orientis civilium partium, quem describit Zosimus l. 5. c. 2. & sub cuius dispositione erant quindecim Prouinciæ, quas memorat Notitia Imperii. Distinctæ scilicet hæc dignitates fuerunt Comitatus Orientis, & alterius Comitatus Orientis militarium partium: nam & hac leg. dicitur Comitatus & p. 226 Magistri utriusque militiæ per Orientem. Et sic Ambrosius Comitem Orientis militarium partium dixit, pro Comite & Magistro militiæ per Orientem. Erroneum proinde est, quod Vir Doctus credidit 3. objeru. 3. hunc Addeum non tantum fuisse Comitem, civilium scilicet partium, sed etiam Magistrum militum per Orientem: & sic utramque potestatem in eundem collatam. Idemque putat excidisse literam M. (Magistro) apud Ambrosium in illis verbis: Relatum est a Comite Orientis M. (militarium partium) Nam imo Addeus nonnisi Magister militum fuit per Orientem, non vero simul Comes Orientis civilium partium: Comitatus enim illi titulus, non quasi alterius coniunctæ dignitatis titulus additur, verum ceu annexæ Magistro militum dignitatis: sic enim passim Comes & Magistri militum, etiam l. 8. g. supr. de re milit. l. 3. ult. de passuis, l. 8. de metatis, l. 1. ne Comitibus, l. 16. ne desertor. l. 3. de diuers. offic. l. 78. 113. 128. de Decurionib. l. 9. de adulter. Imo & iidem absolue Comites l. 17. de re milit. vid. l. ult. de infirm. bis qua. l. 23. de erogat. milit. plura vide in Notit. dignit. Theodosian. Ad rem, Hæc vero illa lex est, ad cuius historiam pertinet, argumentum (quod Ambrosius Epist. 29. su. Epist. 17. Edit. Paris. ad ipsummet Theodosium M. scribens tractat) cui proinde Epistolæ hic annus 393. adscribendus est: Sic ut hæc ipsa lex videri possit pars esse integræ illius legis seu epistolæ, quam vixisse plenam ad relationem eiusdem Comitatus militaris per Orientem

Theodosium Magnum promulgasse Ambrosius scribit qui ad eum retulerat de Synagoga Iudæorum incendio destructa spoliataque in Castro Callinico, cuius rei historiam exsequitur etiam Paulinus, in vita Ambrosii, (quod quidem Castrum fuit in Osrhoëna Orientis Prouincia) cuius meminit Ammianus Marcellinus lib. 23. c. 3. Zosimus, lib. 3. c. 13. & Notitia Imperii in Duce Osrhoëna, & lex 4. Cod. Iust. de commerc. & mercatoribus, & subscriptio Epist. Episcoporum Osrhoëna ad Leonem Imp. parte 8. Actuum Concilii Chalcedonens. pag. 715. T. II. Concil. Harduin. & Procopius de bello Persico, lib. 1. c. 18. & lib. 2. c. 21. & lib. 2. περί κτισμάτων c. 7. (quæ alioquin Osrhoëna Iudæorum plena fuisse videtur.) Sane eadem Imperii Notitia sub eodem Duce Osrhoëna meminit cuiusdam munitenti, quod vocat Synam Iudæorum.

Procedat nunc Ambrosii locus ille, qui ad hanc legem omnino pertinet (quod Baronium alioquin fugit) Relatum est, inquit, a COMITE ORIENTIS militarium partium, incensam esse SYNAGOGAM, idque Authore factum Episcopo. Iussisti vindicari in ceteros, Synagoga ab ipso edificari Episcopo. Mox: Si edificio incenso moueris vilissimo (quid enim in tam ignobili CASTRO esse potuit?) non recordaris Imperator, quantorum Romæ domus Praefectorum incense sunt & nemo vindicauit, Mox: Quid igitur dignius, ut CALLINICI Castrum in parte aliqua edificiorum incendium, an Urbis Romæ vindicandum existimaretur, si oportet? Mox. Sed refertur cognitionem mandatam Iudici, scriptumque, Eo quod non referre debuerit, sed VINDICARE: REQUIRENDAM quoque sublata DONARIA, Ut omittam alia, &c. Plura ibi Ambrosius, atque ingens de illo rescripto querela, reuocari id postulantis. Quæ cum ita sint, adparet huius rei historiam, quod fecit Baronius, ad Annum 388. male relatum. Apparet item quid sentiendum sit de Cedreni narratione, qui rem longe aliter narrat pag. 326. Edit. Reg. qui inquam ad Urbem Constantinopolitanam & ad Honoratum Praefectum Urbis hæc refert. Similem porro Theodosii Iun. constitutionem de reddendis Antiochiæ Synagogis Iudæorum, quas Christiani occupauerant, quæ Symeonis Stylitæ admonitione mox reuocata fuerit, memorat Euagrius lib. 1. cap. 13. & ex eo Nicephorus lib. 14. cap. 57.

Interim de huius Codicis conditoribus illud obseruandum, eos leges quamlibet a nonnullis Episcopis damnatas in hunc Codicem referre sustinuisse. Quanquam in hac legis parte nihil adeo atrox, neque cætera illa atrociora continentur; de quibus maxime querebatur Ambrosius, ut putet

vt putet, quis, hanc legem nostram non esse pacem illius Epistolæ, quam adeo configit Ambrosius, verum posterioris, quam Theodosius Am-

brofio suggerente, reuocanda priori nimis atroci dictauerit & emendauerit. Verum priori sententiæ adhæreo.

X. (a) Impp. ARCAD. & Honor. AA. ad Iudæos.

NEMO exterus religionis Iudæorum Iudæis pretia statuet, cum venalia proponuntur. (b) *Iustum est enim sua cuique committere.* Itaque Rectores Prouinciæ (c) vobis nullum discufforem, aut moderatorem esse concedent. Quod si qui fumere sibi curam, (d) præter vos Proceresque vestros, audeat, tum, (e) velut aliena adpetentem, supplicio coherceri (f) festinent. Dat. iv. Kalend. Mart. Constantinop. Arcad. iv. & Honorio iii. AA. coss. [296.]

NOTÆ.

- (a) *Lex 9. Cod. Iust. de Iudeis.* Hanc legem omisit Baronius in annum suum referre. Vid. not. d. ad leg. 10. *Supr. de agent. in reb. GOTHOF*
 (b) Ab his scilicet. *Proponunt*, Cod. Iust. Vid. Comment. ad leg. 2. de Veteran. & Iuuenal. Satyr. 4. v. 46. *ID.*
 (c) *Prouinciarum*, Cod. Iust. *ID.*
 (d) Hanc scilicet. *ID.*
 (e) *Eum*, Cod. Iust. *ID.*
 (f) *Cohercere*, Cod. Iust. *ID.*

COMMENTARIUS.

ARCADII quinque constitutiones de Iudæis sequuntur: puta, præter hanc legem, *lex 11. 12. 13. 15. infr.* quibus addendæ & duæ præterea Paratitli vice extra hunc titulum: puta *lex 3. supr. de Iurisdic.* & *lex 2. supr. de his, qui ad Eccles. confug.* Ex iis sane omnibus, discere licet, quam enixò studio Arcadius Iudæos, eorumque privilegia, vt & Patriarcharum procerumque eorum tutus sit; inde vero certum his modum dixerit, aduersus eorum vsurpationes.

Huius hæc sententia est: PRÆTIA rerum venalium, quas Iudæi publice proponunt, vendendas, a Proceribus Iudæorum statui oportere, non autem a Christianis discussoribus vel Moderatoribus, quos Rectores Prouinciarum fuerint: Basilica ita exprimitur: *μηδεις ἀλλοθενις ἐφορος γενέσθαι τοῖς Ἰουδαίοις.* Et rationem addit Arcadius, *Iustum scilicet esse, cuique sua committere.* Quæ ratio etsi apertum sensum habeat, cui etiam similes in Iure plures occurrunt, vbi tamen annonæ vexandæ metus subesse potest, haud æque obtinet: qui vtique metus sicubi, sane a Iudæis est, Dardanariis atque huminum generi in id nato, vt annonam flagellet: & cæteroquin publicæ Magistratuum sollicitudinis pars est, neque infima, dispicere statuereque, vt iusto pretio quæque res vendantur: *l. 1. §. 11. D. de offi. Præfetti Urbis*, & *l. ultim. D. de leg. Jul. de annon.*

Quare horum ferme metu sunt, qui hanc legem accipiunt, de rebus inter Iudæos ipsos venalibus; at non etiam, si Christiano Iudæus quid venditurus sit. Sunt alii qui verba illa, *præter vos Proceresque vestros*, ita exaudiunt, Christianis non licere pretia statuere Iudæis rerum ab ipsis venalium, nisi auditis prius Iudæorum allegationibus. Quod non admitto: Aperte enim hic remouentur

porus exteri religionis Iudæorum. Quid igitur? Nempe ipsa rerum experientia compertum fuit, Iudæos, vt cæteroquin summo odio apud Christianos flagrabant, vilibusque ferme commerciis occupati erant, (quod docet etiam *lex 18. de nauicul.* quibus vitam tolerabant.) ita a Iudaicæ sectæ oloribus, iniquissimo pretio reculas suas friuolaque vendere coactos: igitur iniquum id visum Principibus, per quos Iudæis esse licebat: ac nominatim hac leg. Arcadio Imperatori. *Quibus scilicet esse licet, ea quoque licere oportet, sine quibus tam esse non licet.*

Cæterum illi errant quoque, qui *discussorem*, cuius hac lege mentio fit, cum eo *Discussorum* genere miscant, de quibus supra *lib. 11. tit. 26.* Illi quippe ad rem tributariam pertinent, non ad forum rerum venalium.

De Proceribus Iudæorum, qui & Maiores *l. 1. supr.* iam superius dictum fuit, quos Socrates *lib. 7. cap. 13.* *τῶν Ἰουδαίων πρωτεύοντας* vocat, Chrysostomus *ἀρχοντας* *serm. 27. de natiuitate Ioannis Baptiste*, vbi ait, Iudæos mensē Septembrem nouum annum nuncupasse, eoque sibi Magistratus designasse, quos *ἀρχοντας* vocant.

Illud ferri non potest, quod Petrus II. *Var. 10.* vir eruditus nuper scribebat, *hanc leg.* antiquatam *l. 10. supr. de Iurisdic.* quæ nihil cum hac commune habet. Est enim hæc de pretio rerum venalium, illa vero de re iudiciaria.

Ad *huius leg.* rationem proxime facit, quod Athalaricus Rex apud Cassiodorum IX. *Var. 14.* in Comite Syracusano reprehendit, quod mercium aduectarum pretia definiret: addito, pretia debere communi deliberatione constitui: quia non est delectatio commercii, quæ iubetur inuitis: vide & *l. 17. supr. de lustrali col.*

XI. (a) Idem AA. ad Claudianum (b) Com. Orientis.

Si quis audeat Inlustrium Patriarcharum contumeliosam per publicum facere mentionem ultionis sententia (c) subiugetur. Dat. viii. Kalend. Mai, Constantinop. Arcad. iv. & Honorio iii. AA. coss. [396.]

NOTÆ.

- (a) Et *hanc legem* omisit Baronius, quæ ipsa & a Cod. Iust. abest. GOTHOF.
 (b) Ita habent omnes Edd. Parisiensi postrema excepta, in qua habetur *Claudianum*: si quid video, proculdubio hic ipse *Claudianus* est Poëta, qui & hoc ipso anno in tertium Consulatum Honorii Panegyricum scripsit, & quidem Mediolani, vnde mox ad Comitium Orientis profectus. Sane et tempora congruunt, & natales Poëtæ sub. scribunt. ID.
 (c) Ita & aliis nonnullis locis, pro *sententie*: nisi hic malis *ultionis sententia*. ID.

COMMENTARIUS.

PATRIARCHAS Iudæorum, (de quibus plenissime dixi *lege 1. supr. hoc tit.*) CONTUMELIIS publice afficere Christiani ab Arcadio hac lege prohibentur: contumeliosa eorum forte mentione facta. Nempe ut cæteroquin Christianorum contumeliis Iudæi expositi hac etiam tempestate fuerunt, quod & Arcadio *leg. prox. 12.* & Theodosio Iun. postea reprimere visum *l. 21. & 26. infr.* ita testatas inimicitias aduersus Patriarchas eorum nominatim plerique exercere; quod etiam liquet ex eo, quod

memorat Hieronymus *Epist. 101.* *Dudum*, inquit, *Hesychium Virum consularem, contra quem Patriarcha Gamaliel grauissimas exercuit inimicitias, Theodosius capite damnavit, quod sollicitato Notario chartas illius irruasisset.*

Ad dignitatem Patriarcharum quod attinet, *Illu. fides* pariter, ut *hac lege*, ita & *lege 8. supr. & l. 13. infr.* vocantur, ac nominatim *Gamaliel* mentio fit *leg. 22.* honorati Codicillis honoratæ Præfecturæ: Spectabiles vocantur *l. 15. infr.*

XII. (a) Idem AA. Anatolio PF. P. Illyrici.

EXCELLENS Auctoritas Tua, Rectores conueniri præcipiat, ut percepta (b) notatione, (c) cognoscant, oportere a Iudæis inuentum (d) contumelias propulsari, eorumque Synagogas in quiete solita permanere. Dat. xv. (e) Kalend. Iul. Constantinop. Cæsario & Attico coss. [397.]

p. 228.

NOTÆ.

- (a) Et *hanc legem* omisit Baronius: pariter abest a Cod. Iust. GOTHOF.
 (b) *γρ. perspecta*. Edit. Quart. & prim. Cuiac. habent *præcepta*. ID.
 (c) *Adnotatione*. ID.
 (d) In eadem re eadem voce vititur *lex 2. supr. de metatis*. ID.
 (e) Hac eadem die de Iudæis pariter data *lex 2. supr. de his, qui ad Eccles. conf.* sed ad alium Magistratum: puta, ad Archelaum Præfectum Augustalem, id est, Ægypti. ID.

COMMENTARIUS.

ACONTUMELIIS & TURBATIONE Iudæi eorumque Synagogæ seu cœtus per Præfecturam Prætorianam Illynci, & sic per Diœcesin Macedoniæ & Daciæ, hac Arcadii constitutione vindicantur, eo quod passim in eos impetus fieret, cœ-

tusque eorum turbarentur, atque in eos ipsos irrueretur. Quod rem ipsam attinet, seu Iudæorum Synagogas, in quas irruere Imperatores noluerunt, concordant multæ aliæ leges huius tituli, de quibus ad *leg. 12. supr. & lex 2. supr. de metatis*, ubi dixi.

XIII. (a) Idem AA. Cæsario PF. P. (b)

IUDÆI sint obstricti cærimoniis (c) suis: Nos interea in conferuandis eorum priuilegiis Veteres (d) imitemur, quorum sanctionibus definitum est, (e) ut priuilegia his, qui inlustrium (f) Patriarcharum ditioni subiecti sunt, (Archisynagogis, Patriarchisque, ac Presbyteris, cæterisque, qui in eius religionis Sacramento (g) versantur) nutu Nostri Numinis perseuerent ea, quæ venerandæ Christianæ legis primis Clericis, sanctimonia deferuntur. Idem & Diui Principes, Constantinus (h) & Constantius, (i) Valentinianus (k) & Valens, diuino arbitrio, (l) decre-

uerant. (m) Sint igitur etiam a Curialibus muneribus alieni, pareantque legibus suis. Dat. Kalend. Iul. Cæsario & Attico coss. [397.]

NOTÆ.

- (a) Et hanc legem omisit Baronius, haud aliter atque ea abest a Cod. Iustin. Eam indicare mihi videtur Honorium l. 158. *supr. de Decurion.* GOTHOF.
 (b) Cæsarius PP. sub Arcadio Orientis scilicet: vid. *Prosopogr. ID.*
 (c) Cerimonie, de Iudaica religione. Sic & de hæresibus cerimonie vox l. 48. *supr. de hereticis. ID.*
 (d) Id est, Principes anteriores Christiani: puta, vt *fine legis* exprimitur, Constantini, Constantii, Valentiniani, Valentis. *ID.*
 (e) Locum hunc ita restituo, *Quorum vt sanctionibus definitum est, ita priuilegia, &c. ID.*
 (f) *Inlustres* Patriarchæ hac leg. & l. 8. *supr. ID.*
 (g) Id est, *Legis* suæ Primates sunt, deque religione sua sententiam habent, vt loquitur l. 8. vt l. 2. *qui deuotione tota, &c. in festis Iudaica degentes, Legi ipsi præsent: plura ad d. l. 8. ID.*
 (h) Puta lege 3. & 4. *supr. ID.*
 (i) Huius constitutio talis nulla extat. *ID.*
 (k) Neque horum constitutiones super hoc extant. *ID.*
 (l) *Arbitrium* diuinum, de Imperatoria iussione passim hoc Codice: Sic & apud Symmachum, *arbitrium Imperiale lib. 10. epist. 53. ID.*
 (m) Al. *decreuerunt*, vt in Til. & Quartan. & prim Cuiac. *ID.*

COMMENTARIVS.

PRIVILEGIA, ARCHISYNAGOGIS Iudæorum PATRIARCHIS, Presbyteris, & cæteris in ea religione versantibus (de quibus dictum ad l. 1. 2. & 4. *supr.*) veterum exemplo Principum Christianorum: puta Constantii Magni (quod etiam docet lex 2. & 4. *supr.*) item Constantii & Valentiniani & Valentis, hac Arcadii Constitutione confirmantur, ac nominatione, immunitas a muneribus Curialibus. Rursum eodem exemplo, quo eadem priuilegia primis Clericis Christianis deferuntur: *Primi Clerici* sunt Episcopi, Presbyteri & Diaconi, quomodo etiam designantur lege 24. *supr. de Episcopis. iep̄x̄m̄v̄oi.* Ceteri dicuntur inferioris loci lege 41. *supr. de Episcopis*, & Ministri. Verum de hoc Clericorum priuilegio pluribus dictum eo titulo de *Episcopis*.

Illud singulare hac lege est, Arcadium hac constitutione inter cæterosum Principum constitutiones, non & Patris sui constitutiones aut Valentiniani Iunioris aut Gratiani memorare, quas alioquin subinde memorare, atque his sese efferre solet, & vero effert l. 15. *infr.* Quare hac totamque legem spectanti, certissimum Theodosium M. & Valentinianum Iun. & Gratianum hac priuilegia immunitatis a muneribus Curialibus Iudæorum primatibus ademisse, & sic curialibus muneribus eos obnoxios fecisse (pariter vt nauiculariæ functioni obnoxii fuerunt l. 18. *supr. de nauicular.*) Et sane id expressè probat Valentiniani Iun. lex. 99. *supr. de Decurionibus*: cuius Anno Domini 383. datæ hæc verba sunt ad Hypatium Præfectum Prætorio. *Iussio*, inquit, *qua sibi Iudææ legis homines blandiuntur, per quam eis Curialium munerum datur immunitas, rescindatur: Cum ne Clericis quidem liberum sit, prius se diuinis ministeriis mancipare, quam patriæ debita vniuersa persoluant. Quisquis igitur vere Deo dicatus est, alium instructum facultatibus suis, ad munera pro se complenda constituat.* Quare rursum hinc sequitur, recentiorum Principum, Gratiani, inquam, Valentiniani Iun. & Theodosii hac parte leges ab Arcadio hac leg. infirmari: viceversa in

vsum reuocari vetustiorum Principum iussiones: *In conseruandis*, inquit, *eorum priuilegiis VETERES imitemur.* Quibus verbis Imperator aperte submo-
 uet recentiorum Principum iussiones p. 229.

Cæterum hoc in argumento octo in vniuersum hoc Codice constitutiones versantur. Constantinus Magnus scilicet Hiercos, &c. tantum a Curialibus muneribus immunes esse voluit l. 2. 3. *supr. hoc tit. mox & l. 4.* Valentinianus Iun. ne hos quidem l. 99. *supr. de Decurionib.* Arcadius primum Hiercos excepit hac leg. 13. postea omnes Iudæos Curie obnoxios, Curie mancipari voluit l. 165. d. tit. de *Decurion.* Honorius pariter omnes l. 24. *infr. hoc tit. & l. 157. 158. sup. de Decurionibus*: His addatur Iustiniani *Novella 45.*

Singularis & eo quoque nomine est hac lex, quod ea distincta edocet duo Patriarcharum genera fuisse: de quo alioquin vide, quæ semel dixi ad l. 1. *supr.* Neque audiendus est vir eruditus Petrus II. Var. 10. p. 146. qui hunc locum sollicitabat: loco istorum *Archisynagogis, Patriarchisque ac Presbyteris*, e literarum, vt ipse aiebat, ductu, reponerebat, *Archisynagogis, Patri, Hieris ac Presbyteris*, & sic loco *Patriarchisque*, substituebat *Patri Hierisque*. Quod si admittatur, quis locus iam ab emendatione, quæcunque in mentem venerit, immunis erit? Probabilius quis reponeret, *Archisynagogis Archibierisque*: hi enim duo ita iunguntur apud Lampridium in *vita Alex. Seueri cap. 28. in fin.*

Ergo, vt hanc ad legem redeamus, Arcadius Archisynagogos & cæteros a Curialibus muneribus immunes facit, vt feruere possint legibus suis: *Pareantque*, inquit, *legibus suis.* Quibus verbis opponitur Curialibus munus onus, patientiæ legibus Iudaicis, id est, ministerio legis Iudaicæ. Quare grauis error est viri eruditi Petri II. Var. 10. pag. 148. qui his verbis id indicari putauit, primates Iudæis suis hoc tempore ius dixisse in his, quæ ad forum & Leges ac iura pertinent, quod anno proximo 398. his ademptum fuerit lege 10. *supr. de Iurisdictione*: de quo ad eam legem plenius.

XIV. (a) Idem AA. Meffalæ PE. P. (b)

SUPERSTITIONIS indignæ est, ut Archisynagogi, siue Presbyteri Iudæorum, vel quos ipsi *Apostolos* vocant, qui ad exigendum aurum adque argentum a Patriarcha certo tempore diriguntur, a singulis Synagogis exactam summam adque susceptam ad eundem (c) reportent. (d) Quæ de (e) re, omne quicquid considerata temporis ratione consilimus esse collectum, fideliter ad nostrum dirigatur ærarium. De cetero autem nihil prædicto (f) decernimus esse mittendum. Nouerint igitur populi (g) Iudæorum remouisse nos deportationis (h) huiusmodi functionem. Quod si qui ab illo (i) depopulatore Iudæorum ad hoc officium exactiois fuerint directi, Iudicibus offerantur, ita ut tanquam in legum nostrarum violatores sententia proferatur. Dat. III. Id. April. Med. Theodoro v. c. CONS. [399.]

NOTÆ.

- (a) Hanc legem Annalibus suis inseruit Baronius Anno D. 399. num. 79. de qua & seq. num. 80. agit. Eam idem Honorius memorat & abrogat l. 17. *infr.* vid. & l. ult. GOTHOF.
 (b) Italiæ scilicet. ID.
 (c) Patriarcham. ID.
 (d) Ita mox *deportationis* functio dicitur. ID.
 (e) Bene habent hæc, quod etiam ita accipere possis, pro *quamobrem*. ID.
 (f) Patriarchæ. ID.
 (g) Per Occidentem. ID.
 (h) *Deportationis*, id est, transmissionis & Apostolatus, de quo mox Tiliana Quartan. & prim. Cuiac. male habebant, *depredationis*, quas Editiones sequutus est Card. Baronius. ID.
 (i) Patriarcha. ID.

COMMENTARIUS.

HONORI Imper. hæc lex est de Iudæis: cuius sunt de Iudæis sex præterea hoc tit. Constitutiones, puta lex 16. 17. 19. 20. 23. 24. & tres præterea per alios sparsæ titulos; puta lex 158. *supr.* de *Decurionib.* l. 8. *supr.* de *execut.* lex *ultim.* *supr.* de *feriis*. Hac lege Honorius Imp. Apostolatum, seu collationem & deportationem AVRI CORONARI (ut vocatur l. *vlum.* *hoc tit.*) de quo agitur duabus præterea legibus l. 17. & l. *ultim.* *hoc tit.* cuius anniuerfarius canon erat, in Orientem ex Præfectura Prætoriana Italiæ quoque deferri, & deportari solitam, submouet; Anastasio tum Vrbi Romæ Episcopante. Quam Constitutionem idem postea indicat & abrogat quinquennio post, sub Innocentio PP. l. 17. *infr.* reuocato veteri iure.

Quod ut intelligatur, quatuor sunt obseruanda. Primo, stante olim Ierosolyma, a Iudæis quotannis, stato tempore, ex omnibus Prouinciis, per quas sparsi erant, ad eam Urbem templumque, aurum, *διδραχμα* iuxta legem, cuius etiam mentio extat in Euangelio, missum & deportatum, quod Templo inferretur seu ærario publico. Quod Cicero pro Flacco testatur his verbis c. 28. Cum aurum inquit, Iudæorum nomine quotannis ex Italia, & ex omnibus vestris Prouinciis Hierosolymam exportari soleret. Et Iosephus lib. 16. *Antiqu.* cap. 10. recitat literas (& decreta) Augusti, Agrippæ, Norhani item Flacci, Iulii Antonii ad Cyrenenses, Ephesios, Sardos, atque ad alios missas. in quibus scriptum erat; ne Iudæi, qui ibi habitabant, dona pecuniasque in vsum templi & sacrorum mittere Hierosolymam prohiberentur: de eodem idem Iosephus lib. 18. cap. 12. Eoque pertinet tractatus de *Schekalim*, seu de siclis in Talmud parte II. quæ vocatur *Seder Moed*, l. 4. quæ octo capita in se continet: vbi dicitur primo die Februarii publica proclamatione moneri solitum populum. ut singuli tempore siclum adducerent, ante principium vero *Maii*, (quo appetente certe hæc lex lata est) id ex-

Tom. VI.

solui oportuisse; cumque magno numero ex remotioribus locis hoc tributum mitteretur, commutare id licuisse in *Darchonos*, qui erant numeri aureioneris leuandi causa. Atenim, quod Secundo obseruandum, post excidium iam templi Hierosolymitani in vicem superioris collationis aurique, Patriarcha Iudæorum ex omnibus Orbis Romani Prouinciis tributum quoddam a superiore diuersum, contra quam Cuiacius credebat, annum, seu pensionem Coronarii auri nomine a singulis Synagogis accepit mox & exegit, & quidem etiam sub Christianis Imp. diuisio quamlibet etiam Imperio in Orientale & Occidentale. Quod præter hanc legem 17. & *ultim.* *infr.* docet quoque Epiphanius hæresi *Ebionii*. 30. n. 4. & Iulianus Imp. *epist.* 25. quorum verba postea consignabo. Memini & Hieronymus *aduersus Vigilantium in fin.* pag. 86. Tom. II. Oper. Edit. Francf. Tota, inquit, mente festinat (Paulus) ut Hierosolymam & ad sancta loca cedentibus pecunia dirigantur. Mox: Hac in Iudæa atque hodie perseverante consuetudine: non solum apud nos, sed & apud Hebræos, ut qui in lege Domini meditantur die ac nocte, & partem non habent in terra nisi solum Deum, Synagogarum & totius orbis foueantur ministeriis. Patriarcha igitur vniuersali, sic ut dicam, hic canon pendebatur: error enim est Viri Docti II. Var. 10. pag. 151. asserentis anniuerfarium hunc canonem singulas Synagogas Patriarchæ suo, quæ ditionis illius erant persoluisse. Idque auri Coronarii nomine, de cuiusmodi auro coronario fuit supra titulus lib. 12. Tertio, obseruandum ab Archisynagogis siue Presbyteris Iudæorum, vel ab Apostolis (de quibus mox) a singulis Synagogis hoc aurum exactum. De Archisynagogis iam antea dixi: illud hinc de his discimus, eos singulis Synagogis præfuisse, & exactum ab his hoc aurum: Quod postremum docet & scriptor vitæ Chrysostomi, qui & mutatos sæpe a Patriarchæ Archisynagogos ait, si non satis conferrent. Quarto obseruandum est, Patriarcham quosdam habuisse suos, velut

velut Adfessores, atque Agentes in rebus, quos missionibus, atque inter alia huic tributo seu auro Coronario & Apostolatu exigendo, certo tempore dirigebat, destinabat, qui *Apostoli* vocabantur: ut prater hanc legem docet quoque Epiphanius *dicto loco pag. 128. Tom. I. Oper. Edit. Colonienf.* vbi de Iosepho quodam, huius generis Apostolo, loquitur: *Ἔτος γὰρ Ἰωσήπος τῶν παρ' αὐτοῖς ἀξιώματικῶν ἀνδρῶν ἐναρίθμιος ἦν· οἱ δὲ ἔτοι μετὰ τὸν Πατριάρχην ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ καλέμενοι, προσεδρεύοντι δὲ τῷ Πατριάρχῃ, καὶ σὺν αὐτῷ πολλάκις, καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ συνεχῶς διάγουσι, διὰ τὸ συμβαλέειν καὶ ἀναφέρειν αὐτῷ τὰ κατὰ τὸν νόμον: id est, Hic Iosephus inter dignitate prestantes apud ipsos viros connumeratus erat. Sunt autem hi post Patriarcham APOSTOLI appellati, assidentque Patriarchæ, & cum ipso sæpe assidue nocte ac die agunt, consulendi gratia, & ut referant ad eum ea, quæ ad legem spectant. Et Eusebius ad *Esaie 18. vers. 2. in Catena Patrum* nondum edita, de Apostolis agens, qui a Iudeis Hierosolymæ agentibus, ad cæteros missi, ut doctrinam Domini velut novam ac erroneam traducerent, (quem locum Eusebii memorat Hieronymus in *d. c. Esaie*: de quo etiam Iustinus *dialog. adu. Tripbon.* inter alia *pag. 234. 335. Edit. Colonienf. 1686.*) Αποσώλης δὲ ἐστὶ καὶ ἔθος ἐς Ἰεδαίους ὀνομαζέειν τὰς ἐγκύκλια γράμματα παρὰ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν ἀνακομιζόμενης: *moris ὅτε nunc est Iudeis, ut hos Apostolos appellent, qui literas circulares ad primates eorum circumferunt.* Item destinatos eos velut commissarios & censores eorum, qui in officio aliquo inter Iudeos constituti erant, Epiphanius quoque docet *dict. heres. 30. num. 11. ἐπεὶ ἔν οἷα Ἀπόσολος (ἕτως γὰρ παρ' αὐτοῖς, ὡς ἔφην, τὸ ἀξίωμα καλεῖται) ἐμβριθέστατος καὶ καθαρύων δὴθεντὰ εἰς κατάστασιν εὐνομίας: ἕτως ἐπιτελεῖν προβαλλόμενος, πολλὰς τῶν κακῶν κατασφέντων ἀρχισυναγωγῶν, καὶ ἱερέων, καὶ πρεσβυτέρων καὶ Ἀζανιτῶν τῶν παρ' αὐτοῖς διακόπων ἐρμηνευομένων, ἢ ὑπηρετῶν, καθαιρῶν τε καὶ μετακινῶν τὴν ἀξιώματος ὑπὸ πολλῶν ἐνεκοτέτο. Et quoniam pro ea, quam gerebat Apostoli functione (ita enim, ut diximus, ea dignitas vocatur) summam præ se gravitatem, atque in constituenda disciplina severitatem ferebat, cui rei præstandæ fuerat electus, ac plerosque Synagogis Præfektos, & Sacerdotes ac Presbyteros, & Azanitas, quo nomine Diaconos aut ministros appellant, homines improbos in ordinem redegerat, ac dignitate priuabat, multorum in se conuertit odia. Quo loco verba illa, ἕτως ἐπιτελεῖν προβαλλόμενος significant, eam ad rem præstandam destinatum Iosephum, id est, ad censuram agendam de Presbyteris, &c. Neque enim ea sollicitare, inque alium sensum trahere debuit Vir Eruditus *lib. II. Var. cap. 10. transpositis* ita verbis, ὡς ἐκ ἐπιτελεῖν προβαλλόμενος. De his Apostolis est & hic Hieronymi locus, in *epist. ad Galatas v. 1. tomo 9. fol. 79. lit. F. liu. pag. 124. Tom. IX. Oper. Edit. Francf. Usque hodie a Patriarchis Iudeorum Apostoli mitti. Ad distinctionem itaque eorum, qui mittuntur ab hominibus, & sui, qui sit missus a Christo, tale fumpsit exordium: Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem. Alioquin apud Hesychium quoque, πρέσβεις, οἱ πρεσβευταί, μεσίται, Ἀπόστολοι. Sic & olim iam his similes fuisse Apostoli, qui decimas atque alia percipie-***

bant & ad Leuitas deferebant, οἱ τὰς θυσίας ἀναγόντες, ut eos vocat Philo, in *Legatione ad Caium pag. 1035. Edit. Francf.* Augustus in edicto apud Iosephum *Antiqui. lib. 16. cap. 10.* vocat eos ἀποδοχέας: Philo etiam *pag. cii. ἱεροπομπὰς* vocat, & *p. 1036.* scribit, συναγομένους χεῖρμα ἐσφέρειν ἀπέμπειν εἰς ἱεροσόλυμα. Et ad id exemplum, prima Christianorum ætate, qui ad perferenda vltro citroque Ecclesiarum munera ab Ecclesiis mittebantur, dicti sunt Ἀπόστολοι *2 Corinth. 8. 23. Philipp. 2. 25.*

Cæterum ab ipsismet Iudeis ita vocatos, & hæc lex docet illis verbis, Quos ipsi Apostoli vocant: & Epiphanius istis, εἰσὶ δὲ ἔτοι μετὰ τὸν Πατριάρχην Ἀπόστολοι καλέμενοι. Item, Ἀπόσολος, ἕτως γὰρ παρ' αὐτοῖς, ὡς ἔφην, τὸ ἀξίωμα καλεῖται. Et Iulianus illis, quæ de Apostolatu mox dicam. Ut mirer Virum Doctum aliter sentientem. Quæ cum ita sint non debuit Vir Doctus, pro Apostolos hic reponere Apostolicos: quomodo Zonaras in Heraclio Hierosolymitanum Patriarcham Iacobitarum, Apostolicum vocat. Atenim admitto eiusdem sententiam, ut Patriarcharum & similia, ita & Apostolorum vocabula inter Iudeos nonnisi post vrbs excidium vsurpata. Ab his suscipiebatur deportatio, & deportationis functio, ut hac leg. vocatur, siue Apostolatus, Αποσολή: quod & Iulianus Imp. *Epist. 25. ad Iudeos* docet: & Epiphanius *d. heres. Ebionit. 30. num. 11.* Iuliani verba: Ἰεδαίων τῶν κοινῶν hæc sunt: τὸν ἀδελφὸν Ἰέλων (γρ. Ἰέδαν) τὸν αἰδεσιμώτατον Πατριάρχην παρήνεσα, καὶ τὴν λεγομένην εἶναι παρ' ὑμῶν Αποσολὴν καλυθῆναι: καὶ μηκέτι δύνασθαι τὰ πλῆθη ὑμῶν τινὰ ἀδικῶν τοιαύτας φώρας εἰσπράξαι, ὡς πανταχοῦθεν ὑμῶν τὸ αἰετὸν ὑπάρχειν τῆς ἐμῆς βασιλείας: id est, Fratrem Iulum (γρ. Iudam) Patriarcham omni obsequantia dignum hortatus sum, ut etiam tributum quod Apostolatus apud vos vocatur, prohibeat & in futurum nemini liceat populos vestros huiusmodi tributorum exactionibus ledere, quo vobis securitas valeat in meo regno sit. Epiphanius sunt illi: συμβέβηκε γὰρ αὐτὸν τὸν Ἰωσήπον μετὰ τὸ ἀδελφῆσαι Ἰέδαν τὸν Πατριάρχην, ὃν προσέπομεν (τάχα γὰρ ἕτως ἐλέγετο) αἰμιβίης ἕνεκα γέρας τῷ Ἰωσήπῳ τῆς Αποσολῆς δῶναι τὴν ἐπικαρπίαν: καὶ μὴ ἐπισολῶν ἕτος ἀποσέλλεται εἰς τὴν Κιλικίαν γῆν: ὅς ἀνελθὼν ἐκαστὴ ἀπὸ ἐκάστης πόλεως τῆς Κιλικίας, τὰ ἐπιδέκατα καὶ τὰς ἀπαρχὰς παρὰ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἰεδαίων εἰσέπραττειν, id est, Per idem tempus, cum iam Patriarcha Iudas, quem diximus (ita enim forte vocabatur) ad robustam ætatem peruenisset, Iosephum pramii loco Apostolatus (dignitatis id nomen est) honore ac commodis exornat. Inde cum literis in Ciliciam profectus sit. Quæ cum accessisset, vnoquoque ex oppido decimas ac primitias a Provinciæ Iudeis exigebat. Ita enim locus hic explicandus, in quo interpretando Cornarius non semel lapsus: ἀποσολῆς ἐπικαρπία, est Apostolatus exigendi cura, seu functio Apostolatus, id est, deportationis auri Coronarii, pensionis largitatis. Sane & apud Græcos ἀποσολαί, ἀποτέμψεις, δῶρα, ἀποσέλματα, quæ ad amicos mittebantur: vide Aristotelem *4. ad Nicomach.* Vlpianum apud *Demonsthenem*, Suidam, Auctorem *Macchabæorum lib. 1. cap. 2. v. 18.* Porro fuit hic canon anniuersarius, ut vocatur *l. vltim.* ex consuetudine præbatur *l. 17. hoc tit.* pensionis nomine *l. vltim.* Coronarii auri nomine *d. l. vltim.* (de cuius nominis ratione ibidem

dem) sic ut ad exigendum eum certo tempore Apostoli a Patriarcha dirigerentur *hac leg.* consistebat vero in auro & argento *hac leg.* & exigebatur ab omnibus Synagogis *l. ultim. hoc tit.* sic ut ab Occidentalibus quoque partibus dirigeretur in Orientem *hac leg. & l. 17. & l. ultim.* unde deportationis functio *hac leg.* vocatur. * Quare erronea est observatio viri eruditi Petiti, qui singulis ditionibus & Praefecturis illustres Patriarchas tribuens, aurum istud atque argentum ex Synagogis eorum ditioni subiectis pensitari solitum scribit: quem refutat *hac leg. & l. 17. & l. ultim. infr.* Sed & erronea sententia eiusdem II. *Var. 10. p. 157. 158.* putantis tribus vicibus hunc canonem exactum (quod sane aliqui verum est de tributis, quæ fisco pensitabantur) nam & *l. ultim. anniuersarius canon*, nullo præterea addito vocatur, & *hac leg.* non diuisis vicibus, verum *certo tempore* Apostolos ad exigendum aurum atque argentum a Patriarcha directos. Neque argumentum ullum desumi potest ex subscripto huic legi die III. Id. April. non magis quam ex subscrip-
to legi 17. VIII. Kalend. Aug. aut vitima III. Kal. Jun. quæ tres constitutiones de isto auro Coronario & Apostolatu sunt.

His ita cognitis, de huius legis sententia, atque adeo de Honorii mente accuratius videndum est. Nempe cum Patriarcha, qui in Oriente præsidebat, Occidentis Imperio iam ab Oriente diuiso, hanc functionem seu hoc Apostolatus deportationisque tributum ab Occidentalibus quoque Iudæis, seu ut ipse Honorius ait *d. l. 17.* hanc legem recantans *issarum* (Occidentalium sc.) *partium* porro exgeret, Apostolis in id missis, indignum, seu ut ipsemet Honorius loquitur, *superstitionis indigna visum*, id fuit Honorio permittere. Nempe indigne visum, cum Occidentis Imperium nec quicquam Orientali subesset, Patriarchæ Orientali & sic in alio seu Occidentali orbe constituto, licere ius quoddam supremæ potestatis in eo & in his constitutis exercere, & aurum Coronarium seu tributum

ab his partibus exigere: Quod exemplum & alibi alia in re observatum vti hiter alio traduci potest.

Sane ut alius penetremus, procuidubio & hæc lex indicium est & veltigium similitudinis fraternæ inter Arcadium & Honorium: cuius auctor & origo primum Rufinus extitit, teste Claudiano in *Rufin. lib. 2. v. 160. sequ. & lib. 1. in Eutropium.* Mox Eutropius, huius etiam anni consilium cum Theodoro: ut testatur Claudianus *lib. 1. in Eutropium. v. 281. sequ.*

Arma relinque vires: Geminam quid diuidis aulam?

Conarisque pios odii committere fratres?

Te magis, ab demens, veterem si respicis artem,

Conciliare decet: Gestis pro talibus annum

Flagitat Eutropius.

Igitur ab ea similitudine id quoque profectum quod *hac leg.* veratur. Et hoc quidem, ut dixi, sine Honorio per Occidentem Apostolatatum exigi vetuit. Alio enim sine Iuliano olim *d. epist. 25.* in totum exigi vetuit. Ex his interim apparet, labios, qui in totum *hac leg.* Apostolatus functionem interdictam scribunt, mox & generaliter restitutam *l. 17. infr.* cum in Occidente tantum interdicta fuerit *hac lege*, mox restituta *d. l. 17.*

Et hæc quidem ita *hac leg.* Honorius, tribus etiam enixe voluntatis suæ indicia additis: nam 1. & *superstitionis indigna* id vocat. 2. & Patriarcham hoc tributum exigentem depopulatorem: 3. & Apostolos ad id missos ludicibus offerri, puniri que iubet.

Atenim Honorius reconciliata iam inter se & Arcadium gratia post quinquennium Romæ positus sub Innocentio Episcopo Romano, sententiam recantavit *l. 17. infr. hoc tit.* & consuetudine secundum veterum Principum statuta reducta, Iudæis Occidentis orbis sui, mittendi huius auri Coronarii cepiam fecit. De hac ipsa re tandem erit & lex Theodosii Jun. *l. 29. infr. hoc tit.* (ubi dicam adhuc) quæ pariter ostendit, ab Occidentalibus partibus, Patriarchis id conferri consuevisse.

* Huc pertinet locus elegans Chrysostomi *libr. contra Iudeos & Gentiles, quod Christus sit Deus, pag. 581. Tom. I. Oper. Edit. Benedicte.* Ibidem S. Pater scribit, frustra tentasse gentem Iudaicam Iuliani Aug. temporibus re-
stitutionem templi Hierosolymitani, & fuisse eorum conatus diuina virtute impeditos, quamvis immensos possideret Patriarcha gentis thesauros. Καίτοι τί, inquit, τὸ κωλύον ἦν, ἢ μὴ θεὰ δύναμις ἦν ἢ ἀντικείμενα; ἢ χρημάτων περιουσία πολλὰ παρ' αὐτοῖς; ἢ τὸς ἀπάντων καταχόμενους φέρει συνάγων ὁ Πατριάρχης; ἀπ' οὗτος κέρτατος θησαυρὸς; αὐτοὶ, si non diuina virtus obflaretur, quid obflaret? Annon magna vis pecuniarum penes illos est? annon ab omnibus undique tributa colligens Patriarcha, immensos possidet thesauros? Vide etiam quæ ad hunc locum obseruauit Cl. Bernard. de Montfaucon.

XV. (a) Idem (b) AA Eutychiano PP. P. (c)

CVNCTA Privilegia, quæ Viris Spectabilibus (d) Patriarchis, vel his quos ipsi ceteris præposuerunt, (e) diuæ memoriæ Pater Noster, atque retro Principes detulerunt, suum robur tenere censemus. Dat. III. Non. Febr. Constantinop. Honorio A. VI. & Aristænero COSS. [404.]

NOTÆ.

- (a) Abest & *hac leg. a Cod. Iust.* Eandem Baronius in annum suum non retulit. GOTHOF. Hæc lex atque sequentes, 16. & 17. illustrari possunt ope *Decennalium Arcadii & Honorii AA.* celebratorum propter susceptum imperium post mortem Patris Theodosii. Liqueat ex his legibus, solitos fuisse imperatores in huiusmodi festis privilegia dare & reuocare. Vid. Anton. Pagius in *Critic. ad h. an. num. 36. RITTER.*
- (b) Tribuenda hæc lex, ARCADIO, Honorio & Theodosio. GOTHOF.
- (c) Eutychianus PP. sub Arcadio Orientis scilicet: vid. *Prolegogr. ID.*
- (d) Vide quæ dixi ad *l. II. supr. ID.*
- (e) Qui Patriarcharum arbitrio, habent suam de religione sententiam, *l. 8. supr. Qui Patriarcharum aitioni subiecti, & in religionis Sacramento versantur, l. 13. supr. ID.*

COMMENTARIUS.

PATRIARCHIS Iudæorum, & cæteris, qui ab his præpositi sunt, quibus privilegia a Theodosio Magno patre suo, aliisque retro Principibus tributa fuerant, hac leg. confirmat rursus Arcadius. De quo vide l. 2. 4. 13. *supr.* quæ postrema est eiusdem Arcadii. Quod autem de privilegiis a Theodosio Magno tributis hac leg. dicitur, non est contrarium iis, quæ ad d. l. 13. dixi: Privilegia enim ista alia fuerint necesse est, quam de quibus agitur d. l. 13. vel saltem Patriarchis summis delata, non etiam his, qui Patriarcharum ditioni subiecti: de quibus

est exerte d. l. 13. Ex hac interim leg. colligat quis, aliquo tempore sub Arcadio ante *hanc legem* post d. l. 13. privilegia illa Iudæis detracta fuisse.

De quibus autem Patriarchis accipienda sit hæc ^{p. 232.} lex, quæri potest? Ego cum Petito II. *Var. 10. pag. 145.* de minoribus accipio. Et quidem duobus argumentis. Primo, tituli *Speſtabilium*, summis enim Patriarchis, Virorum *Clarissimorum*, & *illustrum* titulus l. 8. *supr.* & l. 13. conceditur. Alterum istud est; quod hæc ipsa privilegia minorum Patriarcharum memorantur & confirmantur d. l. 13.

XVI. (a) Idem AA. (b) Romuliano PF. P. (c)

IUDÆOS, & Samaritanos, (d) qui sibi Agentum in rebus privilegio blandiuntur, omni militia priuandos esse censemus. Dat. x. Kalend. Mal, Rom. (e) Honorio A. vi. & Aristæneto CONS. [404.]

NOTÆ.

- (a) Abest & hæc lex a Cod. Iust. eandemque Baronius omisit. Ei concordat lex 24. *infr.* GOTHOF.
 (b) 79. Idem AAA. ID.
 (c) Hic idem videtur, qui Anno Domini 398. *Prefectus Urbis* Constantinop. erat, quod docet lex 45. *supr.* de *milit.* vid. *Protopogr.* ID.
 (d) Samaritanorum præter *hanc legem* & *Rubr. supr.* sit præterea mentio. l. 28. *infr.* *hæretic.* & l. 18. *supr.* de *naucul.* & ubique Iudæis subiiciuntur, de quibus mox plura. ID.
 (e) Romæ hoc tempore constitutus Honorius, ut præter *hanc legem* docet quoque lex proxime sequens, & l. 65. *supr.* de *curſu ſubl.* lex 2. *supr.* de *exaction.* l. 4. *supr.* de *Decuriis Urbis Romæ*: & Claudianus Panegy. in VI. Honorii consulatam in id expreſſo. ID.

COMMENTARIUS.

MILITIA AGENTVM in rebus Iudæi & Samaritani fungi hoc adhuc ævo poterant: cum tamen aliis militiis interdictum eis esset. *Agentum*, inquam, in rebus, de quibus *suo titulo* plenius. Atqui Honorius iam Romæ positus s. b. Innocentio Episcopo Romano, etiam Agentes in rebus eos esse hac constitutione prohibet. Quod & ipsum postea rursus constituit de Iudæis l. 24. *infr.* vbi vide quæ dicam.

Cæterum de Samaritanis hic aliquid dicendum. Fiteor mentio, præter *hanc legem* & *Rubr.* huius tituli, duabus insuper legibus; puta, l. 28. *infr.* *hæretic.* & tertia adhuc l. 18. *supr.* de *naucul.* & ubique Iudæis subiiciuntur, pariter ut Nouella Theodosii 3. similiter concepta, de Iudæis, Samaritanis, &c. Deque utrisque idem semper hoc Codice constituitur, cum Iustiniani ævo postea Samaritani deteriore conditione fuerint: vide l. 21. Cod. l. de *hæreticis*: vid. & Nou. 129 144. Fit & eorum mentio in solempni illa Adrian. Epistola, quæ apud Vopiscum, in *Saturnin. c. 8.* vbi de Ægypto: Nemo, inquit, illic *Archisynagogus Iudæorum*, nemo *Samarites*, nemo *Christianorum Presbyter*, non *Mathematicus*, non *Aruspex*, non *Aliptes*. Et eodem loci ipse Vopiscus de iisdem Ægyptiis. *Sunt enim*, inquit, *Ægyptii viri ventosi, furibundi, iactantes, iniuriosi, atque adeo vani, liberi, novarum rerum vsque ad cantilenas publicas cupientes, versificatores, Epigrammaticarii, Mathematici, Aruspices, Medici. Iam & Christiani & Samaritani, qui-*

bus præsentia semper tempora cum enormi libertate displiceant. Ita enim locus ille constituendus est. Nempe id vult Adrianus: Samaritanorum rerum novarum cupidos, quod vulgare crimen Christianorum olim fuisse, quasi seculi oſores essent, passim observatio est. De Samaritanis his est quoque præter d. Nouell. Theodosii 3. Nouella Iustiniani 129, & Iustiniani 144.

Porro notum, Samaritanos inter Iudæos tales primum fuisse, quales inter Christianos Schismatici, ut qui de loco & templo, vbi secundum legem Moſis Deus esset adorandus, cum Iudæis certarent: his in Vrbe Hierosolymitana, illis in monte Garizim, contendentibus. Cuius controuersia statum Iosephus explicat, lib. 13. cap. 6. & quibus momentis his tota a Rege Ptolemæo, qui Iudæx acceptus, terminata fuerit. Imo tamen Samaritani quoque Iudæorum hæretici fuere, Augustinus lib. 1. contra Cresconium, cap. 31. quorum hæresis hæc fuit, quod ipsi solum Pentateuchum e tribus voluminibus sacri codicis suscipiebant, & Prophetas reiiciebant. Ad hæc negabant resurrectionem postquam idololatæ esse desierunt. Sparſi autem Samaritani fuere potissimum per Ægyptum, quod superiora loca ostendunt: ostendit & l. 18. *supr.* de *naucul.* Sparſi tamen fuere & per Occidentem, quo pertinet hæc lex, & lex 28. *hæretic.* imo & Romæ fuere deinceps Theodorici R. ævo: testis Cassiodorus, III. *Var. 45.*

XVII. (a) Idem AA. (b) Hadriano PP. P. (c)

DVDVM † iusseramus, ut ea, quæ Patriarchis a Iudæis istarum (d) partium ex consuetudine præbebantur, minime præberentur: Verum nunc, amota prima iussione secundum Veterum Principum statuta privilegia, cunctos scire volumus, Iudæis mittendi copiam a Nostra Clementia esse concessam. Dat. viii. Kalend. Aug. Rom. Honor. A. vi. & Aristaneto coss. [404.]

NOTÆ.

(a) Et hæc lex a Baronio omissa est. GOTHOF.

(b) *ſſ. Idem AAA. ID.*

(c) Italice: vide Indicem Personarum & Chronicon: vide & Claudianum. *ID.*

† Ante quinquennium scilicet lege 14. *ſſ. Anno D. 399. ID.*

(d) Id est, Imperii Occidentalis: vid. & legem ultim. *ſſ. ID.*

COMMENTARIUS.

P. 233.

APOSTOLATVM, seu aurum Coronarium, quod ante quinquennium ab Imperii sui Occidentalis Iudæis, Honorius Imp. exigi vetuerat *l. ſuperſtitionis 14. ſſ. qu. ſcilicet tempore ei cum Arcadio fratre non conueniebat, de quo diſſidio ad eam legem dixi, eum nunc, redintegrata inter ſe & Arcadium gratia & concordia, (cuius meminit quoque Symmachus lib. 4. epiſt. 4. ad Stiliconem) Romæ poſitus, ſub Innocentio Epifcopo Romano hac lege reſtituit, amota ſeu abrogata præcedenti iuſſione. Idque ſecundum Veterum Principum ſtatuta, de quo ad eam legem plenius dictum eſt. Decodem ſane eſt & lex ultim. *ſſ. ubi vide etiam quæ dicam. Neque dubium mihi, Innocentio Epifcopo Romano ſaltem adlubente hanc legem ab Honorio latam. Hoc ſane ipſo etiam tempore, imo hoc ipſo anno & tempore æſtuo Ludi ſacu-**

lares Romæ habiti; quod teſtatur Claudianus, *in VI. Conſulatum Honorii v. 360. ** Et Innocentio alioquin Epifcopo varia olim imputata ſcimus: veluti quod Nouatiani ab eo primum Roma eiecti fuerint, quod narrat Socrates, *lib. 7. cap. 9. Item quod Anno 409. Aruſpicibus Tuſcis gentilitia quædam ſacra molientibus ad ſoluendam urbis obſidionem conuiuentiam præbuerit, quod Zoſimus Chriſtiani nominis oſor narrat lib. 5. c. 41. cum tamen nil tale memorat Sozomenus, lib. 9. cap. 7. etſi Tuſcorum conatum illum deſcribat.*

Hoc ſane *huius legis, & d. l. 14. exemplum* haud abiurde afferri poteſt, ſi quando quæſtio oritur, utrum diuiſo Imperio, quod antea iunctum fuerit, alterutrius orbis Patriarcha poſſit adhuc in altero orbe priſtinum ius ſuum in altero exercere.

* Ludos Seculares ab Honorio non eſſe reſtitutos, aduerſus Baronii atque Gothofredi ſententiam erudite probat ANT. PAGIVS in *Critic. ad Annal. Baron. ad an. 404. n. 2. ſequ. & Diſſert. hypat. P. 3. c. 10. n. 7. & 8. & in Proleg. diſſert. n. 11. & 12.*

FESTIS, ſeu ſolemnibus & iocis ſuis, ne Iudæi in contemptum Chriſtianæ religionis quid faciant: veluti ne CRUCEM exurant feſto Amanis.

XVIII. (a) Imp. Honorius & THEOD. AA. Anthemio PP. P. (b)

IUDÆOS, quodam (c) feſtiuitatis ſuæ ſolemni, (d) Aman, ad pœnæ quondam recordationem, incendere, & ſanctæ (e) Crucis adſimulatam (f) ſpeciem in contemptu (g) Chriſtianæ fidei ſacrilega mente (h) exurere, Prouinciarum Rectores prohibeant: ne (i) locis (k) ſuis fidei noſtræ ſignum inmiſceant, ſed ritus ſuos infra (l) contemptum Chriſtianæ legis retineant: amiſſuri ſine dubio permiſſa hæcenus, niſi ab illicitis temperauerint. Dat. iv. Kalend. Iun. (m) Conſtantinop. Baſſo & Philippo coss. [408.]

NOTÆ.

(a) *Lex v. Cod. Juſt. eod. tit. Eam memorat quoque Baronius Anno D. 408. n. 29. GOTHOF.*

(b) *Anthemius PP. Orientis ſub Theodoſio Iun. vid. Proſopegr. ID.*

(c) In nonnullis Cod. Juſt. quodam male. *ID.*

(d) Ita quoque meliores Codd. Juſt. de quo mox. *ID.*

(e) *De Cruce & eius attributis, dicam plena manu ad l. ult. ſſ. de Paganis. ID.*

(f) *Adſimulatam vel, Adſimilatam, id eſt, effictam: Vide Gloſſarium, ID.*

(g) *ſſ. Contemptum, ut habet etiam Codex Juſt. ID.*

(h) Id eſt, animo contumelioſo, *ID.*

(i) *Neus, Cod. Juſt. ID.*

(k) Ita

(k) Ita quoque Cod. Iust. Sed omnino reponendum IOCIS : de quo max. ID.

(l) Ita quoque manuscripti nonnulli Codices Iust. Nam vulgati exhibent *citra*. ID.

(m) An potius, *Ian*. In Edit. Quart. editum III. Kal. Iul. ID.

COMMENTARIUS.

THEODOSII lun. in Iudæos, vel de Iudæis, septem constitutiones sequuntur: puta hæc *lex* 18. *lex* 21. 22. 25. 26. 27. 29. seu *ultim.* quibus addenda & octava l. 24. *infr.* de Paganis, nona, puta Nouella eius *Tertiade Iudæis Samaritanis*, &c. Hac lege in commune a **CONTENTV** Christianæ religionis **FESTIVITATES** & solemnitas seu solemnitates & celebritates Iudæorum vindicat. A qua ipsa mente est, quoque eiusdem Imperatoris *lex* 21. *infr.* hoc tit. Hactenus scilicet ritus suos retinere, exercere Iudæis *permittendum* permissumque, vt infra contentum legis Christianæ consisterent. Quod tamen hac tempestate facere soliti, in hac, quæ sequitur, hypothefi. Notissimum est, ex libro *Estheris* & exinde ex *lib. II. Iosephi cap. 6.* Amanis supplicium, in eo ipso patibulo, quod Mardochæo parauerat: post quod supplicium deinceps vindicari Iudæi, eorum salus in tuto locata. Quare in huiusce rei memoriam instituta festiuitas decima quarta & decima quinta mensis duodecimi Adar, qui Februario & Martio nostro respondet: Quam *Purim*, id est, sortium dixere: nempe a sorte, quam Aman ad temporis huic rei patranda prospere, pro more Persarum & vicinarum gentium, explorationem, quod Iudæi perdendi erant, tactari curauerat *Esther* 3. v. 7. Nam Iosephi interpretis, grauis error est, qui non inspecto sacro Codice, dies istos *Φαργαδες* dictos, & *conseruatoria* festa interpretatus est: Ibi quippe legendum *Φαργαδες*, pariter vt in additamento Græco ad historiam *Estheris* legendum *Φάρσαι* non *Φαργαί*. Dies quoque vocantur (2. *Maccabæorum* *ultim.* v. 36.) *Μαρδοχαικά* & *ἡμέραι*. Quod festum institutum a Ioachimo (de quo *Nehemiæ* cap. 12.) Vicario Pontifice Summo, teste Philone Mar-

P. 234. dochæi & *Estheris* auctoritate, *Estheris* c. 9. Hæc est verissima sint: attramen verius, non deis diebus hic agi, verum intelligi proprie Festum separatim a Festo illo *Purim* Sortium; quod videlicet ad *liberationis* populi Iudaici memoriam institutum: Nempe quod separatim ad poenæ *Amanis* recordationem institutum, quod in mentem Maium *Siuam* incidit, vt liquet ex *Estheris* c. 7. 8. Et vero hanc legem appetente mense *Iunio* latam notandum est. Nisi putemus *Amanis* recordationem in *Purim* seu *Mardochæos* diestranslatam.

Sane Festum istud cum gaudio lætitia & iocis & conuiuio seu epulis celebratum, sic vt *Bachanalia* Iudæorum essent, vt & hodie sunt; quin & munus missitationibus, *Esther* 9. & apud Iosephum *lib. II. cap. 6.* de quo vide Anton. Margaritam baptizatum Iudæum l. de *ceremoniis Iudæorum*. Hoc Festo noctu candelæ testandi gaudii causâ accensæ, & historia *Estheræ* per ædium legi solet, cui lectioni mulieres & pueri adsunt: & quoties *Amanis* fit mentio, pugnis & malleis scamna Iudæi pulsare solent, *Amanem*que maximo strepitu explodunt; cui similem consuetudinem retinet hodie Ecclesia Romana ipsa passionis Dominicæ nocte in Iudæ detestationem. Omitto alios ritus; certe festi illi dies iocis, vt dixi, transacti: *Iocis*, inquam, nam ita hic reponendum pro *locis*; ibi, ne *iocis* suis *fidei* nostræ signum immisceant, quod *Burgius* quoque iam indicauit, *Elef.* 15. nempe Iudæi, vt dixi, Festo *Aman* solebant gaudio & lætitia operari, vt traditur libro *Esther* cap. II. iocisque:

unde Socrates in simili re *παίγνια* dixit. Cui similem plane errorem sustuli *lib. I. Tertulliani ad nationes* cap. 10. Ibi, *dispicite apud vos Lentulorum & Hostiliorum sacrilegas venustates, virum Mimos aut Deos vestros, in strophis & iocis rideatis*, (vbi MS. habebat *locis*) quod confirmat *Apologetici* cap. 15. Inter cætera vero solemnitas iocisque docet hæc *lex*, Iudæos solitos ad poenæ recordationem *Amanem* incendere, & ad simulatam sanctæ Crucis speciem seu patibulum quoddam exurere. *Amanem*, inquam, *incendere*; vbi malit quis *inscindere*, id est, in crucem agere, suspendere, sustollere, leuare, erigere effigiem *Amanis*; in *auras* tollere, vt Prudentius: in cruce scilicet, excelsa tollere, quæ utique Mardochæo parata erat 50. cubitorum, *Esther* cap. 6. 7. Denique Crucifixi alti, *ὕψηλος ὁ σταυρωθεὶς*, *Artemidorus Onirocritic.* *lib. 2. c. 58.* Certe apud Plautum dicitur quis *ascendere crucem*, sic & apud Prudentium *ascendere in patibulum*; & *insilire in crucem*, & inde, *Crucifixus*, in *Bacchidibus*. Forte etiam hic *incendere*, pro celebrare accipiat quis, quo aliquo sensu vocem *incendere*, accipi aliquando ostendit Iosephus Scaliger in *Ætiam* pag. 364. Verum nihil mutandum: *Incendere* est incendio cremare apud Viretorem *Vicensensem* non semel, & quidem *lib. 2.* Ergo Iudæi solemnitate ista, *Amanem* in crucem agere soliti, mox crucem exurere; præ se quidem ferentes, id fieri ad recordationem poenæ *Amanis*, publici quondam hostis sui, interan vero & *sacrilega* mente, vt hic dicitur, occulta malitia, in contentum Christianæ fidei & per hoc Christo velut alteri hostigenti suæ, illudentes, utpote cruce exusta, in qua Saluator noster pendit: De qua duo præterea hic dicuntur: *Nempe fidei Christianæ signum*, de quo plura ad l. *ultim.* *infr.* de Paganis. Item *sancta crux* & hic dicitur, communitatis pro more nominibus signi & signati. Sane ab eadem mente est, quod crucis supplicium omnino sustulit Constantinus M. sicut & nunc eam iocis Iudæorum miserii Theodosius lun. vetat.

Hactandem omnino facit, imo forte illud ipsum est, quod huic legi occasionem dedit, quod memorat Socrates, *lib. 7. cap. 16.* *Ἐν Ἰνκεσάρ (γρ. ἐν ἔμμα) ἔτω καλεσμένῳ τόπῳ, ὅς καὶ τὰ μεταξὺ καλκίδος καὶ Ἀντιοχείας τῆς ἐν Συρίᾳ, ἰδούσι συνήθως ἑαυτοὺς ΠΑΙΓΝΙΑ ἐπετελεῖν τινὰ: καὶ πολλὰ ἐν τῷ ΠΑΙΖΕΙΝ ἄλογα ἐποιεῖν τοῦ πότμου ἕξαιθόντες Χριστιανὸς, καὶ αὐτοὶ τὸν Χριστὸν ἐν τοῖς ΠΑΙΓΝΙΟΙΣ δίσσυρον: γελῶντες καὶ τὸν ΣΤΑΥΡΟΝ καὶ τὰς ἐπηλπιότας ἐπὶ τῷ σταυρωμένῳ, &c.* In loco inter *Antiochiam* *Syriæ* & *Chalcidem* sita, qui *Inmessar* nominatur, Iudæi dum ex more ludicris se quibusdam oblectarent, multaque inter ludendum absurda facerent, temulentia abrepti Christianis ipsis adeo Christo illudere cæperunt, & crucem deridentes, & eos, qui in cruce spem suam collocarunt. Quæ illic recitat de puero Christiano cruci alligato, & ab his ad necem verberibus cædi solito: vt & de exitu eius sceleris; & quomodo Imp. ad *Prouinciæ Magistratus* scripserit de facinoris huius auctoribus conquirendis puniendisque. Et certe hæc quoque leg. Rectores Prouinciæ hanc prohibere & vindicare iubentur.

Cæterum

Cæterum qui videre velit, qua licentia inuolent nonnulli in huius Codicis leges, quamque misere eas vrant secantque, is videat Franc. Hauréferre, in *canones Cresconii* p. 166. ubi hanc legem miserrimè lacunis defœdatam ait, & ipse sic emendat. Iudæos quondam festiuitatis suæ solemnî Aman ad Pœnæ quondam *irrogatæ* recordationem incendere, & sanctæ crucis adsimulatam speciem in contemptum Christianæ fidei sacrilega mente exurere *audimus*, quod Prouinciarum Rectores prohibeant; ne *sacris* suis fidei nostræ signum immisceant, sed ritus suos citra contemptum Christianæ legis *obtineant*, *amissuri*. &c.

Tandem vel ex hac leg. discant Codicis huius spectatores, quantum illi debeatur ad Iustinianei illustrationem, veramque lectionem; nam cum ibi vulgo legatur *solemnia*, &c. omiſsa voce Aman, (etſi iam meliores Codices eam habent:) atque adeo

Glossa solemnia ibi seu solennes nugas agat: hic vera lectio continetur *solemnî Aman*: quam & ipsam Paratitla Græca exhibent: οἱ Ἰουδαῖοι μὴ ἐν ἀγῶνι τῆς Ἀμάν τὸν τύπον τῆς σταυρῆ κατατίσαντες, Iudei formam crucis in Amanis specie non comburant. Quod mendum diu est cum rectè sustulit Cuiacius II. *Obſeru* 3. & post eum Leonclaius *lib. 1. Notat. in Græc. Paratit. pag. 20. & pag. 1427. Tom. II. Bibl. Iur. Can. Hen. Iustell.* Mirum vero quod idem Leonclaius addit, Codicem Theodosianum *hac leg. præferre solemn Aman*, cum ramen constanter omnes editiones Codicis Theodosiani Tiliæna; Cuiaciana, Parisiensis habeant *diserte solemnî Aman*, vel *sollemni Aman*. In eo quoque grauius peccat Hugo Grotius: dnotatis *ad Estheris cap. 3. pag. 391. vt & adnot. ad Estheris addit. cap. 10. pag. 30.* cum dies Purim ab Amane Aman vocatos esse, dicere nos ait *ex hac leg.* nam sane ipsa Amanis persona hic designatur.

XIX. (a) Idem AA. Iouio PP. P. (b)

COELICOLARVM nomen, inauditum quodammodo nouum crimen superstitionis vindicauit. Hii nisi infra anni terminos ad Dei cultum venerationemque Christianam conuerſi fuerint, his legibus, (c) quibus præcepimus hæreticos adstringi, se quoque nouerint attingendos. Certum est enim, quidquid (d) a fide Christianorum discrepat, legi Christianæ esse contrarium. Quam (e) quidam adhuc, vitæ suæ etiam & iuris inmemores, adtrectare ita audent, vt de Christianis quosdam fœdum cogant tetrumque (f) Iudæorum nomen induere. Et quamuis qui hæc admiserint, præcorum Principum legibus (g) iure damnati sint, non tamen pœnitet sæpius (h) admonere, ne mysteriis Christianis inbuti, peruersitatem Iudaicam, & alienam Romano imperio, post Christianitatem, cogantur arripere: Ac si quisquam id crediderit esse temptandum, auctores facti cum concisi ad pœnam præteritis legibus cautam præcipimus conſtringi: Quippe cum grauius morte sit, & ininitus cæde, si quis ex Christiana fide incredulitate Iudaica polluat. Et * idcirco iubemus, ne Ecclesiis quisquam nocens, vel cuiusquam abducere fideli ac deuota Deo præceptione sancimus: sub hac videlicet definitione, vt si quisquam contra hanc legem venire temptauerit, ſciat se ad maiestatis (i) crimen esse retinendum. Dat. Kalend. April. Rau. Honorio VIII. & Theod. III. AA. COSS. [409.]

NOTÆ.

- (a) *Lex 12. Cod. Iust. eod. tit.* hinc desumpta est. Eius quoque meminit Bæronius *Anno D. 409. num. 22. GOTHOF.*
 (b) Iouius sub Honorio, PP. scilicet (cuius diœcesis inter alias fuit Africa,) vide Zosimum *lib. 5. c. 47. Sozomenum lib. 9. cap. 7. vide Proſopogr. ID.*
 (c) Intelligit *legem 43. 44. & 46. supr. de heretic.* quarum duæ priores etiam ad *Cœlicolas* pertinent. *ID.*
 (d) Vel quamlibet minimum. *ID.*
 (e) Legem scilicet seu fidem Christianam. Porro dubium, num hæc huius legis pars de Cœlicolis accipienda sit: an vero de aliis, qui Apostatas facerent ex Christianis Iudæos, de eo mox. *ID.*
 (f) Ita omnes Editiones huius Codicis, vnica postrema Parisiensis excepta; in qua vox *fœdum* omiſſa, & pro *tetrumque* expressum *utrumque*. *ID.*
 (g) Intelligit inter alias *legem 1. supr. l. 1. & l. 2. & l. 3. supr. de Apostat.* Nisi & aliæ expressiores fuerint. *ID.*
 (h) *Repetita* legis exemplum obserua, vt & l. 26. *infr. hoc tit. de quo in Prolegom. ID.*
 * *Lex 2. Cod. Iust. de his, qui ad Eccles. confug.* hinc interpolata est, atque in alium plane sensum traducta; ambiguitate vocis *abducere*. Sed & quia hæc sententia corruptissima est, quam sic interim restituo: *Et idcirco iubemus, ne quisquam e Cœlicolis nocens, velis quemquam abducere Fidelem a deuota Deo præceptione, sancientes sub hac &c. E Cœlicolis, pro Ecclesiis: Velit abducere, formula legum solemnî, de qua ad l. 2. supr. de inſim. his qua sub Tyrann. ubi similem mendam sustuli. Fidelem pro fideli. ID.*
 (i) *Maiestatis crimine:* ita *Cod. Iust. d. l. 2. ID.*

IN COELICOLAS, eos qui Christianos ad superstitionem Iudaicam adigebant est hæc Honorii constitutio data Anno D. 409. De Coelicolis istis videamus. *Coelicularum*, quorum noua hoc tempore superstitio fuit nouum superstitionis crimen, præter Rubricam huius tituli, duabus tantum hoc Codice iisque eiusdem Honorii Imp. legibus expressim mentio fit, puta Anno D. 408. l. 43. de *hereticis*, & hac leg. Anno D. 409. Quamquam & eodem pertinet lex 44. *supr. de hereticis*. Quinam vero hi fuerint, anxie hæcenus inquiritur. Nos hic veritatis vestigia gradatim prememus: ad quæ eruenda non aliud nobis subsidium suppetit, quam ex huius tituli Rubrica & duabus illis quas dixi legibus, & tertia insuper, quæ ad eosdem pertinet, puta leg. 44. *supr. de heret.* tandem ex Augustini *epist. 163. siu. 44. Edit. Benediclin.* Hæc scilicet quinque loca tantum de Coelicolis mihi hæcenus occurrunt. Nam quod Coelicularum quoque mentio fit in l. 3. *Cod. Iust. de Iudeis*, id vel Tribonianum vel librarii ἐμβλημα est: vnde tamen multa absurda & historice veritati repugnantia Viri aliqui Deo efficiunt: quale illud quoque Baronii, quod Maiores in ea leg. Coelicolis tribuantur, sicut Patriarchæ Iudeis, quod vt ex ea leg. non efficitur, ita falsum est. Maiores enim quoque Iudeis fuere, vt ostendit l. 1. & 23. *hoc tit. & l. 3. ne Christiani mancip. Iud. hab.*

Primum igitur, Coelicolas neque Iudeos absolute, neque Samaritanos fuisse docet vel Rubrica huius tituli: & vtrisque tamen proximis & affines; cum inter hos medii collocentur: similiter vt in *Cod. Iustin.* titulus conceptus est, de *Iudeis & Coelicolis*. Et tamen Coelicolas Iudeorum appellatione latius accepta, designat Imp. d. l. 44. *supr. de hereticis*: nempe quia ex Iudeis orti & quadantenus Apostatae nouis atque inusitatis dogmatis Catholice fidei Sacramenta turbarent: de quo mox.

Secundo, Coelicolas *heretici* affines fuisse, docent duæ de his leges sub titulo de *hereticis* *supr.* collocatæ, puta lex 43. & 44. docent & Basilica, in quibus sub titulo de *hereticis*, *Manicheis*, *Samaritis*, de iisdem agitur. Sane hac leg. quoad poenas cum hereticis coniunguntur.

Tertio, Coelicolæ cum Donatistis nominatim inter alios hereticos coniunguntur d. l. 43. & 44. *supr. de hereticis*, iisdemque in poenis exæquantur d. l. 43. eo quod vtrique circa baptismum errarent: de quo mox. Neque frustra etiam est, quod hic titulus de Iudeis, Coelicolis & Samaritanis positus est ordine post tres titulos de *hereticis*, de *sanctum baptismum iterantibus*, & de *Apostatis*. Nam & hæc tria vel saltem ad finia his conueniunt.

Et hæc de Coelicolis in genere, vnde videlicet prodierint, & cum quibus affinitatem habuerint.

Nunc videndum est de *Tempore*, quando ii prodierint: Igitur sub Honorio Imp. primum exortos hos Coelicolas docent tres eius leges, puta hæc lex, & l. 43. & 44. *supr. de hereticis*. *Coelicularum*, inquit hac lege Honorius, *nomen inauditum quodammodo NOVVM crimen superstitionis vindicauit.* Idem lege 43. Anno D. 408. *Coelicularum*, inquit, *adificia*, quæ nescio cuius dogmatis NOVI conuentus habent. Idem Honorius lege sequ. 44. de *hereticis*. *Iudeorum*, inquit, *NOVA atque inusitata detestatio audacia*, quod Catholice fidei velint Sacramenta turbare. Nam quod Coelicularum mentio fit, vt iam monui in l. 3. *Cod. Iust. de Iudeis*, (quæ alioquin Constantinum Magnum auctorem habet & desumpta est ex lege 1. *hoc tit.*) id vt dixi, a mala Triboniani vel librarii manu est, vt docet

lex 1. *hoc tit.* vnde illa desumpta est. Tertio, *Vbi* 236. hæc Coelicularum superstitio prodierit, docent quoque eadem Honorii constitutiones: Scilicet per Africam hos Coelicolas fuisse expressissime docet, præter argumentum huius legis, & legem 43. de *hereticis*, lex 414. eiusdem tit. quæ Donato (Proconsuli Africæ) inscribitur. Docet idem & Augustinus sub fin. *epist. 163. siu. 44. Edit. Benediclin.*

Iam tenemus igitur & tempus, & locum quo Coelicolæ innotuere vel inualuere: tenemus eos Iudeis, Samaritanis, Hereticis, Gentilibus proximis fuisse, imo Iudeos.

Superfunt igitur duo inquirenda: cuiusmodi ea secta, & vnde nomen ei inditum fuerit.

Primum igitur generaliter inclariuissæ eos nouo dogmate, ait l. 43. *supr. de hereticis*. nouo superstitionis crimine, ait hac lex: noua atque inusitata audacia l. 44. *supr. de hereticis*.

Secundo, Christianos sese esse simulasse, docere videtur dicta lex 43. de *hereticis*. Quamuis, inquit, *Christianos esse se simulent*.

Tertio, Catholicorum communionem refugisse dicta lex 43. docet. Catholice sectæ contrarium, aduersum tentasse d. l. 44. a fide Christianorum discrepasse hac leg. generalius quoque ostenditur. Item peculiare a Catholicis conuentus habuisse d. l. 43.

Quarto specialius, *Scæuam* religionem vocat d. l. 43. vt proinde atrox crimen fuerit necesse sit. Quare & pestem & contagionem vocat d. l. 44. & atrocibus poenis eos leges illæ omnes infestantur.

Quinto, Coelicularum crimen & superstitio *Dei cultus & venerationi Christianæ* opponitur.

Sexto, circa Catholice fidei Sacramenta hanc superstitionem versatam, pariter vt Donatistarum hereticorum, docet d. l. 44. *supr. de heret.* ibi: quod Catholice fidei velint Sacramenta turbare: vbi tamen Sacramentorum vox pro articulis, vt loquuntur, quibuscunque fide Christianæ accipi possunt. Et Augustinus *Epist. 163. siu. 44. Edit. Benediclin.* nominatim circa baptismum superstitionem eorum versatam ostendit. Iam miseramus, inquit, ad Maiorem Coelicularum, quem audieramus NOVI apud eos BAPTISMI influentem existisse, & multos illo sacrilegio seduxisse. Quare & Donatistæ & Coelicolæ eiusdem criminis & hæreseos circa baptismum videlicet rei fuere, qua causa & coniunguntur & crimine & poenis. Neque enim audiendus est Fiesacus, *Selektorum* 12. qui ita Augustini verba accipit, quasi Maior Coelicularum ille apud Donatistas, & inter eos nouum induxisset baptismum. Quem Vossius iam lib. 18. de *baptismo cap. 1.* recte refutauit. Iam tenemus igitur præcipuum, huius criminis & superstitionis titulum seu reatum, nempe Sacramenta, ac nominatim baptismum, ab iis turbatum. Quamquam neque hoc sine stetitisse, inducunt illa huius legis. Nisi, inquit, ad DEI CVLTVM, venerationemque Christianam, conuersi fuerint. Quare impigisse eos oportet in Dei Christianique cultum.

Tertia iam sequitur inquisitio de nomine *Coelicularum*. Nonnulli ita dictos arbitrantur a cultu Cœlestis Dex. Petitus II. *Var. ii. p. 178.* suspicatur ob immutatam baptismi figuram, nempe quod contra præceptum Christi, quo baptizari iussit in nomine Patris, Filii & Spiritus sancti, Coelicolæ baptizauerint in nomine Cœli, id est, Dei, qui per Cœlum intelligitur: vel etiam, quia Deum colerent, vt ab eo cultus præceptum fuerat per Moysen, & simul secundum noui Foederis & Evangelii

uangelii præcepta. Et addit quædam isti coniecturæ firmandæ. Forte ita dicti a *cæli* vel *Dei cæli* cultu: Quasi media quadam sententia & dogmate inter Iudaismum & Christianismum, statuerent, non Iehouam, aut Christum, verum *Deum cæli* inuocandum, miscella religione conflata ex Christiana & Iudaica, forte & Pagana. Vt proinde de his iam vere dictum fuerit, quod olim de Iudaica religione ipsa in vniuersum olim falso a Strabone lib. 16. pag. 1104. Edit. *Ameloueen*, Dione lib. 36. pagina 37. Edit. *Wechel.* & a Iuuenale *Satyra* 14. vers. 96.

Quidam fortiti metuentem Sabbathæ Patrem

Nil præter nubes & COELI Numen (est qui legat, *Lumen*) adorant.

vbi vetus Scholiastes, *nuda contemplatione colentes*. Petronius in *Catalectis*: pag. 101. Edit. *Wouuer*.

Iudæus licet & porcinum numen adoret,

Et cæli summas aduocet auricular.

(Quamquam sunt, qui ibi legant non *cæli*, verum *cilli*, *Κίλλος* Dorice idem cum *ὄψος*, indeque *Κίλλαρις*, *agafu*.) Quod quidem de Iudæis in commune olim proditum. Alii quidam arbitrantur, vt Seldenus de iure naturali, lib. 2. cap. 1. pag. 136. quod solemnī Hebræorum locutione numen sanctissimum quod solum volebant adorandum *עֶלְיִן*, id est, cælum sit nuncupatum: vti & in foedere nouo *Matth.* 21. v. 35. *Luc.* 17. v. 18. *Peccauit in cælum*, per metonymiam scilicet continentis pro contento: vnde intellecta male vox hic in causa fuit, cur numen iis esse Cælum, gentes dicerent. Scimus sane Iudæos aliquando militiæ coelesti aras erexisse & dedicasse, quos etiam Sophonias & passim Prophetæ ob hanc idololatriam reprehendunt, quod eorum Profectiones essent ἐν ὑψίστοις ἀεὶ, seu preces fundere sub dio in aperto, vide Epiphanium in *Missiliana hæresi*. Tertullianum de pudicitia cap. 16. *Cum omnis* inquit, *templis per omne litus, quocunque in aperto, aliquando iam preces ad COELVM mittunt*: cuius rei ratio repetenda ex 1. Reg. 8. vide & exemplum in *Daniele* cap. 6. Ita Iacobus, quia verum cælorum Deum adorabat, ideo forsitan ὁ Ἰσραήλ dictus est, Philoni Bibliensi apud Eusebium, de præpar. Euang. lib. 1. pag. 23. seu pag. 35. Ed. Colon. seu Lips. Sane & Sophonias cap. 1. vers. 5. Iudæos olim reprehendit, quasi militiam cæli colentes. Tandem & Coelicolas Synopsis Basil. & Paratitla, Græca τὸν ἑρᾶνόν σεβόμενος vertunt. Sed tamen cum his Coelicolis nil commune habent illa Iuuenalis & Petronii loca, præsertim cum Coelicole exorti primum sint sub Honorio Imp. Quamquam neque audiendi sunt, qui rem hanc ita expediunt: Olim quidem Iudæos accusatos quod cælum, eosque, qui in cælo sunt, Angelos venerarentur, quod Celsus his obreprobabat apud Origenem contra Celsum lib. 5. pag. 249. Edit. *Hofhelii*: πῶτον δὲ τῶν Ἰσραὴλιν θανμάζειν ἄξιον, εἰ τὸν μὲν ἑρᾶνόν καὶ τὰς ἐν τῷ αἰθέρι σέβασαι: ac primum Iudæos merito demiror, si, cum cælum & cælestes angelos venerentur: At negabat Origenes pag. cit. & 241. ὅτι οἱ κατὰ τὸν Μωυσέως νόμον βιζόντες Ἰσραὴλ, τὸν ἑρᾶνόν & φήσαντες εἶναι θεόν, & συσεβέσθαι τῷ θεῷ τὸν ἑρᾶνόν, quod Iudæi secundum Moysen legem viuientes, neque cælum Deum esse profiteantur, neque ipsum cælum pari cum Deo honore dignentur. Addeque, hunc morem fuisse παραβατικὸν τῷ νόμῳ. Igitur putant illi fuisse alios Iudæos, qui de illa, in quam maiores eorum sæpe ceciderunt, superstitione (vide *Amos* 5. 25. *Ierem.* 7. v. 17. 19. 23. *Act.* 7. v. 42.) multum retinebant: Tom. VI.

forteque illos esse, quos in Ægypti descriptione vocat Beniaminus Tudelenfis: absque his ortum habuisse videri Elcesaitas & Samæos, quorum meminit Epiphanius.

Ex his tandem conficitur, Iudaica, & Christiana religione commixtam fuisse superstitionem, denique miscellam: & ipsos proculdubio Iudæos, Sacramentis Ecclesiæ Catholicæ perturbatis, sic tamen vt se Christianos simularent.

Ex quibus simul, apparet, Coelicolas non fuisse, quod Baronius credit, eos, qui ex Christiana fide ad Iudaismum transibant, & sic Apostatas non fuisse, idque 4. argumentis. Nam & de his aliquin superiore titulo actum oportuisset; neque enim peculiari nomine, & hoc quidem quo nil tale indicatur ad eos designandos opus fuisset, neque nouum dogma id recte diceretur, aut nouum crimen superstitionis, cum Iudaismus non esset dogma nouum, aut nouum crimen superstitionis. Tandem Coelicolas aperte a Iudæis separat hic titulus. Neque quidquam facit, quod Baronius addit, ideo Coelicolas potius dici se voluisse quam Iudæos, vt Iudaicum tantum nomen, cunctis abominabile euitarent. Id enim est quod negatur. Et tamen Iudæis proximos fuisse hinc liquet. Rursum liquet, neque Gnosticos hos fuisse, aut Saturninianos, qui innumeris cælis, non sine enigmate, fictis, supremum eorum ipsum esse Deum Opt. Max. nugabantur: vtrique quippe hæresis sub Honorio noua & inaudita non fuit, verum eius tempora longe anteuertit. Imo liquet, neque Christianos fuisse, neque hereticos proprie. Error enim est *Variarum Lestionum* scriptoris nuperi, lib. 2. cap. 11. p. 176. qui *Hæretico - Iudæos* vocari scripsit l. 44. *supr. de heretic.* interpuncta male l. illa: nam illa l. non Iudæi Hæretici, sed *Donatistæ hæretici* vocantur: *Donatistarum*, inquit, *hæreticorum Iudæorum noua*, &c. Nempe, quod latuit Virum illum Doctum, ideo *hæreticorum* nomine Honorio visum Donatistas ea lege donare, pariter vt tribus aliis legibus l. 39. 41. 46. eod. tit. quo scilicet legem in hæreticos promulgatam ad Donatistas hæreticos expressius extenderet. Quod egregie ostendit Augustinus *epist.* 68. & *epist.* 166. 173. seu *epist.* 88. 105. 66. Edit. *Benedictin.* & *Pollidonius in vita Augustini* c. 12. quorum verba retuli ad d. l. 39. & 46. Igitur tandem conijcere datur, Coelicolas fuisse, quasi inter Iudæos & Christianos medios seu erescundos. Deum cæli, & vtriusque legis Sacramenta adsequebant, Circumcisionem & Baptismum, vnde & *nouus Baptismus* eis tribuitur. Tandem Mahometismo proxima superstitio fuit. Ab his quoque non multum differre videntur ὑψίστοις, quibus ὁ παντοκράτωρ μόνος σεβάσμιος, omnipotens solus veneratione dignus est, de quibus Gregor. Nazianzenus, *orat.* 19. p. 289. Edit. *Paris. & Lips.* & in eius vita Gregorius Presbyter, quorum sectam absurdum ait coagmentum fuisse, συγκεκραμένην ex duobus inter se contrariis, puta ex Gentili errore & legali vanitate, quarum vtriusque partes quasdam fugiens ex partibus nonnullis conflata erat. Etenim, illorum idola & sacrificia reiicientes, ignem & lucernas inquit, colunt? τὸ πῦρ καὶ τὰ λύχνα τιμᾶσι: horum autem Sabbathum, καὶ τὴν περὶ τὰ πρόβατα ἑς τινα μικρολογίαν τὴν περιτομὴν ἀτιμάζουσιν, id est, ieiuniam quandam a nonnullis cibis abstinentiam venerantes Circumcisionem aspernantur. *Hyphistarii*, quasi diceret *Supremicole*. Sic & Nazareorum hæresis miscella fuit, qui volebant esse Iudæi & Christiani. Nam & Dei filium confitebantur esse Christum & omnia veteris legis obseruabant & circumcisionem Iudæorum habebant, simul & bapti

ptistum Christianum, vt testantur Augustinus & Hieronymus. Illud admonere operæ pretium, Cœlicolas a Cœli cultu dictos, aliter atque Dii Cœlicolæ a cœli incolatu. Nempe Theologi Gentiles Deos suos diuidebant in ὑπερκosmîes, seu ὑπερανίης & ἐγκosmîes, vt ex Salkustio Philosopho liquet cap. 6. de diis & mundo, & Proclo lib. 6. Theolog. Plat. cap. 9. & 10. seu in vltimundanos, seu supracœlestes, & intramundanos; quos postremos Apuleius Cœlicolas vocat, nempe aftra cæteraque numina, quæ mundum condiderunt, qui & Conſentes & complices ex Etruscorum disciplina Romanis: de quo plene Salmaſius in *epist. ad Menagium*. Eiusdem vero ſententia non placet, qui putat Iudæos omnes Cœlicolas appellatos, quod in *proſeuchis* ſine teſte ad cœlum manus tollerent: poſteaſque notat hoc peculiariter Samaritanis, ceu vni generi Iudæorum adhæſiſſe, qui in ſolis proſeuchis ſub dio patentibus ſemper orarent. Tandem Sampſæi de quibus Epiphanius *hæreſi* 53. cum his aliquid commune habebant: Sampſæi enim ἡλιακοί, ἡλιαζόντες, ſolielii, ſic dicti, quod ſolent τὸν ἥλιον ἀνίσχοντα ἀκτείνειν, orientem ſolem adorare, eique vt facilius oriretur πατρίης εὐχάς, patria vota, funderent, vid. Iosephus *ἀλωσ. lib. 2. cap. 12.* & Epiphanius *hæreſi* Offenor. 19. n. 2.

Nunc ad ipſam legis ſententiam. Nempe Ho-

norius Cœlicolis anni ſpatium indulget ad Catholicam fidem amplectendam, alioquin eadem pœna plectendis cum hæreticis. Addita ratione, quæ non adeo ſeria videri poſſit, quin potius inanis αἰτιολογία, cuiusmodi plures collegit peculiari capite K. Fornerius 3. *Quotid. 23.* Quis enim dubitat, quicquid a Fide Chriſtianorum diſcrepat, legi Chriſtianæ eſſe contrarium? Verum eius hic, vt puto, ſenſus eſt: Hæreticis Cœlicolas haud male connumerari, eſſi non in præcipuis religionis capitibus a Catholica fide diſſentiant. Huius rationis ſenſum alium prodit Leoninus 1. *Emend. 17. num. 10.*

Altero capite multis verborum ambagibus Iudæorum & Cœlicolarum audaciam Chriſtianos ad ſuperſtitionem ſuam adigentes Honorius ſic damnat, vt maiſtatis pœnam intentet: maiſtatis inquam, id eſt ſacrilegii. Cæterum error eſt Baronii, qui hanc alteram quoque *buius leg.* partem ad Cœlicolas pertinere putabat. Nam imo ſeiuñctum hoc alterum caput eſt a priore. Et certe quod Vir Doctus nuper recte monuit, non agitur hac poſtrema parte de Cœlicolis, priſcorum enim Principum Leges hac parte allegat Honorius: quæ neque in Cœlicolas conueniunt, cum nouum dogma, nouum ſuperſtitionis crimen Cœlicolarum fuerit, quod diſerte idem Honorius ſcribit *hac leg. 19. & l. 43. ſupr. de hæret.*

XX. (a) Idem AA. Ioanni PE. P. (b)

Quæ Iudæorum frequentari conuenticulis conſtat, quæque *Synagogarum* vocabulis nuncupantur, nullus audeat violare, vel occupata detinere: cum, ſine intentione (c) religionis & cultus, omnes quieto iure ſua debeant retinere. At cum vero Iudæorum memorato populo ſacratum diem *Sabbathi* vetus mos & conſuetudo ſeruauit, (d) id quoque inhibendum eſſe cenſemus, ne ſub obtentu negotii publici, vel priuati, (e) memoratæ obſeruationis (f) hominem adſtringat vlla conuentio: cum reliquum omne tempus ſatis publicis legibus ſufficere videatur: ſitque ſæculi moderatione (g) digniſſimum, ne delata priuilegia violentur: quamvis retro Principum generalibus conſtitutis (h) ſatis de hac parte ſtatutum eſſe videatur. Dat. vii. Kal. Aug. Rau. Honor. ix. (i) & Theod. v. AA. coſs, [412.]

NOTÆ.

p. 237.

- (a) Abeſt hæc lex a *Cod. Iuſt.* quia in eum relata eſt lex 3. *ſupr. de feriis*, (quæ huic quoque iungenda eſt.) Sed & hanc legem omiſit Baronius in annum ſuum referre. Iungenda denique huic d. l. 3. ſeu vlt. *ſupr. de feriis*, quæ repetita alio titulo, vbi eſt lex 8. *ſupr. de exæcutor. GOTHOF.*
- (b) Ioannes PP. ſub Honorio Italiae poſt Meletium, hoc anno. Vide plures ad eum conſtitutiones in *Proſopogr. ID.*
- (c) Suſtineri poteſt & debet hæc vox: Nempe hoc vult, non ideo Iudæorum religionem & cultum probari: vel pro ſine differentia, *ID.*
- (d) *Seruauerit. ID.*
- (e) Id eſt, Conuentionibus, & actionibus. *ID.*
- (f) Deſeruationis habet poſtrema Pariſienſis editio: ſed vt puto, mendo Typographico. *ID.*
- (g) ſæculi ſui moderationem Jeſſerunt ſæpe Principes, vt hic Honorius. *ID.*
- (h) Non extant hæc veteres conſtitutiones: Nam & quæ lex 2. *Cod. Iuſt. de Iudeis*, hodie eſt, non alia eſt a lege 13. eiusdem tituli, quicquid apud Photium in *Nomocanone tit. 7. cap. 4.* velut ſecunda allegatur. *ID.*
- (i) In d. l. vltim. & d. l. 8. *VIII. & Theod. III.* Verum illarum legum ſubſcriptiones ex hac emendandæ. Ioannes enim cui leges hæ inſcribuntur poſt Meletium Præfectus Prætorio fuit hoc anno, vide plures ad eum conſtitutiones hoc ipſo anno in *Chronolog. ID.*

COMMENTARIUS.

SYNAGOGAS Iudæis suas, suum item **SABBATHUM** hac constitutione Anno D. 412. Honorius Imp. relinquit: *hac leg. & l. ultim. de feriis, & l. 8. infr. de executoribus*, quæ huic coniungendæ sunt.

Synagogas, inquam, suas, atque ideo violari eas vel occupari vetat: pariter vt Theodosius Magnus veruit *l. 9. 12. supr. & Theodosius Iun. l. 21. 25. 26. infr.* Et rationem addit, quod sine intentione religionis & cultus omnes quieto iure sua debeant retinere, id est, vt maxime religio & cultus aliquis publice concessus, non tamen receptus sit, semel tamen concessam religionem suam quieto iure retinere debere. Quæ ratio obseruanda est.

Sabbathi pariter diem, quem pro veteri more obseruant, Iudæis relinquit *hac leg.* Honorius: sic vt eo die conueniri Iudæi, neque publice neque priuatim possint: quod ipsum adhuc expressius in sequentibus Honorius expresserat *dict. l. vlt. seu d. l. 8.* quæ huic subiicienda est: Vbi & alii dies festi Iudæorum adiunguntur, eodemque iure haberi iubentur. *Die Sabbathi, ac reliquis*, inquit, *sub tempore quo Iudæi cultus sui reuerentiam seruant, &c.* Et duas rationes addit. Prima, quod abunde dierum aliorum sit, quibus Iudæi conueniri possint. Secunda, a moderatione sæculi atque Imperii sui, vt ne cuiquam privilegia semel concessa ab anterioribus Principibus detrahantur.

XXI. (a) Idem AA. Philippo PP. P. (b) per Illyricum.

NVLLVS tamquam Iudæus, cum sit innocens, obteratur, nec expositum eum ad contumeliam religio qualiscunque perficiat. Non passim eorum Synagogæ, vel habitacula concrementur, vel perperam sine vlla ratione lædantur: cum alioquin, *etiam, si sit aliquis sceleribus implicatus*, (c) *idcirco tamen iudiciorum vigor, iurisque publici tutela videtur in medio constituta, ne quisquam sibi ipse* (d) *permittere valeat vltionem.* Sed vt hoc (e) Iudæorum personis volumus esse prouisum, ita illud (f) quoque monendum esse censemus, ne Iudæi forsitan insolescant, elatique, sui securitate, quicquam præceps (g) in Christianæ reuerentiam cultionis (h) admittant. Dat. VIII. Id. Aug. Constantinop. Honorio IX & Theod. v. AA. COSS. (i) [412.]

NOTÆ.

(a) *Lex 14. Cod. Iust. eod. tit.* Hanc legem omisit Baronius in anntum suum referre. *GOTHOF.*

(b) *Philippus PP. Illyrici sub Theodosio Iun. Eidem inferibitur Anno 421. lex 45. de Episcop. ID.*

(c) *Implicitus, Cod. Iust. ID.*

(d) *Ipse, Cod. Iust. ID.*

(e) *In hoc, Cod. Iust. ID.*

(f) *Id, Cod. Iust. ID.*

(g) *Præcipites, Cod. Iust. ID.*

(h) *Vltionis, Cod. Iust. maie. ID.*

(i) Consulatus hic male designatus est. Extat enim altera eiusdem Theodosii Iun. constitutio ad eundem Philippum PP. Illyrici data Anno 421. Quare referam hanc legem ad Annum Domini 418. Honorio XII. & Theodosio VIII. AA. COSS. ID.

COMMENTARIUS.

THEODOSII Iunioris secunda hæc, hoc titulo, de Iudæis constitutio est eaque per Illyricum Orientale (id est, Macedoniam & Daciam) pariter vt Arcadii *l. 12. supr.* partim ad eorum tutelam, partim seu retro aduersus eorum insolentiam. Prius tum ad Personarum ipsam tutelam, tum ad Synagogarum.

Nempe primo loco. Nullum tanquam Iudæum, cum sit innocens obteri vult, nullum sine vlla ratione & perperam lædi. Et rationem addit, argumento desumpto a minori ad maius: quæ etsi apertum habeat sensum, sui tamen elegantia sese commendat: *Cum alioquin*, inquit, *etiam si sit aliquis sceleribus implicatus, idcirco tamen iudiciorum vigor iurisque publici tutela videtur in medio constituta, ne quisquam sibi ipse permittere valeat vltionem*, de quo affatim alibi, Quintiliani locus *declamat 13.* non abludivit. Nos ideo Magistratus leges, quæ a maioribus nostris accepimus, ne sui quisque doloris vindex sit & assidua scelerum causa se resellant, Tom. VI.

si vltio crimen imitabitur. Damnam accepisti; erat lex, forum, Iudex, nisi vos iure vindicari puderet. Similis ille apud Calliodorum IV. *Var. 10.* *Hinc est, quod legem reperta est sacra reuerentia, vt nihil manus, nihil proprio ageretur impulsu.* Iam olim Lucretius *lib. 5. v. 1147. sequ.*

Acrius ex ira, quod enim se quisque parabat

Vltisci, quam nunc concessum est legibus æquis;

Hanc ob rem si homines pertesum vicolere eum.

Et hætenus quidem de ipsorum Iudæorum tutela aduersus iniurias, pariter vt Arcadii *lex 12. supr.* Secundo, Synagogarum quoque tutelæ *hac leg.* consulit Theodosius Iun. vetito ne Synagogis ipsorum vel habitaculis iniuria fiata Christianis; incendiando forte eas, quod insaniente plebe interdum factum discimus non tantum ex *hac leg.* verum etiam ex *l. 25. infr. & 26. Ambrosio lib. 1. Officiorum cap. 20. & ex Calliodoro IV. Var. 43.* de quo plenius ad eiusdem Theodosii Iun. *l. 45.* Vel

perperam sine ulla ratione eas lædendo, veluti destruendo, expoliando, violando, occupando, eripiendo, Ecclesiis vindicando. Quod omne sæpe veritum non hac tantum lege, sed & l. 9. 12. 20. *supr. l. 25. 26. 27. infr.* De quo semel ad d. l. 9. Viceueria AVDACIÆ Iudæorum occurritur *hac leg.* ne videlicet infolēscētes elatīque sui securitati quic-

quam præceps in Christianæ *cultionis*, id est, religionis reuerentiam admittant; cuiusmodi hoc ipso tempore, post Annum Domini 415. ante Annum 419. Iudæorum factum aduersus Christiani cultus reuerentiam in loco quodam interiacente inter Chalcidem & Antiochiam memorat Socrates *lib. 7. cap. 16.*

XXII. (a) Idem AA. Aureliano PF. P. 11 (b)

QVONTIAM Gamalielus (c) existimauit, se posse impune delinquere, quod (d) magis est erectus fastigio (e) dignitatum, Inlustris Auctoritas Tua sciat, Nostram Serenitatem ad Virum Inlustrem Magistrum Officiorum (f) direxisse præcepta, vt ab eo codicilli demantur (g) honorariæ Præfecturæ: ita vt in eo sit honore, in quo ante Præfecturam fuerat constitutus, ac deinceps nullas condi faciat Synagogas: Et si quæ sint in solitudine, si sine seditione (h) possint deponi, perficiat. Et vt Christianos nullam habeat copiam iudicandi; Et si * qua inter eos ac Iudæis sit contentio, (i) a Rectoribus Prouinciæ dirimatur. Si Christianum, vel cuiuslibet sectæ hominem ingenuum seruumue, Iudaica nota (k) foedare temptauerit, vel ipse, vel quisquam Iudæorum, legum seueritati subdatur. Mancipia quoque Christianæ sanctitatis, si qua apud se retinet, secundum Constantinianam (l) legem Ecclesiæ mancipentur. Dat. xiii. Kalend. Nou. Constantinop. Honor. x. (m) & Theod. vi. AA. COSS. [415.]

NOTÆ.

- (a) *Hanc quoque leg. Annalibus suis inseruit Baronius Anno 415. n. 50. GOTHOF.*
 (b) Id est secundum, seu secunda vice, pariter et l. *ultim. supr. de crim. peculat. l. 8. supr. de donation. l. 4. supr. de incest. nupt. l. 57. & 58. supr. de heret. hoc ipso anno. ID.*
 (c) Patriarcha, vt & sequentis ostendunt: & in sequentibus ipse ostendam. *ID.*
 (d) *q. q. quo:* Similem mendam sustuli *lib. 1. ad Nationes cap. 7. pag. 88. ID.*
 (e) Præfectura, fastigium dignitatum: de quo iam alibi sæpe. *ID.*
 (f) Id est Heionem, hic enim hac tempestate Magister Officiorum fuit: quod docet *lex 17. 18. supr. de medicis: & l. 17. 18. 19. 20. supr. de Agentibus: l. vnic. supr. de decanis: l. 17. de proximis: lex 14. de metatis. ID.*
 (g) Efficax ad hæc fuit Magisteria hæc, vt dicitur *l. 2. supr. de questor. magistr. off. & cui pleaque huiusmodi a Principe committebantur, utpote sub quo Agentes in rebus essent: vid. lib. 6. supr. tit. 9. ID.*
 (h) Vide quæ scripsi ad *l. 16. infr. de Paganis. ID.*
 * *Lex 15. Cod. Iust. eod. hinc desumpta est. ID.*
 (i) *Non a Senioribus Iudæorum, sed ab Ordinariis Iudicibus dirimatur. Ita Cod. Iust. ID.*
 (k) Id est, Circumcissione. *ID.*
 (l) *q. q. Constantinianam. ID.*
 (m) *Honorio XII. & Theod. VIII. Cod. Iust. male. ID.*

COMMENTARIUS.

PATRIARCHÆ GAMALIELIS variis delictis, ausibus. *παρανομιῶν* aduersus religionem Christianam admissis, Theodosius Iunior hac constitutione Anno D. 415. enixe occurrit, audaciamque eius reprimit: in quam sese erigere, atque adeo impune delinquendi sibi commeatum facere is ausus fuerat, eo quod honoratus fuisset Codicillis Præfecturæ honorariæ, quod *fastigium dignitatum* vt fuit (quod alibi probatum) ita & hic vocatur. Quod & ipsum argumento est, maxima dignitate Patriarchas hos in commune habitos. (De quo plenissime dixi ad *l. 1. hoc tit.*) & hunc Gamalielē nominatim maxima dignatione apud Theodosium Iun. extitisse, eaque etiam delinquendi ei occasio fuit cum vix quisquam contra hiscere auderet.

De ipso primum Gamalielē isto videndum est. Hic igitur ille ipse Gamaliel Patriarcha Iudæorum est: cuius meminit Marcellus Empiricus coetaneus, paulo antea Magister Officiorum (quod etiam ostendit

lex 8. supr. de curiosis, quæ Anno D. 395. ei inscripta est, cap. 23. his verbis: Ad splenem remedium singulare, quod de experimentis probatis Gamalielus Patriarcha proxime ostendit.

Errant enim, quod & antea ostendi ad *l. 1. supr.* qui Patriarcham illum Paganorum fuisse tradunt. Nam vt Paganorum Patriarchæ nulli fuere: ita non alius ille Marcelli Gamaliel est, quam is ipse cuius *hac lege* mentio fit: quod tempora ostendunt. Imo eiusdem meminit & Hieronymus *epist. ad Pammachium 101. tomo 3. fol. 166. ltt. D. siu. pag. 245. Tom. II. Edit. Francof.* Dudum, inquit, Hesybium virum Consulare, contra quem Patriarcha Gamaliel grauissimas exercuit inimicitias, Theodosius Princeps capite damnauit, quod sollicitato Notario, chartas illius inuasisset. Atenim alius ab hoc & anterior fuit Gamaliel, & quidem ante Constantinum Magnum, cuius Epiphanius meminit *heresi Ebionitar. 30. num. 4. ο δὲ Πατριάρχης καὶ ἐκείνῳ καταρὼν ἑλλήλ τὸ νομῶμα ἦν ἐκ γένους δὲ Γαμαλιήλ ἐτύχα-*

ἐτύγχανε, τῇ παρ' αὐτοῖς γενομένῃ Πατριάρχῃ: ἐστὶ δὲ διανοηθῆναι, ὡς καὶ ἄλλοι ἔταυ ὑπέθεντο, τῶτον εἶναι γένος ἐκείνῃ τῇ πρώτῃ Γαμαλιήλ, τῇ ἐπὶ τῇ Σατῆρος τῇ κατὰ Θεὸν συμβαλέουσας, ἀποχρέομαι τῆς κατὰ τῶν Αποστόλων ἐπιβλήης: erat tum Patriarcha nomen Ellet; is e stirpe Gamalielis originem traxerat, qui Patriarchatum apud illos tenuit. Quem etiam suspicari merito possumus, ut a plerisque proditum est, e primi illius Gamalielis genere esse prognatum, qui sub Christi Domini passionem, auctor eius consilii Iudæis fuit, ut a persequendis Apostolis abstinerent. Scilicet, ut et in familiis ferme solet, transmissum istud nomen saepe cum Patriarchatu in posteros: auctor enim est Epiphanius d. *heresi num.* 7. init. in Patriarchatu filium successisse: de Iuda quippe Elelli filio: ἀδρύνεται ὁ πᾶς ὁ καταληφθεὶς ὑπὸ ἑλλήλ εἰς Πατριάρχῃαν τρεφόμενος: ἔδει γὰρ ἄλλος ἀρπάξει τὰς ἀρχὰς παρὰ τοῖς Ἰεδοῖς, ἀλλὰ υἱὸς πατέρα διαδέχεται: adolefcebat Elletis filius pupillus, qui ad spem Patriarchatus educabatur: neque enim magistratus apud Iudæos ullus præripit, sed parentibus filii succedunt. Sed & Hieronymus Iuvenes siue pueros, effeminatosque ac deliciis affluentes Patriarchas dixit.

Nunc de ipsis Patriarchæ istius Gamalielis ausibus, & quomodo eos Theodosius Iun. hac leg. reprimat. Ante omnia igitur, quia dignitate sua Praefectoria abusus fuerat; eam ei adimi iubet. Et quidem per Magistrum Officiorum, qui ei adimeret Codicillos Praefecturae, quod quidem aliis Magistris Officiorum titulis addendum est: nempe, ut per Magistrum Officiorum, si qui dignitate aliqua summa spoliarentur, exuerentur; fuit enim ad hæc efficax Magisterium, (ut vocatur *l. 2 de quaestor. & Magistr. Offic.*) quique sacratio Principis explorata sedulitate obediabat *l. 1. dist. tit.* subque eius dispositione erant Palatina Officia, de quo *ad illum titulum* fuisse semel: Hoc primum. Secundo, idem Patriarcha Synagogas novas condiderat; (quod utique Iudæis interdictum fuisse ostendunt præterea *lex 25. 27. infr. hoc tit.*) Igitur deinceps id ab eo fieri verat Theodosius Iun. hac leg. quin & in solitudine positas Synagogas depone-re iubet, si sine seditione possint deponi: cui si-milia vide circa Paganorum templa *l. 16. infr. de Paganis*, veteres proinde tantum Synagogas tueri seu reficere permittitur, quomodo & Theodoricus Rex Iudæis Genuensibus permittit apud Cassiodo-rum II. *Variar. 26. Tertio*, ludicare inter Chri-stianos & Iudæos Patriarcha hic præsumperat; forte quando Iudæus reus erat, ut ita Christianus cum Iudæo litigans rei forum sequi necesse haberet.

Quare id ei de cætero interdicatur, ac proinde si qua inter Christianos & Iudæos sit contentio, Re-ctoris Provinciae hæc cognitio sit. Et probò, quod Salycetus ait, Iudæum etiam reum forum sequi Chri-stiani, quod hæc lex, omnino indicat: Sed & ratio: ne alioquin Patriarchæ in suos gratiosi sint, uti factu-ros eos omnino verisimile est. Denique Chri-stianus Iudæi forum nunquam fortitur, sed fori Chri-stiani præscriptionem habet.

Cæterum interpolatione sua Tribonianus mul-tum detraxit huic sententiæ: Nam quod ille *in l. 15. Cod. Iust. de Iudæis*, (quæ hinc alioquin desumpta est) ait, contentiones inter Christianos & Iudæos, a Senioribus Iudæorum dirimi non posse: de eo nun-quam debitatum, neque id a senioribus attentatum reperio, verum a Patriarcha tantum. Quod hæc lex ostendit; Cuius & inter Christianos, haud vilis dignitas fuit: quod docuerunt iam *lex 8. 11. 13. 15. supr. hoc tit.* Quare quæ ex *l. 15. Cod. Iust.* quæ hinc desumpta est, alia nuper colligebat vir eruditus *lib. II. Var. lect. c. 10. p. 148.* erronea omnia sunt, ac nominatim quasi ex illa *l. id* constet, ubi in-ter ipsos Iudæos est contentio, a Iudæorum pri-matibus, eam dirimi posse; atque adeo hac leg. abrogata sit *lex 10. supr. de Iurisdictione*. Primum enim de solo Patriarcha hic agitur. Secundo, huic ipsi denegatur omnis iurisdictio, omne iudicium in Christianos: cum contra aliquid saltem inter Iudæos dari possit in rebus scilicet, quæ ad super-stitionem eorum pertinent.

Quarto, idem Gamaliel ut Christiani alii que cir-cumciderentur curare ausus fuerat, & eius etiam, ut videtur exemplo, alii: Quod ipsum seueriter hac leg. prohibetur, legumque adeo seueritati subdi id facientes iubet. Quod & ipsum idem & *l. 26. infr.* interdicat, propolita pœna bonorum pro-scriptionis & perpetui exilii: Imo & ter-tia constitutione sua *Nouella de Iudæis*; &c. 3. sub pœna capitis & bonorum pro-scriptionis.

Postremo, & Christiana mancipia apud se reti-nuerat. Verum hōs Ecclesiæ mancipari iubet Theo-dosius Iun. *Secundum Constantinianam legem*, in-quit: Et tamen nulla huiusmodi Constantini lex fuit. Sed *l. 5. ne Christian. mancip.* quæ huius ipsi-us Theodosii Iun. est, & 4. quidem eius tit. pro-ximo ab hinc anno lata. Ergo neque Patriarchæ mancipia habere licet. Quo pertinent etiam forte illa Theodosii Magni *l. 5. supr. de contrab. empt.* Ne quis OMNINO Iudæorum Christianum compa-ret seruum &c.

Ad hanc legem omittere non possum, Iudæos circa hæc tempora Alexandria pulsos, de quo vide Socratem *lib. 7. cap. 13. 15. 16.* Quo forte, hæc ipsa lex pertinet.

Tandem in hoc Gamaliel Patriarchas defecisse autumo, de quo ad *l. ultim. infr.*

XXIII. (a) Idem AA. Annati (b) Didascalo & Maioribus (c) Iudæorum.

ET (d) veteribus, (e) & nostris sanctionibus, constitutum est, cum propter euitationem cri-minum, & pro diuersis necessitatibus, Iudæicæ religionis (f) homines obligatos, Ec-clesiæ se consortio sociare voluisse didicerimus, non (g) id deuotione fidei, sed obreptione simulandum (h) fieri, unde (i) Prouinciarum Iudices, in quibus talia commissa perhiben-tur, ita nostris famulatum statutis deferendum esse cognoscant, ut hos, quos neque con-stantia religiosæ confessionis in hoc eodem cultu inhærere perspexerint, neque venerabilis baptismatis fide & mystæriis inbutos esse, ad legem propriam quia magis Christianitati con-sulitur liceat remeare. (k) Dat. viii. Kalend. Octobr. Rauennæ Theod. A. vii. & Palladio COSS. [416.]

NOTÆ.

- (a) *Hanc legem omisit Baronius in annum suum referre. Concordat huic lex 2. supr. de his, qui ad Eccles. confug. quæ est Arcadii Anno 397. GOTHOF.*
- (b) *Eadem inscriptio superiore anno legis 3. infr. ne Christian. mancip. lud. bab. nihil itaque hic immutandum. ID.*
- (c) *De Maioribus Iudeorum dixi ad l. 1. supr. hoc tit. ID.*
- (d) *vg. VI. ID.*
- (e) *Sed & fratris Arcadii d. l. 2. supr. de his qui ad Eccles. ID.*
- (f) *vg. religioni. ID.*
- (g) *vg. Nec. ID.*
- (h) *vg. simulatum. ID.*
- (i) *vg. inde vel ideo. ID.*
- (k) *Tentabam aliquando, reminare, veteri vocabulo: tentet quis & reuocare aut retrahere. ID.*

COMMENTARIUS.

CONFUGIENTES ad Ecclesiam Iudæos, simulata tantum professione religionis Christianæ & criminum euitandorum, vel aliarum necessitatum defugiendarum causa, & sic non constantia religionis confessionis: (de quo apud Honorium Imp. hoc tempore Ann. Didascalus & maiores Iudeorum conquesti fuerant) Rectores Prouinciarum ad suam & Iudaicam legem retrahere, reuocare iubentur: de quo plenius aliquantum dixi ad l. 2. supr. de his, qui ad eccles. confug. quæ huic omnino concordat, annotato etiam loco ex Socrate lib. 7. cap. 17.

Tria tantum *hac leg.* obseruanda. Primum, super hac ipsa re & veteres & alias Honorii constitutiones promulgatas, quarum alibi nullum, quod sciam, præterea vestigium occurrit. Sane exinde liquet, sæpius huic fraudi occurrendum fuisse. Secundo, Ratio hic addita notetur: *Quia magis Christianitati consulitur.* Non expedit scilicet hos in Ecclesia ferri, qui Ecclesiam matrem reuera non

agnoscunt. Postremum, obseruetur Iudæos ad fidem Christianam accedentes, non antea temere de fide sua fidem fecisse, quam baptismo & mysteriis imbuti fuissent: quo pertinet etiam exemplum illud, quod apud Socratem extat.

Notetur tandem in inscriptione *Didascali* inter Iudæos nomen, quod & Maioribus Iudeorum sociatur *hac leg. & l. 3. infr. ne Christian. mancip.* Quem cum Hierco confudit vir alias eruditus, Nam *Hierco* sacra celebrabat, *Didascalus* vero docendi munere fungebatur: qui ideo ad curam suam reuocabat, ne qui reuera confessione Iudæi erant, illo obtentu a lege sua abducerentur. Hæc inquam causa est, cur *Didascalo* & Maioribus Iudeorum hæc lex inferibatur; pariter vt inscribitur *l. 3. infr. ne Christian. mancip.* qua Iudæis seruos Christianos habere permittitur, dummodo ne a Christiana religione abducerentur per ipsos dominos, vel *Didascalos*.

XXIV. (a) Idem AA. Palladio PF. P. (b)

IN Iudaica superstitione (c) viuentibus adtemptandæ de cetero Militiæ aditus obstruatur. Quicumque igitur, vel inter Agentes in rebus, vel inter Palatinos militiæ Sacramenta sortiti sunt, percurrendæ eius & legitimis stipendiis terminandæ remittimus (d) facultatem, ignorantibus factis potius, quam fauentibus: In posterum vero non liceat, quod in præsentia paucis volumus relaxari. Illos autem, qui, gentis huius peruersitate deuincti, armatam probantur adpetisse militiam, absolui cingulo sine ambiguitate decernimus, nullo veterum meritorum patrocinante suffragio. Sane Iudæis, liberalibus studiis institutis, exercendæ aduocationis non intercludimus libertatem: & vt eos Curialium munerum honore permittimus, quem prærogatiua natalium, & splendore familiæ fortiuntur. Quibus cum debeant ista sufficere, interdictam militiam pro nota non debent æstimare; Dat. vi. Id. Mart. Rauennæ Honorio XII. & Theod. VIII. AA. CONS. [418.]

NOTÆ.

- (a) *Meminit & huius leg. Baronius Anno D. 418. num. 77. GOTHOF.*
- (b) *Italix. ID.*
- (c) *Superstitio, de Iudaica hac leg. & l. 28. infr. leg. 157. 158 supr. de Decurion. l. 10. supr. de iurisd. & iam olim Iurisconsulti in l. 3. §. ultim. D. de Decurionib. Vid. & Quintilian. Inst. lib. 3. c. 8. ID.*
- (d) *Remittimus, permittimus, relaxamus, indulgemus: vt mox, relaxari. ID.*

COMMENTARIUS.

MILITIA Agentum in rebus (pariter vt l. 16. supr.) vt & Palatina & Armata Iudæi hac Honorii constitutione in posterum prohibentur, Anno D. 418.

Ita quidem, vt & eos, qui in præsentia armatam militiam gerunt, cingulo absolui iubeat, quocunque tandem meritorum suffragio accedente. Augusti-

gustini locus *Dialogo de altercatione Ecclesie & Synagoge init. in Append. Oper. Tom. VIII. Edit. Beditii. Tributum*, inquit, *mihi soluis, ad imperium non accedis, habere non potes Praefecturam. Iudaeum esse Comitem non licet, Senatui tibi introire prohibetur, Praefecturam nescis, ad militiam non admittis.*

Tria tamen iisdem permittit hac leg. Honorius Primum, iis, qui in praesenti Agentes in rebus vel Palatini sunt, percurrendae eius militiae & legitimis stipendiis terminandae facultatem permittit: facti potius gratiam faciens, quam fauens. Secundo, Aduocationis munere Iudaeis fungi permittit Libralibus studiis institutis. Cum tamen aduocatio Seminarium sit dignitatum. Ex quo interim apparet, Iudaeos hac tempestate non artium rudes fuisse: verum artibus & studiis imbutos, etiam iuris disciplina: quinimo & Socratis lib. 7. cap. 13. meminit Adamantii Iudaei Alexandriae, qui medicinam docebat, *ιατρικῶν λόγων σοφιστὴς*. Tertio curialium saltem munere fungi iis permittit: de quo ad l. 2. §. 13. *supr. & l. 157. 158. de Decurion.* quae & ipsae Honorii Imp. sunt.

Ex his interim & ex hac leg. tota apparet, quantopere hac adhuc tempestate, Iudaeorum ratio habitata fuerit: ut qui ad omnes promiscue militias admitterentur: usque quo id rursus Honorius hac leg. prohibere necesse habuit: imo quibus & ipse non in totum muneribus publicis interdixit, verum nonnulla reliquit: idque satis timide. *Quibus cum debeant, inquit, ista sufficere, interdictam militiam*

pro nota non debent estimare. Quare l& huc facit, quod Rutilius Numatianus *Itinerarii lib. 1. v. 395.* hoc ipso tempore scribit, cum agitur de Faleria, cuius loci curam Iudaeus agebat:

Aequae utinam nunquam Iudaea subacta fuisset,

Pompeii bellis, imperioque Titi.

Latius excisa pestis contagia serpunt,

Victioresque suos Natio victa premit.

Quem Rutilii Numatiani locum, qui de Christianis accipiunt, & per latus Iudaeorum Christianos peti credunt, a vero aberrant. Quod Baronius de Iudaeis Insulae Minoricensis, & de Theodoro Iudaeo summae auctoritatis etiam inter Christianos, belloque inter Iudaeos & Christianos conflato hoc ipso anno memorat, ex Vaticanis Severi Epistola, non adeo hinc abludit. De Iudaeis, qui olim immunitatem a militia subinde non vna causa vel sub certa lege postularunt, alius dicendi locus est: videndus Iosephus.

Interim notandae hac leg. duae singulares differentiae. Prior, inter Palatinam militiam & armatam: illam Iudaeus retinere, & terminare potest: hanc non item. Posterior, inter militiam quamcunque siue Palatinam siue militarem, & Aduocationis Curiaeque munus: illa Iudaeus arcetur, at non ista. Et postea tamen Catholicae religionis mysteriis non imbuti, at proinde Iudaei, & Samaritani ad Togatorum consortium accedere videntur. *l. ultim. Cod. Inst. de postul. l. 15. Cod. eod. de Episcopali aud. Nouella Iustini de Samaritanis 144.*

XXV. (a) Idem AA. Asclepiodoto PF P. (b)

PLACET, in posterum nullas omnino Synagogas Iudaeorum, vel auferri passim, vel flammis exuri. Et si quae sunt post legem, (b) recenti molimine, vel ereptae Synagogae, vel Ecclesiis vindicatae, aut certe venerandis mysteriis consecratae, pro his, loca eis in quibus possint extruere, ad mensuram videlicet sublatarum, praebere. Sed & Donaria, (c) si qua sunt sublata, eisdem, si nec dum sacris mysteriis sunt dedicata, reddantur: Sin redhibitionem (d) consecratio veneranda non finit, pro his eiusdem quantitatis pretium tribuatur. Synagogae decetero nullae protinus (e) extruantur: veteres in sua forma permanant. Dat. xv. Kal. Mart. Constantinop. Asclepiodoto & Mariniano coss. [423.]

NOTÆ.

- (a) Hanc legem alieno loco Baronius reulit, puta Anno 418. num. 74. huius idem Theodosius hoc ipso anno munit l. 27. *infr. hoc. tit.* Iungenda autem huic est *lex ultim. supr. de itinere muniendo*: & forte etiam *lex 35. seu penult. supr. de erogat. militaris annonae. GOTHOF.*
- (b) Quam legem intelligit? An legem suam 21. *supr.* verum ea ad Illyricum pertinet, hæc ad Orientem: quare similis altera querenda est: & putem intelligi Theodosianam l. 9. *supr. ID.*
- (c) Donaria, hac leg. & l. 57. *supr. de hereticis*: vbi dixi. *ID.*
- (d) Id est, restitutionem. *l. 1.*
- (e) Protinus, id est, omnino. *ID.*

COMMENTARIUS.

DE SYNAGOGIS Iudaeorum & earum DONARIIS est hæc Theodosii Jun. constitutio. At in vniuersum hæc lex cum duabus sequentibus hoc anno 423. (quæ ad eundem Asclepiodotum PP. datae sunt) ad miserabiles preces seu querelas Iudaeorum a Theodosio Jun. latae sunt, quos passim Christiani hac tempestate ladebant, persequebantur, Synagogas eorum exurebant (quod etiam testatur *lex 21. supr. lex 26. infr. de quo ad d. l. 21.*) auferebant, Ecclesiis vindicabant, in

Ecclesias vertebant, donaria eorum expilabant. Quæ Christianorum nimietas multis Principibus visa: & ideo subinde repressa a Theodosio Magno l. 9. ab Arcadio l. 12. ab Honorio l. 20. ab eodem Theodosio Jun. & l. 21. *supr. hoc tit.* & hinc tribus legibus. Sic tamen, ut & ipsis vicissim Iudaeis modum imponat. Huiusmodi vero Theodosii Iunioris constitutionem memorat Evagrius *hisor. Eccles. lib. 1. cap. 13.* mox & ab eo abrogatam consilio Symeonis Sultæ: *τάτα τοῦ ὁ*

τον ἢ τῆς θείας χάριτος ἐνέσκηψε δύναμις, ὡς καὶ
 Θεοδοσίῳ τῷ αὐτοκράτορος τε θεοσπικόντος τοῖς κατὰ
 τὴν Ἀντιόχειαν Ἰουδαίοις ἀποδοθῆναι τὰς σφῶν συναγω-
 γὰς ὥσπερ ἔφησαν (ἔφθησαν) παρὰ Χρησιανῶν
 ἀφημένους, ὅτω παρρησία γέγραπεν, ὅτω σφοδρῶς
 ἐπετιμήσε, μόνον τὸν ἰδιὸν βασιλέα εὐλαβέμενος, ὡς
 καὶ τὸν βασιλέα Θεοδοσίον τὰς ἰδίας ἀνακαλεσάμε-
 νον κεύσει, πάντα πρὸς χάριν Χρησιανῶν ἐκπληρώ-
 σαι· παραλῦσαι δὲ καὶ τὸν ὑπάρχον τὸν ταῦτα διδά-
 ξαντα τῆς ἀρχῆς· δευθῆναι τε τῇ παναγίᾳ καὶ ἀερίᾳ
 μάρτυρος ἐπὶ ῥήματι, ἵκετέναι τε καὶ εὐχεσθαι ὑπὲρ
 αὐτῶν, καὶ τῆς εὐλογίας μεταδιδόναι, id est,
 Virtus porro diuina gratia tam penitus in istius insedit
 animo, ut ad Imperatorem Theodosium per legem iuben-
 tem, ut Iudæis Antiochiam incolentibus ipsorum Synago-
 gas, quas ante Christiani ab illis abstulissent, redderentur,
 adeo libere scripsit, adeoque acriter eum propterea incre-
 pauit (solum namque suum Imperatorem Deum veritatis
 est) ut Imperator Theodosius, quo Christianorum
 satisfaceret voluntati, sua mandata reuocaret, Præ-
 fectumque, qui ipsum de Iudæorum Synagogis reddendis
 docuerat, abdicaret Magistratu, & sanctissimum
 ac ærium oraret martyrem, uti nominatim pro ipso
 Deum obsecraret obtestareturque, atque sua ipsum
 impertiret benedictione.

Summa vero huius legis hæc est. Pro ereptis
 Synagogis loca alia his vicissim esse restituenda, in
 quibus ipsi possint alias extruere, non tamen, quæ

limitatio additur, ultra mensuram sublatarum:
 item Donaria τὰ ἱερὰ κειμήλια erepta iisdem restitui
 iubet, vel sane eorum pretium, si Donaria illa Iu-
 dæorum iam Christianis sacris & mysteriis fuerint
 dedicata. Ex his interim apparet, hoc iam ævo
 Synagogas & donaria Synagogarum in Ecclesias
 Christianas alicubi translata, denique rem & supel-
 lectilem sacrorum. Nam de ritibus exinde pariter
 traductis alius est dicendi locus. Quomodo & sub
 hoc ipso Theodosio Iun. Cyrillus Ep. Alexandrinus
 Ecclesias ad Nouatianos pertinentes occlusisse, dona-
 riaque τὰ ἱερὰ κειμήλια inde abstulisse memoratur a
 Socrate lib. 7. cap. 7. Similis vero huic est Theo-
 doric Regis epistola apud Cassiodorum V. Var. 37.
 qua ea, quæ ad Synagoga Iudæorum Mediolan.
 pertinebant, per uia occupata, his restitui iussit. At
 viceuersa, & nouas extruere Synagogas iidem pro-
 hibentur; sed & veteres in sua forma possidere iu-
 bentur: Quod iterum a Theodosio Iun. hoc ipso
 anno l. 27. cauetur, qua huius summam repetit:
 Neque nouas, inquit, unquam Synagogas extruere
 permittuntur, neque auferendas sibi veteres pertime-
 scere debent. Et tertium adhuc Nouella, de Iudæis,
 3. vers. Illud etiam.

Ex coniunctione interim l. ultim. supr. de Itiner.
 mun. apparet, Theodosium Iun. Ecclesiis Christi-
 anis modum quandam imposuisse: tum ne sanctita-
 tis obtentu, in aliena iura inuolarent: tum ne
 immunitatis Ecclesiasticæ obtentu, utilitas pu-
 blica destitueretur.

XXVI. (a) Idem AA. Asclepiodoto PP. P.

NOTA sunt, adque omnibus diuulgata, nostra maiorumque, decreta, quibus abomi-
 nandorum Paganorum, Iudæorum etiam adque Hæreticorum spiritum audaciam-
 que compressimus: Libenter tamen repetendæ (b) legis occasionem amplexi, IUDÆOS
 scire volumus, quod ad eorum miserabiles (c) preces nihil aliud sanximus, quam ut hi,
 qui pleraque inconfulte, sub (d) prætextu venerandæ Christianitatis, admittunt, ab eorum
 læsione persecutioneque temperent: utque nunc ac deinceps Synagogas eorum nullus occu-
 pet, nullus incendat. Tamen ipsi Iudæi, * & bonorum proscriptione, & perpetuo exi-
 lio damnabuntur, si nostræ fidei hominem circumcidisse eos, vel circumcidendum mandasse
 confiterit, &c. Dat. v. (e) Id. April. Constantinop. Asclepiodoto & Mariniano
 COSS. [423.]

NOTÆ.

- (a) Et hanc legem in annum suum Baronius non retulit. Huius etiam meminit idem Theodos. Iun. hoc ipso anno
 lege 27. prox. sequ. Iungenda huic est lex ultim. infr. ne Christian. mancip. Iud. bab. & lex 22. infr. de Paganis
 & l. 59. supr. de hæreticis. GOTHOF.
 (b) De Repetitis, legibus eiusque rei causis, dico plene in Prolegom. vid. & l. 19. supr. ID.
 (c) Miserabiles preces. ID.
 (d) Sub Christianæ religionis nomine l. 9. supr. hoc tit. Religionis auctoritate abusi, l. 24. infr. de Paganis. ID.
 * Lex 16. Cod. Iust. eod. tit. hinc desumpta est. ID.
 (e) Vitiosa Cod. Iust. subscriptio hinc emendanda est. ID.

COMMENTARIUS.

GENERALIS Theodosii Iun. constitutionis, quam,
 non in Iudæos tantum, verum & in Paganos
 & hæreticos promulgandam credidit, cuiusque
 præfatio hic nominatim continetur, hæc pars & lex
 prima quidem est. Scilicet hæc, pariter ut lex ult.
 infr. tit. prox. ne Christian. mancip. quæ huic con-
 iungenda est, de Iudæis sunt, ut lex 22. tit. abhinc
 altero, de Paganis est, lex 59. supr. tit. 5. est de
 hæreticis, quæ & ipsæ huic sunt coassandæ.

De Iudæis nunc, nempe ut lædi eos aut persecutio-
 nem sufferre, aut Synagogas eorum occupari aut
 incendi quod sæpe fiebat, ut præter hanc leg. re-
 statur l. 25. supr. ita vicissim circumcidi Chri-
 stianum ab his, propolita poena bonorum proscrip-
 tionis & perpetui exilii hac lege prohibet, quod muta-
 tum postea ab eodem Theodosio capitis poena, Nouel-
 la eius 3. de quo ad l. 22. supr. ut & mancipia Chri-
 stiana comparari d. l. ultim. infr. ne Christ. mancip.
 quam huic coniungendam docui.

XXVII. (a) Idem AA. Aſclepiodoto PP. P.

Q^UÆ nuper (b) de Iudæis & Synagogis eorum ſtatuiſſimus firmā permaneant: ſcilicet, vt nec nouas vñquam Synagogas permittantur extruere, nec auferendas ſibi veteres pertimeſcant. Cetera vero vetita in poſterum ſciant eſſe ſeruanda: quemadmodum nuper (c) conſtitutionis latæ forma declarat, &c. Dat. vi. Id. Iun. Conſtantiноп. Aſclepiodoto, & Mariniano co ſſ. [423.]

P.244

NOTÆ.

- (a) Huius legis meminit Baronius ſuo Anno 423. num. 6. Iungenda autem huic eſt lex 60. ſupr. de hereticis, & l. 23. & 24. infr. de Paganis. GOTHOF.
 (b) Intelligit legem 25. ſupr. ID.
 (c) Intelligit leg. 26. ſupr. & l. vltim. infr. ne Chriſtiani mancip. ID

COMMENTARIUS.

GENERALIS alterius eiusdem Theodoſii Iunioris conſtitutionis eodem Anno 423. latæ ad eundem Aſclepiodorum PP. in Iudæos, Hæreticos Paganos, & hæc pars eſt, cui iungendæ duæ illæ, quas dixi leges. Hæc nihil aliud agitur, quam vt priore eius ſententia confirmetur lex 25.

ſupr. poſteriore vero lex 26. prox. Ex hiſ tot interim repetitis legibus, & quidem tam modico intervallo, liquet, ab vna parte, (quod etiam teſtatur lex 26 ſupr.) quam pertinaces Iudæorum ſpiritus, quanta audacia hæc tempeſtate fuerit: parte altera, quam varia ſubinde Chriſtiani in hiſ moliti ſint.

XXVIII. (a) Impp. Theod. & VALENTINIANVS AA. Baſſo PP. P.

S^I Iudæi, vel Samaritæ (b) filius filiaue, ſeu vnus (c) aut plures, ad Chriſtianæ religionis lucem, de tenebris propriæ ſuperſtitionis, conſilio (d) meliore, migrauerit, non liceat eorum parentibus, patri vel matri, auo vel auæ exhæredare, vel in teſtamento ſilencio (e) prætereire, vel minus aliquid eis relinquere, quam (f) poterant, ſi ab inteſtato vocarentur, adipiſci. Quod ſi ita forſitan euenerit, iubemus, eum ab inteſtato, reſciſſa voluntate, ſuccedere: libertatibus, quæ in eodem teſtamento datæ fuerint, ſi intra legitimum numerum (g) ſunt, ſuam obtinentibus firmitatem. Si quid (h) maximum (i) crimen in matrem patremue, auum vel auiam, tales filios vel nepotes commiſiſſe aperte potuerit conprobari, (k) manente in eos vltione legitima, ſi accuſatio interea iure proceſſerit, parentes tamen, ſub tali elogio, (l) cui ſubpeditabunt probabilia & manifeſta documenta, ſolam eis Falcidiam (m) debitæ ſucceſſionis relinquunt: vt hoc ſaltem in honorem religionis electæ meruiſſe videantur: manente (vt diximus) criminum, ſi probata fuerint, vltione, &c. Dat. vi. Id. Aprii. Rau. Theodoſio II. (n) Valentiniano II. AA. co ſſ. [426.]

NOTÆ.

- (a) Et hanc legem omiſit Baronius in annum ſuum referre. Iungenda autem illi lex vlt. ſupr. de Apoſtatis, alterutriuſ legis ſubſcriptione emendata. GOTHOF.
 (b) De Samaritis dictum fuit ad l. 16. ſupr. ID.
 (c) Seu nepos vnus aut. Ita Ed. Quart. & prim. Cuiac. ID.
 (d) Ita conſilii emendatio l. 4. ſupr. ne ſanctum baptiſm. ID.
 (e) Singula ſingulis ita reſpondent: *exheredandi* vox, ad Patrem & Auum ſpectat; *prætereundi*, ad Matrem & Auam. ID.
 (f) Id eſt, quam legitimam. ID. Non admittenda eſt hæc interpretatio, quæ repugnat ipſis legis verbis. Valentinianus enim vult, vt tantum relinquatur perſonis ſupra ſcriptis, quantum adipiſcerentur, ſi ab inteſtato ad ſucceſſionem vocati eſſent. Nam legitima, aut Falcidia, vt ſin. leg. dicitur, ne quidem priuari poterant, qui maximum aduerſus parentes commiſerant crimen. Eam enim, ait lex, in honorem religionis electæ meruiſſe videntur. Puto Marvillium notam hanc alieno loco adſcripiſſe, quod ſæpe fecit: Gothofredus enim hæc ignorare non poterat. RITTER.
 (g) Legis Caninæ videlicet, cuius eſt hoc inter cætera veſtigium. GOTHOF. Vide quæ notat Cuiacius ad ſit. Cod. l. de Leg. Fus. Can. tollend. ubi accurate ex huius legis verbis probat, directis tantum libertatibus legem Caniniam certum numerum præſcripiſſe. RITTER.
 (h) Quod. GOTHOF.
 (i) Maximum crimen eſſe oportet, cuius cauſa filius exhæredetur. ID.
 (k) Nempe probatio exigitur ab hæredibus inſtitutis, quo pertinent & illa mox: elogio ſubpeditabunt probabilia & manifeſta documenta. ID.
 (l) Top. VI.

(l) *Elogium* vocat exheredationem, pariter vt l. 4. *supr. de leg. hereditatibus*: vbi plenius adhuc *elogium* inuendum dicitur. *ID.*

(m) *Falcidia* voce hic abutitur pro legitima, vt nonnullis Iuris locis, inter cetera l. 2. §. 11. *D. de inoffic. testam.* l. 31. *Cod. Iust. eod. &c. ID.*

(n) *vg. XII.* vt etiam MSS. nonnulli habent. *ID.*

COMMENTARIUS.

PROSELYTIS, id est, ex Iudæo Christianis effectis, filiis, circa parentum successiones duo priuilegia singularia a Valentiniano III. Placidia filio hac constitutione tribuuntur. Vt ita & huiusce legis humanitate a fide Christiana alienos ad eam prouocaret, vt viceversa *legis vltim. supr. de Apostat.* (quæ huic coniungenda est) seueritate, Christianos in fide continere satagit, & quidem, quod notandum, vtraque lege bonorum rationem & successiones respiciente: Quorum vt amittendorum metus multos in officio sæpe continet & fide: ita eorundem spes certa ad fidem amplectendam audientiores sæpe reddit.

Igitur huius legis sententia duo priuilegia filiis

tribuuntur Proselytis in paternâ successione. Primum est, quod exheredari a parentibus Iudæis non ideo possint, neque legitima eis minus relinquî. Hoc primum, nempe mutationem religionis paternæ vel auitæ non censeri hac parte inter legitimas exheredationum causas, si videlicet liberi ad meliora diuerterint, quæ & ipsa est sententia Iustiniani *Nov. 115. c. 3. §. 14. vers. Generalem.* De contrario casu, vide eundem locum, & l. 19. *Cod. Iust. de heretic.* Secundum priuilegium est: Vt etiam exheredationis causa subsistente legitimam eis relinquî oporteat, vt hoc saltem inquit, in honorem religionis electæ meruisse videantur. Singularia huiusce leg. non executio cuius obuia,

p. 245.

XXIX (a) lidem AA. Ionani Com. s. L. (b)

IVDÆORVM Primates, qui in vtriusque (c) Palæstinæ Synedriis nominantur, (d) vel in aliis Prouinciis degunt, quæcunque, (e) post excessum Patriarcharum, (f) pensionis nomine susceperere, cogantur exfoluere. (g) In futurum vero, periculo eorundem, (h) anniuersarius canon (i) de Synagogis omnibus, Palatinis (k) compellentibus, (l) exigatur, (m) ad eam formam, (n) quam Patriarchæ quondam Coronarii (o) auri nomine postulabant: Quæ (p) tamen quanta sit, sollerti inquisitione discutias: Et (q) quod de Occidentalibus partibus (r) Patriarchis conferri consueuerat, nostris largitionibus inferatur. Dat. III. Kalend. Iun. Constantinop. Florentio & Dionysio coss. [429.]

NOTÆ.

(a) *Lex 17. Cod. Iust. eodem titulo.* Sed non vno loco interpolata. Eam in annum suum referre omisit Baronius. *GOTHO.*

(b) *Comiti S. L.* cur hæc lex inferibatur, ipsa docet. Hic vero est, cuius memoria extat in actis Orientalium post Synodum Ephesinam. Vid. pag. 1554. 1555. *Tom. I. Concil. Harduin.* Theodosii scilicet Imp. epistola ibi extat ad Synodum missa per *Ioannem Comitem sacrorum*, cui deinde subdita est epistola eiusdem *Ioannis Comitis sacrensis* ad Imperatorem, in qua narrat, se Nestorium custodiendum tradidisse Candidiano Comiti domestico-rum, Cyrillum & Memnonem Comiti & præposito quartæ Scholæ. De eodam sensu & *Facundus lib. 7. c. 4. ID.*

(c) Atqui tres *Palestina* fuerunt? De eo mox. *ID.*

(d) Ita quoque Codices veteres Iustiniani: & *Tiliana* edit. quanquam hodie legitur, *dominantur.* De quo mox. *ID.*

(e) Hæc quæ sequuntur vsque ad *periculo*, recidit Tribonianus: quia in præteritum spectant. *ID.*

(f) De his dixi ad l. 1. *supr. hoc tit. ID.*

(g) Sacris largitionibus. *ID.*

(h) Primatum. *ID.*

(i) Id est, Tributum ordinarium. *ID.*

(k) *Palatinis*, id est, Officialibus Comitum S. L. de quibus peculiaris est *supr. lib. 6. tit. 30. ID.*

(l) In *Til.* Quartan. & prim. Cuiac. *competentibus*: male. *ID.*

(m) *Exigant*, *Cod. Iust.* male: neque enim ipsi Primates exigebant. *ID.*

(n) *Formam*, id est, quantitatem: Nam mox sequitur, *quæ tamen quanta sit*, &c. *ID.*

(o) De *Auro Coronariæ* fuit *supr. tit. 13. lib. 12.* vbi plene dixi. *ID.*

(p) Hæc sententia a Tribon. recisa. Quia temporis adstricta & *χρόνου.* *ID.*

(q) Et hoc quod, ita *Cod. Iust. ID.*

(r) Et hæc vox *partibus* abest a *Cod. Iust.* & ideo locus hic ita hodie ibi legitur, *de Occidentalibus Patriarchis*, inepto sensu, de quo mox. *ID.*

COMMENTARIUS.

DE AVRO CORONARIO seu de APOSTOLATV
(vt vocabatur, de quo fuerunt iam supra duæ
Honori leges, puta *leges 14. & 17. supr.*) est hæc
tertia hoc titulo, verum Theodosii lun. vnica hæc
& singularis admodum ad Iudaicam huius æui hi-
storiam maxime faciens Constitutio A. D. 429. vel
vt hac lege vocatur *de pensione & Annuario cano-*
ne, quem *σεφανητικὸν κάνονα* vocant hic Græci.

De quo hæc lex duo indicat; Primum, eum ca-
nonem quondam Patriarchas Coronarii auri nomi-
ne de Synagogis omnibus etiam Occidentalium par-
tium (de quo vide quoque iam dicta sunt ad l. 14. & 17.
supr.) exegisse. Sed, quod secundum, post *exces-*
sum Patriarcharum, Primates Iudæorum hoc auro hanc
pensionem suscepisse, & totam quidem, non vero
quædam tantum pensionis nomine, vt volebat Pe-
titus II. *Var. 1. pag. 159.*

Vnde ex hac lege singulari admodum, quod se-
cundum colligo, quod & postea quoque notasse de-
prehendi Petitem II. *Var. 10. pag. 158. 159.* Blondellum
de *primatu*: pag. 532. Patriarchas Iudæorum nul-
los amplius hac tempestate fuisse, electosque de-
inceps Primates: sic vt cum successionis iure, &
πατροπαράδοτος Patriarchatus deferretur: (quod ex
Epiphano liquet, *hæresi Ebionit. 30.*) Primates isti
iam in Synedriis nominarentur, id est, electionis
iure hanc Primatiam fortirentur: Ita enim hic re-
cte legitur, *nominantur*: non *dominantur*, vt qui-
dam Cod. Iust. habent, & Cunaus probabat, qui
inde colligebat *lib. 2. de republ. Hebræor. cap. 23. in*
fin. Iudæis in ipsis auitis sedibus, Palestina scilicet,
paulo plus priuilegii concessum fuisse: Quem
etiam refutant illa, *vel in aliis Prouinciis degunt.*
Primates igitur electi suffecti hac tempestate,
Patriarcha defito. Quod quatuor huius legis locis
probat. *Iudæorum*, inquit, *Primates*, qui in Sy-
nedriis *NOMINANTUR*: Item, *quæcunque*
post EXCESSVM Patriarcharum Pensionis nomine
iuscepere. Quæ verba revidit Tribonianus, quæ ta-
men hic expressissima sunt, vbi etiam *EXCESSVS*
est *extinctio* Patriarcharum, non vnus forte Patri-
archæ a vita excessus seu mors. Mox: *Ad eam for-*
mam, quam Patriarchæ *QVONDAM* Coronarii
auri nomine postulabant. Tandem: *Quod de Occi-*
dentalibus partibus Patriarchis conferri CONSV-
ERAT. Quo postremo etiam loco male in Cod.
Iust. vox *partibus* omiſſa, & ita expressum, *de Oc-*
cidentalibus Patriarchis, contra veritatem histori-
cam, & huiusce legis sensum, & inepte, cum
Occidentales Patriarchæ nulli fuerint, vt ostensum
est ad l. 1. *supr.* Quæ tamen lectio Viro Docto
fraudi fuit, vt crederet Occidentis Prouinciis Patri-
archas Iudæos præfuisse. Tantum scilicet interest, leges
Codicis Iustiniani ad huius Codicis Theodosiani au-
thenticum exigere. Verum ad rem. Sane Theodoretus
quoque i *Dialogorum. p. 38. Ed. Lips. 1668.* quos scripsit
contra Eutychianos post Annum 451. sua ætate nul-
los amplius Iudæorum Patriarchas fuisse scribit, *καὶ*
αὐτοὶ inquit de his agens, *παντελῶς ἡφανίσθησαν*
καὶ χρόνος διελήλυθεν, ἐξ ἧ καὶ ἡ τῶν ἡγεμονίᾳ τὸ
πέραν ἐδέξατο, & hi quoque omnino euanuerunt, &
tempus præterit, ex quo & horum principatus finem ha-
buit. Si quid autem iudicii mei est, vt Patriarchatum
defitorum plures assignari possint rationes. ita duæ
potissimæ videntur. Prior, extinctio stirpis Patriarcha-
lis; Dein (quod præfero) ipsorum Patriarcharum im-
probitas, ceruicæ altius erigentium, de quo vtro-
que dixi ad *dist. l. 1. & ad l. 22. supr.* quæ data est
P. 246 Anno D. 415 Chrysostomi etiam loco adducto, vbi eos
vocat *καπηλῆς, ἐμπόρης, καὶ πάσης παρανομίας,*
γέμονίης, καυρὸνες, mercatores & omnis iniquitatis ple-

nissimos, ac nominatim Gamalielis improbitas, nec
quicquam coercita d. l. 22. *supr.* ante 14. annos A.
415. (Et sic Patriarchæ esse defiere sub Theodosio
lun. medio hoc, quatuordecim annorum intervallo,
inter annum 415. & 429. non vero ad Anno 404.
quod Petrus volebat, & propius quidem ad An-
num Domini 415.) cuius improbitatem Theodosius
diutius non tulerit, vel qui statim post excessit.

Atque vt ipsi Patriarchæ sublatis ita & Pensionis
istius annuæ, quam Patriarchæ quondam exigere
solebant, *forma* immutata fuit. Nempe hac lege
eandem quidem præstari Theodosius lun. vult:
atque etiam ex partibus Occidentalibus suscipi per-
mittit: verum 1. & periculo Primatum id fieri iu-
bet, 2. & Palatinis, id est, Officialibus Comitum
S. L. compellentibus. 3. Denique sacris largitioni-
bus id inferri iubet, solerti comitis inquisitione.
Atque ea ratio est, cur & Palatini compellere iu-
beantur, & Comiti S. L. hæc lex inscribatur. Ergo
aurum istud Iudaicum Coronarium Theodosius lun.
fisco suo vindicauit & insequuti Imperatores, quod
etiam Græci recte notant ad l. *vn. Cod. Iust. de auro Co-*
ronario: *Επειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι παρῆχον ὑπὲρ τῆ γενέσθαι*
σεφάνων τῷ οἰκίῳ ἱερῇ καθ' ἑκάστον ἔτος ῥητὴν
ποσότητα χρυσίου, σήμερον δὲ τῶ τοῖς τῶ σε-
φάνη χρυσὸς εἰς δημοσίαν καταβολὴν μετενέχθη:
quoniam Iudæi singulis annis certam auri quan-
titatem suo sacerdoti exhibebant, vt inde corona fieret,
huius auri coronarii solutio ad fiscum translata est.
Vbi tamen, quod addunt de eo auro Coronario Iudæi-
co accipiendum *dist. leg. vnic.* erroneum est.

Coronarium vero aurum hoc quoque dictum, si-
militudine alterius, quod Imperatori offerebatur;
de quo peculiari titulo *lib. 12.* sic tamen, vt hoc an-
nuersarium esset, vt hac lex docet, & necessitate
iam pariter tribueretur: vnde *canon* dicitur & *pensio*
hac leg. ex consuetudine lege 17. ad quod exigendum
Apostoli mittebantur, de quo ad l. 14. *supr.*

Atque ea est huiusce legis sententia, quæ in
hunc vsque diem commodum nasci interpretem
non est.

Vbi quædam adhuc singularia notanda veniunt.
Nam de Ioanne Com. L. S. cui hæc lex inscribitur
vid. *supr.* Itaque notandum duas tantum *Palasti-*
nas hæc leg. memorari, cum tamen tres fuerint
hoc tempore, vt docet l. 30. *supr.* de *erogat. milit.*
quæ data est Anno Domini 409. quin & lex 3. *supr.*
de *Protostasia*, quæ data est Anno D. 396. vbi dico
plene, & Notitia Imperii, quæ biennio ferme ante
hanc legem conscripta fuit, vt & Procopius de *edificiis*
Iustiniani. Quare dicendum videatur nulla fuisse
hoc tempore Iudæorum Synedria in tertia Palæstina,
salutari scilicet, cum vtriusque Palæstina Synedria hic
tantum memorentur. Falsum est enim quod quidam
censent, huius legis tempore Anno D. 429. duas
tantum fuisse Palæstinas. Tandem *Synedria* Iudæo-
rum hic memorari notandum est, de quibus vide
Paratitlon huius tituli. De magno consensu Sanhe-
drin Ierosolymis, quod ex duobus supra septuaginta
antiquitus erat, res nota est. Atenim constituta
alia Synedria per Palæstinam, & quinque quidem
a Gabinio Proconsule pari potestate, Gadaris,
Amathunthe, Hierichunte, Sephoris; quinta se-
des Hierosolyma fuit. De his vero Imperatorem
hac leg. loqui censent Viri Docti nonnulli, Cunaus
de *republ. Hebræorum*, *lib. 2. cap. 23.* & alii, qui
Iustinianum Imper. *huius legis* auctorem perperam
allegant. Nempe Synedria, consensu Iudicum
fieri, *γεργασία* Senatus, Curia, siue curanda Reip.
siue iudiciorum ergo: Synagogæ vero, conuentus
L 13 Ecclesi-

Ecclesiastici; cui rei firmandæ esse poterit interpretatio Syriaca *Matth. 10. v. 17.* illo scilicet loco, *παράδοτε σι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαρτυρήσιν ὑμᾶς, tradent enim vos Synedriis, & in Synagogis suis flagellabunt vos.* Et est grauis error Viri alioquin Doctissimi, qui scribit Synedria proprie esse Gentium, Synagogas Iudæorum; quæ hæc lex

etiam refutat. Cum his vero Synedriis miscere non oportet *Συνέδριον* cuius Scæuola meminit *l. ultim. D. de decret. ab ordin.* ibi enim Synedrium est confessus municipalis. Synedria scilicet sunt in genere, Iudicum confessus, quod nomen Athenis & in aliis Græciæ ciuitatibus vsurpabatur; & exinde in Hebræorum vsu & sermonem migravit.

NE CHRISTIANVM MANCIPIVM IVDÆVS HABEAT.

TITVLVS IX.

Lib. I. COD. IUST. Tit. X. plenior Rubrica: Ne Christianum mancipium hæreticus vel Iudæus vel Paganus habeat, vel possideat, vel circumcidat: cuius tituli lex posterior a Contio restituta, arguit, male a Viglio eam Rubricam sollicitari. Sane quidquid huius tituli Rubrica præferat, quæ in futurum magis concepta est, omnibus legibus huius tit. *habere* quadantenus Christianum mancipium Iudæo permittitur. Quid igitur? Iudæi ad Iudaicam superstitionem seruos Christianos cogere *l. 3. 4. b. t.* vetantur. Emptosque circumcidere *l. 1. 2. b. t.* imo & emere de nouo *l. 2. 4. ult. b. t.* aut largitatis titulo accipere. Deinceps consequi *d. l. 4. b. t.* Addenda vero his tituli legibus *lex 5. supr. de contrah. empt. l. 22. 26. in fin. supr. de Iudæis.*

p. 247.

I. (a) Imp. CONSTANTINVS A. ad Felicem PP. P. (b)

Si quis Iudæorum Christianum mancipium, vel cuiuslibet (c) alterius sectæ, mercatus, circumciderit, (d) minime in seruitute retineat circumcisorum: sed libertatis priuilegiis, qui hoc sustinuerit, potestatur, &c. Dat. xi. (e) Kalend. Nouembr. Constantinop. PP. VIII. Id. Mal. (f) Karthag. Neptiano, & Facundo COSS. [336.]

INTERPRETATIO. † *Si quis Iudæorum seruum Christianum, vel cuiuslibet alterius sectæ emerit, & circumciderit, a Iudæi ipsius potestate sublatus in libertate permaneat.*

NOTÆ.

- (a) Absent hæc lex a Cod. Iust. Inseruit eam Baronius Annalibus suis Anno D. 336. num. 75. Eique iungenda est *lex 5. supr. de Iudæis.* Ex utraque lege conflata est & interpolata constitutio, imo farrago Constitutionis, quam ad me olim transmisit C. Puzéan, mox edidit Siemondus in *Append. Theod. n. 4.* præfatione etiam præmissa & aliis nonnullis. GOTHOF.
- (b) Italiæ, ut vel subscriptio huius legis docet: de quo plura ad *dist. l. 5. & ad l. 1. supr. de excusat. artific. & l. 6. supr. de nauicular.* In MS. G. & Sichard. male ad Felicem P. V. ID.
- (c) Ita quoque *l. 22. supr. de Iudæis.* ID.
- (d) *Circumcidere non perhorruerit:* ita in dicta farragine. ID.
- (e) XII. Kal. in dicta farragine. ID.
- (f) Ita quoque *d. l. 5. & in MS.* nonnullis exerte *Matias.* At in Cod. Anic. VIII. Idus Martias. ID.
- † Inserta est interpretatio Concilio Meldenensi cap. 73. pag. 1496. Tom. IV. Concil. Harduin. ID.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI Magni hæc constitutio est, data Anno D. 336. septem ante obitum eius mensibus, qua Iudæus serui dominus, Christianum mancipium, vel cuiuslibet alterius sectæ, circumcidere prohibetur: alioquin seruo in libertatem eripiendo: Circumcidere, inquam, at non & mercari aut habere seu possidere *hæc leg. a Constantino Magno prohibetur*. Et Theodosius tamen l. 22. *supr. de Iudæis*, a Constantino Christianum mancipium a Iudæo etiam retineri prohibitum ait, *Mancipia quoque, ait, Christiana sanctitatis, si qua apud se retinet, secundum Constantinianam legem Ecclesiæ mancipentur*. Sed & auctor vitæ Constantini lib. 4. c. 27. *Ἀλλὰ καὶ Ἰουδαίους μηδὲνα χρεῖαν ἔνομοθέτει δαλέειν, μὴ γὰρ θειοτὸν εἶναι προφυτόφοντος καὶ κυριοκτόνου, τὸς ἀπὸ τῶ σωτῆρος λευτερομένους ζυγῷ δαλείας ὑπάγεσθαι: εἰ δὲ εὐρεθῇ τις τοῖς τοῖς, τὸν μὲν ἀνείσθαι ἐλεύθερον, τὸν δὲ, ζημίᾳ χρημάτων κολάζεσθαι. Quin etiam legem tulit, ne Christianus ullus seruiret Iudæis. Neque enim fas esse, ut ii, qui a Domino redempti essent, Prophetarum ac Domini interfectores seruitutis iugo subderentur: quod si quis Christianus seruus apud Iudæum deprehenderetur, illum quidem libertate donari, Iudæum vero multari pecunia iussit. Vbi notandum neque Theodosio Iun. & auctori vitæ Constantini satis conuenire: ille quippe secundum Constanti-*

nianam legem seruum Ecclesiæ mancipari ait: hic in libertatem eripi, qua parte ad hanc legem accedit. Sed mihi & aliis argumentis liquet, Constantino Magno sæpe tribui, quæ non ipsius sunt, de quo semel dixi, simul & iudicium feci de auctore vitæ Constantini. Et vero Constantini Magni instituto, nil amplius quam quod *hæc leg.* continetur conuenit, cui utique satis visum quod Christianos seruos attinet, ut Christianam religionem eiusque Sacramenta a Iudaica nota & cœno Iudaicæ sectæ vindicaret, atque ab omni præterea iniuria, ac non etiam ut commercio Iudæis interdiceret, iisque dominium seruorum eriperet. Et sane a simili iniuria Iudæorum Christianos Constantinus M. vindicat, l. 5. *supr. de Iudæis*, quæ huic legi coniungenda est. Ex quo adparet, hæc tota constitutione id tantum egisse Constantinum, Vt ne Christianos Iudæi iniuria aliqua notaue scelerent. Honorio certe postea eadem mens fuit l. 3. *infr.* Vnde vero in errorem inducti fuerint auctor vitæ Constantini & Theodosius Iun. dicam ad l. 2. *prox.* Hic interim notetur libertatis adquirendæ modus, si Iudæus seruus Christianum circumciderit. Adde duos in hac re ipsa: Primus, si seruus Christianus a Iudæo adquisitus, id publicauerit: pro præmio quippe libertate donari iubetur l. 4. *infr. hoc tit.* Item si seruus Iudæi non Christianus, Catholicam fidem amplexus sit, in libertatem emittitur nullo pretio dato l. 56. §. *ult. Cod. Inst. de Episcopis.*

II. (a) Imp. CONSTANTINVS (b) A. ad Euagrium. (c)

Si aliquis Iudæorum mancipium sectæ alterius, seu nationis, crediderit comparandum, mancipium fisco protinus vindicetur. Si vero emptum circumciderit, non solum mancipii damno multetur, verum etiam capitali sententia puniatur. Quod si venerandæ fidei conscia mancipia Iudæus mercari non dubitet, omnia, quæ apud eum reperiuntur, protinus auferantur: nec interponatur quicquam moræ, quin eorum hominum, qui Christiani sunt, possessione careant, &c. Dat. Id. Aug. Constantinop. Constantino (d) AA. II. COSS.

NOTÆ.

- (a) Lex 1. *Cod. Inst. eod. tit.* ex hac lege & leg. 4. *infr.* conflata est, addita inscriptione & subscriptione d. l. 4. Memorat *hanc legem* Sozomenus lib. 3 cap. 17. & ex eo Cedrenius, Nicephorus. Imo de hac quoque accipio id quod dicitur l. 22. *supr. tit. prox.* Recitat & *hanc leg.* Baronius, verum alieno loco, & velut Constantini Magni, Anno Domini 336. numero 75. Iungenda autem huic est l. 6. *supr. de Iudæis.* GOTHOF.
- P.248. (b) γρ. CONSTANTINVS, & docet etiam d. lex. 6. quæ huic coniungenda est. Sed & ea quæ mox ex Sozomeno, hic notabo. Et tamen Theodosius Iun. quoque hæc parte in errorem inductus fuit l. 22. *supr. tit. prox. id.*
- (c) PP. vide Anno 336. & legem 22. *supr. de Decurion. id.*
- (d) Vt fieri amat, atque errores cumulari solent; ita & hic factum. Nam cum in Tiliana primum editione, tum & Cuiaciana, imo & quartaria, expressum fuisset, *Constantinop. vel Constp. A. CONS.* quod iam vitiosum erat; qui postea viderunt Consulatum abesse, & illud retinuerunt, Consulatu addito *Constantino A. II.* Verum & hic reponendum *Constantio A. II. & Constante COSS.* quod docet d. l. 6. *de Iudæis*, quæ huic coniungenda est, *ID.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTII Imp. hæc constitutio est: quæ EMERE seu MERCARI quoque, non circumcidere modo Christianum mancipium vel alterius sectæ; aut nationis vetat: capitali poena circumcidenti imposita: Nempe Constantius, robustior hac iam parte, patre Constantino, Iudæis etiam commercio serui nisi suæ sectæ, nationis, interdicendum putauit: nempe quia iustus metus semper subest, ne

Christiani serui ad Iudaicam superstitionem adigerentur. Qua causa & nuptiarum commercium Iudæo cum Christiano idem Imp. interdixit, leg. 6. *supr. de Iudæis*, quæ huic nostræ coniungenda est. Nominatim autem *mercari*, id est, deinceps & de nouo acquirere Constantius prohibuit, pariter ut Theodosius Iun. l. 4. & l. *ult. infr. hoc tit.* At non iam emptos & ex antiquo possessos, pretio

corum

eorum oblato Theodosii Magni constitutione *l. 5. supr. de contrahend. empt.* Porro huiusce legis meminit, & eam quam dixi Constantii mentem exprimit Sozomenus *lib. 3. cap. 17.* & ex eod. Nicephorus *lib. 9. cap. 20.* vide & Cedrenum anno Constantii III. οἱ βασιλεῖς (Constantini liberi) Ἰουδαίων ἐνομιθέτησαν μηδὲν ὁδὸν ὀνείσθαι, τῶν ἐξ ἑτέρας αἰρέσεως: εἰ δὲ παρὰ τὸτο ποιήσει, δημοσίον οἰκέτην εἶναι: εἰ δὲ καὶ περὶ τὴν κατὰ Ἰουδαίους θέμις, εἰς κεφαλὴν εἶναι τὸν κίνδυνον, καὶ ἀφαιρῆσιν τῶν ἐν τῶν: ἐπεὶ γὰρ τὴν θρησκείαν πάντοθεν ἄνυσεν, ἡβέλοντο, καὶ τὸτε πρόνοιαν ἐποίησαντο, ὅτε μὴ ἀδώς εἰς Ἰουδαϊσμόν ὑποσύρσθαι τὰς μὴ τοιαύτας ἐκ γένους ὄντας: φυλάττεσθαι δὲ τῇ Εκκλησίᾳ καὶ τῆς ἐλπίδα Χρηστιανισμοῦ ἐχούσας: μάλιστα γὰρ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς πλῆθους ἐπιδόδε ἡ θρησκεία. Præterea lege sanxerunt Imperatores, ne Iudeus seruum ex alia emerere sedita. Quod si secus fecisset, seruum sisco addici mandauerunt. Si vero emptum Iudeorum more circumcidisset, capitis supplicio & bonorum proscriptioe multandum. Nam cum Christianam religionem omnibus modis augere vellent, huic rei etiam prespexerunt, ne qui ex Iudeis orti

non erant, ad Iudaicam religionem impune traducerentur: sed ut seruarentur ecclesie, quoscunque sies erat ad Christianam religionem venturos esse. Nam ex gentium numero potissimum Christiana religio crescebat. In eo tantum lapsus est Sozomenus, quod distinctionem huius legis non obseruauit. Nam ita distinguit Constantius: Si alterius sectæ vel nationis quam Christianæ seruum Iudeus emerit, mancipium confiscari: si vero Christianum emerit, bonis præterea suis omnibus præterea multari. Eo vero nomine singulis est Sozomeni locus, quod rationem adsignat, cur etiam alterius sectæ vel nationis seruum, id est, Paganum, etiam quemcumque Iudeus emere prohibitus fuerit. Tandem hæc illa ipsa lex videtur, quam Constantino tribuunt Theodosius *Iun. l. 22. supr. de Iudeis:* & auctor vitæ Constant. *lib. 4. cap. 27.* forte eo lapsi, quod hæc lex Constantini nomen præfert: verum perperam, vt ostendi in *Notis.* Quanquam adhuc in eo diuersitas est, inter hanc legem, & id quod Theodosius *Iun. ait:* nempe enim ait, Constantiniana lege seruum Ecclesiæ mancipatum. Quod hac leg. non dicitur. Auctor certe vitæ Constantini hanc leg. exprellit.

III. (a) Imp. HONOR. & Theodosius AA. Annati (b) Didascalo & Maioribus Iudæorum.

ASQUE calumnia præcipimus Iudæis dominis habere seruos Christianos: hac dumtaxat conditione permitta, (c) vt propriam religionem eos seruare permittant. Ideoque Iudices Prouinciarum, fide publicationis (d) inspecta, eorum insolentiam nouerint reprimendam, qui tempestiuus (e) precibus infimulandos (f) esse duxerint: Omnesque subreptiones (g) fraudulenter elicitas, vel eliciendas, vacuandas esse censemus. Si quis contra fecerit, velut in sacrilegum ultio proferatur. Dat. viii. Id. Nouembr. Rauennæ Honorio x. & Theodosio vi. AA. COSS. [415.]

NOTÆ.

- (a) Absit hæc lex a Cod. Iust. De causa mox viderimus. Eam Baronius in annum suum non retulit. GOTHOF.
(b) Eadem inscriptio occurrit anno proxime sequente 416. in *l. 23. supr. de Iudeis:* vbi vide quæ dixi. ID.
(c) *vg. præmissa*, id est, addita. ID.
(d) De hac publicationis voce mox. ID.
(e) *vg. intempestiuus.* ID.
(f) Sine infimulandos, eos Iudices scilicet: Nil temere muto. ID.
(g) Quibus scilicet serui Christiani Iudæis dominis eripiuntur vel erepti sunt. ID.

COMMENTARIUS.

HONORII Imp. hæc constitutio est, data Anno 415. qua Iudæis Christianos seruos, & indistincte quidem, & sic emptos quoque secure possidere, habere permittit; contra quam anterioribus Principibus visum fuerat: Honorii, inquam, hæc constitutio est, vt ex subscripto loco *Rauenna*, apparet: Quo quidem Principe nullus in Iudæos indulgentior extitit, ac nominatim post A. D. 404. Quod ostendunt superiore titulo quoque *lex 17. 20. 23. 24. & lex ult. supr. de feriis:* *lex 8. supr. de executionib.* sub quo etiam Imperatore, imo circa huius ipsius leg. tempora, Rutilius Numatianus *Itinerarii lib. 1. v. 397.* querebatur de Iudæis.

Latus excise pestis contagia serpunt,
Victoresque suos Natio victa premit.

Et certe ex hac leg. discimus, quod secundo loco hic notandum, p. rlatas hoc tempore a multis querelas de eo, quod magno, inquam, numero Christianos Iudæi seruos haberent: eaque de causa preces

oblatae accusatque Iudæi. Verum Imp. hac leg. iubet eos, absque calumnia, id est, secure repulsa cessante, delatione & accusatione omni, seruis Christianis potiri, contraque id elicitis nullo loco²⁴⁹ haberi: Quin, quod tertium, Iudices seu Rectores Prouinciarum illorum insolentiam reprimere iubet, fide publicationis inspecta, qui intempestiuus precibus Iudæos accusandos duxerant: Vbi publicationis fides, est delationis fides seu notitia brevis delatorum: pari notione, quo prox. 4. publicandi vox effertur. Tandem & sacrilegii poenam his minuitur, qui quid contra fecerint: id est, eam poenam, quæ Legum violatoribus imponi solet: de qua alibi passim. Quæ omnia enixi Honoriani in Iudæos studi argumenta sunt. Neque ambigo hac Imperantium strage seruos Christianos in Iudæorum dominia passim migrasse, virgente necessitate.

Conditio tantum hac leg. additur, quæ altera huius leg. pars est, qua Honorius hanc in partem religioni

religioni Christianæ consulendum putauit: nempe, ita seruos Christianos Iudæis habere licere, vt tamen propriam eos religionem seruare permittant. Quæ cautio aliis Principibus insufficiens visa, & Iustiniano seu Triboniano quoque ipsi, qui ideo

hac leg. repudiata, legem 1. & 4. huius tituli prætulit, exindeque legem 1. Cod. Iust. eod. tit. confluuit.

De huius tandem Legis inscriptione, dixi iam ad l. 23. *supr. de Iudæis.*

IV. (a) Idem AA. Monaxio PF. P.

IVDÆVS seruum Christianum nec comparare debet, nec largitatis (b) titulo consequi. Qui non hoc (c) obseruauerit, dominio sibi petulanter adquisito careat; ipso seruo, si quod fuerit gestum sua sponte duxerit publicandum, pro præmio libertate (d) donando. Verum ceteros, quos, rectæ religionis participes constitutos, in suo censu nefanda superstitio iam videtur (e) esse sortita, vel deinceps hæreditatis seu fideicommissi nomine fuerit consecuta, sub hac lege possideat, vt eos nec inuitos, nec volentes cæno propriæ sectæ confundat: Ita vt si hæc forma fuerit violata, sceleris tanti auctores (f) capitali pœna, proscriptioe comitante plectentur. Dat. iv. (g) Id. April. Constantinop. Honor. A. xi. & Constantio v. c. ii. CONS. [417.]

NOTÆ.

- (a) *Lex 1. Cod. Iust. ex hac leg. & lege 1. supr. interpolata est. Et hanc leg. omisit Baronius in annum suum referre. GOTHOF. Inserta est etiam hæc lex Compendio legum a Wisigothis collectarum, sed absque interpretatione. RITTER.*
 (b) Vel alio quocunque titulo. Hoc additum a Triboniano d. l. 1. contra huius legis sententiam. GOTHOF.
 (c) *Hoc non, MS. G. & Sichard. RITTER.*
 (d) *Premio libertatis, MS. G. & Sichard. ID.*
 (e) *Videntur, MS. G. & Sichard. ID.*
 (f) *Auctor, & infr. plectatur, Edit. Sichard. ID.*
 (g) *III. MS. G. & Sichard. ID.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iun. e duabus hoc titulo constitutio est, qua Iudæus EMERE vel donationis titulo consequi seruum Christianum prohibetur: quod & ipsum de emptione confirmatur ab eodem *lege prox. sequ.* Seruo alioqui eripiendo & si ipse rem prodiderit, libertatem donando. Donationis inquam, titulo quoque consequi prohibetur eadem prorsus ratione, qua & emere, tum & quia emptioni imaginarius donationis titulus obtendi facile poterat. Vt & hæc duo a Theodosio Iun. prohibentur, ita duo vicissim permittuntur. Primum, eos, si quos iam habent, in suo censu retinere. Secundo, hæreditatis, aut fideicommissi nomine consequi. Quæ donationis inter viuos & testamentariæ differentia obseruanda est, cuius hæc ratio: quod ius aliter statui non poterit, nisi cum euidentissima fideicom-

missarii aut hæredis iniuria, Fideicommissarii inquam, vniuersalis, eo quod exploratis nonnisi hæreditatis directæ vel fideicommissariæ viribus, quarum sæpe portio vel maxima seruit, hæreditas adiri solet, atque eius onera subiri, qui si ex hæreditate subducerentur, defunctus sine hærede forte futurus esset, quæ infamiae species cuiusdam. Quare etiam obseruandum, non idem dici *hac lege* de legato, quem largitatis titulum proculdubio & hic submotum Theodosius voluit, cuius non eadem ratio, quæ hæreditatis directæ aut fideicommissariæ. Quamquam & hac parte religioni cauisse visus est, cum hanc legem & conditionem adponit, vt ne quidem volentes huiusmodi seruos sectæ suæ cæno confundant, capitali & bonorum proscriptiois pœna imposita.

V. (a) Idem AA. Asclepiodoto PF. P. Post alia,

CHRISTIANA mancipia Iudæorum nemo audeat comparare. Nefas enim æstimamus, religiosissimos famulos impiissimorum emptorum inquinari dominio. Quod si quis hoc fecerit, statuta pœnæ absque omni erit dilatione obnoxius, &c. Dat. v. Id. April. Constp. Asclepiodoto & Mariniano coss. [423.]

NOTÆ.

- (a) Et hanc legem omisit Baronius in annum suum referre. Iungenda autem huic est *lex 26. supr. de Iudæis, lex 22. infr. de Paganis, l. 59. supr. de hereticis* GOTHOF.

EMERE seruos Christianos Iudæi rursus ab eodem Theodosio lun. vetantur, ratione addita, quæ & ipsa ferme apud auctorem vitæ Constantini lib. 4. cap. 27. redditur, & confirmata pœna legis superioris. Illud hæcenus hic obseruandum,

hanc legem generalis constitutionis Theodosianæ in Paganos, Iudæos, hæreticos latæ caput esse, pariter vt tres illæ constitutiones, quas initio notauimus, quæque huic coniungendæ.

DE PAGANIS,* SACRIFICIIS,**

ET TEMPLIS. ***

TITVLVS X.

Lib. I. COD. IVST. TIT. XI.

Ita titulus hic interpungendus est, *de Paganis, Sacrificiis & Templis*, Et vero ita quoque interposita coniunctione, & in Codicibus Iustinianieis omnibus: etiam editis, *de Paganis & Sacrificiis & Templis*. Quin & in Synopsi Basilicorum disparati sunt tituli *περὶ ἐλλήνων καὶ περὶ θυσιῶν*. Et si aliter Græca Paratitla, quæ Leunclavius de Græcis Latina fecit: ubi monet titulum ita expressum, *περὶ ἐλληνικῶν θυσιῶν καὶ ἱερῶν*. Male. Nam etsi pars melior Constitutionum huius tituli in eo potissimum laboret, vt posteaquam iam orbis ad Christianos Principes harum legum auctores peruenisset, clausis exinde vel dirutis templis Sacrificia Pagana abolerentur (quod Leunclavius pro ea lectione tuenda notauit;) Attamen & *Paganos* ipsos tantum personaliter, sic vt dicam, nonnullæ constitutiones respiciunt; non modo *lex 20. & sequentes 21. 22. 24.* verum & *lex 14.* vt & aliæ præterea sparsim hoc Codice constitutiones. In ipsis Basilicis nullus talis titulus extat, verum in *Paganos & Sacrificia* constitutiones positæ sunt *lib. 1. tit. 7.* sub titulo *de summa Trin. & fide Cathol.*

NOTÆ IN TITVLVM.

* PAGANORVM nomen de Gentilibus, seu de idolorum cultoribus, quando primum auditum, quæue ratione inductum fuerit, hoc titulo nunc potius quam alibi disquirere libet.

Sub Christianis fane primum Imp. *Paganorum* appellationem hanc cœpisse constat. Verum antiquissima, quæ quidem mihi etiamnum occurrat eiusce nominis mentio sub Imperii Valentiniani & Valentis initia, seu in annum D. 365. incidit: & quidem in *leg. 18. supr. de Episcopis*: (quæ lex ad proconsulem Africæ data est.) Et hæc quidem a me iam ita aliquot ante annos scripta fuerunt. Nempe mentionem antiquissimam *Paganorum* pro Gentilibus hunc in annum incidere. Nam sub quo Imperatore seu quo anno præcise cœperit, neque tum definire libuit, ac multo minus exinde mihi liquere ostendi. Neque etiam antiquior est illa *Paganorum* mentio, quæ ex Marino Victorino repetitur, *lib. de ὁμοσίου recipiendo*, ubi ita scribit: *Græci, quos Ἕλληνες, vel Paganos vocant, multos Deos dicunt*. Ipse Victorinus enim ad sua, cum illa scriberet, tempora, a Concilio Nicæno 40. annos, vt

minimum

p. 251

minimum, computat: quot sane anni sunt ab Anno D. 326. (quo Concilium illud habitum fuit) ad annum usque D. 365. De eo quippe Concilio agens, id celebratum sensit, ANTE QUADRAGESIMUM ANNUM: Quæ verba tantum abest, deductiorem seu MINOREM QUADRAGESIMO numerum significant, ut contra etiam ulteriorem suadeant. Neque quicquam his obstat, quod idem Marius Victorinus *lib. 2. de Trinitate*, Constantinum Imp. *Imperatoris sui patrem* vocat, cum de Nicæno Concilio agens, ait: *probatum illud ab Imperatore Imperatoris nostri patre*: Quia, verum quidem est, libros ipsos de Trinitate *aduersus Arianos* sub Constantio a Victorino scriptos, (quod Baronius recte obseruauit, *Anno 362. num. 301.*) Atenim lucubratiuncula de *recipiendo Eucærio*, quæ nihil aliud est quam Epitome librorum de Trinitate, posterius ab eo scripta fuit. Maneat igitur adhuc, antiquissimam huiusce nominis mentionem in Annum 365. incidere. Quanquam *legem 18. supr. de Episcopis*, non ad Annum 365. quem tamen vulgo hætenus Characterismum præfert, verum ad Annum 368. referendam ibidem ostendi. Neque ex illo Marii Victorini loco colligi satis potest, eum tanquam vocabulo PRIDEM recepto uti: *Quos*, inquit, *Paganos vocant*. Quidni enim & de recenti appellatione scripsisse hæc Victorinus poruerit non pridiana, sic ut loquar? Quis enim nescit, hæc vulgi diæleria & cognomina simul ut reperiuntur, ita & inolescere solere.

Sequitur iam *Altera* quæstio, de ratione nominis istius: seu unde enata sit, eiusmodi appellatio, de quo anxie quæritur, neque certi quicquam adhuc definitur. Aliis contentibus de numero, aliis contra de paucitate Paganos dictos: etsi a PAGO dictos omnes fatentur, vel saltem omnes fateri necesse habent. De illo saltem quoque liquere debet, fuisse hanc vulgi, atque a vulgo usurpatam appellationem, quod *lex 46. supr. de hæreticis*, ostendit. *Gentiles*, inquit, *quos VULGO Paganos appellant*. *Vsitatum quoque ideo nomen*, Augustinus 2. *Retract. 43* vocat. *Deorum falsorum*, inquit, *mutorumque cultores, quos VSITATO NOMINE Paganos vocamus*. Idemque de his ita loquitur *de opere Monach. cap. 11*. *Quos utique nonnisi Gentiles, quos Paganos dicimus, vult intelligi*. Et *cap. 11. si Græcos, quos etiam Paganos dicimus*.

Sequentes e pluribus maxime blandiri videantur sententiæ. Prima, vulgus Christianorum Gentilibus hoc *Paganorum* nomen reposuisse: (quæ iam verba olim in vñ fuerunt,) quasi simplices Rusticos, Agrestes atque Idiotas, dicerent, Nam hoc sensu vocem *παγανός*, diſerte explicat Hesychius: *παγανός*, inquit, *ιδιώτης, ἀφρων*. Alio vero sensu & communi, vetus Glossarium Cyrilli: *ιδιώτης, ὁ κοινός*, *Privatus, Paganus, Plebeius*. Eo quippe loco *Paganus* eodem sensu, quo *privatus* accipitur, id est, *ἀσπάρευτος*, non miles. Quare mox in eodem Glossario, a Pagano, qua *privatum* designat, separatur *ιδιώτης, ὁ μὴ νοήμων*, *Rusticus, rudis*. Dixi reposuisse videri hoc nomen Christianos Gentilibus: Nempe, ut olim Gentiles Christianos variis diſterſis seu appellationibus prosequi soliti, quod Tertullianus persequitur, *Apologetici cap. 42* ita inter cætera, *rudes*, atque *ιδιώτας* vocauere: Quod ut e Gentilibus Lucianus in *Peregrino*, ostendit, ita e Christianis Scriptoribus produnt Iustinus, Tatianus, Origenes, Theodoretus & alii. Apud Minutium Felicem quoque Cæcilius c. 5. *Studiorum*, inquit, *rudes expertes arrium etiam sordidarum*. Arnobius *lib. 3. aduersus Gentes pag. 103*. Edit. Stewech. *Hoc tunc est illud fastidium vestrum, sapientia hæc arrogans, qua despuitis nos, ut rudes*. Omitto alia: Ita quoque Valentiniani Hæretici quondam Catholicos haud abſimili diſterſii genere *simplices* vocare soliti: quod Tertullianus *cap. 2. 3. aduersus eos* scribens, ostendit. Neque reclamatur (quod quidam opinatus est) priscorum Christianorum siue mos, siue modestia, quasi hi sese huiusmodi diſterſis vlſci noluerint. Quid enim aut adeo a modestia Christianorum hoc nominis alienum? aut quid a vulgo, non prisci etiam, verum lasciuientis sæculi iam semotum? imò videas & a modestioribus vulgo nominatum & vsui hanc appellationem tribui & pro Gentilibus fidentius, vsurpari, retineri. Et hanc quidem sententiam quam pridem indicaueram, amplexum postea video eruditissimum Virum Carolum Hannibalem Fabrotum: quin & ex parte alium quoque Virum Doctissimum.

Altera sententia hæc videri possit, Paganosa Catholicis Christianis, quorum proprium est, vel saltem esse debet; τὸ ἐν φρονεῖν & ἐν ὑποκρίσει spirare, dictos, quasi non ubique vñum idem sentientes, μὴ τὸ ἐν φρονεῖν, οὐκ ἐν τῇ διανοίᾳ, verum pro Pagorum diuersitate facris

facris quoque inter se diuersos, καὶ ἑτεροδόξους. Siculi Flacci, de conditionibus agrorum locus huc faciet pag. 25. Edit. Goes. Præterea regiones solent etiam DIVERSA SACRA facere: Itavidendum erit qualiter PAGI sacra faciant. Et hinc sacra Paganorum auctori de limitibus capite de paludibus pag. 274. Edit. cit. & Innocentio de casibus liter. tribus locis pag. 226. 227. 230. Edit. cit. & Latino V.P. Togato pag. 310. Verum duæ hæ sententiæ mihi nunc minus placent.

p. 352.

Vti neque Tertia, quæ multis in mentem venit, videri scilicet eodem sensu Paganum dici, quo ἀσράτευτος dictus Paganus, qui Christo non militaret. Non enim hæc vox per similitudinem Gentilibus tributa fuit: verum a Pago, suo significato, deriuata, quod ex Prudentio & Orosio colligere licet.

Multominus quarta viri alioquin eruditi, qui ad Paganorum nominis rationem trahit id, quod Constantinus de administrando Imperio, cap. 29. & 36. Sclauorum lingua Paganos dictos vult, qui baptizati non sunt. Nempe enim a Sclauis Romani hanc vocem mutuati fuerint, quorum ne nomen quidem longo post intervallo auditum est? Imo quis iam nescit, quot a Romanis voces Sclauis mutuati fuerint?

Quinta est sententia nonnullorum, & in his Pancirolli II. Variar. 181 existimantium, Paganum idem plane significare, quod Gentilis ἰθυζός: quod Pagus idem significet ac ἔθνος, vel Gens: nempe amplum regionis tractum, vnde Glossis Pagus, τοπαρχία, χώρα καὶ νόμος. Quomodo Heluetiorum tota gens in quatuor omnino Pagos diuisa apud Cæsarem. Nollem ego id eos existimasse, siquidem & Pagi vox eo significato non est Latina, sed Barbara, quo tempore hæc appellatio enata, rari Pagani erant nantes in gurgite vasto. Quinimo si inde Pagani dicti, verisimilius est a Pagis, id est, a regionibus eos dictos potius, quasi Barbari, a Pagis Barbaricis: quo pertineat illud Prudentii lib. 1. aduersus Symmachum v. 449.

Sint hæc Barbaricis Gentilia numina Pagis.

Sexto, opinatur Vir quidam Doctissimus, Paganos eadem ratione dictos, qua Gentiles & Ethnicos, quod pleræque & omnes fere gentes superstitionem illam sectabantur: Verum, cum liqueat sub Christianis Imperatoribus, neque statim etiam hoc nomen enatum, Christianorum horum temporum statum nesciat omnino necesse est, qui id ita prodatur. Verum eiusdem peritiæ est, cuius quod ex Augustino id probare nititur, antiquiorem esse, quam nos facimus, huius appellationis usum.

Imo sincerior sententia foret, Christianos, quemadmodum cum initio pauci essent, Idololatrias, Nationes & Gentiles seu Gentes a multitudine seu numero potiore vocauerunt, ita viceversa cum pauci atque intra Pagos ferme essent, Paganos dixisse.

Est & Vigilii sententia, quasi Pagani ideo dicti fuerint, quod a Paganis, id est ciuibus, non vero a militibus repetita sub Christianis Imp. idolorum sacra fuerint.

Tandem verissima hæc mihi sententia videtur, ad quam accedit Baronius, Paganos dici coepisse sub Christianis Imperatoribus, eo modo quo dicitur etiam lex Pagana apud Plinium lib. 28. cap. 2. quæ in Pagis obtinebat; & Paganalia sacra, quorum peculiaris etiam ratio fuit, & de quibus Dionysius Halicarnassensis, l. 4. c. 19. Paganorum sacra, de quibus sup. Nempe ut prima, & antiquissima, antequam in vrbes populi contributi essent, templa Deorum Pagatim sacrata habebantur, teste Liuius lib. 40. duobus locis c. 37. 38. frequentissimaque adeo per vicos & Pagos ea erant: ita vltima in his statit Gentilium hoc æuo supersticio: sic ut pro hisce saltem templis & ritibus Gentiles hoc tempore contumaciter contenderent, sacrificiis per vrbes iam interdictis. Locus est insignis Libanii in ea oratione, quam pro Templis habuit, quamque nos edidimus ἐπὶ τῶν ἱερῶν ad Theodosium Magnum Imp. ne ea, ac nominatim ne Templa, quæ in Agris erant excinderentur: addita etiam ab agriculturæ rei que rusticæ vtilitate ratione, quod omnis Agricolarum spes agrorumque anima in his templis Paganis sita esset, §. 3. τοιμᾶται μὲν ἐν καὶ ταῖς πόλεσιν, τὸ πολὺ δ' ἐν τοῖς ἀγροῖς, καὶ πολλοὶ μὲν οἱ καὶ ἑκάστον πόλεμιοι, ἰδὲ πατρῶν quidem etiam in urbibus, ut plurimum vero in agris, multique in singulis hostes. Et mox: χωρεῖσι τοίνυν διὰ τῶν ἀγρῶν ὥσπερ χεῖμαρροι, κατασύροντες διὰ τῶν ἱερῶν τὰς ἀγροὺς: ὅτε γὰρ ἀν' ἱερὸν εὐκύνωσιν ἀγροῦ, τὰ τὰ τετύφλωται τε καὶ κῆται καὶ τέθνηκε: ψυχὴ γάρ, ὦ βασιλεῦ, τοῖς ἀγροῖς τὰ ἱερὰ προύμια τῆς ἐν τοῖς ἀγροῖς κτησεως γεγεννημένα

νημένα, καὶ διὰ πολλῶν γενεῶν εἰς τὰς νῦν ὄντας ἀφιγμένα καὶ τοῖς γεωργῶσιν ἐν αὐτοῖς αἰ ἐλπίδες. ὅσαι περὶ τε ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ τέκνων καὶ βεῶν καὶ τῆς σπειρομένης γῆς πεφυτευμένης, ὃ δὲ τῷ πεπονθῶς ἀγρῷ ἀπολώλεκε καὶ τῶν γεωργῶν μετὰ τῶν ἐλπίδων τὸ πρόθυμον: μάτην γὰρ ἠγέστοι πονήσαν, τῶν εἰς θεὸν τὰς πόνας ἀγόντων ἐσπρημένοι θεῶν, *peragant igitur agros, sicut torrentes, peridentes agros per templa: ubi enim templum in agro exciderint, hoc ipso is ager occidatur, & iacet & moriturus est. Anima enim agrorum, o Imperator, templa sunt, utpote quod primordia fuerunt edificiorum in agris ac per multas aetates hac usque perueniunt: agricolarumque in ipsis spes omnis de viris, uxoribus, liberis, bubus & satis & plantatis: qui veroid passus est ager periri, atque agricolarum una cum spebus alacritas: frustra quippe laboraturos seferentur, privati Diis, qui labores ad optata perducant, &c.* quæ sequuntur. Vides qua animi contentione Libanius pro templis agrorum seu Pagorum contendat: quod scilicet Gentiles in agrorum templis positam esse crediderint spem omnem, animamque agrorum: Quare, quod pro Pagorum religione maxime contenderent Gentiles, urbana ferme superstitione & sacrificiis profligatis, & vero his aliquandiu sua Pagorum superstitione relicta fuerit, inde *Pagani* omnino dicti fuere. Hinc iam recte Orosius præfat. lib. 1. *Paganos* vocatos scribit *ex locorum agrestium compitis & pagis*. Hinc Prudentius *hymno* 10. v. 296. *deditum Pago*, & idem fine lib. 1. *aluerus Symmachum* v. 620. *pago implicitum*, pro Pagano dixit. Ergo quod extracivitatum muros proque pagorum superstitione maxime contenderent Gentiles in iisque diutius superstitione Gentilium tolerata fuerit, inde iam ipsis *Paganis* nomen. Quod videre est etiam e sex huius tituli legibus *l. 3. 10. 12. 14. 16. 19. infr.* ad quas singulas vide, quæ notabo. Quomodo & haruspicinæ vsus in agrestibus quoque locis aliquandiu toleratus *l. 2. supr. de maleficis*.

p. 255. Tertium adhuc hic obseruare iuvat, nempe Paganorum nomen Ethnicæ superstitioni tributum eo tempore eaque occasione videri, quod iam Barbaræ nationes imperio Romano circumfluxæ *Gentilium* appellatione designarentur: de quo ad *l. unic. supr. de nupt. Gentil.* & *l. 5. supr. de Legatis*. Itaque ut superstitione Gentilia ab his distingueretur, nomen Paganorum Idolorum cultoribus tributum videri.

** Prohibitis videlicet, & permissis: iisque vel domesticis *l. 1. 4. 12. hoc tit.* vel publicis *l. 1. 2. supr. de maleficis*. Rursum vel diurnis vel nocturnis *l. 5. & 7 hoc tit.* Adde & Lustrorum sacrificia *l. 5. supr. de Episcopis*. Consultatoria *l. 7. 8. 9. hoc tit.* Nam de ritibus sacrificiorum aliquot quidem hoc titulo stricturæ, sed non huius adeo loci.

*** *Templis*, Paganorum videlicet; quæ mox Gentilitiis conuenticulis designandis apud Christianos propria. Adeo quidem, ut *Templorum* appellatione vniuersus Gentilium cultus intelligatur *l. 112. supr. de Decurion.* Atque ut Ecclesiæ vocabulum de Christianis, ita proprie *templum* de Gentilitiis, ut innumeris huius Codicis Constitutionibus, ita passim apud Patres: Et Christiani templi appellationem destinato defugerint iam olim. Verum Christianorum quoque Ecclesiæ eo nomine paulatim censerî cœpere: non modo Anastasii Imp. temporibus, quod alioquin ostendit *lex* 10. *Cod. Iust. de heretic.* Verum iam sub Theodosio Iun. octoginta ante annis *l. 4. supr. de his qui ad Ecclesiam confugiunt*, ubi Ecclesiæ *Summi Dei Templum* vocantur: pro quo in Græca constitutione, οἱ ναοὶ τῆ μεγάλης Θεῆς. Imo iam Ambrosius lib. 5. *Epist.* 33. *siu. Ep.* 14: *Edit Paris. Basilica*, inquit, *noua, hoc est intramurana petebatur: Respondi, Templum Dei tradi a sacerdote non posse.* Cæterum *Templorum* appellatione hic continentur & fana & delubra, de quibus Consule Paratitlon: quæ alioquin separari solent. At quomodo differant, non huius est loci exponere: ut nec quam πολύσημον sit Ecclesiæ nomen. Eam quippe mihi perpetuam hoc opere legem dixi, ne quid alieno loco notarem.

NOTÆ AD TITVLVM COD. THEOD.

DE PAGANIS, SACRIFICIIS ET TEMPLIS.

Nonnulli Rubricam distinguunt, DE PAGANIS, SACRIFICIIS, ET TEMPLIS: quod videtur confirmare Titulus in Cod. Iustin. conceptus a quibusdam hoc modo: *de Sacrificiis Paganorum, & Templis*, eamque scripturam secuti sunt interpretes Græci, qui verterunt *περὶ ἐλληνικῶν θυσίων καὶ ἱερῶν*. Sed omnino melius DE PAGANIS, SACRIFICIIS ET TEMPLIS; vt disiunctim de Paganis agatur. Certe in Cod. Iustin. libri mei calamo exarati habent, de Paganis & Sacrificiis, & Templis eorum: nam de Paganis agitur l. 20. & sequ.

Paganis.] Gentiles per initia dicti sunt simulacrorum & Damonum cultores: & promiscue gentes ac Nationes: vt iure videri possit *λεπτολογεῖν*, qui contendit, an veræ fidei propugnator Arnobius libros suos inscripserit, *Aduersus Gentes, vel Nationes*. Hinc Gentilitas apud rerum Sacrarum Scriptores. Post deinde Pagani cœperunt appellari: Glossæ Græco-Latinæ, *ἐλλήν τὴν θρησκείαν, Paganus*. D. Augustinus *de Opere monachorum cap. 1.* Quos vtiq; nonnisi Gentiles, quos Paganos dicimus, vult intelligi. Et *cap. 13.* Si Græcos, quos etiam Paganos dicimus, &c. addedis *Concil. Carthag. Cod. Can. Eccles. African. p. 285. & sequ.* Hinc Paganitas l. ult. *supr. de Spectacul.* Græci autem Patres *ἐλλήνας* appellant, & *ἐλληνισμός* in eorum scriptis est Gentilitas. Quidam *ἐλλήνας τὴν θρησκείαν*, Glossæ supra. Olympiodorus in *Excerptis Photianis*. Sub quo autem Imperatore cœperit Paganorum appellatio, mihi non satis liquet. Vir eruditus ad ad Imperii Valentiniani & Valentis principia refert, seu in annum CCCLXV. Sed tentari potest, paullo antiquiorem esse: Marius enim Victorinus tanquam vocabulo pridem recepto vtitur libro *de Homoiōso recip.* Græci, inquit, quos *ἐλλήνας* vel *Paganos* vocant, multos Deos dicunt. Vnde autem nata sit eiusmodi appellatio Viri docti satis inquisite, satisque sollicitè quaesierunt. Enim vero Constantinus Imp. *de administr. imper. cap. 29. & 30.* scribit, eos, qui baptizati non sunt, Paganos dici, κατὰ τὴν Σκλαβῶν γλῶσσαν: quod si verum est, porro querere sustinebimus. Addam tantum e vet. Glossario Græco-Latino, quod Hesychii longe doctissimi Glossulæ conuenit, *ἰδιώτης, ὁ κοινός, priuatus, paganus, plebeius*. Sane dici potest Christianos, quos antea Gentes, ἀνθρώπους ἰδιώτας appellabant, vt Lucianus festiuo homo ingenio, sed veræ religionis acerbissimus insectator in *Leregrin.* elogium eis rependisse, & hanc Paganorum apellationem reposuisse.

Sacrificiis.] De Sacrificiorum ritibus agetur succinctim, vt occasio dederit.

Templis.] Appellatio templi, delubri, fani, Christianis inuisa fuit, & Ecclesiæ vocabulum vsurparunt. D. Augustinus *de vera Religione cap. 4.* Illi enim si reuiuiscerent, quorum isti nominibus gloriantur, & inuenirent refertas Ecclesias, templaque deserta. D. Ambrosius lib. 2. *contra relation. Symmachi*: Possessio ecclesiæ sumtus est egenorum: numerent quos redemerint templa captiuos. Optatus Mileuitan. lib. 6. Quis enim nostrum intrauit templa? quis vidit Sacra sacrilega? Similiter templi voce in re Paganorum vtitur *Can. 58. Cod. Can. Eccles. African.* Templum igitur, delubrum, aut fanum, Paganicæ Superstitioni tribuuntur. Arnob. *aduers. gentes lib. 6.* Nunquid enim delubris, aut templorum? eum constructionibus honoramus? Ambrosius d. lib. Quod Sacerdotibus fani legauerit Christiana vidua valet; & mox: nemo tamen donaria delubris & legata Haruspibus denegauit. Sed Græci magistri subtilius interdum hæc distinguunt in Gloss. enim Græco-Latin. fanum exponitur ἱερὸν τὸ ἐν ἄλσει: sacratissimi scilicet luci, Arnob. lib. 7. & in iis substructa fana. Eucherius Episcopus Lugdunens. in lib. 4. *Reg.* Solebant autem Pagani in lucis damones consulere, & responsa ab illis non signis, sed vocibus accipiebant: vnde & a fando fana sunt appellati. Glossæ Latino-gr. delubrum, καθίδρυμα, ξόανον, ἀνάθημα. Verum tamen Christiani templorum apellationem, olim inuisam, tandem receperunt: hinc Omnipotentis Dei templa l. 20. *Cod. Iust. de heretic.* Ecclesiæ certe nomeo πολύσημον est: nam pro conuentu fidelium vsurpatur. Cyrillus *catech. 18. p. 443.* Εκκλησία δὲ καλεῖται φερωνύμως διὰ τὸ πάντας ἐγκαλεῖσθαι καὶ ὁμῶς συναγεῖν. Isidorus Pelusiotes lib. 2. *ep. 246.* τὸ ἄθροισμα τῶν ἀγίων τὸ ἐξ ὁρθῆς πίστεως, καὶ πολιτείας ἀρίστης συγκροτημένων ἐκκλησία ἐστίν. Vocat autem ibid. ἐκκλησιαστήριον locum, in quem conueniunt fideles: ἡ μὲν γὰρ, inquit de Ecclesia, ἐξ ἀμώμων ψυχῶν συνέστηκε, τὸ δ' ἀπὸ λίθων καὶ ξύλων οἰκοδομεῖται, eumque locum laudat Zonaras *ad can. sext. Synod. Gangrens.* Sed eam distinctionem non obseruant prisca rei Ecclesiasticæ Scriptores: hinc etiam *ist. Cod. Iust. de Sacrosanct. Eccles.* Germanus Archiepiscopus Constantinopolitanus, *eccles. histor. princip.* Εκκλησία ἐστὶ ναὸς Θεῷ, θέμενος ἅγιον, οἶκος προσευχῆς, συναθροισὶς λαῶν, σῶμα Χριστοῦ, &c. Et mox: Εκκλησία ἐστὶ ἐπίγειος, ἐν ᾗ ὁ ἐπουράνιος Θεὸς ἐνοικῇ, καὶ ἐμπεριπατῇ, &c.

**TOPOGRAPHIA huius tituli ad Historiæ istius, de abolita Pagano-
norum superstitione, cognitionem utilis.**

Ad Urbem ROMAM pertinent *l. 1. 3. 5. 10.*

Ad Præfecturam Prætorianam ITALIÆ, *l. 2. 4. 10.*

Ad Præfecturam Prætorianam Orientis *l. 9. 12. 13. 14. 21. 22. 23.*

Ad Osdroënam *lex 8.*

Ad Ægyptum *lex 11.*

Ad Hispanias & Quinque Prouincias [GALLIARVM] *lex 15.*

Ad Phoenicem *lex 16.*

Ad Africam, *lex 17. 18. 19. 20.*

Ad Præfecturam Prætorianam Illyrici *lex ult.*

AVCTORES Legum qui?

CONSTANTINI Magni est *lex 1.*

CONSTANTIS *lex 2. 3.*

CONSTANTII *lex 4. 5. 6.*

THEODOSII Magni *lex 7. 8. 9. 11. 12.*

VALENTINIANI Iun. *lex 10.*

ARCADII *lex 13. 14. 16.*

HONORII *lex 15. 17. 18. 19. 20.*

THEODOSII Iun. *l. 21. 22. 23. 24. 25.*

P A R A T I T L O N.

PAGANI, quos vulgo appellant *l. 46. supr. de hæreticis*, antiquiore (inter cætera) vocabulo *Gentiles* nominabantur *l. 43. 46. 63. supr. de hæreticis*, & *l. 21. hoc tit.* vnde Gentilitia quoque superstitio *l. 12. hoc tit.* Superstitiones Gentilium *l. 63. supr. de hæreticis*. Professiones Gentilitiæ *l. 20. hoc tit.* dicuntur. At *Paganorum* (quod sub Christianis primum Imperatoribus nomen cœpit,) antiquissima mihi mentio occurrit sub Valentino Seniore Anno Domini CCCLXV. Si modo ad eum annum ea referenda est in *l. 18. supr. de Episcopis*. Frequens inde nominis eius hoc Codice mentio (*Rubrica*, & *l. 13. 19. 21. 22. 23. 24. 25. hoc tit.* & *l. 26. supr. de Iudeis*, & *l. 1. & 2. supr. de Apostatis*.) Indeque etiam Paganitas Pagana superstitio *l. 20. hoc tit.* Paganus vel Paganorum ritus *l. 19. 21. hoc tit.*

P. 254. Inter Paganos autem seu Gentiles, qui huic ritui administrare solebant *l. 2. supr. de maleficus*: non pauci hoc Codice memorantur. Omnes certe, Professionum Gentilitiarum in *l. 20. hoc tit.* seu Professionis damnatæ *l. 14. hoc tit.* nominibus designantur. Eorum qui Romæ erant; hi tamen hoc Codice memorantur. Pontifices *l. 3. supr. de sepulchro violato*, & Virgines Vestales *l. 8. supr. de Medicis*: quæ suos medicos a popularibus separatos habuere *d. l. 8.* At per Prouincias qui erant, SACERDOTALES communi nomine vocabantur *l. 77. 145. 176. supr. de Decurionibus*: *l. ultim. supr. de tyronibus*: *l. 20. hoc tit.* Attamen hi adhuc speciatim recensentur: SACERDOTES proprie dicti *l. 14. hoc tit. l. ultim. supr. de tyronibus*: & *l. 60. & 166. supr. de Decurionibus*. Vnde & Sacerdotium *l. 1. supr. de Spectaculis*, & *l. 21. 46. 77. 166. supr. de Decurionibus*, & Sacerdotis munus *l. 176. supr. de Decurionib.* Erant autem hi Sacerdotes singulis & solidis Prouinciis præpositi. Vnde Prouinciæ Sacerdotes *l. 38. supr. de Episcopis*: *l. 46. 148. supr. de Decurionib.* & *Novella Marciani de Matrimonio Senator. 4.* Et Prouinciæ seu Prouinciarum Sacerdotium *l. 75. & l. 174. supr. de Decurionibus*. Prouinciarum, inquam, veluti per Africæ Diocæsin, vnde Africani Sacerdotes *d. l. 145. supr. de Decurionib.* (ad quos proprie pertinet *lex ult. supr. de Tyronibus*, & *d. lex 61. 64. 166. 174. 176. supr. de Decurionibus*: *l. 2. supr. quemad. mun. ciuil. l. 52. 54. supr. de hæreticis*; & ad Byzacenæ nominatim in Africa Prouinciæ Sacerdotes spectat *l. 60. supr. de Decurionib.*) Itemque per Galliarum Præfecturam *l. 75. & 148. supr. de Decurionib.* Indeque etiam Sacerdotes ipsi a Prouinciis nomina

nomina fortiti veluti Afiarchæ & Syriarchæ *l. 2. supr. de exp. ludor.* (quomodo & Syriarchia quoque pro Syriæ Sacerdotis munere *l. 103. supr. de Decurionibus*, accipitur: de quo *infr.*) Sane id Antiochenæ quoque vrbs in Syria dignitati tributum fuit, vt suum propriumque Sacerdotem haberet, qui *Afiarcha* dicebatur, vt *lex 12. supr. de lure fisci*, & *d. l. 2. supr. d. exp. ludor.* docent,

ELIGEBANTVR autem promouebantur seu creabantur Sacerdotes ex *Curialium* corpore *l. 21.* (vbi dixi) *46. 75. 77. 103. 112. 145. 148. 166. 174. 176. supr. de Decurionib.* aliquando ex solo Aduocatorum consortio *d. l. 46. supr. de Decurionib.* gradatim & per ordinem *d. l. 75. & 77.* publico Prouinciæ tractatu habito *d. l. 148.* idonei *d. l. 166.* seu dignissimi meritis & facultatibus *d. l. 148.* probatis actibus consona ciuium fama, & publice ab vnauerso ordine comprobati *d. l. 75.* sicut in consequendo hoc honore potior esset is, qui Patræ plura præstitisset *d. l. 112.* Et erat tamen munus, hoc voluntatis, non necessitatis ex *d. l. 103.* Sic vt nec filii eorum ad Sacerdotium inuiti eligerentur *d. l. 166.* Principis quoque iuicio confirmatos eos docere videtur *l. 112. supr. de Decurionibus.*

Ad Sacerdotum CVRAM primum templa, templorumque solemnia pertinebant *d. l. 112.* Magnis præterea expensis fatigabantur *l. ult. supr. de Tyronibus.* Tyronum quippe etiam præstationi (excepto tantum Africæ Prouinciæ Sacerdote) obnoxii erant *d. l. ult.* Deinde Agonothetæ erant *l. 2. supr. de expens. ludor.* eorumque nomen (vt loquitur *d. l. 2.*) Votiuæ festiuitatis solemnitas dedicauerat, id est, editiones seu spectacula eorum expensis ac sumptibus procurandæ erant *l. 1. supr. de Spectaculis*, vbi dixi, vnde Agonothetæ *l. 109. supr. de Decurionib.* Sacerdotiorum editiones *d. l. 1.* dicuntur. Et a Prouinciæ pariter (vt Sacerdotes de quo supra) ipsius nomine Syriarchia pro munere seu ludis a Syriarcha seu Syriæ Sacerdote exhibitis *l. 1. supr. de prædiis Senator.* & *l. 103. supr. de Decurionib.* dicitur. Festis porro ac legitimis diebus editiones istæ summaque pompa peragebantur *l. 176. supr. de Decurionib.* Et in ciuitatibus aut locis, quæ antiquitas delegerat *dist. l. 1.* vt puta in Metropolitaniis vrbus, veluti Carthagine *l. 145.* & *d. l. 176. supr. de Decurionib.* & *l. 20. hoc tit.*

At non modica inuicem Sacerdotibus PRIVILEGIA antiquo iure constitutisque maiorum concessa, seu delata erant (vt loquitur *l. 12. supr. de lure fisci: l. 14. hoc tit.*) quæ sub Christianis etiam Principibus illis aliquandiu relicta fuere. Vnde & honor Sacerdotii *l. 21. supr. de Decurionibus:* dignitas, *d. l. ult. in fin. supr. de tyronibus.* Ipsique honoribus splendere *d. l. 21.* honoribus intra Prouinciā mancipati *l. 46. supr. de Decurionibus:* honore decorati *l. 176. supr. de Decurionib.* dicuntur. Et inter maioris meriti & gradus Curiales numerantur *d. l. 21.* inter primos honores *d. l. 77. supr. de Decurionib.* Insignes apicibus Sacerdotes Pacato Panegyri. cap. 37. Immunesque erant, etiam post Sacerdotium (qui in *l. 2. supr. quemad. mun. ciuil.* proprie *Sacerdotes* dicuntur) otioque fruebantur *d. l. 75. supr. de Decurionib.* Immunes inquam a muneribus ciuilibus omnibus, etiam ab annuæ præpositura *l. 2. supr. quemad. mun. ciuil.* & præpositura mansionum *l. 21. supr. de Decurionib.* & inferioribus muneribus *d. l. 2.* Corpus insuper eorum ab iniuriis (id est, a quæstione) liberum erat *d. l. 75. supr. de Decurionib.* Honor quoque eis Excomitibus addebatur *d. l. 75.* Alytarchæ vrbs Antiochenæ nominatim priuilegium istud erat, vt ^{p. 255.} vnam Cupressum ex luco Daphnensi exscindere & plures inuicem plantare posset *l. 12. supr. de lure fisci*, videor etiam mihi priuilegium aliud quoddam Sacerdotum per Hispaniam aliquando eruere ex *l. 10. supr. de Senator. & gleb. coll.* collata cum Symmachi. *pist. 62. lib. 4.* Verum Sacerdotum priuilegia Arcadii constitutione postea Anno 399. per Orientem aboleri *l. 14. hoc tit.* iussa sunt.

Post Prouinciarum Sacerdotes erant FLAMINES, qui etiam *Sacerdotes* vocantur *l. 60. supr. de Decurionibus:* & nominatim quidem per Africam *l. 2. supr. quemad. mun. ciuil. l. 21. supr. de Decurionibus*, vbi dixi: per Byzacenam *d. l. 60.* vnde Flamen municipalis & Sacerdos Prouinciæ *Novella Martiani 4.* Sacerdotes & Flamines perpetui *d. l. 2. quemadmodum muner.* Flaminii honor & Sacerdotii insignia *d. l. 21. de decur.* iunguntur. Erant autem Flamines in singulis municipiis: vnde Flamen Municipalis *d. Novella Martiani 4.* dicitur. Reuerendi municipali purpura Flamines Pacato in Panegyri. cap. 37. Horum quosdam ad tempus, alios perpetuos fuisse *d. l. 2. supr. quemadmodum muner. ciuil.* & *d. l. 21.* docent. Eligebantur autem sicut & Sacerdotes ex *Curialium* corpore, vt ex *d. l. 21.* & forte etiam ex *l. 60. supr. de Decurionib.*

tionibus, apparet. Iisdemque Privilegiis ea *l. 21. honorantur*, de quibus alioquin agit *d. l. 60. & d. l. 2. supr. Quemadm. mun. civil.* quinimo pleraque quæ superius de Sacerdotibus notata & ad hos pertinent.

Præter Sacerdotes & Flamines erant & MINISTRI PRÆFECTI ET HIEROPHANTÆ AGRORVM (forte *sacrorum*) per Orientem *l. 14. hoc tit.* Erant & per Africam in oppidis, qui Frediani & Dendrophori dicebantur *l. 20. hoc tit.* Erant denique & Chiliarcnæ & Centonarii, quique plebis distributionem sibi usurpabant *d. l. 20.* Item Vitutiarum, Nemesiaci, Signiferi, Cantabrarii *l. 2. supr. de collegiatis.* Societas consortiumque Laurentum & Decuria Herculea *l. 46. supr. de cursu publ.* Præter hos omnes, tam in Prouinciis, quam in vrbe erant, & HARIOLI, AVGVRES, VATES, CHALDEI, *l. 4. 5. 6. supr. de Maleficis*, MALEFICI, MATHEMATICI, *Rubric. de Maleficis*, denique *l. 1. hoc tit. & l. 1. 2. 4. supr. de maleficis:* (vnde & Haruspicina *l. 9. supr. de Malefic.*) a quibus scilicet quid quodque (veluti fulgura publica priuataque) portenderet, requirebatur *d. l. 1. hoc tit.* Quibus omnibus diuinandi curiositas erat *d. l. 4.* Hi, vt consuli *d. l. 4.* ita eorum responsa ad consultationes *l. 9. hoc tit. interpretationes seu denunciationes* dicebantur *d. l. 1. hoc tit.* Et hæc de Professionibus Gentilitiis & Collegiis Paganis.

RITVS & religio Gentilium, seu vetus obseruantia *l. 1. hoc tit. vetus consuetudo l. 17. hoc tit.* vocantur in *l. 112. de Decurionibus*, Templorum solemnia, Consuetudinis Gentilitiæ solemnia *l. 2. supr. de Maleficis.* Solemnitas *l. 19. hoc tit.* Error, & error veterum, profanus ritus *d. l. 17. hoc tit.* Sacrilegus ritus *d. l. 19. hoc tit.* Nefarii ritus *Nouell. Theod. 3.* Superstitio *l. 2. 3. 16. 20. hoc tit. damnabilis d. l. 17. b. t. damnata l. 20. b. t. deterrima d. l. 20. b. t. impia l. 6. supr. de Apostatis*, Pagana superstitio *l. 20. b. t. dementia d. Nouell. Theod. 3.* Pagani ritus *l. 21. hoc tit. cultus l. 2. de Apostatis*, stolidæ Paganitatis error *l. ult. supr. de Spectaculis*, funestæ superstitionis errores *d. Nou. 3.* Et ipsi Pagani ea re abominandi *d. l. 26. supr. de Iudeis.*

II. Consistebant autem Gentilitii ritus potissimum in SACRIFICIIS *Rubric. & l. 1. 4. 6. 8. 15. 17. 18. 20. b. t. celebrandis l. 2. 17. b. t. faciendis l. 9. hoc tit. & l. ultim. supr. de Apostatis.* Sacrificiis operam dando *l. 6. b. t. quæ & Sacra dicuntur l. 11. 17. hoc tit. vnde Sacrificiis se mancipare l. 5. supr. de Apostatis*, Sacrificia facere *d. l. ult. pro, Paganum fieri.*

Horum Sacrificiorum alia domestica erant *l. 1. & 4. hoc tit. (quæ secretioris piaculi appellatione in l. 12. hoc tit. indicantur)* alia vero publica *l. 1. & 2. supr. de Maleficis*, alia diurna *l. 7. hoc tit. nocturna alia l. 5. & d. l. 7. hoc tit.* Ludorum Sacrificia quædam *l. 5. supr. de Episcopis:* quæ scilicet votis publicis & cum festa conuiuia inirentur ludique exhiberentur fieri solebant, *l. 17. hoc tit.* Alia ad incertorum, id est, præsentium futurorumque veritatem explorandam *l. 7. 9. hoc tit. quæ dirorum carminum d. l. 7. hoc tit. vetitorum Sacrificiorum d. l. 7. b. t. prohibitorum sacrificiorum appellatione l. 8. b. t. speciatim designantur.*

Hæc omnia execranda Dæmonum Sacrificia vocantur *l. 2. 3. hoc tit. execrandæ hostiarum immolationes l. ultim. b. t. abominanda Sacrificia l. 13. b. t. funesta l. 7. supr. de Maleficis.* Et Sacrificiorum inde infamia *l. 2. b. t. nefaria licentia l. 5. b. t. nefarii Sacrificiorum ritus d. Nouell. Theod. 3.* Sacrificiorum porro ritus sequentes hoc titulo narrantur: Hostias immolare, victimas cædere *l. 10. 12. b. t. spirantia exta consulere d. l. 12. b. t. vnde inspectio lecoris extorumque (quorum præfatio spem alicuius promissionis accipiebant) l. 9. b. t.*

Consistebant Gentilitii ritus in cultu SIMVLACRORVM *l. 6. 8. 10. 12. 20. hoc tit. quæ & mortali opere formata factæ æuumque passura simulacra l. 10. & 12. b. t. sensu carentia dict. l. 12. b. t. dicuntur.* Item idola *l. 15. hoc tit. & l. 6. supr. de Apostatis*, vnde & impia Idolorum superstitio *dict. l. 6. pro Pagana*, qua Christianis opponitur. Vanæque imagines *dict. l. 12. b. t.* Inde simulacra suspicere *l. 20. b. t. venerari l. 12. b. t. colere l. 6. b. t. imagines honorare d. l. 12. b. t. (quorum quædam publicis quoque operibus adhærebant non modo in templis) l. 15. hoc tit.*

Hic porro imaginum seu simulacrorum atque adeo Numinum cultus varius erat: Larum quippe inter cætera, igne: mero, Genium: Penates, nidore venerabantur. In horum honorem lumina accendebant, thura imponebant: (vnde thuris vapore fumare loca dicuntur) ferta suspendebant, arbores vittis redimebant, aras effosis celsipitibus erigebant, vt de his omnibus *lex 12. hoc tit. fidem facit.*

Erant & præterea inter alia Paganorum consuetudinis solemnia seu solemnitates, VOTVMQVE celebritates *l. 8. hoc tit.* seu publica vota *l. 17. hoc tit.* in quibus & lustra *l. 5. supr. de Episcopis*, quibus voluptates seu spectacula populo exhibebantur, id est, ludi, quæ festis Christianorum diebus edi prohibentur *l. vlt. supr. de Spectaculis*. Conuiuia item exercebantur seu inibantur. Vnde festi conuentus vrbium, ciuium, communisque letitia dicitur *d. l. 8. & 17. h. t.* quibus & Sacrificia adhibita fuisse docuimus ex *l. 8. 17. hoc tit & leg. 5. supr. de Episcopis*, signaque & cantabra per urbem circumlata *l. 2. supr. de collegiatis*.

III. Loca, in quibus Gentilitia sacra celebrabantur, & aræ simulacraque erant, funesta loca *l. 19. h. t.* polluta *l. 11. h. t.* vocantur. Et erant hæc: TEMPLA, *Rubr. & l. 4. 8. 16. 19. hoc tit. l. 8. supr. de iure fisci, l. 4. 5. supr. de locat. fund. iuris emph. & reip. & Templorum, l. vltim. supr. de conlat. donatar. l. 24. 32. supr. de petitionib. l. 1. supr. de fide Catholica, l. 112. supr. de Decurionib. l. 3. 41. supr. de operibus public. l. 2. 3. supr. de Apostatis*, quale Romæ Pantheon, *l. 10. supr. de pistorib. in subscript.* quæ & ædes templorum dicuntur *l. 3. hoc tit.* ædes absolute *l. 8. h. t.* ædificia templorum *l. 16. h. t.* (Vnde & templorum solemnia *d. l. 112. Item fana* vnde fana & templa coniunguntur *l. 17. 12. 13. 19. 25. hoc tit.*) Delubra *l. 2. supr. de Maleficis*: vnde delubra & templa *l. 10. 11. hoc tit.* denique fana templa, delubra, *l. vltim. coniunguntur.*

Templa porro hæc fanaue erant partim publica, priuata partim *l. 12. h. t.* tam in oppidis quam in ciuitatibus *l. 10. 19. h. t.* Item extra muros ciuitatum veluti Vrbis Romæ posita *l. 3. h. t. & l. 41. supr. de operibus publicis*, vt & extra oppida *l. 9. h. t.* postremo & in agris *l. 16. h. t.* in itinere *l. 10. h. t.* & in possessionibus tam Principis quam priuatorum *l. 19. hoc tit.*

In his locis (præter simulachra, de quibus antea dictum) erant ARÆ de quibus *l. 12. 19. hoc tit. & l. 2. 3. supr. de Apostatis*: quarum aliæ ratione loci publicæ dicuntur *l. 2. supr. de Maleficis*: aliæ ratione materiæ, erectæ effosis cespitibus aræ, *d. l. 12. hoc tit.* ad publicorum templorum custodiam appositæ erant custodes quidam *l. 1. supr. de fide Catholica*. Cæterum Templorum appellatione quandoque vniuersus cultus Gentilitius indicatur, vt *l. 112. supr. de Decurionib.* vnde in sacrilegia templorum transire, pro Paganum fieri *l. 3. supr. de Apostatis*, vel templorum & ararum. Hinc ad aras & templa transire, migrare, pro Paganum fieri *d. l. 2. 3. supr. de Apostatis*. Templa porro intacta, incorruptaque manere voluit extra muros Vrbis Romæ Constans *l. 3. h. t.* Et si templa claudi voluerit *l. 4. h. t.* Theodosius Magnus adhuc patere voluit *l. 7. h. t.* Ædem Ædesse nam cœtui & populo quoque communem esse voluit, veterumque celebritati inseruire *l. 8. h. t.* Idem templa postea omnia adiri vetuit *l. 11. h. t.* vt & Arcadius Filius eius *l. 13. h. t.* mox templa in agris dirui sine tumultu *l. 16. h. t.* Honorius publicorum operum ornamenta stare voluit *l. 15. h. t.* ædes illicitis rebus vacuas euertere vetuit *l. 18. h. t.* Templa ad vsum publicum vindicari voluit *l. 19. 20. h. t.* Theodosius Iun. destrui & conlocatione venerandæ Christianæ religionis signi expiari voluit *l. vltim. h. t.*

His porro templis, fanis, delubris, Sacrificiis, sacerdotibus, conuiujs publici sumptus deputati erant *l. 20. hoc tit.* quæ & ANNONÆ Templorum *d. l. 20. h. t.* & expensæ ad superstitionem pertinentes *d. l. 20. h. t.* dicuntur. Erant enim & loca quædam, prædia, possessiones, fundi, ædificia, iuga seu capita in iure templorum *l. 8. supr. de iure fisci, l. vltim. supr. de conlat. donatar.* quæ sacris error veterum deputauerat *d. l. 20. h. t.* Hinc & Agonotheticæ possessiones *Novell. Mart. 3.* (iura templorum Ambrosio *orat. de obitu Valentin. p. 108. T. V. Ed. Parif.*) Hinc templorum Iuris seu de Iure Templorum fundi possessiones *tit. de locatione fundorum Iuris Emphyteutici & Reipublicæ & Templorum*, & nominatim *l. 45. illius tit. d. l. 8. supr. de Iure fisci, l. 24. & 32. supr. de petitionibus*, & *Novell. Mart. de indulgent. reliquor. 2.* ædificia iuris templorum *l. 41. supr. de operib. public.* Iuga seu capita iuris templorum *l. vltim. supr. de conlat. donatar.* Verum postea ea a Christianis Principibus templis & sacris Gentilium detracta varios in vsus. 1. Alia rei priuatæ Principis incorporata *d. l. 4. & 5. de locat. fund. & d. l. 8. de Iure fisci.* 2. Nonnulla expensis militaribus nominatim assignata *l. 19. hoc tit.* 3. Alia donata: idque aut priuatis *d. l. 4. & 5. & l. 20. hoc tit. & l. 24. 32. supr. de petitionib. l. 8. supr. de Iure fisci, l. vlt. de collat. donat.* *Novell. Mart. 3.* aut Ecclesiis *l. 20. hoc tit.* Denique & priuatis vendita *d. l. 8.* Fuerunt & a priuatis nonnullis propria auctoritate occupata *l. 24. de petition.* quo etiam pertinet *lex 19. illius tit. & l. 20. hoc tit. & insignis Aggeni locus, p. 78. Edit. Rigalt. & pag. 61. Edit. Goes.*

*De HARVSPICINÆ vsu Romæ circa FVLGVRYM interpretationem,
Constantini M. constitutio.*

I. (a) Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum. (b)

Siquid de Palatio Nostro, (b) aut ceteris (c) operibus publicis, (e) degustatum (f) fulgore (g) esse constiterit, retento more veteris (h) obseruantiae, (i) *Quid portendat*, (k) ab Haruspibus requiratur, (l) & diligentissime scriptura (m) collecta ad Nostram Scientiam referatur. Ceteris (n) etiam vsurpandæ huius consuetudinis (o) licentia tibuenda: dummodo sacrificiis domesticis abstineant, quæ specialiter (p) prohibita sunt. Eam autem denuntiationem (q) adque interpretationem, quæ de tactu (r) Amphiteatri (s) scripta est, de qua ad Heraclianum (t) Tribunum, & Magistrum Officiorum scripseras, ad nos scias esse perlatum. (v) Dat. XVI. Kal. Ian. (x) Serdicæ Acc. VII. Id. Mart. (y) Crispo II. & Constantino II. CC. COSS. [321.]

N O T Æ.

- (a) Absit hæc lex a *Cod. Inst.* velut abolita, & *πρόσῳρος* etiam. Baronius eam Annalibus suis inseruit: deque ea prolixius egit Anno D. 321. num. 18. 19. Concordant huic duæ similes eiusdem Constantini M. constitutiones, & quidem anteriores, puta l. 1. & 2. *supr. de maleficiis*, in quem titulum hæc lex melius coniecta fuisset. **GOTHOE.**
- (b) *Maximum*, Præfectum scilicet Urbis Romæ: quod docet vetus auctor Notitiæ P. V. apud Cuspinianum, Peirecium Bochartum, ubi & integro nomine *Valerius Maximus* vocatur. Vide & Consularia Theodosiana Anno 319. & 321. ac nominatim vide legem 11. *supr. de appellationibus*, & l. 1. *supr. de maleficiis*, quæ pariter de *Aruspibus* est. Et vero res hæc Romæ ad Præfecti Urbis curam pertinuit: vide Zosimum, lib. 5. c. 41. **ID.**
- (c) *Palatium*, de hoc Palatio V. R. vide Commentarium. **ID.**
- (d) Veluti *Senatu* seu curia: *Gymnasio*, item Amphiteatro. **ID.**
- (e) Vnde publicum fulgur. **ID.**
- (f) *Degustatum*, vide Commentarium. **ID.**
- (g) *Fulgore* de quo mox. **ID.**
- (h) Alio sensu, *Aruspium vetus Amicitia cum priuato repellenda* dicitur l. 1. *supr. de maleficiis*: Alio sensu hic, *more veteris obseruantie*, haruspicinæ ipsius respectu. **ID.**
- (i) *Obseruantie*: de hac voce in Commentario. **ID.**
- (k) *Portendat*: de quo mox. **ID.**
- (l) Id est, requirere liceat: sunt enim hæc verba indulgentis Principis, non imperantis. **ID.**
- (m) *Scriptura collecta*: vide Commentarium. **ID.**
- (n) *Priuatis*. **ID.**
- (o) *Consuetudo*: de hac voce mox. **ID.**
- (p) Iam l. 1. & 2. *supr. de Maleficiis*. **ID.**
- (q) *Denuntiatio*: de hac quoque voce vide Commentarium. **ID.**
- (r) *Tactu*: de hoc mox. **ID.**
- (s) *Amphitheatri*: de hoc mox plura. **ID.**
- (t) Ita & *supr. l. 1. de distrab. pignoris* Anno D. 323. *Quoniam decessoris tui litere misse ad Proculianum Tribunum & Magistrum officiorum continent*, &c. vide quæ dixi. **ID.**
- (v) Ita omnes editiones constanter, neque quicquam temere mutem. **ID.**
- (x) Anno D. 321. Consulatus enim, qui mox subiicitur pertinet, non ad datam, verum ad tempus, quo lex hæc accepta fuit. Cui tamen contrarium Baronius scripsit, quando hanc legem scriptam sub finem huius Anni 321. proponit: de quo mox. **ID.**
- (y) Romæ scilicet. **ID.**

C O M M E N T A R I V S.

CONSTANTINI M. vnica hæc hoc titulo constitutio est; eaque non in Paganos, imo contra, pro Paganis, delicto videlicet adhuc HARVSPICINÆ vsu (de qua quidem in genere vago & communi principio aliquid hic notare ἀποσδιώσω puto.) Et Romæ quidem: ubi Haruspicinæ ita frequens & promiscuus vsus erat, ut simulac de coelo icisset, Haruspice quærentes & confiderent, ut apparet vel ex Varronis loco, in *Tribodite*, apud Nonium Marcellum, cap. 4. v. *trisse*, num. Tom. VI.

455. Igitur Constantinus Magnus hac lege Haruspices (gnaros scilicet prodigialium rerum, ut loquitur Ammianus Marcellinus, lib. 23. cap. 5.) consulendi Romæ, ac nominatim de Fulguris tactu (vide etiam *Fulguratores Haruspices* dicti, quorum scientia circa hæc tria versabatur, circa Extæ, Fulgura. & Omnia, test: Cicerone lib. 2. de *diuinatione*, cap. 18.) potestatem seu licentiam tum Senatui, tum priuatis facit, Anno D. 321. quo tempore Syiueller Pontificatum Romæ obtinebat. Quæ & ante

ante biennium ferme quoque mens eidem Constantino fuit, l. 1. & 2. *supr. de maleficis*: quarum prior etiam eidem Maximo (Præfecto Urbis) cui hæc lex, inscribitur. Eodem scilicet exemplo, quo & Magicas idem artes innoxias, hoc ipso anno, Romanam pariter per Præfecturam, exerceri impune permisit l. 3. *dist. tit. de maleficis*. Quod utrumque iure mireris in Principe, per nouennium iam (ab Anno scilicet 312.) Christianam fidem (qua in Galliis primum imbutus fuerat, teste Sozomeno, lib. 1. cap. 5.) amplexo, & in alios quoque propagante: imo iam inde a Christianæ fidei primordiis Haruspicum monita contemnite: quod diserte testatur incertus Panegyristes, ad eum ipsum scribens, cap. 2. ubi de bello aduersus Maxentium: *Quisnam te Deus, quæ tam presens hortata est Maestas, ut contra consilia hominum, contra Haruspicum monita, ipse per temet liberanda Urbis tempus venisse sentires? Habes profecto aliquod cum illa mente diuina, Constantine, secretum, &c.* Quare de Zosimi fide, Constantino Magno passim obtrectantis, non utique dubitandum esse hoc saltem huiusce legis argumento, quis putet, cum is Constantinum Magnum post Licinium interfectum (id est, triennio post hanc legem latam) vatibus adhuc fidem habuisse tradit, lib. 2. cap. 29. ἐχρητο δὲ, inquit, καὶ ἐτι καὶ τοῖς πατρίοις ἱεροῖς, ὅτι τμηρὴς ἕνεκα μᾶλλον ἢ χρείας ἢ καὶ ΜΑΝΤΕΣΙΝ ἐπέειπτο πεπειραμένοις, ὡς ἀληθῆ προειπᾶσιν ἐπὶ πᾶσι τοῖς κατωρ-θαιμένοις αὐτῷ, & patriis adhuc sacris utebatur, non tam honoris religionisque causa, quam necessitatis: quo fiebat, ut & hariolis, si qui essent experientes, fidem haberet, veluti, qui vera ei de rebus omnibus feliciter gestis prædixissent. Vide eundem & capite sequenti. Adeo, (quod alicubi Varro scripsit) consuetudo male improbata, inextinguibilis est: καὶ τὸ μεταδιδάσκων χαλεπώτατον, quod Chrysostomus ait. Imo, quod grauius est, Baronius hinc colligebat contra omnium veterum scriptorum fidem, qui de Apostasia Constantini nullibi meminere, ob hoc Rescriptum Constantini Magnum a Christiana fide & religione descivisse & ad relictam avitam superstitionem rediisse visum, atque adeo hac occasione Gentiles elatos in Christianos insolenter egisse, argum. l. 5. *supr. de Episcopis*. Verum rem propius intuenti, aliud iudicium placitum puto: Nempe & falsa ea esse, quæ Zosimus tradit, & ea omnia, quæ d. l. 1. 2. *supr. de maleficis*, ut & hac lege, histribus inquam legibus constituantur, non esse haruspicinam probantis Constantini, verum in aliis hætenus permittentis, cui tum abolendæ par nondum erat. Nonne enim hæc apertissima sunt Constantini verba, in d. l. 1. *supr. de maleficis*, ad eundem Maximum (Præfectum Urbis) *SVPERSTITIONI enim SVÆ servire cupientes poterunt publice ritum proprium exercere? Audis superstitionem hanc a Constantino Magno vocari. Nonne hæc d. l. 2. ad populum: Qui vero id vobis EXISTIMATIS conducere, adite aras publicas atque delubra: & CONSVETVDINIS VESTRÆ celebrate SOLEMNIA: NEC enim PROHIBEMUS PRÆTERITÆ VSVRATIONIS officia libera luce tractari? Non hæc, inquam, aperte Constantini fidem animumque ab omni superstitione auersum, vel semotum arguunt? In quam sententiam quoque plura post hæc a me*

scripta ex professo Morinus, *hisor. de liberata Eccl. lib. 2.*

Et sane, quæ Constantinus mox hoc ipso anno Ecclesiæ bono sanxit, l. 4. *supr. de Episcopis*, hanc suspensionem eluunt: quæ inquam constituit de testamenti factione passiva Ecclesiis tributa, & quidem Edicto ad Populum Romanum emisso, vnde opes potissimum in Ecclesiam confluxerunt: Quod quidem Edictum (ut ad eam legem probavi) hoc anno datum fuit post hanc legem, quæ data est superioris anni fine, accepta demum hoc anno eum hac lege. Tandem id obseruo, Constantinum Magnum toto hoc quadriennio, puta Anno D. 319. 320. 321. 322. Sarmatico bello ferme illigatum, atque in Pannonia, Dacia, Myſia, vel etiam Aquileiæ consistentem, frequentibus non tantum constitutionibus, verum etiam Edictis, ad populum Romanum nominatim emissis, Romæque propositis, Syluestro Romæ Episcopante, mores populi Romani in melius ad humanitatem omnem, pietatemque versum iuisse: quod docent tot aliæ constitutiones in quadriennium istud ab eo latæ: de quo dixi ad d. l. 4. *supr. de Episcopis*: Et quidem etiam anno proximo l. 2. *supr. de aliment. quæ inop. parent.* quam alioquin indicat Baronius, ut calumniam Zosimi reuincat de Constantini M. circa rem tributariam acerbitate. Ego aduersus eum induco, ad vindicandum eiusdem animum vere Christianum. Verum & hæc inter alias, ni fallor, præcipua est, ut paulatim fabulosis Syluestri actis fides, si pote, adstruatur. * Quæ ut Viri Docti omnes ita & nos alibi plena manu profligamus. Quid igitur statuendum? Duo hæc videlicet. Primum, Constantinum Magnum, ut cæteroquin Gentilibus ἐδελθόντων Religionis suæ, ritusque suos per Imperii sui initia relinquere coactus fuit, antiquandis videlicet illis simul & semel longe tum impar, ita Haruspicinæ quoque exercendæ, ac nominatim Romæ, hac leg. potestatem adhuc fecisse: Romæ, inquam, quæ ut cæteroquin veteris obseruantia, moris, & superstitionis retinentior, contumaciorem sese, præbuit, ita Haruspicinæ plurimum tribuit: (de quo dixi *fin. legis 2. supr. de maleficis*.) quod de vniuersa alioquin Italia Herodianus lib. 8. cap. 3. scribit: μάλιστα, inquit, τῇ συνεψεί- ταν τῇ πιστεύσων οἱ Ἰταλιῶται, potissimum autem huic consultationi fidem adhibent Itali.

At enim, quod secundum idemque huius legis arcanum est; ne hoc libertatis obtentu veloque illicitis opera daretur, in suam videlicet vel Reipublicæ necem, duabus rationibus, suæ & Reipublicæ salutis & securitatis idem consultum iuit: pariter ut Magicis artibus permittis, priuatorum salutis prospexit l. 3. *supr. de Maleficis*. Primum enim & hac leg. & d. l. 1. & 2. *supr. de maleficis*, publice tantum, apud aras publicas & delubra, liberaque luce hæc tractari, seu Aruspices consuli, eosque respondere voluit, ac non etiam intra domos seu limina priuata; de quo, eiusque rei ratione, plenissime dixi, ad eam l. 1. & 2. *supr. de maleficis*, etiam ex Firmico. Secundo, scripturam collectam, id est, responsa, denunciationes, interpretationes Haruspicum de publicis fulgoribus consultorum (de quo mox) ad suam scientiam, seu ad se Imp. referri voluit Constantinus Magnus, non quasi his quicquam delaturus fidemque habiturus (quod Zosimus alioquin scribit, eaque forte vel præcipua erroris illi causa fuit).

* Vide ANT. PAGI in Critic. ad *Annal. Baron. ad an. 315. num. 4. & ad an. 323. num. 4. 5.* qui minime dubitandum ait, quin Acta Syluestri Papæ plane sint suppositicia.

fuit) neque tanquam ad Pontificem Maximum (nam Imp. Christiano Pontifices maximos nunquam fuisse contra Zosimum ostendimus peculiari diatriba) verum ut hac ratione suae ac Reipublicae salutem consuleret, videretque, num quid Haruspices hisce responsis suis in suum vel Reipublicae detrimentum consultoribus responderent. Nam praeterquam quod genus hoc hominum sperantibus fallax, potentibus infidum esse solet, peculiares, eos vel suspensissimos habendi causas Constantinus habuisse videtur: Nempe Gentilibus ob profectum religionis Christianae vbiq. indolentibus & ingemiscen-
tibus. Igitur Constantinus Magnus non quasi Haruspicinam ipse probaret fidem, ei accommodaret, verum probandae ipsorum fidei ad suam scientiam Haruspicum responsa referri voluit: Immediatē videlicet: quomodo ad Senatum olim de locis tactis referri solitum ex Cicerone discimus; non mediate, quomodo haec fidebat: & vero factum in sp. huius leg. ubi Maximus Praefectus Urbis ad Amphitheatrum Titiani fulminis tactum, responsum Haruspicum ad Heraclianum Tribunum & Magistrum Officiorum, miserat, per quem demum ad scientiam suam Constantinus id perlaturum scribit: Responsum, inquam, quo interpretati fuerunt Aruspices tactum Amphitheatrum aliquid Reipublicae portendere seu denunciare, tristes iras, ut in illo Virgilii *Aen.* 3 v. 366.

Prodigium canit & tristes denunciat iras.

(De qua voce mox plura.) Notandum videlicet duo fulminum genera Haruspices constituisse, *Pri-
uata*, quae priuatis: *Publica*, quae Reipublicae aut Principi aliquid portenderent, siue denunciarent, ut ex Seneca, 2. *Natural.* c. 48. Plinio, *lib.* 1. *cap.* 52. & Iuuenali *Satyr.* 6. v. 587. constat: tum videlicet cum opera publica fuissent fulmine degustata seu tacta, veluti Palatia. 2. *Senatus* item, seu Curia, ubi victoriae ara & simulacrum erat: quae cum fulmine tacta alas suas amisset, Pompeianus sic interpretatus est, in veter. Poem. P. *Puthi*:

*Roma caput rerum, nunquam tua gloria abibit:
Nam victrix Dea te haud deseret inuolueris.*

3. *Gymnasium*, ut sub Nerone apud Tacitum *lib.* 15. *Annal.* c. 22. 4. *Amphitheatrum*, ut in sp. huius leg. Ac illud maxime Principibus & summæ rei ominosum visum, si globus forte deiectus, ictus, aut literæ de nomine degustatae fuissent. His vero casibus, ob fulgura scilicet, publice consulti libri fulminales & Etrusci vases adhiberi, teste Lino, *l.* 1. c. 55. & Claudiano 1. in *Eutropium* c. 12. Verum hanc disciplinam omnem continere olim *libri fulgurales*, quorum mentio apud Ciceronem *lib.* 1. de *divinatione*, c. 43. & Ammianum Marcellinum, *lib.* 23. c. 5. quos Fulmineos libros vocat Claudianus 1. in *Eutropium*, v. 13. cuiusmodi liber Figuli de *Βροττοκονία* ex Thagettis & Tuscorum disciplina, ad usum Urbis Romae, cui accessit postea interpretatio Ioannis Laurentii Lydii. Sane Seruius quoque notat, Nympham quandam Bygo in artem fulguralem scripsisse.

Atque ita Constantinum ea invidia, qua per Zosimum & Baronium laborat, liberatum puto, huius etiam legis occasione. Sed enim idem Constantinus postea fidentior, iam qui Haruspicinam aliquandiu tolerat, penitus sustulit: quod idem Zosimus, *lib.* 2. *cap.* 29. testatur, & auctor vitae Constantini *lib.* 2. *cap.* 45. & Sozomenus, *lib.* 1. *cap.* 8. *pag.* 204. Quod Patris exemplum secutus postea Constantius *l.* 4. *hoc tit.* & *l.* 4. *supr. de Maleficiis*, & verumque Valens Imp. *l.* 8. *cod. tit.* At non etiam Valentinianus: Hic enim Princeps restitutus paulo ante a Juliano Gentilitiis ritibus inter Religio-
num diuersitatem medius (ut de eo censet

Ammianus Marcellinus, *lib.* 30. c. 29. de quo eo plura mox ad *l.* 7. *infr.*) Haruspicinam ne nocenter exerceretur, haecenus, neque ultra vetuit.

Nunc perspecta legis sententia, singularia quaedam, quae in ea occurrunt, sedemur. Ac primum quidem ex fine legis obseruetur *Tribunos & Magistros Officiorum* hac Constantini Magni tempestate in summa dignitate, atque intra Palatium auctoritate fuisse, atque adeo eos a Magistratibus, Urbanis, Prouincialibus, si quid ad scientiam Principis perscrutandum esset, si quid ad salutem Principis aut Reipublicae spectaret, relatum. Quod iuxta hanc legem docet quoque *lex i. supr. de distrabendis pignoribus: Quoniam* Decessoris tui *litera misse ad Proculianum Tribunum & Magistrum Officiorum continent quorundam mancipia abducta pro pignore sub officio retineri, &c.* ad quam legem dixi plura de *Tribuno & Magistro Officiorum*.

Secundo, obseruetur hic agi, de *Palatio Romano*: quod Principum Romanorum fuit porroque esse persistit, & quando Romam venissent, sedem eis praeiuit: Constantino etiam nostro, quod incertus Panegyristes testatur ad ipsummet Constantinum scribens, c. 19. *Ausi*, inquit, *etiam quidam, ut resisteres postere, & queri tam cito accessisse Palatium, & cum ingressus esses non solum oculis sequi, sed pene etiam sacrum limen irrumpere: inde omnibus circumfusus, ut inde excederes operiri, prospicere, optare, sperare, ut viderentur eum a quo obsidione liberati fuerant, obsidere.* Eodem pertinet subscriptio Constantinianæ legis 3. *supr. de bonis vacantibus*, quae data est Anno D. 326. & inscribitur Severo Praefecto Urbis Romae, *Recitata III. Non. Aug. in Palatio, Constantino VII. & Constantio COSS.* quo sane tempore Constantinus ipse Romae erat: de quo vide *Chronicon nostrum*. Exinde idem Palatium secutis quoque Principibus sedem praeiuit, veluti Constantio: de quo Ammianus Marcellinus *lib.* 16. *cap.* 10. *Alloquutus Nobilitatem in Curia populumque pro Tribunali, in PALATIVM acceptus favore multiplici.* Honoro item: de quo vide Claudianum in 6. *Honor. cos. v. 409.* Valentiniano Tertio: quod Cassiodorus, Victor Tununensis, Marcellinus, *Aetio & Studio COSS.* scribunt. Petronio Maximo, Sidonius *lib.* 2. *epist.* 12. Severo, Cassiodorus, *Armerico & Basilisco COSS.* ut proinde inanis fabula sit, de Palatio Syluestro Ep. Romano a Constantino donato, derelicto.

Tertio notetur, agi hic de *Amphitheatro Romano*; nempe quod vrbe media amplissimum erat: de quo Suetonius, Martialis, Victor Schotti, veteres Urbis descriptiones, & Xiphilinus. Quod quidem saepe igne casuue alio degustatum, & instauratum saepe: a M. Antonino, testis Capitolinus: ab Helio Gabalo, Lampridius: sub Gordianis, Capitolinus. Mentio eius & apud Ammianum Marcellinum *lib.* 16. in rebus Constantii Anno Domini 357. *cap.* 10.

Tandem sub vnum conspectum dare, atque adeo etiam illustrare iuvat, omnia illa Fulguris potissimum Tuscorum disciplinae & Haruspicinae, siue vestigia siue vocabula, quibus haec lex tota scaret. Primo observandum *Palatio* nominatim fulmine tacto, rem hanc ad Rempublicam pertinere visam, atque adeo relatione ad Principem dignam. Certe Principi ipsi fatum imminere ea re vulgo creditum. Ita etiam Constantinus, si credere par est, ipse *orat. ad sanctorum ceterum*, ubi mortem Diocletiani describit, meminit Palatii quod fulmine tactum fuerat. Ammianus Marcellinus quoque *lib.* 30. *cap.* 5. inter prodigia mortis Valentiniani memorat, *apud Sirmium repente fragore nubium fulmen excussum, Palatii & Curiae partem incendit & Fori.*
N o 3 Zoli.

Zosimus pariter lib. 4. cap. 18. memorat Valentiniano Imp. defuncto, Sirmii fulmine τὰ βασιλῆα i. e. Palatium, Forumque concremata fuisse, visumque harum rerum peritis, haud prosperum reip. portentum hoc esse: ἔδοξε τε τοῖς τὰ τοιαῦτα κρῖνεν δεινοῖς, ἐκ αἰσίων τοῖς κοινοῖς πράγμασι εἶναι τὸ τέρας. Secundo, degustandi vox obseruanda: degustatum κυρίως, pro tactum, dissectum, derafum, exustum, delibatum: Haruspiciæ vocabulo, ni fallor proprio: Quod & Lucretius (operæ priores in specimine nostro dudum edito vitiose Lucanum substituerant) lib. 2. vers. 192. inde transtulit.

Nec cum subsiliunt ignes ad tecta domorum,

Et celeri flamma DEGVSTANT tigna trabesque.

Pro quo idem lib. 5. Ambesse, id est, ambedere dixit. v. 397.

Ignis enim superauit & AMBENS, multa perussit.

Vt & Lucanus lib. 6. vers. 266.

Frangentem Fluctus scopulum ferit, aut latus alti Montis ADEST.

Eodem sensu Virgilius l. 12. Æn. v. 376. de lancea infixæ.

sumum DEGVSTAT vulnere corpus.

Omitto similia, vt Lambere, & Ambustum, περιπεφλεγμένον, περικαυτὲς: de qua voce vide Cl. Salmat. in Solinum p. 840. Ed. Par. Tertio, Fulguris vox hic p. 260 notetur: vbi & Fulgore positum pro fulgure: & vtrumque pro fulmine seu κεραυνόβολῳ, ex Augurali etiam disciplina: Glossæ Fulgur, ἀσπρή. Fulgurat, κεραυνοῖ. Sic & Suetonius Octauio cap. 29. Cum læticiam eius fulgur perstrinxisset: & in Domitiano c. 15. Tot fulgura facta nuntiataque sunt. Sæpe ita Plinius & alii. In Glossario κεραυνόβολιον ἡμερῶν, Fulgor diurnum. Item, κεραυνόβολιον ἀπὸ πρῶν, νυκτερινόν, fulgur submanum.

Quarto, Obseruantia vox non transmittenda. Obseruantia quippe seu obseruationis, quam Græci in eodem argumento παρατήρησις vocant, vox hac in re propria quoque: Id quod testatur titulus capitis 52. lib. 2. Plinii de Obseruationibus, quo de Fulminum generibus, portentis & Diis fulmina emittentibus tractat, & cap. 54. Cicero quoque lib. 2. de diuinat. non vno loco: inter cætera c. 18. Valet autem in fulguribus Obseruatio diuturna: in ostentis ratio plerumque coniecturaque adhibetur. Quid est igitur quod obseruatum sit in fulgure? Et paulo post: Natta vero statua, aut ara legum de cælo tacta, quid habent obseruatum aut vetustum? Simplex etiam seruandi vox eodem pertinet, seruandi de cælo cum icisset vel tonuisset.

Quinto, Portendendi vox attendenda, non in commune, id enim vulgo notum, verum in Haruspiciæ & fulgurali scientia Plinius lib. 2. cap. 52. Existimant non vltra de cæli annos portendere priuata: fulmina: publica non vltra trigessimum annum, & c. 54. cum a prima cæli parte venerint & in eandem concesserint, summa felicitas portenditur. Sexto, verba hæc expendenda Scriptura collecta: Responso scilicet, iudicia, sententias, prædictiones Haruspicum diligentissime & scrupulosissime olim in scripturam redacta non conicio, verum comperio; quomodo & mox hac ipsa leg. dicitur Interpretatio, de statu Amphibæatri scripta. Cicero de haruspicum responsis. c. 10. Quod in agro Latiniensi & c. SCRIPTVM est, postulationes esse Ioui, & de oraculis interpretes Sophoclis in Trachiniis: ἔθος γὰρ τὰς χρησµὸν δεχοµένους παραχρηµα γράφειν, ἵνα μὴ

λαθῶνται, moris enim erat, vt responsum accipientes id exiemplo adnotarent, ne lateret. Et Philostorgius lib. 7. cap. 12. τὰ τῶν χρησµῶν ἀναγνώσεις, oraculorum lectiones, memorat. Porro COLLECTA scriptura recte dicitur, de re scrupulosa, quæque ad numeros agitatur, & proprie quidem, quod minus notum. Ita l. 25. supr. de susceptoribus: facultates diligenti descriptione collectæ ad officii notitiam deferantur. Et apud Scriptores alios; apud auctorem de coloniis p. 110. 116. 127. Edit. Goes. collectus iugerationis modus, collecta territoria, id est, agri mensura collecta, descripta in scripturam redacta Sed & l. 47. de appellat. collecta gesta, id est, in scripturam redacta. Imo Apotelemastica doctrinæ vox hæc propria, de Mathematicorum & Aruspicum decretis. Et scriptura collecta nil aliud est, quam ἀποτελεσματογραφία. Ita apud Spartianum in Vero cap. 4. Quid si non recte constellatio eius collecta est, quem credimus esse videtur? Apud Ammianum Marcellinum pariter lib. 29. c. 2. Quamobrem constellationem Principis collegisset. Et Firmicus 2. Mathes. cap. 23. Hæc omnia si diligenti ratione fuerint COLLECTA, & si beneuolarum maleuolarumque stellarum mixturas, locorum vim & signorum & partium potestates sociaueris. Imo, idem Firmicus passim toto opere hac voce hoc sensu vtitur. At enim cum insolens hæc mihi quoque aliquando dicendi ratio videretur, scriptura collecta, vel tentabam hic, non & assuebam, reponendum, scriptura collectum, vel strictura collecta. Nempe ex haruspiciæ dispersas & dissipatas fulmine stricturas seu reliquias in acervum diligenter collectas, sacrificio facto condi solitas notum est. Lucani lib. 1. v. 606. de eo locus insignis.

Arus dispersi fulminis ignes

Colligit & terra tacito cum murmure condit.

Quem locum vetus etiam Scholiastes Iuuenalis Satyra 6. vers. 587. enarrat. Acron quoque ad finem libri de arte Poetica, reliquias fulminis vocat. Reliquias, inquit, fulminis Pontifices cum sacrificio sepeliebant. Sane & colligendi verbo vtitur Seneca 1. de clem. c. 7. Equis Regum erit cuius, cuius non membra Aruspices colligant? Reliquias igitur istas stricturas dixisse forte coniciebam Constantinum, proprio & ἐντέχῳ vocabulo: Qualia pleraque hac lege occurrunt: Degustandi, Fulgoris, Obseruantia, Portendendi, Consuetudinis, Denunciationis, Interpretationis, Tactus. Certe etiam Suetonius Octauio cap. 29. perstringendi vocabulo hac in re ceu proprio vtitur. Cum læticiam eius fulgur perstrinxisset, seruumque prælucentem exanimasset. Seneca 2. Natural. 44. Voluerunt admonere eos, quibus aduersus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda: quedam frangi debere, quedam elidi & DISTINGI, quedam admoneri. Vbi etiam quidam Codex pro frangi habet STRINGI: vide & cap. 52. Et aliquin quid stringere, ferrique strictura sint, ex Virgilio, Plinio, Nonio, Glossis iam notum est. Item quo sensu Virgilius lib. 8. v. 63. dixerit Tiberim stringentem ripas & pingua culta secantem, id est, exedentem, imminuentem. Et hæc quidem etiam non improbabilia visa nonnullis: cum quibus tamen quod de fulguritis addunt nihil commune habet. Verum retinenda isthæc omnino lectio, scriptura collecta.

Septimo notetur, consuetudinis vox, quæ & ipsa hic propria: vt l. 2. in fin. supr. de maleficis.

Octauo, Denunciationis vox: quæ & ipsa non in genere tantum omnibus prodigiis communis, vt in superiore illo Virgilio, Prodigium canit, & trifles denunciat iras, verum & Fulguralis disciplinæ & Haru-

& Haruspiciæ propria fuit. Seneca 2. *Natural. cap. 34.* Quicquid fulmine denunciatur est. Ammianus Marcellinus lib. 30. c. 5. Sortem DENUNCIABAT ei supremam prodigiis ingerentibus multis. Nam apud Sirmium EVLMEN excussum PALATII partem incendit, &c. Nunciare, denunciare, pronunciare dicti Haruspices, & libri fulgurales. Vide Suetonium *Octavio cap. 29.* & Ammianum Marcellinum lib. 23. c. 1. Victorem Schotti c. 26. p. 132. c. 28. p. 134. & nuntiare: vide apud auctor. coll. legum *Mosaic. tit. 15.* Αποτέλεσμα Græcis, ut & ipsi divinandam artem exercentes dicuntur ἀποτελεῖν apud Ptolemæum & eius interpretem.

Nono, Interpretationis quoque vox resque propria, signataque locutio: Cicero 1. de *divinat. c. 6.* aut fulgura interpretantium, &c. prædictione moneatur. Tacitus lib. 15. *Annalium c. 47.* Vis fulgurum non alias crebrior. Et mox: Secutaque haruspicum Interpre-

tatio, & Plinius lib. 2. cap. 53. in fulgurum interpretatione eo profecit scientia, ut ventura alia finito die præcineret: vide & Symmachum lib. 6. *epist. 49.* Unde ipsi interpretes, Ammianus Marcellinus lib. 23. cap. 3. Dicta & sententia. Vetus inscriptio Romæ apud Gruterum XXI. 4.

DEO. FVLGVRA TORI
ARAM.
ET. LOCVM. HVNC
RELIG.
EX. HARVSPIC. SENT
Q. PVBLICVS. FRONT

POS. ET
D D

Postremo, & *Tactus*, vox hic propria. Sed cuius testimonia passim obuia.

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

NOTÆ.

Haruspicum disciplina multis retro seculis comprobata, celebrataque est: usque adeo futurorum præsentio, vitio generis humani, semper accepta fuit. Quotus enim est, quem non tangit futurarum rerum scientia? Quis adhuc repertus est, qui confisterit in rei præsentis contemplatione? Vna futuri boni vel incerti cogitatio præsentium malorum onere deiectis solatio est: & is, quem possessio bonorum beatum facit, futuri cogitatione spes suas erigit & attollit. Ille quodammodo miser esse desinit: hic iam beator evasit. Ea certe res effecit, ut essent homines, qui publice arte quadam, non enim dicam instinctu, instatuque diuino, futura prænuntiarent. Illi sunt augures haruspices, coniectores aliqui, quos diuinos olim appellabant. Non est instituti nostri docere, quam multis in rebus consultatoribus se præstarent: quædam tamen e multis sublegisse iuvabit. Erant enim, qui vates consulerent, an parentibus heredes existeret deberent, & an obuentura eis aliqua esset hereditas. Epictetus Ariani lib. 2. c. 7. Τὴν ἡμᾶς ἐπὶ τὸ συνεχεὲς μαντεύεσθαι ἄνθρωποι ἢ δαίμονες, τὸ φοβῆσθαι τὰς ἐκβάσεις. διὰ τὰ τοιαῦτα κατακρούμεν τὴν μάντιν. κληρονομίᾳ κυρίως τὸν πατέρα: ἴδωμεν, ἐπειδυσόμεθα καὶ. Κόρη δὲ ἢ τύχη θέλει: ἐπὶ ἡμῶν, κληρονομίᾳ, ὡς παρ' αὐτῶν τὴν κληρονομίαν ἀλλοφρόντες, εὐχαριστοῦμεν αὐτῶν. Marcus Tullius lib. 2. de *divinat. c. 7.* Qui thesaurum inuentum iri, aut hereditatem venturam dicunt, quid sequuntur. De matrimoniis consultos augures Porphyrius tradit περὶ ἀποχ. ἐμφ. quæ volentibus auspiciis, forte respondebant, in matrimonium coiri. Lapis antiquus: COS. AVG. PVB. CLAVD QVÆS. ÆR. ANTONIAM. VOLVMNIAM. VIRGINEM. VOLENT. AVSPI. E. PARENT. SVIS. COEMIT. ET. IIII. FAC. IN. DO. DVXIT.

Nuptiis auspices interesse solitos, notius est, quam ut plura in id verba sumenda sint. Videtis Iuvenal. *Sat. X. v. 336.* Glossæ vetetes, *auspex, pronubus, παρανόμφος.* Elegans est in primis locus Sixti PP. e libro de *castitate: Ne fandum enim idolorum cultura omnis mali causâ, & initium & finis. Hæc in matrimoniorum celebratur auspiciis, quando certus auspiciatur dies, quando coniunctionis hora signatur, quando ne quid inauspiti ominis incurtatur sollicita, & diligenti cura servatur.* Immolatoribus & vatibus conitatos Imperatores ad bellum processisse constat ex Onofand. *Servat. cap. 10. pag. 45.* μήτε δὲ ἐς πορῆαν ἐκγίγται τὸ εὐαγγέλιον, μήτε πρὸς μάχην ταπείνωσιν πρότερον συσάμενος. ἀλλ' ἀκολουθῶντων αὐτῷ ἴσται καὶ μάντις. Cicero lib. 1. de *divinat.* Exaltis regibus nihil publice sine auspiciis, nec domi, nec militia gerebatur. Verum procedente tempore tota res hæc fallaciis, ac nugis anilibus scatere, & ad questum & superstitionem excogitata videri cepit. Ipsi quoque haruspices, utique pluri homines, de perfidia confessi, necati sunt, referente A. Gellio lib. 4. c. 5. nec non Eusebio *demonstr. euangel. lib. 4. p. 81.* ἐν δὲ τι πρὸς τὰς τοῖς ἑρμῆνοις, μέγιστον αὖ ἢ καθεωρακῶς κεφάλαιον, ὡς ἦν καὶ τὸ ἄγαν Θεοφρόν, αὐτῶν δὲ τῶν μάλιστα ἱεροφαντῶν, Θεολόγων τὴν αὐτοῖς καὶ προφητῶν πλείους ἢ μόνον πέλει, ἀλλὰ καὶ ἐναγγέλιος καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἐπὶ τῇ Θεοσφίᾳ ταύτῃ βοηθῶντες διὰ βασιλέων δικίας ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν δικαστηρίων τὴν πᾶσαν ἐξεφώνησαν πλάνην αὐτῶν ἀπάταις γίνεσθαι, καὶ γοητῶν τετελευτημένην, τὸ πᾶν ἦναι ὁμολογῶσάντες. οἷον καὶ τὸν πάντα τρέπον τῆς κατασκευῆς, καὶ τὰς μεθόδους τῆς κακοτεχνίας, ταῖς πρὸς αὐτῶν ἐν ὑπομνήμασι ἀφειδέως Φωναῖς ἐνεγράψατο. διὸ δὲ καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ὕλης αὐτῆς πλείους δίκην ἐκτέλειψαν, πάντας λόγους ἀνεκάλυψαν, αὐτοῖς ἔργοις τὴν τῶν δεινῶν ἀποδόξιν πιστώσαντες. Sed enim malum id, quod consuetudine pridem obtentum est, & in vita hominum altas egit radices, non nisi longissimo temporis tractu potest obsolescere, extirparique. Et non vulgus solum aut proceres, sed etiam principes, atque illi quidem non rei modo Romanæ, sed totius orbis moderatores propagarunt: & quod peius est, & ei constantius incubuit, ut primus in τῇ ἑσπέρῃ διέλαμψε χριστιανός, ut est in epistola Gallæ Placidie Augustæ ad Theodosium Imp. quæ extat Chalcedon. *Concil. Part. I. cap. 26.* siue, ut loquitur Iulianus Nouell. 7. ἐς τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐν βασιλεύσῃ ἀρχηγῶς ἐκτίθι: certissimum enim pollicentur incrementum delicta, quorum auctores sunt Principes. Haruspices igitur consulere & interrogare Constantinus hac leg. permittit: ipse enim μάντις ἐπὶ ἀπὸ πειρημαίων, ὡς ἀληθῆ προσηύειν ἐπὶ πᾶσι τῆς κατορθωμένης αὐτῷ, ut scribit Zosimus lib. 2. pag. 685. Sed eidem postea bonam mentem Deus dedit: eius enim superstitionis stirpes omnes demum excidit, auctore eodem Zosimo d. lib. 2. pag. 686.

De Pala.

De Palatio nostro.] Domo Dominica: S. Athanasius *Epist. ad Solitar. vit. agent.* 'Αλλ' ἐκ παλαιῆς μετὰ τραυματικῆς ἑξουσίας καὶ φαντασίας ἀπέταλτο. Cum autem Palatium de cælo idum esset tristitia portendi responsum est. Zosimus *lib. 4. pag. 745.* τότε τελευταίαντος, ἐπεσὼν τῇ Συρίῃ σικηπτός, τὰ βασιλῆα κατέφλεξε, καὶ τὴν ἑγορὰν, ἔδοξε γὰρ τοῖς τὰ τοιαῦτα κρῖναι δυνάεσσι, ἢ κίσιον τοῖς κοινῶς πράγμασι εἶναι τὸ τέρας.

Aut ceteris.] veluti Amphitheatris.

Degustatum.] Erudite Godofredus Lucretium ad testimonium citat; ideoque vellem operarum mendum correctiores fuisse, & pro Lucano Lucretium substituisse: est enim *vers. 192. lib. 2. de rerum natur.*

Fulgore.] profulmine: Glossæ Latino-Gr. *fulgor.* κεραυνή, *fulgurat.* κεραυνῶ, quod est fulminat. Nonius tamen distinguit *de different. verbor.* & Cicero *lib. 2. de diuinat. c. ult.* Si fulserit, si tonueris, si tactum aliquid erit de cælo. Excerpta de veterib. Gloss. *tonitrum,* βροντή, *fulgur,* κεραυνή, *fulmen,* κεραυνός. Fulminum genera varia sunt, ut puta fulgur diūm, fulgur submanum, in Gloss. Græco-Lat. Sed hæc aliis fortasse tractata sunt.

Vet. obseruant.] Haruspicum vetus amicitia dicitur *l. 1. supr. de malefic.*

Quid portendat.] Festus, *portenta, quæ quid porro tendatur, indicent.* Gloss. Latino-gr. *portendit,* σημαίνει διὰ τέρας. Onomast. Vet. *portendo,* ἐπισημαίνω.

Ab Haruspiciibus.] Vetusissimis temporibus Decemviri ad libros Sybillinos adibant. Varro de scenicis originibus, *lib. 1.* ut refertur a Censorino *de die nat. cap. 17. p. 80.* Cum multa portenta fierent, & murus ac turris, quæ sunt intra portam Collinam & Esquilinam de cælo essent tacta, & ideo libros Sibyllinos Decemviri adissent; renuntiarent, vii Iuli patri & Proserpine, Iudi Tarentini in Campo Martio fierent. Marcus Tullius *de diuinat. lib. 1. cap. 44.* Quoties Senatus Decemviros ad libros ire iussit? &c. Sed Constantinus ex veteris etiam obseruantia more, iubet haruspices consuli, si quid ex operibus publicis degustatum fuerit: intelligit autem fulguratores ἱερεῖς appellatos, ut apud Ciceronem & Non. Marcell. ex quorum disciplina fulmina procurabantur. Valer. Max. *lib. 1. cap. 1.* Aul. Gellius *l. 4. cap. 5.* cuius Noctes illustriores a nobis factas, ducente Deo, proximis nundinis emittemus. Ergo si quid fulgore, seu fulmine, *disiectum, transfixum, correptum, infixum esset,* fulguratores consulebantur, ut, quid significaret, pronuntiarent. Hinc fulgurales libri, qui ad eam artem pertinerent. Cicero *lib. 33. de diuinat. c. 33.* Ammian. Marcellin. *lib. 2. c. 13.*

Et scriptura.] Mendum subesse putat Godofredus, sed defendi potest, nihil mutandum: sic infra, *quæ de tactu Amph. scripta est.* Haruspicum responsa scripto forte constabant, ideoque mandat Constantinus diligentissime scripturam collectam ad se referri. Non inficior tamen valde probabilem esse Gothofredi emendationem, ut pro *scriptura* legatur *stridura;* striduras, inquam, & fulminis reliquias summa diligentia colligebant, & sepeliebant: nam solemne fuit κεραυνοπλήγας sepelire, non cremare, quod liquido constat ex his Euripidis versibus in *Supplic.*

Αδ. Τὸν μὲν Διὸς πληγέντα Καπνεύα πνερ.

Θη. Ἡ χωρὶς, ἰερὸν ὡς νεκρὸν θάψαι θέλεις.

Quos didici nondum animaduertos ab iis, qui de fulguribus dicere occupant: & quoniam Artemidoro somniorum coniectori non parum allucent *cap. 8. lib. 2.* ideo prætermittere nec potui nec debui.

Ad nostram scientiam.] De locis tactis ad Senatum referri solebat, ut videre est in ea Ciceronis, quæ est *de harusp. respons.* Idem *de diuinat. lib. 1. c. 40.* Delata etiam ad Senatum lites agri Priuernatis. Constantinus edicit ad notitiam suam perferri denunciationem & interpretationem.

Ceteris.] Fulmina quædam erant publica, quædam priuata: hæc sacrificiis domesticis expiari prohibentur. Similiter Syn. Ancy. *can. 24.* & Concilii Bracharenf. *can. 70.* lustrandæ domus causa non licet alium quem appellare.

Eam autem denunciationem] Virgilius *Æneid. lib. 3. v. 366.*

Prodigium canit, & tristes denunciat iras.

Sen. *lib. 2. nat. quest. c. 34.* Quicquid fulmine denunciatum est.

Atque interpretationem.] M. Tull. *lib. 1. de diuinat. c. 6.* Quæ est autem gens, aut quæ ciuitas, quæ non aut exis pecudum, aut monstra, aut fulgura interpretantium, &c. prædictione moueatur?

Quæ de tactu] Glossæ Græco-Lat. κεραυνόχης, tactus. Virgil. *lib. Bucolicum ecl. 1. v. 17.* de cælo tactas quercus. Cornel. Fronto: *bidentat, locus fulmine tactus.* Ei conuenienter Glossæ Latino-gr. *bidentat,* τόπος κεραυνοπλήξ. Icti quoque de cælo dicuntur, Cicero *lib. 1. de diuinat.*

Ad nos scias.] Ad Principem referebantur haruspicum interpretationes, ut supra ad nostram scientiam.

CONSTANTIS Imp. *lex aduersus Sacrificia.*II. (a) Imp. CONSTANTIVS A. (b) ad Madilianum (c) agentem
vicem PF. P.

CESSET superstitio: (d) Sacrificiorum aboleatur infania. (e) Nam quicumque contra Legem † Diui Principis (f) Parentis Nostri, & hanc Nostræ Mansuetudinis iussionem, ausus fuerit sacrificia celebrare, (g) conpetens in eum vindicta, & præfens (h) sententia exeraur. Acc. Marcellino & Probino COSS. [341].

NOTÆ.

- (a) Abest & *hec lex a Cod. Iust.* Memorat eam recte Baronius Anno D. 341. num. 60. seu ultim. GOTHOF.
 (b) *Constantii & Constantis nomina reppenda hic: vide Consularia Theodosiana. ID.*
 (c) Cuiaciana prima, & Quart. editio habet *Magdalianum*: Tiliiana habet *Adalium*. ID.
 (d) *Superstitionis* voce idolorum cultus ferme indicatur: Ita quoque l. 6. *infr.* hæc duo iunguntur, *operam sacrificiis dare, vel, colere simulacra.* Et lege *prox.* *Quoniam omnis superstitio eruen a fit. ID.*
 (e) Furor Minutio Felici c. 24. *in fin.* *Infania*, de iis dicitur, quæ cur fiant, ratio nulla est, quæ, vt vel ex Eusebio constet, a Mæiestate diuina absint, imo per quæ iniuria fit Deo: egendus est lib. 7. Arnobii. Quare hoc *infantie* verbo non animales tantum hostiæ, vel humana sacrificia, iraducuntur, sed quæcunque tandem sacrificia. ID.
 † Lex Constantini M. notetur, quæ is sacrificia vetuit, quæ hic abest: de qua *max. ID.*
 (f) Constantini Magni. ID.
 (g) *Celebrare sacrificia*: vide & Arnobium, lib. 7. pag. 203. 204. Edit. Stewech. ID.
 (h) *Præfens sententia*, id est, supplicium præfens sine dilatione aut venia. ID.

CONSTANTIS Imp. *lex, de TEMPLIS extra muros Vrbis Romæ
positis non exscindendis.*

III. (a) Idem A. (b) ad Catullinum P. V. (c)

QVAMQVAM omnis superstitio (d) penitus eruenda (e) sit, tamen volumus, vt Ædes Templorum, quæ extra muros (f) sunt positæ, intactæ incorruptæque consistent. Nam cum ex nonnullis, vel Ludarum, (g) vel Circensium, vel Agonum origo fuerit exorta, non conuenit ea conuelli, ex quibus Populo Romano præbeatur præscarum sollempnitas volutatum. (h) Dat. Kalend. Nouemb. Constantio IV. (i) & Constante III. AA. COSS.

COMMENTARIVS.

- (a) Abest & *hec lex a Cod. Iust.* Retulit eam Baronius quoque, verum minus recte ad *Annum D. 346. n. 10. GOTHOF.*
 (b) Et hic reponendi sunt duo *Imp. Constantius & CONSTANS AA.* Cæterum CONSTANTII, utpote Romam tenenti, tribuenda hæc lex est, pariter vt superior; non Constantio, vt quidam putant, & inscriptio quoque perperam præfert. ID.
 (c) *Catullinus* hic P. V. Romæ fuit, sub Constante Imp. vide quoque veterem Notitiam Præfectorum Vrbi A. D. 342. 343. & *Prosopogr.* nostram. ID.
 (d) *Superstitio*, Aræ, simulacra, idola, quibus superstitio deferebatur. ID.
 (e) In Tiliiana erat, *audienda*: vnde facias, *evadenda.* Quod non admitto. ID.
 (f) Vrbis Romæ. ID.
 (g) *Ludorum*, id est, ludorum scenicarum: vide vel *legem 2. supr. de Spectaculis.* vide GLOSSAR. ID.
 (h) *Voluptatum* vox propria de ludis: vid. & *legem 3. 6. supr. de Scen.* ex qua posteriore interpolata est l. 2. *Cod. Iust. de Spectacul.* Vid. *Glossar.* ID.
 (i) Si bene hæc habent, tum Annus Domini 346. hic adscribendus fuerit, quod & Baronio visum. Verum reponendum hic omnino, *Constantio III. & Constante COSS.* id est, Anno Domini 342. siquidem *Catullinus*, cui hæc lex inscribitur, Præfectus Vrbi fuit Anno Domini 342. 343. 344. non autem Anno 346. vt docet vetus illa Notitia Præfectorum Vrbi. ID.

CONSTANTINI Magni liberorum quinque leges ordine, aduersus Gentilitiam superstitionem, sacrificia, & Tempia sequuntur: puta duæ CONSTANTIS, lex 2. & 3. tres CONSTANTII, puta lex 4. 5. 6. quibus, omnibus superstitiones Gentilitiæ, *Sacrificiaque* (de quibus vt & de hostiis in genere, hic agere *ἀπρὸς διόνυσον*) prohibentur, *Templaque* (de quibus in genere, vt & de Templis Christianorum, agendi pariter locus non est) ocludi iubentur; at non & destrui: Idque quantum ad superstitionis & sacrificiorum prohibitionem attinet (quod Constant. l. 2. proficitur) exemplo Constantini Magni Patris sui, qui sacrificia Idolorumque cultum fustulit; quod certe præter d. l. 2. *hoc tit.* Eusebium, & Theodoretum lib. 5. c. 21. testatur quoque Constant. Manass. in *Constant. M. τῶν αἰσχρῶν εὐαγισμῶν καὶ ῥυπαρῶν ὀργῶν χολὴν κατεψήφισατο, καὶ πάσης βδελυρίας, promulgatis legibus turpes lustrationes, orgia fœda, cunctasque abominabiles cessare iussit.* Nam Zosimi locus lib. 2. cap. 29. quem huc alias nonnulli referunt, ad Aruspices proprie pertinet, quod ad l. *super.* iam ostendi. Quin & Tempia Gentilium Constantini Magni edito, excisis prius Aris & Scholis, oclusa fuisse, præter Orosium, lib. 7. cap. 28. in *fin.* Theodoretum, lib. 5. c. 21. scribit idem Constant. Manass. *ibid.* ἑτος καθ' ἃς τὰς βωμὰς ἐκλίσσε τὰ τεμένη, hic fustulit aras, & clausit delubra. Imo Hieronymus p. 262. *Chronico*, etiam Gentilium templa euerfa ab eo fuisse scribit. Quod & Cedrenus Anno eius 26. & 27. factum scribit pag. 296. *Edit. Reg.* τὴν κατὰ τῶν εἰδῶλων καὶ τῶν ναῶν αὐτῶν κατάλυσιν ἐπέτενε, simulacris, eorumque fanis evertendis operam dedit. Et vero Eunapius quoque, in *vita Ael. sup.* 37. *Edit. Commelin.* celeberrima templa a Constantino euerfa fuisse disertis verbis tradit: *Κωνσταντῖνος, inquit, τὰ τε τῶν ἱερῶν ἐπιφανέστατα κατασπέρων, Constantinus sana toto orbe celebratissima evertens.* Et tamen Theodoretus d. cap. 21. Constantinum templa demolitum abscisse negat. Verum de hoc plene ad l. 2. *de sepulchr. viol.* vbi ostendi, factum id demum circa extrema Constantini, a Consulatu Dalmatii & Zenophili, id est, A. D. 333. Libanius sane ipse tale aliquid indicat, in *orat. Apol.* 26. pag. 591. *Edit. Morell.* Spoliatos equidem a Constantino Deos, τὰ πλεῖστα, at non & sacrificia eum prohibuisse vel templa euerfisse, sed Constantium. Et *orat. κατὰ τῶν ἱερῶν*, quam edidi, vbi de Constantino Magno §. 3. ait: τοῖς ἱεροῖς ἐχέσασατο χεῖμασιν, τῆς κατὰ νόμους δὲ θεραπείας ἐκίνησεν ἄθεν ἐν, ἀλλ' ἦν μὲν ἐν τοῖς ἱεροῖς πένια· παρ' ἣν δὲ ὅραν ἅπαντα τὰλλα πληρῆμενα, sacris pecuniis vsus est, nihil vero de cultu solemniter immutauit: *verumpenuria quidem in templis erat: alienum omnia alia impleta videre erat.* Et mox rursum §. 9. *init.* ὅταν τοῖον καὶ τὸ σεσυληκέτως (Constantinum Magnum intelligit) μνημονεύσιν, τὸ μὲν ὡς ἐκ' ἐπὶ τὰς θυσίας προήλθε, παρείδω· ἀλλὰ τίς στω μεγάλην τὴν περὶ τὰ ἱερὰ χεῖματα δέδωκε δίκην; iam, quia & eius qui spoliari meminerunt, illud equidem, quod ad sacrificia non processit, missum faciamus, sed quisnam tam magnas pœnas dedit ob sacras pecunias templis detractas? &c. Et hæc quidem de Constantino Magno. Quod Sacrificia attinet, Libanius in eo falsus, quod ea a Constantino Magno vetita negat: aperte enim id proficitur Constant. filius eius *hac lege 2. hoc tit.* Id vero factum vt dixi sub extremis Imperii eius annis.

Patris igitur exemplum secuti Constantius & Constans, quod Sozomenus etiam scribit, lib. 3. cap. 17. in sacrificiis abolerendis, aris idolisque excindendis, & templis ocludendis: καὶ τοῖς πατρώοις νόμοις ἐπιψηφισμένοι καὶ οἰκίαις τιθέντες νόμους, κατὰ τῶν θύων ἢ ἑσάνα θεραπεύειν, ἢ ἄλλως ἐλληνικῶς θεραπεύειν, ἐπιχειρήσων, nec solum paternas leges confirmarent, verum etiam proprias de integro ferrent, contra eos, qui sacrificare, aut simulacra colere, aut gentilium superstitionem quoquomodo exercere præsumerent, &c. De Constantio viderimus ad eius leges.

Nunc de CONSTATE. Sane ipsemet proficitur l. 2. sese Patris exemplum hac in re sequi, in superstitione, inquam, gentilitia prohibenda. Ergo Constans vtraque lege, Romæ omnem superstitionem cessare, sacrificia aboleri, imo per Præfecturam Urbis nominatim l. 3. superstitionem omnem erui, id est, aras & idola excindi voluit: at non & ædes seu ædificia ipsa templorum dirui: de quo posteriore postea. Sane de Aris excisis, fidem facit quoque, *Ara Victoria*, in Senatu seu Curia Urbis Romæ, Constantis imperio diruta: de quo queritur multo post Symmachus, relatione ad Valentinianum, *senepist.* 54. lib. 10. Nam de ea restituenda agens, & exempla in vtramque partem Principum colligens: *Merito*, inquit, *diui Constantis factum diu non stetit: omnia vobis exempla vitanda sunt, que mox remota didicistis.* Quo loco Symmachus Magnentii factum tacite opponit, qui vt sacrificia nocturna, ita & Aram proculdubio victoria, restituerat. De Templis quoque a Constantini filiis oclusis fidem facit Theodoretus, d. c. 21. *Κωνσταντῖνος τὰς ναὺς ἀβάτας εἶναι προσέταξεν, καὶ μόντοι καὶ οἱ τέτταρ' αὐτῶν τοῖς πατρώοις ἡκολούθησαν ἔχουσιν.* Constantinus templa ocludi præceperat, eius quoque filii paternis insisterunt vestigiis, & Sozomenus lib. 3. cap. 17. de quo dicam ad l. 4. *infra.* Sed & huc omnino referendum est, quod Iulius Firmicus Maternus, hoc ipso tempore ad *Constantium & Constantem* scribit circa *fin.* Post *Excidia*, inquit, *TEMPLORV* in maius Dei virtute essis pronelli, viciistis hostes, propagastis Imperium, & mutato ac contento temporum ordine, hyeme iumentos ac senientes undas calcastis Oceani sub remis vestris: incogniti iam nobis pene maris unda contremuit & insperatam Imperatoris faciem Britannus expanit Qui locus ad Constantem, harum legum auctorem, proprie pertinet. Hic enim (vt id obiter moneam) hoc ipso Anno 342. quo data est lex 3. *FRANCOS* νικῆσας ὑποσπόνδους Ρωμαίοις ἐποίησε, vincens Romanorum subditos fecit: & post Francos deuictos (sequenti Anno 343. principio) læua hyeme BONONIA, Galliarum vrbe, digressus, in Britanniam nauiganit: vt ex Libanii βασιλικῶ, Ammiano Marcellino, initio lib. 20. Socrate, lib. 2. cap. 10. Sozomeno lib. 3. c. 5. Hieronymo in *Chronico*, & subscriptione legis 5. *supr. de extraordinar. munerib.* liquet: quod tamen Annalium quoque Ecclesiasticorum Conditorum fugit. *Excidia* autem Templorum vocat Iulius Firmicus, propter ea oclusa, eorumque aditum præclusum, aras & imagines excisas.

Ergo Constantis studium magnum fuit in omni superstitione penitus eruellenda, quem vt Catholicum, cuiusque fidem alias extollit, & inter cætera Ecclesias donariis repletas ab eo commendat Athanasius *Apol. ad Constantium* p. 678. *Edit. Colon.* At in ædibus templorum evertendis, ac nominatim Romæ, Iulio

ibi Episcopatum tenente, vel ad Romam, Constantini Patris exemplum hac leg. 3. Constans secutus non est: quanquam non deessent, qui per hæc ipsa tempora profanarum ædium quoque ruinas serio suaderent, quod propositum fuit Iulio Materno, libro de errore profanarum Religionum, ut ad Constantium, ita & ad Constantem hunc ipsum scripto: vide nominatim p. 68. 96. 97. Ed. Wower. Et vero id a Constantio factum ex Libanio liquet, oratione funebri in Iulianum, p. 253. Edit. Morell. *ἱερὰ δὲ καὶ νέω τὰς μὲν ἐκλείψει, τὰς δὲ κατέσκαψε, τὰς δὲ βεβήλας ἀποφῆνας πρόνοις ἐνοικεῖν ἔδωκε, sacræ vero & delubra partim clausit, partim defodit & profana renuntiavit, atque meretriculis habitanda concessit. Et ex altera orat. ὑπὲρ τῶν ἱερῶν: de quo ad l. 4. infr. At Constanti mens alia fuit hac leg. 3. in Præfectura certe Urbis Romæ, pariter ut per eandem Præfecturam Urbis Romæ sepulchra destrui vetuit, ante biennium l. 1. supr. de sepulchro violato Ita quidem, ut nec eas Aedes Templorum, quæ extra muros Urbis Romæ essent positæ, dirui velit. Extra oppida scilicet & ciuitates, in agris, in itinere, frequentia templa fuere: de quibus quinque insuper aliis huius tituli Legibus agitur: puta l. 10. 12. 14. 16. 19. infr. hoc tit. De hisdem est & hic Libanii Locus, orat. ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, ad Theodosium Magnum §. 3. πολλὰ μὲν ἐν ὑπαῖσις, πολλὰ δὲ ἐν πεδίοις ἐφάνησαν, ἐν ἐκάστῃ δὲ μετὰ τὸ τάχος, ἀρχὴ τῆ λοιπῆς σώματος ἱερὰ καὶ νέω παρὰ γὰρ δὴ τῶν τοιούτων κυβερνητῶν ἦγε. το μεγίστην αὐτοῖς καὶ τὴν ἀσφάλειαν ἐσεσθαι: καὶ ἐπὶ ἐνθὺς τὴν γῆν ἅπασαν, ἣν οἱ Ῥωμαῖοὶ νέμονται, πανταχῶς τὸ τοιούτους: multa quidem templa ædesque in montium lateribus, multa in planitie visa sunt: in unaquaque vero ciuitate extra muros, initium reliqui corporis: ab huiusmodi quippe rectoribus maximam sibi securitatem fore existimarunt. Et si totum orbem quem Romani incolunt, emetiariis, ubique id reperies. Vbi vides etiam rationem horum templorum extramuranorum. Sed idem pluribus mox templorum excidia in agris deplorans, τολμάτε μὲν ἂν καὶ ταῖς πόλεσι, τὸ πολὺ δὲ ἐν τοῖς ἀγροῖς, ἰδίᾳ πατρatur quidem etiam in vrbibus, ut plurimum vero in agris. Et mox: χωρὶς τοίνυν διὰ τῶν ἀγρῶν ὥσπερ χέμαρροι, κατασύροντες διὰ τῶν ἱερῶν τὰς ἀγρὰς: ὅτε γὰρ ἀν ἱερὸν ἐκκόψωσιν ἀγρῶν, τῷ τῷ τετυφλωταί τε καὶ κῆται, καὶ τέθηκε: ψυχὴ γὰρ, ὡς βασιλεῦ, τοῖς ἀγροῖς τὰ ἱερὰ, προύμια τῆς ἐν τοῖς ἀγροῖς κλίσεως γεγεννημένα, καὶ διὰ πολλῶν γενεῶν εἰς τὰς νῦν ὄντας ἀφίγμενα, καὶ τοῖς γεωργῶσιν ἐν αὐτοῖς αἰ ἐλπίδες, ὅσαι περὶ τε τῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ τέκνων καὶ βοῶν καὶ τῆς σπειρομένης γῆς καὶ τῆς πεφυτευμένης: ὅδε τὸ το πεπονθῶς ἀγρὸς ἀπολώλκε, καὶ τῶν γεωργῶν μετὰ τῶν ἐλπίδων τὸ πρόθυμον: μάτην γὰρ ἡγῶνται πονήσεν τῶν εἰς δεοῦ τὰς πόνους ἀρόντων ἐστερημένοι θεῶν: peragrant igitur agros, sicut torrentes, perdentes agros per templa: Vbi enim templum in agro exciderint, hoc ipso is ager occæatur, & iacet & mortuus est. Anima quippe agrorum, o Imperator, templa sunt, utpote quæ primordia fuerunt ædificiorum in agris, ac per multas ætates bucusque peruenerunt: agricolæque in ipsis spes omnis de viris, vxoribus, liberis, bubus, & satīs, & plantis: qui vero id passus est ager, periit, atque agricolarum vna cum spe-*

Tom. VI.

bus alacritas: frustra quippe laboraturos sese tentur, priuati Diis, qui labores ad opata perducant. Vbi vides rationem horum templorum in agris positorum, in quibus spes omnis rusticorum fuerit.

Ac ut in aliis vrbibus, ita & extra muros Urbis Romæ frequentia templa fuere: vno verbo extramurana (quomodo Ambrosius epist. 33. liu. 14. Edit. Paris. extramuranam Basilicam dixit:) In vni scilicet Romanis, seu in ITINERE (ut vocatur l. 10. infr.) Romano. Memorat Cicero, lib. 2. de legibus c. 23. EXTRA PORTAM Collinam ædem Honoris: Festus, siue Paulus, Naxia Deæ sacellum vel ædiculam EXTRA PORTAM Viminalem. Idem Festus, in verbo Pudicitie, in VIA Latina, Fortunæ Muliebris. Ouidius 6. Fastorum, Alconius Pedianus & Scriptores Urbis Romæ, EXTRA portam Capenam ædem Camcenarum. Linius, Festus, in verbo Manalem, extra eandem portam, Martis ædem: de qua & Ouidius Fastor. VI. p. 191.

Lux eadem Marti festa est, quem prospicit EXTRA Appositum testæ porta Capena via.

Item bonæ Deæ sacellum, Ædem Honoris, Virtutis, Tempestatis, Valerius Maximus, Ouidius. In via Latina, Hercules Templum, vide Martialem lib. 5. epig. 65. & 104. Suburbanæ templum nemorale Dianæ, Ouidius de arte v. 259. Fuere & suæ per hæc tempora Christianis Basilicæ EXTRAMVRANÆ. Veluti extra muros Urbis Romæ Basilica D. Petri in via Triumphali, vii notatur in Itinerario Peutingeriano, cuius mentio fit, claraque memoria fuit sub hoc ipso Constante, ut docet Socrates lib. 4. cap. 18. & Athanasius epist. ad solitariam vit. ag. pag. 645. liu. pag. 834. Edit. Coloniens. apud Weidm. cuius etiam meminit postea Sidorius lib. 1. epist. 5. Inter hæc patuit Roma aspelui, vbi priusquam vel portæ contingerent TRIVMPHALIBVS APOSTOLORVM LIMINIBVS assusus est, &c. & Imp. Hlotharius I. lib. 3. Longobardicarum tit. 11. Capitula quæ Imp. Lotharius addidit ad limina B. Petri Apostoli Iuxta ciuitatem Romanam tempore B. Eugenii Papæ. Nec Romæ tantum, Ambrosius 5. epist. 33. liu. Epist. 14. Edit. Paris. Nec iam Portiana, hoc est EXTRAMVRANA, petebatur, sed Basilica noua.

De templis igitur Extramuranis tantum in spec. huius leg. 3. quærebatur, vtrum hæc saltem demolienda essent: nam de intramuranis quæsitum non fuit: nempe quod in his decor ciuitatis consisteret. Atenim extramuranorum non eadem ratio videbatur: quin potius (quæ ratio indicatur initio huius legis) hac ratione superstitio penitus eruenda videbatur, quod etiam Arcadio placuit postea l. 16. infr. cum iam etiam in vrbis muris profligata essent. Atenim Constans hac lege contra, voluptatis Populi Romani seu latitiæ publicæ rationem obtendit, ne & hæc diruantur. Nempe quod ex nonnullis origo ludorum exorta fuerit. Quam rationem illustrat & hic Lactantii locus, lib. 6. cap. 20. Ludorum, inquit, celebrationes Deorum festa sunt: siquidem ob natiuitates eorum, vel TEMPLORVM NOVRVM DEDICATIONES sunt constituti. Item hic Dionysius lib. 6. p. 667. Wechel. ἐν γὰρ δὴ τῇ τῆς Αὐγῆς καὶ μενεία, ἐν ἣ ἐγεγένητο, ἡ γένεσις μὲν ἵπποι, & δι' ἐκείνων δὲ, ἀλλ' ὅτι ὁ τῆς Ἀρεῶς ναὸς ἐν ταύτῃ καθιέρωτο, καὶ διὰ τῆς ἐτησίου ἀγῶνις ἐτετήμητε, quæ enim equestria certamina Calendis Augusti, (qui natalis eius) exhibentur, instituta sunt propterea, quod ea die Martis ades conferrata fuit. Ecce annuis Agonibus diem Natalem Martis templi transactum cultum ait Dio. Et alioquin notum, Natales templorum festos fuisse. Neque abscedit, quod

quod Æthicus *Cosmographia* memorat pag. 716. Ed. Gronov. *Tiberis insulam facit inter Portum Urbis & ostium civitatem, ubi POPVLVS ROMANVS cum VRBIS PRÆFECTO vel Consule CASTORVM celebrandum causa egreditur SOLEMNITATE iucunda.* Suidas Maiuntam hanc vocat voc. Μαῖσμας, ibique ait, ἡδὺ παθεῖν ἡνέχοντο ἐν τοῖς θαλαττίοις ἀλλήλας ἐμβάλλοντες, voluptatibus & deliciis indulgebant, aliter aluerum in aquam marinam conticientes.

Vt ad huiusce legis sententiam redeamus. Ergo Constantinus noluit templa etiam extra muros Urbis po-

sita, dirui. Ratio dubitandi hæc videbatur, præter causam religionis, quod videlicet his dirutis publico ornatui nil detraheretur: quomodo alias per Vrbes ipsas Tempia ornatui publico conducere videbantur, atque adeo non destruenda. Rationem vero hanc decidendi reddit Constantinus, a voluptatibus publicis desumptam. Quod cum ex nonnullis Ludorum origo fuerit exorta, non conueniat ea conuelli, ex quibus Populo Romano priscarum solemnitas voluptatum præbeatur. Quæ quidem sententia ferri sæpe potest, atque adeo voluptatis ratio haberi, si superstitio alias abfit.

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notæ ad leg. 2.

Deorum cultores, vt honorem iis haberent, sacrificia faciebant, cadebant hostias, & succensis altaribus admoue-
bant. Hostiam, victimam, recte Latini Grammatici exponunt græce, *τεῖνον*. Sed iocularis est versio horum
verborum Galeni, τὸ κρέας τῶν ἐυνυχοῦντων λεγόντων, *lib. 1. περὶ σπέρματος*, debuerant enim ita conuertere, *caro castra-*
torum animalium &c. non, *castratarum victimarum*. Itaque demonibus, καὶ ἐκατέρωθεν καὶ χιλεῖν κατέδυσον, καὶ
ποιμνία κατέφατον, καὶ βεβήκω, καὶ ἀβανῶν προσέφερον, καὶ οἶνον ἔσπενδον, ὅτι μάλιστα πλῆθον, καὶ ἕτερα ἄλλα, ἀπὲρ οἰτῶν
ΙΕΡΟΦΑΝΤΑΙ προσέτατον, vt ait Theodoretus *lib. 7. de græcar. affect. curat.* Quin etiam idolis filios immolasse
feruntur, vt in Sacris Codd. legere est. Eius autem immanitatis meminit Cyrillus contra Iulianum, Basiliius Seleucus
Orat. 40. p. 378. Macarius *homil. 11. pag. 131.* & quod miremur, vsque ad Constantini M. tempora Latiaris Iupiter ho-
micidio colebatur. Lactantius *lib. 1. cap. 21.* *Latialis iupiter etiam nunc sanguine colitur humano.* Minutius Felix in
Ostian. cap. 30. bodieque ab ipsis (Romanis) Latialis iupiter homicidio colitur. Theophilus *lib. 1. ad Autolyc. pag. 76.*
& *lib. 3. p. 122.* Λατῆριον vocat. Tatianus *orat. contra græc. p. 165.* & Porphyrius *περὶ ἀποχ. ἐμφ. 2. Λατῆριον.* Nec igitur
Hadriani lex humanas hostias prohibens, auctore Lact. *d. c. 11.* rebus & factis recepta fuerat. Constantinus autem
sacrificia penitus sustulit, vt nominatim *hæc leg.* continetur, quod etiam Constantius confirmat. Eare Constantinum
traducunt Zosimus *lib. 2. p. 686.* & Eunapius Sardianus: auctor autem anonymus apud Suidam ait, Eunapium
de Constantino, γράφειν Φληγέφες.

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notæ ad leg. 3.

Immolare quidem, & simulacra colere vetitum est, sed fana conuelli deformarique prohibentur. Constantinus
occludi iusserat; imo si fidem hic habiturus est Cedrenus, haud quaquam spernendus auctor propter meliorum scri-
ptorum ἀποσπασμάτια, Constantinus ἐνσεβής, templa Christo veræ religionis auctori, addixit: sic enim ait *pag. 224.*
Γράφει δὲ καὶ πρῶτον νόμον, τὸς τῶν ἰδωλῶν ναὺς ἀποδιδοῦν τοῖς τῷ Χριστῷ ἀφιερωμένοις ναοῖς. Atqui Cedrenus idem *pag. 234.*
contraria dicere videtur his omnino verbis: τὸς δὲ τῶν ἐλλήνων ἰδωλῶν ναὺς προσέταξε καταλύειν, καὶ ἐκκλησίας οἰκοδομεῖ-
ν, καὶ τὸς τῶν προσόδων αὐταῖς δωρεῖσθαι. Quod pro ratione temporum fortassean erit intelligendum, vt Constans
Christianorum fidem amplexus non protinus ædes templorum euerti iusserit, ἀλλὰ τῇ ὀφίλῃ πολιτῶν βεβαιωμένους εἰς
εὐδους, cum Paganorum aliter insaniam cohibere non posset. Verum omnis serupulus nouum abcessit. Sic enim
scribit Theodoretus *lib. 5. cap. 20.* de Constantino, Ναὸς δ' ἐκατέρωθεν, ἀλλ' ἐβλάψεν ἡμῶν προσέταξε. Et Constantinus Manass.

Οὗτος κατὰ τὴν τὴν βωμὸς ἐκλίσσε τὰ τεμένη.

Ἐν οἷς προσήγον ἑλλήνες δαίμοσι τὰς θυσίας,

Καὶ τῶν αἰσχρῶν ἐναγισμῶν καὶ ῥυπαρῶν ὀργάνων.

Fortasse non male: quasi Constantinus principio templa quædam Christo dedicarit, quædam claudi iusserit, &
postremo quædam deiici voluerit. Templa cum clausisse Erculphus etiam scribit *Tom. 11. lib. 3. cap. vlt. & cap.*
vlt. lib. 4. & Nicephorus *eccles. histor. lib. 12. cap. 25.* quem alii deinde Principes insecuti sunt. Diuus Augustinus *epist.*
ad Maximum Madaurensem: videtis certe simulacrorum templa partim sine reparatione collapsa, partim diruta, partim
clausa, partim in usus alios commutata: ipsaque simulacra vel confringi, vel incendi, vel includi, vel destitui: atque
huius seculi potestates, quæ aliquando pro simulacris populū Christianum persequuntur, victas & domitas, non a repugn-
nantibus, sed a morientibus Christianis, & contra eadem simulacra, pro quibus Christianos occidebant, impetus suos
legesque veriffæ. Certe Iulianus Parabates conqueri videtur, quod Christiani templa diruerint & aras, apud Cyrillum
lib. 6. contra Iulian. pag. 607. & Constantinum lucos succidisse, fanaque in his substructa deposuisse, Theodoretus
auctor est *de græc. affect. curand. lib. 10. pag. 144.* Gelasius autem Cyzicenus *act. Concil. Nic. lib. 1. cap. 7.* disertè scri-
bit, edictis Constantini gentilium templa euersa fuisse: τὰ τῷ Χριστῷ φρονῶν, inquit, τὰ πάντα Χριστιανὸς ὢν, ὃς Χριστιανὸς
πάντα ἔπραττεν, ἐνέγειρον τὰς ἐκκλησίας τῷ θεῷ, καὶ πολυτελεῖσι τιμῶν ἀναθήμασιν. ἔτι δὲ καὶ τὰς ἐλλήνων ναὺς καταρῶσαι
καὶ πυρὶ διαφθεῖραι προσέτατον. Porro Constantius *hæc leg.* templa destitui vetat. Occludi quidem iussisse, sed dirui
prohibuisse patris Exemplum secutos Constantium & Constantem scribit Nicephorus *d. c. 15.*

Ludorum.] Tempa corrumpi vetat Constantius, maxime quod eis debeatur vel Ludorum, vel Circensium, vel Agorum origo: si quidem ob templa Deorum honori dedicata Ludorum interdum celebritates institutæ sunt, ex quibus voluptas populo quæritur: Proinde rationem habere putabat Imperator, ut intemerata consisterent, ne squalerent & confiderent ea loca, vnde pridem ludorum editiones, & populi solemnes lætitiæ tæherent ortum suum, quod luculente cum primis, Dio Cassius edocet *lib. 60.* his admodum verbis: *Εν γὰρ δὴ τῇ τῷ Ἀνγύστῳ νεκροῦ, ἐν ᾗ ἡγεγνήνητο, ἡγωνίζοντο μὲν ἄποιοι, ὃ δὲ ἐκάνον δὲ, ἀλλ' ὅτι ὁ τῷ Ἀρεῶς καὶ ἐν ταύτῃ καθίστατο, καὶ διὰ τούτου ἐκείνους ἐγνώσιν ἐτετίμητο.* Videtis *lib. 43. p. 235.* His ludis præerant Sacerdotes, ut non vno loco Tertullianus indicat.

Solemnitas voluptuatum.] Vnde ludi suum initium capiunt. Sic voluptas vsurpatur in *l. 1. & 2. Cod. Iust. de Spectacul. & infr. l. 4. b. t.* Trebellius Pollio in *Gallienis cap. 9.* alios dies voluptatibus publicis deputabat. Vid. Tertullian. Symmachum. Sed quoniam supra dictum est, Constantinum M. templa Christo consecrassè, imò Cyrillus Hierosolymit. *Catech. 14. p. 349.* scribit, eum ecclesiam Hierosolymis edificassè; videamus cur sanctitatis præcipue patres Templorum substructionem improbare videantur. Cyprianus *de Idolol. v. ult.* *Quod vero templum habere possit Deus, cuius templum totus est mundus? Et cum homo latius maneat, intra unam ediculam vim tante Maiestatis includam? In nostra dedicandus est mente; in nostro consecrandus est pectore.* Arnobius *lib. 6.* *Nunquid enim delubris, aut templorum eum substructionibus honoramus?* Quin imò Zeno etiam Citiensis templis opus non esse contendit, neque sanctitate censerì posse, quod a fabris vel opificibus confectum sit: sic enim scribit libro de Republica, ut apud Originem relatum est *lib. 1. contra Celsum pag. 7.* quem errorem hauit postea Petrus de Bruiis. Videndus Petrus Cluniacensis. *lib. 1. ep. 1. & 2.* Isidorus Pelusiotes *lib. 2. ep. 246.* ait, Apostolorum tempore nulla templa fuisse, siue ut ipse loquitur *ἐκκλησιαστήρια.* Christiani tamen clanculum comeniebant, & plerumque in cæmeteriis. Clemens *διακ. lib. 6. cap. vlt.* *Ἀπαρτηγήτως δὲ συναθροίζεσθαι ἐν τοῖς κοιμητήρις τὴν ἀνάγκησιν τῶν ἱερῶν βιβλίων ποιῶμενοι, καὶ ψάλλοντες ὑπὲρ τῶν κοιμημένων μαρτύρων καὶ πάντων τῶν ἐκ αἰῶνος ἁγίων, καὶ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν τῶν ἐν κυρίῳ κοιμημένων, καὶ τὴν ἀντίτυπον τῇ βασιλῇ σώματος Χριστοῦ δεκτὴν εὐχαρίστησιν προσφέρετε ἐν τῇ ταύτῃ ἐκκλησίᾳ ὑμῶν καὶ ἐν τοῖς κοιμητήρις.* Cæmeteria erant martyrum sepulcra, quasi dormirent inibi, Dei nutu rursus excitandi, cum nihil aliud mors sit, quam somnus maior: ut eleganter ait D. Chrysostomus *homil. 5. ad popul. Antioch.* D. Gregor. Nyss. *homil. 10. in Cantic. Cantico.* *Ὅπως θανάτου ἐστὶν ὁμοίωμα.* Cur ergo deinde templorum ædes excitarunt? & quidem, superbas, molibus marmoreis structas, Illud, Pelus. *d. epistola in fia.* Sophronius, ut refertur Synod. Nic. 2. *act. 4. pag. 489.* auro & argento dedicatas. Cyrill. Hierosol. *Catech. 14. pag. 338.* Ego didici, gentiles Deos suos delubris, & templorum substructionibus honorasse, ac si templa Diuinitatis portionem constituerent, & velut maiestatis imaginem referrent. Christianorum autem templa, vel ut ipsi appellabant *κυριακὰ.* Clemens *Constitut. lib. 2. cap. 58. p. 48.* *ἀλλ' ἐκ τῆς ἡμέρας συναθροίζεσθαι ὑπὲρ καὶ ὁπείρας ψάλλοντες, καὶ προσευχόμενοι ἐν τοῖς κυριακοῖς.* Cyrillus Hierosolymit. *Catech. 18. p. 494.* *μὴ ἄλλως ἐξέταξε, πᾶς τὸ κυριακὸν ἐστίν.* Add. Cod. Can. Eccles. vniuers. Latini autem *Dominica* vocabant. Cyprianus, Hieronym. Rufinus Aquileiens. *hist. eccles. lib. 10. c. 3.* *Si hæc ita esse credis, surge & sequere me ad Dominicum.* Itinerar. Hierosolymit. *Dominicum miræ pulchritudinis:* Christianorum inquam templa nihil aliud fuere, quam domus orationis, οἱμοί προσευχῆς, in quibus scilicet fideles Deam precarentur, venerarenturque utique melius, quam in domibus priuatis locisue profanis. Est quippe ibi, ut admodum pie scribit Anastasius in Adriano 2. *specialiter respectus diuinus: assistunt ubi angelici ordines pro populo deprecantes, qui preces ad aures perferunt Domini Sabaoth.* Porro Christianorum conuenticula vel ædes, erant oblongæ instar nauis, & ad Orientem conuerse: Clemens *Constitut. lib. 2. c. 37. pag. 45.* *καὶ πρῶτον μὲν ὁ οἶκος ἔσται ἐπιμήκης, καὶ ἀνατολὰς τετραμμένος.* Videtis Nicæn. Syn. 2. *act. 4. pag. 477.* Hygin. *de limit. constit. pag. 163.* Christiani quoque ad Orientem conuersi preces suas ad Deum ablegabant, & rationes affert Germanus Archiepiscop. Constantinop. *ιστορ. ἐκκλησι. καὶ μυστικ. θεωρ. p. 6.* *Τὸ κατὰ ἀνατολὰς εὐχεσθαι παραδεδομένον ἐστίν, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἐκ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ ἐστὶν ἡτορ. διὰ τὸ τὸν νοητὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης Χριστὸν τὸν θεὸν ὑμῶν ἐπὶ γῆς φανήναι ἐν τοῖς μέρεσι τῆς ἀνατολῆς, τῷ ἀποδείχτῃ ἥλιῳ, κατὰ τὸν προφήτην, τὸν λέγοντα, ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ, καὶ πάλιν, προσκυνήσατέ τῷ κυρίῳ ἐκπύβηκτι ἐπὶ τὸν ὄραν κατὰ ἀνατολὰς, καὶ προσκυνήσωμεν ἕως τόπον ὃ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ, καὶ πάλιν, στήσονται οἱ πόδες κυρίου ἐπὶ τὸ ὄρος κυρίου τῶν ἐλπίδων κατὰ ἀνατολὰς. Ταῦτα Φασιῖν οἱ προφῆται, καὶ διὰ τὸ ἀποκρυφάσκειν ἡμᾶς πάλιν τὸν ἐν Ἐδέμ παράδεισον κατὰ ἀνατολὰς ἀπολαμβάνειν, καὶ ὡς ἐκδεχομένους τὴν ἀνατολὴν τῆς φωτοφανείας τῆς δευτέρης τοῦ κυρίου παρουσίας καὶ παλιγγενείας.* Clemens *Constitut. lib. 2. c. 37. p. 46.* Hoc solum ait, id fieri debere in memoriam veteris possessionis Paradisi, ad Orientem positi, vnde prius homo, postquam Dei præceptum insuper habuisset, exturbatus fuit. Videtis D. Basilium.

CONSTANTII Prima hoc titulo lex de TEMPLIS occludendis & SACRIFICIIS prohibendis.

IV. (a) Idem A. (b) ad Taurum PF. P. (b)

PLACUIT, omnibus (d) locis adque urbibus vniuersis claudi protinus Tempia, & accessu vetitis omnibus, licentiam delinquendi (e) perditis (f) abnegari. Volumus etiam cunctos Sacrificiis abstinere. Quod si (g) quis aliquid forte huiusmodi perpetraverit, gladio ultore sternatur. Facultates etiam perempti fisco decernimus vindicari: & similiter adfligi (h) Rectores (i) Prouinciarum, si facinora vindicare neglexerint. Dat. Kalend. Decembr. Constantio IV. (k) & Constante II. AA. CONSS.

NOTÆ.

- (a) *Lex 1. Cod. Iust. eod. tit.* Sed & hanc legem memorat Baronius Anno D. 346. num. 10. 11. Abest ea a Basilicis, teste Photio, *Nomocanonis tit. 12. cap. 4.* quod nulli ferme Pagani in orbe Romano superserent: Continetur tamen Paratitlis Græcis: *lib. 1. tit. 11. §. 1. GOTHOF.*
- (b) *Constantino* hæc lex male tribuebatur in editis Codicibus Iust. quod in vltima editione emendauit. *ID.*
- (c) *Taurus* PP. Italiæ sub Constantio Imp. ut docet vel *lex 2. supr. de erog. mil. ann. lex 8. supr. de exactionib.* Fuit autem Præfectus Prætorio ab anno D. 353. ad Annum 361. vide *Notitiam*, & *Consular. Theod. ID.*
- (d) *πανταχῇ, ἐν πόλεσιν, ἐν ἀγροῖς, vbiunque, in urbibus, in agris.* Sozomenus. *ID.*
- (e) *Delinquendi*, id est, consulendi, diuinandi vel etiam sacra celebrandi: vide *Commentarium. ID.*
- (f) *Perditos*, quos hic vocat, *vesanos* vocat *lex 7. infr. de qua voce mox. ID.*
- (g) *Quod si aliquid forte huiusmodi perpetraverint*, & mox, *sternantur*, in editis Cod. Iust. *ID.*
- (h) *Emiri*, Cod. I. *ID.*
- (i) *Qui sub dispositione Præfecti Prætorio fuere. ID.*
- (k) *77. Constantio VI.* id est, Anno D. 353. quia ab eo demum anno cæpit Taurus Præfectus Prætorio esse. *ID.* In hunc Annum incidunt *Tricennalia* Constantii apud Arelatem ambrosio editu celebrata, ut ex *Ammiano* docet *Anton. Pagi in Critic. ad Annal. Baron. 6. a.* adde dissertat. hypat. p. 122. Et ex his *Tricennalibus* lucem etiam capit hæc lex. *RITTER.*

COMMENTARIUS.

p. 264

CONSTANTI Imp. tres constitutiones sequuntur. Et hæc quidem leg. **TEMPLA** Gentilium vbi que claudi, eorumque aditus omnibus præcludi iubentur, & **SACRIFICIA** omnibus interduntur, constitutione ad **Taurum** Præfectum Prætorio Italiæ Anno D. 353. emissâ: cuius proinde hypothesis non ad omnia loca, quæ Imperio Romano gubernabantur, pertinet.

Sacrificia sane ab eodem sæpe prohibita iam ad *l. 2. supr.* ostendit, & fidem facit *lex 5. 6. infr.* vbi dicam. Sed & **Libanius orat. ὑπὲρ τῶν ἱερῶν**, quam edidi: vbi iussisse eum ait, *μηκέτι εἶναι θυσίας, ut nullibi sacrificia fierent.* At de Templorum occlusionenunc videamus. Tempia igitur Gentilium, ut a Constantino Magno, ita & a Filiis eius occlusa fuisse præter Theodoretum, *lib. 5. c. 21.* (cuius verba retuli ad *l. 3. supr.*) Sozomenus quoque *lib. 3. cap. 16.* testatur, *ναὶς, inquit, ἀπανταχῇ κειμένους ἐν πόλεσιν καὶ ἀγροῖς κεκλεισθαι προτέταξάν, templa vbiunque posita, sive in urbibus sive agris, occludi iusserunt.* Quibus verbis dubium nullum, quin Sozomenus ad hanc quoque legem respererit. Quin mo & eueria ab eo templa nonnulla, & **Libanius** ostendit *orat. funebri in Iulianum*, pag. 253. Edit. *Morell.* *ἱερὰ δὲ καὶ νεῶν, τὰς μὲν ἐκλείψει, τὰς δὲ κατέσκαψε, τὰς δὲ βεβήλας ἀποφύνας, πόρνοις ἐνοικεῖν ἔδωκε, sacra vero & delubra partim clausit, partim desoluit, & profana renuntiavit, atque meretriculis habitanda concessit.* Et oratione *ὑπὲρ τῶν ἱερῶν*, de eo agens, *καθῆλε, inquit, νεῶς, vbi addit magno labore constituisse his templorum excidia propter eorum insignem structuram.*

Item donata ab eo templa Palatinis aulicis: *ἐκάνος γὰρ καὶ δῶρα ναὶς τοῖς ἀμφ' αὐτὸν εὐδοῖα, καθ' ἑκαστὸν, ἢ ἀνδράποδον, ἢ κύνα, ἢ θυάλην χρυσὴν, ille templa circa se constitutis dono dedit, haud aliter atque equum ac mancipium, aut canem vel phialam auream.*

Causam seu finem occludendorum templorum hanc reddit Constantius: *Ut accessu vetitus omnibus, licentia delinquendi perditis denegetur.* Suspiciatus iam olim sum, cum in hunc titulum scriberem, *δυσφημίαν* & hic euitasse Constantium, quam euitare soliti Principes sæpe, vbi curiositatem & consulendi artes perstrinxere. Ita Constantinus *leg. 1. supr. de maleficiis.* Nullus *Aruspex* lumen alterius accedit, *NEC OB ALTERAM CAUSAM.* Et *Valentinianus l. 2. supr. de quæstionib. Maiestatis tantummodo reos, & QUÆ NEFANDA DICTA SINT, confectos aut molientes.* Nisi quis mallet pro delinquendi, hic de fine querendi legere, ut in hac eadem *re l. 12. infr. finem querere salutis aliena dicitur*, & *Horatius l. Carm. 11.*

Tu ne quæsieris scire nefas, quem mihi, quem tibi Finem DI Dederint Leuconœ.

Et *Tacitus lib. 12. Annal. cap. 52.* *Scribonianus in exilium agitur, quasi finem Principis scrutaretur.* Pro quo alibi dicitur *super*, seu de salute, & de capite consulere apud *Tertullianum Apolog. cap. 35.* *Paulum 5. sentent. tit. 21. §. 3.* *Spartianum Seuero c. 15. & l. 12. infr.* Item *Fata* scrutari *Tacito lib. 16. c. 14. & de vita interrogare & respondere*, *Firmitico Matthes lib. 2. cap. vlt.* verum nihil hic mutandum, quæ priori sententiae adhærendum: *Nempe delinquendi perditis appellatione*

tionem illud ipsum indicatur, quod de fine Principis consulere. Nam quod quidam putat hoc velle Constantium, templa claudi consultius esse, ne superstitionibus nondum soluti simulacra Deorum venerandi rapiant occasionem, hinc alienum prorsus est.

Quod *Perditorum* nomen attinet, eo nomine Christianos quondam Gentiles infectati. Tertullianus *Apolog. cap. ultim.* Propterea enim desperati & perditii existimamur: Quia salutis suae curam nullam habent, παραβάλλοντες, ἀπονευσμένοι, deseperez. Ingenium velox, audacia perdit, Poëta. Κυρίως etiam de his, qui in dominos quid moliantur. Tertullianus *Apolog. cap. 27.* vice rebellantium erga stulorum, &c. erumpunt aduersus nos, in quorum potestate sunt, certe impares se esse, & hoc magis perditii, &c. Atque hoc sensu hoc loco id accipiendum. Generalius vero apud Iulium Firmicum de error profan. relig. pag. 415. Ed. Gronou. ad calcem Minutii: Sic sunt elementa a perditis hominibus consecrata. Idem, p. 424. perditos homines religioso sermone conuenio, & mox, mens perdit. Quamquam & perditos eo sensu dixerit, quia a Domino Deo ad Idola sese conferrent. Atenim verba ista Firmici, init. annuis perditorum communitionibus, ad diuinationes omnino pertinent. Idem *Math. 2. cap. ult.* Mathematicum informans & instruens, quomodo caste artem suam exercere possit; Non enim oportet, inquit, perditas mentes hominum diuinis initiari ceremoniis, sed nec occupato animo & perditia cupiditate polluto.

Igitur, cum Sacrificia prohibita iam, templaque occulsi iussa fuissent, atramen (quod hæc lex indicat) Iudicum conuenientia, & Templa nihilominus alicubi adhuc patebant, & sacrificia porro quædam clam agitabantur, atque ita perditis quibusdam

delinquendi occasio, id est, de fine Principis Magos, &c. consulendi, quærendi, patebat: A quibus alioquin variis sese subinde legibus vindicare Constantius necesse habuit. Inter alias l. 4. 6. *supr. de maleficiis*: vbi hæc verba notentur: si quis Magus, &c. aut certe aliquid horum simile exercens in Comitatu meo vel Caesaris (Iuliani) fuerit deprehensus. Ammianus Marcellinus lib. 16. cap. 8. in Anni 356. gestis. In Castris Augusti, per simulationem tuenda Maiestatis Imperatoria, multa & nefanda perpetrabantur. Nam si quis super occentu foricis, vel occursu mulierum, vel similis signi gratia CONSVLVISSET quinquam PERITVM. Quod & Theodosio Magno euenit, antequam sacrificia penitus prohiberet: vide l. 7. 8. 9. *infr.* Itaque hæc rursum prohibere Constantius necesse habuit hac leg. sub severissima poena capitis, & proscriptionis bonorum, etiam Recltoribus Prouinciarum conuenientibus, imposita.

Porro, si quis coniecturae locus, atque hæc lex recte ad Annum 353. a nobis refertur, tum eadem eius ferenda occasio fuerit, quæ legis prox. 5. *Magenitii*, inquam, tyrannis seu tempora; Atenim fallitur Alcuius l. *Arergon* 13. qui occasionem huius legis, atque hanc legem ipsam putat, quam Cassiodorus, (imo antiquior eo Sozomenus, lib. 4. c. 9.) memorat. Pertinet enim ea lex ad Egyptum & Alexandriam. Atqui hæc lex data est ad Iaurum PP. Italiae scilicet, & ad Italiae Praefecturam pertinet. Omnia scilicet loca atque vrbes, hac leg. sunt, quæ per eam Praefecturam erant, non omnes, quæ Romano Imperio gubernantur, quod nonnemo alioquin prodidit. Nempe ad inscriptiones suas coarctanda sunt ita, & ex iis explicanda, leges, quod docuimus ad l. 2. *supr. de fide Catholica*. Quamquam non nego hoc ipsum & per Egyptum a Constantio factum.

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notæ.

Templa claudi iubentur in omnibus locis, qui Romano Imperio gubernantur, & iterum sacrificiorum inhibetur infania.

Delinquendi. Accessu templorum vetantur omnes, atque ita licentia delinquendi perditis denegatur; hoc est, generaliter templa adire non licet, vnde perditis etiam facultas eripitur. Non omnis fortasse, qui templum ingressus est, continuo Deorum simulacra veneratur, sed ne, superstitionibus nondum soluti, peccandi rapiant occasionem, templa claudi consultius est.

Perditis. Iul. Firm. Matern. de errore profan. relig. Annuis perditorum hominum communitionibus &c. & ibid. Sic sunt sacratissimi Imperatores elementa a perditis hominibus consecrata.

Sacrificiis abstinere. Qui sacrificauerit gladio consumetur, & perempti facultas addicetur fisco. Victima nulla Deo gratior corde contrito, nec acceptior hostia pura mente. Auctor anonym. apud Suidam, Χρητικὸν μὲν τὸτε θεῷ καλλιεῖσθαι, ὅταν ἑαυτὰς τῷ θεῷ προσάγῃσι πνεῦμα γεγεννημένοι συντετριμμένοι, καὶ καρδίᾳ τεταπνωμένοι. Ἕλληνες δὲ τότε καλλιεῖν νομίζουσιν, ὅταν τῷ δαίμονι τινὶ ὑπάκτες ἰσχυρὸν ἐπιτυχῶσι σημάτων ἐν τῷ ἥπατι τῷ ἱερῷ. Eleganter Athenagoras *προσβ. pag. 13.* ὅ τῷ δὲ τῷ παντὸς ἐμμερῶς, καὶ παντὸς δῆται αἰματος, ἢ δὲ κύσεως, ἢ δὲ τῆς ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν καὶ θυμικῶν ἐνωδίας, ἐντὸς ὧν ἡ τελικὴ ἐνωδία, ἀνευθεὶς καὶ ἀπροσδεχῆ. Quin etiam hostiarum immolationes adeo Christianis inuisæ, vt si Dei præcepto non commonerentur, animalium cædibus abstinere: nec tamen plane diffitetur Arnobius genere quodam eo nomine videri nos inhumanos, qui, vitæ producendæ necessitate subacti, de mortibus innoxiorum animalium auxilia quærimus. Ex diuerso dicebant Pagani Deos suos, χαίρουσιν τῇ λείβῃ καὶ τῇ κύσει, Theodoretus *Curation. lib. 7. pag. 104.* Arnobius diceret, nidorem consecrari, pasceque de cniſſis, lib. 7. Cæterum hæc lex prima est *Cod. Iust. ἡ τις ἐκ ἐτέρας αἰς τὰ βασιλικὰ*, vt scribit Photius *Nomocan. tit. 12. cap. 4.* quod nulli fere Pagani supersistent in orbe Romano; est tamen in *Paratitl. Græcorum lib. 1. tit. 11.*

CONSTANTII Secunda hoc titulo lex aduersus Nocturna sacrificia Romæ.

V. (a) Idem A. ad Cerealem p. v. (b)

ABOLENTVR sacrificia nocturna, Magnentio auctore permiffa, & nefaria deinceps licentia repellatur, &c. Dat. ix. Kalend. Decembr. (c) Constantio A. vi. & Constant. Cæf. II. COSS. [353.]

NOTÆ.

- (a) Abest hæc lex a Cod. Iust. velut *χρονική*. Inferuit eam recte Annalibus suis Baronius Anno D. 353. n. 32. GOTHOF.
- (b) Cerealis P. V. Romæ sub Constantio: vide & l. 2. *supr. de indulg. crim.* & l. 9. *quorum appellat.* quæ eidem inferibuntur hoc ipso anno, & auctorem ignotum de Præfectis apud Culpinianum: & *Profopogr.* nostram. ID.
- (c) Arelato datam hanc Constitutionem oportet ex iis, quæ Ammianus Marcellinus narrat *lib. 14. cap. 5.* *Arelate* *hymem* agens Constantius ad diem sextum Idus Octobris, & cap. 10. Cæli reuerato tempore Constantius Consulatu suo *septies & Cesaris* (hic est annus proxime sequens 354.) *egressus Arelate Valenti* impetit. ID. Constantius hoc anno Arelate Tricennalia imperij Cæsarei celebravit, ut patet ex loco priori Marcellini citato, *Arelate* *hiemem* agens Constantius, post Theatrales ludos atque Circenses ambitioso editos apparatu, die sexto Idus Octobris, qui imperij eius Annus tricesimus terminabat, &c. In eadem vrbe horum solennium occasione obeliscum erigi iussit, qui superiore Seculo effossus e terra gloriæ Ludouici XIV. Reg. Gall. consecratus, & in platea publica conlocatus iterum est. Ex Tricennalibus his etiam nostræ legi affundi lucem posse intelligunt eruditi. Confule Anton. Pagi in *Critic. ad Annal. Baron. ad an. 353. n. 5. 6.* KITTER.

COMMENTARIUS.

NOCTURNA SACRIFICIA Magnentio Tyranno auctore, per Præfecturam Urbis Romæ, permiffa, hac Constantii Imp. constitutione abolentur Anno D. 353. quo tempore Liberius Pontificatum ibi tenebat. Antequam ad ipsius legis sententiam accedo, de Magnentio primum hanc ad rem pauca notanda sunt. Magnentius igitur, Constante Galliarum Imp. cæso, Sergio & Nigriniano COSS. (id est, Anno D. 350.) 15. Kalend. Februariarum, tyrannidem assumpserat: auctor Socrates, *lib. 2. cap. 25.* & lex 2. *supr. de indulg. crimin.* id ostendit: sic quidem, ut Præfectos Urbis præfecisse eum auctor peruetustus Notitiæ Præfectorum, & Ammianus Marcellinus *lib. 16. cap. 6.* (vbi de Adelfio Præfecto Urbis agit) prodant. Verum Constantius Anno 352. (Constante V. & Constante Cæf. COSS.) in Pannonia agens, & Sirmii quidem, (ut præter Socratem *d. lib. 2. cap. 28.* & Sozomenum *lib. 4. c. 4.* docet hoc ipso Codice l. 8. *supr. de Petitionib.* & l. 6. *supr. de Veteranis*, & Codice Iustinianeol. 5. *qui testamenta facere*) Magnentium e Pannonia (quo se contulerat: de quo vide etiam Iulianum. *orat. 1. p. 120. su. pag. 35. 36. Edit. Spanhem.*) Mursensi prælio sub Autumnii exitum in Italiam fugavit. Verum ex Italia rursum in Galliam recipere se coactus a Constantio Magnentius, vide *diff. Iuliani orationem, pag. 134. su. pag. 39. 40. Edit. Spanhem.* Sic Vrbe Roma Italiaque Constantius potitus est. Quare a Magnentio contra ius gesta protinus infirmavit. l. 5. *supr. de infirm. his, quæ sub Tyrann.* Mox autem (Constantio VI. & Constante Cæf. II. COSS. id est, Anno D. 353.) Magnentium in Galliam persequutus, apud Lugdunum eum 18. Kalend. Septembr. profligavit, ut Socrates *lib. 2. cap. 32.* memoriæ prodidit: cum tribus videlicet annis & sex mensibus integris (Zosimo, *lib. 2. c. 54.* & Eutropio *lib. 10. c. 7.* & Victore altero, qui eum quadragesimo secundo mense Imperii ait expirasse, testibus) imperasset. Hinc est, quod hoc ipso Consulatu paucis post eam victoriam diebus, 8. Id. Septemb. lex 2. *supr. de indulg. crim.* LVGDVNO data hoc Codice proponitur.

Post hanc itaque Victoriam, cum Constantius Imp. abolendis, quæ Magnentii tyrannis inuexerat, intentus esset, quod Ammianus Marcellinus *lib. 14. cap. 5.* ostendit, in hunc finem præter *legem prox. 4. supr.* duæ nominationes ad Cerealem Præfectum Urbis Romæ ab eo promulgatæ constitutiones fuerunt: nempe d. lex 2. & hæc lex 5. Quem quidem Neratium Cerealem a VI. Kalend. Octobris superioris Consulatus (seu Anni 352.) ad VI. Id. Decembris huius Anni 353. Præfectum Urbis fuisse vetus Præfectorum Notitia testatur. De quo eodem & vetus Inscripção hæc occurrit, quæ & ipsa ad Magnentii Tyrannidem spectat, apud Gruterum CCLXXX. 6.

<p>RESTITVRORI VRBIS. ROMÆ. ATQVE. ORB ET. EXTINGTORI. PESTIFERÆ. TYRANNIDIS DN. FL. IVL. CONSTANTIO. VICTORI. AC. TRIVMFATORI SEMPER. AVGVSTO NERATIVS. CEREALIS. V. C. PRÆFECTVS. VRBI VICE. SACRA. IVDICANS. D. N. M. QVE. EIVS</p>
--

De hoc Cereali P. V. in Profopographia plura.

Inter alia porro, ut ad legem nostram accedamus, quæ Magnentius etiam Romæ, firmandæ scilicet dominationi, inuexerat vel permiserat, Nocturna etiam sacrificia (diurna enim forte palam ausus non fuerat) erant. Quod hæc leg. ostendit. Cui proximum est, quod Athanasius *Apolo- logia ad Constantium, p. 528. su. pag. 678. Edit. Colonienf.* apud Weidmann. ait, Magnentium magis & incantationibus contra Dei iussu attendisse. Sane etiam reperio a Libanio Scriptore Gentili, *orat. funebri ad Iulianum pag. 268. Edit. Morell.* Magnentium, essi alieni Imperij incubatorem, commendari, quod imperaret *μετὰ Φυλακῆς τῶν νόμων*, cum observatione legum. Quod sane a Gentili Scriptore dictum ob sacrificia aliquatenus saltem restituta vel permiffa, quæ Constantius nunc aboleri iubet. Quo exemplo Con-

plo Constantinus Magnus quoque deuicto Maxentio Tyranno nocturna Romæ sacrificia fustulisse argum. l. 3. *supr. de infirm. his quæ sub tyrannis*, videtur: Et Valentinianus postea, cum diurna non prohiberet, nocturna saltem sacrificia in quibusdam Imperii sui partibus perniciosius inuecta prohibere necesse habuit l. 7. *supr. de Maleficiis*, Zosimus lib. 4. c. 3. Nisi quod ea per Græciam, & Eleusinia nominatim mytheria, restituere, Prætextato Achaia Proconsule id agente, coactus, si eidem Zosimo credimus.

De Nocturnorum sacrificiorum prohibitorum ratione, etiam cum diurna licita essent, monere plura nil attinet. Certe in spec. *huius leg.* non alia ratione ea prohibita quam diurna: quare quæ de nocturnis sacris, ex Paulo & Marcellino ad hanc leg. notantur, ἀπὸ τοῦ νόμου sunt. Illud maioris adhuc περιεργίας est, quod quidam hic notant, de nocturnis Christianorum conuentibus: non plane autem ἀπὸ τοῦ νόμου quod Firmicus 2. *Math. cap. vlt. in fin.* Mathematici conditionem instruens,

inter cætera, eum monet, *Ut nunquam nocturnis sacrificiis intersit, siue illa publica, siue priuata dicantur, sed puram sub conspectu omnium istius diuina artis exerceat disciplinam.* Tandem obseruandum, quod Theodoretus, in *Θεραπευτικῶν* 8. pag. 598. Tom. 4. Edit. Paris. ait, sacrificia pro defunctis suo adhuc æuo per noctem fieri solita, ὅτι δὲ καὶ χαρὰς τοῖς τεθνεῶσι προσέφερον, ἵνα μὲν καὶ ὕμνῳ, οἱ νύκτωρ ταύτας παρὰ τὰς νόμους τελεμῶντες, quod autem & libamina mortuis obtulerunt, scitis & vos, qui noctu contra leges id facere non dubitatis.

Illud vltimum notari cupio, datam hanc legem ad Cerealem Inuestum Urbis, procul dubio ad eius suggestionem, quem Christianæ religioni addicissimum fuisse credere licet. Sane id satis indicant ea, quæ de Cereali hoc memorat Hieronymus, *epistola 16. tomo 1. folio 54. siu. pagina 76. Edit. Francf. Tom. 1. Oper. arthitiosius petente Marcel- lam viduam in vxorem.*

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notæ.

Magnentius incubator Imperii sacrificia nocturna permiserat: Constantius Imperii potius aboleri præcipit. Quem admodum autem Magnentius acie profligatus fuerit, narrat Iulianus *orat. 3.* Certe Christiani solebant nocte conuenire, cum prohiberentur interdium: unde nocturnæ eorum congregationes apud Minucium in *Oclatio* & passim. In nocturnis illis sacrificiis, sexa omnia perpetrabantur, vt Zosimus lib. 4. pag. 753. adsignificat, & l. ne quis deinceps 7. *de Malef.* In Christianorum pernoctationibus Deus φῶς ὑπάρχων ἀπρόσβουτον colebatur.

CONSTANTII Tertia hoc titulo lex aduersus SACRIFICIA cultumque SIMVLACROVM.

VI. (a) Idem A. & Iulianus Cæf.

POENA (b) capitis subiugari præcipimus eos, quos operam sacrificiis dare, vel colere simulacra, (c) constiterit. Dat. xi. Kalend. Mart. Med. Constantio A. viii. & Iuliano Cæf. coss. [356.]

NOTÆ.

- (a) Abest & hæc lex a *Cod. Iust.* Interuit eam recte Baronius Annalibus suis, Anno D. 356. num. 1. eiusdemque rursus meminit num. 116. GOTHOF.
(b) Pro *Pane*: Pariter vt l. 23. *infr.* Sic *sententia* subiugari, l. 11. *supr. de Iudeis. ID.*
(c) *Superstitio* hæc proprie l. 2. *supr. ID.*

COMMENTARIVS.

SACRIFICIA & SIMVLACROVM cultus hac Constantii lege sub capitis poena rursus inhibentur: Quare & Ammianus Marcellinus, lib. 16. c. 5. in huius ipsius Anni 356. gestis *Iulianum OCCVLTE Mercurio supplicasse*, scribit. Quinimo victoriæ aram, per hæc tempora a Constantio Romæ sublatam Symmachus, *relatione ad Valentinianum*, lib. 10. sp. 54. & Ambrosius quoque, lib. 2. *contra Symmachi relationem*, testantur.

Et tamen, vt Constantius hæc fecerit, Gentilitiæ nihilominus religionis eum loca, Sacerdotumque priuilegia Romæ intacta reliquisse idem Symmachus d. *Relatione* refert. Idque confirmat etiam quod Tom. VI.

de solemnī eius sequenti Anno 357. Romam ingressu iuxta Symmachum, Ammianus Marcellinus d. lib. 16. c. 10. narrat,

Cæterum toties iterandæ huius prohibitionis, & tam grauibz quidem poenis propositis, hoc nominatim anno, Constantio non alia occasio fuisse videtur, quam ea ipsa, quam & l. 4. indicari ostendi, & ab eodem diuinandi Vatesque consulendi curiositas prohibita, eadem poena proposita l. 4. 6. *supr. de maleficiis & Mathematicis*. Nempe quia, quod Ammianus Marcellinus lib. 16. c. 8. plene exequitur, in huius ipsius Anni 356. gestis *semper se feriri sperabat*, id est, timebat.

Sacrificare & colere simulacra Constantius iterum vetat *hac lege*, cuius pœna animæ amissionem sustinet. Pagani sere nulli supererant, & breui tempore, sicuti loquitur Arnobius, *totus mundus religione christiana completus est*, quod etiam Iulianus ille rebellis, quique Cæsar erat, cum Constantius hanc sanctissimam constitutionem emisit, propalam faceret in epistola ad Arfacium. Sed ut aboleretur in vniuersum paganitas, sacrificia rursus inhibere placuit.

THEODOSII M. Prima hoc titulo lex aduersus SACRIFICIA, templorumque in id ingressum.

**VII. (a) Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEODOSIUS
AAA. Floro PP. P. (b)**

Si qui vetitis (c) sacrificiis, diurnis nocturnisque, (d) velut vœsanus ac sacrilegus incertorum (e) consultorum, (f) inmerferit, fanumque sibi aut templum (g) ad huiusmodi sceleris excusationem adsumendum crediderit, vel putauerit adeundum; proscripti-
oni se nouerit subiugandum: Cum nos iusta institutione moneamus, *Castis* (h) *Deum precibus excolendum, non diuis carminibus* (i) *profanandum*. Dat. xiii. (k) Kalend. Ian. Constp. Eucherio & Syagrio coss. [381.]

NOTÆ.

- (a) Abest & *hæc lex a Cod. Iust.* Inferuit eam recte Annalibus suis Baronius, Anno D. 381. num. vlt. GOTHOF.
(b) Florus PP. Orientis fuit sub Theodosio Magno: vide *legem 3. supr. de primicerijs & Notariis*, & plene in *Profopogr. ID.*
(c) Hinc colligat quis: Non omnibus sacrificiis, verum Consultoriis tantum Theodosium hac lege interdixisse, vide & *legem 8. 9. infr. de quo tamen mox. ID.*
(d) De Nocturnis sacrificiis dixi ad *legem 5. supr. ID.*
(e) Puta de statu heipublicæ & de salute Principis. Ita Vlpianus apud Auctorem collationis legum Mosæicarum tit. 15. *Senatusconsultum, inquit, factum, quo cauetur, vt Mathematicis, Chaldeis, Ariolis & ceteris, qui similem incertum fecerunt, aqua & igni interdicator: vbi pro incertum repono, incertorum artem, vel incerti questum. ID.*
(f) *yp. Consultor animus: vel simpliciter consultor, voce propria; error natus ex terminatione vocis superioris incertorum. ID.*
(g) *Templa igitur cæteroquin hoc tempore adhuc patebant: de quo mox. ID.*
(h) *Castæ preces, diuis carminibus oppositæ: contra, preces nefariæ in eadem re l. 7. supr. de malef. ID.*
(i) *Suffragia dicuntur l. 3. supr. de Maleficis: contamina l. 6. dist. tit. pro quo in Cod. Iust. repositum, vt hic carmina, nefariæ preces, magici apparatus l. 7. d. tit. vide Apuleium, Arnobium, & alios. ID.*
(k) XII. in Til. & prim. Cuiac. edit. ID.

COMMENTARIUS.

AD THEODOSII Magni constitutiones, quæ sex numero hoc titulo occurrunt, puta *lex 7. 8. 9. 10. 11. 12. a Constantio Imp. magno Principum & annorum (25. scilicet) hiatu, nunc prouehimur: nullis Iuliani, Iouiani, Valentiniani, Valentis, Gratiani aduersus Paganos & Sacrificia, legibus hunc in titulum relatis. (Quam hoc loco obseruationem siue excursum meum, aliis probatum, atque imitationi fuisse video) cui similis etiam hiatus occurrit titulo de Iudeis supra. Huius vero rei causa hæc est: Quia (verba sunt Symmachi in Relatione ad Valentinianum, hanc in rem singularia) *si numerentur hi (quos modo dixi) Principes, viriusq; secta, utriusq; sententia, proximus eorum ceremonias patrum, (id est, Gentilium) coluit; recentior non remouit. Disimulationem ideo, & conniuentiam horum posteriorum Principum Symmachus laudat; memorat & Ambrosius lib. 1. & 2. aduersus Symmachum.**

Enim vero IULIANVS (quod omnes norunt) in Apostasiam prolapsus Deorum templa, cultum-

que restituit, loca prædiaque templorum, in iura templorum retraxit, & in Gentiles a Constantino, Constante & Constantio facta sancitaque reuocauit; de quo vt innumera sunt veterum testimonia, ita complures constitutiones fidem faciunt. Hic itaque est ille, quem Symmachus Gentilium sectæ & sententiæ patrum ceremonias coluisse tradit.

Iulianum IOVIANVS sequutus est. Is, etsi Christianus, ἐθελοθρησκείαν nihilominus, rerum necessitati cedere coactus, inuexit: quo nomine a Themistio *oratione 12.* (quæ ὑπατικός inscribitur habita Anno D. 364.) & cuius etiam meminit Socrates, lib. 3. cap. 25. in fine multis commendatur, vt proinde Theodoro lib. 5. cap. 21. qui similem excursum habet, non vsquequaque fides habenda sit, qui Iouianum, idolorum cultum inhibuisse scribit.

Valentinianus Sen. pariter inter religionum diuersitates medius (vt ex Ammiani Marcellini lib. 30. iam ante ad l. 1. diximus) leges in Imperii sui exordio de-

dio dedit, quibus unicuique, quod animo imbibisset colendi liberam facultatem tribuit: ut totidem verbis ipsemet in *l. 9. supr. de maleficiis*, proficitur. Et Symmachus quoque Relatione ad filium eius in *fin. Speilat*, inquit, *senior ille Divus parens culminis vestri ex arce fiderea lachrymas Sacerdotum, & se culpatum putat more violato, quem libenter ipse servauit.* Unde & in Sacerdotibus creandis & in privilegiis, quæ iisdem deferebantur, veterem morem servari voluit *l. 60. supr. de Decurionib.* Noturna tantum & malefica sacrificia Valentianum sustulisse *lex 7. & 9. supr. de maleficiis*, ut & Zosimus, *lib. 4. cap. 3.* ostendunt. Quæ a Iuliano restituta diserte docet Libanius *orat. in Iuliani necem p. 253. Edit. Morell.* ut & loca prædicaque Templorum rei priuatæ lociassæ, seu confiscassæ eum, docet *lex 8. supr. de iure fisci.*

Ac ut per Occidentem Valentinianus, ita per Orientem quoque VALENS malefica tantum primo sacrificia *l. 8. supr. de maleficiis* prohibuit. Imo & liberam similiter, quod Theodoretus ait *d. lib. 5. c. 21* Principatus sui initio religionis cuiusque amplectendæ potestatem fecit; & docet id quoque Themistii *oratio*, quæ a Duthio Episcopo Latine tantum vulgata est. Denique & Agonem Constantinopoli, *Θυσίας & πανηγύξεις, sacrificia & festos dies*, Valentem restituisse Hieronymus *Chronico*, & Cedrenus anno Valentis 7. id est, Anno D. 370. testantur. Et historia Ecclesiastica docet, Valentem istius temporibus Gentilium licentiam eo processisse, ut alicubi etiam, Alexandria puta, Catholicos ad Deorum cultum cogere præsumperint, tempore persecutionis Lucii Episcopi Ariani. Sed tandem & Valentinianum & Valentem τὸ θύειν vetuisse: at non & τὸ λιβανωτὸν scribit Libanius *orat. ὑπὲρ τῶν ἱερῶν*, quam edidi.

Supereff ex his quos initio recensui, GRATIANVS. Hunc Victoriam quidem aram Romæ rursum diruisse, privilegia, stipendia, prædia seu agros Vestalium, locaque quæ sacris error veterum deputauerat, ademisse *lex 20. hoc tit. & Symmachus in Relatione*, ut & Ambrosius *duobus locis* testantur. Neque tamen ideo Gentilium ritus nominatim Gratianus lege prohibuit. Quinimo sacrificiorum usus porro Romæ sub eo stetit ad Annum usque 391. ut discere est ex Libanii *dicta orat. & l. 10. infr.* Neque eo tamen pertinet, quod Socrates scribit *lib. 5. cap. 2.* Gratianum lege fanciuisse, ut vnaquæque religio licite sacra celebraret, quod ex eo quoque habent Epiphanius, Tripart. *lib. 9. cap. 2.* Nicephorus *lib. 12. c. 1. 2. & 26.* id enim ad Christianorum sectas pertinet.

Ex his, quæ nunc prolixius differui, constat, quod Symmachus, *Principem recentiore Patrum ceremonias non remouisse*, scripsit, id de Iuliano, Valentiniano & Gratiano accipiendum esse: Etsi operosissimorum Annalium conditori longe aliter visum. Quo etiam temporis intervallo nullum ferme scriptorem reperio, qui adscribat Gentiles scripserit.

Sequuntur proinde nunc THEODOSII M. Constitutiones. Hunc sane Principem, in superio-

rum duorum Annorum 379. & 380. gestis Zosimus, *lib. 4. cap. 29.* hoc adhuc tempore Gentilibus templa adeundi, patriisque ritibus Numina placandi potestatem fecisse, memoria prodidit: *ἐτι γὰρ*, inquit, *ἦν αὐτοῖς ἄδεια τῷ φοιτᾶν εἰς τὰ ἱερά, & τὰ θεῶν κατὰ τὰς πατρίδας θεομαρτυρίας ἐκτελεῖν, etenim adhuc facultatem habebant adeundi fana, patriisque ritibus numina placandi.* Atenim, mox Anno 381. Templis bellum indictum, ut testatur Zosimus, *lib. 4. cap. 33.* Recte. Sane enim *hac lege 7.* imo & *l. 8. & 9. τὸ θύειν*, seu sacrificia per Orientem inhihentur, at non etiam templorum aditus, & τὸ λιβανωτὸν. Quod Libanius ad Theodosium ipsum quoque diserte scribit, *orat. ὑπὲρ τῶν ἱερῶν* quam edidi, *pag. 10. & pag. 474. Oper. minor. Goshoff. Edit. Tritz.* *Εκάλυθη*, inquit, *παρὰ τῶν ἀδελφῶν (τὸ θύειν) ἀλλ' ὃ τὸ λιβανωτὸν: ἀλλὰ τὸτό γε καὶ ὁ σὸς ἐβεβαίωσε νόμος, ὥστε μὴ μᾶλλον ἀλγεῖν ἡμᾶς οἷς ἀφ' ἡμετέρων, ἢ χάριν εἰδέναι τῶν συγκεχωρημένων. σὺ μὲν ἂν εἴ' ἱερά κεκλεισθαι, ἔτε μηδὲνα προσεῖναι, ἔτε πῦρ, ἔτε λιβανωτὸν, ἔτε τὰς ἀπὸ τῶν ἄλλων θυμιαμάτων τιμὰς ἐξήλασας τῶν νεῶν, ἐδὲ τῶν βωμῶν, &c. A fratibus prohibitus fuit (usus sacrificiorum) at non & turificatio: quin & hoc ipsum lex tua firmavit: sic ut non magis indoleamus his, quibus privati sumus, quam gratiam ob concessa habeamus. Tu igitur neque templa occludi, neque ullum aditu arceri iussisti, neque ignem, neque turificationem, neque alios fumigationum honores templis atque eiecisti. De quo plura ad *l. 11. 12.* iis enim demum legibus Templa quoque a Theodosio Magno occludi iussa, omnisque templorum aditus, honorque & cultus Deorum, λιβανωτὸν etiam, inhibita. Hac itaque interpretatione emolendum venit, quod Sozomenus, *lib. 7. cap. 20.* Theodosium ἀρχαῖον βασιλεὺς τῶν θρησκευομένων καὶ ἐλλήνων τόπων ἐπιβαίνειν, sub ipsa imperii primordia adire loca a paganis culta, prohibuisse, scribit. Item quod Chronicon Alexandrinum Anno 379 *P 268 pag. 704. Edit. Raderi.* Θεοδόσιος, inquit, *τὰς ναὺς ἐλλήνων κατέστρεψεν εἰς εὐαφείας, Theodosius fana paganorum ab usque fundamento evertit.* Sed & statim ut ad Imperium peruenit, Agonotheticas quasdam possessiones Paganis detraxit, quod suadet Nouella Martiani tertia. Atenim templorum aditus & τὸ λιβανωτὸν, seu fumigatio, non vis sacrificia statim ab eo inhibita: verum ex προσαγωγῆς tantum, quod Anno D. 391. & 392. demum factum fuisse *lex 11. & 12. infr.* docebunt.*

Ac ut maxime Theodosius inter initia Imperii non in Paganos insurrexerit: attamen ne Christiani ad horum ritus deflecterent, fategit: latis constitutionibus in Apostatas: puta *l. 1. & 2. supr. de Apostatis.*

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notæ.

Iulianus, ὁ παραβάτης καὶ ἀποστάτης, veterum superstitionem reuocauit, & ut scribit ad Arfacium, quod ne quidem optare quisquam antea, Christianis, nempe Principibus orbi imperantibus, audebat, ipse effecit, milites coegit θύειν ἢ ἀποστρέφειν, Suid. in Iuliano, Rufinus *hist. Eccles. lib. 1. c. 32.* Christiani (quos ille Galileos appellabat & epist.) & videlicet Gregorium Nazianzen. *Tom. 1. pag. 79. & 81.* & Cyrill. *contra Iulian.* Chrysostomum *Tom. 1. Ed. Morell. pag. 723. prohibuit sunt docere literaturam & oratoriam*, ut scribit etiam D. Augustinus *lib. 8. confess. c. 5.* Vid. Gregor. Presbyt. in Vita D. Gregor. Nazianz. *pag. 11. sequ.* & Gregor. Naz. *aduers. Iulian. orat. 3. p. 51. Freculph. Chron. Tom. VI.*

tom. 2. lib. 2. cap. 9. Ea re Mufonius professionem suam exercere prohibitus, Eunapius Sardonius in *Proaeresio* pag. 151. Ιουλιανὸν δὲ βασιλεύοντος, τῶπον τῷ παιδὲν ἐξηργήματος, ἰδοὺ γὰρ Χριστιανός, &c. Idemque violatæ atque desertæ Christianæ Religionis reus possessione honorum Christianis interdictis. Martyrologium Nokeri, *donec Iulianus Apostata Cæsar effectus legem promulgaret, ut Christiani nihil in hoc seculo possiderent.* Denique sub Iuliano Christianitate depressa, virefcere cœpit gentilitas. Iouianus Christianus quidem: cum enim Iulianus impius, edixisset, ut milites sacrificarent, aut militiæ cingulum reponerent, ipse maluit ζῶντην ἀποδέσσει, ut apud Suidam relatum est. Photius ex Athanasii vita pag. 1447. edit. post. τότε δὲ τότε καὶ Ἰουλιανὸς καὶ Οὐμλεντιανὸς, οἱ μετὰ ταῦτα πατὴρ διαδοχῇ βασιλεύσαντες, ἄβαντες αὐτῶν τὰς ζῶνας, τῇ τυράννῳ προσέβησαν, ἔχοντες ἄλγους, καὶ τὰς ζῶνας, καὶ τὰς τιμὰς. Idem Nicephor. Calixt. lib. 10. c. 23. Sed tamen liberam cuique potestatem fecit, quam vellet religionem profiteri, Socrates lib. 3. hist. Eccles. c. 21. quo nomine laudatur a Themistio, qui orat. 12. pag. 276. ait, quædam esse, quæ vim maiorem fugiant, quæque velut extra necessitatis tela posita sint: eius generis, inquit, est religio erga Deum. Verum gentilem errorem sustinere & perferre, culpa carere fortasse non videbitur: in regno autem Χριστιανότητος rei Gallicæ status necessitas effect, ut sacratissimorum nostrorum Principum edictis alienæ sectæ hominibus κατ' ἐξουσίαν viuere concederetur. Huc refertur potest Honorii rex, qua disposuit, ut libera voluntate quisque cultum Christianitatis exciperet, ut refertur in *Cod. Can. Eccles. Afric. pag. 289.* id est, ut nemo Christianam religionem amplecti cogeretur. Vide Nicolaum ad consulta *Burgavorum* c. 41. Quin etiam persecutiones ipse magis incendunt, tam eos, qui a vero tramite decurrant, quam eos, qui viam rectam ineunt, ut D. Greg. Naz. *aduers. Iulian. orat. 3. pag. 72.* ait, persecutiones Christianissimum auxisse: quam enim de Deo quisque primitus opinionem hauerit, vix est, ut tormentis etiam consumptus, deponat. Quis adeo pietatis expertus non tangitur, cum beatissimorum martyrum cruce & cataslas legit? Quem non commoueat ferilis ignis qui constantium Christianorum non excussit, adeo ut Galenus Christiani nominis insectator pertinaciam eis obiecit lib. 3. περὶ διαφορῆς σφυγμῶν. Ὡς τὸν γὰρ ἂν τις τὰς ἀπὸ Μωϋσοῦ καὶ Χριστοῦ μεταδιδάσκων, ἢ τὰς τὰς ἀίρεσεις προσεκηκότας ἰατρὸς τε καὶ φιλοσόφος. Vid. Marcum Antonin. p. 292. gr. Vnus Deus hominum mentes transformare potest: solus a Deo finis immixtus in cælum trahit, nec vlla vnquam bona spes affulget, Deo non prælucente: faxit Deus immortalis, ut vnus Pastoris vnus aliquando sit ouile, idemque qui Pacis Deus est, Gallicos motus componat! Valentinianum habemus confidentem, se leges dedisse, quibus vniciquæ, quod animo imbibisset, colendi libera facultas tributa est, l. 9. *supr. de malef.* quanquam moueor oratione Themistii 17. Valentem enim religionum diuersitatem inuehentem collaudat. Valentem ceremonias Patrum coluisse, fragmentum a Suida relatum, comprobatur, & Epiphanius ex Theodoro Tripart. lib. 8. cap. 3. Sane Valentinianum & Valentem edixisse, ut monachi militarent, plerique tradiderunt. D. Hieronym. in *Chron. Gregor. Turonens. hist. lib. 1. Freculphus Chron. tom. 2. lib. 4. c. 16.* largius interpretari videtur: *Legem, inquit, dedit, ut monachi, hoc est, christiani &c. ad militiam cogerentur.* Hist. Miscell. lib. 12. Iornand. *de regnor. success.* Collectio chronicorum ex Idatio lib. 2. cap. 47. Ado in *Chron.* Denique Gratianus Christianos quidem extorres reuocauit, ut referunt Suidas & Theodoretus: verum lege sancit, ut vnaquæque religio licite sacra celebraret, auctore Socrate, quem sic interpretatus est Epiphanius Tripart. lib. 9. cap. 2. Idem Nicephorus lib. 12. c. 1. 2. & 25. Itaque Iuliani, Iouiani, Valentiniani, Valentis & Gratiani leges aduersus Paganos, nullæ circumferuntur. Theodosius M. vana superstitionem bona fide cogitauit abolere: & principio quidem diurna nocturnæque inhiuit sacrificia curiosorum consultorum, diraque carmina. Ælius Lampridius in *Iuliano* cap. 7. *Nam & quosdam non conuenientes Romanis sacris hostias immolauerunt, & carmina profana incantauerunt.* De magica percontatione vidend. Nicet. Chon. *Thef. orthodox. lib. 4. pagina 426.*

THEODOSIUM. Secunda hoc titulo lex, de TEMPO quodam simulacris
insigni in Osdroëna: quod populo patere iubet, dummodo
sacrificiis abstineatur.

VIII. (a) Idem (b) AAA. Palladio Duci Osdroënæ. (c)

A EDEM (d) olim frequentia (e) dedicatam, cœtui (f) etiam, populo quoque communem, in qua Simulacra feruntur posita, artis pretio (g) quam (h) diuinitate metienda (i) iugiter patere, publici consilii auctoritate decernimus: Neque huic rei obréptium officere sinimus oraculum, (k) ut conuentu (l) Urbis, & frequenti cœtu videatur. (m) * Experientia Tua, omni Votorum celebritate seruata, auctoritate nostri (n) ita patere Templum permittat oraculis, (o) ne illic prohibitorum vsus sacrificiorum, huius occasionis (p) aditus, permissus esse credatur. Dat Prid. Kalend. Decembr. Constantinop. Antonio & Syagrio coss. [382.]

NOTÆ.

- (a) Inferuit hanc legem recte Annalibus suis Baronius Anno D. 382. num. 67. *GOTHOR.*
- (b) Pro *idem*: puta, *Gratianus, Valentinianus & THEODOSIVS. ID.*
- (c) De *Osdroëna* Prouincia, vide & Valentis l. 79. *supr. de Decurionibus*, & alteram Theodosii Magni l. 105. *supr. de Decur.* & Theodosii Iun. l. 2. *supr. de pred. & mancip. Curialium*: & Veterem orbis descript. sub Constantio & Constante cap. 16. Ammianum Marcellinum non uno loco: Indicem Prouinciarum *Sconbasianum, Sex, tum Rufum Festum, & Notitiam Imperii, Procopium l. Persicorum cap. 17. Suidam, Nouellam Iustini. 8. ID.*
- (d) Tentabam aliquando *Ædesse*, *edem*: suadebat mox *Urbis* mentio. Porro *Ædem* hic accipe pro *Templo*, ut mox sub *finem leg.* vocatur. (Eodemque sensu *ædes* l. 18. *infr.* *ædes templorum* l. 3. *supr. hoc tit.* *ædificia templorum* l. 19. *infr.*) Non vero *Basilicam*, in quam negotiorum causa coibatur, ut voluit Baronius. *ID.*
- (e) Si de frequentia hominum id intelligendum, tum eodem sensu id accipiendum, quo apud Rufinum lib. 10. c. 17. *Arsenius lector ob culpam correptionem veritus, frequentia sese subtraxerat.* Si vero quid hic mutandum, tum reponam, *Frequentia Desudicatam*: de quo mox. Certe *Templum* diserte vocatur *infr.* *ID.*
- (f) Reponat quis, *frequentia dedicatam cætus, & iam populo.* Ego malo. *Cætus iam, & populo quoque communi.* *ID.*
- (g) *Artis concinnitate.* Minutio Octauio c. 21. *ID.*
- (h) ἑλάνψης τὴν magis: Quare error est reponentis hic non, pro quam. Exempli similium ἑλάνψεν vid. in *Gloss.* Huc aliquin facit locus *Quintii 6. Fastorum*, ubi de ara Iouis Pistoris v. 349.
- Nomine quam pretio celebratior. ID.*
- (i) Tentabat hic *Vir Doctus*, quandam diuinitatem mentientia. Quod non admitto. *ID.*
- (k) *Oraculum* hic & mox *infr.* rursum, pro rescripto: vid. *Gloss.* & *Pavat. de diuers. refer.* *ID.*
- (l) *Conuentus* hic proprie, ut l. 17. *infr.* v. *Gloss.* *ID.*
- (m) Recte videatur. *Videri* passim pro *adiri*, ut l. *unic. supr. de offic. Iud. ciuil.* etiam apud *Historiæ Augustæ* scriptores: v. *Gloss.* Quare istud non muto in *adeatur*, et si mox vox *aditus* usurpetur. *ID.*
- * *Mutilus* hic locus videri possit: & supplenda vox *Igitur*, vel tale quid. Verum & hoc sustineri potest. *ID.*
- (n) Recte *nostræ*, oraculi scilicet, quare non probo reponentes hic *nostra*, quod adscriptum est etiam ad marginem editionum priorum. *ID.*
- (o) *ve. oraculi*: & socianda hæc vox superiori *nostræ*. *ID.*
- (p) *ve. occasione*, uti & notatum in margine priorum Edit. *ID.*

COMMENTARIUS.

SECUNDA hæc hoc titulo Theodosii M. constitutio est; & hæc quidem in argumento de *Templis Paganorum* versans: ac nominatim de *Templo* quodam, in *Osdroëna* Prouinciæ vrbe quadam, celeberrimo, quam ego *Ædesse*nam ciuitatem puto, quæ *Osdroëna* metropolis erat, ut docet *Ammianus Marcellinus*, & vetus orbis descriptio: de qua agitur & l. 79. 86. 105. *supr. de Decurionibus*. Templum igitur istud, quamlibet sacrificia prohibita essent, quod ad profanos vsus iam traductum fuerat, puta ad cætus, ineundis videlicet publicis tractatibus (quod etiam suadet *lex 12. 13. supr. de legatis*) quinimo & populo quoque commune factum fuerat, peragendis festiuitatibus popularibus, & votorum celebritati, iugiter, id est, porro & deinceps quoque patere iubet conuentui vrbs, & frequenti cætui *hæc leg. Theodosius M.* De quo tamen consilio eius dubitatum fuerat: nonnullis contendentibus, occludi oportere, duobus argumentis. Primo, quidem, præiudicio Rescripti cuiusdam, quo id occludi iussum fuerat: deinde hoc argumento, quod simulacris id templum referretur esset, quæ proinde peccandi illecebram adhuc præberent. Quæ quidem argumenta *Eulogii Episcopi Ædesse*ni (nam is hoc tempore ibi Episcopus erat) fuisse videntur. Verum contra contendentibus aliis, ac nominatim *Gentilibus*, quorum magnus tum in Palatio seu Comitatu Theodosii Magni numerus erat, reque in consilio agitata, deque consilii publici auctoritate, ut hic loquitur Theodosius Magnus, id templum porro quoque patere voluit: abolito hinc, quod contra impetratum fuerat, rescripto; inde vero submotoque argumento, atque adeo periculo quod a simulacris metuebatur; Nempe nullum a simulacris illis periculum subesse, si modo

a sacrificiis abstinetur: contra publici ornatus interesse, uti ex publice starent: liquidem simulacra magnorum artificum ibi posita, artis pretio non diuinitate metienda essent.

Fuit hæc scilicet Theodosii Magni hanc in partem nunc sententia: satis scilicet esse, si sacrificiorum vsus ibi prohiberetur, & sic ne aditus in hunc finem occasio rursum inualesceret: Quare sublato sacrificiorum metu, ornatui & voluptatibus publicis consuli posse, si templum istud simulacraque ibi posita publicis aspectibus paterent. Quæ & ipsa sententia stetit Honorio l. 15. 18. 19. *hoc tit.* at non & *Arcadio* circa templum agrorum l. 16. *infr.* nempe quod deiectis his & sublati, omnis superstitionis materia conlumeretur. Vnde quoque patet, non statim ut sacrificia prohibita fuerunt, & templa ideo occlusa dirutaue. Quicquid tamen hanc in partem nunc senserit Theodosius Magnus: certe postea & alia templa & istud ipsum sub eodem Theodosio, diruta queritur peculiari in id oratione *Libanius ὑπὲρ τῶν ἱερῶν*, quam ipse edidi: Nam et si *Ædesse* nominatim ibi non meminerit, neque templum *Ædesse*num nominet, non magis quam hic; attamen indubie id indicat, cum magnificentiam eius pluribus commendat, & finibus *Perfarum* vicinum fuisse ait, referuntque innumeris simulacris: id tandem euersum pluribus deflet §. 10. τί γὰρ δὲ διαφθεῖραι, & τὴν χρῆσιν ἐν μεταποιῆσαι; πῶς δὲ ἐκ αἰχρὸν στρατόπεδον πολεμῶν λίθοις οἰκίαις, καὶ στρατηγὸν ἐφεστηκότα παρακαλεῖν κατὰ τῶν πάλας σπεδῇ πολλῇ πρὸς ὕψος ἀναβάντων, ὡς τὸ πέρας ἐσθλὴν τοῖς τότε βασιλεῶσιν ἔθηκε καὶ μηδὲς αἰσθῶσιν ταύτης ἀνακατηγῶ

κατηγορίαν, ὡ βασιλεῦ: καὶταὶ μὲν γὰρ πρὸς τοῖς
ἄλλοις Περσῶν νεῶς, ὡ παραπλήσιον εἶδεν, ὡς
ἔστιν ἀπάντων τῶν τεθεαμένων, ἀκένει. ἔτω μέγι-
στες ἐγεγόνει τοῖς λίθοις, τοσάτον ἐπέχων τῆς γῆς,
ὅποσον καὶ ἡ πόλις: ἥρει γὰρ ἐν τοῖς ἐκ τῶν πο-
λέμων φόδοις, τοῖς οἰκῶσι τὴν πόλιν, μηδὲν εἶναι
πλέον τοῖς ἐλπίσιν τὴν πόλιν, ἐκ ἔχαστα καὶ κένειον προσ-
εξελεῖν, τῆς ἰχύος τῆ περιβολῆς πᾶν ἐλεγχέσθης
μηχανήμα: ἦν δὲ δὴ καὶ ἐπὶ τὸ τέλος ἀναβάσι,
πλείστον ὅσον τῆς πολεμίας ὄραν ἢ μικρὸν πολεμ-
μένοις πλεονέκημα ἀνθρώποις: ἤκιστα δὲ καὶ
ἐριζόντων τινῶν, ἐν ὁποτέρῳ τὸ θαῦμα μέζον,
ἱερῶ τῷ μηκέ' ὄντι τέτῳ, ἢ ὁ μήποτε πά-
σοι τοῖς τοῦ ὅπερ ὁ Σαράπις: ἀλλὰ τῷ μὲν τὸ τοι-
ῦτο καὶ τοσάτον ἱερὸν, ἢ ὑπερβῶ τὰ τῆς ὀροφῆς
ἀπόρρητα, καὶ ὅσα ἀγάλματα σιδήρεα πεποι-
μένα κέκρυπτο τῷ σκότῳ διαφεύγοντα τὸν ἥλιον,
εἴχεται καὶ ἀπόλαλε. Θρήνος μὲν τοῖς ἰδεῖν,
ἡδονὴ δὲ τοῖς ἐχ' εὐρακόσιν: ἢ γὰρ ἴσον μὲν τοῖς
τοιούτοις, ὀφθαλμοὶ τε καὶ ὦτα: μᾶλλον δὲ τοῖς
ἐκ ἰδεῖν ἄμφω, καὶ λύπη καὶ ἡδονή: τὸ μὲν ἐκ
τῆς πῶματος, τοῦ ὅτι περ ἐθέανται: ἀλλ' ὅμως,
ἢ τις ἀκριβῶς σκοπήσῃ, ἢ σὸν τέτο, τέδε ἡπα-
τηκότος ἀνθρώπων, μιὰ καὶ θεοῖς ἐχθρὴ καὶ δειλὴ
καὶ φιλοχεματῶν, καὶ τῇ τιμῶμενον αὐτὸν δεξα-
μένη γῇ δυσμενεστάτη, ἀλογίας μὲν ἀπολελυ-
κότος τυχῆς, κακῶς δὲ χρωμένῃ τῇ τύχῃ, δαλέυ-
οντος τῇ γυναικί, πάντα ἐκείνη χαρίζομένη, πάντα
ἐκείνη ἡγαμένη, τῇ δ' ἀνάγκῃ πάθ' ὑπηρετῶν
τοῖς ταῦτα ἐπιτάτῃσιν, ὧν τῆς ἀρετῆς ἀπόδειξις
τὸ ζῆν ἐν ἱματίοις πειβάντων. *Quid enim opus diruere
cuius usum immutare licet? Quomodo ergo non turpe
fuerit, exercitum pugnare aduersus proprios lapides,
Ducentumque insistentem in ea concitare, que magno
olim studio in altum excitata surrexerunt, quorum
finitum Imperantibus festum indixit? Neque quis-
quam existimet hanc tui accusationem esse, Imperator.
Enimvero iacet in Persarum finibus templum, cui
simile nullum, ut ex omnibus, qui viderunt, audire
licet: adeo lapidibus insigne erat, adeo supra terram
eminens, quantum & urbs ipsa: Quare & ciuita-
tem inhabitantibus in metu bellico creditum, haud
ideo quidquam amplius urbem depradantibus accessisse,
nisi & illud bis depradari daretur, cuius septi vis omnem
artem eludebat. Tandem & impetius in id factus est,
qualis maxime hostilis videtur, non pro exiguo pre-
mio hominibus pugnantibus. Audiuero & conten-
dentes quosdam, utrum mirandum magis esset, an
cum templum istud iam amplius tale non sit, an cum
nil tale adhuc passum fuisset, quomodo & Serapidis
(templum.) At enim tale tantumque templum, ut pra-
termittam miram contignationum structuram, & si-
mulacrorum ferreorum numerum, tenebris obuolu-
tum est, fugiensque solem recessit, periiitque: unde la-
cryma his, qui viderunt, voluptas vero iis, qui non
viderunt, neque enim his sunt aequales oculi auresque:
imo his, qui non viderunt, utrumque & tristitia &
voluptas, illud quidem ob casum. istud vero eo, quod
ipsi non viderunt. At enim si quis accurate rem spe-
ctet, non id tibi adscribendum venit, verum homini,*

*qui te decepit, profano Diisque infesto, seuoque &
pecuniarum auido, terraque quae ipsam in lucem editum
excepit, infestissimo, nullo merito ad fortunam subuecto,
male vero ea utenti, uxori seruienti, omniaque ipsi
largienti, ipsamque instar omnium habenti: omni
vero necessitate iis, qui hac imperarunt ministranti,
quorum virtutis ostentatio est viuere in vestibus lugen-
tium, &c.* Quibus postremis verbis aliisque plu-
ribus Libanius indicat id factum per Monachos
non villo Theodosii Magni praecepto, verum alte-
rius, quem pluribus sugillat, quemque ipse *Procu-
lum Comitem Orientis* fuisse puto: vel certe *Cyne-
gium*, quem Theodosius occludendis per Orientem
& Aegyptum templis praefecerat: vt ad *proximam
legem* ostendemus. Quo etiam argumento appa-
ret, eam orationem habitam Anno Domini 388.

Illud sane, quod nominatim ait, de innumeris
ibi simulacris, explicare videtur, quod hac lege
Aedes frequentia Deum (quomodo hic legendum
videri possit) *dicata*, dicitur; *frequentia*, inquam
Deum, τῷ πλήθει τῶν Θεῶν, πολυθεότητι: & ideo
frequentia simulacra in honorem Deorum, quae
olim multiplici diuinitate censebantur: Theodosius
vero aedem iam non *Frequentia Deorum*, sed *homi-
num frequentia* patere vult cœtuique, populoque
communem esse, Conciliis forte Prouinciarum ce-
lebrandis: de quo vide quae dico ad l. 12. 13. *supr. de
Legatis*, vel conuentibus curiarum, quo sensu cœ-
tus vox accipitur saepe: vt l. 42. 66. *supr. de Decur.*
Quomodo & alias saepe templa in publicos alios
vñs conuersa: de quo conuersionis genere omni-
busque aliis dico ad l. 19. *infr. simulacra* item, noua
diuinitate, verum arte metienda esse definit. Quam
sententiam in consilio Theodosii proculdubio Gen-
tiles obtinuerunt: quo pertinet illa, *patere publici
consilii auctoritate* decernimus. Quibus etiam ver-
bis opponit Theodosius, hanc constitutionem, de
publici consilii sententia seu matura deliberatione
latam (vt loquitur l. 2. *supr. de consil. Principum*) con-
trario oraculo seu rescripto obreptitio, per obrepti-
onem a se impetrato. Vnde interim apparet, hanc rem
in consilio Theodosii Magni diu multumque agita-
tam. Fuit vero hæc Theodosii Magni cogitatio,
posse & religioni consuli, sacrificiis videlicet pro-
hibitis, neque interea voluptatibus, atque orna-
tui publico quicquam detrahendum. Quo etiam
ornatus publici tuendi argumento Gentiles & in
his Libanius, hoc ipso tempore Imperatorem Theo-
dosium dehortatus est a templorum strage. Verum
vbi rerum experimentis contra euenit, eidem ne-
cessarium visum ad eradicandam superstitionem.
Templa occludere, vel etiam excindere. Quod
quidem etiam non semper Principum auctoritate
iussu factum, verum Ecclesiasticorum Monacho-
rumque zelo: vt factum queritur Libanius *ea orat.*
ὑπὲρ τῶν ἱερῶν. Ergo Theodosius Magnus hac leg.
templum istud nunc patere voluit, cœtui populo-
que: & vt mox ait, *votorum celebritatis*. *Votorum
celebritas*, seu vota publica l. 17. *infr.* (quorum
causa Templum istud patere populo vult Theodo-
sius) sunt: Primo, *Ludi* (quorum etiam originem
ex Templis nonnullis exortam iam ex l. 3. *supr.* di-
dicimus.) Et in his quidem Maiumæ Spectaculum,
de quo suo *tit.* dictum. Secundo, *Conuiuia* seu
sesta conuiuia (vt in d. l. 17. & 19. appellantur.)
Tertio, *Kalendarum Ianuariarum*, per hæc ad-
huc tempora, solemnitas, quæ & festis conuiu-
iis peragebatur, vt horum temporum Scriptores Am-
brosius *Sermone* 17. Asterius Amaseæ Ep. *Homilia*
4. de *sesto Kalendarum*, Prudentius *lib. 1. contra Sym-
machum* v. 240. testantur. Quarto, vota publica
dicebantur (& quidem *VOTORVM* appellatione
κυρίως in Synodo Trullensi, ac non & in l. *unic.*
supr. de

supr. de oblatione votorum, designata) quæ tertio die Ianuarii pro salute Principis in templis suscipiebantur, festisque pariter conuiujs & εὐχαϊσ peragebantur. Quod (neuerustiora huc accessim) sub hoc eodem Imp. Theodosio (cuius hæc lex est) factitatum in Asia nominatim, σύγχρονος scriptor Eunapius, in *Vie. Maximi* sub finem testatur. Erant hoc præterea votorum publicorum numero ea, quæ *can. 62. Synodi in Trullo*, pag. 230. Tom. I. Pandect. Canon. Guilhelm. Beuerge. Εὐρημαλία, id est, Bromalia, in honorem Bacchi (vt Balsamon ad dict. *can.* & Tzetzes ad lib. 2. ἔργων Hesiodi, testantur) celebrabantur.

Ad eo autem publica, quæ recensui, vota Gentilibus, aliquandiu & diutius relicta fuisse, vt Christianos ad ea quoque celebranda cogerent, vt lex 5. *supr. de Episcopis*, & *can. 60. & 61. Codicis Africani* testantur: Partim vero sponte contagione quadam a Christianis quoque recepta fuerint: de quo sunt Augustini *epist. 64. ad Aurelium*, & Ambrosii *d. sermon. 17.* vt & Petri Chrysologi *serm. 255.* querelæ: Sic ut Synodi quoque ea prohibere p. 270. necesse habuerint, & in his nominatim Synodus, quam dixi, in Trullo, Καλάνδα, & Βοτὰ (ait *d. canon. 62.*) & Βρεμάλια, & ἡ τε πρώτη τῆς Μουῆς (Μαῦρις habent Codices) ἡμέρα πανηγυρις, τῆς τῶν πιστῶν πολιτείας περιαιρέσεως, Calenia, & Βοτὰ & Brumalia, & conuentus, qui primo Maii die fit, ex fidelium ciuitate sublatus esto. Vbi Balsamo ioculariter lapsus est, qui τὰ Βοτὰ, ἀπὸ τῶν Βοτῶν, id est, ἀπὸ τῶν προβάτων deduxit, & festum id in Panis honorem agnari solitum prodidit.

Ex hac interim quoque lege & l. 17. *infr. in fin.* apparet, votorum publicorum celebritatibus, veluti lustris, sacrificia adhibita fuisse. Quæ quidem sacrificia dict. l. 5. *supr. de Episcopis*, vocantur. Neque mirum, votorum quippe celebritates hæ, seu ludii in Deorum ferme honorem instituti fuerant: vt Tertullianus lib. *de Spectaculis*, pluribus exequitur, & nos alibi dicemus. Itemque conuiuia: de quibus l. 17. *infr.* Porro huc omnino facere videtur Libanii locus ex *orat. eius 13.* ἐπὶ ταῖς διαλλαγαῖς ad Theodosium Magnum Imper. pag. 413. 414. Edit. Morell. vbi de EDESSA & Edessenis Festiuitatibus publicis seu votorum solemnitate, & in his iocorum & factorum licentia, sed & de statutis Imperatorum egit: Etsi corrupte ibi habeat textus ἔμεσαν pro ἔδεσαν: Quod tum alter eiusdem Libanii locus discrete offendit, de eadem re agentis *orat. 12. ad Theodosium*, pag. 400. Edit. cit. tum, quod Libanius hoc ipso loco ait, hanc urbem ἐν τοῖς ὁμέροις τῇ Συρίᾳ, apud finitimos Syria, fuisse, non vero in Syria ipsa: porro in Syria quidem (Phoenice scilicet) fuit Emesa: at in Oïdroëna, Syria finitima, seu ὁμέρῳ Edessa: vt docet præter Ammianum Marcellinum, aliosque, lex 79. *supr. de Decurionibus*. Libanius igitur Theodosii Magni clementiam prædicans erga Antiochenos, qui statuas euerterant, eamque effertens supra Constantii clementiam, cuius statua quoque tracta & contumeliis affecta fuerat Edessa, hæc scribit: πρὸς τίνα δὴ σὲ λοιπὸν ἐξετασέον, ἢ πρὸς τὸν ἐν ταῖς ὁμέροις τῇ Συρίᾳ δι' εἰκόνος καὶ αὐτὸν ὕβρισμένον. Αλλ' εἰ τις τὴν ἔμεσαν (γρ. ἔδεσαν) καὶ τὰς ἐκείνης εὐρτάς, & τὰς περὶ τὰς εὐρτάς ἐνθυμηθείη νόμους, οἷς παλαιόν τι τέτο διὰ πάντων βασιλέων ἦκον. & δι' ἀρχαιότητα μᾶλλον ἡδονὴν Φερίων, ἢ λύπην πολὺ τὸ ἐκείσιν τῶν περὶ τὰς εἰκό-

νας ἀμφοτέρων εὐρήσει, & τοσάτον, ὅσον ὕβρεως, & παιδείας τὸ μέσον. λέγεται δὲ ἡ σοφῶν ἀνδρῶν ἐπιστήμη, τὸ καταδεῖχθαι χαριζομένη τιτὶ τὰ τοιαῦτα δαίμοσι, τοῖς μετὰ παιδείας λαιδορίας ἐσιώντων ἐκείνους ὅπως ταύτῃ κεκορεσμένοι, μηδὲν πλέον παρὰ τῶν ἀνθρώπων ζῆῳσι. & ἀπιστεῖν γὰρ ἐκ ἄξιον ὁρῶντα & σοφὰς αὐτὰς κωμωδεύσας ἐκείνους, & τὰς γε ἐν δόξῃ παρ' αὐτοῖς οὔτως ἀφορμὴν γινόμενας τοῖς μετὰ δρόμῳ σκώμμασι καθ' ἑκάστον τοῖνον ἔτος τοιαῦτα θεόντες ἔχουσι τὴν ἀπὸ τῆς κομῆς τῆς πλήθους ἀλγῶν ἀσφάλειαν, & τὴν ἐπὶ ῥήμασιν μόνον, ἀλλ' ὅμως ἐφ' ἀπασιν ἀπεινὴν ἡδὴ δύναται τὴν ἐξορήν, καὶ ἄρχων ἐκ ὁρῶς ἀνιαιβάς ἐπὶ τὴν τιμωρίαν ἢ, μικροφύχους τε εὐθύς, & σκαιὸς ἐνομιάζῃ καὶ νόμων ἱερῶν ἀλλότριος, ἔχ' ἡμῖν (Ἀντιοχεῦσι) γε ἦν ἀποστροφὴ τις εὐδαμόθεν, εἰδ' αὖ τὸ παρρησιόσιμον, ἀλλ' ἐν τῇ σιγῇ τῶν δεδρακότων ἡ κατηγορία τῶν πεπραγμένων ἐστὶν ὥς σὺ μὲν ἐκείνῃ πάντως ἀνσιγέγνως τῇ πόλει, τῇ ἐξ ἐκείνης πάντως ἀνέκτατος. ἔσως & τὸν ἡμερονέινον δόξαντα τῇ γαλήνῃ παρελήλυθας. Cum quoniam igitur præterea te examinandum componemus? an cum eo, qui apud finitimos Syria in statua quoque accepit iniuriam? Verum si quis Emessam (Edessam) & dies illius festos, ac leges de festis conditas, animo perupiat, quamque ab antiquo id per omnes reges obtinuerit, & ob antiquitatem gaudium potius, quam tedium adferret, multum discriminis inter utrumque circa imagines inueniet: atque æque tantum, quantum inter ludum & iniuriam interest. Sapientum etiam virorum scientia celebratur, quæ concedit quibusdam genitibus eiusmodi, vt illos excipiant epulis, in quibus conuitia iocis permixta sunt: vt hoc modo satiati nihil amplius ab hominibus requirant. Nec æquum est fidem derogare, cum quis videat etiam illos iraducientes ac pipulo differentes semet ipsos; itemque eos, qui in honore apud ipsos sunt, ansam præbere cauillis cum cursu editis. Quare per singulos annos currentes, securitatem ab opportunitate multitudinis sue obtinent, non eam, quæ in verbis tantum consistit, verum in omnibus etiam, quæ festum diem iucundiores efficere possunt: quod si magistratus non merito succensens ad ultionem accesserit, statim parui animi & leue mentis habitus fuerit, & a sacris legibus ritibusque alienus. At nobis (Antiochenibus) nulla ex parte offensionis fuit; neque vero quidquam quod excusaret: sed in eorum, qui hæc fecerunt silentio, actorum accusatio consistit. Quamobrem huic tu quidem ciuitati omnino condonasti; hic vero non omni ex parte illi urbi ignouit: ita cum, qui mitis & clementis reputatus est, serenitate superasti. Ex hoc loco liquet, festiuitates hæc Edessæ annuatim agitas cum magna verborum factorumque licentia, quam Imperatores hoc quoque auo tulerint. Ergo statui quoque abundabat & vrbs. Sane & Ammianus Marcellinus quoque lib. 19. cap. 6, refert, a Constantio Gallis, quibusdam campi ductoribus, vt fortium factorum antesignanis aimatas ibi statuas in regione celebri locari iussas, quæ suo (Ammiani Marcellini) seculo adhuc intactæ seruarentur. Alter, vt dixi, Libanii de eadem re locus est oratione 12. ad Theodosium, vbi Edessam expresse vocat. In Constantii sane rebus multa Edessæ mentio apud Ammianum Marcellinum. Sed & Iuliani, Zosimus lib. 3. cap. 12. & Iouiani, vt docet subscriptio l. 9. *supr. de erog. mil. annon.*

Vota publica citra vetita sacrificia celebrare conceditur. Labet autem addere, quoniam mihi semper impendio placuit, quod scribit Arrianus in *peripl. Pont. Eux.* p. 2. se in sacrificiis celebrandis primo soluisse vota pro Principe his fere verbis: ἔτι δὲ πρώτη τ' ἀγαθὰ ὑψόμεθα, ἢ λατρεύομεν σε, τὸν τε τρόπον ἡμέτερον, ἢ ἀγνοῦντά, καὶ σαυτῇ συνδόντα ἔτι ἄξιον ἢ ὑπὲρ ὅτου πάντες ἔϋξαντο τ' ἀγαθὰ, καὶ ὅσοι ἡμῶν ἑστίον ὑπὸ σοῦ εἶναι πεπνυσται. Publica enim salus Principis salute continetur, & pietate Christiana dignissimum videtur, quod olim dixit Athenagoras, cum legatione fungeretur, Christianos vota pro principibus, tamen gentiles essent, suscipere. Eius verba sunt in fine: Τίνας γάρ καὶ δικαιότεροι ὧν δέονται τυχῶν, ἢ οἵτινες περὶ μὲν τῆς ἀρχῆς, τῆς ὑμετέρας εὐχόμεθα, ἵνα πᾶς μὲν παρὰ πατρὸς κατὰ τὸ δικαίω-
 ταν διαδέχῃται τὴν βασιλίαν, αὐξῇ, καὶ ἐπίδωσιν, καὶ ἡ ἀρχὴ ἡμῶν, πάντων ἐπιτηρίων γινομένων λαμβάνῃ. Et Theophil. *ad Autolyt. lib. 1. circa fin.* gentiles etiam hortatur, vt pro Principe Deum precantur. Τὸν δὲ βασιλεῖα τίμα, τίμα ἐνοῶν αὐτῷ ὑποτάσσόμενος αὐτῷ, εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ. Videtis Tertull. *Apolog. cap. 3.* Arnobium *lib. 4. in fin.* Passionem Beati Cypriani. Publicorum votorum morem receperunt etiam Christiani, sed quoniam ludis, conuersionibus, nepotationibusque celebrabantur, optimum factum visum est sanctissimis Patribus, ex fidelium conuersione ea tollere: & in eam rem adferri vulgo solet *can. 62.* Trullanus ex Harmenop. *Epitom. Can. tit. 3. pag. 39.* Verum quoniam extant sextæ Synodi Constantinop. canones, non puto canonem epitomatum integro præstare. Itaque quoniam illustrare possumus, ne grauemur apponere ex *Tom. 3. Concil. pag. 324. Edit. Rom.* τὰς ἑτα λεγόμενας Καλάνδας, καὶ τὰ λεγόμενα βοτὰ, καὶ τὰ καλούμενα βρυμάλια, καὶ τὴν ἐν τῇ πρώτῃ τῷ Μαρτίῳ (lege Μαίῳ, vt in Epitoma) μηνὸς ἡμέρα τελευμένην πανήγυριν κατὰ πᾶς ἐκ τῆς τῶν πιστῶν πολίτης περιουσίᾳς βυλόμεθα. ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς τῶν γυναικῶν δημοσίας δεξιῆρας, πολλὰν λύμην καὶ βλάβην ἱμποῖν δυναμέναις. ἔτι μὴν καὶ τὰς ὀνόματι, τῶν παρ' ἑλλήσι ψευδῶς ὀνομαζέστων Θεῶν. ἢ ἐξ ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν γενομένων ἐρχήσεως καὶ τελετῶν κατὰ τι ἕδος παλαιῶν καὶ ἀλλότριον τῷ τῶν χριστιανῶν βίῳ ἀποπεμπόμεθα: ἐλθόντες μὴδένα ἀνδρα γυναικίως πο-
 λὴν ἐκιδύσκεσθαι, ἢ γυναικὰ τὸν ἀνδρῶν ἀνδρόειον. ἀλλὰ μήτε προσωπικὰ κωμικὰ ἢ σατυρικὰ, ἢ τραγικὰ ὑποδύεσθαι. μήτε τὸ τῷ βδελυκτῷ Διονύσῳ ὄνομα τὴν καφυλὴν ἀποδίδουσαν ἐν ταῖς ληνοῖς ἐπιβαῖν. μὴδὲ τὸν οἶνον ἐν τοῖς πλῃσι ἐπιχεύοντας, γέλωτα ἐπικινῶν ἀγνοίας τρέψῃ ἢ κατωχότητος, τὰ τῆς δαιμονιώδους πλάνης ἐνεργῶντας. Illa verba, καὶ τὴν ἐν τῇ πρώτῃ τῷ Μαίῳ μηνὸς ἡμέρα τελ. πα.γγ. ita conuerterem, Maium celebratam, de qua Iulianus Imperator *Misopog. p. 116.* τῶν δ' ἑκάστος ἰδίᾳ μὲν ἐς τὰ δῆπναι, καὶ τὰς ἐορὰς τῷ Μαίῳ καὶ χρήματα ἀπολέωντας. Muliercularum molles & libidinosas saltationes Patribus Africanis auctoribus, Imperatores data lege prohibuere, vt liquido constat ex *can. 60. Cod. Can. Eccles. african.* Quibus diebus (natalibus martyrum) etiam quod pudoris est dicere, saltationes sceleratissimas per vicos atque plateas exerceant: vt matronalis honor, & innumerabilium feminarum pudor deuote venientium ad sacratissimum diem, iniuriis laqueiuentium appetatur. D. Augustinus *Ep. 202. Contra recentissimas leges Kalendis Iuniis festis Paganorum sacrilega solemnitas agitata est, nemine prohibente, tam insolenti ausu, vt quod nec Iuliani temporibus factum est, petulantissima turba saltantium in eodem prorsus vico ante fores transiret ecclesie: μήτε τὸ τῷ βδελυκτῷ Διονύσῳ.* Veteres vnam in torcularibus exprimentes Bacchum inuocabant, & cum primum vinum superfunderetur in doliis eff. se ridebant. Hunc locum illustrabit Cyrillus Alexandrinus in *Oseam cap. 9. p. 247. Ἐθες ἦν, &c.* Mos erat inchoantibus agriculturam, & terram aratro proficissuris, victimas immolare Dæmonibus, & ab iis agrorum fecunditatem poscere: rursus vbi messis appeteret, segetem demetentes, atque etiam torcularibus racemos inferentes, libabant & sacrificabant Horis, cantica torcularia modulabantur, & gyates gratiasque habentes, gaudio ac letitia elati totos dies transigebant. Ergo illud OVA, quod Massiliæ, qui nouissimum e compressis vuis, & quasi sæce, vinum exprimunt, cæteris varie concinentibus, ingeminant, Græco fonte cadit, vt pleraquæ alia, quæ sunt in ore vulg. Massiliensis: & profecto nihil aliud esse videtur, quam τὸ βακχε. His enim verbis Bacchum olim inuocatum vetus Horatii commentator addocet: aut certe Euang. vid. Eusebium *Demonstrationis pag. 39. Cod. Gr.*

Hæc quidem longiuscula sunt, sed tamen extra Bacchum non sunt. Et quoniam de publicis votis agimus, voto quoque finiendus est ad hanc legem commentarius. Voto, inquam, quod pro incolumitate sacrosancti & inuictissimi Regis nostri suscipimus, idque non verbis nostris, sed piissimi, doctissimique Imperatoris Constantini, *proem. de administr. Imper.* ἀλλὰ σὺ Κύριε ὁ Θεὸς μῦ, &c. sed tu Domine Deus, cuius regnum inextitabile sempiternum est, prosperam redde viam ei, & sit super eum facies tua, & auris tua ad preces eius inclinetur: proteget eum manus tua, & dirigantur via eius in conspectu tuo, vt ante oculos custodiat iustificationes suas. Cadent hostes, & terram lingent inimici eius. Adumbretur stirps eius secunda sobolis, & umbra fructus eius occultet montes regio. Nam per te regnant Reges, glorificantes te in æternum.

THEODOSII M. Tertia lex: qua SACRIFICIA & quidem diuinatoria vetantur.

IX. (a) Idem AAA. (b) Cynegio PF. P. (c)

NE quis mortalium ita (d) faciendi Sacrificii sumat audaciam, vt, inspectione iecoris, extorumque præfagio, vanæ spem (e) promissionis accipiat, vel (quod est deterius) futura (f) sub execrabili consultatione (g) cognoscat. Aceruioris etenim imminebit supplicii cruciatus eis, qui contra vetitum, præsentium vel futurorum (h) explorare temptauerint (i) veritatem. Dat. viii. (k) Kalend. Iun. Constp. Arcadio A. i. & Bautone v. c. COSS. [385.]

NOTÆ.

- (a) Lex 2. Cod. Iust. eod. tit. Baronius quoque hanc legem recte inferuit Annalibus suis Anno D. 385. n. 37. GOTHOF.
 (b) Male. Iam enim Gratianus Anno 383. 8. Kalend. Septemb. cæsus, & Arcadius Augustus creatus fuerat. Itaque tribuenda hæc lex Valentiniano, THEODOSIO & Arcadio. ID.
 (c) Cynegius hic Præfectus Prætorio Orientis fuit, ab Anno Domini 384. ad Annum 389. de quo alibi sæpe & mox: vid. & Prosopogr. ID.
 (d) Nota ITA. Non omnia itaque sacra inhihentur hac leg. de quo mox. ID.
 (e) Paulus V. sentent. 21. n. 1. ne publici mores ad SPEM alicuius rei corrumpantur: vide & Tertullianum Apol. c. 35. ID.
 (f) Incerta, lege 7. ID.
 (g) Haruspicium, Augurum, Vatum, Chaldeorum, Magorum, &c. vide legem 1. supr. & legem 7. supr. de maleficiis. Eadem porro vox apud Vlpianum referente auctore collationis legum Mosaic. tit. 15. n. 2. ID.
 (h) Futurarum rerum, in Til. Quart. & prim. Cuiac. Edit. ID.
 (i) Tentauerit, & supra, ei, Cod. Iust. ID.
 (k) VII. Cod. Iust. ID.

COMMENTARIVS.

SA CRIFICIA rursum animalium per Orientem a Theodosio Magno, sub capitis poena, hac Constitutione prohibentur Anno D. 385. cura eius rei CYNEGIO Præfecto Prætorio Orientis data. Quam quidem constitutionem indicare mihi videtur Libanius, orat. de Templis, cum ait, Theodosium lege sua sacrificiorum quidem vñ, τὸ θυεῖν interdixisse, thurificationem vero τὸ λιβανωτὸν concessisse. Quæ & ipsa postea ab eo vetita Anno 392. l. 12. infr. Atque eo pertinet vox ITA hac leg. qua animalium scilicet sacrificia vetantur. At non & thurificatio seu λιβανωτὸν, vt discrete scribit Libanius.

Imo & (Zosimo teste lib. 4. cap. 37.) prohibendis sacrificiis & occludendis templis Cynegius hic ipse a Theodosio Magno missus in Ægyptum & Orientem fuit: ΚΥΝΕΓΙΩ, inquit, τῷ τῆς αὐλῆς ὑπάρχῳ πεμπομένῳ κατὰ τὴν Ἀιγύπτου, προτεταγμένῳ τε πᾶσι τὴν εἰς τὰ θεῖα θρησκείαν ἀναγορεύσαι, καὶ κλεῖθρα τοῖς τεμένεσιν ἐπιθέναι, Cynegio Præfecto Prætorio, qui missus fuit in Ægyptum, datis ei in mandatis, vt omnibus numinum religione interdicere & sana clauderetur. Et mox: ΚΥΝΕΓΙΩΣ τῶν κατὰ τὴν εἰῶν καὶ τὴν Ἀιγύπτου ἀπασαν ἱερῶν καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἀλεξανδρείαν, ἀπέκλεισε τὰς εἰσόδους, θυσιὰς δ' εἰργε, τὰς ἐξ αἰῶνος νενομισμένας, καὶ πᾶσαν πατριὰν ἀγίστην.

Cynegius aditus templorum per Orientem & uniuersam Ægyptum, & ipsam Alexandriam occlusit, sacrificiaque ab omni auro usitata, cum omni patrio cultu prohibuit. Idacius Fast. Consul. an. 388. Theodosio A. II. & Cyneg. Coss. idem de Cynegio prodit, & in Chronico, Anno Theodosii X. id est, an. D. 388. adhuc fufius: Cynegius Theodosii Præfectus habetur inuiftris, qui factis insignibus præditus & vsque ad Ægyptum penetrans gentium simulacra subuerit. Hunc eundem puto, a quo templum Edessenum in Osdroëna (de quo l. 8. supr.) destructum ait Libanius orat. ὑπὲρ τῶν ἱερῶν a me edita. Verum hæc post hanc legem accidere. Cynegium quippe hunc Anno demum Domini 387. Alexandriæ moratum indicat indubie lex 19. supr. de petitionibus, & inde reuertentem diem in itinere obliisse, ait Zosimus lib. 4. cap. 45. Anno Domini 388. cui suffectus Tatanus. Quicquid tandem hic Cynegius hanc in partem in Ægypto præstiterit, sane mox alia constitutione per eandem Ægyptum opus fuit. Itaque Anno Domini 391. l. 11. infr. emissæ constitutio ad Euagrium Præfectum Augustalem & Romanum Comitum Ægypti, qua sacrificia templorumque aditus in Ægypto inhibita fuere, ad quam piura dicam.

Quod poenam hac leg. propositam attinet, imponit ea acerbioris supplicii cruciatum: Quod Balsamon Scholio ad Nomoc. Phot. t. 9. cap. 25. pag. 88. siu. pag. 983. Tom. II. Bibl. Iur. Canon. Vet. Hen. Iustell. male de crucis supplicio accepit: quod a Constantino iam diu sublatum fuerat.

Notæ.

Haruspices futura providere facile crediderunt gentes. Nicephorus Gregoras in libr. Synesii *de insomn.* p. 358. *Οἱ σοφοὶ προφῆται καὶ μάντις ἀναγινώσκοντες τὰ ἐν τῷ κόσμῳ πράγματα προορῶσι τὸ μέλλον.* Et pag. sequ. *Οἱ δὲ ἐκ τῶν σπλάγχχνων, τῶν ἀνικετανομένων σφραγίσαν, ὃ δὲ θυτική καὶ ἔντομος λέγεται προγγύσις. ἢ πᾶσι δὲ τοῖς σπλάγχχνοις οἱ μάντις ἄχρῶντο πρὸς δόλῳ τῶν ἐσωμένων, ἀλλὰ τῷ ἥπατι μόνῳ.* Verum ubi defecari cepit Christianorum natio, ludibrium extis piscina debuit, & legibus interdicta eo se recepit, unde prodierat. Dæmon ἐκ θέτης diu ludum fecit humanum genus, sed humanorum Hospitator Deus malum funditus prostravit imposturam eius propalavit, & κακοτεχνίαν exterminavit. Enimvero iure demiremur gentes tam longe de vicinia veritatis errasse, ut vates suos præfensionem, & scientiam rerum futurarum habere crederent, cum verissime καὶ ὥσπερ ἐξ ἐδύτης τινος χρησμῶν ἀποφθεγγόμενος (Galen. lib. 1. περὶ φυσικ. δυνάμ.) Anacreon cecinisset, τὰ δ' αὐτοῖς τις ἴδεν, certe fuerunt etiam ἐκ τῶν ἔξωθεν, qui χρησμοδῶν θεῶν vanitatem refellerent, ut Diogenianus, quem Theodoretus citat περὶ χρησμῶν pag. 138. Porro SS. Patres e fidelium politia eliminarunt, Clemens *Constit. lib. 2. cap. 62. pag. 50.* Cyrillus Hierosol. *Catech. 1. mystag. pag. 513.* ait, *διωσκαπῖαν, μαντήαν λατρείας εἶναι διαβόλῃ.* Trullano sine fraude non licet vates consulere: & videndum erit, quemadmodum constare possit, quod scribit Synesius *de Insomn. p. 135.* *μαντικὴν ἀνεμεσητὸν ἀποδέξασθαι.* Atqui Prophetarum suorum oracula Christiani venerantur, & Prophetica disciplina suscipitur: quoniam vere Deo plenos ἡ θεοδιότικός καὶ ὄργανα θεῶν γενεμένους, ut Theophilus ait 2. *ad Autolycum* futurorum antecognitionem non malis artibus eos habuisse semper constitit. Origenes lib. 4. *contra Celsum* pag. 233. *Τὸ δ' ἀληθὲς θῆον εἰς τὴν τῶν περὶ μελλόντων γνώσιν ἔτε τοῖς ἀλόγοις χρήται ζωοῖς, ἔτε τοῖς τυχάνουσι τῶν ἀνθρώπων. ἀλλὰ ψυχῶς ἀνθρώπων ἱερωτάτης, καὶ καθαροτάτης. ὥς τινες θεοφοῖ τε καὶ προφῆταις ποιῇ.* Athenagoras autem omnium elegantissime προεβείας pag. 9. de Prophetis ait, *οἱ καὶ ἔκαστη τῶν ἐν αὐτοῖς λογισμῶν κινήσαντες αὐτὰς τῷ θείῳ πνεύματι, ἃ ἐνέργουσι ἐξεφώνησαν· συγχεσμένῳ τῷ πνεύματι, ὥς καὶ ἀνακτῆς, αὐτὸν ἐμνεύσαν.* Haruspices igitur, augures, arioli, vates & coniectores hac lege coercentur, conuenienter veterum prudentum definitionibus, quas videre possibile est apud Paullum *Recept. sent. lib. 5. tit. 21.*

THEODOSIO-VALENTINIANEA lex aduersus SACRIFICIA.

X. (a) Idem (b) AAA. ad Albinum PF P. (c)

NEMO se hostiis polluat, nemo infontem (d) victimam cædat, nemo delubra (e) adeat, (f) templa perlustret, (g) & mortali (h) opere formata simulacra suspiciat, (g) ne diuinis adque humanis sanctionibus reus fiat. Iudices quoque hanc (i) formam contineant, ut si quis profano ritu (k) dedit templum vsipiam, vel in itinere, (l) vel in Vrbe (m) adoraturus intrauerit, quindecim pondo auri ipse protinus inferre cogatur: nec non Officium (n) eius parem summam simili maturitate dissoluat, si non & obstitit (o) iudici, & confestim publica adrestatione retulerit: Consulares, (p) fenas (q) Officia eorum simili modo: Correctores, (r) & Præfides, quaternas: Apparitiones, (s) illorum similem normam (t) æquali forte dissoluant. Dat. III. (v) Kalend. Mart. Med. (x) Tatiano & Symmacho COSS. [391.]

NOTÆ.

- (a) Abeft & hæc lex a Cod. Iust. Eam Annalibus suis inseruit Baronius Anno 391. num. 2. GOTHOF.
 (b) Qui sup. l. 9. prox. ID.
 (c) An potius P. V. quod octo constitutiones Anni 389. student & duæ insuper Anni 390. vid. legem 27. sup. de operib. public. Item ea verba huiusce legis, vel in vrbe. Verum nil muto. Albinus hic scilicet ex P. V. factus fuit P. P. eique in Præfectura successit Alypius: vid. legem 2. sup. de priuil. corporatorum V. R. ID.
 (d) Vid. legem 12. infr. Huc pertinet illud: Cum sis ipse nocens, moritur cur victima pro te? Vide hanc ad rem omnino Arnobium lib. 7. *Heraldianæ* editionis p. 271. 272. 273. &c. ubi similiter innoxia animantia vocat. ID.
 (e) Delubra quorum mentio fit hac leg. & l. 11. & ultim. infr. & l. 2. sup. de maleficiis: sunt cellæ Deorum, de quibus & illud Varronis de vita populi Romani apud Nonium cap. 8. num. 87. hæc edis, quæ nunc est multis annis post facta fuit, in qua omnia (alia legunt inibi tria) Regiis temporibus delubra facta. Publius Victor *Templum Iouis Opt. Max cum tribus delubris.* Græci οἶκος dixere. Delubrum etiam locus consecratus in villa Apuleius *Apol. p. 219.* Edit. Lugd. Bat. 1693. ID.
 (f) Vide legem 2. sup. de maleficiis. ID.
 (g) Pervolet, Apuleio lib. 8. *Metamorph. pag. 147.* Edit. Lugd. B. 1623. apud Ioan. Maire. Græci περὶπατοῦσθαι dixerunt, Polybius lib. 9. pag. 545. Edit. Casaubon. in fol. ID.
 (h) Recte: non ut quidam tentant, *Metalli.* Lactantius lib. 2. cap. 3. Nam ista Mortalium digitorum ludrica & fragilia figmenta. Mortali autem opere formata siue fictorem inspicias, siue materiam & substantiam: vide saltem Arnobium lib. 6. p. 250. 251. 252. &c. Edit. Heraldin. ID.
 (i) Ita leg. 11. prox. inf. Delubra suspiciat, ita enim ibi restitui, suspiciat, id est adoret. Lactantius d. c. 2. Cum hæc tantopere suspiciant, fabros qui illa fecere contemnunt. ID.

(i) *yp. Iudices quoque hac forma contineat*: Iudices, id est, Proconsulem, Vicarium, quod sane insolens, ut hi soli Iudicum appellatione veniant. Quare legam hic: *Iudicem S.* id est, Iudicem spectabilem. Nam postea sine legis de clarissimis agitur, id est, de Consulibus, Correctoribus, Praesidibus. *ID.*

(k) Ritui. *ID.*

(l) Vide Apuleium initio primi Floridorum. *In Itinere*, id est, in agris extra urbem quaecunque, extra muros urbis *l. 3. sup.* ubi plene dixi. Ovidius *4. Fastor. v. 905.*

*Hac mihi Nomento Romam cum luce redirem,
Obstitit in media candida turba via. ID.*

(m) Quaecunque. *ID.*

(n) Id est, Officiales. *ID.*

(o) Officiales Iudici aduersus legem quid admittenti ob stare debent. *ID.*

(p) Velut Aemiliae & Liguria. *ID.*

(q) Libras scilicet. *ID.*

(r) Veluti Lucaniae & Brutiorum. Interim nota *dignitatum ordinem*: Iudices, Spectabiles, Consulares, Correctores, Praesides (qui tres postremi clarissimi erant) Idemque ordo in Notitia Imperii, ac nominatim in Notitia Occidentis, ubi ita quoque *Consularis Campaniae, Corrector Apuliae & Calabriae, Praesides Dalmatiae, ordine* ponuntur, & Praesides ultimo loco, pariter ut *l. 8. sup. de cohortalib. ID.*

p. 272. (s) Id est, Apparitores. *ID.*

(t) Id est, summam, ut sup. & *l. 11. infr.* parem summam. *ID.*

(v) *VI. in Til. Quart. prin.* Cuiac. Edd. *ID.*

(x) Mediolani hoc tempore constitit Valentinianus Iun. vide Consulare Chronicon Theodosianum. *ID.*

COMMENTARIUS.

SACRIFICIA hostiarum seu Victimarum, TEMPLORVMQVE ingressus, SIMVLACRORVM denique cultus, hac constitutione Anno D. 391. prorsus inhibentur.

Quinam autem Imperatori ea accepto ferenda sit, & ad quamnam orbis Romani partem ea spectet, ex Albini Praefecti Praetorio nomine, cui hac lex inscribitur, satis liquet. Quare ea mens mihi, eam Theodosii equidem consilio (qui vna cum Valentiniano Iun. Mediolani, vnde hac lex data est, hoc tempore constitit, ut testatur Chronologia legum, cuius nutu pleraque gerebantur) verum a *Valentiniano Iun. Occidentis Imp. latam.* Nam quae Prudentius Anno D. 403. de Theodosii Magni constitutione narrat, qua sacrificia Romae prohibita fuerunt, seu, ut ait, Urbem vetuit Tauro-rum sanguine tingi, deque Senatus ad sensu (quantum in hoc ultimo reclamatione Zosimus *lib. 4. pag. 779. & lib. 5. pag. 814.*) id a Theodosio Magno posterius factum, mortuo iam Valentiniano Iunior, & post Eugenium iam casum, sub quo sacrificia rursus reuocata fuerant post hanc legem.

Sane ab eodem Valentiniano Iunior, paucos ante annos D. 384. pars Senatus Romani Aram victoriae a Gratiano dirutam, priuilegia item praediaque Vestalium Virginum restituit (petitionem eius prosequente Symmacho Praefecto Urbis) impetrare non potuerat. Ergo hac primum post Constantinum, Constantem & Constantium Valenti-

niniani Iun. constitutione, sacrificia Romae (atque in Italia) prohibita. Quae paulo ante hanc legem Romae stetit Libanius disertè testatur oratione, quam edidi *ὅτι τῶν ἱερῶν*, quae scripta est Anno Domini 387.

Sed enim hac lex paucis annis labentibus ab Eugenio Tyranno, uti iam dixi, delusa fuit. Quin & inter cetera quoque Ara Victoriae impensaeque templorum Romae restitutae fuerunt, ut Ambrosii *epistol. ad Eugenium*, & Paulinus *in vita Ambrosii* testantur. Tandem, ut dixi, Theodosius casu Eugenio eam Romae retulit, seu sacrificia rursus Romae prohibuit Anno D. 394. Quod & Zosimus & Prudentius memorant.

Hac interim lege obseruanda multa. Primo causa, quibus a Pagano cultu abstinendum Valentinianus indicat: Nam & *hostiis pollui* sacrificantem ait, & *insontem victimam cadi* (quod iam in Notis illustraui) item *simulacra mortali opere formata*, quae omnia & Theodosius Magnus *l. 12. infr.* indicat, ubi dicam, vnde liquet ex eodem ludo vtramque legem profectam. Secundo, obseruandus ordo ludicum, cui similis in Notitia occurrit. Tertio, poenarum proportio notanda: Spectabili ludici, quindecim pondo auri poena imponitur: Consulari, senae, Correctori & Praefidi, quaternae. Quarto, Officiales ludicibus, quid contra leges admittentibus, ob stare & resistere posse, definitur: de quo complurimae aliae sunt leges.

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notae.

Rem diuinam facere, adire templa, simulacra colere, nemini licet.

Insontem victimam.] Arnobius *lib. 7. Postremo, quod gaudium est, innoxiorum animalium mactatione letari?* Ita quae *παρπονός* etiam Porphyrius caedes animalium, atque immolationes hostiarum reprobat, huic innixu, rationi, quod *θύειν δὲ ἐκὼν ἢ θύοντες, ἄδυνα πικρυνόμεν ἄδὲν γὰρ ἢς τὸ θύειν ἀβλαβὲς ἵνα καὶ πᾶσι.*

Mortali opere.] Seneca iam olim irrisit: sic enim ait in fragmento quod extat apud B. Augustinum *lib. 6. de Ciuit. Dei: Sacros, immortales, inuolabilesque Deos in materia vilissima atque immobili dedicant:* Lactantius *lib. 2. c. 2. Nam ista mortalium digitorum ludicra, fragilia figmenta, ex quolibet materia genere formata, quid aliud sunt nisi terra, ex qua nata sunt?*
Tom. VI.

Suspiciat.] Lactantius d. cap. 2. Et cum hoc tantopere suspiciant, fabros, qui illa fecere contemnunt: & in leg. sequ. nemo delubra suspiciat.

Vel in itinere.] Aggenus Vrbicus Comment. in Frontinum de limitibus agror. Nam lucos frequenter in trivinio & quadrivinio inuenimus, sicut in suburbanis & circa publica itinera constitutum esse perspicimus.

THEODOSII M. Quinta hoc titulo lex per Ægyptum: qua SACRIFICIA, aditusque TEMPLORVM interdicuntur.

XI. (a) Idem AAA. Euagrio PF. Aug. (b) & Romano Com. Ægypt.

NVLLE sacrificandi tribuatur potestas; nemo templa circumeat, (c) nemo delubra fuscipiat, (d) interclusos sibi nostræ legis obstaculo profanos aditus recognoscant: adeo, ut si quis vel de diis aliquid, contra vetitum, sacrisque molietur, nullis exuendum se indulgentiis recognoscat. Iudex (e) quoque, si quis tempore administrationis suæ, fretus privilegio potestatis, polluta (f) loca sacrilegus temerator intrauerit, quindecim auri pondo, Officium vero eius nisi conlatis viribus obuierit, parem summam ærario nostro inferre cogatur. Dat. xv. (g) Kalend. Iul. Aquil. (h) Tatiano & Symmacho, COSS. [391.]

NOTÆ.

(a) Abest & hæc lex a Cod. Iust. Et hanc legem recte Annalibus suis inferuit Baronius Anno D. 391. n. 4. GOTHOF.

(b) Augustali, id est, Ægypti. ID.

(c) Tertullianus de cultu fæminarum, e Gentilibus Christianas factas alloquens: Nec templa circuitis, nec templa postulat, nec festos dies gentilium nollis. Perlustret l. 10. supr. peruolet: quæ vox hac in re propria. Limina ipsa oculis conterendo. ID.

(d) *ve. Suspiciat*, vt l. 10. supr. *Simulacra suspiciat*, id est, veneratione prosequatur. Nam & in delubris simulacra fuerunt. Quamquam *suscipere* hoc eodem sensu non vno loco apud Ammianum Marcellinum ex MSS. tuetur Doctissimus Valelius pag. 19. ID.

(e) Intelligit Consulares, Praefides, quorum multi Pagani adhuc hac tempestate erant, ut ex lege prox. quoque patet. Nam de Theodosio Magno huius legis auctore id nominatim proditum, cum Gentiles ad dignitates euexisse, Libanius, ὑπὲρ τῶν λεγόν, & Prudentius aduersus Symmachum. ID.

(f) *Vt polluta Paganorum mentes.* ID.

(g) XV. Edit. Quart. & prim. Cuiac. ID.

(h) *Aquileia* hoc tempore Theodosius constitit, rediturus mox aduersus Maximum bello defunctus ex Italia Constantinopolim, ut docet præter hanc legem *lex unie. supr. de possession. ab eo*, &c. ID.

COMMENTARIUS.

P. 273

SACRIFICIA, TEMPLORVMQUE aditus, omnisque DEORVM persacrificia CVLTVS per Ægyptum a Theodosio M. Anno D. 391. sub poena capitis hac constitutione in totum prohibentur: dato eiusce rei exequenda negotio Euagrio Praefecto Augustali & Romano Comiti Ægypti. Quod ipsum pene negotium paulo ante Cynegio Praefecto Prætorio datum fuerat, ex Zosimo, lib. 4. cap. 37. & Idacio, ad l. 9. supr. probatum est.

Et hæc quidem ita hac leg. Theodosius M. At enim, quod huic legi illustrandæ plurimum facit, quodque amplius est, Theophilo Alexandrino Episcopo satagente (cuius etiam Episcopi mentio fit l. 6. supr. de his, qui super. religione) templa ab hoc ipso Euagrio, & Romano, quibus hæc lex inscribitur (& in his quidem famosissimum Serapium, seu Serapidis templum) Imperatoris iussu destructa fuisse testantur Socrates, lib. 5. cap. 16. Sozomenus lib. 7. cap. 15. Theodoretus lib. 5. cap. 22. & 23. Rufinus lib. 2. cap. 23. &c. Prosuper Aquitanicus in hoc Imperatoris Theodosii, post Gratiani eadem, anno octauo, id est, Anno Domini 391. Hieronymus comm. in Esaiam lib. 7. initio: Tripartitæ historiæ auctor, lib. 9. cap. 20. Nicephorus, lib. 17. cap. 25. Denique qui tempore hos omnes scriptores antecur-

tit Eunapius Sophista Gentilis, in vita Aedessii pag. 76. & 77. Edit. Commelin. Θεοδοσίῳ, inquit, τότε βασιλεύοντι, Θεοφίλῳ δὲ προστάτῳ, εὐετίῳ δὲ (legendum ΕΥΑΓΓΙΟΥ) τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν, ΡΟΜΑΝΟΥ δὲ τῶν κατ' Αἰγυπτὸν στρατιώτῳ πεπιστευμένῳ, οἵτινες τῷ τε Σαραπείῳ κατελυμένῳ, imperante tunc Theodosio, Theophilo Episcopante, Euagrio Praefecto Augustali, Romano vero Ægypti regiones cum imperio obtinente, qui Serapidis adem funditus demoliti sunt &c. Quo loco lapsus est humaniter interpres, qui quem (Euagrium scilicet) Praefectum Augustalem vertere debuerat, Praefectum Vrbi reddidit, ut præter inscriptionem huius legis, Sozomenus quoque diff. lib. 7. cap. 15. arguit: Εὐάγριος, inquit, ὑπαρχὸς τῆς Αλεξανδρίας ἦν, Euagrius Praefectus Augustalis erat Alexandria: & Socrates quoque, cum (d. lib. 5. c. 16.) Αλεξανδρείας ὑπαρχὸν nominat, hunc ipsum Euagrium intelligit, vide cap. 2. de Suburbicariis Ecclesiis.

Sed neque felicior idem interpres fuit, cum eodem Eunapii loco hæc verba, Θεοφίλῳ προστάτῳ sic vertit, Theophilo Prætorii Praefecto: cum debue-

debuerit, *Theophilo Episcopo*, vel *Præsidente*: Episcopi namque Græcis *πρεσβύτερος* quoque καὶ *πρεσβύτερος*, vt Latinis *Præsidere*, *Præsides*, *Præsidentes*, *Præsides*, *Præsides*, dicti, quod notum. Zosimus sane, & ipse Gentilis hanc quoque Theophilo Episcopo instante Templorum per Ægyptum stragem *lib. 5. cap. 23.* perstringit, δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας, inquit, τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Θεοδοῖος, ὁ πρῶτος ἀρχάμενος τῆς κατὰ τῶν ἱερῶν καὶ ἐξ αἰῶνος παλίων ἐπιβουλῆς: inter quos primus & summus erat, *Alexandrina urbis in Ægypto Antistes Theophilus, qui primus sacra, patriosque ritus æternos oppugnare cepit.* In commune vero de hac Serapii strage vide & Marcellinum, *Chronico Anno Domini 389.* Tandem hæc lex quoque de earum numero est, quibus Sozomenus *lib. 7. cap. 20.* pœnam capitis statutam sacrificantibus ait.

Tandem ex his discimus hoc demum tempore Serapidis templum sacraque excisa Alexandriæ fuisse; cum & sub Constantio adhuc ea steterint, quod testatur vetus orbis descriptio sub eo scripta, quam ipse edidi: imo & sub Theodosio M. adhuc huius legis auctore A. D. 388. vel 389. vt testatur Libanius Ora-

tione ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, quam & ipse extuli; quo ipso tempore & Romæ quoque sacrificia steterint docet. Quo ipso docemur etiam orationem habitam ante hanc legem, vt & superiorem, qua sacrificia Romæ prohibentur, & sic ante Ann. D. 391. Quin & cum Ammianus Marcellinus scriberet, id steterint adhuc ex eo clare apparet. Ioannes Chrysostomus quoque Presbyter Antiochiæ ab Anno Domini 386. quo tempore *bomil. 8. in Matth.* habuit, testatur Gentilitiæ superstitionis reliquias in Ægypto steterint, *pag. 127. Tom. VII. Oper. Edit. Benedictin.*

Quo anno vero hæc Serapæa strages euenierit videndum est. Sane Marcellinus in *Chronico*, biennio ante hanc legem id assignat, *Timasio* videlicet & *Promoto COSS.* id est; Anno D. 389. quam sententiam secutus quoque Baronius. Atquin ex hac lege eiusque circumstantiis & superscriptione quam modo illustrauimus, certissime colligitur hoc Anno demum 391. id factum. Certe eo quoque adhuc tempore; quo Chrysostomus scribebat, *πρὸς τὴν ἐκδοκίαν* steterint id templum discimus ex iis, quæ scribit *pag. 373. su. pag. 595. Tom. I. Benedictin.*

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notæ.

Theodosius M. non modo templorum aditum inhibuit, sed dirui iussit. Prosper in *Chron. Apud Alexandriam templa destructa*, in quibus Serapis antiquissimum & notissimum templum, quod quasi quedam columna ruentem sustinebat idololatriam. Niceph. Call. *bist. Eccles. lib. 25. c. 25.* In templorum, inquit, demolitione Theophilo plurimum debin opere nauarunt, *militarium in Ægypto Dux Romanus, & Alexandrina urbis Præfectus Euagrius.* Sozates & Sozom. Ἀλεξανδρίας ὑπαρχον vocant; Epiphanius autem vertit, Præfectum Alexandriæ *Tripart. lib. 9. c. 27.* quia sedes Præfecti Augustalis Alexandriæ: in Menologio Græcorum dicitur *αυγυστάλιος Ἀλεξανδρίας*, interdum simpliciter *αυγυστάλιος* Palladius *bist. Laus. cap. περὶ Μελέωνος.* Anastasius Bibliothecarius in *Chron.* (citatur eam S. Anselmus *lib. 2. contr. Wibertum.*) Cum esset illic Theodosius filius Calliopii Augustalis. De Augustalibus vide *barbarum Chron.* ab Illustriss. Iosepho Scaligero publicatum post Eusebium *pag. ult.* Præfectus Augustalis dicitur etiam Præfectus Ægypti in libris nostris, & ab Athanasio in *vita S. Antonii pag. 112. ὑπαρχος τῆς Αἰγύπτου.* Adis ad eund. Athanasium *epist. ad Orthodox. p. 727.* Epiphani. *pag. 35. Gr. Cod.* Huic ἡγεμονία τῆς Αἰγύπτου, Xiphilin. in *M. Antonino p. 368.* Præfectura Ægyptiaca, Spartian. in *Adrian. cap. 7.*

THEODOSII Magni Sexta constitutio hoc titulo qua CVLTVS omnis GENTILITIVS inhibetur.

XII. (a) Imp. THEODOSIVS, Arcadius & Honorius AAA. ad Rufinum PE. P. (b)

I. NVLLVS omnino, ex quolibet genere, ordine (c) hominum, dignitatum, (d) vel in potestate positus, vel honore perfunctus, siue potens forte nascendi, seu humilis genere, conditione, fortuna: in nullo penitus loco; in nulla Vrbe, sensu carentibus simulacris, vel infontem victimam cædat; vel, secretiore piaculo, Larem ignem (e) ero Genium, Penates nidore veneratus, accendat lumina, inponat tura, ferta suspendat. II. Quod si quispiam immolare hostiam sacrificaturus audebit, aut spirantia exta consulere, ad exemplum Maiestatis, (f) reus, licita cunctis accusatione, delatus, excipiat sententiam conpetentem, etiamsi nihil contra salutem Principum, aut de salute quæserit: Suffici, enim ad criminis molem, (g) naturæ (h) ipsius leges velle rescindere, inlicita perscrutari, occulta recludere, interdicta temptare, finem, quærere salutis alienæ, (i) spem alieni interitus polliceri. III. Si quis vero mortali opere facta, & æuum (k) passura simulacra imposito (l) ture venerabitur, ac (ridiculo exemplo metuens subitoque (m) ipse simulauerit n)) vel redimita vittis arbore, (o) vel erecta effossis ara celsipitibus vanas imagines, humiliore

licet muneris præmio, tamen plena religionis iniuria, honorare (p) temptauerit, is, utpote violatæ religionis reus, ea domo seu possessione multabitur, in qua eum Gentilicia constiterit superstitione famulatum. (q) Namque omnia loca, quæ turis constiterit vapore fumasse (si tamen ea in iure fuisse thurificantium probabuntur) fisco nostro adfocianda censemus. IV. Sin vero in Templis fanisue publicis, aut in ædibus agrisue (r) alienis, (s) tale quispiam sacrificandi genus exercere temptauerit, si ignorante domino usurpata constiterit, xxv. librarum auri multæ nomine cogetur inferre: conniuentem vero huic sceleri par ac sacrificantem poena retinebit. (t) Quod quidem ita per ludices, ac Defensores, (v) & Curiales singularum urbium, volumus custodiri, ut ilico per illos (z) delata plectantur. Si quid autem ii (aa) tegendum gratia, aut incuria prætermittendum esse crediderint, commotioni Iudiciariæ subiacebunt: Illi (bb) vero moniti (cc) si vindictam dissimulatione distulerint, xxx. librarum auri dispendio multabuntur: Officiis quoque eorum damno parili subiugandis. Dat. vi. Id. Nou. CP. Arcadio A. II, & Rufino COSS. (dd) [392.]

NOTÆ.

- (a) Et hanc legem recte memorat Baronius Anno 392. num. 25. & 26. GOTHOF.
- (b) Rufinus hic PP. fuit sub Theodosio, Orientis, qui Tatiano his COSS. suffectus fuit: vide Zosimum, lib. 4. p. 773. & Ambrosium Epist. 53. liu. 50. Edit. Paris. quem etiam Zosimus insectandum non alia de causa putauit, quam quod Gentilitiæ superstitioni insectus esset: ut viceversa Tatianum laudatum iuit p. 769. quia Gentiles eum indulgentiorem haberent. ID.
- Plebeio, Senatorio, Equestri, Perfectissimatus, ID.
- (d) Illustres, Spectabiles, clarissimi. ID.
- (e) γγ. larem igne, mero genium: de quo mox. ID.
- (f) Criminis scilicet, & reorum. Porro de hac publica inquam accusatione Maiestatis reorum: vide suos titulos supra: dixi sup. tit. de Maleficiis & Mathematicis. ID.
- (g) Vide Glossar. & interea legem unicam sup. ne sint iuss. princip. & Nouellam Theodosii tertiam. ID.
- (h) Ita sup. l. 5. de Maleficiis. Magi, naturæ peregrini, vocantur. ID.
- (i) Vide notata ad legem 4. sup. ID.
- (k) Id est, senium, occasum, & interitum. ID.
- (l) Sic supra, imponat tura. ID.
- (m) γγ. Subito quæ. Tentabat Marcilius ad Vesp. c. 5. omiſſa voce simulauerat, quod ea in vltima Parisiensi deerat, subidoque, id est exemplo, quale sus aut sullius, aliquis imitetur: & quod Latini subidum dixerint hominem, qui non plus saperet, quam occisa olim sus: Eodemque sensu insubidum dici, valde subidum, & suillum. Quæ omnia ne memorari quidem digna sunt. Nam cur vox hic subito addita fuerit, mox dicam. ID.
- (n) Hæc vox in vltima editione Parisiensi intercidit. Inde simulacra: vide & Lactantium lib. 2. cap. 3. & c. 19. Simulare & effigiare idem: quomodo Minutius Felix & Apuleius & Sidonius lib. 6. ID.
- (o) Male hic Marcilius reponit, redimitam vittis arborem. Nam non arborum hic cultus designatur, sed honoris modus, qui imaginibus tribuebatur. ID.
- (p) Et hæc vox propria: vide Glossar. ID.
- (q) Vide Tertullianum de idololatria cap. 5. ID.
- (r) De Templis in agris plene dixi ad l. 3. & 10. sup. l. 14. 16. & 19. infr. ID.
- (s) Priuatis vel Principis vel Publicis. ID.
- (t) Id est, tenebit obnoxium: vide Glossar. ID.
- (v) Vide Paratitlon, de defensoribus ciuitatum lib. 1. sup. ID.
- (x) Puta Defensores & Curiales, quorum muneris erat in iudicium, seu ad Iudices deferre comperta crimina: vide d. Paratitlon, & quæ dixi ad l. ult. sup. de superexactionib. & leges nonnullas tit. de heret. ID.
- (y) Id est, ad Iudices. ID.
- (z) Iudices scilicet. ID.
- (aa) Defensores scilicet & Curiales: & forte hic legendum hii, id est, hi. ID.
- (bb) Iudices scilicet. ID.
- (cc) A Defensoribus & Curialibus. ID.
- (dd) In hunc annum incidunt Decennalia Arcadii Aug. quorum ope lex hæc illustrari quoque potest. Cæterum notandum hic in Inscriptione legis delendum esse nomen Honorii. qui anno demum sequenti a Patre Augustus nuncupatus est. RITTER.

COMMENTARIUS.

SACRIFICIA omnia, omnisque alius **DEORVM** **CVLTVS** personis omnibus & locis per Orientem vniuersum hac Theodosii Magni constitutione, ad Rufinum Praefectum Praetorio emissâ Anno D. 392. pariter vt *l. 11. supr.* interdiciuntur. Et sic *ἡ βασιλεύς* quoque iam non minus quam *τὸ θύειν* inhibetur. Denique omnis idolorum cultus, omnes ceremoniae Gentilitiae. Quo pertinet quod Ambrosius Oratione, de obitu Theodosii Magni, pagina 53. sive pagina 117. Tom. V. Oper. Edit. Paris. (quae triennio post hanc legem habita omnino Anno Domini 395.) de Theodosio scribit. *Qui abscondit SIMVLACRA Gentium: Omnes enim CVLTVS idolorum fides eius abscondit, omnes eorum CERIMONIAS obliterauit.* Item pag. 59. sive pag. 122. Edit. cit. qui sacrilegos remouit errores, clausit templa, simulacra destruxit.

Et haec quidem ita nunc Theodosius M. hac leg. & superiore, cum antea, neque templorum aditu, neque alio Deorum cultu interdixisset, ac nominatim non igne, non nidore seu thure, *ἡ βασιλεύς*, non *τιμὰς ἀπὸ τῶν ἁλλοῦ θυμιαμάτων* (quod ipsum sane hac lege nominatim prohibetur.) Quod ante hanc legem Libanius testatur, ad ipsummet Theodosium Magnum scribens, Oratione, quam ipse edidi, *ὕπερ τῶν ἱερῶν*, verbis quae iam retuli ad *l. 7. supr.* Qui quidem gradus ad abolendam Gentilitiam superstitionem sub Theodosio Magno notandus est: Primum enim sacrificia prohibita fuerunt, insignioraque Tempia diruta vel donata confiscatae: At ceteri Deorum cultus, *ἡ βασιλεύς*, Templorumque aditus, non ideo inhibiti, neque ornamenta his detracta: quod secundo tertioque pedato factum. Postremum tandem, Tempia quoque in pagis seu agris passim diruta, vbi cultus diutius haesit.

Ceterum, si quid coniectura assequor, huic legi ferendi Tatianum causam praebuisse existimo, qui ante Rufinum PP. Orientis fuerat. Zosimus certe p. 275. Gentilis scriptor, non alia de causa Tatianum hunc laudibus efferre, Rufinum vero conuiciis proscindere videtur, quam quod ille Gentilibus aequior fuerit, hic vero eorum superstitioni aduersus maxime.

His ita praecognitis de huius legis sententia nunc plenius videamus. Huius igitur legis quinque capita facio.

Primo capite ipsa *Interdictio* continetur: eaque vniuersalis seu generalis, tum ratione personarum, tum ratione locorum, denique quoad omnem cultus, siue superstitionis Gentilitiae speciem, de quo postremo sigillatim postea: Quod *personas* igitur attinet, omnibus cultu Gentilitio interdicat hac leg. Theodosius Magnus. *Nullus omnino ex quolibet genere, ordine hominum, dignitatus, vel in potestate positus, vel honore perfunctus, siue potens sorte nascendi, seu humilis genere, conditione, fortuna.* Qui interim personarum recensensus obseruandus venit, quo omnia hominum genera continentur. Quod loca attinet: *In nullo*, inquit, *penitus loco, nulla vrbe.* Est igitur hac lex & interdictio generalis & ratione personarum, & ratione ritus omnis Gentilitii, de quo postea.

Secundum caput est proprie in *sacrificantes* extaque *hostiarum consulentes.* Eos vero velut Maiestatatis reos puniri iubet: Maiestatatis, inquam, etiam humanae: Quod de haereticis quandoque cautum: vide *supr. tit. de haereticis*: Et quidem sub duplici ampliacione; primo quidem accusatione omnibus indulta, idque etiam exemplo Maiestatatis reorum:

de quo *lib. 9.* quod & ipsum de haereticis quoque cautum *l. 40. supr. de haereticis*: deinde distinctiōne sublata, vtrum videlicet aliquid contra salutem Principis, vel de salute eius quaesitum fuerit, vel non: cum alioquin Consultoria de Principis salute sacrificia nominatim tantum aliquando prohibita fuissent: de quo ad *leges superiores*, & ad *tit. de maleficis & mathematicis*. Et rationem addit, egregio verborum ambitu: quod scilicet sufficiat ad *criminis molem*, seu ad exaggerandum crimen hoc, *natura ipsius Leges velle rescindere, illicita persecutari, occulta recludere, interdita temptare, finem quaerere salutis alienae, spem alieni interitus polliceri.* Quae quidem vt satis illustrantur ex his, quae ad *l. 4. supr. notauimus*, ita ex communi quoque Gentilium Philosophorum sententia deprecipit Theodosius: qui illicita vel occulta persecutari, deque sine alienae salutis quaeri, denique spem alieni interitus promitti noluerunt.

Tertium caput est de his, qui *Cultum quemcumque alium Diis detulerint*, cuius species mox persequamur: nempe hos velut violatae religionis reos, ea domo siue possessione, vbi cultus ille exhibitus fuerit, multari iubet Theodosius. Quae tralatitia alioquin poena est, publicae improbatum cultum exercentium: cuius exempla passim obuia *supr. tit. de haereticis*:

Quartum caput est, de Cultu Gentilitio exhibito, exercito in *Templis fanis publicis aut in adibus agrisue alienis*: Nempe hoc casu sacrificantem 25. libris auri multandum, conuiuentem vero huic sceleri pari cum sacrificante poena plectendum.

Postremo capite id agit Theodosius Magnus multiplici ratione, vt cultus ille inhibeatur, atque adeo lex hac executioni tradatur: excitato videlicet in id trium generum personarum officio. Primo scilicet *Defensoribus & Curialibus singularum urbium* hanc curam iniungit, vt ilico comperta in iudicium deferant, id est, si quid tale admissum sciverint, ludicibus notum faciant: Alioquin si quid illi *togendum gratia, vel praetermittendum incuria esse crediderint*, id est, celauerint vel deferre neglexerint & dissimulauerint, commotioni iudicaria subiaceant, id est, pro motu ludicis seu Rectoris Provinciae puniantur. Nempe Defensoribus & Curialibus Principalibus id quoque iniunctum: pariter vt ne haereticos ritus exerceri paterentur, vt fidem facit *lex 40. & 45. supr. de haereticis*: & *lex 4. supr. ne sanctum baptismum.* Secundo, Iudices, id est, Rectores Prouinciarum, eorumque Officiales, si moniti vindictam dissimulatione distulerint, 30. libris aurimultari iubet. Quod & alias factum: vide *supr. tit. de haereticis*.

Nunc duo potissimum quibus hac lex solemniss est, persequamur. Primo, quidem *ritus Gentilios* quibus plenissima hac inter omnes lex est, de quibus singulis tamen intra modum dicam. Hi vero praeter publicam Victimarum & hostiarum immolationem, & simulacrorum cultum, hic decem memorantur. Et quidem plerique *secretiore* quidem *piaculo*, seu intra familiae domumque, domestico cultu & familiari.

Primo igitur ait; *Larem, igne* venerari solitos Gentiles: *mero Genium: Penates nidore, &c.* Ita enim hic locus restituendus hic totidem litteris retentis, quod Viri Docti multi iam indicauerunt, notumque vel iis, qui hunc Codicem vel a limine salutarunt: *Larem igne, mero Genium, &c.* compulsa videlicet litera M. vltima in voce *ignem*, in vocem sequentem: ne quis sibi hic *ignem erogonium* fingat, quod sibi finxit *Indicis Theod.* auctor.

De his

De his tribus primum: de *Lare*, de *Genio* & de *Penatibus*. *Lares*, de quibus alibi passim, domuum Genii habebantur, & ideo Ausonius eos sic quoque vocat, ὡς κατ' οὐκίαν. Philoxenus & Priscianus vertunt, *Domesticos*, Tertullianus *Apolog.* c. 13. *Deos*, inquit, quos *Lares* dicitis. Tectorum domuumque custodes, Arnobius lib. 3. pag. 118. Edit. *Stewech.* Præstites, Ovidius: familiares *Lares*, Plautus, aliique. At Genii singulorum hominum custodes habiti, & vero ita ab Apuleio libro de *Deo Socratis*, nominantur. *Penates* tandem quoque domestici Dii, seu privati fuere: quare & Tertullianus pro illis, quæ modo ex Apologetico retuli, libro ad *Nationes*, cap. 10. *Privatos enim Deos*, inquit, quos *Lares* & *Penates* domestica consecratione perhibetis: πατρώας vero θεῶς proprie *Penates* Græci vocauerunt: vid. *Gloss.* Philoxeni & Cyrilli: & Dionys. Halicarnass. lib. 1. cap. 67. & 68. *Lares paterni*, Iuuenali. His ita distinctis, Nunc de cultus diuersitate: Igitur *Larem* igne, *Genium* mero, *Penates* nidore cultos, ait Theodosius.

Primo, *Lar*, inquam, igne cultus, cui cura foci & fam. liæ, id est seruorum, qui etiam in foco, tanquam præsentia Dei sui, cibum sumebant. Plautus *Aulularia* Act. 2. sc. 9. v. 16. *Hæc imponentur in foco nostro Lari*. Cato de re rust. cap. 143. *Villica focum purum, circumuersum quotidie, priusquam cubitum eat, habeat*. Kalendis Idibus, Nonis, festus dies cum erit, *CORONAM IN FOCVM INDAT*, perque eos dies *Lari* familiari pro copia supplicet. Ouid. *Amor.* 3. eleg. 3. v. 33.

Et quisquam pia thura focis imponere curet.

Iuuenalis *Satyr.* 9. v. 137.

O parui, nostrique *Lares*, quos *TURRE* minnto,
Aut farre & tenui soleo exornare corona.

Capitolinus Pertinace. c. 14. Et cum apud *Lares* sacrificaret carbones viuacissimi extincti sunt.

Secundo, mero vero *Genius* cultus. Vel illud *Perfici* protritum *Satyr.* 2. v. 3. *Fundemerum Genio*. Cur autem id factum, ut merum fundendum *Genio*, p. 276 non hostia faciendum putauerint, ex Varrone disquirat Censorinus de die *Natali*, cap. 3.

Tertio, quod *nidorem* attinet, *nidor* hic est κνίσμα turis & similium, λιβανωτῆς. *Lar* familiaris prologo *Aulul.* v. 24. Aut *TURRE* aut *VINO*, aut aliqui semper supplicat. Iuuenalis *Satyr.* XII. v. 89. *LARI-BVS PATERNIS Tura* dabo. *Pabula* *nidoris* vocat Tertullianus: *nidor* altarium, *Minutio Felici* c. 27. Arnobius lib. 7. p. 202. Ed. *Stew.* *Nidorem* consecrantur & fumos. Quare non mutanda hæc vox in *Odore*, quomodo tamen etiam *Tiliana* Ed. habet. De *nidore* hoc seu κνίσσῃ multa habet Richardus ad *Procli orat.* 13. pag. 416. 417.

Quarto, sequitur accensio *Luminarium*. *Lumina* scilicet Diis accendebantur, Lactantius, lib. 6. cap. 1. *Accendunt*, inquit, *lumina*, velut in tenebris agent, quod etiam Seneca irridet *epist.* 69.

Quinto, post hæc *Turis* impositio; cuius tribus locis fit mentio hæc leg. vbi & propria vox imponendi turificantium; *turis* vapore fumare. Ovidius *Amor.* 3. eleg. 3. v. 33.

Et quispiam pia tura focis imponere curet.

Lactantius, lib. 5. cap. 21. Et animas suas cum tura ipso cremandas aris detestabilibus imponunt. Aristophanes in *Vespis*, ὥσπερ λιβανωτῶν ἐπιτιθεῖς νεμνήα.

Sexto, inde *ferta* suspendi solita ait. Sertis scilicet Deos ornatos passim obseruatio est: videndus Arnobius, lib. 7. pag. 226. *Etiame Dii SERTIS, coronis afficiuntur & floribus?*

Iuuenalis, *Satyr.* XII. v. 84.

Sertaque delubris & farra imponite cultris.

Vbi Scholiastes, *Frondibus*, inquit, ornabant *templa*. *Tibullus* lib. 1. eleg. 1. v. 17.

Nam veneror, seu stipēs habet desertus in agris:

Seu vetus in triuio florea ferta lapis.

Atque hoc nomine damnata olim a Christianis corona: vide Tertull. *Nominatim* vero templorum postes fertis ornati, l. 7. *Cod. Iust. de Paganis*. Absit a saculo nostro redimiri fertis templorum impios postes. Ara item & simulacra. Sed & *Lari* nominatim in focus imposita: de quo *supr.* Et capiti colloque simulacris ferta imposita. *Tibullus* 1. eleg. 8. v. 51.

Illius et nitido stillent vnguenta capillo.

Et capite & collo mollia SERTA gerat.

Iphis Laribus, Iuuenalis *Satyr.* IX. v. 137.

O parui nostrique *Lares*, quos ture minuto,

Aut farre aut tenui soleo exornare CORONA.

Plautus *Trinummus* Actu 1. sc. 2, in princ.

Larem CORONA nostrum decorari volo

Lar familiaris ipse, *Aulularia* Prolog. *Dat mibi CORONAS*. Sed, cui non dictus *Hylas*?

Septimo, sequuntur illa: *Spirantia exta* consulere: proprie. Virgilius ea imitatione 4. *Æneid.* v. 64.

pesudumque reclusis

Pectoribus inbians spirantia (trepidantia) consulti exta.

Notissima vero hæc Extispicina, σπλαγχμεία.

Octauo, *Redimita* quoque vittis arbore imagines honoratas, ait Theodosius, Statius 2. *Thebaid.* in fin. ab arbore casta necesse purpuræ niteo discrimine vittas. Prudentius 2. contra Symmachum vers. 1010. Et que funificas arbor vittata lucernas seruabat, Arnobius lib. 1. aduersus gentes pag. 22. Edit. *Stewech.* Venerabar, inquit, nuper veteris in arboribus taniat. Idem lib. 5. p. 159. Quid lanarum, inquit, vellera, quibus arboris colligatis & circumuolutis stipitem. Et mox: Quid comis violaceis coronis, & REDIMITI ARBORIS RAMVLII? Prudentius hymno 10. v. 301. Ignosco fatuis hæc tamen vulgaribus, quos lana terret discolora in stipite. Apuleius 6. *Metamorph.* pag. 100. Ed. Lugd. Bat. apud Iean. Maire. Videt Dona speciosa & LACINIAS auro literatas ramis arborum postibusque suffixas, Apuleius *Apolog.* pag. 291. Edit. cit. Negant uidisse, qui fuerunt, unum saltem in sinibus eius lapidem vnctum aut Ramum coronatum. Adde & Ouidium 8. *Metamorph.* Plinium lib. 12. cap. 1. Senecam *epist.* 47. Scholiastes Aristophanis Pluti, ἐπὶ τῶν δένδρων πανταχῇ ἐν τοῖς ἱεροῖς προσπαταλέουσι τὰ ἀναθήματα, ubicunque arboribus in templis alligant donaria. Certe mos hic postea diu mansit, ad arbores adorandi; & quidem in Italia, ut Gregorius Papa lib. 7. *epist.* 20. in Africa, ut Concilium Carthaginense (habitu Anno 401.) seu Canon 84. *Codicis Africani*, & D. Augustinus sermone de tempore 241. testantur, & per Galliam Sulpitius Seuerus in V. S. Martini, docet; ut & Concilium Arelatense 7. Altisiodorense, Nannetense, Agathense, & Capitularium lib. 1. tit. 64. & lib. 7. tit. 236. Dictæ hæc arbores *Sacriæ*, ut ex can. 3. Concilii Altisiodorensis: & Legibus Longobardicis lib. 2. tit. 38. l. 1. apparet.

Nono, *Erecta* item ara effosis cespitibus imagines honoratas hæc lege dicitur. Ara cespitibus quoque Gentilibus & subitanæ ex cespitibus erectæ, quas Iamblichus lib. de vita Pythagoræ, cap. 3. pag. 35. *Aras*

Βαμὲς αὐτοῦ γεδίας, vocat. Virgilius 12. *Æneid.* v. 119.
Aras Gramineas, vbi vide Seruium. Tibullus 11.5. v. 100.
 — *festas extruet alie*

Cespitibus mensas

Ovidius *Fastorum* 1. v. 343.

Ara dabat fumos herbis contenta Sabinis.

Et lib. 4. *Metamorph.* v. 752,

Dis tribus ille focus totidem de cespite ponit.

Tacitus 4. *hist.* c. 53. Apuleius ideo lib. 1. *Floridor* in pr. *Cespitem* libamine fumigatum, dixit: & lib. 7. *Metamorph.* p. 126. *Aram*, inquit, *cespite* virenti Marti Deo faciunt. Tertullianus *Apol.* c. 25. *Frugi religio, temeraria de cespite altaria*, & de *Corona* c. 7. *Capitolinus* in descriptione Hecatombes: in *Maxim.* c. 11. *Centum aras*, inquit, *vno in loco cespitiis extruuntur*. Meminit & Hieronymus in cap. 65. *Esaiæ*. Quem *cespitem* virentem Apuleius vocat, Horatius *viuum Cespitem*, dixit 1. *Odor.* 19. & 3. *Odor.* 8. *Festum cespitem*; Iuuenalis *Satyræ* 12. v. 2.

*Qua festas promissa deis animalia cespes
 Expectat: niueam regina cadimus agnam.*

Silius *Italicus* 1. 16. v. 262.

Et simul extructis CESPES surrexerat aris.

Victimæque admota stabat subiecta securi.

Calpurnius *Eclogæ* 2. p. 62.

Sæpe vaporato mihi cespite palpitat agnus.

Prudentius in hymno Romani. v. 186.

— *quas ad aras præcipis*

Veruece caso fumet, ut cespes meus?

Et in hymno S. Laurentii.

Stat ara thure & cespite;

Præcanda iam nunc est tibi.

Ausonius in *Ephemer.* v. 13.

Foculosque vini cespitis

Vanis relinquo altaribus.

Lactantius 1. 6. cap. 24. *Ad quod sacrificium neque verbenis opus est, neque fibris, neque cespitibus, quæ utique sunt vanissima.* De his aris & similibus etiam accipiendum quod Augustinus *sermone* 41. scribit: *Quicumque in agro suo aut villa aut iuxta villam aliquam ARBORES aut ARAS, vel qualibet fana habuerit, vbi miseri homines solent aliqua vota reddere, &c.* Ex his apparet interim, retentam diutius in agris & priuatis possessionibus, publicis quamlibet locis exterminatam, superstitionem. Idem Augustinus *sermone* 6. de *verbis Domini*, de *Idolis* loquens: *Multi, inquit, Pagani habent istas abominationes in fundis suis, nunquid accedimus & confringimus?*

p. 277. His adde Porphyrium de *Nympharum antro*. Euripidis Scholiasten in *Phœnissis*: de cespite sepulcrorum, vid. *legem* 5. *supr. de sepulc.* Sed quid moror plura, cum existet Berthaldi liber singularis de *ara*, qui tamen hunc Codicis Theodosiani locum non offeruauit.

Decimo, *turis tandem* (de quo etiam *supra*) *vapore fumasse loca*, ait. Quomodo Virgilius *XI. Æneid.* v. 481.

— *& templum ture VAPORANT.*

Prudentius lib. 1. *contra Symmachum* v. 353.

Aut ornat redimita rosis aut ture VAPORAT.

Calpurnius *Eclogæ* 2. v. 62.

Sæpe vaporato mihi cespite palpitat agnus.

Hactenus de ritibus Gentilitiis, qui hac legem memorantur; nunc secundo loco sequuntur, quod obseruatione magis dignum, quoque solemnibus & notabilis maxime hæc lex est, & Theologiam mere

Tom. VI.

spirans, *Argumenta* scilicet ex Theologia petita, & sacra Scriptura, quibus Theodosius Magnus Christianique Scriptores (qui aduersus Gentes siue Nationes scripsere) Gentilitium cultum traducere & simulacra ludibrio exponere soliti, & sic *σηλινευτικὰ* sequuntur. Quæ quidem vnica sæpe voce perstringuntur, pariter vt *Valentiniani* 1. 10. *supr.* Omitto quæ de futurorum perscrutatione iam *supra* dicta: sequuntur autem quinque de *simulacris* siue *Imaginibus*.

Primo, *sensu carentia simulacra*, dicuntur. Sic Origeni contra Celsum 8. pag. 403. *ἀνομόητοι θεοί*: quomodo & alia simulacra statuasque, Ammianus Marcellinus 1. 14. cap. 6. *figmenta area sensu carentia*, vocat, Romanis statuarum cupiditatem exprobrans. Sic Tertullianus lib. 2. ad *Nationes* extremò: *sed quia nihil sentiunt, impune leduntur*: vel vt est in *Apolog.* cap. 25. *Tam impune leduntur, quam frustra columuntur*. Imo Varro apud Arnobium, qui & ipse ait, *Carent enim sensu*, initio lib. 7. *Quis est peioris tam obtusi, qui aut rebus carentibus sensu hostias cadat aut victimas?* Idem ipse Arnobius lib. 6. pag. 186. 192. Edit. *Stewech.* *inertia signa*, dixit, nullius sensus. Item, pag. 198. *non ignorasse antiquos nihil habere Numinis, signa, neque vllum omnino inesse his sensum*. Augustinus *Epistola ad Deo-gratias*, *Et idola quidem omni sensu carere quis dubitat?* Zeno Veronensis, *serm. de Iona*; *Stupida appellat*, Lactantius lib. 6. cap. 13. *Insensibilia excolumunt*, & lib. 2. cap. 2. *quia mortuorum sunt imagines, similia mortuis sunt, omni enim sensu carent*.

Secundo, *mortali opere facta simulacra*, ait: *pāriri vt d. l. 10. supr. mortali opere formata*. Lactantius lib. 2. cap. 2. *Nam ista mortuorum digitorum ludicra & fragilia figmenta, &c.*

Tertio, *anum passura simulacra*, id est, senium & occasum: sic Arnobius lib. 6. pag. 253. *siu. pag. 192. Edit. Stewech.* *Ita enim non videtis quemadmodum seculi longioris incuria perdant sitis.*

Quarto, *ridiculo exemplo a Gentilibus honorari subito, quæ ipsi simulauerint*, (inde *simulacra* dicta) id est, effinxerint. Quod argumentum exequuntur, qui aduersus Gentes scripsere fere omnes, Minutius, Arnobius, Lactantius. Prudentius lib. 1. *contra Symmachum* v. 500.

*Deponas iam fista velim puerilia, ritus
 RIDICVLOS.*

Et in *Apotheosi* v. 186.

*Et quis in idolio recubans inter sacra mille,
 RIDICVLOSQUE Deos venerans sale,
 cespite, ture.*

Lucanus: *Quæ finxere timent*. Sedulius lib. 1. pag. 39.

— *Et quæ fecere verentur.*

Et alioquin metus Deos ipsos finxit: *Primus in orbe Deos fecit timor*, Petronius. Vide & *Lucretium* lib. 5. *Minutius Octauio* cap. 23. *Quod si animum quis inducat, tormentis quibus & quibus machinis simulacrum omne formetur, erubescet timere se materiem ab artifice, vt Deum faceret, illudam.* Quod autem addit, *subito honorari ea, quæ simulauerint*, ad deridiculum magis pertinent: nempe, quod honorarent ea, quæ ipsi *MODO* meram materiam viderant; tam subito scilicet & momento turbinis ligno erat Deus. Quo pertinet etiam, quod Horatius ait, lib. 1. *Sat.* 58. *init. Olim truncus eram, &c.* Item *Vanæ Imagines* vocat: Quomodo & ritus circa eas *vanæ*. Inde & Arnobius lib. 6. p. 192. *agere vos nihil & circa res cassas officiorum impendere vanitates*. Tandem Theologicæ enunciat Theodosius Magnus, quamlibet vili aliquo munere ima-

nere Imagines, seu simulacra honorentur, attamen plene in religionis iniuriam id cedere: vel, ut eleganter ait: *Humiliore licet muneris premio, tamen plena religionis iniuria honorari.* Vbi & muneris vox propria est de his, quæ Diis & simulacris offeruntur: mox plenam religionis iniuriam opponit humiliori muneri seu premio. Nem-

pe, nil tam minimum cultui Deorum vanorum deferre pollis, quin PLENA seu ad plenum hæc veræ religionis Deique veri iniuria sit. Propria etiam hic voce honorandi; pariter ut honoris vox, pro sacrificio passim apud Scriptores effertur, quorum testimonia collegit Iuretus, in lib. 8. Symm. epist. 26.

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notæ.

Sacrificia penitus & vbique prohibentur.

Sensu carentibus.] Ἀνομοθυτοῖς θεοῖς, Origen. contra Celsum pag. 403. εἰδωλοῖς κηρύχοις, Cyrillus Hierosol. Cath. 1. Mystag. p. 513. Lactant. lib. 2. c. 2. Adorant ergo insensibilia, qui sentiunt, irrationabilia, qui sapiunt, exanimia, qui viuunt, terrena, qui oriuntur e caelo? Arnob. lib. 6. Non ignorasse antiquos, nil habere numinis signa, neque ullum omnino ineffe bis sensum.

Infantem victimam.] Vid ad I. 10. supr.

Larem.] Iam dudum eruditissimi homines sic emendauerant, *Larem igne, meo genium, pen. nid.* De laribus pridem multis dictum est: addam tantum, quod Arnobium illustret: ait enim lib. 3. ex Nigidio & Varrone Lares, Giretas, Laruas & Heroas appellari: Glossæ βασιλικῶν, λάρης, λάραες, τὸ, κυρίως, ὅπως οἱ Ῥωμαῖοι, ex Hesychio, apud quem legendum, ut hic: apud Phauoninum etiam corrupte λάρης, λάραες, pro λάρα, Gloss. Græc. Lat. ἡρώες, Lares, dicitur & hic Lar. eadem Glossæ κατοικίδιος δῖος, Lar. Sic Tertullianus Apolog. cap. 13. Domesticos Deos, quos Lares dicitis. Huc autem pertinet scriptura Catonis de re rust. c. 143. Villica focum iuxta circumuersum quotidie, priusquam cubitum eat, habeat. Kalendis, Idibus, Nonis, sejus dies cum erit, coronam in focum indat, perque eos dies Lari familiari pro copia supplicet. Laribus veruece fiebat: Inscriptio vetus, LARIB. VERB. N. II. MATRI LAR. OV. N. II. Nec verum igitur domum custodibus veteres animatis non fecisse: verueces enim Laribus immolatos præter Plautum Rud. act. 4. sc. 6. Horat. od. 23. lib. 3. & Satyr. 3 lib. 2. Tibull. lib. 1. Eleg. 7: hæc inscriptio luculente docet. Sed neque verum est Larem porco duntaxat placari: namque matri Larium immolatas oues eadem fratrum arualium inscriptio coniunct; Laribus autem agnus Plaut. d. scen. 6.

Genio merum.] Censorinus de die natal. c. 2. Hic forsitan quis querat, quid cause sit, ut merum fundendum genio, non hostia fundendum putauerit: quod scilicet, ut Varro testatur in eo libro, cui titulus est, Atticus, & est de Numeris, id moris institutique maiores nostri tenuerunt, ut cum die natali munus annale genio soluerent, manum a cede & sanguine abstinere, ne die, qua ipsi lucem accepissent, aliis demerent.

Penates nidore.] Glossæ Latino-Gr. Penates, πατεῖοι θεοὶ, κατοικίδιοι. Gr. Lat. πατεῖοι θεοὶ, penates. Dionys. Halicarnass. pag. 54. 55. τὰς δὲ δῖας τέρας Ῥωμαῖοι μὲν Πενάτας καλεῖσιν. οἱ δὲ ἐξεργημένοντες, εἰς τὴν ἐλλάδα γλῶσσαν τῶνομα οἱ μὲν πατρώως ἀποφάνυσιν. Cur ait nidore? an quod solerent ἐν τὴν ἐστὶν κομίζειν τὰς ἀπὸ τῶν δῆπνων ἀπαρχὰς; Seruius pag. 219. edit fol. Apud Romanos sublati mensis primis silentium fieri solebat, quod ea, quæ de cena libata fuerant, ad focum ferrentur, & igni darentur, ac puer Deos propitios nuntiasset. Vel quod nidore turis placarentur? Lar familiaris prolog. Autul. Aut ture, aut vino, aut aliqui semper supplicat. Iuuenal. Satyr. 12. vers. 89.

Laribusque paternis

Tura dabo.

Lares etiam inungebant: Tibull. lib. 1. eleg. 7.

Illius e nitido stillent unguenta capillo,

Et capite & collo mollia serui gerat.

Prudentius lib. 1. contra Symmach. Tmemat. 8.

unguentoque lares humefere nigros,

Lumina accendat.] Lactant. lib. 6. cap. 2. Maciant hostias Deo tanquam esurienti: profundunt vina tanquam sitiendi, accendunt lumina, velut in tenebris agent. Fragmentum ἐκ τῶν ψευδοπνεύματων περιόδων τῶν ἀπὸ τῶν ἐκποσίων, quod existat in Synod. Nic. 2. act. 5. pag. 549. ed. R. Ο ὁ ζωγράφος τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ σκιαγραφήσας αὐτὸν ἀπηλλάγη τῇ δ' ἐξῆς καὶ τοῖς χρώμασιν αὐτὸν κατεκίρασε, καὶ ὥτως τῷ Λυκόμηδὶ χάριον τὴν εἰκόνα ἀπέδωκεν. ἢ ἀναδὴς εἰς τὸν αὐτὸν κοιτῶνα ἐτέφεν. Ἄς ὕστερον γινώσκων τὸν Ἰωάννην ἀπὸν αὐτῷ, ἀγαπῶν μὴ τίνας τι διαπραττῇ ἀπὸ βαλανίου ἐσερχόμενος εἰς τὸν κοιτῶνα σὺ μόνος; ἢ) σὺν σοὶ ἐγὼ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀδελφοῖς ἐυχόμεθα, ἢ ἡμεῖς κρύπτους; καὶ ταῦτα λέγων; καὶ πάλιν μὲν αὐτὸν ἔθεον εἰς τὸν κοιτῶνα. καὶ δεῦρ' εἰκόνα περιεγεμμένην πρεσβύτερα, καὶ παρακείμενος λόχους καὶ βωμὸς ἔμπροσθεν, καὶ Φωνίτας αὐτὸν ἔπε. Λυκόμηδες τί βέλτερό σοι τὸ τῆς εἰκόνης τῆς αὐτῆς; τίς τῶν θεῶν συγγυχάνη ὁ γεγραμμένος. δεῦρ' ἡμεῖς εἰς ἱερὸν εἰσὶν εἰσὶν. Cyrill. Hierosol. Catech. 1. Myst. pag. 513. scribit, λατρίαν ἡνὰ διαβάλλει τὸ ἄπλην λόχους & θυμὸν πικρὸν καὶ πικρὸν. Sed hoc alio pertinet: Pagani enim fluminum, paludum & fontium culiores, Fragm.

Fragm. Auctoris de Lim. lib. Plerisque super ripam paludis sacra paganorum inueniuntur: & postmodum Christiani ea labe infecti, faculas accendere ibi soliti, quod in factis Patrum conuentibus prohibitum, damnatumque est Concilli Toletani lib. 12. cap. 11. Gregorius PP. in Epist. quæ est 128. inter Epistolas S. Bonifacii Episcopi Moguntini: *Sacrificia mortuorum seu lucorum, vel fontium, auguria & phylacteria, & incantores vel venefici, id est, maleficos, & obseruationes sacrilegas, quæ in vestris sinibus fieri solebant, omnino respuentes, atque abiciētes. Sed si lumine Dii non egent, ut ait Seneca epist. 95. cur in domo Dei lumina accendimus? Balsamon ad can. 3. Apost. ait, incensum & oleum propter sacrificium non offerri, sed ad templi illuminationem, & veræ luci & Deo gratiarum exhibendam actionem. Zonaras autem, συγκαχώρηται δὲ προσάγεσθαι καὶ ἔλαιον, ὥς φησὶ διὰ τὸ τοῦ ἐκάντεσθαι τῷ ἀληθινῷ φωτί. Certe nouum non est in Sacrosanctis ecclesiis lucernas accendi. Auctor vitæ S. Patris Simeonis: exstat autem in Synod. Nic. 2. act. 4. Ἰδόντες δὲ αὐτὴν τὰς τῶν ἀγίων ἅτας ἐντίμως μετὰ φωτῶν καὶ βήλων δοξαζομένην. Age vero quis non miretur, quod scribit Stephanus Papa Basilio Imp. oleum se non habere lucernarum accensionem? περὶ δὲ τῶν λοιπῶν σιωπῶμεν, inquit, ἐπὶ ἐδὲ ἔλαιον ὡς φωταυγίαν ἔχονεν τῆς ἐκκλησίας.*

Imponat tura.] Ouid. amor. lib. 3. eleg. 3. v. 33.

Et quisquam pia thura focis imponere curat?

Serta suspendat.] Valentinianus & Marcianus in l. 7. Cod. Inst. eod. tit. *Absti a seculo nostro infandis execrandisque simulacris honorem priusquam reddi, redimi fectis templorum impios postes, profanos aris accendi ignes, adoleri in hisdem tura, victimas cedi, pateris vina libari. Anob. lib. 7. Etiam Dii fectis coronis afficiuntur & floribus.* Ipsi lares corona exornabantur. Iuuenal. Satyr. 9. v. 137.

*O parui nostrique Lares, quos ture minuto,
Aut farre & tenui soleo exornare corona.*

Vetus Interpres legit, *exorare, id est, inquit, coronatus floribus precari: sed exornare præfero. Plautus Trinum. act. 1. scen. 2. in princ.*

Larem corona nostrum decorari volo.

Lar familiaris dii. Prolog.

Dat mihi coronas, &c.

Idem Iuuenal. interpr. Satyr. 12. v. 84.

Sertaque delubris, & farra impositæ cultis.

Sic exponit: coronas immolatis hostiis, quod defendi potest. Hostiæ scilicet corona decorabantur. Lucian. περὶ ἱερῶν ἀλλ' οἷον εἰδόντες, περὶ αὐτῶν τὸ ζῶον &c. Tertullianus de coron. militar. *Ipsæ denique fores, ipsæ ipsæ hostiæ & aræ, ipsi ministri & Sacerdotes eorum coronantur. Serta & coronas non protinus ecclesia remouit. Paulinus Episcop. Nolanus Natal. 3.*

*Clara coronantur densis altaria thebnis,
Limina ceratis adolentur odora papyris.
Noctæ dieque micant: sic nox splendorque diæ
Fulget, & ipsa dies cælesti illustris honore
Plus micat innumeris, lucem geminata lucernis,
Ferte Deo pueri laudem, pia soluite vota,
Et pariter castis date carmina festa choreis.
Sparcite flore solum, prætexite limina fectis, &c.*

Quin etiam hodie apud nos D. Ioannis Baptiste imaginem spicea corona videmus exornari, cum messis appetit (quod dubio procul ex veteribus ritibus attractum est) Lares enim horna fruge placari solebant, Horat. l. 4. 23. lib. 3.

Spirantia exta.] Virgil. lib. 4. Æn. v. 64. *trepidantia consulit exta.* Arrianus Peripli Euxin. pag. 2. καὶ ἐπὶ πλάγχθυσι δάμεθα αὐτάδε, καὶ ἐπὶ τοῖς σπλάγχθοις ἐπισπείσμεν.

Ad exemplum maiestatis.] Tertull. Apolog. c. 2. *In reos maiestatis & publicos hostes, omnis homo miles est.*

Licita cunctis accusatione.] Quia, quod in religionem diuinam committitur, in omnium fertur iniuriam, l. 40. supr. de hereticis.

De salute quaesierit.] Qui de salute Principis, siue, ut loquitur Tertullianus Apolog. cap. 35. de capite Cæsarium vaticinatores consulit, capite punitur, Paull. recept. sent. lib. 5. tit. 21. & super Principis salute perferuari nunquam fuit ἀνεμνηστέον, ut ex Iosepho liquet lib. 17. Antiquit. cap. 7. & utique feralibus flammis libri mancipandi, quos habebant Græci & Saraceni, in quibus designabatur, in quot. annos Imperatorum quisque vitam esset producturus. Luitprandus in Legat. Habent Græci & Saraceni libros, quos βιβάνες siue visiones Danielis vocant: ego autem Sybillinos, in quibus scriptum reperitur, quot annos Imperator quisque viuatur, quæ sint futura eo imperante tempora: pax, an simulas; secundæ Saracenorum res, an aduersæ.

Sufficit enim] Hostiarum immolatio capitali poena proposita inhibetur, & extorum consultores tamen contra salutem Principum, aut de salute nihil quaesierint, ultimam penam sustinebunt: namque ipsa nefaria curiositas atrocium criminum appellatione censetur.

Si quis vero] Qui simulacra venerabitur, non continuo supplicio capitali ferietur, sed aliter coërcebitur, ut subiicitur.

Æuum passura] Arnob. lib. 6. Ita enim non videtis spirantia hæc signa, quorum plantas & genua contingitis & contratis orantes, modo casibus stillicidiorum labi putredinis modo carie relaxari.

Ridiculo exemplo] Ut olim exemplo contrario Theodora, Theophili Imp. uxor, cum prohibitus esset imaginum cultus, in cista τὰς τῶν ἁγίων εἰκόνων μορφάς, habuisse fertur, quas venerabatur, Cedrenus pag. 423.

Redimita vitis arbore] Prudentius lib. 2. adu. Symmach.

Et quæ fumificas arbor vitata lucernas

Seruabat, cadit ultivici succisa bipenni.

Theon. ἐν ἐκφρασι. γεγραφὲς ἐν βουλευτηρίῳ, in fin. ἄγαλμα δ' ἐκ ἐδάκνυν ἡ γραφή, ἵσως αὐτὰ τὰ δένδρα θεὸς ἤγντο, καὶ ἐθεράπευον. D. Gregorius lib. 7. Epist. cap. 20. Peruenit ad nos, quosdam illic, quod dici nefas est, arbores colere, & multa alia contra christianam fidem perpetrare. S. Wilibaldus in vit. S. Bonifacii cap. 8. Quorum consultu atque consilio arbores quandam mira magnitudinis, quæ prisco paganorum vocabulo appellatur robur Iouis, in loco, qui dicitur Giesmere, seruis Dei secum adstantibus, succidere tentauit. Arborum cultus radices in Galliam egerat: Glaber Rudolphus hist. Francor. lib. 1. c. 4. Contigit enim, ut die quadam præcipiente eodem Episcopo, quadam profana arbor sita iuxta fluium, cui etiam superstitiose immolauit uniuersum vulgus, videlicet excisa conuelleretur. Seuerus Sulpitius de S. Martino: Item cum in uico quodam templum antiquissimum diruisset, & arbores primum, quæ sano erat proxima, esset aggressus excidere, tunc Antistes loci illius cum cætera gentium turba: capit obfistere. Et antiquissimis temporibus Celtæ Iouem coluisse; Iouis autem apud eos signum celsam quercum fuisse, Maximus Tyrius auctor est differt. 38. pag. 225. Ed. Gr. subter quercum & populum nationes sacrificasse, constat & liquidum est, ex Deut. c. 12. v. 2. & Osee Proph. cap. 4. v. 13. ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ὄρεων ἐδυσίαζον, καὶ ἐπὶ τὰς βυνὰς ἔθυσον ὑποκάτω δρυὸς καὶ λεύκης, καὶ δένδρα συσκιάζοντες, ad quem locum Cyrillus Alexandrinus pag. 143. ἔθυσον γὰρ βυνὰς τε, καὶ ὅρη καταλαμβάνοντες, καὶ γήινοις ὑψώμασι τὰ τῶν δαιμονίων χαμαὶ ἔθεραπευον. ἦτα βυνὰς ὑποκάτω δρυὸς, καὶ λεύκης ἐγείροντες, προσήγον σπονδὰς ὑμῶν, τάχα περὶ ταῖς ἀμαρτυρίαις κατὰ τὰς ἑλληνικὰς μύθους, τιμὰς ἀποπέμποντες. Serua quod ait diuinus Propheta in iugis montium gentes Sacrificasse (in summis montium templa diis substructa, vid. Iul. Frontin. de colon. pag. 90.) sicut & fecisse Persas literis mandarunt Herod. lib. 1. Xenophon. 8. καὶ Origenes contra Celsum lib. 5. pag. 268. Horsum quoque trahi potest, quod scribit Theodoretus grecor. passion. curat. 9. pag. 128. vertices montium veteri errore liberatos, & ibi ascetarum choros sedere, qui Christum crucifixum, Patrem & Spiritum S. collaudent. Paganos autem in arcibus, & munitissimis locis sana sua dedicasse, ὥστε καὶ διὰ τῆς γῆς ὑψώματα, scriptum est in Theodosii constitutione, quæ nuper integrior edita est in calce Concilii Ephesini.

Ara cespitibus] Silius Ital. lib. 16. v. 269.

Et simul extructis cespes surrexerat aris

Victimaque admostrabat subiecta bipenni.

Calpurnius Eclog. 2, v. 62.

Sæpe vaporato mihi cespite palpitat agnus.

Addes Heliodor. Æthiop. lib. 10. c. 27.

Vanas imagines] Arnob. lib. 6. Vel ipsa vos saltem, quæ in medio sita sunt, docere atque monere debuerunt, agere vos nihil, & circa res cassas officiorum impendere vanitates.

Honorare] Maximus Tyrius differt. 38. in princip. Ἀρεῶν ἐνδοξασίας θεοί, πάντες μὲν πᾶσιν, ἄλλοι δ' ἄλλοις ἐνομιζήσαν, κατὰ τὴν φύσιν τῶν ὀνομάτων, καὶ δένοντων αὐτοῖς οἱ ἄνθρωποι τιμὰς καὶ ἀγάλματα. Honorem autem pro sacrificio & litatione vsurpari passua iam obseruatio est.

Connientem vero] Arnobius lib. 2. adu. Gent. Cum non prohibendo, quod oportuerat prohiberi, cessatione crimen fecerit proprium, & retentionis dissimulatione permiserit prius. Vid. Liban. in Hecclor. vitup. pag. 103. & declam. 3. pagina 254.

Dissimulatione distulerint] Magistratus, qui talia non vindicant, eorumque ministeria plethuntur l. penult. infr. l. 7. Cod. Iust. eod. Sed forsitan oppones in Christianorum ecclesiis repositas imagines, quas sancte veneremur: & antiquissimis temporibus agnum, qui digito Præcursoris monstraretur, depictum, postmodum etiam sextæ Synodi Trullanæ definitione, Christi Dei nostri humana forma characterem etiam in imaginibus, pro veteri agno depictum. Ad hoc audies, Imagines Sanctorum, non ut adorentur (verba sunt Ionæ Aurel. Episcopi de cultu imagin. lib. 1.) sed potius, ut quarundam pulchritudinem reddant, & quandam præteritarum rerum

verum memoriam sensibus imperitorum ingerant, in Ecclesiis depingi. Eadem est sententia Can. 82. d. Syn. S. Agobardus lib. de pictur. de imaginibus: Habuerunt namque & antiqui Sanctorum imagines, vel pictas vel sculptas, sed causa hystoriae ad recordandum, non ad colendum: ut verbi gratia, gesta Synodalia, ubi pingebantur, catholica veritate fulti, & Victoris. D. Gregorius epist. lib. 7. indict. 2. cap. 109. Idcirco enim pictura in ecclesiis adhibetur, ut hi, qui literas nesciunt, saltem in parietibus videndo legant, quæ legere in Codicibus non valent. Addeſis Athanaſ. pag. 285. sequi. Edit. Gr. Lat. Et columbiabatur olim Claudius Episcopus. Taurinensis pietatem Christianam his verbis traducens: Sed isti peruersorum dogmatum cultores, agnos viuos volunt vorare, & in parietes pictos adorare. Num quidnam Galli atque Germani, qui cuiusque picture adorationem deferre detrectant, sed & adorantibus libera voce resultant, eosque quanta possunt inuestigatione redarguunt, & ut ad sanam mentem redeant, toto conamine elaborant? Et ita fortasse molliendum, quod de Gallis scribit Anastasius Biblioth. prefat. ad 2. Synod. Nicen. Vniuersalis, inquit, ecclesia semper venerata est, & baclenus veneratur: quibusdam duntaxat Gallorum exceptis, quibus utique nondum est harum (imaginum) utilitas reuelata. Nisi forte dixeris, non sine quorundam reclamatione cultum imaginum in Gallia receptum. Sed magna & ineluctabilis vis est veritatis? Denique gentiles aliquid habere numinis signa crediderunt, quod a christianorum fide mirum quantum alienum sic Elegans inprimis est Scholion, quod refertur in 2. Concil. Nicen. act. 5. p. 559. Εἰ καὶ ποιεῖμεν ὁμοιώματα ἀνθρώπων θεοειδῶν, ἢ καὶ ἐπὶ τὸ προσκυνῶν ὡς θεοῖς, ἀλλ' ἵνα δοῶντες αὐτοὺς ἢς ζῆλον αὐτῶν ἔλθωμεν. εἰ δὲ ποιεῖμεν ὁμοιώματα τῷ χριστῷ, ἢ καὶ ἵνα τῷ ὁμοιώματι προσκυνῶμεν, ἀλλ' ἵνα ὁ νῦν διὰ τῷ ὁρᾶν ἀνὰ πτερῶν. ἢ γὰρ ἡ κῆρυξ φθαρτὴ φθαρεὶ ἀνθρώπῳ προσκυνῶμεν. ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ θεὸς ἠθέλησεν ἀτρέπτως γενέσθαι ἀνθρώπος, ποιεῖμεν αὐτῷ τὴν εἰκόνα ὡς ἀνθρώπου. καὶ περὶ εὐδόξου αὐτοῦ φῶς ἐκείνου. ἢ καὶ αὐτὸν ἐν θεῷ τὴν εἰκόνα λέγομεν, ἀλλὰ θεὸν οἶδαμεν τὸν ἐν τῇ εἰκόνι γραφέντα, ἢ τὸ ὁμοίωμα ἢ καὶ ἡ εἰκόνα. Ἐλλοιγὸς δὲ πλάσσειν τὰ ὁμοιώματα θεοῦ δοξάζουσιν, οἷς καὶ θύουσιν. Turcorum natio nec gentilium superstitionem, nec Christianorum deuotionem amplectitur: nullas enim penitus habent imagines, & ad Deum solum preces allegant, ut tradit Laonicus Chalcondyl. lib. 3. pag. 79. Νομίζεται μηδετῶν μητὲ ἀγάλμα, μήτε ἄλλο τι τῶν γεγραμμένων προσλαβόμενον σφίσι ἢς τὴν προσκυνῆν ἐν τοῖς ναοῖς.

ARCADII e tribus Prima lex in Paganos, Tempia, & sacrificia.

XIII. (a) Impp. ARCADIVS & HONORIUS AA. Rufino PP. P. (b)

STATVIMVS, nullum ad fanum, vel quodlibet Templum, habere quempiam (c) licentiam accedendi, vel abominanda Sacrificia celebrandi, quolibet loco (d) vel tempore. Igitur, vniuersi, qui a Catholicæ religionis dogmate deuiare contendunt, ea quæ nuper (e) decreui, properent custodire, & quæ olim constituta sunt, de Hæreticis, vel de Paganis, non audeant præterire: Scituri, quidquid Diui Genitoris (f) nostri legibus † est in ipsos vel supplicii (g) vel dispendii (h) constitutum, nunc acrius exsequendum. Sciant autem Moderatores Prouinciarum nostrarum, & his Apparitio (i) obsecundans, Primates (k) etiam ciuitatum, Defensores (l) necnon & Curiales, Procuratores (m) possessionem nostrarum (in quibus sine timore dispendii cœtus illicitos hæreticos inire comperimus, eo quod fisco sociari (n) non possunt, quippe ad eius dominium (o) pertinentes) si quid, aduersus scita nostra tentatum, non fuerit vindicatum, atque in vestigio ipso punitum, omnibus se detrimentis & suppliciis subiugandos, quæ scitis sunt veteribus (p) constituta. Speciatim vero hac lege in Moderatores austeriora sancimus & decernimus: namque his non custoditis omni industria atque cautela, non solum hanc multam, quæ in ipsos constituta est, exerceri, (q) verum etiam (r) quæ in eos præfinita est, qui commissi videntur (s) auctores: (t) Nec his tamen remissa, quibus ob contumaciam suam iuste est inrogata, Insuper capitali supplicio iudicamus Officia (v) coercenda, quæ statuta neglexerint. Dat. vii. Id. Aug. cr. Olybrio & Probino coss. [395.]

NOTÆ.

- (a) Et hanc legem Annalibus suis recte inseruit Baronius, Anno D. 395. n. 12. GOTHOF.
 (b) Rufinus PP. Orientis scilicet, sub Arcadio: ut l. 12. supr. & Presopogr. ID.
 (c) Malo quampiam, quamquam & illud sustineri possit. ID.
 (d) Ita & l. 42. supr. de hereticis. ID.
 (e) Fine superioris anni l. 24. supr. de hereticis: & hoc ipso anno l. 25. 26. (& hæc specialius) supr. de hereticis. Quæ tres leges etiam eidem Rufino PP. inscribuntur. ID.
 (f) Theodosii Magni. ID.
 (g) Vide l. 11. 12. supr. ID.
 (h) Confiscationis puta loci, in quo ritum suum exerceuerint d. l. 12. supr. & hac ipsa leg. mōx. Forte etiam intelligit multam aurariam deceni librarum, de qua l. 21. supr. de hereticis. ID.
 (i) Id est, Apparitores Iudicum. ID.
 (k) Id est, Principales Curialium. ID.

- (l) Vide sup. *Paratilon de Defensoribus. ID.*
 (m) *Et Procuratores, &c. de quibus suo tit. lib. 10. tit. 4. supr. ID.*
 (n) *Ex possessiones scilicet. ID.*
 (o) *Iam pertinentes. ID.*
 (p) *Vide supr. tit. de hereticis, & nominatim legem 21. quæ est de multa auraria. ID.*
 (q) *Fortè exercebis, vel ἀπὸ τοῦ κοινῆς repete, decernimus: nisi pronamque legat quis, nempè. ID.*
 (r) *Eam, scilicet pœnam. ID.*
 (s) *Id est, sunt. ID.*
 (t) *Id est, qui ipsi sacrificia fecerunt, aut conuentus hæreticos habuerunt. ID.*
 (v) *Id est, Officiales. ID.*

COMMENTARIUS.

ARCADII tres constitutiones in Paganos, sacrificia & Tempia sequuntur, puta *lex 13. 14. & 16.* Hæc sane SACRIFICIA, Templorumque aditum per Orientem prohibet: Patrisque Theodosii, suasque aduersus Paganos simul & hæreticos leges confirmat. Et maxime quidem aduersus hæreticos: ut potissimam proinde legis huiusce partem rectius in titulum *de hereticis* coniecram oportuerit: Nam & his quoque verbis ea, quæ nuper decreui, *legem 24. 25. 26. eius tit. de hereticis*, hoc ipso anno (ad eundem Rufinum PP. cui & hæc lex inscribitur datas) accipi oportet. Ex hac quoque legi: pariter ut ex *dict. l. 24. 25. 26.* colligimus Rufini in hæreticos odium: de quo dixi

semel ad *d. l. 25.* deque Eunomianorum ideo in eum odio, & in his Philostorgii.

Quod Paganos attinet. Neque etiam hinc ablu- dit Sozomeni locus *lib. 8. cap. 1.* ubi ait, Theodo- sio mortuo filios eius Arcadium & Honorium patris exemplo, prioribus Imperatoribus super Ecclesiis visa sancita propensius confirmasse. Quamquam ad Eccle- siarum priuilegia potius respicere videatur.

Sed nec omittendum quod idem subiicit tum fa- ctum, ut Pagani etiam & Hæretici Imperatorum ex- emplo certatim ad Ecclesiam Catholicam accederent. Quamquam viceuersa Apostatas nonnullos extirpsse docet sequi. Anno 356. *lex 6. supr. de Apostat.* in quos ideo Arcadius centuram suam erexit & exeruit.

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notæ.

Ad sanum adeundi, sacrificiis operam dandi licentia rursum præciditur. Quemadmodum autem *l. 12.* rituum Gen- tilitiorum plenissima est, ita hæc ieiuna & sterilis est: Occurrit autem hæc inspectio non incommoda: Si Genti- les τὰς περὶ θυσίων ἐν τῇ γράφῃ κατένευεν νόμος obiecerent, quid dicendum? Occumenius in *epist. Cath. Iacobi cap. ult. p. 75. ed. Francf.* respondet veterem legem Deo sacrificare iussisse, ut ludæos abduceret, ne idolis sacrificarent, ἐρῶμεν δὲ ὡς ὁ παλαιὸς νόμος, ἀπαγορεύων τοῖς Ἰουδαίοις, μὴ κατεργάζων ἰδωλῶν ὀμνύν, προσέταλιν κατὰ θεοῦ ὀμνύν: ὥσπερ καὶ ὁ θύων ἐκέλευε τῷ θεῷ, ἀποσπῶν αὐτοὺς τῆς περὶ τῶν δαίμονων θυσίας. Idem fere Cyrillus *lib. 4. contra Julian. pag. 570.* Theodoretus autem de *græcor. passion. curand. lib. 7. pag. 105.* ait, Deum ludæis concessisse, ut sacrificarent propter iamdiu receptum morem (Iudæi siquidem ab Ægyptiis cultoribus animalium imbuti fuerant) ut intelligerent Deos non esse, quæ tanquam victimas ipsi mactarent. Vid. Euseb. *Demonstrat. lib. 1. cap. ult.*

Catholica religionis.] Vincentius Lirinensis *Commonitor. 1.* In ipsa quidem catholica ecclesia magnopere curandum est, ut id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est: hoc est, etenim vere proprieque catholi- cum, quod ipsa vis nominis ratione declarat, quæ omnia fere vniuersaliter comprehendit. Hidorus de *summo bono cap. 26.* Sancta ecclesia ideo dicitur catholica, quod vniuersaliter per omnem mundum sit diffusa: hereticorum enim ecclesie in partibus mundi coarctantur: hæc vero in toto orbe diffusa expanditur. Diuus Augustinus *ep. 152. Confessio- num contra ecclesiam catholicam quæ toto terrarum orbe diffunditur.* Gerbertus *epist. 88.* Vna quippe est ecclesia catho- lica toto terrarum orbe diffusa. Cyrillus Hierosol. *catech. 18. pag. 493.* Καθολικὴ μὲν ἔν καλεῖται, διὰ τὸ κατὰ πάσης ἑνὴν τῆς οἰκουμένης, ἀπὸ πλεόντων γῆς ἕως πλεόντων, &c.

ARCADII Secunda lex hoc titulo, qua PRIVILEGIA Sacerdotum &c. Paganorum abolentur.

XIV. (a) Idem AA. Cæsariorum PP. P. (b)

PRIVILEGIA, si qua (c) concessa sunt antiquo (d) iure Sacerdotibus, (e) Ministris, Præfectis, Hierofantis agrorum; (f) siue quolibet alio nomine nuncupantur, penitus aboleantur: Nec gratulentur se priuilegio esse munitos, quorum professio per Legem cognoscitur esse damnata. Dat. vi. (g) Id. Dec. CP. Arcadio IV. & Honorio III. CO SS. [396.]

NOTÆ.

- (a) Meminit huius legis Baronius Anno 396. num. 10. GOTHOF.
 (b) Cæsarius, sub Arcadio, PP. Orientis scilicet: vide legem 14. *supr. de bonis proscriptorum, legem 11. supr. de Ma-
 iuma, l. 9. supr. de indulgentiis criminum*, hoc ipso Anno 396. ID.
 (c) Id est, quæcunque. ID.
 (d) Inde *καὶ αὐτὰ* τιμὰ, Sozomeno, *lib. 5. c. 3. ID.*
 (e) Quomodo hi inter se differant mox dicam. ID.
 (f) Siue Sacrorum: vide *Comments*. Nil muto. ID.
 (g) Al. VII. ID.

P. 279.

COMMENTARIUS.

PRIVILEGIA SACERDOTVM Paganorum per-
 Orientem ab Arcadio *hac leg.* Anno 396. peni-
 tus aboleri iubentur: Quæ per Occidentem iam
 antea a diuersis retro Principibus & a Gratiano
 Romæ nominatim, sublata fuerant; vt Symmachus
ad Valentinianum relatio, & Ambrosius *lib. 1. Sym-
 macho respondens*, & *Oratione funebri de obitu Va-
 lentiniani Imp.* testatur. Imo & a Theodosio Ma-
 gno, vt indicat *l. 145. supr. de Decurion.*

De duobus tantum *hac leg.* videndum est. Pri-
 mum, de Sacerdotibus illis, quorum *hac lege* mentio
 fit, qui vt non omnes hic nominantur, ita quæ-
 tior sane recensentur: Sacerdotes, Ministri, Pre-
 fecti, Hierophantæ agrorum. Huc pertinet sane So-
 zomeni locus *lib. 5. cap. 3.* vbi de Iuliano Apostata
 agens, *μύσους τὴν καὶ ἱερεῶσιν, ἱεροφάντας τὴν καὶ
 τοῖς τῶν ζοάνων θεραπευσταῖς, τὰς παλαιὰς τι-
 μὰς ἀπέδωκε, καὶ τὰ παρὰ τῶν πρέσβυν βασι-
 λέων νενομοθετημένα ἐπ' αὐτοῖς ἐκύρωσε*. *λατρε-
 γίων τε καὶ τῶν ἄλλων, ὧν πρὶν εἶχον, τὴν ἀτέλειαν
 ἐπέφηψατο, καὶ τὰ ἀφαιρηθέντα τῶν ἐσκόρων
 σιτήρια ἀπέδωκε*, &c. id est, Sacerdotibus &
 Hierophantæ, & idolorum ministris vetera priui-
 legia reddidit, a superioribus retro Principibus
*super his statuta confirmavit, immunitatem mune-
 rum aliorumque quam prius habebant sancivit, &
 ablatis ministris annonas reddidit.* Alioquin tres
 ferme gradus seu tria nomina constituere; quorum
 tertii, Ministri Manlius Theodorus (Manilius) *lib.
 5. Astron. v. 335.*

Quos potius finges ortus, quam templa colentes,
 Atque auctoratos in tertia iura ministros.

Ministorum mentio & in Aureliano Vopiscio *c. 35.*
Decrenit etiam, inquit, *emolumenta sartis rectis, & mi-
 nistris.* Hierophantæ apud Atticos inter *μυση-
 εῶν τελεῶντας* Polluci *lib. 1. cap. 11.* recensentur.
 erant itaque, qui sacra docebant & aperiebant;
 præter Laërtium *lib. 2. in vit. Aristippi fere ad fin.*
 Hesychius & Suidas: *ἱεροφάντης, μυσαγωγός,
 ἱερεὺς, ὁ τὰ μυσηρία δεικνύων, hierophantes, qui
 mysteriis alios initiat, Sacerdos, qui mysteria osten-
 dit.* Et Plutarchus in *vita Alcibiadis*, *ἱεροφάντης
 δεικνύει τὰ ἱερὰ, hierophantes aperit sacra.* Hiero-
 phantæ apud Atticos meminit & Arnobius *5.
 adu. gentes pag. 165. Edit. Stewech.* & Eunapius in
Maximo pag. 90, 93. Edit. Commelin. vt & Hierony-
 mus *ad Gerontiam Epist. 11. pag. 58. Tom. 1. Oper.
 Edit. Francf. & lib. 1. contra Iovinianum*, & Hiero-
 phantæ Archiæ nominatim Demosthenes in *Nearam
 pag. 533, 534.* Quem Hierophantam Plutarchus
 in *vita Numæ*, idem, quod Pontificem Maximum
 Romæ, munus obisse, putat, ὁ μέγιστος τῶν πα-
 τριστικῶν ἱεροφάντης τὰς ἐξ ἐπέχας. Tertullianus
 quoque *1. aduers. Marcionem cap. 13.* Aegyptiis Hiero-
 phantas sic tribuit, vt Magos Persis, & Indis Gy-

mnosophistas. *Persarum*, inquit, *Magi & Aegy-
 ptiorum Hierophantæ & Indorum Gymnosophistæ.*
 Iamblichus *1. de vita Pythagoræ c. 3. pag. 33.* Phœ-
 nicum Hierophantæ meminit. Eunapius in *Proa-
 resio p. 161. Edit. Commelin.* aperte ostendit Hiero-
 phantas præ se tulisse *τὴν μέλλοντος πρόνοιαν, futuro-
 rum scientiam.* Vide & Zosimum *lib. 4. cap. 18.*
 & Harpocratem in voce *Hierophantis.* Theodo-
 retus *Græcarum affectionum 1. pag. 18. Edit. Commelin.*
 munus eorum ita quoque recte describit.

οἱ δὲ προσαγορευόμενοι ἱερεῖς, τὸν τῶν θεῶν ἐπι-
 τελεῶσι Θεσμόν ὁ δὲ ἱεροφάντης μόλις οἶδε τῶν
 γινομένων τὸν λόγον, καὶ οἷς ἀν δεικνύσῃ, κατα-
 μνήσκει: qui vero Sacerdotes vocantur, ceremonias
 atque orgia ritu legitimo exsequuntur: vnus autem
 magister sacrorum atque interpret, rationem tenet
 rerum omnium, quæ ibi fiunt ac celebrantur. Cle-
 mens quoque in *protreptico p. 55.* ostendit Hiero-
 phantas mystas suos obsignasse & illuminasse,
ἱεροφάντης καὶ τὸν μύστην σφραγίζειται. De Hiero-
 phantis, Hierophantrii Hecates, videndæ veteres in-
 scriptiones. Ex his iterum omnibus haud immerito
 censeat quis, maiorem Hierophantæ dignitatem fuisse,
 quam vt in agris relegandis videatur: Ideoque sic
 existimet, quod & ipse aliquando existimauit in *hac
 leg.* pro Hierophantis agrorum & templorum, quæ in
 agris, (de quibus dixi plene ad inscriptionem, & ad *l.
 3. supr.*) legendum Hierophantis sacrorum: vt ita vox
 ea sacrorum, Præfecti etiam & ministris paulo
 prius nominatis conueniat: Nam Præfectos & Mi-
 nistros sacrorum fuisse dictos, iam notum est. Sane
 & Theodoretus *Μυστηρίων* Hierophantas pariter
 dixit. Verum nil temere muto: nempe Hiero-
 phantæ agrorum fuisse videntur, quomodo & Cle-
 ricis potissimum Vicani: item & *Harnuspices Vicani*
 fuerunt: de quibus vid. Turnebum. Sic & Præfecti
 pagorum, seu agrorum fuerunt: de quibus ad *legem
 1. supr. de pignoribus.* Denique ita sentio, Sacerdo-
 tes & ministros, ad ciuitates pertinere: Præfectos
 & Hierophantas, ad agros.

De ipsis nunc Priuilegiis Sacerdotum, quæ ab
 Arcadio *hac leg.* abolerentur videndum est: Quanam
 sane ea fuerint ex huius tituli Paratitlo disci potest:
 de quibus videnda nominatim *l. 21. 60. & 75. supr.
 de Decurionib.* item *l. 2. supr. quemadmodum mun.
 ciuil.* puta inter cetera, immunitas a muneribus
 publicis, de quibus illis, quas dixi, *legibus* agitur.
 Et est præterea Sozomeni locus ille, quem initio
 protuli *lib. 5. cap. 3.* Eorundem priuilegiolorum
 meminit & Symmachus *lib. 4. epist. 62.* quæ & a
 glebali præstatione Sacerdotes immunes habendos
 putabat. Adde, inquit, si placet, securitati eius
 Sacerdotii priuilegium & vnus hominis munimenta
 multiplicia: Sed velim noueris quasifores gleba Sena-
 toria protinus affuturos, &c. In quo tamen Sym-
 machus falsus fuit, vt docet *l. 10. supr. lib. 6. lit. 2.*
 ad eam ipsam speciem, quam Symmachus tractat,
 & ad

& ad eundem quoque Felicem PP. Galliarum (cuius ea videlicet Symmachi epistola quoque mentio fit) emissa. Meminit & Sacerdotii privilegiorum vetus hæc apud Cuiacium inscriptio: CVM PRIVILEGIO SACERDOTII CÆNINENSIS MUNIVS POTVISSET AB HONORIBVS ET MVNERIBVS FACILE EXCVSARI. Et de Virginum Vestalium privilegiis nominatim (præter innumeros alios) Symmachus in relatione ad Valentinianum, & Ambrosius agit. Ab his privilegiis diuersa sunt purpuræ aliaque vestis insignia Sacerdotum: vt ea Ambrosius recte distinguit 2. contra Symmachum: diuersa & Sacerdotum nobilitas: diuersa militiæ vacatio, præterquam tumultu Gallico, quæ neque horum temporum, neque loci huius est; diuersa iura templorum ipsorum, de quibus & Paratilo, & l. 19. infr. Quæ & Ambrosius orat. funebri de obitu Valentini Imp. recte distinguit: Miserat, inquit, propter recuperanda templorum iura, Sacerdotiorum profana privilegia, cultus sacrorum suorum, Roma legatos. Hac porro lege, etsi Sacerdotum privilegia per Orientem penitus aboleri iubeantur, non-

nulla tamen deinceps adhuc remanere, puta quæ propter ludorum festiuitatem data: pariter vt sacris quamlibet prohibitis, ipsi Sacerdotes manfere, sic, vt eorum nomen votina festiuitatis solemnitas dedicaret, vt loquitur l. 2. supr. de expensis ludor. Itaque Alytarchæ Urbis Antiochenæ privilegium, Cupressi videlicet vnius ex luco Daphnensi excindendæ, de quo l. 12. supr. de iure fisci. Id enim a Theodosio Iun. demum abolitum fuit l. 2. Cod. Iustm. de Cupressi. ex Luco Daphnen. excid. A Theodosio inquam Iun. non vt prior editio per operarum incuriam habebat Iustiniano, non vt posterior Fabroti a Valentiniano. Nam quod illi legi Valentiniani quoque nomen inscribitur, non ideo Valentiniano tribuenda est: Verum inscriptum eius nomen, pro more tum recepto, de quo alibi plene dixi.

Illud adhuc addo: sicut hac l.g. ad Cæsarium PP. data privilegia Sacerdotibus Gentilium detrahuntur: ita & fundos templorum detractos: de quo est lex 4. C. Iust. de diu. præd. ad eundem Cæsarium PP.

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notæ.

Honor sacerdotii præcipuus erat. Censorinus de die natal. c. 15. Tutamen officiis municipalibus functus, honore sacerdotiæ in principibus suæ ciuitatis conspicuus. Minutius in Octau. c. 8. de Christianis, Tempia vt busta despiciunt, Deos despuunt, vident sacra, misereantur miseri, si fas est, Sacerdotum honores & purpuras despiciunt ipsi seminudi. Et sacerdotum nomen sacro. sanctum habitum. Clemens Constitut. lib. 2. cap. 28. pag. 31. vers. καὶ ἀντὶ αὐτῶν πινύσιν ἑδὲν καὶ τιμῶσιν αὐτὸν μηρῆα, καὶ σεπτὸν αὐτῷ ἡγνῶνται τὸ ὄνομα εἰς τιμὴν τῶν ἀψύχων ζώοντων, καὶ εἰς λατρίαν τῶν ποιητῶν πνευμάτων. Ideoque Sacerdotia nobilibus de eruebantur: Symmachus relat. ad Imp. decreuit nobilibus Sacerdotia. Et privilegia Sacerdotibus concessa, verbi gratia, militiæ vacationem habuisse præterquam tumultu gallico auctiores sunt Plutarchus in Camillo, Appianus lib. 2. bell. ciuil. De Vestalium privilegiis D. Ambrosius libello 2. contra relation. Symmach. Vix septem vestales capiuntur puella. En totus numerus, quem infule vittati capitis, purpuratarum vestium murices, pompa festiue ministorum circumfusa comitatu, privilegia maxima, lucra ingentia, præscripta denique pudicitia tempora cogerunt. Quæ postrema verba non interpretatur Symmachi pereruditus Scholiastes. Quid autem velit vir sanctus, intelligimus ex Dionysio Halicarnass. Antiquit. lib. 2. p. 127. Χρόνον δὲ τριακονταετὴ μένειν αὐτὰς ἀναγκαῖον ἡγᾶς, γάμων, θυγατρῶν τε καὶ τῶν ἄλλῃ θρησκευσῶν κατὰ νόμον. ἐν ᾧ δέκα μὲν ἔτι μακρὰν αὐτὰς ἔδει, δέκα δὲ τελευτᾶν τὰ ἱερὰ. τὰ δὲ λοιπὰ ἔτι, διδάσκον ἑτέρας. ἐκπληρωθείσας δὲ τῆς τριακονταετίας, ἑδὲν ἦν τὸ καλῶσαι τὰ βελομένης ἀποδείσας τὰ τε τέμματα καὶ τὰ λοιπὰ παράσκειν τῆς ἱερουσύνης γαμήλαια. Sed postquam rerum facies mutata est, & aboleri cæpit stolidæ paganitatis error, iura etiam & privilegia sublata sunt. D. Ambrosius d. lib. 2. Et certe ante plurimos annos tem. torum iura toto orbe sublata sunt. Namq. e. vt verissime dixit Papinius præf. lib. 5. Sylvar. Qui bona fide Deos colit, amat & Sacerdotes. Itaque Deorum aris euersis, consentaneum fuit aboleri privilegia, ministris eorum concessa, & augescente christianitate, sacerdotibus & ministris Dei indulgeri, de quibus supr. de Episcopis eccl. & cler. Alytarchæ non licet suprestum ex luco Daphnensi excidere constitutione Theodosii & Valentiniani, l. ult. Cod. Iust. de cupressi ex luco Daph. Vellem & heic operæ cautiore fuissent, in editione prior. Nec enim Viro docto Iacobo Gothofredo patiar eam iniuriam importari, vt pro Theodos. & Valent. Iustinianum auctorem antiquati privilegii laudet.

Sacerdotibus] ἱεροῖς καὶ ἱερέας.

Ministris] Symmachus diff. relat. Honorauerat lex parentum Vestales virgines, ac ministros Deorum.

Hierophantis] Arnobius lib. 5. Et qui postea floruerunt caduceatores, hierophantæ atque præcones. Eucherius lib. 3. in Genes. c. 37. Tradunt Hebræi emptum ab hoc Ioseph., ob nimiam pulchritudinem in turpe ministerium, & a Domino virilibus arefactis postea electum esse iuxta morem Hierophantarum, in Pontificatum Heliopolis. Zosimus lib. 4. pag. 745. ἱεροφάντης τεταγμένος; apud Suidam, ἱεροφάντης ἱάμβωλος. Quinam autem essent hierophantæ, docet Theodoretus græc. passim, curat. 1. pag. 18. Οἱ δὲ προσαγορευόμενοι ἱερεῖς, τὸν τῶν θεῶν ἐπιτελεῖν διακονῶν, ὃ δὲ ἱεροφάντης μόνος ἔδει τῶν γινόμενων τὸν λόγον, καὶ οἷς ἂν δοκιμάσῃ καταμενεῖν. Videtis Harpocratorem in ea diff. cæterosque glossularum scriptores.

Agrorum] Vir eruditus Iacob. Gothofredus emendat, sacrorum; ἐνσώχως, vt videtur, sic μυσηγίων ἱεροφάντης dicitur Theodoret. d. lib. 1.

Penitus aboleantur] D. Augustinus Epist. 180. Non enim quisquam est, qui dicat ministros manere oportere, ubi iam non fuerint, quibus necesse sit ministrare.

HONORII Prima hoc titulo lex, de SACRIFICIIS prohibitis, contra
de ORNAMENTIS publicorum operum non euertendis.

XV. (a) lidem AA. (b) Macrobio PP. (c) Hispaniarum, & Procliano Vic.
quinque (d) Prouinciarum.

SERVATUR sacrificia (e) prohibemus, ita volumus publicorum operum (f) Ornamenta (g)
seruari. Ac ne sibi aliqua auctoritate (h) blandiantur, (i) qui ea conantur euertere,
si quod Rescriptum, si qua Lex † forte præstenditur, erutæ (k) huiusmodi chartæ (l) ex
eorum manibus ad Nostram Scientiam * si † illicitis euectiones aut suo aut alieno nomine
potuerint demonstrare, quas oblatas ad nos mitti decernimus: Qui vero talibus cûrsûm
præbuerint, binas auri libras inferre cogantur. Dat. iv. Kalend. Febr. Rau. Theodoro v.
c. CONS. [399.]

NOTÆ.

(a) Lex 3. Cod. Iust. eod. tit. Et hac lege ueste auxit Annales suos Baronius Anno D. 399. n. 55. GOTHOF.

(b) Honorio Imp. tribuenda hæc lex. ID.

(c) Id est, Propræfetto Hispaniarum: vide Commentarium. ID.

(d) Quinque Prouinciæ hæc quænam sint, mox dicam sint. ID.

(e) Sacrificia templorum: Ita d. l. 3. Cod. Iust. ID.

(f) Veluti lauacrorum, vt l. 20. infr. porticum, Palatiorum, &c. ID.

(g) Id est simulacra, signa vide Glossar. Commentarium. Errant enim, qui istud de templis referunt. ID.

(h) Rescripti alicuius aut legis: quibus omnis superstîtio penitus erui iussa. ID.

(i) Vid. Rittershusium de hac voce, ad Saluian. p. 66. Edit. Bremens.

† Vide legem 18. & l. 19. infr. ibi, cum hoc &c. ID.

(k) Abreptæ, Cod. Iust. ID.

(l) Chartæ, de Imperialibus: vide & Optatum lib. 1. ID.

* Vox perferantur hic Supplenda, vel vt Codex Iust. habet referantur. Et absunt sequentia a Cod. Iust. Non
tam quia huiusce legis pars tit. de cursu publico conuenire magis videri possit, quam quia contamina-
tissima ea est & corruptissima. Ego ita restituam, quomodo mox dicam. ID.

COMMENTARIUS.

HONORII Imp. quinque constitutiones de Paga-
nis, sacrificiis & templis sequuntur, puta hæc
lex, & lex 17. 18. 19. 20. Quarum hæc ad Hispa-
niam & ad Gallias pertinet, cæteræ vero ad Afri-
cam. Hac lege data, quæ est A. D. 399. vt ab
vna parte sacrificia prohiber, ita contra ORNA-
MENTA publicorum operum per Hispanias & quin-
que Prouincias dirui seu euehi vetantur: non ob-
stante contrario rescripto aut lege aliqua: non ob-
stante item euectione: vt maxime scilicet sacrificia,
seu ritus Gentilitios abolitos ibi voluerit Honorius,
ab ornamentis tamen publicis abstineri ibidem vo-
luit. Nempe quod in his ornatus publicus consi-
steret. Eadem vero sententia mensque stetit Theo-
dosio Magno l. 8. supr. Eademque ratione Valen-
tinianum Iuniorum cultum spoliatorum mœnium
Romæ inuestigare a Præfetto Urbis iussisse scribit
Symmachus, lib. 10. epist. 34. Eoque pertinet &
illud apud Prudentium 1. contra Symmachum a vers.
502. sub eodem Honorio, qui huius legis auctor est,
scribentem:

O Proceres liceat statuas consistere puras

Artificum magnorum opera hæc pulcherrima nostra

ORNAMENTA cluani patriæ, nec decolor
vius

In vitium versa monimenta coinquinet artis.

Hæc Prudentius sub eodem, vt dixi, Honorio. At
Christiani ferre ad idololatriam pessundandam, vt
in templa passim iuere (de quo dictum iam ad d.
l. 8. supr.) ita & in alia quoque ornamenta (quibus

Tom. VI.

superstitio aliqua olim tributa) & quidem publica
iam lege & rescripto: quod hæc lex indicat, simul
& inhibet. Et alia tamen mox eidem Honorio
l. 18. 19. 20. per Africam mens fuit, puta vt simu-
lakra non a templis aut fanis tantum euellerentur,
verum etiam alibi, puta a lauacris & publicis
aspectibus: Ne (vt nominatim dicitur d. l. 20.) ille-
cebram errantibus præstarent.

Ornamenta operum publicorum, quæ hac leg. &
apud Prudentium dicuntur, sunt simulacra operi-
bus publicis affixa; verbi gratia lauacrorum seu
balnearum simulacra d. l. 20. infr. vbi dicam: si-
mulacra item, quæ in foro erant: Αγάλματα,
(inquit Xenophon) τῶν ἐν ἀγορᾷ θεῶν, simu-
lakra Deorum in foro. Vnde Θεοὶ ἀγορᾶς ἐπί-
σκοποι, Dii fori speculatores, Æschylo in Thebaide
v. 251. Inde ἀγορᾶς. Ammonius: ἀγορᾶς προ-
περίστωμένος σημαίνει τὸν ἐν ΑΓΟΡΑ τιμώμενον,
forensis circumflecte designat cultum in foro. Vide
& Plautum Bacchidibus, & Prudentium in Agone
Romani. In Plateis & compitis quoque simulacra
fuisse docet Lucianus, in Prometheus p. 180. T. I. Edit.
Grauii: μετὰ δὲ Διὸς πᾶσαι καὶ ἀγυιαί, πᾶσαι
δὲ ἀνθρώπων ἀγοραί, omnes plateæ plena sunt loue,
& fora omnia hominibus. De omnibus his, &
aliis, Tertulliani locus hic, de spectaculis cap. 8.
notandus maxime. Cæterum & plateæ & forum &
balneæ & stabula sine idolo non sunt. Ambrosius
aduersus Symmachum lib. 2. Non illis satis sunt laua-
cra, non

cra, non porticus, non platea occupata simulacris?
 Huc pertinent & sequentia loca Athenagoræ
πρεσβείας pag. 30. οἱ μὲν ἐν ἄλλοις ἀνδράσιν τὰ
Νερούλινα, κόσμημά ἐστι δημόσιον (ἐπὶ καὶ
ταῖς κοσμηταῖς πόλιν) εἰς δὲ αὐτῶν χρηματίζειν
καὶ ἰσθῶσαι νοσούντας νομίζεται: porro Neruli-
ni cetera quidem statuae, ornatus sunt publicis (nam
his quoque civitas ornatur) vna ex illis tum consulenti-
bus respondere, tum morbo laborantibus medicinam
afferre creditur. Theodoretus, lib. 7. de Græcor.
affectionib. curand. pag. 103. Edit. Commelin. Καὶ τῶν
δὲ τῶν ἰσθαλμάτων ὁ μόνον τὰ τέτων τεμένη
πεπλήρωκεν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀγορὰς καὶ τὰς ἀγυῖας,
καὶ μὲν τοὶ καὶ τῶν εὐπρόρων τὰς οἰκίας: atque horum
artificum simulacris non solum templa complerunt, sed
fora, sed vicos, sed locupletum virorum domos.
 Quin & statuarum in foro mentio apud Lucianum
 in *Anacharsi: & Sidonii Apollinaris lib. 1. Ep. ad*
 p. 281. *Montium.* Imo & si Cuiacio credimus, in *lege*
Fulcinii, hinc illud sciendum d. ex quibus causis in
poss. eat. Imo & de stabulorum simulacris est quo-
 que Apulei locus. Tandem totæ vrbes idolis refer-
 te erant. Vnde Lucas *Act. 17. 16.* Athenas vocat
κατείδωλον πόλιν: quomodo κατάδενδροι loci ar-
boribus & vineis confiti & id genus alia: Eaque
etiam causa, cur Pauli per Athenas incedentis
animus commoueretur, vbi tot locis simulacra
occurrerent.

Nunc de inscriptione *huius leg.* videndum est,
 quæ duo obscura habet: primum in eo quod pecu-
 liarem Hispaniarum præfectum Prætorio memo-
 rare videatur, cum tamen Hispania vna cum tribus
 diocæsisbus dispositioni Præfecti Prætorio Gal-
 liarum supposita fuerit. Et certe notæ hæc *P. P.*
Hispaniarum, non interpretandæ sunt *Præfecto Pra-*
torio Hispaniarum, verum sic explicandæ sunt, *Pro-*
præfecto Hispaniarum, id est, Vicario Hispania-
 rum: Vicarii nempe *Pro præfectis* diocæses sibi
 creditas temperare dicuntur *l. 4. hoc eod. Cod. supr.*
de proxim. com. diss. Propæfecto regere Aurelius
 Victor in *Constantino.* Propæfectis diocæses regere,
 curare, apud Ammianum Marcellinum *lib. 23. cap.*
1. vbi de Alypio & lib. 27. c. 8. vbi de Ciuiili agit. Pro-
 præfecto Prouincias agere, apud eundem *lib. 14. c. 5.*
vbi de Martino Vicario Britanniarum. In veteri
 denique inscriptione apud Gruterum *CCCLXX. 3.*
SYMMACHVS. PROPÆFECTIS. PRÆTORIO.
IN. VRBE. ROMA. FINITIMISQVE. PROVIN-
CILIS. Ideoque & apud Symmachum *lib. 10. epist.*
36. Vicarii secunda iudicia vocantur, & vicarii
 dignitas apud Ausonium in *Mosella v. 407.* loco
 vexato, Præfecturarum titulus secundus, dicitur.
 Ergo hæc notæ *PP.* ita vt dixi interpretandæ sunt:
 pariter vt in inscriptione *l. 1. supr. de gladiatorib.*
vbi v. quæ dixi.

Cur autem Notæ hæc *PP.* in huiusce legis inscrip-
 tione *Præfectum Prætorio* denotare non possint,
 causa non vna est. Primo, quidem Hispaniæ
 Vicarium non *PP.* habuerunt, qui Vicarius,
 vna cum Hispania sub dispositione *PF. P. Gal-*
liarum erat: vt ex veteri inscriptione apud Gru-
 terum *XXVIII. 2.* Zosimo, Sulpicio Seuero *lib. 2.*
sacra Historia cap. 49. (qui anno ferme post hanc
 leg. circa Annum 400. Historiam suam conscripsit)
 & ex Imperii notitia. & *l. 1. supr. de burgariis,* &
l. 10. supr. de Senator. & de Glebal. certissimum est.
 Sed & Claudianus, quod notandum maxime, hoc
 ipso consulatu seu Anno 399. testis locupletissimus,
 de Manlio Theodoro *PP. Galliarum* agens *v. 50.*

- - *HISPANA, inquit, tibi Germanaque Thetis*
Paruit, & nostro diducta Britannia mundo,

Diuersoque tuas coluerunt gurgite voces,
Lentius Arar, Rhodanusque celer & diues IBERVS,
O quoties doluit Rhenus, qua Barbarus ibat,
Quod te non geminis frueretur ludice ripis.

Et a successore eius in Præfectura Prætoriana Gallia-
 rum Vincentio Symmachus *lib. 9. epist. 23.* petit,
 vt literis & Apparitore decreto inuaredignetur curam
 suorum, quibus emendas ex *HISPANIA* curules
 iniunxit. Secundo, argumento a coniuncto colli-
 ghi possit, Macrobius istum non Præfectum
 Prætorio, verum Vicarium tantum fuisse. Nam
 in inscriptione ei iungitur *Vicarius, quinque*
Prouinciarum. Cæterum ad æqualis ferme digni-
 tatis viros, ad *ισοτύμους* simul, constitutiones
ισοτύμους quoque Imperatores emisere, *vi l. 11. supr.*
 Verum hoc argumentum eludi posse video, argu-
 mento aliarum legum, quarum subscriptiones di-
 uersæ dignitatis viros continent; Sed quid, quod
 tertium, verbis opus, aut peremptorium argumen-
 tum ultra moramur, cum hoc eodem Codice altera
 constitutio extet, quæ Macrobius hunc hoc tem-
 pore *Propæfecto* seu *Vicarium PP.* (per Gallias sci-
 licet) fuisse disertis verbis ostendit: Ea est *lex 61.*
supr. de cursu publico, quæ Vincentio Præfecto Prætorio
 (Galliarum) sequente Anno proximo 400. inscribitur.
MACROBIUM, inquit, illicita presumptione eue-
liones fecisse constituit, cum necessitas publica non flagi-
taret, quique multam temeritatis excepit. Ne au-
tem idem in futurum contingat, Sublimitas iux
Vicarios admonet, vt ab huiusmodi usurpatione
nouerint abstinendum. Quæ lex etiam ad illustran-
 dam postremam huius legis partem omnino facit.
 Quare errant, qui censent, Hispanias suum pecu-
 liarem aliquando Præfectum Prætorio & hoc qui-
 dem tempore habuisse argumento inscriptionis hui-
 us legis, cuius rei inanem rationem reddit Panci-
 rolus, quam Blondellus recte refutat, *pag. 706.*
 Item eo argumento, quod iam Doctiss. Blondello
 in eodem errore versanti placuit *p. 707.* quod & ita
 quoque peculiaris Præfectus Prætorio Illyrici &
 Africae aliquando fuerit. Par error est Lazii, qui
lib. 2. Comment. 2. ita quoque has notas *PP. HISP.*
CIT. in inscript. apud Gruterum *CCLXXVII. 7.*
 interpretatur, pro Præfecto Prætorio Hispaniarum:
 quem refutat altera mox apud eundem *CCLXXVIII. 3.*
 vbi idem Valentinianus sub Caro Imp. expansis
 literis vocatur *PRO PR. Prouinciæ Hispaniæ*
CITERIORIS, quod a Gutherio recte notatum *2.*
de offic. dom. Aug. 7. Viceuersa erat Doctissimus
 Berterius *l. Pithanon 5. p. 62. & pag. 826. Tom. IV.*
Theaur. Iur. & post eum Geographiæ sacræ auctor
pag. 172. triplici errore. Primo, cum vocem *His-*
paniarum hic in textum irrepsisse censet. Secundo,
 cum Macrobius *P. P. Galliarum* hic indicari putat.
 Tertio, cum hac lege, Hispanias, quarum quinque
 Prouinciæ fuerunt, quinque Prouinciarum appella-
 tione comprehendi censuit (de quo mox) Tandem
 ex his liquet, vel in inscriptione hæc notas *PP.*
 significare Propæfecto Prætorio, vel referendum
 vnico *p.* addito *PPP.* id est, Propæfecto Præto-
 rio. Est igitur & alius Gutherii error, qui *Pro-*
prætozem hic interpretatur. Cuiusmodi sane nullus
 hac ætate fuit Hispaniæ Propætoz, qui sub Caro
 Imp. equidem fuit, vt testantur inscriptiones illæ.
 Et hæc de *PP. Hispaniarum,* & de *Hispaniis.*
 Quamquam & illud non abs re fuerit monere, hoc
 ipso anno Toleti Synodum aduersus Priscillianistas
 habitam, testis Idacius *Chronico.*

Nunc de *Vicario quinque Prouinciarum,* qui Ma-
 crobio itidem *Vicario* in inscriptione iungitur,
 quisnam sit; ac primum quidem quænam illæ quin-
 que Prouinciæ fuerint, nunc porro videndum est.

Fuit

Fuit tempus, cum ipse crederem, *Britannias* designari: tum ex adiuncta Vicarii Hispaniarum appellatione, tum quia Britanniam in quatuor aliquandiu Prouincias (Sexto Rufo teste in *Breuiario*) diuisam, quinta, *Valentia* scilicet, (circa Ann. D. 374.) auctam fuisse Ammianus Marcellinus lib. 28. cap. 3. docet. Denique quia Imperii Notitia sub *Vicario Britanniarum* disertim quinque Prouincias (& has quidem, *Maximam Caesariensem, Valentiam, Britanniam primam, Britanniam secundam, Flauiam Caesariensem*) fuisse testatur. Verum hæc interpretatio, quam aliquia & V. CL. Camdenus, datis aliquando ad mileris, probauerat, deinceps displicere mihi coepit. Nouum enim id & inauditum, nulloque satis auctore defendi potest. Secunda eorum est sententia, qui *Hispanias*, quinque Prouinciarum nomine comprehendunt: quos refutant ea, quæ superius dicta fuerunt de Macrobio Vicario Hispaniarum, qui utique a Vicario quinque Prouinciarum hic distincte separatur. Quare & tertia eorum sententia concidit Panciroli & Massonii, qui Hispaniarum partem vltiorem trans Iberum, quæ Romanis post Vandalos & Alanos relicta fuit, hic intelligunt: quos & hæc præterea ratio refutat, quod Vandali & Alani nonnisi vndeccennio ferme post huius legis aram Hispanias innaserint, teste Idacio, quod Blondellus quoque obseruauit pag. 707. qui aliis adhuc rationibus id recte refutat. Quare superest, per Gallias has quinque Prouincias, (ad quas etiam refero legem 23. *supr. de Episcopis*) earumque hunc Vicarium, fuisse, & nominatim quidem intelligendas, non *Narbonenses duas, Viennensem & Alpes maritimas*, (quæ alias Doctiss. Berterii sententia est *Pitban. l. c. 5. pag. 823. Theol. iur. Tom. IV.*) verum *duas Aquitanicas & tres Lugdunenses*.

Id ut probem, sternenda sunt prius hoc loco omnia huius quinque Prouinciarum appellationis testimonia. Primo, mentio occurrit in præfatione Concilii Valentini pag. 795. *Tom. I. Concil. Harduin.* ubi Synodus coacta dicitur, ex *Galliis & quinque Prouinciis*, A. D. 374. Secundo, in Maximi Tyranni Epistola ad Syricum Episcopum Anno 383. *Tom. I. Epist. Rom. Pontif. pag. 48. & apud Baronium A. D. 387. num. 65. Quorum conuentum ex opportunitate omnium, vel qui intra Gallias, vel qui intra quinque Prouincias commorantur, in qua elegerim, vbi constitutam.* Tercio, Symmachus quoque harum quinque Prouinciarum meminit: ubi *Treuiros & quinque Prouincias* coniungit lib. 4. ep. 30. ad Protadium. *Tu, inquit, non iisdem sedibus immoraris, dum aut Treuiros ciuica religione, aut quinque Prouincias otii voluptate committas: mihi est Romæ iugis statio.* Quæ quidem epistola per hæc ipsa tempora data est, & forte hoc ipso anno. Quarto, harum quinque Prouinciarum mentio occurrit in Concilio Taurinensi eodem Anno D. 399. (pag. 957. *Tom. I. Concil. Harduin.*) quo hæc lex data est, ubi decreta eius mittuntur *Fratribus per Gallias & quinque Prouincias constitutis*. Quinto, Philastrius (qui Anno 400. sequente scribebat) earum meminit: qui, ut hic Hispania & quinque Prouinciæ coniunguntur, simul & duo Vicarii earum Prouinciarum, ita quoque eas coniungit in *heresi Manicheorum* 62. de Priscillianistis agens. *Prælatrones, inquit, iam sub figura confessionis Christianæ multorum animas mendacio ac pecudiali turpitudine non desunt captiuare, qui & in Hispania & quinque Prouinciis latere dicuntur, multosque hac quotidie fallacia captiuare.* Sexto, in Notitia Imperii (quæ conscripta fuit 28. Annis post hanc legem) sub dispositione Comitum rerum priuatarum quinque Prouincia ita designantur. *Rationalis rei priuata*

per Hispanias: Rationalis rei priuata per Gallias: Rationalis rei priuata per quinque Prouincias: Rationalis rei priuata per Britannias. Et rursum, Septimo, sub dispositione Comitum S. L. *Rationalis summarum Hispania: Rationalis summarum quinque Prouinciarum: Rationalis summarum Galliarum: Rationalis summarum Britanniarum.*

Testimoniis omnibus (vno excepto ex eadem Notitia Imperii desumpto, quo hanc inquisitionem sine huius sermonis claudemus) quibus quinque Prouinciarum, de quibus nunc quæritur, mentio fit, consignatis. Primum apparet, quinque Prouincias, quas Iustinianus coniunxit *Novell. 50.* quasque Bono Quæstori subiicit, huc nulla ratione spectare, quas & ibi nominat, *Scythiam, Mysiam, Curiam, Cyclades, Cyprum.* Secundo, ex Notitia Imperii liquet, non quinque Prouincias Britanniarum: non quinque Prouincias Hispaniarum accipi posse, verum quinque Prouincias per Gallias. Tercio apparet, non vniuersas Gallias hic ea appellatione intelligendas, verum partem Galliarum tantum, eamque adhuc a Generali Galliarum appellatione distinctam: Nempe, *Galliarum* appellatio aliter atque aliter hoc tempore accepta fuit, ac nominatim ab Aquitania distincta, ut ex sexto Rufo, Aufonio in *Arelate v. vlt.* Ammiano Marcellino, Seuero Sulpitio lib. 2. Olympodoro, Renato Frigerido, Antonini itinerario, discere liquet. Quarto apparet, ex Symmachi loco, neque Belgicam, in qua Treuiui sunt, quinque Prouinciarum appellatione comprehensam fuisse. Quinto ex Synodo Valentina apparet, Viennensem (saltem primam & secundam) in qua Valentia, Narbona, Massilia, Vienna, harum quinque Prouinciarum numero non fuisse, vitiose cum non alibi quærendas quam in Galliis appareat ex seipso ipso Maximi Tyranni, Concilii Valentini & Taurinensis. Maximus agit de Concilio, quod agi debebat in iudicio Agroërii Presbyteri Gallicani: Concilium Valentinum mittens decreta sua in Gallias, eas diuidit in *Galliis & quinque Prouinciis*. Concilium Taurinense, quod a Conciliis Gallicanis ignotum erat, rationem reddit iudicii sui. Sexto, igitur apparet *Aquitanicas* primum Prouincias hac quinque Prouinciarum appellatione contineri, quod Severi Sulpitii locus lib. 2. *bist. sacr. cap. 48.* cum Philastrii testimonio collatus ostendit. Nam quod Philastrius ait, Priscillianistas (nam de his sentit) & in *Hispania, & quinque Prouinciis* latuisse, Severus Sulpitius eodem tempore de *Aquitania* id refert, his inter alia verbis de Instantio Saluiano & Prisciliano Synodo Cæsaraugustana in Hispania condemnatis, & Romam atque Italiam proficiscentibus. *Sedit eis præter interiorem Aquitaniam fuit, ubi tum ab imperitis magnifice suscepti sparsere perfidia semina, maximeque Elusanam plebem sanè tum bonam & Religioni studentem, prauis predicationibus peruertere, a Burdigala per Delphinum repulsi, tamen in agro Euchrocia aliquantisper morati, infecere nonnullos suis erroribus.* Inde iter ceptum ingressi sane turpi pudibundoque comitatu, cum vxoribus atque alienis etiam feminis, in quibus erat Euchrocia ac filia eius Procula, de qua fuit in sermone hominum Priscillianus stupro grauidam, partum sibi graminibus abegisse.

Quare tandem, cum neque Belgica neque Viennensis harum quinque Prouinciarum numero fuerint, fuerit Aquitania superest, præter duas Aquitanicas harum quinque Prouinciarum numero fuisse tres præterea Lugdunenses Prouincias. Quare tandem quinque Prouinciæ sunt, *Aquitania prima & secunda, Senonia* (in qua *P. A. R. I. S. I.*) *secunda & tertia Lugdunensis.* Et vero hoc iam est, quod Notitia Imperii exerte docet, cum de Duce tractus Armo-

ricani & Neruicani limitis agit. *Extenditur, inquit, tractus Armorici & Neruicani limitis per Prouincias quinque; per Aquitaniam primam & secundam, Senoniam, secundam Lugdunensem & tertiam.* Quo testimonio nil clarius, ut niteret, Viros Doctos in hac inquisitione ad hunc locum non attendisse, atque ideo grauius lapsos: in quibus sane sunt & qui quinque Prouincias Galliarum Narbonensibus accipiebant. *

Ex his etiam verum illud iam & immotum deinceps erit, non vnum per hæc tempora *Vicarium per Gallias* fuisse, quicquid contra Scaligerum nonnulli asserant, quos huius legis inscriptio refutat. Et si fateor postea vniuersas, quæ Romanis tum supererant, Gallias in vnam rursum Vicariam coaluisse: quod sane Notitia imperii docet. De p. 282. septem Prouinciis Galliarum, alius erit dicendi locus.

Quamquam autem ratione vel occasione quinque hæc, quas dixi, Prouinciæ Galliarum peculiarem Vicarium habere ceperint, difficile dictu. Sane, cum antiquissima harum quinque Prouinciæ mentio occurrat in Synodo Valentina Anno Domini 374. inque Maximi Tyranni tempora incidat, ab illis temporibus hoc repetendum puto. Et quidem ab Anno Domini 383. quo Maximus Tyrannus in Gallias, ac nominatim Armoricam,

ut volunt, transgressus est. Cuius Armoricam alioquin transitus Historia fabulis contaminatissima est.

Hæc cum ita sint, iam intelligimus hanc legem, ut ad Hispanias ita & ad Galliarum partem pertinere, simulque intelligimus, quantum incubuerint hoc tempore etiam Galliarum & Hispaniarum Episcopi ad eradicandam Gentilitiam superstitionem. Quod speciatim alioquin de B. Martino Turonensi in Lugdunensi *tertia*, quæ de quinque Prouinciæ numero quinta fuit, Episcopo, per hæc ipsa tempora memoriam proditum: vide Seuerum in *vita S. Martini*, cap. 10.

Ut ad huiusce legis sententiam, eamque postremam redeam. Vetat *hac lege* Honorius templorum ornamenta detrahi & transferri, rescriptis in id euacuatis, & euectionibus cursus publici prohibitis. Hæc enim est vltima huiusce sententiæ mens, quam & ita totam restituo: *Erutas huiusmodi chartas ex eorum manibus ad nostram scientiam, ut & si quas illicitas euectiones aut suo aut alieno nomine potuerint demonstrare, eas oblatas ad nos muti decernimus.* Nempe, quamlibet euectione munitos, ad huiusmodi ornamenta transferenda admitti vetat: ut cæteroquin euectiones usurpatæ ad marmora transferenda l. 15 *supr. de cursu publico*.

* Disputat late aduersus Gothofredi sententiam, quam de quinque prouinciis pronulit, ANTONIVS PAGIVS in *Critic. in Annal. Baron. an. 374 num. 5 sequ.* & magis adhuc conuellit eius opinionem, suæ robur additurus, ad an. 401. ubi de septem Prouinciis erudite disseruit.

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notæ.

Sacrificia quidem prohibentur, sed publicorum operum ornamenta destrui vetantur.

Publicorum operum ornamenta.] Simulacra, quæ in balneis, foro, plateis, & compitis. Theodoret. lib. 7. *de grecor. affect. curand.* p. 107. καὶ τῶν δὲ τῶν ἰδαλμάτων ὃ μόνον τὰ τέτων τεμένει πεπλήρωκεν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀγορὰς, καὶ τὰς ἀγυῖας, καὶ μὲν τοὶ καὶ τῶν ἐντέρον τὰς οἰκίας. Epiph. Schol. *Tripart. lib. 2 cap. 20.* *Aliæ vero imagines & statuæ (imperante Constantino) ex pretiosa confecta materia, igne cremate sunt, & pecunia publico sociata: Quæ vero ex ære mirabiliter facta videbantur, ad Constantinopolin sunt aduecta ornatus causa, & hætenus in publico collocata, & per plateas, & in circo atque regalibus.*

Ornamenta.] Athenagoras *πρεσβείας*, pag. 30. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι ἀνδριάντες τῇ Νεκυλλῇ καὶ σαρμάει δεινύσιον (ὑπερ καὶ τέτοις κοσμητικῇ πόλει) ἢ δὲ ἀγῶν καὶ χρηματίζον καὶ ἰσθμια νοσῶντας νομίζουσι. Iulius Firmicus *de error. profan. relig.* Tollite, tollite securi, sacratissimi imperatores, ornamenta templorum: Deos istos aut moneta ignis, aut metallorum coquat flamma. Et Ecclesiæ Africanæ Patres decreuerunt ab Imperatoribus postulare, ut templa, quæ in agris, vel in locis abditis constituta nullo ornamento essent, iuberent destrui, can. 58. *Cod. Eccles. African.*

ARCADIU Tertia hoc titulo lex; de TEMPLIS per agros diruendis.

XVI. (a) lidem AA. Eutychiano PP. P. (b)

Si qua in agris templa (c) sunt, sine turba ac tumultu diruantur: His enim deiectis atque sublati omnis superstitionis materia consumetur. Dat. (d) III. Id. Iul. Damasco, Theodoro v. c. CONS. [399.]

NOTÆ.

- (a) Et hanc legem Annalibus suis recte inferuit Baronius, Anno D. 399. n. 57. Meminit eius Theodoretus, lib. 5. cap. 29 & Georgius, in *vita Ioannis Chrysostomi*, n. 23. GOTHOF.
- (b) Eutychianus sub Arcadio PP. Orientis scilicet: vide *sup. l. 33. de hereticis*, l. 3. *de censitorib.* l. 25. *de erog. mil. ann. l. 57. de appellat. l. 1. de nauibus non excus. v. Profupogr.* & quæ dixi ad l. unic. *supr. ad l. Corn. de scar. ID.*
- (c) Vide & l. 18. *infr. ID.*
- (d) Pro *proposita* vel *publicata*. Erat enim Arcadius Imperator hoc tempore Constantinopoli, ut probat l. 36. *supr. de heret.* Et sane hanc legem ad Phœnicem pertinere mox ostendam. ID.

COMMENTARIUS.

ARCADII tertia hæc seu vltima hoc titulo constitutio est. Et hæc quidem, de templorum euerfione. **TEMPLA** scilicet (cuiusmodi per Orientem quædam ante biennium iam Arcadii constitutione destructa fuisse docet *lex 36. supr. publ. oper.*) hac lege (per Phœnicem nominatim Libani mox vt ostendam) & quidem in agris posita ab eodem Arcadio Imp. sine tumultu dirui nunc iubentur. Quæ quidem lex pertinet proculdubio ad id, quod Theodoretus, *lib. 5 cap. 29.* & Georgius in *vita Chrysostomi*, num. 23. & Anonymus, in *eiusdem vita*, & Simeon Metaphrastes num. 18. de Ioanne Chrysostomo agens (qui superiore Anno 398. Episcopus ordinatus fuerat, vt Socrates *lib. 5 cap. 2.* & Georgius in *eius vita* testantur) scribit: *μαθὼν δὲ τὴν ΦΟΙΝΙΚΗΝ ἔτι περὶ τὰς τῶν δομῶν τελεταῖς μεμνημένος, ἀσκήσας μὲν ζήλω θείῳ πυρ-πολαμένως συνέλεξε ΝΟΜΟΙΣ ὁ αὐτὸς ὁπλίσας ΒΑΣΙΛΙΚΟΙΣ, κατὰ τῶν εἰδοτικῶν ἐξέπεμψε τεμενῶν: porro cum didicisset, incolæ Phœnicæ circa cultum simulacrorum adhuc insanire, monachos quosdam calo Dei feruentes collegit, eosque imperialibus edictis munitos, aduersus idolorum templa direxit. Et mox: τὰς μὲν ἐν ὑποκαθέντας τῶν δομῶν ΣΗΚΟΤΣ ἐκ βάθρων ΑΝΕΣΠΑΣΕΝ: hac ratione demonum templa, quæ adhuc supererant, solo æquauit. Ideoque lex hæc dicitur data (id est, proposita seu publicata) **DAMASCI**; quæ Vrbis Metropolis erat Phœnicæ Libani, *ἀξίολογος καὶ ἐπιφανεστάτη*, vt eam Strabo vocat, *lib. 16. p. 1096 Edit. Almelooven*, vt etiam auctor libelli (qui Hieronymo falsè tribuitur) *de locis Hebraicis* in Actis Apostol. ostendit. Eadem ratione, qua *lex 33. supr. de Decurionib. & l. 9. supr. de filiis milit. apparitor.* Petro Consulari Phœnicæ Damasco scriptæ dicuntur. Sic enim solitæ leges in Metropolitibus proponi, vt facilius innotescerent, & Magistratus quoque Prouinciarum in Metropolitibus sedem con-*

stitueret, vt proprio in id loco fufius a nobis dicetur. Damascenos sane Deorum cultui in primis addictos fuisse liquet. Vnde & *PIA Damascus*, Statio *lib. 1. Siluarum Calend. Decembr. v. 14. Quod ramis pia germinat Damascus*. Quod autem Scriptores superiores in specie huius legis templa in agris diruta *διὰ ἀσκητῶν* per Monachos Episcopi auctoritate scribant: id ipsum etiam sub Theodosio Magno factum queritur Libanius *oratione ὑπὲρ τῶν ἱερῶν*, quam ipse edidi, vbi Monachos *μελανομιμονέντας* vocat & Episcopos *ποιμένους*, multa in eos scribens.

Cæterum Arcadius hac lege Tempia in agris Phœnicæ sine tumultu dirui iubet: vt postea quoque Theodosius Iun. Iudæorum Synagogas in solitudine, si sine seditione fieri posset, deponi iussit, *l. 22. supr. de Iudeis*. Verum euentus huic rei minus respondit: Vtpote tumultu maximo per Phœnicem ob id exorto, plurimis Monachorum vulneratis, nonnullis etiam caesis, vt ipsemet Chrysostomus *epist. 123. & 126. testatur*. Agricola scilicet sua sibi Tempia seruare enixius contendebant, iis rationibus, de quibus Libanius *diff. orat. ὑπὲρ τῶν ἱερῶν*. De templis alioquin in agris in genere dixi semel ad *Rubricam*, & ad *legem 3. supr.* De templis vero in agris per Africam & Præfecturam Prætorianam Ita-p.284 hæc dirui ab Honorio iussis: vide *l. 18. 19. infr.*

Cæterum, ex his, quæ de historico huius legis argumento diximus, tum inscriptionis præsidio, quæ hanc legem ad *Eutychanum Præfectum Prætorio* (Orientis scilicet) datam præfert, tum subscriptionis, vbi hæc lex *Damasto* data, id est, recepta, publicata dicitur, apparet, hanc legem pertinere ad Orientem, & nominatim ad Phœnicem: Proinde liquet, quam male Baronius hanc legem putauerit datam ad Patrum Africanorum legationem: alii que pariter Viri Docti hanc legem spectare censuerint ad eum canonem Africanum: de quo antea; cum Africa non Arcadio Imperatori, (cuius hæc lex est,) verum Honorio pareret.

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notæ.

Sine turba & tumultu dirui templa, quæ sunt in agris, iubentur: templis enim deiectis expeditius delinquendæ licentia tollitur. Huc pertinet, quod scribit Prosper in *chronico*: *Toto orbe Romano antiquæ superstitionis templa destructa.*

Sine tumultu] Christianis siquidem templagentilium euerrentibus, & simulacra confringentibus, secundum datam legem ante nouennium male cessit, vt ex Socrate scribit auctor *Tripartita*, *lib. 9 cap. 7.* & Niceph. Callixt. *lib. 12. hist. eccles. cap. 25.* Sane huc, non aliter spectat *can. 58. Eccles. African.* quam si dicas Africæ præfules hac constitutione commotos de diruendis per Africam templis cogitasse: nam post Consulatum Stiliconis, hoc est biennio post hanc legem, siue post Consulatum Theodori, Patres Africani mandata dederunt ad Imperatores de templis, in agris constitutis, euerrendis.

HONORII Secunda hoc titulo lex; qua **FESTI** conuentus Ludique & Conuiuia permittuntur, idque per Africam.

XVII. (a) Iidem AA. Apollodoro (b) Proc. Afric.

Vt profanos (c) ritus iam salubri Lege + submouimus, ita festos Conuentus (d) ciuium & communem omnium lætitiā, (e) non patimur submoueri: Vnde abs-
S s 3 que

absque vilo sacrificio, atque vlla superstitione damnabili, exhibere (f) populo (g) voluptates, (h) secundum veterem consuetudinem: inire (i) etiam festa Conuiuia, (k) si (l) quando exigunt publica Vota, (m) decernimus. Dat. xiii. Kalend. Sept. Patavio, Theodoro v. c. CONS. [399.]

NOTÆ.

- (a) *Lex 4 Cod. Iust. cod. tit.* Infernit & hanc ipsam Annalibus suis Baronius Anno D. 399 num. 56. Iungenda autem illi *lex i. infr. de religione*: ino & *lex prox. 18.* quæ eidem Apollodoro Proconsuli Africæ inferibitur, & Patavii pariter data est. Dies tantum discrepat *III. Kalend. Sept.* cum hæc, & *d. l. i. de relig.* habeant *XIII. Kalend. Sept.* Verum illa ex his duabus emendanda venit. GOTHOF.
- (b) *Apollodorum* hunc Proconsulem fuisse docet quoque Symmachus, *epist. 13 lib. 8.* & quidem Africæ, *epist. 14. & 48. lib. 9. ID.*
- (c) *Profanos ritus*, id est Sacrificia, aliamque *damnabilem superstitionem* (idolorumque cultus) vt hac ipsa lege mox dicitur. *ID.*
- † Hæc Honorii lex, qua sacrificia ab eo prohibita, non extat. *ID.*
- (d) *Contuentis Urbis l. 8. supr. vide Glossar. ID.*
- (e) *Letitiam*, id est, ludos & conuiuia: *κοινὴν πάντων εὐφροσύνην*, communem omnium letitiam. Asterius *Homilia in Festum Kal.* quam habuit Ann. 400. *κοινὴν καὶ πάνδημον πανήγυριν*, communem & vniuersalem conuentum. In Eupheniam Martyrem. Publicum gaudium, Tertullianus *Apolog. cap. 35. ID.*
- (f) *Exhiberi Cod. Iust.* quamquam & hoc sustineri potest. *ID.*
- (g) *Populorum*, habet. Ita *Cod. Iust. male. ID.*
- (h) *Voluptates*, id est, ludos: vide *Glossar. ID.*
- (i) *Ministrari*, in *Cod. Iust.* Qua mutatione nil opus erat. *ID.*
- (k) vide *l. 19 & 20 infr. ID.*
- (l) Absit hæc vox si a *Cod. Iust. ID.*
- (m) Vide *legem 8. supr. & l. 5. supr. de Episcopis. ID.*

COMMENTARIUS.

**FESTOS CONVENTUS LVDOQUE, & CON-
VIVIA** per *Vota* publica (de quibus ad *l. 8. supr.* plenius actum fuit) id est, in festiuitatibus publicis, agitari, per Africam nominatum, *Honorius* hac constitutione A. D. 399. permittit. Citra vllum tamen sacrificium, & citra aliam superstitionem damnabilem, quam se iam antea lege sua submouisse ait, cuius tamen legis nulla sibi memoria mihi nunc occurrit. Quæ alioquin sacrificia festiuitatibus istis publicis fieri solita a Gentilibus, vt præter hanc legem docuit quoque *lex 8. supr. hoc tit. & l. 5. supr. de Episcopis.* Et vero hac de causa postea idem Honorius conuiuia hæc exerceri & solemnitates has agitari prorsus vetuit Anno 408. *l. 19. infr. vbi dicam.*

De ludis per vota publica iam superius dictum fuit ad *d. l. 8.* De festis Conuiujs & epulis per vota publica, obseruandum, ea inita quandoque in ipsis templis, quod indicare videtur *lex 19. infr.* qua verantur Pagani in honorem sacrilegi ritus **FV-
NESTIORIBVS LOCIS** exercere conuiuia vel quidquam solemnitate agitare.

Etque pertinet dictum Apostoli *1 ad Corinth. 8. vers. 10.* Nempe solemne apud Gentiles in templis conuiuari: id quod docet Vopiscus in *Tacito cap. 10.* alique plures, Ammianus Marcellinus *lib. 22. cap. 12.* Tertullianus de corona: *Et excubabit pro Templis, quibus renuntiavit, & cœnabit illic, vbi Apostolo non placeat.* Item conuiuia hæc in publico & vicatim inita. Vnde publica conuiuia, Minutio Felici *cap. 12.* Iuuenalis quoque de his *Satyr. XV. v. 41.*

Nec magne gaudia cœne

Sentirent positis ad templa, & compita mensis.

Tertullianus de votis his publicis agens *c. 35. Apolog. Grande videlicet, inquit, officium, focos &*

toros in publicum educere, vicatim **EPVLARI**, ciuitatem tabernæ habui obolefacere, vini lutum cogere. Et mox: *Cur enim vota & gaudia Caesarum casti & sobrii & probi expungimus.* Idem *cap. 42.* *Non in publico liberalibus discumbo, quod bestiarum suprema cœnantibus mos est.* Tacitus *lib. 15. Annalium cap. 37.* Ipse quo fidem acquireret, nihil vsquam perinde letum sibi, ac publicis locis struere conuiuia, totaque vrbe quasi domo vi. Insignis quoque Iosephi locus, *lib. 7 de bello Iudaico cap. 10. fin. 22.* vbi aduentum Vespasiani describit: *τρέπεται δὲ τὰ πλήθη πρὸς εὐωχίαν, καὶ κατὰ φυλάς, καὶ γένη καὶ γειτονίας, ποιέμενοι τὰς ἐσιτάσεις, ἔρχοντο τῷ θεῷ σπένδοντες αὐτὸν τ' ἐπὶ πλείον χρόνον.* *Οὐεσπασιανὸν ἐπιμένει τῇ Ρωμαίων ἡγεμονίᾳ.* Vertunt autem se ad epulas turbe, perque tribus & cognationes & vicinias conuiuia exercentes, Deolabant, & ab eo precabantur ipsum Vespasianum quamplurimum temporis in Romano imperio perseuerare. Nempe ait, per familias & vicinias publice conuiuatum, ibique Diis libatum. Inde factum scilicet, vt ab eiusmodi **EPVLIS** Christiani iam olim abstinerint. Græci *Γόνας, εὐωχίας, πανθεινίας, πανθυσίας, δημοθωνίας* dixerunt: vide Aristotelem & Athenæum. In Glossis Philoxeni diuulgatio, *ἐξαγωγὴ, δημοθωνία.* Theodoretus quoque *Θεραπευτικῇ 7. p. 104. Edit. Syllburg. τῶν τοις καὶ εἰσπρατῶν καὶ πανηγύρεως, καὶ δημοθωνίας ἐπιτελεῖν, φίστος dies, solennes ceremonias, populariaque conuiuia celebrari.* De iisdem epulis & sumptibus ad eas deputatis, vide *l. 20. infr. vbi dicam.* De his ipsis conuiujs, & quidem sub Theodosio Magno permissis, insignis occurrit Libanii locus *ἐπὶ τῶν ἱερῶν, num. 5.* vbi Christianorum obiectioni huic, p. 285.

ἐλλ' ἐκ ἀρκέσει τὸ τῶν βασιλῶν. ἐκ ἔθυσαν δὲ ἐρή-
σεται τις, πάνυ γε, ἀλλ' ἐπὶ θοῇ καὶ ἀρίστῳ καὶ ἐνωχί-
α τῶν βοῶν ἀλλαχῇ σφαπτομένων, sed non est suffe-
ctum istud Imperatori: igitur dicit quis, non sacri-
ficarunt: esto: Verum inter epulas & prandium &
festiuitatem, boues caesi fuerunt, ita respondet.
βαμῆ δὲ ἀδενὸς τὸ αἷμα δεχομένον, ἐδὲ μέρας
ἀδενὸς κοινομένον ἐδὲ ἐλῶν ἡγμένον, ἐδὲ σπονδῆς
ἀκολούθησας: εἰ δὲ τινες συνελθόντες εἰς τι φαιδρὸν
χωρίον μοσχὸν ἢ πρόβατον, ἢ ἄμφω θύσαντες, τὰ
μὲν ἐψήσαντες, τὰ δὲ ὀπτήσαντες, κατασκαθέν-
τες ἐπὶ τῆς γῆς ἐφαγον, ἐκ οὗδ' εἰ τις αἷτος παρ-
βαινον τῶν νόμων, ἐδὲ γὰρ κεκάλυκας τὰυτα,
ὦ βασιλεῦ, νόμω: ἀλλ' ἐν αἵτων δὲν μὴ ποιεῖν,
ἢ ἄλλα πάντα ἀφῆκας, ὥς εἰ καὶ μετὰ πάντων
θυμιαμάτων συνέπινον, ἐπάρβαινον νόμον, ἐδὲ γε εἰ
πάντες ἐν ταῖς φιλοθησίαις ἦδοντε καὶ ἐκάλεον θεῶς,
εἰ μὴ καὶ τὴν οἰκοδομίαν γιννομένην ἐκάλεον συκοφαν-
τήσεις, ἢ ἐθὺς πολλὰς ἀγέρας εἰς τὰς γνωριμωτέ-
ρας συνιόντας ἐν ταῖς ἐσθλαῖς θύσαντας εἰτα ἐνω-
χῶσθαι: τῷδ' ἡνίκα ἐξῆν ποιεῖν, ἐποίουν, μετὰ
τὰυτα πλὴν τῷ θύειν ἢ περὶ τὰλλα ἔμεινεν ἐξουσία:
καλέσας τῶν τῆς εἰωθῆος ἡμέρας ὑπήκουον, καὶ
οἱ ἀκύνδον ἐτίμων αὐτὴν τε καὶ τὸ ἔθος. Atenim
iam nulla est ara, quæ sanguinem excipiat, neque
pars vlla adoletur, neque molesta salsæ præcedunt, neque
libatio sequitur. Si vero quidam in rus amœnum
aliquod cœdentes, vitulum aut ouem, vel etiam virum-
que comedentes, hæc quidem assantes, illa vero tor-
rentes, bumi strati comederunt, nescio vitrum aliquas
leges hi transgressi sint. Neque enim hæc lege vetuisti,
o Imperator: verum, cum vnicum illud, quod facere
ne liceret, edixeris, cetera omnia concessisti. Quare
etsi cum omni fumigatione conuiuati sint, legem trans-
gressi non sunt, etiamsi omnes inter epulas cantarint,
Deosque inuocarint: nisi & priuatam victus cuius-
que rationem in calumniam voces: ex qua mos est,
ut multi agri in nobiliores cœdentes in festis sacrifican-
tes conuiuenter: Hoc igitur cum facere liceret, fece-
runt & deinceps excepto sacrificio, circa alia licentia
mansit. Quare consuetudo de inuitante, obsecuti sunt
mori, & per quæ periculo vacuum erat, eam colue-
runt locumque. Ex hoc Libanii loco discimus, hæc
conuiuia in festiuitatibus quibusdam agitata, & in
his aliquando fumigatum, Diisque carmina dicta:
denique ex multis agris in vnum celebriorem, con-
uentum; (idque est quod vicatim epulatos ex aliis
scriptoribus iam ostendi.) Ergo ubi ad Christianos
Principes deuentum est, hæc quidem conuiuia
Gentilibus aliquamdiu relicta fuere, etiam sub The-
odosio Magno, de quo est superior Libanii locus
ὑπὲρ τῶν ἱερῶν. Imo & ad hæc Christianos com-
pellere Gentiles soliti: quod prohiberi Patres Afri-
cani petiere, ut docet can. 60. Cod. African. de quo
mox. Cum iam antea ad lustrorum sacrificia Chri-
stiani celebranda compelli vetiti fuissent: l. 5. sup.
de Episcopis, & ad archierosynam l. 112. sup. de De-
curionib. & ad custodiam templorum admoueri:
l. 1. sup. de fide Cathol. Ergo vt maxime Gentili-
bus sacrificia interdicta forent, ritusque alii pro-
tani, conuiuia tamen agitare permitti, & quidem
hæc Honorii lege. Pariter vt sub Theodosio Magno.
Tandem vero decennio post Anno Domini 408.
idem Honorius & hæc ipsa conuiuia illis ademptum
iuit, l. 19. infr.

Ex his interim liquet, quibusnam gradibus
Gentilitia supersticio pessundata fuerit. Primo
quidem sacrificia tantum prohibita: mox & alii
ritus Gentilitii veluti τὸ λιβανωτῶν: tandem etiam
& conuiuia solemnitatesque alia vetitæ. Et prohi-
bita etiam tamen, nihilominus mansere, sic quidem
vt in Christianos quoque ritus hi Gentilitii transie-
rint, & quidem in Africa: hi ipsi, inquam, vt
liquet ex Augustino epist. 64. Theodoro, extre-
mo lib. 8. contra gentes; & multo post, ex Gregorio
Magno lib. 9. epist. 71,

Vt ad historicam nunc huius legis occasionem
descendam, ita omnino censolam hanc ab Hono-
rio per Africam constitutionem, occasione decreti
illius & petitionis Patrum Africanorum, qui ab
Honorio petendum decreuerant, vt Paganorum
conuiuia & ludos festis Christianorum diebus pro-
hiberet, vt habetur dicto canone 60. & 61. Codicis
Africani, seu canone 5. & 6. Concilii Carthaginen-
sis, quod Quintum dicitur. Canonis quinti seu
sexagesimi verba sic habent, de Paganorum conui-
uiis. Illud etiam petendum, vt quoniam contra præ-
cepta diuina CONVIVIA multis in locis exercentur,
quæ ab errore Gentili auaritia sunt, ita vt nunc a
Paganis Christiani ad hæc celebranda cogantur, ex
qua re temporibus Christianorum Imperatorum perse-
cutio altera fieri occulte videatur, vetari talia iube-
ant, & de ciuitatibus & de possessionibus imposita
pena prohibere: maxime cum etiam in Natalibus
beatissimorum Martyrum per nonnullas ciuitates, &
in ipsis locis sacris talia committere non reformident.
Quibus diebus etiam, quod pudoris est dicere, salta-
tiones sceleratissimas per vicos atque plateas exercent:
vt matronalis honor, & innumerabilium feminarum
pudor deuote venientium ad sacratissimum diem iniuri-
is lasciuientibus appetatur: vt etiam ipsius sanctæ religi-
onis pene aufugiat accessus. Canonis 6. seu 61. verba
sic habent, de spectaculis. Nec non & illud petendum,
vt spectacula theatrorum caterorumque PVDORVM
die Dominica vel cæteris religionis Christiane diebus
celeberrimis amoueantur: maxime: quia sancti Pa-
schæ Octauarum die populi ad Circum magis, quam
ad Ecclesiam conueniunt, debere transferri deuoti-
onis eorum dies, si quando occurrerint. Nec
oportere etiam quenquam Christianorum cogi ad hæc
spectacula: maxime, quia in his exercendis, quæ
contra Præcepta Dei sunt, nulla persecutionis neces-
sitas a quoquam adhibenda est: sed vti oportet, homo
in libera voluntate subsistat sibi diuinitus concessa.
Corporatorum enim maxime periculum considerandum
est, qui contra præcepta Dei magno terrore coguntur
ad spectacula conuenire. Hæc quidem fuit Patrum
Africanorum postulat in illo Concilio Cartha-
ginensi quinto, quod habitum non Anno 401. vt
præfert, verum 399. Verum quam Honorius hoc
tempore elusit: hæc lege; non patimur, inquit,
quomodo & lege præox. pariter eam elusit: nostrarum
beneficio sanctionum ne quis conetur euertere. Sed
grauior error est eorum, qui scribunt, cum per-
missa adhuc essent hæc lege 17. huiusmodi conuiuia
& conuentus, religiosissimos Principes, quique
illis fuere a consiliis, censuisse, posse Christianos
bona conscientia iis interesse: Quibus refutandis
vel hæc lex sufficit. Eorundemque similis est error,
cum credunt, Christianos veteres non abstinuisse a
collegiis superstitionis Centenariorum & Dendro-
phorum, quos refuto ad l. 1. sup. de Centenariis
& Dendrophoris. Est & eorundem grauissimus error,
cum Asiarchas, de quibus actum c. 19. v. 35.
pios & Christianos fuisse censent: Quasi vero non
ibi eoque tempore Gentiles Paulo Apostolo salutare
consilium dedisse potuerint, pacis vtpote studiosi.
Tandem

Tandem hanc ad rem pro magno esse debet integer Tertullianus liber de Idololatria, ac nominatim r. 14. ubi de Paulo agens: Nimirum, inquit; Saturnalia & Kal. Ianuar. celebrans hominibus placebat? an modestia, & patientia, an grauitate & humanitate, an integritate? Proinde cum dicis omnia omnibus factus sum, ut omnes lucrificiam, nunquid Idololatrias Idololatrias, nunquid Ethnicis Ethnicis, nunquid secularibus secularis? Ibid. Quibus nobis sub barba extranea sunt & neomenia & feria aliquando a Deo dilecta; Saturnalia & Ianuaria & bruma & matronales frequentantur, munera committunt, strena conponant, lusus, conuiuia perstreperunt. O melior fides nationum in sectam suam, quæ nullam solennitatem Christianorum sibi vendicat, non dominicum diem, non pentecosten! etiam si nouissent, nobiscum non COMMVNICASSENT, timerent enim, ne Christiani viderentur. Nos ne Ethnicis pronunciemur, non veremur? Ut & Augustini illud sermone 6, de verbis Domini. Si queritis vnde vincantur Pagani, p. 286 vnde illuminentur, vnde ad salutem adducantur? Deferere omnes solennitates ipsorum: deferere nugas eorum: Et si non consentiant veritati, saltem pudeat paucitatis suæ.

Illud nunc probandum superest, huius legis æram cum Concilii illius æra congruere. Sane de Synodi illius quintæ tempore seu æra graues sunt admodum controuersie varique sententiae. Acta quidem ipsa Synodalia in collectione Ildori Mercatoris, & Codex Africanus, & Theodorus Balsamo, adnotatum habent annum, Post Consulatum Fl. Stiliconis XVI. Kalend. Iul. id est, Anno D. 401. Quod etiam tuetur Doctissimus Iustellus prefat. in Cod. African. & Card. Perronius lib. posthumo aduersus R. S. B. Et tamen Baronius Anno D. 398. num. 33. ex scripto Codice annum, Post Consulatum Caesaris & Attici VI. Kalend. Iun. notat, id est, Anno D. 398. Et vero, nisi id omnino ad hunc ipsum Annum 399. referendum est, illud longe verius. Argumenta hæc ipse habeo. 1. Quod Anno Domini 399. hoc Codice non vna modo Honorii Constitutio, puta lex 18. prox. (quod argumentum Baronius recte adnotauit) verum Tres omnino constitutiones occurrant, quæ quatuor istius Concilii canonibus, seu petitionibus apud Imperatorem Honorium emerendis & sex in vniuersum ordine respondent: Nempe Primo, lex sequens 18. hoc tit. respondet canoni 3 seu 58. Secundo, lex 1. de religione, canoni 4. seu 59. Tertio, hæc lex 17. canonibus duobus 5. & 6. seu 60. & 61. Mox & Anno proximo 400. lex 35. supr. de Episcopis, canoni 62. & 65. Ex quibus tres, puta hæc lex, & prox. & lex 1. de religione, ad Apollodorum Proconsulem Africae datæ sunt, atque adeo inter se committendæ veniunt, seu vnius constitutionis partes. Ita quidem, ut Honorius Imp. tribus illis capitibus quatuor, quæ Patres Africani petierant deneget.

Ut proinde incunctanter hæ constitutiones ad illud Concilium respectum habeant & referendæ deinceps sint: & viceuerfa ex harum Constitutionum subscriptionibus, æra illius Concilii restituenda veniat, anterior aliqua his legibus. Ut autem superius dicta eo maiorem fidem mereantur, hic subiicere visum παραλλήλως canones quos dixi quatuor, totidemque constitutiones Honorii, quæ iis respondeant.

CONCILII CARTHAGINENSIS Quinti. Canones.

3. Instant etiam aliæ necessitates a religiosis Imperatoribus postulandæ: Ut reliquias Idolorum per omnem Africam iubeant poenitus amputari: nam plerique in locis maritimis, atque pos-

sessionibus diuersis, adhuc erroris istius iniquitas viget: ut præcipiantur & ipsa deleri. Et Templorum, quæ in agris vel in locis abditis constituta nullo ornamento sunt, iubeantur omnimodo destrui.

4. Petendum etiam, ut statuiere dignentur, ut si forte in Ecclesia quamlibet causam iure Apostolico Ecclesiis imposito, agere voluerint, & fortasse decisum Clericorum vni parti displicuerit, non liceat Clericum in Iudicium ad testimonium deuocari eum, quia cognitor vel præfens fuerit, ut nulla ad testimonium dicendum Ecclesiastici cuiuslibet persona pulsetur.

5. Illud etiam petendum, ut quoniam contra præcepta diuina Conuiuia multis locis exercentur, quæ ab errore gentili attracta sunt, ita ut nunc a Paganis Christiani ad hæc celebranda cogantur, ex qua re temporibus Christianorum Imperatorum persecutio altera fieri occulte videatur, vetari talia iubeant, & de ciuitatibus & de possessionibus imposita poena prohibere: maxime cum etiam in natalibus beatissimorum Martyrum per nonnullas ciuitates, & in ipsis locis sacris talia committere non reformidant: Quibus diebus etiam, quod pudoris est dicere, saltationes sceleratissimas per vicos atque plateas exercent, ut matronalis honor & innumrabiliū foeminarum pudor deuote venientium ad sacratissimum diem iniuriis lasciuientibus appetatur, ut etiam ipsius sanctæ religionis pene fugiatur accessus.

6. Nec non & illud petendum, ut spectacula Theatrorum, cæterorumque ludorum, die Dominica vel cæteris religionis Christianæ diebus celeberrimis amoueantur: maxime quia sancti Paschæ octauarum die populi ad Circum magis, quam ad Ecclesiam conueniunt, debere transferri deuotionis etiam dies si quando occurrerint. Nec oportere etiam quenquam Christianorum cogi ad hæc spectacula: maxime quia in his exercendis, quæ contra præcepta Dei sunt, nulla persecutionis necessitas a quouam adhibenda est; sed oportet, uti homo in libera voluntate subsistat sibi diuinitus concessa. Corporatorum enim maxime periculum considerandum est, qui contra præcepta Dei magno terrore coguntur ad spectacula conuenire.

7. & 10. De Clericis damnatis, & de Equitio damnato Episcopo.

HONORII Imp. constitutionis ad Apollodorum PC. Africa capita.

Ædes in licitis rebus vacuas, nostrarum beneficio sanctionum ne quis conetur euertere: Decernimus enim, ut ædificiorum quidem sit integer status: si quis vero sacrificio fuerit deprehensus, in eum legibus vindicetur: depositis sub officio Idolis, discepratione habita, quibus etiam nunc patuerit cultum vanæ superstitionis impendi, l. 18. C. Tb. de Paganis.

Quotiens de religione agitur, Episcopos conuenit iudicare: Cæteras vero causas, quæ ad ordinarios Cognitores, vel ad vsum publici iuris pertinent, Legibus oportet audiri, l. 1. C. Tb. de relig.

Ut profanos ritus iam salubri Lege submouimus, ita festos conuentus ciuium & communem omnium letitiam non patimur submoueri: vnde absque vilo sacrificio, atque vlla superstitione damnabili, exhibere populo voluptates secundum veterem consuetudinem: inire etiam festa Conuiuia, si quando exigunt publica vota decernimus, l. 17. C. Tb. de Paganis.

Respondere videtur l. 35. C. Tb. de Episcopis, data Anno 40.

Ex hoc iam παραλληλισμῷ liquido apparet, Concilium illud Carthaginense, quod Quintum dicitur, retrahendum vel ad Annum D. 398. vel ad initium Anni D. 399. Neque quidquam contra mouet,

mouet, quod Cardinalis Perronius contra Baronium contendit, recte huic Concilio adnotari Annum D. 401. cuius tria argumenta vno impetu ruunt, utpote quæ perperam desumpta sunt e sexto Concilio Carthaginensi, quod habitum Anno D. 461. quodque is improvide facit cum Quinto confudit. Primum ex eo, quod dixerat Baronius, *legem* 18. huius tituli laram Ann. D. 399. atque inde colligi Concilium illud Carthaginense præcessisse, quo decretum fuerat, non tantum ab Imp. postulandum, *Ut reliquias Idolorum per omnem Africam iuberet penitus amputari*, qui sane tertius canon est quinti Concilii: (Quodque argumentum ipsi modo comprobauius) verum etiam, *ut reliquie Idololatriæ non solum in simulacris, sed & in quibuscunque locis vel lucis vel arboribus omnimodo deleberentur*. Atqui Perronius hinc colligit, canonem patrum Africanorum *et leg. posteriorem esse*, quandoquidem Imperatores, d. l. 18. tantum cauissent, *ut sacrificia et templis tollerentur, & idola sub officio deponerentur*, (quæ & ipsa verba minus intellexit) postea patres Africani illud posterius insuper petierint. Verum

hic Baronii & Perronii error est, Concilium Carthaginense sextum cum quinto confundentium, quod reuera habitum fuit Anno D. 401. Atqui ita Perronii hic grauis error est & ἀβελία. Eodemque errore duo similia argumenta ex Augustini epistolis duabus vna ad *Quintianum* 235. altera ad *Xanthippum* 236. desumitur; qui cum duorum canonum ex eo Concilio meminerit, Annoque 402 eas epistolas scripserit, aperte testatur canones istos recenti Concilio sancitos fuisse, ac proinde omnino Concilium istud Carthaginense habitum Anno Domini 401. verum enim est, duos illos canones, puta de *Clericis, qui intra annum causam suam agere non procurant*; & alterum, *ut de alieno Monasterio susceptor, nec prepositus Monasterii, nec Clericos ordinare liceat*, contineri sexto Concilio Carthaginensi, vbi 14. & 15. locum occupant. Et sic concidit omnis Perronii labor, Quintum Concilium Carthaginense cum Sexto confundentis, quæ sane duo distincta Concilia fuere: non etiam, quod Doctiss. Iustellus quoque credidit, Quintum collectum ex his duobus.

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notæ.

Profani ritus hac lege submouentur, non etiam festi conuentus ciuium, siue publicæ festiuitates. Quam diligenter autem eas gentiles celebrarent, scribit Clemens *constitution. lib. 2. cap. 59 pag. 48. vers.* Festi igitur conuentus ciuium non interdiciuntur, nec conuiuia celebrandis publicis gaudiis iniiri solita, de quibus Theodoretus *Græc. affect. curat. 7. p. 104.* Τάτοις καὶ ἐορταῖς καὶ πανηγύρεσι καὶ δημοδοῖαις ἐπιτελοῦν δὲ τῶν ἀνδράων ἀλάστωρ ἐνομοθέτησε. Vsque ad luxuriam scilicet exhibetur eiusmodi conuiuia. Origenes contra *Celsum lib. 8 p. 405.* Ἐν αὐτῇ (ἐορταῖς) τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἐορτάζον ἐξυβρίζει, ἐπὶ μέγας καὶ ἀκολασίας ἐκτρέφουσιν. Ad hæc autem celebranda Christiani cogebantur, donec terræ Africæ Patres hæc aboleri desiderauerunt, ut constat ex *can. 60. Cod. Eccles. Afric. & Epitoma Cann. Constantini Harmenopoli tit. 2 p. 51.* Certe non vbique reprobata eiusmodi conuiuia, sed in melius conuersa docemur ex Theodoretis contra *Gent. lib. 8. in fin.* ait enim, iniri festa conuiuia in honorem SS. Petri & Pauli, aliorumque martyrum, καὶ ἐντὶ, inquit, τῆς πάλαι πομπῆς καὶ ἀρχιεργίας, καὶ ἀρχιεργησιότητος, σὺ φρονεῖς ἐορτάζονται πανηγύρεσι, ἡ μένιν ἐχρησται καὶ κῆμον, καὶ γέλωτα, ἀλλ' ὅμως θύει καὶ ἱερῶν λογίων ἀκροασιν. Quod etiam Gregorio M. placuit, qui sic ad Mellium Aboatem scribit *ep. 71. lib. 9.* Et quia bones solent in sacrificio demonum multos occidere, debet iis etiam hac de re aliqua solemnitas immutari, ut die dedicationis, vel natalitio sanctorum martyrum, quorum illic reliquia ponuntur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias, quæ ex fanis commutate sunt, de ramis arborum faciant, & religiosi conuiuia solemnitate celebrent, &c. Sic etiam nonnulli voluere paganicas immolationes in melius commutare, quod tamen hautquaquam ferendum SS. Patres existimarunt: ut constat ex fragmento cuiusdam Concilii, quod indixit Carolus M. & exstat inter epistolas D. Bonifacii Archiepiscopi Moguntini: *Ut populus Dei paganos non faciat: sed ut omnes spurcitiis gentilitatis abiciat, & reponat, siue sacrificia mortuorum, siue sortilegos vel diuinos, siue phylacteria, auguria, siue incantationes siue hostias immolationes, quas stulti homines iuxta ecclesias ritu pagano faciunt sub nomine Sanctorum Martyrum, vel Confessorum Dei, & suos sanctos ad iracundiam prouocantes.* Sed cum eiusmodi festa conuiuia intra sobrietatem non consistenter, ut scribit B. Augustinus *epist. 64.* tandem exerceri desierunt. Similiter agapæ, ἡ συστάσις μετὰ τῆς κοινῆς τῶν θείων μυστηρίων, fieri solita, prohibita sunt. Quod autem hæretici Montanistæ, paganum in morem, vel certe ad exemplum vere Christianorum, conuiuia celebrarent post communionem, frugalitate tamen exulare iussa, & errori luxuria insuper addita, i. l. eo iubentur in posterum iis abstinere, *l. 20. Cod. Iust. de heret.* Si modo legatur, ut apud Balsamonem ad Photii *Nomocanon. lib. 12. cap. 2. p. 129.* Μοντανιστὰὶ ἐξαιρέτως μὴ ἐνα τῶν καλημένων παρ' αὐτοῖς πατριαρχῶν, ἢ κοινῶν, ἢ ἐπισκόπων, ἢ πρεσβυτέρων, ἢ διακόνων ἐντὸς ἐχέτωσαν Κωνσταντινουπόλεως, κολυέωσαν δὲ ἐντὸς πραγμάτων τῶν θείων αὐτῆς καὶ τὰ ἀσελγῆ συστάσις, ἢ τὰ ἀσεβῆ συμπτώσια ποιεῖν.

Communione omnium letitiam κοινὴ καὶ πάνδημον πανήγυρις, Asterius in relatione in Euphemiam martyrem: extat *Syn. Nic. 2. act. 4. pag. 467.*

HONORI Tertia hoc titulo lex: de TEMPLIS non euertendis, de SACRIFICIIS prohibendis, & de IDOLIS deponendis, per Africam.

XVIII. (a) lidem AA. Apollodoro Proc. Afric.

A EDES, (b) illicitis (c) rebus vacuas, nostrarum beneficio (d) sanctionum, ne quis conetur euertere: Decernimus enim, ut ædificiorum quidem sit integer (e) status, si quis vero sacrificio (f) fuerit deprehensus, in eum legibus † vindicetur: Depositis iub officio (g) idolis, disceptatione habita, quibus etiam nunc patuerit cultum (h) vanæ superstitionis impendi. Dat. 111. (i) Kalend. Sept. Patavi. Theodoro v. c. c. ss. [399.]

NOTÆ.

- (a) Et hanc legem Annalibus suis recte inseruit Baronius Anno D. 399 n. 55. Iungenda autem illi, ut iam monui, *lex super. prox. 17. & l. 1. infr. de religione. ID.*
- (b) Publicas, Priuatas, item templorum. *ID.*
- (c) Puta Aris & simulacris. *ID.*
- (d) Id est, Prætextu seu obtentu legum, quibus simulacra ubique eueri seu deponi iussa fuerant. *ID.*
- (e) Eadem mens Maioriano Nouell. 6. *ID.*
- (f) In sacrificio. *ID.*
- † Iam antea latis, ac proinde capitali poena: de quo mox & ad l. 23. *infr. ID.*
- (g) Id est Officialium, diligentia: vide l. prox. *infr. & quæ mox dicam. ID.*
- (h) Ritus l. 19. *infr. ID.*
- (i) Forte XIII. ut ita hæc lex superiori coniungatur. Et vero ita nonnulli habent. *ID.*

COMMENTARIUS.

TEMPLA destrui hac Honorii constitutione Anno Domini 399. per Africam vetantur: At enim & SACRIFICIA rursum inhibentur & IDOLA seu simulacra deponi iubentur. SACRIFICIA scilicet ab Honorio per Præfecturam Prætorianam Galliarum prohibita penitus fuisse ex l. 15. *supr.* iam vidimus: Per Præfecturam Prætorianam Italiae & Africam nominatim, sicut ex proxima *supr. l. 17.* sic & ex hac lege rursum discere licet: & quidem sub poena capitis, quod etiam Augullinus *epist. 48.* docet. Quis nostrum, inquit, quis vestrum non laudat leges ab imperatoribus datas aduersus sacrificia Paganorum? Et certe longe ibi poena seuerior constituta est; illius quippe impietatis capitale supplicium est. Idem rursus lib. 1. aduers. Petilianum Parmenian. c. 7. Iussa sunt recentibus legibus inhiberi etiam sacrificia sub terrore capitali. Simulacra item seu idola, quibus cultus a Paganis impenderetur, deponi Honorium iam ante iussisse, hæc & sequens lex 19 ostendunt, & de Africa nominatim iuxta hanc legem Augullini *diel. lib. 1. aduersus Ep. Parmenian. c. 7.* (hoc ipso anno scribens, ut quidem existimo) confirmat. Paganorum, inquit, simulacra eueri atque confringi iussa sunt recentibus legibus, inhiberi etiam sacrificia sub terrore capitali. Et mox: Demones istam patiuntur persecutionem per Imperatores Christianos, ut pene toto orbe terrarum euerantur, idola comminuantur, sacrificia subtrahantur, qui eos honorant, si deprehensi fuerint puniantur. Et rursum *epist. 120.* Leges, inquit, quæ de Idolis confringendis viuo Stilichone in Africam missæ sunt ex voluntate Imperatoris constitutæ, &c. At vero hac lege Honorius, depositis sub Officio idolis; depositis, id est euerfis, sub Officio, id est, Officialium Magistratum diligentia. Quod etiam discimus ex l. prox. non quod Cardinalis Perronius putauit, posthumo aduersus S. R. B. pag. 404. duplici errore: depositis inter manus Officialium Imperatoris.

At ædificia ipsa nihilominus hoc prætextu dirui Honorius hac leg. ut & l. 19. & l. 20. *infr.* vetat. Et Diuus Augustinus tamen non superiore tantum loco, verum etiam lib. 18. de ciuitate Dei, cap. ult. & quidem hoc ipso Consulatu 399. paucis antehanc legem latam mensibus, Tempia Carthagine euerfa fuisse testatur. Consule Manlio Theodoro, inquit,

in ciuitate notissima & eminentissima Carthagine Africa, Gaudentius & Iouius Comites Imp. Honorii XIV. Kalend. April. falsorum Deorum templa euererunt, & simulacra fregerunt. Quem alioquin locum Prosper lib. de promissionib. Dei parte 3. enarrans, templa tantum exipolata (at non etiam euerfa) fuisse scripsit. Deinde etiam in eo lapsus est Prosper, quod Theodosii Imperio factum id tradidit, vide & Consularia Idacio subacta.

Et vero tandem dubium mihi nullum, non tantum id quod Augustinus narrat, a Gaudentio & Iouio Honorii Imp. Comitibus, templa his Coss. ante quinque menses, & quod excurret, euerfa, huic constitutioni ferenda occasione præbuisse. Verum & hac lege Honorium diserte Patrum Africanorum legationem ad se decretam, quod ad idola quidem et tunc probatam, quoad Tempia repulisse: qua scilicet decreuerant ab Imp. postulandum, ut haberetur *canone 58. Cod. African.* seu tertio, Concilii Carthagenensis Quincti. Ut reliquias IDOLORVM per omnem Africam iubeant penitus amputari: Nam plerisque in locis maritimis atque possessionibus diuersis adhuc erroris istius iniquitas viget: ut præcipiantur & ipsa deleri & TEMPLA eorum, quæ in agris vel in locis abditis constituta nullo ornamento sunt, iubeantur omnimodo destrui. Id enim Concilium Carthagenense ad hunc Annum referri oportere ad legem *super. 7.* pluribus ostendi, quæ huic coassanda est una cum l. 1. *infr. de religione.*

Sane ad templa in agris destruenda tria blandiebantur maxime. Primum, quod superstitio aliter aboleri non posset, ut lex 16. quoque docet, quæ & in agris, seu pagis, vnde Paganorum nomen, diutius hæsit. Deinde, quod ornatui publico, diuitiis iis vix quicquam detraheretur, *diel. can. 58.* Denique quod non tantus tumultus alicuius metus esset, quantus in urbibus, si ibi destruerentur d. l. 16. *supr.* vide & l. 22. *supr. de Iudeis.* Et vero id lege sequenti postea ab Honorio iussum, ibi, omniaque templa domini destruere cogantur. Sane hoc ipso Anno ab Arcadio templa in agris dirui iussa d. l. 16. *supr.* ostendit.

Quicquid vero de Idolis hac leg. & aliis pluribus, quod ipse testatur, statuerit Honorius, attamen non ideo sedibus suis omnino euulsa: quod ideo repetita lege 19. iubere necesse habuit.

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notæ.

Sacrificia satis superque prohibita sunt: hæc tamen rursum inhibentur, & idola deponi iubentur, quibus immolare pagana dementia non desinit. Ædes autem templorum eueri prohibentur, cum deformarentur vrbes ruinis.

HONO-

HONORII Quarta hoc titulo lex, 1 de ANNONI templorum, ad annonam militarem transferendis: 2. de SIMVLACRIS 3. & ARIS euellendis: destruendis: 4. de TEMPLIS ad vsum publicum vindicandis: 5. de CONVIVIIS & SOLEMNITATIBVS prohibendis.

XIX. (a) Imppp. Arcadius, (b) HONORIVS & Theodos. AAA.
Curtio PP. P. (c) Post alia. (d)

TEMPLORVM detrahantur Annonæ, (e) & rem annonariam iubent, (f) expensis deuotissimorum (g) militum profuturæ. Simulacra, (h) si qua etiam nunc (i) in Templis fanisque consistunt, & quæ alicubi (k) ritu (l) vel acceperint (m) vel accipiunt Pagano- rum, suis sedibus (n) euellantur, (o) cum hoc repetita sciamus sæpius sanctione decretum. *Ædificia* (p) ipsa templorum, (q) quæ in ciuitatibus, vel oppidis, vel extra oppida (r) sunt. ad vsum publicum vindicentur, (s) aræ locis omnibus (t) destruantur: Omniaque Tem- pla possessionibus nostris, ad vsum adcommodos (v) transferantur; domini (x) destruere cogantur. Non liceat omnino in honorem sacrilegi ritus funestioribus locis (y) exercere (z) conuiuia, (aa) vel quidquam solemnitatis (bb) agitare. Episcopis quoque locorum hæc ipsa prohibendi Ecclesiasticæ manus tribuimus facultatem; Iudices autem xx. librarum auri pœna constringimus, & pari forma Officia eorum, si hæc eorum fuerint dissimulatione neglecta. Dat. xvii. (cc) Kalend. Decemb. Romæ (dd) Basilio & Philippo cons. [408.]

NOTÆ.

- (a) Et hanc legem Annalibus suis recte inseruit Baronius Anno D. 408 num. 24. Iungenda huic est lex 43. 44. *supr. de hereticis*. Infecta & hæc farragini constitutionis (pariter vt d. l. 43.) ad Curtium Præfectum Prætorio, quam ex Cod. Lugd. & Anic. edidit Sirmondus in *Append. Cod. Theod.* num. 12. GOTHOF.
- (b) Arcadii nomen hic inducendum est. Iam enim is Kalend. Maii huius anni 408. obierat: de quo vide *Consularia*, seu *Chronologiam Theod.* ID.
- (c) Curtius sub Honorio PP. Italiæ scilicet: vide l. 5. *supr. de Decuriis V. R.* & *Prosopogr.* ID.
- (d) Verba hæc indicant hanc legem desumptam ex lege, quæ plura capita, & quidem anteriora, continebat: Et vero subiungenda hæc lex d. l. 43. *supr. de hereticis.* ID.
- (e) Iura etiam Ambrosio dicuntur, *Oratione funebri de obitu Valentiniani.* ID.
- (f) *vg. iubent*, id est, *inuuent*. Ita lege 6. *supr. de lustrali collatione: Aurum mercatoribus atque argentum, quo erogatio publica iubetur, pro inuenitur*. Eodem sensu est, qui huic reponat subleuentur ex *leg. sequ.* Sed illud verissimum. ID. Impressa exemplaria omnia legunt, *iubente expensis*. In vltim. tamen Paris. Edit. addita ad marginem emendatio, quam in textum hic Gothofredus recepit. RITTER.
- (g) Deuotii milites proprio vocabulo, vide *Glossar.* Valens in l. 17. *supr. de erogat. milit. ann. fortissimi ac deuotissimi milites*, &c. GOTHOF.
- (h) Hæc verba suadere videntur hanc legem pertinere ad id, quod Zosimus narrat, *lib. 5. cap. 41.* de quo mox. ID.
- (i) Post anteriores leges, in quibuscunque locis vel lucis, vel arboribus: vt habetur *canone 84. Concilii Africani.* ID.
- (k) Vbiunque, etiam in publicis & priuatis ædibus: vide l. 18. *supr.* ID.
- (l) *vg. ritum*, vt l. 18. *supr. scutum.* ID.
- (m) *Acceperunt*, Ed. Quart. & prim. Cuiac. In Edit. Fabroti vltima, hæc vox, forte librariorum negligentia, excidit. RITTER.
- (n) De hac *sedium* voce: mox. GOTHOF.
- (o) *Euelli* sedibus suis simulacra. ID.
- (p) Vide *legem 15. supr.* ID.
- (q) *Publicorum*, vt docet *vers. Omniaque.* ID.
- (r) Extra oppidana templa: de quibus dixi plene semel ad *Rubr. & l. 3. supr.* ID.
- (s) Ecclesiæ vero hæreticorum Catholicis Ecclesiis vindicari iubentur *dict. l. 43. supr. de hereticis*, quæ huic coniungenda est. ID.
- (t) Publicis Priuatis. ID.
- (v) *Commodos*, Edit. Quart. RITTER.
- (x) *Possessionum*, in quibus templa sunt, & sic templa sua. GOTHOF.
- (y) *An iocis?* non: v. quæ dixi ad l. 8. & 17. *supr.* ID.
- (z) *Exigere* in *Append. Cod. Th.* ID.
- (aa) Vid. *legem 8. & 17. supr.* ID.
- (bb) *Solemnitas nuptiarum* pro ludis: vide *Glossar.* & quæ dixi ad l. *prox. 20. infr.* ID.

(cc) Ita quoque d. l. 43. *de heret.* At VIII. in Cod. Anic. & de l. 44. *de heret. ID.*

(dd) *Proposita Carthagine in foro sub Programmate Porfiri Proconsulis Non. Iunii:* ita Codex Aniciensis, quomodo & edidit Sirmundus. Sane ut vitiosum id videtur; ita data Romæ hic pro reddita, & proposita accipi debet. Nam hoc tempore Honorius Rauennæ consistebat, ut præter *Chronologiam Theodosianam*, ducet quoque Zosimus. ID.

COMMENTARIUS.

QUINQUE ad eradicandam superstitionem gentilitium hac leg. constituuntur ab Honorio Imp. Anno D. 408. per Præfecturam Prætorianam Italiæ, ac nominatim per Africam, ut sequentia docebunt. Primo, ANNONÆ templorum his detractæ annonis militariibus deputantur. Secundo, *Simulacra*, quibus cultus adhuc impendebatur, non tantum in templis, verum vbicunque ea essent (veluti in lucis, vel in arboribus, quod Patres Africani ab Honorio huius legis auctore peti contra hanc leg. decreuerant *canon. 84. Cod. Afric.*) euelli. Tertio, *Ara*, vbique destrui. Quarto, *Templa publica*, vñibus publicis vindicari: In possessionibus Principis constituta, ad alios vsus transferri: In priuatorum fundis seu agris extantia, a dominis destrui iubentur. Quinto, *Conuiuia denique & ludi Gentilitii* prohibentur: In his videlicet quinque, & per hæc stabat hoc adhuc æuo Pagana superstitio: quæ omnia ideo adimi, detrahi, inhiberi voluit Honorius. Quorum omnium nonnulla antea ab Honorio quoque iussa fuerant, alia & pleraque de nouo nunc constituuntur. Coniungenda autem huic legi est *lex 43. supr. de hereticis*, seu eiusdem constitutionis pars, quæ hac occasione lata est. Stilichone hoc ipso A. 408. 10. Kalend. Septemb. (vt Zosimus *lib. 5. cap. 34.* testatur) cæso, illico Pagani & Hæretici iaciare coeperant, leges contra se ritusque suos, ante hos annos ab Honorio promulgatas, ut puta *leges 17 & 18. supr. & l. 35. 37. 38. 39. 40. 41. supr. de heretic.* similesque alias, non ab Imperatore ipso, verum a Stilichone magis profectas, eoque vna cum cæteris Stilichonis actibus, eas quoque leges rescindendas. Ideo & Patres Africani quoque hoc Anno III. Id. Octobr. (quod Africanus Codex docet) Legislationem ad Honorium contra Paganos & Hæreticos decrenere: & D. Augustinus nominatim *epist. 129. ad Olympium Magistrum Officiorum*, (cuius etiam Olympiodorus apud Photium meminit,) scribendum sibi putauit, quo videlicet leges illæ, quas dixi, confirmarentur. Itaque, ipso Olympio instante, huius anni fine, & principio sequentis, leges aduersus Paganos & Hæreticos latæ, confirmatæ ab Honorio fuerunt hac leg. & l. 43. 44. 45. 46. *supr. de hereticis*, e quibus l. 43. huic coniungenda est. Quinimo & seuerius cum his agendum credidit. Nam & ab eo (constitutione ad prædictum Olympium Magistrum Officiorum data) Catholicæ sectæ inimici (id est, Pagani & Hæretici) intra Palatium militare prohibiti fuere: l. 42. *supr. de hereticis*. Cuius legis Zosimus quoque *lib. 5. cap. 46.* meminit, de qua & ad eam leg. & ad l. 21. *infr.* dicitur. Sed & alia nonnulla, quæ Patres Africani antea viuo Stilichone petierant aduersus Paganos, denegata, puta Conuiuiorum, ludorum Paganorum prohibitionem, & templorum demolitionem, vt docet *canon 58. 60. 61. Codicis Africani*, ea nunc omnino indulget & sancit hac leg. Quare & annonas templis detrahit, conuiuia ludosque prohibet, templa etiam alicubi destrui iubet, & simulacra quod & antea iusserat, districtius euerti iubet. De singulis aliquid.

Annone igitur templorum, seu (vt a Tertulliano in *Apologetico*, cap. 2. & de *Idololatria*, c. 7. vo-

cantur) *Templorum vestigia*, erant ea, quæ epulis & sumptibus conuiuiorum, ludorum Gentiliorum, hoc æuo adhuc deputabantur l. 20. *infr. Templorum iura*, ab Ambrosio *Orat. funeb. de obitu Valentiniiani*, cap. 1. & *lib. 2. aduersus Symmachum*, dixi *supr. ad l. 14.* In eum certe finem loca quædam seu ædificia & possessiones destinata erant, ut iam in Paratitlo diximus, & de his dixi ad l. 8. *supr. de iure fisci*, & dicam ad l. 20. *infr.* Vestigium ideo agrorum Virginibus Vestalibus & Sacerdotibus assignatorum Hyginus & incertus alius auctor *de limiribus*, & Siculus Flaccus *de condit. agror.* & Frontinus *de Colonis* meminerunt: & insignis quoque extat apud Strabonem *lib. 12. pag. 811. Edit. Almeloem*, locus de Sacerdotalibus & templorum per Cappadociam redditibus: quibus postea fisco vindicatis administrandis præpositus (vt exillimo) *Comes domorum per Cappadociam*, vt ad l. 2. *supr. de Palat. S. L.* dictum. Neque tantum ex fisco, sed ex priuatorum quoque liberalitate, redditus hi proficiscebantur, vt ex Symmachi relatione constat. Hæ igitur Templorum annonæ, seu redditus, hac Honorii lege, Theodosii patris, Grætanique, & Valentiniiani, vide l. 8. *supr. de iure fisci*, exemplo tolluntur. Nam & a Gratiano publicos sumptus annonasque Templorum, prædique sacris deputata, variis locis, (Romæ etiam) detracta fuisse, & Symmachus *relatione ad Valentiniianum*, & Ambrosius Symmacho respondens, & *Oratione funebri de obitu Valentiniiani*, & l. 20. *infr. hoc tit.* vbi dicam fuisse, testantur. Et Theodosius postea Eugenio cæso (qui annonas Templorum Flauiano PP. & Arbogaste petentibus concesserat, vt Paulinus in *v. Ambrosii*, & Ambrosius ipse in *Ep. ad Eugenium* tradunt) ea rursus detraxit, vt ex Zosimo *lib. 5. cap. 38.* constat: militariibus videlicet annonis profutura, vt idem Zosimus *sine lib. 4.* prodit. Ergo eradicandæ superstitioni Gentilitiæ optima inter alias ratio visâ Honorio, si *annone*, id est, redditus Gentilitii detraherentur: quas & in annonas militares conuersas hic notandum est, quod conuersionis genus vt notabile, ita & laudabile.

Secundo, *simulacra* sedibus suis euelli, quod & antea iustum fuerat, iubentur. Id vero hoc ipso anno factum testatur Zosimus, *lib. 5. cap. 41.*

Templa publica tertio loco in vsus publicos conuerti iubentur. Quod sane etiam Gentiles hac tempestate vrgebant seu malebant, quam ea destrui, quod Monachi volebant: vt discimus ex Libanii oratione, quam nos edidimus *περὶ τῶν ἱερῶν*. Alioquin etiam templa nonnulla in Eccle. P. 290 fias conuersa, de quo l. *ult. hoc tit.* Neque Templa tantum in ciuitatibus vel oppidis, vel extra oppida posita publicis vsibus vindicari iubentur, sed & in possessionibus Principis posita in alios vsus conuerti, in priuatorum vero fundis locata a dominis destrui iubentur. Tandem prohibentur & Paganorum festa *Conuiuia* solemnitatesque in honorem ritus Gentilitii hac Honorii lege, contra quam anterioribus adhuc legibus, puta l. 8. & 17. *supr.* visum fuerat, & quidem eidem Honorio *dict. l. 17.* quod petierant tamen patres Africani, vt ex

canon.

canon. 60. 61. Cod. African. constat, de quo ad eam l. 17. Quo pertinet, quod D. Augustinus epist. 202. ad Nestorium, scribens: *Contra recentissimas*, inquit, *leges Kalendis Iuniis, die festo Paganorum sacrilega solemnitas agitata est*, &c. Quo loco idem leges has, *leges notissimas* vocat.

Quinque interim obiter hic notanda. Primo, obseruandus hic mos triplex conuersionis seu mutationis rerum Gentilitiæ superstitioni seruientium. Primo, in vsus militares. Secundo, in alios publicos vsus. Tertio, in vsus Principis priuatos. Annonæ scilicet Templorum, in Annonas militares conuerse: Tempia publica in alios vsus publicos, cuius exemplum extat in l. 8. *supr. hoc tit.* Tempia vero in Principis possessionibus in alios Principis vsus: his adde & quarto loco, in Ecclesiæ vsus, de quo ad l. *ultim. hoc tit.* quomodo & Ecclesiæ hæreticorum Catholicis Ecclesiis vindicari iubeantur, vide l. 43. de hæreticis, quæ huic coniungenda est. Secundo, notanda tria Templorum genera, seu loca in quibus ea posita erant: Publica, in ciuitatibus vel oppidis vel extra oppida: in Principis possessionibus: In priuatorum fundis. Tertio notandum est, Tempia in priuatorum fundis posita, a dominis destrui iussa: Nempe in aliis siue publicis siue in Principis possessionibus publico decor aliquis adhuc constabat: non vero adeo in iis, quæ in priuatorum possessionibus posita erant, quæ & ideo dirui iussa: ut ita Gentilitia superstitioni aboleretur, quæ ibi adhuc facilius seruari poterat.

Quarto notandum, Honorium Imper. hos Gentilitios ritus prohibendi curam cum maxime Ecclesiasticis iniungere, & vero ad id assequendum Ecclesiastica manus facultatem tribuere. Haud absimiliter Concilio Sueffionensi sub Pipino R. Francorum. *Vnusquisque Episcopus in sua Parochia sollicitudinem habeat, ut populus Christianus Paganismum non faciat.* Synodo item Francica, sub Carlomanno, V. Capitul. 2. *Ut secundum Canones vnusquisque Episcopus in sua Parochia sollicitudi-*

nem habeat, adiuuante Graphione, qui defensor Ecclesiæ est, ut populus Dei Paganias non faciat, &c. vide & Capitul. lib. 7. cap. 236. Quid autem per Ecclesiasticum manum hic intelligendum? An manus militaris, quam Iudices Episcopis & Ecclesiasticis præbere oportebat. Certe lege 2. *supr. de Lenonibus*, quoque cauetur, *ut si lenones, patres & domini, filiabus suis vel ancillis iniungant peccandi necessitatem, liceat eis Episcoporum, Iudicum etiam defensorum implorato suffragio, omni miserationum necessitate absolui.* Ad quam leg. plura dixi de Episcoporum interuentu, & intercessione in actibus extra Ecclesiæ. An potius manus & drungi Ecclesiasticorum, quomodo in templis exsistentibus drungos Monachorum incubuisse nos docet Libanius *Oratione ὑπὲρ τῶν ἐσπῶν*. Sic & Augustinus epist. 259. ad *Cacilianum Virum illustrem*, de quibusdam criminum reis agens: *Nos interea quoniam memor erat, quod Ecclesiastica manus possit eos eripere, &c.* de qua alioquin Ecclesiastica manu ad tit. de penis *sup.* Quinto, de sedibus simulacrorum, quæ hic memorantur, obiter notanda. Nos eas *niches* vocamus. Alio sensu Tertullianus de *Speâculis*, cap. 7. *De simulacrorum*, inquit, *serie, de sedibus, de coronis, de exuviis.* Nam ibi sedes sunt folia & throni, quibus simulacra circumlata in pompa. At hic sedes sunt loca, in quibus fixa erant, Lucretius lib. 6. v. 416. *sequ.*

*Postremo cur sancta Deum delubra, suasque
Discutit infesto præclaras fulmine SEDES,
Et benefacta Deum frangit simulacra?*

Tibullus I. Eleg. 5. v. 39.

*Num feror incestus sedes adiisse Deorum,
Sertaque de sanctis deripisse focis?*

Arnobius, lib. 6. p. 196. Edit. Stewech. *Et custodia pertinaci suas sedes simulacraque tutari.* Græci, ἐδὴ θεῶν. In Glossis veteribus Vulcarii, ἀπὸ θεοῦ, Dei solium. Vitruuius præfat. lib. 7. vocare videtur *seffimonium*.

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notæ.

Annonæ templorum militibus annonis sociantur: simulacra & sigillaria suis sedibus euelluntur: vsui publico templa vindicantur: aræ destrui iubentur: conuiuia in honorem ritus gentilitii agitari solita prohibentur.

Deuotissimorum] καὶ δεισιμαμένων, ut in Conciliis Græcis sæpe. Chalced. Act. I. ἐδοξάθη κήρυξ τῶν καὶ δεισιμαμένων δαμεισίων. Valenc. Valens & Gratian. in leg. 6. Cod. I. de erog. militar. ann. fortissimi ac deuotissimi milites.

Solemnitatis] Hinc dies solemnitatis apud Aggen. Vrbic. Comment. in Frontin. de Limit. agror.

HONORII Quinta hoc titulo lex.

XX. (a) Imp. Honorius, & Theodosius AA. (b)

SACERDOTALES * Paganæ superstitionis competenti coërcitioni subiaccere præcipimus, nisi intra diem Kalend. Nouembrium (c) de Karthagine (d) decedentes ad ciuitates redierint genitales. Ita ut simili quoque censura per totam Africam (e) Sacerdotes obnoxii teneantur, nisi de Metropolitanis (f) vrbibus discesserint & remearint ad proprias ciuitates. Omnia ** etiam loca, quæ sacris (g) error veterum deputauit, secundum Diui Gratiani † constituta, nostræ rei (h) iubemus sociari; ita ut ex eo tempore, quo inhibitus est (i) publicus sumtus superstitioni deterrimæ (k) exhiberi, fructus ab incubatoribus (l) exigantur: Cum eo iure, (m) ubicunque (n) ad singulas quasque personas (o) vel præcedentium

dentium Principum largitas, vel nostra maiestas, voluit peruenire, id in eorum patrimoniis æterna firmitate perduret. Quod non tam per Africam, quam per omnes regiones in nostro (p) orbe positas, custodiri decernimus. Ea autem, quæ multiplicibus constitutis ad venerabilem Ecclesiam volumus pertinere, Christiana sibi merito religio vindicauit: (q) ita ut omnis expensa illius (r) temporis ad superstitionem pertinens quæ iure damnata est, omniaque loca, quæ Frediani, (s) quæ Dendrophori, quæ singula quoque (t) nomina & professiones gentilitiæ tenuerunt, epholis (v) vel sumptibus (x) deputata, fas est, (y) hoc errore submoto, compendia nostræ domus subleuare. Sane *** quæ quondam sacratæ (z) sacrificiis deceptionem hominum præstiterunt, (aa) ab vñibus (bb) lauacrorum (cc) vel publicis affectibus (dd) separentur, ne inlecebram errantibus præstent. *Chiliarchas* **** insuper, & *Centonarios*, vel qui sibi plebis distributionem vsurpare dicuntur, censuimus remouendos: ita ut capitale sententiam non euadat, si qui aut volens ad huiusmodi nomen accesserit, aut passus fuerit vel inuitum se huiusmodi præsumptioni atque inuidiæ deputari. Dát. 111. Kalend. Septembr. Rauennæ Honor. x. & Theod. vi. AA. co ss. [415]

NOTÆ.

- (a) *Lex 5 Cod. iust. hoc tit. hinc desumpta. Meminit huius legis Baronius Anno D. 415. n. 62. GOTHOF.*
 (b) *Populo Karthaginensi, hoc additum Cod. iust. quod improbum; & malim (arg. vers. quod non, &c.) hanc legem inscriptam putare Præfecto Prætorio Italiæ. ID.*
 * *Prima sententia, de Sacerdotibus. ID.*
 (c) *De hoc mox dicam. ID.*
 (d) *Karthagine Sacerdotes Prouinciæ Proconsularis editiones, seu ludj exhibiti, vide legem 176. supr. de Decurion. ID.*
 (e) *Non modo Proconsularem, verum per totam Africæ Diocæsin. ID.*
 (f) *De Metropolitanis Urbibus: vid. Notitiam nostram. ID.*
 * *Secunda sententia de locis & annonis templorum. ID.*
 (g) *Id est sacrificiis, festis conuiuiis, seu epulis, & ludis. ID.*
 † *Gratiani Constitutio, qua loca sacris deputata rei priuatæ sociari iusserat. ID.*
 (h) *Id est, priuatæ rei Principis. ID.*
 (i) *A Gratiano. ID.*
 (k) *Putabam aliquando veterime scribendum, quomodo Victor loquitur; verum nil muto. ID.*
 (l) *De hac excubitoris voce: vide Glossas. ID.*
 (m) *Id est, ea conditione. ID.*
 (n) *γρ. ut quodcunque. ID.*
 (o) *Vide l. 24. 32. supr. de petitionib. legem 8. supr. de iure fisci, legem vlt. supr. de collat. donatar. legem 41. supr. de operib. publicis, legem 5. supr. de collat. fundor. ID.*
 (p) *Occidentali scilicet. Est enim hæc lex Honorii Imp. non in orbe Romano toto. ID.*
 (q) *Id est, vindicabit, vti & in Cod. iust. editum. ID.*
 (r) *Id est, medij temporis a Gratiani Constitutione, ad hoc tempus. ID.*
 (s) *De his mox dicam, vt & de δειδοφῶντος. ID.*
 (t) *γρ. quæque. ID.*
 (v) *γρ. Epulis, pro Epulis, de quo mox plura; vetus habet, εσθολis. ID.*
 (x) *Sacrorum ludorum, vnde Agonothetica possessiones: Nouell. Martiani 3. de prædiis ciuit. omn. ID.*
 (y) *γρ. fas sit. ID.*
 * *Tertia sententia de simulacris. ID.*
 (z) *Sacrata simulacra, scilicet, vel sacratæ imagines, scilicet. ID.*
 (aa) *Homines in errorem induxerunt. Arnobius lib. 6. p. 249. sui. pag. 189. Edit. Stewech. Atque ita perducta est res eo, ut pro Diis immortalibus sacra meretricibus fierent, & infelix religio signorum fabricationibus falleretur. ID.*
 (bb) *Sustineri hæc vox potest, quanquam malim abusibus, vel quod omnium maxime malim, a visibus, id est, quomodo mox sequitur, aspectibus. ID.*
 (cc) *Id est, Balneorum. ID.*
 (dd) *γρ. aspectibus: vide Glossas. ID.*
 * *Quarta seu postrema sententia de Chiliarchis & Centonariis. ID.*

COMMENTARIUS.

HONORII postrema hæc hoc titulo constitutio est data Anno 415. qua ut *LEPOS* Gentilios Sacerdotales per Africam nominatim permittit, ita *ERRORIBVS*, atque omni errandi illecebræ enixe occurrit. Cuius quidem constitutionis quatuor sunt capita. Primo, capite, SACERDOTALES Africæ, emenso certo tempore, post Sacerdotales in Metropolitanis Urbibus Ludorum editiones, ad quas de more conuenerant, ad proprias seu originarias ciuitates redire iubentur. Quæ & ipsa legis 176. *supr. de Decurionib.* ante biennium lata sententia est. Ratio vero non vna huius rei tentari potest. Primum, ne Curiarum, equibus Sacerdotes eligebantur, (vt docuit *lex 21. 46. 75. 77. 103. 112. 145. 148. 166. 174. 176. supr. de Decurionib.*) decus hac ratione, absentia inquam Sacerdotum suorum imminueretur. Forte an etiam ad obseruandos seditionum aditus, quomodo l. 37. *supr. de Episcopis*, Episcopi Clerici peregrini Urbē pelli iubentur. Tandem, quæ vel potissima mihi ratio videtur, ne Sacerdotibus huiusmodi cum purpura & insulis suis in Urbibus Christianis diu consistentibus, non tantum illicitum quid molendi ansa præberetur, verum & sola ipsorum præsentia diutina ante ora Ecclesiarum & fidelium Urbium Christianarum & Metropolitanarum, veluti Principis Carthaginensis aspectus defœderetur, & quasi religio contaminaretur, cui rei præstat aliquod argumentum *canon. 60. Cod. Africani*. Tria certe hinc notanda sunt. Primo, Sacerdotum cura ludos exhibitos, de quo plene docuit *Paratitlon*. Secundo, ludos illos in Metropolitanis Urbibus veluti Carthagine editos, quod præter hanc legem docet l. 145. & d. l. 176. *supr. de Decurionibus*. Tertio, ex hac lege coniuncta d. l. 176. colligi posse videtur & tempus huiusmodi editionum. Nam cum d. l. 176. iubentur Sacerdotes, qui propter Pompam illius diei Carthaginem conuenerunt, intra quinque dies redire ad propria, hac vero lege iubeantur intra diem *Kalend. Nouembr.* recedere: vtique *mensē Octobr.* & quidem extremo *VII. Kalend. Nouembr.* ludos hos exhibitos colligitur. Secundo capite huius leg. Loca sacris Gentilium deputata & reditus seu annonæ exinde priuatæ rei sociari hac leg. iubentur, pariter vt l. 19. *supr.* Exceptis tantum his, quæ aut priuatæ aut Ecclesiis a Principibus vel etiam a se ex his donata fuerant, Quia parte plurima obseruanda sunt. Primum certa loca, Templorum solemnibus sumptibus dedicata fuisse, de quo docuit plene *Paratitlon*. Secundo, memoratur hic Gratiani constitutio, qua loca ista templorum priuatæ rei sociari iussa fuerant. Et vero Symmachus *relatione ad Valentinian.* & Ambrosius Symmacho respondens, & *Orat. funebr. de obitu Valentiniani*, id ipsum de Gratiano testantur. Tertio, loca seu iura templorum nonnulla priuatis, nonnulla Ecclesiis a Principibus concessa obseruandum est, de quo monuit quoque *Paratitlon* plenissime. Quarto, inquirendum est, qui sint *Frediani*, qui *Dendrophori*, qui loca quædam eiusmodi tenuisse dicuntur. De his id primum tenendum est, & ex hac quidem ipsa lege, fuisse hæc nomina Professionum quarundam Gentilitiarum, id est, Corpora seu collegia Paganæ superstitionis quædam. Secundo, ex hac lege discere licet, eos quædam loca tenuisse, *Epholis* vel sumptibus deputata. *Epholis*, inquam: pro quo iam olim reponendum monui *Epulis*, seu *epulis*, quod etiam Marcellius coniecit in *Sueton. cap. 5. Vespas.* quod exinde amplexati nonnulli. *Epulis* inquam, quomodo & apud Plinium *lib. 4. epist. 1. dedicationis templi dies dicitur epulo celebrari*, quæ lege 17. & 19. *supr.*

conuiuia & festa conuiuia dicuntur: de quibus vt ad d. l. 17. *supr.* iam dixi, ita & Prudentius *lib. 1. contra Symmachum v. 237.*

— Iuno etiam, inquit, celebri de mensē
litatur

Aspiciis EPVLISQVE SACRIS, quas inue-
terato

Heu miseri, sub honore agitant, & gaudia ducunt.
Festa Kalendarum.

Minutius Felix *cap. 31.* Conuiuia colimus sobria, nec enim indulgemus epulis aut conuiuium mero ducimus. Epulas, sacrificia, ludos, ferias festis diebus inserit Macrobius *Saturnal. lib. 1. cap. 16.* Sane sumptuosas collegiatorum epulas fuisse Varro refert de *Re rust. III. 2, 16.* Collegiorum, inquit, cœnæ innumerales incendunt annonam. Et Tercullianus alioquin de cœnis Pontificum Saliorum & eiusmodi sic scribit, Salus cœnaturis creditor erit necessarius, Herculanarum decimarum & polluciorum sumptus tabellariis supputabunt, Apaturis, Dionysiis, mysterioris Atticis coquorum delectus indidentur: ad sumum cœnæ Serapicæ Spanicoli excitabuntur. Recte igitur epule & sumptus hic coniuncti fuerint. In veteribus quoque inscriptionibus frequens memoriæ Epularum, etiam ex testamento, ob dedicationem datarum ciuibus vel aliis. An potius admittendum, quod non nemo tentauit, *ephodis*, id est, viaticis? Non, Sed *ephodis*, ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, &c. Neque quod alius *Epholaii* sumptibus deputata: quasi hoc sit, quod Symmachus querit in relatione, prædia Vestalibus deputata & fanis, profanata transisse in mercedem vitium *BAIVLORVM*. Igitur Epulis & sumptibus, id est, conuiuiis & ludis. Hæc enim duo tantum de ritibus Gentilitiis & Paganis aliquandiu relicta fuisse, vt docuit *lex 17. supr.* & cum ea quoque superiore leg. prohibita fuissent ab Honorio l. 19. *supr.* annonæ templorum ad hæc destinata, simul detrah. iuste. Denique vt hac lege epule & sumptus iunguntur, ita superiore leg. conuiuia & solemnitates, id est ludi. Posset & hæc vox alio traduci, vt scilicet indicentur sumptus, qui fiebant in ipsam *Dendrophoriam*: & forte *Ephomias* leget quis, quasi dicas in *Humeriferis* Baiulos Deorum & arborum.

Sed tamen tueri possumus & vulgatam hæcenus, *Epholis*, qua voce indicari videantur sumptus annui, seu totius anni: ἐφ' ὅλον ἐνιαυτὸν, vt ἐφ' ὅλην generaliter ea omnia sint, quæ in annum ferme solidum, integrum, vsum præstant & conduntur, ἐφ' ὅλον ἐνιαυτὸν θησαυρίζμενα. Nempe vt ἐφ' ἡμέραν seu ἐφ' ἡμέραν, sunt prodiga, τρώξιμα, quæ statim & in dies prodiguntur & absumentur, & ἀθησαύριστα sunt; vt ἐπιμήνια, epimenia, quæ in singulos menses parantur, (quæ apud Cassianum *lib. 4. Instit. cap. 22. menomenia*.) ita ἐφ' ὅλην dicta videntur, quæ non momentaneum vnius diei, seu diarii, verum omnium anni dierum vsum præstarent; Græcis nempe ὅλον dicitur solidum omne, seu vniuersitas alicuius rei, tum in re nummaria & quantitate, (vbi notum est ἡμιόλιον & ἡμιόλια substantiue, & σύνολον pro vniuersitate alicuius rei) tum & in ratione temporum & prouentuum. Et vero hæc vox ipsa hic tenenda, tuendaque videtur; in hac inquam Honorii constitutione ad Africam pertinente. Vult igitur hac constitutione Honorius per Africam rei priuatæ Principis sociari loca, sacris Gentilium deputata (quæ alioquin loca templorum vocantur, tum l. 24. 32. *supr. de peri-*

tion. tum & alibi passim: & rit. de conlat. fundor. & apud Aggenum Vrbicum, *Comment. 1. in Frontinum, pag. 78. Edit. Rigalt. & pag. 61. Edit. Goes.*) Loca, inquam, quæ professiones circa sacra gentilium occupatae suis sumptibus & epholiis deputata possidebant; *Sumptibus & Epholiis*, id est, sumptibus ad victum in annum destinatis, & anniuersariis solutionibus, quo pertinet omnino Theodosii Magni lex 4. *Cod. Iust. de fund. rei priuat.* Quomodo etiam ἀφενος fructus, annotinus, & reditus annuus dictus, quasi ἀπὸ ἐνός, seu ἐνιαυτοῦ. Eandemque vocem restitui haud ita pridem l. 12. §. 1. D. de usu & habit. Animadu. cap. 8. scilicet Epholia, cum in commune dici possint ea omnia, quæ annuos usus præstant, speciatim Epholiis, eas uas dictas ea l. 12. §. 1. cenfeo, quæ vini (quod annuum usum præstat) causa habebantur. Nempe dum generum uas, etiam iurisconsulti nostri notant in l. 205. D. de V. S. alias, quas non vini causa habebant, verum ad cibum, quas τραγίμους seu τρακτὰς (vnde & Leontius *Geoponicorum* lib. 14. c. 17. dixit σαφιλίδα τρακτῆν) Græci appellabant, cibarias, escarias, cuiusmodi erant uas duracinae & purpureæ, quæ pomorum etiam appellatione veniebant, vt docet d. lex. 205. ac proinde & harum usum vsuario Nerua concedebat (de qua alioquin uas duracina, quæ non vini causa habebatur, seu vino inutilis erat, est & illud Martialis XIII. *Epig. 22.*

Non habilis cyathis, & inutilis uas Lyxo,

Sed non potanti me tibi necliar ero)

Aliæ vero uas habebantur *Vini causa* (quod in annum conditur) ac proinde ad fructum magis, quam usum pertinentes.

Ad alia transeamus. *Dendrophori* in honorem alicuius Dei, veluti Bacchi, aut Siluani Arbores stirpis excisas per urbem humeris ferebant. *Artemidorus lib. 2. cap. 42. de Baccho: χορεύων δὲ τῷ θεῷ ἢ δυσσοφορεῖν ἢ δένδροφορεῖν, ἢ ἀλλότι τῶν κεχαρισμένων τῷ θεῷ πράττειν πᾶσι ποιητὸν, πλὴν δάλων.* *Choream* Deo ducere, aut thyrsum aut arbusculum gestare, aut aliud quid Deo gratum facere, omnibus malum est exceptis seruis. Hanc δένδροφορίαν sic expressit Commodianus, *Tom. XXVII. Biblioth. Patr. pag. 14.*

Egregios proceres, currum feruare Cybelle

Quem traheret conductæ manus Megalensibus actis,

Arboris excise truncum portare per urbem.

Sane & Siluanus ipse *Dendrophorus* dicitur in veteri saxo, apud Gruterum LXIV. 7. atque inde *Dendrophori.*

SILVANO. DENDROPHORO. SACRVM

M. PUBLICIVS. HILARVS. MARGAR. QQ. PP. CVMLIBERIS

MAGNO. ET. HERMONIANO. DENDROPHORIS

M. D. M. DE. SVO. FECIT

Virgilius. Georgicor. l. 20.

Et teneram ab radice ferens, Syluane, Cupressum.

Et hæc de *Dendrophoris*, cum quibus perperam commissentur *Dendrophori*; de quibus *supr. tit. de Centonar. & Dendrophoris*, vt ad eum dixi.

De *Fredianis* nulla alibi mentio occurrit. Tamen cum Professionibus Gentilitiis connumerari video, cum *Dendrophoris* iungi, haud alii mihi videntur, quam & ipsi *gestatores*, qui inquam Oscilla, & versatiles quasdam machinas, ferebant, sole. p. 293 mni *Pompa* in honorem Deorum, quasi ἐν τῷ φέρειν καὶ διαδύναντες. Proinde, qui Deos portabant & induebant. Et per quos (vt loquitur *Apuleius*

lib. 10.) Dei dignati pedibus humanis incedere, probabant. Nempe ita erant, qui Deos induebant, de quo vide *Tertullianum. Primo ad Nation. c. 10. circa finem, & Apolog. cap. 15.* Sane & Commodianus de quo *supra*, iis, quæ *supra* laudauimus de *Dendrophoris*, statim nullo interiecto & hæc ad *Fredianos* pertinentia subiicit.

Attin castratum subito predicere solem.

Quo pertinent *Tertulliani* illa locis cit. *Vidimus sepe seu aliquando castratum Attin Deum a Pessinunte & qui viuus cremabatur Herculem induerat: de Anubim portantibus, vide Lampridium in Commodio cap. 9. Spartianum in Caracalla cap. 9. Eodem pertinet locus Esaiæ cap. 17. vbi Græca sic habent: ἐπέψαν χειροποιήτα καὶ κύψαντες προσκυνῶσιν αὐτοῖς: ἀρῶσιν αὐτὰ ἐπὶ τῷ ὄμῳ καὶ πορεύονται. Quem eximium locum de sacris Ægyptiorum interpretatur Hieronymus. At Procopius in eum locum magis generaliter: φατίνῳς ἐν τοῖς τῶν δαιμονίων πομπαῖς ἐκκομίζοντες ἱερεῖς τὰ ἀγάλματα φέροντες ἐπὶ ὤμων τὰς πλατείας ἀχθεφορῶντες δὴνχοντο, dicunt, in pompis demonum, Sacerdotes simulacra super humeros gestantes, cum hoc onere per plateas incesse. Tandem eodem pertinent, qui l. 2. *supr. de collegiatis*, Vituciarum, Nemesiaci, Signiferi, Cantabrarii memorantur, de quibus Nemesiacis vanis, est hic Commodiani locus, vbi hæc inter cætera pag. 14. *Biblioth. Patr. Tom. XXVII.**

Succollat quando libet eum & quando deponit

Veritur a se rotans cum ligno bifurci

Ac si putes illum afflatum numine ligni.

Verum de hoc plenius ad eam legem secundam. *Frediani* igitur tandem quasi *Ferediani*, quasi ἐν τῷ φέρειν διανέοντες, διανεύειν enim est εἰσφέρειν, κυλλεῖν, quod Commodianus dixit, verti & rotare, & quidem διὰ τινὲς μηχανῆς, vel διὰ τινῶν ὀργάνων.

Tertia huius legis sententia simulacra a lauacris & publicis aspectibus (ita enim repono) separari, deponi seu dirui iubentur. *Simulacra*, inquam, quondam sacra sacrificiis, id est, sacrificiis coli solita. Sane in publicis locis passim simulacra fuisse iam *supra* ad l. 15. notatum est. At de Lauacris nominatim, seu balneis (iuxta hanc legem) *Tertullianus* quoque cap. 8. de *Spectaculis* testis. Et *Plates*, inquit, & forum & BALNEÆ & stabula sine idolo omnino non sunt. *Ambrosius* quoque lib. 2. aduersus *Symmachum. Sacrificia*, inquit, ubique concelebrant: Non illis satis sunt LA-VACRA, non porticus, non platea occupata simulacris. Et *Prudentius* pariter aduersus *Symmachum* lib. 2. Cum portis, Domibus, THERMIS, stabulis soleatis, Urbis perque locos Geniorum millia multa fingere. *Simulacra* itaque seu idola, inter ornamenta operum publicorum Honorius superstitioni penitus erudenda, censi prohibet: quod etiam l. 18. *supr.* iam sanxerat: contra id quod l. 15. quondam censuerat. Quare & in eo *Constantinus Magnus* errauerit, qui detracta templis simulacra, ad nouæ Urbis Constantinopolitanæ ornamentum & ad opera publica transtulit: quod ab eo factum *Zosimus* lib. 2. cap. 31. testatur, & *Sozomenus* lib. 2. cap. 4. de quo superius d. l. 15.

Quarta & postrema sententia huius l. *Chiliarchæ & Centenarii*, vel plebis distributionem sibi vsurpantes, remouentur: & quidem proposita pœna capitali etiam inuitis, ad hoc deputatis. Quod atrox utique. Videndum quinam hi esse potuerint, quorum

quorum mentio tam multo post fit quoque in Synodo Trullensi *cap. 61*, ubi *ἐξατοντάρχοι* dicuntur. Sane ex illis *huius legis* verbis, quæ proxima coherent, *vel qui sibi plebis distributionem usurpare dicuntur*, colligere licet, Chiliarchas & Centenarios millenis & centenis plebis ita distributis præfuisse, ad instruendam scilicet Pompam Gentilitiam: Cuius pars erant Dendrophori & Frediani: de quibus *supra*. Qua causa sub tam atroci pœna hos Honorius prohibitos voluit, ut sine quibus

nulla Pompa Gentilitia celebrari possit, ceu qui Pompæ præsidēs essent. Quare iam errant, qui cum his Centenariis, *Centonarios* miscant, de quibus *supra*. *tit. de Centonariis*, ut ad eum titulum ostendi. Quid vero istud est, quod *sine leg.* in hac re dicitur præsumptioni atque invidiæ deputari? Nempe *præsumtio est*, quod aduersus leges præsumitur, usurpatur: *Invidia*, omnis actus in legum inuidiam & contemptum: vide *Glossarium Theodosianum*.

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

NOTÆ.

Sacerdotes ad sua redire inibentur, & multa Pagani moris tolluntur.

Sacerdotes] Annius Marcellinus *lib. 28. cap. 33*. Inter quos Rusticanus Sacerdotalis, & Nicasus enitebat edilis, Victor Vtricens. persecut. *Vandal. lib. 3*. Sacerdotes auri pondo tricena, &c. aliter apud Apollinarem Sidonium accipiuntur *ep. 9. lib. 4*.

Incubatoribus] Sic Tyranni dicuntur incubatores. Seruius in *lib. 7. Æn. v. 266*. D. Bernardus *epist. ad curiam Romanam*. Sub incubatore illo destructio imminet, & *epist. ad Pap. Eugen.* Incubat terris bonisque Ecclesiarum, sicut Leo paratus ad prædam.

In nostro orbe] Orbe Romano *l. 17*. D. de stat. hom. orbem & mundum promiscue dixerunt. Corippus *l. de laudib. Iustin.*

Omnia vespantes gemini commercia mundi.

Sic Theodoretus *bis. eccl. lib. 2. c. 22*. ἐν τῇ Παλαιᾷ κώμῃ.

THEODOSII Iun. Prima hoc titulo lex; de Paganis a MILITIA & HONORIBVS arcendis.

XXI. (a) Iidem AA. Aureliano PE. P. (b) Post alia.

QUI profano Pagani ritus errore seu crimine polluantur, hoc est Gentiles, nec ad Militiam admittantur, nec Administratoris vel Iudicis honore decorentur. Dat. VII. Id. Dec. DN. Theod. VII. & Palladio COSS. [416.]

NOTÆ.

(a) Inferuit & hanc legem Baronius Annalibus suis Anno D. 416, num. 37. GOTHOF.

(b) Aurelianus sub Theodosio Iun. PP. Orientis & secundum quidem: vide Anno superiore 415. *l. 58. supr. de hereticis* (cuius leg. fine, idem de Eunomianis, quod hac leg. de Paganis constituitur) vide & Fastos Siculos seu Chronicon Alexand. d. an. 415. ID.

COMMENTARIUS.

THEODOSII Iunioris quinque in Paganos constitutiones sequuntur: quibus addenda & sexta eiusdem in eosdem Nouella de Indeis, Samaritanis, hereticis & Paganis 3. Ex quibus apparet, ac maxime ex d. Nouell. ubi summa verborum atrocitate eos configit *vers. Hinc perspicit*, quoniam odio Princeps hic Paganos infectatus sit. Hac vero constitutione, MILITIA & administratione Iudicisque potestate omni Gentiles arceat An. 416. GENTILES scilicet a Constantini Magni temporibus ad hæc usque, & ad militiam, & ad summas Imperii, Palatiique dignitates a Principibus admissi fuere. Prudentii inter alios aduersus Symmachum *lib. 1. v. 618. sequ.* scribentis locus, hanc in rem de Theodosio Magno insignis hæcenus notus:

Tom. VI.

Sacricolis, inquit, *summos importat honores Dux Bonus, Et certare finit cum laude suorum; Nec pago implicitos per debita culmina mundi Ire viros prohibet: quoniam cœlestia nunquam Terrenis solum per iter gradientibus obsiant. &c.*

Accedat rursus nouus Libanii locus de eo, *Oratione ὑπὲρ τῶν ἱερῶν*: vide & *l. 11. supr. hoc tit.* ibi, *Iudex quoque*. Primus, Honorius Theodosii, quem dixi, filius per Occidentem Catholicæ sectæ inimicos, non hereticos tantum, sed & Paganos intra Palatium & inter Scholas Palatinas & Domesticos militare Anno 408. prohibuit, ut docet *lex 42. supr. de hereticis*, ubi vide, quæ dixi. Cuius utique legis Zosimus quasi in Paganos latæ *lib. 5. c. 46*, meminit;

meminit: Νόμος, inquit, εἰσῆχθη τοῖς ἐκ ἐσσι χριστιανοῖς ζῶντι ἐν τοῖς βασιλείοις ἐχρὶ ἀπαγορεύων, lex promulgata fuit, qua in aula cingulo vetaret eos vii, qui Christiani non essent. Verum addit idem scriptor, eam legem mox abrogatam. Alio autem pertinet, quod in Actis Africani Concilii eo Anno 410. habiti verbis his continetur. *Eo tempore lex data est, ut libera voluntate, quis cultum Christianum exciperet.* Et tulerat eam legem Honorius, summa quoque Paganorum (eo Anno 408.) iniquitate coactus: utpote qui Eucherium, Stilichonis filium, Paganum & Christianorum persecutionem meditantem, se (Honorio) Imperii sede deiecto Cæsarem ordinare moliti fuerant: ut ex Orofio lib. 7. cap. 38. & Marcellini Chronico constar. Neque absimili proculdubio ratione Theodosius Iunior permotus ad hanc legem promulgandam descendit. Recentissimum certe hoc ipso Anno 416. Paganorum & Attali aduersus Honorium patrum suum facinus: (de quo inter alios Sozomenus lib. 9. cap.

9.) cautiolem eum hac parte reddere debuit. De hæreticis a militia pariter prohibitis, dictum suo loco ad legem 25. 29. & dict. l. 42. 48. 58. 61. *supr. de heret.*

Illud omittere non possum, perperam Cedrenum inter alias Constantini leges & hanc memorare, *χριστιανὸς μόνος στρατεύεσθαι, ἔθνων τε καὶ στρατοπέδων ἀρχεῖν, ut Christiani soli militare possint, & regere gentes atque exercitum.* Nulla enim talis lex Constantini a veteribus memoratur: illud tantum memorant auctores, insigniores Prouinciarum Praefecturas Christianis creditas, auctor inquam vitæ Constantini lib. 2. cap. 63. & Sozomenus lib. 1. cap. 8. Verum hæc posterioris & sequioris seculi siue barbaries, siue adulatio fuit, ut ab aliis Christianis Principibus constituta, Constantino Magno accepta passim ferrent. De Christianis aliisq. & Orthodoxis tantum honoribus prædicendis est *Observatio 8. lib. 6. quotidianarum, Fornerii.*

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Nota.

Militiæ cingulum & honores non dantur, nisi Christianis; quod Cedrenus ait etiam Constantinum M. censuisse, pag. 224. *χριστιανὸς μόνος στρατεύεσθαι, ἔθνων τε καὶ στρατοπέδων ἀρχεῖν.* Huc facit, quod scribit ex Sozomeno Epiphanius *Tript. lib. 1. cap. 9.* Principes ut plurimum solent alterius sectæ homines a militia & dignitatibus arcere, ut Iulianus Parabates, de quo *supr. ad leg. 7. & Iustinus & Iustinianus hæreticos, l. 12. & 18. Cod. Iust. de heret. & Hunericus Wandalorum Rex, quem Victor Vtiens. Persecut. Vandal. lib. 2. scribit, censuisse primo infusione terribili, ut nemo in eius palatio militaret, neque publicas ageret actiones, nisi sese Arrianum fecisset.*

SECUNDA Theodosii Iun. lex in Paganos.

XXII. (a) Iidem AA. Asclepiodoto PF. P. (b) Post alia,

PAGANOS, qui (c) supersunt, quanquam iam nullos esse credamus, promulgatarum legum iamdudum præscripta compescant, (d) &c. Dat. v. Id. April. cr. Asclepiodoto & Mariniano coss. [423]

NOTÆ.

- (a) Inferuit & hanc legem Baronius Annalibus suis Anno 423. n. 6. Iungenda autem huic est l. 59. *supr. de hereticis l. 26. supr. de Iudeis; & l. 5. supr. ne Christianum Mancipium Iudeus.* GOTHOF.
- (b) Asclepiodorus sub Theodosio Iun. PP. Orientis. vide l. 2. *supr. de prædiis & Mancipiis Curial. ID.*
- (c) Similiter l. 23. *infr. ID.*
- (d) Atque adeo a sacrificiis rituque suo arceant. *ID.*

COMMENTARIUS.

IN PAGANOS, Hæreticos & Iudeos promulgatae antea leges, hac secunda Theodosii Iun. l. & l. 26. *supr. de Iudeis, & l. ult. supr. ne Christianum Mancip. Iudeus, & l. 59. supr. de heretic.* confirmantur: Quæ quidem leges omnes sunt vnius Theodosianæ constitutionis portiones: ac proinde inter se coniungendæ. Hanc sane legem 22. Theodoretus lib. 5. cap. 37. intellexisse mihi videtur, cum a Theodosio Iuniore Paganorum superstitionem adeo profligatam scripsit, *ὥστε τὰς μεθ' ὑμᾶς ἑσόμενους, μηδὲν ἴχνος τῆς προτέρας ἑξαπάτης θεασαομένους: ut posteri ne vestigium quidem ullum pristini erroris possent intueri.* Et addit, *τὴν δὲ διανοίαν,*

τῶ περὶ τῶτων ἐντέθεικε ΝΟΜΩ, hanc sententiam constitutioni super ea re date inferuit. Eademque ex Theodoretis leges apud Nicephorum lib. 14. cap. 3. Sane his omnino respondent illa, hac leg. Paganos, qui supersunt, quanquam iam nullos esse credamus, & l. prox. similia, Paganos qui supersunt, & l. ult. *supr. de Spectaculis: Si qui etiam nunc solide Paganitatis errore atque insania detinentur.* Vnde apparet, quoniam hoc tempore conciderit status Paganorum sub Theodosio Iuniore, imo ad quam paucos illi redacti fuerint, Templis, quæ reliqua erant, euerfis (de quo vide leg. *ultim. infr.*)

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notæ.

Leges retro principum aduersus Paganos latæ confirmantur.

Iam nullos] Iustinianus paganam superstitionem abolere voluit emissâ constitutione. Historia Miscella lib. 16. pag. 442. Tertio namque imperii sui anno Iustinianus Imperator promulgauit legem, ut non essent pagani, nec heretici, nisi soli orthodoxi Christiani, datis illis induciis usque ad menses tres ad conuersionem.

TERTIA Theodosii Iun. in Paganos sacrificantes lex.

XXIII. (a) Iidem AA. Asclepiodoto PF. P. Post alia.

PAGANOS, qui (b) supersunt, si aliquando in execrandis dæmonum sacrificiis fuerint comprehensi, quamuis capitali pœna (c) subdi debuerint, bonorum proscriptione & exilio coërceri. (d) Dat. vi Id. Iun. cr. Asclepiodoto & Mariniano coss. [423.]

p. 195

NOTÆ.

(a) Et hanc legem Annalibus suis inseruit Baronius, Anno 423. num. 7. Quænam vero leges aliæ huic iungendæ sint mox dicam. GOTHOF.

(b) Similiter l. 22. *supr.* ID.

(c) Pro pœna, pariter vt l. 6. *supr.* pœna capitis subiugari præcipimus. Edit. tamen Quart. recte præfert, *pœna*. ID.

(d) Præcipimus scilicet repetita hac voce ἀπὸ τῆς νόμῳ, & quidem ex d. l. 60. *supr.* de heretic. cui hæc subiicienda est. ID.

COMMENTARIUS.

TERTIA hæc Theodosii Iun. hoc titulo in Paganos sacrificantes lex est: quæ pars est prolixioris constitutionis Theodosianæ, partim in Paganos, Iudæos, hereticosque: partim pro Paganis & Iudæis promulgatæ: vnde tres præterea leges supersunt, lex 24. proxime sequens, lex 26. *supr.* de Iudæis, imo l. 60. *supr.* de heret. emendata eius subscriptione, quæ proinde omnes huic coassandæ sunt, velut vnius & eiusdem constitutionis partes. Ergo hæc lex est de Paganorum sacrificantium pœna, bonorum scilicet proscriptionis & exilii, cuius ipsemet meminit *Novella sua de Iudæis* 3. SACRIFICANTIVM pœna Constantii constitutione capitalis seu gladii capitisque fuit l. 2. 4. 6. *supr.* Valentini Iunioris pariter constitutione, sacrificantes diuinis atque humanis sanctionibus rei pronunciantur: l. 10. *supr.* Theodosii Magni legibus quoque nullis exuendi indulgentius dicuntur l. 11. & maie-

statis rei constituuntur l. 13. Honorius itidem leges paternas in eos exerceri voluit, & sic terrorem capitalem iniecit l. 18. At Theodosius Iunior capitali pœna abrogata bonorum proscriptionis & exilii pœnam iis *hac leg.* imponit: Et in hac tamen mitiore sententia non perdurauit: utpote mortis pœna postea reducta l. *ult. infr.* & d. *Novella de Iudæis* 3. cap. Hinc perspicit: vbi elegantissimis verbis Paganorum audaciam configit: quamque operæ est totam videre.

Cæterum & hæc lex generalis Constitutionis pars est in Iudæos Hereticos Paganos Manichæos latæ, vt ex iis quæ dixi legibus cum hac coniunctis liquet. Quæ quidem a Theodosio Iun. duobus mensibus post superiorem generalem pariter ad eundem Asclepiodotum lata: Et si eadem sententia: specia-
lior tamen & enixior & expressior, quod proxime sequens lex manifestius adhuc ostendit.

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Nota.

Sacrificantes pridem capitali supplicio puniebantur: hæc autem lex proscriptioni bonorum & exilio eos subiicit.

TERTIA Theodosii Iun. *hoc titulo lex. 1. in Manichæos, & Pepyzitas, Nouatianos 2. & in Christianos, Iudeis & Paganis quietis intentantes, bonæ eorum diripientes.*

XXIV. (a) Idem AA. Asclepiodoto PR. P. Post alia (b)

MANICHÆOS, (c) illosque quos Pepitas (d) vocant, necnon & eos (e) qui omnibus hæreticis hac vna sunt persuasione peiores, (f) quod in venerabili die Paschæ ab omnibus dissentiant, si (g) in eadem amentia perseverant, eadem (h) pœna multamus, * bonorum proscriptio atque exilio. * Sed * hoc Christianis, qui vel vere sunt, vel esse dicuntur, specialiter demandamus, ut Iudeis ac Paganis in quiete (i) degentibus, nihilque tentantibus turbulentum legibusque contrarium, non audeant manus inferre, religionis (k) auctoritate abusi: nam si contra securos fuerint violenti, vel eorum bona diriperint, non ea sola, quæ abstulerint, sed conuenti, in triplum (l) & quadruplum, quæ rapuerint restituere compellantur. Rectores etiam Prouinciarum, Officia & Prouinciales (m) cognoscant, se si fieri permiserint & (n) eos, qui fecerint puniendos. Dat. vi. Id. Iun. cr. Asclepiodoto & Mariniano COSS. [423.]

NOTÆ.

- (a) Meminit huius legis Baronius Anno 423. n. 5. Iungenda autem huic, ut iam monui, *lex superior*, & l. 60. *supr. de heret.* & l. 27. *supr. de Iudeis.* GOTHOF.
 (b) Ac nominatim post l. 23. *supr.* cui hæc cohasit. ID.
 (c) Fugitiua hæc huius legis pars prior est. ID.
 (d) *Pe. Pepyzitas*, vt l. 59. *supr. de heretic.* hoc ipso anno ante duos menses. ID.
 (e) Nouatianos, Protapaschitas, seu Sabbatianos intelligit, de quo mox. ID.
 (f) *Hereticorum vesaniam superant*, l. 6. *supr. ne sanctum bapt.* ID.
 (g) Abest si, ab Edit. Quart. & Prim. Cuiac. ID.
 (h) Qua Paganos scilicet. Relatiua quippe hæc vocula, ad superiorem proxime l. 23. quam huic coniungendam dixi. ID.
 ** Quæ asseritis inclusa sunt ea irreperita puto. ID.
 * *Lex 6. Cod. Iust. eod. tit.* hinc desumpta est. ID.
 (i) *Quiete*, Cod. Iust. ID.
 (k) Sub Christianæ religionis nomine l. 9. *supr. de Iudeis*: sub prætextu venerandæ Christianitatis, l. 26. d. tit. *de Iudeis.* ID.
 (l) *In duplum*, Cod. Iust. de quo mox. ID.
 (m) *Pe. Principales*, vt habet quoque C. Iust. & Græci agnoscunt, cum πολίτευόμενοι residunt. Πολίτευόμενοι enim sunt Municipales & Curiales; quorum Primi sunt Principales, de quibus tit. *de Decurion.* Et sane iniuncta his Curialibus cura hæc ab Honorio, vis amoliendæ a Iudeis & Gentilibus in quiete degentibus: sicut & contra, vim & cæcus eorum cohibere iussit l. 40. 45. *supr. de heret.* & l. 4. *infr. ne sanctum bapt.* Quare errant qui in Cod. Iust. legunt, *Officia Prouincialia*: Leunclavius etiam male in *Paratitl.* Municipales, pro Principales reponerat. ID.
 (n) *Pe. Vt*, quomodo etiam habetur Cod. Iust. Edit. Quart. & prim. Cuiac. ID.

COMMENTARIUS.

P:296

QUARTA hæc iam Theodosii Iun. hoc titulo lex est; eaque pars prolixioris Constitutionis læta partim in Paganos, Iudæos, hæreticos; partim pro Iudæis & Paganis. Prior pars ab hoc tit. fugitiua est: posteriore vetat Paganos, vt & Iudæos, in quiete degentes a Christianis inquietari, pariter vt l. 9. & l. 26. *supr. de Iudeis*: quæ postrema hoc ipso anno ad eundem Asclepiodotum data est. Inquietare, inquam, siue manus eis inferendo, siue bona eorum diripiendo, poenamque his, vt & Rectoribus, Officialibus, Principalibus, id permittentibus, comminatur; nempe, Rapta ab his in triplum & quadruplum restitui iubet: quæ ordinaria vi raptorum bonorum pœna est. Et Tribonianus tamen, quasi Iudæo facta vel Pagano minore iniuria, id

dupli pœna immutauit l. 6. *Cod. Iust. de Paganis*, quam ex hac nostra alioquin desumpsit. Dupli inquam: nam ita ibi recte legi ostendunt quoque Basilica, & ἐν ἀπλῶ ἐλεγχόμενοι ταῦτα ἀποδώσωσι: ἀλλ' ἐν διπλασίονι: & Paratitla Græca, τὸ ἀρπαγὴν ἀποδιδόασιν διπλῶν. Principes scilicet Romani hanc Christianorum nimietatem, qui sub Christianæ religionis nomine seu obtentu, in homines alienæ sectæ quos Principes in imperio suo ferrent, insurgerent, eosque affligerent, bonæ eorum diriperent, semper auersati sunt, eosque sæpe constitutionibus suis repressere, vt præter hanc legem ostendunt lex 9. 11. 12. 20. 21. 25. 26. 26. *supr. de Iudeis*: vide & l. 57. *in fine supr. de hereticis.* E quibus dicta lex 26. ad eundem Asclepiodotum data ante

antebimestre ferme eodem sine. Neque ipsos tantum, qui tale quid perpetrarent, poenis insecuti sunt; verum & Rectores Prouinciarum, Officiales & Principales, qui id fieri permisissent, eadem poena puniri voluere, vt Theodosius Iun. *hac lege. Principales*, inquam, nam ita hic reponendum, loco *Prouinciales*: quomodo etiam Codex Iustinianus recte habet: & Basilica recte *πρωτεύοντες τῶν πόλεων* interpretantur, & Græci *πολιτευόμενοι*. Πολιτευόμενοι sunt non modo municipales, sed & Curiales, quorum primi sunt Principales: de quibus plene *sup. tit. de Decurionib.* Et certe vt Rectoribus Prouinciarum, eorumque Officialibus, ita & his Principalibus iniuncta hæc inter alias cura. Et quidem etiam ab Honorio Imp. vis inquam amolenda a Iudæis & Gentilibus in quiete degentibus: vti retro hæreticorum vim & coeiusdem cohibere iussit *l. 40. 45. sup. de hæreticis: l. 4. sup. ne sanctum baptisma*. Denique ita passim videas hos tres coniungi, Rectores, inquam, Prouinciarum, Officiales & Principales. Quare errant, qui in Cod. Iust. legunt *Officia Prouincialia*. Vt & male Leonclaius, qui in *Paratit. p. 209.* vocem *Municipales* pro *Prouinciales* reponebat. Et hæc quidem de posteriore *huius legis* parte seu capite, quod ad hunc titulum proprie pertinet, ideoque etiam prius illustrauimus.

Prior *huius legis* pars, non minus quam potissima pars *legis 13. sup.* vt & postrema pars *legis 15. sup.* ad hunc titulum non pertinet, verum ad *tit. de hæreticis*. Cuius generis errores ab huius Codici

cis conditoribus plures admissi: de quo semel dixi in *Prolegomenis*. Est scilicet hæc pars prior *de hæreticis*, ac nominatim de tribus hæreticorum generibus, Manichæis scilicet, Pepyzitis, & tertiiis, de quibus mox: quibus Theodosius Iun. initio *huius legis* honorum proscriptionis, & exilii poenam minatur in hæresi perseuerantibus. Quæ eadem poena proposita ab eodem Paganis sacrificantibus *dist. l. 25. sup.* cui hæc nostra cohascit: quoque se hæc refert his verbis: *Eadem poena multamus*, quæ & ipsa altera iam *ἀβλαβία* est huius Codicis conditorum, de quo ipso in *Prolegomenis*. Hac porro parte multa noranda veniunt. Peculiaris primum ratio seu peculiare odium Imperatorum, & in his Theodosii Iun. in hæc tria hæreticorum genera: Manichæos, inquam, Pepyzitas & Nouatianos. de quo vide *tit. de hæreticis*. Dixi *Pepyzitas*, quod secundo notandum vel *Papuzitas*: nam ita reponendum loco *Pepitas*: de quibus agitur & nos egimus *l. 59. sup. de hæreticis*, (quæ ante trimestre hoc ipso anno data est) *l. 5. Cod. Iustin. de hæreticis*. Epiphanius in *Panario*, Sozomenus *lib. 7. cap. 18.* Sequitur, quod tertio notandum, tertium hæreticorum genus, quos ita designat hæc lex, *qui in venerabili die Pasche ab omnibus dissentiant*. Sunt autem hi, Nouatiani, Sabatiani, vt apparet ex *l. 6. sup. ne sanctum bapt., l. 59. sup. de hæreticis*, ex Socrate, *lib. 5. cap. 20. lib. 6. cap. 7. lib. 17. cap. 5. 12. 18. 25.* Sozomeno, *dist. cap. 18.* Cur autem eos omnibus hæreticis hæc vna persuasione peiores esse dicat, id iam explicauimus ad *l. l. 59.*

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Nota.

Paganos in quiete degentes, nihilque nouum audentes, inquietare non licet. Quæ de re, cum differtatiuncula nobis meditata præparataque sit, seorsim edenda, verbum hic non amplius addam.

POSTREMA Theodosii Iun. *hoc titulo, in Paganos constitutio.*

XXV. (a) Impp. THEOD. & Valentin. AA. Isidoro PP. P. (b)

OMNIBVS sceleratæ mentis Paganæ, (c) execrandis hostiarum immolationibus, damna- disque sacrificiis, cæterisque antiquarum Sanctionum † auctoritate prohibitis, interdici- mus: Cunctaque eorum fana, templa, delubra, si qua etiam nunc restant integra, præ- cepto Magistratuum destrui, conlocationeque venerandæ Christianæ religionis signi (d) expiari præcipimus: Scientibus vniuersis, si quem huic legi apud competentem Iudicem idoneis probationibus inluisse (e) confiterit, eum morte esse multandum. Dat. xix. Kal. Decemb. CP. Theod. xii, Valent. iv. (f) AA. coss. [426.]

NOTÆ.

(a) Et hanc legem recte inseruit Baronius: Annalibus suis Anno 426, num. 5. GOTHOF.

(b) Isidorus sub Theodosio Iun. PP. Illyrici scilicet: vide *l. 4. sup. de spectaculis, l. 25. sup. de annona & tribut.* ID.

† Sanctiones veteres nota. ID.

P. 297. (d) Id est, Crucis. ID.

(e) Sacrificiis operam dedisse. ID.

(f) PP. II. ID.

P. 297 SACRIFICIA hac lege a Theodosio Iuniore Anno D. 426. per Illyricum Orientale, & quidem sub pœna mortis interdiciuntur: Tempia item, quæ superessent, destrui iubentur: quod & Theodoretus memorat *lib. 5. histor. Eccles. cap. 37.* & conlocatione Crucis *σταυροπηγίω* expiari.

Vbi tria tractanda veniunt, notandaque: Primo de *Cruce*, & initio quidem de eius appellationibus & adiunctis. Nempe Theodosius Iun. *hac leg.* eam *signum venerande religionis Christiana* vocat: vt & in *l. 18. sup. de Iudeis*, *signum fidei nostræ*: & in *l. vnic. Cod. Iustin. nemini licere signum, &c. signum Saluatoris*, dicitur. Chrysostomus dicitur, *σημαντήριον πασῶν τῶ θεῶ παρακαταθηκῶν*, *signum omnium Dei depositorum*: *Signum salutis nostræ*, *Nouella Iustin. 5. cap. 1.* Quid amplius? Firmicus, de *errore profan. relig. pag. 70. Edit. Wower. & pag. 448. Edit. Gronov. vocat, venerandum signum crucis: sanctam* vocat idem Theodosius Iun. *d. l. 18. sup. de Iudeis*: & post eum Leo, *l. 26. Cod. Iust. de Episcop. venerabilem*, vt & *l. vltim. §. 2. Cod. Iust. de iure deliberandi: sacrosanctam, honorandam*, Iustinianus *Nouella 5. cap. 1. & Nouell. 123. c. 32.* Imo & *adorandam, Nouella 5. c. 1.* Quæ omnia quando & quo sensu dicantur, vidimus ad *d. l. 18. sup. de Iudeis*. Hæc de *Cruce ipsa*. Secundo loco hic notandum, conlocatione Crucis profana loca expiari, Deoque consecrari hoc quo iam solita: quod iuxta *hanc legem* docet quoque *d. l. 26. Cod. Iust. de Episcopis*. *Nouell. Iustin. 5. cap. 1. & 67. cap. 1. & 131. cap. 7.* quomodo & in instrumentis pro fide & subscriptione eadem cessit: *l. vltim. §. 2. Cod. Iust. de iure deliber. & Nouella 73. cap. 8.* (vti ex Iuliano ibi probant interpretes) Litanisque prælata *Nouella 123. cap. 32.* De expiatione sane templorum Gentiliorum est quoque locus Theodoretus, *sermone de martyribus*. Quem autem in finem vltimumque expiari *hac leg.* Paganorum templa voluit Theodosius Iunior? An, vt in Ecclesias Christianorum ipsa conuerterentur? Quomodo sane itauropegio dedicate Ecclesiæ iam olim, quod

notissimum vel ex Iustin. *Nouell. 5. cap. 1.* Certe, hoc quo ipsam Paganorum templa quamplurima in Ecclesias Christianorum conuersa liquet. Sic Theodosius Magnus templum Helioopolitanum, quod Balanii dicebatur, ingens & celeberrimum, in Christianorum Ecclesiam conuertit, *ἐποίησε αὐτὸ ἐκκλησίαν χριστιανῶν*: parique modo & templum Damasci: teste vel auctore Chronici Alexandrini Anno 379. sic & Theodoretus sub Theodosio Iun. *sermone de martyribus 8. in fin.* templa idolorum vel diruta, vel ea ipsa, eorumque materias in Ecclesias mutata, testatur: idque, vt hic cauetur, expiatione præcedenti: *ὡς τε τῶν ὕλων καθωσιώθησαν τοῖς τῶν μαρτύρων σηκοῖς, & ἐορῶν materialis dedicata sunt martyrum templis*. Theodosius certe Iun. *hac lege* templa Paganorum destrui & expiari iubet. Verum destrui vox accipi commode possit, pro superstitione sua spoliari, vt videlicet mox expiata in Ecclesias conuertantur: sub Theodosio Magno sane Pagani ipsi templa sua dirui agere ferentes, ea alios & publicos in vltim saltem mutari volebant, quod ferme argumentum est orationis Libanii *pro templis*, num. 10. pag. 26. siu. pag. 487. *Oper. minor. Gotthofred. Edit. Troitz. vide & Augustinum epist. ad Maximum Madaurensem.* Et vero mutata ea in eos vltis ostendit *lex 19. sup.* Tandem hic notandum, *fana, templa, delubra*, hic coniungi, & distingui. Quid vero inter ea sit si queras breuiter accipe. *Fana* erant quæcumque tandem consecrata, dedicata Diis loca: quorum mentio quoque *l. 12. 13. 19. sup. Delubra*, quorum mentio & *l. 2. sup. de maleficiis*, & *l. 10.* (vbi aliquid dixi) & *l. 11. sup.* quid sint vide Varronem 8. *diuinorum* apud Macrobius 3. *Saturnal. 4. Seruius in II. Æneid. v. 225.* denique erant cellæ Deorum, ad templa additæ, vt ex Varrone *de vita Pop. Rom.* liquet, & ex P. Victore. Capellæ his similes. Postremo notandum Templa iuberi destrui *præcepto Magistratum*: vt ita scilicet sine turba ac tumultu diruantur, vt *lex 16. sup.* non priuatorum impetu, de cuiusmodi Monachorum impetu queritur Libanius.

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notæ.

Hosiarum immolationes & sacrificia prohibentur sub pœna, quæ veteribus satis continetur: fana non diruta, destrui, conlocatione venerandæ crucis expiari iubentur.

Destrui] Diuo Gregorio melior sententia sedit, cum expiari quidem, sed non destrui fana iubet, *Epistolæ. lib. 9. Indict. 4. cap. 71.* Cum vero vos Deus, inquit, omnipotens ad reuerendissimum virum fratrem nostrum Augustinum Episcopum perduxerit: dicite ei, quod diu mecum de causa Anglorum cogitans tractauit: videlicet quia fana idolorum destrui in eadem gente minime debeant: sed ipsa, quæ in eis sunt, idola destruantur. Aqua benedicta fiat, in eisdem fanis aspergatur, altaria construantur, reliquæ ponantur: quia, si fana eadem bene constructa sunt, necesse est, vt, a cultu demonum, in obsequium veri Dei debeant commodari: vt dum gens ipsa eadem fana sua non videri destrui, de corde errorem deponat, & Deum verum cognoscens, ac adorans, ad loca, quæ consuevit, familiariter concurrat.

Signi] *πασίληκτον σημεῖον* vocat. Cyrillus Hierosol. qui multa præclare de sacrosanctâ cruce *catech. 4. pag. 80.* Itaque signum crucis christianæ religionis, hominibus semper venerationi fuit: eoque rei alicuius nouitate percussos frontem communiisse, præter alios, Theophylactus auctor est *hist. Mauric. lib. 5. cap. vi.* Scitu dignissimum videtur, quod scribit Procopius in *Esiæ cap. 44. pag. 496.* Christianos signata brachia, vel manus gerere: *τὸ δὲ τῇ χειρὶ διὰ τὸ εἶδεν ἰσως πολλὰς ἐπὶ καρτῶν, ἢ βραχιόνων, ἢ τῷ σταυρῷ τὸ σημεῖον, ἢ τὴν χεῖρα προσκυροῦσαν.* Certe si cirones manu signabantur, vt etiam apud D. Chrysostomum obseruare memini, deuotissimis Christi militibus optimo iure signum Christi Saluatoris infligebatur. Et fortean, exemplo vere Christianorum vel certe initiatorum, Clementianus monachus, scēta Manichæus, deprehensus est hoc habere scriptum in femore, *Manichæus discipulus Christi Iesu, Victor. Vticenf. Persecut. Afr. lib. 2. in princip.*

DE RELIGIONE.

TITVLVS XI.

PARATITLON.

TRES, sic vt dicam, formulæ formæque iudiciales in negotio religionis hoc titulo continentur. Primo, IUDICIUM causarum de Religione ad Episcopos pertinere: cæteras causas Iudices ordinarios habere *l. 1. hoc tit. & l. 1. & l. ultim. infr. tit. Subditio de Episcop. iud. & Valentiniani Nou. 12. de Episcop. iudic. vide & l. 12. 23. 41. supr. de Episcopis.* Secundo, Edictum de VNITATE aliquando ab Impp. pacis Ecclesiæ studiosis, promulgatum & propositum, quo ad vnā & verā omnes religionem inuitabant, vt ab Honorio factum per Africā aduersus Donatistarum & Manichæorum dissidia *l. 2. hoc tit. vide & l. 38. supr. de hereticis: l. 3. supr. ne sanctum baptisma.* Tertio, in COGNITIONE de Religione & super fide Catholica id custodiendum Cognitori, quod olim ordinauit antiquitas, quodque Principum auctoritas religiosa constituit, *l. ult. hoc tit.* ^{P. 298.} nouella subreptione submota, *d. l. ultim.* His adde ex aliis titulis. Quarto, de religione deque fide Catholica eius norma & formula *l. 2. & 3. supr. de fide Catholica.* Quinto, in summā de religione tenenda hæc sententia. Quod in religionem diuinā committitur in omnium ferri iniuriā, *l. 40. de hereticis.* Sexto, de libertate Religionis, vide *l. 9. supr. de maleficis.* Septimo, Christianæ religionis fauore & veneratione multa sancita: vide *l. 6. 28. supr. de Iudeis: l. 1. 8. 9. de scenicis: l. 2. de nuptiis: l. 5. de adulteriis: l. 112. de Decurionib. l. 1. de fide Catholica: l. 1. de Lenonibus.* Viceuersa, ne Religionis obtentu Respublica læderetur, subinde cautum; veluti *l. 12. de Veteranis: l. 1. 2. de his qui ad Eccles. l. 33. de annona.* Et e contra nemo religionis obtentu inquietandus, *l. 9. 11. 12. 20. 21. 25. 26. de Iudeis: l. 24. de Paganis.*

De Foro Ecclesiastico, & vbi causas agitari oporteat.

I. (a) Impp. Arcad. & Honor. AA. Apollodoro (b) Proc. Afric. (c)

QUOTIENS de religione agitur, Episcopos conuenit iudicare: (d) cæteras vero causas, quæ ad Ordinarios (e) Cognitores, vel ad vsum publici (f) iuris pertinent, Legibus oportet audiri. Dat. XIII. (g) Kalend. Septembr. Pataui, (h) Theodoro v. c. CONS. [399.]

Hæc lex Interpretatione non indiget.

NOTÆ.

- (a) Omisit Baronius hanc legem in annum suum referre. Iungenda autem ei *l. 17. supr. de Paganis:* imo & *l. 18. eod. tit. vt iam ad d. l. 17. notauit.* Laudatur hæc ipsa lex, Nouella Valentiniani de Episcopali iudicio 12. GOTHOF.
- (b) Apollodorum, hunc Proconsulem fuisse, docet quoque Symmachi *epist. 13. lib. 8.* & quidem Africæ *epist. 14. & 48 lib. 9. ID.*
- (c) Obseruandum omnes huius tit. constitutiones ad Africā proprie pertinere. ID.
- (d) Agitare MS. W. vnus ex Sichardi Cod. Edit. Quart. & prim. Cuiac. RITTER.
- (e) Ordinarii, Iudices, vide *Glossar. Theod. GOTHOF.*
- (f) Ita d. Valentiniani Nouella 12, qua huius sententia expressa: *agant publicis legibus, & iure communi. ID.*
- (g) Ita quoque *d. l. 17. supr. de Paganis.* At *d. l. 18. eod. tit. III. Kalend. Sept. ID. XIV. MS. W. vnus ex Sichard. Cod. Edit. Quart. & prim. Cuiac. RITTER.*
- (h) Pataui abest a MS. G, ID.

COMMENTARIUS.

DE FORO Ecclesiastico est hæc Honorii lex, quæ pars est maioris constitutionis Honorianæ: ex qua deflorata sunt quoque duæ alæ, puta *lex 17. & 18. sup. de Paganis*: quæ proinde huic coassandæ veniunt. De foro inquam Ecclesiastico est hæc lex, de quo sunt in vniuersum quinque hoc Codice constitutiones: puta, præter hanc legem, *lex 17. 23. 41. ultim. sup. de Episcopis*, quibus addenda texta, puta *Nouella Valentiniani III. de Episcop. iud. 12.* Quas singulas suo quasque loco prolixius expendi & explicauit.

Huius sane apertissima & abscessa definitio & distinctio hæc est. Causas siue quæstiones de Religionem coram Episcopis agitandas: cæteras causas, coram Iudicibus ordinariis. Ita vero huius constitutionis sententiam expressit Valentinianus Tertius d. *Nouella de Episcop. iudicio 12. Quoniam consuevit Episcopos & Presbyteros forum legibus non habere: NEC DE ALIIS CAUSIS, secundum Arcadii & Honorii diuina constituta, quæ Theodosianum corpus ostendit, PRÆTER RELIGIONEM posse cognoscere. Si ambo eiusdem officii litigatores nolint, vel alteruter, agant publicis legibus & iure communi. Sin vero petitor laicus, seu in civili seu in criminali causa cuiuslibet loci Clericum aduersarium suum, si id magis eligat, per auctoritatem legitimam in publico iudicio respondere compellat.* Gratiani similis distinctio d. l. 23. Qui mos est, inquit, causarum civilium, idem in negotiis Ecclesiasticis obtinendis, ut si quæ sunt ex quibusdam diffensionibus leuibusque delictis ad RELIGIONIS obseruantiam pertinentia, locis suis & a sua Diæcesis Synodis audiantur: Exceptis, quæ actio Criminalis ab Ordinariis, Extraordinariisque iudicibus aut Instansibus potestatis audientia constituit. Eadem mens & distinctio l. ultim. infr. de Episcopali iudicio, quæ Theodosio Iuniori subiicitur, ubi de Ecclesiasticis. Nec quicquam his publicis commune sit cum legibus. Quantum ad causas tamen Ecclesiasticas pertinet, quas docet Episcopali auctoritate decidi. Quibuscunque igitur mota fuerit quæstio, quæ ad Christianam pertinet sanctitatem, eos decebit sub eo iudicio lingere, qui præsul est in suis partibus omnium Sacerdotum. Imo & mens eadem Valentiniano Seniori: ut testatur Ambrosius epist. 32. ad Valentinianum Iun. Augustæ memoriæ Pater tuus non solum sermone respondit, sed etiam legibus suis sanxit, in causa fidei vel Ecclesiastici alicuius ordinis eum iudicare debere, qui nec munere impar sit, nec iure dissimilis: Hæc enim verba rescripti sunt; hoc est Sacerdotes de Sacerdotibus voluit iudicare. Quin etiam si alias quoque argueretur Episcopus, & morum esset examinanda causa, etiam hanc voluit ad Episcopale iudicium pertinere. Ergo Honorius hac leg. nonnisi de religione coram Episcopis agi vult: de cæteris causis iure publico apud ordinarios iudices Cognitores: Cum tamen liberalius aliquantum nonnulli Principes etiam nonnullas alias causas præter religionem, coram Episcopis singulari priuilegio agitari permiserint, alioquin ad sæculares iudices spectantes: veluti pecuniarias & priuatam iniuriam continentes, si videlicet litigatores consentirent, quod Constantino Magno placuit, vt testatur Sozomenus lib. 1. cap. 9. & Arcadio, l. 7. Cod. Iust. de Episc. aud. imo Honorio ipsi, vt Valentinianus suadet d. *Nouella 12.* & fidem facit l. 8. Cod. Iust. de Episcopali audient. Anno 408. (quæ lex non abiudit a canone

9. Codicis Africani.) 2. Item, Leuia Ecclesiasticorum delicta ex quibusdam diffensionibus ad religionis obseruantiam pertinentia & in causis de religione incidentia, coram Episcopis agitari Gratiano placuit l. 23. sup. de Episc. 3. Denique morum Ecclesiasticorum causas: quod Valentiniano Seniori placuisse Ambrosius testatur. *Morum inquam*, id est, Leuium delictorum; hinc vt d. l. 23. leuia delicta actioni criminali opponuntur: ita in rei vxorie actione, crimina & mores l. 2. sup. de repudiis, ubi & mediocres culpæ vocantur. At enim nullus Principum indifferetim sæcularibus Iudicibus Ecclesiasticos & Ecclesiasticas causas exemit: non Constantius l. 12. sup. de Episcopis: non Honorius (*huius legis auctor*, & l. 8. Cod. Iust. de Episcopali aud.) l. 41. d. tit. de Episcopis: non Valentinianus Tertius, (auctor *Nouelle 12.*) l. ultim. sup. de Episcop. vt ad eas leges prolixè ostensum est.

In tantum vero aliarum cognitionem causarum præter religionem alienam ab Episcopis hac leg. definit Honorius, vt quamlibet partes laicæ in eos conferrent, ab his tamen appellari adhuc possit: eisdemque Episcopis postea, si vltus tulerit, testimonium eam in rem denunciari queat; imo in totum causarum extra religionem cognitionem eis interdiciere videatur. Eo quoque hanc legem spectare censio: repulsa hac parte pariter, vt repulsi duobus aliis capitibus, puta l. 17. 18. sup. de Paganis: (quæ huic coassandæ sunt) postulatione Patrum Africanorum in Concilio Carthaginensi V. qua decreuerant (vt habetur canone 59. Codicis Africani) petendum ab Imp. Vt si, qui forte in Ecclesia quamlibet causam, iure Apostolico Ecclesiis imposito, agere voluerint, & fortasse decus Clericorum vni parti displicuerit, non liceat Clericum in iudicium ad testimonium deuocari eum, quia cognitor vel presens fuerit, vt nulla ad testimonium dicendum Ecclesiastici cuiuslibet personæ pulsetur. Vbi, quod aiunt Patres, iure Apostolico Ecclesiis imposito, Balsamo ita rectè interpretatur de dicto Apostoli ad Corin. 1. cap. 6. v. 1. *τολμα τις ὑμῶν πράγμα ἐκων κενεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων καὶ ἐκ ἐπὶ τῶν δικαίων; audetne quis vestrum causam habens, vt iudicetur apud iniustos? & non apud iustos?* vide & Augustinum ad Psalm. 118. concione 24. & Chrysostomum pluribus περὶ ἐπιστολῶν. Scilicet vt in vniuersum Concilium illud Anno Domini 399. habitum ostendi add. l. 7. sup. de Paganis: ita sane tres huius Codicis constitutiones quatuor illius Concilii Canonibus respondere ibidem docui. De cæteris igitur negotiis præter religionem Ecclesiasticis iudicium saltem absolutum, etiam ex compromisso inter laicos tribui Honorius hac leg. noluit; absolutum inquam, vt citra appellationis, ita & testimonii denunciandi ius. Quod tamen Arcadius iam antea concesserat, si fides legi 7. Cod. Iust. de Episcopali audientia. Quin etiam vt pleraque quæ Patribus Africanis Concilii illius Carthaginensis Honorius denegauerat, Anno Domini 399. postea anno Domini 408. concessit: vt apparet ex collatione l. 17. 18. cum l. 19. sup. de Paganis: ita & istud quod hac lege denegauit, eodem Anno 408. postea l. 8. Cod. Iust. de Episcopali audientia, constituit: nempe vt Episcopale iudicium ratum esset omnibus, qui se audiri a Sacerdotibus elegissent, sic vt ab his non liceret prouocare, quin per iudicium officia Episcopalis cognitio definitioque executioni tribueretur.

De Edicto Vnitatis per Africam proponendo Honorii lex.

II. (a) Imppp. Arcadius, Honorivs, & Theodosius AAA Diotimio (b) Proc. Africa.

EDICTVM, (c) quod de Vnitate per Africanas regiones Clementia Nostra direxit, per diuersa proponi volumus, vt omnibus innotescat, Dei Omnipotentis vnam & veram fidem Catholicam, quam recta credulitas (d) confitetur, esse retinendam. Dat. III. Non. Mart. Rau. Stilichone II. & Anthemio COSS. [405.]

NOTÆ.

- (a) Et hanc legem Annalibus suis recte inferuit Baronius Anno Domini 405. n. 27. GOTHOF.
 (b) Variè huius nomen hoc Codice expressum duabus aliis legibus, quæ hoc ipso anno posterius ad eundem datæ sunt: nempe l. 62. *supr. de appellationibus*, Diotimus dicitur: l. 39. *supr. de heret.* quæ & ipsa, aduersus Donatistas est, in vltim. Cuiac. Edit. *Diotimus*. Hic *Diotimus*, ID.
 (c) Cuius pars est l. 38. *supr. de hereticis*: & l. 3. *supr. ne sanctum baptismum*. Eodemque pertinet lex 4. 5. *supr. ne sanctum baptismum*. ID.
 (d) Credulitas, bono sensu: vide *Glossar. ID.*

COMMENTARIVS.

EDICTVM DE VNITATE, seu *ἐνωσις*, missum ab Honorio Imp. in Africam aduersus Manichæos, & Donatistas fuerat hoc ipso Anno 405. mense superiore Februario. Quod Idacii quoque Consularia testantur *Stilichone II. & Anthemio*. His COSS. inter Catholicos & Donatistas Vnitatis facta. Cuius quidem Edicti Henotici pars est lex 38. *supr. de hereticis*, & lex 4. *supr. ne sanctum baptismum*. Eiusdemque mentio fit triennio post in Concilio Carthagenensi decimo Anno 407. *canone 99. Codicis Africani*.

Huic igitur Edicto exequendo vt eodem die simul specialia ab Honorio mandata ad Hadrianum P. P. Italix (sub quo Africa erat) missa fuere, (quæ continentur l. 4. & 5. *ne sanctum baptismum iter.*) ita vno mense post, Martio inquam, peculiari hac ad Proconsulem Africae lege, edictum istud per Africam Honorius proponi iubet: quo omnibus innotesceret. De quo proponendorum Edictorum more & ratione alibi dictum plene. Ceterum de Henotico hoc, aliisque Henoticis, vide quæ dixi plenius ad d. l. 38. *supr. de hereticis*.

p.300

MANDATORVM pars de Officio COGNITORIS, secularis a Principe dati, in COLLATIONE de religione; inter Catholicos & Schismaticos.

III. (a) Impp. Honorivs, & Theodosius AA. Marcellino (b) suo Sal.

EA, quæ circa Catholicam fidem (c) vel olim (d) ordinauit Antiquitas, (e) vel Parentum (f) nostrorum auctoritas religiosa constituit, vel Nostra Serenitas roborauit, nouella (g) superstitione (h) sumpta (i) integra & inuiolata custodire (k) præcipimus. Dat. iv. (l) Id. Octobr. Rauennæ Varane (m) v. c. COSS. [410.]

Ista lex interpretatione non indiget.

NOTÆ.

- (a) Et hanc legem Annalibus suis recte inferuit Baronius Anno 410. num. 50. integra Mandata, quorum hæc lex, pars est, extant in Collatione Carthagenensi, quæ mox integra exhibeo. Extat ea quoque in *Capitularibus*, lib. 6. cap. 282. GOTHOF.
 (b) *El. Marcellino, Tribuno & Notario*, qui cum Mandatis his Cognitor ad Collationem Carthagenensem, inter Catholicos & Donatistas, (quæ sequente Anno 411. habita est) profectus: de quo vide plura l. 55. *supr. de hereticis*: vbi eius pariter mentio fit. ID.
 (c) Legem: ita vtroque in actis Collationis Carthagenensis, & in MS. G. ID.

(d) *Olim abest a MS. G. Edit. Sichard. Quart. & prim. Cuiac. RITTER.*

(e) *Patrum & Synodorum, siue Romæ, siue Mediolani, siue Arelate. GOTHOF.*

(f) *In his Constantini Magni. ID.*

(g) *Donatistarum, l. 55. de heret. ID.*

(h) *Subreptione, ita utrobique in actis Collationis Carthaginensis: de quo mox. ID.*

(i) *Remota MS. G. Sichard. Edit. Quart. & prim. Cuiac. RITTER.*

(k) *Custodire Te, Aut 79. custodiri. At custodias utrobique in actis Collat. GOTHOF.*

(l) *Pridie Idus: Ita utrobique in actis Collat. ID.*

(m) *Ita recte: In Tiliiana, Cuiaciana, Quartaria editione male Bautone. Scribendum fuit Barane, ut & habet MS. G. ID.*

MANDATA integra: prout habentur in Collatione Carthaginensi, bis:
Cognitione 1. num. 4. & Cognit. 3. num. 29.

**Imperatores Cæsares Flavius HONORIUS & Theodosius Pii,
Felices, Victores ac Triumphatores, Augusti, Flauio Marcellino
suo S.**

INTER Imperii nostri maximas curas, Catholicæ legis reuerentia, aut prima semper, aut sola est. Neque enim aliud aut belli laboribus agimus, aut pacis consiliis ordinamus, nisi ut verum Dei cultum orbis nostri plebs deuota custodiat: ut etiam Donatistas vel terrore vel motu olim (a) implere conuenerat, qui Africam, hoc est Regni nostri maximam partem, & secularibus officiis fideliter seruientem, vano errore & dissensione superflua decolorant. Nos tamen, eadem frequentius non piget replicare, quæ omnium recto PRINCIPVM deuota in Deum definiuit AVCTORITAS, ne temporibus nostris, si quid forte in iniuriam legis Catholicæ fuerit generatum, iusto iudicio hoc nobis possit imputare posteritas. Nec sane latet conscientiam nostram sermo cælestis Oraculi, quem errori suo posse proficere scæua Donatistarum interpretatio profitetur, qui quamuis deprauatos animos ad correctionem mitius inuitaret, aboleri eum tamen etiam (b) ante iussimus, ne qua SUPERSTITIONIBVS præstaretur occasio. Nunc quoque excludendam subreptionem simili auctoritate censemus. Illudque merito profitemur, libenter nos ea, quæ statuta fuerant, submouere, ne in diuinum cultum nobis se quisquam auctoribus æstimet posse peccare. Et quamuis una sit omnium & manifesta sententia, Catholicæ legis plenam veritatem recto hominum cultu & cælesti sententia comprobata, studio (c) pacis & gratiæ, Venerabilium Virorum Episcoporum Legationem libenter admisimus, quæ congregari Donatistas Episcopos ad cætum celeberrimæ desiderat Ciuitatis, ut electis (d) etiam Sacerdotibus, quos pars vtraque delegerit, habitis disputationibus, superstitionem ratio manifesta confutet. Quam rem intra quatuor menses præcipimus explicari, ut conuersos animos populorum etiam Clementia nostra, sicut desiderat, celerius possit cognoscere. (e) Quod si intra præstitutum tempus studiose Donatistarum Episcopi declinauerint conuenire, irini edicti (f) vocatione contumacium tempora concludantur. Quibus emensis atque transactis, si prouocati adesse contempserint, cedat cum Ecclesiis populus, qui Doctores suos silentio cognouerit superatos, & victum se aliquando gratuletur, sciatque si non præceptis nostris, vel Catholicæ legis veris imperiis seruendum. Cui quidem disputationi Principe loco te iudicem volumus residere. Quicquid etiam ante in MANDATIS ACCÉPERIS, plenissime meministi, omnemque vel in congregandis Episcopis, vel euocandis, si adesse contempserint, curam te volumus suscinere: ut & ea, quæ ante MANDATA SVNT, & quæ nunc statuta cognoscis, probata possis implere solertia; Id ante omnia seruaturus, VT EA, QUÆ CIRCA CATHOLICAM LEGEM, * VEL OLIM ORDINAVIT ANTIQVITAS, VEL PARENTVM NOSTRORVM AVCTORITAS RELIGIOSA. CONSTITVIT, VEL NOSTRA SERENITAS ROBORAVIT, NOVELLA SVBREPTIONE * SVBMOTA, INTEGRÆ ET INVIOLENTIÆ CUSTODIAS. Ut sane adminicula competentia actibus tuis deesse non possint, Viros Speciales,

biles, Proconsulem, atque Vicarium, Serenitas nostra commonuit, ut si propriarum dignitatum statum cupiunt retinere, si Apparitionem suam extrema declinare supplicia, tam ex propriis Officiis, quam ex omnium Iudicum Apparitione, abunde necessarios faciant deputari. Erit iam sollicitudinis tue, si quid vlla cognoueris arte differri, missis Relationibus indicare, ut negligentes puniat digna correctio. (g) Omnia sane quæ vel in vnum Episcopis congregatis, disputatio completa firmauerit, vel desistentibus forte statuerit circa contumaces lata sententia, te conferre (h) conueniet, ut quid ad confirmandam Catholicam fidem præceptio nostra profecerit, celerius possimus agnoscere. Et diuina manu. Vale Marcelline charissime nobis. Data Pridie Idus Octobr. Rauennæ.

(a) Olim iam in 3. Collat.

(b) Vox hæc etiam, abest à 3. Collat.

(c) Studio tamen, in 3. cognit.

(d) Lectis, in 3. cognit.

(e) Agnoscere in 3. cognit.

(f) Euocationem volumus custodiri: Ita ut vicenis diebus in euocatione &c. ita plenius & recte in 3. cognit.

* FIDEM, in Cod. Theod.

* SUPERSTITIONE, in Cod. Theod.

(g) Correptio, in 3. cognit.

(h) Referre, in 3. cognit.

COMMENTARIUS.

AD COLLATIONEM Karthaginensem inter Catholicos & Donatistas (qua de eiusdemque Actis fuit supra lex 55. de hæreticis) missus fuit ab Honorio Imper. Cognitor Marcellinus Tribunus & Notarius, Varane COS. id est, Anno Domini 410. de quo ad eam legem 55. vberius dixi. Cæterum & hic eo missus, pro more Mandatis instructus fuit, tum aliis, & quidem anterioribus pro congregandis & euocandis Episcopis, tum iis, quæ integra extant in Actis Collationis Carthaginensis, & in his quidem repetita: prima cognitione num. 4. & tertia cognitione num. 29. Quæ & hic integra exprimi volumus, quibus officium eius in Cognitione instruebatur.

Inde igitur, seu ex iis Mandatis hoc caput excerptum, quod hac leg. continetur superius. Et vel potissimum quidem quoque formula futuræ cognitionis præscribitur: Id ante omnia, inquit, seruaturus, ut ea, quæ circa, &c. Eo igitur capite cognitionis futuræ inter Catholicos & Donatistas formula Marcellino præscribitur, in Collatione super religionis negotio. Et triplex quidem; vt, inquam, is Cognitor circa Catholicam fidem in religionis negotio 1. Antiquitus ordinata. 2. & superiorum Principum, 3. suasque ipsius constitutiones, in cognoscendo custodiat, & in decernendo sequatur, Nouella superstitione submota. Quæ postrema verba, etsi quoque defendi possint, vt ita quoque Codicis Theodosiani Conditores expressisse videantur: cum & in Mandatis integris hæc contineantur: Ne qua superstitionibus præstaretur accessio: & rursum, habitis disputationibus superstitionem ratio manifesta confutet: Et idem Honorius expresse l. 39. supr. de hæreticis, Donatistæ superstitionis hæreti-

cos vocet: Attamen hoc loco vtrobiq; in vita, que Cognitione constanter, ea sic leguntur, Nouella subreptione submota. Quibus vtique verbis Honorius, vt ex iisdem Mandatis discere est, indicat, Oraculum seu Rescriptum quoddam suum, quo hæreticis rituum suorum exercendorum, conueniendique, seu cœuendi publice potestatem fecerat: quod vt l. 51. supr. de hæreticis, ante menssem illis Mandatis proficitur, ita & hac parte rursum abrogat. Nec sane latet, inquit, conscientiam nostram sermo celestis Oraculi, quem errori suo posse proficere scæua Donatistarum interpretatio proficitur, qui quamuis deprauatos animos ad correctionem mitius inuitaret, aboleri tamen eum etiam ante (puta d. l. 51.) iussimus, ne qua superstitionibus præstaretur occasio: nunc quoque excludendam superstitionem simili auctoritate censemus: Illudque merito proficemur libenter, nos ea quæ statuta fuerant submovere, ne in diuinum cultum nobis se quisquam auctoribus æstimet posse peccare.

Nunc ad formulam istam redeamus: scilicet in hac Collatione: Cognitorem Marcellinum, Cognitorem, inquam, secularem ANTIQVITATIS ordinationem, & anteriores, suasque Constitutiones custodire iubet Honorius, NOVTATE submota. Et iure quidem duabus de causis. Primo, quod facti questio ibi verteretur, atque adeo secularis Cognitor de facto tantum datus esset Marcellinus, qui scilicet facti questionem discerneret, non iuris seu de fide Quæstor: cui notio & cognitio data erat, vnde & Cognitor dicitur l. 55. supr. de hæreticis: non iurisdicção; denique Cognitor seu iudex cum formula, non iuris arbiter. Causa sci-

licet collationis istius fuit, non de fide, verum, quod (vt Augustinus diserte ait, *lib. 3. contra Iulianum.*) id, quod ante centum ferme annos Maiores nostri (Catholici) cum iis (Donatistis) egerant, iam populorum memoriam non tenebat. Hæc igitur, ^{p. 302} addit, necessitas compulit, vt saltem gestis nostra Collatione confectis eorum contunderemus inuerecundiam, & reprimeremus audaciam. Porro, quod secundum, Quæstio omnis erat, non de Capite Christo, & sic non de fide proxime dicta, etsi ea vox hæc lege occurrat, pro qua etiam in ipso authentico Collationis ipsius Carthagenensis habetur *Legem*; neque de hæresi, verum de Corpore, id est, de *sibismate* & secessione, deque successione Ecclesiarum, denique de Ecclesia, vt diserte Augustinus de diffidio Donatistarum scribit, *lib. de unitate.* Et simili quoque tamen *Antiquitatis* præscriptione Patres passim hæresibus præscribere, Tertullianus, Vincentius Lirinensis, alii. Quare quis sanus iam ISTIVS Antiquitatis ORDINATIONEM, ἀναιθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς, insuper habere aufit, de qua constanter adeo cogitarunt illi, & ad quam subinde imo semper iure prouocatum?

Hinc vero formulæ, præter Antiquitatis ordinationem, Honorius Imperator, constitutiones insuper & auctoritatem anteriorum Principum suasque sequendas Cognitori seculari proponit: Cuiusmodi sane in Donatistas, vt anteriores superiorum Imperatorum, ita & Honorii ipsius constitutiones occurrunt *titulo de hereticis supra*, octo: puta, *lex 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45.*

Est hæc igitur formula summopere notanda: qua Cognitoris secularis officium instruitur: *Cognitoris*, inquam, de facto, inter partes controuerso: vt in *sp. huius legis* inter Catholicos & Donatistas: vbi agebatur, de his potissimum, quæ gesta olim fuerant sub Constantino Magno, in Synodo Romana, Arelateni, Proconsulati iudicio, denique & in Cognitione ipsiusmet Constantini, in causa Cæciliani & Felicis Aptungitani. Quare horum omnium *Ordinationes* sequi nunc iubet Honorius Cognitorem Marcellinum: & consequenter, *auctoritatem* quoque & constitutiones Principum, quæ post hæc secutæ sunt, eaque *roborauerunt*: nouelis oraculis seu rescriptis, quæ per subreptionem elicitæ fuerant, submotis.

FINIS CODICIS THEODOSIANI.

Deo sit laus, honor & gloria.

EXTRA-

EXTRAVAGANS,
SEV
SVBDITIVS TITVLVS,
DE
EPISCOPALI IVDICIO.

Hunc titulum, ceu xi. lib. 16. Cod. Theod. laudat auctor Capitularium lib. 6. tit. 366. & exinde Gratianus canon. 35. 36. caus. 11. Qu. 1. ubi etiam undecimus dicitur. Et tamen non est hic titulus vere Codicis Theodosiani, mox ut per partes ostendam. Etsi in Breuiariis Cod. Theod. hoc titulo omnino extet. Imo, etsi Sirmondus quoque testetur, has tres Leges huius tituli, & cæteras quoque Leges octodecim numero; quæ continentur in *Appendice Cod. Theod.* ab eo edito, huius tituli legibus in Scintillis seu Breuiariis Cod. Theod. in Cod. Theod. Lugdunensi & Anitiensi, cohæsisse. Illud adhuc infectum magis, quod 17. & 18. illius *Appendicis* dicuntur desumptæ, ex *Theodosiano sub Titulo XXVII. de Episcopali definitione.* De *Episcopali* porro *iudicio* est quoque Maioriani *Nouella* 2. at in Cod. Iust. titulus ita conceptus, *de Episcopali audientia.*

1. De ELECTIONE Iudicii Episcopalis cuius indulta, deque sententia eius. vi: 2. ut de TESTIMONIO unius Episcopi admittendo.

I. (a) Imp. Constantinus A. (b) Ablatio PP. P. (c)

RELIGIONIS est, Clementiam nostram sciscitari voluisse. *Quid de sententiis Episcoporum, vel ante moderatio nostra censuerit, vel nunc seruari cupiamus.* Ablatio Parens Karissime. Itaque, quia a nobis instrui voluisti, olim prærogatæ (d) legis ordinem salubri rursus imperio propagamus. (e) Sanximus namque, sicut Edicti nostri forma declarat, *Sententias Episcoporum, quolibet genere prolatas (f) sine aliqua ætatis discretionem, inuiolatas semper incorruptasque seruari: scilicet, ut pro (g) sanctis semper ac venerabilibus habeatur, quidquid Episcoporum fuerit sententia terminatum.* Siue itaque inter minores, siue inter maiores, ab Episcopis fuerit iudicatum, apud vos, qui iudiciorum summam (h) tenetis, & apud ceteros omnes Iudices, ad executionem volumus peruenire. (i)

Quicumque * itaque litem habens, siue possessor, siue petitor erit, inter initia litis, vel decursis temporum curriculis, siue cum negotium peroratur, siue cum iam coeperit promi sententia, iudicium eligit sacrosanctæ legis Antistitis, ilico, sine aliquâ dubitatione, etiam si (k) alia pars refragatur, ad Episcopum cum sermone (l) litigantium dirigatur: *Multa, enim, quæ in iudicio capiosæ præscriptionis vincula promi non patiuntur, inuestigat & promittit sacrosanctæ religionis auctoritas.* Omnes itaque causæ, quæ vel Prætorio iure vel Ciuili tractantur, Episcoporum sententiis terminatæ perpetuo stabilitatis iure firmentur; nec p.304 liceat ulterius retractari negotium, quod Episcoporum sententia deciderit. *Testimonium* etiam, ab vno licet Episcopo perhibitum, omnes Iudices indubitanter accipiant, (m) nec alius audiatur, cum testimonium Episcopi a qualibet parte fuerit repromissum: *Illud est enim veritatis auctoritate firmatum, illud incorruptum, quod a Sacrosancto (n) homine conscientia mentis inlibatæ protulerit.* Hoc nos Edicto salubri aliquando censuimus, hoc perpetua lege firmamus, malitiola litium semina comprimentes: vt miseri homines, longis ac pene perpetuis actionum laqueis implicati, ab improbis petitionibus, vel a cupiditate præpropera, maturo fine discedant. Quidquid itaque de sententiis Episcoporum Clementia Nostra censuerat, & iam hac sumus lege complexi, Grauitatem tuam, & cæteros, pro utilitate omnium latam, (o) in perpetuum obseruare conueniet. Dat. 111. Non. Maii. (p) Constantinopoli. (q)

NOTÆ.

- (a) *Abeſt hec lex a Cod. Iust.* Habet eam Baronius, qui eam Annalibus suis indidit Anno 314. num. 8. Habetur ex parte ad calcem Synodi Valentinianæ Tertiæ; in Capitularibus lib. 6. cap. 366. Habet quoque eam ex parte Gratianus cap. 35. vbi Theodosio eam tribuit, & can. 36. c. 37. Caus. 11. Qu. 1. Innocentius c. 13. ext. de Iudiciis: Immo p. 16. cap. 312. Anselmus lib. 3. cap. 108. Panormitanus lib. 5. cap. 22. Sirmondus quoque eam edidit in Appendice Cod. Theod. num. 1. GOTHOF.
- (b) In Verèribus quibusdam, Vesuntino, aliisque, Impp. Arcadius, Honorius & Theodosius AAA. ID.
- (c) De Ablatio PP. v. Propagator. Ducem vocant inepte Capitularia, Gratianus, & c. ID.
- (d) Prærogata; pro ante rogatæ lateque: de quo mox. ID.
- (e) De hac Propagandi voce mox. ID.
- (f) Latas, in Append. Cod. Theod. ID.
- (g) Mira & inaudita hæc constructio, de qua mox. ID.
- (h) *Iudiciorum summam* Præfectus Prætorio tenere dicitur: pariter vt summa iudicis potiri, a Symmacho, lib. 1. epist. 12. Recem summa ei commissa l. 17. de Decurionib. vbi plura, vt & in Notitia Dignitatum. ID.
- (i) In MSS. nonnullis *pertinere.* Vide etiam Iuretus in Symmachi *Alethuarium* ep. 21. quomodo etiam edidit Sirmondus, in Append. Cod. Theod. n. 1. Cuiusmodi locutiones plures similes exhibet Glossar. in v. *Pertinere.* Neque tamen hic vox ea admittenda: imo melius, *ad executionem peruenire.* ID.
- * Hinc desumptum est, quod in Capitularibus & in Decreto Caus. 11. q. 1. c. 35. 36. sub Theodosii nomine insertum est: & quo respexit Innocentius d. c. 13. ID.
- (k) Est qui hic tentat: si tamen alia pars non refragatur. Quod hic non admitto, mox vt ostendam. ID.
- (l) Cum allegationibus, Glossa Decreti, & sic *ἀντιμαρτυρία* causa, ID.
- (m) Accipiant, pro recipient, admittant. ID.
- (n) Id est, Episcopo. ID.
- (o) Latum: vt etiam postea reddit Sirmondus. ID.
- (p) Maias: in Append. ID.
- (q) De Consulatu, quem hic nonnulli subiiciunt, mox. ID.

COMMENTARIUS.

DE IUDICIIS Episcopalis, priuatis quibuslibet quandocunque indulta ELECTIONE in causis ciuilibus: deque SENTENTIÆ huius Episcopalis vi: vt & de TESTIMONIO vnius Episcopi admit- tendo est hæc constitutio: Quæ sub Constantini nomine ambulat, & ad Ablatium PP. directa dicitur: idque ad eius, si Deo placeat, sciscitationem: & iuxta antèrius aliquod ea de re eiusdem Principis Edictum. Quam quidem legem veri Codices Theodosiani non magis, quam duas reliquas huius tituli habent. Esti vt dixi iam exinde allegatur in Capitularibus, & in Breuiariis Codicis Theodosiani

ex superiori titulo subiiciuntur. Esti item Seldenus in vxore Hebraæ lib. 3. cap. 28. p. 564. & de Synedrion lib. 1. cap. 10. pag. 318. eam in Codice suo MS. qui Guillelmi Monachi Malmesburiensis fuit, vt & reliquas duas huius tituli, ad titulum libri decimifexti secundum, qui de Episcopis & Clericis est, attinere, sparsimque ibi interpersas scribat, & reuera Constantini esse certissimum esse dicat: qua de re etiam alibi plura se scribere, ait in *disfertat.* ad Fletam cap. 5. §. 6. Et habetur ea ex parte in calce Synodi Valentiniæ 3. quæ habita fuit Anno Domini 855. Bonam quoque eius partem Carolus

Carolus Magnus ad verbum infert Capitularium, lib. 6. cap. 366. Gratianus quoque in *Decreto can.* 35. 36. 37. *Caus. 11. Qu. 1.* Innocentius *can. 13. de Iudiciis* vbi Theodosius eam tribuit: quomodo in MSS. nonnullis inscriptio præfert Arcadium, Honorium & Theodosium AAA. alique Decretorum Collectores Iuo, Anselmus, Panormitan. Sed & Baronius quoque eam indidit Annalibus Ecclesiasticis anno Constantini 9. altero statim post fidem Christianam susceptam, puta Anno 314. num. 8. Contra, Absent ea a Codice Iustiniano, neque eius mentio vlla apud historiam Ecclesiasticam Scriptores occurrit, etsi subtemen illi aliquid ex Sozomeno lib. 1. cap. 9. de quo postea. Et certe est ea plane supposititia fictaque, quod iam aliis quoque nonnullis suboluit, inque manem venit. Est, inquam, hæc quoque lex de earum Constitutionum numero, quas falsarii miscelliones nonnulli, sequiore ævo e variis centonibus confectas effinxere: cuiusmodi sunt omnes illæ, quas habet *Appendix Codicis Theodosiani* a Sirmondo pro genuinis editas: de quo iam in *Prolegomenis* huius Codicis. Quidquid a Pseudolo huic ipsi adhibita variæ artes fuerint, ut inter bonas merces ambulare posset: & similitudinem veritatis imitaretur, ut loquitur *l. vnic. si cert. pet. de chirograph.* Eam in rem scilicet Constantini bonum nomen ementitum: Ablauius PP. inscriptus, quem utique sub Constantino Magno PP. fuisse liquet. Additus & character loci, *Dat. Constantinopoli*: ut mensis & dies: Consulatum tantum nomen omisum. Quod tamen etiam supplere vel diuinare nonnulli conati. Inter hos Auctor Chronologiæ prioris Codicis Theodosiani eam reiecit post Consulatum 2. Constantii & Constantis primum AA. qui tertius annus est post Constantini Magni obitum, id est, Anno Domini 339. Gemino etiam errore: nam & Constantini nomen hæc lex aperte præfert, & Ablauius ante eam annum iam e medio sublatus fuerat: de quo in *Prosopogr.* ex Eusebio, Zosimo, Hieronymo. Hæc inquam ad veri speciem addita: ut & illud, quod more

P. 305. quorundam aliorum impostorum, in quis auctor Constantinianæ donationis & reliquarum constitutionum, quæ appendice Cod. Theod. continentur, atrox, quater vel quinquies anteriora Edicta sua seu Leges commemorat, ne nouum ius nunc primum inducere videretur. Imo & Ablauium scilicet tantem inducit, quidnam in argumento proposito Constantinus antea cauerit: Quæ tamen, ipsa, ut postea ostendam, imposturæ sunt indicia certissima. Adde multa alia ad veri speciem adhibita, ut quod de *Præfecto Prætorio* dicitur, eum iudiciorum summam tenere, quibus omnino similia occurrunt, *l. 117. de Decurionib.* & apud Symmachum lib. 1. *epist. 12.* ut iam in notis indicauimus. Accedant, quæ ut religiosum Ablauii Præfecti Prætorio sciscitanti, ita & huius sanctionis finem respiciunt: *Ad malitiosa*, inquit, *litium semina comprimenda*, unde salubre etiam hoc Imperium, salubre Edictum, lex pro omnium utilitate lata, dicitur. Adice rationes haud vbiq. sensu inelegantes: *Multa enim quæ in iudicio capiose præscriptionibus vincula promi non patiuntur, inuestigat & promissæ sacrosanctæ religionis auctoritas*: Cui affine est quod Basilii Cæsariensis *epist. 417. p. 426. Edit. Benedicim.* ad Commentariensem quandam scribens, pro remittendis ad se quibusdam, qui vestes pauperum suffragati ab Ecclesiasticis detecti fuerant, ait: *ἀ γὰρ αἱ τῶν δικαστηρίων πληγαὶ οὐκ ἐργάζονται, ταῦτα ἐγνωμεν πολλὰκις τὰ φοβερά κριματά τῆ κυρίας καθορθώσαντα. quæ enim tribunalium plage non efficiunt, ea perumque nouimus tremenda Domini iudicia persi-*

cere. Sed & Philonis locus de creatione Principis p. 562. Altera ratio: Illud est enim veritatis auctoritate firmatum, illud incorruptum, quod a sacrosancto homine conscientia mentis inlibata protulerit. Item illam, ut miseri homines longis ac pene perpe tuis actionum laqueis implicati, ab improbis petitionibus, vel a cupiditate præpropere maturo sine discedant. In quibus etsi scoriæ multum, bonæ tamen frugis quoque multa intermigrant. Adde (quod rem ipsam attinet) similes, vel proximas saltem constitutiones plures: de Episcopali, inquam, inter priuatos iudicio, occurrere. Prima est ipsius Constantini, quam memorat Auctor vitæ Constantini lib. 4. cap. 27. quidquid Seldenus dicat d. p. 328. (est enim ea de Synodalibus decretis) quod Sozomenus lib. 1. cap. 9. affirmat: *τεκμήριον δὲ καὶ αὐτοῦ μέγιστον τῆς τῆ βασιλείας περὶ τὴν θρησκείαν αἰδῆς, τῶν ἐπισκόπων ἐπικαλεῖσθαι τὴν κρίσιν ἐπὶ τρεφε τοῖς διαζυμένοις ἢν βέλωνται τὰς πολιτικὰς ἀρχοντας παρατρέσθαι· κυρίαν δὲ εἶναι τὴν αὐτῶν ψῆφον καὶ κρείττω τῆς τῶν ἄλλων δικασῶν, ὥσπερ παρὰ τῆ βασιλείας ἐξενεχθεῖσαν· εἰς ἔργον δὲ τὰ κρινόμενα ἀγνοεῖν τὰς ἀρχοντας, καὶ τὰς διακονεμένους αὐτοῖς στρατιώτας*, id est, *Argumentum vero & illud maximum reuerentiæ Imp. erga Religionem, quod Iudicio contententibus seu litigatoribus potestatem fecit, Episcoporum iudicium inuocare, neglectis si vellent, ciuilibus Magistratibus: & ut sententia eorum rata esset, & potioris auctoritatis quam aliorum Iudicium, atque si ab ipso Imperatore prolata fuisset: vique Iudices seu Magistratus iisque ministrantes Apparitores iudicata ab his executioni traderent.* Secunda est Arcadii l. 7. *Cod. Iust. de Episcopali audient.* (quæ tamen a Tribonianis facinore immunis non videtur, ut colligo ex l. 10. *supr. de Iurisdic.*) qua sancitur, *Ut si qui apud sacre Legis Antistitem litigare voluerint, non venientur, sed experiantur illius in ciuili negotio more arbitri sponte residentis iudicium.* Tertius est Honorii lex 8. *Cod. Iust. cod. tit. qua cauetur, ut Episcopale iudicium ratum sit omnibus, qui se audiri a Sacerdotibus elegerint: eaque illorum iudicationi adhibenda esse reuerentia iubetur, quam Præfectorum Prætorio deferri necesse est potestatibus, a quibus non licet pronocare: denique cauetur, ut per Iudicium quoque officia, ne sit cassa Episcopalis cognitio, definitione executio tribuatur.* Quod utique ad hanc legem proxime accedere videatur. Quarta est Valentiniani III. *Novella 12. de Episcopali Iudicio*: qua & ipsa lege licentia iudicandi Episcopis tribuitur inter litigatores priuatos. Omitto alias leges non inter priuatos solos, veluti l. 13. *Cod. Iust. de Episcopali audient.* Accedat frequens horum temporum praxis: (de superioribus non dico, vbi etsi ad Episcopos eundi usurpatus mos, attamen ea vis esse non potuit Episcopali Iudiciorum, ut a Iudicibus executioni tradi oporteret:) post Constantini Magni scilicet tempora, quibus Episcopi passim τῶν βασιλικῶν ἀμειοβητημάτων a Christianis delecti iudices: fidem facit Basilii *epist. 247.* & exemplo suo Gregorius Neocæsar. quod in eius v. memorat Gregorius Nyssenus: Omitto Ambrosii exemplum *epist. 24.* quia ibi non tantum partium consensus interuenit, verum & quia de Episcopi negotio agebatur. Facit sane Augustinus, qui laicorum lites ad fastidium vsque iudicasse se profitetur in *Psalm. 118.* *Suis vitiosis & negotiosis cupiditatibus adiuuandis ut occupemur, & eis nostra tempora impendamus (maligni homines) efflagitant, aut certe infirmos pre-*

munt, ut causas suas ad nos deferre compellant, quibus dicere non audemus, dic homo, quis me constituit iudicem aut diuiforem inter vos? Constituit enim talibus causis Ecclesiasticis Apostolus Cognitores, in foro prohibens iurare Christianos. Ne illis quidem, qui non aliena rapiunt, sed sua cupide repetunt, dicimus: Cauere ab omni cupiditate, constituentibus eis ante oculos hominem, cui dictum est: Stulte, hac nocte auferetur a te anima tua, quæ preparasti cuius erunt? quia & quando dicimus, non recedunt, non declinant a nobis: Sed instant, urgent, precantur, tumultuantur, extorquent, ut ipsis potius ad ista, quæ diligunt, quam scrutandis Dei mandatis, quæ diligimus, occupemur. Et infra: Obedientes fideles, qui pro suis secularibus causis raro nos querunt, & iudicis nostris facillime acquiescunt: nec nos conterunt litigando, sed obtemperando potius consolantur. Certe propter eos, qui & inter se pertinaciter agunt, & quando bonos premunt, nostra iudicata contemunt, faciuntque nobis perire temporaria rebus eroganda diuinis: certe inquam propter istos & nobis liceat exclaimare in hac voce corporis Christi: Declinate a me maligni, &c. Idem Augustinus, lib. de oper. Monach. cap. 20. & homil. de Penit. 50. cap. 12. & Epist. ad Proculianum Donatistam 147. Et hominis quidem causas suas seculares apud nos finire cupientes, quando eis necessarii fuimus, sic nos Sanctos & Dei seruos appellant, ut negotia terre sue peragant: Aliquando agamus & nos negotium salutis nostræ, & salutis ipsorum, non de auro, non de argento, non de fundis & pecoribus, pro quibus rebus quotidie summissio capite salutatur, ut dissensiones hominum terminemus, sed de ipso capite nostro tam rursus inter nos & perniciosi dissensio est. Quantumlibet capita submittant, qui nos salutant, ut eos concordet in terra faciamus, de cælo usque ad Crucem submissum est caput nostrum, in quo concordet non sumus. Et Epist. Nebridii inter Augustinianas 114. Et singularis historia, quam de Syl. anno Troadis Episcopo memorat Socrates lib. 7. cap. 37. & ex eo Nicephorus l. 14. c. 39. Ambrosius quoque lib. 2. officior. cap. 24. Si offensam, inquit, vereris, non RECIPIAS iudicium: si Sacerdos es, aut si quisquam alius, non liceas: licet tibi silere, in negotio duntaxat pecuniario, quantum sit constantie, adesse aequitati. Non etiam lib. 3. cap. 9. ibi enim non de iudicio, sed de interuentu & intercessione Episcopi agitur. Ideoque in causis pecuniariis interuenire non est Sacerdotis, in quibus non potest fieri, quin frequenter ledatur alter qui vincitur, quoniam intercessoris beneficio se victurum arbitrat, & Constantiniana leg. quam memorat Sozomenus & dictis legibus Arcadii & Honorii comprobatur, quæ & in duobus his præterea congruunt. Ergo mos hic frequens & legitimus eundi ad iudices Episcopos. Primo quod diserte de pecuniariis causis, ut hac leg. ita & illis ῥητῶς agatur: iudiciumque adeo Episcopale priuatos litigatores in his subire posse neglectis iudicibus secularibus definiunt: τὰς δικαζομένους, inquit Sozomenus, id est, iudicio contendentes in re pecuniaria, id enim δικαζομένων appellatione venit: non ut Interpres minus bene, qui in iudicium vocatos vertit. Litigare in civili duntaxat negotio ait Arcadius d. l. 7. Neque alio sensu accipienda est d. l. 8. & Nou. Valentiniani: Idque etiam ita expressum in Ambrosii loco. Quæ quidem ut illarum legum, ita & huius limitatio notanda est. Secundo, conueniunt in eo, quod stabile hoc iudicium Episcopale esse velint, idque a iudicibus & eorum officio executioni tradi: nam & id expresse de Constantini l. addit Sozomenus: expresse id continetur dict. l. 8. ut hac leg. In tantum, quod cer-

tium, ut iudicium hoc cum Præfæcti Prætorio iudicio exaret: quod & ipsum continetur d. l. 8. eo scil. fine, ne ab eo appellari possit: imo Sozomenus cognitioni Imperiali exequatur id scribit. Hactenus quæ ad veri speciem hac leg. continentur, quorumque argumento huic legi fides adstrui posse videatur. Atenim longe plura alia sunt, quæ hac leg. continentur sancianturque, quæ nulla alia lege occurrunt, imo quorum nonnulla legibus illis plane contraria sunt: Ac proinde variis paradoxis, imo fallimoniis, seu falsis ampliacionibus cumulata.

Prima ac potissima est, quod etiam *μονομερῶς*, id est, vno tantum ex priuatis litigatoribus postulante iudicio Episcopali locum esse vult, *Ἐστὶ ἀλλοτὴ πᾶς*, inquit, *refragetur*. De partium equidem consensu seu electione id liquidi iuris est, quam in rem vide quoque Iulianum Nouell. 69. c. 253. & exinde Capitularia Caroli 5. c. 234. verum ut alterutra parte refragante id fieri possit, id vero ab omnibus illis, quas memorauit, legibus abijt: Constantini inquam, quam Sozomenus memorat: τῶς δικαζομένοις ἢ βέλωνται παραιτῆσθαι τῶν ἐπικόπων ἐπικαλῆσθαι τὴν κρίσιν, si qui ex consensu litigare voluerint, inquit, Arcadius d. l. 7. pariter ut d. l. 10. sup. de Iurisdic. cui hæc cohasisse vel ad eius instar efformata: vbi & diserte additur. Quod his obesse non poterit nec debet, quos ad predicti Cognitoris examen conuenios potius abijisse, quam sponte venisse consulerit. Qui se, inquit Honorius d. l. 8. audiri a Sacerdotibus elegerint. Quod ipsum inelucatur multoties d. Nouell. Valent. 12. tum in priuatorum mere causis, tum in his, quæ intercedunt inter Ecclesiasticos aliquos & laicos, vel inter Clericos mere, inter alia his verbis, & ipsis litigatoribus conuenit, præuente tamen vinculo compromissi: Quod & laicis, si consentiant, auctoritas nostra permittit. Aliter eos iudices esse non patimur, nisi voluntas iurgantium, interposita, sicut dictum est, conditione procedat: si ambo eiusdem officii litigatores nolent, vel alteruter, agant publicis legibus & iure communi. Eodemque pertinet lex 13. Cod. de Episcopali aud. Quamquam quoad Clericos id immutatum a Maioriano, Nouella sua Interpretat Nouell. Valent. 12. notat. Extat equidem Nouella Maioriani 2. de Episcopali iudicio, verum quæ ibi integra non extat, seu ut loquitur Interpres ad integrum scripta non est, verum ea tantum parte exhibita, quæ esset de necessaria ad locum, de Inuitorum inquam Clericorum ordinatione. Ergo aliis omnibus legibus vtriusque partis consensus & electio requiritur, more arbitrii & compromissi, etiam Constantini leg. quam memorat Sozomenus. Imo & altera illius, quam sub Constantini itidem nomine exhibet Appendix Cod. Theod. & quidem, si Deo placet, ex hoc eodem Codice Theodosiano sub titulo 27. de Episcopali definitione, data Constantiniopoli Licinio A. & Crispo Cæsare COSS. hæc limitatio additur. Ita tamen ne usurpetur in eo, ut unus ex litigantibus pergat ad supradictum auditorium & arbitrium suum enunciet. In quam etiam transfusa nonnulla ex ipsa l. & pro sanctis habetur quicquid ab his fuerit iudicatum. Eademque & Basilii mens fuit epist. 247. p. 441. Edit. Benedic. in fin. si modo ea ad Episcopum vel Sacerdotem scripta est, ut ipse censeo: γίνε δὲ βοηθός, μάστιγα μὲν ἀμφοτέροις ταῖς κρινόμεναις (εὐσεβὲς γὰρ) καλύων τὴν εἰσόδον τὴν πρὸς τὸν ἄρχοντα, καὶ γνώμενος αὐτοῖς ἀπ' ἐκῆς δικαστῆς· εἰ δὲ ἀπειθεῖ ὁ δέσποτος καὶ μάχεται ταῖς ψήφοις, σύμπραξον τῷ ἀδικῇ.

ἀδικοῦντες &c. *Sis ergo adiutor, maxime quidem utri-
que litiganti: (idem ipsum est) prohibens, ne ad iudi-
cem introeant, teque ipsius loco iudicis illis præbens. Quod
si alteruter non obtemperat, nec sententia cedit, sane
iniuriæ patienti.* &c. Ergo & hoc iam nomine
& vel maxime falsi suspecta hæc lex est. Quando-
quidem & Constantini ipsiusmet, imo & aliorum
Imperatorum sanctionibus hac parte contraria est
verbis apertissimis: omnemque iudiciorum ordinem,
& iudicum potestatem imminutum it, ut videlicet
vnius nutu partis quocunque etiam iudicii momen-
to iudicem discingat, & potestate sua priuare pos-
sit. Hæc cum attenderet Vir Doctus, hic lectio-
nem ita reponebat: *Si tamen alia pars non refragatur:*
aduersus apertissima huius legis verba, quæ ut in
omnibus libris ita habentur, & in Decreto & in
Capitularibus & in Decretalibus, ita necessario hic
stant: quin & id ipsum iam antea indicatum. Qui-
tunque, inquit, licet habens, siue possessor, siue peti-
tor erit, &c. Idque adhuc magis confirmant se-
quentes ampliaciones.

Secunda igitur ampliatio est ratione *Temporis*:
Inter initia litis, inquit, vel decursis temporum cur-
riculis, siue cum negotium peroratur, siue cum iam
aperit promi sententia, iudicium eligit sacrosanctæ
legis Antistitis, ilico sine aliqua dubitatione, etiamsi
alia pars refragatur, ad Episcopum cum sermone li-
gantium dirigatur: subiecta etiam ratione. Et in
hoc quoque concinit *lex 17. subdititia in Append.*
Cod. Theod. Et si quis ad legem Christianam nego-
tium transferre voluerit & illud iudicium obseruare,
audiat: Etiamsi, inquit, negotium apud Iudicem
sit inchoatum. Argumentum etiam aliquod præbere
videatur Ambrosius *d. epist. 24. etsi in alia re, a*
Canonistis certe varie explicata.

Tertia ampliatio est ratione *Ætatis*: *Sine ali-*
qua, inquit, ætatis discretionem inuolutas sem-
per incorruptasque seruari: item: siue inter mi-
nores siue inter maiores. Quod quidem in-
uita Iurisprudencia dicitur. Quid enim? non ad
retractanda iudicia summa esse debet ætatis minoris
ratio?

Sic Primum caput de Iudicio Episcopali Rebus
ipsis falsi coarguimus. Sequitur alterum: de *Te-*
stimonio vnius Episcopi, quod & ipsum relatum
Capitular. lib. 6. cap. 366. & a Gratiano can. 36.
Caus. 11. Qu. 1. Nempe ut vnius Episcopi testimonio
credatur, neque alius contra audiat. Quod &
ipsum falsum esse, rebus ipsis apparet. Ipiæmet
certe Constantinus, (Dei legi conuenienter, quam
& aliam sæpe imitatur & sequitur, *Deuter. 19. 15.*)
sanxisse reperitur *l. 3. supr. de fide testium, ut vnius*
OMNINO testis responsio non audiat: etiamsi
præclaræ Curie honore præfulgeat, de quo plenius
ad eam leg. Illud equidem Episcopis pro priuile-
gio datum postea, ne Episcopus ad testimonium
p307 flagitaretur: l. 8. supr. de fide testium, ubi dixi.
Sec & Patres Africani in Concilio Carthaginensi ab
Honorio petendum decreuere, ut habetur can. 89.
Cod. Africani: ut Clerici de iudicii sui cognitione
non cogantur in publico dicere testimonium, de
quo dixi ad l. 1. supr. de religione: Atenim, ut vnius
Episcopi testimonio credatur in causa pecuniaria, id
nunquam constitutum fuit. Cuiacius quoque ad
l. 14. de dote præl. etsi de fide huius Constitutionis
non agat, attamen de hoc capite ita loquitur: Con-
stantinus Imp. in constitutione quadam ad Ablauium
PP. quæ est in extremo Cod. Theod. & a Carolo Ma-
gno pro lege relata est in sua capitula, ut & ab omni-
bus subditis obseruaretur: iubet, ut omnes Iudices
indubitanter, licet ab vno Episcopo perhibitum testi-
Tom. VI.

monium, accipiant, nec alium quemquam audiant
præter Episcopum. Mox subiicit: *Sed memineris*
quod est in vita Stephani Iunioris a Damasceno con-
scripta, alios esse ἐπισκόπους, alios ἐπισκότους. Et
de Episcopis loquitur Constantinus, quales an ulli sint
hodie dubium est. Hactenus Cuiacius, satis libere.
Ait porro hac parte impostor, *Nec alius audiat,*
cum testimonium Episcopi a qualibet parte fuerit repro-
missum. Quæ verba ita nonnulli accipiunt, Epi-
scopum vnum, cuius testimonio se credituros pro-
miserunt litigatores, plenam fidem facere. Quod
inane est. Nam diserte dicitur ab vna parte hic
testimonium repromissum fuisse. Repromissum igitur, id
est, aduersus partis allegationem laudatum. Verum de
hoc plura ad *d. l. supr. de fide test.* Ita *l. 7. supr. de*
fide testium: qui scripturas comminiscuntur, cum
quid in iudicio promiserint, nisi ipsi adstruxerint ve-
ritatem, &c. quod in promiserint mutauit *Τραδov.*
l. penult. Cod. Iust. de probat. Atque ita Rebus ipsis
falsitatem huius constitutionis euicimus, quam
etiam totam abrogatam, (d'c potius non habere
locum) Glossa ipsa notauit. Eademque Glossa ait,
Innocentium in *c. 13. X. de Iudiciis*, ex ea argu-
mentum sumere, non ut confirmet eam, sed ut
ostendat, quantam affectionem Imperatores habue-
runt erga Sacerdotium. Nonnulli ut duritiem eius
emollirent, refingere eam alicubi conati, ut iam
diximus. Alii ex Decreto emendandam dixere.
Sed nos commentitiam iam rebus ipsis ostendimus.

II. Secundo loco id ipsum ostendit clare *Verbo-*
rum sartago & stribligo, a Constantini Magni
temporibus stiloque alienissima, quæque ei sæculo
conuenit, quo ut initio dixi, alia id genus ficta
falsaque. Quin & alia adspersa, quæ plane
ἀδύσγата sunt.

Primum suavis est *sciscitatio*, quæ memoratur,
Ablauii; & in eo quidem, quod scire cupit, quid
de sententiis Episcoporum Constantinus antea cen-
suerit, quæ prærogata ab eo sit super hæc lex,
quæ Edicti ipsius forma. Quasi vero sciscitari id
Præfectum Prætorio oportuerit: cui Edicta, leges-
que publice propositæ notissimæ erant, vel ex scriiniis
ipse haurire posuit, penes quem, ut ipsamet *hæc*
leg. dicitur, summa iudiciorum erat.

Secundo, deinde quomodo hæc sciscitatio *Reli-*
gionis esse dicitur, quasi vero de religione hic agatur:
aut religionis hoc negotium sit: imo enim iudicia-
rium fuisset, ut ita sciret, quid hac parte sequen-
dum haberet. Verum hæc eius sæculi disciplina
fuit, ut religionis pars haberentur ea omnia, quæ
ad Clericorum vtilitatem facerent.

Tertio, quo hic *Moderationis nostræ* titulus, in-
solitus etiam in Constitutionibus, neque huic nego-
tio conueniens?

Quarto nouiter dictum, *a nobis instrui voluisti.*
Instrui scilicet absolute pro doceri, cum alias cum
adiuncto ferme efferatur: *instrui* scilicet aliquid,
vel de aliqua re, vel aliqua re. Verum & hic
Constantinianæ fabulæ character est.

Quinto, noua etiam vox *prærogatæ legis*, pro
ante, olim, rogatæ latæque: nam alias *prærogata*
hoc sensu dici debuit, non *prærogata: prærogatum*
est ante erogatum, non pro, ante rogatum, *l. 6.*
supr. de Prætorib. & l. 29. de Decurionib.

Sexto, quid etiam est, *prærogatæ legis ordinem*
salubri rursus imperio propagare: ordinem scilicet
dixit pro ordinatione, vel serie: propagare rursus,
id est,

id est, rursus publicare. Quomodo & in subditi-
tia constitutione Appendicis Codicis Theodosiani
num. 8. ab init. ad propagandas ex more indulgen-
tias, & infin. ita ut velociter lata propagentur. Alio-
quin propagare, ni fallor, est amplificare, exten-
dere, non firmare in futurum, vel certe propagare
in aevum. Verum & hic stylus est donationis
Constantinianæ. Liquida, inquit, narratione per
has nostræ Imperialis institutionis paginam, ad
cognitionem omnium populorum, in universo orbe
terrarum nostra studuit propagare (Bin. habet propa-
lare) Mansuetissima Serenitas.

Septimo, ad alia pergamus. Quolibet, inquit,
genere prolata sententiæ Episcoporum: pro quali-
bet ratione, vel potius cuiuslibet generis sententiæ.

Octavo, deinceps, Ut pro sanctis semper ac ve-
nerabilibus habeatur, quidquid fuerit terminatum.
Egregia scilicet constructio habeatur pro sanctis quid-
quid, &c. Et tamen ita quoque in altera, si Deo
placet, Constantini constitutione in Appendice Cod.
Theod. & pro sanctis habeatur, quidquid ab his fue-
rit iudicatum: ut iam vtriusque constitutionis pa-
rentem agnoscas, vel vnam & eandem certe mone-
tam. Ad alia pergamus.

Nono, Ad executionem, inquit, pervenire: quod
tamen tolerabilius adhuc, quam quod nonnulli
reponunt, pertinere.

Decimo, feratur & sacrosancta legis & religionis
hic appellatio: quomodo & num. 6. Append. Theod.
Sed enim etsi genuinis constitutionibus sancta &
sanctissima lex ferme dicatur: imo & sacrosancta
Ecclesia, in l. vnic. de bon. Clericor. sacrosancta reli-
gio l. 46. de cursu pull. sacrosancta mysteria, l. 123.
de Decurion. Sed idoneo etiam sacrosanctus homo
pro Episcopo? Verum id ex eadem moneta est, ex
qua in ii. Constit. init. Append. Cod. Theod. sacrosan-
cta veneratio.

Vndecimo, Adde his vocem, alia pars, pro
altera.

Duodecimo, sed quid est sermo litigantium? &
cum sermone litigantium dirigi ad Episcopum? Glossa
interpretatur allegationem, seu allegationes parti-
tium. Quod si verum foret, tum sermo litigantium
esset, quæ partium assertio vocatur, in l. 5. sup. vnde
vi. Atqui, quomodo sermo litigantium, aut cum
sermone litigantium ad Episcopum dirigi dicatur
possessor vel petitor, cum altera etiam parte refraga-
nte id fieri posse hic decernatur? Verum litigan-
tes hic disiunctive & separatim intelligi possunt:
siue petitor scilicet siue possessor. An igitur, ἐπι-
θέτης hic sermonem dixerit, τὸν λόγον, τὴν ἐμιλίαν,
ἀξίωσιν, δέξιν, preces litigantium, quibus Epi-
scopum rogant, ut is cognitionem causæ suæ susci-
pere dignetur? Neque id ita accipiendum. Impos-
sibile hic sermonem dixit, pro tuitione, mandeburde,
ἀσφαλεία, λόγῳ ἀσυλίας: Quo sensu sermonis
vox & sub sermone effertur in legibus Salicis tit. 59.

in fine: in formulis veteribus, Marculphi lib. 1.
form. 24. duobus locis: & form. 35. sub fin. (sic in
Edit. Vindebrogi. 8. 37.) Eodem alias tentu, Ver-
bum dicebatur, & sub verbo, in iisdem legibus Sa-
licis tit. 14. leg. 5. & in Ripuariis tit. 35. num. 3. &
apud Gregor. Turon. lib. 9. hystor. cap. 19. & 27. *
Et ita quoque Græculi λόγον dixerunt & λόγον ἀσυ-
λίας. Iustinianus in Nouell. 17. cap. 6. & Edict.
2. pref. & 13. c. 10. vbi λόγον recte fidem publi-
cam vertit Iulianus: Haloander, securitatis promif-
sionem: male vetus interpretes Iusturandum. ** Ergo,
sermo litigantium est ἀσφαλεία, securitas, saluus
conductus, qui dabatur litigantibus in causis ciui-
libus & privatis, non vero in publicis, veluti tribu-
torum exactionibus, ut ex Edictis illis Iustiniani
constat. Quem quidem etiam sermonem seu λόγον,
vbi dare fas erat, nonnisi Episcopi quandoque
consensu dari oportebat, ut ex Edicto Iustin. 13.
cap. 10. discimus. Eiusque sermonis finis duplex
erat, ne litigantes a quoquam infestarentur, & ut
in eo tantum foro causæ eorum decideretur: Qui
duplex etiam finis fuit sermonis Regii, seu tuitio-
nis & Mandeburdæ Regiæ, Episcopis, Abbatibus,
Ecclesiis, Monasteriis tribui solitæ, nempe ne a
quibuslibet infestarentur, atque etiam ut eorum
causæ in Palatio tantum deciderentur. Ergo hoc
sensu possessor vel petitor vel uterque hic ad Epi-
scopum cum sermone litigantium dirigi iubentur:
litigantium inquam, id est, qui litigantibus tribui
solet: & quidem in sp. huius leg. sub λόγῳ ἀσυλίας
Episcopi. Ad alia pergamus.

Decimotertio, eiusdem quoque elegantia sunt.
Captiosæ præscriptionis vincula, quæ in iudicio multa
promi non patiuntur.

Decimoquarto, Egregia etiam formula, perpetuo
stabilitatis iure firmatum. Ita quoque sane, in epi-
stolis Pauli PP. I. firma stabilitate.

Decimoquinto, quid est etiam, testimonium
reprobiti? Nempe, quod antea dixi.

Decimosexto, neque minor vetustas in illis:
illud est veritatis auctoritate firmatum.

Decimoseptimo, ut & illud, quod a sacrosancto
homine conscientia mentis illibata protulerit. Pro-
ferre scilicet quid conscientia mentis ab homine di-
citur: & conscientia mentis.

Decimooctavo, huc referantur & illa: aliquando
censuimus, pro, olim: Cupiant præpropera: disce-
dere maturo sine.

Decimonono, semina comprimere, pro reprimere.

Vigesimo, accipere testimonium, pro recipere,
admittere.

III. Iam Vincula orationis non propalam cla-
mant, hanc leg. neutiquam Constantinianæ ævi vel
prioris

* Vide CL. BIGNONIVM in not. ad Marculf. pag. 286. 287. 299. & ad Leg. Sal. tit. 14. PETR. PITHOEVM
in Glossar. ad Leg. Sal. tit. cit. CUVIACIVM Obseru. VIII. 40. & ad Nouell. 5. & 17. CL. ECCAR-
DVM ad Leg. Sal. pag. 34. & 102. CL. DV FRESNE in Glossar. voc. Sermo, Verbum. it. voc. λόγος.

** Respexit laudatus interpretes ad verbum regium, vel in verbo regio dicere, quod æno medio idem innuebat, ac
iurare, Iurer en parole de Roy: de quo vide CL. DV FRESNE Glossar. voc. verb. reg. Vide etiam defen-
sum interpretem a I. CUVIACIO Obseruat. VIII. ult.

prioris alicuius latinitatis esse, verum summam barbariem redolere: & ab eodem fonte proficisci, quo fabulosam Constantini donationem, & Pseudo-epistolas primorum Pontificum? Primo, *Sanximus namque*. Secundo, *scilicet. ut pro sanctis*. Tertio, nouæ item periodi & sententiæ quinque eodem vinculo vocis *Itaque*, cum superioribus nexæ: *Itaque, quia a nobis, &c. Sine itaque. Quicumque itaque: Omnes itaque. Quidquid itaque*. Itaqueque passim in Pauli I. PP. & Stephani IV. Epistolis: ita quoque in Constantini donatione tribus locis. *Prima itaque die: Construximus itaque Ecclesiam: Decreuimus itaque & hoc*. Imò & in l. 2. prox. *infr.* quæ & ipsa supposititia. *Sancimus itaque*.

IV. Tandem quid est, quod cum duo sint *huius legis capita*, de Iudicio, inquam, *Episcopali*, deque *Testimonii ditione*, sanctio tamen *huius legis* nonnisi prius illud respiciat, obseruantiamque eius commendet de sententiis, inquam, *Episcoporum*?

Et ita quidem glaucomam Lectorum oculis hactenus obiectam, leuasse mihi abunde videor:

vnde sibi studiosi deinceps discant cauere, ne porro huiusmodi sublevis commentis fidem facile commodent. Neue *huius legis* villa ratio porro habeatur, vbi de *Foro Episcopali* agitur: Quod tamen hactenus fit: vnde in *historica enarratione de foro Episcopali* multæ perplexitates & confusiones ortæ, dum huius quoque ibi ratio habetur: Et post hæc omnia, vt ex aliis & genuinis Legibus apparet, ita & ex hac quoque (si & ipsa *γνήσιος* foret) appareret, hoc quidquid priuilegii est, totum siue a Principum indulgentia & prouidentia manasse: siue partium vel alterutrius saltem voluntate Episcopis tributum: non vero a iure diuino manasse: vel perpetui id iuris fuisse: aut Episcopos suo sibi iure id vindicare potuisse, etsi officii alioquin Episcopalis pars sit, quod & Conciliis statutum est, vt Ecclesiastici operam nauent, in exhortandis litigatoribus ad pacem & concordiam. Sed exitiosior adhuc eorum error est, qui *hanc legem* trahunt, vt Episcopos *ἀντιπροσώπων* sæcularibus potestatibus nobis faciant.

II. (a) Imppp. Arcad. Honor. & Theod (b) AAA. Adriano PE. P. (c)

VT * veneratio (d) Sacerdotibus debetur innoxiiis, ita & poena moderata (e) inquietis atque deiectis. (f) Quemadmodum enim Deo seruientes, & diuini Sacerdotii integritate lucentes, non solum vitam suam proprio præstant ornamento, sed etiam subiectæ (g) plebis atque obedientis exemplo: ita ii, *quorum indigniora* (h) *sunt sub integritatis professione peccata*, si exclusi deprauatique (i) ab Episcopis comprobentur, qui resupinos (k) spiritus aduersum definita retulerint, separati ab his urbibus, quas errore proprio tenuerunt, & sibi debent esse parti (l) & aliis constituta (m) ablegatione terrori: Plurimos enim bonos (n) faciunt, & veneratio optimorum Sacerdotum, & notabilis reprehensio pessimorum. ** Suggestentibus Episcopis didicimus, quosdam Sacerdotes Christianæ legis, quorum delicta cœtu Episcopali deprehensa fuerint, (o) iterum sententia vindicata, (p) in sinu earum urbium, in quibus talia commissa sunt, permanere, & (q) quærere turbas populi, conuocare turbatores quietis, existere tumultus popularis auctores, (r) *innocentes se* post iudicium dicere, plebem colligere, & velut adhuc *Episcopos* saluari (s) Comitatum sacrum petere, mereri mendaciis oracula, & futura rescripta. Sancimus *** itaque hac lege, vt **Q**UICVMQVE residentibus Sacerdotibus fuerit Episcopali loco detrusus & nomine, si aliquid vel contra sententiam, (t) vel contra quietem (v) moliri fuerit deprehensus, rursusque Sacerdotium petere, a quo videtur exclusus, (x) procul ab ea vrbe quam indignus (y) infecit, secundum legem Diuæ memoriæ Gratiani, c. milibus vitam agat: Sit ab eorum cœtibus separatus, a quorum est societate discretus: Careat (z) vrbe quam tenuit, segregetur (aa) quam mentitus vitæ præceptor (bb) infecit. Sitque (cc) huiusmodi personis, tenore huius legis, illicitum, sacra nostra adire Secreta, & impetrare Rescripta: omnibus (dd) abiectis per culpam Sacerdotio personis, quæ impetrata sunt infecta permaneant. Scitu- his quorum defensione nituntur, absque sui reprehensione non futurum, si hoc eis polliceantur (ee) suffragium, qui diuinum non videntur meruisse rescriptum, (ff) Hadriane Parens Karissime & amantissime. Hanc * igitur legem Sublimis Magnificencia Tua cunctas per dioceses (gg) sibi creditas publicabit Edictis, (hh) vt id quod pro quiete repertum, pro iudicii Episcopalis confirmatione constitutum, pro reprimendis culpis inuentum est, ab omnibus excolatur, a Sacerdotibus referuetur. Dat. Prid. Non. (ii) Febr. Rauennæ Stilichone II. & Anthemio coss. [405].

(a) *Abeſt & hæc lex a Cod. Iuſt.* Neque Baronius in Annales ſuos, quod ſciam, eam retulit, eſſi duas alias huius tituli retulerit. Edidit autem eam Sirmondus in Append. Cod. Theod. num. 2. *GOTHOF.*

(b) Tertium hoc Theodoſii nomen abeſt in *l. 35. ſupr. de Episcop.* cuius legis verba huic infarta ſunt. *ID.*

(c) *Adrianus PP.* Italix, de quo v. *Proſopogr. ID.*

* *PRAEFATIO. ID.*

(d) Sic mox, *veneratio optimorum Sacerdotum*: Sanè, in *l. 7. ſupr. de ſepulchr. viol. ſanctorum veneratio*, dicitur. *ID.*

(e) *Moderata pœna*, vt *moderata vltio*, in Honorii *l. 41. de Episcop.* id eſt, delicto proportionata. *ID.*

(f) *Deieſti*, Sacerdotio ſcilicet, mox, abieſti, detrufi: *Proieſti* eodem ſenſu apud Ammianum Marcellinum. *Re. iecit l. 1. de deſenſ. ciuit. ID.*

(g) *Subieſta plebi atque obedienti ſunt exemplo. ID.*

(h) Vide Chryſoſtomum *περί λεγούσης*, de Sacerdotio, lib. 4. num. 1. pag. 403. T. I. *Opp. Edit. Benedic. ID.*

(i) *vs. degradarique*: quomodo etiam habet Sirmondi editio. *ID.*

(k) *Reſupinos ſpiritus referre*: Vid. *l. 6. de cuſtod. reorum. ID.*

(l) *Reperit*, in Edit. Sirmondi, nullo ſenſu: malum ſeparati. *ID.*

(m) *Conſtituta*, proinſtituta. *ID.*

(n) Haud abludit Vlpiani dictum *l. 1. §. 1. D. de inſtit. & iure. ID.*

** Secundum caput, quo continetur *NARRATIO* ſeu occaſio, ſi Deo placet, Legis. *ID.*

(o) *Fuerunt. ID.*

(p) *Sententia vindicata* quid? violatane, conculcata? An *υγαντέον*, Sacerdotio vindicato. Sirmondus ita edidit, & *deprehenſa fuerit*, & *eorum ſententia vindicata. ID.*

(q) *Sequentia*, ita vt fecimus, interpungenda ſunt, quæ miram verborum congeriem & *συναρτησάμεν* continent. *ID.*

(r) *Aſſores*, in Cod. Anic. male. *Auſtores*, qui alias concitatores: ſic & *l. 1. de his qui ſup. relig.* de hac voce v. *Saaur. in Sidon. lib. 1. epist. 11.* vide etiam *tit. de his qui plebem audent.* &c. *ID.*

(s) Eſt, qui hic alludi tentat ad formulam illam *προσχυω σε*, quæ apud Iſidorum Peleſiorum occurrit 1. *epist. 490.* quia Episcopum a fidelibus obuium ſalutari ſolitum colligunt ex eo loco. Quod non admuto: Nam & hæc lex characteres Occidentis præfert, neque Iſidorus hanc ſolemneſſimam formulam fuiſſe indicat. *ID.*

*** Tertium caput: vbi iam *CONSTITVTIO* ipſa continetur. Eaque deſumpta ex *d. l. 35. ſupr. de Episcopis*, & huic legi infarta eſt. *ID.*

(t) *Cuſtodiam*, d. l. 35. *ID.*

(v) *Publicam*, add. d. l. 35. *ID.*

(x) *Expulſus*, d. l. 35. *ID.*

(y) Vox hæc hic add. quæ non habetur in d. l. 35. *ID.*

(z) Hoc colon hic additum, quod non habetur in d. l. 35. *ID.*

(aa) *A plebe*: hoc amplius habet Codex Anicienſis: quomodo etiam poſtea edidit Sirmond. *ID.*

(bb) Episcopum *vite præceptorem* dici nota: quo pertinent & illa ſupra *vitam ſuam præſtat ſubieſta plebi exemplo.* Sirmondus edidit, *vite profeſſor.* Edit. Quart. & prim. Cuiac. habent, *vite præcepta. ID.*

(cc) *Sit*, ſimpliciter Sirmondi, Quart. & prim. Cuiac. Edit. *ID.*

(dd) Sanus hic locus, vt in d. l. 35. aliter tamen Sirmondus, *omnia deieſtis*, &c. *Omnia abieſtis* habent Edit. Quart. & prim. Cuiac. *ID.*

(ee) *Pollicentur*, d. l. 35. *Si his polliceantur*, Edit. Sirmond. In Edit. Quart. & prim. Cuiac. editum eſt, *que impetrata fuerant*, *permaneas ſcituri dies*, *polliceantur ſuffragium* &c. *ID.*

(ff) *Iudicium*, d. l. 35. & in Cod. Anic. & in Edit. Sirmond. *ID.*

* Poſtremum caput: quo continetur *RATIO* proponendæ legis & *IVSSIO. ID.*

(gg) De iſto mox. *ID.*

(hh) De hoc publicandarum Legum propoſitis Ediſtis à Præfecto Prætorio more: vide quæ ad *l. unic. ſ. per obrept. ID.*

(ii) Mutatus hic Conſulatus. *Stilichone & Aureliano COSS.* id eſt, Anno D. 400. in d. l. 35. In Sirmond. Edit. *Stilicone II. Conſule. ID.*

DEIECTVS seu detrusus semel Episcopatu ob culpam aliquam a Synodo Episcopali: turbata disciplina Ecclesiastica, & publica quiete, & conculcata sententia Episcopali, Episcopatum iterum repetens, ultra centesimum ab Urbe, cuius Episcopatum gessit, miliarium hac constitutione, quæ Honorii nomen, & Consulatum Anni 405. præfert, relegari iubetur: supplicandi, aliisque eos defendendi suffragiumque his præstandi facultate adempta. Quæ quidem & ipsa lex de fictitiarum miscellarumque numero est, & ex variis conflata centonibus. Etsi ad fucum faciendum multa adscita. Imperatorum primum *Arcadii, Honorii & Theodosii* nomina, vt & *Adriani* Præfecti Prætorio, Consulatus nomen *Stilichonis & Anthemii*, quæ duo his temporibus vtrique conveniunt. Convenit & loci adscriptio *Ravennæ*, inquam, eidem Consulatu: vt de his omnibus fidem facit tum *Chronologia*, tum *Prosopographia* nostra. His adde & varias hoc ipso tempore constitutiones, ab Honorio datas, de rebus Ecclesiasticis: puta l. 38. *de hereticis*: l. 2. *de religione*: l. 3. 4. 5. *ne sanctum baptisma*: (& duæ quidem postremæ ad eundem Hadrianum PP.) Quæ quidem omnia imperitis fucum facile facere possent, quandoquidem hæc ita congruentia sunt.

Secundo loco respice mihi sis totam huius leg. dispositionem haud infabrefactam: constat ea ordine servato quatuor capitibus, Præfatione, scilicet graui, Narratione occasionis, quæ huic legi ansam præbuit, Constitutione ipsa; Ratio tandem proponendæ legis subnectitur.

Tertio adice. Sententiarum pondus, quæ præfatione continentur: & quidem quatuor numero, quæ similibus exornari facile possent: atque inter cæteras illa: *Quorum indigniora sunt sub integritatis professione peccata*. Ita enim quoque Chrysostomus non tantum d. loco *περὶ ἱερῶς ὄνης*, verum etiam in *Psalm.* 6. *ὅσω μᾶλλον τὸ ἀξίωμα, τοσῶτον χαλεπωτέρα καὶ ἡ κόλασις ἐν οἷς ἀμαρτάνῃσι*, quanto maior dignitas est, tanto durior etiam est animi aduersio in eos, qui peccant. Notissimum & illud Iuuenal. *Satyr. VIII. v. 140.*

Omne animi vitium tanto conspectius in se

Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.

Similiter Theodosius leg. 10. *supr. de fide test.* Multo magis pœna sunt digni, quibus cum plurimum per nostram iussionem delatum fuerit, occulto inueniuntur in crimine. Sic Valentinianus, *Novella de sepulchris s. Clericos dignos credimus maiori supplicio: Vehementius enim exercendus est, quem peccasse mireris. Scelus omne grauius facit claritudo persone: intolerandum, nimis execrabile, non ferendum induere nomen, & titulum sanctitatis, & abundare criminibus.* Honor augeat reatum l. 1. *Cod. Iust. vbi Senatores.* Vide & Saluianum duobus locis lib. 4. *de Gubernat. Dei cap. 12. & lib. 2. aduers. auarit. cap. 9.*

Quarto, fucum facere & vel maxime posse videatur: quod eadem constitutio, quæ tertio capite continetur, totidem ferme verbis extet in l. 35. *supr. de Episcopis*: sic vt hæc lex videri cui possit tribus reliquis capitibus auctior hic, velut ex scriniis publicis desumpta huc relata,

Postremo, optime Adriano PP. *diæceses credite* dicentur, & a *Præfecto Prætorio Edictis constitutio publicari* iubetur, melius quam in quarta subdiuitia *Append. Cod. Theod.* quæ data ad Felicem PP. *per diæcesim sibi creditam.* Nempe enim, & aliis compluribus legibus hoc postremum iuberi videmus: de quo *tit. de Constitutionibus Princip.* & prius illud verissimum, plures scilicet diæceses a Præfecto Prætorio in commune rectas, de quo vide leges in *Geograph. & Notitiæ nostram* coniectas: ac nominatim sub Hadriano PP. qui Præfectus Prætorio Italiae erat; sub cuius dispositione erant hæc tres diæceses, *Italia; Illyricum, Africa*: de quo vide *Notitiæ Dignitatum.*

Verum alia sunt, quæ huic personatæ fictæque legi larvam detrahunt, fictitiamque arguunt. Primum enim illa ipsa Constitutio, quam contineri diximus d. l. 35. huic infarta fidem facit, eam esse de illarum miscellarum legum numero, quæ sequiore ævo effictæ, & ex variis centonibus conflatae fuerunt, additis vel mutatis nonnullis: cuiusmodi sunt ferme omnes illæ, quæ Appendice Codicis Theodosiani continentur, quas pro veris tamen & legitimis nobis obtrusit Sirmondus, emunctæ alioquin naris vir: de quo in *Prolegomenis nostris.* Vti factum in hac ipsa constitutione, quod per partes iam ostendimus in *Notis.* Quod quidem feliciter satis cessit Pseudolo nostro in his etiam, quæ vel subtilissima sunt: veluti, quod retenta eadem constitutione, quæ extat d. l. 35. *Theodosii* lun. nomen in inscriptione additum iuit: & Consulatum mutauit, loco videlicet *Stilichonis & Aureliani*, substitutis *Stilichone II. & Anthemio COSS.* Quæ profecto inter se congruunt.

Secundo, illæ ipsæ graues in speciem sententiæ, quæ initio legis continentur, tot sciant aliis foribus, quæ grauitati sententiarum minus respondent, & sequioris æui loquendi genus redolent. Omitto alia: veluti vocem *deiectis*, pro depositis, detrusis: vide similiter in *Epist. 2. Felicis III. ad Clerum & pleb. Constantinop. Append. Cod. Theod. pag. 131. sive pag. 438. Tom. I. Oper. Sirmond. Edit. Venet.* Id genus sunt: *Vitam suam proprio præstare ornamento, & subiectæ plebis atque obedientis exemplo.* Item, *quorum indigniora sunt SVB integritatis professione peccata*: item, *exclusi deprauatque ab Episcopis*, (si lectio recte habet): Item, *qui resu-pinos spiritus aduersum definita RETVLERINT.* Item, *separari ab his vrbibus*: Item, *ab his vrbibus, quas errore proprio TENERVNT.* Item, *sibi debent parti.* Item, *aliis debent esse CONSTITVTA obligatione terrori.* Item, *plurimos bonos FACIUNT.* Item, *bonos faciunt, & veneratio optimorum, & notabilis reprehensio pessimorum*: vbi notabilis inter alia locutio, *notabilis reprehensio*, vt & *pessimorum*, sic & in *Constitut. 14. Append. Cod. Theodos. erunt addicti audaciæ pessimorum.* Hæc elegantia sunt primi capituli.

Secundo capite, hæc: *quorum delicta COETV Episcopali DEPREHNSA fuerint*: pro, in cætu, & probata: Item, *iterum sententia vindicata*; pro neglecta, insuper habita: Item, *in sinu earum vrbium permanere*: Item, *querere turbas, & conuocare turbatores quietis.* In ipsa constitutione addita hæc miræ elegantia: *Careat vrbē quam tenuit, segregetur, quam mentitus vitæ præceptor infecit.* Sic & in *Constitut. 14. Append. Cod. Theod. de Episcopis* pariter, *præceptor indulgentiæ*, pag. 40. liu.

fiu. 413. *Sirm. Oper. Edit. Venet.* Item *Secreta Prineipis*, pro Comitatu aut scriniis. Quod inauditum.

In epilogo, pro reprimendis culpis inuentum. Item, ab omnibus excolatur. Item, ab omnibus referuetur, pro seruetur. Omittit *venerationis* vocem non vno loco: & Sacerdotum pro Episcopi semper, vt in similibus Appendicibus.

Postremum quod vincula orationis attinet: nulum ibi apparet, quo secundum caput priori cohaereat, *suggerentibus Episcopis didicimus*: vt ferme in

similibus, quæ Append. continentur. Contra additum vinculum non necessarium, quo tertium secundo subiicitur, *nectitur sancimus*, ITAQUE. Quod quidem vinculum etiam & superiori leg. & proxima saepius repetitum vel superflue vel inepte.

Ergo & hæc lex supposititia est. Quare iam hariolari quoque desinant, qui *hanc leg.* contra Chrysostomum latam censent. Quos insuper refutat vel *huius legis* subscriptio. *Dat. Rauennæ*, & inscriptio *Adriano PP.* quæ vtrique Occidenti *hanc legem* vindicandam suaderent, si ea *γνησιος* foret.

III. (a) Imppp. Valentinianus, THEODOSIVS, & Arcadius AAA. ad Optatum (b) PF. Augustal.

GRAVITER admodum mota est Nostra Clementia, (c) quædam, ab his, qui *Episcoporum* sibi nomina vindicant, perpetrata, & contra leges, non minus diuinas quam humanas, improba temeritate commissa: vexatos etiam nonnullos Orthodoxorum Clericos, quorum ætas (d) huic iniuriæ a Sacerdotio (e) repugnabat: flagitatos (f) itineribus, Quæstionariis (g) deditos: atque hæc omnia per eos commissa, qui ad tegumenta frontis, (h) *Sacerdotii* (i) nominis titulos præferebant. Denique (k) Lectis † in Consistorio precibus, quibus Episcopalis pietas aliquid postulans (l) refragatur denegatque, (m) idcirco continua (n) lege sancimus, nomen (o) *Episcoporum*, vel (p) eorum (q) qui Ecclesiæ necessitatibus feruiunt, ne (r) ad iudicia siue Ordinariorum siue Extraordinariorum (s) Iudicum pertrahatur: Habent illi Iudices suos, nec quisquam (t) his publicis commune cum legibus, quantum ad causas tamen Ecclesiasticas pertinet, quas decet Episcopali auctoritate decidi. Quibuscunque igitur mota fuerit quæstio, quæ ad Christianam pertineat sanctitatem, eos decebit sub eo Iudice litigare, qui Præful (v) est in suis partibus (x) omnium Sacerdotum, id est, per Ægypti dioccesim, Optate Karissime ac Iucundissime. (y) Quare Laudabilis auctoritas tua, arbitrio temperato quidquid negotiorum aliunde (z) incidet, terminabit: (aa) habituro Pontificium (bb) sacræ disceptationis Timotheo (cc) Episcopo, quem sibi omnes (dd) etiam suo iudicio prætulere. Est * enim vir, cum omnium Sacerdotum susceptione (ee) venerandus, tum etiam nostro iudicio approbatus. (ff)

NOTÆ.

- (a) Abest & hæc lex a *Cod. Iust.* eam Annalibus suis inseruit Baronius Anno D. 385. num. 31. Inseruit & tertiam ordine in *Append. Cod. Theod.* Simondus. G O T H O F.
- (b) Optati Præfecti Augustalis nulla mihi mentio occurrit. Ad Optatum equidem extant duæ Libanii epistolæ, in *Cod. Vaticano*: lib. 5. *epist.* 188. & lib. 6. *epist.* 38. & in *Edit. Wolff. Ep.* 841. & 1028. ID.
- (c) Hic in MSS. nonnullis veluti in Seldeniano de *Synedriis* lib. 1. c. 10. p. 348. infarta illa, *lectis in Consistorio precibus, quibus Episcopalis pietas aliquid postulans refragatur.* ID.
- (d) Ætas, pro Senili. ID.
- (e) *ye. ac Sacerdotium.* Sane vocem *ac* habet quoque *Codex Anic.* & editio *Sirmondii.* Seldeni *Codex*, ipso teste de *Synedriis* lib. 1. cap. 10. habet, *quorum ætas & Sacerdotium huic iniuriæ repugnabat.* ID.
- (f) Legam *fatigatos*: vide quæ dixi ad l. 60. de *Decurion.* Græci *ἀκμαίου τῶν τῶν ἰδού:* vide not. ad l. 2. de *off. Iud. omn.* vbi & interpres, *quorum fatigationi consulimus*: Et ita postea comperi habere MS. Seldeno ipso teste de *Synedriis* lib. 1. cap. 10. pag. 348. vid. & *Gloss. Theod.* de hac voce. ID.
- (g) *Quæstionarius*, id est, tortor Gl. Cyrilli, *βραδύων ὑπηρέτης, Quæstionarius.* ID.
- (h) *Frontis*, id est, impudentiæ MS. Seldeni, *furoris*, ipso teste d. p. 348. ID.
- (i) Pro *Sacerdotalis.* ID.
- (k) Egregium vinculum: quod abest a MS. Seldeniano hic, pariter vt quæ sequuntur *lectis*, &c. ad initium legis ibi retrahi iam indicauimus: de quo mox. ID.
- (l) Est qui reponat *postulansibus*, pariter vt mox, *idcirco continua lege sancimus.* ID.
- (m) In eo atque idcirco, *Cod. Theod. Anic.* In MS. Seldeniano. *Atque idcirco perpetua lege, &c.* ID.

- (n) *Continua*, an pro æterna, perpetua (vt habet MS. Seld.) & vt *l. ult. de Apostat. ID.*
- (o) *Vi nemo*, ita MS. Seld. Hinc interim desumptus *c. 5. Caus. 11. Q. 1. Relata eadem sententia apud Pol. Anselm. lib. 3. cap. 109. Polyc. lib. 1. c. 19. de eo mox. ID.*
- (p) *Vel pro & ID.*
- (q) Id est, cæterorum Clericorum. *ID.*
- (r) Absent a MS. Selden. *ID.*
- (s) Vide *l. 23. de Episcopis*, in eodem argumento. *ID.*
- (t) *γρ. quicquam*: quomodo etiam habet Sirmondus & MS. Selden. *ID.*
- (v) *Qui presul eius legis fuerit*, recisus cæteris vsque ad, *Optate*, in MS. Selden. *ID.*
- (x) *Partes*, pro diœcesi, vt mox etiam sequitur. *V. Geograph. ID.*
- (y) Noua hæc & inuolens compellatio. *ID.*
- (z) *καὶ τῶν ἑξῶ*, id est, præter Ecclesiasticas causas, MS. Selden. habet *et alium negotiorum. ID.*
- (aa) *Omnium Sacerdotum iudicio terminabit*: Ita MS. Selden. *ID.*
- (bb) *Pontificium*, pro potestate, iure, facultate, prærogatiua, vid. *Glossar. Theod. ID.*
- (cc) *Timothei Ep. Alexandrini* mentio in *l. 3. de fide Cathol. ID.*
- (dd) *Per Ægypti diœcesim*. Ita hic MS. Selden. *ID.*
- * Sequentia abfunt a Ciuiaciana edit. & quæ eam secuta est in Quarto. *ID.*
- (ee) *Suspensione* in Cod. Aniciensi: quomodo etiam edidit Sirmondus. f. inuersis litteris *suspensione*. In MS. Seld. *suspensione. ID.*
- (ff) *Ism probatus*. Ita Sirmond. In MS. Selden. *tum & nostro iudicio iam probatus*. In Codice etiam Aniciensi & MS. Seld. hæc subscriptio additur. *Dat. Prid. Non. Februarias Constantinopoli*: & Seldenus suspicatur ante Ann. 385. quo mortuus Timotheus, teste Socrate *lib. 5. cap. 12. ID.*

COMMENTARIUS.

DE FORO Episcopali & Ecclesiastico est hæc, sub Valentiniani, Theodosii & Arcadii Imperatorum nominibus scripta constitutio: quæ superiorem, si *γνήσιος* foret, ordine anteuertere debuerat. Quo quidem aliquin in argumento ipso, in Codice Theodosiano versantur genuinæ leges, quinque numero: puta *lex 12. 23. 41. ult. tit. de Episcopis: l. 1. de religione*: his adde & eiusdem commatis & farinæ *legem 1. supr.* Summa huius legis hæc est: Ecclesiasticas Episcoporum & Clericorum causas, ad forum Episcopale pertinere, & Episcopali auctoritate decidi oportere: & quidem in ficta *huius legis* hypothese per Præfecturam Ægypti, ab Episcopo Alexandrino: alia vero negotia, seu vt hic dicitur, *aliunde incidentia*, ad sæculare iudicium, Præfecti Augustalis, pertinere.

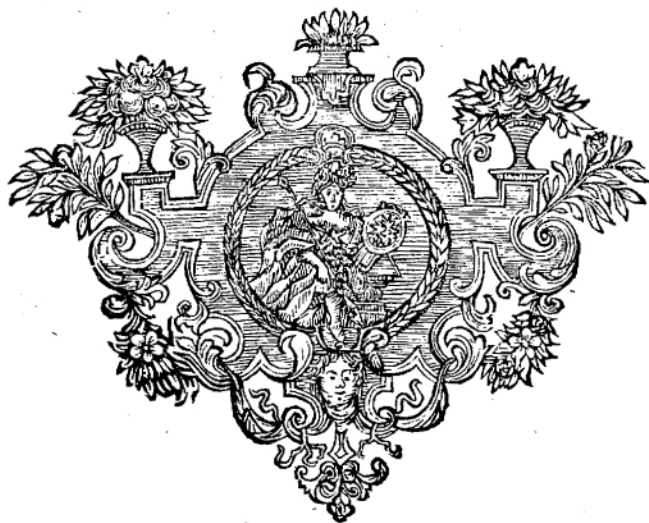
Quæ quidem lex plurima habet, quæ ad veri speciem accedunt. Primo, quidem *Timothei* Episcopi Alexandrini nomen congruit, non tantum *συμβασιλέα* Gratiani, Valentiniani & Theodosii (vt fidem facit *l. 3. de fide Cathol.*) verum etiam Imperio Imperatorum, qui huic legi inscribuntur, Valentiniani, Theodosii & Arcadii: mortuus enim Timotheus Anno D. 385. vt testatur Socrates, *lib. 5. cap. 12.* Secundo, verum est, quod de Episcopo Alexandrino dicitur, eum Præfulem fuisse in suis partibus omnium Sacerdotum, id est, per Ægypti diœcesim: eumque cæteris Episcopis per Ægyptum prælatum: de quo ad *d. l. 3.* Verum est & illud, Timotheum Theodosii Imp. iudicio adprobatum: de quo fidem facit *d. lex 3.* Sed &

quarto loco consona omnino est *huius leg.* dispositio constitutionibus *γνήσιος*: quas in hoc argumento versari dixi: puta cum de foro Episcoporum & Clericorum agitur, distinguendum inter Ecclesiasticas causas, & alia negotia, quæ aliunde incident: causas, inquam, Ecclesiasticas, & vt hic dicitur, *ad Christianam sanctitatem pertinentes*, seu *sacra discepcionis*: alia negotia aliunde *accidentia*, id est, pecuniaria, *χρηματικά*, & criminalia, *ἐγκληματικά*; de qua distinctione semel plene dixi ad *l. 23. de Episcopis*. Eandemque firmat quoque luculentum exemplum apud Gregorium Nazianzenum *epist. 175.* Verum hæc ad veri spec. p. 32. ciem tantum adcommodata. Alia enim sunt, quæ *hanc leg.* falsi commatis esse perspicue ostendunt. Primo, quod *Optatum Præfectum Augustalium* attinet, ad quem hæc lex scripta dicitur, nullus talis Præfectus Augustalis hoc tempore, quo Timotheus Episcopus Alexandrinus erat, comparet. Imo *Notitia Præfectorum Augustalium*, quam edidit Scalliger, etsi perturbatam (vbi Præfecti Augustales Consulatus assignatis apponuntur ad Annum Domini vsque 385. quo mortuus est Timotheus) *Florentium* Augustalem eo Anno 385. nominat. Et vero ad eum constitutiones nonnullæ extant datæ non tantum Anno 384. puta *lex 1. de bis qui plebem aud. l. 9. de fide testium*, sed & iterum Anno 386. *l. 112. de Decurionibus* denique *Paulinus* Anno 385. & 386. Præfectus Augustalis fuit, vt ex Codicis Theod. legibus discimus, *l. 10. de fide test. l. 22. de suspectoribus*. Secundo, dicendi character idem, qui in superioribus legibus. Nam & idem Præfationis genus,

nis genus, eadem querelarum commemoratio, seu historica in speciem narratio. Eadem verborum spurcieties & nouitas. Eadem vinculorum orationis elegantia: veluti 1. Denique lectis in Consistorio precibus. 2. Mox, idcirco continua lege sancimus. 3. Item, Quibuscunque igitur mota fuerit questio. Quæ passim in supposititiis aliis, etiam Pontificum Epistolis & Constantini donatione. Tertio, eadem in MSS. huius leg. ubique varietas. Quarto, neque sibi magis hæc lex quam aliæ constant. Ipsa enim legis dispositio, quæ Episcopis & Clericis consulere videtur, deposcebat, vt initio legis Iudicibus sæcularibus intonaret, non vt id habet, Episcopis. Postremo, quisnam est, qui commodum hisce verbis in initio dispositionis sensum accommodare possit: Denique lectis in Consistorio precibus, quibus Episcopalis pietas aliquid postulans refragatur, denegatque; idcirco continua lege sancimus? Quæ ipsa nihilo magis intelligi possunt, etsi ad initium legis, vt Manuscripti nonnulli habent, ea retrahantur. Cuiuscunque tandem auctoris hoc figmentum sit, certe ea abutuntur, qui eius vim eo trahunt, quasi indistincte, sed indiscretim Ecclesiasticarum personarum sæculares Iudices nunquam legitimi Iudices esse deberent;

cum tamen, vt dixi, contrarium hic definiatur, verbis apertissimis. Quantum ad causas tamen Ecclesiasticas pertinet, quas decet Episcopali auctoritate decidi. Quibuscunque igitur mota fuerit questio, quæ ad Christianam pertinent sanctitatem, eos decebit sub eo Iudice litigare, qui præsul est in suis partibus omnium Sacerdotum. Item illis: Laudabilis auctoritas tua arbitrio temperato. Quid quid negotiorum aliunde incidet, terminabit: habituro Pontificum sacræ disceptationis Timotheo Episcopo. Et ita tamen Gratianus quoque c. 5. Caus. 11. Qu. 1. qui hinc desumptus est, lectori persuasum voluit, decurtata huius leg. sententia: & his tantum eo relatis: Continua lege sancimus, vt nullus Episcoporum, vel eorum, qui Ecclesiæ necessitatibus seruiunt, ad iudicia, siue Ordinariorum, siue Extraordinariorum Iudicum pertrahatur. Habent illi suos Iudices: nec quicquam his publicis est commune cum legibus. Hactenus Gratianus, cæteris refecatis: & his nominatim taxatis; quæ illis coherent immediate, quantum ad causas TAMEN Ecclesiasticas pertinet. Quinimo subtexto huic sententiæ suppositio illo æque Constantini dicto Nicæno: Vos a nemine iudicari potestis: quia ad Dei solius iudicium referuamini. Idemque fauus est Anselmi, lib. 3. c. 109. & Polycarp. lib. 1. tit. 19.

TITVLI
CODICIS
THEODOSIANI
PER LITERARVM SERIEM
DISPOSITI.

PRIMVS NVMERVS LIBRVM, SECVNDVS TITVLVM,
TERTIVS TOMVM, QVARTVS PAGINAM, NOTAT.

A.

Abolitionibus, lib. 9. tit. 37. tom. 3. pag. 284.
Accusationibus & inscriptionibus, lib. 9.
tit. 1. to. 3. pag. 2.
Actionibus ad potentes translatis, lib.
2. tit. 13. to. 1. p. 174.
Actionibus certo tempore finiendis, lib. 4. tit. 14.
to. 1. p. 425.
Actoribus, procuratoribus & conductoribus rei
priuatae, lib. 10. tit. 4. to. 3. p. 435.
Ad legem Corneliam de falso, lib. 9. tit. 19. to.
3. p. 176.
Ad legem Cornel. de sicariis, lib. 9. tit. 14. to. 3.
pag. 91.
Ad legem Fabiam, hoc est, qui filios alienos inuo-
lant, lib. 9. tit. 18. to. 3. p. 173.
Ad legem Iul. de adulteris, lib. 9. tit. 7. to. 3. p. 59.
Ad legem Iul. de ambitu, lib. 9. tit. 26. to. 3. p. 222.
Ad legem Iul. de vi publ. & priuata, lib. 9. tit. 10.
to. 3. p. 79.
Ad legem Iul. maiestatis, lib. 9. tit. 5. to. 3. p. 53.
Ad legem Iuliam repetundarum, lib. 9. tit. 27. to.
3. p. 229.
Ad S. C. Claudianum, lib. 4. tit. 9. to. 1. p. 410.
Administration & periculo tutorum & curatorum,
lib. 3. tit. 19. to. 1. p. 364.
Aduocato fisci, lib. 10. tit. 15. to. 3. p. 500.
Edificiis priuatorum, lib. 4. tit. 24. to. 1. p. 462.
Ediliis actionibus, lib. 3. tit. 4. p. 297.
Agentibus in rebus, lib. 6. tit. 27. to. 2. p. 163.
Alexandrinae plebis primatibus, lib. 14. tit. 27. to.
5. p. 302.
Alimentis, quae inopes parentes de publico petere
debent, lib. 11. tit. 27. to. 4. p. 197.
Tom. VI.

Annona & tributis, lib. 11. tit. 1. to. 4. p. 2.
Annonis ciuicis & pane gradili, lib. 14. tit. 17. to.
5. p. 264.
Apostatis, lib. 16. tit. 7. to. 6. pag. 223.
Appellationibus & poenis earum & consultationi-
bus, lib. 11. tit. 30. to. 4. p. 230.
Aquaeductu, lib. 15. tit. 2. to. 5. p. 368.
Argenti pretio quod thesauris inferitur, lib. 13. tit.
2. to. 5. p. 24.
Assessoribus domesticis & cancellariis, lib. 1. tit.
12. to. 1. p. 72.
Auri publici prosecutoribus, lib. 12. tit. 8. to. 4.
pag. 602.
Auro coronatio, lib. 12. tit. 13. to. 4. p. 637.

B.

Bonis Clericorum & monachorum, lib. 5. tit. 3.
to. 1. p. 478.
Bonis decurionum, lib. 5. tit. 2. to. 1. p. 477.
Bonis militum, lib. 5. tit. 4. to. 1. p. 480.
Bonis proscriptorum seu damnatorum, lib. 9. tit. 42.
to. 3. p. 353.
Bonis, quae filiis familiis ex matrimonio adquirun-
tur, lib. 8. tit. 19. to. 2. p. 698.
Bonis vacantibus, lib. 10. tit. 8. to. 3. p. 445.
Burgariis, lib. 7. tit. 14. to. 2. p. 396.

C.

Caesariis, lib. 10. tit. 7. to. 3. p. 443.
Calcis coctoribus yrb. Rom. & CP. lib. 14. tit. 6.
to. 5. p. 206.
Calumniatoribus, lib. 9. tit. 39. to. 3. p. 308.
(A) Campo

TITULI

Campo Martio vrb. Rom. lib. 14. tit. 14. to. 5. pag. 250.
 Canone frumentario vrb. Romæ, lib. 14. tit. 15. to. 5. p. 251.
 Carboniano edicto, lib. 3. tit. 3. to. 1. p. 374.
 Castrensiensis, lib. 6. tit. 32. to. 2. p. 225.
 Censoribus, peræquatoribus & inspectoribus, lib. 13. tit. 11. to. 5. p. 139.
 Censu siue adscriptione, lib. 13. tit. 10. to. 5. p. 126.
 Centonariis & dendrophoris, lib. 14. tit. 8. to. 5. pag. 217.
 Centurionibus, lib. 12. tit. 15. to. 4. p. 648.
 Classicis, lib. 10. tit. 23. to. 3. p. 557.
 Cognitoribus & procuratoribus, lib. 2. tit. 12. to. 1. p. 165.
 Cohortalibus, principibus, corniculariis & primipilariis, lib. 8. tit. 4. to. 2. p. 394.
 Collegiatis, lib. 14. tit. 7. to. 5. p. 212.
 Comitibus consistorianis, lib. 6. tit. 12. to. 2. p. 95.
 Comitibus & archiatris sacri Palatii, lib. 6. tit. 16. to. 2. p. 106.
 Comitibus & tribunis scholarum, lib. 6. tit. 13. to. 2. p. 97.
 Comitibus ordinis primi artium diuersarum, lib. 6. tit. 20. to. 2. p. 112.
 Comitibus, qui inlustribus agentibus adfuerunt, lib. 6. tit. 15. to. 2. p. 195.
 Comitibus, qui prouincias regunt, lib. 6. tit. 17. to. 2. pag. 107.
 Comitibus rei militaris, lib. 6. tit. 14. to. 2. p. 101.
 Comitibus vacantibus, lib. 6. tit. 18. to. 2. p. 108.
 Commeatu, lib. 7. tit. 12. to. 2. p. 367.
 Commissoria rescindenda, lib. 3. tit. 2. to. 1. p. 290.
 Communi diuindendo, lib. 2. tit. 25. to. 1. p. 227.
 Concussionibus aduocatorum siue apparitorum, lib. 8. tit. 10. to. 1. p. 625.
 Conditis publicis horreis, lib. 11. tit. 14. to. 4. pag. 108.
 Conductoribus & hominibus domus Augustæ, lib. 10. tit. 26. to. 3. p. 563.
 Conlatione aris, lib. 11. tit. 21. to. 4. p. 167.
 Conlatione donatarum vel releuatarum possessionum, lib. 11. tit. 20. to. 4. p. 154.
 Conlatione fundorum patrimonialium vel emphyteuticorum & rei priuatæ, lib. 11. tit. 19. to. 4. p. 150.
 Constitutionibus Principum & edictis, lib. 1. tit. 1. to. 1. p. 2.
 Consulibus & præsidibus, lib. 6. tit. 19. to. 2. p. 110.
 Consulibus, præfectis, Magistris militum & Patriciis, lib. 6. tit. 6. to. 2. p. 72.
 Contrahenda emptione, lib. 3. tit. 1. to. 1. p. 277.
 Cretione vel bonorum possessione, lib. 4. tit. 1. to. 1. p. 371.
 Crimine peculatus, lib. 9. tit. 28. to. 3. p. 241.
 Curatoribus Kalendarum & fideiusoribus eorum, lib. 12. tit. 11. to. 4. p. 608.
 Curiosis, lib. 6. tit. 29. to. 2. pag. 190.
 Cursu publico, angariis & parangariis, lib. 8. tit. 5. to. 2. p. 522.
 Custodia reorum, lib. 9. tit. 3. to. 3. p. 35.

D.

Decanis, lib. 6. tit. 33. to. 2. p. 229.
 Decuriis vrbis Romæ, lib. 14. tit. 1. to. 5. p. 156.

Decurionibus, lib. 12. tit. 1. to. 4. p. 352.
 Decurionibus & silentariis, lib. 6. tit. 23. to. 2. p. 125.
 Defensoribus ciuitatum, lib. 1. tit. 11. to. 1. p. 67.
 Denuntiatione vel editione rescripti, lib. 2. tit. 4. to. 1. p. 110.
 Defertoribus & occultatoribus eorum, lib. 7. tit. 18. to. 2. p. 410.
 Dignitatibus, lib. 6. tit. 1. to. 2. p. 3.
 Dilationibus, lib. 2. tit. 7. to. 1. p. 129.
 Dilationibus ex consensu, lib. 12. tit. 43. to. 4. p. 300.
 Discussoribus, lib. 11. tit. 26. to. 4. p. 193.
 Distrahendis pignoribus, quæ tributorum causa tenentur, lib. 11. tit. 9. to. 4. p. 92.
 Diuersis officiis & apparitoribus & probatoriis eorum, lib. 8. tit. 7. to. 2. p. 597.
 Diuersis rescriptis, lib. 4. tit. 2. to. 1. p. 12.
 Dolo malo, lib. 2. tit. 15. to. 1. p. 179.
 Domesticis & protectoribus, lib. 6. tit. 24. to. 2. pag. 130.
 Domibus ad rem priuatam pertinentibus, distrahendis vel prætorii ludicum referuandis, lib. 10. tit. 2. to. 3. p. 425.
 Dominio rei, quæ poscitur, vel confortibus ab eo, cui denunciatum fuerit, postulandis, lib. 1. tit. 5. to. 1. p. 122.
 Donationibus, lib. 8. tit. 12. to. 2. p. 638.
 Dotibus, lib. 3. tit. 13. to. 1. p. 342.

E.

Emendatione propinquorum, lib. 9. tit. 13. to. 3. pag. 90.
 Emendatione seruorum, lib. 9. tit. 12. to. 3. p. 86.
 Episcopali iudicio, lib. 16. tit. vlt. to. 6. p. 338.
 Episcopis, Ecclesiis & Clericis, lib. 16. tit. 2. to. 6. p. 17.
 Equestri dignitate, lib. 6. tit. 36. to. 2. p. 243.
 Equis curulibus, lib. 15. tit. 20. to. 5. p. 440.
 Equorum conlatione, lib. 11. tit. 17. to. 4. p. 143.
 Erogatione militaris annonæ, lib. 7. tit. 4. to. 2. pag. 290.
 Erroribus aduocatorum, lib. 2. tit. 11. to. 1. p. 164.
 Exactionibus, lib. 11. tit. 7. to. 4. p. 67.
 Excoctione & translatione annonarum, lib. 7. tit. 10. to. 2. p. 331.
 Excusationibus artificum, lib. 13. tit. 4. to. 6. p. 55.
 Exhibendis vel transmittendis reis, lib. 9. tit. 2. to. 3. p. 28.
 Expensis ludorum, lib. 15. tit. 9. to. 5. p. 433.
 Expositis, lib. 5. tit. 7. to. 1. p. 487.
 Executoribus & exactionibus, lib. 8. tit. 8. to. 2. pag. 614.
 Extraordinariis siue sordidis muneribus, lib. 11. tit. 16. to. 4. p. 115.

F.

Fabricensis, lib. 10. tit. 22. to. 3. p. 551.
 Falsa moneta, lib. 9. tit. 21. to. 3. p. 187.
 Familia erciscunda, lib. 2. tit. 24. to. 1. p. 222.
 Famosis libellis, lib. 9. tit. 34. to. 3. p. 260.
 Feniis, lib. 2. tit. 8. to. 1. p. 136.

Fide

CODICIS THEODOSIANI.

Fide catholica, lib. 16. tit. 1. to. 6. p. 1.
 Fide & iure haereticæ, lib. 10. tit. 17. to. 3. p. 509.
 Fide testium & instrumentorum, lib. 11. tit. 39. to. 4. p. 322.
 Fideiusforibus dotium, lib. 3. tit. 15. to. 1. p. 350.
 Filiis militarium appar. & veteranorum, lib. 7. tit. 22. to. 2. pag. 450.
 Finium regundorum, lib. 2. tit. 26. to. 1. p. 229.
 Fiscii debitoribus, lib. 10. tit. 16. to. 3. p. 504.
 Fructibus & litis expensis, lib. 4. tit. 18. to. 1. pag. 439.
 Frumento Alexandrino, lib. 14. tit. 26. to. 5. p. 298.
 Frumento Karthaginensi, lib. 14. tit. 25. to. 5. p. 296.
 Frumento vrbis Constantinopolitanæ, lib. 14. tit. 16. tom. 5. p. 259.
 Fugitiuis, colonis, inquilinis & seruis, lib. 5. tit. 9. to. 1. p. 492.

G.

Gladiatoribus, lib. 15. tit. 12. to. 5. p. 448.
 Grege dominico, lib. 10. tit. 6. to. 3. p. 440.

H.

Habitu, quo vti oportet intra urbem, lib. 14. tit. 10. to. 5. p. 231.
 Hæreticis, lib. 16. tit. 5. to. 6. p. 115.
 Hereditatis petitione, lib. 2. tit. 22. to. 1. p. 215.
 Hirenarchis, lib. 12. tit. 14. to. 4. p. 646.
 His, quæ ex publica conlatione inlata sunt, non viurpandis, lib. 12. tit. 9. to. 3. p. 604.
 His, quæ administrantibus vel officium publicum gerentibus distracta sunt vel donata, lib. 8. tit. 15. to. 2. p. 665.
 His, qui ad Ecclesias confugiunt, lib. 9. tit. 45. to. 3. p. 387.
 His, qui ad statuas confugiunt, lib. 9. tit. 44. to. 3. pag. 385.
 His, qui a non domino manumissi sunt, lib. 4. tit. 10. to. 1. p. 415.
 His, qui conditionem propriam reliquerunt, lib. 12. tit. 19. to. 4. p. 654.
 His, qui cum dispensatore contraxerunt, lib. 10. tit. 24. to. 3. p. 559.
 His, qui latrones vel aliis criminibus reos occultaerunt, lib. 9. tit. 29. to. 3. p. 243.
 His, qui numero liberorum vel paupertate excusationem meruerunt, lib. 12. tit. 17. to. 4. p. 651.
 His, qui per metum iudicis non appellauerunt, lib. 11. tit. 34. to. 4. p. 301.
 His, qui plebem audent contra publicam colligere disciplinam, lib. 9. tit. 33. to. 3. p. 259.
 His, qui potentiorum nomina in lite prætendunt, aut titulos prædiis affigunt, lib. 2. tit. 14. to. 1. pag. 175.
 His, qui sanguinolentos, emptos vel nutriendos acceperunt, lib. 5. tit. 8. to. 1. p. 490.
 His, qui se deserunt, lib. 10. tit. 11. to. 3. p. 491.
 His, qui super religione contendunt, lib. 16. tit. 4. to. 6. p. 109.
 His, qui veniam ætatis impetrarunt, lib. 2. tit. 17. to. 1. p. 187.

Honorariis codicillis, lib. 6. tit. 22. to. 2. p. 115.
 Honorariorum vehiculis, lib. 14. tit. 12. to. 5. p. 243.

I.

Imaginibus imperialibus, lib. 15. tit. 4. to. 5. p. 390.
 Immunitate concessa, lib. 11. tit. 12. to. 4. p. 102.
 Imponenda lucratuius descriptione, lib. 14. tit. 4. to. 4. p. 560.
 Incestis nuptiis, lib. 3. tit. 12. to. 1. p. 336.
 Incorporatione, lib. 10. tit. 9. to. 3. p. 453.
 Indictionibus, lib. 11. tit. 5. to. 4. p. 61.
 Indulgentiis criminum, lib. 9. tit. 38. to. 3. p. 290.
 Indulgentiis debitorum, lib. 11. tit. 28. to. 4. p. 201.
 Infirmendis his, quæ sub tyrannis aut barbaris gesta sunt, lib. 15. tit. 14. to. 5. p. 457.
 Infirmendis pœnis cælibatus & orbitatis, lib. 8. tit. 16. to. 2. p. 675.
 Ingenuis, qui tempore tyranni seruierunt, lib. 5. tit. 6. to. 1. p. 485.
 Ingratis liberis, lib. 8. tit. 14. to. 2. p. 663.
 Inofficiosis donationibus, lib. 2. tit. 20. to. 1. pag. 209.
 Inofficiosis dotibus, lib. 2. tit. 21. to. 1. p. 211.
 Inofficioso testamento, lib. 2. tit. 19. to. 1. p. 196.
 Inquilinis & colonis, lib. 5. tit. 10. to. 1. p. 498.
 Integri restitutione, lib. 2. tit. 16. to. 1. p. 181.
 Itinere muniendo, lib. 15. tit. 3. to. 5. p. 323.
 Iudæis, Coelicolis & Samaritanis, lib. 16. tit. 8. to. 6. p. 234.
 Iudiciis, lib. 2. tit. 18. to. 1. p. 192.
 Iure fisci, lib. 10. tit. 1. to. 3. p. 406.
 Iure Italico vrb. Constantinop. lib. 14. tit. 13. to. 5. p. 245.
 Iure liberorum, lib. 8. tit. 17. to. 2. p. 698.
 Iurisdictione & vbi quis conueniri debeat, lib. 2. tit. 1. to. 1. p. 87.

L.

Legatis & decretis legationum, lib. 12. tit. 12. to. 4. p. 612.
 Legitimis hæreditatibus, lib. 5. tit. 1. to. 1. p. 463.
 Lenonibus, lib. 15. tit. 8. to. 5. p. 430.
 Liberali causa, lib. 4. tit. 8. to. 1. p. 399.
 Libertis & eorum liberis, lib. 4. tit. 11. to. 1. p. 417.
 Litigiosis, lib. 4. tit. 5. to. 1. p. 391.
 Litorum & itinerum custodia, lib. 7. tit. 16. to. 2. pag. 401.
 Locatione fundorum iuris emphyt. Reipubl. & templorum, lib. 10. tit. 3. to. 3. p. 427.
 Longa consuetudine, lib. 5. tit. 12. to. 1. p. 502.
 Longi temporis præscriptione, lib. 4. tit. 13. to. 1. pag. 422.
 Lucris Officiorum, lib. 8. tit. 9. to. 2. p. 623.
 Luforiis Danubii, lib. 7. tit. 17. to. 2. p. 406.
 Lustrali conlatione, lib. 13. tit. 1. to. 5. p. 1.

M.

Magistris scriniorum, lib. 6. tit. 11. to. 2. p. 32.
 Majuma, lib. 15. tit. 6. to. 4. p. 404.

TITVL I

Maleficis & mathematicis & ceteris similibus, lib. 9. tit. 16. to. 3. p. 122.
Mancipibus, lib. 12. tit. 16. to. 4. p. 649.
Mancipibus thermarum vrbis & subuectione lignorum, lib. 14. tit. 5. to. 5. p. 204.
Mandatis principum, lib. 1. tit. 3. to. 1. p. 28.
Manumissionibus in Ecclesia, lib. 4. tit. 7. to. 1. pag. 396.
Maternis bonis & materni generis, & cretione sublata, lib. 8. tit. 18. to. 2. p. 682.
Medicis & Professoribus, lib. 13. tit. 3. tom. 5. pag. 25.
Mendicantibus non inualidis, lib. 14. tit. 18. to. 5. pag. 285.
Menfis olcariis, lib. 14. tit. 24. to. 5. p. 293.
Menforibus, lib. 6. tit. 34. to. 2. p. 230.
Metallis & metallariis, lib. 10. tit. 19. tom. 3. pag. 517.
Metatis, lib. 7. tit. 8. to. 2. p. 342.
Militari veste, lib. 7. tit. 6. to. 2. p. 333.
Monachis, lib. 16. tit. 3. to. 6. p. 106.
Mulieribus, quæ se seruis propriis iunxerunt, lib. 9. tit. 9. to. 3. p. 77.
Murlegulis & gynacariis & monetariis & bastagariis, lib. 10. tit. 20. to. 3. p. 532.

N.

Naturalibus filiis & matribus eorum, lib. 4. tit. 6. to. 1. p. 392.
Naufragiis, lib. 13. tit. 9. to. 5. p. 116.
Nauibus non excusandis, lib. 13. tit. 7. tom. 5. pag. 113.
Nauiculariis, lib. 13. tit. 5. to. 5. p. 64.
Nautis Tiberinis, lib. 14. tit. 21. to. 5. p. 290.
Ne Christianum mancipium Iudæus habeat, lib. 16. tit. 9. to. 6. p. 270.
Ne colonus infcio domino suum alienet peculium, vel litem inferat ei ciuilem, lib. 5. tit. 11. tom. 1. p. 501.
Ne Comitibus & Trib. lauacra præstentur, lib. 7. tit. 11. to. 2. p. 365.
Ne conlationis translatio postuletur, lib. 11. tit. 22. to. 4. p. 171.
Ne conlatio per logographos celebretur, lib. 11. tit. 4. to. 4. p. 59.
Ne damna prouincialibus infligantur, lib. 11. tit. 11. tom. 4. p. 99.
Ne in sua causa quis iudicet, lib. 2. tit. 2. to. 1. p. 106.
Ne operæ a conlatoribus exigantur, lib. 11. tit. 10. to. 4. p. 96.
Ne pasttoribus dentur filii nutriendi, lib. 9. tit. 31. to. 3. p. 253.
Ne præfectianus exactoris vel curiosi, vel horreorum custodis fungatur officio, lib. 12. tit. 10. to. 4. p. 606.
Ne præter crimen maiestatis seruus dominum vel patronum libertus seu familiaris accuset, lib. 9. tit. 6. to. 3. p. 55.
Ne quid oneri publico imponatur, lib. 13. tit. 8. to. 4. p. 115.
Ne quid publicæ lætitiæ nuntii ex descriptione vel ab inuitis accipiant, lib. 8. tit. 11. tom. 2. p. 629.
Ne quis in Palatiis maneat, lib. 7. tit. 10. tom. 2. pag. 363.
Ne sanctum baptisma iteretur, lib. 16. tit. 6. to. 6. pag. 212.

Ne sine iussu principis certis Iudiciis liceat conficere, lib. 9. tit. 41. to. 3. p. 350.
Nili aggeribus non corrumpendis, lib. 9. tit. 32. to. 3. p. 255.
Numerariis, actuariis, scriniariis & exceptoribus, lib. 8. tit. 1. to. 2. p. 469.
Nuptiis, lib. 3. tit. 7. to. 1. p. 317.
Nuptiis Gentilium, lib. 3. tit. 14. to. 1. p. 348.

O.

Oblatione equorum, lib. 7. tit. 23. to. 2. p. 458.
Oblatione votorum, lib. 7. tit. 24. to. 2. p. 459.
Officio Iudicum ciuilium, lib. 1. tit. 8. to. 1. p. 57.
Officio Iudicum militarium, lib. 1. tit. 9. to. 1. p. 60.
Officio Iudicum omnium, lib. 1. tit. 10. to. 1. p. 62.
Officio Præfectorum Prætorio, lib. 1. tit. 5. to. 1. p. 37.
Officio Rectoris Prouinciæ, lib. 1. tit. 7. to. 1. p. 42.
Officio Vicarii, lib. 1. tit. 6. to. 1. p. 40.
Omissa actionis impetratione, lib. 2. tit. 3. to. 1. pag. 108.
Operibus publicis, lib. 15. tit. 1. to. 5. p. 307.

P.

Pactis & transactionibus, lib. 2. tit. 9. to. 1. p. 145.
Paganis, sacrificiis & templis, lib. 16. tit. 10. to. 6. pag. 274.
Palatinis sacrarum largitionum & rerum priuatarum, lib. 6. tit. 30. to. 2. p. 204.
Parricidio, lib. 9. tit. 15. to. 3. p. 119.
Pascuis, lib. 7. tit. 7. to. 2. p. 338.
Patribus, qui filios distraxerunt, lib. 3. tit. 3. to. 1. pag. 295.
Patrocinii vicorum, lib. 11. tit. 24. to. 4. p. 180.
Patronis horreorum portuenfium, lib. 14. tit. 23. to. 5. pag. 292.
Peculio, lib. 2. tit. 32. to. 1. p. 265.
Pecuniæ sequestratione prohibita, lib. 2. tit. 28. to. 1. p. 249.
Perfectissimatus dignitate, lib. 6. tit. 37. to. 2. pag. 244.
Petitionibus & vltro datis & delatoribus, lib. 10. tit. 10. tom. 3. pag. 458.
Petitoribus & desistentibus, lib. 10. tit. 13. to. 3. pag. 494.
Pignoris, lib. 2. tit. 30. to. 1. p. 259.
Pistoribus & catabolensibus, lib. 14. tit. 3. to. 5. pag. 168.
Pœnis, lib. 9. tit. 40. to. 3. p. 313.
Ponderatoribus & auri inlatione, lib. 12. tit. 7. to. 4. pag. 596.
Possessione ab eo, qui bis prouocauerit, transferranda, lib. 11. tit. 38. to. 4. p. 331.
Postliminio, lib. 5. tit. 5. to. 1. p. 481.
Postulando, lib. 2. tit. 10. to. 1. p. 157.
Præbendo salario, lib. 12. tit. 2. to. 4. pag. 555.
Prædiis & mancipiis curialium sine decreto non alienandis, lib. 12. tit. 3. to. 4. p. 557.
Prædiis nauiculariorum, lib. 13. tit. 6. to. 5. p. 103.
Prædiis Senatorum, lib. 6. tit. 3. to. 2. p. 26.
Præfectis Prætorio siue vrbis & Magistris militum, lib. 6. tit. 7. to. 2. p. 77.
Præpositis laborum, lib. 6. tit. 25. tom. 2. p. 141.
 Præ-

CODICIS THEODOSIANI.

Præpositis sacri cubiculi, lib. 6. tit. 8. to. 2. pag. 81.

Prætoribus & quæstoribus, lib. 6. tit. 4. to. 2. pag. 30.

Pretio panis Ostiensis, lib. 14. tit. 19. to. 5. pag. 287.

Pretio piscis, lib. 14. tit. 20. to. 5. p. 288.

Primicerio & Notariis, lib. 6. tit. 10. to. 2. pag. 87.

Principibus Agentum in rebus, lib. 6. tit. 28. to. 2. pag. 183.

Privati carceris custodia, lib. 9. tit. 11. tom. 3. pag. 84.

Privilegiis apparitorum magisteriæ potestatis, lib. 8. tit. 3. to. 2. p. 493.

Privilegiis corporatorum vrbs Rom. lib. 14. tit. 2. to. 5. p. 163.

Privilegiis domus Augustæ, lib. 10. tit. 25. to. 3. pag. 562.

Privilegiis eorum, qui in sacro pal. militarunt, lib. 6. tit. 35. to. 2. p. 231.

Professoribus, qui in vrbe Constantin. docentes Comitum meruerunt, lib. 6. tit. 21. to. 2. p. 113.

Protoſtaſia, lib. 11. tit. 23. to. 4. p. 175.

Proximis, Comitibus dispositionum ceterisque, qui in sacris scriniis militant, lib. 6. tit. 26. to. 2. p. 144.

Publica comparatione, lib. 11. tit. 15. to. 4. pag. 112.

Q.

Quadrimestris breuibz, lib. 11. tit. 25. to. 4. pag. 191.

Quæſtionibus, lib. 9. tit. 35. to. 3. p. 270.

Quæſtoribus, magistris Offic. Comit. sac. larg. & rer. priuatarum, lib. 6. tit. 9. to. 2. p. 84.

Quemadmodum munera ciuilia indicuntur, lib. 12. tit. 5. to. 4. p. 562.

Qui a præbitione tironum vel equorum excusentur, lib. 11. tit. 18. to. 4. p. 147.

Qui bonis ex lege Iulia cedere possint, lib. 4. tit. 20. to. 1. p. 444.

Qui conductores rei priuati fideiussores exigi non debent, lib. 10. tit. 5. to. 3. p. 439.

Qui petant, lib. 3. tit. 18. to. 1. p. 363.

Quibus equorum vsus concessus est aut denegatus, lib. 9. tit. 30. to. 3. p. 246.

Quibus militantibus ad urbem non liceat accedere, lib. 14. tit. 11. to. 5. p. 241.

Quid probare debeant ad quamcunque militiam venientes, lib. 7. tit. 2. to. 2. p. 288.

Quinquennii præſcriptione, lib. 4. tit. 15. to. 1. pag. 430.

Quis in gradu præferatur, lib. 7. tit. 3. to. 2. pag. 289.

Quod iussu, lib. 2. tit. 31. to. 1. p. 263.

Quorum appellationes non recipiuntur, lib. 11. tit. 36. to. 4. p. 304.

Quorum bonorum, lib. 4. tit. 21. to. 1. p. 447.

Tom. VI.

Quorum vsus interdictus est, lib. 15. tit. 15. to. 5. pag. 475.

R.

Raptu vel matrimonio sanctimon. virg. vel viduarum, lib. 9. tit. 25. to. 3. p. 217.

Raptu virginum & viduarum, lib. 9. tit. 24. to. 3. pag. 210.

Re iudicata, lib. 4. tit. 16. to. 1. p. 431.

Re militari, lib. 7. tit. 1. to. 2. p. 265.

Rei vindicatione, lib. 2. tit. 23. to. 1. p. 219.

Relationibus, lib. 11. tit. 29. to. 4. p. 224.

Religione, lib. 16. tit. 11. to. 6. p. 332.

Reparationibus appellationum, lib. 11. tit. 31. to. 4. p. 292.

Repudiis, lib. 3. tit. 16. to. 1. p. 352.

Responsis Prudentum, lib. 1. tit. 4. tom. 1. pag. 31.

Renocandis donationibus, lib. 8. tit. 13. tom. 2. pag. 654.

S.

Saccariis port. Romæ, lib. 14. tit. 22. tom. 5. pag. 291.

Salgamo hospitibus non præbendo, lib. 7. tit. 9. to. 2. pag. 359.

Saturianis & Subaſſenſibus & occultatoribus eorum, lib. 7. tit. 19. to. 2. p. 423.

Scanicis, lib. 15. tit. 7. to. 5. p. 409.

Secundis nuptiis, lib. 3. tit. 8. to. 1. p. 322.

Secundo lapſu, lib. 11. tit. 32. to. 4. p. 299.

Senatoribus & de glebali vel folium septemue solidorum conlatione & de auro collatio, lib. 6. tit. 2. to. 2. p. 3.

Sententiam passis & restitutis & liberis eorum, lib. 9. tit. 43. to. 3. p. 381.

Sententiis ex periculo recitandis, lib. 4. tit. 17. to. 1. p. 433.

Sepulcris violatis, lib. 9. tit. 17. to. 3. p. 146.

Si certum petatur de chirographis, lib. 2. tit. 27. to. 1. p. 243.

Si certum petatur de suffragiis, lib. 2. tit. 29. to. 1. pag. 252.

Si Curialis relicta ciuitate rus habitare maluerit, lib. 12. tit. 18. to. 4. p. 653.

Si de momento fuerit appellatum, lib. 11. tit. 37. to. 4. p. 330.

Si nuptiæ ex rescripto petantur, lib. 3. tit. 10. to. 1. p. 329.

Si pendente appellatione mors interuenerit, lib. 11. tit. 35. to. 4. p. 303.

Si per obreptionem fuerint impetrata, lib. 11. tit. 13. to. 4. p. 106.

Si petitionis socius sine herede defecerit, lib. 10. tit. 14. to. 3. p. 495.

Si Prouinciæ Reſſor vel ad eum pertinentes, lib. 3. tit. 6. to. 1. pag. 314.

Si quacunque præditus potestate nuptias petat, lib. 3. tit. 11. to. 1. p. 333.

(B)

Si quis

TITVLI CODICIS THEODOSIANI.

Si quis eam, cuius tutor fuerit, corruerit, lib. 9. tit. 8. to. 3. p. 75.
 Si quis imperatori maledixerit, lib. 9. tit. 4. to. 3. pag. 46.
 Si quis pecunias conflauerit vel mercandi causa transtulerit, aut vetitas contrectauerit, lib. 9. tit. 23. to. 3. p. 206.
 Si quis solidi circulum exteriorem inciderit, vel adulteratum in vendendo subiecerit, lib. 9. tit. 22. to. 3. p. 201.
 Si secundo nupserit mulier, cui maritus vfumfructum reliquerit, lib. 3. tit. 9. to. 1. p. 328.
 Si vagum petatur mancipium, lib. 10. tit. 12. to. 3. p. 492.
 Sine censu vel reliquis fundum comparari non posse, lib. 11. tit. 3. to. 4. p. 54.
 Spectaculis, lib. 15. tit. 5. to. 5. p. 393.
 Sponsalibus & ante nuptias donationibus, lib. 3. tit. 5. to. 1. p. 299.
 Stratoribus, lib. 6. tit. 31. to. 2. p. 223.
 Studiis liberalibus vrbs Romæ, lib. 14. tit. 9. to. 5. pag. 219.
 Suariis, pecuariis & susceptoribus vini, lib. 14. tit. 4. to. 5. p. 188.
 Superexactionibus, lib. 11. tit. 8. to. 4. p. 88.
 Superindicto, lib. 11. tit. 6. to. 4. p. 65.
 Susceptoribus, præpositis & arcariis, lib. 12. tit. tit. 6. to. 4. p. 565.

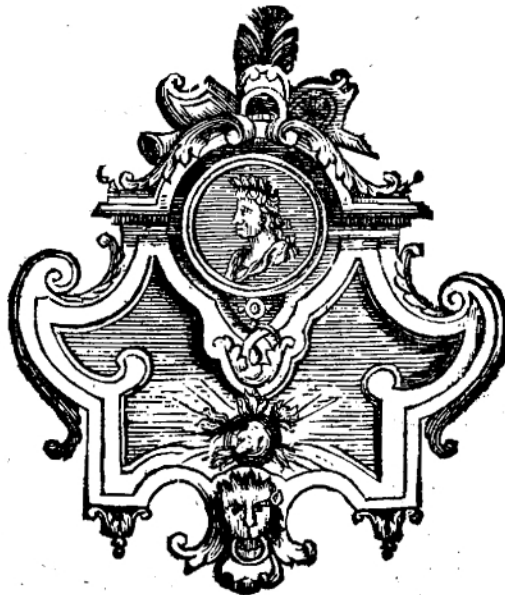
T.

Tabulariis, logographis & censualibus, lib. 8. tit. 2. to. 2. p. 487.
 Temporum cursu & reparationibus denuntiationum, lib. 2. tit. 6. to. 1. p. 124.

Terris limitaneis, lib. 7. tit. 15. to. 2. p. 398.
 Testamentis & codicillis, lib. 4. tit. 4. tom. 1. pag. 375.
 Testimoniali Extribunis & protectoribus, lib. 7. tit. 21. tom. 2. p. 447.
 Thesauris, lib. 10. tit. 18. to. 3. p. 513.
 Tironibus, lib. 7. tit. 13. to. 2. p. 371.
 Tractoriis & statuiis, lib. 8. tit. 6. to. 2. p. 592.
 Tributa in ipsis speciebus inferri, lib. 11. tit. 2. to. 4. p. 50.
 Tutoribus & curatoribus creandis, lib. 3. tit. 17. to. 1. p. 358.

V.

Vestigalibus & commissis, lib. 4. tit. 12. to. 1. pag. 420.
 Venatione ferarum, lib. 15. tit. 11. tom. 5. pag. 444.
 Vestibus oloueris & auratis, lib. 10. tit. 21. to. 3. p. 546.
 Veteranis, lib. 7. tit. 20. to. 2. p. 426.
 Victum civiliter agere & criminaliter posse, lib. 5. tit. 20. to. 3. p. 185.
 Vnde liberi, lib. 4. tit. 2. to. 1. p. 373.
 Vnde vi, lib. 4. tit. 22. to. 1. p. 449.
 Vfuris, lib. 2. tit. 33. to. 1. p. 266.
 Vfuris rei iudicatæ, lib. 4. tit. 10. tom. 1. pag. 441.
 Vfu sellarum, lib. 15. tit. 13. to. 5. p. 455.
 Vt dignitatum ordo seruetur, lib. 6. tit. 5. to. 2. pag. 69.
 Vt intra annum criminalis actio terminetur, lib. 9. tit. 36. to. 3. pag. 281.
 Vtrum vi, lib. 4. tit. 23. to. 1. p. 461.

SERIES ET COLLATIO
TITVLORVM ET CONSTITVTIONVM
CODICIS IVSTINIANEI,
QVÆ CONTINENTVR
IN CODICE THEODOSIANO,
ET EXPLICANTVR
IN COMMENTARIIS D. IACOBI GOTHOFREDI,
OPERA
ANT. MARVLLII I. C.
CONCINNATA.

*Primus numerus his litteris lib. Cod. Th. librum Codicis Theodosiani, secundus tit. Titulum,
tertius l. Legem, quartus to. Tomum, quintus p. Paginam designat.*

LIBER PRIMVS.

TITV-
LVs I. **D**E summa Trinitate & Fide Catholica
& ut nemo de ea publice contendere
audeat.

expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 1 to. 6 p. 1 & 98
l. 1 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 1 l. 2 to. 6 p. 5 & 131
l. 2 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 5 l. 6 to. 6 p. 130

TIT. II. De sacrosanctis Ecclesiis & de rebus &
privilegiis earum.

expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 1 to. 6 p. 1
l. 1 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 8 to. 1 p. 139
lib. 16 Cod. Th. tit. 1 to. 6 p. 1
lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 4 to. 6 p. 26
l. 2 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 l. 2 to. 3 p. 159
& p. 172
l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 l. 7 to. 3 p. 171
l. 5 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 40 to. 6 p. 88
l. 6 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 45 to. 6 p. 99
l. 7 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 3 l. 6 to. 5 p. 389
l. 8 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 33 to. 4 p. 45
l. 11 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 19 to. 6 p. 52
l. 12 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 38 & 46 to. 6
p. 84 & 103
ad l. 13 vid. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 437

TIT. III. De Episcopis, Ecclesiis & Clericis.

expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 to. 6 p. 17 & 106
l. 1 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 8 to. 6 p. 35
l. 2 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 14 to. 6 p. 45
l. 3 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 15 to. 6 p. 46
l. 4 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 to. 2 p. 502
& lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 49 to. 4 p. 408
l. 5 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 25 l. 2 to. 3 p. 219
l. 6 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 24 to. 6 p. 62
l. 7 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 l. 8 to. 4 p. 342
l. 8 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 l. 10 to. 4 p. 347

l. 9 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 27 to. 6 p. 66
l. 10 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 31 to. 6 p. 74
& lib. 9 Cod. Th. tit. 45 to. 3 p. 390
l. 11 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 10 to. 5 p. 131
& lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 33 to. 6 p. 87
l. 12 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 4 l. 3 to. 3 p. 390
l. 13 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 34 to. 6 p. 79
l. 14 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 35 to. 6 p. 80
l. 15 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 37 to. 6 p. 83
ad l. 16 vid. lib. 13 C. Th. tit. 1 l. 11 to. 5 p. 150
l. 17 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 42 to. 6 p. 91
l. 18 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 43 to. 6 p. 94
l. 19 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 44 to. 3 p. 221
& to. 6 p. 95
l. 20 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 3 l. 1 to. 1 p. 478
l. 21 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 187 to. 4 p. 548

TIT. IV. De Episcopali audientia.

vid. lib. 16 Cod. Th. to. 6 p. 338
l. 1 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 1 l. 5 to. 5 p. 9
l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 36 l. 20 to. 4 p. 320
l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 38 l. 3 & 8 to. 3
p. 295. seqq.
l. 4 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 7 l. 11 to. 5 p. 426
l. 5 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 27 l. 1 to. 5 p. 302
l. 6 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 16 to. 3 p. 337
ad l. 7 vid. lib. 16 Cod. Th. tit. 11 to. 6 p. 334
& p. 340
l. 8 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 l. 10 to. 1 p. 101
& lib. 16 Cod. Th. tit. 11 to. 6 p. 333 & 340.
l. 9 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 3 l. 7 to. 3 p. 44
l. 10 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 16 l. 12 to. 3 p. 144
l. 11 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 5 l. 2 in fine to. 1
p. 483
l. 12 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 8 l. 2 to. 5 p. 432
ad l. 15 vid. lib. 16 Cod. Th. tit. 3 to. 6 p. 265
l. 16 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 to. 6 p. 266

INDEX TITVLORVM.

1. 17 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 to. 6 p. 268
ad l. 25 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 8 to. 5 p. 432
TIT. V. *De Hæreticis, Manichæis & Samaritis*,
vid. lib. 16 Cod. Th. tit. 5 to. 6 p. 115
1. 1 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 5 l. 1 l. 24 l. 28
to. 6 p. 128
ad l. 2 § 4 vid. lib. 16 Cod. Th. tit. 5 l. 28 to. 6 p. 160
1. 3 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 4 l. 5 to. 6 p. 109
& p. 165
1. 4 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 5 to. 6 p. 177
1. 5 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 4 l. 56 to. 5 p. 208
1. 6 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 5 l. 66 to. 6 p. 210
TIT. VI. *Ne sanctum baptisma iteretur*.
expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 6 to. 6 p. 212
1. 1 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 6 l. 1 to. 6 p. 213
1. 2 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 6 l. 6 to. 6 p. 221
1. 3 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 4 l. 2 to. 6 p. III
TIT. VII. *De Apostatis*.
expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 7 to. 6 p. 223
1. 1 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 to. 6 p. 245
1. 2 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 7 l. 3 to. 6 p. 228
1. 3 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 7 to. 6 p. 230
1. 4 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 7 to. 6 p. 233
TIT. VIII. *Nemini licere signum Saluatoris Christi
humi vel in filice seu marmore aut sculpere aut
pingere*.
TIT. IX. *De Iudeis & Galiculis*.
expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 to. 6 p. 234
1. 3 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 l. 1 to. 6 p. 237
1. 4 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 8 l. 2 to. 2 p. 343
1. 5 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 99 to. 4 p. 471
1. 6 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 7 l. 2 to. 1 p. 320
& lib. 9 Cod. Th. tit. 7 l. 5 to. 3 p. 68
1. 8 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 l. 10 to. 1 p. 101
1. 9 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 to. 6 p. 248
1. 10 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 165 to. 4 p. 526
1. 11 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 l. 18 to. 6 p. 255
1. 12 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 l. 19 to. 6 p. 257
1. 13 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 8 to. 1 p. 144
1. 14 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 l. 21 to. 6 p. 261
1. 15 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 l. 22 to. 6 p. 262
1. 16 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 l. 26 to. 6 p. 266
1. 17 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 l. 29 to. 6 p. 268
TIT. X. *Ne Christianum mancipium hæreticus vel
Iudeus vel paganus habeat aut possideat, aut cir-
cumcidat*.
expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 9 to. 6 p. 270
1. 1 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 9 l. 4 to. 6 p. 271
& p. 273
TIT. XI. *De paganis sacrificiis & templis*.
expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 10 to. 6 p. 274
1. 1 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 11 l. 4 to. 6 p. 294
1. 2 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 10 l. 9 to. 6 p. 305
1. 3 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 10 l. 15 to. 6 p. 313
1. 4 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 10 l. 17 to. 6 p. 316
1. 5 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 10 l. 20 to. 6 p. 323
1. 6 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 10 l. 24 to. 6 p. 329
TIT. XII. *De his, qui ad Ecclesias confugunt,
vel ibi exclamant, & ne quis ab Ecclesia extrahatur*.
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 45 to. 3 p. 387
1. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 45 l. 2 to. 3 p. 389
1. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 45 l. 4 to. 3 p. 393
1. 4 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 45 l. 6 to. 3 p. 403
TIT. XIII. *De his, qui in Ecclesiis manumittuntur*.
expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 7 to. 1 p. 396
1. 1 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 18 l. 1 to. 1 p. 194
1. 2 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 7 l. 1 to. 1 p. 396
TIT. XIV. *De legibus & constitutionibus principum
& edictis*.
expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 2
- ad l. 4 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 26 to. 3 p. 564
1. 7 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 1 l. 3 to. 1 p. 10
TIT. XV. *De mandatis Principum*.
expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 3 to. 1 p. 28
1. 1 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 3 l. 1 to. 1 p. 28
TIT. XVI. *De Senatusconsultis*.
ad l. vnica vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 9 to. 5 p. 433
TIT. XVII. *De veteri iure enucleando & de aucto-
ritate Iurisprudentum, qui in pandectis refe-
runtur*.
1. 1 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 4 l. 1 to. 1 p. 31
TIT. XVIII. *De iuris & facti ignorantia*.
1. 11 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 5 l. 3 to. 1 p. 304
1. 12 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 1 l. 2 to. 1 p. 7
Ad l. 13 vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 27 to. 2 p. 163
TIT. XIX. *De precibus Imperatori off. rendis*.
1. 2 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 2 l. 3 to. 1 p. 15
1. 4 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 2 l. 6 to. 1 p. 20
1. 7 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 2 l. 1 to. 1 p. 13
TIT. XX. *Quando libellus principi datus litis conte-
stationem faciat*.
1. 1 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 2 l. 8 to. 1 p. 23
TIT. XXI. *Ut lite pendente vel post prouocationem
aut definitiuam sententiam, nulli liceat Imperatori
supplicare*.
1. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 6 to. 4 p. 238
vide etiam lib. 9 Cod. Th. tit. 1 l. 6 to. 3 p. 12
1. 3 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 16 in l. 1 p. 431
& lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 17 tom. 4 p. 251
TIT. XXII. *Si contra ius vel utilitatem publicam
vel per mendacium fuerit aliquid postulatum vel
impetratum*.
1. 4 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 2 l. 4 to. 1 p. 18
TIT. XXIII. *De diuersis rescriptis & pragmaticis
sanctionibus*.
expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 2 to. 1 p. 12
1. 4 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 1 l. 1 to. 1 p. 5
ad l. 6 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 19 to. 3 p. 182
TIT. XXIV. *De Statuis & Imaginibus*.
ad l. 1 lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 349
1. 2 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 4 l. 1 to. 5 p. 390
TIT. XXV. *De his, qui ad statuas confugiunt*.
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 44 to. 3 p. 385
1. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 44 l. vnica to. 3 p. 385
TIT. XXVI. *De officio Praefectorum Orientis &
Illyrici*.
vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 5 to. 4 p. 37
ad l. 4 vid. lib. 6 Cod. Th. tit. 24 to. 2 p. 135
TIT. XXVII. *De Officio Praefecti Prætorio Africae*.
vid. lib. 1 Cod. Th. tit. 5 to. 1 p. 37
ad l. 1 vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 14 to. 4 p. 109
ad l. 2 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 10 to. 5 p. 441
TIT. XXVIII. *De Officio Praefecti urbi*.
ad l. 3 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 19 to. 3 p. 526
& lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 332
TIT. XXIX. *De Officio magistri militum*.
vid. lib. 1 Cod. Th. tit. 9 to. 1 p. 61
TIT. XXX. *De Officio Quaestoris*.
TIT. XXXI. *De officio Magistri officiorum*.
TIT. XXXII. *De officio Comitum sacrarum lar-
gitionum*.
TIT. XXXIII. *De officio Comitum rerum priua-
tarum*.
TIT. XXXIV. *De officio Comitum sacri Palatii*.
ad l. 1 vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 to. 4 p. 131
TIT. XXXV.

TIT. XXXV. De officio Proconsulis & Legati.

TIT. XXXVI. De officio Comitum Orientis.

TIT. XXXVII. De officio Praefecti Augustalis.

TIT. XXXVIII. De officio Vicarii.

expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 6 to. 1 p. 40
l. 2 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 18 to. 1 p. 194

TIT. XXXIX. De officio Praetorum.

l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 4. l. 16 to. 2 p. 50

TIT. XL. De officio Reſtoris Prouinciae.

expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 7 to. 1 p. 39
l. 11 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 7 l. 7 to. 1 p. 56

TIT. XLI. Vt nulli prouinciae ſuae adminiſtratio ſine ſpeciali permiſſu principis permittatur.

TIT. XLII. De Quadrimeſtris tam militaribus, quam ciuilibus.

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 25 to. 4 p. 191

TIT. XLIII. De officio Praefecti vigilum.

TIT. XLIV. De officio Praefecti annonae.

TIT. XLV. De officio ciuiliu Iudicum.

expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 8 to. 1 p. 57
l. 1 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 7 l. 1 to. 1 p. 57

TIT. XLVI. De officio militarium Iudicum.

expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 9 to. 1 p. 60
l. 1 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 8 l. 1 to. 1 p. 60

TIT. XLVII. Ne comitibus rei militaris vel tribus lauacra praefentur.

expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 11 to. 2 p. 365
l. vnica expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 11 l. 1 to. 2 p. 365

TIT. XLVIII. De officio diuerſorum Iudicum.

vid. lib. 1 Cod. Th. tit. 9 to. 1 p. 60
l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 26 to. 2 p. 151

TIT. XLIX. Vt omnes Iudices tam ciuiles quam militares poſt adminiſtrationem depoſitam 50 dies in ciuitatibus vel ceris locis permaneant.

vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 27 to. 3 p. 234

TIT. L. De officio eius, qui vicem alicuius Iudicis vel Praefidis obtinet.

TIT. LI. De Aſſeſſoribus & Domeſticis & Cancellariis Iudicum.

expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 12 to. 1 p. 72
& lib. 9 Cod. Th. tit. 3 to. 3 p. 37
ad l. 3 vid. Cod. Th. lib. 9. tit. 27 to. 3 p. 235
& p. 239 vid. to. 2 p. 670 in not.
ad l. 9 vid. lib. 8 Cod. Th. tit. 1 l. 17 to. 2 p. 486

TIT. LII. De annoniſ & capitatione adminiſtrationum eorumque aſſeſſorum, &c.

vid. ad hunc tit. lib. 8. Cod. Th. tit. 15 to. 2 p. 665

TIT. LIII. De contractibus Iudicum vel eorum, qui ſunt circa eos & de inhiſcendis donationibus in eos faciendis, & ne adminiſtrationis tempore proprias aedes adificient ſine ſanctione pragmatica.

vid. lib. 8 Cod. Th. tit. 15 to. 2 p. 665

TIT. LIV. De modo multarum, quae a Iudicibus inſiguntur.

TIT. LV. De deſenſoribus ciuitatum.
expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 11 to. 1 p. 67
l. 5 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 10 l. 2 to. 1 p. 76
vid. lib. 6 Cod. Th. tit. 11 p. 92
vid. lib. 8 Cod. Th. tit. 15 to. 2 p. 669
l. 6 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 10 l. 3 to. 1 p. 71
l. 7 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 2 l. 5 to. 3 p. 33
& to. 4 p. 91
l. 9 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 3 to. 4 p. 90

TIT. LVI. De magiſtratibus municipalibus.
l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 8 to. 4 p. 372

TIT. LVII. De officio Iuridici Alexandria.
Tom. VI.

LIBER SECVNDVS CODICIS IVSTINIANEI.

TIT. De edendo.

l. ad l. ult. vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 l. 12 to. 4 p. 349

TIT. II. De in ius vocando.

TIT. III. De pactis.

expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 9 to. 1 p. 145
ad l. 30 vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 24 l. 2 to. 1 p. 226

TIT. IV. De transactionibus.

expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 9 to. 1 p. 145
ad l. 18 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 36 to. 4 p. 304
vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 9 l. 8 to. 1 p. 153
l. 41 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 9 l. 8 to. 1 p. 153
lib. 9 Cod. Th. tit. 4 to. 4 p. 49

TIT. V. De errore calculi.

TIT. VI. De poſtulando.

expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 10 to. 1 p. 157
l. 5 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 10 to. 1 p. 159
l. 6 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 10 l. 2 to. 1 p. 159
l. 7 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 3 to. 5 p. 43
& p. 221
ad l. ult. vid. lib. 16. Cod. Th. tit. 8 to. 6 p. 265

TIT. VII. De aduocatis diuerſi iudiciorum.

l. 3 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 517
l. 4 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 10 to. 1 p. 165

TIT. VIII. De aduoc. diuerſi iudicium.

TIT. IX. De aduocato ſiſci.

l. 3 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 15 l. 1 to. 3 p. 501
l. 4 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 41 to. 4 p. 271

TIT. X. De errore aduocatorum vel libellos ſeu preces concipientium.

expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 11 to. 1 p. 164
vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 11 l. 1 to. 1 p. 165
& lib. 4 Cod. Th. tit. 16 to. 1 p. 431

TIT. XI. Vt quae deſunt aduocatis partium, Iudex ſuppleat.

TIT. XII. Ex quibus cauſis infamia irrogatur.

ad l. 2 vid. lib. 11. Cod. Th. tit. 7 to. 4 p. 89

TIT. XIII. De procuratoribus.

expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 12 to. 1 p. 165
ad l. 7 vid. l. 6 lib. 2 Cod. Th. tit. 12 to. 1 p. 171
ad l. 21 vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 12 l. 4 to. 1 p. 169
l. 23 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 12 l. 1 to. 1 p. 166
l. 24 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 12 l. 3 to. 1 p. 168

TIT. XIV. Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus praestare, vel actiones in se transferre.

vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 13 to. 1 p. 174
l. 2 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 13 l. 1 to. 1 p. 174

TIT. XV. De his, qui potentiorum nomine titulos praedii affigunt, vel eorum nomina in litem praetendunt.

expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 14 to. 1 p. 175
l. 1 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 14 to. 1 p. 176
TIT. XVI. Vt nemo priuatus titulos praedii ſuis vel alienis imponat vel vela regia ſuſpendat.

vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 367
ad l. 1 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 368
& lib. 10 Cod. Th. tit. 9 to. 3 p. 455

TIT. XVII. Vt nemini liceat ſine Iudicis auctoritate ſigna rebus imponere alienis.

TIT. XVIII. Ne ſiſcus vel reſpublica procuratorem alicui patrocinii cauſa in lite praestet.

TIT. XIX. De negotiis geſtis.

TIT. XX. De his, quae vi metusue cauſa geſta ſunt.
l. 12 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 1 l. 9 to. 1 p. 289
vide l. 3 Cod. Th. tit. 1 l. 9 to. 1 p. 277

(C) TIT. XXI.

INDEX TITVLORVM

- TIT. XXI. *De dolo malo.*
 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 179
 l. 8 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 15 l. 1 to. 1 p. 179
- TIT. XXII. *De in integrum restitutione minorum 25 annis.*
 vid. Cod. Th. lib. 2 tit. 15 to. 1 p. 181
 l. 8 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 16 l. 3 to. 1 p. 186
- TIT. XXIII. *De filiofamilias minore.*
- TIT. XXIV. *De fideiussoribus minorum.*
- TIT. XXV. *Si tutor vel curator interuenerit.*
- TIT. XXVI. *Si in communi eademque causa in integrum restitutio postuletur.*
- TIT. XXVII. *Si aduersus rem indicatam restitutio postuletur.*
- TIT. XXVIII. *Si aduersus venditionem.*
 l. 2 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 16 l. 1 to. 1 p. 191
- TIT. XXIX. *Si aduersus venditionem pignorum.*
- TIT. XXX. *Si aduersus donationem.*
- TIT. XXXI. *Si aduersus libertatem.*
- TIT. XXXII. *Si aduersus transactionem vel diuisionem in integrum minor restitui velit.*
- TIT. XXXIII. *Si aduersus solutionem a tutore vel a se factam.*
- TIT. XXXIV. *Si aduersus dotem.*
- TIT. XXXV. *Si aduersus delictum.*
- TIT. XXXVI. *Si aduersus usucapionem.*
- TIT. XXXVII. *Si aduersus fiscum.*
- TIT. XXXVIII. *Si aduersus creditorem.*
- TIT. XXXIX. *Si minor ab hereditate se abstineat.*
- TIT. XL. *Si ut omni in hereditatem vel bonorum possessionem vel quid aliud acquirat.*
- TIT. XLI. *In quibus causis in integrum restitutio necessaria non est.*
- TIT. XLII. *Qui & aduersus quos in integrum restitui non possunt.*
- TIT. XLIII. *Si minor se maiorem dixerit vel maior probatus fuerit.*
- TIT. XLIV. *Si sapius in integrum restitutio postuletur.*
- TIT. XLV. *De his, qui veniam etatis impetrauerunt.*
 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 17 to. 1 p. 187
 l. 2 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 17 to. 1 p. 189
- TIT. XLVI. *Si maior factus ratum habuerit.*
- TIT. XLVII. *Vbi & apud quem cognitio in integrum restitutionis agitata sit.*
- TIT. XLVIII. *De reputationibus, quae sunt in iudicio in integ. restitutionis.*
- TIT. XLIX. *Etiā per procuratorem causam in integrum restitutionis agi posse.*
- TIT. L. *In integrum restitutione postulata, ne quid noui fiat.*
- TIT. LI. *De restitutionibus militum, & eorum, qui reipublica causa absunt.*
- TIT. LII. *De vxoribus militum & eorum, qui reipublica causa absunt.*
- TIT. LIII. *De temporibus in integrum restitutionis tam minorum & aliarum personarum, quae restitui possunt, quam etiam heredum earum.*
 l. 5 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 16 l. 2 to. 1 p. 184
 l. 6 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 4 l. 2 & 3 to. 1 p. 132
- TIT. LIV. *Quibus ex causis maiores in integrum restituantur.*

- TIT. LV. *De alienatione Iudicii mutandi causa facta.*
- TIT. LVI. *De receptis arbitris.*
- TIT. LVII. *De satisfando.*
- TIT. LVIII. *De formulis & impetrationibus actionum sublati.*
 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 3 to. 1 p. 108
 l. 2 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 3 l. 1 to. 1 p. 109
- TIT. LIX. *De iureiurando propter calumniam dando.*

LIBER TERTIVS CODICIS IVSTINIANEI

- TIT. I. *De Iudiciis.*
 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 18 to. 1 p. 192
 l. 9 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 18 l. 1 to. 1 p. 193
 l. 10 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 18 l. 10 to. 1 p. 195
 ad l. 13 vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 15 to. 1 p. 181
 & lib. 10 Cod. Th. tit. 1 to. 3 p. 411
 ad auth. Si vero, vide lib. 9 C. Th. tit. 4 to. 3 p. 46
- TIT. II. *De sportulis & sumptibus in diuers. Iud. fac. & de executoribus litium.*
- TIT. III. *De pedaneis iudiciis.*
 l. 5 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 7 to. 1 p. 45
- TIT. IV. *Qui pro sua iurisdictione iudices dare dariue possunt.*
- TIT. V. *Ne quis in sua causa iudicet, vel ius sibi dicat.*
 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 2 to. 1 p. 106
 l. 1 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 2 l. 1 to. 1 p. 107
- TIT. VI. *Qui legitimam personam standi in iudicio habeant, vel non.*
 l. 3 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 22 l. 6 to. 1 p. 460
- TIT. VII. *Vt nemo inuitus agere vel accusare cogatur.*
- TIT. VIII. *De ordine Iudiciorum.*
- TIT. IX. *De litis contestatione.*
- TIT. X. *De pitis petitionibus.*
- TIT. XI. *De dilationibus.*
 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 7 to. 1 p. 129
 l. 2 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 7 l. 1 to. 1 p. 130
 l. 6 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 7 l. 3 to. 1 p. 133
 l. 7 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 7 l. 4 to. 1 p. 134
- TIT. XII. *De feriis.*
 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 8 to. 1 p. 136
 ad l. 2 & ad l. 3 vide lib. 2 Cod. Th. tit. 8 l. 1. 2.
 to. 1 p. 137 to. 3 p. 280 & to. 6 p. 260 l. 20
 ad l. 3 vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 8 l. 2 to. 1 p. 139
 & lib. 11 Cod. Th. tit. 7 to. 4 p. 81
 l. 5 vide lib. 2 Cod. Th. tit. 8 l. 3 to. 1 p. 144
 l. 6 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 35 l. 6 to. 3 p. 276
 l. 7 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 8 l. 2 to. 1 p. 139
 & lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 13 to. 4 p. 81
 l. 8 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 8 l. 1 to. 1 p. 137
 l. 10 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 35 l. 7 to. 3 p. 279
 l. ult. expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 8 to. 1 p. 138
 & lib. 15 Cod. Th. tit. 5 to. 5 p. 397
- TIT. XIII. *De Iurisdictione omnium Iudicum, & de Foro competent.*
 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 87
 ad l. 5 vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 l. 5 to. 1 p. 93
- TIT. XIV. *Quando Imperator pupillos vel viduas vel alias miserabiles personas cognoscat: & ne exhibeantur.*
 l. 1 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 9 l. 2 to. 1 p. 60
- TIT. XV.

ET CONSTITUTIONVM.

- TIT. XV.** *Vbi de criminibus agi oporteat.*
- TIT. XVI.** *Vbi de possessione agi oporteat.*
- TIT. XVII.** *Vbi Fideicommissum peti oporteat.*
- TIT. XVIII.** *Vbi conueniatur, qui certo loco dari promissit.*
- TIT. XIX.** *Vbi in rem actio exerceri debeat.*
l. 2 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 l. 4 to. 1 p. 92
- TIT. XX.** *Vbi de hereditate agatur, & vbi heredes scripti in possessionem mitti postulare debeant.*
- TIT. XXI.** *Vbi de ratiociniis tam publicis quam priuatis agi oporteat.*
- TIT. XXII.** *Vbi causa status agi debeat.*
- TIT. XXIII.** *Vbi quis de Curiali vel Cōbortali aliaue conditione conueniantur.*
- TIT. XXIV.** *Vbi Senatores vel Clarissimi ciuilitur vel criminaliter conueniantur.*
l. 1 expl. lib. 9. Cod. Th. tit. 1 l. 1 to. 3 p. 3
ad l. 2 vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 p. 185
& lib. 9 Cod. Th. tit. 1 l. 13 to. 3 p. 19
- TIT. XXV.** *In quibus causis militantes fori prescriptione uti non possunt.*
- TIT. XXVI.** *Vbi causa fiscales vel diuina domus hominumque eius agantur.*
ad l. 6 vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 to. 4 p. 124
ad l. 8 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 4 to. 3 p. 438
l. 9 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 4 l. 1 to. 3 p. 436
- TIT. XXVII.** *Quando liceat unicuique sine Iudice se vindicare, vel publicam denotionem.*
vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 16 to. 3 p. 142
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 14 l. 2 to. 1 p. 93
l. 2 expl. lib. 7. Cod. Th. tit. 18. to. 2. p. 420
- TIT. XXVIII.** *De inofficioso testamento.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 196
l. 27 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 19 to. 1 p. 197. 201
l. 28 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 19 l. 2 to. 1 p. 199
ad l. 30 vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 19 to. 1 p. 205
ad l. 35 lib. 6 Cod. Th. tit. 20 to. 2 p. 207. 209
- TIT. XXIX.** *De inofficiosis donationibus.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 20 to. 1 p. 209
l. vlt. expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 20 l. vn. to. 1 p. 210
- TIT. XXX.** *De inofficiosis dotibus.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 21 to. 1 p. 211
l. 1 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 21 l. 1 to. 1 p. 212
- TIT. XXXI.** *De petitione hereditatis.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 22 to. 1 p. 215
l. 11 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 12 to. 4 p. 349
- TIT. XXXII.** *De rei vindicatione.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 23 to. 1 p. 219
- TIT. XXXIII.** *De usufructu & habitatione & ministerio seruorum.*
- TIT. XXXIV.** *De seruitutibus & aqua.*
ad l. 6 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 375
- TIT. XXXV.** *De lege Aquilia.*
- TIT. XXXVI.** *Familie eriscunde.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 24 to. 1 p. 222
l. 26 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 24 l. 1 to. 1 p. 223
- TIT. XXXVII.** *Communi diuidendo.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 25 to. 1 p. 227
- TIT. XXXVIII.** *Communia utriusque Iudicii tam familie eriscunde quam communi diuidendo.*
l. 11 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 25 l. vn. to. 1 p. 227
- TIT. XXXIX.** *Finium regundorum.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 26 to. 1 p. 229
l. 3 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 26 l. 2 to. 1 p. 230
l. 4 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 26 l. 2 to. 1 p. 233
l. 5 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 26 l. 4 to. 1 p. 237
l. 6 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 26 l. 5 to. 1 p. 241

TIT. XL. De consortibus eiusdem litis.

- l. 1 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 5 l. 1 to. 1 p. 123
l. 2 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 12 l. 2 to. 1 p. 167
- TIT. XLI.** *De noxalibus actionibus.*
- TIT. XLII.** *Ad exhibendum.*
- TIT. XLIII.** *De aleatoribus.*
- TIT. XLIV.** *De Religiosis & sumptibus funerum.*
ad l. 5 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 to. 3 p. 162
ad l. 10 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 to. 3 p. 172
ad l. 12 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 to. 3 p. 161
l. 14 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 l. 7 to. 3 p. 171

LIBER QUARTVS CODICIS IVSTINIANEI.

- TIT. De rebus creditis & iureiurando.**
l. 1 **TIT. II.** *Si certum petatur.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 27 to. 1 p. 243
ad l. 16 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 377
innot.
- TIT. III.** *De suffragio.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 29 to. 1 p. 252
l. 1 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 29 l. 2 to. 1 p. 252
- TIT. IV.** *De prohibita sequestratione pecunie.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 28 to. 1 p. 249
l. 1 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 28 l. vnica to. 1 p. 250
- TIT. V.** *De conditione indebiti.*
- TIT. VI.** *De conditione ob causam datorum.*
- TIT. VII.** *De conditione ob turpem causam.*
- TIT. VIII.** *De conditione furtiua.*
- TIT. IX.** *De conditione ex lege & sine causa vel iniusta causa.*
- TIT. X.** *De obligationibus & actionibus.*
- TIT. XI.** *Vt actiones & ab heredibus & contra heredes incipiant.*
- TIT. XII.** *Ne vxor pro marito, vel maritus pro vxore, vel mater pro filio conueniatur.*
- TIT. XIII.** *Ne filius pro patre, nec pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel seruus pro domino conueniatur.*
- TIT. XIV.** *An seruus pro suo facto post manumissionem teneatur.*
- TIT. XV.** *Quando fiscus vel priuatus debitoris sui debitores conuenire possit vel debeat.*
- TIT. XVI.** *De hereditariis actionibus.*
- TIT. XVII.** *Ex delictis defunctorum in quantum heredes conueniantur.*
- TIT. XVIII.** *De constituta pecunia.*
- TIT. XIX.** *De probationibus.*
ad l. 5. 6. 7 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 16 to. 3 p. 507
l. 24 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 l. 7 to. 4 p. 341
l. 25 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 37 l. 3 to. 3 p. 287
- TIT. XX.** *De testibus.*
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 to. 4 p. 332
ad l. 6 vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 to. 4 p. 343
l. 9 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 l. 3 to. 4 p. 336
l. 10 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 2 l. vn. to. 1 p. 107
l. 11 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 l. 13 to. 4 p. 350
l. 12 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 6 l. 4 to. 3 p. 58
ad l. 16 § 1 vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 to. 4 p. 350
- TIT. XXI.** *De fide instrumentorum.*
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 to. 4 p. 332
l. 14 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 l. 2 to. 4 p. 334
- TIT. XXII.** *Plus valere quod agitur, quam quod simulate concipitur.*
- TIT. XXIII.** *De commodato.*
- TIT. XXIV.**

INDEX TITVLORVM.

TIT. XXIV. De pignoratitia actione.
 TIT. XXV. De infortoria & exercitoria actione.
 TIT. XXVI. Quod cum eo, qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicetur, vel de peculio seu quod iussu aut de re in rem verso.
 l. 13 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 31 to. 1 p. 263
 & lib. 2 Cod. Th. tit. 32 to. 1 p. 265
 TIT. XXVII. Per quas personas nobis acquiratur.
 TIT. XXVIII. Ad Senatus Consultum Macedonianum.
 TIT. XXIX. Ad Senatus Consultum Velleianum.
 TIT. XXX. De non numerata pecunia.
 TIT. XXXI. De compensationibus.
 Ad l. 1 vide lib. 14 Cod. Th. tit. 17 to. 5 p. 277
 TIT. XXXII. De usuris.
 TIT. XXXIII. De nautico fœnore.
 TIT. XXXIV. Depositi vel contra.
 TIT. XXXV. Mandati vel contra.
 TIT. XXXVI. Si seruus extero se emi mandauerit.
 TIT. XXXVII. Pro socio.
 TIT. XXXIX. De contrabenda emptione & venditione.
 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 277
 l. 14 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 1 l. 6 to. 1 p. 285
 & to. 5 p. 109
 TIT. XXXIX. De hereditate vel actione vendita.
 TIT. XL. Quæ res vendi non possunt, & qui vendere vel mercari vacentur.
 ad l. 3 vid. lib. 13 Cod. Th. tit. 9 to. 5 p. 123.
 TIT. XLI. Quæ res exportari debeant.
 TIT. XLII. De eunuchis.
 TIT. XLIII. De paribus, qui filios distraxerunt.
 expl. lib. 3. Cod. Th. tit. 3 to. 1 p. 295
 l. 1 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 8 l. 1 to. 1 p. 490
 TIT. XLIV. De rescindenda venditione.
 l. 15 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 1 l. 4 to. 1 p. 283
 l. 16 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 17 l. 3 to. 3 p. 512
 l. 17 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 1 l. 8 to. 1 p. 288
 TIT. XLV. Quando liceat ab emptore discedere.
 TIT. XLVI. Si propter publicas pensiones venditio fuerit celebrata.
 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 9 to. 4 p. 92
 l. ult. expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 9 to. 4 p. 94
 TIT. XLVII. Sine censu vel reliquis fundum comparari non posse.
 expl. lib. 11 tit. 3 to. 4 p. 54
 ad hunc tit. vid. lib. 13 Cod. Th. tit. 6. to. 5. p. 110
 l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 3 l. 1 to. 4 p. 55
 l. 3 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 3 l. 3 to. 4 p. 57
 TIT. XLVIII. De periculo & commodo rei vendite.
 TIT. XLIX. De actionibus empti & venditi.
 TIT. L. Si quis alteri vel sibi sub alterius nomine aliena pecunia emerit.
 TIT. LI. De rebus alienis non alienandis.
 TIT. LII. De communium rerum alienatione.
 TIT. LIII. Rem alienam gerentibus non interdicti rerum suarum alienatione.
 ad l. vn. vid. lib. 3 Cod. Th. tit. 19 l. 1 to. 1 p. 365
 TIT. LIV. De pactis inter emptorem & venditorem compositis.
 TIT. LV. Si seruus exportandus veneat.
 TIT. LVI. Si mancipium ita venerit, ne prostituatur.
 TIT. LVII. Si mancipium ita fuerit alienatum, ut manumittatur vel contra.

TIT. LVIII. De adilitis actionibus;
 ad l. 3 vid. lib. 7 Cod. Th. tit. 18 to. 2 p. 414
 l. 5 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 4 l. vn. to. 1 p. 297
 TIT. LIX. De monopolis & conuentu negotiatorum illicito, vel artificio ergo laborum, nec non balnearum prohibitis & passionibus illicitis.
 ad l. vn. vide lib. 14 Cod. Th. tit. 20 to. 5 p. 289
 TIT. LX. De nundinis & mercatoribus.
 ad l. vn. vide lib. 7 Cod. Th. tit. 20. to. 2 p. 433
 TIT. LXI. De vestigalibus & commissis.
 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 12 to. 1 p. 420
 l. 4 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 12 l. vn. to. 1 p. 421
 l. 6 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 12 l. 3 to. 4 p. 105
 & lib. 13 Cod. Th. tit. 5 tom. 5 p. 88
 ad l. 7 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 16 to. 3 p. 566
 ad l. 8. 9 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 25 to. 3 p. 560
 ad l. 10 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 331
 TIT. LXII. Vestigalia noua institui non posse.
 TIT. LXIII. De commerciis & mercatoribus.
 l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 5 to. 5 p. 9
 ad l. 2 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 21 to. 3 p. 200
 ad l. 3 vid. lib. 5 Cod. Th. tit. 5 to. 1 p. 483 in not.
 & lib. 13 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 23
 vid. lib. 7 Cod. Th. tit. 16 to. 2 p. 853
 & lib. 9 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 479
 ad l. 4. vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 to. 3 p. 479
 ad l. 5 vid. lib. 14 Cod. Th. tit. 7 to. 5 p. 214
 ad l. 4 vid. lib. 7 Cod. Th. tit. 16 to. 2 p. 403
 TIT. LXIV. De rerum permutatione & prescriptis verbis.
 TIT. LXV. De locato & conducto.
 TIT. LXVI. De iure emphyteutico.

LIBER QVINTVS. CODICIS IVSTINIANEI.

TIT. De sponsalibus & arrbis sponsalitiis & proxenetis.
 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 5 to. 1 p. 299
 l. 2 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 5 l. 4 to. 1 p. 305
 l. 3 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 5 in l. 5 & 6 to. 1 p. 310
 l. 4 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 5 l. 7 to. 1 p. 311
 TIT. II. Si rector prouincia vel ad eum pertinentes sponsalitia dederint.
 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 6 to. 1 p. 314
 ad hunc tit. vide lib. 9 Cod. Th. tit. 3 p. 116
 l. 1 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 6 l. vn. to. 1 p. 315
 TIT. III. De donationibus ante nuptias, vel propter nuptias & sponsalitiis.
 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 5 to. 1 p. 299
 l. 15 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 5 l. 2 to. 1 p. 302
 l. 16. expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 5 l. 5 to. 1 p. 307
 l. 17 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 5 l. 8 to. 1 p. 313
 TIT. IV. De nuptiis.
 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 7 to. 1 p. 317
 l. 18 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 7 l. 1 to. 1 p. 318
 l. 19 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 7 to. 1 p. 320 & 321
 ad l. 20 vid. lib. 3 Cod. Th. tit. 7 l. 1 to. 1 p. 319
 l. 22 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 7 l. 3 to. 1 p. 321
 & lib. 7 Cod. Th. tit. 13 to. 2 p. 378
 TIT. V. De incestis & inutilibus nuptiis.
 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 12 to. 1 p. 336
 l. 3 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 7 l. 6 to. 4 p. 367
 ad l. 5 vide lib. 3 Cod. Th. tit. 12 to. 1 p. 336
 p. 338
 l. 6 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 12 to. 1 p. 338
 TIT. VI.

ET CONSTITUTIONVM.

**TIT. VI. De interdicto matrimonio inter pupil-
lam & tutorem seu curatorem filiosque eorum.**

ad l. 5 vid. l. vn. Cod. Th. lib. 3 tit. 6 to. 1 p. 316

**TIT. VII. Si quacunq; præditiu potestate, vel ad
eum pertinentes, ad suppositarum iurisdictioni sua
aspicere tentauerint nuptias.**

expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 11 to. 1 p. 333

l. 1 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 11 l. vn. to. 1 p. 334

TIT. VIII. Si nuptiæ ex rescripto petantur.

expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 10 to. 1 p. 329

l. 1 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 10 l. 1 to. 1 p. 330

TIT. IX. De secundis nuptiis.

expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 8 to. 1 p. 322

l. 1 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 8 l. 1 to. 1 p. 323

l. 2 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 8 l. 2 to. 1 p. 323

l. 3 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 8 l. 2 to. 1 p. 325

l. 6 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 21 to. 1 p. 213

**TIT. X. Si secundo nupserit mulier, cui maritus
vsumfructum reliquit.**

expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 9 to. 1 p. 328

l. vn. expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 9 in l. vn. to. 1

pag 328

**TIT. XI. De dotis promissione & nuda pollicita-
tione.**

l. 6 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 13 l. 4 to. 1 p. 347

& lib. 2 Cod. Th. tit. 21 to. 1 p. 212

TIT. XII. De iure dotium.

expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 21 to. 1 p. 213

**TIT. XIII. De rei uxorie actione in ex stipulatu
actionem transfusa, & de natura dotibus prestita.**

ad l. vn. §. 5 vide lib. 3 Cod. Th. tit. 13 l. 1 to. 1 p. 344

**TIT. XIV. De pactis conuentis tam super dote
quàm super donatione ante nuptias & paraphernis.**

TIT. XV. De dote cauta non numerata.

vide lib. 9 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 372

**TIT. XVI. De donationibus inter virum & ux-
orem, & a parentibus in liberos factis, & de ratiba-
tione.**

l. 24 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 l. 1 to. 3 p. 354

ad l. vlt. vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 354

**TIT. XVII. De repudiis & iudicio de moribus
sublato.**

expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 16 to. 1 p. 352

ad l. vlt. vid. lib. 3 Cod. Th. tit. 16 to. 1 p. 344

**TIT. XVIII. Soluta matrimonio quemadmodum dos
petatur.**

l. 11 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 13 l. vlt. to. 1 p. 346

TIT. XIX. Si dos constante matrimonio soluta.
ad l. vn. vid. lib. 3 Cod. Th. tit. 13 to. 1 p. 346

**TIT. XX. Ne fideiussores vel mandatores dotium
dentur.**

expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 15 to. 1 p. 350

ad l. 1 vid. lib. 3 Cod. Th. tit. 15 l. vn. to. 1 p. 350

TIT. XXI. Rerum amotarum.

**TIT. XXII. Ne pro dote mulieris bona quondam
mariti addicantur, id est, in solutum dentur.**

TIT. XXIII. De fundo dotali.

**TIT. XXIV. Diuortio facto apud quem liberi mo-
rari vel educari debeant.**

TIT. XXV. De alendis liberis ac parentibus.

TIT. XXVI. De concubinis.

**TIT. XXVII. De naturalibus liberis & matribus
eorum, & ex quibus causis iusti efficiantur.**

ad hunc tit. vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 6 to. 1 p. 392

TIT. XXVIII. De testamentaria tutela.

TIT. XXIX. De confirmando tutore.

Tom. VI.

TIT. XXX. De legitima tutela.

TIT. XXXI. Qui petant tutores vel curatores.

TIT. XXXII. Vbi petantur tutores vel curatores.

**TIT. XXXIII. De tutoribus vel curatoribus illustri-
um vel clarissimarum personarum.**

l. 1 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 17 l. 1 to. 1 p. 361

**TIT. XXXIV. Qui dare tutores vel curatores pos-
sunt, & qui dari non possunt.**

l. 11 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 17 l. 3 to. 1 p. 358

**TIT. XXXV. Quando mulier tutela officio fungi
poteß.**

l. 2 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 17 l. 3 to. 1 p. 362

**TIT. XXXVI. In quibus casibus tutorem vel curato-
rem habenti tutor vel curator dari poteß.**

**TIT. XXXVII. De administratione tutorum vel
curatorum & de pecunia pupillari facienda vel de-
ponenda.**

expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 19 to. 1 p. 364

ad l. 6 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 15 to. 3 p. 501

l. 20 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 19 l. 1 to. 1 p. 365

l. 21 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 19 l. 2 to. 1 p. 367

l. 23 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 19 l. 3 to. 1 p. 368

l. 24 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 19 l. 4 to. 1 p. 369

TIT. XXXVIII. De periculo tutorum & curatorum.

expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 19 to. 1 p. 364

**TIT. XXXIX. Quando ex facto tutoris vel curatoris
mineres agere vel conueniri possunt.**

**TIT. XL. Si ex pluribus tutoribus vel curatoribus
omnes vel vnus agere pro minore vel conueniri pos-
sint.**

l. 2 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 4 l. 1 to. 1 p. 111

**TIT. XLI. Ne tutor vel curator vectigalia con-
ducatur.**

**TIT. XLII. De tutore vel curatore, qui satis non
dedit.**

TIT. XLIII. De suspectis tutoribus vel curatoribus.

TIT. XLIV. De in litem dando tutore vel curatore.

TIT. XLV. De eo, qui pro tutore negotia gessit.

TIT. XLVI. Si mater indemnitatem promissit.

**TIT. XLVII. Si contra matris voluntatem tutor
datus sit.**

TIT. XLVIII. Ut cause post pubertatem adsit tutor.

TIT. XLIX. Vbi pupilli educari debeant.

TIT. L. De alimentis pupillo prestandis.

TIT. LI. Arbitrium tutela.

**TIT. LII. De diuidenda tutela, & pro qua parte
quisque tutorum conueniatur.**

TIT. LIII. De in litem iurando.

TIT. LIV. De heredibus tutorum vel curatorum.

TIT. LV. Si tutor vel curator non gesserit.

TIT. LVI. De usuris pupillaribus.

**TIT. LVII. De fideiussoribus tutorum vel curato-
rum.**

TIT. LVIII. De contrario iudicio tutela.

TIT. LIX. De autoritate prestanda.

TIT. LX. Quando tutores vel curatores esse desinant.

TIT. LXI. De actore a tutore seu curatore dando.

**TIT. LXII. De excusationibus tutorum & curato-
rum & de temporibus eorum.**

l. 24 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 5 l. 7 to. 5 p. 71
& p. 93

**TIT. LXIII. Si tutor vel curator falsis allegationi-
bus excusatus sit.**

(D)

TIT. LXIV.

INDEX TITVLORVM

TIT. LXIV. *Si tutor vel curator reipublica causa abfuerit.*

TIT. LXV. *De excusationibus veteranorum.*

TIT. LXVI. *Qui numero liberorum se excusant.*
vid. lib. 12 Cod. Th. tit. 17 to. 4 p. 651

TIT. LXVII. *Qui morbo.*

TIT. LXVIII. *Qui aetate.*

TIT. LXIX. *Qui numero tutelarum.*

TIT. LXX. *De curatore furiosi vel prodigi.*

TIT. LXXI. *De praediis & aliis rebus minorum sine decreto non alienandis vel obligandis.*

ad l. ult. vid. lib. 6. C. Th. tit. 4 to. 2 p. 51

TIT. LXXII. *Quando decreto opus non est.*

TIT. LXXIII. *Si quis ignorans rem minoris esse, sine decreto comparauerit.*

TIT. LXXIV. *Si maior factus alienationem factam sine decreto ratam habuerit.*

TIT. LXXV. *De magistratibus conueniendis.*

TIT. XIX. *De repudianda bonorum possessione.*

TIT. XX. *De collationibus.*

vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 2 to. 1 p. 374
& lib. 5 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 470
ad l. 19 vid. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 l. 5 to. 1 p. 471

TIT. XXI. *De testamento militis.*

TIT. XXII. *Qui testamenta facere possunt vel non.*

ad l. 5 & 6 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 to. 5 p. 490
ad l. 7 vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 l. 2 to. 1 p. 377

TIT. XXIII. *De testamentis & quemadmodum testamenta ordinentur.*

expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 to. 1 p. 375
ad l. 3 vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 to. 1 p. 378
ad l. 14 lib. 4 Cod. Th. tit. 4 to. 1 p. 380
ad l. 15 vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 l. 3 to. 1 p. 379
l. 17 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 l. 4 to. 1 p. 379
l. 18 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 l. 4 to. 1 p. 381
ad l. 19 vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 19 l. 6 to. 1 p. 207
& to. 3 p. 207 & to. 2 p. 682
l. 20 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 1 l. 5 to. 1 p. 382
ad auth. quod sine, vid. Cod. Th. tit. 1 p. 387
ad l. 23 vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 1 p. 381
ad l. 27 vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 l. 6 to. 1 p. 388

TIT. XXIV. *De heredibus instituendis & quae personae heredes institui non possunt.*

l. 11 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 l. 9 to. 1 p. 475

TIT. XXV. *De institutionibus & substitutionibus & restitutionibus sub condicione factis.*

TIT. XXVI. *De impuberum & aliis substitutionibus.*

TIT. XXVII. *De necessariis seruis heredibus instituendis vel substituendis.*

TIT. XXVIII. *De liberis praeteritis vel exheredatis.*

TIT. XXIX. *De posthumis heredibus instituendis vel exheredandis vel praeteritis.*

TIT. XXX. *De iure deliberandi.*

expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 271
l. 16 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 149 to. 4 p. 515
l. 17 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 18 to. 2 p. 694
ad l. 18 vid. lib. 1 Cod. Th. tit. 1 l. 1 to. 1 p. 372
TIT. XXXI. *De repudianda vel abstinentia hereditate.*

TIT. XXXII. *Quemadmodum testamenta aperiantur, inspicantur & describantur.*

TIT. XXXIII. *De edicto diui Adriani tollendo, & quemadmodum scriptus haeres in possessionem mittatur.*

TIT. XXXIV. *Si quis aliquem testari prohibuerit vel coegerit.*

TIT. XXXV. *De his, quibus ut indignis hereditates auferuntur, & ad Senatus consultum Silanianum.*

ad l. 5 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 to. 3 p. 162

TIT. XXXVI. *De codicillis.*

expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 to. 1 p. 375
ad l. 7 vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 to. 1 p. 377
l. 8 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 l. 7 to. 1 p. 388

TIT. XXXVII. *De legatis.*

TIT. XXXVIII. *De verborum & rerum significatione.*

TIT. XXXIX. *Si omissa sit causa testamenti.*

TIT. XL. *De indicia viduitate & lege Iulia miscella tollenda.*

TIT. XLI. *De his, quae pene nomine in testamento vel codicillis scribuntur vel relinquuntur.*

TIT. XLII. *De fideicommissis.*

TIT. XLIII. *Communia de legatis & fideicommissis, & de in rem missione tollenda.*

TIT. XLIV.

LIBER SEXTVS CODICIS IVSTINIANEI.

TIT. I. *De seruis fugitiuis & libertis.*

expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 9 to. 1 p. 492
ad l. 3 vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 19 to. 1 p. 411
ad l. 7 vid. lib. 5 Cod. Th. tit. 9 to. 1 p. 497
ad l. ult. vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 2 to. 5 p. 373

TIT. II. *De furis & seruo corrupto.*

TIT. III. *De operis libertorum.*

TIT. IV. *De bonis libertorum.*

TIT. V. *Si in fraudem patroni a libertis alienatio facta sit.*

TIT. VI. *De obsequiis Patrono praestandis.*

TIT. VII. *De libertis & eorum liberis.*

l. 2 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 11 to. 1 p. 418
vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 22 to. 1 p. 216
l. 3 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 11 l. 2 to. 1 p. 419
l. ult. expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 11 l. 3 to. 1 p. 419

TIT. VIII. *De iure aureorum annulorum.*

TIT. IX. *Qui admitti ad bonorum possessionem possunt & intra quod tempus.*

ad l. 3 vide lib. 8 Cod. Th. tit. 18 to. 2 p. 695
ad l. 8 vide lib. 8 Cod. Th. tit. 18 to. 2 p. 690

TIT. X. *Quando non petentium partes petentibus accrescant.*

TIT. XI. *De bonorum possessione secundum tabulas.*

vide lib. 4. Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 371

TIT. XII. *De bonorum possessione contra tabulas, quam Praetor liberis pollicetur.*

ad l. ult. vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 373

TIT. XIII. *De bonorum possessione contra tabulas, quae patronis liberisque eorum datur.*

ad l. 2 vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 to. 1 p. 388

TIT. XIV. *Vnde liberi.*

l. 3 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 18 to. 2 p. 690

TIT. XV. *Vnde legitimi & vnde cognati.*

TIT. XVI. *De Successorio edicto.*

TIT. XVII. *De Carboniano edicto.*

l. 2 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 3 l. 1 to. 1 p. 374

TIT. XVIII. *Vnde vir & uxor.*

l. vn. expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 475

ET CONSTITUTIONVM.

TIT. XLIV. *De falsa causa adiecta legato vel fideicommissio.*

TIT. XLV. *De his, quæ sub modo legata, vel fideicommissa relinquuntur.*

TIT. XLVI. *De conditionibus insertis tam legatis quam fideicommissis & libertatibus.*

TIT. XLVII. *De usuris & fructibus legatorum seu fideicommissorum.*

TIT. XLVIII. *De incertis personis.*

TIT. XLIX. *Ad Senatusconsultum Trebellianum.*

TIT. L. *Ad legem Falcidiam.*

vid. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 l. 1 to. 1 p. 463

TIT. LI. *Decaducis tollendis.*

TIT. LII. *De his, qui ante apertas tabulas hereditatem transmittunt.*

TIT. LIII. *Quando dies legati vel fideicommissi cedit.*

TIT. LIV. *Vt in possessionem legatorum vel fideicommissorum seruandorum causamittatur, & quando satisfdari debeat.*

TIT. LV. *De suis & legitimis liberis & ex filia nepotibus ab intestato venientibus.*

vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 463

l. 9 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 l. 4 to. 1 p. 469

l. 10 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 l. 6 to. 1 p. 472

l. 11 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 l. 8 to. 1 p. 474

TIT. LVI. *Ad Senatusconsultum Tertullianum.*

l. 5 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 l. 8 te. 1 p. 474

l. 8 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 474

& lib. 8 Cod. Th. tit. 18 l. 6 to. 2 p. 693

vide etiam l. vn. lib. 4 Cod. Th. tit. 1. to. 1

p. 371

TIT. LVII. *Ad Senatusconsultum Orficianum.*

l. 10 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 l. 3 to. 1 p. 468

TIT. LVIII. *De legitimis heredibus.*

expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 463

TIT. LXIX. *Communia de successioneibus.*

TIT. LX. *De bonis maternis & materni generis.*

expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 18 to. 2 p. 682

l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 18 l. 1 to. 2 p. 685

l. 2 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 18 l. 7 to. 2 p. 693

l. 3 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 18 l. 9 to. 2 p. 695

TIT. LXI. *De bonis, qualiberis.*

expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 19 to. 2 p. 698

l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 19 to. 2 p. 699

ad l. 2 vid. lib. 3 Cod. Th. tit. 5 l. vlt. to. 1 p. 313

ad l. 6 vid. lib. 8 Cod. Th. tit. 18 to. 2 p. 685

TIT. LXII. *De hereditatibus decurionum, nauiculariorum, cohortalium, militum & fabricensium.*

ad hunc tit. vide lib. 5 Cod. Th. tit. 2 to. 1 p. 477

& to. 4 p. 364

ad l. 1 vide lib. 13 Cod. Th. tit. 5 to. 5 p. 57

l. 2 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 4 l. vn. to. 1 p. 480

ad l. 3 vid. lib. 5 Cod. Th. tit. 2 to. 1 p. 477

& to. 4 p. 51

ad l. 4 vid. lib. 12 Cod. Th. tit. 4 to. 4 p. 572

TIT. V. *De dedititia libertate tollenda.*

TIT. VI. *De Latina libertate tollenda & per certos modos in ciuitatem Romanam transfusa.*

TIT. VII. *De communi seruo manumisso.*

TIT. VIII. *De seruo pignori dato manumisso.*

TIT. IX. *De seruis reip. manumittendis.*

ad l. vlt. vid. lib. 8 Cod. Th. tit. 2 to. 2 p. 492

TIT. X. *De his, qui a non domino manumissi sunt.*

l. 7 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 10 l. 1 to. 1 p. 416

TIT. XI. *Qui manumittere non possunt, & ne in fraudem creditorum manumittatur.*

TIT. XII. *Qui non possunt ad libertatem peruenire.*

TIT. XIII. *Pro quibus causis serui pro premio libertatem accipiunt.*

l. 2 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 21 to. 3 p. 191 in nor.

& p. 192

l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 24 to. 3 p. 211

l. 4 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 18 to. 2 p. 411 412

TIT. XIV. *De ingenuis manumissis.*

ad l. diffamari, vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 34 to. 3 p. 268

TIT. XV. *Communia de manumissionibus.*

TIT. XVI. *De liberali causa.*

TIT. XVII. *De adserione tollenda.*

TIT. XVIII. *Quibus ad libertatem proclamare non licet, & de rebus eorum, qui ad libertatem proclamare non prohibentur.*

l. 3 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 8 l. 2 to. 1 p. 405

TIT. XIX. *De ordine cognitionum.*

TIT. XX. *De collusionem detegenda.*

TIT. XXI. *Ne de statu defunctorum post quinquennium queratur.*

TIT. XXII. *De longi temporis prescriptione, qua pro libertate, & non aduersus libertatem opponitur.*

TIT. XXIII. *De peculio eius, qui libertatem meruit.*

TIT. XXIV. *De Senatusconsulto Claudiano tollendo.*

vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 9 to. 1 p. 410

TIT. XXV. *De nudo iure Quiritum tollendo.*

TIT. XXVI. *De usucapione pro emptore vel trans-actione.*

TIT. XXVII. *De usucapione pro donato.*

TIT. XXVIII. *De usucapione pro dote.*

TIT. XXIX. *De usucapione pro herede.*

TIT. XXX. *Communia de usucapionibus.*

TIT. XXXI. *De usucapione transformanda, & de sublata differentia rerum mancipi & nec mancipi.*

TIT. XXXII. *De acquirenda & retinenda possessione.*

l. 1 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 22 l. 5 to. 1 p. 459

TIT. XXXIII. *De prescriptione longi temporis decem vel viginti annorum.*

ad l. 4 vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 13 l. 2 to. 1 p. 424

& lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 335

TIT. XXXIV. *In quibus causis cessat longi temporis prescriptio.*

TIT. XXXV. *Quibus non obicitur longi temporis prescriptio.*

TIT. XXXVI. *Si aduersus creditorem prescriptio opponatur.*

TIT. XXXVII. *De quadriennii prescriptione.*

ad hunc tit. vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 15 to. 1 p. 430

ad l. 2 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 8 to. 3 p. 450

TIT. XXXVIII. *Ne rei dominica vel templorum vindicatio temporis prescriptione submoueatur.*

l. 3 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 1 l. 15 to. 3 p. 422

TIT. XXXIX. *De prescriptione triginta vel quadraginta annorum.*

(D) 2

expl.

LIBER SEPTIMVS CODICIS IVSTINIANEI

TIT. I. *De vindicta, libertate & apud Concilium manumissione.*

vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 7 to. 1 p. 396

TIT. II. *De testamentaria manumissione.*

TIT. III. *De lege Fufia Caninia tollenda.*

TIT. IV. *De fideicommissariis libertatibus.*

INDEX TITVLORVM

- expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 14 to. 1 p. 425
l. 3 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 12 l. 1 to. 1 p. 426
- TIT. XL. De annali exceptione Italici contractus tollenda, & de diuersis temporibus, & exceptionibus, & prescriptionibus, & interruptionibus earum.
- TIT. XLI. De alluionibus & paludibus & pascuis ad alium statum translatis.
- TIT. XLII. De sententiis Praefectorum praetorio.
- TIT. XLIII. Quomodo & quando Iudex sententiam proferre debeat praesentibus partibus vel vna parte absente.
- TIT. XLIV. De sententiis ex periculo recitandis.
expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 17 to. 1 p. 433
l. 2 & 3 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 16 l. 1 to. 1 p. 433
- TIT. XLV. De sententiis & interlocutionibus omnium iudicum.
- TIT. XLVI. De sententia, quae sine certa quantitate profertur.
- TIT. XLVII. De sententiis, quae pro eo, quod interest, preferuntur.
- TIT. XLVIII. Si a non competente Iudice iudicatum esse dicatur.
l. 4 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 16 l. 2 to. 1 p. 431
- TIT. XLIX. De poena Iudicis, qui male iudicauit, vel eius, qui iudicem, vel aduersarium corrumpere curauit.
- TIT. L. Sententiam rescindi non posse.
l. 3 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 16 l. 1 to. 1 p. 431
- TIT. LI. De fructibus & litium expensis.
expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 18 to. 1 p. 439
l. 2 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 18 l. 1 to. 1 p. 439
l. 3 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 18 l. 2 to. 1 p. 441
- TIT. LII. De re iudicata.
expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 16 to. 1 p. 431
l. ult. expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 5 l. 55 to. 6 p. 198
- TIT. LIII. De executione rei iudicatae.
ad l. 1 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 1 to. 3 p. 411
- TIT. LIV. De vsuris rei iudicatae.
expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 19 to. 1 p. 441
- TIT. LV. Si plures vna sententia condemnati sunt.
- TIT. LVI. Quibus res iudicata non nocet.
- TIT. LVII. Comminationes, epistolas, programmata, subscriptiones, auctoritatem rei iudicatae non habere.
ad l. 4 vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 29
- TIT. LVIII. Si ex falsis instrumentis, vel testimonio iudicatum sit.
- TIT. LIX. De Confessis.
- TIT. LX. Inter alios acta vel iudicata, aliis non nocere.
- TIT. LXI. De relationibus.
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 29 to. 4 p. 224
l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 29 l. 2 to. 4 p. 226
vide l. 1 Cod. Th. tit. 29 l. 1 to. 4 p. 232
l. 2 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 29 l. 3 to. 4 p. 227
l. 3 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 29 l. 4 to. 4 p. 227
- TIT. LXII. De Appellationibus & consultationibus.
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 to. 3 p. 230
ad l. 6 § ult. vid. l. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 2 to. 4 p. 247
l. 12 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 2 to. 4 p. 234
l. 13 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 5 & 7 to. 4 p. 237
l. 14 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 7 to. 4 p. 239
l. 15 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 9 to. 4 p. 241
l. 16 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 11 to. 4 p. 243
l. 17 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 22 to. 4 p. 246
l. 18 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 14 to. 4 p. 247
l. 19 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 16 to. 4 p. 249
- ad l. 20 vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 22 to. 4 p. 255 & p. 310
- l. 21 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 25 to. 4 p. 257
l. 22 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 26 to. 4 p. 258
l. 24 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 32 to. 4 p. 264
l. 25 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 38 to. 4 p. 269
l. 26 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 45 to. 4 p. 275
lib. 9 Cod. Th. tit. 40 to. 3 p. 337
l. 27 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 53 to. 4 p. 280
l. 28 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 56 to. 4 p. 282
vid. l. 48 Cod. Th. tit. 30 l. 57 to. 4 p. 283
l. 29 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 58 to. 4 p. 284
l. 30 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 67 to. 4 p. 290
ad l. 36 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 36 to. 4 p. 319
- TIT. LXIII. De temporibus & reparationibus appellationum seu consultationum.
vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 6 to. 1 p. 124
& lib. 11 Cod. Th. tit. 31 to. 4 p. 292
l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 10 to. 4 p. 242
- TIT. LXIV. Quando prouocare non est necesse.
- TIT. LXV. Quorum appellationes non recipiuntur.
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 6 to. 4 p. 304
l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 36 l. 7 to. 4 p. 311
l. 3 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 36 l. 17 to. 4 p. 317
l. 4 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 36 l. 19 to. 4 p. 319
l. 5 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 36 l. 15 to. 4 p. 316
& p. 324
l. 6 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 36 l. 26 to. 4 p. 325
l. 7 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 36 l. 29 to. 4 p. 327
l. 8 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 36 l. 32 to. 4 p. 329
- TIT. LXVI. Si pendente appellatione mors interuenierit.
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 35 to. 4 p. 303
l. 6 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 35 l. 1 to. 4 p. 303
- TIT. LXVII. De his, qui per metum iudicii non appellauerunt.
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 34 to. 4 p. 301
l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 30 to. 4 p. 262
- TIT. LXVIII. Si vnus ex pluribus appellauerit.
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 37 to. 4 p. 330
- TIT. LXIX. Si de momentanea possessione fuerit appellatum.
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 37 l. 1 to. 4 p. 330
l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 37 l. 1 to. 4 p. 330
- TIT. LXX. Ne liceat in vna eademque causa tertio prouocare, vel post duas sententias Iudicum, quas definitio Praefectorum roborauerit, eas retractare.
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 38 to. 4 p. 331
- TIT. LXXI. Qui bonis cedere possunt.
expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 20 to. 1 p. 444
l. 6 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 20 l. 2 to. 1 p. 446
- TIT. LXXII. De bonis auctoritate Iudicis possidentis seu venundandis & de separationibus bonorum.
- TIT. LXXIII. De privilegio fisci.
- TIT. LXXIV. De privilegio dotis.
- TIT. LXXV. De reuocandis his, quae in fraudem creditorum alienata sunt.

LIBER OCTAVVS

CODICIS IVSTINIANEI.

- TIT. De interdictis.
l. 1 ad l. 1 vide lib. 2 Cod. Th. tit. 21 to. 1 p. 112
l. 4 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 4 l. 6 to. 1 p. 119
TIT. II.

ET CONSTITUTIONVM.

- TIT. II. Quorum bonorum.**
 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 21 to. 1 p. 447
 l. 3 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 21 l. vn. to. 1 p. 447
- TIT. III. Quorum legatorum.**
 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 21 to. 1 p. 447
- TIT. IV. Vnde vi.**
 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 22 to. 1 p. 449
 l. 5 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 2 l. 26 to. 1 p. 230
 l. 6 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 22 l. 2 to. 1 p. 454
 l. 7 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 22 l. 3 to. 1 p. 456
 l. 8 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 l. 7 to. 1 p. 97
 ad l. 9. vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 14 to. 5 p. 463
- TIT. V. Si per vim vel alio modo absentis perturbata sit possessio.**
 l. 1 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 22 l. 1 to. 1 p. 451
 l. 2 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 22 l. 5 to. 1 p. 459
- TIT. VI. Vti possidetis.**
- TIT. VII. De tabulis exhibendis.**
- TIT. VIII. De liberis exhibendis seu deducendis, & de libero homine exhibendo.**
- TIT. IX. De precario & Saluiano interdicto.**
- TIT. X. De adificiis priuatis.**
 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 24 to. 1 p. 462
 ad l. 6 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 311
 ad l. 7 vid. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 15 to. 2 p. 546
 l. 9 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 1 l. 46 to. 5 p. 358
 l. 11 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 24 to. 1 p. 462
- TIT. XI. De noui operis nuntiatione.**
- TIT. XII. De operibus publicis.**
 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 307
 l. 1 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 5 to. 5 p. 315
 l. 2 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 6 to. 5 p. 316
 l. 4 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 8 to. 5 p. 317
 l. 5 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 11 to. 5 p. 318
 & p. 321
 l. 6 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 22 to. 5 p. 334
 l. 7 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 23 to. 5 p. 335
 l. 8 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 24 to. 5 p. 337
 l. 9 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 30 to. 5 p. 342
 l. 10 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 31 to. 5 p. 343
 l. 11 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 32 to. 5 p. 344
 l. 12 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 34 to. 5 p. 346
 l. 13 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 37 to. 5 p. 349
 l. 14 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 39 to. 5 p. 350
 l. 15 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 40 to. 5 p. 351
 l. 16 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 44 to. 5 p. 356
 l. 17 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 47 to. 5 p. 359
 l. 18 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 51 to. 5 p. 363
 l. 19 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 52 to. 5 p. 365
 ad l. 22 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 313
- TIT. XIII. De rationibus operum publicorum & de patribus ciuitatum.**
 ad hunc tit. vide lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 316
 & lib. 10 Cod. Th. tit. 3 to. 3 p. 430
- TIT. XIV. De pignoribus & hypothecis.**
 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 30 to. 1 p. 259
- TIT. XV. In quibus causis pignus vel hypotheca tacite contrahitur.**
- TIT. XVI. Si aliena res pignori data sit.**
 l. 8 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 30 l. 2 to. 1 p. 262
- TIT. XVII. Qua res pignori obligari possunt vel non, & qualiter pignus contrahatur.**
 l. 7 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 30 l. 1 to. 1 p. 259
- TIT. XVIII. Qui potiores in pignore habeantur.**
- TIT. XIX. De his, qui in priorum creditorum locum succedunt.**
- TIT. XX. Si antiquior creditor pignus vendiderit.**
- TIT. XXI. Si communis res pignori data sit.**
- TIT. XXII. De pratorio pignore & ut in actionibus debitorum missio pratoris pignoris procedat.**
- TIT. XXIII. Si in causa iudicati pignus captum sit.**
- TIT. XXIV. Si pignus pignori datum sit.**
- TIT. XXV. De partu pignoris & omni causa.**
- TIT. XXVI. De remissione pignoris.**
- TIT. XXVII. Etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri posse.**
- TIT. XXVIII. De distractione pignorum.**
 ad l. 4 & 9 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 17 to. 3 p. 512
- TIT. XXIX. Debitorem venditionem pignoris impedire non posse.**
- TIT. XXX. Si vendito pignore agatur.**
 ad l. 1 & 3 vide lib. 10 Cod. Th. tit. 17 to. 3 p. 512
- TIT. XXXI. De lutione pignoris.**
- TIT. XXXII. Si vnus ex pluribus heredibus creditoris vel debitoris partem suam debiti soluerit, vel acceperit.**
- TIT. XXXIII. Si pignoris conventionem numeratio pecunia secuta non fuerit.**
- TIT. XXXIV. De iure domini impetrando.**
 ad l. ult. vid. lib. 16 Cod. Th. tit. 17 to. 3 p. 512
- TIT. XXXV. De pactis pignorum & de lege commissoria in pignoribus rescindenda.**
 l. 3 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 2 l. vn. to. 1 p. 290
- TIT. XXXVI. De exceptionibus seu praescriptionibus.**
 l. 13 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 65 to. 4 p. 289
- TIT. XXXVII. De litigijs.**
 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 5 to. 1 p. 391
 l. 2 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 5 to. 1 p. 391
 ad l. ult. vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 5 to. 1 p. 391
- TIT. XXXVIII. De contrahenda & committenda stipulatione.**
- TIT. XXXIX. De inutilibus stipulationibus.**
- TIT. XL. De duobus reis stipulandi & promittendi.**
- TIT. XLI. De fideiussoribus & mandatoribus.**
- TIT. XLII. De nouationibus & delegationibus.**
- TIT. XLIII. De solutionibus & liberationibus.**
 ad l. 24 vide lib. 13 Cod. Th. tit. 6 to. 5 p. 111
- TIT. XLIV. De acceptilationibus.**
- TIT. XLV. De euictionibus.**
- TIT. XLVI. Creditorem euictionem pignoris non debere.**
- TIT. XLVII. De patria potestate.**
 l. 10 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 8 l. 2 to. 1 p. 405
- TIT. XLVIII. De adoptionibus.**
- TIT. XLIX. De emancipationibus liberorum.**
- TIT. L. De ingratissimis liberis.**
 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 14 to. 2 p. 663
 l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 14 l. vn. to. 2 p. 664
- TIT. LI. De postliminio reuersis & redemptis ab hostibus.**
 vid. lib. 5 Cod. Th. tit. 5 to. 1 p. 481
 l. 19 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 5 l. 1 to. 1 p. 482
 l. 20 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 5 l. 2 to. 1 p. 483
- TIT. LII. De infantibus expositis liberis & seruicis, & de his, qui sanguinolentos nutriendos acceperunt.**
 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 7 to. 1 p. 487
 l. 2 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 7 to. 1 p. 487
- TIT. LIII. Quae sit longa consuetudo.**
 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 12 to. 1 p. 502
 ad l. 2 vid. lib. 5 Cod. Th. tit. 12 l. vn. to. 1 p. 503
- (E)
- TIT. LIV.

INDEX TITVLORVM

TIT. LIV. De donationibus.

- expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 12 to. 2 p. 638
 l. 25 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 12 l. 1 to. 2 p. 640
 l. 26 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 12 to. 2 p. 644
 l. 27 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 12 l. 5 to. 2 p. 649
 l. 28 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 12 l. 8 & l. 9 to. 2 p. 651
 ad l. 29 vid. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 l. 8 to. 1 p. 473
 ad l. 31 vid. lib. 8 Cod. Th. tit. 12 l. 1 to. 2 p. 640

TIT. LV. De donationibus, que sub modo vel conditione vel certo tempore conficiuntur.

TIT. LVI. De reuocandis donationibus.

- expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 13 to. 2 p. 654
 l. 3 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 29 to. 1 p. 203
 & in l. 1 p. 210
 l. 7 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 13 l. 1 to. 2 p. 655
 l. 8 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 13 l. 3 to. 2 p. 657
 l. 9 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 13 l. 6 to. 2 p. 662

TIT. LVII. De donationibus causa mortis.

TIT. LVIII. De infirmis panis cælibatus & orbitatis, & decemariis sublati.

- expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 16 to. 2 p. 675
 l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 1 l. 1 to. 2 p. 676
 l. 2 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 17 to. 2 p. 680

TIT. LIX. De iure liberorum.

- expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 17 to. 2 p. 678
 l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 17 l. 3 to. 2 p. 680

- l. 5 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 14 l. 3 to. 3 p. 95
 & lib. 6 Cod. Th. tit. 3 to. 2 p. 29
 ad l. ult. vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 356

TIT. IX. Ad l. Iuliam de adulteriis & supro.

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 7 to. 3 p. 59
 ad auth. si vero vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 7 l. 1 to. 3 p. 60
 l. 29 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 7 l. 1 to. 3 p. 60
 l. 30 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 7 l. 2 to. 3 p. 63
 & l. 4 to. 4 p. 308
 l. 31 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 7 l. 3 to. 3 p. 65
 l. 32 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 7 l. 4 to. 3 p. 67
 l. 33 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 7 l. 7 to. 3 p. 72
 l. 34 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 7 l. 34 to. 3 p. 73
 l. 35 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 16 l. 2 to. 1 p. 356

TIT. X. Si quis eam, cuius tutor fuerit, corruperit.

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 8 l. vn. to. 3 p. 75
 l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 8 l. vn. to. 3 p. 75

TIT. XI. De mulieribus, quæ se propriis seruis iunxerunt.

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 9 to. 3 p. 77
 l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 9 l. vn. to. 3 p. 77

TIT. XII. Ad legem Iuliam de vi publica vel priuata.

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 12 to. 3 p. 79
 l. 6 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 10 to. 3 p. 80
 l. 7 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 10 l. 3 to. 3 p. 81
 l. 8 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 10 l. 4 to. 3 p. 83
 l. 9 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 28 to. 3 p. 242

TIT. XIII. De raptu virginum seu viduarum nec non sanctimonialium.

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 24 to. 3 p. 210
 & p. 217
 ad l. vn. vide lib. 9 Cod. Th. tit. 24 25 to. 3 p. 210
 & sequ.

TIT. XIV. De emendatione seruorum.

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 12 to. 3 p. 86
 l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 12 l. 4 to. 3 p. 86

TIT. XV. De emendatione propinquorum.

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 13 to. 3 p. 90
 l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 13 l. 1 to. 3 p. 90

TIT. XVI. Ad legem Corneliam de fisciis.

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 14 to. 3 p. 91
 l. 8 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 14 l. 1 to. 3 p. 91
 l. 9 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 7 to. 3 p. 67

TIT. XVII. De his, qui parentes vel liberos occiderunt.

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 15 to. 3 p. 119
 l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 15 l. vn. to. 3 p. 120

TIT. XVIII. De maleficiis & mathematicis, & ceteris similibus.

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 16 to. 3 p. 122
 l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 16 l. 1 to. 3 p. 123
 l. 4 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 16 l. 3 to. 3 p. 125
 l. 5 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 16 l. 4 to. 3 p. 128
 l. 6 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 16 l. 6 to. 3 p. 130
 l. 8 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 16 l. 8 to. 3 p. 137
 l. 9 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 16 l. 11 to. 3 p. 141

TIT. XIX. De sepulchro violato.

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 to. 3 p. 146
 l. 2 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 l. 1 to. 3 p. 147
 l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 l. 2 to. 3 p. 150
 l. 4 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 l. 4 to. 3 p. 154
 l. 5 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 l. 5 to. 3 p. 156

TIT. XXI. Ad legem Fabiam de plagiariis.

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 18 to. 3 p. 173
 l. 16 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 18 l. vn. to. 3 p. 174

TIT. XXI. Ad legem Viselliam.

- vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 20 to. 3 p. 185 sequ.
 TIT. XXII.

LIBER NONVS

CODICIS IVSTINIANEI

TIT. I. De his, qui accusare non possunt.

- ad l. 4 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 to. 3 p. 6
 l. 19 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 l. 12 to. 2 p. 17
 l. 20 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 6 l. 3 to. 3 p. 57

TIT. II. De accusationibus & inscriptionibus.

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 to. 3 p. 2
 ad l. 11 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 31 to. 3 p. 253
 l. 13 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 l. 14 to. 3 p. 20
 l. 15 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 l. 17 to. 3 p. 24
 l. 16 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 l. 8 to. 1 p. 98
 l. 17 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 l. 19 to. 3 p. 26

TIT. III. De exhibendis & transmittendis reis.

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 2 to. 3 p. 28
 l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 2 l. 2 to. 3 p. 30
 l. 2 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 2 l. 3 to. 3 p. 31
 l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 2 l. 4 to. 3 p. 32

TIT. IV. De custodia reorum.

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 3 to. 3 p. 35
 l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 3 l. 1 to. 3 p. 35
 l. 2 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 3 l. 2 to. 3 p. 38
 l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 3 l. 3 to. 3 p. 39
 ad auth. hodie vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 3 to. 3 p. 39
 l. 4 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 3 l. 5 to. 3 p. 41
 l. 5 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 3 l. 6 to. 3 p. 43

TIT. V. De priuatis carceribus inibendis.

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 11 to. 3 p. 84

TIT. VI. Si reus vel accusator mortuus fuerit.

TIT. VII. Si quis imperatori maledixerit.

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 4 to. 3 p. 46
 l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 4 l. 1 to. 3 p. 46

TIT. VIII. Ad l. Iuliam maiestatis.

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 5 to. 3 p. 53
 l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 5 l. 1 to. 3 p. 54
 l. 4 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 35 l. 1 to. 3 p. 271
 & lib. 15 Cod. Th. tit. 15 to. 5 p. 477

ET CONSTITUTIONVM.

TIT. XXII. *Ad legem Corneliam de falsis.*

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 19 to. 3 p. 174
 l. 21 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 19 l. 1 to. 3 p. 177
 l. 22 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 19 l. 2 to. 3 p. 179
 & p. 180
 l. 23 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 19 l. 4 to. 3 p. 182

TIT. XXIII. *De his, qui sibi adscribunt in testamento.*

TIT. XXIV. *De falsa moneta.*

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 21 to. 3 p. 187
 l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 21 l. 2 to. 3 p. 191
 & p. 195
 l. 2 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 21 l. 3 to. 3 p. 196
 196 & 200
 l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 21 l. 10 to. 3 p. 201

TIT. XXV. *De mutatione nominis.*

TIT. XXVI. *Ad legem Iuliam de ambitu.*

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 26 to. 3 p. 222
 l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 26 l. 2 to. 3 p. 226

TIT. XXVII. *Ad legem Iuliam repetundarum.*

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 28 to. 3 p. 229
 l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 27 l. 3 to. 3 p. 234
 l. 2 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 27 l. 4 to. 3 p. 236
 l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 27 l. 5 to. 3 p. 237
 l. 4 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 27 l. 6 to. 3 p. 238
 l. 5 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 27 l. 7 to. 3 p. 240

TIT. XXVIII. *De crimine peculatus.*

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 28 to. 2 p. 241
 l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 28 to. 3 p. 241

TIT. XXIX. *De crimine sacrilegii.*

- l. 1 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 to. 6 p. 63

TIT. XXX. *De seditiosis & de his, qui plebem contra rempublicam audent colligere.*

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 33 to. 3 p. 259
 l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 33 l. vn. to. 3 p. 259

TIT. XXXI. *Quando civilis actio criminali praeiudicat, & an utraque ab eodem exerceri possit.*

- vide lib. 9 Cod. Th. to. 3 p. 185
 l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 20 l. vn. to. 3 p. 186

TIT. XXXII. *De crimine expilata hereditatis.*

TIT. XXXIII. *De vi bonorum raptorum.*

TIT. XXXIV. *De crimine flectionatus.*

TIT. XXXV. *De iniuriis.*

TIT. XXXVI. *De famosis libellis.*

- expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 34 to. 3 p. 260
 l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 34 l. 7 & 9 to. 4 p. 266

TIT. XXXVII. *De abigeis.*

- l. 1 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 l. 8 to. 1 p. 98

TIT. XXXVIII. *De Nili aggeribus non rumpendis.*

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 32 to. 3 p. 255
 l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 32 l. vn. to. 3 p. 256

TIT. XXXIX. *De his, qui latrones vel aliis criminibus reos occultauerint.*

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 29 to. 3 p. 243 & 246
 l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 29 l. 1 to. 3 p. 244

TIT. XL. *De requirendis reis.*

- l. 2 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 l. 2 to. 3 p. 4
 l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 379
 & lib. 10 Cod. Th. tit. 10 to. 3 p. 483

TIT. XLI. *De questionibus.*

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 35 to. 3 p. 270
 ad l. 4 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 to. 3 p. 27
 l. 16 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 35 l. 2 to. 3 p. 272
 l. 17 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 35 l. 6 to. 3 p. 278

TIT. XLII. *De abolitionibus.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 284

- l. 2 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 37 l. 2 to. 3 p. 285
 l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 37 l. 2 & 3 to. 4 p. 286

TIT. XLIII. *De generali abolitione.*

- l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 38 l. 4 to. 3 p. 288
 & p. 298

TIT. XLIV. *Ut intra certum tempus criminalis actio terminetur.*

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 36 to. 3 p. 281
 l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 36 l. 1 to. 3 p. 282
 l. 2 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 36 l. 2 to. 3 p. 283

TIT. XLV. *Ad Senatusconsultum Turpillianum.*

TIT. XLVI. *De calumniatoribus.*

- vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 to. 3 p. 21
 & lib. 9 Cod. Th. tit. 39 to. 3 p. 308
 ad l. 6 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 11 to. 3 p. 20
 l. 7 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 l. 9 to. 3 p. 14
 l. 8 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 39 l. 2 to. 3 p. 310
 l. 9 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 37 l. 3 to. 3 p. 287
 l. 10 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 l. 19 to. 3 p. 26

TIT. XLVII. *De panis.*

- expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 40 to. 3 p. 313
 l. 16 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 1 to. 3 p. 316
 l. 17 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 2 to. 3 p. 318
 l. 18 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 4 to. 3 p. 321
 l. 19 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 9 to. 3 p. 325
 l. 20 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 13 to. 3 p. 330
 l. 21 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 14 to. 3 p. 335
 l. 22 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 18 to. 3 p. 343
 l. 23 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 22 to. 3 p. 348
 l. 24 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 23 to. 3 p. 349
 l. 25 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 24 to. 3 p. 349

TIT. XLVIII. *Ne sine iussu principis certis iudiciis liceat confiscare.*

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 41 to. 3 p. 350
 l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 41 l. vn. to. 3 p. 351

TIT. XLIX. *De bonis proscriptorum seu damnatorum.*

- expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 353
 l. 7 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 l. 7 to. 3 p. 361
 l. 8 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 l. 8 to. 3 p. 363
 l. 9 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 l. 15 to. 3 p. 372
 l. 10 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 l. 24 to. 3 p. 361
 & 380

TIT. L. *De bonis eorum, qui mortem sibi conficiuerunt.*

TIT. LI. *De sententiam passis & restitutis.*

- expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 43 to. 3 p. 381
 l. 13 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 43 l. 1 p. 381

LIBER DECIMVS CODICIS IVSTINIANEI

TIT. I. *De iure fisci.*

- expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 1 to. 3 p. 406
 l. 6 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 1 l. 3 to. 3 p. 409
 l. 7 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 1 l. 5 to. 3 p. 411
 l. 8 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 1 l. 10 to. 3 p. 417
 & 484
 l. 9 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 1 l. 17 to. 3 p. 424
 vid. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 419
 l. 10 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 l. 30 to. 3 p. 484
 ad l. 11 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 l. 23 to. 3 p. 379

TIT. II. *De conueniendis fisci debitoribus.*

- expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 2 to. 3 p. 504
 l. 4 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 16 l. 2 to. 3 p. 507
 (E) 2

TIT. III.

INDEX TITVLORVM

TIT. III. *De fide & iure baſta fiſcalis, & de adiectionibus.*

expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 17 to. 3 p. 509
 l. 5 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 17 l. 1 to. 3 p. 510
 l. 6 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 17 l. 2 to. 3 p. 511

TIT. IV. *De venditione rerum fiſcalium cum priuatis communium.*

TIT. V. *Ne fiſcus rem, quam vendidit, euincat.*

TIT. VI. *De his, qui ex publicis rationibus magis pecuniam acceperunt.*

expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 24 to. 3 p. 559
 l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 24 l. 1 to. 3 p. 559
 l. 2 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 24 l. 2 to. 3 p. 560

TIT. VII. *Pœnis fiſcalibus creditores præferri.*

TIT. VIII. *De fiſcalibus uſuris.*

TIT. IX. *De ſententiis aduerſus fiſcum latis retrahendis.*

TIT. X. *De bonis vacantibus & de incorporatione.*

expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 8 to. 3 p. 445
 & p. 453
 l. 2 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 8 l. 2 to. 3 p. 446
 l. 3 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 l. 1 to. 3 p. 454
 l. 4 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 l. 30 to. 3 p. 484
 & vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 l. 23 to. 3 p. 379
 l. 5 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 8 l. 5 to. 3 p. 452

TIT. XI. *De delatoribus.*

expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 to. 3 p. 458
 l. 5 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 l. 3 to. 3 p. 462
 l. 6 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 l. 17 to. 3 p. 472

TIT. XII. *De petitionibus bonorum ſublatis.*

expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 to. 3 p. 458
 ad hunc tit. vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 351
 in not.
 l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 l. 15 to. 3 p. 470

TIT. XIII. *De his, qui ſe deferunt.*

expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 11 to. 3 p. 491
 l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 11 l. 1 to. 3 p. 491

TIT. XV. *Si liberalitatis imperialis ſocius ſine hærede deceſſerit.*

expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 14 to. 3 p. 495
 l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 14 l. 2 to. 3 p. 496

TIT. XV. *De theſauris.*

expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 15 to. 3 p. 513
 ad l. vn. vid. lib. 10 C. Th. tit. 18 to. 3 p. 513
 514 & 515

TIT. XVI. *De annoniſ & tributis.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 2
 l. 4 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 1 to. 4 p. 6
 l. 5 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 5 to. 4 p. 11
 l. 6 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 11 to. 4 p. 21
 l. 7 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 20 to. 4 p. 33
 l. 8 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 21 to. 4 p. 33
 l. 9 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 22 to. 4 p. 34
 l. 10 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 25 to. 4 p. 36
 l. 12 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 33 to. 4 p. 44

TIT. XVII. *De indiſtinctionibus.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 5 to. 4 p. 61
 l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 5 l. 2 to. 4 p. 62
 l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 5 l. 4 to. 4 p. 48
 & p. 56

TIT. XVIII. *De ſuperindicto.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 5 to. 4 p. 65
 l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 6 l. 1 to. 4 p. 66

TIT. XIX. *De exactoribus tributorum.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 to. 4 p. 67
 l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 1 to. 4 p. 69

l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 3 to. 4 p. 71
 l. 3 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 5 to. 4 p. 76
 l. 4 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 6 to. 4 p. 77
 l. 5 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 14 to. 4 p. 82
 l. 7 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 16 to. 4 p. 83

TIT. XX. *De ſuperexactionibus.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 to. 4 p. 88
 l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 8 l. vn. to. 4 p. 89

TIT. XXI. *De capiendis & diſtrahendis pignori- bus tributorum cauſa.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 9 to. 4 p. 92
 l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 4 to. 4 p. 75
 l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 7 to. 4 p. 77

TIT. XXII. *De apochis publicis & deſcriptionibus ruralibus & de diſtributionibus ciuilibus.*

l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 173 to. 4 p. 533
 l. 2 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 185 to. 4 p. 546

TIT. XXIII. *De canone largitionum titularum.*

l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 17 to. 4 p. 84

TIT. XXIV. *Ne opere a conſultoribus exigantur.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 10 to. 4 p. 96
 l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 10 l. 1 to. 4 p. 97

TIT. XXV. *De immunitate nemini concedenda.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 12 to. 4 p. 102
 TIT. XXVI. *De conditiis in publicis horreis.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 14 to. 4 p. 108
 l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 14 l. 1 to. 4 p. 109
 ad l. 2 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 330
 l. 3 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 14 l. 3 to. 4 p. 111

TIT. XXVII. *Vt nemini liceat in emptione ſpecierum ſe excuſare, & de muncere ſitocomie.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 15 to. 4 p. 112
 TIT. XXVIII. *De collatione donatorum vel releu- atorum aut translatorum ſeu aderatorum.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 20 to. 4 p. 154
 ad l. vlt. vid. lib. 13 Cod. Th. tit. 10 to. 5 p. 131

TIT. XXIX. *De collatione æris.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 21 to. 4 p. 167
 l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 21 l. 2 to. 4 p. 169

TIT. XXX. *De diſcuſſoribus.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 26 to. 4 p. 193
 l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 26 l. 1 to. 4 p. 194
 l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 26 l. 2 to. 4 p. 195

TIT. XXXI. *De decurionibus & filiis eorum, & qui decuriones habeantur, & quibus modis a fortuna curiæ liberentur.*

expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 352
 l. 14 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 12 l. 1 to. 4 p. 360
 l. 15 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 12 l. 15 to. 4 p. 363
 l. 16 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 12 l. 9 to. 4 p. 371
 & to. 5 p. 100
 l. 17 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 13 to. 4 p. 374
 l. 18 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 16 to. 4 p. 376
 l. 19 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 17 to. 4 p. 378
 l. 20 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 29 to. 4 p. 390
 l. 21 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 30 to. 4 p. 391
 l. 22 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 51 to. 4 p. 413
 l. 23 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 54 to. 4 p. 418
 l. 24 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 55 to. 4 p. 421
 l. 25 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 60 to. 4 p. 430
 l. 26 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 63 to. 4 p. 433
 l. 27 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 64 to. 4 p. 439
 l. 28 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 67 to. 4 p. 441
 l. 31 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 76 to. 4 p. 452
 l. 32 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 81 to. 4 p. 458
 l. 33 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 85 to. 4 p. 460
 l. 34 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 92 to. 4 p. 466
 l. 35

ET CONSTITVTIONVM.

l. 35 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 98 to. 4 p. 470
 l. 36 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 101 to. 4 p. 473
 l. 37 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 102 to. 4 p. 474
 l. 38 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 479
 l. 39 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 114 to. 4 p. 487
 l. 40 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 117 to. 4 p. 488
 l. 41 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 118 to. 4 p. 489
 l. 42 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 128 to. 4 p. 498
 l. 43 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 134 to. 4 p. 504
 l. 44 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 137 to. 4 p. 506
 l. 45 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 142 to. 4 p. 510
 l. 46 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 140 to. 4 p. 509
 l. 47 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 150 to. 4 p. 516
 l. 48 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 155 to. 4 p. 519
 l. 49 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 157 to. 4 p. 521
 l. 50 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 159 to. 4 p. 522
 l. 51 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 161 to. 4 p. 523
 l. 52 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 5 l. 3 to. 4 p. 564
 l. 53 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 174 to. 4 p. 535
 l. 54 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 181 to. 4 p. 544
 l. 55 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 188 to. 4 p. 549
 l. 56 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 189 to. 4 p. 551
 l. 57 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 190 to. 4 p. 552
 l. 58 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 19 to. 4 p. 552
 l. 59 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 192 to. 4 p. 552
 ad l. 60 vid. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 548
 ad l. 61 vid. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 413
 l. 66 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 132 to. 4 p. 502

TIT. XXXII. *Si seruus aut libertus ad decurionatum aspirauerit.*

expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 3 to. 4 p. 557

TIT. XXXIII. *De praediis decurionum sine decreto non alienandis.*

l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 3 l. 1 to. 4 p. 557
 ad l. 2 vid. lib. 12 Cod. Th. tit. 4 to. 4 p. 561

TIT. XXXIV. *Quando & quibus quarta pars debetur ex bonis decurionum & de modo distributionis eorum.*

ad l. 1 vid. lib. 12 Cod. Th. tit. 4 to. 4 p. 561

TIT. XXXV. *De imponenda lucretiana descriptione.*

expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 4 to. 4 p. 560

TIT. XXXVI. *De praebendo salario.*

expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 2 to. 4 p. 555

l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 2 l. 1 to. 4 p. 556

TIT. XXXVII. *Si curialis relicta ciuitate rus habitare maluerit.*

expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 18 to. 4 p. 653

l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 18 l. 2 to. 4 p. 653

TIT. XXXVIII. *De municipibus & originariis.*

l. 5 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 12 to. 4 p. 373

TIT. XXXIX. *De incolis, & ubi quis domicilium habere videtur, & de his, qui studiorum causa in aliena ciuitate degunt.*

ad l. 2 vid. lib. 14 Cod. Th. tit. 9 l. 1 to. 5 p. 221

l. 9 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 l. 7 to. 1 p. 96

TIT. XL. *De muneribus & honoribus non continuandis inter patrem & filium & de interuallo.*

TIT. XLI. *De muneribus patrimoniorum.*

ad l. 6 vide lib. 13 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 20

ad l. 10 vid. lib. 13 Cod. Th. tit. 3 to. 5 p. 33

TIT. XLII. *Quemadmodum munera ciuilia inducuntur.*

expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 5 to. 4 p. 562

TIT. XLIII. *De his, qui sponte munera publica subeunt.*

ad l. 3 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 3 to. 3 p. 430

TIT. XLIV. *De his, qui a principe vacationem acceperunt.*

l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 135 to. 4 p. 505

Tom. VI.

TIT. XLV. *De vacatione publici muneris.*

TIT. XLVI. *De decretis decurionum super immunitate.*

TIT. XLVII. *De excusationibus munerum.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 to. 4 p. 115
 ad l. 2 vid. lib. 13 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 13
 l. 8 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 8 to. 4 p. 125
 l. 9 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 3 l. 12 to. 5 p. 180
 l. 10 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 13 to. 4 p. 132
 l. 11 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 14 to. 4 p. 133
 l. 12 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 15 to. 4 p. 134
 l. 13 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 16 to. 4 p. 138
 l. 14 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 19 to. 4 p. 140
 l. 15 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 20 to. 4 p. 140
 l. 21 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 23 to. 4 p. 141

TIT. XLVIII. *De quibus muneribus vel praestationibus nemini liceat se excusare.*

l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 17 l. vlt. to. 4 p. 146
 & lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 49 to. 5 p. 401

TIT. XLIX. *Qui aetate vel professione se excusant.*

ad l. 2 vid. lib. 14 Cod. Th. tit. 9 to. 5 p. 224

TIT. L. *Qui morbo se excusant.*

TIT. LI. *De his, qui numero liberorum vel paupertate excusationem meruerunt.*

expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 17 to. 4 p. 651

l. 6 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 17 l. 1 to. 4 p. 651

TIT. LII. *De professoribus & medicis.*

expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 3 to. 5 p. 25
 ad leges 1. 2. 3. 4. 5. lib. 14 Cod. Th. tit. 9 to. 5 p. 224 & sequ.

l. 6 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 3 l. 1 to. 5 p. 25

l. 7 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 3 l. 7 to. 5 p. 38

ad l. 8 vide lib. 8 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 436

l. 9 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 3 l. 8 to. 5 p. 40

l. 10 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 3 l. 9 to. 5 p. 43

l. 11 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 3 l. 16 to. 5 p. 53

TIT. LIII. *De athleticis.*

TIT. LIV. *De his, qui non impletis stipendiis sacramento soluti sunt.*

TIT. LV. *Quibus muneribus excusentur hi, qui post impletam militiam vel aduocationem per prouincias suas commodis vacantes commorantur, & de privilegiis eorum, & de conductoribus vectigalium fisci.*

l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 17 to. 4 p. 146

TIT. LVI. *De libertinis.*

expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 11 to. 1 p. 417

TIT. LVII. *De infamibus.*

TIT. LVIII. *De reis postulatis.*

TIT. LIX. *De his, & qui in exilium dati vel ab ordine moti sunt.*

TIT. LX. *De filiis familias, & quemadmodum pater pro his teneatur.*

TIT. LXI. *De periculo successorum parentis.*

TIT. LXII. *De mulieribus, in quo loco munera sexui congruentia vel honores agnoscant.*

TIT. LXIII. *De legationibus.*

expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 12 to. 4 p. 612

l. 4 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 36 to. 4 p. 306

l. 5 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 12 l. 12 to. 4 p. 631

l. 6 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 12 l. 15 to. 4 p. 635

TIT. LXIV. *De excusationibus artificum.*

expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 4 to. 5 p. 55

l. 1 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 4 l. 2 to. 5 p. 57

l. 2 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 4 l. 3 to. 5 p. 60

TIT. LXV. *De potioribus ad munera nominandis.*

(F)

TIT. LXV.

INDEX TITVLORVM

- TIT. LXVI. Si propter inimicitias creatio facta sit.**
TIT. LXVII. De sumtuum recuperatione.
TIT. LXVIII. Si post creationem quis decesserit.
TIT. LXIX. De tabulariis, scribis, logographis & censualibus.
 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 2 to. 2 p. 487
 l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 2 l. 1 to. 2 p. 488
 & lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 31 to. 4 p. 392
 l. 3 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 2 l. 5 to. 2 p. 491
TIT. LXX. De susceptoribus, prepositis & arcariis.
 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 to. 4 p. 565
 l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 2 to. 4 p. 568
 l. 2 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 8 to. 4 p. 571
 l. 3 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 10 to. 4 p. 576
 l. 4 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 11 to. 4 p. 577
 & p. 587
 l. 5 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 13 to. 4 p. 578
 l. 6 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 16 to. 4 p. 582
 l. 7 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 17 to. 4 p. 582
 l. 8 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 20 to. 4 p. 585
 l. 9 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 21 to. 4 p. 585
 l. 10 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 23 to. 4 p. 587
 vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 33
 l. 11 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 26 to. 4 p. 589
 l. 12 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 27 to. 4 p. 590
 l. 13 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 30 to. 4 p. 593
 l. 14 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 31 to. 4 p. 593
 l. 15 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 32 to. 4 p. 595
LXXI. De ponderatoribus & auri illatione.
 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 17 to. 4 p. 596
 l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 7 l. 1 to. 4 p. 597
 l. 2 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 7 l. 2 to. 4 p. 599
TIT. LXXII. De auri publici prosecutoribus.
 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 12 to. 4 p. 602
 l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 8 l. 1 to. 4 p. 602
TIT. LXXIII. De his, quæ ex publica collatione illata sunt, non usurpandis.
 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 9 to. 4 p. 604
 l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 9 l. 1 to. 4 p. 604
 l. 2 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 9 l. 2 to. 4 p. 605
 l. 3 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 9 l. 3 to. 4 p. 605
TIT. LXXIV. De auro coronario.
 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 13 to. 4 p. 637
 l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 13 l. 3 to. 4 p. 643
TIT. LXXV. De birenachis.
 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 14 to. 4 p. 646
 l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 14 l. 1 to. 4 p. 647
TIT. LXXVI. De argenti pretio, quod thesauris inferunt.
 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 2 to. 5 p. 24
 l. 1 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 2 l. 1 to. 5 p. 24
 l. 1 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 6 l. 5 to. 5 p. 107
 l. 2 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 6 l. 7 to. 5 p. 108
 l. 3 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 6 l. 8 to. 5 p. 110
TIT. III. De nauibus non excusandis.
 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 7 to. 5 p. 113
 l. 1 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 7 l. 2 to. 5 p. 114
TIT. IV. Ne quid oneri publico imponatur.
 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 8 to. 5 p. 115
 l. 1 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 8 l. 1 to. 5 p. 115
TIT. V. De naufragiis.
 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 9 to. 5 p. 116
 l. 2 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 9 l. 1 to. 5 p. 117
 l. 3 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 9 l. 3 to. 5 p. 120
 l. 4 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 9 l. 4 to. 5 p. 122
 l. 5 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 9 l. 6 to. 5 p. 124
 l. 6 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 5 to. 5 p. 95
TIT. VI. De metallariis & metallis & procuratoribus metallorum.
 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 19 to. 3 p. 517
 l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 19 l. 3 to. 3 p. 520
 l. 2 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 19 l. 4 to. 3 p. 521
 l. 3 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 19 l. 10 to. 3 p. 527
 l. 5 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 19 l. 12 to. 3 p. 528
 l. 6 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 19 l. 14 to. 3 p. 530
 l. 7 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 19 l. 15 to. 3 p. 531
TIT. VII. De murilegulis & Gynæciariis & procuratoribus Gynæciis & de monetariis, & basiliariis.
 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 to. 3 p. 532
 l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 1 to. 3 p. 533
 l. 3 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 3 to. 3 p. 535
 l. 4 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 4 to. 3 p. 536
 l. 5 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 7 to. 3 p. 537
 l. 6 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 9 to. 3 p. 539
 l. 7 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 10 to. 3 p. 539
 l. 8 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 11 to. 3 p. 540
 l. 9 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 12 to. 3 p. 540
 l. 10 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 13 to. 3 p. 541
 l. 11 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 14 to. 2 p. 543
 l. 12 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 15 to. 3 p. 543
 l. 13 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 16 to. 3 p. 544
 l. 15 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 17 to. 3 p. 545
TIT. VIII. De vestibus holoberis & auratis & de intinctione sacri muricis.
 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 to. 3 p. 546
 l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 21 l. 1 to. 3 p. 547
 l. 2 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 21 l. 2 to. 3 p. 547
 ad l. 3 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 7 to. 5 p. 423
 l. 4 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 21 l. 3 to. 3 p. 549
 l. 5 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 18 to. 3 p. 545
TIT. IX. De fabricensibus.
 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 21 to. 3 p. 551
 l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 22 l. 2 to. 3 p. 553
 l. 2 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 22 l. 3 to. 3 p. 554
 l. 3 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 22 l. 4 to. 3 p. 555
 l. 4 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 22 l. 6 to. 3 p. 557
 ad l. 7 vid. lib. 10 C. Th. tit. 22 l. 5 to. 3 p. 556
TIT. X. De veteris numismatis potestate.
 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 22 to. 3 p. 201
 l. 2 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 4 to. 2 p. 39
 vid. lib. 7 Cod. Th. tit. 24 to. 2 p. 460. 461
TIT. XI. Nulli licere in frenis & equis tribus sellis & in balteis margaritas, & smaragdos, & hyacinthos aptare, & de artificibus palatinis.
TIT. XII. De classis.
 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 23 to. 3 p. 557
 l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 23 l. vn. to. 3 p. 558
TIT. XIII. De decurialibus urbis Romæ.
 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 156
 l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 1 l. 3 to. 5 p. 160
 l. 2 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 1 l. 4 to. 5 p. 161
TIT. XIV.

LIBER VNDECIMVS CODICIS IVSTINIANEI.

- TIT. I. De nauiculariis seu naucleris publicas species transportantibus, & de tollenda lustralis auri collatione.**
 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 5 to. 5 p. 64
 l. 3 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 5 l. 9 to. 5 p. 76
 l. 4 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 5 l. 26 to. 5 p. 90
 l. 5 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 5 l. 29 to. 5 p. 92
 l. 6 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 5 l. 32 to. 4 p. 95
 l. 7 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 5 l. 33 to. 5 p. 97
 l. 8 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 5 l. 34 to. 5 p. 98
TIT. II. De pradiis & omnibus rebus nauiculariorum.
 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 6 to. 5 p. 103

ET CONSTITUTIONVM.

TIT. XIV. De privilegiis corporatorum.

expl. lib. 19 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 163
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 2 l. 2. 3 & 4 to. 5 p. 165

TIT. XV. De pistoribus.

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 3 to. 5 p. 168

TIT. XVI. De suariis & susceptoribus vini & corporatis.

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 4 to. 5 p. 188
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 4 l. 6 to. 5 p. 198
ad l. 2 vid. lib. 14 Cod. Th. tit. 4 l. 8 to. 5 p. 199

TIT. XVII. De collegiatis & chartopratis, & numulariis.

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 17 to. 5 p. 212

TIT. XVIII. De studiis liberalibus urbis Roma & Constantinopolitana.

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 9 to. 5 p. 219
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 9 l. 3 to. 5 p. 227

TIT. XIX. De bonoratorum vehiculis.

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 12 to. 5 p. 243
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 12 l. 1 to. 5 p. 243

TIT. XX. De privilegiis urbis Constantinopolitana.

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 13 to. 5 p. 245
& 250
ad l. 1 vid. lib. 14 Cod. Th. tit. 13 l. 1 to. 5 p. 245
& 250

TIT. XXI. De metropoli Beryto.

TIT. XXII. De canone frumentario urbis Roma.

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 15 to. 5 p. 251
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 15 l. 2 to. 5 p. 253
l. 2 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 15 l. 3 to. 5 p. 255
l. 3 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 15 l. 5 & 6 to. 5 p. 258
& p. 259

TIT. XXIII. De frumento urbis Constantinopolitane.

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 16 to. 5 p. 259
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 16 l. 2 to. 5 p. 262
l. 2 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 16 l. 3 to. 5 p. 263

TIT. XXIV. De annonis ciuilibus.

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 17 to. 5 p. 264
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 17 l. 10 to. 5 p. 279

TIT. XXV. De mendicantibus validis.

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 18 to. 5 p. 285
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 18 l. 1 to. 5 p. 286

TIT. XXVI. De nautis Tyberinis.

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 21 to. 5 p. 290
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 21 l. 1 to. 5 p. 290

TIT. XXVII. De frumento Alexandrino.

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 26 to. 5 p. 298
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 26 l. 1 to. 5 p. 299
l. 2 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 26 l. 2 to. 5 p. 300

TIT. XXVIII. De Alexandria primatibus.

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 27 to. 5 p. 302
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 27 l. 2 to. 5 p. 305

TIT. XXIX. De iure reipublica.

TIT. XXX. De administratione rerum publicarum.

TIT. XXXI. De vendendis rebus ciuitatis.

TIT. XXXII. De debitoribus ciuitatum.

l. 2 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 11 l. 1 to. 4 p. 609

TIT. XXXIII. De periculo nominatorum.

TIT. XXXIV. De periculo eorum, qui pro magistratibus interuenerunt.

TIT. XXXV. Quo quisque ordine conueniatur.

XXXVI. Ne quis liber inuitus actum reip. gerere cogatur.

TIT. XXXVII. Sumptus iniuncti muneris ad omnes collegas pertinere.

TIT. XXXVIII. De his, qui ex officio, quod administrarunt, conueniuntur.

TIT. XXXIX. De solutionibus & liberatoribus debitorum ciuitatis.

TIT. XL. De spectaculis & scenicis & lenonibus.

expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 5 to. 5 p. 393
& lib. 15 Cod. Th. tit. 7 to. 5 p. 409
& lib. 15 Cod. Th. tit. 8 to. 5 p. 430
l. 1 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 7 l. 3 to. 5 p. 413
l. 2 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 7 l. 6 to. 5 p. 417
l. 3 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 7 l. 7 to. 5 p. 419
l. 4 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 7 l. 12 to. 5 p. 426
l. 5 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 7 l. 3 to. 5 p. 398
l. 6 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 8 l. 2 to. 5 p. 432

TIT. XLI. De expensis ludorum publicorum.

TIT. XLII. De aqueductu.

expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 2 to. 5 p. 368
l. 1 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 2 l. 1 to. 5 p. 370
l. 2 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 2 l. 4 to. 5 p. 376
l. 3 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 2 l. 5 to. 5 p. 377
l. 4 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 2 l. 7 to. 5 p. 379
ad l. 6 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 2 to. 5 p. 376
ad l. 10 vide lib. 10 Cod. Th. tit. 22 to. 3 p. 555
& lib. 13 Cod. Th. tit. 5 to. 5 p. 71
& lib. 15 Cod. Th. tit. 2 to. 5 p. 371

TIT. XLIII. De gladiatoribus tollendis.

expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 12 to. 5 p. 448
l. vn. expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 12 to. 5 p. 449

TIT. XLIV. De venatione ferarum.

expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 44 to. 5 p. 444
& p. 447
l. 1 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 11 l. 1 to. 5 p. 445

TIT. XLV. De Maiuma.

expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 6 to. 5 p. 404
l. 1 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 6 l. 1 to. 4 p. 404

TIT. XLVI. Ut armorum usus infcio principe interdicitur sit.

expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 15 to. 5 p. 475
l. 1 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 15 l. 1 to. 5 p. 475

TIT. XLVII. De agricolis & censitis & colonis.

vid. lib. 5 Cod. Th. tit. 10 to. 1 p. 498
l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 4 to. 3 p. 119
l. 2 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 10 l. 3 to. 5 p. 132
l. 3 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 12 to. 4 p. 22
l. 4 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 14 to. 4 p. 25
l. 9 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 10 l. 8 to. 5 p. 137
ad l. 10 vid. lib. 13 Cod. Th. tit. 10 to. 5 p. 131
l. 14 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 23 l. 1 to. 1 p. 461
l. 16 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 10 l. vn. to. 1 p. 501

TIT. XLVIII. De capitatione ciuium censibus eximenda.

l. vn. expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 10 l. 2 to. 5 p. 132

TIT. XLIX. In quibus causis coloni censui dominos accusare possint.

TIT. L. De colonis Palaestinis.

TIT. LI. De colonis Thracensibus.

ad l. vn. vid. lib. 13 Cod. Th. tit. 10 to. 4 p. 131

TIT. LII. De colonis Illyricianis.

TIT. LIII. Ut nemo ad suum patrimonium suscipiat rusticanos vellicos eorum.

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 24 to. 4 p. 180
ad l. 2 vide lib. 11 Cod. Th. tit. 24 to. 4 p. 181

TIT. LIV. Ne rusticani ad vllum obsequium deuocentur.

vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 10 to. 4 p. 97
& lib. 13 Cod. Th. tit. 10 to. 5 p. 129
l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 11 l. 1 to. 4 p. 100
(F) 2 TIT. LV.

INDEX TITVLORVM

- TIT. LV. Non licere habitatoribus &c.**
TIT. LVI. Ut nullus ex vicaneis pro alienis vicaneorum debitis teneatur.
TIT. LVII. De censibus & censitoribus & peraquatoribus & inspectioribus.
 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 11 to. 5 p. 139
 l. 1 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 10 l. 1 to. 5 p. 128
 l. 2 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 11 l. 1 to. 5 p. 141
 l. 3 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 11 l. 2 to. 5 p. 142
 l. 5 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 11 l. 4 to. 5 p. 144
 l. 6 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 11 l. 7 to. 5 p. 147
 l. 7 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 11 l. 15 to. 5 p. 152
TIT. LVIII. De omni agro deserto, & quando steriles fertilibus imponuntur.
 l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 4 to. 4 p. 10
 l. 4 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 17 to. 4 p. 29
 l. 6 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 3 l. 4 to. 3 p. 432
 l. 10 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 11 l. 8 to. 5 p. 148
 l. 12 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 31 to. 4 p. 42
 l. 4 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 24 l. 6 to. 4 p. 187
 l. 15 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 2 to. 2 p. 22
 & to. 5 p. 111
 l. 17 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 186 to. 4 p. 547
TIT. LIX. De fundis limitrophis & terris & paludibus & pascuis & limitaneis vel castellorum.
 l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 15 to. 2 p. 400
TIT. LX. De pascuis publicis & priuatis.
 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 7 to. 2 p. 338
 l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 7 to. 7 p. 339
 l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 7 to. 2 p. 349
 l. 3 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 7 to. 2 p. 341
TIT. LXI. De fundis patrimonialibus & saluensibus & emphyteuticis & eorum conductioribus.
 ad l. 1 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 3 to. 5 p. 384
TIT. LXII. De mancipiis & colonis patrimonialium & saluensium & emphyteuticorum fundorum.
TIT. LXIII. De fugitiuis colonis patrimonialibus, saluensibus & emphyteuticis.
 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 9 to. 1 p. 492
 l. 2 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 9 l. 2 to. 1 p. 497
TIT. LXIV. De collatione fundorum patrimonialium & emphyteuticorum.
 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 19 to. 4 p. 150
 l. 1 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 3 l. 1 to. 5 p. 384
 l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 1 to. 4 p. 117
 l. 3 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 19 l. 2 to. 4 p. 151
TIT. LXV. De fundis rei priuatae & salibus diuinae domus.
 ad l. 1 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 3 to. 5 p. 384
 ad l. 4 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 3 to. 3 p. 432
 & lib. 16 Cod. Th. tit. 10 to. 6 p. 325
 l. 6 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 19 l. 2 to. 4 p. 655
TIT. LXVI. De fundis & salibus rei dominicae.
 l. 2 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 1 l. 15 to. 3 p. 422
TIT. LXVII. De agricolis & mancipis dominicis vel fiscalibus rei publicae vel priuatae.
TIT. LXVIII. De praediis tamiacis & de iis, qui ex colonis dominicis aliisque liberis conditionibus procreantur.
TIT. LXIX. De diuersis praediis urbanis & rusticis templorum & ciuitatum & omni reditu ciuili.
 ad l. 1 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 318 & 319
 & lib. 10 Cod. Th. tit. 3 to. 3 p. 429
 l. 3 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 33 to. 5 p. 345
TIT. LXX. De locatione praediorum ciuilium vel fiscalium siue templorum siue rei priuatae vel dominicae.
 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 3 to. 3 p. 427
 ad l. 2 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 3 l. 4 to. 3 p. 432

- TIT. LXXI. De conductoribus & procuratoribus siue actoribus praediorum fiscalium domus augustae.**
 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 3 to. 3 p. 435 & 563
 l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 26 l. 1 to. 3 p. 563
 & lib. 10 Cod. Th. tit. 4 l. 2 to. 3 p. 436
TIT. LXXII. Quibus ad conductionem praediorum fiscalium accedere non licet.
 l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 3 l. 6 to. 3 p. 434
TIT. LXXIII. De collatione fundorum fiscalium vel rei priuatae vel dominicae vel ciuitatis vel templi.
 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 3 to. 3 p. 427
 l. 1 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 3 to. 5 p. 384
TIT. LXXIV. De priuilegiis domus augustae vel rei priuatae & quarum collationum excusationem habent.
 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 25 to. 3 p. 562
 l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 5 to. 4 p. 123
 l. 4 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 3 l. 6 to. 5 p. 388
 l. 5 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 36 to. 4 p. 48
TIT. LXXV. De grege dominico.
 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 5 to. 3 p. 440
 l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 6 l. vn. to. 3 p. 440
TIT. LXXVI. De palatiis & domibus dominicis.
TIT. LXXVII. De cupressis & luco Daphnensi vel Perseis per Aegyptium non excudendis vel vendendis.
 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 2 to. 5 p. 572
 ad l. 2 vide lib. 10 Cod. Th. tit. 1 l. 12 to. 3 p. 419
 & lib. 16 Cod. Th. tit. 10 to. 6 p. 315

LIBER DVODECIMVS CODICIS IVSTINIANEI

- TIT. I. De dignitatibus.**
 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 1 to. 2 p. 3
 ad l. 2 vid. lib. 5 Cod. Th. tit. 6 to. 1 p. 485
 l. 7 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 7 to. 5 p. 316
 l. 8 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 2 l. 1 to. 3 p. 29
 l. 10 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 35 l. 3 to. 3 p. 75
 l. 11 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 1 to. 2 p. 738
 l. 12 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 27 l. 1 to. 3 p. 250
 l. 13 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 l. 7 to. 1 p. 96
 ad l. 17 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 5 to. 3 p. 440
TIT. II. De pratoribus & honore prature & collatione & gleba & folli & septem solidorum functione sublata.
 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 2 to. 2 p. 3
TIT. III. De consulibus & non spargendis ab his pecuniis & de praefectis & magistris milium & patriciis.
 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 6 to. 2 p. 72
TIT. IV. De Praefectis Pratorio siue urbi & Magistris militum in dignitatibus exaequandis.
 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 7 p. 77
 l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 7 l. 2 to. 2 p. 78
 l. 2 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 7 l. 2 to. 2 p. 80
TIT. V. De praepositis sacri cubiculi & de omnibus cubiculariis & priuilegiis eorum.
 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 8 to. 2 p. 81
 l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 8 to. 2 p. 81
 ad l. 4 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 to. 3 p. 490
 ad l. vlt. vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 15 to. 5 p. 477
TIT. VI. De quaestoribus & magistris officiorum & comitibus sacrarum largitionum & rei priuatae.
 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 9 to. 2 p. 84
 l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 9 l. 2 to. 2 p. 86
TIT. VII. De primicerio & secundicerio & notariis.
 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 10 to. 2 p. 87
 l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 10 l. 1 to. 2 p. 87
TIT. VIII.

ET CONSTITUTIONVM.

TIT. VIII. *Ut dignitatum ordo seruetur.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 5 to. 2 p. 69
1. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 5 l. 2 to. 2 p. 71

TIT. IX. *De Magistris sacrorum scriniorum.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 9 to. 2 p. 92

TIT. X. *De Comitibus consistorianis.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 10 to. 2 p. 95
1. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 12 l. 1 to. 2 p. 95

TIT. XI. *De Comitibus & Tribunis scholarum.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 13 to. 2 p. 97
1. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 13 l. 1 to. 2 p. 97

TIT. XII. *De Comitibus rei militaris.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 14 to. 2 p. 101

TIT. XIII. *De Comitibus & Archiatris sacri Palatii.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 16 to. 2 p. 106
1. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 16 l. vn. to. 2 p. 106

TIT. XIV. *De Comitibus, qui prouincias regunt.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 17 to. 2 p. 107
1. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 17 l. 1 to. 2 p. 107

TIT. XV. *De Professoribus, qui in urbe Constantinopolitana docentes ex lege meruerunt comitum.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 21 to. 2 p. 113
1. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 21 l. 1 to. 2 p. 113

TIT. XVI. *De Silentariis & Decurionibus eorum.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 23 to. 2 p. 125
1. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 23 to. 2 p. 125
1. 2 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 23 to. 2 p. 126
1. 3 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 23 to. 2 p. 127
& p. 128

TIT. XVII. *De Domesticiis & Protectoribus.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 24 to. 2 p. 130
1. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 24 to. 2 p. 133
ad l. 2 vide lib. 6 Cod. Th. tit. 24 l. 11 to. 2 p. 140

TIT. XVIII. *De Praepositis laborum.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 25 to. 2 p. 141
1. vn. expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 25 to. 2 p. 142

TIT. XIX. *De proximis sacrorum scriniorum ceterisque, qui in sacris scriniis militanti.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 26 to. 2 p. 144
1. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 26 to. 2 p. 149
1. 2 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 26 to. 2 p. 151
1. 3 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 26 l. 3 to. 2 p. 153
1. 4 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 26 l. 14 to. 2 p. 158
1. 5 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 26 l. 16 to. 2 p. 160
1. 6 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 26 l. 17 to. 2 p. 161

TIT. XX. *De Agentibus in rebus.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 27 to. 2 p. 163
1. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 27 l. 14 to. 2 p. 176
1. 21 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 27 l. 17 to. 2 p. 179

TIT. XXI. *De Praepositis agentium in rebus.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 28 to. 2 p. 183
1. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 28 l. 3 & 4 to. 2 p. 185, 186
1. 2 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 28 l. 5 to. 2 p. 187
1. 3 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 28 l. 7 to. 2 p. 188
1. 4 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 28 l. 8 to. 2 p. 189

TIT. XXII. *De Principibus agentium in rebus.*

TIT. XXIII. *De curiosis & stationariis.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 29 to. 2 p. 190
1. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 29 l. 1 to. 2 p. 191
1. 2 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 29 l. 2 to. 2 p. 193

Tom. VI

1. 3 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 29 l. 3 to. 2 p. 195
1. 4 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 29 l. 8 to. 2 p. 200

TIT. XXIV. *De Palatinis sacrarum largitionum, & rerum priuatarum.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 30 to. 2 p. 204
1. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 6 to. 4 p. 124
1. 2 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 7 l. 14 to. 2 p. 607
1. 3 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 30 l. 2 to. 2 p. 206
1. 4 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 30 l. 4 to. 2 p. 209
1. 5 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 30 l. 5 to. 2 p. 210
1. 6 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 30 l. 6 to. 2 p. 210
1. 7 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 30 l. 7 to. 2 p. 211
1. 8 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 30 l. 8 to. 2 p. 212
1. 9 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 30 l. 18 to. 2 p. 220
1. 10 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 30 l. 20 to. 2 p. 220
1. 11 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 30 l. 21 to. 2 p. 220

TIT. XXV. *De stratoribus.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 31 to. 2 p. 223
1. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 31 l. 1 to. 2 p. 223

TIT. XXVI. *De Castrensiis & ministerianis.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 32 to. 2 p. 225
1. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 32 l. 1 to. 2 p. 226
1. 2 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 32 l. 2 to. 2 p. 228

TIT. XXVII. *De Decanis.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 33 to. 2 p. 229
1. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 33 l. 1 to. 2 p. 229

TIT. XXVIII. *De Mensoribus.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 34 to. 2 p. 230
1. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 34 l. 1 to. 2 p. 230

TIT. XXIX. *De priuilegiis eorum, qui in sacro Palatio militauerunt.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 35 to. 2 p. 231
1. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 35 l. 1 to. 2 p. 232
1. 2 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 35 l. 3 to. 2 p. 233
1. 3 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 35 l. 11 to. 2 p. 239
1. 4 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 35 l. 14 to. 2 p. 242

TIT. XXX. *De priuilegiis scholarum.*

TIT. XXXI. *De castrensi omnium Palatinorum peculio.*

1. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 35 l. 15 to. 2 p. 242

TIT. XXXII. *De equestri dignitate.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 36 to. 2 p. 243
1. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 36 l. 1 to. 2 p. 243

TIT. XXXIII. *De perfectissimatus dignitate.*

- expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 37 to. 2 p. 244
1. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 37 l. 1 to. 2 p. 245

TIT. XXXIV. *Qui militare possunt vel non possunt, & de seruis ad militiam vel dignitatem aspirantibus, & ut nemo duplici militia vel dignitate & militia simul utatur.*

TIT. XXXV. *Negotiatores ne militent.*

TIT. XXXVI. *De re militari.*

- expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 1 to. 2 p. 247
ad l. 6 vide lib. 15 Cod. Th. tit. 7 to. 5 p. 412
1. 9 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 1 l. 1 to. 2 p. 265
& to. 3 p. 101
1. 10 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 1 l. 3 to. 2 p. 267
1. 11 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 1 l. 12 to. 2 p. 278
1. 12 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 1 l. 13 to. 2 p. 280
1. 13 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 1 l. 15, 16, 17 to. 2 p. 283
1. 14 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 1 l. 18 to. 2 p. 286

(G)

TIT. XXXVII.

INDEX TITVLORVM ET CONSTITVTIONVM.

TIT. XXXVII. *De castrensi peculio militum & praefectorum.*

TIT. XXXVIII. *De erogatione militaris annonae.*

- expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 to. 2 p. 290
- l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 6 to. 2 p. 297
- l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 9 to. 2 p. 301
- l. 3 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 12 to. 2 p. 304
- l. 4 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 13 to. 2 p. 306
- l. 5 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 15 to. 2 p. 308
- l. 6 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 17 to. 2 p. 309
- l. 7 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 20 to. 2 p. 312
- l. 8 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 23 to. 2 p. 315
- l. 9 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 24 to. 2 p. 316
- l. 10 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 25 to. 2 p. 317
- l. 11 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 26 to. 2 p. 317
- l. 12 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 28 to. 2 p. 320
- l. 13 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 30 to. 2 p. 324
- l. 14 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 34 to. 2 p. 328
- l. 15 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 35 to. 2 p. 329

TIT. XXXIX. *De excoctione & translatione militarium annorum.*

- expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 5 to. 2 p. 331
- l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 5 l. 1 to. 2 p. 331
- l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 5 l. 2 to. 2 p. 332

TIT. XL. *De militari veste.*

- expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 6 to. 2 p. 333
- l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 6 l. 2 to. 2 p. 334
- l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 6 l. 3 to. 2 p. 335
- l. 3 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 6 l. 4 to. 2 p. 336
- l. 4 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 6 l. 5 to. 2 p. 337

TIT. XLI. *De metatis & epidemeticis.*

- expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 8 to. 2 p. 342
- l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 8 l. 4 to. 2 p. 345
- l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 8 l. 5 to. 2 p. 347
- l. 3 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 8 l. 6 to. 2 p. 348
- l. 4 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 8 l. 8 to. 2 p. 350
- l. 5 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 8 l. 10 to. 2 p. 352
- l. 6 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 8 l. 12 to. 2 p. 354
- l. 7 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 8 l. 13 to. 2 p. 356
- ad l. 8 vid. lib. 13 Cod. Th. tit. 5 to. 5 p. 53 & 63

TIT. XLII. *De salgamo hospitibus non praestando.*

- expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 7 to. 2 p. 359
- l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 9 l. 2 to. 2 p. 360

TIT. XLIII. *De commeatu.*

- expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 12 to. 2 p. 367
- l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 12 l. 1 to. 2 p. 367
- l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 12 l. 2 to. 2 p. 369
- l. vlt. expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 18 l. 16 to. 2 p. 422

TIT. XLIV. *De tironibus.*

- expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 13 to. 2 p. 371
- ad l. 1 vid. lib. 7 Cod. Th. tit. 13 to. 2 p. 378
- l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 13 l. 11 to. 2 p. 386
- l. 3 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 13 l. 19 to. 2 p. 393

TIT. XLV. *De littorum & itinerum custodia.*

- expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 16 to. 2 p. 401
- l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 16 l. 3 to. 2 p. 404

TIT. XLVI. *De desertoribus & occultatoribus eorum.*

- expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 18 to. 2 p. 410
- l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 18 l. 5 to. 2 p. 413
- & lib. 9 Cod. Th. tit. 21 to. 3 p. 192
- l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 18 l. 11 to. 2 p. 418
- l. 3 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 18 l. 15 to. 2 p. 421

TIT. XLVII. *De veteranis.*

- expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 20 to. 2 p. 426

- l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 20 l. 2 to. 2 p. 431
- l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 20 to. 2 p. 438
- ad l. 3 vid. lib. 7 Cod. Th. tit. 20 to. 2 p. 435
- & l. 7 to. 2 p. 440

TIT. XLVIII. *De filiis officialium militarium, qui in bello moriuntur.*

- expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 22 to. 2 p. 450
- l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 22 l. 3 to. 2 p. 452
- l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 22 l. 11 to. 2 p. 457

TIT. XLIX. *De oblatione votorum.*

- expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 24 to. 2 p. 459
- l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 24 l. 1 to. 2 p. 459

TIT. L. *De numerariis, actuariis & chartulariis, & adiutoribus, seriniariis & exceptoribus sedis excelsae, ceterorumque indicum tam militarium quam civilium.*

- expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 1 to. 2 p. 469
- l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 1 l. 4 to. 4 p. 475
- l. 2 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 1 l. 9 to. 2 p. 479
- l. 3 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 1 l. 11 to. 2 p. 481
- l. 4 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 1 l. 12 to. 2 p. 482
- l. 5 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 7 l. 17 to. 2 p. 610
- l. 6 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 1 l. 14 to. 2 p. 484
- & 486
- ad l. vlt. vid. lib. 8 Cod. Th. tit. 1 to. 2 p. 478

TIT. LI. *De cursu publico & angariis & parangariis.*

- expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 to. 2 p. 522
- l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 2 to. 2 p. 528
- l. 2 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 3 to. 2 p. 529
- l. 3 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 8 to. 2 p. 537
- l. 4 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 14 to. 2 p. 544
- l. 5 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 25 to. 2 p. 559
- l. 6 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 32 to. 2 p. 563
- l. 7 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 34 to. 2 p. 565
- & p. 566
- l. 8 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 38 & l. 40 to. 2 p. 570 & 571
- l. 9 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 to. 2 p. 517
- & p. 571
- l. 10 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 41 to. 2 p. 572
- l. 11 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 44 to. 2 p. 574
- l. 12 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 47 to. 2 p. 577
- l. 13 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 50 to. 2 p. 581
- l. 14 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 51 to. 2 p. 582
- l. 15 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 1 l. 53 to. 2 p. 583
- l. 16 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 57 to. 2 p. 585
- l. 17 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 58 to. 2 p. 586
- l. 18 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 60 to. 2 p. 588
- l. 19 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 64 to. 2 p. 590
- l. 20 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 66 to. 2 p. 592

TIT. LII. *De tractoriis & statuiis.*

- expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 6 to. 2 p. 592
- l. vn. expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 6 l. 2 to. 2 p. 596

TIT. LIII. *De apparitoribus Praefectorum pratorio & privilegiis eorum.*

- l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 7 l. 16 to. 2 p. 603
- l. 2 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 10 l. vn. to. 4 p. 606

TIT. LIV. *De apparitoribus Praefecti urbis.*

- l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 7 l. 16 to. 2 p. 609
- l. 2 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 3 l. 22 to. 5 p. 188

TIT. LV. *De apparitoribus Magistrorum militum & privilegiis eorum.*

- l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 3 l. vn. to. 2 p. 493

TIT. LVI. *De apparitoribus Proconsulis & Legati.*

TIT. LVII. *De apparitoribus Comitibus orientis.*

TIT. LVIII

INDEX VOCVM GRÆCARVM.

TIT. LVIII. De Cohortilibus, Principibus, Corniculariis ac Primipilariis.

- expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 to. 2 p. 494
 l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 l. 2 to. 2 p. 497
 l. 3 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 l. 3 to. 2 p. 498
 l. 4 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 l. 12 to. 2 p. 509
 l. 5 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 454
 l. 6 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 l. 6 to. 2 p. 511
 l. 7 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 l. 16 to. 5 p. 511
 l. 8 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 l. 19 to. 2 p. 515
 l. 10 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 l. 20 to. 2 p. 516
 l. 11 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 l. 26 to. 2 p. 519
 l. 12 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 l. vlt. to. 2 p. 521

TIT. LIX. De apparitoribus Praefecti annonae.

TIT. LX. De diuersis officiis & apparitoribus iudicum & probatoriis eorum.

- expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 7 to. 2 p. 597
 l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 7 l. 11 to. 2 p. 605
 l. 2 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 7 l. 18 to. 2 p. 610
 l. 5 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 27 l. 20 to. 2 p. 612
 l. 6 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 7 l. 21 to. 2 p. 612

TIT. LXI. De executoribus & exactoribus.

- expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 8 to. 2 p. 614
 l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 8 l. 6 to. 2 p. 620
 l. 2 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 8 l. 7 to. 2 p. 620
 l. 3 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 8 l. 9 to. 2 p. 621
 l. 4 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 8 l. 10 to. 2 p. 622

TIT. LXII. De lucris aduocatorum & concussionibus officiorum seu apparitorum.

- expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 10 to. 2 p. 625
 l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 10 l. 1 to. 2 p. 626
 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 15 to. 3 p. 500
 & lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 1 to. 4 p. 67
 l. 2 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 10 l. 2 to. 2 p. 626
 l. 3 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 10 l. 5 to. 2 p. 628

TIT. LXIII. De primipilo.

TIT. LXIV. Publicae latitiae vel consulum nuntiatores, vel insinuatores constitutionum, & aliarum sacrarum vel iudicialium litterarum ex descriptione vel ab iniunctis ne quid accipiant inmodicum.

- expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 11 to. 2 p. 629
 l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 11 l. 4 to. 2 p. 633

INDEX VOCVM GRAECARVM,

QVÆ
IN GOTHOFREDI
COMMENTARIIS

EXPLICANTVR.

Numerus prior denotat tomum, posterior paginam. Litteræ a b columnas indicant.

Α βέρτης
 αβρουσιν
 αγαμία

άγαμος
 αγαπηται
 αγαπηται
 αγγαρσία
 αγγαροι ήμενοι
 αγγελιαφορία
 αγγελιαφοροι
 αγγελιοι τῶ βασιλέως
 αγγελαῖσι
 αγοραῖος
 αγοραῖαι
 άγχη
 άγχω
 άγωγά
 άδηλον τῶν καρπῶν
 αδιαφόρος
 αδισκῆντες
 αερικόν
 αετός ἐν νεφέλαις
 άζωσι
 άθέμιτον
 άθροισμα

tom. 2 p. 579 in not.

tom. 2 p. 461 a.

tom. 2 p. 677 a.

tom. 3 p. 221 b.

tom. 6 p. 96 a.

tom. 3 p. 79 a.

tom. 2 p. 533 a.

tom. 2 p. 532 b.

tom. 2 p. 533 in not.

tom. 2 p. 192 a p. 194 a.

tom. 2 p. 532 a.

tom. 2 p. 530 tom. 5 p. 119 a.

tom. 2 p. 276 in not.

tom. 5 p. 289 a.

tom. 5 p. 238 b.

tom. 5 p. 238 b.

tom. 3 p. 132 b.

tom. 1 p. 336 b.

tom. 1 p. 270 a.

tom. 6 p. 105 b.

tom. 1 p. 52 a.

tom. 5 p. 371 b.

tom. 2 p. 74 b.

tom. 2 p. 92 a.

tom. 4 p. 485 a.

tom. 3 p. 209 a.

αἰθριον

αιρα

αιρεσιῶται

αισχροκερδία

ακανόνως

ακίσρα

ακλινής

ακονιῶνται

ακολεθία

ακόλεθος

Ακέμυκον

ακριβολογῆν

ακροτηριασμός

ακτάζειν

ακτη

ακτημοσύνη

αλειτρηγσία

άλλαγαι

άλλυμκάπιτα

άλλοτριον χρέμα

άλμαίαι

άλογα

άλογατωρ

άλυειν

άλυται

άμαρτήματα

(G)

tom. 3 p. 72 b.

tom. 5 p. 298 b.

tom. 5 p. 81 b.

tom. 1 p. 271 b. tom. 3 p. 239.

tom. 6 p. 105 b.

tom. 1 p. 355 a.

tom. 4 p. 598 b.

tom. 6 p. 246 b.

tom. 6 p. 63 a.

tom. 5 p. 456 b. tom. 6 p. 40 b.

tom. 3 p. 136 a.

tom. 5 p. 33 b.

tom. 3 p. 155 b.

tom. 2 p. 340 b.

tom. 2 p. 340 b.

tom. 6 p. 136 a.

tom. 5 p. 27 b. tom. 6 p. 37 a.

tom. 1 p. 51 b. tom. 2 p. 566 in not.

tom. 2 p. 299 b.

tom. 1 p. 471 b.

tom. 2 p. 362 b.

tom. 2 p. 274 in not. p. 299 b.

tom. 2 p. 299 b.

tom. 5 p. 439 b.

tom. 5 p. 439 b.

tom. 6 p. 58 b.

αμεριμνία

INDEX VOCVM GRÆCARVM,

ἀμεριμία	tom. 4 p. 548 a.	ἀπόγραφον	tom. 1 p. 436 a.
ἀμοιβή	tom. 2 p. 566 in not.	ἀποδικταί	tom. 1 p. 44 a.
ἀμύητοι	tom. 6 p. 226 a.	ἀπόθετον	tom. 2 p. 295 b.
ἀμύντηρια	tom. 3 p. 89 a.	ἀποκάμπειν	tom. 3 p. 128 a.
ἀμφορεαφόρος	tom. 5 p. 240.	ἀποκεφαλίζω	tom. 2 p. 512.
ἀναβάλλειν	tom. 5 p. 178 a.	ἀπόλεμοι	tom. 2 p. 61 b.
ἀναβιβάζειν	tom. 3 p. 175 b.	ἀπολυτικά	tom. 5 p. 222 b.
ἀναβλύειν	tom. 2 p. 461 a.	ἀπόνοια	tom. 3 p. 53 b.
ἀναβολεύς	tom. 2 p. 223 a.	ἀποπέμψεις	tom. 6 p. 252 b.
ἀναβολική	tom. 2 p. 223 a.	ἀποροι κληροί	tom. 4 p. 205 a.
ἀναγκάα	tom. 2 p. 596 b.	ἀπόρητα	tom. 2 p. 405 in not.
ἀναγνοι	tom. 3 p. 167.	ἀπορφυρος βασιλεία	tom. 1 p. 24 a. p. 80 a. tom. 2.
ἀναγνώσεις	tom. 1 p. 35 a.		p. 240 b.
ἀναγνώσματα	tom. 1 p. 35 a.	ἀποστολαί	tom. 6 p. 252 b.
ἀναγνώσης	tom. 1 p. 35 a.	ἀποστολή	tom. 6 p. 252 b.
ἀνακομιδή	tom. 3 p. 172 a.	ἀποστολοευάγγελα	tom. 5 p. 403 a.
ἀνάλωμα	tom. 2 p. 628 a.	ἀπόστολος	tom. 5 p. 402 b.
ἀνάνδροι	tom. 3 p. 70 a. p. 221 b.	ἀποστρατεύεσθαι	tom. 6 p. 299.
ἀνανδρόφαι	tom. 3 p. 70 a.	ἀποσυναγωγισμός	tom. 6 p. 240 b.
ἀναπλήρωμα	tom. 2 p. 75 a.	ἀποσυναγωγαί	tom. 6 p. 246 a.
ἀνατοιχεῖν	tom. 4 p. 599 a.	ἀποτακτικοί	tom. 6 p. 136 a.
ἀνδρόγυνον λέεσθαι	tom. 3 p. 39 b.	ἀποτελεῖν	tom. 6 p. 287.
ἀνδρόγυνος	tom. 3 p. 70 a.	ἀποτελεσματική	tom. 3 p. 146 b.
ἀνδρόγυνος	tom. 3 p. 39 b.	ἀποτελεσματογραφία	tom. 6 p. 286.
ἀνδροκτονία	tom. 3 p. 91 b.	ἀποχωρίζειν	tom. 3 p. 198 b.
ἀνδροφόνος	tom. 3 p. 91 b.	ἀπραγμοσύνη	tom. 4 p. 463 a.
ἀνεπισαθμεντοί	tom. 2 p. 342 a.	ἀπρακτοι	tom. 5 p. 245 a.
ἀνθια	tom. 5 p. 425 a.	ἀργίας δίκη	tom. 5 p. 287 b.
ἀνθύπατοι	tom. 2 p. 52 a.	ἀργυραμοιβός	tom. 3 p. 203 b. tom. 4 p. 579 b.
ἀνοια	tom. 3 p. 53 b.		& p. 600 a.
ἀνολή	tom. 5 p. 87 a. & p. 90.	ἀργυροκόποι	tom. 5 p. 59 a.
ἀντιγραφεύς	tom. 1 p. 82 b. tom. 2 p. 93 b.	ἀργυρολογία τῶν ἀρχῶν	tom. 1 p. 253 b.
ἀντιγραφεύς τῆς μνήμης	tom. 2 p. 93 b.	ἀργυροπόλοι	tom. 6 p. 114 b.
ἀντιγραφή	tom. 2 p. 93 b. tom. 3 p. 41 a.	ἀργυροπράτης	tom. 3 p. 203 a.
ἀντίγραφον	tom. 1 p. 436 a.	ἀρδαιον	tom. 5 p. 272 b.
ἀντικατηγορία	tom. 3 p. 17 a.	ἀρδία	tom. 3 p. 258 a.
ἀντιτόπιον	tom. 1 p. 234.	ἀρθμῆν	tom. 1 p. 212 a.
ἀντίχρησις	tom. 1 p. 270 a.	ἀρμυγή	tom. 5 p. 418 b.
ἀντυξ	tom. 5 p. 244 b.	ἀρρα	tom. 4 p. 189 a. b.
ἀναγεον	tom. 5 p. 319 a.	ἀρρα	tom. 4 p. 189 a.
ἀναυμον βιβλίον	tom. 3 p. 264 b.	ἀρρενοκοιτία	tom. 3 p. 65 a.
ἀξιώματικοί	tom. 1 p. 59 a.	ἀρτοκόποι	tom. 5 p. 264 a.
ἀξιώσεις	tom. 1 p. 256 b.	ἀρτοπωλεῖον	tom. 4 p. 650 a. tom. 5 p. 185 a.
Ἀξίμη	tom. 4 p. 617 a.	ἀρτοπώλιον	tom. 5 p. 185 b.
Ἀξίμιτης	tom. 4 p. 617 a.	ἀρχεῖον	tom. 1 p. 81 b.
ἄπαιδες	tom. 2 p. 677 a.	ἀρχέτυπον	tom. 4 p. 178 b.
ἄπαιδια	tom. 2 p. 677 a.	ἀρχή	tom. 1 p. 78 a. tom. 2 p. 15 b. p. 27 b.
ἄπαίτησις	tom. 4 p. 47 a.	ἀρχηγός λέχη	to. 3 p. 235 b.
ἄποιότης τῆς στρατιωτικῆς ἀντιπῶσης	tom. 2 p. 318 a.	ἀρχιερεῖς	tom. 4 p. 483 a.
ἄποιω βιαίως	tom. 4 p. 343 b.	ἀρχιερωσύνη	tom. 4 p. 483 a.
ἀπαράλλάχτως	tom. 5 p. 249 a.	ἀρχοντες	tom. 6 p. 248 b.
ἀπαργυρίζεσθαι	tom. 2 p. 320 b.	ἀρχων τῶν βασιλικῶν ὑπογραφῶν	tom. 2 p. 89 a.
ἀπαργυρισμός	tom. 2 p. 320 b.	ἀσιάρχαι	tom. 2 p. 27 b.
ἀτελευέσθαι	tom. 6 p. 70 a.	ἀσκήματα	tom. 2 p. 405 in not.
ἀπῆνη	tom. 5 p. 244 a.	ἀσπασικὸν βασιλέως	tom. 2 p. 637 in not.
ἀπλὰι προφάσεις	tom. 1 p. 30 a.	ἀσπίδοφορος	tom. 2 p. 140 b.
ἀπλησία	tom. 2 p. 634 in not.	ἀσραδάμων τέχνη	tom. 3 p. 146 b.
ἀποβεβλημένοι	tom. 6 p. 246 b.	ἀσραπή	tom. 6 p. 286 288
ἀποβληθέντες	tom. 6 p. 246 b.	ἀσράτευτος	tom. 6 p. 275 276.
ἀπόβλητος	tom. 6 p. 80 a.	ἀσρολόγοι	tom. 3 p. 146 b.
ἀπογνώσις	tom. 5 p. 412 a.	ἀσφάλεια	tom. 1 p. 61 a. tom. 4 p. 548 a.
ἀπογνώσης	tom. 5 p. 412 a.	ἀσωτία	tom. 5 p. 223 b.
ἀπογράφεσθαι	tom. 4 p. 25 in not.	ἀτεκνία	tom. 2 p. 679 a.
ἀπογραφή	tom. 4 p. 493 b.	ἀτέλεια	tom. 4 p. 423 a. tom. 6 p. 37 a.

αἰμαζομαι	tom. 3 p. 71 b.	βρύξαν	tom. 2 p. 461 a.
αἰλαί	tom. 3 p. 72 b.	βρύξαν	tom. 2 p. 461 a.
αἰλας	tom. 3 p. 402 a.	βῶλος	tom. 2 p. 21 a.
αἰλη	tom. 1 p. 81 b.	βῶλος ἀρετα	tom. 4 p. 189 b.
αὐαναία	tom. 4 p. 67 a.	γενεαρχικά	tom. 2 p. 400 a.
αὐξήμη	tom. 4 p. 617 a.	γενέθλια	tom. 5 p. 402 a.
αὐτογνώμων	tom. 1 p. 435 b.	γενεθλιαλόγοι	tom. 3 p. 129.
αὐτοκράτορες	tom. 1 p. 31.	γένεσις χριστῆ	tom. 5 p. 403 a.
αὐτοπόλαι	tom. 5 p. 8 b. p. 15 a.	γέροντες	tom. 5 p. 303 b.
αὐτοπραγία	tom. 2 p. 443 b.	γερασία	tom. 5 p. 303 b.
αὐτοπυρίτης	tom. 4 p. 47 b.	γεωργοί	tom. 5 p. 119 a.
αὐτόπυρος	tom. 5 p. 272 a.	γλυχέσθαι	tom. 3 p. 143 a.
αὐτόχθονες	tom. 5 p. 272 a.	γλύπτει ξύλων	tom. 5 p. 59 b.
αἰφάντικοι	tom. 5 p. 143 b.	γοητεία	tom. 3 p. 133 a.
αἰφῶ	tom. 4 p. 619 a.	γόνιμος	tom. 2 p. 677 a.
αἰφενος	tom. 6 p. 325.	γονυκλινῆς	tom. 2 p. 83 a.
αἰφεις	tom. 4 p. 423 a.	γουνάζεσθαι	tom. 3 p. 132 b.
αἰφεις λαῶν	tom. 2 p. 149 b.	γραῖδιον	tom. 5 p. 421 b.
αἰφεις λαῶν	tom. 4 p. 647 a.	γράμματα περὶ γάμου	- tom. 1 p. 351.
αἰφελισαί	tom. 5 p. 143 a.	γράμματα προσάξεως	tom. 1 p. 28.
αἰφελικοί	tom. 1 p. 55 a.	γραμματεία	tom. 1 p. 120.
αἰφελή	tom. 2 p. 426	γραμματεὺς	tom. 1 p. 82 b.
αἰφελίσις	tom. 3 p. 263 b.	γραμματοφορία	tom. 2 p. 533 a.
αἰφελίσις	tom. 6 p. 275.	γραμματοφόροι	tom. 2 p. 192 a. p. 532 a.
αἰφελίσις	tom. 3 p. 536 a.	γραφεῖς	tom. 2 p. 489 a.
αἰφελίσις	tom. 4 p. 168 a.	γραφή	tom. 4 p. 493 b.
αἰφελίσις	tom. 2 p. 418 b.	γῦρτα	tom. 5 p. 425 b.
αἰφελίσις	tom. 2 p. 418 b.	γυμνασίαι πρὸς θεοσέβειαν	tom. 6 p. 65 a.
αἰφελίσις	tom. 2 p. 418 b.	δανεικός	tom. 1 p. 264.
αἰφελίσις	tom. 6 p. 63 a.	δανεικόν	tom. 1 p. 264.
αἰφελίσις	tom. 4 p. 651 b.	δαπάνη περὶ οἰκίαν	tom. 2 p. 293 b.
αἰφελίσις	tom. 4 p. 651 b.	δεσφάται	tom. 3 p. 128 b.
αἰφελίσις	tom. 3 p. 520 b.	δεῖγμα	tom. 5 p. 201 b.
αἰφελίσις	tom. 2 p. 94 b.	δεήσεις	tom. 1 p. 256 b.
αἰφελίσις	tom. 2 p. 275 b.	δειπνησῆριον ὑπερώων	tom. 4 p. 157 b.
αἰφελίσις	tom. 2 p. 88 a.	δείπνον ἐνωρον	tom. 5 p. 223 b.
αἰφελίσις	tom. 3 p. 143 b.	δεκάλιτρον	tom. 3 p. 210 b.
αἰφελίσις	tom. 3 p. 536 a.	δεκαναῶσαι	tom. 2 p. 230 b.
αἰφελίσις	tom. 3 p. 536 a.	δεκαπλάσιον	tom. 5 p. 24 b.
αἰφελίσις	tom. 3 p. 536 a.	δεκάπρωτοι	tom. 4 p. 70 b.
αἰφελίσις	tom. 3 p. 536 a.	δεκατάλαντον	tom. 3 p. 210 a.
αἰφελίσις	tom. 1 p. 355 a.	δεκατολογία	tom. 1 p. 270 b.
αἰφελίσις	tom. 2 p. 499.	δεκατόλογος	tom. 1 p. 270 b.
αἰφελίσις	tom. 3 p. 542 b.	δεκάχαλκον	tom. 3 p. 198 a. p. 210 a.
αἰφελίσις	tom. 4 p. 647 a.	δεσμοφύλαξ	tom. 3 p. 42 a.
αἰφελίσις	tom. 5 p. 236 b.	δεσποτικός φόβος	tom. 1 p. 316 a.
αἰφελίσις	tom. 4 p. 493 b.	δημαγωγία	tom. 1 p. 49 a.
αἰφελίσις	tom. 5 p. 256 b.	δήμιος	tom. 2 p. 512 a.
αἰφελίσις	tom. 3 p. 551 a.	δημογέροντες	tom. 5 p. 303 b.
αἰφελίσις	tom. 3 p. 542 a.	δήμοι τῶν πόλεων	tom. 1 p. 48. b.
αἰφελίσις	tom. 3 p. 542 a.	δημοσιεύεσθαι	tom. 1 p. 116 b.
αἰφελίσις	tom. 2 p. 461 a.	δημοσίη ἀταξία	tom. 1 p. 48 b.
αἰφελίσις	tom. 2 p. 461 a.	δημάρια	tom. 3 p. 209 b. p. 306 a.
αἰφελίσις	tom. 4 p. 183 b.	δηριγυόμενοι	tom. 2 p. 346 b.
αἰφελίσις	tom. 1 p. 99 a.	διαγγέλοι	tom. 2 p. 512 a.
αἰφελίσις	tom. 6 p. 303 a.	διαδοτής	tom. 3 p. 326 b.
αἰφελίσις	tom. 2 p. 298 a.	διαζάγχει	tom. 5 p. 238 b.
αἰφελίσις	tom. 2 p. 298 a.	διαίται	tom. 3 p. 402 a. tom. 4 p. 157 b.
αἰφελίσις	tom. 3 p. 99 b.	διακατοχή	tom. 3 p. 505 a. b.
αἰφελίσις	tom. 5 p. 216 b.	διακατοχος	tom. 3 p. 505 b.
αἰφελίσις	tom. 5 p. 239 a.	διακονίσσαι	tom. 6 p. 67 b.
αἰφελίσις	tom. 2 p. 461 a.	διάκοποι	tom. 3 p. 257 a.
αἰφελίσις	tom. 6 p. 288.	διαμαρτηρία	tom. 1 p. 287 a.
αἰφελίσις	tom. 5 p. 407 a.	διαμετρον	tom. 5 p. 102 a.
αἰφελίσις	tom. 6 p. 303 a.	διανομή	tom. 1 p. 162.
αἰφελίσις	tom. 2 p. 461 a.		διανο-

INDEX VOCVM GRÆCARVM.

διανομή τῆ λόγῃ	tom. 6. p. 63 b.	ἐισαγωγικὰ	tom. 2. 433 b.	tom. 5 p. 306 b.
διασημώτατος	tom. 2 p. 246 b.	ἐισοδος		tom. 2 p. 407 b.
διὰ συντόμης	tom. 1 p. 437 a.	ἐισφορὰ		tom. 4 p. 210 b.
διατάγματα	tom. 2 p. 147 a.	ἐκατοντάρχοι		tom. 6 p. 326.
διατάξεις	tom. 2 p. 147 a.	ἐκατοση		tom. 1 p. 270 b.
διατεχίσαι	tom. 3 p. 40 a.	ἐκατοσιῶδες τόκος		tom. 1 p. 270 b.
διατοιχεῖν	tom. 4 p. 599 a.	ἐκατοσολογία		tom. 1 p. 270 b.
διάφορος	tom. 4 p. 99 a.	ἐκατοσόλογος		tom. 1 p. 270 b.
διαφιφισαί	tom. 2 p. 475 b.	ἐκβιβασαί		tom. 1 p. 44 a.
δίγμα	tom. 2 p. 94 b.	ἐκδημος πολιτεία	tom. 4 p. 628 in not.	
διδραχμον	tom. 5 p. 346 a.	ἐκθεσις	tom. 2 p. 94 b.	
διδυμον	tom. 6 p. 251 a.	ἐκθεσις βασιλεία	tom. 2 p. 94 b.	
διηγηματικά	tom. 1 p. 26 b.	ἐκκλήρυκτος	tom. 6 p. 80 a.	
διηγηματικόν	p. 437 a.	ἐκπελευσθῆναι	tom. 2 p. 628 a.	
διηγηματικῶς	tom. 4 p. 230 b.	ἐκπλήξεις	tom. 3 p. 132 b.	
διῴδρον γραμματεῖον	tom. 1 p. 26 b.	ἐκτροπαί	tom. 2 p. 546 in not.	
δικαία	tom. 5 p. 437 b.	ἐλασπόλοισι	tom. 5 p. 294 a. b.	
δικαλπον	tom. 1 p. 418 b.	ἐλαφρος	tom. 2 p. 298 b.	
δικέρατον	tom. 3 p. 198 a.	ἐλευθερικὰ	tom. 4 p. 205 a.	
δικόλογος	tom. 3 p. 306 a.	ἐλκεν	tom. 3 p. 128 a.	
δικοτυαταί θύραι	tom. 2 p. 627 a.	ἐλληνας	tom. 6 p. 278.	
δίκυκλον	tom. 1 p. 81 a.	ἐλληνισμός	tom. 6 p. 278.	
διεμμεα	tom. 2 p. 539.	ἐλλιμενισαί.	tom. 5 p. 70 b.	
διοίκησις	tom. 3 p. 108 tom. 5 p. 306 a.	ἐμβάλλειν	tom. 5 p. 178 a.	
διοικηταί	tom. 4 p. 629 a.	ἐμβολεύς	tom. 2 p. 227 a.	
διόπτται	tom. 5 p. 303 b.	ἐμβολή	tom. 2 p. 407 b.	tom. 5 p. 115 b.
διοπτῆρες	tom. 2 p. 512 a.	ἐμβολοὶ προπαρακείμενοι	tom. 2 p. 512.	tom. 5 p. 357 a. pag. 358 b.
διπλῆς λειτουργός	tom. 4 p. 482 b.	ἐμπράκτοι	tom. 2 p. 482 b.	tom. 2 p. 65 b. p. 86 a.
διπτυχον	tom. 5 p. 436 b.	ἐμφανιστικά	tom. 2 p. 298 a.	tom. 2 p. 134 b.
διπυρος ἄρτος	p. 437.	ἐνδοξος	tom. 2 p. 298 a.	tom. 3 p. 263 b.
διφρα	tom. 5 p. 456 b.	ἐνευαχητήρια	tom. 5 p. 236 a.	tom. 1 p. 51 b.
διχρωμος	tom. 4 p. 167 a.	ἐνηβητήρια	tom. 4 p. 167 a.	tom. 1 p. 51 b.
διχώνευτον	tom. 5 p. 377 b.	ἐνθεασικοὶ	tom. 5 p. 377 b.	tom. 3 p. 129 b.
δοκῆον	tom. 2 p. 242.	ἐνθεοὶ	tom. 2 p. 242.	tom. 3 p. 129 b. tom. 5 p. 403 a.
δοκιμασία	tom. 2 p. 132 b.	ἐνθήκη	tom. 2 p. 132 b.	tom. 5 p. 322 in not.
δομέσικοι	tom. 2 p. 318 b.	ἐνθουσιαστικὰ	tom. 2 p. 318 b.	tom. 3 p. 129 b.
δοξα	tom. 2 p. 131 a p. 140 a p. 512 a.	ἐνθρονιστικά	tom. 2 p. 131 a p. 140 a p. 512 a.	tom. 2 p. 134 b.
δορυφόρος	tom. 2 p. 173 b.	ἐνδοξία	tom. 2 p. 173 b.	tom. 5 p. 476 a.
δουκηνάριος	tom. 2 p. 227 a.	ἐνδορκωσις	tom. 2 p. 227 a.	tom. 5 p. 401 b.
δούλος ἐπικτηνίτης	tom. 2 p. 497 b.	ἐντολαί	tom. 2 p. 497 b.	tom. 1 p. 29.
δραστήριος	tom. 2 p. 86 a.	ἐντολμα πατριαρχικόν	tom. 2 p. 86 a.	tom. 1 p. 479. b.
δρύγγαι	tom. 3 p. 338 b.	ἐνωτικόν	tom. 3 p. 338 b.	tom. 6 p. 275 & 334.
δρύφακτα	tom. 1 p. 81 a.	ἐξαγίον	tom. 1 p. 81 a.	tom. 2 p. 462 b. tom. 5 p. 197 a.
δρύφακτος	tom. 1 p. 81 b.	ἐξαγωγικά	tom. 1 p. 81 b.	tom. 2 p. 433 b. tom. 5 p. 306. b.
δυναστεύοντες	tom. 1 p. 175.	ἐξαγωγήιον	tom. 1 p. 175.	tom. 5 p. 71 b.
δυνάμα	tom. 3 p. 209 b.	ἐξαλλος	tom. 3 p. 209 b.	tom. 5 p. 233 a.
δυσφημία	tom. 3 p. 102 a.	ἐξανθῆναι	tom. 3 p. 102 a.	tom. 2 p. 461 a.
δώρα	tom. 6 p. 252 b.	ἐξαργυρίζω	tom. 6 p. 252 b.	tom. 2 p. 320 b.
ἐγκάρδιον	tom. 5 p. 58 b.	ἐξαργυρισμός	tom. 5 p. 58 b.	tom. 2 p. 320 b.
ἐγκαυσίς	tom. 5 p. 344 b.	ἐξαρχοὶ	tom. 5 p. 344 b.	tom. 1 p. 36 & 318 a.
ἐγκλήματα	tom. 6 p. 58 b.	ἐξεγέρειν	tom. 6 p. 58 b.	tom. 5 p. 416 b.
ἐγκομμα	tom. 2 p. 376 b.	ἐξέδρα	tom. 2 p. 376 b.	tom. 5 p. 367 b.
ἐγκόπτειν πάταλον	tom. 2 p. 376 b.	ἐξελληνίζειν γλῶσσαν	tom. 6 p. 260 a.	tom. 5 p. 229 b.
ἐγκόσμοιοι	tom. 6 p. 260 a.	ἐξέχον	tom. 6 p. 54 a p. 136 a.	tom. 2 p. 74 b.
ἐγκράτεια	tom. 6 p. 54 a p. 136 a.	ἐξηγηταί τῆ λόγῃ	tom. 6 p. 54 a.	tom. 6 p. 112 b.
ἐγκρατευόμενοι	tom. 2 p. 344 a.	ἐξισωταί	tom. 2 p. 344 a.	tom. 2 p. 23 a. tom. 5 p. 140.
ἐτελοθησκήα	tom. 6 p. 276.	ἐξοδος	tom. 6 p. 276.	tom. 2 p. 547.
ἐθνικός	tom. 6 p. 276.	ἐξορκίζειν	tom. 6 p. 100 a.	tom. 6 p. 63 b.
ἐθνος	tom. 6 p. 100 a.	ἐξορκισαί	tom. 4 p. 70 b.	tom. 6 p. 63 b.
ἐθος	tom. 3 p. 205 a.	ἐξπείδται	tom. 3 p. 205 a.	tom. 2. p. 296 a.
ἐκκοσάπρωτοι	tom. 4 p. 188 b. p. 647 a.	ἐξπείλευται	tom. 4 p. 188 b. p. 647 a.	tom. 4 p. 47 a.
ἐικών	tom. 5 p. 233.		tom. 5 p. 233.	ἐξ ὑπαρ-
εἰρηναρχαί				
ἐρημικὸν σχῆμα				

INDEX VOCVM GRÆCARVM.

ἐξ ὑπάρχων	tom. 2 p. 79 a.	ερμηνευτικὸν	tom. 1 p. 318 b.
ἐξαιμῖς	tom. 5 p. 234 b.	ερμηνευτοὶ	tom. 1 p. 318 b.
ἐξωσαί	tom. 5 p. 351 a.	ερπύνης	tom. 3 p. 541 a.
ἐορτάσιμος ἡμέρα	tom. 4 p. 538 in not.	ερυθρόγραφοι	tom. 4 p. 120 a.
ἐορτή	tom. 6 p. 65 b.	εταῖροι	tom. 4 p. 450 b. tom. 5 p. 5 b.
ἐπαθλα	tom. 5 p. 435 b.	ἐτεροζυγία	tom. 4 p. 486 a. tom. 6 p. 83 a.
ἐπαιδοὶ	tom. 3 p. 129.	ἐτοιμασία	tom. 2 p. 352 in not.
ἐπαιδοῖ	tom. 3 p. 132 b.	ἐρυθρόδανον	tom. 4 p. 120 a.
ἐπαρχικός	tom. 4 p. 606. b.	ἐδίειν	tom. 3 p. 402.
ἐπισακτοὶ	tom. 6 p. 96 a.	ἐσκαπονδία	tom. 2 p. 296.
ἐπερωτάσθαι	tom. 2 p. 645 b.	ἐχάτος	tom. 3 p. 232 b.
ἐπέχων τόπον τῷ ὑπάρχῃ	tom. 2 p. 150 b.	εὐαγγέλιον	tom. 2 p. 632 b.
ἐπιβλήμα	tom. 5 p. 236 a.	εὐαγγελιστὰς	tom. 5 p. 403 a.
ἐπιβολή	tom. 2 p. 23 a. tom. 3 p. 432 tom. 4 p. 10 sequ.	εὐεργεσία τῶν οἰκτιρῶν	tom. 6 p. 69 a.
ἐπιδοήματα	tom. 2 p. 432. b.	εὐεργέτης (ποταμός)	tom. 3 p. 256 a.
ἐπιβλή	tom. 3 p. 103 b.	εὐζωνοὶ	tom. 5 p. 235.
ἐπιθεσις	tom. 2 p. 321 in not.	εὐκτήριον	tom. 3 p. 401. a.
ἐπιθέτης	tom. 2 p. 321 in not.	εὐλογία	tom. 1 p. 322 a.
ἐπιθυμῶν	tom. 3 p. 220 b.	εὐπροσόδος	tom. 4 p. 634 a.
ἐπίκοινος	tom. 5 p. 236 b.	εὐτυχάν	tom. 5 p. 305 b.
ἐπικεῖρα	tom. 4 p. 183 b.	εὐτυχία	tom. 5 p. 305 b.
ἐπιμελέσθαι	tom. 2 p. 369 b.	εὐτυχίας ἱερὸν	tom. 5 p. 304 b.
ἐπίμετρον	tom. 4 p. 643 b.	εὐφημία	tom. 2 p. 638 a.
ἐπιμήνια	tom. 6 p. 325.	εὐφημία	tom. 2 p. 432 b.
ἐπινέμησις	tom. 4 p. 210 b.	ἐφάμιλλος	tom. 5 p. 249 b.
ἐπίπεδα	tom. 2 p. 356 b.	ἐφέλκεσθαι	tom. 2 p. 74 a.
ἐπισήμια	tom. 2 p. 162 b.	ἐφηβεία	tom. 5 p. 224 b.
ἐπίσημος	tom. 2 p. 162 b.	ἐφήμερα	tom. 5 p. 325.
ἐπισκοπή	tom. 5 p. 254 a.	ἐφημέρια	tom. 6 p. 325.
ἐπιστάτρια	tom. 4 p. 343 b. tom. 4 p. 33 a.	ἐφημερίαν φυλακῆς	tom. 4 p. 344 a.
ἐπιστάται τῆς ἀμφὶ τὸν βασιλεῖα σιγῆς	tom. 2 p. 129 b.	ἐφοδούντες	tom. 2 p. 452 b.
ἐπιστάτην μέτροις	tom. 5 p. 229 b.	ἐφῶδιον	tom. 5 p. 411 a.
ἐπιστολή προσατική	tom. 1 p. 258 b.	ἐφῶδιον σιτηρίσιον	tom. 2 p. 296 a.
ἐπιτάγματα	tom. 5 p. 450 a.	ἐφέλια	tom. 6 p. 325.
ἐπιτήρεια	tom. 2 p. 596 b.	ἐφάλκεια καράβια	tom. 5 p. 66 b.
ἐπιτηδύματα πατρία	tom. 1 p. 503 a.	ζάγχι	tom. 5 p. 238 b.
ἐπιτιμία	tom. 1 p. 355 a.	ζευγέση	tom. 5 p. 418 b.
ἐπίτροπος πρεβιάτης	tom. 2 p. 219 b.	ζευγάριον	tom. 5 p. 418 b.
ἐπιφάνεια	tom. 5 p. 401 b.	ζευγίζω	tom. 5 p. 418 b.
ἐπιφάνης	tom. 5 p. 375 in not.	ζεύξω	tom. 5 p. 418 b.
ἐπιφωμίζω	tom. 1 p. 178 a.	ζυγασέφαλον	tom. 5 p. 131 a.
ἐποπταί	tom. 2 p. 512 tom. 3 p. 37 b. tom. 5 p. 141.	ζυγασάσαι	tom. 5 p. 299 b.
ἐποπτεύοντες	tom. 2 p. 452 b.	ζυγασασία	tom. 4 p. 600 a.
ἐποχῆ	tom. 2 p. 59 a.	ζυγασατῆν	tom. 4 p. 600 a.
ἐποψία	tom. 5 p. 141.	ζώδιον	tom. 5 p. 424 b.
ἐπωδαί μαγικά	tom. 3 p. 132 b.	ζωδιοποιός	tom. 5 p. 424 b.
ἐργασία	tom. 3 p. 538 b.	ζωδιωτὸν	tom. 5 p. 424 b.
ἐργασίμος	tom. 1 p. 137.	ζώνη	tom. 1 p. 163 a.
ἐργασιότης	tom. 5 p. 302 a. b.	ἡβητήρια	tom. 1 p. 51 b.
ἐργασηκοὶ	tom. 5 p. 303 a.	ἡδυπαθής	tom. 5 p. 272.
ἐργασηριακὸν	tom. 2 p. 347 b. tom. 5 p. 303 a.	ἡγεμῶν	tom. 2 p. 15 b.
ἐργασηριαρχῆς	tom. 2 p. 347 b.	ἡγεμένους τῶν τάγματός τῶν ὑπογραφίων	tom. 2 p. 89 a.
ἐργασηριον	tom. 3 p. 61 a.	ἡλιακοὶ	tom. 6 p. 260 a.
ἐργασίαι	tom. 5 p. 303 a.	ἡλιάζοντες	tom. 6 p. 260 a.
ἐργάται	tom. 2 p. 384 a.	ἡλιον ἀνίσχοντα ἰκετεύειν	tom. 6 p. 260 a.
ἐργατῖον	tom. 5 p. 302 b.	ἡμερητίον	tom. 2 p. 303 a.
ἐργατῖονες	tom. 5 p. 302 b.	ἡμεροδρομοὶ	tom. 2 p. 409 a.
ἐργάταινες	tom. 2 p. 384 a.	ἡμερολόγοι	tom. 2 p. 303 a. p. 504 b.
ἐργον τῶν γεγαμηκότων	tom. 1 p. 306 a.	ἡμεροσκοποι	tom. 2 p. 409 a.
ἐριεργαὶ στρατιωτικῶν χλαμύδων	tom. 3 p. 537 a. b.	ἡμεροτῆς	tom. 3 p. 47 a.
ερκανη	tom. 5 p. 268 a.	ἡμερωλῆαι	tom. 2 p. 227 a.
		(H) 2	ἡμῖνος

INDEX VOCVM GRÆCARVM.

ἡμίνα βασιλική	tom. 2 p. 376 a.	καβαλλάριος	tom. 2 p. 329 b.
ἡμιολαισμός	tom. 1 p. 268 a. b.	καβάλλειν	tom. 5 p. 178 a.
ἡμιόλιον	tom. 6 p. 325.	καγγελοθύρια	tom. 1 p. 81 a.
ἡμισόκκρος	tom. 2 p. 562 in not.	καγγελλάριος	tom. 1 p. 82 b.
ἡσπραξίς	tom. 4 p. 47 a.	καγγελλέθυρις	tom. 1 p. 83 b.
ἡσυχάζειν	tom. 4 p. 423 a.	καγγελλος	tom. 1 p. 81 a.
ἱεῖα	tom. 1 p. 29 a.	καθαίρεσις	tom. 3 p. 29 a.
ἱεὸν ἔημα	tom. 1 p. 30 a.	καθάριος	tom. 5 p. 273 a.
ἱεὸν συνέδριον	tom. 2 p. 95 b.	καθαρεύειν	tom. 5 p. 138 b.
ἱεοκάτοχοι	tom. 3 p. 129 b. p. 403 a.	καθεδρατικά	tom. 2 p. 134 b.
ἱεοληπτοὶ	tom. 3 p. 129 b. tom. 5 p. 403 a.	καθεύδειν	tom. 3 p. 402 b.
ἱεροφάνεια	tom. 5 p. 401 b. sequ.	καθολικοὶ	tom. 4 p. 95 b.
ἱεροφόροι	tom. 3 p. 129 b.	καθολικὸς λόγος	tom. 4 p. 95 b.
ἱεροφροσύναι	tom. 3 p. 129 b. tom. 5 p. 403 a.	καθολικός	tom. 1 p. 22 a.
ἱεραπύειν	tom. 2 p. 569 b.	καθολικός	tom. 2 p. 276 in not.
ἱεραπύοντες	tom. 4 p. 493 b.	καθολικός	p. 426 in not. tom. 3 p. 263 b.
ἱερφύειν	tom. 2 p. 341 b.	καὶ	tom. 1 p. 143 a.
ἱεσμὸς	tom. 6 p. 100 a.	καὶ	tom. 1 p. 308 a.
ἱηλυδρία	tom. 3 p. 70 a.	κακέργεια	tom. 2 p. 321 b.
ἱηριομάχοι	tom. 3 p. 175 a.	καλαμφορέιν	tom. 5 p. 268 b.
ἱιασάται	tom. 5 p. 81 b.	καλαμιον	tom. 5 p. 268 b.
ἱρεπτοὶ	tom. 1 p. 297 & 488 a.	καλάμος	tom. 5 p. 268. b.
ἱρόμβος αἵματος	tom. 3 p. 541 a.	καλάνδου	tom. 5 p. 407. a tom. 6 p. 303 a.
ἱευαλλίδες	tom. 2 p. 405 in not.	καλύμματα	tom. 1 p. 51 b.
ἱεὺν	tom. 6 p. 299.	καμάτων λυτήριον	tom. 2 p. 143 a.
ἱυσιασῆριον	tom. 3 p. 400 b.	καμηλασία	tom. 2 p. 557 in not.
ἱωρακίδες	tom. 5 p. 393 b.	καμηλοκόμοι	tom. 4 p. 618 b.
ἱωράκιον	tom. 1 p. 81 a.	κανάλιον	tom. 2 p. 194 b. p. 546 in not.
ἱωραξ	tom. 1 p. 81 a.	κάνδυς	tom. 5 p. 216 b.
ἱατροσφίς	tom. 5 p. 34 b.	κάνη	tom. 4 p. 619 b.
ἱδικῶς	tom. 1 p. 264 a.	κάνονες	tom. 6 p. 99 b.
ἱδιογνώμων	tom. 1 p. 435 b.	κανονικά διατάγματα	tom. 6 p. 99 b.
ἱδιώτης	tom. 1. p. 61 a. tom. 6 p. 275.	κάπεν	tom. 2 p. 299 b.
ἱερατικοὶ	tom. 3 p. 145 a. tom. 5 p. 436 b. tom. 6 p. 35.	κάπη	tom. 2 p. 299 b.
ἱερολογία	tom. 1 p. 322 a.	καπηλῆα	tom. 3 p. 61 b.
ἱερομηνία	tom. 4 p. 538 in not.	καπηλεύοντες	tom. 4 p. 110 b.
ἱεροσύνης ἔθνος	tom. 2 p. 27 a.	καπητὸν	tom. 2 p. 132 a.
ἱεροφύλακες	tom. 6 p. 3 a.	καπητὸν	tom. 2 p. 299 b.
ἱκετεύειν	tom. 3 p. 132 b.	καπικλάριος	tom. 3 p. 42 a.
ἱματίον	tom. 2 p. 570 b.	καπιλεία	tom. 2 p. 323 b.
ἱεγατίων	tom. 5 p. 131 a.	κάπην	tom. 2 p. 299 b.
ἱπλέμα	tom. 3 p. 133 b.	καρύβοι	tom. 5 p. 66 b.
ἱππέων δοκιμασία	tom. 2 p. 452 b.	καρδία	tom. 5 p. 58 b.
ἱππίατρος	tom. 2 p. 562 in not.	κάσελλος	tom. 5 p. 374 b.
ἱπποδρομία	tom. 5 p. 223 b.	κασίσιος ἄρτος	tom. 5 p. 298 b.
ἱπποιατροὶ	tom. 5 p. 59 a.	καταβάλλειν	tom. 5 p. 178 a.
ἱπποσασσία	tom. 2 p. 566 in not.	καταβιβασμός	tom. 2 p. 277 b.
ἱπποτρόφιον	tom. 2 p. 340 a.	κατάβολον	tom. 5 p. 178 a.
ἱσάριθμος	tom. 2 p. 462 a.	κατάγειν	tom. 5 p. 319 b.
ἱσοδύναμος	tom. 2 p. 462 a.	καταδεδεσθαι	tom. 3 p. 128 b.
ἴσον	tom. 1 p. 436 b.	καταδεσμός	tom. 3 p. 128 b.
ἱσοφροπία	tom. 4 p. 599 a.	καταδέεσθαι	tom. 2 p. 230 a.
ἱσοςασίος	tom. 4 p. 599 a.	καταδέσμοι	tom. 3 p. 128 a.
ἱσοτιμία	tom. 6 p. 101 b.	κατακόρις	tom. 5 p. 286 a.
ἱσότυπον	tom. 1 p. 436 b.	κατάκρισις	tom. 1 p. 35 b.
ἱσόχρυσος	tom. 5 p. 436 a.	κατάλογος	tom. 5 p. 436 b.
ἱσάποδες	tom. 6 p. 150 a.	καταποσέμετος	tom. 1 p. 137.
ἱσαδαι	tom. 6 p. 149 a.	κατασκοπικά	tom. 4 p. 408 b.
ἱσάω	tom. 6 p. 150 a.	κατασκοπῶν	tom. 2 p. 408 b.
ἱσημί	tom. 6 p. 150 a.	κατασκοπῶν	tom. 2 p. 312.
ἱσιον	tom. 6 p. 149 a.	κατασορέννυμι	tom. 5 p. 38 a.
ἱσάπειθ	tom. 6 p. 149 a. p. 150 a.	κατασορέννυμι	tom. 5 p. 138 a.
ἱσάποδες	tom. 6 p. 149 a. p. 150 a.	κατασορέννυμι	tom. 5 p. 138 a.
ἱσος	tom. 6 p. 149 a. p. 150 a.	κατασορέννυμι	tom. 5 p. 138 a.

INDEX VOCVM GRÆCARVM.

κατάστροφαις	tom. 5 p. 138 b.	Κόμοδα	tom. 2 p. 302 b.
κατάστροφῆς	tom. 5 p. 59 a.	κοινάται	tom. 5 p. 58 b.
κατατιθέμενος	tom. 6 p. 80 a.	κοπάζειν	tom. 5 p. 6 b.
κατεπήγοντες	tom. 4 p. 47.	κοπία	tom. 5 p. 6 b.
κατηχηται	tom. 6 p. 63 b.	κοπιάσθαι	tom. 5 p. 6 b.
κατολική	tom. 5 p. 87 a. p. 90.	κοπιатаί	tom. 5 p. 6 b. tom. 6 p. 48 b.
κατοχή	tom. 3 p. 505.	κόπιδες	tom. 5 p. 477 b.
κάτω	tom. 3 p. 232. b.	κορύναι	tom. 5 p. 477 b.
κατωμίστης	tom. 6 p. 149 b.	κορυφή τῶν ἀρχῶν	tom. 2 p. 122 a.
κάτωμος	tom. 6 p. 149 b.	κόσμος	tom. 3 p. 515 a. b.
καμήλια	tom. 3 p. 515.	κοτυλᾶριος	tom. 3 p. 541 b.
κέλευσις	tom. 1. p. 29 a.	κουφισμός	tom. 4 p. 205 a.
κελλαριμόν	tom. 1 p. 66 b.	κριτόλογος	tom. 5 p. 299 b.
κελλάριον	tom. 1 p. 66 b.	κρούειν	tom. 5 p. 425 b.
κεντηνάρια	tom. 3 p. 209 b. tom. 4 p. 170 b.	κυκητοί	tom. 3 p. 104 b.
κεντηνᾶριος	tom. 3 p. 209 a.	κυκλεύειν	tom. 2 p. 452 b.
κεράμιον	tom. 5 p. 272. b.	κυνηγίσια	tom. 2 p. 27 a. tom. 5 p. 399 b.
κεράτιον	tom. 5. p. 306 a.	κυριακά	tom. 6 p. 293.
κερατισμός	tom. 5 p. 306 a.	κώδιον	tom. 5 p. 240. b.
κεραυνεβολιον	tom. 6 p. 286.	κωλοβαθρον.	tom. 2 p. 557 a.
κεραυνοθεις	tom. 6 p. 288.	κωμητικά τέχνη	tom. 2 p. 307 a.
κεραυνοπληξ	tom. 6 p. 288.	Κωνσιστοριανοί	tom. 2. p. 96 b.
κεραυνός	tom. 6 p. 288.	λάβραρον, λάβωρον	tom. 2 p. 143 a.
κερδάνειν	tom. 3 p. 32 a.	λάβρατα	tom. 2 p. 399 in not. to 2 p. 637. in not.
κέρδος	tom. 3 p. 32 b.	λαμπρότατοι	tom. 2 p. 15 b.
κερκίτευσθαι	tom. 2 p. 452 b.	λατόμοι	tom. 5 p. 59 a.
κέρμα	tom. 3 p. 203 a. & in not.	λατρεία	tom. 3 p. 172 b.
κερματισμός	tom. 3 p. 204 a.	λαυράτον	tom. 2 p. 637 in not.
κερματιστής	tom. 2 p. 464 b.	λενεφεία	tom. 3 p. 538 b.
κέρρατις	tom. 5 p. 427.	λειτεργία Φιλική	tom. 4 p. 639 b.
κεφάλαιον	tom. 4 p. 91 b. p. 188. b.	λειτεργοί	tom. 4 p. 188 a.
κεφαλαῖαται	tom. 2 p. 235 b. tom. 4 p. 188 b.	λεπτά το. 3 p. 207 b. to 4 p. 479 b. to 5 p. 203 b.	tom. 4 p. 647 a.
κεφαληϊών	tom. 5 p. 131 a.	λησδιᾶνται	tom. 6 p. 299 b.
κεφαλικός	tom. 4 p. 96 a.	λίβανωτόν	tom. 6 p. 241 b.
κηποι	tom. 3 p. 402 a.	λίβυσίνδι	tom. 5 p. 59 a.
κηρος	tom. 2 p. 405 & 406 in not.	λιθοξόοι	tom. 5 p. 59 a.
κιγκλῆς	tom. 1 p. 81 b.	λιθοτόμοι	tom. 5 p. 59 a.
κιλλαπτής	tom. 6 p. 259 a.	λιθργοί	tom. 5 p. 59 a.
κίλλος	tom. 6 p. 259 b.	λίνα	tom. 2 p. 405 & not.
κίων	tom. 5 p. 357 b.	λίνοφος	tom. 5 p. 302 b.
κλαβικάριος	tom. 3 p. 42 a.	λινουργός	tom. 3 p. 538 a.
κλαβικελάριος	tom. 3 p. 41 b.	λινούφος	tom. 3 p. 538 a.
κλεισούρα	tom. 2 p. 298 b. p. 407 b.	λίνοφος	tom. 3 p. 538 a.
κληρικοί	tom. 6 p. 35 a.	λιτανένειν	tom. 3 p. 132 b.
κλητεύεσθαι	tom. 4 p. 343 b.	λιτροδεκάλιτρον	tom. 3 p. 210 b.
κλίβανα	tom. 5 p. 280 a.	λογαριάζειν	tom. 2 p. 464 a.
κλιβανᾶριοι	tom. 5 p. 280 a.	λογαριασάει	tom. 2 p. 464 a.
κλίσαις ψυχῶν ἀνθρωπίνων	tom. 3 p. 132 a.	λογαρικῇ	tom. 2 p. 462 a.
κλεβίζειν	tom. 1 p. 82 a.	λογαρικόν	tom. 4 p. 120 a.
κλεβιον	tom. 1 p. 82 a.	λογισαί	tom. 4 p. 381 a.
κλεβός	tom. 1 p. 82 a.	λογισαί tom. 2 p. 464 & 475 b.	tom. 4 p. 188 b.
κλεβός	tom. 1 p. 82 a.	λογογραφαί χωμάτων	tom. 4 p. 194 a.
κοινοβιακός	tom. 3 p. 339 b.	λογοθεσία	tom. 1 p. 82 b.
κοινοβιαρχης	tom. 3 p. 339 b.	λογοθετείν τοῖς σκερτέοις	tom. 4 p. 194 a.
κοινός	tom. 6 p. 275.	λογοθέτης	tom. 5 p. 477 b.
κολλίμιον	tom. 2 p. 298 b.	λόγχοι	tom. 5 p. 230 a.
κολλυβισαί	tom. 3 p. 203 a.	λοξά	tom. 5 p. 230 a.
κολόβιον	tom. 5 p. 234 a.	λοξίας	tom. 3 p. 39 sequ.
κολυβός	tom. 5 p. 234 b.	λεξάσαι	tom. 2 p. 408 a.
κομβινέματα	tom. 5 p. 418 b.	λουτόριον πλείον	tom. 3 p. 402 a.
κομᾶν	tom. 2 p. 569 b.	λούτρα	tom. 3 p. 235 b.
Κόμης	tom. 3 p. 240 a.	λοχιτής	tom. 5 p. 272 b.
κομματα	tom. 2 p. 376 b.	λυδοπατής	tom. 5 p. 303 a.
Κομμεντᾶριος	tom. 3 p. 41 b.	λύμπη	tom. 2 p. 143 a.
κομμοιτόριον	tom. 2 p. 319 b.	λυτήριον καμάτων	tom. 1 p. 297 a.
		λυτρον	λῦπο-

INDEX VOCVM GRÆCARVM.

λαποδύται νεκρῶν
 λῶρον
 μαγγανεία
 Μαγισριανός
 μάγιστρος
 μάγοι
 μαθηματικοὶ
 Μαῖουμα
 μαλακός
 μανδύη
 μαργαρίτιδες
 μασιγοφόροι
 μεγαλοφυχία
 μαθέορτος κυριακή
 μεθόριαν προτέκτορες
 μεθύειν
 μεθύσκην
 μέθυσον
 μέλεται πρὸς ἀρετὴν
 μέσσυλον
 μέταξα
 μεταξιατικὸν
 μεταξωτή
 μέτατον
 μετάτωρ
 μετέρχεσθαι τὸ πρᾶγμα
 μετεωρολόχαι
 μέτοικος
 μέτρον
 μετρονόμοι
 μῆνες τῶν πατέρες
 μῆνυσιν
 μηνυταί
 μητέρες γραῶν
 μήτρα
 μίστηρον
 μισοπάγων
 μίτατον
 μοῖρα
 μοιχεία
 μόλιβδες
 μονάζοντες
 μονή
 μονογαμος
 μονομερῶς
 μονοπλάσιγξ
 μονοπύργια
 Μῆσα
 μόχλος
 μυελός
 ναός
 ναυπηγήσιμα ξύλα
 ναυπηγήσιμος ὕλη
 ναυπηγική
 νεκροκαυσία
 νεκροθάπται
 νεόβηλος
 νευθάν
 νηνεμία
 νομαί
 νόμισμα
 νομοθεσία
 νομοθετεῖν ποιήμασι
 νομος
 νοσφίσασθαι

tom. 3 p. 155 b.
 tom. 3 p. 548 a.
 tom. 3 p. 143 a.
 tom. 2 p. 168 a. p. 227 a.
 tom. 6 p. 113 b.
 tom. 3 p. 146 b.
 tom. 3 p. 146 b.
 tom. 5 p. 406.
 tom. 3 p. 71 a.
 tom. 5 p. 236 b.
 tom. 5 p. 424 b.
 tom. 5 p. 439 b.
 tom. 3 p. 338.
 tom. 1 p. 143 a.
 tom. 2 p. 406. b.
 tom. 3 p. 53 a.
 tom. 3 p. 53 a.
 tom. 3 p. 53 a.
 tom. 6 p. 65 a.
 tom. 3 p. 72 b.
 tom. 3 p. 542 a.
 tom. 3 p. 542 b.
 tom. 2 p. 343 a.
 tom. 2 p. 346 a.
 tom. 1 p. 269 b.
 tom. 6 p. 149 b.
 tom. 4 p. 416.
 tom. 2 p. 465.
 tom. 4 p. 599 b.
 tom. 1 p. 270 b.
 tom. 4 p. 224.
 tom. 2 p. 88 a. p. 195 b.
 tom. 6 p. 68 a.
 tom. 5 p. 58 b.
 tom. 3 p. 124 b.
 tom. 2 p. 132 b.
 tom. 2 p. 343 a.
 tom. 2 p. 13 b.
 tom. 1 p. 354 b.
 tom. 3 p. 274. a. b.
 tom. 4 p. 433 in not.
 tom. 1 p. 480 b.
 tom. 2 p. 656 a.
 tom. 4 p. 229 a.
 tom. 4 p. 598 b.
 tom. 5 p. 325 a.
 tom. 4 p. 619 b.
 tom. 5 p. 66 b.
 tom. 5 p. 58 b.
 tom. 3 p. 401 a.
 tom. 2 p. 405 & not.
 tom. 2 p. 405 & not.
 tom. 3 p. 349 a.
 tom. 3 p. 161 b.
 tom. 5 p. 6 b. tom. 6 p. 48 b.
 tom. 2 p. 15 b. tom. 4 p. 508 b.
 tom. 4 p. 167 b.
 tom. 5 p. 96 b.
 tom. 1 p. 162 b.
 tom. 3 p. 191 a.
 tom. 2 p. 94 b.
 tom. 5 p. 229 b.
 tom. 1 p. 351 tom. 6 p. 276.
 tom. 2 p. 321 in not.

νοῦμος
 νυκτέπαρχος
 νυκτοστρατηγός
 ξίφη ἀμφήκη
 ξίφηφορεῖν
 ξίφοφόροι
 ξηρός
 ξύλα
 ξύλινοι θάρακες
 ξυμβαίνειν
 ξύμβασις
 ξυστός
 ὀβολίσκος
 ὀβελίζον
 ὀβρίζειν
 ὀβριμος
 ὀδίται
 ὀδοσρωσίαι
 οἰήσις
 οἰκίοι τῶ βασιλείας
 οἰκαίτης
 οἰκήμα
 οἰκίαι
 οἰκήματα
 οἰκοδομική
 Ὀκκλης
 ὀκλαδία
 ὀλκή
 ὄλον
 ὀλοπέρφυρα
 ὀλοσθήριον
 Ὀμάνον
 Ὀμηρίται
 ὀμόδουλος
 ὀμοκῆνσαι
 ὀμολογία
 ὀμολογοί
 ὀμολογῶ
 ὀμομητριοί
 ὀμονοεῖν
 ὀμοπάτριαι
 ὀμοτραπέζος
 ὀνομακλήτος
 ὀξυγράφοι
 ὀπλοφορεῖν
 ὀπλοφόροι
 ὀρᾶν ἀκολάσως
 ὀρεωκόμοι
 ὀρδοτομεῖν
 ὄρος
 ὀυρανοβόσται
 ὀυσία
 ὀφθαλμοί
 ὀφθικαῖοι
 ὄχημα τετρακύκλον
 ὀχλοκόποι
 ὀφῶνια
 ὀφῶνιον στρατιωτικόν
 ὀφωοῦντες
 παγανός
 παγαρχεῖν
 παγαρχία
 παγαρχοί to. 1 p. 261 to. 2 p. 292 b. p. 421, b. p. 667 a.

πάθος χριστῆ	tom. 5 p. 403 a.	πατὴρ βασιλέως	tom. 2 p. 75 a.
παίγνια	tom. 3 p. 132 b.	πάτρια ἐπιτηδεύματα	tom. 1 p. 503 a.
παιδάρια	tom. 6 p. 39 b.	πατρίς	tom. 6 p. 241 a.
παιδερασία	tom. 3 p. 65 a.	πατροκόλοι	tom. 6 p. 51 b.
παίδευται τῷ κόσμῳ	tom. 5 p. 403 a.	παχυμερῶς	tom. 1 p. 437 a.
παίδογραφία	tom. 1 p. 191 a.	πῆρα	tom. 1 p. 436 a.
παίξιν	tom. 4 p. 652 a.	πελέκαι ἑτερόσομοι	tom. 5 p. 477 b.
παλατινοί	tom. 3 p. 132 b.	πενθήμερος	tom. 3 p. 277 a.
πάλλια	tom. 3 p. 276.	πεντηκοστή	tom. 5 p. 402 b.
παλδοχείον	tom. 2 p. 570 a.	πεντηκοστᾶριον	tom. 5 p. 403 b.
πανδοχεύς	tom. 3 p. 61 b.	πεποιθήσις	tom. 1 p. 292 b.
παννυχίζειν	tom. 3 p. 61 b.	περιάμματα	tom. 3 p. 126 b.
πανδύργος	tom. 2 p. 321 in not.	περίαπτα	tom. 5 p. 126 b.
πάνυ	tom. 5 p. 286 a.	περίβλεπτοι κωμήται	tom. 6 p. 96 b.
παραβάλλεσθαι	tom. 6 p. 92 a.	περιβόλαιον	tom. 5 p. 239 a.
παραβαλλόμενος	tom. 6 p. 92 a.	περίβολος	tom. 3 p. 401 b.
παραβάπτισμα	tom. 3 p. 200 b.	περιγράφειν	tom. 1 p. 237.
παραβολεύεσθαι	tom. 6 p. 92 a.	περίεργα	tom. 3 p. 130 b.
παραβολευσάμενος	tom. 6 p. 92 a.	περίθαψις	tom. 1 p. 443 a.
παραβολεύσασθαι	tom. 6 p. 92 a.	περικεφάλαιον	tom. 3 p. 237 a.
παραβόλοι to. 3 p. 53 b. to 5 p. 302 a. to 6 p. 92 a.	tom. 6 p. 92 a.	περικλεβίζειν	tom. 1 p. 82 a.
παραβρεσβία	tom. 4 p. 631 a.	περικωπή	tom. 1 p. 34 b.
παραγγραία	tom. 2 p. 533 a.	περικόπτειν	tom. 3 p. 205 a.
παραγγελία	tom. 1 p. 112.	περιλαμβάνειν ἀνδριάτας	tom. 3 p. 386 a.
παραγγέλματα	tom. 1 p. 29 a.	περιοδεία	tom. 2 p. 452 b.
παραγναθίς	tom. 3 p. 513 a.	περιοδεύειν	tom. 6 p. 49 b.
παραγράμματα	tom. 1 p. 35 a.	περιορίζειν	tom. 1 p. 237.
παραδικάζοντες	tom. 1 p. 512 b.	περιπάτοι	tom. 3 p. 159 a.
παραδυναστεύοντες to. 3 p. 7 b. p. 9 b. to 4 p. 450 b.	tom. 2 p. 295 b.	περιπετάσματα	tom. 1 p. 44 b.
παραθέσειν ἡς τὰ ξρατῆ πεδα	tom. 3 p. 132 b.	περιπεφλεγμένον	tom. 6 p. 286.
παρακαλεῖν	tom. 6 p. 92 a.	περιπολεῖν	tom. 2 p. 373 b.
παρακινδυνεύειν	tom. 6 p. 92 a.	περίπολοι	tom. 2 p. 373 b. p. 452 b.
παί ακινδυνεύων	tom. 6 p. 92 a.	περιπόροι	tom. 3 p. 546 a.
παράλληλον	tom. 4 p. 599 a.	περισσοχωρηγία	tom. 5 p. 301 b.
παραμονή	tom. 1 p. 480 b.	περίσυλον	tom. 5 p. 317 b.
παραμυθία	tom. 6 p. 679 b.	περίστων	tom. 3 p. 72 b.
παραναγνωσθέντα	tom. 1 p. 35 a.	περίτρεμμα	tom. 5 p. 301 b.
παραναγνωσθέντες	tom. 1 p. 35 a.	πεταλουργοί	tom. 5 p. 59 b.
παραναγνωσθήσας	tom. 1 p. 35 a.	πευθῆνες	tom. 2 p. 192 b.
παραπέσσειν	tom. 5 p. 351 a.	πέφινος εἶν	tom. 1 p. 51 a.
παραπέτευμα	tom. 5 p. 301 b.	πήνη	tom. 3 p. 550 b.
παράπηγμα	tom. 4 p. 465 b.	πήξα	tom. 3 p. 128 b.
παραπομπή	tom. 4 p. 146 b.	πήχης	tom. 3 p. 257 a.
παραπρεσβία	tom. 3 p. 200 b.	πίσι	tom. 6 p. 226 a.
παρασαλεύεσθαι	tom. 4 p. 598 b.	πίτλα	tom. 2 p. 405 & not.
παρασκευή	tom. 3 p. 292 b.	πιτλάκιον	tom. 2 p. 303 b.
παρασάσιμοι	tom. 2 p. 131 b.	πιτυρίας	tom. 5 p. 272 a.
παραστήσαι	tom. 1 p. 298 a.	πλαγιάζειν	tom. 4 p. 599 a.
παρασυναγωγὰ	tom. 3 p. 200 b.	πλάνος	tom. 2 p. 379 a.
παραχεῖν	tom. 3 p. 66 b.	πλεονασμός	tom. 1 p. 267.
παρατίθεσθαι	tom. 2 p. 433 b.	πλήρωμα	tom. 2 p. 132.
παρατήρησις	tom. 6 p. 286.	πλοιάριον	tom. 3 p. 541 b.
παραχαράγμα	tom. 3 p. 200 b.	πλωματίζειν	tom. 3 p. 274 & in not.
παραχαράγμος	tom. 3 p. 200 b.	πλουμβάτον	tom. 2 p. 274 b. & in not.
παραχαράγμαι	tom. 3 p. 192 a. p. 200 b.	ποδοκόπιον	tom. 2 p. 390 b.
παραφαλισαί	tom. 3 p. 205 b.	ποικίλη	tom. 5 p. 425 a.
πάρεδρος	tom. 1 p. 78 a.	ποικίλματα	tom. 5 p. 426 b.
παραμειβολεύς	tom. 2 p. 227 a.	ποικίλοι	tom. 2 p. 321 in not.
παραχεῖν	tom. 3 p. 66 b.	ποικιλοτρόποι	tom. 2 p. 321 in not.
παρίππος	tom. 2 p. 545 b.	ποιμαίνειν	tom. 6 p. 64 a.
πάροδοι	tom. 2 p. 194 b.	πολίται	tom. 1 p. 61 a.
παρόδος	tom. 2 p. 546 in not.	πολιτεία	tom. 6 p. 70 a.
παρόκος	tom. 4 p. 416 a.	πολιτεία ὑψηλή	tom. 6 p. 49 b.
πασάς	tom. 5 p. 367 b.	πολιτεύεσθαι ἀνευ βουλευτῶν	tom. 4 p. 616 b.
πασός	tom. 5 p. 367 b.	πολιτευόμενοι	tom. 1 p. 59 a.
		(I) 2	πολυαρχία

INDEX VOCVM GRÆCARVM.

πολυαρχία	tom. 5 p. 269 a.	προτέκτορες μεθ' ὁρίων	tom. 2 p. 406 b.
πολύμιτα	tom. 5 p. 425 a.	προτίμησις	tom. 1 p. 287 a.
πολυνομότατος	tom. 2 p. 76 a.	προτομαί	tom. 2 p. 637 b.
παλυπαυδία	tom. 4 p. 652 a.	προτότυπον	tom. 5 p. 393.
πολύπτυχα	tom. 5 p. 436 b. p. 437 b.	πρένικοι	tom. 4 p. 178 a.
πολύχαλκος	tom. 4. p. 168 b.	προφασίς	tom. 5 p. 292 a.
πολυχρόνια	tom. 2 p. 432 b.	προφήτης καὶ ἐξηγητὴς τῆ γραμμάτος	tom. 1 p. 55 a.
πομπή	tom. 2 p. 425 a.		tom. 2 p. 24 b.
πορεία	tom. 4 p. 317 a.	προφάνησις	tom. 1 p. 287. a.
πορνεία	tom. 1 p. 354 a.	προχρεία	tom. 5 p. 264 a.
πορνή	tom. 3 p. 61 b.	πρωταρχοντες	tom. 1 p. 318. a.
πορνικόν	tom. 5 p. 4 b.	πρωτεία	tom. 2 p. 79 b.
ποσότης	tom. 1 p. 11 b. p. 14 a. tom. 3 p. 209 a.	πρωτοί	tom. 2 p. 93 b.
	tom. 4 p. 170 b.	πρωτοπολίται	tom. 1 p. 318 a.
ποτισμός	tom. 3 p. 253.	πρωτοπραξία	tom. 1 p. 287. a.
πράγμα	tom. 1 p. 269 b.	πρωτοσάσια	tom. 4 p. 176 b.
πραγματεία	tom. 1 p. 269 b. tom. 3 p. 561 a.	πρωτοσάτης	tom. 2 p. 89 a. tom. 4 p. 177 a.
πραγματεύεσθαι	tom. 1 p. 269 b.	πρωτοτυπία	tom. 4 p. 178 b.
πραγματεύόμενοι	tom. 2 p. 421 b.	πτυχία	tom. 5 p. 436 b.
πραγματεύσασθαι	tom. 1 p. 269 b.	πτωχικά χρήματα	tom. 5 p. 301 b.
πραγματευταί	tom. 1 p. 269 b. p. 414 a.	πύκτοι	tom. 5 p. 450 b.
πραγματευτικόν χρυσίον	tom. 5 p. 7 b. & in not.	πυκτεύειν	tom. 5 p. 450 b.
πραγματικά	tom. 1 p. 26 b.	πύλαι	tom. 2 p. 358 b. p. 407 b.
πρακτευτής	tom. 2 p. 464 a.	πυλωροί	tom. 3 p. 164 a.
πρανδιάρα	tom. 5 p. 357 a. b.	πύργος	tom. 2 p. 397 tom. 5 p. 325 a.
πρανδίων	tom. 5 p. 357 a.	πυρὸν κατεργασμένον	tom. 2 p. 298 a.
πράξεις	tom. 2 p. 642 a.	παγωνοτροφία	tom. 5 p. 39 a.
πραότης	tom. 3 p. 47 a.	ρεῖβδουχοί	tom. 2 p. 230 tom. 4 p. 536 a.
πρεσβεία	tom. 5 p. 249 a.	ρεκενδυτήν	tom. 5 p. 239 a.
πρεσβυτέριον	tom. 6 p. 241 a.	ρεκενδυτής	tom. 5 p. 239. a.
πρεσβύτερηται	tom. 6 p. 67 b.	ράκια	tom. 5 p. 239 a.
πριβάτον	tom. 2 p. 355 b.	ράκη	tom. 5 p. 239 a.
πρίγκειψ	tom. 2 p. 184 a.	ρακοδυτήν	tom. 5 p. 239 a.
πρίην	tom. 2 p. 461.	ράκος	tom. 5 p. 239 a.
πριμικήριος	tom. 2 p. 89 a.	ραφίς	tom. 1 p. 355 a.
πριμιπιλάριος	tom. 2 p. 501 a.	ραχή	tom. 5 p. 239 a.
πριμιπίλοι	tom. 2 p. 501 a. tom. 4 p. 372 in not.	ρεγεωνάριοι	tom. 2 p. 537 in not. p. 566 b.
πρίξεν	tom. 2 p. 461.	ρεγεωνάρχιοι	tom. 2 p. 537 in not. p. 566 b. tom. 5 p. 192 b.
προβολή	tom. 2 p. 368 b.	ρήγες	tom. 5 p. 239. b.
προθήκη	tom. 2 p. 75 a.	ρεψοκύνδοι	tom. 1 p. 72 a.
προκαθεδρία	tom. 2 p. 81 a.	ρεψοκινδυνεύειν	tom. 6 p. 92 a.
προκαταγνώσθέντες	tom. 6 p. 125 a.	ρεχα	tom. 5 p. 239 in not.
προμῶτος, προμότης	tom. 3 p. 193 a.	ροχαρείον	tom. 5 p. 239 in not.
προνομιον	tom. 1 p. 36 a. b.	ρυπαρός	tom. 5 p. 272 a.
προξενήτρια	tom. 1 p. 354 a.	ρχιον	tom. 5 p. 239 in not.
προξίμοι	tom. 2 p. 93 b.	ρχον	tom. 5 p. 239 in not.
προπλεῖν	tom. 2 p. 408 b.	σάβανον	tom. 2 p. 355 a.
προπορευόμενοι	tom. 2 p. 346 b.	σαββαί	tom. 4 p. 618 b.
προσαββατον	tom. 1 p. 138 b.	σακκοπλόκος	tom. 2 p. 292 a.
προσβλέπειν ἀκολάως	tom. 3 p. 221 a.	σακκοφόρος	tom. 5 p. 292 a.
προσεδρεύειν	tom. 1 p. 54 a.	σάπφαρα	tom. 4 p. 619 a.
προσηγορία	tom. 2 p. 124 b.	σέδετον	tom. 2 p. 133 a. p. 399 b.
προσηγορος	tom. 1 p. 253.	σεκρέτον	tom. 1 p. 29 a.
προθήκη	tom. 4 p. 183 b.	σεμιδαλίτης	tom. 2 p. 272 a.
προσκεπασής	tom. 2 p. 140 a.	σεμνότης	tom. 3 p. 172 b.
πρόσκοπος	tom. 2 p. 512.	σεσκηπόνδια	tom. 2 p. 296 b.
προσκυνῆν τὴν δεξιὰν βασιλέως	tom. 2 p. 83 a.	σήκωμα	tom. 4 p. 599 a.
προσκύνησις	tom. 3 p. 172 b.	σημεῖα	tom. 5 p. 392 b.
πρόσας	tom. 2 p. 143 a.	σημεῖον τῆς μεγάλης εὐλαβείας	tom. 2 p. 143 b.
πρόσαγμα	tom. 2 p. 94 b.	σημειώδης	tom. 5 p. 233 a.
προστάξεις	tom. 1 p. 29 a. tom. 6 p. 99 b.	σιλεντιάριοι	tom. 2 p. 129 b.
προσασία	tom. 4 p. 176. b.	σιλινγίτης	tom. 5 p. 272 a.
προσατέν	tom. 2 p. 138 b.	σισυρά	tom. 2 p. 297 b. tom. 5 p. 240 b.
προσάτης	tom. 4 p. 177 a.	σισυροφόροι	tom. 5 p. 240. b.
προταλογάτωρ	tom. 2 p. 299 b.		σιτο-

INDEX VOCVM GRÆCARVM.

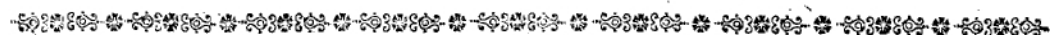
σιτοδότης τῆ τάγματος	tom. 2 p. 293 b.	σύνδικοι	tom. 1 p. 123 a.
σιτονικά	tom. 4 p. 113 b.	συνέδριον θείον	tom. 2 p. 95 b.
σιτοπομπία	tom. 3 p. 538 a.	συνέναι	tom. 3 p. 379 a.
σιτώνιον	tom. 2 p. 302 b.	συνέστακτοι.	tom. 6 p. 96 a.
σκελλέσθαι ταῖς ὁδοῖς	tom. 1 p. 65 b.	συνέρχεσθαι	tom. 1 p. 212. a.
σκέμμα	tom. 2 p. 519 b.	συνήγορον	tom. 1 p. 162. a.
σκέπασμα τῆς κεφαλῆς	tom. 5 p. 237 a.	συνήγορος	tom. 1 p. 253.
σκεῦος	tom. 2 p. 578 b.	συνήθεια	tom. 6 p. 99 b.
σκηπηροφόροι	tom. 2 p. 485 2.	σύνθημα μέγα	tom. 2 p. 143 a.
σκυτάλη	tom. 5 p. 426 a.	συνθυσία	tom. 4 p. 485 a.
σοφιστεύειν	tom. 5 p. 229 b.	συνοδική	tom. 2 p. 594 a.
σπατάγγαι	tom. 5 p. 289 b.	σύνολον	tom. 6 p. 325.
σπλάγχνα	tom. 1 p. 491 b.	συνόντες	tom. 3 p. 7 b.
στάγιον	tom. 2 p. 462 b.	συνέντες	tom. 4 p. 450 b.
σταθμός	tom. 2 p. 566 in not.	συνεσία	tom. 1 p. 54 tom. 3 p. 379 a.
στασιάρχης	tom. 3 p. 104 b.	σύνοψις	tom. 2 p. 318 b.
στασιώται	tom. 2 p. 225 b.	συνταγή μετὰ παραγγελίας	tom. 1 p. 112 a.
στέλλειν	tom. 2 p. 321 b. in not.	συντέλεια	tom. 4 p. 210 b.
στερέσιμον	tom. 1 p. 293 b.	συντελεῖν	tom. 5 p. 430 b.
σεφανικόν	tom. 4 p. 639 b. p. 645 a.	συντέλεσται	tom. 5 p. 450 b.
στηλιτεύεσθαι	tom. 6 p. 58 a.	συνανή	tom. 4 p. 113 b.
σπηλογραφία	tom. 1 p. 437 a.	σύσσιτος	tom. 2 p. 98 b.
στητάρια	tom. 5 p. 393 b.	συσατικά	tom. 5 p. 222 b.
στίγμα	tom. 3 p. 555.	συστράτεια	tom. 4 p. 485 a.
στοά	tom. 3 p. 402.	σφυρηλάτοι	tom. 5 p. 269 a.
στολίδα	tom. 5 p. 428 a.	σχεδιζάειν τὸν βαθμόν	tom. 2 p. 290 a.
στόλος	tom. 2 p. 321 in not.	σχήματα	tom. 3 p. 144 b.
στρατηγῆ	tom. 4 p. 536 a.	σχολάζοντες	tom. 2 p. 278 a.
στρατηλάτης	tom. 2 p. 99. a.	σχολάριοι	tom. 5 p. 278 a.
στρατιά	tom. 1 p. 163 a. tom. 2 p. 227 b. tom. 4 p. 438 b.	σχολαστικός	tom. 2 p. 627 a.
στρατεύεσθαι	tom. 4 p. 437. b.	σαλήναι	tom. 5 p. 428 a.
στρατιώτης	tom. 1 p. 61. b.	σωματοφύλαξ	tom. 2 p. 140 b.
στρατόπεδον	tom. 2 p. 227. b. p. 243. a.	Σωφῆνη	tom. 4 p. 646 a.
σεωτής	tom. 2 p. 223 b.	ταβάλα	tom. 5 p. 216 b.
στύλος	tom. 5 p. 357 b.	τάγματα	tom. 6 p. 63 a.
στωρωτεύσιναι	tom. 2 p. 27 a.	τάγματα στρατιωτικά	tom. 2 p. 271 b.
συκοφαντῆν	tom. 2 p. 305 a.	ταμενικά	tom. 4 p. 205 a.
συκοφαντία	tom. 1 p. 333 a.	ταμῆον	tom. 2 p. 207 b.
συλλογίζεσθαι	tom. 1 p. 212. a.	τάξεις	tom. 1 p. 44 a.
σύλλογος ἀκαίρος	tom. 5 p. 223 b.	ταξιαρχῆς	tom. 2 p. 266.
σύμβολα	tom. 5 p. 248 a.	ταξιαρχος	tom. 2 p. 512 b. tom. 3 p. 235.
συμβόλαια	tom. 1 p. 120 a.	τάξις ἱππέων	tom. 2 p. 266.
σύμβολον τῆς ἀρχῆς	tom. 2 p. 117 b.	τάπα	tom. 4 p. 619 a.
σύμβολον τῆς συγγενείας	tom. 1 p. 308 a.	ταράξιππος	tom. 3 p. 143 b.
συμμορία	tom. 2 p. 472 b.	τάρφα	tom. 4 p. 619 a.
συμπτόχων ἀγροί	tom. 5 p. 301 b.	ταυλωματα δικαστηρίῳ	tom. 1 p. 81 a.
συμφρονεῖν	tom. 1 p. 212 a.	τάφρος	tom. 2 p. 399.
συμφωνεῖν	tom. 1 p. 212 a.	ταχυγράφοι	tom. 2 p. 473 a.
συμφωνῶντες	tom. 6 p. 114 a.	τέθριππον	tom. 2 p. 57 b.
συγγένεια	tom. 3 p. 343 a.	τεκτονική	tom. 5 p. 59 a.
συγγενεῖς	tom. 3 p. 344 a.	τέφρις τῆ φρονήματος	tom. 5 p. 399 a.
συγγιγνώσκω	tom. 1 p. 174.	τέσσαρες μαγίστροι	tom. 2 p. 93 b.
συγγνώμη	tom. 3 p. 48 b.	τέτος	tom. 2 p. 433 b.
συγγνωμονεῖν	tom. 1 p. 212 a.	τετραετηρικὸς	tom. 5 p. 4.
συγκαθέδρος	tom. 1 p. 78 a.	τετράκυκλον	tom. 2 p. 539 a.
συγκαθέζομαι	tom. 1 p. 78 a.	τετράλινον	tom. 5 p. 425 a.
σύγκληροι	tom. 1 p. 123 a. p. 286 b.	τεχνίται	tom. 5 p. 303 a. p. 450 b.
συγκλητικὸν φέρεμα	tom. 5 p. 235 a.	τῶν γα	tom. 5 p. 238 b.
συγκλητικὸς ἀνὴρ	tom. 5 p. 235 a.	τῶν γα	tom. 5 p. 238 b.
συγκομιστικός	tom. 5 p. 272 a.	τῶν γα	tom. 5 p. 238 b.
συγχέειν	tom. 4 p. 345 b.	τῶν γα	tom. 5 p. 238 b.
συγχαιρέσθαι	tom. 3 p. 53 b.	τῶν γα	tom. 5 p. 238 b.
συγχωρησις	tom. 3 p. 53 b.	τῶν γα	tom. 5 p. 238 b.
συνάγειν ἱερίαν	tom. 5 p. 229. b.	τῶν γα	tom. 4 p. 646 a.

INDEX VOCVM GRÆCARVM.

τήλερος	tom. 2 p. 59 a.	ὑπομνηματαΦύλαξ	tom. 2 p. 303 a.
τηλωπός	tom. 2 p. 59 a.	ὑπομέχλιον	tom. 5 p. 66 b.
τιμή	tom. 3 p. 172 b.	ὑποπτέοντες	tom. 6 p. 226 a.
τιμητής	tom. 3 p. 382 b.	ὑπορθῶ	tom. 3 p. 175 b.
τιμιώτης	tom. 2 p. 478.	ὑποσασίς	tom. 6 p. 133 a.
τιτρώντες τὰς μαργαρίτας	tom. 5 p. 59 b.	ὑποσηρίζω	tom. 3 p. 175 b.
τοπαρχία	tom. 6 p. 276.	ὑλισταίριοι	tom. 6 p. 259 b.
τοποθεσία	tom. 2 p. 547 in not.	ὑψεράνιος	tom. 6 p. 259 b.
τοποτηρησία	tom. 6 p. 636 b.	Φαιδρύνεσθαι	tom. 3 p. 40 b.
τραπέζω	tom. 5 p. 294 b.	Φαυλότης	tom. 5 p. 234 b.
τραπέζιτης	tom. 3 p. 203.	Φαυός	tom. 5 p. 272 a.
τραπέζοποιός	tom. 4 p. 579 b.	Φάμωσα	tom. 3 p. 267 b.
τραχηλίζειν	tom. 5 p. 240 b.	Φανερώς	tom. 1 p. 264 b.
τραχηλος	tom. 6 p. 149 b.	Φαντασία	tom. 2 p. 74 a.
τραχηλοςης	tom. 6 p. 149 b.	Φελότης	tom. 5 p. 234 b.
τρέφειν	tom. 4 p. 609 in not.	Φιλανθρωπία	tom. 3 p. 25 & 47 a.
τριβάνος	tom. 2 p. 104 b.	Φιλαργυρεία	tom. 2 p. 634 in not.
τριβάνιον	tom. 5 p. 239 a.	Φίλημα βασιλικόν	tom. 2 p. 637 in not.
τριβωνοφόροι	tom. 5 p. 236 b.	Φιλικόν	tom. 4 p. 640 a.
τρίπτυχον	tom. 5 p. 437 b.	Φιλοδόρυβοι	tom. 5 p. 96 b.
τρισδεκάσσιον	tom. 5 p. 24 b.	Φίλτρον	tom. 3 p. 127 b.
τρισίππιον	tom. 2 p. 242 a.	Φοινικοβαφής χιτῶν	tom. 3 p. 546.
τριχωνοτροφία	tom. 5 p. 39 a.	Φόλις	tom. 3 p. 207 b.
τρυφή	tom. 3 p. 71 a.	Φόλλις	tom. 5 p. 295 a.
τραυγλοδύται	tom. 6 p. 149 b.	Φορβάς γυνή	tom. 2 p. 510 a.
τραῦμα	tom. 6 p. 325.	Φορβάς ἵππος	tom. 2 p. 510 a.
τυμβωρεύχοι	tom. 2 p. 155 b.	Φόρρι	tom. 2 p. 638 a.
τυπικῶς	tom. 1 p. 347.	Φόρον	tom. 2 p. 433 b.
τύποι	tom. 6 p. 99 b.	Φοσσάτον	tom. 2 p. 399 seq.
τύπος	tom. 4 p. 178 b.	Φραγμός	tom. 2 p. 268 a.
τυχαῖον	tom. 5 p. 304 b.	Φρατρία	tom. 5 p. 157 a.
τυχηκά	tom. 1 p. 347 b.	Φροντισαὶ τῆ δρόμῳ	tom. 2 p. 201 a.
ύαλουργοὶ	tom. 5 p. 60 a.	Φροντιστής	tom. 4 p. 381 a.
ύδροσκοποι	tom. 5 p. 377 a.	Φρύρια	tom. 2 p. 307 b.
ύδροφύλακες	tom. 5 p. 371 a.	Φυλακή	tom. 3 p. 27 a.
ύπαιθρα	tom. 2 p. 409 a.	Φυλακίδες	tom. 2 p. 409 a.
ύπαρχων	tom. 5 p. 304 b.	Φυλακτήρια	tom. 3 p. 126 b.
ύπασπιστής	tom. 2 p. 140 a.	χαλαροΦύλαξ	tom. 3 p. 127 a.
ύπαταίαι	tom. 5 p. 436 b.	χάραγμα	tom. 3 p. 191 a.
ύπεργας	tom. 3 p. 161 b.	χαράττειν	tom. 3 p. 200 b.
ύπεργραφεσθαι	tom. 5 p. 343 a.	χαρίζεσθαι	tom. 3 p. 66 b.
ύπερκόσμιος	tom. 6 p. 260 a.	χαρίς	tom. 6 p. 214 b.
ύπερέρριος	tom. 4 p. 628 in not.	χαρίσασθαι	tom. 3 p. 66 b.
ύπερέρανισι	tom. 3 p. 260 a.	χαρίσισμα	tom. 6 p. 214 b.
ύπερών	tom. 4 p. 157 b.	χαρτουλάριος	tom. 2 p. 485 a.
ύπηρεσία	tom. 1 p. 44 a.	χαρτοΦύλαξ	tom. 2 p. 486 b.
ύπηρεται	tom. 1 p. 44 a.	χάρων	tom. 2 p. 54 a.
ύποβάλλειν τοῖς θηρίοις	tom. 2 p. 227 a.	χαρώνειον vel χαρωνεῖον	tom. 2 p. 54 b.
ύποδέκλαι	tom. 6 p. 35 b.	χαρώνειος θύρα	tom. 2 p. 54 b.
ύπόδημα	tom. 3 p. 175 a.	χαρωνιανός	tom. 2 p. 54 a.
ύπόγαμα	tom. 4 p. 565.	χαρωνίται	tom. 2 p. 54 a.
ύπογαῖδια	tom. 5 p. 238 b.	χατραμῶται	tom. 4 p. 618 b.
ύπογειος	tom. 5 p. 270. a. p. 448 a.	χάλεσι κατευξάμενος	tom. 3 p. 132 b.
ύπογραφῆς βασιλικοὶ	tom. 5 p. 270 a.	χειροποιητὰ	tom. 2 p. 399 b.
ύπογραφεύς	tom. 5 p. 270 a.	χειροτονία	tom. 6 p. 76 a.
ύπογραφή	tom. 3 p. 161 b.	χιλίαρχος	tom. 2 p. 173 b.
ύποδύγιον	tom. 2 p. 88 a.	χιτῶν	tom. 2 p. 570 b.
ύποδῆκαι	tom. 2 p. 479 b.	χρηγία	tom. 5 p. 203 a.
ύπόληψις	tom. 1 p. 237.	χρηματα ἀργὰ καὶ ἀπόθετα	tom. 3 p. 515 b.
ύποματχάλιον	tom. 5 p. 418 b.	χρησιμα	tom. 1 p. 36 b.
ύπομνήματα	tom. 1 p. 293 b.	χρήσιμος	tom. 3 p. 520 b.
ύπομνηματογράφος	tom. 2 p. 318 b.	χριστολογοι	tom. 5 p. 299 b.
ύπομνησικόν	tom. 2 p. 578 b.	χρσιζεν	tom. 4 p. 622 a.
	tom. 1 p. 67 b.	χρύσταυμος	tom. 3 p. 520 a.
	tom. 2 p. 303 a.	χρυσάργυρον	tom. 5 p. 24 a.
	tom. 1 p. 258 b,		χρυσικῆ

INDEX RERVM ET VERBORVM.

χρυσική ρόγα	tom. 2 p. 320 b.	ψευδολεξίφανα	tom. 3 p. 172 a.
χρυσική συνήθεια	tom. 2 p. 320 b.	ψήφισμα	tom. 1 p. 212 b. tom. 3 p. 23 a.
χρυσίον πραγματευτικόν	tom. 5 p. 7. in not.	ψηφισαί	tom. 2 p. 475. b.
χρυσοβάλλον	tom. 3 p. 520 b.	ψηφος	tom. 3 p. 520 b.
χρυσορύκτης	tom. 3 p. 522 a.	ψιδυρισμοί	tom. 3 p. 132 b.
χρυσώδης	tom. 3 p. 520 b. tom. 4 p. 168 a.	ψυχαγωγία	tom. 3 p. 132 a.
χώματα	tom. 3 p. 256 b.	ψυχαγωγοί	tom. 3 p. 132 a.
χωνείον	tom. 4 p. 168 a.	ψυχικά δημόσια	tom. 4 p. 166 a.
χωνεύειν	tom. 4 p. 168 a.	ψυχική συντέλεια	tom. 4 p. 166 a.
χωρευτική	tom. 4 p. 168 a.	ψυχράι αίτιαί	tom. 1 p. 353 a.
χώρα	tom. 2 p. 566 in not. tom. 6 p. 276.	ψωμίον	tom. 2 p. 298 a. tom. 5 p. 273 a.
χωρεπίσκοπος	tom. 6 p. 49 b.	ψωμός	tom. 5 p. 273 a.
χωρευταί άσέρες	tom. 2 p. 408 a.	ώνιαθαι	tom. 4 p. 185 in not.
ψαλίδιον	tom. 3 p. 205 b.	ώφελεια	tom. 1 p. 256 b.

INDEX RERVM ET VERBORVM.

NVMERI PARENTHESI INCLVSI MONSTRANT PAGI-
NAS CHRONOLOGIAE TOMO PRIMO PRAEFIXAE.

A.

A Baetores, quinam dicantur? to. 5 p. 476 b
quomodo puniendi? to. 1 p. 99 b. to. 3
p. 253 a
olim Italiam maxime infestant to. 3
p. 247 a

Abactus partus v. Partus.

Abacus, pluribus panibus oneratus, insigne Ca-
strensis to. 2. p. 227 a

Abalienare, quid significet? t. 1 p. 235 in not.

Abigei v. Abactores.

Abiuratum pretium, quid sit? to. 3 p. 549. in not.

Abolitio, quotuplex? t. 3 p. 284

Abolitio priuata, quid? t. 3 p. 284
quando accusatori danda? t. 3 p. 285. 287

Abolitio publica v. Indulgentia criminum.

Abrogare, pro confiscare, adimere t. 3 p. 81 in not.

Abseffus, quid? t. 2 p. 403 in not.

Abfentes, quando puniri damnariue possint? t. 3
p. 335 t. 4 p. 346

cuiuslibet rei possessione priuati, quando a iudice
restituendi? t. 1 p. 452. 458

rei abfentes, si intra annum a citatione sese
iudicio non fistant, quomodo puniendi?
t. 3 p. 5

Absentes editores v. Editores.

Abolutio v. Reconciliatio.

Absque, pro prater t. 4 p. 138 in not.

Academia Romana & Constantinopolitana, quo in
statu Valentiniani Sen. & Theodosii lun. tem-
pore fuerint? t. 2 p. 113. t. 5 p. 221. 225 seq. 367

Academia, quando in Gallia instituta? t. 5 p. 47
seq.

Academica leges t. 5 p. 222 seq.

Accensi, quinam dicti? t. 2 p. 278

Acceptatio, num de essentia donationis sit? t. 2 p.
642 b

Acceptio, dote dicta, fieri olim solita t. 1 p. 347 a

Accepto ferre, quid significet? t. 5 p. 316 b

Acceptum, pro redditum t. 2 p. 209 in not.

Accessa, pro accessione t. 2 p. 149 b

Accipere, pro recipere, admittere to. 6 p. 343 a

Acclamationes Principi fieri solitae, earumque
formulae t. 2 p. 432 seq.

Accrescentes v. Adcrefcentes.

Accusare alieno nomine, quis dicatur? t. 3 p. 310
sequ.

Accusatio, quomodo alias vocetur? t. 3 p. 2

vbi instituenda? t. 3 p. 2. 15. 24

quomodo? t. 3 p. 2. 10. 16. 22. 27

an & quando mulieribus competat? t. 3 p. 5

Accusatio adulterii, quibusnam permiffa? t. 3 p. 63

num praescriptione expiret? t. 3 p. 73 seq.

Accusatores, interdum per praemia excitati t. 3 p. 7 a
192. 196. 224 b

an sine inscriptione admittendi? t. 3 p. 11. 27

quando praesentes in iudicium venire debeant?
t. 3 p. 24 seq. 27

quando abolitionem consecuti? t. 3 p. 285. 287

quomodo hi, qui maiestatis reos manifestissimis
indiciis non conuicerint, puniendi? t. 3 p. 55

num serui, liberti, & familiares in crimine laesae
maiestatis vt testes admittendi? t. 3 p. 55 seq.

Accusatus, quamdiu in reatu est, accusatorem non
potest accusare t. 3 p. 17 seq.

quando iudicio adesse debeat? t. 3 p. 25 b

non illico in reos recipiendus, custodiaeque tra-
dendus t. 3 p. 27 a

Acerosus panis t. 5 p. 272 a

Acefus, Episcopus Nouatianae sectae addictus, Con-
stantino M. apprime charus t. 6 p. 125

Acetum, expeditionalis annonae pars t. 2 p. 298 b

Achilo, Proconsul Africae t. 5 p. 108 in not.

Achilius, Episcopus Thessalonicensis, laudatur
t. 3 p. 277 t. 6 p. 6

Acincum, vbi situm? (p. 98 b)

Acrimonia, quid? t. 4 p. 313 a

Aela, littora amoenae t. 2 p. 340 b

Aela, quid sint? t. 1 p. 67 b t. 3 p. 12 a

emendari possunt tenore sententiae perseverante
t. 1 p. 438

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- vna cum relationibus ad Principem sunt mittenda* t. 4 p. 224 seq. p. 232. 241. 263. 266
ad probandam innocentiam a iudice edi debent t. 3 p. 12
communis a publicis probe sunt distinguenda t. 3 p. 12 b
Aelia apostolica, quando olim in ecclesia lecta? t. 5 p. 403 a
Aellare, consistere in littore t. 2 p. 340 b
Aellio ciuili de re familiari, si vindictam non continet, non extinguit criminalem t. 3 p. 186
Aellio de dolo v. Dolus malus.
Aellio finium regundorum v. Finium regundorum aellio.
Aellio momenti v. Momenti aellio.
Aellio partium, quid? t. 1 p. 193 in not.
Aellio quod iussu, quando ea dominus teneatur? t. 1 p. 263
Aellio suprema, quid? t. 3 p. 10 in not.
Aelliones ad potentes non sunt transferendae t. 1 p. 174
quibus certum petebatur, stricti iuris erant, quibus incertum, bonae fidei t. 1 p. 243
quam olim perpetuae? t. 1 p. 429 a. b
quas leges indulgent, quam sint? t. 2 p. 642 b
Aelliones personales, quando praescribantur? t. 1 p. 424 & 429 a
Aelliones temporaria ad heredes transmittuntur, libelli oblatione Principi facta t. 1 p. 24 a
Aellor sequitur forum rei t. 1 p. 92
in criminalibus non tot dilationes consequitur, quam reus t. 1 p. 130
num tempus terminando iudicio praefixum delatione petita prorogare possit? t. 1 p. 132
num ei incumbat probatio? t. 4 p. 333 a
Aellor priuatus, quis? t. 1 p. 413 b
Aellores fundorum, pro seruis t. 2 p. 411 in not.
Aellores praediorum, si tributa statuto tempore non soluerint, domini fundorum tenentur t. 4 p. 36
Aellores rei priuatae, qui? t. 3 p. 435
criminibus infames t. 3 p. 436 a
extraordinariis indictionibus non sunt onerandi t. 3 p. 437
quomodo plectendi? t. 3 p. 436
Aellualis vincit saltuarium t. 2 p. 290 b
Aelluarii equorum curulum t. 2 p. 612 t. 5 p. 410
Aelluarii militares, qui? t. 2 p. 255 & 293 a 303 470 & 476 b
singulis diebus, vel saltem quoquo biduo pittance prorogare debuerunt t. 2 p. 305 & 309
quomodo eorum fraudibus occursum? t. 2 p. 316 & 320
num officium, quo semel defuncti, repetere potuerint? t. 3 p. 226
Aellus in senatu, quinam ad Principem officii P. V. pertineant? t. 2 p. 187
quinam ad Censualium sollicitudinem? t. 2 p. 187
Aellula, acumula, acula, quid? t. 1 p. 355 a
Ad, pro supra t. 4 p. 43 in not.
Adarare, quid? t. 2 p. 320 t. 3 p. 545 in not. t. 4 p. 145 in not. t. 5 p. 528 b.
Adarare annonas, num licitum? t. 2 p. 291 t. 4 p. 16
Adaratio, quid? t. 2 p. 320 b t. 5 p. 528 b.
tria eius genera t. 2 p. 330
Adaratio annonae, adarata annonae, quid? t. 2 p. 256 315 t. 5 p. 203 b
Adane, hodie Aden, vbinam haec regio sita? t. 4 p. 619 a
Adcrefendi ius, vbi locum habeat? t. 3 p. 498 seq.
Adcrefcentes, qui? t. 2 p. 183 b 254 & 278 t. 3 p. 559 a t. 5 p. 136
Addere, idem quod aggregare t. 3 p. 454 in not.
- Additamenta, pro vsuris frugum* t. 1 p. 267 a
Adfiliatus, pro adoptato t. 1 p. 467 in not.
Adfirmatio v. Affirmatio.
Adgnasui, quid significet? t. 3 p. 92 b.
Adgregari, pro misceri t. 2 p. 41 in not.
pro incorporari, confiscari t. 3 p. 414 in not.
Adiacentia, quoniam dicantur? t. 3 p. 447 a
Adicellio, quid? t. 4 p. 10
Adicamenta, quid haec vox significet? t. 4 p. 136 a
Adiunctus, pro iniunctus t. 2 p. 102 in not.
Adiutor in officio Magistrum officiorum t. 2 p. 168 b
Adiutores, quinam dicti? t. 4 p. 507
eorum munus & privilegia t. 2 p. 507 b
Adiutores Commentariensium t. 3 p. 42 a
Adiutores Numerariorum t. 2 p. 471 & 475 a
Adiutores officii Palatini t. 2 p. 218 b
Adlelli, quinam dicti? t. 2 p. 6. 42 b. 138 in not. t. 4 p. 317 a 580
Adlectionis officium t. 4 p. 580 b.
Administrantes v. Administratores.
Administratio patris, cui committenda? t. 1 p. 74 a.
Administratores officiorum publicorum, quomodo fegerant? t. 2 p. 665 seq.
Administri factionum, quomodo puniendi? t. 3 p. 105. 345. 347. 377
Admissionales, quibus immunitatibus decorati? t. 2 p. 234 b
Admissionum magistrum a glebali septemque solidorum collatione fuerunt immunes t. 2 p. 22
Adnotatio specialis, quid? t. 3 p. 481
Adolescentes, quando & quomodo veniam aetatis petere possint? t. 1 p. 188 seq.
Adoratio Principum, quid? t. 2 p. 82 b
quando inuecta? t. 2 p. 83 a
quibusnam adorationis honor tributus? t. 2 p. 98 seq. 601
Adoratio statuarum prohibita t. 5 p. 390 seq.
Adprehensus, pro deprehensus t. 2 p. 291 in not.
Adpriso, quid? t. 1 p. 220 b
Adrafores solidorum, quomodo puniendi? t. 3 p. 205
Adrimetina colonia, vbi sita? t. 1 p. 202 a
Adscensa, pro adscensione t. 2 p. 149 b
Adstri, id est, admitti t. 1 p. 408 in not.
Adscriptio, quid? t. 4 p. 3. t. 5 p. 127
quomodo fieri debeat? t. 4 p. 9. 118. 119 seq. t. 5 p. 126
Adscriptitii, qui? t. 2 p. 183 a 278
Adsertor v. Assertor.
Adseruari, pro conseruari. t. 3 p. 426 in not.
Adseffores v. Affeßores.
Adsimulans, pro infimulans, i. e. accusator t. 3 p. 31 in not.
Adspectus nudus, quamuis libidinosus, poenis legum non subiaceret t. 3 p. 220 a
Adsumtus, quid? t. 1 p. 220
Adtaminare, quid sit? t. 1 p. 284 in not.
Adtemperies, pro temperies t. 3 p. 38 in not.
Aduenire, pro simul venire t. 2 p. 53 b
Adiuuere, pro viuere t. 1 p. 465 in not.
Adulita, vbi sita? t. 4 p. 617 b.
Adultera signum idoneum an sit, lauare cum viris? t. 3 p. 40 b
Adulteratio monetae, quid? t. 4 p. 168 b
Adulteratores monetae, quomodo plectendi? t. 4 p. 168 b
Adulteri, qui? t. 3 p. 59
num iis appellandi ius denegatum? t. 4 p. 305 380. 311
quomodo plectendi? t. 4 p. 309 seq.
Adulterium, quid? t. 3 p. 59. 63 b 67 b
an iusta repudii causa? t. 1 p. 354
num interdum ex subsecuto matrimonio probetur? t. 3 p. 73
num indulgentia exclusum? t. 3 p. 293 b p. 295 298. 299. 302 in hoc

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- in hoc crimine ferui, tam vxoris, quam mariti, torqueri potuerunt t. 3 p. 67 a
eius accusatio v. *Accusatio*.
- Aduocati*, quomodo alias vocati? t. 1 p. 157
olim simul Sacerdotes fuere t. 4 p. 405 a
variis privilegiis ornati t. 1 p. 157
quomodo ii, qui causam civilem ad militare iudicium transferunt, puniendi? t. 1 p. 100 b
quomodo coercendi, qui turpibus pactionibus clientes vexant? t. 1 p. 158 seq.
an in eodem negotio simul iudicis munere fungi possint? t. 1 p. 160
fruantur beneficio peculii quasi castrensis t. 1 p. 75. 161. seq. t. 4 p. 550 b
an eorum errores litigantibus præiudicent? t. 1 p. 163
num militantes vices aduocati gerere possint? t. 1 p. 171
quomodo eorum concussiones puniendæ? t. 2 p. 627
lucri auiditate sese non præbeant patronos mulieribus, ad accusationem temere profligantibus t. 3 p. 6 b.
num a curialibus muneribus immunes? t. 4 p. 405 a 452. 462. 471. 488. 517. 549. 551
- Aduocati ecclesiarum*, quando instituti? t. 1 p. 121
t. 6 p. 85 a
- Aduocati fisci*, qui? t. 3 p. 500
a quibus electi? t. 3 p. 500. 502. 503. seq.
e duobus a principe electis vter potior? t. 3 p. 502
quibusnam qualitatibus sint instructi? t. 3 p. 503 a
quomodo segerant? t. 3 p. 500. 501. seq. t. 2 p. 626
durante officio, nihil emtionis seu donationis titulo consequi possint t. 2 p. 671. 673 seq.
- Aduocatorum simulacra* dicuntur aduocati muti, similes simulacris t. 1 p. 45 a
- Aedessenum templum*, a monachis dirutum t. 6 p. 301 seq.
- Aedificia*, quomodo a domibus differant? t. 4 p. 157 b
- Aedificia priuata*, quanto intervallo a publicis distent? t. 1 p. 462 t. 5 p. 314. 338 a 358
num publici operis causa occupari possint? t. 5 p. 362 seq. 365 a 367 a 371 a
- Aedificia manium*, cur sepulchra ita dicta? t. 3 p. 155 a
- Aedilitia actiones* t. 1 p. 297
- Aedui templorum* t. 6 p. 3 a
- Aedium annona* t. 5 p. 262 b 266 a 284
- Aegri & afflicti ferui*, taxio medendi expositi, fiebant liberi t. 1 p. 488 b
- Aegroti*, num causas ad principem euocare possint? t. 1 p. 64 seq.
an euocari possint extra forum suum ordinarium? t. 1 p. 64
num promissiones medicis datas seruare debeant? t. 5 p. 43
- Aegyptii*, proni in seditiones & violentias t. 1 p. 71 a
auide reposcant si quidquam dederint t. 1 p. 254
- Aegyptus*, monachis maxime fuit referta t. 4 p. 434
superstitionum mater t. 4 p. 484 b.
ex quot prouinciis constiterit? t. 4 p. 484 b t. 6 p. 242 a
- Aeneum frumentum*, quodnam fuerit? t. 5 p. 297 seq.
quinam ænei frumenti præstationi obnoxii t. 5 p. 297 b
- Aenigmata*, numismata Cæsarum effigie cusa t. 3 p. 205 a
- Aequabilitas* in tributis est seruanda t. 4 p. 38 a
- Aequanimitas*, quid? t. 4 p. 106 in not.
- Tom. VI.
- Aequitas & Iustitia* sæpius vt synonyma coniunguntur t. 4 p. 333 in not.
- Aequorei amnes*, qui? t. 1 p. 309 a
- Aeramen* seu *Aeramentum*, quid sit? t. 5 p. 349 in not.
- Aeraria annona*, quænam dicta? t. 2 p. 256
- Aerarii*, quinam sint? t. 5 p. 59 b
- Aerarium principum*, quotuplex? t. 4 p. 581 b
- Aeræ tabula*, iis publicæ constitutiones incisæ t. 2 p. 233. 426. t. 4 p. 198 b
- Aeriani* v. *Actiani*.
- Aërienfis cespes*, quid sit? t. 5 p. 371 b
- Aëris collatio* t. 4 p. 167 seq.
- Aëris*, eius proportio ad aurum t. 4 p. 169. 170
- Aëris dichonœutum*, quid? t. 4 p. 167 seq.
quomodo a figurato differat? t. 4 p. 168 a
- Aestimare*, i. e. iustum censere, statuere t. 2 p. 676 in not.
- Aestimatio æris ad aurum* t. 4 p. 169. 170
- Aestimatio auri ad argentum* t. 5 p. 24 b
- Aestimatio rei pignori capta*, quomodo fieri debeat? t. 3 p. 512 b.
t. 1 p. 141 a
- Aestimatio feræ* t. 1 p. 141 a
- Aetas*, pro vetustate t. 1 p. 447 in not.
- Aetas*, quintuplex t. 1 p. 191 b
quomodo ab iis, qui veniam ætatis consequi volunt, probanda? t. 1 p. 191 a
quando firma? t. 1 p. 407 a
spectata & probata in milite t. 2 p. 253. 452. 453
- Aetas firmata* t. 5 p. 173 a
- Aetas legitima* t. 2 p. 645 b 687 in not.
- Aetas perfecta & imperfecta* t. 3 p. 304 in not.
- Aetas secularis* t. 1 p. 428 b
- Aetates hominis*, quot sint? t. 1 p. 191 seq.
- Aeternabilis urbs*, quænam ita appellata? t. 4 p. 157 in not. 158 b
- Actiani vel Aeriani*, quinam fuerint? t. 6 p. 116. 137
in ciuitatibus vel agris ecclesias fabricare prohibiti t. 6 p. 136
- Asanium*, quid? t. 5 p. 143 b
- Asanticæ prædia*, quæ? t. 4 p. 20 b. t. 5 p. 143 a. b
- Affatus*, pro litteris t. 2 p. 403 in not.
- Affilius* sunt liberi, parentes, fratres, sorores, coniuges t. 1 p. 228 in not. t. 3 p. 531 in not. t. 4 p. 387 in not.
- Afirmatio*, pro probatione t. 4 p. 262 in not.
- Afri*, artificii clari t. 5 p. 57 b
- Africa*, fuit proconsularis prouincia t. 2 p. 317 in not. t. 4 p. 40 in not.
- nutrix aduocatorum t. 5 p. 222 a
- frumentum & oleum Vrbi Romæ præbuit t. 5 p. 256
- variis malis afflicta t. 2 p. 203. 328. 313 t. 4 p. 40 b. 62 a
- Agagola*, quis? t. 1 p. 354 a
- Agapeta*, quænam dicta? t. 6 p. 96 seq.
- Agaso*, quis? t. 2 p. 497 b
- Agens vices Praefecti Prætorio* idem cum Vicario t. 1 p. 271 b
- Agentes in rebus*, qui? t. 2 p. 163. t. 5 p. 242 a
eorum munus, gradus, privilegia &c. t. 2 p. 163. 164. 234 b
quot annorum spatio curiali nexu liberati? t. 2 p. 165. 166
num exactoris publici munere fungi potuerint? t. 4 p. 85
iis accessus ad urbem interdictus t. 5 p. 242
direptionis vel pudicitia violata rei, iurisdictioni Rectoris prouinciæ subfuere t. 1 p. 91
- Agere*, pro mercimonia agitare, seu negotiari t. 2 p. 431 in not.
- Aggagula*, quis? t. 1 p. 354 a
- Agger publicus*, quid? t. 2 p. 364 in not. t. 5 p. 386 in not.
- Aggeres*

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Aggeres Nili non sunt corrumpendi* t. 3 p. 256
Agitare iter, quid significet? t. 2 p. 542 a
Agitatores, qui? t. 3 p. 142 b. t. 5 p. 419 a. 427 a
magie fuere suspecti t. 3 p. 143
cur iis prohibitum, maleficos occultare vel clam
opprimere? t. 3 p. 144 a
eorum habitus t. 5 p. 428 a
in ipso Circensi certamine supplicio non afficiendi
t. 5 p. 418 seq.
Agminales equi, quinam & cur ita dicti? t. 2 p. 530
Agnatio, id est, progenies t. 1 p. 499 in not.
Agon gymnicus per Africam a Gratiano restitutus
t. 5 p. 414
Agonotheta, quis? t. 3 p. 420 a t. 4 p. 439 b. 475
Agrarienses lusoriae, quales fuerint? t. 2 p. 250
408 seq.
Agrarii, qui? t. 2 p. 409 a
Agrarium, Agraticum, quid? t. 2 p. 444
Agri olim in centurias diuisi t. 4 p. 202
cultura agrorum num in diebus dominicis pro-
hibita? t. 1 p. 137 b
Agri occupatorii militum t. 1 p. 219 seq.
Agricola, quinam dicantur? t. 4 p. 121 b.
num ab extraordinariis muneribus immunes?
t. 4 p. 120 seq.
eorum patrocinia in fraudem rei tributariae pro-
hibita t. 4 p. 181 seq.
*Agrimensoriae artis propria vocabula bene sunt ex-
pendenda* t. 1 p. 231 b
Agrimensores, quinam dicti? t. 5 p. 139
eorum officium in actione finium regundorum
t. 1 p. 230 b
Agrippina, vbi nam sita? (p. 5 a)
quando Constantinus M. ibi subfiterit? (p. 5 a)
quando Valentinianus? (p. 82 b. 85 b)
Ale equitum, vnde dicta? t. 2 p. 314 a
Alamanni, cum Constantio Imp. foedus ineunt
(p. 53 a)
a Valentiniano profligantur (p. 78 a)
sub eodem Imperatore Gallicos tractus infestant
(p. 82 b)
Rhetis & Italiam vexant (p. 90 b)
eorum motus sub Gratiano (p. 105 b)
quando in Italia terras latitas consecuti? t. 5 p.
149 b
Alani, quando a Theodosio Imp. e Thracia expulsi?
(p. 105 b)
Alaricianus Codex, quando & a quo confectus?
(p. 221 seq.)
Alaricus, Rex Gothorum, quando Romam occu-
parit? (p. 170 seq. 173 b.) t. 3 p. 145. 308
in not.
Alba, quid sint? t. 5 p. 425 a
octava in albis, quid? t. 5 p. 402 b
Albarii, quinam sint? t. 5 p. 58 b
Albi citatio, quid apud Carthaginienses fuerit? t. 4
p. 87 b
Album curia, quid sit? t. 4 p. 357. 407 in not.
Aleator, quis? t. 1 p. 353 b
Alechina vestis, quae? t. 3 p. 550 a
Alexandria, metropolis Aegypti t. 5 p. 302 a
seditionum nutricula t. 3 p. 85 a 260 a
opulenta, diues, fecunda t. 3 p. 538 a t. 4 p.
553. t. 5 p. 303 a
suum peculiarem senatum habuit t. 4 p. 553 a
ibi populo & pauperibus annona data t. 5 p. 301 b.
Alexandrina plebis primates, quinam fuerint? t. 5
p. 304
Alexandrinum frumentum, cui potissimum destina-
tum? t. 5 p. 299
Aliena res pignori dari non potest t. 1 p. 262
Alienigena, pro tirone t. 2 p. 411 in not.
Alienus, pro immunis t. 2 p. 127 in not.
- Alimenta parentibus inopia laborantibus ex fisco
sunt praebenda* t. 4 p. 197 seq.
Alimenta popularia v. Annona ciuica.
Alimonia incarcerationum, qualis sit? t. 3 p. 45
Alius pro alio tributorum nomine non est conue-
niendus t. 2 p. 622 t. 4 p. 71
Alleli v. Adlecti.
Allegandi vox, quid significet? t. 1 p. 30 a
Allegatio mandati t. 1 p. 30 a
Allegatio rescripti t. 1 p. 14
Allegationes, quid? t. 4 p. 227 b
Allodium, quid? t. 2 p. 400 a
Alpes, quaedam Italiae, quaedam Galliae conui-
meratae t. 2 p. 410
desertoribus fuere infames t. 2 p. 410
Altarium, quid? t. 3 p. 401 a
pro ipso templo t. 3 p. 403 in not.
Alta ripa, vicus, vbi situs? (p. 88 b) t. 4 p. 295
Alcium, vrbs Galliae t. 3 p. 438
Alter, pro alius t. 2 p. 437 in not.
Alternatio expeditionalis annonae t. 2 p. 296
de Alterutro Edictum, quodnam fuerit, & a quo
abrogatum? t. 1 p. 390 a.
Altinum, vbi situm? t. 1 p. 40. t. 3 p. 246. 438
quando ibi Valentinianus Imp. fuerit? (p. 72 a)
quando Honorius? (p. 155 a 159 b)
Altissima dignitates, quae? t. 2 p. 102 b
Alytarcha, quinam fuerint? t. 3 p. 420 a. t. 5 p. 439 a b
Amanis festum, quomodo a Iudeis celebratum?
t. 6 p. 256
Amanuenses, quinam fuerint? t. 4 p. 363 b
Ambages denunciationum t. 1 p. 119 seq.
Ambaxualia, quid? t. 6 p. 31 b
Ambasciatores, num sine Proregis licentia a confi-
lio ciuitatis ad Principem mitti possint? t. 4
p. 615 a
v. Legati.
Ambianus Gratianus augustus est renunciatus (p. 81 b)
t. 2 p. 664 b
Ambire, quid? t. 3 p. 223 a
Ambitio, pro ambitu t. 2 p. 272 in not. t. 3 p. 223 in not.
quomodo puniendus, qui ambitione ad locum
Defensoris ciuitatis peruenerit? t. 1 p. 69
Ambitus, quid sit? t. 3 p. 223 seq. t. 5 p. 435 a
quomodo puniendus? t. 5 p. 225 b seq.
Ambitus parietis, quid? t. 1 p. 462 a
Ambrosius, Episcopus Mediolanensis, ante episco-
patum Consularis Liguriae fuit t. 3 p. 334
quamdiu eius persecutio, a Iustina, Valentiniani
lun. matre, excitata durauit? (p. 124 a)
Theodosium M. Mediolani ecclesia excludit
(p. 133 b.) t. 3 p. 331 in not.
Amburbium celebratum t. 6 p. 31 b
Amici Principum, quinam dicti? t. 2 p. 100 a. t. 3 p. 7 b
improbitate fuere famosi t. 3 p. 8 a
Amici reorum, num puniendi? t. 3 p. 344 seq.
Amitini, qui? t. 1 p. 332 b
Ammianus Marcellinus, quali officio functus? t. 3
p. 257 in not. t. 4 p. 103
Amena prata, *Amena litorum* t. 2 p. 340 b
Amortizatio ciuitatibus indulta t. 3 p. 429 seq.
Ampelius, Proconsul Africae, postea Praef. Vrbis
t. 5 p. 76 in not.
Amphilochius, Episc. Iconiensis t. 6 p. 11 in not.
Amphibeatrum Romae fulmine tactum (p. 19 b)
t. 6 p. 285 b
Amphora, quid sit? t. 4 p. 586 a. t. 5 p. 92 b. 190 a. 207 a
Ampliare, pro augere t. 5 p. 288 in not.
Amplissimi & amplitudinis vox Praefectis pratorio
propria t. 2 p. 128
Amplissimus ordo, pro senatorio t. 2 p. 139 in not.
Amputatio digitorum ab italibus passim vsurpata t. 2
p. 377 a
Amsegetes, quid sint? t. 5 p. 385 b
Amuleta,

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Amuleta*, num prohibita? t. 3 p. 126 sequ.
- Anabaptismus*, prohibitus t. 6 p. 213 seq.
- Ancilla*, quot modis fiat? t. 1 p. 415
- vnde hæc vox deriuetur? t. 2 p. 227 a
- Ancilla caupona*, olim Lege Iulia de adulteriis soluta t. 3 p. 61 a
- Ancillarius*, *ancillariolus*, quis? t. 1 p. 353
- Anculus*, quid? t. 2 p. 227 a
- Ancyra*, metropolis Galatarum t. 2 p. 218. t. 3 p. 98 b. t. 4 p. 451
- cur Principes orientis sæpius ibi constituerint? t. 3 p. 98 b
- quando ibi fuerit Valens? (p. 92 b)
- quando Arcadius? (p. 101 b. 164 b)
- Andree ab Ifernina* interfectores læsæ maiestatis crimine condemnati t. 3 p. 116 a
- Angari*, qui? t. 2 p. 532. 554 b
- Angaria*, quid? t. 2 p. 532. 533 in not. 547 b
- intra quem modum, & quot boum numero peti & viurpari possint? t. 2 p. 540 seq.
- Angariare*, quid? t. 2 p. 533 in not. t. 5 p. 69 a. 113 b
- Anhelare purpuram*, quid? t. 2 p. 83 a
- Anianus*, quisnam fuerit? (p. 222 seq.)
- Anime defunctorum*, num a magis ab inferis reuocari possint? t. 3 p. 132 a
- Animalia & pecora*, pro equis t. 2 p. 274 in not.
- publica ad priuatorum vehicula non sunt danda t. 2 p. 540
- Annales vel Annalia*, pro actis iudicialibus t. 4 p. 289 in not.
- Annalis præscriptio* t. 3 p. 407 a
- Annibalianus*, quando a Constantino M. Cæsar creatus? (p. 34 b)
- Annona*, quid? t. 1 p. 66 b. t. 2 p. 214 a. b. 291 in not. 474 b. t. 4 p. 2 t. 5 p. 31 a t. 5 p. 262
- cuius cura Præfecto prætorio demandata t. 1 p. 22 seq. t. 2 p. 132
- Annona æraria* t. 2 p. 256. t. 5 p. 298 a
- Annona ciuica*, quæ? t. 4 p. 111 a. t. 5 p. 265. 266 in not. 276 a
- domos in vrbe Constantinopolitana excitantibus date t. 5 p. 262 b. 266 a. 284
- an & quando ab ædibus ipsis separari possint? t. 5 p. 266 a
- quomodo erogandæ? t. 5 p. 271
- quinam ad eas admittendi? t. 5 p. 273. 275
- a popularibus non vendendæ t. 5 p. 276 b
- Annonæ militares*, quæ? t. 2 p. 255. 514 b 277 a
- a quibusnam ad castra limitanea conuehendæ? t. 2 p. 307. 311
- quo tempore accipiendæ? t. 2 p. 310
- num etiam vestes comprehendant? t. 2 p. 334 b
- a quibus & quomodo exigendæ? t. 4 p. 84
- vbi erogandæ? t. 4 p. 591
- Annona nouæ*, a quonam institutæ? t. 5 p. 283
- Annona Palatina*, quæ? t. 5 p. 276
- Annonæ populares v. Annonæ ciuicæ.*
- Annona templorum*, quid? t. 6 p. 322 a
- annonis militariibus deputatæ t. 6 p. 322 b
- Annonæ vacantes*, quæ? t. 5 p. 266 b. 278 b
- Annonaria Italia*, quæ? t. 4 p. 12 seq. a
- Annonaria absolute*, pro præstationibus & delegationibus annonariis t. 2 p. 131 in not.
- Annonariæ functiones*, quid? t. 4 p. 220 a
- Annonarii*, qui? t. 2 p. 474 a. t. 4 p. 109 in not.
- Annonarii commeatus*, quid? t. 4 p. 173 a
- Annonarum hebdomada* t. 1 p. 192 a
- Annotatio specialis*, quid sit? t. 3 p. 481 a
- Annotatores*, quinam dicti? t. 6 p. 570 a
- Annus* olim fuit decemmensis t. 1 p. 323 a
- a quonam duobus mensibus auctus? ibid.
- dicatur *aperiri* variis formulis t. 2 p. 459 in not.
- de Consulario nomine designatus t. 2 p. 635
- criminalibus actionibus est præstiturus t. 3 p. 281
- datus est priuatis ad res suas a fisco repetendas t. 3 p. 407
- ad annum venire*, quid significet? t. 3 p. 240 b.
- Anomæi*, quinam fuerint? t. 6 p. 158
- Ansuriani*, qui? t. 2 p. 424
- Anteferri*, id est, proponi proposito programme t. 6 p. 172 in not.
- Antepaschale ieiunium v. Ieiunium.*
- Anthropomorphite*, eorum error t. 3 p. 319
- Antigonía*, vrbs, vbinam sita? t. 3 p. 496
- Antiochena indiçtio* t. 4 p. 64 a
- Antiochena prata*, publica & priuata t. 2 p. 341 a
- Antiochenum Concilium*, quando habitum? (p. 42 seq.)
- Antiochia*, metropolis Syriæ t. 4 p. 311 in not. 385
- cur Epidaphne dicta t. 5 p. 335 a
- sedes ordinaria Magistrum militum per orientem fuit t. 5 p. 373 b
- cur & quando in hac ciuitate tumultus contra Theodosium M. exortus? (p. 126 seq.) t. 3 p. 50 seq. 338
- quando ibi Constantius subsisteret? (p. 39 a. b. 41 b. 43 a. 44 b. 48. 61 b. 62 a)
- quando Iulianus? (p. 65 a. 67 a)
- quando Valens? (p. 93 a. b. 94 a. 96 a. 100 seq.)
- Antiquarii*, quinam fuerint? t. 5 p. 226 a
- bibliothecæ Constantinopolitanæ quot fuerint? t. 5 p. 226 b
- iis annonæ datæ t. 5 p. 43 a. p. 226 b. 277 b
- Antistites*, quinam dicti? t. 6 p. 17
- Antonius*, Præfectus Prætorio Galliarum t. 5 p. 46 b
- Anus ridicula*, quæ? t. 5 p. 421 b
- Anxur*, quænam vrbs? t. 5 p. 210 b
- Apamea*, vrbs, vbinam sita? (p. 202 b) t. 4 p. 49. 65
- Apamena prata*, pascendis equis & bobus amplissima fuere t. 2 p. 340 a
- Aperiri* dicitur annus variis formulis t. 2 p. 459 in not.
- Aphrodisias*, ciuitas in Caria t. 4 p. 49 b
- alia in Thracia t. 4 p. 50 a
- Apices sacri*, pro Principis litteris t. 2 p. 403 in not.
- Apothare*, quid significet? t. 4 p. 51 seq.
- Apoche tributorum solutorum*, quomodo conficiendæ? t. 4 p. 5. 9. 31 seq. 534 b. 532. 583. 587
- solemniter confectæ securum reddent debuotem t. 4 p. 197 a. 548. 589. 590
- Apodemius*, Præfectus prætorio Illyrici & Italia t. 1 p. 8 b
- Apollinariani seu Apollinarij*, quinam fuerint? t. 6 p. 116. 147. 167 seq. 207
- quando condemnati? t. 6 p. 142 a
- Apostate*, quinam dicti? t. 6 p. 223 seq. 228 a
- num ii sint, qui ab improba secta ad aliam reprobata se conferunt? t. 6 p. 237 in not.
- quomodo puniunt? t. 6 p. 225. 229. 231 seq. 233
- vide *Fideles*.
- Apostilla*, quid? t. 1 p. 438 b
- Apostolatus Iudeorum*, quid? t. 6 p. 255
- Apostoli Iudeorum*, quinam fuerint? t. 6 p. 252
- Apostolica passio*, quid sit? t. 5 p. 402 b
- Apostolici*, quinam fuerint? t. 6 p. 136 a
- Apostolici canones*, quando conscripti? t. 6 p. 98 b
- Apostynagogismus Iudeorum* t. 6 p. 246
- Apotheosis*, quinam fuerint? t. 6 p. 116. 117. 135 b. 144
- Apotheca*, quid? t. 3 p. 362 b
- Apparatus*, quid hæc vox significet? t. 3 p. 292 seq.
- Apparatus bellicus* t. 2 p. 252 seq.
- Apparitiones*, pro apparitoribus t. 2 p. 159 in not.
- Apparitores*, annonæ militaris functioni se subducere non potuerunt t. 2 p. 512 a
- v. *Officiales*.
- Apparitorum filij v. Filij apparitorum.*
- Appellare*, quid interdum significet? t. 3 p. 220 b.
- Appellatio*, quid sit? t. 4 p. 230
- quomodo alias vocetur? t. 2 p. 230
- (L) 2 a sententia

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- a sententia ab inferiore iudice lata interponitur t. 2 p. 230. 246. 252
- an sprete ordinarii iudicis cognitione fieri possit? t. 1 p. 95
- locum habet in causis ciuilibus t. 4 p. 230. 253 281. 284
- num etiam in criminalibus? t. 4 p. 230. 234. 254. 283 seq. 306
- num in fiscalibus? t. 4 p. 230. 240. 247. 252. 254. 260. 271. 275. 276. 288. 311. 313. 314. 315. 318. 319. 328
- num in causa bonorum vacantium, caducorum & creptorum? t. 4 p. 230. 258.
- num a praeiudicio fieri possit? t. 4 p. 230. 274 304. 306. 310. 314. 316. 317. 318. 328
- num ab interlocutione? t. 4 p. 230. 289. 304
- num ante sententiam? t. 4 p. 230. 234. 267. 270. 278
- num ab executione? t. 4 p. 230. 257. 306. 307 314. 316. 317. 318. 324. 328
- num a peremptoria praescriptione? t. 4 p. 230 268. 323 seq.
- num a multa, a iudice imposita? t. 4 p. 269
- quando & quomodo interponenda t. 4 p. 231
- num a iudice impediri possit? t. 4 p. 231
- quando pro deserta habenda? t. 4 p. 231. 247
- an & quando reuocari possit? t. 4 p. 232. 276. 282
- quid si pendente appellatione mors interuenerit? t. 4 p. 303
- an & quando reparatio appellationis postulari possit? t. 4 p. 292 seq.
- temeraria, quomodo coercenda? t. 1 p. 39. t. 4 p. 232. 273
- Appellatio a nominatione ad munera*, an & quando interponi possit? t. 4. p. 242. 245. 253. 279 seq.
- Appius*, Episcopus t. 6 p. 57
- Aprifiones*, quid? t. 1 p. 220
- Apulia*, armentis & pastoribus abundans t. 3 p. 248 b
- Aqua fluminis*, fimo immundo non est polluenda t. 2 p. 281
- num vsus aquae verus alicui concessus, postea emergentibus nouis petitoribus, aliquaratione imminui possit? t. 5 p. 379 seq.
- aquae molarum publicarum moduli non sunt petendi t. 5 p. 357
- Aqua caduca*, quae? t. 5 p. 266 b
- Aquae vacantes* t. 5 p. 380 a
- Aqua*, oppidum, vbi situm? (p. 26 b) t. 1 p. 18. t. 5 p. 119
- Aqueductus*, quomodo alias dicantur? t. 5 p. 368
- earum partes t. 5 p. 368
- quanam circa earum fabricam, reparationem & tutelam obseruata? t. 5 p. 369 seq.
- Aqueductus Augusteus* t. 5 p. 381
- Aqueductus Claudius* t. 5 p. 382
- Aqueductus Constantinopolitanus* t. 5 p. 375. 376 378
- Aqueductus Daphnensis* t. 5 p. 372
- Aqueductus Theodosiacus* t. 2 p. 66. t. 5 p. 336 a
- Aqueductus Urbis Antiochene* t. 5 p. 380 b
- Aqueductus paragogius*, quis? t. 5 p. 381
- Aquarii*, stigmatibus notati t. 3 p. 556
- Aquarum ductus v. Aqueductus*.
- Aquila*, signum militare t. 2 p. 259
- Aquileia*, quando ibi Constantinus M. moratus? (p. 11 b. 17 b. 19 a. 21 a. 28 a)
- quando Constantius? (p. 41 a. 42 b)
- quando Valentinianus Senior? (p. 71 b. 76 b)
- quando Valentinianus Iunior? (p. 103 a)
- quando Gratianus? (p. 108 a)
- quando Theodosius M.? (p. 120 a. 122 b. 124 b)
- quando Honorius? (p. 157 a)
- Aquileiense concilium*, quando habitum? (p. 108 b 111 a)
- Aquilices*, quinam sint? t. 5 p. 60 a 61 b
- Aquiminarium geminum* t. 2 p. 227 a
- Ara victoria*, quando destructa? (p. 57 a) t. 3 p. 148 b. 275 b. t. 6 p. 210 b
- Arabes*, Soli & Lucifero sacrificarunt t. 4 p. 620 b
- Arabia*, castris validis oppleta t. 2 p. 308 a
- latronibus infestata t. 3 p. 321 seq.
- Ara cespitiæ* t. 6 p. 312 b
- Ara gentilium*, destructæ t. 6 p. 321
- Aratores serui*, pro ciuili debito non sunt pignorandi t. 1 p. 260 a. t. 5 p. 93
- Aratorium instrumentum*, num pignori capi possit? t. 1 p. 260 a
- Arbitratio*, pro arbitrio t. 1 p. 237 in not.
- Arbitri*, quando dandi? t. 1 p. 392 a
- duo eorum genera t. 4 p. 81 in not.
- quando ab eis appellari possit? t. 4 p. 299 a
- Arbitrium*, pro testamento t. 1 p. 383 in not.
- Arbitrium diuinum*, pro Imperatoria iussione t. 6 p. 250 in not.
- Arbores sacriæ*, quanam dictæ? t. 6 p. 312 b
- Arca fiscalis*, quanam dicta? t. 4 p. 581 b
- Arcadiana praetura* t. 2 p. 37 b. p. 64 a. 67
- Arcadiani milites* t. 3 p. 106 b
- Arcadius*, quando augustus creatus? (p. 115 a) t. 2 p. 66 in not. 635 in not.
- quando patri Theodosio M. in orientis imperio successerit? (p. 144 a)
- quando mortuus? (p. 168 seq.) t. 3 p. 33 in not. t. 6 p. 321 in not.
- Arcae variae in vrbe Roma & Constantinop.* fuere t. 4 p. 581. 589. 612. t. 5 p. 210 a (p. 35 a)
- Arcegerentes*, quinam fuerint? (p. 35 a)
- Arcaui*, quinam fuerint? t. 4 p. 567. 581
- munera de arca fisci edidere t. 2 p. 60 a
- Archiatri*, quotuplices? t. 5 p. 40 a
- Archiatri Sacri Palatii*, quinam fuerint? t. 5 p. 25
- comitiarum honore donati t. 5 p. 25. 50 seq.
- aliquando etiam maioris dignitatis gradum consecuti t. 5 p. 25. 53 seq.
- a quibus muneribus immunes? t. 5 p. 25. 31. 49 seq.
- Archiatri populares Urbis Romae*, quot fuerint? t. 5 p. 25. 41
- a quibus electi & confirmati? t. 5 p. 25. 43 seq. 51
- annonas ex populi commodis accipere t. 5 p. 25 42 b.
- promissa ab aegrotis accipere prohibiti t. 5 p. 25. 43 a
- quibus priuilegiis ornati? t. 5 p. 26. 32. 45
- v. *Medici*.
- Archierei*, quinam fuerint? t. 6 p. 243
- Archierofoyna*, quid? t. 4 p. 483 seq.
- Archigerontes*, quinam Alexandriae fuerint? t. 5 p. 303 b.
- Archisynagogi*, quinam fuerint? t. 6 p. 240 b seq. 251 b
- Architecti*, quinam sint? t. 5 p. 61 a
- Architectonica studiosi*, immunes a muneribus personalibus t. 5 p. 56
- Arcifinalesagri*, quinam? t. 1 p. 220
- Ardiniensis panis*, quis? t. 5 p. 272
- Areae vacantes*, num a priuatis occupandæ? t. 5 p. 353 a
- Arelatum*, quando Constantinus M. ibi moratus? (p. 13 b)
- num ab eo instauratum? (p. 13 b)
- num ibi Constantio Synodus Arianorum coacta? (p. 52 seq.)
- Arenarii*, quinam fuerint? t. 3 p. 175 a
- Argentarii*, quinam? t. 3 p. 553 a. t. 5 p. 59 a
- Argentuaria*, oppidum, vbi situm? (p. 101 b)
- Argentum*, eius ad aurum proportio t. 5 p. 24 b.
- eius vsus interdum Principi referuatus t. 3 p. 473 b
- Argentum*

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Argentum rei priuata Principis*, non est usurpan-
dum t. 3 p. 421
- Argumentum*, quid significet? t. 3 p. 179 b. t. 6 p. 161 b
- Ariani*, quinam dicti? t. 6 p. 116
varia edicta contra eos emissa t. 6 p. 123. 131
136 seq.
- Ariminense Concilium*, quando habitum? (p. 60 a)
t. 6 p. 16
- Arius* frustra a Constantino M. admonitus (p. 24 b)
- Arma*, varii generis t. 5 p. 477 b
eorum vsus, ad latrocinia sistenda, prohibitus
t. 5 p. 475 seq.
- Armamentaria* t. 2 p. 257. 260
- Arma mouere*, quid significet? t. 5 p. 476
- Armamentum*, in signe Castrensis t. 2 p. 227 a
- Armati*, quando ab ecclesia abstrahi possint? t. 3
p. 392. 402 b
- Armenia*, ab Hunnis deuastata t. 2 p. 284 b
- Armeniorum reges*, Romanorum foederati t. 4 p. 7
- Armenistria*, quid? t. 6 p. 31
- Arrha sponsalitiae*, num a sponsa, nuptias detrac-
tante, sint restituendae? t. 1 p. 310. 315 seq.
v. *Sponsalia*.
- Arfacis*, Armeniorum regis, domus a tributis im-
munis t. 4 p. 7
- Arfacius*, Episcopus Constantinopolitanus t. 6 p.
17. 114. 115
- Artes ludicae*, num in republica Christiana conce-
dendae? t. 5 p. 405 a. 414 b
- Artes magicae*, prohibita t. 3 p. 127. 129. 131
- Articulus*, pro praedicio t. 4 p. 308 a
- Artifices*, interdum comitum primi ordinis decorati
t. 2 p. 112
quinam a muneribus personalibus immunes?
t. 5 p. 57 seq.
- Arua*, veteranis & emeritis assignata t. 2 p. 435. 440
- Arura*, quid significet? t. 4 p. 189
- Aruspices* v. *Haruspices*.
- Ascholius* v. *Acholius*.
- Asclepiades*, Episcopus Chersonesitanae ciuitatis t. 3
p. 350
- Ascodrogia* v. *Tastodrogia*.
- Asellus* (Flauius Eugenius) Praef. Vrbi t. 2 p. 206
- Asina tunica* t. 2 p. 162 b
- Asia proconsularis & Asiana diocesis*, num duae di-
stinctae dioceses? t. 6 p. 14 a
- Asiarchae*, quinam ita dicti? t. 2 p. 27
num pii & Christiani fuerint? t. 6 p. 317 b
- Asini*, in cursu publico adhibiti t. 2 p. 543 a. 571 b. 572 b
- Aspectus* v. *Adspectus*.
- Aspratura*, quid? t. 3 p. 203 a
- Assertio*, pro prouocatione t. 4 p. 248 in not.
- Assertor in liberali causa*, quis? t. 1 p. 401
quomodo a procuratore differat? t. 1 p. 403 b
quomodo puniendus, si in probatione defecerit?
t. 1 p. 408
eo mortuo, num eius heredes conueniendi? t. 1
p. 402 a
quinam assertoris dandi necessitate liberati? t. 1
p. 409
- Assertores pacis*, qui? t. 1 p. 98 in not.
- Assessor*, quid? t. 1 p. 76 seq. t. 2 p. 670 in not.
vnde a iudicibus adscisci possint? t. 1 p. 73. 78
cur nemo in prouincia sua assessor esse debeat?
t. 1 p. 71 a
quando iis peculium quasi castrense concessum?
t. 1 p. 75 b. p. 164 a
a quibus salaria acceperint? t. 1 p. 75 seq.
durante officio nihil emtionis nec donationis ti-
tulo consequi possunt t. 2 p. 671. 673 seq.
illustrium virorum in actu positum, quando
vicariis aequandi? t. 2 p. 105
- Assiduus* infrequenti praefertendus in promotione t. 2
p. 289
- Assis*, quid sit? t. 4 p. 217 in not.
- Assis publicus*, quid? t. 5 p. 193 a
- Astade*, quid? t. 2 p. 532 a
- Astrologi*, qui? t. 3 p. 129 b
- Astrologia iudiciaria*, damnata t. 3 p. 146 b
- Athamaricus*, Rex Gothorum, quando Constanti-
nopolin ad Theodosium M. venerit? (p. 110 a)
- Athanasius*, in Synodo Arelati habita damnatur
(p. 52 a)
in conciliabulo Mediolanensi deponitur? (p. 54 a)
quando sedi suae restitutus? (p. 48 a)
vbinam cum Constantio & Constante congressus?
(p. 39 a. 42 b. 46 a. 48 a)
quando vitam cum morte commutauit? (p. 94)
- Assyla gentilium* t. 3 p. 402 a
a Tiberio repressa t. 3 p. 389
- Assyla ecclesiarum*, quinam iis fruuntur? t. 3 p. 388 seq.
ab Eutropio interdicta t. 3 p. 113 a. 119 a. 391
a Theodosio iuniore restituta t. 3 p. 392 seq.
- Athene*, Musarum domicilium t. 5 p. 47 b
- Athleta*, magiae suspecti t. 3 p. 143 b
in xysto exerceri soliti t. 5 p. 41 b
- Athleticus ludus*, per Africam a Gratiano restitutus
t. 5 p. 413 seq.
- Atrium*, quid? t. 3 p. 71 in not. 72
- Attalus*, tyrannus sub Honorio t. 2 p. 400 b. 403
in not.
ab Alarico purpura exurus t. 3 p. 308 in not.
quando captus & in triumphum ductus? t. 3
p. 308 in not.
- Atticus*, Episcopus Constantinopolitanus t. 6 p. 17
apud Theodosium Iun. in magna gratia & aucto-
ritate fuit t. 6 p. 62
quamdiu sedi suae praefuerit? t. 6 p. 103 b
- Attonitus*, pro stupendo t. 2 p. 86 in not.
- Auctor* dicitur is, a quo ius promanat t. 1 p. 24
in not.
- Auctor Collationis legum Mosaeicarum*, quando
vixerit? (p. 218. seq.)
- Auctorare* se dicti, qui sese sponte ad ludum gladi-
atorium pretio adducebant t. 5 p. 453 in not.
- Auctores*, pro magistris, professoribus t. 5 p. 228
in not.
- Auctores factionum*, quomodo puniendi? t. 3 p. 105
- Auctores mulierum*, quinam? t. 1 p. 63 b
- Auctoritas*, pro lege, & rescripto (p. 222 a) t. 1
p. 24 b. t. 2 p. 267 in not. 345 in not.
pro iudicio, mandato, iussu t. 1 p. 247 in not.
t. 2 p. 73 in not. 218 b
pro praedicio & exemplo t. 6 p. 8 a
pro functione & constitutione t. 5 p. 654 in not.
- Auctoritas innocentiae*, pro praesidio innocentiae t. 3
p. 278 in not.
- Auctoritas sententiae*, est austeritas t. 2 p. 416
in not.
- Auctoritatem publicam turbare*, quid? t. 3 p. 103 a
- Auctoritates* sunt iurisconsultorum sententiae, defi-
nitiones, regulae t. 1 p. 24 b
- Audiani*, quinam fuerint? t. 6 p. 116
quomodo plectendi? t. 6 p. 138 b
- Auditio*, pro audientia t. 2 p. 519 in not.
- Auditoria Professorum* Constantinopoli t. 2 p. 113
t. 5 p. 228.
- Aueria*, quid? t. 2 p. 578
- Auertarius*, quid? t. 2 p. 545 b. 555 b. 578 in not.
- Augmentum*, pro promotione t. 2 p. 174
- Augures*, qui? t. 3 p. 129 b
quibus in rebus olim consulti? t. 6 p. 287 in not.
- Augustalis pratura* t. 2 p. 37. 64
- Augusteus aqueductus* t. 5 p. 381
- Auia*, num tutoribus legitimis praefertatur? t. 1 p.
363 b
num ad petendos nepotibus tutores sit obstricta?
t. 1 p. 364
- Aulici*,

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Aulici*, improbitate famosi t. 3 p. 8 a
Aura leuatiua, quid? t. 3 p. 132 a
Auraria, *Auraria fundio*, *Auraria pensio* v. *Lustralis collatio*.
Aurea Bulla Caroli IV, vbinam edita? t. 3 p. 96 b
Aurea paragaude, prohibita t. 3 p. 547 seq.
Aurifices, quinam sint? t. 5 p. 59 b.
Auristamula origo t. 2 p. 314 a
Auriga Circenses, magis dediti t. 3 p. 143
v. *Agitatores*.
Aurileguli, quinam dicti? t. 3 p. 517. 527 b
fugitiui sunt retrahendi t. 3 p. 522. p. 523
Aurum, eius ad argentum proportio t. 5 p. 24 b
ad illud ex metallis erudum cuius potestas
data sub certo canone t. 3 p. 518
quomodo & quatenus seu qua lege largitionibus
inferendum? t. 3 p. 521 t. 4 p. 578 seq. 601
diu ante Constantinum M. a negotiatoribus
exactum t. 5 p. 4 a
Aurum coronarium, quidnam fuerit? t. 4 p. 638
t. 5 p. 354 b
vnde eius vsus manarit? t. 4 p. 639 a
quoniam occasione collatum? t. 4 p. 639
642 seq.
quando indultum seu remissum? t. 4 p. 638
ad Principes per legatum missum t. 4 p. 636 b
collectum a curialibus t. 4 p. 636 b 641 644
collatum etiam ab iis, qui, vt a nonnullis curiae
muneribus liberarentur, gradus altiores in
curia emebant t. 4 p. 636 b
in quacumque materia fuit susceptum t. 4 p.
643 b
Aurum coronarium Iudaicum, cuinam olim datum?
t. 6 p. 251. 255
a Theodosio Iun. fisco suo vindicatum t. 6 p.
269 b
Aurum comparatitium, quodnam ita dictum? t. 2
p. 336 a
quomodo dispensandum? t. 2 p. 337
Aurum oblatitium, quid? t. 2 p. 7. 16 a. 157 a
differt a collatione glebali t. 2 p. 16 a
vbi soluendum? t. 2 p. 17
per quos exigendum? t. 2 p. 17. 19
Aurum obryziatum, quid? t. 2 p. 460 b
Ausonius, Praef. Praet. Orientis t. 5 p. 46
Ausuriani, *Austuriani*, qui? t. 2 p. 424 a
Autopractorum beneficium, quid sit? t. 4 p. 174 a
Autumnalis feria t. 1 p. 141 a
Autumnus, pro autumnalis t. 1 p. 140 in not.
Auus maternus, num ad petendos nepotibus tutores
adstridus? t. 1 p. 364
Auxilia, *Auxiliares cunei*, differebant a legioni-
bus t. 2 p. 249. 286 b
duum fuere generum, Palatini & Comitatenfes
t. 2 p. 249. 286
fuerunt peregrini t. 2 p. 381 in not.
confliterunt etiam ex Romanis t. 2 p. 249. 373
Auxilium, quid significet? t. 5 p. 246 b
Auxilium armati militis t. 6 p. 73 b
Auxumita, quinam fuerint? t. 4 p. 617 seq.
Auxuriani, qui? t. 2 p. 424 a
Azanite, quinam fuerint? t. 4 p. 235. 241. 243 b
- B.
- Basica Hispaniae provincia*, olim Praesidem, postea
Consularem habuit t. 4 p. 96
Bagaude, quinam fuerint? t. 2 p. 410 b 425 a t. 3
p. 255 a. t. 4 p. 97 b. t. 5 p. 230 b. 474 b
Balluca, *Balux*, quid sit? t. 3 p. 520
Balnea, simpliciter priuatum dicuntur t. 2 p. 355
t. 4 p. 157 b. t. 5 p. 376 a
quinam ea a prouincialibus exigere potuerint?
t. 2 p. 262. 365 seq.
quoniam prohibita? t. 3 p. 39 seq.
Balneum numerorum t. 5 p. 365 b
Balibeus, quid sit? t. 5 p. 357
Bandolieri, qui? t. 2 p. 410
Baphii, quinam dicti? t. 3 p. 534 a
Baptismus, quid sit? t. 6 p. 231 a
quomodo alias vocetur? t. 6 p. 212. 220 a
quando olim collatus? t. 5 p. 402. 411
num etiam moribundis? t. 5 p. 411 a
iterari non debet t. 6 p. 213. 214. 215 seq.
Baptizandi, in audientes & competentes diuisi t. 6
p. 226 a
Baptizati, quamdiu in albis perseuerarint? t. 5 p. 402 b
in apostasiam prolapsi, quomodo puniti? t. 6
p. 226 seq.
Barbari, quinam a Romanis appellati? t. 1 p. 348 a
t. 3 p. 106 b
in exercitibus Romanorum fuere t. 2 p. 249. 391 b
comam aluerunt t. 5 p. 240 a
Barbaricarii, quinam fuerint? t. 3 p. 552. t. 4
p. 397 b
Barbarorum vestimentorum vsus ab Honorio Imp.
prohibitus t. 5 p. 237 seq.
Barca, quid sit? t. 5 p. 66 b
Bardaicus cucullus t. 5 p. 237 a
Barga, ex venditore farciminum factus Palatinus
t. 3 p. 225 b
Bargii factio seu coniuratio t. 3 p. 112
Bartoli auctoritas in Hispania & Lusitania t. 1
p. 36 a
Basilica Diui Petri, vbi sita? t. 6 p. 291 b
Basilica, quando a Christianis passim excitata?
(p. 34 a)
Basilicorum synopsis, quando edita? t. 3 p. 96 in not.
Bastaga, quid? t. 2 p. 551 a. t. 4 p. 129 in not.
Bastagarii, qui? t. 2 p. 551 a t. 3 p. 533 b
536 a
in militiam armatam non admittendi t. 3 p. 540
Bauxara, oppidum, vbi situm? (p. 105 b) t. 2 p. 208 b
Bauzanum v. *Bauxara*.
Belge, fama & magistratibus clari t. 4 p. 536 b
Benedictio in Christianorum nuptiis t. 1 p. 322
Beneficia principum & ecclesiarum, quomodo ac-
cipienda? t. 6 p. 29
Beneficarii, qui? t. 2 p. 499 seq. t. 3 p. 193 a
an & quomodo clericatu conditionem suam
euicare possint? t. 2 p. 502
Beneficium, quid? t. 1 p. 11 a. 195 a
pro rescripto t. 5 p. 528 in not.
pro immunitate t. 2 p. 175 in not.
quid in aqueductibus? t. 5 p. 378
Benemeriti, quinam dicantur? t. 2 p. 231
Benignus, Vicar. Urb. Romae t. 5 p. 154 156
Benfis, pro bellis t. 3 p. 363 in not.
Berea, vbi sita? (p. 120 a)
Berytus, vrbs Phoenices nobilissima t. 2 p. 572
t. 4 p. 32. t. 5 p. 118 b
legum nutritrix t. 1 p. 74. t. 2 p. 386 in not. 691 a
t. 5 p. 15 b
Bessa, vrbs, vbi sita? (p. 42 b) t. 4 p. 391
Bestiarii, quinam fuerint? t. 3 p. 175
Bestiarum supplicium, quale fuerit? t. 3 p. 175
Biarchi, qui? t. 2 p. 171 b
Bibliotheca Constantinopolitana antiquarii & custodes
t. 5 p. 225 seq.
Bititio, castrum, vbi situm? t. 4 p. 78 b
Bimestris praescriptio t. 5 p. 154 a
Binio, *biniones*, quid? t. 3 p. 209 b. t. 5 p. 306 a
Birotum, quid? t. 2 p. 195 a 539 a
Birri, quid? t. 5 p. 236 b
Bitunia a Procopio occupata (p. 76 b)
Blandiri sibi, quid significet? t. 3 p. 230 in not.
Blatta

INDEX RERVM ET VERBORVM.

Blatta & Blatta serica, quid sit? t. 3. p. 541 seq.
Blattarii, quinam sint? t. 5 p. 59 b
Blattifer Senatus t. 3 p. 542
Boa, insula Dalmatiae t. 6 p. 194
Boarii, quinam fuerint? t. 5 p. 203 a
Bodones mouere t. 1 p. 242 a
Boëthi, qui? t. 1 p. 44 b
Bona clericorum & monachorum t. 1 p. 478 seq.
decurionum t. 1 p. 477 seq.
ecclesiarum t. 6 p. 19
militum t. 1 p. 480 seq.
proscriptorum t. 3 p. 353 seq.
quae filiisfamilias ex matrimonio adquirantur t. 2 p. 698 seq.
quam ecclesiis relinqui possint? t. 6 p. 8 seq.
vacantia t. 2 p. 396 seq.
Bona mansio, vrbs, vbi sita? (p. 71 a) t. 5 p. 164
Bononia, vrbs in Gallia t. 4 p. 123
Bonorum diuisio v. Diuisio bonorum.
Bonorum possessio t. 1 p. 371
Borbetomagus, metropolis Vangionum t. 5 p. 105
Borboriani, quinam dicti? t. 6 p. 116
Bosphorianus portus, vbi fuerit situs? t. 5 p. 212 b
Botzen, oppidum in Rhetia t. 2 p. 208 b
Boues aratorii, ob debitum civile non sunt pignori
randi? (p. 11 b) t. 1 p. 260
nec ad cursum publicum abstrahendi? t. 1 p.
261 b. t. 2 p. 526 seq.
Brache, ab Honorio Imp. prohibita? t. 5 p. 238 b
Bregetio, vrbs, vbi sita? (p. 98 a)
Breuer, quid sint? t. 2 p. 11. 303 b. 551 in not. t. 3
p. 448 in not. 456 in not.
repti inter chartulas deportati, num debito-
rem quem probent? t. 3 p. 507
Breues quadrimestrii t. 4 p. 192 b. 534 b
Breues reliquorum, apud quos fuerint? t. 4 p. 207 a
Breuiarium Codicis Theodosiani, quando & a quo
conscriptum? (p. 221 seq.)
Brisiacum, vbi situm? (p. 88 b)
Briannia a Constante Imp. armis infestata (p. 44 a)
Brixia, quando Honorius Imp. ibi substitit? (p. 157 a)
Bromalia, quid? t. 4 p. 484 a
Bubula caro, interdum militibus data t. 2 p. 294 a
Buccelle, quid? t. 2 p. 298 in not.
Buccelle munda, quid? t. 5 p. 273 a
Buccellarii milites t. 2 p. 298 a t. 3 p. 553 b
Buccellarius, quis? t. 5 p. 273 a
Buccellatum, quid? t. 2 p. 298
Buccella, quid? t. 3 p. 553 a
Buleutarum ius, quando Alexandrinis datum? t. 4
p. 553 a
Bulla Aurea v. Aurea Bulla.
Burgarii, qui? t. 2 p. 397 b
Burgus, quid? t. 2 p. 397
Butinarii, quinam fuerint? t. 5 p. 216 b

C.

Cabalis, vrbs, vbi sita? t. 3 p. 320
Caballarii, quinam appellati? t. 2 p. 329 b
Caballatio, quid? t. 2 p. 329 a b
Cabillum, vbi situm? t. 3 p. 320
Cadere in casum, i. e. fisco committi t. 3 p. 465 in not.
Caduca bona, quamam dicenda? t. 3 p. 445.
485 a
qua solennitate fisco incorporata? t. 3 p. 453
seq.
Caduca popularia v. Annona ciuica.
Caduci panes t. 5 p. 226 b. 266 b. 276 b
Caesarea, vrbs Palaestinae t. 1 p. 266
vrbs Cappadociae t. 4 p. 571

Casariani, quinam fuerint? t. 2 p. 227 a t. 3 p. 443
445 b t. 4 p. 366 a
Casariensis Episcopus fuit patriarcha Ponticae dioce-
seos t. 6 p. 14 b
Casarius, Comes R. P. quis fuerit? t. 3 p. 415 b
Calabria, armentis abundans t. 3 p. 248 b
Calcarientes, quinam fuerint? t. 4 p. 397 b
Calcarius cespes, quid? t. 5 p. 371 b
Calcis coltores, quinam fuerint? t. 5 p. 206
Calendarium v. Kalendarium.
Calumnia vox, de iniustis nominationibus ad
muncera t. 2 p. 232
de fiscali indagatione, actione fisci nomine
t. 3 p. 513 in not. 515 in not.
Calumniari est frustrari, eludere falsoque arguere
t. 4 p. 577 in not.
Calumniator, quis? t. 3 p. 313 b
*num accusationem repetere, eaque ratione sup-
plicium suum morari possit?* t. 3 p. 309
*an is, qui alieno nomine falsam accusationem
& delationem instituit, calumniator sit, & vt
delator puniendus?* t. 3 p. 309 seq.
*maiestatis vindicandae fisciue obtentu a poena
non liberatur* t. 3 p. 312
Calx, ex quibus regionibus Romam perlata? t. 5
p. 206
Campania felix, armentorum ferax t. 3 p. 249 a
amoenitate & fertilitate celebris t. 3 p. 249 b. t. 5
p. 193 a. 210
a Gothis vastata t. 6 p. 212 b
Campania Romana, quae? t. 3 p. 329
Campania Consularis extra prouinciam suam ius
relegationis exercere non potuit t. 3 p. 327
Campus Martius, vbi situs? t. 5 p. 250 seq.
eius amoenitas & magnitudo admirabilis t. 5 p.
250 seq.
Canale, quid? t. 2 p. 547
Canales publici t. 2 p. 194 b. 546 in not.
Canalicola, quinam ita dicti? t. 1 p. 81 b. t. 2
p. 547
Canalis, quid? t. 1 p. 546 in not.
Canalium, quid? t. 2 p. 547
Cancellare, *Cancellatio* t. 1 p. 81 b seq. 84 b
Cancellarii, quinam olim fuerint? t. 1 p. 80. 81 seq.
t. 4 p. 363 b
*num ad detegenda iudicis flagitia quaestionibus
subiciendi?* t. 1 p. 85 b. t. 3 p. 271
quinam hodie dicantur? t. 3 p. 416 a
Cancelli, quid? t. 1 p. 81 a b
Candida, munus candidatorum t. 2 p. 60 a
Candidati, pro designatis ad praetoram t. 2 p. 58
in not.
Caninus panis t. 5 p. 272 a
Canistellum, idem quod sportulae t. 5 p. 436 b seq.
Canon, quid sit? t. 2 p. 29 in not. 207 b. t. 4 p. 3
132 in not.
Canon catholicae fidei, quomodo quis dici possit? t. 6
p. 9
Canon frumentarius Urbis Romae, quid fuerit? t. 5
p. 251 seq.
vrbs Constantinopolitanae t. 5 p. 263
Alexandrinae t. 5 p. 299 a
Canon metallicus, quid? t. 3 p. 518. 529
Canon vestium, quid? t. 2 p. 334 a
Canones apostolici, quando conscripti? t. 6 p. 98 b
Canones prisci ecclesiastici sunt seruandi t. 6 p. 99
seq.
Canonicae vestes, quae? t. 4 p. 334 a
Canonici militares equi t. 3 p. 49 a
Canonum scrinium t. 2 p. 207 b
Cantabra, quid? t. 5 p. 216 a b
Cantabrarii, quinam fuerint? t. 5 p. 216 a
Cantamina, pro carminibus & incantationibus
magicis t. 3 p. 135 b
(M) a *Capita*,

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Capita*, pro animalibus, tironibus & seruis t. 2 p. 199 in not. t. 5 p. 131 a
- Capitatio*, quid? t. 4 p. 28. 46 b. 104 b. t. 5 p. 126 130 b. 131 a
- Capitatio*, pro modo possessionis, iugatione t. 2 p. 332 in not. t. 5 p. 127
- Capitatio animalium* v. *Capitum*.
- Capitatio animarum*, quid? t. 4 p. 165 seq. t. 5 p. 131 a
- Capitatio humana & animalium*, quid? t. 4 p. 166 a t. 5 p. 127. 131 a
- Capitolia*, quid? t. 4 p. 47 b
- Capitularia functio*, quid? t. 2 p. 253
- Capitularii*, qui? t. 2 p. 235 a. 253
- Capitulum nouum*, an de eo in iudicio appellatio- nis agi possit? t. 4 p. 279 a
- Capitum*, quid? t. 2 p. 132 a. b. 299 b. 300 quo loco peti debeat a militibus? t. 2 p. 299. 300 quo tempore iis dandum? t. 2 p. 300
- Cappadocia*, eorum alitrix t. 3 p. 440
- Caprina caro*, interdum militibus data t. 2 p. 294 a
- Captio*, pro fraude t. 1 p. 376 in not.
- Captiui*, ex captiuitate reuersi, fruuntur iure post- liminii t. 1 p. 482 num redemptionis pretium restituere debeant? t. 1 p. 487
- eorum fronti olim stigmata impressa t. 3 p. 318 a
- Capua*, metropolis Campaniæ t. 2 p. 359 t. 4 p. 257
- Caput*, pro toto homine t. 3 p. 319 b
- Carrabellæ*, quid sint? t. 5 p. 66 b
- Caralis*, vrbs Sardiniae t. 2 p. 526
- Carauisus*, miles egregius t. 3 p. 255 a. t. 4 p. 97 b t. 5 p. 230 b
- Carbasini libri*, quinam? t. 4 p. 199 a
- Carbonaria pratura* v. *Charonaria pratura*.
- Carbonianum Edictum* t. 1 p. 374
- Carcerarii*, quinam fuerint? t. 3 p. 42 a
- Carceres reorum*, non sint squalidi t. 3 p. 36 viros & mulieres non simul contineant t. 3 p. 39
- diuturni sunt prohibiti t. 3 p. 43
- num debitores tributorum illis coercendi? t. 4 p. 72 a. 78
- num carcer diuturnus exilii indicti vicem habeat? t. 3 p. 348
- Carceris priuati custodia*, num licita? t. 3 p. 84
- Cardinale officium*, quid? t. 4 p. 573 b seq.
- Cardinales Presbyteri*, Diaconi, Episcopi t. 4 p. 573 a inter Donatistas t. 4 p. 573 b
- Cardinalis princeps*, quis? t. 6 p. 574 a
- Cardinatum lignum*, quid? t. 4 p. 574 a
- Caritates*, quid? t. 2 p. 198 b
- Carmina magica*, an & quatenus prohibita? t. 3 p. 126
- Carnes*, quænam militibus dandæ? t. 2 p. 293 seq. quænam populo Romano gratis distributæ? t. 5 p. 190 b. 203 b
- Carnuntum*, vbi situm? (p. 98 a) t. 3 p. 18 a
- Carpathus*, insula, vbi sita? t. 5 p. 96 a
- Carpentarii*, qui? t. 2 p. 562 at. 5 p. 60. a
- Carpentum*, quid? t. 2 p. 195 a. 551 b. t. 5 p. 244 a. b
- quinam eo vestiti? t. 5 p. 244
- Carpodaci*, a Theodosio M. profligati (p. 110 b)
- Carruca biuugis*, quid? t. 5 p. 244 a
- quinam ea vestiti? t. 5 p. 244 a
- Carrus*, quid? t. 2 p. 578 a
- Carthaginense Concilium quintum*, quando habitum? t. 6 p. 319 a
- quando sextum? t. 6 p. 319 a
- Carthaginense frumentum* t. 5 p. 296
- Carthaginenses ludis & voluptatibus maxime dediti* t. 4 p. 538. t. 5 p. 298 b
- Carthaginensis prouincia* fuit vnica proconsularis in diocesi Africæ t. 2 p. 317 in not.
- Carthago*, tertia vrbum in Imperio Romano t. 5 p. 296
- Casæ* in Campo Martio non sunt ponendæ t. 5 p. 250
- Casæ paruulæ actio*, *Casales mensura*, *Casalia*, t. 1 p. 99 a
- Casarii*, *Casati*, *Casatici* siue *Casales*, qui? t. 3 p. 362 b
- Castella*, quid? t. 2 p. 252
- quomodo a castris differant? t. 2 p. 401 a
- curias & curiales habuere t. 4 p. 352
- it. ecclesias & clericos t. 6 p. 49 in not.
- num in iis annona militaris condita? t. 2 p. 307
- castellorum loca siue territoria soli castellani mi- lites possidere potuerunt t. 2 p. 401 a
- Castella aquarum*, quid sint? t. 5 p. 374 b
- Castellani*, qui? t. 2 p. 401 b
- Castigare examen*, quid in stathmetica significet? t. 4 p. 598 b
- Castitas & castum*, de abstinentia a præda & rapinis t. 2 p. 634 in not. t. 6 p. 133 b
- Castitas clericorum* t. 6 p. 95 seq.
- Castorum ædes* t. 5 p. 254 b
- Castra*, quid sint? t. 5 p. 406 in not.
- num in iis annona militaris condita? t. 2 p. 352 307
- Castra Belorina*, quæ? t. 2 p. 308
- Castra principis*, quid sint? t. 2 p. 227 b
- Castrenses panes* t. 2 p. 228 a. t. 5 p. 298 b. 301 a
- Castrensiæ*, *Castrenses*, qui? t. 2 p. 215. 225 seq. 227 a
- quotuplices? t. 2 p. 226 seq. 228 a
- sine annotatione principis non promoti t. 2 p. 215
- Castriani* seu *Castriani milites* t. 2 p. 227 b. 287 b
- Castulo*, ciuitas in prouincia Hispaniæ Bætica t. 4 p. 97 a
- Casus*, pro morte t. 1 p. 27 in not.
- Catabolenses*, quinam fuerint? t. 5 p. 178
- Cataphractarii*, *Cataphracti*, quinam dicti? t. 5 p. 279 seq.
- Catastropus*, quid? t. 2 p. 408 b
- Catastra*, quid sint, & unde dicta? t. 5 p. 127. 138 a
- Catechumeni*, quinam fuerint? t. 6 p. 226 a
- in apostasiam prolapsi, quomodo coerciti? t. 6 p. 226. 232. 233
- Catenæ reorum* t. 3 p. 36
- Catholica absolute* pro Catholica ecclesia t. 6 p. 28
- Catholica fides*, quid sit? t. 6 p. 2
- Catholici*, pro orthodoxis t. 6 p. 9 b
- quinam sint? t. 6 p. 161
- Caudiarii*, quinam fuerint? t. 5 p. 171. 201 a
- Cauæ*, quibus feræ inclusa, quotuplices sint? t. 5 p. 448
- Cauere*, est repromittere, & rem in tuto collocare t. 1 p. 351 a
- Caulæ*, quid? t. 1 p. 81 b. p. 84 a
- Cauonæ domina & ministra*, olim Lege Iulia de adul- teris non tenebantur t. 3 p. 61 a
- Cauonarii*, a militia arcentur t. 2 p. 383
- Campones*, ad prosecutionem equorum sunt adigendi t. 4 p. 97
- Causa*, num medio omisso extra forum ordinarium, recta ad altiore iudicem trahi possit? t. 1 p. 94
- ciuilis ad militare iudicium non est trahenda sine rescripto t. 1 p. 99 seq.
- in causa sua nemo iudex esse potest t. 1 p. 107
- Causa*

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Causa principalis*, pro principali negotio t. 1 p. 451 in not.
- Causa modica* non requirunt denunciationum ambages t. 1 p. 120 b
- Causaria missio*, quid sit? t. 2 p. 263
- Causidici*, num a iurisconsultis diuersi? t. 1 p. 101 a
- v. *Aduocati*.
- Cautio* interdum idem quod promissio t. 1 p. 20 in not.
- idem quod apocha t. 3 p. 373 b. t. 4 p. 8 in not.
- Cautio certa*, quid? t. 1 p. 114 b. 120 b
- Cedere hypotheca*, quid? t. 1 p. 293 b
- Celebrare*, pro publicare, proponere t. 3 p. 423 in not.
- Cellaria*, quid? t. 1 p. 66 seq. t. 4 p. 12
- Cellarienses annonæ* t. 4 p. 12 a
- Cellarii*, qui? t. 1 p. 66 b
- Cellula*, quid sint? t. 5 p. 368 b
- Cellularii*, quinam dicti? t. 5 p. 368 b
- Celox*, quid? t. 2 p. 579 in not.
- Celsitudinis titulus*, cuinam tributus? t. 2 p. 162 in not.
- Celte*, quinam fuerint? t. 2 p. 225 a
- Cenaticum*, quid? t. 2 p. 305 a
- Censere*, pro iubere, ordinare t. 3 p. 46 in not. 423 in not.
- Censeri præter urbem*, quid significet? t. 5 p. 419 a
- Censio*, pro iudicio t. 6 p. 126
- Censiti*, qui? t. 1 p. 494. t. 5 p. 126
- Censitores*, quinam fuerint? t. 5 p. 126. 139. 140 olim a colonis iusiurandum exigere soliti t. 5 p. 142 b
- durante officio nihil emere nec donatum accipere debuerunt t. 2 p. 671. 673. 674
- Censuale officium* t. 1 p. 381 seq.
- Censuales*, quinam fuerint? t. 2 p. 17. 187. 491. t. 5 p. 158 a. 237 b
- num questioni subiici potuerint? t. 2 p. 491
- Censuales libri*, qui? t. 5 p. 127
- Census*, quid sit? t. 5 p. 126
- quinam ab eo immunes? t. 5 p. 129. 133 seq. 135
- quomodo supplendus, integrandus & reparandus? t. 5 p. 136
- an sine illo fundus comparari possit? t. 1 p. 280
- Census Italici iuris* t. 5 p. 247 a
- Census capitis* t. 5 p. 130 b. 133 a
- Centens dignitas* t. 2 p. 171. t. 4 p. 366 a
- Centenarii*, qui? t. 6 p. 326 b
- Centenarii in scriiniis largitionum* t. 2 p. 211 seq.
- Centenarii Magistriani* t. 2 p. 171 b
- Centenarii Praefectorum pratorio* t. 2 p. 171 b
- Centenarii aurei*, quinam? t. 3 p. 208 b. 209 b
- Centenarium auri*, quid? t. 3 p. 209 t. 4 p. 170 b
- Centenarium auri*, quid? t. 3 p. 209 a. b
- Centenionales nummi*, qui? t. 3 p. 208. 209 b. t. 5 p. 437 a
- cur prohibiti? t. 3 p. 210 b
- Centesima*, quid? t. 3 p. 418 b. t. 4 p. 586 b
- Centesima usura*, quæ? t. 1 p. 270 seq.
- Centesimum miliarium*, quid? t. 1 p. 185
- Centenarii*, quinam fuerint? t. 5 p. 218
- diuersi a centenariis t. 5 p. 218 b
- Centuria*, ex quot iugeris constiterit? t. 4 p. 20 b
- Centuriones* inter officiales iudicum, qui? t. 1 p. 44 b
- in militia armata t. 2 p. 649 b
- in municipiis t. 4 p. 648
- Cephaleote*, qui? t. 4 p. 188 a. t. 5 p. 300 b
- Cerimonia*, pro hæresibus t. 6 p. 187 in not.
- Certum*, ex quibus causis & obligationibus peratur? t. 1 p. 243
- Certus*, pro fixus t. 2 p. 10 in not.
- Cervi palmati*, qui? t. 3 p. 442 a
- Ceruces erigere*, pro superbire t. 1 p. 418 in not.
- Cerussa scribendi ratio* t. 2 p. 427 a. t. 4 p. 198 seq.
- Cerrusata tabula*, quænam? t. 2 p. 427 a. t. 4 p. 198 seq.
- Cespes calcarius*, vecturarius, formensis, ærienfis, quid sint? t. 5 p. 371 b
- Cespitaticum*, quid? t. 2 p. 444 b
- Cessur tutor*, quis? t. 1 p. 360 a
- Cessio bonorum*, quid? t. 3 p. 508
- quibus hoc beneficium competat, quibus non? t. 1 p. 445 seq.
- quomodo & qualiter fieri debeat? t. 1 p. 446
- Cessura tutela*, quæ? t. 1 p. 350 a
- Chalcedon*, vrbs, a Procopio capta (p. 76 b)
- Chaldei*, qui? t. 3 p. 129 b
- num consulendi? t. 3 p. 129 seq.
- Characterisimus temporis*, varium habet vsum (p. 229) t. 3 p. 99 b
- Charoniana pretura*, quæ? t. 2 p. 54
- Charta famosa v. Libelli famosa*.
- Chartæ censuales*, quænam dictæ? t. 5 p. 128 a
- Chartæ publicæ*, quænam dicantur? t. 4 p. 197. 217 in not.
- Chassima*, siue *Chaxuma*, vbi sita? t. 4 p. 617 b
- Chersonesitana ciuitas*, quænam? t. 3 p. 350
- Chiliarchæ*, quinam? t. 6 p. 326 b
- Chirographa*, an denunciationem requirant? t. 1 p. 114
- quomodo ex chirographis priuatis aduersus hæredes vel debitores ipsos agi possit? t. 1 p. 247 seq.
- quomodo eorum fides probanda? t. 1 p. 247 seq.
- quænam exceptiones contra illa opponi possint? t. 1 p. 248
- quando præscribantur? t. 1 p. 248
- Chlamys*, vestis militaris, eius pretium t. 2 p. 336
- num eius vsum senatoribus interdictus? t. 5 p. 233 b
- Christi natalis*, quando in orbe Romano diebus iuridicis exemptus? t. 1 p. 143
- Christiana lex*, pro clericatu t. 6 p. 49 b
- Christiani*, cur Catholici dicti? t. 6 p. 49 b
- a gentilibus calamitatum omnium causæ auctoresque dicti t. 1 p. 137 b. t. 3 p. 47 b
- per salutem principum iurarunt t. 1 p. 155 a
- an etiam per genium principis? t. 1 p. 155 a
- iis cum Iudæa connubii ius interdictum t. 1 p. 320 t. 3 p. 68 t. 6 p. 244
- die solis ab omni exactione liberi t. 2 p. 615
617. t. 4 p. 79
- Iudi pœnæ non adiudicandi t. 3 p. 324
- nec templorum custodiæ apponendi t. 6 p. 3 seq.
- ad lustrorum sacrificia a gentilibus non sunt cogendi t. 6 p. 92 seq.
- v. *Fideles*.
- Christiani*, pro clericis t. 4 p. 411 in not. t. 5 p. 9 in not. 10 b seq. 179 b
- Christianitatis vox*, pro clericatu t. 1 p. 485 a. t. 4 p. 494 in not. t. 5 p. 179 b
- Chritologi*, quinam fuerint? t. 5 p. 299 b
- Chronopius*, Episcopus quisnam fuerit? t. 4 p. 320
- Chrysargyrum lustrale*, num a Constantino M. inuentum? t. 5 p. 4
- num quarto quoque anno solutum? t. 5 p. 5 in not.
- v. *Lustralis collatio*.
- Chrysostomus*, quando ad episcopatum Constantino-politanum euectus? (p. 152 a) t. 5 p. 348 a
- cur in exilium missus? (p. 163 a) t. 5 p. 354 b
- t. 6 p. 83. 113 seq.
- quando restitutus? t. 6 p. 170 a
- quando diem obierit? (p. 167 b) eius

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Eius auctoritas in interpretandis scripturis & dogmatibus stabilendis* t. 1 p. 36 a
Cibolense bellum (p. 9 b.)
Cincia lex, quanam sit? t. 2 p. 648
 a quo correcta? t. 2 p. 647 in not.
Cincti officiales t. 5 p. 235 b
Cinctus miles t. 1 p. 163. t. 2 p. 259
Cingulum quid? t. 1 p. 163. t. 2 p. 259. t. 3 p. 8 b
Circare, Circitare, quid? t. 2 p. 452 b
Circense certamen t. 5 p. 419
Circitores, quanam fuerint? t. 2 p. 167 a. 452
Circuire, quid significet? t. 2 p. 399 b
Circitores v. Circitores.
Circumcelliones, quanam fuerint? t. 3 p. 262 b. 451 a.
 t. 6 p. 117. 192 b
Circumductio, quid? t. 1 p. 400 in not. 402
 quomodo fieri solita? t. 1 p. 402 a
Circumferre oculis, quid significet? t. 3 p. 319 a
Circumfluere patrimonio, quid? t. 1 p. 39 in not.
Circumspecti vox, quid significet? t. 5 p. 40
 in not.
Cirtense concilium, quando habitum? t. 4 p. 391 a
Cisium, quid? t. 2 p. 539 a
Citatoria omnium causarum & personarum, cuiusnam
 competat? t. 2 p. 187
Ciuica annona v. Annona ciuice.
Ciuiles cause, ad militare iudicium sine rescripto
 non sunt trahendæ t. 1 p. 99 seq.
 in iis appellatio est licita t. 4 p. 230. 253. 281
 284
Ciuiles cause, pro laicorum causis t. 6 p. 57
Ciuilis actio, num ei per iniectam falsi accusatio-
 nem mora fiat? t. 3 p. 179
Ciuitates, vnde cognomina adeptæ? t. 5 p. 354 b
 quodnam illis ius in bona debitorum suorum
 competat? t. 4 p. 610 b
 sub Imp. Romanis suos quosdam redditus, suæque
 vestigalia habuere t. 4 p. 556 a
 non tantum plebem habuere, verum etiam suum
 senatum, qui *Curia* dicta t. 4 p. 352
 ornamentis non sunt spoliandæ t. 5 p. 310 seq.
 326 seq. 349 seq. 396 a
 quænam ad concilia prouincialia celebranda eli-
 gendæ? t. 4 p. 613
Ciuitates clariiores, num ad opera publica absol-
 uenda ex minorum redditu aliquid usurpare
 possint? t. 5 p. 339
Ciuitatum defensores v. Defensores ciuitatum.
Clabula, quid? t. 2 p. 195 a
Clabulare, quid? t. 2 p. 195 a. 556 a
Clabularis cursus, quid? t. 2 p. 195 a. 533 in not.
 556. 557
 num a vehiculario diuersus? t. 2 p. 198. 533
 in not. 555 in not.
Clandestina nuptiæ, prohibite t. 1 p. 322 a
Clarissimi, qui? t. 1 p. 335 b. t. 2 p. 50 b. t. 4
 p. 125 in not. t. 6 p. 192. 254 b
Classici, qui? t. 3 p. 558
Classis Seleucena, quæ? t. 3 p. 558
Claudi census, quando dicatur? t. 5 p. 134 in not.
Claudianum Senatusconsultum, quid? t. 1 p. 410
 t. 4 p. 542
Claudianus, Comes Orientis t. 6 p. 492 in not.
Claudianus Presbyter, cur Mamerti, Viennensis epi-
 scopi, frater dicatur? t. 6 p. 130 b
Claudius aqueductus t. 5 p. 382
Claularii, Clauicarii, quanam fuerint? t. 3 p. 42 a
Clausi, id est, vincti t. 1 p. 400 a
Clastrum, pro carcere t. 3 p. 39
Clausula derogatoria, num in posteriori testamento
 adiicienda? t. 1 p. 384 b. 387 a
Clericatus, an & quando per eum curialis curia libe-
 rari possit? t. 4 p. 408 seq. 487. 492. 525. 532.
 t. 6 p. 21
Clerici, quanam dicantur? t. 1 p. 485 a. t. 6 p. 19
 25 b. 35 a
 eorum gradus, officia & ministeria t. 6 p. 20.
 35 a. 250 a
 e quonam hominum genere eligendi? (p. 19 b.
 28 a) t. 6 p. 20. 76.
 quibus priuilegiis fruuntur? (p. 7 b. 8 a. 57 a)
 t. 6 p. 20 seq. 36 a. 38 seq.
 olim vxorati fuisse t. 6 p. 98 a
 quando ab vxoribus abstinere iussi? t. 6 p. 98 b
 vetiti extraneas mulieres sibi sub consortio foro-
 riæ appellationis adfiscere t. 6 p. 94 seq.
 quando iis negotiatio interdicta? t. 6 p. 36 b
 vbinam conueniendi? t. 6 p. 58 seq. 90 seq.
 num reos supplicio addictos vindicare possint?
 t. 3 p. 335 seq. 338 t. 4 p. 283
Clibanarii, quanam fuerint? t. 5 p. 279 seq.
 iis annonæ ciuicæ datæ t. 5 p. 280 a
 num eas alienare potuerint? t. 5 p. 280 b
Cientes, quomodo alias vocati? t. 1 p. 100 in not.
Clinici, vnde dicti? t. 5 p. 411 a
Closure, quid? t. 398 b. 407 b
Coaxationes, quid sint? t. 5 p. 357 b
Coci, ad arma non eligendi t. 2 p. 383
Collores calcis, quanam fuerint? t. 5 p. 206
 eorum salarium & priuilegia t. 5 p. 206 seq. 210
Codex noxtiarum artium t. 3 p. 141 b
Codex Alaricianus v. Alaricianus Codex.
Gregorianus v. Gregorianus Codex.
Hermogenianus v. Hermogenianus Codex.
Iustinianus v. Iustinianus Codex.
Theodosianus v. Theodosianus Codex.
Codices, quomodo a voluminibus differant? (p. 209
 in not.)
Codices censuales t. 5 p. 144
Codices Eunomianorum igne absumti t. 6 p. 169
Codices Mathematicorum flammis dati t. 3 p. 145 a
Codicillaris clausula, quam vim habeat? t. 1 p.
 389 seq.
Codicilli, ab intestato facti, si eos testamentum non
 præcedat, quot testes requirant? t. 1 p. 376
 num in iis heredes institui possint? t. 1 p. 377 b
 num principes? t. 1 p. 378
Codicilli honorarii, quid & quotuplices sint? t. 2
 p. 115 seq. 117 b. 189
 an & quando a curialibus muneribus decurio-
 num liberent? t. 2 p. 117 a
 num a collatione tironum? t. 3 p. 388
Cæleste oraculum, pro principis rescripto t. 1 p. 100
 in not.
Cælestinus, Ep. Romanus t. 6 p. 17
Cælestis, pro Imperatoris t. 2 p. 7 in not. t. 6
 p. 134 in not.
Celibatus clericalis, quando inuectus? t. 6 p. 98 a b
Calibes, an poenis, Lege Papia statutis, adhuc
 obnoxii? t. 2 p. 677
Calicula, quanam fuerint? t. 6 p. 258 seq.
 quando exorti? t. 6 p. 258 a. 259 a
 vnde ita dicti? t. 6 p. 258 b
Cælius, i. e. ab Imperatore seu Principe t. 2 p. 221
 in not.
Coemptio, quid, & quanam ab ea fuerint immunes?
 t. 4 p. 112 seq. 114
Cænacula, quid sint? t. 4 p. 157 b
Cænobite, quanam? t. 3 p. 339
 num a Synoditis diuersi? t. 3 p. 339
Cogere aurum, quid sit? t. 4 p. 603 b
Cogitatio nuda, an poenam mereatur? t. 3 p. 220 a
Cognitio criminalis v. Questiones criminales.
Cognitionales constitutiones, quanam dicantur? t. 4
 339 a
Cognitor,

INDEX RERVM ET VERBORVM.

Cognitor, quis? t. 1 p. 165. 173. t. 3 p. 17 in not. 237 a
 eius morte non debet perire publica fides t. 6 p. 198 a
Cognoscere, pro agnoscere t. 2 p. 53 in not.
Cohortales, quinam fuerint? t. 2 p. 324
 eorum matricula t. 2 p. 516
 ad aliam militiam non aspirare, neque suam deserere potuerunt t. 2 p. 515. 516. 517. 518. 521
 nec missionem impetrare, nisi expleta primipili functione t. 2 p. 513
 ignominiose dimissi, quomodo restituendi? t. 2 p. 519
Collaterales principis t. 3 p. 115 a
Collatio, pro traditione t. 1 p. 256 in not.
Collatio aris t. 4 p. 167 seq.
Collatio Carthaginensis inter Catholicos & Donatistas (p. 186 b) t. 6 p. 198
Collatio equorum, quando & a quibus exacta? t. 2 p. 458. t. 4 p. 142 seq.
 quinam ab ea immunes fuerint? t. 4 p. 147 seq.
Collatio duorum follium, quibusnam imposita? t. 2 p. 7. 11 b
Collatio fundorum patrimonialium & rei priuatae t. 4 p. 150 seq.
Collatio glebalis v. *Glebalis collatio*.
Collatio Legum Mosaicarum, quando & a quo conscripta? (p. 218 seq.)
Collatio lustralis v. *Lustralis collatio*.
Collatio septem solidorum a tenuissimis senatorum facienda t. 2 p. 7. 14. 157
 ab ea Proximi senioriorum, Comites dispositionum, & Magistri admissionum fuere immunes t. 2 p. 21
Collatio tironum t. 2 p. 253. 371 seq.
 quinam ab ea fuerint immunes? t. 2 p. 253
Collatio vestium militarium, quando largitionibus principis inferenda? t. 2 p. 334
Collationis translatio v. *Translatio collationis*.
Collatiuum, pro collatione t. 2 p. 149 in not.
Collecta scriptura, qua de re dicatur? t. 6 p. 286
Collectarii, qui? t. 3 p. 203. 204. t. 4 p. 579 b. 600 b
Collectarii, qui? t. 1 p. 489 a
Collector libellorum famosorum, quomodo puniendus? t. 3 p. 266 b. 269
Collectores collectarum, num residuum exigere debeant, et si speciale mandatum non acceperint? t. 4 p. 576 b
Collegiati, quinam dicti? t. 4 p. 98 a. t. 5 p. 158 b. 213 seq.
 ad officia sua sunt reducendi t. 4 p. 655. t. 5 p. 215
Collibus v. *Collybus*.
Collicia vel *Colliqua*, quid sint? t. 5 p. 380 b
Colligere, pro conuenire, coire t. 6 p. 109 in not.
 quid in fulgurali scientia significet? t. 6 p. 286 b
Collusio tutorum & curatorum, quomodo punienda? t. 1 p. 455 b
Collybiae, qui? t. 3 p. 203 a
Collybus, quid? t. 3 p. 203 a
Colobium, quid? t. 5 p. 234 a
Coloni, quinam ita dicti? t. 1 p. 492. t. 4 p. 121 b. 181 in not.
 inuito vel infcio domino fundum pignori obligare nequeunt t. 1 p. 262
 si a filio genitili recesserint, quamdiu reuocari possint? t. 1 p. 500
 num infcio domino peculium suum alienare, vel ei litem inferre possint? t. 1 p. 495. 501 seq.
 an & quando pro his fundorum domini tributa soluere coacti? t. 4 p. 26
 eorum patrocinia in fraudem rei tributariae prohibita t. 4 p. 181 seq.

num a lustrali collatione immunes? t. 5 p. 8
 num a praediis auelli possint? t. 5 p. 132
Coloni fugitiui v. *Fugitiui coloni*.
Coloni homologi t. 4 p. 187 seq.
Coloni originales, quinam fuerint? t. 5 p. 132 a
Coloni rei priuatae, qui? t. 3 p. 436
 num a lustrali collatione immunes? t. 5 p. 10 b. 14
Colonia, quid? t. 1 p. 492
Color iuris, quid sit? t. 3 p. 287 b
Columnella, quinam ita dictus? t. 1 p. 414 a
Columna, quibusnam olim sepulchra ornata? t. 3 p. 152
 vnius ciuitatis ad aliam non sunt transferendae t. 5 p. 327
Combustio mortuorum, quando exoleuerit? t. 3 p. 161 seq.
Comes & Baro, praefertur simplici Comiti t. 2 p. 76 b
 cur praediis ad Principem spectantibus Capadociam specialis Comes praepositus? t. 2 p. 207 a
Comes domesticorum t. 2 p. 130
Comes sacrae vestis t. 4 p. 149 a. b
 v. *Comites*.
Comitatenfes, quinam fuerint? t. 2 p. 207 b. 286 seq.
Comitatenfes milites, Palatinis inferiores t. 2 p. 286 b
 partim equites, partim pedites fuerunt t. 2 p. 286 b seq.
Comitatus est, vbi princeps moratur t. 1 p. 64 in not. t. 4 p. 271 a. 626
Comites, qui? t. 2 p. 100 b
 in quibus negotiis a principibus cum mandatis missi? t. 1 p. 29
 an ab iis mandata scripta exhibenda? t. 1 p. 30 a
 eorum tres ordines, & a quo principe hi instituti? t. 2 p. 99 seq.
 in Gallia Francis & Alamannis oppositi t. 2 p. 275 a
Comites Aegypti & Ponticae dioceseos t. 2 p. 99 a
Comites auri t. 3 p. 521 b
Comites commerciorum t. 2 p. 406 a
Comites consistoriani, qui? t. 2 p. 85 a. 95 seq. 100
 206 a. b. 345. t. 3 p. 8 a. 108
 eorum priuilegia t. 2 p. 95
Comites discussionum t. 3 p. 239
Comites dispositionum, qui? t. 2 p. 93 b. 145
 eorum priuilegia t. 2 p. 22. 148 seq. 55 seq. 158 seq.
 eorum vestes t. 2 p. 162
Comites domorum t. 2 p. 206 seq. t. 3 p. 240
Comites Italiciani & Gallicani t. 2 p. 111
Comites largitionum t. 2 p. 111
Comites metallorum t. 3 p. 518. 521 b
Comites ordinis primi artium diuersarum t. 2 p. 112
Comites principum, qui? t. 3 p. 7 seq.
Comites, qui illustribus agentibus adfuerunt t. 2 p. 105
Comites, qui prouincias regunt t. 2 p. 107
Comites rei militaris t. 2 p. 101. 252
 alii fuerunt primi, alii secundi ordinis t. 2 p. 104. 365
 quinam ducibus exaequati? t. 2 p. 104
 de conditis nihil usurpare potuerunt, nisi ex vicarii arbitrio t. 2 p. 295
Comites rerum priuatarum t. 2 p. 84 seq.
Comites Rheni t. 3 p. 274 seq.
Comites sacrarum largitionum t. 2 p. 85 b. 111 a
 t. 3 p. 188
Comites sacri palatii t. 2 p. 107
Comites sacri stabuli t. 2 p. 98 a
Comites scholarum t. 2 p. 98 a
Comites thesaurorum t. 2 p. 111 a
Comites transmarinarum prouinciarum t. 2 p. 108
 Comites

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Comites vacantes* t. 2 p. 108
Comitiani officiales t. 2 p. 207 a 514 in not.
Comitiua, an & quando militarem liberet curiali conditione? t. 2 p. 103
Comitiua primi ordinis, tres eius species t. 2 p. 110
interdum artificibus, mechanicis & curatoribus operum publicorum collata t. 2 p. 112 a
Comitiue ius a Theodosio Iunioris Iurisconsultis datum t. 1 p. 37 b
Comitiue ordines tres t. 2 p. 99 b
Commeatus, quid sit? t. 2 p. 267 a. t. 5 p. 293 b
a præposito, decurione & tribuno cohortis non potuit dari t. 2 p. 267. 368
Commendandi verbum, ad crediti causam non est trahendum t. 1 p. 264 a
Commentarienses, qui? t. 3 p. 38 a. 41
dicti etiam sunt Commentarii t. 3 p. 41 seq.
eorum officium t. 3 p. 41. 43
durante officio nihil emere nec donatum accipere potuerunt t. 2 p. 671. 673 seq.
Commentarii Praefectorum Praetorio, quinam fuerint? t. 4 p. 255 a
Commentitia venditiones rerum pupillarum, quid? t. 1 p. 182
Commercium pecuniarum, prohibitum t. 3 p. 207 b
Commercium suae rei nemini est interdictum t. 5 p. 109 a
Commissi virum, quid sit? t. 1 p. 368 a
vnius confortis, num alteri conforti noccat? t. 4 p. 150 seq.
Commissiois rogatorie, quid sint? t. 3 p. 16 b
Commissoria lex, quid sit? t. 1 p. 291 b
a Constantino M. est abolita in pignoribus t. 1 p. 290 seq. 294
quibus de causis? t. 1 p. 295 b
Commissum, quid? t. 1 p. 293 b 421
Committendi vox, quid interdum significet? t. 4 p. 191 b
Commoda sunt emolumenta, lucra, annonae t. 2 p. 188 in not. 259. 302 b t. 4 p. 36 in not. 52 a. t. 5 p. 255 in not.
Commoda popularia v. Annone ciuica,
Commodare, pro mutuum dare t. 1 p. 263 in not.
Commodatum, pro mutuum t. 1 p. 263 seq.
Commoditas, pro necessitate t. 1 p. 133 in not.
Commodum, pro mercede & salario in pecunia t. 1 p. 256
pro vsura t. 1 p. 267 in not.
Commonitorium, quid? (p. 222 a) t. 1 p. 29 a. 258 b. t. 2 p. 202 in not. 319 b. t. 3 p. 57 a. t. 4 p. 207 b
de suffragio t. 1 p. 258 b.
Commune, pro republica & corpore t. 4 p. 637 in not.
Commune negotium, an consors praesens absentibus aliis agere possit? t. 1 p. 168
Communes dies, qui? t. 5 p. 390 in not.
Communio, pro iure communi & promiscuo t. 4 p. 139 in not.
Comparatio publica, quid sit? t. 4 p. 112. t. 5 p. 260
Comparatio litterarum, num ex hac defuncti debitoris manus probari possit? t. 1 p. 247 b
Comparandi vox t. 1 p. 467 in not.
Comparatium aurum v. Aurum comparatium.
Compendia furtiua t. 1 p. 405 in not.
Compendium simplicis satisfactionis, quid sit? t. 4 p. 578 b
Compensatio, pro adaratione t. 2 p. 335 in not.
pro subrogatione & supplemento, reparatione t. 2 p. 378 in not.
Compensatio dotis ob mores t. 1 p. 343
Competitio, quid? t. 3 p. 459. t. 4 p. 292 b
Competitio, pro querela t. 5 p. 134 in not. 144 in not.
Competitor, quis? t. 1 p. 430. t. 3 p. 459
quinquennii praescriptione a possessore repellitur t. 1 p. 430 seq.
Complacitum, pro adiunctione seu coniunctione t. 4 p. 134 b
pro eo, quod placere potest, & sic tolerabile, probabile t. 2 p. 640 in not.
Complatum, ubi situm? (p. 88 b)
Complices, quinam sint? t. 2 p. 59 b
Comploratio, pro deploratione, querelis t. 5 p. 71 in not.
Componere praetorium, an idem quod ornare? t. 1 p. 67 a
Compulsores, qui? t. 1 p. 54 seq. t. 2 p. 318 t. 4 p. 47 a
quomodo puniendi? t. 1 p. 55 b. t. 2 p. 628
Compulsoriales, quid? t. 3 p. 12 b
Computatio annorum a Christo nato, quando instituta? t. 3 p. 306 a. b
Concedere, pro remittere t. 2 p. 53 in not.
Conceptacula aquarum, quid sint? t. 5 p. 374 b
Conchylioleguli, *Conchyloleguli v. Murileguli*.
Conciliabula haereticorum, interdicta t. 6 p. 128 seq.
Conciliabulum Mediolanense t. 6 p. 42 seq.
Conciliatrix, quoniam dicatur? t. 1 p. 314
Concilium, quid sit? t. 6 p. 28 a
num idem quod consilium? t. 4 p. 616
ordinarium & extraordinarium t. 4 p. 613 seq. 632 seq.
Concionacum v. Contionacum.
Concutor iudicii, quis? t. 3 p. 449
Concordare legibus, quid sit? t. 1 p. 212
Concremandi vox, quid significet? t. 3 p. 409 b
Concubinatus fibula imposita a Constantino M. (p. 19 b)
Concursus actionum, quid sit? t. 3 p. 186 a
Concussiones, quomodo alias vocentur? t. 3 p. 625
variae diversarum personarum t. 2 p. 625
contra nauicularios t. 5 p. 100 b seq.
Condemnati ad iudicandum faciendum siue ad solvendum, quodnam iis tempus concessum? t. 1 p. 443 a
Condemnatio, pro multa t. 1 p. 100 in not. t. 2 p. 32 in not. p. 195 in not. 279 b. 334 in not. t. 4 p. 39 in not. 263 in not. 265 in not.
pro elogio t. 2 p. 279 b
Conditio, quid sit? t. 1 p. 112 a
Conditio, quoniam dicatur? t. 2 p. 255. 295. 306 t. 4 p. 108
ea Comes rei militaris vsurpare non poterat, nisi ex Vicarii arbitrio t. 2 p. 295 t. 4 p. 605 b
Conditio donationis, quando neglecta dicatur? t. 1 p. 367
Conditio propria, non temere deferenda t. 4 p. 654 seq.
Conditionale instrumentum t. 1 p. 493
Conditionales, quinam dicti? t. 2 p. 474 a. 478 a. t. 3 p. 273 in not. p. 412 a. t. 4 p. 601. t. 5 p. 227 a
Conditiones agrorum, quid sint? t. 1 p. 221 b. t. 3 p. 329 b
Conditionales serui t. 3 p. 412 a
Conditor, idem quod testator t. 1 p. 379 in not.
Conditoria, quid sint? t. 5 p. 270 a
Condonare, pro simplici donare, concedere t. 2 p. 139 in not. 613 in not.
Conduetela, pro conductione t. 1 p. 421 in not.
Conductio vectigalium, in triennium & quinquennium t. 1 p. 422 a
Conductores, inuito vel infcio domino fundum pignori obligare nequeunt t. 1 p. 262 bono-

INDEX RERVM ET VERBORVM.

bonorum proscripti, reliqua tributariae praestatio-
nis adhuc praesent t. 3 p. 373
Conductores rei priuata seu domus augustae, qui?
t. 3 p. 435
quinam fideiussores dare iussi? t. 3 p. 439
quomodo se gerant? t. 3 p. 563
a quibus muneribus immunes? t. 4 p. 123. 132. 140
num tutores esse possint? t. 1 p. 366 a
Conductus mutui litterae t. 3 p. 16 b
Conferre actiones, num recte dicatur? t. 1 p. 102
in not.
Confessi de se, etiam in quaestione, interrogari de
sociis, vel sponte eos accusare non possunt
t. 3 p. 27 b
Confessi & conuicti in atrocissimis facinoribus, nomi-
appellare possint? t. 4 p. 304. 305. 308. 312
316. 328
Confessio rei, a iudice maxime est quaerenda t. 4 p. 312 b
Confirmare, pro affirmare t. 1 p. 147 in not.
Consignata bona, intra biennium restituta, non
videntur adempta t. 4 p. 155 seq.
Consignatio bonorum, quomodo facienda? t. 3 p. 411
a quibus exerceri possit? t. 3 p. 351 seq.
Constituti, quomodo augures & vates dicantur?
t. 3 p. 130 a
Constituere pecuniam, quid? t. 3 p. 207 a. t. 4 p. 168 b
Constitutores aris figurati, quomodo plectendi? t. 4
p. 168 b
Congressus v. Ingressus.
Congruus finis, quid? t. 1 p. 239 b
Coniuentia, pro conuiuentia t. 4 p. 306 in not.
Coniugati olim ad sacerdotium admissi t. 6 p. 98 a
Coniuges, quando sibi inuicem ab intestato succe-
dant? t. 1 p. 476
si orbi, quidnam Lege Decimaria ex testa-
mento ceperint? t. 1 p. 476 b
quinam miteri? t. 2 p. 679 b
Coniugia, pro coniuges t. 2 p. 267 in not.
quomodo dissoluantur? t. 1 p. 354 a
Coniuncta seruorum persone, in possessionum diuisione
distrahi, diuelli aut diuidi a se inuicem non
debent t. 1 p. 228
Coniunctio, pro coniuge t. 2 p. 356 in not.
Coniurare, pro adiurare t. 1 p. 153 in not.
Coniuratio, quid? t. 3 p. 102 a
Conlatio v. Collatio.
Conlocari aliis, id est, collocari penes alios t. 1
p. 421 in not.
Connubium Decurionum cum foeminis seruilibus
prohibitum t. 4 p. 367
v. *Nuptiae*.
Conquiri, pro adquiri t. 2 p. 699 in not.
Consignuinei, qui? t. 1 p. 447 in not. 465 in not.
Consignuinitas diminuta, quid sit? t. 1 p. 465 in not.
Conscientiam Principis tenere & fallere, quid signi-
ficet? t. 1 p. 208 a
Conscii factionum, qui, & quomodo puniendi? t. 3
p. 105 b
Consensu partium num tempora terminandis causis
praescripta terminari possint? t. 3 p. 284 b
Consentes, quinam dicti? t. 6 p. 260 a
Conseptum, quid? t. 3 p. 401 b
Confessus, de sacerdotibus & episcopis t. 5 p. 176 a
Consignatio, quando cursum usurarum sistat? t. 1
p. 443 b
Consiliarii Principis, quomodo eorum occisores
puniti? t. 3 p. 115 seq.
Consiliarius, pro assessore iudicis t. 1 p. 73 in not.
Consilium, num idem quod concilium? t. 4 p. 616 a
Consistoriani, qui? t. 2 p. 96. 100. t. 3 p. 108
fuerunt diuersi a Comitibus Consistorianis t. 3 p. 108 b
v. *Comites Consistoriani*.
Consistorium, quid? t. 1 p. 67 b. t. 2 p. 95 b. t. 4
p. 339 b

Consobrini, qui? t. 1 p. 332 b
num eorum nuptiae prohibita? t. 1 p. 330 seq.
341
Consortes, quinam sint? t. 1 p. 123 a
an consortes praesens, absentibus aliis, commune
negotium agere possit? t. 1 p. 168
num consortis mora seu commissi vitium consorti
noceat? t. 4 p. 150 seq.
Consortii praescriptio dilatoria, a Iuliano abrogata
t. 1 p. 123
Consortium, quid? t. 1 p. 340 in not.
Constans, quando a Patre Constantino M. Caesar
creatus? (p. 34 b)
quibusnam, patre viuentem, prouinciis praefuerit?
(p. 36 a)
eo mortuo cum fratribus imperium diuidit
(p. 38 a)
a fratre Constantino armis impetitur (p. 41 b)
quando Africa positus? (p. 42 a)
post Francos deuictos traiecit in Britanniam
(p. 44 a)
redux violenta morte perit (p. 49 b) t. 2 p.
268 b
Constantiana praetura t. 2 p. 37 b. 64 a
Constantina Cirtensium, ciuitas Numidia t. 4 p. 390
b. t. 5 p. 82
Constantiniana praetura t. 2 p. 37 b. 45. 64
Constantinopolis, quando huius urbis fundamenta
iacta? (p. 30 b.) t. 1 p. 142 a
quando & cui dedicata? (p. 31 b) t. 5 p. 72 b
Constantinopolitani ciues, ab extraordinariis muneribus
immunes t. 4 p. 124
Constantinopolitanum Concilium secundum (p. 110
b. 116 a)
Constantinopolitanus Episcopus, eius auctoritas in
sua diocesi t. 6 p. 101 seq.
Constantinus M. quando imperium auspicatus?
(p. 5)
Agrippinae in Gallia Belgica constitutus, Galli-
canum censum retractat (p. 5 a)
aduersus Maxentium e Galliis in Italiam mouet
(p. 5 b)
post eum deuictum Romam ingressus, ibidem
bimestri ferme agit (p. 6 a)
Mediolani sororem suam Licinio in matrimo-
nium dat (p. 6 b)
in Galliam digressus Treuiris subsistit, & Francos
reprimat (p. 7 b)
aduersus Licinium in Pannoniam mouet, sed mox
cum eo pacem init (p. 9 b)
Crispum & Constantium iun. Caesares creat
(p. 14 a)
Sarmatas profligat (p. 17 a. 22 b)
Gothos bello petit (p. 23 a)
Licinium vincit, legesque ab eo latas infirmat
(p. 23 b. 24 b) t. 2 p. 427
filium Constantium Caesarem designat (p. 26 b)
cur de Constantinopoli excitanda consilium
ceperit? (p. 28 b)
Constantem Caesarem proclamat vna cum Dal-
matio & Annibaliano (p. 34 b)
suscepta in Persas expeditione moritur (p. 37 a)
Constantinus iunior, Constantini M. filius, vbinam
natus? (p. 13 b)
quando Caesar creatus? (p. 13 b)
patre viuentem Gallias regit (p. 35 b)
eo mortuo cum fratribus diuidit imperium
(p. 38 a)
fratri Constanti bellum inferens iuxta Aquile-
iam occiditur (p. 41 b)
Constantius, vbinam natus? t. 2 p. 42 a
quando a patre, Constantino M. Caesar creatus?
(p. 26 b)
adhuc

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- adhuc puer in Gallia Barbaris opponitur (p. 26 b)
 patre viuente Orienti præest (p. 35 seq.)
 eo mortuo imperium cum fratribus diuidit (p. 38 a)
 Antiochiæ a Spiridone curatur (p. 39 b)
 Arabum latrones in Persas conuertit (p. 39 b)
 motu Persico composito in Pannoniam aduersus tyrannos mouet (p. 45 a. 49 a)
 Gallum Cæsarem creat (p. 49 b)
 Magnentium tyrannum opprimit (p. 49 b) t. 2 p. 373 b. 440 b. t. 3 p. 294 b
 cum Alamannis fœdus pangit (p. 53 a)
 Lencienfes Alamannos vincit (p. 54 b)
 Iulianum Cæsarem designat (p. 55 b)
 Quadis, Sarmatis & Persis arma infert (p. 57 seq. 61. 62 seq.)
 aduersus Iulianum mouens in Cilicia moritur (p. 62 b)
Constantius, Comes & Magister militum (p. 177 178. 181. 183. 184. 185)
 Placidiam, Honorii sororem, vxorem ducit (p. 187 a)
 quando ab Honorio in imperium adscitus (p. 187 a)
 quando vitam cum morte commutat? (p. 187 a)
Constantius, tyrannus, e Britannia in Gallias transit (p. 167 b. 168 a)
 vbinam occisus? (p. 177 b.)
Constitutio Ioannæ, Reginæ Neapolitanæ, contra occisores Andrea de Ifernîa t. 3 p. 116 a. 117 b
Constitutiones, earum synonyma, epitheta & species t. 1 p. 2 seq.
 quomodo publicatæ? t. 1 p. 3 seq.
 sine die & consule an valeant? t. 1 p. 5 seq.
 eas nec ignorare, nec dissimulare licet t. 1 p. 7 seq.
 futuris, non præteritis feruntur t. 1 p. 10
 Imperatorum ecclesiasticæ, in ecclesiis olim lectæ t. 6 p. 55 b
 tyrannorum, quando validæ? t. 5 p. 457
Consuetudo, quibus in rebus seruanda? t. 1 p. 503 seq. t. 4 p. 35. 82 in not. t. 6 p. 99 a
Consulares, diuini fuere generum t. 2 p. 11 a
 quibus oneribus obnoxii? t. 2 p. 112
 quid præstent, si consularitatis insignia fuerint consecuti? t. 2 p. 11 a
 prouinciarum administratione perfuncti, quibus comitibus præferendi? t. 2 p. 116 a
Consularis aquarum t. 5 p. 370
Consulatus omnibus dignitatum fastigiis præponendus t. 2 p. 72. 73 seq.
 quibusnam tributus? t. 3 p. 341 b
Consulendi vox, sumitur in bonam vel malam partem t. 2 p. 377 a. t. 3 p. 129 b. t. 5 p. 385 in not.
Consulere vehementissime, quid significet? t. 2 p. 377 a
Consules, eorum nomina actis & instrumentis sunt addenda t. 5 p. 468 b
Consules Codicis Theodosiani, ordine alphabetico (p. 3)
Consultationes, quid sint? t. 1 p. 25 a. t. 4 p. 224
Consulti, pro iurisconsultis t. 1 p. 24 in not.
Consultum, pro consultatione t. 4 p. 243 in not.
 pro relatione t. 4 p. 224
Contendere super religione, an & quomodo prohibitum? t. 6 p. 109 seq.
Contestatio, pro denunciatione t. 1 p. 113 in not.
Contestatio litis, per preces Principi oblatas t. 1 p. 24
 v. Denunciatio.
Continentes, quinam dicti? t. 6 p. 54 a
 ex *Continenti*, id est, triduo proximo t. 1 p. 165 a
continentia, quid? t. 1 p. 379 in not.
Continentia causa, quid sit? t. 1 p. 195 a
 non est diuidenda t. 1 p. 194 seq.
Contionacum, vbi situm? (p. 92 b) t. 1 p. 114 in not. 392 t. 3 p. 41 in not. t. 4 p. 29
Contradictorii libelli, quid? t. 1 p. 177
Contrahens cum dispensatore, quomodo plectendus? t. 3 p. 559
Contræctatio reliquiarum, quid? t. 3 p. 155 b
Contribuere, pro tribuere t. 6 p. 15 in not.
Contributiones v. Tributa.
Contubernales, pro militibus t. 3 p. 328 in not.
Contubernium, pro seruo t. 1 p. 411 in not.
Contumaces, qui poena exilii imposita, ad destinationem locum ire noluerunt, ab indulgentia excepti t. 3 p. 306 b
Contumacia possessorum, retractationem census faciendam impediendum, quomodo coercenda? t. 5 p. 142 a
Contumacialis multa, num ab ea appellari possit? t. 4 p. 325
Contumaciter, pro grauiter t. 2 p. 431 in not.
Contumax reus, si intra annum a citatione sese iudicio non sistat, quomodo puniendus? t. 3 p. 5
 absens contumax num pro plene conuicto habendus? t. 4 p. 346 a
Contumelia corporalis, quid? t. 4 p. 399 a
Conuenticula noua & tumultuosa extra ecclesiam celebrari prohibita t. 6 p. 83
Conuenticula schismaticorum, prohibita t. 6 p. 113 seq.
Conuentio inter emptorem & venditorem, vt venditor tributum prædii deinceps soluat, num valida? t. 4 p. 56 a
Conuentus hereticorum extra ecclesias prohibiti t. 6 p. 127
Conuentus prouincialium, quomodo olim instituti? t. 6 p. 613 seq.
Conuersatio clericorum cum mulieribus extraneis interdicta t. 6 p. 95 seq.
Conuersatio studioforum, qualis sit? t. 5 p. 223 a
Conuersi, quinam olim dicti? t. 6 p. 98 a
Conuicti, num de locis in quaestione interrogari possint? t. 3 p. 27 b
 quando iis appellatio interdicta? t. 4 p. 305 seq.
Conuicia petulantiora, quomodo Lege Decemuirali castigata? t. 1 p. 403 b
Conuicia in imperatores optimos t. 3 p. 48
Conuicia intempestiua, quæ? t. 2 p. 223 b
Conuicia, vbinam in Deorum honorem instituta? t. 6 p. 316
 num iis Christiani interesse possint? t. 4 p. 485 b
 ab imperatoribus interdicta t. 6 p. 321 b. 322
Copia, pro annona t. 5 p. 253 a
Copiata, quinam fuerint? t. 5 p. 6 b. 300 b. t. 6 p. 48 b
 num a Iustali collatione immunes? t. 5 p. 3
Corduba, vrbs Hispaniæ t. 3 p. 3
Corinthus, Achaïæ metropolis t. 1 p. 111
Cornicularii, qui? t. 2 p. 495. 506
 durante officio nec quicquam emere, nec donatum accipere potuerunt t. 2 p. 671. 673. 674
Corona, in signe clericorum t. 6 p. 85 seq.
Corona aurea, Theodosio iun. donata t. 5 p. 354 b
Corone aureæ, quando Romanorum ducibus datæ? t. 4 p. 639 a. 640. 645
Coronarium aurum v. Aurum coronarium.
Coronati, quinam fuerint? t. 6 p. 85 b
Corpora, id est, tirones ipsi t. 2 p. 381 in not.
 pro prædiis, bonis, facultatibus t. 5 p. 297 a
Corpora curialium, quidnam fuerint? t. 4 p. 352
 Corpora

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Corporalis contumelia*, quid? t. 4 p. 399 a
Corporati, quinam dicti? t. 5 p. 158 b. 303 b
Corporati urbis Alexandrinae t. 5 p. 305
Corporati urbis Romae, eorumque privilegia t. 5 p. 163 seq.
Corpus, de vno in aliud poenae loco nemo est damnandus t. 3 p. 325
Corpus Principis, eius membra quinam dicantur? t. 3 p. 116 b
Correctores per Italiam, quando instituti? (p. 210.)
Creditores, non debent suas cautiones in potentes transferre t. 1 p. 175. 251 b
ex mortui chirographo haeredes conuenientes, quidnam obseruent? t. 1 p. 247
quomodo defuncti manum probare debeant? p. 247 b
qui sine iussu domini auctori, seruo procuratoriae praedii alieni credunt, num pecuniam creditam amittant? t. 1 p. 264 seq.
num pignora sine denunciatione vendere possint? t. 1 p. 293
num debiti quantitate priuandi, qui ob commodum viuarum debitum recuperare nolunt? t. 1 p. 266 seq.
Credulitas, in bono sensu t. 6 p. 334 in not.
Cremandi vox, quid significet? p. 409 b
Cretio olim solemnibus verbis facta t. 1 p. 372 b
quando locum habuerit? t. 1 p. 373 a. t. 2 p. 688
Crimen, num is, qui de crimine aliquo reus factus est & absolutus, ab alio eiusdem criminis reus fieri possit? t. 3 p. 254 b
non est crimen, quo mortis adegit impulsus t. 5 p. 472 seq.
Crimen laesae maiestatis v. Maiestatis crimen.
Crimen peculatus v. Peculatus crimen.
Crimina impunitate coalescunt t. 1 p. 72 b
Criminales causae, quenam apud Rectorem prouinciae disceptandae? t. 1 p. 98. t. 6 p. 61 b
num in causis criminalibus appellatio sit licita? t. 4 p. 230. 234. 254. 283 seq. 306
Criminales quaestiones v. Quaestiones criminales.
Criminalis actio, intra annum terminari debuit t. 3 p. 281
Criminatio v. Accusatio.
Crines feminarum, religionis obtentu, non sunt abscindendi t. 6 p. 69
Crines maiores ab Honorio Imp. prohibiti t. 5 p. 240 a
Crissus, Constantini M. filius, quando Caesar creatus? (p. 14 a)
bello Alamannico confecto e Gallia in Pannoniam ad patrem proficiscitur (p. 21 a)
cum Helena, auiua sua, Romam venit (p. 22 a)
quando interfectus? (p. 28 a) t. 3 p. 9 b
Critologi, quinam fuerint? t. 5 p. 299 b. 300 b
Crocota, quid sit? t. 1 p. 428 a
Cruciatu seruitus t. 3 p. 89 a
Crucis supplicium v. Supplicium crucis.
Crusae vestes, quenam? t. 3 p. 550. t. 5 p. 425 b
quibusnam prohibita? t. 5 p. 425 b
Crustarii, artifices t. 5 p. 425 b
Crux, varie sumitur t. 6 p. 331
cur a ludæis exusta? t. 6 p. 652 b
Cubicularii, num eunuchi fuerint? t. 3 p. 490
a sordidis muneribus immunes t. 6 p. 136 a
Cubiculum, quid? t. 3 p. 165
Cucullus, quid? t. 5 p. 237 a
Culle poena, quinam ea afficiendi? t. 3 p. 121
Culmen, Praefecto praetorio tributum t. 5 p. 399 in not.
Cultus, pro ministerio & clericatu t. 4 p. 56 in not.
Cultus diuinae reuerentiae, item *Cultus legis nostrae*, pro clericatu t. 4 p. 409 in not.
Cultus statuarum immodicus prohibitus t. 5 p. 390 seq.
Cum, pro quanquam, quamuis, etsi t. 4 p. 285 in not.
Cumanus panis t. 5 p. 272 a
Cumulari, est perfici t. 1 p. 256 in not. 257 b
Cunei, fuerunt ex Romanis t. 2 p. 381 in not.
Cupiditas, pro auaritia t. 2 p. 329 in not.
Cupressi ex luco Daphnenfi non excidendi t. 3 p. 419
Cura Palatii t. 2 p. 98 a
Curagendarii v. Curiosi.
Curarum ius, quando curiosis ademptum? t. 2 p. 201 b
Curas agere, quid? t. 2 p. 197 b
Curator minutiae, quis? t. 2 p. 292
Curatores, frumento distribuendo diuidendo praepositi t. 2 p. 292 a
Curatores ciuitatum v. Procuratores ciuitatum.
Curatores kalendarii v. Kalendarii curatores.
Curatores minorum v. Tutores.
Curatores operum publicorum t. 2 p. 112
quandiu de vitio operis teneantur? t. 5 p. 301
Curatoricis equi, quinam dicti? t. 2 p. 233 a. 256 t. 4 p. 41 a. 142 b
a canonicis fuere diuersi t. 4 p. 144
Curia, pro Senatu urbis Romae t. 2 p. 41 in not. 129 in not.
Curia Christianitatis, pro Episcopali audientia t. 1 p. 485 a
pro curia ecclesiastica t. 5 p. 11
Curiae in ciuitatibus, oppidis municipiis, vicis, mansionibus & castellis olim fuere t. 3 p. 352
quomodo harum curiarum senatores appellati? t. 4 p. 352 seq.
Curia addictio, pro poena militum t. 2 p. 163
Curiales, quinam dicti? t. 4 p. 352 seq. 357
eorum munera fuere graua t. 4 p. 355
conditionem suam alio vitae genere euitare non potuerunt t. 4 p. 357
gradatim omnia curiae munera decurrere debuerunt t. 4 p. 357
ordinarie omnes ad curiam suam retracti t. 4 p. 357 seq.
quinam retrahi non potuerint? t. 4 p. 358 seq.
quibusnam privilegiis ornati? t. 4 p. 359
quibus modis a curia liberati? t. 4 p. 359
num etiam eorum liberi curiae fuerint obstricti? t. 4 p. 359
Curiales originales, quinam fuerint? t. 4 p. 353
Curiosae visiones, pro magicis t. 3 p. 130 b
Curiosi, qui? t. 2 p. 190
ex quo hominum genere constituendi? t. 2 p. 194
quot numero circa cursum publicum? t. 2 p. 194. 200. b seq.
eorum officium t. 2 p. 195. 199. 201
Curiosus praesentis, quis? t. 2 p. 194 a
Curpalatae, qui? t. 2 p. 98 a
Curiales equi t. 2 p. 590 in not.
Cursum, de nauigantibus & nauibus t. 5 p. 71 in not.
Cursum fiscalis t. 2 p. 556
Cursum publicus, quid? t. 2 p. 522
a quo institutus? t. 2 p. 197 526
Cursum temporis, in quibus causis non obseruetur? t. 1 p. 117 seq.
reparandus est mortuo alterutro ex litigatoribus t. 1 p. 127 seq.
a quo tempore? t. 1 p. 128
(O) 2
Curules

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Curules equi*, quinam fuerint? t. 5 p. 440
 iis nomina ind. ta t. 5 p. 443 a
 certa stabula Romæ habuere t. 5 p. 444
 iis ex horreis fiscalibus alimonia præbita, etiam
 debilibus factis t. 5 p. 441
- Cusio moneta* v. *Moneta*.
Custodes bibliothecæ Constantinopolitane t. 5 p. 225
 seq.
- Custodes ecclesiarum & sanctorum locorum*, a per-
 sonalibus muneribus fuerunt immunes t.
 6 p. 65
- Custodes templorum gentilitiorum*, quinam dicti?
 t. 6 p. 3 a
 num Christiani huic officio præesse possint? t. 6
 p. 3 seq.
- Custodia littorum & itinerum*, quid circa eam ob-
 seruandum? t. 2 p. 401 seq.
- Custodia officii* differt a custodia carceris t. 3 p. 289
Custodia priuati carceris t. 3 p. 84
Custodia reorum t. 3 p. 37
Cylibatium, quid? t. 2 p. 227
Cynegius PP. iustitia & æquitate notus t. 3 p. 24
Cyprus, insula, cur ærofa dicta? t. 6 p. 168 b
Cyrus, Afrodisiensis in Caria metropoleos Epi-
 scopus t. 4 p. 49 b
 differt a Cyro, Smyrnæorum Episcopo t. 4 p. 50 a
Cyrellus, Episcopus Alexandrinus, quando vitam
 cum morte commutari? t. 6 p. 92 b
Cyzicum, vbi situm? (p. 90 b) t. 4 p. 255
- D.
- Dacisci*, quinam fuerint? t. 2 p. 287 b
Dalmatia, ab hostibus & curiosis vexata t. 2 p. 204
Dalmaticæ vestes t. 5 p. 234
Dalmatius, quando a Constantino M. Cæsar crea-
 tus? (p. 34 b. 35 b)
 hoc viuente ripæ Gothicæ tuendæ præfuit (p. 36 a)
Damasceni, Deorum cultui maxime addicti t. 6 p. 315
Damascus, metropolis Phœnicis Libani t. 2 p. 456
 t. 6 p. 315
Damascus, Episcopus Romanus (p. 89. 90 a) t. 6
 p. 7 seq. 17. 53
 quando mortuus? (p. 113 b) t. 6 p. 163 a
Damna prouincialibus non sunt infligenda t. 4 p.
 99 seq.
- Damnati ad supplicium*, a clericis vel monachis
 pœnæ non sunt eripiendi t. 3 p. 335. 337. t. 4
 p. 282
 an & ad quos appellare possint? t. 4 p. 282
 quando iis olim ex senatusconsulto Tyberiano
 pœna inflicta? t. 3 p. 334 a
 quibusnam eorum bona competant? t. 3 p. 353
Damnati in ludum, qui? t. 3 p. 175 a
Damnatio ad bestias, quale supplicium? t. 3 p. 175
Damnium, pro multa, pœna t. 4 p. 159 in not.
Danuuii, luforia t. 2 p. 406
- Daphnæ*, castrum in Moesia secunda, quando
 ædificatum? t. 2 p. 266
 suburbanum Antiochenum t. 3 p. 419 a. t. 5 p. 373 a
Daphnei Apollinis sanium, exustum (p. 65 b)
Daphnense festum t. 3 p. 420 b
Daphnense palatium t. 5 p. 373 a
Daphnensis aqueductus t. 5 p. 372
Daphnensis lucus t. 3 p. 419
Daphnici mores, pro diffluentibus & luxuriolis t. 5
 p. 373 b
- Data*, quid sit? t. 1 p. 5
 num necessaria in legibus? t. 1 p. 6
Data, pro redditu (p. 228 b)
Data loca, quid? t. 1 p. 231 a
Datianus, apud Constantium in magna auctoritate
 fuit? t. 4 p. 7
- De*, particula, quid denotet? t. 2 p. 280 in not.
Deauratores, quinam sint? t. 5 p. 59 b
Debiles v. *Aegroti*.
Debita, pro tributis t. 1 p. 21 a. t. 2 p. 29 in not.
 209 in not. 381 in not. t. 4 p. 201. 223 a
 contracta ex mutuatitia pecunia ob necessitatem
 vel utilitatem collegii, a quibus exfluenda?
 t. 4 p. 420 b
 eorum indulgentia v. *Indulgentia debitorum*.
Debitorum absolute, pro fisci debitoribus t. 1 p. 21
 a. t. 3 p. 273 in not. t. 4 p. 69 in not.
 pro tributorum solutione carceris aut tormento-
 rum iniuria non sunt afficiendi t. 4 p. 72. 78
Debitorum ciuitatum, qui mutuam pecuniam, ex
 kalendario sumperunt, quando vsuras soluant?
 t. 4 p. 609 seq.
 si inidonei facti, quinam dispendium ferre de-
 beant? t. 5 p. 610 seq.
- Debitorum fisci*, seueritate iudiciaria ad solutionem
 vergendi t. 3 p. 508. t. 4 p. 75
 num solutionem eo obtentu, quod alios debito-
 res habeant, morari possint? t. 3 p. 506
 num iis cellionis beneficium competat? t. 1 p.
 445. t. 3 p. 508
 num appellare possint? t. 3 p. 504. t. 4 p. 322 a. 329
 immunitate ecclesiastica non fruuntur t. 3
 p. 388
 quomodo eorum bona sub hasta vendita? t. 3 p.
 509 seq. 512
- Debitum*, quoruplex sit? t. 1 p. 120
 quomodo probandum? t. 1 p. 248 b. t. 3 p.
 508 b
- Decani Palatini*, qui? t. 2 p. 229 a
 eorum munus, & varia genera t. 2 p. 229 b
 seq.
- Decanica*, quanam loca fuerint? t. 6 p. 166 b
Decaproti, quinam dicti? t. 2 p. 138 a
Decargyrus nummus, quinam ita dictus? t. 3 p.
 187. 198 a. 210
 cur prohibitus? t. 3 p. 210
Decedens, quis dicatur? t. 6 p. 28 b
Decemprimatus, quid? t. 2 p. 138 a
Decemprimi, quinam ita dicti? t. 2 p. 138 a
 a plumbatarum iussibus fuisse immunes t. 3 p.
 274 a
- Decemuiralis lex* de conuitio petulantiore t. 1 p.
 403 b
- Decennalia*, quid? t. 5 p. 5 in not.
 olim a Principibus celebrata (p. 13 a. 126 a.
 129 a. 213 in not.) t. 1 p. 423
- Decennalis præscriptio* t. 5 p. 112 b
Decennium, num testamentum ante decennium
 scriptum valeat? t. 1 p. 386
 an lapsus decennii faciat præsumtionem obli-
 uionis? t. 1 p. 387 a
- Decernere*, est sententiam proferre, promere t. 2
 p. 80 in not.
- Decertatio*, pro actione t. 1 p. 180 in not.
 pro certamine t. 2 p. 434 a
- Decima*, quanam a metallariis præstanda? t. 3
 p. 528
Decima semis t. 5 p. 195
Decimaria lex, quid? t. 1 p. 476 b
 a quonam abrogata? t. 2 p. 680
- Decreta emendicata*, quid? t. 3 p. 23 a
Decreta legationum, quid? t. 4 p. 614. 616 b. 629 b
Decretum Gratiani, quid? t. 3 p. 96 b
Decuria Herculeæ, quid? t. 2 p. 576
- Decuria*, quid? t. 2 p. 623 a. t. 5 p. 157 a
 in municipiis t. 2 p. 623. t. 5 p. 157 b
Decuria urbis Romæ varix fuerunt t. 5 p. 156. 158
 singulæ suum habuere iudicem literatum t. 5 p.
 156. 158 b. 160
Decuria.

INDEX RERVM ET VERTORVM.

Decuriales, quoniam fuerint? t. 5 p. 156. t. 2 p. 623
 eorum privilegia t. 5 p. 156. 159. 160. 161
Decuriones, quoniam dicti? t. 4 p. 352. 357
 alii fuere originales, alii nominati, alii spontanei t. 4 p. 353 seq.
 in oriente & occidente exstiterunt t. 4 p. 354
 eorum munera & officia varia & grauia admodum fuerunt t. 4 p. 355
 varii inter eos gradus t. 4 p. 356
 quibusnam priuilegijs ornati? t. 4 p. 357
Decuriones Palatii, qui & quot fuerint? t. 2 p. 125
 eorum privilegia t. 2 p. 126 seq.
Decutes togæ, detritæ t. 5 p. 425 b
Dediti, *deducti*, qui? t. 1 p. 496. t. 2 p. 249. 391. 446 a
Deduci ignibus, quid significet? t. 3 p. 554 in not.
Deductio vxoris in domum mariti, an ad matrimonium constituendum necessaria? t. 2 p. 378 seq.
Defecta animalia, quoniam? t. 2 p. 558 in not.
Defendere, quid significet? t. 2 p. 434 a
Defensio, pro exceptione t. 2 p. 67 in not.
Defensor domus principis, quis? t. 3 p. 439 a
 v. *Advocatus fisci*.
Defensores ciuitatum, quando instituti (p. 76 a)
 a quibus eligendi? t. 1 p. 69
 an multas infligere potuerint? t. 1 p. 70 a
 an quaestiones exercere? t. 1 p. 70 b
 plebem & decuriones ab improberum insolentia & temeritate teneantur t. 1 p. 70 b. t. 2 p. 279 a
 latrocinij cohibendis inuigilant t. 1 p. 72 a
 durante officio nihil emptionis vel donationis titulo consequi potuerunt t. 2 p. 671. 673 seq.
 haeretici titus ne exerceantur, omnem operam nauent t. 6 p. 311 b
Defensores ecclesiarum, qui? t. 1 p. 121 in not. 122 t. 3 p. 100 a. t. 6 p. 85
Defensores pauperum t. 3 p. 100 a. t. 6 p. 85 b
Defensores plebis, num ex artificum numero sumunt? t. 4 p. 304 a
Defensores Senatus t. 2 p. 29 b. t. 3 p. 100 a. t. 6 p. 85 b
Deferri, pro inferri t. 2 p. 514 in not.
Desigendi verbum, fortilegorum proprium t. 3 p. 128 a
Definitio, quid? t. 1 p. 24 b
Definitum, pro definitione t. 4 p. 495 in not.
Deformitas, num excuset a muneribus ecclesiasticis? t. 2 p. 376 b
Degustandi vox, haruspicina propria t. 6 p. 286 a
Delationes occultæ, quæ? t. 3 p. 463 a
Delatores, qui, & quotuplices? t. 3 p. 458. 460 aliquando prorsus inhibiti (p. 6 b. 7 a) t. 3 p. 458 459. 460 seq. 477. 488
 aliquando varijs rationibus repressi t. 3 p. 458 seq.
 quibus poenis afficiendi? t. 3 p. 458. 460 seq. 467 468. 469. 472. 477. 481
 iis vendi non potuit a principe impetratum t. 3 p. 458. 492
 interdum per præmia euocati t. 3 p. 192 a. 214 b 224 b. 451 b
Delectus militum t. 2 p. 252
Delegationes, *Delegatoria*, quid sint? t. 2 p. 314 a t. 4 p. 3. 6 in not. 60 in not. 420 a
 quomodo fieri solitæ? t. 4 p. 3. 62 seq.
Delegationes particulares, quid? t. 2 p. 302 b
Delicia agrorum, quid? t. 5 p. 380 b
Delicta suos teneant auctores t. 3 p. 343 seq.
Delicta ecclesiasticorum, coram quo iudice ventilanda? t. 6 p. 59. 90 a. b

Delictum geminatum venia caret t. 1 p. 301 a
Delphici, cur singulari priuilegio ornati? t. 4 p. 414 b
Delupra, quid sint? t. 6 p. 306 in not. 331
Denariata merces t. 5 p. 306 a
Denarismus, quid? t. 4 p. 479 b. 561 b
Denarius, quid sit? t. 3 p. 198. 210 a. t. 4 p. 479 b
Dendrophori, qui? t. 3 p. 420 b. t. 5 p. 218 t. 6 p. 326 a
Denominatio v. *Nominatio*.
Denotare, *Denotatio*, quid significet? t. 4 p. 72 b
Denunciandi vox fulgurali scientiæ propria t. 6 p. 286 b
Denunciatio litis, eius origo t. 1 p. 112 a
 quibus & a quibus fieri debeat? t. 1 p. 112 a
 ubi & apud quem facienda? t. 1 p. 113
 in quibus causis non habeat locum? t. 1 p. 110. 114. 118 seq.
 vtrum legitime semel denunciata tutori lite, ipsa controuersia in iudicio cum solo deinceps adulto agitari possit? t. 1 p. 359
Denunciatio trina, quibus in rebus & causis olim frequens fuerit? t. 1 p. 412 a. 413. 415
Denunciationum reparatio v. *Reparatio*.
Denunciatoria epistola t. 2 p. 594 b
Depacisci, quid significet? t. 1 p. 147 b. 159 a
Depecti vox, non semper turpi pacto denotando inservit t. 3 p. 211 in not.
Depectio, quid? t. 1 p. 159 a
Deperire, pro perire t. 4 p. 159 in not.
Deportati, quando eorum bona pro fiscalibus habenda? t. 3 p. 375 a
 patris deportati restitutio quam vim habeat filiorum contemplatu t. 3 p. 382 seq.
Deportatio, quid sit? t. 3 p. 381. t. 6 p. 154 b
Depositus episcopatu, num rescripto principis restitui possit? t. 6 p. 80 seq.
Deprauitas, pro ingenti prauitate t. 6 p. 218 in not.
Deproperus, pro valde propero seu probroso t. 2 p. 280 in not.
Deputati, quoniam? t. 2 p. 613
Deputati milites, quoniam dicti? t. 2 p. 249
Deputatus, pro assignatus t. 2 p. 345 in not.
Derogatoria clausula v. *Clausula derogatoria*.
Descriptio idem quod indictio, contributio t. 4 p. 533 in not. t. 5 p. 126
 num lucratiuis imponenda? t. 4 p. 560
Deserta possessiones, quot nominibus designentur? t. 4 p. 20 b
Desertor litis, quando non puniatur? t. 3 p. 288 a
Desertores milites, qui? t. 2 p. 261 seq.
 latronibus sunt affines & proximi t. 2 p. 414 420 seq.
 quomodo indagandi? t. 2 p. 262
 quomodo puniendi? t. 2 p. 412. 415
 si se ipsos produnt & sistunt, indulgentiam merentur t. 2 p. 412
 quomodo hi, qui eos produnt, remunerandi? t. 2 p. 411. 412
 quomodo puniendi, qui eos occultant? t. 2 p. 262 354 seq.
Desertores Agentes in rebus, quomodo puniendi? t. 2 p. 177 a
Desertorum occultatores v. *Occultatores desertorum*.
Desertum pradium, alteri opimo adiectum per ἐπιβολήν, a glebali collatione immune fit t. 2 p. 22
Desiderata, pro sacramento baptismi t. 5 p. 410 in not.
Desideria, quid? t. 1 p. 256 b. t. 3 p. 151 b
Desidia indeuota, quid? t. 1 p. 22 a. 41 in not. t. 4 p. 65 b
Designa-

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Designatio ad praturam*, quid & a quibus facienda?
t. 2 p. 30 seq. 41 a. 46 seq. 49 seq.
quando? t. 2 p. 41 b
- Desponsatio filiae a patre facta*, num post mortem
patris rescindi possit? t. 1 p. 312 a
- Destituere*, est re aliqua priuare t. 2 p. 685 in not.
- Destitutio*, pro pradio seu possessione destituta t. 4
p. 43 in not.
- Destriatus*, pro obstrictus, destinatus, occupatus
t. 2 p. 532
- Destruatores sepulchrorum*, qui? t. 3 p. 150 a. b
- Detorquere*, est auferre, extorquere, exuere t. 2
p. 236 in not.
- Detrimentum*, quid sit? t. 5 p. 102 a
- Deuoti*, qui? t. 1 p. 22 a
- Deuotio*, quid?
pro fide erga principem t. 1 p. 22 a
pro affectu in rem publicam t. 1 p. 486 in not.
pro annonae t. 4 p. 40 in not.
pro illatione tributorum t. 1 p. 41 b. t. 4
43 in not. 65 b. 210 a
- Deuotionis nota*, pro lasa deuotionis crimine t. 2
p. 276 in not.
- Deuotissimi*, qui? t. 1 p. 22 a. t. 2 p. 138 in not. 309
in not. t. 3 p. 109 b
- Deus*, de Deo pati, quid? t. 5 p. 403 a
- Diacatocbi*, qui? t. 3 p. 505 a. t. 5 p. 300 b
- Diacon*, pro Diaconus t. 4 p. 409 in not.
- Diaconi*, quando ab vxoribus abstinere iussi? t. 6
p. 98 b
- Diaconi cardinales*, quinam dicti? t. 4 p. 573 a
- Diaconica*, quam loca? t. 6 p. 165
- Diaconissa*, quam initio nascentis ecclesiae fuerint?
t. 6 p. 67 seq.
quando virgines huic muneri praefectae? t. 6
p. 68 b
quinam ex earum vltima voluntate aliquid capere
potuerint? t. 6 p. 69. 71
mobilia donatione inter viuos in ecclesiam vel
clericos conferre potuerunt t. 6 p. 71 seq.
- Diadota*, quinam fuerint? t. 2 p. 320 b
- Diametrum*, quid sit? t. 5 p. 102 a. 195 a
- Diarretharii*, quinam sint? t. 5 p. 59 b
- Dicatio*, quid? t. 2 p. 426 in not. t. 3 p. 263 b
- Dichoneutum as*, quid? t. 4 p. 167. seq.
quomodo a figurato differat? t. 4 p. 168 a
- Dictare iura*, quid significet? t. 1 p. 435 b
- Dictator*, pro magistro t. 2 p. 93 a. b
- Dictatores municipales* t. 4 p. 616 a
- Diffidio dotis*, quomodo a promissione differat? t. 1
p. 347
quam personae dotem dicere potuerint? t. 1
p. 347 b
- Didascoli Iudaorum*, quinam fuerint? t. 6 p. 238 a
264 b
- Didemarii*, quinam fuerint? t. 5 p. 215 seq. 217 a
- Diducere*, *Diduci*, quid significet? t. 1 p. 407 b
- Dies*, instrumentis publicis sunt addendi t. 5 p.
468 b
- Dies communes*, qui? t. 5 p. 390 in not.
- Dies dominicus*, cur a Christianis etiam dies solis
appellatus? t. 1 p. 138 a
- Dies solis*, num ab apostolis sabbatho substitutus ad
cultum Dei? t. 1 p. 137 a
quando a Christianis dies dominicus appellatus?
t. 2 p. 618 b
quomodo celebrandus? t. 5 p. 400 seq.
a Constantino Magno primum iudicialiis diebus
est exemptus t. 1 p. 137 b
num emancipationes & manumissiones hoc die
prohibita? t. 1 p. 138 a
num exactiones? t. 2 p. 615. 617. t. 4 p. 79. 81
consecratus est humanitatis officiis & operibus
charitatis exercendis t. 3 p. 45 a
- Dies Mercurii*, semiiciunio & castui dicatus t. 3 p.
45 a
- Dies Veneris*, a Constantino M. cultui est confe-
cratus t. 1 p. 138 b
semiiciunio & castui dicatus t. 3 p. 45 a
- Diffamatio*, quid? t. 3 p. 268
- Digestum*, i. e. praescriptum, constitutum t. 2 p.
78 in not.
- Digitos* sibi ipsis ad declinandum armorum vsum
amputantes, v. Murci.
- Digitus aquae*, quid? t. 5 p. 376 a
- Digma*, quid sit? t. 5 p. 201
- Dignatio Principis*, quid? t. 2 p. 242 in not.
- Dignitas maior in sexu virili* t. 2 p. 10 a
- Dignitates*, variae earum diuisiones seu species t. 2 p. 2
earum ordo est seruandus t. 2 p. 69
an & quando curiales dignitatibus a sua condi-
tione liberati? t. 4 p. 357 seq.
quam Constantini M. tempore notat? digna?
t. 4 p. 366 b
quam tempore Honorii? t. 4 p. 148 seq.
- Dignitates provincialium* t. 6 p. 192 a
- Dignitatis pignus*, quid? t. 2 p. 62 b
- Dii gentilium varii generis* t. 6 p. 260 a. 312
- Dilationes* post denunciationem reo sunt conce-
dendae, causa ad extraordinarium iudicem
euocata t. 1 p. 130 seq.
an etiam actori vel petitori? t. 1 p. 132
num in causis fiscalibus locum inueniant? t. 1 p.
21. 133 seq. t. 4 p. 75
an & quatenus in iudicio criminali danda? t. 3
p. 283
- Dilationes ex consensu*, quamdiu durent? t. 4 p. 300
- Dilationes transmarinae*, vnde dictae? t. 1 p. 134 seq.
- Dimissoria littera* t. 5 p. 222 b
- Dinummius*, quid sit? t. 5 p. 306 a
- Diocletianus*, quando mortuus? t. 5 p. 129 b
- Diodorus*, Episcopus Tarsensis t. 6 p. 1 in not.
- Diaecesis*, quid? t. 1 p. 232 in not. t. 2 p. 36. 150 b
t. 4 p. 629 a. t. 5 p. 47 a
- Diaeceses*, quot per Praefecturam orientis fuerint?
t. 6 p. 13 a
- Diaeceta*, quinam Alexandriae fuerint? t. 5 p. 303 b
- Diphryx*, species artis t. 4 p. 168 a
- Diptrycha*, quid? t. 5 p. 436 b
eburnea t. 5 p. 437
- Directorium*, quid sit? t. 5 p. 255 in not.
- Directura*, *Directus*, an voces agrimensores arti
propriae? t. 1 p. 231 in not.
- Direptiones agentium in rebus* dupli poena vindi-
canda t. 1 p. 91 b
- Disceptare de religione*, quid significet? t. 6 p. 112
- Discingere*, pro dirimere, decidere t. 4 p. 306
in not.
- Disciplina militaris* t. 2 p. 261
- Disciplina publica*, quid? t. 3 p. 259 in not.
- Discursus pro internuncia* t. 3 p. 212
- Discursus iudicum* t. 1 p. 51 a
- Discussio*, quid? t. 3 p. 229 b
- Discussio apocba* super solutis tributis, ab alio iudice
seu successore non est retractanda t. 4 p. 546
- Discussores*, quinam dicti? t. 3 p. 229 b. t. 4 p.
88 b. 193. 194 a.
negligentes quomodo puniti? t. 5 p. 147
- Discussores rerum venalium* t. 6 p. 248 b
- Dispensator* mutuum pecuniam ex sacris largitioni-
bus dans, quomodo cupiendus? t. 3 p. 559
- Dispensatorius panis*, quis? t. 5 p. 273 a. 288 b
- Dispositiones*, quid? t. 2 p. 147. t. 6 p. 47 in not.
- Dispositionum Comites* v. *Comites dispositionum*.
- Disputare* coram populo de religione prohibitum
t. 6 p. 111. 112
- Dissemblantes*, interdum puniuntur t. 1 p. 483 a
- Dissemblare*, quid? t. 1 p. 8 b. t. 2 p. 312 in not.
Dissembla-

INDEX RERV ET VERBORVM.

- Diffimulatio*, pro incuria, negligentia & abdicatione t. 2 p. 443 in not.
- Dissolutus*, pro solutus t. 1 p. 297 in not.
- Distractio* pignorum, quæ tributorum causa capiuntur quomodo faciendæ? t. 4 p. 94
- Distributio munerum extraordinariorum*, quomodo expediendæ? t. 4 p. 118, 119 seq.
- Distributionis vox*, de severitate & accuratione t. 1 p. 71
- Diuerfa*, i. e. cætera omnia t. 2 p. 73 in not.
- Diui*, quinam appellati? t. 1 p. 427 b
- Diuidere continentiam cause*, quid sit? t. 1 p. 195 a
- Diuidicula*, quid apud antiquos? t. 5 p. 374 b
- Diuinæ domus*, quænam dictæ? t. 5 p. 388 in not.
- Diuinandi curiositas*, prohibita t. 3 p. 129, 130 seq. 134 seq.
- Diuisio bonorum* a patre inter suos hæredes, vt inter viuos, ita & testamento imperfecto facta, valet t. 1 p. 222 seq.
- matre iubente inter liberos facta, inque ea voluntate decedente, omnino valet t. 1 p. 225 seq.
- Diuisiones imperii* (p. 228 a) t. 5 p. 130, a, 198 b
- Diuisiones partium*, quid sint in architectonica? t. 5 p. 61 a
- Diuortia v. Repudia.*
- Diurnarii*, qui? t. 2 p. 303 a
- Docimena marmora* t. 4 p. 215 a
- Doctor canonum & theologiæ* præfetur simplici theologo t. 2 p. 76 b
- Doctores v. Professores.*
- Dolus malus*, quid sit? t. 1 p. 179
- actio de dolo quando petenda, impetranda & finiendæ? t. 1 p. 180
- dolus ex proposito facit locum actioni redhibitoria t. 1 p. 298 b
- dolo elicta pactio est infirmenda t. 1 p. 148
- Domanium v. Fiscus.*
- Domestici iudicum*, qui? t. 1 p. 73, 80 a, 189 t. 3 p. 37 b
- a quibus electi? t. 1 p. 80 a
- magna eorum apud iudices & magistratus fuit auctoritas t. 1 p. 80 b
- Domestici Principum*, quinam fuerint? t. 2 p. 130
- quotuplices? t. 2 p. 131 a
- eorum officium & priuilegia t. 2 p. 130 seq. 136
- iis annonæ ultra annum non debentur, nisi comonitorio reparato t. 2 p. 319
- eorum filii, gestandis armis inidonei, etiam annonas perceperunt t. 2 p. 133
- Domina cauponæ v. Caupona domina.*
- Domini*, pro regibus t. 1 p. 141 b, 155 in not. t. 3 p. 56 in not.
- quinam ab imperatoribus appellati? t. 1 p. 427 b
- Dominici ministeriales*, qui? t. 2 p. 602 a
- Dominici missi* t. 1 p. 29 b
- Dominicus dies v. Dies dominicus.*
- Dominium possessionis*, quid? t. 2 p. 687 in not.
- Dominus pro Principe* t. 4 p. 66 b
- Dominus ex Primiceriis*, quis? t. 2 p. 219
- Dominus feudi*, an & quando inter duos vassallos de feudo litigantes iudex esse possit? t. 1 p. 108 b
- Dominus prædii*, qui fructus capit, tributa solvere debet t. 4 p. 36 seq.
- nouus, statim vt dominus factus est, nomen suum in libros censuales inferri curet t. 4 p. 59
- Dominus*, quando actione quod iussu teneatur? t. 1 p. 263
- Domus*, quomodo ab ædificiis differant? t. 4 p. 157 b
- Domus integro statu donata*, quid? t. 3 p. 446
- Domus ad priuatum principis patrimonium pertinentes* t. 3 p. 426 a
- quænam vendita? t. 3 p. 426 b
- quænam mansionibus iudicum deputata? t. 3 p. 426 b
- Domus defunctorum*, item domus æternæ dicuntur sepulchra t. 3 p. 155 a
- Domus fabricensium* a metato sunt immunes t. 2 p. 351
- Domus Principis* non fuit immunis a glebali collatione t. 2 p. 21
- nec a via munienda t. 5 p. 386
- Domus priuatorum* metato obnoxia t. 2 p. 346, 356
- sub iis marmora non sunt perquirenda t. 3 p. 530
- Domus Senatorum* a metato immunes t. 2 p. 342
- Donaria*, ludæis ablata, iis sunt restituenda t. 4 p. 266 b
- Donatarius Principis* statim securus esse debet t. 3 p. 407 seq. 449 seq.
- quis potior e duobus donatariis? t. 3 p. 463
- num donatarius interdicto Quorum bonorum vti possit? t. 1 p. 448 b.
- Donatiani*, nomen gentilitium t. 1 p. 14 in not.
- Donatio directa*, quæ? t. 2 p. 640
- velata, quæ? t. 2 p. 642 a
- in minorem emancipatum, quomodo olim facta? t. 2 p. 644
- Donatio Constantini M.* (p. 24 a)
- Donationes* nihil legibus aduersum contineant t. 2 p. 642 a
- a donatario acceptari vel respui possunt t. 2 p. 642 b
- in scripturam seu instrumentum redigendæ? t. 2 p. 642 b
- quomodo & a quibus scriptura faciendæ? t. 2 p. 642
- apud acta sunt insinuandæ t. 2 p. 643 a
- num in donationibus traditio interuenire debeat? t. 2 p. 643
- per potentiam extortæ sunt nullæ t. 1 p. 289
- pro suffragio honoris alicuius, num repeti possint? t. 1 p. 253
- num tribuendæ in administratione vel officio positæ, administrationis vel officii ratione t. 2 p. 673
- an sub tyrannis factæ valeant? t. 5 p. 466 seq.
- quando reuocari possint? t. 2 p. 654 seq.
- a marito in uxorem constante matrimonio factæ, num validæ, si maritus postea proscribatur? t. 3 p. 355
- Donationes inofficiose v. Inofficiose donationes.*
- Donationes inter parentes & liberos*, num traditionem requirant? t. 2 p. 647
- Donationes sponsalitiæ*, num insinuandæ? t. 1 p. 300, 313
- an reuocari possint non secutis nuptiis? t. 1 p. 300 seq. 308 seq.
- minori scemina factæ, sed non insinuate, num valeant saluto matrimonio? t. 1 p. 304 seq.
- num traditionem requirant? t. 1 p. 313 a
- Donatista*, quinam fuerint? t. 6 p. 116 seq. 172, 174
- damnati (p. 11 b, 21 b) t. 6 p. 175, 191 seq.
- Donatista Cardinales*, quinam fuerint? t. 4 p. 573 b
- Donatista*, quid? t. 1 p. 162 b
- Donatus Bagaiensis*, quis fuerit? t. 3 p. 451 a
- in prælio occisus (p. 46 a)
- Doris*, regio Macedonia t. 2 p. 295
- Dorostrum*, vrbs Myria secundæ t. 3 p. 417
- Dorsum* subternere domino, equum conscendenti, contumeliosum t. 2 p. 242 a
- Dos*, constante matrimonio a marito uxori non potest refundi t. 1 p. 345
- soluta matrimonio obitu maritali reuertitur ad uxorem t. 1 p. 346 a
- uxore defuncta apud maritum remanet viusfructus titulo, proprietate liberis salua t. 1 p. 346 b
- (P) 2 ex nuda

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- ex nuda pollicitatione peti potest t. 1 p. 347
 a filia est conferenda, si patris intestati hereditatem cum fratribus adire velit t. 1 p. 374
Dos inofficiosa, quæ? t. 1 p. 211
 quatenus reuocetur? t. 1 p. 213 b seq.
Dotales fundi t. 5 p. 176 a. 181
Dotum fideiussores v. *Fideiussores*.
Drachma, centesima pars minæ t. 1 p. 270 b
Dromones, *Dromonarii*, qui? t. 2 p. 579 in not.
Drunga ecclesiasticorum t. 6 p. 323 b
Ducatum agere, quid? t. 2 p. 141 a
Ducena dignitas t. 2 p. 174 a. t. 4 p. 366 a
Ducenarii, qui? t. 2 p. 173. 498 b
 varia eorum genera t. 2 p. 174 a. p. 211 b. t. 4 p. 69 seq.
 a concussionibus abstinere t. 2 p. 626
 ab exactione prouincialium submoti t. 4 p. 79
Duces rei militaris, tria eorum genera t. 2 p. 65 b
 251
 quinam a præturæ munere immunes? t. 2 p. 65 a
 in Gallia Francis & Alamannis oppositi t. 2 p. 275 a
Duces factionum, quomodo puniendi? t. 3 p. 105 a. 259
Duces limitum, qui? t. 2 p. 366 a
Duces prouinciarum t. 2 p. 99 a. 104 b. 592 b.
Duciani, quinam dicti? t. 2 p. 251. 404 in not.
Dudum & Nuper, quomodo dici possit de lege vno tempore lata? t. 4 p. 217 b
Dupli fructus, a quibus præstandi? t. 1 p. 440 a
Duplicarii, qui? t. 2 p. 452
Duumuirtutes, i. e. *Duumuirtute functi*, ab inferioribus muneribus fuere immunes t. 4 p. 382 563
Duumuiri, quinam fuerint? t. 4 p. 356
 simpliciter magistratus, item magistratus municipales dicti? t. 4 p. 356
 eorum insignia fuerunt fasces t. 4 p. 356. 536
 quando & a quibus electi? t. 4 p. 356. 389 562
 quomodo coerciti, qui hoc munus declinauerint? t. 4 p. 356. 377. 390
 quibus expensis obnoxii? t. 4 p. 356 390
Duumuiri quinquennales, quinam dicti? t. 4 p. 377 b
Dyptica, quid? t. 5 p. 436 b
- E.
- Ebrietas*, num iusta repudii causa? t. 1 p. 353
Ebrii vox, quomodo interdum sumatur? t. 3 p. 53 a
Ebriosus, quis? t. 1 p. 333
Eburarii, quinam sint? t. 5 p. 60 b
Ecclesia, num confiteri sacerdotibus? t. 3 p. 404
Ecclesia Romana præfertur *Africana* t. 6 p. 8 a
Ecclesia, quomodo alias vocentur? t. 6 p. 18
 quomodo constructa? t. 3 p. 400 seq.
 earum privilegia t. 4 p. 141. t. 6 p. 18
 a quibus muneribus fuerint immunes? t. 4 p. 136. 139. 140. 141. t. 6 p. 18
 num a tributis? (p. 11 b) t. 4 p. 6. 46
 quinam ad eas confugere possint? t. 3 p. 388
 num earum immunitate debitores publici fruantur? t. 3 p. 388
 quænam iis relinqui possint? (p. 21 b) t. 6 p. 26 seq.
 num iis consecrata reuocari potuerint? t. 6 p. 265 seq.
 in eas irruentes quomodo puniti? t. 6 p. 75 a
 quomodo earum privilegia temerantes? t. 6 p. 79
 quando diuitiis abundare coeperint? t. 6 p. 26 a
- earum opibus pauperes sunt sustentandi t. 6 p. 34 b
Ecclesie vicanae, quænam dictæ? t. 6 p. 49. 87
Ecclesiarum aduocati t. 6 p. 19. 85
 bona t. 6 p. 19
 defensores t. 1 p. 121 in not. 122. t. 3 p. 100 a. t. 6 p. 75. 85
 æconomi t. 1 p. 480 a. t. 3 p. 391 b
Ecclesiastica manus, quid sit? t. 6 p. 323 b
Ecclesiastica officia illustria, ciuilibus illustribus comparantur t. 4 p. 550 b
Ecclesiastica cause, quæ? t. 6 p. 58 a
 in iis denunciationum ambages cessent t. 1 p. 121
 an in iis appellatio locum habeat? t. 4 p. 320 seq.
 in quonam foro ventilandæ? t. 4 p. 321 a. t. 6 p. 58
Ecclesiastici v. *Clerici*.
Echini, pisces, quomodo vendendi? t. 5 p. 289 b
Eucleus, quid? t. 3 p. 89 a. 270
Edeffa, quando ibi Imp. Constantius subituerit? (p. 49 a)
Edicta generalia, an priuilegiis specialibus potiora? t. 1 p. 11
Edictum de alterutro, a quonam abrogatum? t. 1 p. 390 a
Edictum Carbonianum t. 1 p. 374
Edictum imperatorium de his, qui ad ecclesias confugiunt t. 3 p. 395
Edictum unitatis, quando ab Honorio emissum? t. 6 p. 174. 217. 220 a. 334
Editio actorum, reo est exhibenda? t. 3 p. 12
Editio rescripti t. 1 p. 110. 115 seq.
Ediciones Prætorum, quando exhibitæ? t. 2 p. 57
Editores, quinam dicti? t. 2 p. 37 in not.
 tempore editionum absentes, quomodo multandi? t. 2 p. 35 seq. 37. 43. 47. 55. 59
Educatio nascentis infantia moras ferre non potest t. 4 p. 198
Efferri, i. e. e latebris erui vel reuerti t. 2 p. 58 in not.
Efficax magisteria, quid? t. 1 p. 86 a
Effusa rescripta t. 1 p. 25 in not.
Egregiatus, quibusnam hæc dignitas olim collata? t. 2 p. 117 seq. t. 4 p. 366 a
Egregii, quinam dicti? t. 2 p. 118 a
Electio ab Imperatore facta, num improbari possit? t. 1 p. 116 b. t. 5 p. 44 b
Electio clericorum, qua solennitate olim facta? t. 4 p. 410 a
Electio defensorum, quomodo peragenda? t. 1 p. 69 a
Electio Professorum, quomodo & a quibus fieri debeat? t. 2 p. 114 seq. t. 5 p. 36 b. 38. 45 seq.
Elemporia, quidnam fuerint? t. 5 p. 300 b
Elices, *Elicatores*, quinam sint? t. 5 p. 377 a
Elogium, pro exheredatione t. 1 p. 469. t. 6 p. 268 in not.
Emancipata filius a successione auia non excludendus t. 1 p. 472
Emancipati liberi parentum obsequiis magis mancipati esse debent t. 2 p. 51 a
Emancipatio utilitati publicæ nocere non debet t. 5 p. 199 b
 num diebus dominicis peragi possit? t. 1 p. 136 seq.
 minorum, quomodo olim facta? t. 2 p. 644
Emancipatus filius, qui de conferendis bonis cauere nolit, num audiendus, si postea cauere velit? t. 1 p. 390 b
Emansor ultra conuenatus vel iniuncti negotii tempus, quomodo puniendus? t. 2 p. 369. 422
Embola felix, quid significet? t. 5 p. 115 b
 Emenda-

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Emendatio propinquorum*, quomodo fieri debeat? t. 3 p. 90
- Emendatio scriptorum*, necessaria t. 1 p. 35 b
- Emendatio seruorum*, quam licita? t. 3 p. 86 seq.
- Emerere honores & potestates* t. 3 p. 237 b
- Emeritum*, i. e. meritis impetratum t. 2 p. 70 in not.
- Emesa*, quando Constantius Imp. ibi fuerit? (p. 39 b)
- Emessa*, pro emensa t. 2 p. 241 in not.
- Eminentissimi*, quinam dicti? t. 3 p. 271
- Emolumenta*, quid hæc vox significet? t. 2 p. 329 in not. 340 in not. t. 3 p. 525 in not. t. 5 p. 331 in not.
- Emolumenta congrua*, quid? t. 4 p. 83 in not.
- Emolumentum domus*, pro pensione, quæ ex domo colligitur t. 5 p. 108 in not.
- Emorari*, quid significet? t. 4 p. 622 a
- Emphyteuticarii possessores*, num a viarum munitione immunes? t. 5 p. 384
- Emphyteutici fundi*, qui? t. 3 p. 427 quomodo locandi? t. 3 p. 434 num ab extraordinariis muneribus immunes? t. 4 p. 118. 127. 138. 151 seq. 153 quomodo releuandi? t. 5 p. 154 b
- Emptio*, quid sit? t. 1 p. 277 minoris scientiam non obligat t. 1 p. 406 b
- Emptor legum ac prouincia*, quisnam dicatur? t. 3 p. 203 b
- Emptores*, qui res debitorum fiscalium sub hasta emunt, pretii tantum nomine tenentur, nec ultra ab vilo conueniri possunt t. 3 p. 511
- Encaustum*, *Encaustum sacrum*, quid? t. 2 p. 427 a t. 3 p. 182 a. t. 4 p. 120 a. 199 a
- Encautaria*, *Encautarii*, quid? t. 2 p. 427 a. t. 4 p. 9 b. 120. t. 5 p. 138 a
- Encautum*, quid? t. 2 p. 427 a. t. 4 p. 120 a. 199 a t. 5 p. 138 a
- Encomma*, quid? t. 2 p. 376
- Eneratite*, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 135 b seq. quando vitium supplicio affecti? t. 6 p. 138 a
- Entechea* v. *Entheca*.
- Entheca*, quid? t. 3 p. 362 b. t. 5 p. 168. 176 b. 322 in not.
- Enthyfiasta*, quinam fuerint? t. 6 p. 117
- Eniolina* t. 1 p. 29 a
- Ephesina Synodus* (p. 199 b)
- Ephesinus Episcopus* fuit Asianæ diceceos patriarcha t. 6 p. 14 b
- Ephesinus legislator*, quinam dictus? t. 1 p. 428
- Epholia*, quid sint? t. 6 p. 325 b
- Epidaphne*, cur ita Antiochia vocata? t. 5 p. 373 b
- Epidemetica*, quid? t. 2 p. 342
- Epimetra*, quid sint? t. 3 p. 417. t. 4 p. 566. 582 586. t. 5 p. 74 b. 195 a
- Epiphaniarum dies*, quinam dictus? t. 5 p. 401 b quando in orbe Romano iuridicis diebus exemptus? t. 1 p. 143 b eo spectaculo edi prohibitum t. 5 p. 401
- Epirus*, equorum & equarum optimarum ferax t. 2 p. 224 b. t. 5 p. 442. b
- Episcopale iudicium*, ex quot personis confisterit? t. 4 p. 322 a extrauagans de episcopali iudicio t. 6 p. 338
- Episcopatus* constituti ad formam civilium diceceos t. 6 p. 12 seq.
- Episcopi*, quomodo alias vocati? t. 1 p. 478 in not. t. 6 p. 17. 309 a quo titulo ab Imp. mactati? t. 3 p. 349. t. 4 p. 49 t. 6 p. 91. 93. 99. 114 a quibus electi & ordinati? t. 6 p. 551 a olim docendi munere functi t. 3 p. 339. t. 6 p. 63 seq. 156 varia eorum privilegia t. 6 p. 18 Tom. VI.
- num suo iure iudicandi auctoritatem habeant? t. 1 p. 103 b
- num laici in eos compromittere possint? t. 1 p. 103 a
- quibus diebus carceres & custodias visitarint? t. 3 p. 45 a
- a quibus muneribus immunes? t. 4 p. 141. t. 6 p. 41
- num in causis criminalibus testes esse possint? t. 4 p. 343
- num iurisdictioni seculari eximendi? t. 6 p. 43 b
- in quo iudicio accusandi? t. 6 p. 41 seq. 90
- num debitores publicos occultare possint? t. 3 p. 388
- quando ab vxoribus abstinere iussi? t. 6 p. 98 b
- quando remouendi? t. 3 p. 29 a
- Episcopi Cardinales*, quinam dicti? t. 4 p. 573 a
- Epistole*, *epistolarii* t. 1 p. 29 a. t. 2 p. 211 pro dignitatibus beneficiis impetratis t. 2 p. 448 in not.
- Epistola ab intestato facta*, quot testes requirant? t. 1 p. 376
- Epitiron*, quid? t. 1 p. 268 a
- Epoptæ*, quando instituti? t. 2 p. 169
- Epule* per vota publica initæ quandoque in tem-
plis t. 6 p. 316
- Equestris dignitas* t. 2 p. 243
- Equi*, ad militares vsus collati t. 2 p. 256 a quibus exacti? t. 2 p. 257 a quibus probati? t. 2 p. 224 a ad latrocinia sistenda prohibiti t. 3 p. 247 olim in vrbibus interdicti t. 5 p. 476 a
- Equi*, agminales t. 2 p. 530
- Argolici t. 5 p. 442 b
- Byzaceni t. 4 p. 41 b
- canonici militares t. 4 p. 49 a
- Cappadoces t. 3 p. 440 seq. t. 4 p. 641 a. t. 5 p. 442 b
- curatoricii t. 4 p. 41. 144 b
- curuales t. 2 p. 590 in not.
- curules t. 5 p. 440 seq.
- Dalmatæ t. 5 p. 442 b
- Epirotici t. 5 p. 442 b
- Græci t. 5 p. 442 b
- Hermogeniani t. 3 p. 441 a. 443 b. t. 5 p. 442 a
- Hispanici t. 5 p. 442 a
- Numidæ t. 4 p. 41 b
- Palladii t. 3 p. 442 a
- Palmarum t. 3 p. 441 a. t. 4 p. 621 a. t. 5 p. 442 a
- Phrygici f. Phrygii t. 2 p. 56 a. t. 3 p. 440 b. t. 5 p. 442 b
- sagmarum t. 2 p. 579 in not.
- sellares t. 2 p. 579 in not.
- spadicei t. 3 p. 442 a
- Thessalici t. 5 p. 442 b
- Tripolitani t. 4 p. 41 b
- Equiso*, quis? t. 2 p. 540 in not.
- Equites*, apud Romanos in alas & cuneos diuisi t. 2 p. 249
- Equites Romani*, quibusnam privilegiis ornati? t. 2 p. 244 t. 2 p. 270 a quaestionibus immunes t. 3 p. 89 a. 270
- Equileus*, quid? t. 1 p. 456 in not.
- Erecli*, quinam dicantur? t. 6 p. 107 a
- Eremita*, quinam fuerint? t. 6 p. 107 a
- Erepti* nomine momenti beneficium tribuitur t. 1 p. 461 b
- Ergastarii* vel *Ergastotani*, quinam fuerint? t. 5 p. 303 a
- Ergasteria*, quotuplicia fuerint? t. 5 p. 320 a. 354 a quomodo constructa? t. 5 p. 320 a
- Ergasteria priuata*, num a metato fuerint libera? t. 2 p. 347 a t. 2 p. 384
- Ergastula liberorum*, quæ? t. 2 p. 384 v. *Pistrini pœna*.
- Ergolabi*, quinam fuerint? t. 5 p. 337 a
- (Q) *Erogatio*

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Erogatio militaris annonæ* t. 2 p. 255. 290
circa jam occupati Subscribendarii, Actuarii,
Optiones & Susceptores t. 2 p. 255
- Errores aduocatorum*, num litigatoribus noceant?
t. 1 p. 165
- Eſebenta*, quid? t. 3 p. 500 a
- Eſto* v. *Oſeus*.
- Et, Etiam*, quid hæ particulæ interdum ſignificent?
t. 3. p. 102. 108 b
- Euaſgelium*, quid? t. 2 p. 632
- Eucharifſta*, olim quibuſcunque moribundis admi-
niſtrata t. 5 p. 411 a
- Eucherius*, Stiliconis tyranni filius, v. *Stilico*.
- Euchita*, quinam fuerint? t. 6 p. 117
- Eudoxia*, Arcadii Imp. vxor, quando mortua?
t. 5 p. 354 b
- Eudoxiani* t. 6 p. 137 b
- Eudoxiopolis*, vbi ſita, & vnde nomen adepta?
t. 5 p. 354
quando ibi Conſtantine iunior ſubſtituit? (p. 184)
- Eueſiones*, quid? t. 2 p. 524. 532 in not.
a quibus data? t. 2 p. 539. 541
quibus tributa? t. 2 p. 543 a
- Eueſiones facere*, quid ſignificet? t. 2 p. 542 in not.
- Eueſiones nauales* t. 2 p. 579 in not.
- Eugenius*, tyrannus, quando ad imperium eueſtus?
(p. 136 a)
a Theodoſio M. prope Aquileiam victus, morte
violenta perit (p. 142 b) t. 5 p. 467 ſeq.
- Eunomiani*, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 137. b.
167
num militia ſoluti? t. 2 p. 513
quando exoriri? t. 6 p. 133 b
num ſpadones fuerint? t. 6 t. 148 b ſeq.
eorum congregaciones prohibita? t. 6 p. 131 ſeq.
in ciuitatibus vel agris eccleſias fabricare vetiti
t. 6 p. 136
- Eunomi. Eutychiani*, qui? t. 6 p. 167 a
- Eunomii libri*, igne abſumpti t. 6 p. 169 a
- Eunomio. Theophrontiani*, quinam dicti? t. 6 p.
167 a
- Eunuchi*, ſæpius amici principum fuere t. 3 p. 8
t. 6 p. 149 b
a militia arceri ſoliti t. 2 p. 383 b. t. 3 p. 8 b
improbitate famoſi t. 3 p. 8 a
num cubicularii fuerint? t. 3 p. 490 b
- Euectio* cauſarum & perſonarum e foro ordinario
ad principem t. 1 p. 63 ſeq.
- Euectoria ſecuritas*, quid ſit? t. 2 p. 128 b
- Eureſius*, hæreticus, quiſnam fuerit? t. 6 p. 162
ſeq.
- Euridicus*, epiſcopus t. 6 p. 57
- Eufebii familia* immunitatem a tributis conſequitur
t. 4 p. 7
quiſnam hic Eufebius fuerit? ibid.
- Euthalius*, Lydiæ Præſes, impoſitor t. 4 p. 601
- Eutropius*, tyrannus ſub Arcadio, urbem Ancyranam
in deliciis habuit t. 3 p. 98 b
eius factio & mors t. 3 p. 112 a. 113. 119 a 339
ſeq.
- Eutropius*, Præſ. prætorio t. 6 p. 133 a
- Eutrybeum* Alexandriæ quidnam fuerit? t. 5 p. 304
ſeq.
- Exaſtio*, quid? t. 4 p. 67
quo tempore fieri nequeat? t. 2 p. 615. 617. t. 4
p. 68
num abſque adnotatione principis mandari poſ-
ſit? t. 2 p. 184. 185. 186
ſine conſuſſione fieri debet t. 4 p. 68 ſeq. 80
quibuſnam exaſtionis cura commiſſa? t. 2 p. 619
a. t. 4 p. 68. 78
- Exaſtiones extraordinariæ* v. *Extraordinaria munera*.
- Exaſtores*, qui, & quotuplices? t. 2 p. 604. t. 4
p. 68
a quibus creati? t. 2 p. 619. t. 4 p. 68
quamdiu eorum officium durari? t. 2 p. 622
t. 4 p. 68
durante officio nihil emere, nec donatum acci-
pere potuere t. 2 p. 671 ſeq.
interdum extra ordinem miſſi t. 2 p. 622. t. 4
p. 68. t. 5 p. 399 in not.
quomodo ordinandi? t. 4 p. 87
quomodo puniendi, ſi in conſuſſione poſſeſſo-
rum deprehenſi? t. 4 p. 87
v. *Suſceptores*.
- Exaſtores annonæ militaris*, quotuplices? t. 2 p.
318 a
- Exequatio cenſuum* ſæpe extra ordinem facta t. 5
127. 139
- Exagia ponderum* t. 4 p. 584 b
- Exagium*, quid ſit? t. 5 p. 190 ſeq.
- Exagoga*, quid ſit? t. 5 p. 171 b
- Examen* in ſtatera, quid? t. 4 p. 598. t. 5 p. 197 a
- Examen Profeſſorum* t. 2 p. 115 b
- Exarchi*, iidem qui patriarchæ t. 6 p. 14
- Ex-archiatris*, quinam dicti? t. 5 p. 25
eorum immunitates t. 5 p. 31 a
- Exauſtorationis pena* t. 2 p. 263
- Excator*, pro executore t. 5 p. 145 in not.
- Excellentie titulus*, cuiſnam tributus? t. 2 p. 536
in not.
- Exceptio falſi procuratoris* iudicium reddit retro
nullum t. 1 p. 169 a
- Exceptiones circa mandatum procuratorium* reſpectu
ipſius procuratoris t. 1 p. 169 b
- Exceptor publicus* in actis conſiciendis requiritur t. 4
p. 517
- Exceptores*, qui? t. 1 p. 44 b. t. 77 a. 145. t. 2 p.
471. 473 a
t. 2 p. 160
- Exceptores ſcriniorum* t. 2 p. 272 in not.
- Excludere*, quid ſignificet? t. 2 p. 308 in not.
- Excœſtio panis*, a quonam præſtanda? t. 2 p. 331
ſeq.
- Ex-Cubicularii*, quinam fuerint? t. 2 p. 234
- Excursionis pena* t. 3 p. 190 b
- Excusatio a muneribus publicis*, ob numerum quin-
que liberorum t. 4 p. 652
ob paupertatem t. 4 p. 652
- Excusatio a pratura*, quomodo fieri debeat? t. 2 p.
61 ſeq.
- Executio*, num ab ea appellari poſſit? t. 4 p. 230
257. 296. 306. 307. 314. 316. 317. 318. 324
328 v. *Exaſtio*.
- Executio militaris*, quid? t. 1 p. 61 a
cum manu militari non eſt confundenda t. 1 p.
51 a
in quibus negotiis locum habeat? t. 1 p. 61 b
- Executor reſcripti*, an de precum fide inquirere
poſſit? t. 1 p. 18 ſeq.
- differt ab arbitro t. 1 p. 392 b
- Executores*, dicuntur interceſſores t. 1 p. 264 b
t. 2 p. 186 a
- v. *Exaſtores*.
- Exedra*, quid ſint? t. 5 p. 367 ſeq.
- Exempla potiorum* inferioribus pro lege ſunt t. 2 p.
585 b
- Exemplum relationis*, num litigatoribus a iudice
cedendum? t. 4 p. 224. 229 b
- Exequi*, pro conſequi, percipere t. 2 p. 347
in not.
- Exequia*, quando & quomodo peragenda? t. 3 p.
156 ſeq.
- Exercitium militare* t. 2 p. 259
- Exhibere*, pro ſiſtere, repræſentare t. 1 p. 298 a
pro conferre, offerre, tradere t. 2 p. 371 in not.
- Exhibitio*,

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Exhibitio*, i. e. præstatio t. 2 p. 548 in not.
Exhibitio reorum, quomodo fieri debeat? t. 3 p. 23
Exilium, quibus inflictum? t. 3 p. 314 seq.
 num sub prosecutione publica semper fieri solitum? t. 3 p. 306
 tempore exilii expleto, poena finitur t. 3 p. 305. 349
Exorcista, quinam fuerint? t. 4 p. 493. t. 6 p. 63 a. b
Expeditio militaris t. 2 p. 258
Expeditio annona, quanam dicta? t. 2 p. 296
 a militibus ipsis portanda seu transuehenda t. 2 p. 296
Expense litis, quanam a possessore bonæ fidei, si victus, sint præstandæ? t. 1 p. 440
 quanam a possessore malæ fidei? t. 1 p. 440 seq.
Expense ludorum t. 5 p. 433. 434 seq.
Expense officiorum t. 5 p. 434 in not. 436 seq.
Expense præturarum, imminutæ t. 2 p. 63. 64. 68
Explicare, quid sit? t. 1 p. 141 in not. 257 a
Explicare mansionem, quid? t. 2 p. 525 in not.
Exploratorie naues, quæ? t. 2 p. 408 b
Exponere infantem tam nefarium est, quam necare t. 1 p. 488 b. t. 3 p. 92 b
Exposita, pro expositione t. 2 p. 149 b
Expositi, quinam dicantur? t. 1 p. 487
 t. 1 p. 488 b. t. 3 p. 92 b
Expressio sollemnis, quid? t. 4 p. 52
Ex-Procoffules, num a præturæ onere & editionibus immunes fuerint? t. 2 p. 50 a
Expuncti ad tempus t. 2 p. 136 b
Expunctus seu agnoscus semel, seu militia solutus, ad eandem militiam non est admittendus t. 2 p. 610 a
Exculpandi vox, exactionibus propria t. 4 p. 80 a
Exsecutio v. *Executio*.
Extorris, quisnam & unde dicatur? t. 3 p. 43 in not. t. 6 p. 67 in not.
Extramurana templa vbiuis fœre obuia t. 6 p. 291 b
Extranea mulieres, clericis interdictæ t. 6 p. 95 seq.
Extranet, qui? t. 3 p. 498 a
Extraordinaria munera, quæ? t. 4 p. 115
 a quibus indicta? t. 4 p. 116. 126
 quomodo? t. 4 p. 116. 126
 quinam ab iis immunes? t. 4 p. 116
Extraordinaria tributa, quæ? t. 4 p. 12
Extraordinarie indictiones, ab iis interdum nemo fuit immunis t. 4 p. 11. 62
Extrinfecus, pro præterea, insuper t. 1 p. 315 in not.
Ex-Vicarii, num a præturæ onere & editionibus immunes fuerint? t. 2 p. 48 b. 50 b
- F.
- Fabri*, a iustitrali collatione fœre immunes t. 5 p. 15 a
Fabri Offenses, quinam fuerint? t. 5 p. 211 a
Fabrica armorum per orbem Romanum t. 3 p. 551
Fabricenser, qui? t. 3 p. 551. t. 4 p. 397 a
 cur stigmatè notati? t. 3 p. 551. 555
 eorum privilegia t. 3 p. 551
Fabule necticum, quid? t. 3 p. 212 in not.
Facere euctiones, quid? t. 2 p. 542 in not.
Faces in funere & nuptiis vstitatæ t. 3 p. 158 a
Faciendi verbum, quid interdum significet? t. 1 p. 145 a
Facies, quæ ad similitudinem pulchritudinis celestis figurata est, minime maculetur t. 3 p. 318
Facile, pro temere, sine præuia inquisitione t. 2 p. 169 in not.
Falsa, quid sint? t. 1 p. 26. t. 4 p. 230 b
Factionarii, qui? t. 1 p. 48 b. t. 5 p. 441 b
- Factiones*, quid sint? t. 3 p. 101. 103 b. 265 in not.
 aduersus præcipua post principem in Republica capita, quomodo puniendæ? t. 3 p. 94 seq.
Factiones Circenses t. 1 p. 48 b
Factiones stabulorum t. 5 p. 443 in not.
Factum generale, quid? t. 4 p. 230 a
Falcidia, pro legitima t. 6 p. 268 in not.
Fallaciter incusare, quid? t. 3 p. 287
Falsa moneta v. *Moneta falsa*.
Falsarius, similitudinem veritatis imitatur t. 1 p. 244. t. 3 p. 176
 quando tormentis subiiciendus? t. 3 p. 272 a
 quomodo puniendus? t. 3 p. 176. 180
Falsi accusatio in interdicto Vnde vi t. 1 p. 450 a
Falsi actio durat anni spatio a lite contestata t. 3 p. 180 b
Falsum variis modis committitur t. 3 p. 176
 num de eo ciuilitè & criminaliter agi possit? t. 3 p. 176. 184
 quomodo in illud inquirendum? t. 3 p. 176. 179 b
 quomodo iudex hac parte se gerere debeat? t. 3 p. 180 a
Fama industria, num nouis molitionibus quarendæ? t. 5 p. 333. 342
Familia appellatione quanam comprehendantur? t. 2 p. 268 a. 310. t. 3 p. 424 seq.
 de *Familia herciscunda* p. 222
Familiares, quinam dicantur? t. 3 p. 58
 an & quando eos, in cuius familiaritate sunt, accusare possint? t. 3 p. 58
Familiares reorum, num puniendi? t. 3 p. 344 seq.
Familiares litteræ v. *Litteræ*.
Famosi libelli v. *Libelli famosi*.
Famosus absolute, pro famoso libello t. 3 p. 267
Fana, quid sint? t. 6 p. 331
Fanatici, qui? t. 3 p. 129 b
Fancstris colonia t. 1 p. 150
Fari, quid significet? t. 2 p. 644 a
Fasces, Consularibus & Præsidibus tributi t. 3 p. 228 b
 non sunt repetendi seu iterandi t. 3 p. 228
Fasces publici, quid? t. 2 p. 379 b. t. 4 p. 536
Fasces, quomodo honor datus? t. 2 p. 635
Fata & Fæta a librariis sæpe confusa t. 1 p. 26. 58 in not.
Fatigati morbo, quinam dicantur? t. 1 p. 64 in not.
Febres, incantamenti non sunt curandæ t. 3 p. 126 b
Felix, Episcopus vrbs Romæ t. 6 p. 17. 45
Fera, quanam in ludis exhibitæ? t. 5 p. 444 seq.
 num eas venatione sectari priuatis permiffum fuerit? t. 5 p. 445 seq.
Ferales ministri, qui? t. 3 p. 43 in not.
Feralis pestis, quid? t. 3 p. 131
Feralis secta ludæorum t. 6 p. 237
Ferentarii, qui? t. 2 p. 278 a
Feretrum S. Romani t. 3 p. 336 b
Feria, quid sint? t. 1 p. 135
 quotuplices? ibid.
Feria diuina, quæ? t. 1 p. 135. t. 5 p. 401 seq.
Feria humana t. 1 p. 135
Feria forenses (p. 208) t. 1 p. 141 a
Feria Iudeorum t. 1 p. 144 b. t. 6 p. 235
Feriat dies, qui? t. 1 p. 141
Ferrarii, quinam sint? t. 5 p. 59 b
Ferratarum vestigia, quibus latera persecantur t. 3 p. 86. 270
Ferro quinam vincti? t. 1 p. 497
Fessi, pro vexati t. 4 p. 634 in not.
Festi dies, quinam olim fuerint? t. 5 p. 401 seq.
 quando non obseruandi? t. 3 p. 280 a in iis

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- in iis spectacula edi vetitum t. 5 p. 401 a
v. *Feria*.
- Festum luminum*, quodnam fuerit? t. 5 p. 401 a
Festus, Consulatus Syriæ, quisnam fuerit? t. 2 p. 508
Fideicommissa tacita hæreditatum in fraudem legum,
prohibita t. 3 p. 491
Fideicommissi actio non requirit denunciationum
ambages t. 1 p. 120 b
Fideiussores dandi necessitas quibusdam remissa t. 3
p. 439
Fideiussores dotium, num a maritis præstari vel exigi
debeant? t. 1 p. 96 b, 351 a
Fideles, quinam dicti? t. 6 p. 226 a
quomodo puniendi, qui ad paganos ritus cultus-
que migrant? t. 6 p. 226, 231, 233 seq.
quomodo qui Iudæi & Manichæi facti? t. 6 p.
228 a. b. 237 b. 245
- v. *Christiani*.
- Fidelis arbitratio* t. 1 p. 240 a
Fidelis inspectio, quid? t. 1 p. 231 b
Fides, pro eius exercitio & ministerio t. 6 p. 49 a
Fides Catholica, quid sit? t. 6 p. 2
Fides haste, quid? t. 3 p. 509
Fides maior publici contractus esse debet quam
priuati t. 5 p. 111 a
nulla famosis libellis est habenda t. 3 p. 261 a
Fides testium & instrumentorum t. 4 p. 322
Fides venditionis atque emtionis, quid? t. 1 p.
279 b
Fidicina prohibita t. 5 p. 422
Fidicula, quid sint? t. 3 p. 274 b
Fiducia, quid & quoruplex? t. 1 p. 292, 468 b
num differat a *Legis Commissoria*? t. 1 p. 293 seq.
Fiducie iudicium t. 1 p. 293 a
Fiduciarius tutor & heres, quinam dicti? t. 1
p. 292 b
Figere constitutiones t. 1 p. 4
Figuli a collatione lustrali fuere immunes t. 5 p.
15 a
Figuratum æs, quid? t. 4 p. 168 b
Figuratum aurum, quid? t. 3 p. 199
Filia Prætorum, an & quando patris nomine præ-
turi sumtus subire coactæ? t. 2 p. 53 seq.
Filia Senatorum, ante senatoriam patris dignitatem
editæ, a glebali collatione fuere immunes
t. 2 p. 9 b
Filii a patribus ob paupertatem venditi, etiam non
refuso pretio ingenuitati suæ sunt restituendi
t. 1 p. 256
a parentibus non sunt diuidendi t. 1 p. 560 a
num conditionem matris sequantur? t. 1 p. 408
a. t. 4 p. 415 b
in emancipatæ matris successione num auo
emancipatori præferendi? t. 1 p. 468
an in patris restituti potestatem redeant? t. 3
p. 383
an eorum gesta, patre restituto, irrita sint? t. 3
p. 384 b
- v. *Liberi*.
- Filii apparitorum* apparitionem patris subire iussi
t. 2 p. 453
Filii archiætorum, a quibus muneribus liberi? t. 5
p. 32
Filii clericorum, num a muneribus curialibus fue-
runt immunes? t. 6 p. 40, 41
Filii naturales, qui? t. 1 p. 392
quantum ex bonis maternis consequi possint?
t. 1 p. 393
Filii sacerdotum, num ad sacerdotium coacti?
t. 4 p. 527
Filii senatorum, ante senatoriam patris dignitatem
editi, a glebali collatione fuerunt immunes
t. 2 p. 8 a
in honoribus & utilibus senatorii habitus t. 2 p. 8 b
- Filii veteranorum*, militiæ adstricti t. 2 p. 254
270, 273, 451, 509
eorum priuilegia t. 2 p. 255, 434, 442 seq.
Fini actio t. 1 p. 99 a
Fimo aqua fluminis non est polluenda t. 2 p. 281
Fimpor, quid sit? t. 1 p. 123 b
Finales controuersie, num in iis præscriptio tem-
poris locum habeat? t. 1 p. 150 a, 236 seq.
Finis congruus t. 1 p. 239 b
Finis Principum non scrutandus, nec querendus
t. 6 p. 294 b
Finium regundorum actio, quid sit? t. 1 p. 229
quomodo instituenda? t. 1 p. 250
ea pendente alienam rem vsurpans, quomodo
puniendus? t. 1 p. 234
quando in hac actione magistratus ipse iudicare
debeat, & quando arbitros dare possit? t. 1
p. 235, 242
num in ea præscriptio longi temporis locum ha-
beat? t. 1 p. 150 a, 236 seq. 429 a
Firmus, tyrannus, quando tumultum in Africa
excitauit? t. 2 p. 607
Fiscales, quinam fuerint? t. 5 p. 158 a
Fiscales actiones, quæ? t. 3 p. 406
quo tempore finienda? t. 3 p. 410, 421
num in iis appellationes admittendæ? t. 3 p.
413, t. 4 p. 230, 240, 247, 252, 254, 260, 271
275, 276, 288, 311, 313, 314, 315, 318, 319
328
quando præscribantur? t. 1 p. 430, t. 3 p. 409
413
- Fiscales causæ v. Fiscales actiones*.
- Fiscales res*, quæ? t. 3 p. 406
quinam circa earum exactionem & tutelam occu-
pati? t. 3 p. 406
quinam circa earum fabricam? t. 3 p. 406
earum vsurpatio prohibita t. 3 p. 407, 416, 417
422 seq.
- v. *Res priuata Principis*.
- Fiscalia*, i. e. annonæ & tributa t. 6 p. 16 in not.
Fiscalis arca opponitur titulis largitionibus t. 4
p. 593 b
Fiscalis calumnia, quid sit? t. 3 p. 513 in not.
Fiscalis panis, quis, & quanti vendendus? t. 5 p.
288
Fiscus, quid sit? t. 3 p. 406, 419 a
quodnam ius in viuientium & mortuorum bonis
habeat? t. 3 p. 484 seq.
ei præferuntur coniuges in successione mutua
t. 1 p. 476
vincitur a pupillo, qui prior tempore t. 1 p.
365 b
si patrimonium alicuius vindicet, possessio eius
non inquietetur, lite adhuc pendente t. 3 p.
411
quo tempore a possessore bonorum vacantium
præscribatur? t. 1 p. 430
eius tutela Principi non sit potior, quam priua-
torum causa t. 3 p. 502
de fisci conductoribus v. *Conductores rei priuatae*.
- Fistula aqueductuum* t. 5 p. 374 b, 377
Flagella, cur singulæ rhedæ seu quadrigæ dictæ? t. 2
198 a
Flamines, quinam fuerint, & num a sacerdotibus
diuersi? t. 4 p. 383 seq. t. 6 p. 280
alii fuere perpetui, alii temporarii t. 4 p. 384 b
a quibus muneribus immunes? t. 4 p. 382, 563
Flamines Diales olim magno in honore habiti t. 3
p. 336 b
Flaminium, quomodo a sacerdotio differat? t. 4
p. 383 b
Flamula, quid? t. 2 p. 314
Flare nummos, quid significet? t. 3 p. 197, 207 a
Flaturarii, quinam fuerint? t. 3 p. 197
Flauia

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Flauia Fanestri*, metropolis Piceni t. 1 p. 150 b
Flauialis Prætura t. 2 p. 37 b. 64 a
Flexibula, quid sint? t. 3 p. 229
Florentia, Tusciæ metropolis t. 3 p. 14 b
Flumina turbido cœno non sunt polluenda t. 2 p. 281 a
Foderarii, qui? t. 2 p. 230 b. 345 a
Fecunditatis priuilegium t. 3 p. 364 b
Fœderati, quinam dicti? t. 2 p. 249. 383 b. 391 a
Fœmina v. *Mulieres*.
Fanci fundi, qui? t. 5 p. 153 b
Fœneratores, qui? t. 1 p. 266. t. 5 p. 21
 legitimum vsurarum modum excedentes, quomodo puniendi? t. 1 p. 272
 num a iustitrali collatione immunes? t. 5 p. 21
Fœnum militibus in specie est præbendum t. 2 p. 325
Fœnus, quid sit? t. 1 p. 266. t. 5 p. 21 in not.
 pro pecunia fœnerata t. 1 p. 246 in not.
Follis, quid & quotuplex? t. 2 p. 38 a. t. 3 p. 207
 b. t. 4 p. 310 b. t. 5 p. 193 b. 295 a
Follis Senatorius, quid? t. 2 p. 6. 11 b
Folium duorum præstatio, v. *Collatio duorum folium*.
Folium præbitio, v. *Glebalis collatio*.
Foreses feriæ ex Valentiniani Iun. & Theodosii M. constitutione t. 1 p. 141 a
Forficula, quinam ita dicti? t. 3 p. 205 b
Forma, pro præcepto t. 2 p. 546 in not.
 pro aqueductu t. 5 p. 209 in not. 368
Forma cessionis t. 1 p. 446
 iuris, edicti, constitutionum, rescripti, senatus-consulti t. 1 p. 432 b
 iurisdictionis t. 1 p. 432 b
 monetæ t. 3 p. 188
Formæ, gradus certi in singulis scriniis vel scholis t. 2 p. 212 a
Formensis cespes, quid sit? t. 5 p. 371 b
Formula iuris, a quonam Imperatore sublata? t. 5 p. 230
Fortissimi, qui? t. 2 p. 309 in not.
Fortuna, pro statu & conditione t. 4 p. 532 in not.
Forum, quid sit? t. 5 p. 78 a
 clericorum t. 6 p. 58. 90. 105
 ecclesiasticum t. 6 p. 333
 episcoporum t. 6 p. 42
 iudæorum t. 1 p. 101
 militare t. 1 p. 89
 mulierum t. 1 p. 96
 proprium t. 1 p. 95 a
 senatorum t. 1 p. 92. 105
 Traiani t. 5 p. 251
Fossarii, quinam dicti? t. 5 p. 6 b
Fossium, quid? t. 2 p. 252. 399 b
Fotiniani v. *Photiniani*.
Franci natatu celebres t. 2 p. 281 b
 a Constantino M. a limitibus Galliarum repressi (p. 7) b
 a Constante deuicti (p. 43) b
 sub Valentiniano I. Gallias infestant (p. 32) b. 85 b
 sub Honorio pedem in Galliis figunt (p. 173) b
 t. 5 p. 473 a
Frangere, quid significet? t. 3 p. 70 b
Frater, an quis fratris filiam ducere uxorem possit? t. 1 p. 336. 341
 num fratris viduam? t. 1 p. 338
Fratres germani & vterini, qui? t. 1 p. 197 seq.
 quinam querelam inofficiosi instituere possint? t. 1 p. 197 seq. 201 seq.
 quando non diuidendi? t. 1 p. 228 a
Frediani, quinam dicti? t. 6 p. 326 a
Frequentare, quid significet? t. 1 p. 193 in not.
Frontes literatæ t. 3 p. 320 a
Frontinus, quando vixerit? t. 5 p. 373 a
Tom. VI.
- Fructus*, quinam a possessore bonæ fidei, si viduus fuerit, sint præstandi? t. 1 p. 440
 quinam a possessore malæ fidei? t. 1 p. 440
 bonorum proscriptorum, a possessoribus fisco sunt restituendi t. 3 p. 376
Fructus aridi, qui? t. 1 p. 267 in not.
Fruges, aliæ sunt humidæ, aliæ arecates t. 1 p. 267 in not.
Fruentaria coemptio t. 5 p. 264 a
Fruentaria multa, quid, & quibus imposita? t. 2 p. 33. 39 a. 55
Fruentarii, quinam fuerint? t. 2 p. 192
Fruentarius canon Urbis Romæ t. 5 p. 251 seq.
Fruentarius maior & custos t. 4 p. 110 a. t. 5 p. 200. 252. 293
Fruentum, quodnam fiscalibus horreis inferendum? t. 4 p. 582 b. t. 5 p. 253 b
 num in inferioribus horreorum reponendum? t. 5 p. 323 b
 partim populo Romano gratis datum, partim pistoribus venditum t. 5 p. 253 a
Fruentum æneum t. 5 p. 297
Fruentum Alexandrinum t. 5 p. 299
Fruentum Carthaginiense t. 5 p. 296
Fruentum Urbis Constantinopolitane, parum ex prouinciarum collatione tributum, partim coemptum t. 5 p. 260 seq. 264
Frustratio, pro tergiversatione t. 3 p. 506 in not.
Frustrationes, quid sint? t. 1 p. 120 a
Fryges v. *Priscillianista*.
Fugax, pro fugitiuo t. 1 p. 97 in not. 98 b
Fugitiuarii, qui? t. 3 p. 492
Fugitiui coloni, domino sunt restituendi t. 1 p. 497
 quomodo puniendi? t. 1 p. 497
 non sunt defendendi nec occidendi ibid.
Fugitiuus seruus, quis? t. 1 p. 298 a
 eum qui vendidit, & tradidit, pretiumque accepit, vitium eius regulariter præstat t. 1 p. 298 seq.
Fulgor, pro fulmine t. 6 p. 286 a. 288
Fulgura, num a magis excitari possint? t. 3 p. 132 a
 eorum interpretatio a Constantino M. haruspici-bus permissa t. 6 p. 283 seq.
Fulgurales libri, quinam dicti? t. 6 p. 285 a
Fulguratores, qui? t. 6 p. 283 b
 quando consulti? t. 6 p. 288
Fullones, quinam sint? t. 5 p. 60 b
Fulmenta, quid? t. 5 p. 331 in not.
Fulmina publica & priuata t. 6 p. 288
Fumi venditor fumo perit t. 3 p. 7 b
Funalia in funeribus vsitata t. 3 p. 157 b
Functi, quinam dicantur? t. 2 p. 42 a
Functiones animales t. 4 p. 166 a
 annonariæ t. 4 p. 2
 militares t. 2 p. 258
 senatoriæ t. 2 p. 6
 sordidæ t. 4 p. 116. 136 seq.
 terrenæ t. 4 p. 166 a
Fundi dotales v. *Dotales fundi*.
 emphyteutici v. *Emphyteutici fundi*.
 Italici v. *Italici fundi*.
 patrimoniales v. *Patrimoniales fundi*.
 rei priuatæ v. *Reipriuatæ fundi*.
 perpetuarii v. *Perpetuarii fundi*.
 reipublicæ v. *Rei publicæ fundi*.
 stipendiarii v. *Stipendiarii fundi*.
 templorum v. *Templorum fundi*.
Fundus, sine censu vel reliquis comparati non potest t. 4 p. 54
 v. *Prædia*.
Funera, quando elata? t. 3 p. 157 seq.
Furfuraceus panis t. 5 p. 272 a
Furor v. *Infamia*.
 (R)
Furia

INDEX RERVM ET VERBORVM.

Furta agentium in rebus, dupli poena vindicanda t. 1 p. 91 b
Furti actio, quando olim Lege Hostilia sine mandato exercita? t. 1 p. 453 a
Furtiua compendia, quid? t. 1 p. 405 in not.
Furtiue res vindicantur non refuso pretio t. 1 p. 281 b
Fusio, pro indictione t. 4 p. 209 in not. 210 b
Fusores, quinam sint? t. 5 p. 59 b
Fustis, quid sit? t. 3 p. 86 in not.
 fustium admonitio in poenis publicis lenior est flagellatione vel virgindemia t. 2 p. 528

G.

Gaii scripta, eorum auctoritas in iudiciis t. 1 p. 33 seq.
Gaina factio seu coniuratio (p. 157 a. 159 a) t. 2 p. 284 b. 285 b. t. 3 p. 58 in not. p. 111 375 b
Galli, natatu inclaruere t. 2 p. 281 b
Gallia, Musarum domicilium t. 5 p. 47 seq.
 in quot prouincias olim diuisa? t. 6 p. 313 seq.
 quando haereticis fuerit vacua? t. 6 p. 118
Gallia Lugdunensis, in quot prouincias olim diuisa? t. 4 p. 55
Gallicanus census, quando a Constantino M. retractatus? (p. 5 a)
Galliciani Comites, qui? t. 2 p. 111 b
Gallus, quando Caesar creatus? (p. 49 b.)
 quando occisus? (p. 53 b)
Gamaliel, Patriarcha Iudaeorum, quisnam fuerit? t. 6 p. 262 seq.
Geminatum delictum venia caret t. 3 p. 301 a
Gemma mimis prohibita t. 5 p. 424 a
Genii, quinam Dii apud gentiles fuerint, & quomodo culti? t. 6 p. 312. 314 in not.
 per genium principis iurare noluerunt Christiani t. 1 p. 155 a
Gentiles, quinam ita dicti? t. 1 p. 348 b. t. 2 p. 249. 399. t. 4 p. 188 a. p. 625 a
 iis interdixit nuptiae cum Romanis t. 1 p. 348 v. *Pagani*.
Gentilitii ritus prohibiti t. 3 p. 136
Geometra, quinam sint? t. 5 p. 61 a
Gephyra, vbi nam sita? (p. 62 a) t. 2 p. 44
Gerasimus, Episcopus t. 6 p. 57
Germani, natatu celebres t. 2 p. 281 b
Germani fratres, qui? t. 1 p. 197
Gesta tyrannorum, num inualida? t. 5 p. 457. 459. 462. 471
Gildo, tyrannus, quisnam fuerit? (p. 140. 147 b) t. 2 p. 349 seq. t. 3 p. 111. 312 b. 346. a 373
 a Stillicone deuictus, sua manu strangulatus interiit (p. 152 a) t. 3 p. 346
 quomodo eius satellites puniti? t. 3 p. 346
Gladiatores, quinam & quotuplices fuerint? t. 5 p. 448 seq.
 an & quando aboliti? (p. 26 a) t. 5 p. 449 seq.
Gladii ius, quid sit? t. 3 p. 351 b
 num confiscandi ius tribuat? t. 3 p. 351 b
Gladii pana, quinam ea afficiendi? t. 3 p. 314
Gleba, pro fundo, praedio t. 4 p. 446 in not.
Glebalis collatio, quid? t. 4 p. 208
 quomodo alias vocata? t. 2 p. 6
 quinam ab ea exempti? t. 2 p. 8. 22. 25
 eius exactio, disquisitio, instructio, a quibus facienda? t. 2 p. 17 seq. 29
 num Hispaniae prouinciae ab ea exemptae? t. 2 p. 20
 num domus Principis? t. 2 p. 20
Gothi, a Constantino M. victi (p. 23 a)
 item a Constantino Caesare (p. 33 a)

Thracias vastant (p. 71 b) t. 6 p. 31 b
 aduersus Valentem arma sumunt (p. 81 b. 85 a. b)
 iussu Valentis in Thraciam collocati (p. 100 a)
 Romanis bellum inferunt (p. 100 b)
 Constantinopolin vsque grassantur (p. 103)
 a Theodosio e Thracia expulsi (p. 106 b)
 sub Arcadio in Italiam penetrant (p. 160 seq.)
Gothici ludi (p. 23 a)
Gracchus, num fuerit Praefectus praetorio? t. 3 p. 275 b
Gradilis panis, quid? t. 5 p. 267 a. b
 ab vno gradu in alium non est transferendus t. 5 p. 267
 quo loco distribuendus? t. 5 p. 270
 quibus? t. 5 p. 273. 275 a
Gradus militiae t. 2 p. 259
 quinam in gradu praefereendi? t. 2 p. 289
Gradus, ex quibus panis distributus, quinam fuerint? t. 5 p. 268. 274
Gracitas, pro Graeca lingua t. 5 p. 226 in not.
Grammatici, quinam ita dicti? t. 5 p. 48 b. 229 b
 quotoplices? t. 5 p. 49 a
 a quibus muneribus immunes? t. 4 p. 136. 139
Granaria sublimata pro frumento t. 5 p. 323 b
Grandines, num incantationibus fieri auertue possint? t. 3 p. 127 a. 131 seq.
Grassatores, num a priuatis impune occidi possint? t. 3 p. 93
Gratia, quid significet? t. 5 p. 246 b
Gratia diuina, pro sacramentis t. 5 p. 411 a. t. 6 p. 214
Gratianus, quando natus? (p. 116 b)
 quando augustus creatus? (p. 81 b) t. 2 p. 664 b. t. 5 p. 46 b
 quomodo cum fratre Valentiniano iun. imperium diuiserit? (p. 98 b. 105 b)
 Valenti opitulaturus e Galliis in Illyricum abijt (p. 102 b. 103 a)
 Valente mortuo Theodosium M. in imperium adsciscit eique orientem cedit (p. 103 b. 105 a. b)
 pluribus regionibus emensis Treuiros peruenit (p. 105 b) t. 5 p. 46 b
 Parisijs fugiens apud Lugdunum occiditur (p. 116 b. 134 b)
Gratianus, monachus Bononiensis, iuris Pontificii corpus edidit t. 3 p. 96 b
Grauitatis titulus, cui tributus? t. 1 p. 127 in not.
 t. 2 p. 564 in not. t. 5 p. 324 in not.
Gregarii, a tironibus diuersi t. 2 p. 337 in not.
Greges Domitici, qui? t. 3 p. 449
Gregorianus codex, quando & a quo compositus? (p. 209)
Gregorius, Episcopus Nyssenus t. 6 p. 11 in not.
Grothingi Thraciam infestant (p. 124 b)
Gymnicus agon per Africam a Gratiano restitutus t. 5 p. 413 seq.
Gynaeiarii, qui? t. 3 p. 532. 534 b
 eos occultantes mulctati t. 3 p. 534. 537. 539
 mulieres ingenuae, quae his se sociabant, maritorum suorum conditione tenebantur t. 3 p. 535

H.

Habitus intra urbem Romam constitutionibus Principum definitus t. 5 p. 231 seq.
Hadrianopolis, quando ibi Valentinianus & Valens subditerint? (p. 71 a)
 quando Theodosius M.? (p. 108 b. 111. 142)
Hadrumetum, vbi situm? t. 2 p. 184. t. 3 p. 316
Haredes,

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Hæredes*, quinam dicantur? t. 3 p. 498 a
an rescripto a principe indulto vti possint? t. 1 p. 14
num aduersus hæredum scriptorum missionem
in bonorum defuncti possessionem appellare
liceat? t. 4 p. 326
eorum pacta & transactiones super hæreditate
seruari debent t. 1 p. 151 seq.
- Hæredes minorum*, quænam iis tempora ad impe-
trandam restitutionem competant? t. 1
p. 186 b
- Hæredes patronorum*, quomodo a libertis colendi?
t. 1 p. 419
- Hæreditas* non adita non transit ad hæredes t. 1
p. 466 b
- Hæreditates legitime*, quæ? t. 1 p. 463
- Hæreditatis petitio*, quid? t. 1 p. 215
- Hæresiotæ*, quinam dicti? t. 5 p. 81 b
- Hæresis*, quid sit? t. 6 p. 161 a
- Hæresis naualis*, pro nauali functione t. 5 p. 81 b
111 in not.
- Hæretici*, quinam sint? t. 6 p. 116. 161
suos ordines ecclesiasticos habuere t. 6 p. 118
edictis inuitati ad fidem catholicam t. 6 p. 118
quibus pœnis affecti? t. 6 p. 118. 120. 162 a
non omnes eadem austeritate plectendi t. 6
p. 120. 209
nonnullis certo casu summum supplicium in-
dictum t. 6 p. 137. 168
num ad eos priuilegia Catholicis concessa perti-
neant? (p. 28 b)
- Hærioli*, qui? t. 3 p. 129
- Hæruispices*, quinam dicti? t. 3 p. 124. 129 b
quibus in rebus olim consulti? t. 6 p. 287 in not.
quomodo puniendi, qui artem suam intra pri-
uatorum domos exercent? t. 3 p. 124
quomodo hi, qui eos consulunt? t. 3 p. 124
- Hæruispicina*, quænam a Constantino M. & Valen-
tiniano Seniore concessa? (p. 19 b. 21 b) t. 3
p. 123 seq. 139. t. 6 p. 283
(p. 161 b)
- Hæsta*, vrbs Liguriæ t. 3 p. 333 a
- Hæsta*, pro aquilis vel pro imperio t. 3 p. 509
- Hæsta fides*, quid? t. 3 p. 509
- Hæbdomade annorum* t. 1 p. 192 a
- Hæbdomade paschales* duæ, ante-paschalis & post-
paschalis t. 1 p. 143 a
- Helena*, Constantini M. mater, quænam fuerit?
t. 3 p. 62 a
quando & vbi mortua? (p. 28 b)
- Helena*, Constantini M. filia, Iuliani vxor t. 3
p. 292 b. 293 b
- Helenopolis* in Bithynia a Constantino M. exstructa
(p. 30 a)
- Heliopolis*, quando Constantius Imp. ibi fuerit?
(p. 41 b)
- Heliopolitani*, a Constantino M. in viam reducti
t. 1 p. 337 b
- Helladius*, Episcopus Cæsariensis t. 6 p. 11 in not.
163 b
- Helladius*, Grammaticus, a Theodosio iuniore co-
mitiua primi ordinis est decoratus t. 2 p.
114 a
- Hellenistæ*, quinam fuerint? t. 6 p. 242 b
- Hemiolios*, quid significet? t. 1 p. 268 a
- Henoticum Honorii* (p. 164 a) t. 6 p. 118. 174. 217
220 a
- Heraclea*, vbi sita? (p. 11 a)
quando ibi Constantinus M. fuerit? (p. 28 a
29 b. 30 a. 31 a)
quando Theodosius M.? (p. 110 b. 119 b. 142 a)
- Heraclianus*, tyrannus, quisnam fuerit, & quo-
modo interfectus? t. 3 p. 347. t. 5 p. 471
quomodo eius satellites puniti? t. 6 p. 198 b
- Herba parietina*, cur Traianus vocatus? t. 5 p. 343 a
- Hermogeniani equi* t. 3 p. 441 a. 443
- Hermogenianus*, Ictus, quisnam fuerit? (p. 210 seq.)
- Hermogenianus Codex*, quando & a quo compo-
situs? (p. 209 seq.)
- Hermula*, quid sint? t. 2 p. 399 in not.
- Herodes*, Proconsul Africæ t. 5 p. 146
- Hesperius*, Præfectus prætorio Africæ, Illyrici &
Italici t. 1 p. 9 a
- Hesperius*, Proconsul Africæ t. 5 p. 413 in not.
- Hierapolis*, vbi sita? t. 6 p. 395
quando ibi Constantius fuerit? (p. 41 b. 61 a. b)
quando Iulianus? (p. 67 a)
quando Valens? (p. 90 a. b)
- Hierei*, quinam fuerint? t. 6 p. 243 a. 264 b
- Hierophanta*, quinam? t. 6 p. 319
- Hilarius*, diaconus Romanus, cur Deucalion di-
ctus? t. 6 p. 163 b
- Hippocomi*, qui? t. 2 p. 569
- Hirnararcha* v. *Irenararcha*.
- Hispalis* fuit quondam sedes Vicarii Hispaniarum t. 1
p. 308 b
- Hispania*, varias annonarias species olim Vrbi Ro-
mæ præbuit t. 4 p. 93. b. 96 b. t. 5 p. 69 b.
quibusnam eius administratio demandata? t. 3
p. 22. t. 5 p. 47 a. t. 6 p. 312
- Hispanica prouincia*, num a glebali collatione ex-
empta? t. 2 p. 20
- Hispodes*, quinam ita dicti? t. 6 p. 149 seq.
- Histriones*, inhonestæ personæ t. 5 p. 427 a
- Holoserica vestes*, quæ? t. 5 p. 436 a
- Holouera vestes*, quæ? t. 3 p. 550. 551
t. 3 p. 550 b
- trium generum fuisse
cum holosericis non sunt confundendæ t. 3 p.
550 seq.
- Homagium* potest exigi ab vno e consortibus t. 1
p. 123 a
- Homeritæ*, vbi sit? t. 4 p. 618 b
- eorum vrbes, ritus & mores t. 4 p. 619 a. b
- Homicida* conuicti, celeri supplicio sunt afficiendi
t. 3 p. 321
- num iis appellatio concedenda? t. 4 p. 305. 311
ad altare confugientes, num sine consensu sacer-
dotis abstrahi possint? t. 3 p. 403 b
- Homicidium*, an iusta repudii causa? t. 1 p. 353
seq.
- ab indulgentia exceptum t. 3 p. 293. 295. 298
299. 301. 302
- Homines*, pro tironibus t. 2 p. 253. 381 in not.
quot hominum genera olim in prouinciis &
vrhibus fuerint? t. 5 p. 438 in not.
- Homo*, ad exemplar Christi efformatus t. 3 p. 319
- Homologi coloni*, qui? t. 4 p. 187 seq. t. 5 p. 100 b
- Honestamenta*, quid? t. 4 p. 364 in not.
- Honestas*, quid sit? t. 3 p. 468 in not.
- Honestiores testes*, quinam? t. 4 p. 337 a
- Honor mensis imperatorie* t. 2 p. 98
- Honor primus*, quis? t. 2 p. 169 in not.
- Honorabiles*, qui? t. 3 p. 108 in not. 109 a. b
- Honorarii*, qui? t. 2 p. 92 a. 109 a
- Honorarii codicilli* v. *Codicilli honorarii*.
- Honorarius principatus* t. 2 p. 178 b. 180 b. 189 a
- Honorati*, qui? t. 1 p. 58 seq. t. 2 p. 79 b. 333 a
eorum priuilegia t. 1 p. 59 b. t. 2 p. 79 b
si in lre constituti, tempore, quo aliorum
causæ ventilantur, cum iudice non resideant
t. 1 p. 57 seq.
- a quæstionibus immunes t. 3 p. 270
quibusnam vehiculis vsi? t. 5 p. 244
- Honoratus*, Præfectus Vrbi Constantinop. t. 2 p. 51 seq.
- Honores*, quomodo differant a muneribus? t. 5
p. 28 b
- per suffragium non sunt mercandi t. 1 p. 254
v. *Dignitates*.
- Honores tyrannorum profligatorum*, fastis erasi t. 3
p. 341 b. t. 5 p. 471
- Honori-*

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Honorius*, Imperator, quando natus? (p. 120 a. 191 b) t. 2 p. 66 in not. 156 a
 quando Consul designatus? (p. 120 a)
 quando Augustus? (p. 138 a)
 post mortem patris imperium occidentis adeptus (p. 144 a)
 quando Constantium in imperium adsciuerit? (p. 187 a)
 quando & ubi mortuus? (p. 191 b. 212 b)
 ubi sepultus? t. 3 p. 164 b
Horrea, quænam frumento conseruando aptiora? t. 5 p. 323 b
Horrea publica, ubinam olim fuerint? t. 4 p. 108
 quænam in illis condita? t. 4 p. 108. 157 a
 quanto intervallo ab ædificiis priuatis distent? t. 5 p. 314
 v. *Condita*.
Horrea Portuensia, quænam dicta? t. 5 p. 201. 293 323
Horreatica species, quæ? t. 4 p. 111 in not.
Hospitalitas, quomodo personis publicis, iter agentibus, præbenda? t. 3 p. 352 seq. 354 seq.
Hospites, quomodo se gerant? t. 2 p. 355
Hospitia militaria, a quibus præbenda? t. 2 p. 258
Hospitiorum Marcellii, qui? t. 2 p. 230 b
Hosles imperii Romani, quali supplicio afficiendi? t. 2 p. 265
 eos iuuare vetitum t. 3 p. 349
Hosles publici v. *Tyranni*.
Hosilia lege actio furti sine mandato exerceri potuit t. 1 p. 453 a
Hozanna, quid significet? t. 2 p. 433 a
Huillus, patriarcha, quando vixerit? t. 6 p. 239 a
Humanitas, quid interdum significet? t. 1 p. 484 a
 t. 2 p. 175 in not. t. 3 p. 44 in not.
Humatio, num apud Romanos vsurpata? t. 3 p. 161
Humilis vestis, quænam sit? t. 5 p. 427 seq.
Hunni, a Theodosio M. profligati (p. 105 b. 110 b) Armeniam vastant t. 2 p. 284. t. 5 p. 346 a
 Romanorum foederati t. 2 p. 291
Hydroparastata, quoniam fuerint? t. 6 p. 117. 135
 quando vltimo supplicio affecti? t. 6 p. 138 a
Hymetius, Vic. Urbis t. 4 p. 261
Hypatius, Præf. prætorio t. 4 p. 132 in not.
Hyperocha, quid significet? t. 1 p. 295 a
Hypogæum, quid sit? t. 3 p. 163 a
Hypomnematographus, quisnam fuerit in curia Alexandrina? t. 4 p. 555. t. 5 p. 300 b
Hypothecata cæta, num minoribus competat in bonis tutorum vel curatorum? t. 1 p. 365 seq.
Hypothecaria actio, quando præscribatur? t. 1 p. 429 a
Hypostarii, quoniam dicti? t. 6 p. 259 b
- I.
- Iam nunt*, qualem vim habeat hæc formula? t. 1 p. 44 a. t. 2 p. 431 in not. t. 4 p. 43 in not. t. 5 p. 14 in not. 315 in not.
Iam olim t. 4 p. 221 a
Icoregium, eius situs t. 4 p. 29
Idola v. *Simulacra*.
Ieiunium antepaschale, quomodo in diuersis locis obseruatum? t. 3 p. 276
 ieiunii diebus spectacula prohibita t. 5 p. 401 a
Ignis, tormenti genus t. 3 p. 86. 270
Ignis supplicium, quoniam eo afficiendi? t. 3 p. 314
Ignobilis, de corruptione t. 4 p. 110 a
Ignorantia iuris neminem excusat t. 3 p. 192 a. 472 313. t. 1 p. 8 a
Ignorantia decepta interdum non succurritur t. 3 p. 472 b
Illicet, quid significet? t. 2 p. 149 b
Illico, pro intra dies quinque t. 4 p. 233 in not.
Illicites, cur singulari privilegio ornati? t. 4 p. 414 b
Illata ex publica collatione, non vsurpanda t. 4 p. 604 seq.
Illatio auri, qua in re fieri possit? t. 4 p. 601
Illicita nuptia cum duobus fratribus & duobus sororibus t. 1 p. 338
Illustres, qui? t. 1 p. 335. t. 2 p. 79 a. 344. 358 seq. t. 3 p. 108 b. t. 4 p. 148 b. t. 6 p. 246. 249
 a metato immunes t. 2 p. 344. 358
 item ab extraordinariis & sordidis muneribus t. 4 p. 141
Illustres vacantes, qui? t. 2 p. 109 a
Illyricum, quotuplex? t. 1 p. 9 b. t. 2 p. 44 a. t. 3 p. 99 a. 333 in not. 524. t. 4 p. 101 b. 107 b. t. 6 p. 100 a
 a barbaris vastatum (p. 98 a)
Imaginarium vsus, quid? t. 1 p. 377 a
Imagines imperiales, quomodo alias vocatæ? t. 5 p. 390
 quibusnam temporibus quamque variis occasionibus erectæ propositæque fuerint? t. 5 p. 390 392 b. t. 2 p. 635 seq.
 v. *Statue*.
Imagines scanicorum, quo in loco reponi possint? t. 5 p. 427
Imago Dei, quid? t. 3 p. 319 b
Imbres, an cantibus attrahi & repelli possint? t. 3 p. 127 a
Imitatores falsarii t. 3 p. 181
Immatriculationis in academiis vsitata species t. 5 p. 223 a
Immature nuptia viduarum t. 1 p. 323 a
Immunitas, quomodo a iure Italico differat? t. 5 p. 248 a
 clericorum t. 6 p. 24
 grammaticorum, medicorum, rhetorum &c. v. sub suis titulis.
Immunitas ecclesiastica, num ea debitorum publici fruuntur? t. 3 p. 388
Immunitas a censu, quomodo per militiam quærat? t. 2 p. 436 seq.
Immunitas a tributis, nemini est danda a quocumque magistratu t. 4 p. 5 seq. 37. 102. seq. 106. 137. t. 5 p. 361
Immunitas ab onere præture, quibusnam tributa? t. 2 p. 42. 43. 62
 rescripto principis concessa ab Honorio reuocatur t. 2 p. 67
Impares nuptia prohibita t. 1 p. 321 b
Impedimenta, quid? t. 2 p. 310 a. 320 a
Impelli, quid significet? t. 5 p. 56 a
Impendere, pro donare, erogare t. 6 p. 137 in not.
Imperator, num sit imperator totius orbis? t. 60 p. 10
Imperatores, quomodo antecessores suos appellarent? t. 1 p. 427 b
 olim ecclesias ingressi diademate deposito & armis foris relictis t. 3 p. 40 a
 num maledicta in se effusa prorsus spreuerint? t. 3 p. 46 seq. v. *Princeps*.
Imperium, pro imperatore ipso, vel pro sede & domo imperiali t. 5 p. 359 in not.
Imperium merum, quid sit? t. 3 p. 351 b
Impetrationes actionum sublatae t. 1 p. 108 seq.
Implere debiti summam, est satisfacere t. 1 p. 442 in not.
Impriso, quid sit? t. 1 p. 220 seq.
Improbi vox, quid significet? t. 1 p. 39 in not. 239 a. t. 2 p. 532 in not.
Improbum testamentum, quodnam dicatur? t. 1 p. 197
Impudentia non vindicet, quod concedere leges & iura non possunt t. 1 p. 151 b
Impunitatis spes magna peccandi illecebra t. 1 p. 72 b. t. 5 p. 259 in not.
Incantatio

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Incantamenta*, an & quatenus prohibita? t. 3 p. 128
- Incarcerati*, quomodo tractandi? t. 3 p. 45
- Incendium Constantinopolitanum* (p. 163 a. 166 b) t. 5 p. 356 b. t. 6 p. 83
- Incenti*, qui? t. 3 p. 559 a
- Incessibus*, pro incensibus, id est, incensis t. 2 p. 381 in not.
- Incesta nuptia*, indulgentia exclusæ t. 1 p. 336 seq. t. 3 p. 299
- Incessus*, ab immunitate exemptus t. 3 p. 302
- Incidere nomen in titulum aneum*, quid? t. 5 p. 274 b
- Incisiones*, quid sint in architectonica? t. 5 p. 61 b
- Incluta possessores*, quinam dicti? t. 3 p. 19 in not.
- Incolatus ius*, permaneat inconcussum t. 4 p. 510
- Incompetentia præscriptio* t. 1 p. 123 a
- Incorporatio*, quid sit, & quo ordine faciendâ? t. 3 p. 358. 361. 454
- Incrementum*, quid significet? t. 4 p. 568 b. 643 b
- Incubandi vox*, incubatio, quid? t. 1 p. 440 in not.
- Inculpatim*, pro inculpatæ t. 2 p. 220 in not.
- Indeuota desidia*, pro mora in tributorum solutione t. 1 p. 22 a. t. 4 p. 65 b
- Index*, num idem quod periculum? t. 1 p. 436 a 437 a
- Indices*, pro curiosis t. 2 p. 195 b
pro breuibus t. 4 p. 23 in not.
- Indictis nominatus calumniæ non fit obnoxius* t. 3 p. 263 b
- Indicium*, pro relatione t. 2 p. 383 in not.
- Indictio*, quid sit? t. 4 p. 62 b
pro anno t. 4 p. 3. 48. 62 b
- Indictio extraordinaria v. Extraordinaria munera* t. 2 p. 372
- Indictio tironum* t. 2 p. 372
- Indictiones*, annorum indices t. 4 p. 3. 48. 62 b
quando earum in Codice Theodosiano primum mentio facta? (p. 6 a) t. 4 p. 622 b
ab Imperatorum nominibus sunt designatæ, in quorum tempora iociderunt, licet non inchoatæ eorum temporibus t. 4 p. 215 b
- Indictiones ad collationem faciendam*, quomodo fieri solitæ? t. 4 p. 3. 61. 64
- Indictionum XXIV laterculus* (p. 205)
- Indigena*, quis? t. 2 p. 378 in not.
- Indignatio*, pro comminationis pœna t. 5 p. 432 a
factionum mater t. 3 p. 109 b
- Indignus est humanitate*, qui post damnationem commisit in legem t. 3 p. 305
- Indiviso escheutam impedit* t. 3 p. 500 a
- Inducia v. Dilaciones*
- Indulgentia criminum seu abolitio publica*, quid sit? t. 3 p. 290
quando fieri solita? t. 3 p. 290
quibusnam concessa? t. 3 p. 290 seq.
num infamiam criminis tollat? t. 3 p. 299 a
- Indulgentia debitorum publicorum*, quando & quibus interdum data? t. 4 p. 201 seq.
- ob eam impetratam principi aurum coronarium oblatum t. 4 p. 642 b
- Indulgentia redditus*, quid sit? t. 3 p. 381. 382 in not.
- quando omnibus exilibus data? t. 3 p. 306 a
- Indulgentiæ paschales*, quando exortæ? t. 3 p. 296 seq.
- Indulgere*, absolute, pro indulgentiam seu veniam tribuere, ignoscere t. 3 p. 291 in not.
- Infans*, quis dicatur? t. 1 p. 372. t. 3 p. 92 b. 655 b.
- Infantes non sunt exponendi* t. 1 p. 487 seq.
- nec occidendi t. 2 p. 92
- quem locum in militia Palatina occuparint? t. 2 p. 282 seq.
- quando ab iis bonorum possessio petenda? t. 3 p. 695
- Infanticidium*, quomodo puniendum? t. 3 p. 91 seq.
- Infaustra hospitalitatis præbitio*, quid? t. 2 p. 355
- Infaustra tempora*, quæ? t. 5 p. 467 in not.
- Inferre actiones*, quid sit? t. 1 p. 102 in not.
- Infirmenda num omnia*, quæ sub tyrannis vel barbaris gesta? t. 5 p. 457 seq.
- Insula*, quid? t. 3 p. 351
- Ingenium*, pro natura, conditione & qualitate t. 3 p. 361 in not.
- Ingenium paupertatis* t. 5 p. 141 in not.
- Ingenui*, in minorennitate venditi, an & quando ad libertatem proclamare potuerint? t. 1 p. 406 b
sub tyranno in seruitutem prolapsi natalibus suis sunt restituendi t. 1 p. 407 b
- ad Scythici belli apparatus incitati t. 2 p. 392
- desertorem prodentes, quomodo remunerandi? t. 2 p. 412
- Ingenuitas a minore XXV annis ignorari præsumitur* t. 1 p. 407 a
- Ingerere*, pro inferere t. 2 p. 233 in not.
- Ingrati liberi v. Liberi*
- Ingrati liberti v. Liberti*
- Ingratitudo*, an & quatenus ob eam donatio a patre reuocari possit? t. 2 p. 663
- Ingrediendi in secretaria iudicum, confidendi cum his ius*, quibusnam concessum? t. 2 p. 151 153. 160
- Ingressus in domum iudicis horis pomeridianis est prohibitus* t. 1 p. 54
- Initiari lis* quando dicatur? t. 1 p. 359 b
- Iniuncti*, pro iuncti t. 2 p. 135 in not.
- Iniuria corporalis*, quid? t. 2 p. 482 in not. t. 3 p. 279 a. t. 4 p. 399. a
- Innocens*, quis pro eo habendus? t. 3 p. 266 a 307 a
- Innocentes*, iniuriis corporalibus non sunt subiciendi t. 3 p. 279 b
- Innocentia auctoritas*, pro præsidio innocentie t. 3 p. 278 in not.
- Inofficiosa dos*, quæ? t. 1 p. 211
ad eam repetendam, filiis conquerentibus, ad exemplum inofficiosi testamenti exercendæ actionis copia tribuitur t. 1 p. 212 seq.
- Inofficiosa donationes*, quæ? t. 1 p. 209
ad similitudinem inofficiosi testamenti querela rescinduntur t. 1 p. 210
- Inofficiosum testamentum*, quid? t. 1 p. 196
- Inofficiosi testamenti querela* non requirit denunciationum ambages t. 1 p. 120 b
quando fratribus competat aduersus fratris testamentum? t. 1 p. 197 seq.
quando matri aduersus filii testamentum? t. 1 p. 200
an cesset, si testator iusserit legitimam boni viri arbitratu suppleri? t. 1 p. 204 seq.
num impediatur, libera testandi facultate a Principe indulta? t. 1 p. 206
an locum habeat approbata defuncti voluntate? t. 1 p. 209
quando præscribatur? t. 1 p. 205 seq. 429 b
- Inopes parentes*, qui? t. 4 p. 197
- iis alimenta ex fisco sunt præbenda t. 4 p. 197 seq.
- Inormitas*, pro enormitas t. 2 p. 561 in not.
- Inquilini*, qui? t. 1 p. 560
- Inquisitio de bonis fisco delatis præcedere debet*, antequam a Principe impetrentur t. 3 p. 467
- Inquisitio desertorum*, quomodo instituenda? t. 2 p. 262. 417
- Inquisitio iudicis plena*, quid sit? t. 1 p. 164 a
- Inquisitores* ad conquiendos hæreticos, quando instituti? t. 6 p. 138 a
- Insania*, quid? t. 3 p. 53 b. t. 6 p. 298 in not.
- (S)
- Inscriptio*

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Inscriptio ad edictum*, quid? t. 4 p. 119
Inscriptio in fronte a Constantino M. sublata (p. 11 a) t. 3 p. 318
Inscriptio in crimen, quid? t. 3 p. 2
 ab accusatore exacta t. 3 p. 10. 13
 ea non peracta, nemo ad iudicium adduci, & velut reus custodiae tradi, nec tormentis subici debuit t. 3 p. 13. 15. 16. 20. 40
Inscriptio nominis operi publico, num prohibita? t. 5 p. 348 a
Inscriptus, pro reo t. 2 p. 14. t. 3 p. 286 in not.
Insidia, quid hæc vox interdum significet? t. 5 p. 351 b
Insignia magistratuum t. 2 p. 2
Insinuare, pro intimare, denunciare t. 1 p. 111 in not.
Insinuatio donationis apud acta, a quonam introducta? t. 2 p. 643
 cur? t. 2 p. 649
 ubi fieri debeat? t. 2 p. 639 a. 646 a. 653 b
 apud quem iudicem? t. 2 p. 639. 646 b. 653 b
 quando? t. 2 p. 649 b. 650. 653 b
Insinuatio donationis antenuptias t. 1 p. 300. 313
Insinuatum, quodnam dicatur? t. 6 p. 7 a
Inspectio fidelis, quid? t. 1 p. 231 b
Inspectio militis, quid? t. 2 p. 320 b
Inspectores, quinam fuerint? t. 5 p. 139. 140
 cur extra ordinem in provincias missi? t. 4 p. 20 a. 43 b. t. 5 p. 140. 312 b
Instituta, pro institutione t. 2 p. 149 b
Instituta apud archiepiscopos, quid sint? t. 5 p. 61 b
Instituta maiorum, temere non sunt mutanda t. 1 p. 503
Instructiones, quid sint? t. 1 p. 29 a. t. 3 p. 12 a t. 4 p. 634 in not.
Instrumenta dicuntur etiam scripturae t. 4 p. 334 338. t. 5 p. 466
 magnam vim habent t. 4 p. 339
 qui ea proferit, earum fidem probare debet t. 1 p. 244 seq.
 ad ea proferenda dilationes datæ t. 1 p. 130
 illis aut fides rerum, aut rationes, aut debita probantur t. 5 p. 466
Instrumenta rustica, quæ? t. 1 p. 260 a
 num pignori capi possint? ibid.
Insule priuata, quæ? t. 5 p. 350 b
Integer status & Integrum, quid? t. 3 p. 446 seq.
Integri restitutio v. Restitutio in integrum.
Intemperantia vinum, quid? t. 3 p. 60 in not.
Intentio, pro actione t. 1 p. 180 in not. 238 b
 quid in finium regundorum disciplina significet? t. 2 p. 617
 t. 1 p. 238 b seq.
Interagens male a Cuiacio pro iteragens repositum t. 2 p. 353 in not.
Intercessio, pro executione t. 2 p. 186 a. 643 in not.
Intercessio pro reis supplicio addictis, quibusnam concessa? t. 3 p. 313 349 seq.
Intercessores, pro executoribus t. 1 p. 261. t. 2 p. 186 a
Interclusus ager t. 1 p. 239 b
Interdicta non requirunt denunciationum ambages t. 1 p. 120 b
Interdictum momentaria possessionis v. Momentaria possessionis interdictum.
Interdictum Quorum bonorum v. Quorum bonorum interdictum.
Interdictum recuperanda possessionis v. Recuperanda possessionis interdictum.
Interdictum vnde vi v. Vnde vi interdictum.
Interfectum negotium t. 1 p. 454 in not.
Interficere virginitatem t. 1 p. 454 in not.
Interlocutio, idem quod præiudicium & sententia definitiua t. 4 p. 308 a. 327 b
 num ab ea appellari possit? t. 4 p. 230. 289. 304
Interlocutio iudicis, num a vi excuset? t. 1 p. 455 a. b
Intermina etas, i. e. continua, æterna t. 4 p. 219 in not.
Internecini actio, quænam? t. 3 p. 21 seq. 121
Internecinum testamentum t. 3 p. 21 a
Internecium, quid? t. 3 p. 21 b
Internunciæ naves, quæ? t. 2 p. 408 b
Interpellare, quid significet? t. 1 p. 459 in not.
Interpellatio præscriptionis t. 1 p. 459 b
Interpellator matrimoniorum, quis? t. 3 p. 220 b
Interpretatio, pro exceptione, limitatione t. 3 p. 63 in not.
Interpretatio fulgurum t. 6 p. 287 a
Interpretationes, legibus Codicis Theodosiani subiectæ (p. 224)
Interrogatio, pro quaestione t. 3 p. 67 in not.
Intertrimentum, quid? t. 5 p. 102
Intervallum inter publica & priuata ædificia t. 1 p. 462. t. 5 p. 318. 338 a. 350 a. 358
 arboribus vacuum ab aqueductibus relinquendum t. 1 p. 371 b
Intervenire, an foemina pro aliis possit? t. 1 p. 170 b
Intervectores, quinam proprie dicantur? t. 3 p. 417
Intestabilitatis pœna, cur apostatis & hæreticis imposita? t. 6 p. 225
Intestatorum militum bona, ad quem pertineant? t. 1 p. 481
Intestinari, quinam sint? t. 5 p. 59 b
Intextæ vestes t. 2 p. 162
Intimare, quid significet? t. 1 p. 111 in not. t. 4 p. 290 in not.
Intribuere, pro conferre t. 5 p. 317 a
Introducio in Secretarium t. 1 p. 45 a. t. 2 p. 157 a
Introducio causarum in Senatum, cuiam competat? t. 2 p. 186 b. 187 a
Inuadores rei alienæ, quomodo coercendi? t. 1 p. 230 seq. 233 seq. 452 seq. t. 3 p. 80 seq.
Inuentarium, quando & quomodo a tutore constituendum? t. 1 p. 369
 bonorum proscripti, quomodo? t. 3 p. 362
 bonorum vacantium t. 3 p. 448
Inuidia, quid sit? t. 6 p. 327 b
 eminentis fortunæ comes t. 3 p. 112 b
 inter vicinos & possessores t. 1 p. 239 a
Inuire virgines, quæ? t. 3 p. 221 b
Inuiri, qui? t. 3 p. 70 a
Inuitæ nuptias, an quacumque præditus potestate petere possit? t. 1 p. 335
Inuitare est de stupro compellere t. 1 p. 335 a. t. 3 p. 220 seq.
Inutiles, qui? t. 2 p. 137 b
Ioannes, tyrannus, quando vixerit? (p. 192 a) t. 3 p. 489. t. 4 p. 104 seq.
 captus & capite plexus (p. 194 a)
Ioannes Chrysostomus v. Chrysostomus.
Ioannitæ, quinam vocati? t. 6 p. 83 b. 114
Loculariter, quid significet? t. 2 p. 377 a
Iouianus, quando Imperator creatus? (p. 67 a. b) quando & ubi mortuus? (p. 68 a)
Iouinianus, hæreticus t. 6 p. 98. 117. 153
Irenarchæ, quinam fuerint? t. 4 p. 647. t. 5 p. 300 b
Irripristo, quid? t. 1 p. 220
Irruptio in ecclesias, prohibita t. 6 p. 75
Isauri, latrocinii infames t. 3 p. 280
Ita, iurandi particula t. 3 p. 9 a
Italia, quot modis sumatur? t. 4 p. 14 b. 19 a 107 b. 127 b
 annonaria, quæ? t. 4 p. 12 seq. 220 b
Italicæ fundi, qui? t. 2 p. 645 a
Italiciani Comites, qui? t. 2 p. 111 a
 iter

INDEX RERVM ET VERBORVM.

Iter publicum, num differat a militari via? t. 2 p. 530. 533 seq.

v. Via.

Iteratum delictum, an venia carcat? t. 3 p. 301 a

Itinerum munio, quid sit? t. 5 p. 383

non *lubere*, pro inhibere, vetare t. 1 p. 273 in not.

Iudei, per imperium Rom. dispersi t. 6 p. 235

in causis ad eorum superstitionem non pertinentibus iudices ordinarios habuere t. 1 p. 101 seq.

in patriarchas suos compromittere potuerunt t. 1 p. 103 a

feriis suis neque a priuatis, neque filici nomine, vilo modo conueniendi t. 1 p. 144. t. 2 p. 621

num Christianos seruos habere possint? t. 1 p. 284. t. 6 p. 244 a. 271. 272. 273

num mulierem Christianam in matrimonium ducere? t. 1 p. 320. t. 3 p. 68. t. 6 p. 244

num filios, Christianos factos, exheredare? t. 6 p. 268

num Christianum circumcidere? t. 6 p. 262. 266. 271

quomodo puniendi, qui profelytum saxi vel alio furoris genere appetierint? t. 6 p. 237

an & quando immunitate ecclesiastica fruuntur? t. 3 p. 389 seq.

militia omni exclusi t. 6 p. 254. 264

num muneribus publicis certisue obnoxii fuerint? t. 5 p. 84. t. 6 p. 240 b. 250

Iudeorum Synagoge v. Synagoge.

Iudex, quis? t. 3 p. 351 a

rescripta, si secundum leges data, exequi debet t. 1 p. 19 seq.

aures omnibus præbere debet t. 1 p. 45 a

quomodo puniendus, qui matrem familias edomo sua extrahit? t. 1 p. 65 b

quomodo is, qui litem protelat? t. 1 p. 95 b

quomodo is, cuius culpa temporis lapsus contigit? t. 1 p. 127

an quis in sua causa esse possit? t. 1 p. 107

an in eodem negotio simul aduocatus esse queat? t. 1 p. 160

eius officium in cognoscendis causis t. 1 p. 192 seq.

quomodo ad capitalem sententiam procedere debeat? t. 3 p. 317

pœnas non debet mollire t. 3 p. 313

quando ab eius sententia appellare liceat? t. 4 p. 230

pendente appellatione nihil amplius audire potest t. 4 p. 230. 237

appellationem accipere debet t. 4 p. 231. 236. 248. 261. 264

num etiam superfluum? t. 4 p. 272

quomodo puniendus, qui appellationem non admittit? t. 4 p. 231. 255. 257. 264. 278. 284

discretionem seruet in audientia præbenda t. 4 p. 330 a

apud quem donationes insinuandæ? t. 2 p. 646 b

Iudex sui periculi, quis? t. 1 p. 435 b

Iudicata res, quænam dicatur? t. 1 p. 431

Iudicati actio, non procuratori vel in procuratorem datur, sed domino & in dominum t. 1 p. 173. 431

Iudices nummarii, quinam? t. 3 p. 238 a

Iudices ordinarii v. Rectores Provinciarum.

Iudices regionum, quinam fuerint? t. 5 p. 192

Iudices seculares, num de causis ecclesiasticis cognoscere possint? t. 6 p. 60

Iudiciaria iustorie, quales naues sint? t. 2 p. 408 b

Iudicium, pro testamento t. 1 p. 207 in not.

Iudicium maius & minus t. 1 p. 109 a

Iudicium quinquenivale t. 1 p. 106 a

Iudicium zeli, quid? t. 6 p. 238 a

Iuga, a quibus *iugatio*, & *iugum* iugeris, vnde *iugeratio*, quomodo differant? t. 5 p. 132 b

Iugatio, quid sit? t. 4 p. 60 in not. 171. t. 5 p. 127. 130 b

Iugitas, pro copia cursus publici t. 2 p. 563 in not.

Iugiter, pro publice t. 1 p. 47 in not.

pro semper t. 2 p. 471 in not.

Iulianus, a Constantio Cæsar creatus (p. 55 b)

in Gallias media hieme pergit (p. 55 b)

Parisiis a militibus Imperator dictus (p. 67 b)

aduersus Constantium mouens, huius morte cognita, Constantinopolin ingreditur, variasque ibi constitutiones edit (p. 62)

Antiochia ad bellum Persicum digreditur (p. 67 a)

telo vulneratus occumbit (p. 67 b)

Iulianus, Iureconsultus, quando eius scripta interierint? t. 1 p. 35 a

Iulius, quando Episcopus Rom. factus? (p. 36 b)

Iumenta, pro equis t. 2 p. 274 in not.

Iunctura, quid sit? t. 5 p. 418 b

Iungere dotem, i. e. conferre t. 1 p. 471

Iuniores, pro tironibus t. 2 p. 372 a

pro inferioris ordinis clericis t. 6 p. 40 b

Iura dicere, quid significet? t. 1 p. 435 b

Iuramentum nonnullorum Imperatorum t. 3 p. 9 a

Hippocratis t. 5 p. 43 a

Iurare per genium, per caput, per salutem principum t. 1 p. 155

Iurata pactio & transactio non rescindenda t. 1 p. 152 seq.

Iurgium, quid? t. 3 p. 237 a

Iurgium finale, quid? t. 1 p. 238 b

Iurisconsulti, si eorum sententiæ diuersæ, quænam præferenda? t. 1 p. 35 seq.

quid si pares? t. 1 p. 36 b

a causidicis separati t. 1 p. 101 a

Iurisdicctio, quid? t. 1 p. 87

Iurisdicctio ecclesiastica t. 6 p. 349

Iurisdicctio Prætoris Constantinopolitani t. 2 p. 51

Iuris periti v. Iurisconsulti.

Iuris Professores duo in academia Constantinopolitana constituti t. 2 p. 114 b. t. 5 p. 229 seq.

Iurisprudencia Romana t. 1 p. 37 a

Iuris studiosi, quo anno studiis auocari poterint? t. 4 p. 32 a

Ius, quid in finium regundorum disciplina significet? t. 1 p. 240

Ius antiquum, pro lege decimarum t. 1 p. 476 b

Ius italicum, quid sit? t. 5 p. 246 seq.

cur id vrbi Constantinopolitanæ tributum? t. 2 p. 248 b

cur a Valente renouatum? t. 5 p. 248 i

Ius liberorum, quid? t. 1 p. 207. t. 2 p. 678. 682

quotuplex? t. 2 p. 678

quacumque ætate, ob desperationem liberorum, peti potuit t. 2 p. 679

posthac omnibus indultum t. 2 p. 680

Iusiurandum v. Iuramentum.

Iussio euelctionis, quid? t. 2 p. 370 in not.

Iussus domini, num a pœna excuset? t. 3 p. 313

Iustinianus Codex, quando compositus & promulgatus? (p. 220)

eius navi (p. 220 seq.)

Iustinianus, filici locupletandi appetens t. 1 p. 378 a

Iustum est, cuique sua committere t. 6 p. 248

Iuuenes, pro tironibus t. 2 p. 276 in not.

pro acoluthis t. 6 p. 40 b

K.

K, littera, olim calumniatorum fronti inuisa t. 3 p. 318 b

(S) 2

Kalenda.

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Kalendaria* arcæ oleasæ & frumentariæ t. 4 p. 611
Kalendarii curatores, quinam fuerint? t. 4 p. 609 a
 a quibus creati? t. 4 p. 612 b
Kalendarii Romani pars (p. 208)
Kalendarium, quid sit? t. 4 p. 609 b. 612 a
Kalendarum Ianuariarum dies feriati t. 1 p. 141 a b.
Kalendis Martiis nominationes ad honores & munera fieri solitæ t. 4 p. 389
- L.**
- Labarum*, quid? t. 2 p. 143 seq. t. 6 p. 33 a
Labium, an differat a labro? t. 2 p. 638 a
Laboriosi præferuntur otiosis t. 2 p. 137 b
Laborum præpositi v. Præpositi laborum.
Labra, pro vultu t. 2 p. 638 a
Labrata, quid? t. 2 p. 399 in not. 637
Labrum, an differat a labio? t. 2 p. 638 a
Lacerare, *Laceratio*, quid significet? t. 3 p. 228 a
 505 a
Lactantius, quando institutionum suarum libros scripserit? t. 3 p. 320
Lege Maiestatis crimens v. Maiestatis crimen.
Leti, quinam fuerint? t. 2 p. 249. 399 a. 445. t. 4 p. 188 a. t. 5 p. 148 b
Letica terra, quæ? t. 2 p. 249. 399 a. 445. t. 4 p. 188 a. t. 5 p. 148
Leticiani, qui? t. 2 p. 446 b
Letitiæ publicæ nuntii ab inuitis nihil exigant t. 2 p. 629. 632. 634 seq.
Letonia lex, eius contenta t. 2 p. 645
Lamina ignita, torturæ genus t. 3 p. 89 a
Lamina plumbea, in quibus olim scriptum t. 4 p. 199 a
Lanionia, quid? t. 5 p. 294 b
Laniste, quinam dicti? t. 3 p. 327
Laodicea, quando Constantius Imp. ibi substituit? (p. 41 a)
Lapidarii, quinam sint? t. 5 p. 59 a
Lapidicina, quid sint? t. 3 p. 517
Lapsus temporis, si culpa iudicis contigerit, quomodo hic multandus? t. 1 p. 126 seq.
Laquearii, quinam sint? t. 5 p. 58 a
Laquei legis, pro multa t. 2 p. 456 in not. t. 6 p. 175 b
Lares, quinam Dii apud gentiles fuerint? t. 6 p. 312. a 314 in not.
 quomodo culti? t. 6 p. 312 a. 314 in not.
Largitates, pro annonis t. 2 p. 362 in not.
Largitates principum, quando validæ? t. 4 p. 159 v. *Donationes*.
Largitionales singularum urbium t. 2 p. 234 a
Laridum, quid? t. 2 p. 294 b
 olim militibus datum t. 2 p. 294 a. 298 b
Laridum bubalinum, quid? t. 2 p. 294
Lata fuga, quid? t. 3 p. 145
Laticulum, quid sit? t. 4 p. 407 in not.
Latini, qui? t. 1 p. 216. 413 b
 num de bonis suis testamentum condere potuerint? t. 1 p. 216 a
 quinam eorum bona vindicarint? t. 1 p. 216 b
Latum, num a Campania diuersum? t. 3 p. 328 seq.
 quando Campaniæ administrationi accesserit? t. 4 p. 19 b
Latrocinia a defensoribus ciuitatum comprimenda t. 1 p. 72 a
Latrona, Myssiæ inferioris vrbs t. 5 p. 70 b
Latrones, quinam a Principibus vocati? t. 3 p. 380 b
 num a quouis priuato occidi possint? t. 3 p. 93
 quomodo puniendi, qui eos occultant? t. 2 p. 415. t. 3 p. 245
- eorum supplicium non est differendum t. 3 p. 321
Latus clauus, quid? t. 5 p. 234 a
Lauacra v. Balnea.
Laudicianorum greges, qui? t. 2 p. 56 a
Laurata regum, quid? t. 2 p. 636 b
Laureata prætura t. 2 p. 37 b. 64 a
Laurentum consortium, quid? t. 2 p. 576
Lauriacum, nomen tribus locis commune t. 2 p. 489 (p. 43)
Laus peregrina, quid? t. 1 p. 106 b
Leſtio, quid? t. 1 p. 34 seq.
Leſtiones ex utroque testamento olim in ecclesiæ solemnnes t. 5 p. 403 a
Leſtor libellorum famosorum, quando puniendus? t. 3 p. 266 a
Legati, an iis fides habenda sine litteris? t. 1 p. 31 a
 iis olim viatica data t. 4 p. 136 seq.
Legati a latere, an iis credatur, si non habeant litteras? t. 1 p. 31 b
 in Gallia facultates suas ad Parlamentum deferre debent t. 4 p. 625 b
Legati gentilium regulorum ad Imperatorem Romanorum t. 4 p. 613. 625
 an eorum litteræ obſignatæ? t. 4 p. 625
 iis cursus publici vsus concessus t. 4 p. 625 b
Legati prouincialium, quinam fuerint? t. 4 p. 613
 quatuor fere generum t. 4 p. 613
 qui & quomodo electi? t. 4 p. 614. 629
 quot simul missi? t. 4 p. 624. 627. 631
 iis sumtus de publico dati t. 4 p. 614
 iis cursus publici facultas concessa t. 4 p. 614
 626. 627
 probabilia tantum, non superflua ad Imp. perferre iussi t. 4 p. 626. 630 b
 mandata scripta exhibuere t. 4 p. 630 b
Legatio libera, quæ? t. 1 p. 31 t. 4 p. 636 a
Legatio Patrum Africanorum ad Honorium pro templis destruendis t. 6 p. 320
Leges olim æneis tabulis incisæ t. 5 p. 264
 regendis moribus & frangendis vitis constitutæ t. 1 p. 404 a
 earum ratio potius consideranda quam verba t. 2 p. 660 a
 num principes iis obnoxii? t. 3 p. 564 b
 v. *Constitutiones*.
Legiones, quomodo ab auxiliis & auxiliariis cuneis differant? t. 2 p. 286 b
Legitima, quid sit? t. 1 p. 205 a
 si eam testator arbitratu boni viri suppleri iussit, cessat querela inofficiosa t. 1 p. 204 seq.
Legitima hereditates, quæ? t. 1 p. 463
Legitima persona, quæ? t. 1 p. 374 a
Legitima successiones, num requisiuere cretionis solennitatem? t. 1 p. 373 a
Legitimi Principes, qui? (p. 211 b)
Legitimi tutores, qui? t. 1 p. 363 in not.
Lenitudo, pro inertia & ignauia t. 3 p. 12 in not.
 t. 5 p. 286 in not.
Lenocinium, an iusta repudii causa? t. 1 p. 354 a
Lenones, quinam sint? t. 5 p. 430
 quando in vrbe Constantinopolitana uenit? t. 5 p. 433 a
 olim ſuſtrali præstationi obnoxii fuere t. 5 p. 4 b
 metallis addicti t. 5 p. 432
 eorum ueſtigal ærario publico inferri uenit Alexander Seuerus t. 5 p. 333 b
Leodes, qui? t. 2 p. 399 a
Leones, quando a priuatis occidi possint? t. 5 p. 445 seq.
 eorum venatio priuatis interdicta t. 5 p. 446 a
Leti v. Leti.
Leuamentarius, quinam fuerit? t. 5 p. 66 b
Leuastitia aura, quid? t. 3 p. 132 a
 Lex,

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Lex, pro religione* t. 2 p. 343. t. 6 p. 30 in not.
pro secta Iudaeorum t. 6 p. 241 b
Lex Cornelia de falso t. 3 p. 176
de parricidiis t. 3 p. 183 in not.
de ficiariis t. 3 p. 91
de veneficiis t. 3 p. 183 in not.
Lex Fabia, h. e. qui filios alienos inuolant t. 3 p. 173
Lex Iulia de adulteris t. 3 p. 59
de ambitu t. 3 p. 222
de vi publica & priuata t. 3 p. 79
maiestatis t. 3 p. 53
repetundarum t. 3 p. 229
Lex Papia t. 2 p. 677 a
Libella, quid? t. 3 p. 45 b
Libelli, ubi iudici offerendi? t. 1 p. 49
Libelli contradiclorii, quid sint? t. 1 p. 177 a
Libelli famosi, quid sint? t. 3 p. 260. 267 b
sunt comburendi t. 3 p. 264. 265. 266. 269
eorum auctores quomodo plectendi? t. 3 p. 262 a
Libellus principi oblatus litis contestatae vim obtinet t. 1 p. 24
Liberalis causa, quid sit? t. 1 p. 399
Liberalis Prator, quis? t. 1 p. 361 a
Liberi, dicuntur affectiones t. 6 p. 21
ante senatoriam patris dignitatem suscepti
quando senatorii censentur? t. 2 p. 8
eorum bona patrum proscriptorum bonis non miscenda t. 3 p. 356 seq.
tredecim liberorum numero a curiali conditione olim pater liberatus t. 4 p. 422
num quinque liberi patrem a personalibus muneribus excusent? t. 4 p. 652 a
Liberi ingrati emancipati, in patriam potestatem sunt reuocandi t. 2 p. 664
Liberius, quando Episcopus Rom. creatus? (p. 50 b)
cur in exilium missus? (p. 55) t. 6 p. 44 a
quando restitutus? (p. 57. 59) t. 6 p. 46 a. b
Liberorum ius v. Ius liberorum.
Libertas iusta & imperfecta, quae? t. 3 p. 214 b
num ei manumissio officiat? t. 1 p. 406 seq.
Libertatis iudicium, quid? t. 1 p. 399
Libertatis praescriptio t. 1 p. 408 a
Liberti, qui? t. 1 p. 420 a
neque patronos neque eorum haeredes accusare possunt t. 1 p. 419. t. 3 p. 56 a
excepto crimine maiestatis t. 3 p. 56. 58
olim ad nullum quamuis humilis militiae locum admissi t. 1 p. 420
principibus fuere exosi t. 1 p. 203 a. t. 2 p. 659 a. t. 5 p. 178 b
Liberti, ciues Romani, ob contractum ingrati vitium in Latinorum gradum regradati t. 1 p. 216 a. b. 418
Liberti ingrati, num in oram Campaniae relegati? t. 1 p. 217 a
interdum in latumias sunt missi t. 1 p. 217 a
in ergastula quoque damnati t. 1 p. 217 b
cur in seruitutem repocari possint? t. 1 p. 217 b 418
Liberti Latini v. Latini.
Libertini, qui? t. 1 p. 420 a
si impuberes manumissi sunt, & maiores venditi, num ad libertatem proclamare possint? t. 1 p. 406 b
quando primum ad militiam admissi? t. 1 p. 420 b
quando ad pistorum corpus vocati? t. 5 p. 178 b
Libertinorum synagoga, Aet. 6 v. 9 memorata, quanam fuerint? t. 6 p. 241 b
Libra auri, t. 2 p. 460 seq. t. 4 p. 578 b. 597. t. 5 p. 24 b. 437 a
Libra argenti t. 3 p. 210 a. t. 4 p. 597 b. t. 5 p. 342 a. 437 a
quot argenti librae a Pratoribus in ludos destinatae? t. 2 p. 38 b. 64 b
Libra occidua, quid? t. 2 p. 463 b
Libra ponderaria t. 4 p. 598 b
Librarii, quinam fuerint? t. 2 p. 643 a. t. 5 p. 157 b
Libratores aquae, quinam sint? t. 5 p. 60 a
Libri improbata lectionis sunt cremandi t. 3 p. 145 a
Libya, Aegypti provincia t. 4 p. 622 b
Libysinorum synagoga, quanam fuerint? t. 6 p. 241 b
Licentia, pro potestate & auctoritate t. 2 p. 107 in not.
pro iure praecipuo, honore & prerogatiua t. 2 p. 175 in not.
pro libertate & leuitate t. 3 p. 10 in not.
pro facultate tributa a principe t. 5 p. 379 b
Licinianus, quando Caesar creatus? (p. 14 a)
Licinius, quando Imperator factus? (p. 5)
quando Constantini M. sororem in matrimonium receperit? (p. 6 b)
a Constantino M. in Pannonia deuictus pacem init (p. 11 b)
rupta pace rursus profligatur (p. 23 b)
Thessalonicae violenta morte occumbit (p. 24 b)
litteris fuit infestus t. 5 p. 27 a
eius leges a Constantino M. abrogatae (p. 23 b. 24 b. 25 a) t. 2 p. 427 seq. t. 5 p. 459 a
Lil Flores, quinam fuerint? t. 2 p. 623
Lidi, quinam ita dicti? t. 2 p. 399 a. 446 b
Ligna, a quibus Romam transportata? t. 5 p. 77 a
Limen, pro domo t. 3 p. 123 in not.
Limes inclusus, quid? t. 1 p. 239 b. 241 b
Limigantes, quinam dicti? (p. 35 a)
Limitanea terra non aliter possideri potuerunt, quam cum onere fossati curandi, & tuendi limitis t. 2 p. 398 seq.
Limites, quid? t. 2 p. 399
Limites ordinati t. 1 p. 231 b
Limitrophii, qui? t. 1 p. 22 b
Limus, quid? t. 5 p. 235 b
Linea paragaude, quid? t. 3 p. 548
Linea pura, quid sint? t. 2 p. 162 b
Lingua, quibusnam radicitus euellenda? t. 3 p. 461 b
Lintea mappa, quid? t. 4 p. 199 a
Lintearii, Linteones, qui? t. 3 p. 532. 538
eos celantes mulctari t. 3 p. 537. 538. 539
Liquentia, fluuius Italiae t. 4 p. 99
Liquentia pons (p. 90 b) t. 4 p. 99
Lis, si legitime tutori denunciata, num ipsa contrauerbia in iudicio cum solo deinceps adulto agitari possit? t. 1 p. 359 b
Lita, Litana, quid? t. 2 p. 446 b & in not.
Litania, quid sint? t. 6 p. 166 b
Littera v. Littera.
Liti, qui? t. 2 p. 399 a. 446 b
Liticiani, qui? t. 2 p. 446 a
Litigator praeosterus t. 1 p. 455 a
Litigatores horis pomeridianis domos iudicum non ingrediantur t. 1 p. 54 seq. 60 b
a quo tempore, mortuo litigatore, cursus temporis reparari debeat? t. 1 p. 128 seq.
Litigiosa res, num lite pendente per contractum alienari aut transferri possit? t. 1 p. 391
Litimonium, quid? t. 2 p. 446 b
Litis denuntiatio v. Denunciatio.
Littera, apud veteres quid? t. 1 p. 120 b
Littera ad eadem datae t. 1 p. 30 b
Littera credentiales t. 1 p. 31 b
Littera

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Litteræ familiares*, non inducunt, poenam, pactis adiectam, esse remissam, si fides non præstetur t. 1 p. 149
- Litteræ mutui compassus* t. 3 p. 16 b
- Litteræ rogatoria* t. 3 p. 16 b
- Litterarii ludi* t. 5 p. 228 seq.
- Litterarum obligatio*, quid? t. 1 p. 120 b
- Litterata militia* t. 2 p. 147 b
- Litteratae frontes* t. 3 p. 320 a
- Litterati*, quinam olim ita dicti? t. 3 p. 318
- Littora*, quomodo custodienda? t. 2 p. 402. 403 seq.
- Liturgi*, quinam ita dicti? t. 4 p. 188 a
- Lixæ*, quinam fuerint? t. 2 p. 276 in not.
- Loca a dominis neglecta*, veterani colere possunt t. 2 p. 444
- quænam a suppliciis immunita? t. 3 p. 313
- Loca data*, quid? t. 1 p. 231
- Loca sancta* in Palaestina, quænam fuerint? t. 6 p. 65
- Loca templorum*, vendita olim vel donata, sunt confiscanda t. 3 p. 414
- vsurpari nequiquam possunt t. 2 p. 422
- Locatio fundorum iuris emphyteutici*, & reip. & templorum t. 3 p. 427
- Locatio vestigalium*, quomodo fieri solita? t. 1 p. 422
- Locus*, quid in finalibus controuersis significet? t. 1 p. 238 a
- interdum sumitur pro gradu t. 2 p. 283 a
- it. pro dignitate t. 4 p. 632 in not.
- pro regione minore seu tractu t. 3 p. 328 a
- Logographi*, quinam ita dicti? t. 4 p. 60. t. 2 p. 490
- Logographi chomatum*, qui? t. 3 p. 258 a. t. 4 p. 188 b. 300 b
- Longi temporis præscriptio*, quæ? t. 1 p. 422
- Lorarii*, quinam dicti? t. 3 p. 86 in not.
- Lorum*, quid? t. 3 p. 548 a
- Luceria*, ubi sita? t. 2 p. 339
- quando Valentinianus ibi substitit? (p. 76 b)
- Luciferiani*, quinam fuerint? t. 6 p. 163 a. b
- Lucratina*, quænam dicantur? t. 1 p. 315 in not. t. 4 p. 560
- quænam descriptio iis imposita? t. 1 p. 315 seq. t. 4 p. 560 seq.
- Luctuosa portio* parentibus quæ? t. 1 p. 200 b
- Lucus Antiochenus* t. 3 p. 419
- Ludere*, quid? t. 2 p. 408 b
- Ludi*, quo eludi t. 1 p. 247 in not.
- Ludi*, cur instituti? t. 4 p. 529 b. t. 6 p. 293
- tria eorum genera t. 5 p. 396 in not.
- eorum expensæ t. 5 p. 433 seq.
- Ludi gentilitii*, prohibiti t. 6 p. 321
- Ludi litterarii* t. 5 p. 228 seq.
- Ludi seculares*, num ab Honorio restituti? t. 6 p. 255
- Ludi pena* t. 3 p. 314
- Ludicæ artes*, num in republica Christiana concedendæ? t. 5 p. 405. 414 b
- Ludicrum*, quodnam dicatur? t. 1 p. 415 a
- Ludii*, iis sellarum vsus interdictus t. 5 p. 456
- Ludus gladiatorius*, quale supplicium fuerit? t. 3 p. 175. 314. 325
- eo non afficiendi Christiani t. 3 p. 324
- nec Palatini t. 3 p. 327
- Luere*, i. e. soluere & inferre t. 4 p. 254 in not.
- Lugdunensis Gallia*, in quot prouincias diuisa? t. 4 p. 55 b
- quando a Constantino M. indulgentiam tributorum impetrarit? (p. 5 a)
- Lugdunum*, quando Constantius Imp. ibi substitit? (p. 51 b)
- ibi Magnentius se interfecit (p. 51 b)
- Luminaria*, diis accensa t. 6 p. 312 a. 314 in not.
- Lupanaria*, quando prohibita? t. 5 p. 433
- Lusoria*, quales naues fuerint? t. 2 p. 407. 408
- quotuplices? t. 2 p. 408 b
- Lustralis collatio*, quid sit? t. 5 p. 2. t. 4 p. 105 b
- quibusnam imposita? t. 5 p. 2
- quinam ab ea fuerint immunes? t. 5 p. 2
- Lustralis possessio*, quæ? t. 1 p. 430 in not.
- Lustrationis species*, quot? t. 3 p. 133 b
- Lustrorum sacrificia*, quid fuerint? t. 6 p. 31 a
- ad ea celebranda Christiani non sunt compellendi t. 6 p. 30
- Lustrum*, quid sit? t. 1 p. 430 in not. t. 5 p. 5 in not.
- Lusuria*, *Luxuria* v. *Lusoria*.
- Luxus Romanorum* t. 1 p. 295 a
- circa sepulcra coercitus t. 3 p. 162 b
- Lycia*, ab Arcadio famæ restituta t. 3 p. 304. 370 in not.
- Lymphiones* seu *Lympiones*, quinam fuerint? t. 5 p. 303 a
- Lynisarii*, *Lynisi*, quinam dicti? t. 3 p. 532

M.

- Macedoniani*, quinam fuerint? t. 6 p. 117
- quando damnati? t. 6 p. 6 b. 12 a
- Macedonica diœcesos prouincia*, quænam fuerint? t. 4 p. 45
- Macrobius*, auctor Saturnalium, num fuerit præpositus fœci cubiculi? t. 2 p. 82 b
- Macula*, & *Maculandi verbum* de sceleribus prædicatur t. 3 p. 230 in not.
- Magi*, qui? t. 3 p. 129 b
- bestiis sunt obiciendi t. 3 p. 131 b
- eorum bona fisco vindicantur t. 3 p. 357 b
- Magia crimen* neminem a quaestionibus excusat t. 3 p. 134. 272 a
- Magica carmina* v. *Incantamenta*.
- Magica artes*, prohibita (p. 57 a) t. 3 p. 127. 129
- quænam a Constantino M. indulta? (p. 21 b)
- Magister armorum* t. 2 p. 272 b
- Magister census* t. 1 p. 382 a. b
- Magister naui*, quis sit? t. 5 p. 121 a
- Magisteria*, *Magistriani*, quid? t. 2 p. 86 in not. 91 in not.
- Magistrales pergula* t. 2 p. 229 a
- Magistratio*, quid? t. 5 p. 35 in not. 227 in not.
- Magistratus*, pro Dunmuis t. 5 p. 297 b
- quinam ad ludos edendos obligati fuerint? t. 5 p. 393. 396
- num durante officio accusari possint? t. 3 p. 239 a
- Magistri*, pro Professoribus t. 5 p. 35 in not.
- Magistri admissionum*, qui? t. 2 p. 22
- Magistri aris*, qui? t. 3 p. 408 b
- Magistri dispositionum* v. *Comites dispositionum*.
- Magistri epistolarum* t. 2 p. 93. a. t. 4 p. 133
- Magistri equitum*, num magistris peditum prælati? t. 2 p. 120 b
- Magistri libellorum* t. 2 p. 93 a. t. 4 p. 133
- Magistri lineæ vestis* t. 3 p. 408 b
- Magistri memoria* t. 3 p. 93 a. t. 4 p. 133
- Magistri militum* t. 2 p. 250
- quando cum Præfecto Vrbi & Præfecto prætorio parem dignitatem consecuti? t. 2 p. 79
- de prouincialium causis non cognoscunt t. 1 p. 101 b
- Magistri officiorum*, qui? t. 6 p. 113 b
- quibusnam in dignitate prælati? t. 2 p. 84 olim

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- olim & Tribuni dicti? t. 4 p. 93 seq.
- Magistri pagorum* t. 2 p. 292
- Magistri rei privatae* t. 3 p. 408
- Magistri scriniorum*, qui? t. 2 p. 93. 145
- quo in honore vixerint? t. 2 p. 94 b
- Magistri studiorum*, quinam eligendi? t. 5 p. 36 a
- Magistriani*, qui? t. 2 p. 168. 506 a
- Magnentius*, quando tyrannidem assumerit? (p. 49. a)
- a Constantio in Pannonia profligatur (p. 51 a)
- ex Italia in Galliam profugus Lugduni se interficit (p. 51 a. b) t. 2 p. 373 b. 440 b. t. 3 294 b. t. 5 p. 463 a
- Magnificentia* titulus t. 2 p. 202 a
- Magontiacum*, ubi situm? (p. 92 b)
- Maieftatis crimen*, quid? t. 3 p. 53. 103. 200
- quot modis contrahatur? t. 3 p. 47 b. 54. 102 seq.
- neminem a tortura liberat t. 3 p. 55 a. 272 b
- num vnus testis indicium faciat ad torturam? t. 3 p. 55
- quomodo accusatores, si reos manifestissimis indicis non conuicerint, puniendi? t. 3 p. 55
- ab indulgentia exceptum t. 3 p. 291. 295. 298 299. 301. 302
- quibus poenis afficiendi huius criminis participes? t. 3 p. 94 seq.
- Maieftatis rei*, non semper capite damnati t. 3 p. 364
- num eorum bona in praedictum filiorum conficiari possint? t. 3 p. 357 b
- eorum bona a principibus ante biennium non sunt petenda t. 3 p. 471
- Maiores haereticorum* t. 6 p. 238 a
- Maiores Iudaorum*, quinam fuerint? t. 6 p. 238 a. b
- Maiorina pecunia*, quanam dicta? t. 3 p. 187. 197 seq.
- cur prohibita? t. 3 p. 210 b
- Maiuma*, quodnam spectaculum fuerit? t. 5 p. 404 seq.
- vnde nomen acceperit? t. 5 p. 407 a
- quando & ubi celebratum? t. 5 p. 406 seq.
- sub Christianis Imp. modo permissum, modo prohibitum t. 5 p. 408
- Mala communia*, quae? t. 4 p. 166 b
- Maledicta in Christianos* t. 3 p. 47 b.
- Maledicta in principem & eius tempora*, num toleranda? t. 3 p. 47. 48
- Malesci*, quinam dicantur, & quomodo puniendi? t. 2 p. 122. 129
- num iis appellationis ius denegatum? t. 4 p. 305 b. 311
- ab indulgentia exclusi t. 3 p. 295. 298. 299 301 302
- eorum bona fisco vindicantur t. 3 p. 357 b
- Mamilia lex* t. 1 p. 235 b
- Mancipatio*, quid? t. 2 p. 645 b
- eius vsus in fiducia t. 1 p. 292 b
- Mancipatus*, quid? t. 2 p. 547 a
- Mancipes*, qui? t. 2 p. 201 seq. 547. t. 5 p. 20
- vari fuerunt generis t. 4 p. 650 a
- Mancipes lustralis collationis*, ex quo hominum genere eligendi? t. 5 p. 20
- Mancipes pistorii*, quinam fuerint? t. 5 p. 185
- Mancipes thermarum*, quinam fuerint? t. 4 p. 158
- a. t. 5 p. 204
- iis etiam exercitium salinarum commissum t. 5 p. 205
- Mancia curialium*, sine decreto iudicis non sunt alienanda t. 4 p. 559
- Mancia rustica*, num sine praediis legari potuerint? t. 5 p. 266 b.
- quomodo ab urbanis mancipiis differant? t. 3 p. 451 b
- v. *Servi*.
- Mancia togata* t. 5 p. 235 a
- Mancia vaga*, quae? t. 3 p. 493 seq.
- Mandare annonae*, quid? t. 2 p. 131
- Mandata Principum*, quid? t. 1 p. 28
- quotuplicia? t. 1 p. 29 a. 30 in not.
- an secretis principum mandatis credendum? t. 1 p. 28 seq.
- quibusnam data? t. 1 p. 29
- Mandata secreta*, quae? t. 1 p. 30 a
- Mandatum procuratorium*, post litem semel inchoatam, morte mandantis non extinguitur t. 1 p. 166
- initio litis est exhibendum t. 1 p. 168
- mandati fines maritus, vxoris suae procurator, diligenter custodire debet t. 1 p. 169
- Manichaei*, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 150. 179
- variae in eos constitutiones t. 6 p. 133. 137 150
- Manilius*, auctor astronomicorum t. 6 p. 73 in not.
- Manipularius*, quis? t. 3 p. 235 b
- Mansio parata*, quid? t. 1 p. 67 a
- Mansionarii*, qui? t. 2 p. 346 b
- Mansionariae epistole* t. 2 p. 594 b
- Mansiones*, quid? t. 1 p. 51 b. t. 4 p. 18. 383 b
- num eas iudices rebus necessariis instruere debeant? t. 1 p. 51 b. 67 a. t. 4 p. 586 a
- in nonnullis Curiae & Curiales fuere t. 6 p. 352 491 b
- Mansionum Marescalli*, qui eorum manus delent, iure Gallico manu priuantur t. 2 p. 345 a
- Mantebrum*, quando ibi Valentinianus substituit? (p. 78 b.)
- Manumissiones*, quid? t. 1 p. 396. 416 in not.
- quando a Constantino M. in ecclesiam Christianam traductae? (p. 11 a. 21 b) t. 1 p. 397
- quo tempore peractae? t. 1 p. 398 a. t. 3 p. 296 a
- a quibus? t. 1 p. 398 a. b
- a non dominis factae num valeant? t. 1 p. 415 seq.
- num die dominico fieri potuerint? t. 1 p. 136 seq.
- Manus*, pro chirographo t. 1 p. 246. in not.
- Manus ecclesiastica*, quid? t. 6 p. 323 b
- Manus militaris*, quid? t. 1 p. 61 a
- cum executione militari non est confundenda t. 1 p. 61 a
- Manus mortuae*, quid? t. 1 p. 496 t. 6 p. 29 a
- Mappa lintea*, quid? t. 4 p. 199 a
- Mara vel Marcha*, quid in lingua Celtica Germanicaque significet? t. 2 p. 223
- Marcelliani*, quinam fuerint? t. 6 p. 117
- Marcellus*, Mag. offic. idem qui empiricus dictus t. 6 p. 164 b
- Marcellus*, Iureconsultus, quando eius scripta interierint? t. 1 p. 35 a
- Marcha v. Mara*.
- Marcharidus*, tyrannus sub Honorio, quis fuerit? t. 3 p. 375 seq.
- Marcianista*, quinam fuerint? t. 6 p. 117
- Marcomanni* Rom. Prouincias vexant (p. 90 b 94 b)
- Mare*, quando dicatur aperiri & claudi? t. 5 p. 121
- Marescalli mansionum v. Mansionum marescalli*.
- Maritus*, vxoris suae procurator, fines mandati seruare debet t. 1 p. 169
- soluta matrimonio, ob vitiles impensas in res dotales factas, retentione dotis vti non potest, nisi

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- est, nisi quatenus eas mandato vxoris fecit
t. 1 p. 169 b
- an mortua vxore eius sororem ducere possit?
t. 1 p. 338
- ex quibus causis olim vxori repudium mittere
potuerit? t. 1 p. 353 seq.
- an donationes, quas instabiles esse testatur, re-
petere possit? t. 2 p. 662
- an vxorem adulterii ex nuda suspicione accusare
possit? t. 3 p. 64 b
- Marmarius*, Episcopus Martianopolitanus t. 6 p. 11
in not.
- Marmora*, an in priuatis lapidicinis cuique cadere
liceat? t. 3 p. 517. 518. 525. 527
- sub ædificiis alienis non sunt perquirenda t. 3
p. 530
- vnus ciuitatis ad aliam non sunt transferenda
t. 5 p. 327 a
- insigniora in orbe Romano, quamnam fuerint?
t. 4 p. 215
- quibusnam sepulchra fuerint ornata? t. 3 p. 152 b
- Marmorarii*, quinam sint? t. 5 p. 59 b
- Marmorea tabula* olim in vsu fuerant t. 4 p.
199 a
- Marpaxis*, i. e. strator t. 2 p. 223
- Martianopolis*, vbi sita? (p. 33 a) t. 6 p. 13 b
- quando ibi subsisterit Constantinus M.? (p. 33 a)
quando Valens? (p. 85 a. 88 b)
- Martiatum*, vbi situm? (p. 88 b) t. 5 p. 523
- Martolossi*, qui? t. 2 p. 410
- Martyrium*, quid? t. 3 p. 163. 173 a
- Martyrum passiones*, quando olim in ecclesia reci-
tata? t. 5 p. 403 b
- Martyrum reliquie* v. *Reliquie*.
- Massa*, pro auro t. 4 p. 580 b
- pro fundo t. 4 p. 580 b
- Massa auri*, quomodo ad largitiones perferenda?
t. 4 p. 578 a
- quomodo æstimanda? t. 4 p. 578 b
- Mastruce*, quamnam vestes fuerint? t. 5 p. 240 b
- Mater*, an querelam aduersus testamentum filii
institui possit? t. 1 p. 200
- ex quibus causis exhæredari queat? t. 1 p. 201
- num eius bona liberi inter se diuidere possint,
matre iubente & in ea voluntate decedente?
t. 1 p. 226
- ad secundas nuptias transiens, num ea bona,
quæ a priore marito consecuta est, liberis
auferre possit? t. 1 p. 326
- quibus conditionibus ei tutela liberorum deferri
possit? t. 1 p. 363
- num ad petendos liberis tutores obstricta? t. 1
p. 364
- delatam filio legitimam hæreditatem, etsi creta
ab infante non fuisset, & bonorum possessio-
nem, etsi petita non fuisset, filio moriente,
consequatur t. 3 p. 373
- an & quatenus donationem ob ingratitudinem
liberorum reuocare possit? t. 2 p. 654. 656
661
- num eius consensus in nuptiis filię requiratur?
t. 1 p. 319 b
- Materfamilias* domo non extrahenda, etiam ob
debita publica t. 1 p. 63
- Materia*, pro massa auri t. 3 p. 207 a. 208 b
- Materna aui*, num ei nepotes, a matre exhære-
dati, succedere possint? t. 1 p. 470 b
- Materna bona*, quodnam in iis ius habeat pater,
filio superstite? t. 2 p. 682 seq.
- Mathematici*, quinam dicti, & quomodo puni-
endi? t. 3 p. 122. 129. 137. 144
- non interfint nocturnis sacrificiis t. 6 p. 297 b
- Matrices aqueductuum* t. 5 p. 368. 377
- Matricula militum* t. 2 p. 259. t. 5 p. 136 a
- Matrimonium*, num ad illud constituendum vxoris
deductio in domum mariti requiratur? t. 2
p. 378 seq.
- cum raptore initum, num validum? t. 3 p.
213 b
- v. *Nuptie*.
- Matrona*, iis vestes purpureæ interdictæ t. 3 p.
549
- ob debitum domo non extrahendæ (p. 13 a)
- Matronalia*, quando agitata? t. 4 p. 389 b
- Maximus*, tyrannus, quando Augustus appel-
latus? (p. 5)
quando occisus? (p. 5. 6 a) t. 5 p. 464 a
- eius acta a Constantino M. abolita (p. 11 a) t. 1
p. 486. t. 2 p. 496. 635. t. 4 p. 464
- Mazices*, qui? t. 2 p. 424 b
- Meatus aquarum*, *Meatus formarum* v. *Aqueductus*.
- Mechanici*, quinam sint? t. 5 p. 61 a
- interdum comitina primi ordinis ornatu t. 2 p. 112
- Mediaci*, quinam sint? t. 5 p. 58 b
- Mediale*, in re lignaria, quid? t. 5 p. 58 b
- Mediana*, vbi sita? (p. 71 b)
- Medicamentarius*, quis? t. 1 p. 354 a
- Medicamentum*, pro veneno t. 1 p. 354 a
- Medici*, salutaris ac necessariæ artis Professores
t. 5 p. 52
- dicti etiam archiatri t. 5 p. 34 b
- ab omnibus muneribus publicis fuisse immunes
t. 5 p. 27 b. 32. 34. seq.
- num honores seu dignitates capessere possint? t. 5
p. 28 b
- iniuriis & vexationibus non sunt afficiendi t. 5
p. 29 seq.
- salaria iis sunt præstanda t. 5 p. 30 b. 43 a
- annonæ non denegandæ t. 5 p. 31 a. 43 a
- ad militiam non sunt trahendi t. 5 p. 33 a
- num a meratone nec immunes? t. 5 p. 33 a. 34 b
- v. *Archiatr*.
- Medici virginum Vestalium* t. 5 p. 42
- Medici xylici* t. 5 p. 41 b
- Medietas debiti*, quid? t. 1 p. 443 a
- Mediocritas*, pro paupertate t. 4 p. 39
- Mediolanum*, cuius Italiæ metropolis fuerit? t. 1
p. 185 b
- quando ibi subsisterit Constantinus Magnus?
(p. 6 b. 7 b. 11 b. 28 a. b)
- quando Constans? (p. 42 a. p. 46 a. 47 a)
- quando Constantius? (p. 53 a. b. 54 a. 55 a
57 a. b)
- quando Valentinianus? (p. 72 b. 97 a. 108 a.
110 a. 113 a. 115. 119 b. 120. 122 a. 124
126 a)
- quando Gratianus? (p. 105 a. b. 110 a)
- quando Theodosius Magnus? (p. 129 b. 133 b
134 a)
- quando Honorius? (p. 144. b. 148 a. 149. 150
155 a. 157 a. 159)
- Meditatio* in arte gladiatoria t. 3 p. 327
- Medium*, pro alicuius rei dimidio t. 1 p. 39 in not.
t. 2 p. 347 in not.
- medio omisso causa extra forum ordinarium
ad altiorē iudicem trahi non potest t. 1 p.
94 seq.
- Megilla*, ludæorum festum t. 1 p. 144 b
- Melantia*, vbi sita? (p. 124 b) t. 4 p. 34 b
- Meletiani*, quinam fuerint? t. 6 p. 117
- privilegiis clericorum immunes t. 6 p. 123 a
- Melloproximi*, qui? t. 2 p. 145. 160
- Memoria*, quando firma? t. 1 p. 407 a
- Memoriales*, qui? t. 2 p. 232
- Mendacii præscriptio* opposita, num iudex pro
tenore veritatis iudicare possit? t. 1 p. 19 b
- Mendican-*

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Mendicantes* non inualidi, quomodo puniendi? t. 5 p. 286 seq.
- Mense* variae t. 5 p. 294
- Mense* antiquorum quadratæ t. 2 p. 227 a
- Mense* oleariae, quænam fuerint? t. 5 p. 294
- quomodo caducæ factæ? t. 5 p. 294 b
- quanti vendendæ? t. 5 p. 295 b
- Mense* regalis ius t. 2 p. 98
- Mensarii*, qui? t. 3 p. 203 a
- Mensores Portuenses*, quinam dicti? t. 5 p. 201 a
- Mensores Principis*, quinam fuerint? t. 2 p. 230
258. 345
- fuere sub dispositione magistri officiorum t. 2 p. 258
- eorum manus seu scripturam & adnotationem delentes, quomodo puniendi? t. 2 p. 345
- Mensularii*, quinam fuerint? t. 5 p. 294 b
- Mensura* militaris t. 2 p. 376
- Mensura*, in locis, vbi tributa suscipienda, publice fuere locata t. 4 p. 584 a
- vbinam asseruatæ? t. 4 p. 584 a. b
- quomodo exactores, qui mensuras maiores adhibent, puniendi? t. 4 p. 91
- Mensura priuatorum*, ad quas exactæ? t. 4 p. 584 a
- Mente* deducere, quid significet? t. 3 p. 226 b
- Mercator*, an is dicatur, qui fructus suos vendit? t. 5 p. 8 a
- Mercatores* v. *Negotiatores*.
- Merces*, quænam ad nationes barbaras non transuehendæ? t. 2 p. 405
- Mercimonium*, a quibus non exercendum? t. 2 p. 402 a
- Mercurii dies* v. *Dies Mercurii*.
- Mereri*, pro impetrare t. 1 p. 189 in not. t. 2 p. 267 in not.
- Meretrices*, num olim singulis hostris chryfargyrum iustale soluerint? t. 5 p. 4 b
- in tabernis obuiæ t. 3 p. 61
- Merum*, quid? t. 1 p. 208 a
- Merum imperium*, quid? t. 3 p. 351 b
- Mesaeum*, vbi situm? t. 4 p. 258 a
- Messitiani*, quinam fuerint? t. 6 p. 117
- Messis*, quo mense in Ægypto & Palestina peracta? t. 4 p. 64 a. b
- Messua feria* t. 1 p. 141 b
- Metalla*, quid sint, & quotuplicia? t. 3 p. 517
- Metallarii*, qui? t. 3 p. 517
- desertores sunt retrahendi t. 3 p. 530
- Metalli pæna*, quinam ea afficiendi? t. 3 p. 314
- Metallicus canon*, quid? t. 3 p. 521
- Metata*, quid? t. 2 p. 258
- eorum modus t. 2 p. 258. 347
- quinam ab iis fuerint immunes? t. 2 p. 258. 343
- seq. 357
- Metatores*, qui? t. 2 p. 230 b. 343 b. 346 a
- Metatorium*, quid sit? t. 6 p. 166 a
- Metaxa*, quid? t. 5 p. 542
- Metaxarii*, qui? t. 3 p. 542 b
- Metella Cæcilia* lex, a quo lata? t. 5 p. 247 b
- Metibalia*, quid sint? t. 3 p. 205 a
- Metragyrta*, quinam fuerint? t. 5 p. 286 a
- Metrocomia*, quænam dictæ? t. 4 p. 187 seq.
- Metus* multorum poena vnus t. 3 p. 234
- Michael Ducas*, quando imperium adeptus? t. 3 p. 96 in not.
- Miles*, pro officiali t. 3 p. 37 b
- Miliarium centesimum*, quid? t. 1 p. 185
- Militantes Principi*, quinam? t. 3 p. 109 seq.
- Militare sacramentum* t. 2 p. 259
- Militares*, quinam? t. 1 p. 59 b. t. 2 p. 312 in not. t. 5 p. 276 a
- Militares equi* t. 2 p. 256
- Militares exercitationes* t. 2 p. 250. 259 seq.
- Militares iudices*, de ciuilibus causis cognitores esse prohibentur t. 1 p. 100 a
- Militares promotiones* t. 2 p. 260
- Militaria arma* t. 2 p. 257. 260
- Militaria opera* t. 2 p. 252
- Militaris annona* t. 2 p. 255. 259
- Militaris dignitas* an & quando curialem liberet curiali nexu? t. 2 p. 103
- Militaris disciplina* t. 2 p. 261
- Militaris expeditio* t. 2 p. 258
- Militaris res* t. 2 p. 247 seq.
- Militaris vestis* t. 2 p. 256. 259. 260. 333
- Milites*, quomodo alias vocati? t. 2 p. 248
- quomodo a se inuicem differant? t. 2 p. 437
- vbinam conueniendi? t. 1 p. 90 a. t. 2 p. 263
- t. 3 p. 74
- privatis negotiis sese non immisceant t. 2 p. 370
- num aduocati & procuratores esse possint? t. 1 171. t. 2 p. 283
- num eorum bona, si intestati sine legitimo hærede decedant, fisco adquirantur? t. 1 p. 481. t. 2 p. 264
- quasnam personas ad se euocare possint, familiaræ euocandæ iure impetrato? t. 2 p. 268 a
- gratiola missione dimissi numeris suis sunt restituendi t. 2 p. 269
- per saltum & suffragium ad honores promori, quomodo puniendi? t. 2 p. 272
- iuuenes ingenuos militiæ idoneos penes se occultantes, quomodo puniendi? t. 2 p. 276
- non vagantur per possessiones priuatorum t. 2 p. 278
- non polluant aquam fluminis immundo fimo seu cæno turbido t. 2 p. 281
- non narent in parte fluminis, ad cuius ripam legiones constitutæ t. 2 p. 281
- priuatorum obsequiis, negotiis & vilitatibus non vacent t. 2 p. 283
- vagantes a signis suis, quomodo coercendi? t. 2 p. 284 seq.
- de vno numero ad alium numerum non transferendi t. 2 p. 286
- annonis suis sint contenti t. 2 p. 304
- num pro annona pecuniam vel pretium exigere possint? t. 2 p. 256. 310. 312. 313 seq.
- num omnes a censu sint immunes? t. 2 p. 437
- cur iis aditus ad urbem interdictus? t. 2 p. 437
- v. *Tirones*. it. *Veterani*.
- Milites castellani* t. 2 p. 250
- Milites limitanei* t. 2 p. 249
- Milites fescuplarii* t. 1 p. 268 b
- Militia*, de quocumque obsequio, cura, procuratione publica t. 2 p. 112
- Militia armata*, quomodo sub primis Imp. Christianis constituta fuerit? t. 2 p. 247 seq.
- quando curialem nexu curiali liberet? t. 2 p. 271 a
- ei se offerens quid probare debeat? t. 2 p. 288
- Militia cohortalis* t. 2 p. 248
- Militia equestris* t. 2 p. 248 seq.
- Militia legionaria* t. 2 p. 249
- Militia officialis*, quando curialem nexu curiali liberet? t. 2 p. 271 b
- Militia pedestris* t. 2 p. 248
- Militia scholaris* t. 2 p. 248
- Miltiades*, Ep. Rom. quando mortuus? (p. 9 a)
- Mime*, earum vestes & ornatus t. 5 p. 423
- Minerva atrium* t. 4 p. 72
- Ministeriani*, *Ministeriales Domini*, qui? t. 2 p. 226 a. 602 a. t. 5 p. 289 a
- Ministerii*

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Ministerii vox*, de officio iudicis t. 1 p. 451 in not.
pro opera t. 2 p. 365 in not.
- Ministerium aulicum* t. 2 p. 215 b
- Ministri factionum*, qui, & quomodo puniendi? t. 3 p. 106 a
- Ministri iudicum*, qui? t. 3 p. 235 b
- Minizum*, seu *Mnizum*, vbi situm? (p. 152 b) t. 3 p. 337. 390
- Minores*, quotuplices sint? t. 2 p. 641 a
num aduersus tutorum curatorumque fraudes in
integrum restituendi? t. 1 p. 182
quando restitutionem in integrum petere pos-
sint? t. 1 p. 185
an restituantur, si quid prætermiserint autigno-
rauerint? t. 1 p. 187 a
num eorum res sine decreto possint alie-
nari? t. 1 p. 281 seq.
num in tutoris & curatoris bonis tacitam habe-
ant hypothecam? t. 1 p. 365 seq.
an aduersus neglectam a tutore vel curatore condi-
tionem restituantur? t. 1 p. 367 b. t. 4 p. 151
- num aduersus minorem momenti actionem seu
interdictum exercere possint? t. 1 p. 460
olim etiam emancipari soliti t. 2 p. 644
num aduersus subhaftationem restituendi? t. 3 p. 510 b. t. 4 p. 95
- num a censu immunes? t. 5 p. 133 b. 135
v. *Pupilli*.
- Minuscularii*, quinam inter exactores tributorum
fuerint? t. 4 p. 70 b. 207 b
- Miscere*, quid significet? t. 1 p. 373 in not.
- Miserabiles* fortunæ iniuria personæ, quæ? t. 1 p. 65 b
- Miseri*, quinam interdum dicti? t. 3 p. 20 in not. 285 b
- Mistra*, num prohibita? t. 3 p. 127 b
- Missa*, quid? t. 2 p. 149 b
- Missim facere*, quid? t. 2 p. 149 b
- Missi Dominici* t. 1 p. 29 b
- Missilia aurea* Imperatori referusta t. 3 p. 199 a
- Missio militaris*, quotuplex sit? t. 2 p. 263. 269. t. 5 p. 18. 412 b
- Mitatum*, synagoga Saracenorum t. 2 p. 343 b
- Mittendarii*, qui? t. 2 p. 207. 212. 221
- Mixta pecunia*, a Romanis vsurpata t. 3 p. 198 b
- Mixtum argentum*, quid sit? t. 3 p. 198 b
- Mobilia*, quæ vetustate temporis non mutantur,
num a tutoribus in tutissima custodia collo-
canda? t. 1 p. 370 a
- Moderatio*, quid? t. 1 p. 36 b
pro abstinentia t. 2 p. 573 b
- Moderator Prouincie* v. *Rektor Prouincie*.
- Modestinus*, quamnam eius scripta auctoritatem in
iudiciis obtineant? t. 1 p. 33 seq.
- Modestus*, Præf. pratorio t. 4 p. 434 a
- Modiatio*, quid sit? t. 5 p. 95 in not.
- Modica cause* non requirunt denunciationum amba-
ges t. 1 p. 120 b
- Modii anei vel lapidei* per mansiones singulas collo-
cati t. 4 p. 586 a
- Moduli aquarum* t. 5 p. 369 b. 372. 375. 382
- Modus*, ad quem mensuræ priuatorum exigendæ
t. 4 p. 584 a
- Mœcha* dat causam repudio t. 1 p. 354 a
- Mœnia*, pro ædificiis t. 5 p. 209 in not. 281 in not.
- Mœniana* v. *Parapetasia*.
- Mogontiacum*, quando ibi Gratianus fuerit? (p. 101 b)
- Mola pistrinorum publicorum*, vbinam Romæ
fuerint? t. 5 p. 528 a
- Moles*, pro aggeribus t. 3 p. 256 b
- Molitiones*, pro ædificiis & operibus publicis t. 1 p. 242 a. t. 5 p. 343 in not.
- Mollities* v. *Pederastia*.
- Momentaria possessionis interdictum*, quid? t. 1 p. 99 a. 448 a.
- Momenti actio*, quid sit? t. 1 p. 195 b. t. 3 p. 82 a
celeriter est expedienda t. 1 p. 118 b
per quamcunque personam exerceri potest t. 1 p. 460
num in ea temporum cursus obseruandus? t. 1 p. 117 seq.
- Monachi*, quinam appellati? t. 6 p. 106
num a clericis diuersi? t. 6 p. 77 b
per totum orbem Romanum fuere dispersi t. 6 p. 106
quamdiu probandi? t. 6 p. 77 a
quinam a Valente ad curiam retracti? t. 4 p. 434 seq.
- num ad armatam militiam coacti? t. 4 p. 437
humanitatis intuitu pro reis intercedere & ap-
pellare potuerunt t. 3 p. 338. t. 4 p. 283
reos supplicio addictos vindicare vetui t. 3 p. 335 seq. 338. t. 4 p. 283. t. 6 p. 107 b
- viduarum & pupillarum domos adire, & ex
earum bonis quicquam consequi prohiberi t. 6 p. 54
cur iis a Theodosio M. ad tempus interdictæ
ciuitates? t. 6 p. 107 seq.
- ob templa diruta plures vulnerati & occisi t. 6 p. 315
- quosnam habeant hæredes? t. 1 p. 479 seq.
- v. *Clerici*.
- Monachismus*, an & quando a curia liberarit? t. 4 p. 434
- Monasteria* virorum & mulierum, num semper
fuerint distincta? t. 3 p. 39
- Monaxius*, Præf. Vrbi? t. 5 p. 261 a
- Monazones*, quinam fuerint? t. 4 p. 433. t. 5 p. 300 b
- Moneta*, quid? t. 3 p. 187. 191 a
cuius materia, forma, species, pondus, pretium
t. 3 p. 187 seq.
num a priuatis, extra monetas publicas, cu-
denda? t. 3 p. 193. 201
olim in Gallia Prælati & Baronibus monetæ
cudendæ ius a Regibus concessum t. 3 p. 201 b
- v. *Pecunia*.
- Moneta falsa*, quæ? t. 3 p. 189. 193
- Moneta proba* est conseruanda t. 3 p. 207 a
non reprobanda t. 3 p. 204
- Moneta publica* seu *fiscalis* in oriente & occidente
t. 3 p. 194
- Monetalis pes* t. 2 p. 375
- Monetam vitare*, quid sit? t. 3 p. 191 a
- Monetarii*, quinam dicti? t. 3 p. 188. 533 seq.
num dignitatibus a sua conditione liberati? t. 3 p. 533. t. 4 p. 366 a
num filiarum eorum extraneis copulari potuerint? t. 3 p. 539
num alia mulier monetario impune necti? t. 3 p. 539
- Monetarii falsa moneta*, quinam sint? t. 3 p. 189. 191. 193. 200
maiestatis crimine tenentur t. 3 p. 200
quomodo in eos inquirendum? t. 3 p. 191 seq.
num iis appellatio ad Principem permissa? t. 3 p. 192 b
quomodo puniendi? t. 3 p. 189. 193. 196
quomodo hi, qui eis ministerium præbuerint?
t. 3 p. 191. seq. 193. b. 195
quomodo custodes, qui eos dimittunt? t. 3 p. 192 b
ab indulgentia exclusi t. 3 p. 299. 301. 302
eorum

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- eorum accusatores pramiis euocati t. 3 p. 192 a
- Monetarum procuratores* t. 3 p. 194 b
- Monolinum*, quid sit? t. 5 p. 425 a
- Montanista*, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 169 b
- Montenses*, quinam dicti? t. 6 p. 117. 182. 183 a
- Monumenta v. Sepulchra.*
- Mora dilationum v. Dilationes.*
- Morator*, litis, quando non puniatur? t. 3 p. 288 a
- Morator vrbicarii canonis*, quomodo mulcandus? t. 4 p. 31 a
- Moratoria prescriptio*, quid? t. 1 p. 15. 16
- Moratoria inducia & dilationes*, num a principe concedi possint? t. 1 p. 16 a
- Mores populi Rom.* a Constantino M. emendati (p. 19 a. b)
- v. *Mos.*
- de *Moribus actio* personalis fuit, neque in hæredes vel ad hæredes transiit t. 1 p. 343 a
- Morbundi*, num iis olim sacramenta indistinctim administrata? t. 4 p. 411 a
- Morsus honoris alieni*, quid sit? t. 2 p. 276 in not.
- Mortifera pena* t. 3 p. 314
- Mortis intentata crimen*, num in hoc serui vxoris & mariti quæstioni subiiciendi? t. 3 p. 67
- Mortui*, eorum bona quando peti possint? t. 3 p. 483 seq.
- quando ex eorum chirographis hæredes conueniri possint? t. 1 p. 247
- mortuo procuratore post litem contestatam, num ad eius hæredes lis transcat? t. 1 p. 171 seq.
- num morte mandantis procuratorium ad lites mandatum extinguitur? t. 1 p. 166
- Mos fidelissima vetustatis* est retinendus etiam in his, quæ ad voluptatem publicam & lætitiâ communem spectant t. 5 p. 395 a
- v. *Consuetudo.*
- Motio*, vox in arte agrimenfioria frequens t. 1 p. 242 a
- Mouere*, pro amouere, remouere t. 2 p. 17 in not.
- Mouere arma*, quid significet? t. 5 p. 476
- Mouere militem*, quid? t. 2 p. 536 b
- Mula*, in cursu publico adhibita t. 2 p. 539 a
- Multa*, a iudice imposita, num ab ea appellari possit? t. 4 p. 269
- quænam pauperibus eroganda? t. 4 p. 322 b
- quænam hæreticis dictata? t. 6 p. 153. 175
- num defensores ciuitatum multæ dicendæ ius habuerint? t. 1 p. 70 a
- Multa frumentaria*, quibusnam imposita? t. 2 p. 32 seq.
- Multare*, pro male multare, & plagis etiam afficere t. 2 p. 352 in not.
- Multatitii serui*, qui? t. 1 p. 402 b
- Mulier* post maritorum obitum retinet quæ donato acceperunt pro iure osculit, i p. 308 b
- quare, si donent, Velleiano non iuuentur? t. 1 308 b
- olim per virum aut aliam personam respondere potuerunt t. 1 p. 63 b
- an forum ordinarium declinare altioremq; iudicem protinus adire possint? t. 1 p. 95 b
- num semper fora maritorum sequantur? t. 1 p. 96. t. 5 p. 78 b
- pro se, non vero pro aliis agere aut intervenire possunt t. 1 p. 170. 374 b
- quando in integrum restituantur? t. 1 p. 187
- quando & quomodo veniam ætatis impetrare possint? t. 1 p. 190 seq.
- num minores adhuc res suas alienare queant? t. 1 p. 282
- olim ob mores grauiore tota dote multata? t. 1 p. 343
- quibusnam olim eorum tutela demandata? t. 1 p. 359
- seruile contubernium secutæ, quomodo puniendæ? t. 1 p. 411 seq.
- quomodo puniendæ, qui cum seruis propriis occulte rem habuere t. 3 p. 78
- an & quando iis accusandi ius sit? t. 3 p. 5
- iis interdictæ vestes purpureæ t. 5 p. 549
- Muliercularius*, quis? t. 1 p. 353 b
- Muliones*, qui? t. 2 p. 540 b
- non sunt subtrahendi aut liberandi t. 2 p. 586
- Mulomedici*, qui? t. 2 p. 562. t. 5 p. 59 a
- Multa v. Multa.*
- Mundabuccella*, quæ? t. 5 p. 273 a
- Mundeburde*, quid apud veteres Francos fuerit? t. 5 p. 100 b
- Munera*, pro annonis & tributis t. 4 p. 37 in not.
- Munera*, quomodo differant ab honoribus? t. 5 p. 28 b
- Munera ciuilia v. Ciuilia munera.*
- Munera extraordinaria v. Extraordinaria munera.*
- Munera sordida v. Sordida munera.*
- Munerarii*, quinam fuerint? t. 5 p. 453 in not.
- Municipes*, qui? t. 2 p. 449 in not. t. 4 p. 88
- in not. 364 in not.
- durante officio nihil emptionis & donationis titulo consequi possunt t. 2 p. 671. 673 seq.
- v. *Decuriones.*
- Municipia* non tantum plebem habuere, sed etiam suum senatum t. 4 p. 352
- v. *Curia.*
- Munifex*, quis? t. 2 p. 528
- Munificæ familia*, quæ? t. 2 p. 226 b
- Munifici*, id est, munera præstantes, subeuntes t. 4 p. 552 in not. t. 3 p. 192 b
- Munificum prædium*, quodnam? t. 4 p. 43 in not.
- Munimenta*, num in his annona militaris condita? t. 2 p. 252. 307
- Munitio itinerum*, quid sit? t. 5 p. 383
- Munus*, genus ludorum t. 2 p. 36 b. t. 3 p. 175 a
- Munus Kandida*, quid significet? t. 2 p. 60 a
- Munus rerum extraordinariorum v. Extraordinaria munera.*
- Muratorii* dissertationes duæ de antiquis Christianorum sepulcris t. 3 p. 165 seq.
- Murci*, quinam? t. 2 p. 376
- quomodo puniendi? t. 2 p. 376. 385. 451
- Muri*, quibusnam expensis sint excitandi, siue instaurandi? t. 5 p. 346. 348. 361. 363
- Murileguli*, qui? t. 3 p. 532
- conditionem suam non potuerunt deferere t. 1 p. 543
- vxorem de eorum familiis accipiens, eorum conditioni necdebatur t. 3 p. 536
- ex filiabus eorum nati matris conditionem sequebantur t. 3 p. 543
- num a lustrali collatione immunes? t. 5 p. 15 a
- Mursa*, vrbs in Pannonia, quando ibi Constantinus substituit? (p. 59 a) t. 4 p. 405 in not.
- Murfillum*, vbi situm? (p. 11 a. 12 b)
- Murus nouus* Constantinopoli quando exstructus? (p. 180 a)
- Musuarii*, quinam sint? t. 5 p. 59 b
- Mussatim*, mussitanter t. 1 p. 53 b
- Mutationes*, quid? t. 4 p. 18 b
- Mutui compassus littera*, quæ? t. 3 p. 16 b
- Mutuum*, quomodo differat a scenore? t. 1 p. 120 a
- Nysia*, prima & secunda t. 2 p. 335 in not.
- Nysierii vox*, quomodo interdum sumatur? t. 6 p. 131 in not.

N.

Naissus, vrbs, vbi sita? (p. 11 a) t. 4 p. 199 b

quando Constantinus M. ibi substituit? (p. 17 b 31 a. 35 b)

quando

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- quando Constanti? (p. 47 a)
 quando Valens & Valentinianus? (p. 71 b)
Narbona, regia Gothorum sedes t. 5 p. 474 a
Narbex, quid sit? t. 3 p. 400 b
Nassonacum, ubi situm? (p. 95 a)
Natales ad militiam se offerentis sunt examinandi t. 2 p. 288
Natales dies Romæ & Constantinopoleos feriat, & cur? t. 1 p. 143 seq.
Natales Principum, quot? t. 2 p. 143 b. 156 a
 summa festiuitate & lætitia transacti? t. 1 p. 143 b
 iis spectacula edita t. 5 p. 397
Natalis Christi, quando in orbe Romano iuridicis diebus exemptus? t. 1 p. 143 b
 eo spectacula edi vetitum t. 5 p. 401 a
Natalis nauigationis t. 5 p. 121 a
Natalitia indulgentia t. 3 p. 291 seq.
Natus, vbinam a militibus sint exercendi? t. 2 p. 281
Nati matris conditionem sequuntur, non qui in vtero latent t. 1 p. 403 a. t. 2 p. 8 b
Natura masculorum, i. e. sexus t. 2 p. 53 in not.
Natura peregrini, quinam dicti? t. 3 p. 131 a
Naturales liberi, qui? t. 1 p. 392
 quantum ex bonis paternis, vna cum matre consequi possint? t. 1 p. 393 seq. 395 seq.
Nauarchi v. *Nauicularii*.
Naves fabricandi peritia Barbaros non docenda t. 3 p. 349
 iis olim tituli & nomina dominorum inscripta t. 5 p. 115 a
Naves, fiscalibus speciebus onustæ, non sunt priuatis rebus onerandæ t. 5 p. 115
Naves, murilegulæ functioni obnoxia, non sunt usurpandæ t. 3 p. 540
Naves oneraria, qua capacitate ædificandæ? t. 5 p. 92
Naves priuatorum, num ad annonam transuehendam angariari possint? t. 5 p. 113. 290
Naufragium, an & quando nauicularii de eo teneantur? t. 5 p. 96 seq.
 quomodo probandum? t. 5 p. 116 seq.
Nauicularii, quinam fuerint? t. 5 p. 64
 eorum munus in quonam consistit? t. 5 p. 64
 ex quo hominum genere desumpti? t. 5 p. 65
 variis ornati fuere priuilegiis t. 5 p. 65. 68. 89. 72 seq. 99
 quomodo eorum fraudibus occursum? t. 5 p. 66. 121 a
 eorum prædia an & quomodo alienari possint? t. 5 p. 103 seq.
 naufragium passi, quando & quomodo illud probare debeant? t. 5 p. 117 seq.
Nauigatio, quando instituenda? t. 5 p. 98. 121
Nauta, yiles personæ t. 5 p. 119 a
 ad veritatem super naufragio inquirendam, tormentis sunt subiiciendi t. 5 p. 119 a. 121 a
Nauta Tiberini, quinam fuerint? t. 5 p. 290
 a subuectione canonis vrbicarii non exculati t. 5 p. 290
Nautici v. *Nauicularii*.
Necessaria, pro victu, annona, copiis t. 2 p. 596 a. b
Necessitas extraordinaria t. 4 p. 125
 v. *Extraordinaria munera*.
Necessitas publica, quid sit? t. 2 p. 2. 20 in not.
 ea, quæ per necessitates publicas facta sunt, neque obliunt ad vltra constringendum, neque profunt ad liberandum t. 4 p. 541 n
Necessitates, pro familiis, vxoribus t. 2 p. 532 in not.
 pro muneribus t. 3 p. 437
Necessitudo, pro necessitate t. 2 p. 34 in not.
Necessitudines, quinam hac voce intelligantur? t. 1 p. 378 a
Necromantia, ab indulgentia exclusa t. 3 p. 295
Nectarius, Ep. Constantinopolitanus t. 6 p. 11 in not. 17
Neglecti limites barbaris prædandi facultatem tribuere t. 2 p. 266 a
Negligentia tutoris nocere non debet pupillo t. 1 p. 368 a
Negotiatio veteranis commendata t. 2 p. 435
 clericis interdicta 440. 441. 442
Negotiatores lustrali collationi obnoxii t. 5 p. 2
 a plebeis distincti fuere t. 6 p. 190 in not.
Negotiorum gestorum actio non requirit denunciationum ambages t. 1 p. 120 b
Negotium, idem quod lis, controuersia t. 1 p. 436 in not.
 pro causa principali & proprietatis t. 1 p. 451 in not.
Nemassa, ubi sita? t. 4 p. 601 b
Nemisiaci, quinam fuerint? t. 5 p. 215 b
Nemesis, quænam dicta? t. 5 p. 216 a. b
Nepotes, num filiorum loco habeantur? t. 1 p. 393 in not.
 ex filia, num auo materno succedant, concurrentibus auunculis & materteris? t. 1 p. 470 seq.
Nepotianus, Romæ tyrannide assumpta, a Magnentianis breui occiditur (p. 49. a. b)
Neque, pro nequidem t. 1 p. 210 in not.
Nero, quinam locus ita dicatur? t. 5 p. 374 a
Nestoriani, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 211
 cur Simoniani dicti? t. 6 p. 211 a
 eorum cœtus prohibiti t. 6 p. 212 a
Nestorius, hæreticus, quidnam docuerit? t. 6 p. 211 a
 quando damnatus? t. 6 p. 211 a
 eius librorum lectio prohibita t. 6 p. 212 a
Nexum, idem quod obligatum, oppignorum, obstrictum, obnoxium t. 1 p. 262 in not.
Nexum facere, pro oppignorare t. 1 p. 262 in not.
Nicaa, quomodo alias appellata? t. 1 p. 15
 quando ibi subsisterit Constantinus M.? (p. 25 b)
 quando Constantius? (p. 60 b)
 quando Arcadius? (p. 152 b. 164 b)
Nicanum Concilium, quando habitum? (p. 25 b)
Niches, quid sint? t. 6 p. 323
Nicomedia, vrbium Bithyniæ mater t. 3 p. 9 h. t. 4 p. 562
 terræ motu collapsa (p. 59 a)
 quando ibi subsisterit Constantinus Magnus? (p. 23 b. 30 a)
 quando Iulianus? (p. 64)
 quando Valens? (p. 90 a)
 quando Arcadius? (p. 101 b)
Niſeparchi, quinam fuerint? t. 5 p. 301 b
Nidor turis v. *Tus*.
Nilus, omnis fecunditatis in Ægypto parens t. 3 p. 256 seq.
 cur ab Hebræis *Schichor*, h. e. *Niger*, vocatus? t. 3 p. 558
 eius aggeres qui corrumpunt, quomodo plectendi? t. 3 p. 258 b
 ab eo repurgando corporati ciuitatis Alexandrinæ liberati t. 5 p. 305
Nobiles, quinam apud Romanos appellati? t. 1 p. 318 a
 num quæstionibus subiici possint? t. 3 p. 272 b
 num mercimonium exercere queant? t. 5 p. 11 b
Nobilissimus dignitas, quibusnam ab Imperatoribus collata? t. 5 p. 23 b
Nobilitas,

INDEX RERVM ET VERBORVM.

Nobilitas, pro senatu urbis Romæ t. 1 p. 318 a
t. 3 p. 140 a
Nocturnum peccata nota esse oportet & expedit t. 3
p. 262 a
Nocturna sacrificia, prohibita t. 3 p. 136
v. *Sacrificia*.
Nomen, pro ipsa re t. 2 p. 676 in not.
pro debito t. 4 p. 611 in not.
quisque nominis sui memor sit t. 1 p. 70 b
Nomen dominicum, pro imperatorio t. 3 p. 368 a
Nomina patrum, filiis sacra t. 2 p. 685 in not.
Nomina principum, pro ipsis principibus t. 1 p.
153 in not. t. 3 p. 53 a
prædiis, quorum proprietas fisco vindicata, olim
fuerit adfixa t. 3 p. 368 a
it. operibus, pecunia publica exstructis t. 5 p.
343 a
Nomina tyrannorum, e fastis publicis & actis omni-
bus priuatis erasa t. 3 p. 341 b
Nominari, pro designari t. 2 p. 61 in not.
Nominatio ad munera publica, quando fieri solita?
t. 4 p. 389
an contra eam appellatio interponi possit? t. 4
p. 242. 245. 253. 279 seq. 298. 361. 370
Nominatio duumvirorum, quomodo facienda? t. 4
p. 459. 563
Nominatio Prætorum, quid, & quomodo facta?
t. 2 p. 31. 41 a. 48 b. 50. 62
Nominatores susceptorum & præpositorum, horum
nomine fuere obligati t. 4 p. 418 seq. 575. 585
Nominatorii breues, quinam dicti? t. 4 p. 207 b.
Nonarum dies tertius feriatas t. 1 p. 141 b
Notarii, quinam fuerint? t. 4 p. 363 b
olim magno in honore fuerunt apud Impera-
tores t. 2 p. 88
in quibus negotiis a principibus cum mandatis
missi? t. 1 p. 29 b. t. 2 p. 88
num mandata scripta exhibere teneantur? t. 1
p. 30 a
a sordidis muneribus fuere immunes t. 4 p. 136 a
eorum munus & priuilegia t. 2 p. 88 seq.
Notio propria, iurisdictio alicui competens t. 1
p. 50 in not.
Novatiani, quinam fuerint? t. 6 p. 117
quando & ubi damnati? t. 6 p. 124. 125 a.
202. 222. 330
Novellæ, quænam constitutiones appellatæ? (p.
211 b)
Noviodunum, quando ibi Valens Imp. substituit?
(p. 88 b)
Novum quiddam, *Novum aliquid* v. *Extraordinaria*
munera.
Novus hæres, pro posthumo t. 1 p. 375 a
Noxii, pro reis criminum t. 4 p. 72 in not.
Nubendi vox, pro flagitioso stupro t. 3 p. 65 seq.
Nudare, pro spoliare concutere t. 3 p. 234 in not.
Numerarii, quinam fuerint? t. 2 p. 470. 475. 477
668 a. t. 4 p. 593
eorum fraudibus & versutiis occurrit Iulianus
t. 2 p. 477 seq.
Numeri, a Pythagoræis exculti t. 4 p. 423 b
Numerus liberorum v. *Ius liberorum*.
Numinis appellationem principes Christiani sibi
vindicarunt t. 1 p. 155 b
Numisma, pro ipsa moneta t. 3 p. 189 in not.
Nummarii, qui? t. 2 p. 634 in not.
Nummarii iudices, quinam dicantur? t. 3 p. 238 a
Nummi, varix eorum species t. 2 p. 38. 188. 461
seq.
v. *Moneta*.
Nummularii, qui? t. 3 p. 203 t. 4 p. 600 b
v. *Collegarii*.

Tom. VI.

Nummus, falsa fusione formatus, quis? t. 3 p.
193 b
Nuncupatorium testamentum, quo princeps vel potens
aliquis hæres institutus est, num solenni prius
scripto præferendum? t. 1 p. 383
Nundina, quid hæc vox significet? t. 3 p. 546 a
Nundinare, quid? t. 3 p. 32 a
Nundinatio, quid? t. 3 p. 561 a
pro æstimatione, pretio t. 2 p. 327 in not.
Nundinatio honorum, inhonesta t. 1 p. 253
sub imperatoribus maxime exercita t. 3 p. 224
seq.
Nundinatio purpure prohibita t. 3 p. 546
Nuntii publica lætitia t. 2 p. 264
ab inuitis nihil exigant t. 2 p. 629. 632. 634 seq.
Nuntii sedis apostolica, virum iis sine litteris creda-
tur? t. 1 p. 31 a
Nuper & dudum, quomodo de lege vno tem-
pore lata dici possit? t. 4 p. 217 b
Nuptiæ, quid sint? t. 1 p. 317
sine patris consensu contractæ sunt nullæ t. 1
p. 319 a
inter Iudæum & Christianum prohibita t. 1 p.
320. t. 6 p. 244
num validæ omisso solemnitate? t. 1 p. 321 a
an inter pares honestate personas celebrandæ?
t. 1 p. 321 b
quot testes olim in iis adhibiti? t. 1 p. 322 a
an & quando principis rescripto contrahi vel con-
summati possint? t. 1 p. 330
an quacumque præditus potestate nuptias iuvicæ
petere possit? t. 1 p. 335
cum duobus fratribus & duabus sororibus illi-
cita t. 1 p. 338
quænam gentilibus prohibita? t. 1 p. 348
iis auspices interesse soliti t. 6 p. 287 in not.
Nuptiæ incestæ, quæ? t. 1 p. 336
Nuptiæ secundæ, quando celebrandæ? t. 1 p. 322
seq.
Nuptiæ senatorum t. 2 p. 8 b
Nutrices, raptoribus virginum fauentes, quomodo
puniendæ? t. 3 p. 214 a
Nutricum fabula, quid? t. 1 p. 319 a. t. 3 p. 212
in not.
Nutrirî, pro augeri t. 4 p. 609 in not.

O.

Oasena deportatio t. 3 p. 258 b
Oblatio ad evitandam commissi pœnam t. 4 p.
569 b
ad sistendas vsuras t. 1 p. 443 b
Oblatio auri coronarii t. 3 p. 7. 16. 19
Oblatio equorum, quando & a quibus præstanda?
t. 2 p. 458. t. 4 p. 142 seq.
Oblatio votorum t. 2 p. 459 seq.
non solum pro felicibus anni auspiciis facta, sed
etiam ob victoriam de tyranno partam, de-
cennialibus item, & quindecennialibus imperii
t. 2 p. 467 a
Oblatitium aurum, quid? t. 2 p. 7. 16 a. 157
ubi soluendum, & per quos exigendum? t. 2
p. 17 a. 19
Oblatiuæ functiones, quæ? t. 2 p. 54 b
Obligatio litterarum, quid? t. 1 p. 120 b
Obnoxia corpora, quid? t. 4 p. 610 b
Obnoxii, pro debitoribus t. 1 p. 246 in not. t. 4
p. 83 in not.
Obryza, obrussa, quid? t. 2 p. 460 b. t. 4 p. 601
a. 569 a
Obryziacum aurum, quid? t. 2 p. 460 b. t. 3 p. 187
Obryzum, quid? t. 2 p. 460 seq.
Obsecundatores sacrorum seriniorum, qui? t. 2 p.
149

(X)

Obsequela,

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Obsequia*, pro obsequio t. 4 p. 409 in not.
Obsequia Palatina, quid sint? t. 2 p. 234 a
Obsequii vox, quid significet? t. 2 p. 215 a
Obseruantia vox in fulgurali scientia t. 6 p. 286 a
Obseruare, pro obsequi, seruire t. 2 p. 234 in not.
Obsonatores, quinam dicti? t. 5 p. 289 a
Obsonium, quid? t. 5 p. 203 a
Obstricli, i. e. interdicti t. 2 p. 503 in not.
Obuagulatam ire, quid significet? t. 4 p. 343 b
Obuium, pro eo, quod obstat, & alicui rei impedimento est t. 4 p. 269 in not.
Occasus, pro morte t. 1 p. 468 in not.
Occiduum, pro occidentali t. 2 p. 463 b
 pro imminuto t. 2 p. 463 b
Occisores consiliarium principis, quomodo plectendi? t. 3 p. 116 a
Occultatores bonorum, ad proscriptos pertinentium, quomodo puniendi? t. 3 p. 360
 quando bona illa restituant? t. 3 p. 375
Occultatores coloni fugitiui, quomodo coercendi? t. 1 p. 497
 maleficorum, quomodo puniendi? t. 3 p. 141
 gynæciariorum quomodo? t. 3 p. 534
Occultatores desertorum, qui? t. 2 p. 262. 410
 412. 413 seq. 416 seq.
 quomodo puniendi? t. 2 p. 262. 394
Occultatores latronum, quomodo puniendi? t. 2 p. 415 t. 3 p. 245
Occultatores reorum, quomodo plectendi? t. 3 p. 244
Occupare, pro non iure acquirere t. 1 p. 253 in not.
Occupatorii agri, qui? t. 1 p. 220
 num militibus perpetuo iure traditi? t. 1 p. 219 seq.
Occurrere, pro concurrere, sufficere t. 2 p. 559 in not.
Occursus iudicis, quid? t. 1 p. 193 in not.
Octauarium vestigal ex rebus venalibus olim fisco solutum t. 3 p. 506 b
Oeconomus ecclesiarum, qui? t. 1 p. 480 a. t. 3 p. 391 b
Oescus, ciuitas, vbi sita? (p. 30)
Offerentes, qui? t. 2 p. 383 in not.
Offerre, pro vltro indicare t. 3 p. 513 in not.
Officia, quando celebrata? t. 2 p. 3
Officia diuersa t. 2 p. 597
Officia Palatina t. 2 p. 1 seq.
Officiales, quinam fuerint? t. 2 p. 597. t. 5 p. 232 in not. 235 b.
 varii eorum ordines t. 2 p. 597
 eorum munera & priuilegia t. 2 p. 597 seq.
 quonam habitu vsi? t. 5 p. 235 b
 v. *Apparitores*.
Officialis militia differt ab armata t. 2 p. 271
Officiarii ante condemnationem deponi siue degradari non possunt t. 3 p. 29 a
Officina pistorum in vrbe Roma t. 5 p. 168. 174. 176
 suos habuere patronos t. 5 p. 168. 170. 174. 179
Officiorum expensæ t. 5 p. 436 b seq.
Officiorum Principes t. 1 p. 34 a. b. t. 2 p. 184
Officium, num is, qui se sponte officio abdicauit, & ad idem officium redeat, pristinum locum recuperet? t. 2 p. 136 b
Officium Præfectorum prætorio t. 1 p. 37
Vicarii Præfectorum t. 1 p. 40
Rektorum Prouinciarum t. 1 p. 42
Iudicum ciuilium t. 1 p. 57
Iudicum omnium t. 1 p. 62
Officium summa rei, quid? t. 4 p. 95 a
 an idem quod officium procuratoris? t. 4 p. 95 a
Olearia mensa v. *Mensa olearia*.
Oleum, num militibus ab hospitibus præbendum? t. 2 p. 359 seq. 514 b
 olim populo gratis datum t. 5 p. 256 b. 284 seq. 294 a
 quantum ex Africa Romam destinatum? t. 5 p. 256 b
Olim, quando hæc vox occurrat? t. 4 p. 221 a
Olouera vestes v. *Holouera vestes*.
Omnis, pro principalis t. 4 p. 306 in not.
Onera extraordinaria v. *Extraordinaria munera*.
Onus rbedarum v. *Rbeda*.
Opera ad prosecutionem equorum a rusticis non sunt exigendæ t. 4 p. 97 seq.
 num ad reparationem pontium? t. 4 p. 98 b
Opera publica, quenam dicantur? t. 5 p. 308
 eorum cura quibusnam olim commissa? t. 5 p. 312
 ad ea non sunt extruenda ædificia priuata t. 5 p. 337 seq.
 noua quando inchoanda? t. 5 p. 313
Operis publici pœna t. 3 p. 314
Opera militaria, apud Romanos adiumentis militum facta t. 5 p. 325 a. b
Opes priuatorum, in quo consistant? t. 3 p. 378 in not.
Opinatores, quinam fuerint? t. 2 p. 255. 318. t. 4 p. 47 b. 379 a
 non prouincialibus, sed iudicibus eorumque officiis imminere debent t. 2 p. 317
Opinio, pro existimatione, fama t. 1 p. 190
 pro relatione & consultatione t. 4 p. 224 128 in not.
Opinio agri, quid sit? t. 5 p. 110 in not.
Optergium, ciuitas t. 4 p. 99 b
 a Quadis diruta (p. 94 b)
Oppida non tantum plebem habuere, sed etiam suum senatum, qui Curia dicebatur t. 4 p. 352 a v. *Curia*.
Optimum, pro æquissimo t. 1 p. 180 a
Optimus, Episcopus Antiochiæ t. 6 p. 11 in not.
Optiones, quinam? t. 2 p. 255 seq. 318. t. 3 p. 41 b. 424 b.
Opus v. *Opera*.
Oraculum cæleste, pro principis rescripto t. 1 p. 100 in not. t. 4 p. 105 in not. t. 6 p. 189
Orationes principum, quid? t. 1 p. 372 in not.
Oratorium, quid? t. 3 p. 401 a
Orbi, num pœnis, lege Papia statutis, adhuc obnoxii? t. 2 p. 677
Orbis totus, quid significet? t. 6 p. 10
Ordinarii, quinam dicti? t. 2 p. 512 b
 durante officio nihil emptionis aut donationis titulo consequi possunt? t. 2 p. 671. 673 seq.
Ordinarii iudices, qui? t. 1 p. 335 b. t. 2 p. 348
Ordinarii in officio iudicum, qui? t. 2 p. 513
Ordinata lis, quenam dicatur? t. 1 p. 168 b
Ordinati limites, termini t. 1 p. 231 b
Ordnatum, quid? t. 1 p. 231
Ordnatio, pro iurisdictione t. 1 p. 90 in not.
Ordinationes limitum t. 1 p. 231 b
Ordinator principis patrimonii, quis? t. 1 p. 88 in not.
Ordinatores demorum dominicarum, qui? t. 3 p. 408 in not.
Ordines finitionum, quid? t. 1 p. 231 b
Ordines locorum, quid? t. 1 p. 231
Ordinis qualitas, quid sit? t. 2 p. 415 in not.
Ordo, pro gradu dignitatis t. 1 p. 362 a
Ordo dignitatum est seruandus t. 2 p. 2. 69 seq. 123
Ordo Candidatus t. 2 p. 61
Ordo Senatorius t. 2 p. 4
Oriens, quid interdum significet? t. 3 p. 524 b
Orientales prouincie, quenam fuerint? t. 5 p. 130 a
Orientis

INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Orientis dioceses*, quot & quanam fuerint? t. 2 p. 335
- Originarii*, quinam dicti? t. 1 p. 493. 500
- Origo*, pro progenie t. 1 p. 499
- vadit ad inferiorem personam t. 1 p. 408 b
- Origo tirorum & militum* probe indaganda t. 2 p. 253
- Ornamenta publicorum operum* non sunt diruenda t. 6 p. 311
- Ornamenta vnius ciuitatis* ad alteram non sunt transferenda t. 5 p. 310 seq. 326 seq. 349
- Ornamenta sepulcrorum* t. 3 p. 147. 159
- Ornatus publici splendoris* priuatarum ædium adiectione non debet corrumpi t. 5 p. 338 a
- Orithodoxi*, quinam dicti? t. 6 p. 131 a
- Os sacrum*, pro principis facie t. 3 p. 300 in not.
- Oscula*, interdum in sponfalibus adhibita t. 1 p. 308 a
- Christianis olim magno in honore fuerunt t. 1 p. 308 a
- Oscula labrata*, quid? t. 2 p. 637 in not.
- Osculi ius*, quid sit? t. 1 p. 308 b
- quibusnam competat? t. 2 p. 135
- Ospratura*, quid sit? t. 5 p. 300 b
- Ostensionales milites* t. 5 p. 277 b
- Ostentatio vulgaris*, quid? t. 5 p. 228 b
- Ostiarum*, qui? t. 1 p. 80 b. 81 a, in not. 84 a
- Ostiensis panis*, vnde dictus? t. 5 p. 288
- quanti vendendus? t. 5 p. 287
- Otioli*, qui? t. 2 p. 137 b. t. 4 p. 651 a
- Otium*, quid? t. 1 p. 239 b
- Otium ignobile adamare*, quinam vetiti? t. 2 p. 269 270 in not.
- Otreius*, Episcopus Melitenus t. 6 p. 11 in not.
- Oxyblatta*, quid? t. 3 p. 542 a
- P.
- Pabulum animalium cursus publici* t. 2 p. 588
- Pacta*, quid sint? t. 1 p. 145
- valent, si cum legibus consentiant t. 1 p. 146
- an post rem iudicatam valeant? t. 1 p. 147
- meru extorta sunt nulla t. 1 p. 148
- quid si potentia terrore extorta? t. 1 p. 151
- Pacta de nuptiis v. Sponsalia.*
- Pacta dotalia* legibus consentanea, sunt seruanda t. 1 p. 345 b
- Pacta*, pro desponsis t. 3 p. 292 a
- Pactio*, idem quod pactum t. 1 p. 145
- Pactum*, absolute, pro conuentione nuptiali t. 3 p. 292 a
- Pactum*, si ei poena adiecta, num hæc remissa videatur, litteris familiaribus post fidem ruperam acceptis? t. 1 p. 149
- Pactum legis commissorie* t. 1 p. 290 in not.
- Pactum de quota litis*, quid? t. 1 p. 159 a. b
- Pedagogia* s. *Pedagogiani*, qui? t. 2 p. 227 a. 602 b
- Pederastia*, quomodo punienda? t. 3 p. 65 seq. 69 seq.
- Pagana lex*, quanam dicta? t. 6 p. 276
- Paganalia sacra* t. 6 p. 276
- Pagani*, quando gentiles seu idolorum cultores ita appellati? t. 6 p. 274 seq. 278. 279
- vnde hoc nomen deriuandum? t. 6 p. 275 seq.
- quales sacerdotes habuerint? t. 6 p. 279 seq.
- sacrificiis & simulacris delectati t. 6 p. 281
- quibus in locis sacra sua celebrarint? t. 6 p. 282
- a militia & honoribus exclusi t. 6 p. 327
- Pagarchi*, quinam dicti? t. 2 p. 667 b
- Pagi*, pro rustica plebe t. 2 p. 548 in not.
- Palaestina*, in quot provincias diuisa? t. 2 p. 325
- t. 4 p. 179. 272 in not. t. 6 p. 269 b.
- cur salutaris dicta? t. 4 p. 179 b
- Palangarii*, quinam sint? t. 5 p. 66 b
- Palatia principum* in variis ciuitatibus & mansionibus t. 2 p. 364 b. t. 3 p. 426 a
- num in iis transeuntes manere possint? t. 2 p. 363 seq.
- Palatia fulmine tacta*, quid secundum fulguralem scientiam portendant? t. 6 p. 285 seq. 288
- Palatii cura*, quanam dignitas fuerit? t. 2 p. 98 a
- Palatina Auxilia* v. *Auxilia.*
- Palatini*, qui? t. 2 p. 231. 238 in not. t. 6 p. 166 a
- eorum priuilegia t. 2 p. 231. 243. t. 3 p. 251
- a quaestionibus fuere immunes t. 3 p. 271
- item a ludi poena t. 3 p. 327
- num exactoris publici munere fungi potuerint? t. 4 p. 85
- num extraordinariis muneribus obnoxii? t. 4 p. 124
- cur iis aditus ad urbem interdictus? t. 5 p. 242 a
- Palatini intra aulam obsequiis deputati*, qui? t. 2 p. 215
- Palatini sacrarum largitionum & rerum priuarum*, qui? t. 2 p. 205
- quomodo alias vocati? t. 2 p. 205
- quotuplices fuerint? t. 2 p. 217 seq.
- eorum officia & priuilegia t. 2 p. 205
- Palatini*, numeri & legiones, Comitatusibus antecellunt t. 2 p. 286 b
- partim equites, partim pedites fuere t. 2 p. 286 b
- Palatini panes*, qui? t. 5 p. 276
- Palatium Daphnense* t. 5 p. 373 a
- Palatium Romanum*, Principum Romanorum sedes t. 6 p. 285
- Pales*, idem quod capitum t. 2 p. 301 in not.
- v. *Capitum.*
- Palilia*, quid? t. 1 p. 142 a
- Palladii equi* t. 3 p. 442 a
- Pallium*, quid? t. 5 p. 336 a
- Palmati cerui*, qui? t. 3 p. 442 a
- Palmati equi*, qui? t. 3 p. 440 seq. t. 621 a
- Panes*, varia eorum genera t. 5 p. 272 a
- Panis Ardinienfis* v. *Ardinienfis panis.*
- Panis Castrenfis* v. *Castrenfis panis.*
- Panis Cumanus* v. *Cumanus panis.*
- Panis gradilis* v. *Gradilis panis.*
- Pannonia* a *Quadis* vallata (p. 98 a)
- Pantheon*, vbi Romæ situm? t. 5 p. 178 b
- Pantomimi*, inhonestæ personæ t. 5 p. 427 a
- eorum habitus t. 5 p. 428 a
- Pantycæum*, qualis in Bithynia locus fuerit? t. 5 p. 305 a
- Papa*, num hoc nomen primo inter omnes episcopo proprium? t. 6 p. 25 b
- Papia lex*, quanam ea sancita? t. 2 p. 675. 677
- a quonam sublata? t. 2 p. 678. 680. t. 3 p. 491 a
- Papinianus*, cur Magister scriniorum dictus? t. 2 p. 94 a
- eius scripta quamnam auctoritatem in iudiciis obtineant? t. 1 p. 33 b. seq. 36. t. 3 p. 382 seq.
- Papyrus* (Iustus) quando floruerit? (p. 209 in not.)
- Parabolani*, quinam fuerint? t. 6 p. 92
- Paracharastæ*, quinam dicti? t. 3 p. 200 b
- Paracharaximum numisma* t. 3 p. 200 b
- Paragauda*, quid? t. 3 p. 547 seq.
- Paragauda vestes*, quid? t. 3 p. 547 in not. t. 5 p. 231
- fuere vel auratæ in totum, vel saltem sericæ auro intextæ t. 3 p. 548 a
- Paragogia*, quid sint? t. 5 p. 381 a
- Paramonarii*, qui? t. 1 p. 480 b
- Parangaria*, quid? t. 2 p. 533 in not. 547 b
- Parapetasia*, quid sint? t. 5 p. 351 a
- Parare*, parata mansio t. 1 p. 67 a
- (X) 2
- Parasce-

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Parasceue*, quinam dies dicatur? t. 3 p. 45 a
Parata, quid? t. 2 p. 332 in not. 594 b
Paratus, quid hæc vox significet? t. 3 p. 292 b
Paraueredi equi, qui? t. 2 p. 530
Patricio, quid? t. 2 p. 444 b
Parentes, quinam ab Imperatoribus vocati? t. 1 p. 425 b. t. 2 p. 53 in not. 442 in not. t. 3 p. 439 in not. t. 5 p. 129 b. 180 b
 idem cum propinquis t. 1 p. 475
 quomodo plectendi, si in raptum filiarum consenserint? t. 3 p. 214 b.
 num bona filiorum proscriptorum accipiant? t. 3 p. 353. 357 seq. 359. 360
Parentes inopes v. Inopes parentes.
Parere, pro apparere, militare, seruire t. 2 p. 282 in not.
Parhippus, quid? t. 2 p. 545. 555 b
Pariare, quid significet? t. 3 p. 237 b
Paxiculum, quid? t. 1 p. 436 b
Parissensis chronici pars t. 4 p. 24
Parisi, quinam Imperatores in hac ciuitate morati? (p. 76 b. 78 b. 116) t. 4 p. 23 seq.
Parium marmor, unde dictum? t. 4 p. 215 b
Parricidium, quomodo puniendum? t. 3 p. 120 eq. ab indulgentia exceptum t. 3 p. 295 a. 299
Partes, pro tractu aliquo t. 2 p. 203. 280 in not. 335. in not. t. 4 p. 131 in not.
Participes, quinam dicantur? t. 1 p. 316 b
Particulares delegationes, quid sint? t. 2 p. 302 b
Partitio tributorum, quomodo olim facta? t. 4 p. 3
Partus, olim stigmatibus notati t. 3 p. 318 b
Partus abacti poena t. 3 p. 92
Partus suppositus, quomodo probetur? t. 3 p. 367
Paruuli, pro pupillis t. 1 p. 363 in not.
Pascha, quando a Christianis celebratum? t. 5 p. 401 eo ab Imperatoribus indulgentia omnium criminum, exceptis grauioribus, concessa t. 3 p. 295. 297. 298. 299. 301. 302 eo spectacula edi prohibitum t. 5 p. 400 seq.
Paschales dies feriat, quot? t. 1 p. 142
 iis quaestiones criminales prohibita t. 3 p. 279
Pascua depascere militibus interdictum t. 2 p. 261
Pascua rei priuata, moderata pensione locata, & cur? t. 2 p. 339
Passalorynchite, quinam fuerint? t. 6 p. 139 b
Passio apostolica, quid sit? t. 5 p. 402
Pastores, cur iis equorum vsus interdictus? t. 3 p. 249. 253
 cur parentes filios suos illis non dent nutriendos? t. 2 p. 254
Patamen, pro patente aditu & egressu t. 5 p. 366 in not.
Patauium, quando ibi Honorius subliterit? (p. 101 b. 105 a)
 quando Valentinianus iunior? (p. 113 a. 115 a. 116 a)
Patens copia, quid? t. 2 p. 51 in not.
Pater v. Patres.
Pater cum quinis solidis olim principibus strenæ loco oblata t. 2 p. 466 b
Paxibuli poena, quinam ea afficiendi? t. 3 p. 314
Patientia iudicibus commendatur t. 1 p. 194 a
Patratum iudicium, quid? t. 1 p. 442 in not.
Patres, quinam ab Imperatoribus appellati? t. 1 p. 427 b
 olim habuere ius vitæ & necis in liberos t. 1 p. 406 a
 eos potuerunt vendere, sed non libertatem tollere t. 1 p. 296. 406 b
 num bona inter suos hæredes sine testamento diuidere possint? t. 1 p. 223 seq.
 quando vinculis cretionis & solennis bonorum possessionis exempti? t. 1 p. 373
 num ob ingratitudinem liberorum donationem reuocare possint? t. 2 p. 656
 quatenus donationem, in liberos tempore emancipationis collatam, reuocare queant? t. 2 p. 663
 quodnam ius in bonis maternis habeant filio superstiti? t. 2 p. 688 seq.
 num eis in bona, quæ filiis familias ex matrimonio adquiruntur, ius competat? t. 2 p. 699
 eorum honores filiis non sunt inuidendi t. 2 p. 9 a
 quantum naturalibus liberis relinquere possint? t. 1 p. 392. 395
Patres synagogarum, quinam fuerint? t. 6 p. 243 b
Patriarcha Christianorum, quando exorti? t. 6 p. 239 a
 quot in Orientis imperio fuerint? t. 6 p. 115 b
 num etiam gentiles patriarchas habuerint? t. 6 p. 239 b
Patriarcha Iudeorum, quinam fuerint? t. 6 p. 235
 238 b
 vocati illustres t. 6 p. 246. 249
 contumeliis non sunt afficiendi t. 6 p. 249
 ex omnibus synagogis tributum annuum accepere t. 6 p. 252 b
 an Iudæis licitum in eos compromittere? t. 1 p. 103 a
 quando sublati? t. 6 p. 269
 num etiam occidenti præfuerint? t. 6 p. 269 a
Patriarcha Iudeorum minores, quinam fuerint? t. 6 p. 238 b
 vocati spectabiles t. 6 p. 254 b
Patrii, quinam dicti? t. 2 p. 72
 a quo instituti? t. 2 p. 75 a
 medium inter Consulem & Præfectum Prætorio obtinuerunt locum t. 2 p. 74. 75
 aliquando hæc dignitas cum aliis dignitatibus, & summis quidem, coniuncta fuit t. 2 p. 72
 73 a
Patrimoniales coloni, qui? t. 1 p. 493
Patrimoniales fundi, qui? t. 3 p. 428
 immunes ab extraordinariis muneribus t. 4 p. 117. 118. 127. 138
Patrocinia, iis scelera maturantur t. 1 p. 72 b
Patrocinia vicorum, prohibita t. 4 p. 180 seq.
Patroni, quinam dicantur? t. 1 p. 502 in not.
 num a libertis accusari potuerint? t. 1 p. 419
 num eorum hæredes? t. 1 p. 419
 quando donationem in liberos collatam reuocare possint? t. 2 p. 657 seq.
Patroni ciuitatum, municipiorum, vicorum, quinam dicti? t. 4 p. 431 a
Patroni horreorum Portuensium t. 5 p. 201 seq.
 eorum administratio fuit annua t. 5 p. 293
Patroni piscorum, qui? t. 5 p. 174 seq.
 ex his prior post quinquennium otio & quiete donatus t. 5 p. 174
Patruels, qui? t. 1 p. 332 b
Pauliani, quinam fuerint? t. 6 p. 117
Paulus, eius scripta quamnam auctoritatem in iudiciis obtineant? t. 1 p. 33 seq.
 eius notæ in Papinianum an promiscue respondent? t. 1 p. 36 b. t. 3 p. 383 a
 eius sententiæ an omnibus libris iuris præferenda? t. 1 p. 36 b
Pauperes, num ad curiam vocati? t. 4 p. 418
 diuitiis ecclesiarum sunt sustentandi t. 6 p. 34 b
Paupertas, num excuset a muneribus patrimonialibus? t. 4 p. 652 b
Paxamadia, Paxamatia & Paxamata, quid? t. 2 p. 298 b
Pecuarii, quinam fuerint? t. 5 p. 203 a
 suariorum corpori fuere iuncti t. 5 p. 203 a
Peculatus

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Peculatus crimen*, quid sit & a quibus committatur? t. 3 p. 241. 242
 quomodo plectendum? t. 3 p. 242
 huius criminis abolitio peti non potest, ne quidem reo consentiente t. 3 p. 287 a
Peculium colonorum t. 1 p. 495
Peculium quasi castrense, affessorum t. 1 p. 75
 advocatorum t. 1 p. 161
 palatinorum t. 2 p. 243
Pecunia non est adtradenda t. 3 p. 205
 nec conflanda t. 3 p. 207 a
 nec vendenda t. 3 p. 207 b
 iam primorum Imperatorum temporibus est adrofa t. 4 p. 600
 v. *Moneta*.
Pecunia fenebris, ab his, quibus fiscalium thesaurorum tutela mandata, non est accipienda t. 3 p. 559
Pecunia maiorina, quænam dicta? t. 3 p. 187. 197 seq.
 differt a centenionali t. 3 p. 197 b
Pecunia minorina, cur adinuenta? t. 5 p. 437 a
Pecuniam purgare, quid significet? t. 3 p. 197 a
Pecuniaria causa ecclesiasticorum, ubi ventilanda? t. 6 p. 58 seq.
Pedanei iudices, qui? t. 1 p. 46 a
 num a Rectoribus provinciæ dari possint? t. 1 p. 46
Pedeplana, quid sint? t. 2 p. 356 b
Pelagius, Episcopus Laodicensis t. 6 p. 11 in not.
Pelliones, quinam sint? t. 5 p. 60 b
Penates, quinam Dii apud gentiles fuerint, & quomodo culti? t. 6 p. 312 a
Pendente lite de bonis cum fisco, possessor interim in possessione pacifice manere debet t. 3 p. 411
Pensatio, pro compensatione t. 1 p. 343 a
Pensio domibus in loco publico extructis imposita t. 5 p. 319 a. b. 353 b
Pensio pascuorum rei priuata, augmentum vel licitationem admittere non debet t. 2 p. 338
Pensitationes, a quibusnam Palatini immunes? t. 2 p. 235 a
Pentecoste, quomodo olim celebrata? t. 5 p. 403
 quando in orbe Romano diebus iuridicis exenta? t. 1 p. 143 b
Penula, quid? t. 5 p. 234 b
Pepuzita, quinam fuerint? t. 4 p. 117. 202
 quomodo coercendi? t. 6 p. 330
Peraquatio, quid? t. 5 p. 139
Peraquatores, quinam fuerint? t. 2 p. 23 a. t. 5 p. 139. 140. 142 a
Perceptio, pro annona præbenda t. 2 p. 309 in not.
Percipere, quid significet? t. 5 p. 379 b
Perditi, quinam dicti? t. 6 p. 295 a
Perduellionis crimen, quid? t. 3 p. 102 seq.
 v. *Maiestatis crimen*.
Perdurare, quænam dicantur? t. 1 p. 408 a
Peregrina laus, quid sit? t. 1 p. 106 b
Peregrinatio, pro legatione t. 4 p. 628 in not.
Peregrinationes religiose, quando ortæ? t. 6 p. 65 b
Peregrinationis onus, quid sit? t. 4 p. 553 b
Peregrini, qui? t. 1 p. 73 in not. t. 2 p. 244 a. t. 3 p. 16 a
 iudicum assessores t. 1 p. 73 a
Peregrinorum vestimentorum vsus, in vrbe Roma prohibitus t. 5 p. 237 seq.
Peregrinum iudicium, quodnam dicatur? t. 3 p. 15 b
Peremptoria præscriptio, quæ? t. 1 p. 15 b
 an & quomodo ab ea appellari possit? t. 4 p. 268 323 seq.
Perfēctissimatus dignitas, quibusnam collata? t. 2 p. 118, 244 seq. t. 4 p. 388
 quando instituta? t. 2 p. 246 b
Perfēctissimi, quinam dicti? t. 2 p. 245
 Tom. VI.
Perfidia, quid? t. 1 p. 192 b
Perfugium ad ecclesiam, quid sit? t. 3 p. 404 a
Pergula pictorum, quid sint? t. 5 p. 63 a
Pergula proiecta, quid? t. 5 p. 357 b
Periculi sui iudices, qui? t. 1 p. 435 b
Periculum, quid hæc vox significet? t. 1 p. 435 seq.
Periculum facere, quid? t. 1 p. 436 a
Perissororegia, quid? t. 5 p. 284 a
Peristylum, quid sit? t. 5 p. 357 b
Peritæuma, quid? t. 5 p. 284 a
Periurii pœnæ t. 1 p. 153 seq.
Permutatio, quid sit? t. 2 p. 587 b
Perpensa, quænam dicantur? t. 1 p. 7 seq. t. 4 p. 40 b. t. 5 p. 260 in not.
Perpetuarii fundi, qui? t. 3 p. 428
Perpetui iuris fundi t. 5 p. 469 b
Perprisa res, pro rebus vsurpatis & occupatis t. 1 p. 220 b
Perscriptio, pro sententia t. 4 p. 234 in not.
Perfici motus sub Constantio (p. 39 a. 59 b. 60 a) sub Theodosio iun. (p. 187)
Personæ qualitas, num in dictis attendenda? t. 3 p. 49 a
Personæ honorata, ad concilium mittenda? t. 4 p. 633 b
Personæ inhonestæ, non annotanda in loco honesto t. 5 p. 427 a
Personæ legitima, quæ? t. 1 p. 374 a
Personæ probabiles, quæ? t. 6 p. 8 b. 14 b
Personales actiones v. *Actiones*.
Personalia debita, quæ? t. 4 p. 208 a
Peruenire, quænam dicantur? t. 3 p. 498 a
Pes vsualis & non vsualis t. 2 p. 375
Pessilas, quid significet? t. 6 p. 31 a
Pessimi, quinam dicantur? t. 3 p. 232 b. t. 5 p. 252
Pessum, quid significet? t. 3 p. 232 b
Pessumdare, quid in stathmetica significet? t. 4 p. 599
Pestis, pro morte & incendio t. 3 p. 131
Pestis feralis, quid? t. 3 p. 131 a
Petavianus, Constantinienſis in Numidia episcopus, unde oriundus? t. 4 p. 391 a
Petitio bonorum vacantium, quinquennio præscripta t. 1 p. 430. t. 5 p. 353
Petitio operum publicorum, num licita? t. 5 p. 351 seq. 353. 355
Petitor, num ei probandi onus incumbat? t. 1 p. 250. t. 4 p. 333 a. 348
Petitores bonorum vacantium, eorum auditati variis Imperatorum constitutionibus fibula est imposita t. 3 p. 459 seq. 492. 494
Petitus, i. e. adpetitus, citatus t. 3 p. 4 in not.
Petrus, Episcopus Alexandrinus, laudatur t. 6 p. 7 seq.
Petulans, quomodo interdum sumatur? t. 3 p. 52 b
Philippopolis, quando ibi Valentinianus & Valens morati? (p. 71 a)
Philosophi, quinam eo nomine indigni? t. 5 p. 39
Philura, num prohibita? t. 3 p. 127
Photiniani, quinam? t. 6 p. 117. 133 b
 eorum congregationes interdictæ t. 6 p. 130 seq.
Phryges v. *Priscillianiste*.
Phylacteria, num prohibita? t. 3 p. 126
Piculum, quid? t. 3 p. 153 a
Picenum, annonarium & suburbicarium t. 1 p. 150 b
 t. 3 p. 248 b. 251 a
 a Gothis vastatum t. 4 p. 218 b
Pictores, quibusnam immunitatibus fruuntur? t. 5 p. 62 seq.
Pignora, ob non soluta tributa capta t. 4 p. 77. 92. 93
 quando & quomodo distracta? t. 4 p. 92. 94
 Pignora

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Pignora*, idem quod donationes sponsalitiae t. 1 p. 315 in not.
- Pignus*, quid? t. 1 p. 292 a
- Pignus tacitum*, num minoribus competat in bonis tutorum vel curatorum? t. 1 p. 365 seq.
- Pileus*, quando gladiatori datus? t. 3 p. 175 b
- Pisces*, quanto pretio vendendi? t. 5 p. 289
- Pistrini pena*, leuiorum criminum reis imposita t. 3 p. 320. 323. t. 5 p. 169. 180
- Pistores in vrbe Roma*, dicti pistores urbici t. 5 p. 67
- etiam mancipēs t. 5 p. 168. 185 a
- singulis lustris ex Africa transmissi t. 5 p. 180 184
- eorum officium t. 5 p. 168
- sub generali Praefecti Urbis dispositione fuerunt t. 5 p. 168
- etiam sub speciali Praefecti annonae dispositione t. 5 p. 168. 170 b
- quinam eorum corpori adscripti? t. 5 p. 168 seq.
- ab vna officina ad aliam transire non potuere t. 5 p. 176
- nec conditionem suam euitare t. 5 p. 168. 184 186
- num praedia sua in alios transferre potuerint? t. 5 p. 168. 169. 171. 172. 181
- eorum familia pistrino fuit obnoxia t. 5 p. 169 173
- filiam pistoris coniugio sibi socians pistrino obnoxius factus t. 5 p. 171. 182. 187
- inidonei pistorio munere liberati t. 5 p. 170 182
- Pistorii collegii auctor* Traianus t. 5 p. 170
- Putacium*, quid? t. 2 p. 303
- diurnum t. 2 p. 303 a
- militare t. 2 p. 304 a
- Placitum* idem quod pactum t. 1 p. 149
- v. *Pacta*.
- Plerofimi*, qui? t. 2 p. 132 a
- Plagiaris*, quomodo puniendi? t. 3 p. 174 seq.
- Plebei*, qui? t. 6 p. 50 b
- quinam ad curiam vocati? t. 4 p. 353
- Plebs*, i. e. coloni rustici t. 2 p. 352 in not.
- Plectibilia*, pro delictis t. 4 p. 523 in not. t. 6 p. 129 b
- Pleromi*, qui? t. 2 p. 132 a
- Plerumque*, est de more & solemniter t. 2 p. 127 b
- Plumbarii*, quinam sint? t. 5 p. 60 b
- Plumbata*, quid? t. 3 p. 274
- quinam ab eis fuerint immunes? t. 3 p. 274
- Plumbea lamina*, in quibus olim scriptum? t. 4 p. 199 a
- Plumbum*, eius vsus in aedificiis t. 5 p. 183 a. b
- Plumbum liquens*, quando nutricibus in os infundatur? t. 3 p. 214 a
- Pneumatomachi*, quinam fuerint? t. 6 p. 117
- Poculum*, pro potione t. 2 p. 280 in not.
- commune, pro flumine ibid.
- Pena vnus*, metus sit multorum t. 3 p. 234
- par debet esse peccato t. 3 p. 241
- interdum est augenda, ne audacia crescat, aut contumacia t. 3 p. 241. 313. 436. t. 5 p. 92
- quomodo iudex ad eam procedere debeat? t. 3 p. 316
- a iudice non est mollienda t. 3 p. 83. t. 4 p. 240 t. 6 p. 207
- nec diu differenda t. 3 p. 43. 321. 351
- quando per appellationem suspendi possit? t. 3 p. 80. 335. 337. t. 4 p. 282. 328
- num & in absentes statuenda? t. 3 p. 335
- num in alios quam reos? t. 3 p. 313. 343
- num ab ea ignorantia excuset? t. 3 p. 190. 313 472
- num iussus domini? t. 3 p. 147. 190. 211. 313
- num poena finiatur, tempore exilii expleto? t. 3 p. 349
- Pæne*, eorum genera t. 3 p. 313 seq.
- nimium atroces non sint t. 3 p. 215. 313
- quænam ab Imp. Christianis prohibita? t. 3 p. 314
- Pæne capitales* t. 3 p. 314
- corporales t. 3 p. 315
- ecclesiasticae t. 6 p. 66. 130
- militares t. 2 p. 263
- Pænales*, pro poena dignis t. 4 p. 71 in not.
- Pœnitudo*, pro poenitentia t. 4 p. 282 in not.
- Pœnitudo fidelis* t. 3 p. 366
- Petouio*, vrbs, vbi sita? (p. 94 b)
- Polemius*, Praefectus praetorio Illyrici & Italiae t. 1 p. 8 b
- Potentia*, vbi sita? (p. 161 b)
- Polyptica*, quid sint? t. 4 p. 197 a. b
- ab Imperatoribus interdum flammis tradita t. 4 p. 205 b
- Pompa nuptialis*, quid? t. 1 p. 321
- Pomponianus*, Rector Bithyniae t. 1 p. 213
- Pondera* publice in locis, vbi tributa suscipienda, fuere locata t. 4 p. 584 a
- vbinam asseruata? t. 4 p. 584 a. b
- priuatorum, ad quæ exacta? t. 4 p. 584 a.
- Ponderatio porcina* t. 5 p. 196 b
- Ponderatores*, quinam fuerint? t. 4 p. 596
- quomodo eorum fraudibus occurrendum? t. 4 p. 579 b
- Pondus monetæ* exactum ad libram, ad uncias & ad scrupulos t. 3 p. 188
- Ponere*, pro deponere t. 2 p. 37 in not.
- Ponticum*, quid? t. 2 p. 391 in not.
- Pontes*, a quonam reficiendi? t. 5 p. 348 b
- Pontica diæcesis*, desertoribus & latrociniiis famosa t. 2 p. 415
- Pontica prouincia*, quæ? t. 4 p. 81 in not. t. 6 p. 139 in not.
- Pontici*, cur singulari priuilegio ornati? t. 4 p. 415 b
- Pontifex Romanus*, episcoporum omnium princeps t. 6 p. 7 b
- Pontificium*, pro iure, potestate, facultate t. 2 p. 685 in not. t. 6 p. 11 in not.
- pro sacerdotio t. 6 p. 143 in not.
- Popina*, in nonnullis locis non multo est honestior, quam lenonis aut meretricis domus t. 3 p. 61 b
- Populares*, qui? t. 1 p. 48 b. t. 5 p. 276 a
- annonam suam vendere prohibiti t. 5 p. 276 b
- Popularis annona* v. *Annona ciuica*.
- Popularitas*, quid? t. 1 p. 48 b seq.
- Porcina caro*, annonae militaris numero olim fuit t. 2 p. 293 seq.
- populo Romano gratis distributa t. 5 p. 190 b
- quomodo ponderanda? t. 5 p. 196 b
- Porcinarii*, quinam? t. 5 p. 188
- Porphyriani*, quinam fuerint? t. 6 p. 117
- Porphyrius*, Episcopus Antiochenus t. 6 p. 17
- Portendendi vox* in haruspicina & fulgurali scientia t. 6 p. 286
- Porticus thermis adiectæ* t. 5 p. 362 seq. 365 b
- Porticus sepulchrales* t. 3 p. 159 a
- Porticus xyli*, quid? t. 5 p. 42 a
- Portio*, pro territorio t. 4 p. 71 in not.
- Portitores epistolarum*, an eorum assertioni credendum? t. 1 p. 244. 248 b
- Portuenses menses* t. 5 p. 201 a. 253
- Portuensis borrea*, quænam fuerint? t. 5 p. 201. 293
- Portuensis condita* t. 5 p. 201. 252
- Portus*, quomodo custodiendi? t. 2 p. 402. 403 seq.
- Portus vrbs Roma* t. 5 p. 201 a
- Portus*

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Portus Iuliani* t. 5 p. 212
Portus Seleucenus t. 5 p. 61 b
Portus Theodosianus t. 5 p. 336
Poscere reum, quid? t. 1 p. 90 in not.
Possessio integro statu donata, quid? t. 3 p. 446 b
Possessiones palatii magis quam prædiis aptæ, a principibus non sunt petendæ t. 3 p. 472
Possessiones publicæ ciuitatibus sunt restituendæ, iisque locandæ t. 3 p. 429
Possessiones rei priuatae semel conductæ maneat penes eosdem conductores t. 3 p. 431
Possessores, quinam olim dicti? t. 4 p. 353
pendente lite de bonis cum fisco, in possessione pacifice manere oportet t. 3 p. 411
num eis in realibus actionibus rei que vindicatione probatio incumbat? t. 4 p. 333
Postliminium, quid? t. 1 p. 481
quibus competat? t. 1 p. 482
Postliminium, pro regressu & restitutione principis t. 1 p. 357 a
Postremus, quisnam dicatur? t. 1 p. 386 b
Postulare, quid? t. 1 p. 157
Postulatio, pro causâ, in qua aduocati postulant t. 2 p. 186 in not.
Postumus, quis? t. 1 p. 375
damnati capitis, num fisco preferendus? t. 3 p. 367
Potentes, quinam dicantur? t. 1 p. 175 a
in eos actiones a creditoribus non sunt transferendæ t. 1 p. 174 seq.
Potentia terrore extortum a falso coherede pactum non valet t. 1 p. 151
Potentiores, quinam dicti? t. 3 p. 25 a
quando ipsimet iudicio adesse debeant? t. 3 p. 24 seq.
Potentiores ciues aluerunt domi suæ voluptatum artifices t. 5 p. 416 in not.
Potestate præditus nuptias inuitæ non petat t. 1 p. 333 seq.
Potestates, pro principibus t. 1 p. 153 in not. t. 5 p. 313 a
pro iudicibus t. 6 p. 623 in not. t. 5 p. 318 a
Potestates excessæ sunt Imperatores t. 4 p. 930 b
Pottores, qui? t. 4 p. 114. t. 5 p. 11 a
num iustitrali collationi obnoxii? t. 5 p. 11 b
Potissimum, pro omnino, prorsus t. 1 p. 69 in not.
Præbites angariorum, quinam fuerint? t. 2 p. 554 a
Præcauere, est antecauere t. 1 p. 389 in not.
Præcedentia, in quo consistat? t. 2 p. 81 a
cuinam inter eos, qui eundem honorem adepti sunt, competat? t. 2 p. 70. 75 seq. 241 a
in iure præcedentiæ non tam loci, quam potestatis & dignitatis ratio est habenda t. 2 p. 76 a. 110 b
Præceptio, pro edicto t. 4 p. 39 in not.
Præceptores v. Professores.
Præceptum, pro sententia t. 1 p. 438
pro edicto super indictione t. 4 p. 66 in not. 125
Præceptum generale, an beneficio speciali antefereendum? t. 1 p. 11
Præcinere, quid? t. 3 p. 127 a
Præcincti, qui? t. 1 p. 75 a. 163 a
iis concessum fuit peculium quasi castrensē t. 1 p. 75 a. 163 b
Præcinctiones, quid sint? t. 5 p. 357 a
Præcommodare, i. e. per antecessum erogare t. 5 p. 306 b
Præconum ius t. 4 p. 449 b
Præda, quomodo puniendus, qui eam cum hostibus diuidit? t. 2 p. 265
Prædandi facultatem hostibus præbens, viuis exuratur t. 2 p. 265
Prædammati, i. e. ante iam damnati t. 1 p. 146
in not. t. 6 p. 124
Prædelegatio, quid? t. 4 p. 3. 63 in not.
Prædia, num ecclesiis relinqui debeant? t. 6 p. 28 seq.
Prædia curialium, sine decreto iudicis non sunt alienanda t. 4 p. 559
Prædia Italica, quæ? t. 2 p. 645 a
Prædia nauiculariorum, an & quando alienari possint? t. 5 p. 103 seq.
Prædia principum, a metato sunt immunia t. 2 p. 349
Prædia priuatorum rei publicæ ergo occupari possunt t. 5 p. 362 seq. 365 a. 367 a. 371 a
Prædia reipublicæ, curiales non potuerunt conducere t. 3 p. 431 a
Prædia senatorum, quibus oneribus obnoxia? t. 2 p. 26
Prædia urbana, ordinarie ad collationem non vocata t. 4 p. 157 a
Præfationes in vltimis voluntatibus non nocent t. 1 p. 380 a
Præfessiones, qui? t. 4 p. 109 in not.
neque exactoris, neque curiosi, neque horreorum custodis munere fungi potuerunt t. 4 p. 606 seq.
Præfectorii, quinam dicti? t. 4 p. 633 b
Præfetti annonæ, eorum officium t. 5 p. 254 a. b
257 a. 299 b
Præfetti augustales, num fuerint e numero Præfectorum prætorio? t. 1 p. 23 in not.
Præfetti militum, quibus Rheni mandata custodia t. 2 p. 275 a
Præfetti pacis v. Irenarchæ.
Præfetti pagorum, qui? t. 2 p. 261 b. t. 2 p. 292
Præfetti prætorio, interdum pluribus diocæsi-bus & prouinciis præfuerunt t. 1 p. 8 seq. 47
eorum dignitas Imperatoriæ proxima t. 1 p. 24 a 80
quando iis sublimitatis titulus tributus? t. 1 p. 38 in not.
num in sua causâ iudicare potuerint? t. 1 p. 107 b
ad eos a iudicibus ordinariis appellatum t. 1 p. 39 a. t. 4 p. 244 b
quando ab iis appellari licitum fuerit? t. 4 p. 244 b. 250 b
quot fuerint tempore Constantini Magni? t. 2 p. 236 b
Præfetti Vrbi, num Consulibus & Patriciis prælati? t. 2 p. 73 seq.
cum quibus parem dignitatem obtinuerint? t. 2 p. 79
vice sacra iudicauerunt t. 4 p. 244 a
an & quando ab iis appellari licitum fuerit? t. 4 p. 244 b
num Romæ tutores & curatores dederint? t. 1 p. 361 a
num de capite senatoris cognitionem habuerint? t. 3 p. 18 seq.
quando Vrbi Constantinopolitanæ Præfectus datus? (p. 60 b. 65 b) t. 2 p. 51 b.
Præferre auctoritatem, quid significet? t. 4 p. 107
Præiudicium, quid? t. 1 p. 17 a. t. 4 p. 319 b
num ab eo appellari licitum? t. 4 p. 230. 271 a
274. 304. 306. 310. 314. 316. 317. 318. 328
Præiudicium sanguinis, quid sit? t. 6 p. 52 b
Præmia excitant sedulitatem t. 2 p. 689 a
Præoccupare litem, quid? t. 1 p. 455 a
Præpositi annonarum, quinam fuerint? t. 4 p. 567
Præpositi arcæ uinaria t. 1 p. 446 a
Præpositi cursus publici t. 2 p. 201 b
Præpositi fabricæ t. 2 p. 443
Præpositi horreorum, quinam fuerint? t. 2 p. 256
t. 4 p. 383. 567
ex quonam hominum genere creandi? t. 4 p. 596
Præpositi laborum, quinam fuerint? t. 2 p. 142
(X) 2 in quo-

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- in quonameorum officium constituit? t. 2 p. 143
Præpositi largitionum t. 2 p. 551
Præpositi mansionum, quinam fuerint? t. 4 p. 363
 567
Præpositi militares, num pro speciebus annonariis pecuniam vel pretium exigere possint? t. 2 p. 256. 291
 num militibus com meatum dare? t. 2 p. 267
 368
 a tironum oblatione immunes t. 2 p. 392
Præpositi pagorum, qui? t. 2 p. 292. 667 b. t. 4 p. 567
 vetiti aliquid comparare tum in suo tum in alieno pago t. 2 p. 666 seq.
Præpositi sacri cubiculi, cum quibus parem dignitatem habuerint? t. 2 p. 82. 345 b
 fuerunt eunuchi t. 2 p. 82 b
Præpositi scholarum t. 2 p. 98 a
Præpositi thesaurorum t. 2 p. 111 a
Præpositura annonarum, quinam ab ea fuerint immunes? t. 4 p. 563
Præposterus litigator t. 1 p. 455 a
Præpropere, pro impudenter, valde propere t. 4 p. 306 in not.
Præscriptio, quid sit? t. 1 p. 237 seq. 240 a. 422
 eius requisita & effectus t. 1 p. 423 seq.
 num in finalibus controuersis locum habeat? t. 1 p. 236 seq. 240 in not. 429 a
 num in iure pignoris luendi? t. 1 p. 294 a
 non currit flagrante bello t. 5 p. 468 seq.
 quamnam crimina præscriptione non tollantur? t. 3 p. 216
 ius publicum non tollit t. 5 p. 335 a
Præscriptio annalis t. 3 p. 407 a
Præscriptio bimestris t. 5 p. 154 a
Præscriptio decennalis t. 5 p. 112 b
Præscriptio fiscalium actionum t. 3 p. 409. 414
Præscriptio fori t. 3 p. 30 a
Præscriptio libertatis, quot annos requirat? t. 1 p. 408 a
Præscriptio longi temporis, quæ? t. 1 p. 424
Præscriptio moratoria t. 1 p. 15
Præscriptio peremptoria t. 1 p. 15 b. t. 4 p. 268 a
 an & quando a sententia, qua peremptoria præscriptio a iudice improbata est, appellari possit? t. 4 p. 267 seq.
Præscriptio quadraginta annorum t. 4 p. 655 seq.
 quando primum inducta? t. 1 p. 424 b
 num in actionibus personalibus locum habeat? t. 1 p. 425 a
Præscriptio quindecim annorum t. 5 p. 337 a
Præscriptio quinquagenaria t. 5 p. 112 a
Præscriptio quinquennii t. 1 p. 430. t. 2 p. 672 b. t. 3 p. 216
Præscriptio triennii t. 4 p. 112 b. 545 a
Præscriptio triginta annorum t. 4 p. 656.
 a quo introducta? t. 1 p. 427
Præscriptio vicennalis t. 3 p. 216 a
Præsemina, quid? t. 2 p. 194 b
Præsentales domestici, qui? t. 2 p. 132
Præsentales milites, qui? t. 2 p. 285 a
Præsentari, pro illustrari, illustrem esse, efferre, imo & offerri alicui rei t. 5 p. 375 in not.
Præsentare, pro præsentibus t. 1 p. 281 b
Præses, cur nemo sit in sua prouincia? t. 1 p. 74 a
 iurisdictionem ciuilem gessit t. 2 p. 119 b
 vnde assessores adificere debuerit? t. 3 p. 317
Præsidatus bonos decurioni delatus emeritis tantum prodest t. 4 p. 364
Præsidentes legi Iudaica, ab oneribus ciuilibus & personalibus immunes t. 6 p. 240 a
Præsidaria naues, quæ? t. 2 p. 409 a
Præstare finem, quid? t. 1 p. 239
Præstare pecuniam, quid significet? t. 1 p. 264 in not.
Præstringere, est præstitueret, denunciare t. 2 p. 170
Præsumere, pro antefumere t. 2 p. 354 in not.
 idem quod ordinem iudiciorum negligere, peruertere t. 4 p. 229 b
Præsumtio, quid sit? t. 6 p. 327 b
Præsentura militum, quid? t. 2 p. 368 seq.
Præter, varia huius vocis significatio t. 5 p. 419 a. b
Prætextatus, Præfectus prætorio Illyrici, Italiae & Africe t. 1 p. 8 b
Prætor liberalis, quis fuerit? t. 1 p. 361 a
Prætor tutelaris t. 1 p. 361 a
Prætores, eorum designatio, nominatio, numerus, gradus t. 2 p. 30 seq.
 an filium, nepotem aliumue in locum suum substituere possint? t. 2 p. 43 a
Prætoria iudicum publica, quid? t. 1 p. 66 a. t. 5 p. 318 a
 a iudicibus ex annonis & cellariis sibi concessis sunt componenda t. 1 p. 67 a
 num a metato immunia? t. 2 p. 348
Præture, quot fuerint? t. 2 p. 37 b. 56 b. 64 a
Prætura Charonaria t. 2 p. 32. 54 a. t. 5 p. 50 a
Præmatici sæpius legum cortice sunt contenti t. 6 p. 78 b
Prædeum, *Prædiara*, quid sint? t. 5 p. 357 a
Præta Apamena, quæ? t. 2 p. 340 a
 Antiochena t. 2 p. 341 a
 priuatorum, a militibus non sunt vastanda t. 2 p. 341
Præcatio, pro precibus principi oblatis t. 3 p. 422 in not.
Præces principi oblatæ, an de illarum veritate executor cognoscere possit? t. 1 p. 17
 an litis cont. statæ vim obtineant? t. 1 p. 24
Præbyteri, qui? t. 1 p. 478 in not. t. 4 p. 347. 493
 t. 6 p. 130 a
 num a quæstionibus immunes? t. 3 p. 271
 quando ab vxoribus abstinere iussi? t. 6 p. 98 b
Præbyteri Cardinales, quinam dicti? t. 4 p. 573 a
Præbyteri Iudaorum, quinam fuerint? t. 6 p. 241 a
Præbyterium, pro altari t. 3 p. 401 a
Prætia, quid? t. 2 p. 670 in not. t. 4 p. 60 in not.
 rerum venalium, quomodo constituenda? t. 6 p. 248 b
 non semper, nec in omnibus locis, vna est forma pretiorum t. 5 p. 192 a
Pretium loco rei succedit t. 4 p. 162 b
Pretium formale, quid sit? t. 5 p. 192 a
Pretium panis Ostiensis & fiscalis t. 5 p. 253 a. 287
Pretium piscis t. 5 p. 288 seq.
Pretium specierum, non ipsas species, milites salarii sui nomine consecuti t. 2 p. 302 a
Pridem, quando hæc vox usurpata? t. 4 p. 221 a
Primates, qui? t. 1 p. 59 a
 Alexandrinæ plebis t. 4 p. 551
 castellorum t. 2 p. 421 b
 ciuitatum t. 2 p. 421 b
 inter domesticos t. 2 p. 134
 Iudaorum t. 6 p. 235. 269 a
 vicorum t. 2 p. 421 b
Primiceriatus domesticorum, quid? t. 2 p. 138 b
 fuit annuus t. 2 p. 141 b
Primicerii, qui? t. 1 p. 44 a. 219
Primicerii sacra massa t. 4 p. 580 b
Primicerii sacrarum largitionum t. 2 p. 219 a
Primicerii seriniorum Palatinorum t. 2 p. 208. 216
 219
 Primice-

INDEX RERVM ET VERBORVM.

Primicerius exceptorum, quis? t. 2 p. 473 b
Primicerius fabricæ, quis? t. 3 p. 554 seq.
Primicerius Notariorum, quis? t. 2 p. 89
Primicerius totius Officii Palatini t. 2 p. 216 a. 219 a
Primipilares, qui? t. 2 p. 255. 495. 501. t. 4 p. 217
 quamvis iis, postemeritam militiam, dignitates collatae? t. 2 p. 498. t. 4 p. 366 a
 durante officio nihil emtionis aut donationis titulo consequi possunt t. 2 p. 671. 673 seq.
Primipilarii, qui? t. 2 p. 496. 501 a.
Primipilum, quid? t. 2 p. 501 a. t. 4 p. 217 a. 372 in not.
Primiscribit, qui? t. 2 p. 208. 222
Primores officii, qui? t. 1 p. 44 a. 95 b
 nihil viurpent inconsulto principe t. 2 p. 185 b
Primum tempus, quodnam dictum? t. 4 p. 389
Primus, quisnam dicatur? t. 1 p. 386. b. t. 2 p. 93 a. t. 4 p. 554 a
Princeps recte facere ciues suos faciendo docet t. 4 p. 107 a
 num legibus subiectus? t. 3 p. 564 b
 codicillis vel epistolis relicta respuat t. 1 p. 378
 num legatum ex nuncupatio testamento, quo priuatus hæres institutus est, capere possit? t. 1 p. 385 b
 num beneficia & liberalitates superiorum principum confirmet? t. 1 p. 423 a
 quomodo puniendi, qui eius litteras imitantur? t. 3 p. 181
 num sine eius permissu reliquæ sanctorum transferri possint? t. 3 p. 172
 quando eius mandata, quæ iratus dedit, expedienda? t. 3 p. 333 b
Principales, qui? t. 2 p. 333 in not. t. 4 p. 356. 431 a. 531. 533
 iniuriis corporalibus non sunt afficiendi t. 3 p. 279
Principalis causa, quid sit? t. 1 p. 451 in not.
Principatus, quot modis acquiratur? t. 2 p. 178
 quando a curiali nexu liberet? t. 2 p. 178
Principes legitimi, qui? (p. 211 b)
Principes agentium in rebus, qui? t. 2 p. 183
 quomodo alias vocati? t. 2 p. 163
 eorum dignitas t. 2 p. 184 seq.
Principes officiorum, qui? t. 1 p. 34 a. t. 2 p. 184
 495. 505. 624
 stationes suas vendere non potuerunt t. 2 p. 505
 nec officium suum relinquere t. 2 p. 510
 in prouinciis, in quibus militarunt, nihil comparare, nec donata accipere potuerunt t. 2 p. 669 seq. 671. 673 seq.
Principia in castris, quid? t. 2 p. 259. 432 a
Prioritas, an a cooptationis tempore, an a functionis initio repetenda? t. 2 p. 77
Priscillianistæ, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 178
 unde ita dicti? t. 3 p. 21 b. t. 6 p. 186 in not.
Priuata & publica vis t. 3 p. 97
Priuata res principis v. Res priuata principis.
Priuati, quinam dicantur? t. 1 p. 61 a. t. 2 p. 501 b
 t. 3 p. 106
 num monetæ cudendæ ius habuerint? t. 3 p. 193
 198
 quando res suas a fisco repetere possint? t. 3 p. 407
 militem in obsequio suo non retineant t. 2 p. 283
Priuatiiani, qui? t. 2 p. 222 b. t. 4 p. 76 a
Priuatum, absolute & substantiue dictum, quid significet? t. 2 p. 355. t. 4 p. 76 a. 84 in not.
Priuatus, pro pagano, non milite t. 1 p. 90 in not.
 principi opponitur t. 2 p. 583 in not.

Tom. VI.

Priuilegia specialia, an edictis generalibus potiora? t. 1 p. 11
 per obreptionem impetrata non valent t. 4 p. 105
 paucis concessa in perniciem plurimorum, sunt rescindenda t. 4 p. 106
 ab vrbe ad urbem deriuantur t. 6 p. 102 a
Priuilegia corporatorum Urbis Romæ t. 5 p. 163
 decuriarum t. 5 p. 159
 domus augustæ t. 3 p. 562
 ecclesiæ & clericorum t. 6 p. 103
 eorum, qui in sacro palatio militauerunt t. 2 p. 231
 eorum, qui omnibus patriæ muneribus & stipendiis perfuncti t. 4 p. 359
 iusta, quæ? t. 2 p. 389 b
 militiæ t. 2 p. 260
 sacerdotum paganorum abolita t. 6 p. 318
 veteranorum t. 2 p. 264
Priuilegiis, pro priuilegiis t. 2 p. 381 in not.
Priuilegium secunditatis ex lege Papia t. 3 p. 364 b
Proba, pro probatione t. 2 p. 224
Probabilis vox dicitur de rebus & personis t. 6 p. 8
 b. 12 a
Probabilis seculo disciplina, quænam sit? t. 6 p. 95 in not.
Probare equos, quid? t. 2 p. 242 a
Probatio sit vel tabulis vel testibus t. 1 p. 191 a
 vel testibus, documentis, signis t. 3 p. 287
 incumbit petitori t. 1 p. 250. t. 4 p. 333. 349
 cuius in causa inofficiosi incumbat? t. 1 p. 199
 debiti a defuncto quomodo fiat? t. 1 p. 247
 num brevis inter chartulas deportati debitorem aliquem probet? t. 3 p. 507
 absens accusatus non nisi probationibus conuictus damnandus est t. 1 p. 346
Probatio tironum t. 2 p. 372
Probus, Prefectus prætorio Italiæ, Illyrici & Africæ t. 1 p. 9 a. t. 4 p. 101 b
Proceres, quinam dicti? t. 1 p. 318 a
Proceres Iudaorum, quinam fuerint? t. 6 p. 238 a
 248 b
Proceres officii, qui? t. 2 p. 353 in not.
Processus contra desertores t. 2 p. 419
Proconensia marmora t. 4 p. 215 b
Proconsularis dignitas, qualis fuerit? t. 2 p. 188 b
Proconsularis prouincia quænam dicta? t. 2 p. 317 in not.
Proconsules, cur stratores ex suis & domesticis habere prohibiti? t. 2 p. 188 b
Procopius, tyrannus, Bithyniam occupat (p. 76 b.) in Phrygia victus & interfectus (p. 78 b.)
Procurator, quis? t. 1 p. 57 a. 165. 173
 si post litem contestatam moriatur, ad eius hæredes lites non transit t. 1 p. 171 seq.
 quando in causis potentiorum admittendus? t. 3 p. 25 b
Procuratores ciuitatum, quinam fuerint? t. 4 p. 381
Procuratores cursus publici t. 2 p. 201. 523
Procuratores monasteriorum, qui? t. 1 p. 480 b
Procuratores monetarum, in oriente & occidente t. 3 p. 194
Procuratores possessionum inuito vel incito domino fundum pignori obligare non possunt t. 1 p. 262
 qui tirones refugas & desertores occultant, quomodo puniendi? t. 2 p. 355
Procuratores potentiorum, si quid perperam illicitè committunt, quomodo coercendi? t. 1 p. 57
Procuratores, qui dispensandis & erogandis speciebus annonariis præpositi t. 2 p. 292
 (Z) Procura-

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Procuratores rei priuata*, qui? t. 3 p. 435
 criminibus infames t. 3 p. 436 a
 quomodo puniendi? t. 3 p. 436
 num differant ab officio summæ rei? t. 4 p. 95
 seq.
- Procuratores Senatorum*, cur iis equorum vsus interd-
 dictus? t. 3 p. 249
- Procuratorium mandatum* v. *Mandatum*.
- Prodiga*, quænam dicantur? t. 3 p. 510 b
- Proditores*, quinam dicantur? t. 3 p. 473 b
- Proditores desertorum*, quibus præmiis sint afficiendi? t. 2 p. 412
- Professe* apud ecclesiam t. 1 p. 322 b
- Professio*, i. e. substantia, possessio t. 3 p. 496 in not.
- Professio* nuda ex ore fugiens, capitali accusationi
 neminem inuoluere debet t. 3 p. 11 b
- Professionem edere*, quid? t. 2 p. 39 a
- Professiones censuales* t. 5 p. 126
- Professores*, quomodo alias vocati? t. 5 p. 26
 quinam ita dicti? t. 5 p. 26
 qui, a quibus, & quomodo eligendi? t. 2 p. 114
 seq. t. 5 p. 30 b. 38. 45 seq.
 quomodo confirmandi? t. 5 p. 37 b
 olim comitiua primi ordinis sunt decorati t. 2
 p. 118 seq.
 ab omnibus muneribus publicis fuere immunes
 t. 5 p. 27 b. 32. 34. 45
 num honores oblatos capessere possint? t. 5 p.
 28 b
 iniuriis & vexationibus non sunt afficiendi t. 5
 p. 29 seq.
 salaria iis sunt præstanda t. 5 p. 30 b
 annonæ illis non denegandæ t. 5 p. 27. 31 a
 ad militiam non sunt trahendi t. 5 p. 33 a
 a metati onere immunes t. 5 p. 33 a. 34 b
- Professores publici Constantinopolitani* publice tantum
 docere iussi t. 5 p. 227 seq.
 quot fuerint? t. 5 p. 228 b seq.
- Proficere*, pro procedere t. 3 p. 45 in not.
- Profligatio*, pro exactione t. 2 p. 213 in not.
- Profecti*, qui? t. 2 p. 166 b. t. 6 p. 246 a
- Profundere*, est vltra statutum modum expendere
 t. 2 p. 68 in not.
- Promissio* a dictione dotis quomodo differat? t. 1
 p. 347
- Promissionis moles* t. 2 p. 157 a
- Promoti*, quinam dicantur? t. 2 p. 528 b. t. 3
 p. 192 b. 226 b
 num differant a beneficiariis? t. 3 p. 193 a
 num officium, quo semel defuncti, repetere pos-
 sint? t. 3 p. 226
- Promotio*, quinam in ea ordo obseruandus? t. 2 p.
 228. 286. 289 seq. 598 a. t. 4 p. 450 seq.
- Promotio accusationis*, quid significet? t. 3 p. 264
 in not.
- Promotiones agentium in rebus* t. 2 p. 166 seq. 172
 176
 ecclesiasticæ t. 2 p. 290
 militares t. 2 p. 260
 saltuariæ t. 2 p. 290. t. 4 p. 444 seq.
- Promutuum*, quomodo aliquid dicatur? t. 5 p.
 264 a
- Propinqui*, quinam dicantur? t. 3 p. 344
 num filii? t. 3 p. 344
 num coniuges in successione mutua excludant?
 t. 1 p. 476
 quomodo minores emendent? t. 3 p. 90
- Propola*, quænam dicatur? t. 3 p. 61 a
- Propola* ad prosecutionem equorum sunt adigendi
 t. 4 p. 57
- Proponenda*, quid sint? t. 2 p. 433 seq.
- Pro-Prefecti*, *Pro-Prefecto* regere quid? t. 2 p.
 150
- Prorogare*, quid? t. 2 p. 303 a
- Prorogare electiones*, quid? t. 2 p. 542 a
- Proscenium*, quid sit? t. 5 p. 427 b
- Proscripti*, quinam dicantur? t. 3 p. 353
 num omnia eorum bona fisco addicenda? t. 3 p.
 353. t. 4 p. 155
 quomodo puniendi, qui eorum bona occultant?
 t. 3 p. 359
 quando eorum bona petenda? t. 3 p. 374. t. 4 p.
 484
- Prosecutio*, quid? t. 2 p. 269 b. t. 4 p. 5
- Prosecutores animalium* t. 4 p. 97 seq.
- auri publici t. 4 p. 602 seq.
- frumenti t. 5 p. 123 b
- reorum t. 3 p. 28
- Prosecutoria*, quid? t. 2 p. 238 a. 269 b
- Proselyti*, quinam dicti? t. 6 p. 237 b. 244 a. 268
 a ludæis contumelia non sunt afficiendi t. 6 p. 237
 b. 244
- Protecta*, quid sint? t. 5 p. 357
- Protectores*, qui? t. 2 p. 130. 140 a
 eorum officium & priuilegia t. 2 p. 131 seq.
 140 seq. 439. 441
 iis annonæ in pretio & adæratæ solutæ t. 2 p. 302 a
 num vltra annum? t. 2 p. 318
 a vicariis Præfectorum prætorio ad osculum ad-
 missi t. 2 p. 135 a
- Protectores ecclesiarum* t. 6 p. 85
- Protelare*, est differre t. 1 p. 247. in not.
- Protestatio* in iudicio ad ius suum conferendum,
 quomodo fieri solita? t. 4 p. 541 b
 ad euitandam commissi poenam t. 4 p. 569 b
- Proximis ius*, num proximis & consortibus com-
 petat? t. 1 p. 286
- Protopaschita*, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 222 b
 quando exorti? t. 6 p. 139 a
- Protopsalia*, quid? t. 4 p. 175. 176 seq.
- quinam ab ea immunes? t. 4 p. 179 a
- Protopsalator*, quis? t. 2 p. 224 a
- Protypia*, quid? t. 4 p. 175. 176 seq.
- quinam ab ea immunes? t. 4 p. 178
- Prouincia*, quid? t. 1 p. 186 a
 ius provincie temporaria permutatione non in-
 nouatur t. 3 p. 305 a. 330
- Prouincia proconsularis*, quænam appellata? t. 2 p.
 317 in not.
- Prouincie*, Imperatorum nominibus designatæ t. 5
 p. 355 b
 a Rectoribus prouinciarum æstate sunt visitatæ
 t. 2 p. 51 a
 nonnullis prouinciis interdum pecuniaria benefi-
 cia sunt indulta t. 2 p. 21 b
- Prouincia Galliarum*, quot fuerint? t. 6 p. 313 seq.
- Prouinciales*, ex quot ordinibus constituerint? t. 1
 p. 59 a. t. 3 p. 247 in not.
 iis damna non sunt infligenda t. 4 p. 99 seq.
- Prouinciales milites*, a signis suis aut numeris non
 diu absint t. 2 p. 285
- Prouocatio* v. *Appellatio*.
- Proxenetæ nuptiarum* damnandi t. 1 p. 319 a
- Proximatus*, quamdiu durare debeat? t. 2 p.
 152
- Proximi sermiorum*, qui? t. 2 p. 93 b. 145. 150
 eorum priuilegia t. 2 p. 145. 148. 150. 158. 161
 vestes t. 2 p. 162
- Prudentum responsa*, quæ? t. 1 p. 31
- Psaltia* prohibitæ t. 5 p. 422
- Pseudoethina vestis*, quæ? t. 3 p. 550 b
- Pseudocomitatus*, quinam fuerint? t. 2 p. 287
 partim equites, partim pedites fuere t. 2 p.
 287
- Puberes*, quinam dicantur? t. 1 p. 375. t. 2 p. 276
 in not.
 num ad libertatem proclamare possint? t. 1 p.
 407 a
Puber.

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Præbetas* mulierum, quomodo olim probata? t. 1 p. 191 a
Pubes, pro populo, genteque t. 3 p. 71 a
Publica utilitas, num priuata cedere debeat? t. 4 p. 656
Publica latitatio nuntii, ab inuitis nihil exigant t. 2 p. 629. 632. 634 seq.
Publicare, pro in iure sistere t. 3 p. 466
 pro referuare t. 1 p. 381 b
Publicatio bonorum debitoris ciuitatis t. 4 p. 611 a
Puella, num eius consensus raptorem a poena liberet? t. 3 p. 212
Pueri, quem in militia Palatina locum occupent? t. 2 p. 282 seq.
Pugiles, pro gladiatoribus t. 5 p. 450 b
Pulcheria, Theodosii iunioris, quando nata? t. 5 p. 23 a
 quando augusta renunciata? (p. 181 b) t. 5 p. 23 a
 Marciano nupta t. 5 p. 23 b
 quot habuerit sorores? t. 5 p. 23 b
Pulpitum profcenii t. 5 p. 427 b
Pulsare, pro conuenire iudicio t. 1 p. 90 in not.
 t. 4 p. 190 a
 pro percellere, fatigare, vexare t. 2 p. 664 a
 t. 4 p. 159 in not.
 pro in possessione turbare, inquietare t. 4 p. 480 in not.
 pro reliquorum nomine conuenire t. 4 p. 190 a
Pulsatus, pro reo conuenio t. 1 p. 24 in not.
Pulueraticum, quid? t. 2 p. 390
Puncti solatia, quid? t. 1 p. 162. t. 2 p. 214 b
Pupillares anni, qui? t. 1 p. 304 in not.
Pupilli extra forum ordinarium ad principem euocari non possunt t. 1 p. 64 seq.
 aduersarios ad principis comitatum euocare possunt ibid.
 quando fisco præferendi? t. 1 p. 365 b
 num præscriptioni subiecti? t. 1 p. 406 b. 429 b
 num ipsis, vel ab ipsis his denunciari possit? t. 1 p. 112
 nullum sustinent detrimentum, etiam si concilii fuerint falsæ monetae figuratae in possessionibus suis t. 3 p. 195 b
 v. *Minores*.
Pura linea, *pura vexilla*, *pura mantilia*, *pura scuta*, quid sint? t. 2 p. 162 b
Purim, Iudæorum festum t. 1 p. 144 b. t. 6 p. 256
Purpura, quid? t. 1 p. 220
Purpura, non est vendenda t. 3 p. 546
 duplici modo fuit tincta t. 3 p. 550 a
 privilegium purpure Principis adorandæ quibusnam concessum? t. 2 p. 83 a. 98 seq. 601
Purpureæ vestes omnibus priuatis interdictæ t. 3 p. 547 seq. 551 b
 fuerunt sericæ t. 3 p. 550 a
 v. *Holueræ vestes*.
Pythagoræi numeris vim admirandam tribuere t. 4 p. 423 b
- Quadrige*, pro rhedis t. 2 p. 196 in not.
 cur flagella dictæ? t. 2 p. 198 a
Quadrimestri breues, quinam ita dicti? t. 4 p. 192 b. 534 b
 quotuplices fuerint? t. 4 p. 192 b
Quadruplici poena, quando locum habeat? t. 3 p. 236 a
Quæstor, quis dicatur? t. 1 p. 160 b
Quæstionarius, pro tortor t. 6 p. 366
Quæstiones seu Tormenta, varii fuere generis t. 3 p. 270
 quinam iis subiiciendi? t. 3 p. 270
 quinam ab iis immunes? t. 3 p. 270. t. 4 p. 72 a
 diebus quadragesimæ & die pascharum prohibita t. 3 p. 276. 277. 279
Quæstiones, pro querimoniis, accusationibus, querelis t. 6 p. 41 in not.
Quæstiones seu Actiones criminales, quid? t. 3 p. 276 a
Quæstiones simplices, quid sint? t. 3 p. 89 b
Quæstiones, eorum dignitas & officium t. 2 p. 84 seq. t. 3 p. 108 b
 ætate minores, si editionis tempore absint, a multa frumentaria immunes t. 2 p. 33 b. 34
Quæstus, quid sit? t. 5 p. 286 a
Quartadecimani, quinam fuerint? t. 6 p. 138 b
 quomodo plectendi? t. 6 p. 138 b
Querela inofficiosi testamenti v. *Inofficiosi querela*.
Quindecennalia, quid? (p. 213 in not.) t. 5 p. 5 in not.
 Theodosii iunioris (p. 187 a)
Quindecim annorum præscriptio t. 5 p. 337 a
Quinquagesima diebus spectacula edi prohibita t. 5 p. 402
Quinquagesima vestigal t. 5 p. 13 b
Quinquaginta annorum præscriptio t. 5 p. 112 a
Quinquaginta annorum præscriptio, quidnam sit? t. 1 p. 236 seq.
Quinquennales & Quinquennialitii collegiorum, quinam fuerint? t. 5 p. 175
Quinquennalia, quid? t. 5 p. 5 in not.
 Crispi & Constantini (p. 21 a)
 Arcadii (p. 126)
 Theodosii iunioris (p. 159 a b)
 Valentiniani (p. 197 b)
Quinquennii præscriptio, quando locum habeat? t. 1 p. 430. t. 2 p. 169. 271 a. 672 b. 673 b. t. 3 p. 216
Quinquennium in frugum æstimatione, pro sterilitate & fecunditate t. 4 p. 51 b
Quinquenniale iudicium t. 1 p. 106 a. t. 3 p. 20
 in hoc iudicent sorte ducti, non sponte electi t. 1 p. 106 a
Quisque, pro quisquam t. 2 p. 354 in not.
Quod iussu actio v. *Actio*.
Quorum bonorum interdictum, quid sit? t. 1 p. 448 a
 quibus & aduersus quos competat? t. 1 p. 448
 num in hoc interdicto appellationi locus sit? t. 4 p. 323. 330

Q.

- Quadi* (p. 58. 59. 60. 90 b. 94 b. 98 a)
Quadragesima, quæ ante pascha est, quæstionum criminalium cognitio prohibita t. 3 p. 276. 277
 vetita etiam spectaculorum editio t. 5 p. 401 a
Quadragesima vestigal t. 5 p. 13 b
Quadragesima annorum præscriptio t. 1 p. 424 seq. t. 4 p. 655 seq.
Quadrantal, quid sit? t. 4 p. 586. t. 5 p. 196 a. 207 a
Quadratarii, quinam sint? t. 5 p. 59 a
Quadrige, quid proprie sit? t. 2 p. 57 b

R.

- Radagaisus*, Scythia, Italiam inundat (p. 165 a)
 quando interfectus? t. 2 p. 389 (p. 165 b)
Rage vestes, quænam fuerint? t. 5 p. 239
 ab Honorio prohibita t. 5 p. 239
Rapina causidicorum t. 1 p. 34 b
Raptores, conuicti, num iis appellatio concedenda? t. 4 p. 312 a
Raptores virginum, quomodo puniendi? t. 3 p. 213 b. 214. 215
 num consensu virginum excusentur? t. 3 p. 212 seq.
 ab indul-

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- ab indulgentia exempti t. 3 p. 295. 298. 299.
301. 302. t. 4 p. 312 a
- Raptus sanctimonialis & viduarum*, quomodo ple-
cendus? t. 3 p. 217 seq. 219 seq.
- Raptus virginum*, quomodo puniendus? t. 3 p.
210 seq. 215
quando præscribatur? t. 3 p. 216
quomodo participes & ministri puniendi? t. 3
p. 214
- Rafiores aureorum*, quomodo puniendi? t. 3 p.
205
- Ratibatio* eluit vitium pacti t. 1 p. 151 b
- Ratio*, pro modo, quantitate t. 2 p. 328 in not.
- Ratiocinia publica*, quid sint? t. 4 p. 197 a
- Ratiocinium* ab his, qui ratiocinia tractant, per
singulos annos est reddendum t. 5 p. 293 b
- Rationales principis*, qui? t. 1 p. 93 b
- Rationales summarum* varii fuerunt t. 3 p. 414. t. 4
p. 95
num differant a Rationalibus summæ rei? t. 4
p. 56 a
- Rationalis officium* t. 2 p. 119 b
- Rationalis vinorum* t. 4 p. 589
- Rationem euertere*, quid significet? t. 4 p. 567
in not.
- Rauenna*, Imp. Honorii sedes (p. 155. 157. 160
161. 164. 165. 173. 174.)
- Rebaptizantes*, quibus poenæ coerciti? t. 6 p. 213
214 seq.
- Recedere*, i. e. nihil commune habere t. 2 p. 210
in not.
- Recensus agentium in rebus*, cuinam competat? t. 2
p. 179 seq. 182
- Recentes tituli v. Extraordinariamunera.*
- Receptatores coloni alieni*, quomodo coercendi? t. 1
p. 497
- Receptatores rerum ablatarum*, raptoribus non sunt
meliores t. 3 p. 243
- Receptio in scholam agentium in rebus* t. 2 p. 168
seq. 172. 174
- Receptoria ferinia* t. 2 p. 208 a
- Recinctus*, quis? t. 1 p. 163 a
- Recipere*, pro retro accipere
pro reincipere & repetere t. 2 p. 688 in not.
- Reciproci metus*, quid? t. 3 p. 10 b
- Recitanda scripta* in iudiciis quænam? t. 1 p. 33 seq.
- Reclamandi copia*, quibusnam concedenda? t. 3
p. 453 a
- Reconciliatio*, num scenicis in articulo mortis de-
neganda? t. 5 p. 411
- Recreari*, pro renouari t. 1 p. 421 in not.
- Recriminatio*, quando ei locus sit? t. 3 p. 17
- Relitius*, pro multo magis, potiori ratione t. 4
p. 41 in not.
- Relior curiarum* litteris debuit esse excultus t. 5 p.
157 a
- Reliores Prouinciarum*, quomodo alias vocati?
t. 1 p. 44. t. 6 p. 61 b
quo titulo ab Imperatoribus compellati? t. 1 p.
98 in not. 127 in not.
num iudices pedaneos ad humiliora negotia
dare potuerint? t. 1 p. 46
num ab iis sententia publice in secretario lata?
t. 1 p. 48 a. t. 5 p. 125 a
immodicum spectaculorum studium vitare iussi
t. 1 p. 48 b. t. 5 p. 397
num libellos a litigantibus domi accipere potue-
runt? t. 1 p. 49. 54 seq.
certo anni tempore prouinciæ ciuitates obire
debuerunt t. 1 p. 51 a. 52 seq.
vbinam sedem tunc constituerint? t. 1 p. 51 b
num pratoria sua rebus necessariis instruere obli-
gati? t. 1 p. 67 a
an etiam reficere? ibid.
- in actores aliasque personas rei priuatæ princi-
pis delinquentes iurisdictionem habuere t. 1
p. 87 seq.
quando in milites? t. 1 p. 89 seq.
num etiam in agentes in rebus? t. 1 p. 91
num in Senatores? t. 1 p. 29
quænam criminum species eorum cognitione in-
dignæ? t. 1 p. 98 seq.
reos in priuatis principis fundis latitantes, non
expectato actoris dominici interuentu, extra-
here potuerunt t. 1 p. 104
neque Palatino, neque Rationali, munus suum
exequenti, intercedere potuerunt t. 2 p. 205
seq. 209
num iis sine iussu principis confiscare licitum?
t. 3 p. 350
iis ex vrbicario canone quidquam vsurpare inter-
dictum t. 5 p. 259 a
initaurandis publicis operibus inuigilare iussi t. 5
p. 312 seq.
num decreta ciuitatum mutare vel mutilare po-
tuerint? t. 5 p. 623
- Reliores prouinciarum*, Comitui primi ordinis de-
corati, officio deposito Vicariis Præfectorum
exæquati t. 2 p. 107
- Relitura*, vox agrimenforiæ arti propria t. 1 p.
231 b
- Recuperanda possessionis interdictum* intra annum
moueri debuit t. 1 p. 118 in not.
- Recuperatores*, per quos bello ciuili rapta restitu-
rentur, sorte electi t. 5 p. 463 b
- Reddere*, pro dare t. 2 p. 328 in not.
- Redemptionis pretium* a captis est restituendum t. 1
p. 484
- Redemptus tutor*, quis dicatur? t. 1 p. 312 in not.
- Reddibere*, quid? t. 1 p. 149 in not. t. 4 p. 39
in not.
- Redhibitio*, pro solutione t. 1 p. 247. 445 in not.
t. 3 p. 507 in not.
- Redhibitoria actio*, quando locum habeat? t. 1 p.
298
- Keditus ciuitatum* ad opera publica destinatus t. 5
p. 330. 339. 344. 345. 360
- Redundans quantitas* futuræ indictioni proficit t. 4
p. 62 a
- Referre* sententiam, quid? t. 1 p. 47
- Reformare*, pro restituere t. 5 p. 359 in not.
- Refuge*, qui? t. 3 p. 306 b
- Refutatorii libelli*, quid? t. 1 p. 177 b
- Regales*, quænam dicti? t. 2 p. 275. t. 4 p. 625
- Regalia*, quænam sint? t. 3 p. 194 a
- Reges Spartani* de viis publicis cognoscendi ius ha-
buerunt t. 5 p. 389 b
- Regeſſa*, quidnam fuerint? t. 4 p. 221 b
- Regiones*, quid? t. 1 p. 71 in not. t. 2 p. 202
in not.
- suburbicariæ, suburbanæ, vrbicæ, quæ? t. 1
p. 185. t. 4 p. 19 seq. 220 a. b
- Regium*, vbi situm? (p. 120 b. 148) t. 2 p. 450 in
not. t. 4 p. 205 in not.
- Regradatio*, quid? t. 2 p. 263. 277. 370. t. 3 p.
29 a
- Regradatus* per singula militiæ equestris officia t. 2
p. 167 a
- Regule iuris*, quamnam obtineant auctoritatem?
t. 1 p. 24 b
- Reguli*, qui? t. 2 p. 275 b
- Rei*, num sine speciali iudicis præcepto compre-
hendi possint? t. 3 p. 32
in priuatis principis fundis latitantes a Rectore
prouinciæ, non expectato actoris dominici
interuentu, extracti t. 1 p. 104
potentiorum nomina vel titulos obtendere non
debent t. 1 p. 176
ſi intra

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- si intra annum sese iudicio non sistant, quo-
 modo puniendi? t. 3 p. 5
 quando custodiæ tradendi? t. 3 p. 30. 31
 si a longinquo ducendi, quot diebus ad compo-
 nendos moestos penates tributis? t. 3 p. 32 a. 34
 quomodo vincendi? t. 3 p. 36
 diuturno & squalido carcere non sunt cruciandi
 t. 3 p. 25. 36
 eis acta criminalia a iudice sunt edenda t. 3
 p. 12
 inquisitione completa, intra mensem sunt audi-
 endi t. 3 p. 13
 quomodo examinandi? t. 3 p. 38
 an & quando aduersarium accusare possint? t. 3
 p. 17 seq.
 quando damnandi? t. 3 p. 317 b
 v. *Damnati.*
Rei priuata fundi, qui? t. 3 p. 428
 a quibus non conducendi? t. 3 p. 434
Rei publicæ fundi, qui? t. 3 p. 428. 433 b
 a Curialibus non sunt conducendi t. 3 p. 430
Reilectionis pæna in militibus t. 2 p. 263
Relationes, quid sint? t. 1 p. 194 b. t. 4 p. 224
 quomodo ante sententiam faciendæ? (p. 8 b) t. 4
 p. 224. 227 seq. 232. 265. 281
 quomodo post sententiam? t. 4 p. 229 b
 super publicis causis t. 4 p. 225
Relatoria, quid sint? t. 5 p. 75 a
Relaxari, id est concedi, tribui t. 1 p. 397 in not.
Relaxatio, quid? t. 1 p. 16 b
Relegatio varie imposita t. 3 p. 315
Relegatio centesima t. 6 p. 81 a
Relegatio priuata, quid? t. 3 p. 148 b
Relegere libertatem, quid? t. 1 p. 405 in not.
Reliqua, quamnam dicantur? t. 4 p. 154
Relictus, pro hærede scripto t. 1 p. 383 in not.
 385 a
Religio, quinam de ea iudicare debeant? t. 6 p.
 332 seq.
 quod in religionem diuinam committitur, in
 omnium fertur iniuriam t. 6 p. 177
 miseris nunquam debet deesse religionis inuoca-
 tum subsidium t. 6 p. 179
 collatio de religionis inter Catholicos & schisma-
 ticos t. 6 p. 335
Religio sacrosancta, pro clericatu 2 p. 576 in not.
Religiosi v. *Clerici.*
Relinquendi verbum, commune seu generale est
 t. 6 p. 29 a
Reliqua, quid sint? t. 3 p. 506 a
 num ab emptore, cui prædia a fisco vendita,
 sint præstanda? t. 3 p. 506
 num a conductoribus bonorum proscripti? t. 3 p.
 373
 num sine reliquis fundus comparari possit? t. 4
 p. 54 seq.
 interdum ab imperatoribus remissa fisci debito-
 ribus t. 4 p. 201 seq.
Reliquæ sanctorum non sunt transferendæ, nec ven-
 dendæ t. 3 p. 172
Reliquias contrellare, quid? t. 3 p. 155 b
 in *Reliquum*, i. e. posthac, de cetero, deinceps t. 2
 p. 149 in not.
Remancipationis usus in fiducia t. 1 p. 293 a
Remeatus, quid? t. 3 p. 306
Remedia oppressis necessaria a Principe sunt decer-
 nenda t. 4 p. 634
Remedium iuris, pro appellatione t. 4 p. 248
 in not.
Remi, quando ibi Valentinianus subsisterit? (p.
 78 a. b. 80 a) t. 2 p. 275. t. 3 p. 295 in not.
 t. 5 p. 106
Remissiones reorum, quomodo fiant? t. 3 p. 16 b
Remittendi vox t. 1 p. 16 b
Tom. VI.
Remorarii, *Remotarii*, qui? t. 2 p. 59 a
Remotio agentium in rebus, cui competat? t. 2 p. 179
Remuneratio suffragatorum, quomodo olim fieri
 solita? t. 1 p. 257 a
Renouari, quando lex dicatur? t. 2 p. 137 a
Renumeratio pretii pro filiis distractis, num emptori
 præstanda? t. 1 p. 296
Renunciari census quando dicatur? t. 5 p. 134
 in not.
Renunciatio appellationis, quando licita? t. 4 p.
 277. 282
Reparari, pro restitui, reformari t. 3 p. 81 in not.
Reparatio appellationis, quid sit? t. 4 p. 292
 an & quando postulari debeat? t. 4 p. 292
 seq.
Reparatio denunciationis bis in eadem causa non
 concedenda t. 1 p. 125
 ex quibus causis concessa? s. 1 p. 126 b. seq.
Reparatio exercitus, quomodo fieri debeat? t. 2
 p. 379 seq.
Repetundarum crimen, quid? t. 3 p. 229
Repetundarum rei, honoribus exuti inter pessimos
 quosque & plebeios habiti t. 3 p. 230
 ne quidem umbram dignitatum deinceps capere
 potuerunt t. 3 p. 233
 quadrupli poenæ plectendi t. 3 p. 236 a
 quæ etiam ab eorum hæredibus repetenda t. 3 p.
 236
 ex Valentiniani iun. constitutione capitis &
 vitæ poenam luant t. 3 p. 237
 in eos exciti delatores præmiis t. 3 p. 238
 quando accusatio contra illos instituenda? t. 3
 p. 240
Repositorium, insignis Castrensis, quale fuerit? t. 2
 p. 227 a
Repræsentare, pro soluere, præstare t. 3 p. 527
 in not.
Repræsentatio, i. e. exhibitio & solutio t. 2 p. 230
Reprehensio, pro poenâ t. 2 p. 540 in not.
Repudia, quando locum habeant? t. 1 p. 353 seq.
 quomodo coercenda? t. 1 p. 355 seq.
Repurgium aqueductuum, quibusnam commissum?
 t. 5 p. 371 a
Res, quamnam iustitiae collationi obnoxia? t. 5 p.
 23 a
Res ecclesiastica t. 6 p. 1
Res iudicata, quæ? t. 1 p. 431
 num rescripto a principe impetrato possit rescindi?
 t. 1 p. 431
Res militaris t. 2 p. 247 seq.
Res priuata principis, si de iis controuersia, quis-
 nam legitimus iudex sit? t. 1 p. 93
 num a tributis immunes? t. 4 p. 6. 123. 132
 a tyrannis alienatæ sunt reuocandæ t. 5 p. 469
Rescripta principum, quid sint? t. 1 p. 12
 diuersæ eorum species t. 1 p. 12
 an multi ea ignorare iure possint? t. 1 p. 8 a
 iuri publico contraria num valeant? t. 1 p. 13
 an coram iudice alleganda? t. 1 p. 14
 an iis hæredes impetrantis vti possint? t. 1 p. 14
 27 a
 quando aduersus ea supplicare liceat? t. 1 p. 15
 num a iudicibus exequenda? t. 1 p. 17 seq.
 quando impetranti non profint? t. 1 p. 18. 431
 num in re tributaria valeant? t. 1 p. 21 seq.
 quando vim regularium iurium habeant? t. 1
 p. 25 b. seq.
 iis actionis natura non potest mutari t. 1 p.
 118 b
 num iis tempora ad litem contestandam præscri-
 pta prorogari possint? t. 1 p. 315
 seq.
 num iis res iudicata possit rescindi? t. 1 p. 431
 quando iure Gallico expirent? t. 1 p. 27 b
 (A a) *Rescripti*

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Rescripta tyrannorum*, an & quando valleant? t. 5 p. 459. 460. 462. seq.
- Rescripti editio v. Editio.*
- Rescriptor*, quis? t. 2 p. 93 b
- Rescriptum simplex*, quodnam? t. 3 p. 481 a
- Resegmina*, quid? t. 2 p. 294 b
- Residere in debitis*, quid? t. 2 p. 29
- Resignans officium*, an & quando pristinum locum occupare possit? t. 2 p. 136
- Resistens*, pro eo, qui in praesenti est constitutus, residens t. 2 p. 320 in not.
- Resistere*, pro residere t. 2 p. 558 in not.
- Resolvere*, quid significet? t. 3 p. 207 a
- Respirationes*, quid? t. 1 p. 17 b
- Responsa*, pro rescriptis t. 1 p. 12. 115 in not.
- Responsa prudentum*, quid? t. 1 p. 30
- quamnam auctoritatem in iudiciis obtineant? t. 1 p. 31 seq.
- Responsiones*, pro rescriptis t. 4 p. 240 in not.
- Respublica* inhonestis viris est liberanda t. 1 p. 420 b
- v. Ciuitas.**
- Restituere*, pro praestare t. 1 p. 255 & 273 in not. 328 in not. 416 in not.
- milites gratiosa missione dimissi suis numeris sunt restituendi t. 2 p. 269 a
- Restituti in dignitatem pristinam*, an & quando loco seu ordini pristino restituantur? t. 2 p. 136 168 a
- Restitutio in integrum*, quid sit? t. 1 p. 181
- quando petenda? t. 1 p. 185
- Restitutio patris deportati*, quam vim, quem effectum habeat? t. 3 p. 382 seq.
- Resupina ceruice* titulum tantum gerens iudex t. 3 p. 43 in not.
- Retentio dotis* ob repudium t. 1 p. 355
- Retentio ususfructus*, num vim traditionis habeat? t. 2 p. 652 a
- Retentiones ex iure venientes*, quamnam fuerint? t. 1 p. 344 b. seq.
- Retentator*, pro possessore pro reliquatore pecuniae t. 1 p. 446 a
- Retineri*, pro teneri t. 1 p. 256 in not.
- pro puniri, obnoxium reddi t. 4 p. 39 in not.
- quando plebs retineri dicatur? t. 4 p. 38
- Retractatio liberalis iudicii* t. 1 p. 402. b
- Retractionis contumacia*, quid sit? t. 5 p. 142 b
- Retractor census*, quis sit? t. 5 p. 142 a
- Retractus*, quo religio Christiana a ludibrio gentiliū vindicatur t. 5 p. 431
- Retractus gentilitius*, feudalī & conuentionalis t. 1 p. 287 b
- Reuocatio donationum*, quando fieri possit? t. 2 p. 654 seq.
- Reuoluere* est retrahere t. 2 p. 82 in not.
- Rheda*, quid? t. 2 p. 195. t. 4 p. 631 a
- Rhemenſis ciuitas v. Remi.*
- Rheni Duces & Comites* t. 2 p. 275 a
- Rheticus*, Episcopus Augustodunensis t. 6 p. 125 a
- Rhetores*, variis priuilegiis ornati t. 4 p. 27. 136 139
- Rhodani offia*, a Constantio occupata (p. 52 a)
- Richomer*, Comes & Mag. vtriusque militiae t. 2 p. 281 seq.
- Rimari*, quid significet? t. 1 p. 193 seq.
- Riparienses*, *Ripenses*, quinam milites ita dicti? t. 2 p. 287 b
- iis partim species ipsae, partim vero pretium loco specierum, aliquando datum t. 2 p. 306
- fuere Comitatenſibus inferiores t. 2 p. 382 b
- Ritus ecclesiastici* sunt seruandi t. 6 p. 99 seq.
- Ritus gentilitii*, prohibiti t. 3 p. 136
- Robur*, vrbs, vbi sita? t. 2 p. 564
- Robur & habitudo corporis*, in milite exacta t. 2 p. 254
- Roga*, quid? t. 1 p. 162 b
- Rogatores*, ex mala lectione effecti t. 2 p. 353 b
- Rogatoria littera*, quid? t. 3 p. 16 b
- Roma*, cur vrbs aeternabilis dicta? t. 4 p. 157. 158 b
- quibus encomiis ornata? t. 2 p. 23. 43. 58. t. 3 p. 69 seq. t. 5 p. 157 a. 222
- eius natalis dies quando celebratus? t. 1 p. 142 a
- ab Alarico, rege Gothorum, obſeſſa & capta (p. 170 seq. 173 b. 175) t. 3 p. 145 b. 308. in not.
- Romana ecclesia* praerogatiua t. 6 p. 9 a. 43
- Romana pratura* t. 2 p. 64 a
- Romani*, iis interdictae nuptiae cum gentilibus t. 1 p. 349
- inter auxiliares militarunt t. 3 p. 373 a
- Romanſiana*, vrbs, vbi sita? t. 4 p. 235
- Romanus Episcopus*, quando Pontifex dictus? t. 6 p. 17
- quando Venerabilis Papa? t. 6 p. 17
- eius auctoritas in orbe occidentali t. 6 p. 101
- Rotaticum*, quid? t. 2 p. 554 b
- Rudis*, quid? t. 3 p. 175
- Rufinus*, tyrannus sub Arcadio, eius conspiratio & mors t. 3 p. 110 seq. 113. 304. 371
- Rufinus* (Licinius) num sit auctor collationis legum Mosacarum? (p. 218 b)
- Rupitani vel Rupia*, quinam vocati? t. 6 p. 183 a
- Rustici*, ab opere rustico non sunt abſtrahendi t. 1 p. 260 b. t. 4 p. 121
- a priuatis, in publico munere constituti, non sunt concutiendi t. 4 p. 100
- eorum patrocinia in fraudem rei tributoriae sunt prohibita t. 4 p. 180 seq.
- quibusnam priuilegiis fruuntur? t. 4 p. 121 seq.
- S.**
- Saba*, num Homeritarum metropolis? t. 4 p. 619 a
- Sabai*, quinam ita dicti? t. 4 p. 618 b
- Sabanum*, quid? t. 2 p. 355
- Sabaria*, vrbs Pannoniae t. 1 p. 5 in not. t. 3 p. 464. t. 4 p. 581. 641
- quando ibi Constantinus Magnus ſubſtitit? (p. 22 a)
- quando Constantius? (p. 50)
- quando Valentinianus ſenior? (p. 98 a)
- Sabbati die*, an eo Iudaei conueniri poſſint? t. 1 p. 144. t. 2 p. 621. t. 4 p. 261 b
- Sabbatiani*, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 222 b
- quando exorti? t. 6 p. 139 a
- quomodo coercendi? t. 6 p. 330
- Sabini ſcripta*, quando interierint? t. 1 p. 35 a
- Saccarii*, quinam fuerint? t. 5 p. 291 seq.
- Saccophori*, quinam? t. 6 p. 117. 135 b
- quando vltimo ſupplicio affecti? t. 6 p. 138 a
- Sacella*, quomodo olim fuerint conſtructa? t. 3 p. 401 b
- Sacerdotales*, quinam fuerint? t. 4 p. 563. t. 6 p. 192 b. 279. 326
- Sacerdotes*, apud Chriſtianos quinam dicti? t. 6 p. 74 in not.
- Sacerdotes* apud paganos, qui? t. 3 p. 123 in not. 279
- ex quo hominum genere electi? t. 6 p. 280
- quamnam ipſorum curae fuerint demandata? t. 6 p. 280
- quibus priuilegiis ornati? t. 6 p. 280
- Sacerdotia*, pro Sacerdotibus t. 6 p. 11 in not.
- Sacerdotium*, quomodo a Flaminio differat? t. 4 p. 383 b
- Sacra ciuitatis* non ſunt ſuneſtanda illatione corporis t. 3 p. 158 a. 161 a
- Sacra*

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Sacra interdicia*, quando paganis prohibita? t. 3 p. 137 b
Sacra nomina, quanam filiis sint? t. 2 p. 685 in not.
Sacra littere, quanam dictæ? t. 1 p. 30 a
Sacra priuata, quid? t. 2 p. 219. t. 4 p. 84 in not.
Sacramenta dicuntur suffragia extrema t. 5 p. 410 in not.
 olim quibuscunque moribundis administrata t. 5 p. 411 a
Sacramentum nonnullorum Imperatorum t. 3 p. 9 a
Sacramentum armatum, pro sacramento militari t. 2 p. 259
Sacrarium, quid? t. 3 p. 401 a
 idem quod confistorium t. 2 p. 84 in not.
Sacri domini loca non possunt vsurpari t. 3 p. 422 seq.
Sacrificia varii fuere generis t. 6 p. 281
 quando a Christianis Imperatoribus prohibita? (p. 43. 55 b) t. 6 p. 294. 298 seq. 305 seq. 320 331
Sacrificia lustrorum, quid fuerint? t. 6 p. 31 a. 281
 ad ea non sunt cogendi Christiani t. 6 p. 30
Sacrificia nocturna, prohibita (p. 51 b. 52 b) t. 3 p. 136 a. t. 6 p. 296
Sacrilegi, ab indulgentia exclusi t. 3 p. 302
Sacrilegium, dicitur de violatoribus constitutionum & legum t. 2 p. 71 a. 135 b. 201 in not. 324 in not. t. 4 p. 309 a
 pro maiestatis crimine t. 4 p. 228 in not.
Sacrificia, quomodo olim vocata? t. 6 p. 166 a
Sacrosancta persona, quæ? t. 3 p. 107
Satrum auditorium, quid? t. 4 p. 277 in not.
Sacrum encaustum v. *Encaustum*.
Saga hippocomis non sunt adimenda, neque scindenda t. 2 p. 569. 581
Sagaria, quid? t. 5 p. 252 a
Sagmaria, quid? t. 2 p. 579 in not.
Sagones, *Saiones*, qui? t. 2 p. 570
Sal, num militibus ab hospitibus præbendum? t. 2 p. 514 b
Salamaria, vrbs, vbi sita? t. 4 p. 577
Salaria, a quibus olim assessoribus data? t. 1 p. 76
 num otiosis subtrahenda? t. 4 p. 622 b
Salarium, quid sit? t. 5 p. 56 b
 ex viribus ciuitatis nemini præbendum nisi Principis iussu t. 4 p. 555 seq. t. 5 p. 316 a
Salarium Palatinorum, in quo confiterit? t. 2 p. 214
Salarium residui temporis, num ad hæredes transmittatur? t. 2 p. 141 b
Salernum, vbi situm? t. 2 p. 493 in not.
Salgamum, quid? t. 2 p. 261. 362
 an militi præbendum? t. 2 p. 359 seq.
Salinarum manicipes, quanam fuerint? t. 4 p. 158 a. 205 a
Salona, vrbs, vbi sita? t. 4 p. 599
Saluaria promotiones per ambitionem & gratiam principis improbatæ t. 2 p. 290
Salus, quid? t. 3 p. 431 a
 reipublicæ curiales non conducant t. 3 p. 431 a
Salua reipublica, quanam hac formula vsi? t. 3 p. 9
Salus vestra, *salus nostra*, acclamationis formula t. 2 p. 433 a
Salutandi ius scriuariis permissum quosnam respiciat? t. 2 p. 151
Salutatio ingredientium ad Principem t. 2 p. 432 b
Salutationes militiae t. 2 p. 432
Salutationes publicæ, quæ? t. 2 p. 82 seq.
Samaritani, quanam fuerint? t. 6 p. 254
Sanctimonialia, quanam sint? t. 3 p. 217. 218
 habitu peculiari publice vsæ t. 5 p. 428 b
 immunes a censu t. 5 p. 133 a. 135
 eas rapere aut ad libidinem attentare, prohibitum t. 3 p. 217 seq. 219. seq. 221 seq.
 quando per Gallias peruaserint? t. 5 p. 133 b
Sanctioes Imperatorum in ecclesiis lectæ t. 6 p. 55 b
Sanctissima lex, pro christiana religione t. 6 p. 30 in not.
Sanctitas, pro affectione coniugali t. 1 p. 475 in not.
Sanctitatis negotium non est, rapinis & prædis fidem adhibere t. 3 p. 243
Sanctitudo sepulturae t. 3 p. 151 a
Sane, quid significet? t. 5 p. 266 b
Sanguinolenti infantis emptor, num eius dominium pleno iure consecutus? t. 1 p. 491
Sarcina a summis ad infimos decurrat t. 5 p. 361
Sarcina functionum extraordinaria v. *Extraordinaria munera*.
Sarcophagus, quid? t. 3 p. 161 b
Sardicense concilium, quando habitum? (p. 47 b)
Sardinia, nutrix Romæ t. 3 p. 320. t. 5 p. 272 b
 quomodo per eam cursus publicus dispositus? t. 2 p. 549
Sarmata, a Constantino M. deuicti (p. 17 a. 22 a)
 a Constantio Imp. intra spatia orbis Romani admissi t. 2 p. 446 b
 a Gratiano Imp. in Gallias traducti t. 2 p. 446 b
Sarmatici ludi, cur habiti? (p. 22 b)
Satellites, quanam dicti? t. 2 p. 225 b. t. 3 p. 105. 379 a
 factionum, quomodo puniendi? t. 2 p. 349. t. 3 p. 105. 345. 347. 377
Satiestas altercantium t. 1 p. 194 a
Satisfactio est contumelia t. 1 p. 351 b
 ab assertore olim præstari debuit t. 1 p. 403
Satrapæ Persarum, quanam fuerint? t. 4 p. 645 b
 quidam Romano imperio coronas aureas perdebant t. 4 p. 645 b
Saturiani, quanam fuerint? t. 2 p. 424
Saturnalia t. 4 p. 484 a
Saxones Gallias vexant p. 82 b
Scenici, quanam fuerint? t. 5 p. 409
 vocantur inhonestæ personæ t. 5 p. 426
 iis vsus sellarum interdictus t. 5 p. 456
 quo in loco eorum imagines locandæ? t. 5 p. 427
 eorum vestimenta & ornatus t. 5 p. 423. 426 seq.
 scenica conditione liberati, si in periculo mortis sacramenta consecuti t. 5 p. 410 seq.
 si nullo mortis periculo Christianam religionem professi t. 5 p. 415. 420. 421
 num rescripto principis? t. 5 p. 429
Scæua tempora t. 5 p. 467 in not.
Scæuitas aduocatum t. 1 p. 259 b
 morum t. 3 p. 339
Scæuola lursconsulti laus t. 1 p. 35 a. 379 in not.
 quando eius scripta interierint? t. 1 p. 35 a
Scantiniæ legis crimen, quomodo puniendum? t. 3 p. 65. 69 seq.
Scapi cardinales, quid sint? t. 4 p. 573 seq.
Scætores, quanam sint? t. 5 p. 59 a
Scenici v. *Scenici*.
Scheda, quid? t. 2 p. 404 in not.
Schisma, quid sit? t. 6 p. 123
 quomodo differat ab hæresi? t. 6 p. 220 a
Schismatici, quanam dicantur? t. 6 p. 162 a
 num priuilegiis Clericis concessis fruuntur? t. 6 p. 122 seq.
 ab vrbe Roma relegati t. 6 p. 204 seq.
Schola laborare, quid significet? t. 2 p. 179 in not.
 scholæ suæ regressum non meretur, qui eam spernit t. 3 p. 307 b
Schola scutariorum t. 5 p. 279 a
Schola scutariorum Clibanariorum t. 5 p. 279 a
Schola agitatorum Circensium t. 5 p. 441 b
Schola Palatina t. 2 p. 98. 314 b
Schola, variae in Gallia fuere t. 5 p. 47 seq.
 (A a) 2 *Scholares*

- Scholares*, quinam dicti? t. 2 p. 314 b. 329. t. 5 p. 278 b
an his militaris annona eroganda? t. 2 p. 329 t. 5 p. 277
quænam priuilegia iis concessa? t. 5 p. 221 seq.
Scholaris militia, quæ? t. 2 p. 248. 314 b. t. 4 p. 398 b
Scholastici, quinam ita dicti? t. 2 p. 627
v. *Aduocati*.
Scorpiones, quid? t. 2 p. 528 b
Scorta, ab hospitibus non sunt petenda t. 2 p. 355 a
Scriba, quinam fuerint? t. 2 p. 488 seq. 623. t. 4 p. 363 b. t. 5 p. 157 b
militiæ armatæ obtentu curias deferere non poterunt t. 2 p. 490
Scrinia memoria, epistolarum & libellorum t. 2 p. 145
Scrinia Palatina, quot fuerint? t. 2 p. 93 a. 145
Scrinia priuatarum t. 2 p. 222
Scrinia receptoria t. 2 p. 208 a
Scrinia sacrarum largitionum t. 2 p. 211
Scriniarii, qui? t. 2 p. 149
quando curia curialique nexu liberentur? t. 2 p. 146
eorum priuilegia t. 2 p. 151. 153. 158
Scriniarii dispoſitionum, quale eorum munus fuerit? t. 2 p. 147 b
cur cæteris scriniariis inferiores? t. 2 p. 147 b
Scriniarii magistratum, qui? t. 2 p. 471
Scrinium canonicum, quid? t. 2 p. 207 b
Scrinium dispoſitionum, quid? t. 2 p. 147
Scrinium Exceptorum t. 2 p. 210
Scriptum, pro matricula, quæ in singulis legionibus fuit t. 5 p. 136 a
Scriptura, pro chirographo & litterarum obligatione t. 1 p. 120. 246 in not.
Scriptura, tamdiu vera creditur, quamdiu falsa ab aduersario non probatur t. 4 p. 340
veritas scripturæ per ipsum auctorem probatur t. 3 p. 177 a
Scripturæ, sub tyrannis factæ valent t. 5 p. 466
diuersæ, & fidem sibi inuicem derogantes, ab altera parte prolata, nihil firmitatis habent t. 4 p. 335
si suspectæ, falsæ aut nefariæ scripturæ produci dicantur, cui probatio incumbat? t. 4 p. 338. 339 340. 341
Scripturæ publicæ quatuor genera t. 4 p. 199 a
Sculna, pro sequestro t. 1 p. 407 b
Sculptores, quinam sint? t. 5 p. 59 b
Scupa, vrbs, vbi sita? t. 4 p. 490
Scutarii, quinam fuerint? t. 5 p. 279 b
a gentilibus diuersi t. 1 p. 348 b
Scutula, quid? t. 5 p. 426 a
Scutulatæ vestes, quænam? t. 5 p. 426 a. b
Scythæ, ab Hunnis expulsi, iussu Valentis in Thracia constituti (p. 100 a)
Romanis bellum inferunt (p. 100 b)
a Theodosio M. proſtigati (p. 110 b)
Secreta mandata, quæ? t. 1 p. 30 a
cur iis fides non adhibenda? t. 1 p. 30 b
Secretaria, quænam loca? t. 6 p. 165 a
Secretarium episcoporum t. 1 p. 44 b
Secretarium iudicis, quid? t. 1 p. 44
eius synonyma ibid.
foribus secretarii vela prætendebantur t. 1 p. 44 b 45 b
quomodo puniendi, qui causas Reſtoris provincie cognitione indignas in secretarium introducunt? t. 1 p. 99 b
Secretum imperiale, quinam ad illud electi? t. 1 p. 30 a
Seſſa Catholica t. 6 p. 29. 30 in not.
- Seculares ludii*, num ab Honorio restituti? t. 6 p. 255
Secunda Nuptia v. Nuptia.
Secundicerius Notariorum, quis? t. 2 p. 89 b
Secundus interdum primi priuilegia consequitur t. 4 p. 532 b
Secundus panis, quis? t. 5 p. 273 a. 288 b
Securitas perpetua, quid? t. 6 p. 49 b
Securitates, pro apochis t. 4 p. 5. 31. 533 in not. 548 a
Secus, pro sexus t. 3 p. 39 in not.
Sedendi ius in ſecretario iudicis, quibus competat? t. 1 p. 59 seq.
Sedes, sedeta, quid? t. 2 p. 133
Sedes dicta de illustribus & dignitatibus t. 4 p. 631 in not.
Sedes flagitii, pro domo, in qua figuratus clam nummus cufus t. 3 p. 195 in not.
Sedes martyrum & apostolorum t. 3 p. 163
Sedes ſimulacrorum, quid sint? t. 6 p. 323
Sedis, pro sedes t. 3 p. 80 in not.
Sediſſe breuibus, quid ſignificet? t. 4 p. 219 in not.
Seditio, quid? t. 3 p. 104 a
Seditionum concitatores a ducibus factionum sunt diſtinguendi t. 3 p. 259
Sedulitas, pro deuotione ſedula, aſſidua vel continuata oblatione t. 2 p. 459
Seleucus portus, quando excitatus? t. 5 p. 61 b
Seleucia, ſauriæ metropolis t. 3 p. 279 in not. t. 4 p. 60
quando Valens ibi ſubiſſerit? (p. 94 a)
Sella equeſtris t. 2 p. 580 a
Sella, quid fuerint? t. 5 p. 456 b
earum vſus quibusnam interdictus? t. 5 p. 456
Sellarius equus t. 2 p. 579 in not.
Semidecima ſeu *Semisdecima*, quid ſint? t. 5 p. 195 a
Senatores, quibus elogiis maſtati? t. 2 p. 4. t. 3 p. 29 b
quonam habitu vſi? t. 5 p. 233 b
magno in honore apud Imperatores habitii t. 2 p. 4. t. 3 p. 109
non omnes vnus fuerunt generis t. 2 p. 5. 10
varia eorum iura, priuilegia & onera t. 2 p. 5 seq.
patrimonium ſuum diminuere in fraudem functionum ſenatoriarum vetiti t. 2 p. 18
iis longinqua peregrinatio ad euitandas ſenatorias functiones interdicta t. 2 p. 43
quales vſuræ iis permiſſæ? t. 1 p. 273. t. 3 p. 109 a
vbi & coram quo conueniendi? t. 1 p. 92 seq. 106. 432 b. t. 2 p. 5. t. 3 p. 3 seq. 19 seq. 140 326
pendente iudicio libera & honeſta cuſtodia detenti t. 3 p. 29 b
criminis conuiſti & conſeſſi dignitatem amiſerunt t. 3 p. 29 a
num a tormentis fuerint immunes? t. 3 p. 275
Senatus vrbs Romæ vt & Conſtantiopol. quomodo alias appellatus? t. 2 p. 4
eius dignitas & actus t. 2 p. 4
v. *Senatores.*
Senatusconſultum, quando rite conſectum? t. 2 p. 41 46. 50 a
Senatusconſultum Claudianum, quid? t. 1 p. 410
Senatusconſultum Tiberianum t. 3 p. 334 a
Senigallia vel *Senogallia*, vrbs, vbi ſita? t. 5 p. 328
Sententia, num reſcripto a iudice impetrato poſſit reſcindi? t. 1 p. 39 b. 431
a iudice publice eſt ferenda t. 1 p. 48 a
eſt nulla, ſi nullum mandatum t. 1 p. 168
num ex periculo ſeu ſcripto recitanda? t. 1 p. 433 seq. 437 seq.
antequam proferatur, a iudice plena eſt ſcribenda & relegenda t. 1 p. 437
partibus

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- partibus praesentibus lata, immutari amplius non potest t. 1 p. 438
quando a sententia iudicis appellare licitum? t. 4 p. 230. 234. 267. 270. 278
Sententia gratiose in fraudem curiarum sunt reuocanda t. 4 p. 532
Sententia Iureconsultorum, si diuersae, quænam praefenda? t. 1 p. 35 seq.
quid si pares? t. 1 p. 36 b
Sententiam passi & restituti, qui? t. 3 p. 381
v. *Deportati*.
Sepi, oppidum, vbi situm? (p. 105 a)
Septuaginta Episcoporum iudicium, quid? t. 4 p. 322 a
Septum ecclesia, quid? t. 3 p. 401 b
Sepulchra, quomodo alias vocentur? t. 3 p. 146. 155
eorum ornamenta t. 3 p. 147. 152 a
quomodo violentur? t. 3 p. 447
non sunt demolienda (p. 571 a) t. 3 p. 148
fuere olim in agris t. 3 p. 152 a
non in vrbe t. 3 p. 160 seq. 163 seq. 169
num in apostolorum & martyrum sede? t. 3 p. 163 seq.
Sepulchra feralium mysteriorum, quænam dicta? t. 4 p. 134 in not.
Sepulchrorum violatio, num iusta repudii causa? t. 1 p. 353 seq.
Sepulchrorum violatores, quomodo puniendi? t. 3 p. 147 seq. (p. 48 a)
ab indulgentia exclusi t. 3 p. 301. 302
Sepulchrum Constantini M. quo in loco excitatum? t. 3 p. 163 seq.
Sepultura, quando olim fieri solita? t. 3 p. 157 seq.
a priscis temporibus in sacris ædibus fuere t. 3 p. 165 seq.
Sequestrare, pro abrogare, antiquare t. 4 p. 85 in not.
Sequestratio, quid? t. 1 p. 250. 407 b
an & quando ei locus esse debeat? t. 1 p. 250 seq.
Sequestris & conciliandas nuptias, qui? t. 1 p. 318 in not.
Serapius templum, quando destructum? (p. 134 a) t. 6 p. 309 b
Serdica, vbi sita? (p. 11 a) t. 1 p. 199. 250
quando ibi Constantinus M. subliterit? (p. 13 b. 14 b. 17 a. b. 19 a. 21 a. 29 b. 31 a)
quando Valentinianus & Valens ibi morati? (p. 71 b)
Serenitatis titulus, cuiusnam competat? t. 1 p. 147 in not.
Serica blatta v. *Blatta*.
Serica sigillata vestes t. 5 p. 424 b seq.
Serica variis coloris t. 5 p. 425 a
Serta, quibusnam a gentilibus imposita? t. 6 p. 312
Seruari, pro obseruari, iungi, sociari t. 2 p. 171
Serui, eorum vestitus t. 5 p. 236. 455 b
num ob debitum civile pignori? t. 1 p. 260
olim in templis & comitiis gentilium manumissi t. 1 p. 397 a
quando in ecclesiis christianis? t. 1 p. 397 seq.
quomodo illi, a quibus mulieres liberae vim perpeffae, puniendi? t. 1 p. 411. t. 3 p. 78
a militia arceri soliti t. 2 p. 383 a. 386
quando ad belli apparatus exciti premio libertatis & pulueratico promisso? t. 2 p. 389
quomodo remunerandi, qui desertores, falsos monetarios & virginum raptos produunt? t. 2 p. 412. t. 3 p. 192 a. 214 b
dominos non potuerunt accusare t. 3 p. 56 a. 472
excepto maiestatis & laesae religionis crimine t. 3 p. 56 a. t. 6 p. 179 a
quando torqueri possint? t. 3 p. 20. 67
quomodo puniendi, qui vim admiserunt? t. 3 p. 83
quomodo castigandi? t. 3 p. 86 seq.
eorum fronti olim stigmata impressa t. 3 p. 318
ad ecclesiam confugientes quamdiu in ea morentur? t. 3 p. 404
ad annonas ciuicas non admissi t. 5 p. 273 b
quoniam supplicio adfecti? t. 3 p. 174 b
v. *Mancipia*.
Serui agnati in fundorum locationibus a se inuicem non sunt distrahendi t. 1 p. 227 seq.
Serui armati immunitate ecclesiastica non fruuntur t. 3 p. 400 a. 404 a
Serui conditionales, qui? t. 3 p. 412 a
Serui fugitiui, qui? t. 1 p. 298 a. 494
Serui Iudaorum, quando libertate donandi? t. 6 p. 271 b. t. 1 p. 285
Serui mulctatitii, qui? t. 1 p. 402 b
Seruili face descendentes, quinam dicantur? t. 1 p. 15. b
Seruilis actus ab ingenuo administratus, an libertati praedudicet? t. 1 p. 404 seq.
Seruire ecclesia, quid significet? t. 6 p. 32 b
Seruitus, quot modis inducatur? t. 1 p. 415
Seruitus luminis vel aeris t. 1 p. 462
Seruus, vitrum sine libertate institui possit? t. 1 p. 36 a
Sesquiplum, sesquialtera, sesqua, quid significant? t. 1 p. 268 seq.
Seuerianus, Dux t. 1 p. 483
Sexagenarii, qui? t. 4 p. 9
Sextarius, quid sit? t. 4 p. 586 a. t. 5 p. 285
Sextula, quid? t. 2 p. 462 b
Sicarii, ab indulgentia excepti t. 3 p. 295 a
Sicilia, Romæ Urbis nutrix t. 3 p. 320 b. t. 5 p. 272 b
Sifara, quid sit? t. 5 p. 367 b
Sigillata litteræ t. 1 p. 30 a
Sigillata vestes, quænam? t. 5 p. 424 b
Signa militaria t. 2 p. 259
ab iis recedere non debent milites t. 2 p. 266. 278. 367
Signiferi, quinam fuerint? t. 5 p. 216
Signum, Constantino M. a Senatu dedicatum, quodnam fuerit? t. 4 p. 643
Silentiarii, qui & quot fuerint? t. 2 p. 125
eorum officium & priuilegia t. 2 p. 125. seq. 129
Silentium, silentiaricum, quid? t. 2 p. 129 b
Siliginæ panes t. 5 p. 272
Siliqua, quid? t. 1 p. 271. a. t. 4 p. 479 b. t. 5 p. 13 b. 305 b
Simoniani, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 211 a
Simple usura t. 1 p. 271 a
Simpliciter tenere, quid? t. 1 p. 440 in not.
Simulacra suspicere, quid significet? t. 6 p. 308 in not.
Simulacra in balneis t. 6 p. 326
Simulacra gentilium, an euellenda? (p. 55 b) t. 6 p. 301. 320 seq. 326
Simulacra principum, quænam dicta? t. 5 p. 392 b
Simulatio, i. e. in simulatio t. 3 p. 351 in not.
Sinceritas tua, quinam hoc titulo compellati ab imperatoribus? t. 1 p. 98 in not. t. 2 p. 274
in not. 564 in not. t. 3 p. 504 in not. t. 4 p. 80 in not.
Sindones, quid? t. 4 p. 199 a
Singara, vbi sita? (p. 45 a)
Singidunum, vrbs Moesiæ (p. 35) t. 3 p. 502
quando ibi Constantinus subliterit? (p. 60 a)
Singiliones, quid sint? t. 5 p. 425
Sirmienfis Synodus (p. 49 a. 60 a) t. 6 p. 46 a
Sirmium, vbi situm? (p. 11 a) t. 1 p. 215 b
quando ibi Constantinus M. existerit? (p. 14 a. 17 b. 19 a. 21 a. 28 a. 29 b. 31 a)
quando Constantius? (p. 48 b. 49 a. 50)
quando Constantius? (p. 57. 59)
quando Valentinianus & Valens? (p. 71 b)
quando Gratianus? (p. 105 a)
quando Valentinianus iunior? (p. 108 b)
Sociari, i. e. coniungi t. 2 p. 58 in not.
Solarium, quid? t. 5 p. 319 b. 353 b
Solatia puniit, quid? t. 1 p. 162
Solatium, quid? t. 1 p. 214. t. 3 p. 500 b. t. 5 p. 96 b
num a salario differat? t. 2 p. 222
Solemnia, pro inscriptione t. 3 p. 14 in not. 183 in not.
Solemnia accusationis & inscriptionis t. 3 p. 2
Solemnia nuptialia t. 1 p. 321
Solemnia templorum, quænam fuerint? t. 4 p. 484
Solemnia

INDEX. RERVM ET VERBORVM.

- Solemnia testamentorum*, num in testamentis ad pias causas remittenda? t. 6 p. 29 a
- Solidare*, est firmare t. 1 p. 153 in not.
- Solidi pretium & aestimatio* t. 2 p. 336 a. t. 3 p. 203 a. 205 b. t. 4 p. 579 a. 597 seq. t. 5 p. 203 b
- Solidi obryzati seu obryziaci*, quinam dicti? t. 2 p. 460 b
- Solis dies v. Dies solis.*
- Solitarii*, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 138 b
- Solitarium*, quis? t. 2 p. 677 b
- Sollicitator alienarum nuptiarum*, quis? t. 3 p. 220 b
- Sollicitatores coloni alieni* quomodo puniendi? t. 1 p. 497
- Solum amarum*, quodnam dicatur? t. 2 p. 436
- Sophana seu Sophanena*, prouincia Romana, vbi sita? t. 4 p. 646
- eius satrapæ aurum coronarium seu coronam Imperio Romano debebant t. 4 p. 646 b
- Sopbista*, quinam fuerint? t. 5 p. 229 b
- Sordida munera*, quæ? t. 4 p. 116. 136 seq.
- quinam ab iis immunes? t. 4 p. 116. seq. 135 seq.
- Sordidus panis*, quisnam dictus? t. 5 p. 272 a
- Soror*, an quis filiam fororis vxore ducere possit? t. 1 p. 336. 341
- num licitum, successiue duas sorores ducere? t. 1 p. 338. 341. 342
- Sors*, pro hereditate t. 4 p. 28 b
- Sors subastaria* t. 5 p. 111 a
- Sortes*, quid? t. 4 p. 28 b
- Sortium festum*, a quo institutum? t. 6 p. 256
- Spadicei equi* t. 3 p. 444 a
- Spadones v. Eunuchi.*
- Spatangium*, piscis primæ qualitatis t. 5 p. 289
- Spatium quinque pedum*, inter vicinos fundos olim vacuum relictum t. 1 p. 235 b. 237 b
- v. *Intervallum.*
- Species*, pro umbra, imagine t. 2 p. 121 in not.
- pro veste t. 3 p. 542 b
- pro mercibus & annonariis t. 2 p. 464 b. 466 a
- t. 3 p. 423 b
- pro frugibus t. 2 p. 549 a
- Species imperiales*, quid? t. 2 p. 202 in not.
- Species nummorum* t. 3 p. 188
- Species primitiuales* t. 2 p. 515
- Species stabiles*, qui? t. 1 p. 40 in not. 335 b. t. 2 p. 102. t. 3 p. 240 in not. t. 4 p. 149 a. t. 6 p. 254 b
- Spectacula*, quomodo alias vocentur? t. 5 p. 393
- a quibus edita? t. 5 p. 393
- quo tempore? t. 5 p. 394. 397
- quibus locis? t. 5 p. 395. 398
- Spectatores*, quinam appellati? t. 4 p. 601 b
- Specularii*, quinam? t. 5 p. 59 b
- Speculatores*, quinam ita dicti? t. 2 p. 409 a. 512 a
- Speculatoria naues*, quæ? t. 2 p. 408 b
- Spernui laborum* t. 2 p. 503 in not.
- Spoletum*, quando Constantinus M. ibi fuerit? (p. 28 b)
- Spoliatus statim restituendus* t. 1 p. 118 b. 449. t. 3 p. 82
- Sponsalia*, quid? t. 1 p. 299
- a filiisfamilias & minoribus, patris, tutoris aut curatoris voluntate contrahantur t. 1 p. 305
- 309.
- iis contrahendis nulla certa ætas præfixa t. 1 p. 306 b
- ultra biennium trahi non possunt t. 1 p. 306 a. b
- interdum contracta osculo interueniente t. 1 p. 308 a
- quot testes olim in iis adhibiti? t. 1 p. 322 a
- Sponsalium vox*, pro nuptiis t. 3 p. 330
- Sponsores*, num differant a fideiussoribus? t. 1 p. 351
- Sponsus*, rapiens sponfam, num raptus teneatur? t. 3 p. 211 in not.
- Spontanei duum generum* t. 4 p. 539 seq.
- Sportula*, quid? t. 5 p. 436 seq.
- a quibus soluta? t. 2 p. 134
- Spurius*, si a fratre hæres institutus, an fratri germano querela inofficiosa competat? t. 1 p. 203
- seq.
- Stabula veredorum* sumtu prouincialium sunt exstruenda t. 2 p. 566 b
- Stabularia* olim iure matronali fuit soluta t. 3 p. 62
- v. *Tabernaria.*
- Stagnare*, quid significet? t. 3 p. 198 b
- Statara*, qua res mercales ponderantur t. 4 p. 598
- Stationarii*, qui? t. 2 p. 193 a. 497 a. t. 3 p. 224 b
- ex quo hominum genere sumti? t. 2 p. 497 a
- Stationes*, quid? t. 2 p. 196 in not.
- pro locis, vbi tributa soluuntur t. 4 p. 584 a
- in singulis stationibus mensuræ & pondera publice fuere collocata t. 4 p. 584 a
- Statua*, quid? t. 2 p. 596
- Statores*, quinam fuerint? t. 3 p. 36 seq.
- Statue principum*, quibusnam temporibus quamque variis occasionibus erecta? t. 5 p. 390. 391
- seq.
- num eas, labante ædificio, deponere licitum? t. 5 p. 396
- earum immodicus cultus prohibitus t. 5 p. 390 seq.
- quibusnam ad eas confugere permittum? t. 3 p. 385 seq.
- v. *Imagines.*
- Statue tyrannorum* deieciæ t. 3 p. 342
- Statuarii*, quinam sint? t. 5 p. 159 b
- Statura militaris* t. 2 p. 374
- Status questio*, si cui formata, quinam olim iuris ordo fuerit? t. 1 p. 399
- Stellator, Stellatura, Stello, Stellionator, Stellionatus*, quid significant? t. 2 p. 321 in not.
- Sternendi vox*, quid significet? t. 2 p. 136 in not. 167 in not. 393. t. 5 p. 138 b
- Stigmata*, cur militibus & fabricensibus inflicta? t. 3 p. 535
- in facie damnatorum sunt prohibita t. 3 p. 318
- Stigmatia*, quinam ita dicti? t. 3 p. 318 a
- Strilicho*, tyrannus sub Honorio, quis fuerit? t. 2 p. 389 in not. 402. t. 3 p. 347. 378
- Stillatura*, quid? t. 2 p. 321 seq.
- Stipendia militaria* t. 2 p. 259
- Stipendia religionis & calliditatis* sunt distincta t. 5 p. 20 b
- Stipendiarii fundi*, qui? t. 2 p. 645 a
- Stipendium*, quomodo a tributo differat? t. 2 p. 441 a
- Stipulatio* in pollicitatione rerum dotialium olim requisita t. 1 p. 347
- Stobi*, vrbs Macedoniæ t. 4 p. 145 in not.
- Stolus Alexandrinus*, quid sit? t. 5 p. 72 in not.
- Strata*, quid sint? t. 5 p. 388 in not.
- Stratores reorum* t. 3 p. 36 seq.
- Stratores*, in re veterinaria t. 2 p. 223 a
- non vnius fuere generis t. 2 p. 224 seq.
- Stratura*, quid? t. 2 p. 223 a
- Strena*, principi ineunte anno oblata, cur vota dicta? t. 2 p. 459
- quando a principibus data sint Palatinis? t. 1 p. 162 b. t. 2 p. 214 b
- Strenua persona*, pro idoneis t. 1 p. 421 in not.
- Stringere operam fabricationi*, quid sit? t. 5 p. 61 b
- Structores*, quinam sint? t. 5 p. 59 a
- Studia liberalia* vrbs Romæ & Constantinop. t. 5 p. 220
- Studiofi*, Romam studiorum gratia seseconferentes, quænam obseruent? t. 5 p. 220 seq.
- Stuprum*, quid? t. 3 p. 67 b
- ab immunitate exceptum t. 3 p. 301
- Suarii*, quinam fuerint? t. 5 p. 188 seq.
- eorum priuilegia t. 5 p. 189
- Subadiuna* in officio Magistrum officiorum t. 2 p. 168
- Sub-

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Sub-Afrenses*, qui? t. 2 p. 424 a
Subclamatio, quid? t. 4 p. 75
Subdiaconi, quinam fuerint? t. 6 p. 98 b
 quando ab vxoribus abstinere iussi? t. 4 p. 98 b
Subbafatio publica, quomodo fieri solita? t. 3 p. 509
Subintrodutta mulieres clericis sunt prohibita? t. 6 p. 96 a
Subire, pro adire t. 1 p. 373 in not.
 quinam proprie dicantur t. 2 p. 139 in not.
Subiunctoria, quid? t. 2 p. 540 b
Sublimitatis titulus, quando Praefectis praetorio tributus? t. 1 p. 38 in not.
 etiam Praefecto vrbis & omnibus illustribus fuit communis t. 1 p. 434 b
 Proconsuli Africae tributus t. 4 p. 35 in not.
 etiam Magistro officiorum t. 6 p. 163 in not.
Subreguli, qui? t. 2 p. 275 b
Subrigenda, quid significet? t. 3 p. 175
Subrogatus in alterius decedentis officium vltimum inter collegas pares locum occupat t. 5 p. 44 b
Subscribendarii, qui? t. 2 p. 255. 293
Subscriptio, quid? t. 1 p. 438 b
 v. *Inscriptio*.
Subscriptions in constitutionibus probe sunt attendendae (p. 228 seq.)
Subserica paragaude t. 3 p. 548
Subserica vestes, quae? t. 5 p. 436 a
Subsidia, pro speciebus fiscalibus & annonario com-
 meatu ad vltum publicum t. 5 p. 71 in not.
Subsortitio, quid? t. 2 p. 47 a
Substans pro eo, qui in praesenti est constitutus, re-
 fidens t. 2 p. 320 in not.
Substantia, pro iure, titulo, causa t. 1 p. 151 in not.
 pro materia subiecta & sufficiente t. 2 p. 40 in not.
 t. 3 p. 153 in not.
 pro annona seu victu t. 3 p. 44 in not.
 pro fecunditate, copia, existentia t. 5 p. 136 in not.
 pro homine subsistente t. 5 p. 136 in not.
 pro persona t. 5 p. 136 in not.
Substitutus, an de eius excessibus & delictis substi-
 tuens teneatur? t. 4 p. 550 a
 num curialis per substitutum a patriae muni-
 ribus absolutus? t. 4 p. 389. 482. 490 b. 527-550
Substructio, quid significet? t. 5 p. 342 b
Subtemplaria, quoniam fuerint? t. 3 p. 401 seq.
Subtexere, pro simplici texere, contexere t. 3 p. 549 in not.
Subuerbusti, quinam dicti? t. 3 p. 318 a
Suburbicariae regiones & centesimum pro eodem fu-
 muntur t. 1 p. 185 b. t. 4 p. 19
 ab Italia specialiter sic dicta separata t. 1 p. 185 b
 t. 4 p. 12 seq. 19. 200 b
 ab extraordinariis muneribus immunes t. 4 p. 131
Subussio, quid significet? t. 5 p. 344 b
Successio in bonis clericorum & monachorum, qui-
 busnam competat? t. 1 p. 479
Successio matris in bonis filii vna cum patris,
 ceterisque agnatis filii t. 1 p. 464
 si filio fratres existant t. 1 p. 466
 in concursu patris vel fratris filii t. 1 p. 472
 vna cum sorore defuncti t. 1 p. 473
Successiones iegitima, quid? t. 1 p. 463
Sudarium, quid? t. 2 p. 499 b
Sueni Romanum Imperium vexant (p. 106 b. 173 b)
Suffragandi ius, quibus concessum? t. 2 p. 173
Suffragatores, qui? t. 1 p. 256 a. 257 a. t. 3 p. 224 a
Suffragia, pro incantamentis t. 3 p. 126 a
 pro privilegiis t. 5 p. 166 in not.
Suffragia dilationum, num reo deneganda? t. 1 p. 131 seq.
Suffragia extrema, quid sint? t. 5 p. 410 in not.
Suffragium, quid sit? t. 1 p. 252. 255 in not.
 quod duplex? t. 3 p. 224 a
 ob honorum suffragium data num repeti pos-
 sint? t. 1 p. 253 seq.
 an & ea, quae ob desideria, apud principem ex-
 plicanda, promissa vel tradita? t. 1 p. 255 seq.
Suggera, quid haec vox significet? t. 5 p. 210 in not.
Suggestio, pro relatione t. 4 p. 229 in not.
Suggerundia v. *Parapetasia*.
Suilla caro v. *Porcina caro*.
Summa rei, quid? t. 4 p. 90 b
Sumtus, idem quod pecunia t. 2 p. 628 a
Sumtus vituales, num ab eo, qui ex hostium pote-
 state euasit, sint restituendi? t. 1 p. 484 a
Superexactio, *Superexactionis crimen*, quid sit? t. 4 p. 88
 quomodo in exactoribus punienda? t. 4 p. 89 seq.
 variae superexactionum species t. 4 p. 89 a
Superficies seu *Superadificatum*, num solo cedat? t. 5 p. 319 b
Superflua in iure non nocent t. 1 p. 380 a
Superfluum, quid? t. 1 p. 267 in not.
Superindictum, *Superindictio* seu *Superindictum*,
 quid? t. 4 p. 65. 153 a
 quinam ab eo immunes? t. 4 p. 66
Supernumerarii, qui? t. 2 p. 183 a. 217. 278
Supplicatio aduersus rescriptum, quando licita? t. 1 p. 15
 num ea iudicium retractari possit? t. 4 p. 251
Supplicationum dies, quinam dicti? t. 5 p. 404
Supplicium crucis, quando a Constantino M. abro-
 gatam? (p. 11 a) t. 3 p. 55 b. 320 a
 quibusnam inflictum? t. 3 p. 55 b. 174 b
Supplicium reorum est accelerandum t. 3 p. 321. 351.
Supremus, quisnam dicatur? t. 1 p. 380 b
Surrecti ad stipitem bestis obiecti t. 3 p. 175 a
Suscepti, pro clientibus t. 1 p. 158 in not. t. 4 p. 180
Susceptores, quinam dicti? t. 2 p. 250. 292. t. 3 p. 424 b. t. 4 p. 444 a
 varii fuisse t. 4 p. 465
 ex quo hominum genere creati? t. 4 p. 419. 565
 571. 572. 573. 592
 a quo? t. 4 p. 466
 eorum numerus & officium t. 4 p. 566. 576.
 577. 583. 587. 588. 593
 pro iis obligati eorum creatores seu determinato-
 res t. 4 p. 419. 567. 570. 575
 officio suo legitime functi praemissis t. 4 p. 574 b
Susceptores vestium, ex quibus & a quo, cuiusue
 periculo creandi? t. 2 p. 533. t. 4 p. 594
 eorum officium fuit annum t. 2 p. 333 b
Susceptores vini t. 5 p. 188. 195 seq.
Susceptus, pro cliente t. 1 p. 100 in not.
 pro accepto seu tradito t. 1 p. 297 in not.
 in *Suspensio* ira retinenda t. 3 p. 330 in not.
Suspensus ab officio, an & quando pristinum locum
 obtineat? t. 2 p. 136 seq.
Suspicio, num ex ea quis reus fieri possit? t. 3 p. 263 a
Sustinere, pro continuare, prorogare t. 1 p. 360 a
 pro durare, manere t. 2 p. 379 a
Syluester, quando Episcopus Romanus factus? (p. 9 a)
 t. 6 p. 27 a. 30 b
 quando vitam cum morte commutari? (p. 35 a)
Synagoga, quoniam tempore Christi Hierosolymis
 fuerint? t. 6 p. 241
Synagoga Iudeorum a metato sunt immunes t. 2 p. 343
 non sunt destruenda? t. 6 p. 247. 249. 261. 265.
Synedria, quidnam fuerint? t. 6 p. 269 seq.
Synnadense marmor t. 4 p. 215 b
Synodica epistole t. 2 p. 594
Synodica, qui? t. 3 p. 339 b
Synodus magna pollet auctoritate t. 6 p. 100 b
Synodus Parisiensis t. 4 p. 25 a
Synodus Romana sub Miltiade habita (p. 8 seq.)
Synoneton, quid sit? t. 4 p. 112. 113. 146 b. t. 5 p. 261 a
Syracusae, vrbis Siciliae t. 2 p. 542
 (B b) 2 *Syriarcha*

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Syriarcha*, quinam vocati? t. 2 p. 27. t. 5 p. 439 a
Syriarchia, quid? t. 2 p. 27. t. 4 p. 475 a
Syrrium, v. *Sirmium*.
- T.
- Tabella*, pro libello seu periculo t. 1 p. 435 a
Tabellaria naues, quæ? t. 2 p. 408 b
Tabelliones, qui? t. 1 p. 120. t. 4 p. 363 a
 num eorum officium seruire vel infame fuerit? t. 3 p. 177 a. t. 4 p. 364 a
Taberna mercimoniis deputata t. 5 p. 354 a
Taberna cauponie ministrans, olim lege Iulia de adulteriis soluta fuit t. 3 p. 61 a
Tabernaria, num adulterii teneantur? t. 3 p. 61
 num Constantini M. mater tabernaria fuerit? t. 3 p. 62 a
Tabernarii, ad militiam inhabiles t. 2 p. 383 a
 inter viles personas & infames prope habiti t. 3 61 b. t. 5 p. 456 b
 ad prosecutionem equorum adigendi t. 4 p. 97
 iis sellarum vsus interdictus t. 5 p. 456 b
Tabula area, iis constitutiones publicæ incisæ t. 2 p. 233. 426. t. 4 p. 198. b. t. 5 p. 264 b
Tabula cerussata, quænam? t. 2 p. 427 a. t. 4 p. 198 seq.
Tabula legatorum gentilium, curobsignanda? t. 4 p. 625 a
Tabula marmorea t. 4 p. 199 a
Tabularii ciuitatum, quinam fuerint? t. 2 p. 488
 t. 4 p. 9. 69 a. 363 b. t. 5 p. 128 a
 ex quo hominum genere ordinari debeant? t. 2 p. 492
 eum tabellionibus non sunt commiscendi t. 2 p. 488 b
 fraudibus & concussionibus infames fuerunt t. 2 p. 488 b. t. 4 p. 590 t. 5 p. 128. 138 b
 quando ad curias admissi? t. 2 p. 489
 durante officio nihil emptionis aut donationis titulo consequi potuerunt t. 2 p. 671. 673 seq.
 nec officium, quo semel functi, reperere t. 3 p. 226
Tabularia, quid? t. 5 p. 357
Tacapis, metropolis prouinciæ Tripolitanae t. 4 p. 265 b
Tacitum finus, quodnam dicatur? t. 3 p. 158 b
Tafaron v. *Tapharon*.
Talionis poena t. 3 p. 2. 81 in not. 184 a
Talliabiles, quinam sint? t. 1 p. 496. t. 6 p. 29 a
Tamiata pradia, quæ? t. 2 p. 207 b
Tapharon, vbi nam hæc ciuitas sita? t. 4 p. 619 a
Tasdrocra, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 139 a.
 eorum coruenticula prohibita t. 6 p. 139
Tatianus, tyrannus, quis fuerit? t. 3 p. 369 in not. 277. 304
Taxatio rei pignori capta, quomodo fieri debeat? t. 3 p. 512 b
Tegula deliciares, quid sint? t. 5 p. 380 b
Telonarii, Telotharii, qui? t. 2 p. 59 a
Temeritas, de vi seu violentia t. 1 p. 256 in not.
Temonaria functio, quid sit? t. 4 p. 133 in not.
Temonarii, qui? t. 2 p. 235 a. 382 b
 desertorem prodentes præmio sunt afficiendi t. 2 p. 411
Temonis iniuria, quid sit? t. 2 p. 158 b
Temperamentum, quid interdum significet? t. 6 p. 5 in not.
- Temperantes* v. *Continentes*.
Temperare, pro abstinere in totum t. 4 p. 363 in not.
Tempestarii, qui? t. 3 p. 127 a. 131 b
Templa Christianorum v. *Ecclesia*.
Templa Constantinopolitana, quomodo constructa? t. 3 p. 401 seq.
 t. 6 p. 291
Templa extramurana
Templa gentilium, quando euerfa? (p. 34 a) t. 5 p. 313 b. 348 a. t. 6 p. 290 a
 vibus publicis vindicata (p. 52) t. 6 p. 321. 322. 351 seq.
- Templorum fundi*, qui? t. 3 p. 428
 venditi olim vel donati, sunt confiscandi t. 3 p. 414
 nequitiam vsurpari possunt t. 3 p. 412
 publice locati t. 3 p. 432. 433
Templorum solemnia, quid? t. 4 p. 484. t. 6 p. 291. 293
Templum boni euenus t. 5 p. 305 a
Templum Heliopolitanum t. 6 p. 332 b
Tempora, quænam immunita a suppliciis? t. 3 p. 313
Tempora scaua, infauita, quæ? t. 5 p. 458
Temporaria coercitio, quæ descendit ex sententia, poenæ est abolitio t. 3 p. 305 a
Temporis characterisimus v. *Characterisimus temporis*.
Temporis cursus v. *Cursus*.
Temporis lapsus v. *Lapsus*.
Temporum obrectatores quæque ætas tulit t. 3 p. 47 b
Tempus petendæ in integrum restitutionis t. 1 p. 185 a
 post denunciationem ad litem contestandam præscriptum, an principis rescripto prorogari possit t. 1 p. 115. 125
Tempus continuum & vtile, quid? t. 1 p. 180 in not.
Temulentia, quid? t. 3 p. 53 a
Tenere, pro obtinere t. 2 p. 603
Tentare mulierem latentibus promissis vel minis, prohibetur t. 1 p. 335
Tentoria militum t. 2 p. 259
Terentius, Episcopus Scythiæ t. 6 p. 11 in not.
Terracina, quomodo olim appellata? t. 5 p. 210 b
Terra limitanea, quibusnam data? t. 2 p. 260. 398
Terra vacantes, quæ? t. 2 p. 443 in not.
Terraticum, quid? t. 2 p. 444 b
Terribilis dicitur, qui errorem metumque iniicit t. 1 p. 315
Territorium, quid? t. 4 p. 71 in not. 536. 547
 in not. t. 5 p. 346 in not.
Tertiarum nomen, a quonam abolitum? t. 5 p. 301 b
Teruncius, quid? t. 3 p. 45 b
Tessellarii, quinam sint? t. 5 p. 59 b
Tessera, quas populares in distributione annonarum secum tulere t. 5 p. 268 b. 274 b
Testamenta, ante decennium scripta, num valeant? t. 1 p. 386
Testamenta per as & libram, num a Constantino abolita? t. 1 p. 676 b
Testamenta clericorum & monachorum olim fuere valida t. 1 p. 379
Testamenta coniugum, an sine iuris solemnitate consistant? t. 1 p. 207 seq. 476 a
Testamentum, quid & quotuplex sit? t. 1 p. 375
 t. 6 p. 226 in not.
 septem vel quinque testium interuentum desiderat t. 1 p. 376. 380
 an validum, si testator vel notarius illud vocauerit codicillum? t. 1 p. 380 a
 sine die & consule, num ratum? t. 1 p. 387
 vbi aperiendum & publicandum? t. 1 p. 381 seq.
 aduersus testamentum scriptum non scriptæ mortuorum voluntates produci non possunt, licet quis dicat, voluisse defunctum, patrimonium suum ad principem pertinere t. 1 p. 383 seq.
 num contra aperturam testamenti appellari possit? t. 4 p. 326
 num in testamento ad pias causas solemnia testamentorum necessaria? t. 6 p. 29 a
Testamentum filii, patre deportato factum, vtrum patre remeante & restituto irritum fiat? t. 3 p. 383
Testamentum inofficiosum, quid? t. 1 p. 196
Testamentum patris imperfectum, num inter hæredes suos valeat? t. 1 p. 223 seq.
Testandi facultas, num competat incestas nuptias contrahentibus? t. 1 p. 339 seq.
Testatio priuata fidem non facit t. 1 p. 113
Tester, quinam esse non possint? t. 4 p. 332
 quot in testamentis & codicillis requirantur? t. 1 p. 376. 380
 an plu-

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- an plures quam septem esse queant? t. 1 p. 380 a
 non sint ignari, cur venerint t. 1 p. 380 b
 eos praesentes videat testator ibid.
 testamento subscribant ibid.
 num iis series vel continentia scripturae nota esse
 debeat? ibid.
 num ex munificentia testatoris aliquid consequi
 possint? ibid.
 interdum ad testimonium dicendum in custodiam
 coniecti t. 3 p. 288
 quando quaestionibus subiiciendi? t. 3 p. 270. t. 4
 p. 347
 priusquam testimonium perhibeant, iurisiurandi
 religione arctandi sunt t. 4 p. 336
 num testibus ad iudicium postulatis sumtus com-
 petentes praebendi? t. 4 p. 350
 honestioribus fides potius habenda t. 6 p. 337 a
 testes singulares, dummodo in vnum effectum
 & rei finem concordent, coniungi possunt &
 probant t. 3 p. 317 b
Testimoniales, quid sint & quibus datae? t. 2 p. 263
 honorariae & emendicatae, num ad obtinenda
 privilegia proficiunt? t. 2 p. 263. seq. 448 seq.
Testimonium, in re propria inualidum t. 1 p. 108 b
 vnius episcopi num admittendum? t. 6 p. 342
Testis vnus a iudice non est admittendus t. 4 p. 337 b
 in crimine maiestatis torquendo reo sufficit t. 3
 p. 9. 55 a
Thebeste, vrbs Numidia t. 4 p. 237 in not.
Themistius, philosophus, a Constantio laudibus
 effertur t. 2 p. 46
Theodoricus, rex Gothorum, Rom. leges in deliciis
 habuit (p. 219 seq.)
Theodosiacus aqueductus t. 2 p. 66. t. 5 p. 336 a
Theodosiana pratura t. 2 p. 37 b. 64 a
Theodosianus Codex, quis eius auctor fuerit? (p. 211
 seq.)
 quo anno & cur conscriptus? (p. 212 seq.)
 quibus adiutoribus? (p. 214)
 quando promulgatus? (p. 217 a)
 quanam constitutiones in eum relatae? (p. 215)
 eius navi & errores (p. 215 seq.)
 eius vsus & auctoritas in oriente & occidente
 (p. 217 seq.)
 quando in oriente oblitteratus? (p. 220 seq.)
 quando in Galliis? (p. 211)
Theodosius Magnus, a Gratiano augustus creatur
 (p. 103 b. 105 a)
 Oriente potitur (p. 105 b)
 vbi & a quo baptizatus? (p. 105 a. 108 a) t. 3 p. 277
 hostes e Thracia expellit (p. 106 b. 124 b)
 num plus vice simplici triumphavit? (p. 125 b)
 Maximo tyranno profligato adit Mediolanum &
 Romam (p. 129 b. 130 seq.)
 quamdiu ibi subsisterit? (p. 131 b)
 cur ab Ambrosio ecclesia exclusus? (p. 133 b)
 Eugenium tyrannum vincit (p. 142 b)
 Mediolani moritur (p. 142 a)
Theodosius iunior, quando natus? (p. 159 b) t. 1
 p. 143 b. t. 2 p. 161 b
 quando augustus creatus? (p. 159 a)
 pacem cum Persis sancit (p. 187 a)
Theophilus, Episcopus Alexandrinus t. 6 p. 17
Theophrastus, quinam dicti? t. 6 p. 167 a
 t. 1 p. 148 b
Therma Commodiana t. 5 p. 362 b
Therma Honoriana t. 5 p. 204
Therma priuatae & publicae t. 5 p. 204
Therma publica, quomodo exstructae? t. 5 p. 204
 seq. 365 b
 quibus rebus instructae? t. 5 p. 204
 quinam earum curam gesserint? t. 5 p. 204 seq.
 v. *Mancipes thermarum*,
Therma Zeuxippi t. 5 p. 365
Thesauriensis, qui? t. 2 p. 608 a
 Tom. VI.
Thesaurus inuentus, cui cedere debeat? t. 3 p. 513 seq.
Thesaurus Principis, quid? t. 3 p. 542 b
Thessalonica, dioeceseos Macedonicae metropolis
 t. 2 p. 598. t. 4 p. 45 a. t. 6 p. 6 (p. 11 a)
 quando ibi Constantinus M. subsisterit? (p. 23 a
 24 a. 29 a)
 quando Theodosius Magnus? (p. 105 a. 108 a
 126 b. 129 a)
Thessalonicensis episcopi t. 4 p. 45 b. t. 6 p. 101 a
Thessalonicensis ecclesiae immunitas a tributis t. 4 p. 45
Thessalonicensis strages, quando contigerit? t. 3 p.
 333 a. (p. 132 b)
Thoracides, quanam imagines dictae? t. 5 p. 391 a
Thracia, cognomentum Ciliciae t. 2 p. 335 in not.
Thracia, a Gothis direpta (p. 71 b)
Thracia dioecesis t. 6 p. 13 b
Thurificatio, prohibita (p. 138 a)
Thymelica, quanam dicta? t. 5 p. 416
 eam abducens vel domi suae retentans, quomodo
 puniendus? t. 5 p. 416
Thymelici, inter turpes personas numerati t. 5 p.
 416 seq. 427 a
Thusci, aruspicinae periti t. 3 p. 145
Tiberianus, num fuerit Magister militum? t. 1 p. 23 a
Ticinum, quando ibi Valentinianus iunior moratus?
 (p. 124 b)
 quando Honorius? (p. 168 a)
Timonarius, quis? t. 2 p. 382 b
Timotheus, Ep. Alexandrinus t. 6 p. 11 in not.
Tirones, quomodo alias vocati? t. 2 p. 253
 a quibus collati? t. 2 p. 253. 371
 quinam offerendi? t. 2 p. 379 seq.
 quinam ab eorum collatione immunes fuerint?
 t. 2 p. 253. 373
 a quibus & quomodo probati? t. 2 p. 253 seq. 371
 quibusnam privilegiis ornati? t. 2 p. 260
 v. *Milites*.
Tituli principum, praediis fisco incorporatis sunt
 affixi? t. 3 p. 368. 455
Tituli principum vel aliorum potentiorum a priuato
 suis fundis imponi non debent t. 1 p. 178 a. t.
 3 p. 455 b
Tituli recentes v. *Extraordinaria munera*.
Titulus, pro causa seu genere litis t. 1 p. 177 in not.
 pro functionis & collationis genere t. 2 p. 326
 in not. t. 5 p. 306 b
 pro reditu alicui rei destinato t. 5 p. 312 in not.
Titulus manifestus, quid? t. 2 p. 326 in not.
Titulus nauium, quid sit, & ad quem spectet? t. 5
 p. 306 b
Toga, Senatorum habitus t. 5 p. 233 b
Togata mancipia t. 5 p. 235 a
Togati, qui? t. 2 p. 25 in not. 35 b
Tomi, metropolis Scythiae (p. 88 b.) t. 6 p. 13 b
Tonitrua, num a magis excitari possint? t. 3 p. 132 a
Topiscum, vrbs Thraciae t. 2 p. 91
Tormenta v. *Quaestiones*.
Torris, num apud veteres idem quod terminus?
 t. 3 p. 43 in not.
Totus orbis, quid? t. 6 p. 10
Toxiandria, regio t. 3 p. 328 a
Trabea, quid? t. 2 p. 635 b. t. 3 p. 489 b
Trabeata quies, quid? t. 3 p. 489 b
Trachea, cognonentum Ciliciae t. 2 p. 13. 335 in not.
Tractare, quid significet? t. 1 p. 32 in not. t. 2 p. 464 a
 t. 6 p. 112
Tractatus vox, quid sibi velit? t. 1 p. 32 in not.
 t. 6 p. 112 a
Tractoria, quid? t. 2 p. 592 seq. 594 in not.
Translatio in donationibus num necessaria? t. 1 p.
 224 b. t. 2 p. 639. 643 a. 647. 650. 652. seq.
 num vfusfructus retentio vim traditionis habeat?
 t. 2 p. 652
Translatio scilicet, variae eius species t. 2 p. 652 a
 (C)
Translatio

- Traditiones ecclesiasticae*, quoniam seruandae? t. 6 p. 109 a. 215 b
Trabi in debitis, quid significet? t. 4 p. 114 in not.
Transactio, quid? t. 1 p. 145
inter heredes facta, quando valida? t. 1 p. 152
inrata non rescindenda t. 1 p. 152 seq.
Transactio comparationis, quid? t. 4 p. 112. 113
Transfuga, qui? t. 1 p. 482 a
viuicomburii poena affecti t. 1 p. 482 a. t. 2 p. 265
Transitus Rectoris provinciae t. 1 p. 51 seq.
Translatio varie sumitur t. 4 p. 171 a
Translatio clericorum, num permitta? t. 2 p. 286 a
Translatio collationis, quid sit? t. 4 p. 171
cur prohibita? t. 4 p. 171 seq.
Translatio militum ab vno numero ad alium numerum, an licita? t. 2 p. 286 a
Translatio reliquiarum, prohibita t. 3 p. 172
Transmarina dilaciones t. 1 p. 134
Transmarina provinciae, quae? t. 2 p. 101 b
Transmissio reorum, quando fieri debeat? t. 3 p. 28
Transuersione annonae t. 4 p. 5. 17. 21
quoniam naues ei destinatae? t. 2 p. 410 b
Trapezite, qui? t. 3 p. 203 a
Trebildus, quando cum Gaina conspirauerit? t. 3 p. 58 in not. 107 b
Tredem liberorum numero, pater a curia liberatur. t. 4 p. 421
Tremisum, quid? t. 2 p. 337 b
Tremisus, quid? t. 2 p. 336 seq.
Treueri, princeps totius Galliarum dioeceseos ciuitas t. 5 p. 49 b
sedes Praefecti praetorio Galliarum t. 2 p. 152 b
quando ibi Constantinus M. subfiterit? (p. 7 b. 8 a)
quando Constant? (p. 45 b)
quando Valentinianus? (p. 82 b. 85. 88 a. 90 a. 92 a. 93. 95. b. 97. 98 a)
quando Gratianus? (p. 99 a. 100 a. 101 b. 102 a. 105 b. 108 a)
Tribunal fuit maiorum magistratuum, veluti Rectorum provinciarum t. 4 p. 536 b
Tribunal nummarium t. 3 p. 237 b
Tribuni, in quibus negotiis a principibus cum mandatis missi? t. 1 p. 29 b
an ab iis mandata scripta sint exhibenda? t. 1 p. 30 a
Tribuni militares t. 2 p. 252
num pro speciebus annonariis pecuniam seu pretium exigere possint? t. 2 p. 291
num commensurum militibus dare potuerint? t. 2 p. 267. 368
num a tironum praestatione immunes? t. 2 p. 392
Tribuni & Magistri officiorum Constantini M. a quo in summa dignitate fuerunt t. 6 p. 285 b
Tribuni plebis, olim pro sacrosanctis habiti t. 3 p. 107 b
Tribuni scholarum t. 2 p. 98 a
Tribuni S. stabuli t. 2 p. 98 a. 224
Tribuni voluptatum t. 5 p. 414 a. 429 a
Tributa, quid? t. 4 p. 2. 4
quotuplicia? t. 4 p. 2
in ipsis speciebus sunt inferenda t. 4 p. 50
per quaternos menses, ter in annis, olim soluta t. 4 p. 27 seq. 29 a. 80 b. 85 a. 152 a. 534. 582 a
in iis prisca consuetudo est seruanda t. 4 p. 35
regibus a bonis Episcopis sunt pensanda t. 6 p. 16 a
num rescipita in eorum fraudem elicitae valeant? t. 1 p. 20
21 seq. 130
num appellatio contra ea admittenda? t. 4 p. 319 a
ad ea soluenda domini praediorum tenentur, actoribus morantibus t. 4 p. 36
in tributis non personae, sed praedia conueniuntur. t. 4 p. 38 a
tributis grauati a peregrinatoribus, competitionis habent facultatem t. 5 p. 144
contra tributorum exactores querelae t. 4 p. 118 seq.
Tributaria res, nullo auxilio retardari debet t. 3 p. 388 a
Tributarii, qui? t. 1 p. 495
Triennalia Constantini M. quando celebrata? (p. 35 b. 213 in not.)
Triclinium, quid? t. 2 p. 227 a
quid triclinia sepulchralia? t. 3 p. 159 b
Trientes aurci, quid? t. 2 p. 337
Trimisum, quid? t. 2 p. 337 b
Trinitatis ordo, quid? t. 6 p. 11 in not.
Triticaria multa v. *Frumentaria multa*. t. 2 p. 37 b. 64 a
Triumphalis praetura t. 4 p. 215 b
Troadensis marmora t. 6 p. 51 b
Tubulustria, quid? t. 5 p. 250
Tuguria in Campo Martio non ponenda t. 1 p. 61 a. t. 5 p. 100
Tuitio militaris, quid? t. 1 p. 61 a. t. 5 p. 100
vbi locum habeat? t. 1 p. 61 a. b. t. 5 p. 100. t. 6 p. 75 b
Tumuluantis plebis duces, quomodo plectendi? t. 3 p. 259
Tunice holosericeae, subsericeae vel sericeae t. 3 p. 548 a
v. *Vestes*.
Turinus, Alexandri M. familiaris, fumo perit t. 3 p. 7 b
Turmarii, qui? t. 3 p. 235 a. 385
Turpes personae, quinam dicantur? t. 1 p. 158 a. b
Turres, vbi nam & a quibus constructi? t. 2 p. 252. t. 5 p. 325 a
Turres noui muri vrbis Constantinop. metato obnoxii t. 2 p. 356
Tuscia suburbicaria & annonaria t. 1 p. 92 b
a quibusnam vastata? t. 4 p. 218 b
Tutela cestitia, quae? t. 1 p. 350 a
Tutela filii deportati, patre restituto, finitur t. 3 p. 381 b
Tutela liberorum, quomodo matri deferri possit? t. 1 p. 363
Tutela muliebri legisima, num patruo consanguineo deferenda? t. 1 p. 359
Tutela actio, non requirit denunciationum ambages t. 1 p. 120 b
Tutelariorum Praetor t. 1 p. 361 a
Tutor, si impuberis nomine litem initiauit, num adultus postea litem ita ceptam solus peragere possit? t. 1 p. 359 a
quomodo puniatur, si pupillam corruperit? t. 3 p. 76
num patris destinationem negligere possit? t. 1 p. 312 b
Tutor legitimus, quis sit? t. 1 p. 361 in not. 363 b
Tutor redemptus, quis dicatur? t. 1 p. 312 in not.
Tutores, a quibus in vrbe Roma dati? t. 1 p. 361 a
quinam dari possint? t. 1 p. 361 b
a quibus peti debeant? t. 1 p. 364
num eorum bona pupillis & minoribus pignoris loco obligata? t. 1 p. 365 seq.
num amissionis rei periculum praestent, si conditionem donationis neglexerint? t. 1 p. 367
an periculum praestent, si fundus minoris emphiteuticus ob canonem non solum in commissum ceciderit? t. 1 p. 368
quando, quomodo, & ad quem finem, inuentarium conficere debeant? t. 1 p. 369
num mobilia, quae vetustate temporis non mutantur, vendere debeant? t. 1 p. 370 a
an pupillorum suorum nomine accusare possint? t. 3 p. 310
ignorare non debent, quid in re pupilli geratur? t. 3 p. 196 a
Tycheum templum t. 5 p. 105 a
Tyranni, quinam dicti? t. 5 p. 457 seq.
iis profligatis, victoria per nuntios vniuerso orbi nunciata t. 2 p. 635 a
num omnia, quae sub iis gesta, infirmata? t. 5 p. 457 a. 467 b
Tyrones v. *Tirones*.
Tyris, totius Phoenices metropolis t. 2 p. 386. 415. t. 5 p. 15
Tzange, quidnam fuerint? t. 5 p. 238 b
ab Honorio Imp. prohibita t. 5 p. 238 a
V
Vacantes, qui? t. 2 p. 91 b. 109. 183 a. t. 4 p. 651
Vacantes annonae, quae? t. 5 p. 266 b. 278 b
a quibus peti potuerint? t. 5 p. 278 b
Vacantia bona, quae? t. 3 p. 445
quomodo a principe donentur? t. 3 p. 446
quando si co vindicanda? t. 1 p. 430. t. 3 p. 459
in causa vacantium bonorum appellatio est licita t. 4 p. 250. 258
Vacatio, veli genus t. 2 p. 442 a
Vacatio munerum personalium ob numerum quinque liberorum t. 4 p. 652
Vacuae aquae, quoniam dictae? t. 5 p. 266 b
Vacuae hereditates, quae? t. 1 p. 478 a
Vacuari, pro reuocari, irritari t. 2 p. 657 in not. t. 4 p. 42 in not. 405 in not.
Vaga mancipia, quae? t. 3 p. 493 seq.
Vagena, pro quinquagena t. 5 p. 15 b
Vagi, qui? t. 2 p. 418 b. 445 in not.
quomodo indagandi? t. 2 p. 418
Valens, quando augustus creatus? (p. 71 a) t. 5 p. 266 a
quomodo cum fratre Valentiniano imperium diuiserit? (p. 71 a) t. 2 p. 336 a
Procopium delet (p. 78 b)
contra Gothos arma mouet (p. 81 b. 83 a. b. 88 a. b)
cum iis pacem init (p. 88 a)
moto aduersus Gothos exercitu Hadrianopoli moritur (p. 103 b)
Valentia, quando ibi Theodosius M. moratus? (p. 131 b)
quando ibi synodus habita? t. 6 p. 62 a
Valentianus aqueductus t. 5 p. 249 b
Valentiniani, quinam fuerint? t. 6 p. 117
Valentinianus I. quando & vbi Imperator declaratus? (p. 71 a)
Valentem fratrem augustum creat, & cum eo imperium diuidit (p. 71 a. b)
Ambianis filium Gratianum augustum proclamat (p. 81 b)
contra Alamannos & Francos arma mouet (p. 82 b. 85 b. 92 a)
Rhenum magnis molibus mouit (p. 88 b)
cum Macriano, Alamannorum rege, foedus sancit (p. 97 b)
quando & vbi mortuus? (p. 98 a)
quot filios habuerit? (p. 87 a)
Valentinianus II. quando natus? t. 1 p. 143 b
quando Consul factus? (p. 87)
quando Imperator? (p. 98 b)
cum fratre Gratiano imperium diuidit (p. 98 b. 105 b)
ob Maximi tyranni in Italiam irruptionem ad Theodosium in Illyricum configit (p. 128 b)
Maximo profligato, vna cum Theodosio Mediolanum & Romam adit (p. 130 seq.)
apud Viennam violenta morte occumbit (p. 136 a) t. 2 p. 215 b. t. 5 p. 467 a
Valentinianus III quando Caesar renunciatus? (p. 192 b)
quando augustus? (p. 194 b)
Ioannem

INDEX RERVM ET VERBORVM.

- Ioannem tyrannum vincit. (p. 194 a)
quando Eudoxiam, Theodosii iun. filiam, vxorem duxerit? (p. 203 a. b.)
aurum oblativum sibi a senatu Rom. promissum partim remittit, partim vrbis Romae largitur t. 2 p. 24
Valentinianus, Valens filius, cur Galates dicitur? (p. 87 b)
Valeria prouincia, vnde denominata & vbinam sita? t. 3 p. 253
Vandali Galliam & Hispaniam intrant (p. 166 b. 173 b)
Vasa, pro suppellectile t. 3 p. 151 b
Vasallus, num ob osculum vxori domini latum feudo priuandus? t. 1 p. 308 a
Vasaria publica, quid sint? t. 4 p. 197 b. t. 5 p. 151
Vasarium, quid? t. 5 p. 151 b
Vates, qui? t. 3 p. 129 b
quibus in rebus olim consulti? t. 6 p. 287 in not.
Vestigal meretricium t. 5 p. 4 b
Vestigales opere, quoniam? t. 5 p. 525 in not.
Vestigalia, quid? t. 1 p. 420. 422 a. t. 2 p. 433 b
quomodo locari solita? t. 1 p. 422
ab omnibus, qui negotiationis curam habent, sunt praestanda t. 4 p. 103
Vestigalia templorum v. Annonae templorum.
Vestire vox, quid interdum significet? t. 4 p. 62
Vesturarii calcis, quoniam fuerint? t. 5 p. 206
eorum salarium & priuilegia t. 5 p. 206 seq. 210 a
Vesturarius cespes, quid? t. 5 p. 371 b
Vexatio, quid? t. 5 p. 207 a. 209 in not.
Vehicula honoratorum t. 5 p. 243 seq.
Vehicularis cursus, an diuersus a clabulario? t. 2 p. 557 in not.
Vebis, quid? t. 5 p. 297 a
Vel pro t. 1 p. 70 in not.
Velarii, qui? t. 1 p. 80 a. 81 a. in not. 83 b
Velum iudicis, pro admissione & ingressu ad iudicem t. 1 p. 45 a
ad velum fissi, quid? p. 45 b
Velum virginum sanctimonialium t. 5 p. 428 b
Venalis suffragiorum tempore Constantini M. t. 2 p. 11. 246 a
Venati offerarum theatralis t. 5 p. 444
quoniam feræ in iis exhibita? t. 5 p. 444 seq.
Venditio, quid? t. 1 p. 277
an vilioris pretii obtentu rescindenda? t. 1 p. 278 seq. 282
non valet, si in fraudem publicam inita t. 1 p. 288
per potentiam extorta potest reuocari t. 1 p. 289
Venditio rerum debitoris fisci sub hasta, neque rescripto principis, neque ætatis beneficio conuelli potest t. 3 p. 510
quando fieri debeat? t. 3 p. 512
Venditiones commentitiæ rerum pupillarum, quid? t. 1 p. 182
Venefici conuelli, num appellare queant? t. 4 p. 305. 311
Veneficium, ab indulgentia exceptum t. 3 p. 291. 293 a. 298. 299
301. 302
Venerationis lese crimen, quid sit? t. 3 p. 103 a
Veneris dies v. Dies Veneris.
Venetia ad diocesin Italia pertinet t. 4 p. 99 b
Venia, pro immunitate t. 4 p. 105 in not.
Venia ætatis, quid? t. 1 p. 187
Venientes, pro furis t. 1 p. 503
Venire, pro confecti t. 2 p. 149 in not.
Ventilare, quid significet? t. 3 p. 132 seq.
Veraciter, pro vere t. 3 p. 6 in not.
Verbero, pro seruo t. 3 p. 77
Veredarii, qui? t. 2 p. 192. 550. 581 in not.
Veredus, quid? t. 2 p. 195 a. 545 b. 548
Verniles questiones t. 3 p. 89 b
Vero, pro tamen t. 1 p. 117 in not.
Verona in Galliis, vbi sita? t. 2 p. 442 b
Verona, in Italia, quando ibi Valentinianus senior moratus? (p. 72 b. 76 b. 78 b) t. 3 p. 40 in not.
quando Valentinianus iunior? (p. 113 a. 115 a. 122 b)
quando Theodosius Magnus? (p. 132 b)
Versari in prouincia, quid significet? t. 3 p. 203
Veruecina caro interdum militibus data t. 2 p. 294 a
Verum, pro quin imo t. 6 p. 45 in not.
Vesperones seu Vespillones, quoniam dicti? t. 3 p. 157 b
Vestales v. Virgines Vestales.
Vestes aethinæ t. 3 p. 550 a
auratæ t. 5 p. 425 a
Barbarorum t. 5 p. 237 seq.
Comitis dispositionum t. 2 p. 162
erustæ t. 3 p. 550. t. 5 p. 425 b
holoserice t. 5 p. 436 a
holoueræ t. 3 p. 550 seq.
humiles t. 5 p. 427 seq.
militares t. 2 p. 256. 333
mimarum t. 5 p. 423
Officialium t. 5 p. 235 b
paragaudæ t. 3 p. 547 seq.
Proximi seriniorum t. 2 p. 162
purpureæ t. 3 p. 547. t. 5 p. 425 b
sanctimonialium t. 5 p. 428 b
scutulæ t. 5 p. 426 a
senatorum t. 5 p. 433
sericeæ t. 3 p. 542 b
seruorum t. 5 p. 236
sigillatæ t. 5 p. 424 b
subsericeæ t. 5 p. 436 a
versicolores t. 5 p. 425 a
virgatæ t. 5 p. 426 a
Vestiarum Comet t. 2 p. 162 a
Vestibula carcerum, quid? t. 3 p. 36 b
Vestigia torture t. 3 p. 86 in not.
Vestis lineæ Magistrum t. 2 p. 162 a
Vetera instituta temere non sunt abolenda t. 1 p. 503
Veterani, quoniam dicti? t. 2 p. 263
eorum priuilegia t. 2 p. 264. 426. 433
terras censibus obligatas tenentes, tributa soluere debuerunt t. 4 p. 39
num a lustrali collatione immunes fuerint? t. 5 p. 7. 13. 19
iis pro premio emeritæ militiæ, testimonialibus dignitas vel Protectorum, vel Præpositorum, vel Tribunorum data t. 5 p. 13 a
Veterano, quando tyrannidem assumeret? (p. 49 a)
quando in ordinem redactus? (p. 49 b)
Veteranorum filii v. Filii veteranorum.
Vetustas, quid sit? t. 1 p. 424 in not. 435 a. b. t. 6 p. 99 b
in tributis spectanda t. 4 p. 82
Vexare est negotium exhibere t. 3 p. 216 in not.
Vexilla, quid? t. 2 p. 314
Vexillationes Palatinæ & Comitatus legibus & numeris opponuntur t. 2 p. 314 a
Via diuinæ cultionis, pro clericatu t. 4 p. 409 in not.
Via militaris, num differat a publico itinere? t. 2 p. 530 b. 533 in not.
Via publica, ab eorum munitione nemo est immunis t. 5 p. 383 seq.
Viatum, dicta sunt olim sacramenta moribundis administrat t. 5 p. 411 a
Vicane ecclesiæ, quæ? t. 6 p. 49 in not. 87 a
Vicani, qui? t. 4 p. 181 in not.
Vicaria, pro Vicarii administratione t. 2 p. 150 in not.
Vicaria dignitas proximorum, a quo tempore computanda? t. 2 p. 150 a
Vicarii Praefectorum Praetorio pluribus prouinciis praefecti t. 1 p. 271 b. t. 5 p. 396 a
eos constrinxit collationis tributorum & transmissionis annonarum cura t. 1 p. 41
Pro-Praefectis diocæses sibi creditas temperant t. 2 p. 50 b
Vicarius, pro vir clarissimus t. 1 p. 130 in not.
Vicennalia Constantini M. vbinam celebrata? (p. 26 a. 28 a) t. 5 p. 460 b
Vicesima hereditatum sublata t. 1 p. 389 in not.
Vici, diuersi fuisse generis t. 4 p. 187
non tantum plebem habuere, sed etiam suum senatum, qui Curia dicebatur t. 4 p. 352 v. Curia
Vicorum patrocinia prohibita t. 4 p. 180 seq.
Victoria, tyrannis profligatis per auctos vniuerso orbi nunciata t. 2 p. 631
Victorie ara, quando destructa? t. 3 p. 148 b. 275 b
Visualis substantia, quid? t. 3 p. 44 in not.
Vitius, ciuilitate & criminaliter agere potest t. 3 p. 185
Vidua Senatoria minor 25 annis, licet emancipata, secundas nuptias sine patris consensu contrahere nequit t. 1 p. 319 a
an sine consensu propinquorum & affinium? t. 1 p. 319
Viduae, e foro ordinatio ad principem euocari non possunt t. 1 p. 64
aduersarios ad Principem euocare possunt ibid.
quando ad secundas nuptias transire queant? t. 1 p. 323
quomodo puniendæ, quæ ante annum ad secundas nuptias festinant? t. 1 p. 324 a
curiositatis in possessionibus suis non exercitæ poenam non merentur t. 3 p. 195 b
eas rapere prohibitum t. 3 p. 217
num a censu immunes? t. 5 p. 113 b. 135
Viumariti, quoniam fuerint? t. 5 p. 216 b. 217 b
Vienna, quando Constantinus M. ibi subsisteret? (p. 13 b)
Villa muna v. Sordida muna.
Villicus domus urbana, Villicus vrbis, Villicus ærarii &c. quoniam? t. 6 p. 171 in not.
Viminacium, vbi situm? (p. 212. 35 a. 39 a) t. 3 p. 462. t. 4 p. 382
quando Constantius & Constans ibi fuerint? (p. 19 a) t. 5 p. 210 a
Vinaria arca t. 5 p. 210 a
Vincenia, quando ibi Theodosius M. subsisteret? (p. 135 a) t. 1 p. 461 seq.
Vincitius, Præf. praetorio Galliarum t. 3 p. 36
Vincula reorum t. 1 p. 141 b
Vindictiales ferie t. 1 p. 137 b
Vindictarum cultura, num diebus dominicis licita? t. 1 p. 137 b
Vinum, tributum nomine ad urbem Romam comportatum t. 4 p. 12. 52
aliud gratuitum præbitum, aliud venditum t. 4 p. 52
mulier vinum bibens olim dote mulcata? t. 1 p. 141 b
Vinum Campanum t. 5 p. 210 a
Vinum intemperantiae, quoddam dicatur? t. 3 p. 65 in not.
(G) a Vinum

INDEX RERVM ET VERBORVM.

Vinum nouum, quando militibus in oriente datum? t. 2 p. 317 a
Vinum vetus, quando dicatur? t. 2 p. 317
Violatio sepulchrorum, num iusta repudii causa? t. 1 p. 353 seq.
Violatores sepulchrorum, quomodo puniendi? t. 1 p. 147 seq. t. 3 p. 301 seq.
Violentia crimen v. Vis.
Vires, pro facultatibus t. 2 p. 270 in not. t. 4 p. 556 in not.
Virga, quibus ferui castigati, quid? t. 3 p. 86
Virga inuestibus, quid sint? t. 5 p. 426 a
Virgate vestes, quanam? t. 5 p. 426
Virgines, si in sui raptum consentiant, quomodo plectendae? t. 3 p. 213 a
 quomodo, si iniuste raptae? t. 3 p. 213 a
 an ob consensum parentum, in nuptiis non adhibetur, exheredari possint? t. 3 p. 213 b
Virgines deuotae v. Sanctimoniales.
Virgines iniuriae, quanam? t. 3 p. 221 b
Virgines Vestales Romae in magno honore habitae t. 5 p. 42 b
 ad Praefecti vrbis inspectionem pertinere t. 5 p. 42 a
 Praetextato monumentum statuae dicantur t. 5 p. 42 a
 peculiarem archiatrum habuere t. 5 p. 42 a
 quando morti addictos poenae subdlexerint? t. 3 p. 336
Viri, pro masculis t. 2 p. 7
Vironum, vrbis Galliae t. 2 p. 447
Vis, quid sit, & quoniam? t. 3 p. 79
 quomodo puniatur? t. 3 p. 80 seq. t. 4 p. 316
 pacta vi extorta sunt nulla t. 1 p. 148
Vis publica ab indulgentia excepta t. 3 p. 295 a
Viscera sunt vires, facultates t. 2 p. 552 in not.
Viso, pro salutatione t. 2 p. 79 b
Vitia a maioribus contracta perdurant t. 1 p. 459 b
Vitiare monetam, quid? t. 5 p. 191 a
Vitiligatorum, quomodo coercendi? t. 1 p. 39
Vitriarii, quanam sint? t. 5 p. 160 a. 216 b
Vitrii, quanam fuerint? t. 5 p. 216 b
Vitularii, quanam? t. 5 p. 16 b
Viuentium bona, quanam & quando peti possint? t. 3 p. 48 seq.
Viuentium chirographa t. 1 p. 244. 218 b
Viuicomburii poena in actores & procuratores t. 1 p. 89 b. t. 2 p. 111
 in milites t. 2 p. 263. 376. t. 3 p. 436 b
 in pederastiam t. 3 p. 58
 in seruos t. 3 p. 77
 in monetae aureae adulteros t. 3 p. 196
Vlpianus, eius scripta quamnam auctoritatem in iudiciis obri-
 neant? t. 1 p. 33 seq.
 num eius notae in Papinianum promiscue respuendae? t. 1
 p. 36 b. t. 3 p. 383 a
 t. 2 p. 152 in not.
Vltimus, pro summo t. 1 p. 99 a
Vmbra actio t. 1 p. 150 b
Vmbria, an Picenum? t. 1 p. 150 b
Vnde vi Interdictum, quid sit, cui competat, & pro quibus
 rebus? t. 1 p. 449. 452
 t. 3 p. 89 a. 270
Vngula, quid? t. 6 p. 17 a
Vnitatis edictum Honorii t. 4 p. 419 b
Volones seu voluntarii Decuriones, qui? t. 3 p. 219 seq. 223 seq.
Voluntas, quandoque punitur t. 3 p. 219 seq. 223 seq.
 interdum non voluntas, sed necessitas multos in crimen
 trahit t. 5 p. 473 a
Voluptatum tribuni t. 5 p. 429
Vopiscus, quando vixerit? t. 5 p. 273 b
Vota, pro officiis deuotionis alicuius publicae t. 4 p. 174 in not.
Vota, ineunte anno pro salute principis suscepta t. 2 p. 459. t. 4
 p. 484 a
 ab his dona seu munuscula, quae tunc principi data, vota
 dicta t. 2 p. 459 seq.
Vota publica, quanam dicta? t. 6 p. 302 seq.
Votina, quae? t. 1 p. 136 in not. 137. t. 2 p. 67 b
Votum Christiana legis, pro clericatus professione t. 6 p. 49 b
Vox, de appellatione t. 4 p. 254 in not.
Vrbana plebs, quomodo a censu immunis? t. 5 p. 129 seq.

Vrbanciani, qui? t. 2 p. 173. t. 4 p. 109 in not.
Vrbes v. Ciuitates.
Vrbicariae regiones, quae? (p. 57 b. 59 a) t. 3 p. 247. t. 4 p. 107 b
 b. 128. 220 b. t. 5 p. 208 b
v. Suburbicariae regiones.
Vrguere, quid? t. 3 p. 14 in not.
Vrue, quibus clausae cadauerum reliquiae fuerunt supra terram
 t. 3 p. 161 b
Vrui, loim a priuatis in siluis impune occisi t. 5 p. 446 b
Vrsatim, quid? t. 1 p. 55 b
Vrsura, iis a Constantino M. certus modus est praescriptus
 t. 1 p. 266 seq.
 hunc modum excedentes quomodo puniendi? t. 1 p. 272
 num senatoribus etate minoribus sint praestandae? t. 1 p.
 273 seq.
 senatoribus semisses vrsurae permittuntur t. 1 p. 274
 quando reipublicae praestitae? t. 4 p. 610 a
Vrsura centesima t. 1 p. 270 seq.
 hemioliae t. 1 p. 268 seq. 443 a
 menstruae t. 1 p. 270. 275 b
 trientes t. 1 p. 275 b
Vrsura rei iudicatae, quando praestandae? t. 1 p. 442 seq.
Vrsurarii v. boeneratores.
Vrsurandi vox interdum in bonam partem accipitur t. 2 p.
 74 a. t. 6 p. 134 in not.
Vrsuratio rerum priuatarum principis prohibita t. 3 p. 416
 417. 421 seq. t. 4 p. 605 b. t. 5 p. 259 b
Vrsus fructus eorum bonorum, quae a priore marito profecta
 sunt, ad matrem binubam pertinet, saluo liberis pro-
 prietatis iure t. 1 p. 327 seq.
Vrsus fructus retentio, num vim traditionis habeat? t. 2 p. 652
Vrsus sellarum, quibusnam concessus? t. 5 p. 455 seq.
Vrsini fratres, qui? t. 1 p. 197
Vrsi interdictum ad rerum se mouentium & mobilia
 possessioem pertinet t. 1 p. 461 a
Vrsi duum generum t. 6 p. 325
Vulgare rescriptum, quid? t. 1 p. 455 a
Vulgarem vitam exercere, quid sit? t. 5 p. 413
Vultus principum in monetis t. 3 p. 205 a
 v. Imagines imperiales.

Vxor, quando dicenda? t. 2 p. 378
 quandiam maritum militem absentem expectare debeat? t. 1 p. 307 b
 an mortuo marito eius fratri nubere possit? t. 1 p. 342
Vxores, ex quibus causis olim maritis repudium mittere
 poterint? t. 1 p. 353 seq.
 num bona sua, maritis proscriptis, amittant? t. 3 p. 355. 372
 num dotem? t. 3 p. 372 b
 quantum olim lege Papia ex bonis mariti capere potue-
 rint? t. 1 p. 214 seq. t. 3 p. 491
 num semper mariti immunitate fruantur? t. 4 p. 139 b
 v. Mulieres.
Vxores clericorum t. 6 p. 79
Vxorius, quis? t. 1 p. 353 b
Wandali, quando in Africam ingressi? t. 4 p. 547 in not.

X.

Xenia a rusticis non sunt extorquenda t. 4 p. 106 b
Xenoparchi, qui? t. 4 p. 136 b
Xyllus, quid sit? t. 5 p. 41 b seq.

Z.

Zana seu Zaua, quid? t. 3 p. 104 a
Zange v. Tzange.
Zeli iudicium, quid? t. 6 p. 238
Zeuxippi balneum, vnde dictum? t. 5 p. 365 b
 quando apertum? (p. 32 a)
Zone, quid sint? t. 5 p. 357 a. b
Zonab, quid apud Hebraeos significet? t. 3 p. 61 b
Zurba, quid sit? t. 1 p. 466 b
Zygeflata, qui? t. 2 p. 132 a. t. 4 p. 599 seq. t. 5 p. 299 b

EMENDANDA.

Pag. 5 in not. K. ad leg. 2 lege, *prodiit: vinculo.* Et not seq.
 l. post voc. Symmachian. adde punctum.
 Pag. 6 colum. 2 lin. 64 scribe, *Δια*.
 Pag. 11 not. v. lin. 2 lege, *Metropolitae*.
 Pag. 13 colum. 2 lin. 55 scribe, *ταυς*.
 Pag. 32 colum. 1 lin. 59 scribe, *εὐδυνίας*.
 Pag. 33 colum. 2 lin. 27 scribe, *φασεῖν τοις*. Et mox in sum-
 mar. leg. 6 lege. *Curiarum & Ciuitatum.*
 Pag. 48 colum. 1 lin. 54 lege, *ἡ ἐγκληματικὴν*.
 Pag. 43 in summar. leg. 13 lege, *Ecclesiae Clericis*.
 Pag. 57 in not. e ad leg. 23 lin. 3 lege, *ipsam*.
 Pag. 62 colum. 2 lin. 30 lege, *Valentinianum Jun. 32 su. 13*.
 Pag. 77 colum. 2 lin. 27 lege, *Tom. II. Concil.*
 Pag. 110 in leg. 2 lin. 4 lege, *Et si quis*.
 Pag. 130 colum. 1 lin. 15 lege, *Presbyter, Antistes*.
 Pag. 143 in comment. ad leg. 13 colum. 2 lin. 20 lege, *αἰρέσεων*.
 Pag. 150 colum. 1 lin. 10 scribe, *pedibus stent, insistant*.
 Pag. 157 colum. 1 leg. lin. 26 lege, *πλάτων διαθήκην*.

Pag. 166 colum. 1 lin. 45 scribe, *pompa ministerii*.
 Pag. 208 not. m lin. vit. scribe, *vrsurarent*.
 Pag. 220 colum. 1 lin. 54 lege, *Nouatianis*.
 Pag. 232 colum. 2 lin. 17 lege, *exquisitis indicitiis*.
 Pag. 235 lin. 32 lege, *ἐκφυγεῖν τὸν ὄχλον*.
 Pag. 241 colum. 2 lin. 7 scribe, *Hieronymum in Chron.*
 Pag. 242 in Comment. ad leg. 3 colum. 1 lin. 8 lege, *Alexan-*
drum Seuerum.
 Pag. 247 in Comment. colum. 1 lin. 20 scribe, *conuictidlis*.
 Pag. 247 in Comment. colum. 1 lin. 43 scribe, *de desertorib.*
 & lin. sequent. lege, *iidem absolue*.
 Pag. ead. colum. 1 lin. 8 lege, *Osrboene*.
 Pag. 285 colum. 1 lin. 50 scribe, *in kuropium v. 12. & mox*
 lin. 53 lege, *quos fulmineos libros*.
 Pag. 313 colum. 1 l. 20 scribe, *qua festus*. Et lin. 32 lege,
iam nunc. Et colum. 2 lin. 38 lege, *& occasum*. Et lin. 66
 scribe, *lib. 1. Sat. 8. lin. 69 scribe, res cassas*.
 Pag. 326 colum. 1 lin. 39 scribe, *υπερφορεῖν*.
 Reliqua prudens Lector ipse emendabit.